

- Міністерство освіти і науки України
- ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОНУ
- **Національний університет «Чернігівська політехніка»**
- Навчально-науковий інститут (ННІ) економіки
- ННІ права і соціальних технологій
- ННІ життєдіяльності, природокористування і туризму
- ННІ менеджменту, харчових технологій та торгівлі
- Наукове товариство здобувачів вищої освіти і молодих учених НУ «Чернігівська політехніка»

- Ministry of Education and Science of Ukraine
- SSI «Institute of Education Content Modernization» of MESU
- **Chernihiv Polytechnic National University**
- Educational-Scientific Institute (ESI) of Economics
- ESI of Law and Social Technologies
- ESI of Business, Quality Management and Life Support
- ESI of Management, Food Technology and Trade
- Scientific Association of Higher Education Applicants and Young Scientists Chernihiv Polytechnic National University



ХІІ Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених

ЮНІСТЬ НАУКИ – 2022: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

15-16 травня 2022 року

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

XII International Scientific-Practical Conference of students and young scientists

**YOUTH SCIENCE – 2022: SOCIO-ECONOMIC AND
HUMANITARIAN ASPECTS OF SOCIETY DEVELOPMENT**

May 15-16, 2022

CONFERENCE PROCEEDINGS

Чернігів – 2022

Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства : збірник тез XII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 15-16 травня 2022 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2022. - 656 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова редакційної колегії

Маргасова В. Г. – проректор з наукової роботи, д.е.н., професор

Заступник голови – Гонта О. І. – д.е.н., професор засновник Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Юність науки: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства».

Співголови:

Остапенко Л. А. - директор ННІ права і соціальних технологій, к.ю.н., доцент

Ткаленко Н. В. – директор ННІ менеджменту, харчових технологій та торгівлі, д.е.н., професор

Забаштанський М. М. – директор ННІ бізнесу, природокористування і туризму, д.е.н., професор

Пінчук А. О. – директор ННІ економіки, д.е.н., доцент

Члени організаційного комітету:

Селецький О. В. – декан юридичного факультету ННІ права та соціальних технологій, к.ю.н., доцент

Коломієць Н. В. – зав. кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Козинець О. Г. – зав. кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доц.

Литвиненко В. М. – зав. кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доц.

Нагорна Н. С. – декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації ННІ права та соціальних технологій

Коленіченко Т. І. – зав. каф. соціальної роботи, к.пед.н., доцент

Поленкова М. В. – зав. каф. креативних індустрій і соціальних інновацій, д.е.н., доцент

Зайцев В. О. – зав. каф. фізичної реабілітації, к. пед.н., доцент

Черняков В. В. – доцент кафедри фізичної реабілітації, к. пед.н., доцент

Дерій Ж. В. – зав. каф. теоретичної та прикладної економіки, д.е.н., професор

Мініна О. В. – доцент каф. теоретичної та прикладної економіки, к.е.н., доцент

Дубина М. В. – зав. каф. фінансів, банківської справи та страхування, д.е.н., професор

Садчикова І. В. – доцент каф. фінансів, банківської справи та страхування, к.е.н., доцент

Литвин С. В. – зав. каф. іноземної філології, к.пед.н., доцент

Кормільцина С. Ю. – ст. викл. кафедри іноземної філології

Шакун Н. В. – зав. кафедри філософії і суспільних наук, к.філос.н., доцент

Киселиця С. В. – доцент каф. філософії і суспільних наук, к.філос.н., доцент

Ремньова Л. М. – зав. кафедри управління персоналом та бізнес-технологій, к.е.н., професор

Кичко І. І. – проф. каф. управління персоналом та та бізнес-технологій, д.е.н., проф.

Юрченко М. Є. – зав. каф. бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, к.ф.-м.н., доцент

Перетятко Ю. М. – доцент каф. бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, к.е.н., доц.

Бутко М. П. – зав. каф. менеджменту та державної служби, д.е.н., професор

Самійленко Г. М. – доцент каф. менеджменту і державної служби, к.е.н., доц.

Пономаренко С. І. – зав. каф. публічного управління та менеджменту організацій, к.е.н., доцент

Косач І. А. – професор каф. публічного управління та менеджменту організацій, д.е.н., проф.

Іванова Н. В. – зав. каф. підприємництва і торгівлі, д.е.н., проф.

Денисенко Т. М. – доцент кафедри підприємництва і торгівлі, к.т.н., доц.

Зеленська О. О. – зав. каф. туризму, к.е.н., доцент

Роговий А. В. – професор каф. туризму, д.е.н., професор

Вербицька А. В. – зав. каф. маркетингу, PR-технологій та логістики, к.держ.упр., доцент

Полковниченко С. О. – доцент каф. маркетингу, PR-технологій та логістики, к.е.н., доцент

Селінний М. М. – зав. каф. аграрних технологій та лісового господарства, к.е.н., доц.

Шевченко Л. А. – доц. кафедри аграрних технологій та лісового господарства, к.с.-г. н.

Попело О. В. – д.е.н., доцент, голова наукового товариства здобувачів вищої освіти і молодих учених

Лисенко Н. В. – фахівець I категорії відділу аспірантури та докторантури

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА | |
| THEORY AND PRACTICE OF DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN INFORMATION SOCIETY | |
| | |
| Дерій Ж. В. Цифровізація економіки у період війни | 17 |
| Купчик О. Ю., Дерій Ж. В. Еколого-економічні інструменти оцінки поверхневих вод річки Остер | 18 |
| Ткаленко С. І. Система управління якістю як фактор підвищення конкурентоспроможності в умовах забезпечення сталого розвитку | 19 |
| Хоменко І. О., Волинець Л. М., Сопочко О. Ю. Особливості логістичних перевезень в Україні під час воєнного стану | 20 |
| Тіпанов В. В. Вплив посередництва на розвиток глобального фінансового ринку | 22 |
| Шадура-Никипорець Н. Т. Роль виробничої інфраструктури у прискоренні економічного розвитку країни | 23 |
| Мініна О. В. Розвиток економіки в умовах сучасних глобалізаційних викликів: регіональний вимір | 24 |
| Сандул М. С. Сучасні виклики управління ланцюгами постачання в світовому господарстві | 26 |
| Лисенко Н. В. Вплив меліорації на еколого-економічний стан річок Поліського регіону | 27 |
| Каштальян О. О. Циркулярна економіка: перспективи та виклики в сучасних реаліях | 29 |
| Кот В. В. Організація оплати праці на підприємствах в сучасних умовах | 31 |
| Самойленко Ю. Ю. Оплата праці: сутність і корпоративна соціальна відповідальність | 33 |
| Котелевець Д. О. Термінологічне поле вивчення цифрової економіки | 34 |
| Нехай Д. М. Соціально-економічний розвиток підприємства в умовах сучасних трансформацій | 36 |
| Трошко А. В. Розробка і впровадження стартапів в Україні | 38 |
| Риженко К. Д. Реалізація принципів соціального партнерства як єдино можливий механізм вирішення суперечностей у сфері трудових відносин і розвитку ефективного підприємництва | 41 |
| Степанець Ю. О. Сучасні тенденції ринку криптовалют в Україні: проблеми та перспективи розвитку | 42 |
| | |
| ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ, СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА | |
| FINANCIAL STABILIZATION: MAIN FACTORS, STRATEGY AND TACTICS | |
| | |
| Поцелуйко І. В., Решетилів Д. С. Теоретичні положення функціонування ринку кредитних послуг | 45 |
| Мурашківська І. А. Роль цифрових технологій у розвитку кредитних рейтингових агентств | 46 |

| | |
|--|-----------|
| Лобко О. М. Кредитний менеджмент банку: сутність та роль у розвитку банківських установ | 48 |
| Ільчук В. П., Сердюк Д. А. Фінансові стратегії розвитку промислового підприємства | 50 |
| Кравченко А. О. Сучасні тенденції розвитку платіжної системи в умовах діджиталізації банківських установ в Україні | 52 |
| Холявко Н. І., Колоток М. О. Технології інтернет речей у діяльності фінансових установ | 54 |
| Кальченко О. М., Данилович В. В. Проблеми автоматизації процесу бюджетування на сучасних підприємствах | 56 |
| Садчикова І. В., Колоток М. О. Особливості діяльності бюро кредитних історій | 58 |
| Тарасенко О. О., Тарасенко А. В. Сучасні тенденції інвестиційної діяльності банківських установ в Україні | 59 |
| Онопрієнко А. В., Корицька А. Є. Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні | 61 |
| Кириєнко Я. В. Етапи розвитку євроінтеграції України | 63 |
| Жаворонок А. В. Циклічна чутливість у хвилеподібному світі | 65 |
| Кириєнко Я. В., Мишко Д. О., Хоролець В. А. Розвиток співпраці України з Міжнародним валютним фондом | 67 |
| Устинов Д. В. Аналіз сучасного стану платіжного балансу України | 69 |
| Черевко А. І. Проблеми та перспективи розвитку валютного союзу країн ЄС | 72 |
| Черевко А. І., Третяк Я. В. Фінансово-економічні наслідки війни | 74 |
| Редькіна Л. Ю., Гузій А. О. Напрями і обсяги фінансування України по лінії Міжнародного банку реконструкції та розвитку | 76 |
| Кравець А. В., Кожем'яко А. В. Співпраця України з Європейським банком реконструкції і розвитку | 77 |
| Артеменко В. В., Миненко О. О. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні | 79 |
| Лєпа Я. С. Аналіз стану та перспективи розвитку ринку цінних паперів в Україні | 81 |
| Шара М. А., Кобзар К. М. Роль колекторських компаній у розвитку фінансового ринку | 83 |
| Панченко О. І., Колоток М. О. Вплив підвищення страхової культури на розвиток страхового ринку | 85 |
| Лозиченко О. М. Державне регулювання заощаджень домогосподарств: сутність та особливості реалізації | 87 |
| Онопрієнко Ю. Ю. Наслідки війни в Україні для фінансової системи країн ЄС: ризику та заходи | 88 |
| УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ | |
| IMPROVING THE METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL WORK | |
| Костюченко І. А. Система казначейського обслуговування державних бюджетів України | 91 |
| Акименко О. Ю., Нагорний П. Становлення облікової системи малих підприємств в Україні: ретроспективний аспект | 93 |
| Гливенко В. В., Лапа А. С. Регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану | 95 |

| | |
|---|------------|
| Райська О. С. Актуальні питання організації та ведення військовими частинами та установами збройних сил бухгалтерського обліку запасів, закуплених у централізованому порядку | 97 |
| Буряк А. П. Підтримка малого бізнесу в умовах війни | 98 |
| Нагорний П. В. Склад податкової звітності фермерського господарства | 100 |
| Буряк А. П. Воєнний стан: дії малого бізнесу в сфері оподаткування | 102 |
| Нагорний П. В. Інформаційна безпека системи бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств у воєнний час | 104 |
| Павлова Н. В. Автоматизація обліку на підприємствах малого бізнесу | 106 |
| Яценко Я. А. Питання мотивації професійної етики бухгалтерів | 107 |
| Хоменко К. Ю. Оподаткування під час воєнного стану | 109 |
| Шах О. І. Програмне забезпечення для подання звітності у електронному вигляді засобами інтернет-зв'язку | 111 |
| Рогова І. С. Ефективні правила тайм менеджменту для бухгалтера | 114 |
| Матвєєва Ю. О. Роль бухгалтера в прийнятті рішень та управлінні підприємством | 116 |
| Кокоша С. В. Особливості електронного обліку лісопродукції на підприємствах лісового господарства | 117 |
| Сергієнко С. С. Оплата праці в умовах воєнного стану | 120 |
| Хвостицька А. С. Роль тайм-менеджменту у формуванні професійності майбутніх бухгалтерів | 121 |
| <p>ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА</p> <p>PROBLEMS AND PROSPECTS OF MANAGEMENT, PUBLIC ADMINISTRATION AND ENTREPRENEURSHIP</p> | |
| <p>ПІДСЕКЦІЯ: ПІДПРИЄМНИЦТВО І ТОРГІВЛЯ</p> <p>SUBSECTION: ENTREPRENEURSHIP AND TRADE</p> | |
| Андрєєва С. О. Оцінка якості молочного шоколаду | 124 |
| Атрощенко Д. В. Аналіз структури зовнішньої торгівлі згущеними молочними згущеними консервами в Україні | 125 |
| Атрощенко Д. В., Ганєєва Т. В. Оцінка показників якості капсул для прання | 127 |
| Сироватко М. Р., Ганєєва Т. В. Порівняння фізичних властивостей газоблоків | 129 |
| Яценко В. М., Ганєєва Т. В. Аналіз рівня естетичних властивостей посуду одноразового | 131 |
| Євган Ю. М. Оцінка конкурентоспроможності брендів українських виробників желе | 133 |
| Кононенко С. О. Роль аутсорсингу в електронній комерції | 135 |
| Костюченко Б. П., Лугченко А. О. Волонтерство як соціальна послуга | 136 |
| Кубліцька О. В. Перешкоди та можливості цифрової трансформації бізнесу в Україні | 138 |
| Плохова Олександра "Мозковий штурм" як засіб генерації ідей в підприємстві | 140 |

| | |
|---|------------|
| Ракута І. О. Конкурентні переваги брендів роздрібного продовольчого ритейлу в м. Чернігів | 142 |
| Сергєєва А. І. Стан та перспективи розвитку ринку заморожених плодів і овочів в Україні | 143 |
| Хоменко К. Ю. РРО в період воєнного стану | 145 |
| Яценко В. М. Метод сценаріїв при прийнятті управлінських рішень в сфері підприємництва | 146 |
| ПІДСЕКЦІЯ: ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙ SUBSECTION: PUBLIC ADMINISTRATION AND ORGANIZATIONS MANAGEMENT | |
| Кулик О. С. Інноваційні технології в публічному управлінні | 149 |
| Пилипенко М. М. Інноваційний проєкт в державному та регіональному управлінні | 150 |
| Бибик А. О. Управлінські рішення і відповідальність керівника органу публічної влади | 152 |
| Буряк Л. М. Система залучення громадськості до процесу прийняття рішень | 154 |
| Кузьменко К. Д. Реформа децентралізації в Україні | 156 |
| Метла М. В. Реалізація управлінських рішень органами публічної влади | 157 |
| Михайловський І. М. Механізми реалізації зв'язків з громадськістю: теоретичні аспекти | 159 |
| Гуцаленко А. Є. Процес прийняття рішень в контексті теорії управління | 161 |
| Абинашна М. В. Публічне управління та публічна влада | 163 |
| Коробко В. В. Стилi та методи прийняття управлінських рішень сучасним керівником органу публічної влади | 164 |
| Матюшко А. С. Попередження корупційних дій в органах місцевого самоврядування | 166 |
| Єрошенко С. В. Удосконалення процесу управління конфліктами в органах публічної влади | 167 |
| Швець В. О. Інноваційний менеджмент як політико-соціальне поняття | 169 |
| Шурда Д. О. Шляхи підвищення ефективності прийняття управлінських рішень в органах публічної влади | 171 |
| ПІДСЕКЦІЯ: МЕНЕДЖМЕНТ ТА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА MANAGEMENT AND PUBLIC SERVICE | |
| Агафошина М. П. Шляхи досягнення стабілізації та забезпечення стійкості державних та місцевих фінансів в умовах воєнного часу та після | 173 |
| Грицай В. О. Основні засоби розвитку підприємства (на прикладі ПрАТ “Roshen”) | 175 |
| Коваленко С. В. Використання цифрових технологій геопросторових даних у процесі розпорядження ресурсами територіальних громад | 176 |
| Лейчук Р. М. Роль держави в активізації впровадження проєктів і програм підприємств | 178 |
| Пінчук В. І. Проблема корупції та поширення корупційної злочинності як загроза економічній безпеці країни | 180 |

| | |
|---|------------|
| Самойлович А. Г. Розвиток інформаційного суспільства: виклики для менеджменту | 182 |
| Смирнов І. М. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах | 183 |
| Жовток В. А. Електронне урядування як фактор зростання економіки XXI століття | 185 |
| Харченко Ю. П. Аналіз соціальної стратифікації для забезпечення продуктивних сил регіонів України | 187 |
| Католик М. А. Відкриті дані – тренд сучасної економіки і публічного управління | 189 |
| СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ | |
| SOCIAL TECHNOLOGIES: CURRENT TRENDS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT | |
| Гапон К. С. Соціальне підприємництво як інструмент подолання наслідків війни | 192 |
| Гаркавко А. А. Інноваційні методики ресоціалізації осіб, які готуються до виходу із місць позбавлення волі | 193 |
| Гвоздь Е. І. Форми і методи ресоціалізації осіб, засуджених за скоєння злочину | 195 |
| Грабовець К. В., Катюжинська М. М. Ціннісні орієнтації студентів в стресогенних умовах | 197 |
| Дельфас І. О. Проблема профілактики булінгу в молодіжному середовищі | 199 |
| Драгунов Д. М., Снітко Я. В. Значення спорту у житті людини | 201 |
| Желізний М. М., Геєць А. О. Визначення стійкості пацієнта у практиці адаптивної фізичної культури | 203 |
| Логінова В. О. Фізична терапія як засіб соціальної технології реабілітації та адаптації осіб з інвалідністю | 204 |
| Мекшун А. Д., Васильєва А. О. Правові основи забезпечення гендерної рівності у сфері праці | 206 |
| Пономаренко Ю. А., Дунай Н. С. Реабілітаційний потенціал арт-терапії в подоланні наслідків бойового стресу | 209 |
| Саргош В. І. Особливості цілепокладання студентської молоді | 211 |
| Сиротинець Є. В. Впровадження обліково-аналітичної роботи у фізичній терапії | 213 |
| Титаренко В. І., Удовик А. М. Цілюща сила музикотерапії під час масажних процедур | 215 |
| Троцик А. В. Дзеркальна терапія як один із методів ерготерапії після перенесеного інсульту | 216 |
| Ридзель Ю. М., Харлан А. А. Фізична реабілітація при остеохондрозі поперекового відділу хребта ускладненого грижею | 218 |
| Чалкова І. Ю. Сутність діяльності соціальних працівників у громаді | 221 |
| Чалкова І. Ю. Особливості соціальної реінтеграції військовослужбовців до умов мирного життя | 223 |
| Черняков В. В., Мовчан А. О. Фізіологічні механізми втоми при фізичних навантаженнях на заняттях фітнесом | 224 |

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
PROBLEMS OF PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS

| | |
|---|------------|
| Барабаш А. Г. Озоновий шар як об'єкт правової охорони | 227 |
| Бахмач А. І. Гендерні стереотипи та їх вплив на формування особистості | 228 |
| Берднік С. С. Санкції як новела в адміністративному судочинстві | 230 |
| Берднік С. С. Конфіскація активів поза межами кримінального переслідування в Україні | 232 |
| Букатіна В. О. Домашнє насильство | 234 |
| Бучко Д. В. Основи та гарантії конституційного ладу України | 236 |
| Веремієнко С. В. Реалізація екологічної функції держави правоохоронними органами | 238 |
| Городній М. С., Петрик О. Л. Визначення статусу комбатанта персоналом приватних військових та охоронних підприємств | 239 |
| Городній М. С. Поділ влади як елемент принципу верховенства права | 241 |
| Губаренко К. О. Правовий статус особистості: поняття та види | 242 |
| Дрозд В. І. Види виборчих систем | 243 |
| Жук П. В., Переверза А. М. Порядок заборони політичних партій в суді: нововведення | 245 |
| Кальян А. В. Державна зрада та шпигунство: вплив воєнного стану на формування критеріїв їх розмежування | 248 |
| Канаєва В. В. Принцип правової визначеності і рішення суду | 250 |
| Петрик О. Л., Канаєва В. В. Молодь під час війни: спротив та волонтерство | 252 |
| Карецька А. І. До питання важливості захисту права на приватність в епоху цифрових технологій | 254 |
| Карпова І. Г. Захист прав дітей: історичний аспект та сучасні реалії | 254 |
| Карповець В. С. Удосконалення роботи служби персоналу на підприємстві | 256 |
| Карповець В. С. Щодо питання тлумачення міжнародних договорів | 258 |
| Керноз Н. Є. Виключна підсудність в адміністративному судочинстві: проблемні аспекти | 260 |
| Костюченко Н. Д. Поняття та правова основа вини у цивільному праві | 262 |
| Костюченко Н. Д. Проблематика нерозповсюдження ядерної зброї: міжнародно-правові аспекти | 265 |
| Кот В. В. Аналіз основних змін до кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з введенням воєнного стану | 267 |
| Кот В. В. Перспективи розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин | 269 |
| Кочина О. С. Державна реєстрація суб'єктів господарювання: поняття та законодавчі тенденції | 271 |
| Кравченко О. Г. Кримінальне законодавство в умовах сьогодення | 272 |
| Крес Н. О. Аналіз законодавчого рішення про зміну строків відповідальності за мародерство | 275 |
| Кривопис Д. Л. Підстави набуття права власності на безхазяйну річ, знахідку | 277 |
| Кудрик І. В. Принципи громадянства України | 278 |
| Куліш М. О. Проблемні аспекти виконання рішень третейських судів | 280 |
| Кулага Є. О. Неформальний підхід в аргументативному процесі | 281 |
| Куц А. В. Окремі питання міжнародно-правового регулювання громадянства | 283 |

| | |
|--|-----|
| Ліксман А. Ю. Конституційна скарга: поняття, порядок прийняття, прийнятність, забезпечення | 284 |
| Лавровська В. І., Пальона А. В. Судові витрати в Україні: порівняльний аналіз | 286 |
| Литвиненко В. М., Стрельцова О. О. Про трудові відносини в умовах воєнного стану | 288 |
| Майстат А. В. Сутність унітарної форми територіального устрою | 290 |
| Марущак Н. В. Розуміння держави у поглядах Ж.-Ж. Руссо | 291 |
| Новомлинець А. О. Вирішення спорів щодо поділу майна подружжя при розлученні | 293 |
| Ольховик М. М. Зміни кримінального законодавства в період воєнного стану | 295 |
| Парходько О. Г. Абсентеїзм його причини та способи подолання | 296 |
| Пивовар М. А. Проблемні питання законодавчої регламентації адміністративної юрисдикції | 298 |
| Пилипенко М. Р. Місце уряду в системі вищих органів влади | 299 |
| Пода Р. В. Соціально-економічний блок реформ солона | 301 |
| Присяжний В. В. Окремі аспекти адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства | 303 |
| Присяжний В. В. Щодо окремих аспектів вини держави в міжнародному праві | 305 |
| Присяжний В. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність | 307 |
| Ромащенко К. Ю. Право на недоторканність приватного життя | 309 |
| Рудник Р. В. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: поняття, властивості, види | 310 |
| Семенов Д. О. Конституційний розвиток Західної Німеччини після Другої світової війни | 313 |
| Сердюк Д. С. Сучасні логічні підходи до теорії аргументації | 315 |
| Толкач А. М. Теорія небезпечного стану та її розробники | 316 |
| Труш Л. І. Право на життя. Щодо визначення поняття | 318 |
| Федоренко Д. В. Міжнародний досвід управління персоналом публічних служб | 320 |
| Федоренко Д. В. Колабораціонізм: міжнародно-правові аспекти | 322 |
| Шак Б. М. Підстави набуття громадянства України | 324 |
| Шпомер А. І. Правове регулювання поняття, видів та організаційно-правових форм об'єднань підприємств в Україні | 325 |
| Щербінін М. Ю. Резюме: основні елементи та рекомендації | 328 |
| Щербінін М. Ю. Позбавлення російської федерації права вето в раді безпеки ООН шляхом застосування пункту 3 статті 27 статуту ООН | 329 |
| Ющенко М. С., Толкач А. М. Історія та генезис судової психіатрії в Україні | 331 |
| Яцина В. В. Правова охорона конституції | 333 |
| АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА | |
| CURRENT ISSUES OF HUMANITARIAN DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY | |
| Абалмасов О. О. Зовнішньополітична орієнтація сучасного українця | 335 |
| Балика Б. О. Гуманітарна складова публічного управління у сфері соціальної роботи та шляхи її модернізації | 337 |
| Барбарич Ю. М. Чорнобильська катастрофа – катастрофа всього світу | 339 |
| Блажевська А. В. Дегуманізація зовнішньої політики РФ як наслідок деформацій системи розподілу в російському суспільстві | 341 |

| | |
|--|------------|
| Бистров В. Є. Перспективи східноєвропейського політичного об'єднання: гуманітарний аспект | 343 |
| Бибик А. О. Кріпацтво на Чернігівщині | 344 |
| Бутурлим Д. А. Пермакультура як філософія сталого природокористування | 346 |
| Бунак Д. В. Феномен тоталітаризму: конформізм чи екстремізм? | 348 |
| Бушнін М. Є. Сенс людського буття: вічність чи конечність? | 349 |
| Васильєва А. В. Фінансова система Київської Русі | 350 |
| Васильєва Д. А. Волонтерська діяльність в умовах війни | 352 |
| Вахно В. Д. Особливості концепції інформаційного суспільства | 355 |
| Венченко М. А. Системні деформації гуманітарного розвитку сучасного українського суспільства | 356 |
| Висоцька Х. О. Розмаїття тлумачень людської цивілізації та проблема її критерію у сучасній філософії історії | 358 |
| Гавриш Н. О. Вплив аксіології Григорія Сковороди на розвиток сучасної людини | 360 |
| Галета О. В. Соціально-антропологічний потенціал оборотного водоспоживання в сучасній Україні | 361 |
| Гармаш О. Ю. Соціогуманітарні технології розвитку безбар'єрного простору в освітніх закладах України | 363 |
| Глібова В. Д. Наталія Полонська-Василенко – мати української історії | 364 |
| Глоба А. О. Особливості професійної етики у роботі працівників митних органів | 367 |
| Голуб Н. А. Кореляція екологічної свідомості та екологічної культури | 368 |
| Глоба А. О. Український жіночий одяг XVIII століття | 369 |
| Голівець К. В. ВАПЛІТЕ | 372 |
| Гречка О. М. Вплив морально-психологічного та фізичного стану оператора зварювального виробництва на продуктивність праці | 374 |
| Гринчук С. О. Традиційна етнічна свідомість (ментальність) як засіб політичної маніпуляції | 376 |
| Губка К. А. Глобалізація як процес приватизації суверенітету і міждержавних відносин | 377 |
| Губко О. В. Вплив чуми XIV ст. на світову історію | 379 |
| Дейнеко Є. Психологія війни: як вижити та продовжити жити | 381 |
| Дмитрук Р. Ю. Соціально-урбаністична складова сучасного громадського транспортування | 382 |
| Дубовик І. В. Соціальні переваги низькоповерхової забудови житлових районів | 384 |
| Захаренко Е. С. Соціогуманітарні проблеми подолання кризових явищ в сучасному українському суспільстві | 386 |
| Зеленкова К. В. Традиції іконопису в Київській Русі | 388 |
| Зройчиков Д. В. Техніка як соціальний феномен: історія та сучасність | 390 |
| Єрмоленко М. В. Авангардна архітектура сучасності: мистецтво чи результат глобалізації? | 391 |
| Єрѝома Ж. О. Важливість суспільного діалогу та порозуміння | 393 |
| Карповець В. С. Мова і мовлення у професійній діяльності юриста | 395 |
| Кизименко Д. І. Децентралізація владних повноважень у соціально-політичному просторі сучасної України | 396 |
| Коваленко С. В. Децентралізація влади як цивілізаційний інструмент розбудови громадянського суспільства | 398 |
| Комзол Б. С. Проблема визначення поняття «мультилітеративності» в сучасній методології | 399 |
| Кондрашевська Є. В. Український рух «Пласт» | 400 |
| Костюченко Н. Д. Мова війни | 402 |
| Кошкалда В. О. Проблема функціонування соціально-гуманітарного середовища в Україні | 403 |

| | |
|---|------------|
| Кліщенко А. О. Революція гідності на Чернігівщині | 405 |
| Кравченко А. О. Проблема демаркації та способи її вирішення у сучасній науці | 407 |
| Круглік Л. Взаємовідносини природи та людини: впровадження ресурсозберігаючих технологій в сільському господарстві | 409 |
| Коровінченко М. С. Філософська думка Київської Русі та її цивілізаційний вплив | 410 |
| Кубліцька О. В. Можливості та виклики цифрової трансформації в глобальному світі | 413 |
| Кухаренко С. І. Ми самі будуємо націю або про актуальність ідей В. Липинського в новітній Україні | 415 |
| Лапа А. С. Моральні цінності сучасної молоді | 416 |
| Масловський М. В. Іван Мазепа – герой чи зрадник українського народу? | 418 |
| Мальцева А. В. Функціональність та естетика архітектури майбутнього: конфлікт чи гармонія? | 420 |
| Миненко О. О. Толерантність у контексті етики сьогодення | 423 |
| Міщенко А. М. Пригоризонтна обсерваторія безводівка | 425 |
| Музика О. Ф. Коліївщина | 427 |
| Мура Д. В. Срібнянська трагедія 1943 р. | 428 |
| Отчиченко Є. С. Повстання чернігівського полку 1825 р. | 430 |
| Панічкіна А. С. «Ковбасна революція» в Чернігові як поштовх до суспільного пробудження | 432 |
| Примера Д. Р. Криза гуманізму: спроба історико-філософського аналізу | 434 |
| Пеншина М. В. Основні риси гуманітарної політики в сучасній Україні | 436 |
| Петкун А. Гуманітарні аспекти вищої освіти в Україні | 438 |
| Ритова П. С. Основні фактори сучасних гуманітарних досліджень | 440 |
| Ровник О. С. Соціально-етичні проблеми генної інженерії | 441 |
| Рогожкіна Р. Є. Демократія: гуманітарний аспект | 444 |
| Рослік О. А. Діджиталізація: філософсько-психологічні проблеми інформаційного суспільства | 445 |
| Савіцька Є. Є. Підміна понять у сучасних романах-антиутопіях як фактор дегуманізації суспільства | 447 |
| Савицька І. С. Чи навчає філософія мудрості? | 449 |
| Саннікова Г. О. Культура миру та особливості її просування | 451 |
| Свержевська А. В. Війна як триггер національно-демократичних перетворень в Україні | 452 |
| Сіліна Д. І. Актуалізація факторів інфомедійної грамотності в концепції впровадження медіаосвіти в Україні | 454 |
| Семенченко А. С. Філософія українського герба | 455 |
| Скугарєв В. А. Стан та перспективи створення штучного інтелекту | 456 |
| Сорока А. В. Бахмач у часи голодомору 1932-1933 рр. | 458 |
| Стрельцова О. О. Мовленнєві помилки у рекламних текстах | 460 |
| Сорока А. В. Значення особистісного іміджу у діяльності економіста | 461 |
| Тарасенко А. І. «Руська трійця» | 463 |
| Тертишник Г. С. Перспективність переробки біомаси в біогаз у соціоантропологічному контексті | 465 |
| Ткачук Д. В. Місце філософії в системі вищої освіти в Україні | 467 |
| Тількун Я. О. Злочин без кари або чому потрібен новий нюрнберзький процес | 468 |
| Федорова В. С. Розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування в країнах Європейського союзу | 470 |
| Форостянко В. В. Феномен опришки | 471 |
| Хоменко К. Ю. Повсякденно-побутове спілкування як основа національної ідентифікації | 473 |

| | |
|--|------------|
| Чудин П. О. Нацистський окупаційний режим на території Райхскомісаріату «Україна» | 474 |
| Чумаченко В. Ю. Молодіжний комп'ютерний сленг | 477 |
| Шабанов Д. М. Істина як гносеологічний ідеал | 478 |
| Шак А. І. Мудрість у людському житті | 480 |
| Шевченко А. М. Створення Запорозької Січі | 481 |
| Шелест Т. С. Роль Богдана Хмельницького в українській історії | 483 |
| Шумар І. Д. Сенс буття: смерть чи безсмертя? | 486 |
| Ющенко О. М. Невідомі сторінки історії Чернігова. («повстання» 13-14 грудня 1918 р.) | 488 |
| Герасименко О. В., Васильєва А. В. Права та свободи громадянина в умовах воєнного стану | 489 |
| Ярош А. О. Голокост | 492 |
| Киселиця С. В., Бокач В. Є. Правова компетентність населення як статусна ознака громадянського суспільства | 494 |
| Пуліна В. І., Тимошенко І. В. Питання трансформації гуманістичних констант у глобальному світі | 495 |
| Шакун Н. В., Чалкова І. Ю. Філософські засади трансформації українського суспільства в контексті викликів часу | 497 |
| ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ: ІННОВАЦІЇ, КОМУНІКАЦІЇ, КУЛЬТУРА GLOBAL WORLD: INNOVATIONS, COMMUNICATIONS, CULTURE | |
| Антонова М. І., Коголь Д. В. Abbreviations and acronyms in the it world for the quickest way of information understanding | 499 |
| Bublykova V. H. Training of translators at the universities of ukraine: ethical issues of professional activity | 500 |
| Буряк А. П. War-related neologisms in the English language | 502 |
| Велігорський Б. О. Commonly used abbreviations and their application in different spheres of life | 503 |
| Hanhalo M. O. Communication during the war | 505 |
| Zdor Y. O. Internet marketing development problems and prospects in the ukrainian sector of global network | 506 |
| Korytska A. E., Onopriienko A.V. The essence of digital transformation in business and entrepreneurship | 508 |
| Kravchenko A. O. Trends in the digitalization of the banking sector in Ukraine | 510 |
| Maro A. I. The role of language and communication in our lives | 512 |
| Матвійчук Л. А. Особливості KEPLAIR як помічника в організації навчального процесу | 513 |
| Mykhailovska A. I. Promising Areas of Implementation of Social Projects in Ukraine | 515 |
| Пекур Д. Л., Єрѡма Ж. О. The united nations as the subject of international law: current issues | 517 |
| Сорока А. В. The usage of idioms in business English | 518 |
| Cherevko A. I. Global food crisis due to russia's invasion of Ukraine | 520 |
| Білиловець Д. С. Is there any chance for the tourism in Ukraine to revive after the war | 521 |

| | |
|--|------------|
| МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ У ДІДЖИТАЛ-СЕРЕДОВИЩІ | |
| MARKETING TOOLS TO FORM CONSUMER LOYALTY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT | |
| Герасімчук М. О., Забаштанська Т. В. Дослідження застосування інструментів промоакційного маркетингу ринковими суб'єктами в умовах цифровізації | 524 |
| Пікуль Є. Ю., Забаштанська Т. В. Актуальні інструменти PR у системі бізнес-маркетингу та інтернет-комунікацій | 527 |
| Сябро А. В., Забаштанська Т. В. Особливості проведення конкурентного аналізу з використанням сервісу SimilarWeb | 529 |
| Тунік Г. М., Забаштанська Т. В. Особливості маркетингових досліджень на ринку банківських послуг в умовах цифровізації | 530 |
| Бабич Б. А. Аналіз тенденцій розвитку грибництва в Україні | 532 |
| Гавриш Н. О. Нав'язливий покупець та нав'язливий сервіс, їх природа та форми прояву | 533 |
| Гришко І. Г. Моделювання конкурентоспроможного бізнесу з надання послуг власникам домашніх тварин | 534 |
| Зверховська О. Г. Використання інтернет-ресурсів у маркетинговій діяльності підприємства | 536 |
| Коровінченко М. С. Аналіз структури асортименту послуг тов «Нова пошта» | 538 |
| Лавський І. С. Сучасні тенденції розвитку digital-маркетингу | 539 |
| Мурай А. О. Особливості формування бренду у сфері розважальних послуг | 541 |
| Немчик В. В. Роль розвитку інформаційних технологій в процесі прийняття рішення про купівлю | 543 |
| Ропомarenko R. V. Strategies and methods of product positioning | 544 |
| Середа Я. Я. Розвиток реклами в сучасному світі | 546 |
| Скляр І. С. Особливості застосування маркетингових інструментів в індустрії краси | 547 |
| Стеченко А. О. Медійна реклама як революційний інструмент впливу | 549 |
| Шелупець Т. В. Основні напрями вдосконалення маркетингової товарної політики | 550 |
| Штаба Ю. С. Оцінка ефективності маркетингової діяльності підприємства | 552 |
| Гуменюк А. В. Проблеми трудової реалізації людини у сфері праці під час військового стану | 554 |
| АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА | |
| TOPICAL PROBLEMS OF SOCIAL ACTIVITIES | |
| ПІДСЕКЦІЯ: УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА БІЗНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ | |
| SUBSECTION: PERSONNEL MANAGEMENT AND BUSINESS TECHNOLOGY | |
| Арищенко Ю. І. Роль управління поведінкою та дисципліною персоналу у досягненні ефективності діяльності підприємства | 557 |

| | |
|--|------------|
| Бондаренко А. Ю. Оцінка впливу пандемії COVID-19 та воєнних дій в країні на молодіжне підприємництво та працевлаштування молоді | 559 |
| Бондарчук Ю. В. Соціально відповідальне ведення бізнесу як відповідь на виклики нової реальності | 561 |
| Волкова А. М. Особливості соціальної відповідальності бізнесу в умовах воєнного стану | 563 |
| Воронцова К. В. Електронний бізнес в Україні: сучасні виклики та проблеми розвитку | 565 |
| Затишна К. В. Напрями підвищення ефективності виробничих процесів у хлібопекарстві | 567 |
| Зуб І. М., Фенна М. М. Сучасні виклики функціонування сфери охорони здоров'я України | 568 |
| Кириченко Я. О. Роль та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні | 569 |
| Костюк І. С. Перспективи дистанційної роботи в Україні | 571 |
| Кравченко А. О. Активізація роботи будівельних підприємств на деокупованих територіях України | 572 |
| Кужим Т. Ю. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні під впливом сучасних викликів | 574 |
| Кутня В. О. Історія розвитку організації виробництва, як форми забезпечення ефективної діяльності підприємства | 576 |
| Ломонос Р. І. Фінансова безпека як ключова передумова забезпечення ефективності функціонування суб'єктів господарювання | 578 |
| Ломонос Р. І. Фінансові аспекти розвитку відносин державно-приватного партнерства в Україні | 579 |
| Мороз Є. В. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни | 580 |
| Мотуз В. О. Стратегічні альтернативи міжнародної діяльності тов «Кернел» в умовах євроінтеграції | 582 |
| Патай В. В. Управління факторами, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств | 584 |
| Руєва М. О. Відновлення ефективної роботи сільськогосподарських підприємств на звільнених від окупантів землях | 585 |
| Савенко Д. О. Динаміка загального забору водних ресурсів Чернігівської області у 2010–2020 роках | 587 |
| Токмачев А. О. Вдосконалення організації електронного бізнесу в мережі інтернет у воєнний час | 588 |
| Усаченко Х. А. Особливості управління персоналом в умовах пандемії | 590 |
| Форостянко В. В. Вплив глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність національної економіки і ринок праці | 592 |
| Хмелевський С. М. Адаптивність і мобільність як фактори ефективного бізнес-середовища в умовах воєнного часу | 594 |
| Шило А. В. Ресторанний бізнес та його економічне становище під час воєнного часу | 596 |
| ПІДСЕКЦІЯ: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ | |
| SUBSECTION: PROMISING DIRECTIONS OF TOURISM DEVELOPMENT | |
| Алешугіна Н. О. Вплив пандемії на розвиток туризму | 598 |

| | |
|--|------------|
| Андруневич В. М. Аналіз економічних процесів ринку готельно-ресторанних послуг України за останні п'ятиріччя | 600 |
| Бессонова В. М. Правове забезпечення стандартизації у сфері туризму | 602 |
| Бундак Я. О. Особливості страхового ринку США: досвід для України | 604 |
| Бусел В. М., Безуглий І. В. Методи залучення інформаційних технологій до сфери туризму | 606 |
| Демченко К. С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи Асистанс в Україні | 607 |
| Гонта О. І. Коряк Ю. Ю. Формування анімаційних програм у дитячих оздоровчих закладах України | 609 |
| Музика В. В. Перспективи розвитку мисливського туризму в Україні на основі європейського досвіду | 612 |
| Назаренко Д. М. Туризм та культурна спадщина в контексті соціальної ідентифікації | 614 |
| Федоряка В. В. Перспективи розвитку кінотуризму в Україні: здобутки світового досвіду | 616 |
| Гонта О. І. Ринок туристичних послуг Східної Азії та його перспективи | 618 |
| Шило Д. С., Ликов В. І. Роль в'їзного туризму в Україні в післявоєнні часи | 620 |
| ПІДСЕКЦІЯ: АГРОНОМІЯ ТА ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО | |
| SUBSECTION: AGRONOMY AND FORESTRY | |
| Вітченко Р. М. Поліпшення технології вирощування гороху в господарстві шляхом сортозаміни | 623 |
| Глюза В. В., Яремчук М. В., Федюк О. Ю. Гриби–ксилофаги у соснових насадженнях ДП «Романівський лісгосп апк»: видовий склад та поширення | 624 |
| Данченко О. С. Економічна ефективність використання елітного насіннєвого матеріалу картоплі | 625 |
| Дирявін Є. М. Використання безпілотних літальних апаратів в аграрному виробництві | 626 |
| Дорошук О. В., Грива О. П., Яроцький Б. А., Гусаревич О. В. Симптоматика та патогенез бактеріальних хвороб лісових деревних рослин Житомирської області | 628 |
| Зварич Б. О., Товкач Д. І., Невмежицький М. В. Фітосанітарний стан соснових насаджень ДП «Овруцьке ЛГ» | 629 |
| Косік В. С. Фітосанітарний стан лісів ДП «Славутське ЛГ» | 630 |
| Кудряшова К. М. Форми рекреації та їх вплив на живий надґрунтовий покрив лісового масиву | 632 |
| Кульбанська І. М. Симптоматика та етіологія бактеріальної водянки ялиці білої (<i>Abies alba</i> mill.) в Українських Карпатах | 634 |
| Михайленко Ю. Г. Олень благородний – перспективний об'єкт мисливської фауни для вольєрного розведення на Чернігівщині | 635 |
| Суховерський Д. С. Боротьба з ерозією на території історичних об'єктів культурної спадщини | 637 |
| Тарасенко Н. А. Ентомопатогенні нематоди в системі інтегрованого захисту лісу | 639 |
| Ткаченко Є. Р., Пастух О. М. Аналіз стану насаджень модрина європейської в умовах Новоборовицького лісництва | 640 |
| Ткаченко Є. Р. Проект оптимізації лісоаграрного ландшафту історичної місцевості «Староборовицькі гори» | 642 |

| | |
|--|------------|
| Пономарчук А. П. Вертикальні ферми. Переваги та інновації | 644 |
| Горбашенко А. С., Тимошенко О. П. Особливості вирощування їстівних грибів | 646 |
| Скоблик А. П., Гарасименко Т. А. Механічний обробіток ґрунту, його види і вплив на структуру ґрунту | 649 |
| Скляренко Я. Д. Історія охорони лісу | 650 |
| Пономарчук А. П. Застосування радіаційної технології у сільському господарстві | 651 |
| Круглік Л. В. Запорука стабільного врожаю | 653 |
| Цехмістер Г. В. Сортова чутливість рослин огірків щодо фітопатогена <i>Plectosphaerella melonis</i> | 654 |

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В
УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

**THEORY AND PRACTICE OF DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN
INFORMATION SOCIETY**

Дерій Ж. В., доктор економічних наук, професор
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Військове вторгнення на територію суверенної України змінює вектори політичного та економічного впливу, при цьому зростаюча роль інформаційних процесів актуалізує питання діджиталізації у світовому масштабі взагалі й для України країни зокрема. Сьогоднішній стан економіки відкриває можливості для інновацій та ефективних технологічних рішень. За останні роки Україна активно включилась у процеси цифровізації, що дозволило сьогодні вести успішну боротьбу у цифровому просторі та на інформаційному фронті. Продовжують розвиватись діючі та запускаються нові проекти.

Недопущення стану стагнації економіки можливе якщо працює бізнес та здійснюються бізнес-процеси. Унеможливлення фізичного обміну документами активізувало електронний документообіг і відповідно підвищився попит на послуги з отримання кваліфікованого електронного підпису. Взагалі ІТ сектор демонструє стійкість до викликів та ризиків у військовий час. Сектор експортує послуги, виконує контракти, забезпечує валютні надходження. За даними НБУ, у I кварталі 2022 року ІТ-індустрія забезпечила рекордні за всі роки існування квартальні 2 млрд. дол. експорту. Їй вдалось зберегти 95% контрактів [1].

Прикладом успішності розвитку процесів діджиталізації є банківські застосунки. Саме розвиток цифрового банку дозволив залучити користувачів, збільшити кількість цифрових кредитів та депозитів, розширити функції. Під час війни це дозволило здійснювати платежі, надавати допомогу Збройним Силам України, проводити виплати допомоги від міжнародних агенцій та організацій, здійснювати гуманітарну підтримку прямими переказами. Банківська система України працює ефективно і у війну, забезпечується безперебійна робота сервісів, безготівкові розрахунки є безпечними і здійснюються за регламентами.

До початку війни діджиталізація стала ключовим орієнтиром стратегічного розвитку країни та усіх її сфер, сьогодні це вже необхідність та буденність. Динамічність змін неможлива без розвитку цифрових продуктів та створення нових віддалених функцій для економіки будь то освіта, медицина, військова справа або бізнес. Сьогодні діджиталізація пришвидшується а її результати стають все ефективнішими та надійнішими.

На форумі International Diia Summit у Давосі Міністерство цифрової трансформації презентувало цифрове майбутнє країни:

- переведення на 100% держпослуг в онлайн сферу;
- забезпечення 95% населення високоякісним інтернетом;
- цифрова грамотність населення;
- збільшення частки сфери ІТ у структурі ВВП;
- розширення можливостей застосунку Дія;
- реформування ІТ освіти та ін. [2].

Для відбудови країни потрібна економічна стійкість, яку забезпечить ІТ-галузь, завдяки розвитку якої відбувається економія часу та інтелектуальних ресурсів,

спрощується повсякденна поточна робота, мінімізуються ризики людського фактору, урівноважується екосистема через відмову від паперових носіїв.

Список використаних джерел

1. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
2. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/21/688371/>

Купчик О. Ю., кандидат хімічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
Дерій Ж. В., доктор економічних наук, професор
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНКИ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД РІЧКИ ОСТЕР

В останні десятиріччя спостерігається кризове зменшення самовідновних функцій річок, обумовлене надмірним антропогенним навантаженням на водозбірні площі басейнів внаслідок екстенсивного ведення господарювання. Особливо гостро погіршення екологічного стану відобразилося на басейнах малих і середніх річок: значна їх частина обміліла, почали проявлятися процеси заболочення, погіршилася якість води, збідніла флора і фауна цих екосистем. Вирішення проблем погіршення екологічного стану водних об'єктів залежить передусім від удосконалення еколого-економічного управління водогосподарським комплексом, організації збалансованого механізму використання, відтворення й охорони водних ресурсів.

Річка Остер, яка протікає сімома районами Чернігівської області, залишається однією з найбільш вразливих річок басейну Десни, що страждають від кліматичних змін. Всі 195 кілометрів його русла течуть рівнинною місцевістю. Притоки Остра маловодні та протікають в заболочених рівнинах без чіткого русла.

Сьогодні ефективне управління водними ресурсами можливе за умови об'єктивної економічної оцінки водних ресурсів (поверхневих і підземних вод), використання рентних підходів, налагодженої системи водообліку тощо. Першочергове значення при визначенні перспектив розвитку водогосподарської галузі повинна відігравати оцінка якісних характеристик водних джерел.

З 2019 року в Україні запроваджено європейські підходи щодо здійснення моніторингу вод відповідно до вимог Водної Рамкової Директиви. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 758 затверджено новий Порядок здійснення державного моніторингу вод [1]. Деснянське басейнове управління водних ресурсів забезпечує виконання спостережень за хімічними та фізико-хімічними показниками якості води у 10 пунктах моніторингу суббасейнів Верхнього Дніпра та річки Десна на 9 транскордонних масивах поверхневих вод річок Дніпро, Сож, Десна, Ірпа, Ревна, Снов, Цата, Судость, відповідно до затвердженого Держводагентством переліку пунктів моніторингу масивів поверхневих вод та міждержавних угод про співробітництво на транскордонних водних об'єктах: р. Остер, це єдиний пункти моніторингу суббасейну Десни – 1 км нижче сел. Козелець.

Всі дані лабораторних досліджень за пунктами моніторингу масивів поверхневих вод в частині проведення Деснянським БУВР є у відкритому доступі на офіційному сайті Держводагенства, в розділі «Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України» [2]. Розміщена там Інтерактивна мапа візуалізації результатів моніторингу дає можливість оцінити стан водного об'єкта та порівняти його з встановленими нормативами якості поверхневої води, але, на жаль, стосовно р.Остер представлено дані лише за 2018 р.

Тому удосконалення еколого-економічного механізму раціонального використання відтворення й охорони водних джерел у межах певного регіону шляхом застосування

таких важелів як пільгові кредити на здійснення водоохоронних заходів, платежі за екосистемні послуги, податкові пільги, виплати з екологічних фондів, дадуть змогу істотно підвищити роль екологічного фактора у процесі водокористування.

Список використаних джерел

1. <https://desna-buvr.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-vodnymy-resursamy/monitoryng-poverhnevnyh-vod/>
2. <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>

Ткаленко С. І., доктор економічних наук, професор
*ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах глобалізації на світових ринках зростає конкурентна боротьба між суб'єктами бізнесу з метою збільшення своєї частки та прибутку. Одним з елементів конкурентних стратегій для бізнесу в умовах забезпечення сталого розвитку є сучасна система управління якістю, що постійно вдосконалюється. Зростання ролі якості продукції призводить до зростання конкуренції на міжнародних ринках, що вплинуло на політику компаній щодо можливостей переходу до єдиної, комплексної системи управління якістю. Така система управління якістю вимагає формування науково-обґрунтованої та ефективної системи виробничого менеджменту на підприємстві.

Система управління якістю орієнтована на підвищення якості продукції та менеджменту на виробництві та сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції, й загалом компанії в умовах забезпечення сталого розвитку. До основних принципів забезпечення системи якості компанії як фактору підвищення конкурентоспроможності є:

- по-перше, лідерство, як керівника, так і персоналу, сприяє узгодженню стратегії розвитку компанії, політики на внутрішньому та зовнішньому ринках, виробничих процесів та ресурсів;

- по-друге, процесний підхід, що передбачає оптимізацію системи управління компанією, продукцією, і сприяє досягненню результативності та ефективності;

- по-третє, управління взаємовідносинами для забезпечення сталого розвитку, що досягається за умов належних відносин з зацікавленими сторонами, зовнішніми стейкхолдерами, що здійснюють вплив на результат діяльності компанії;

- четверте, підвищення ефективності прийняття рішень, які сприятимуть зростанню прибутковості в умовах забезпечення сталого розвитку;

- п'яте, постійне вдосконалення діяльності, що може бути досягнуто на основі постійної підтримки системи забезпечення якості та своєчасного реагування на внутрішні та зовнішні умови, зміни, що призводять до створення нових можливостей у діяльності компанії;

- шосте, персонал, який має бути компетентним та вмотивованим, який сприятиме досягненню мети, зростання та прибутковості у діяльності компанії;

- сьоме, орієнтація на клієнта, що в умовах забезпечення сталого розвитку вимагає врахування поточних та майбутніх потреб усіх зацікавлених сторін.

Для підтвердження забезпечення системи управління якістю компанії усього світу прибігають до отримання відповідних сертифікатів, що підтверджують їх належну стратегію розвитку в умовах забезпечення сталого розвитку та сприяють зростанню їх міжнародної конкурентоспроможності.

Запровадження систем управління якістю в компаніях дозволяє не лише підвищити ефективність а прибутковість, а й організувати процеси усієї роботи на більш вищому

рівні якості. Сучасні вимоги підвищення якості продукції у різних секторах економіки засвідчують більш високий рівень ефективності системи виробничого менеджменту та високий рівень науково-обґрунтованої стратегії розвитку компанії. Отже, система управління якістю у виробничих компаніях включає усі процеси виробництва і менеджменту, а саме, вимоги до сировини, матеріалів, напівфабрикатів, увесь технологічний процес, виробниче середовище, інфраструктури компанії, вимоги до персоналу, врахування потреб зацікавлених сторін та стейкхолдерів тощо.

Активну роль у системі управління якістю, імплементації системи та постійного її вдосконалення відіграє вище керівництво, його лідерська позиція. Саме вони підтримують систему управління якістю в компанії на належному рівні, сприяють формуванню команди, зацікавленості персоналу. Саме керівництво проводить моніторинг системі управління якістю з метою визначення можливостей для постійного вдосконалення самої системи, виробничих та інших процесів у компанії, та продукції.

Проведені дослідження у цьому напрямку довели, що імплементація системи управління якістю з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності вимагає підтвердження якості процесів менеджменту, виробництва у відносності до міжнародних стандартів, що гарантуватиме високий рівень якості виробленої продукції на кожному етапі її виробництва та безпечність її для споживачів. Імплементація міжнародних стандартів якості та забезпечення системи управління якістю надасть вітчизняним компаніям усіх секторів економіки ряд конкурентних переваг як на національних, так і міжнародних ринках та впевненість у виробництві безпечної та якісної продукції, що відповідає міжнародним стандартам. За таких умов вітчизняні компанії отримують переваги серед конкурентів та посядуть належне місце у конкурентній боротьбі на міжнародних ринках.

Хоменко І. О., д.е. н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Волинець Л. М., к.е.н., доцент

Національний транспортний університет

Сопоцько О. Ю., к.е. н., доцент

Національний транспортний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Початок воєнних дій в Україні вплинув на багато секторів економіки, в тому числі й на перевезення вантажів. Перед учасниками логістичного ринку виникли нові проблеми, які потребують вирішення. В Україні ефективного логістичного забезпечення має залишатись на високому рівні, особливо у умовах воєнного стану.

Перше, на що необхідно звернути увагу, на те що частина шляхів сполучення виявилась зруйнованою, або заблокованою – морські порти. Також, став ускладнений доступ до складів на яких зберігаються товари та частина складів була знищена. Відповідно, це все вплинуло на вартість доставки, багато маршрутів стали довгими та дорожчими через об'їзди.

Підприємства були змушені перебудувувати маршрути доставки, здійснювати пошук нових постачальників, на зміну тих, із якими співпраця стала неможливою через їх повне знищення або неможливістю організувати доставку із певного регіону. Таким чином, на полицях магазинів з'явилися нові товари, можливість яких була доставити. Наслідком цього стала поява нових маршрутів перевезення та вимог до логістичного обслуговування таких маршрутів.

Частина підприємств-перевізників понесла збитки через те, що підприємства почали перебудувувати свої ланцюги постачань. За умов нестабільної ситуації в країні,

ефективним є поєднання наявності власного автопарку на підприємстві та і використання послуг підприємств, що здійснюють перевезення.

Слід зазначити і про подорожчання паливно-мастильних матеріалів, що теж суттєво вплинуло на собівартість перевезень [1].

На сьогодні, швидкість перевезення вантажів в Україні стала повільнішою, ніж у довоєнний період. Якщо у довоєнний період оператори логістичного ринку намагались доставити вантаж швидко, протягом доби, для підтримання рейтингу підприємства, то зараз це довший термін. Це зумовлено тим, що будуть більші витрати на логістику, витрати на паливо та побудова нового маршруту.

Частина водіїв підприємств-перевізників залишилась на окупованих територіях, була призвана до лав Збройних Сил України або виїхала закордон. Таким чином, виникла проблема пошуку персоналу для здійснення перевезень. Слід зазначити, що частина логістичних перевезень здійснюється на територію прифронтових дій, що пов'язано із ризиком як для життя водія, так і схоронності вантажу. Особливо, це актуально для доставки гуманітарних вантажів [2]. Тому, для підприємств-перевізників, не останнього значення набуло кадрове забезпечення [3] та [4].

Особливу увагу слід звернути й на складське зберігання. Наприклад, у Київській області було знищено 440 000 кв. м складської площі. Так, як Київ опинився у зоні бойових дій, то здійснити перевезення продукції стало досить проблематичним, тому активізувалась робота через регіональні склади. Значні втрати складських площ стали причиною того, що підприємства почали орендувати практично всі вільні площі, зокрема у Львівській області та Польщі.

Україні потрібні нові складські приміщення на західній Україні та у Київській області. У зв'язку з цим виникла тенденція відмовитись від зберігання товарів на складах для запобігання ризику знищення товару та понесення збитків. Підприємства-виробники намагаються одразу відправити виготовлену продукцію, а не зберігати її на складах – перевозити або власним транспортом або залучати перевізників [5].

На сьогодні спостерігається тенденція до перевезень вантажів безпечними маршрутами, а такий фактор як швидкість доставки відіграє меншу роль. Під час воєнного стану маршрути перевезень вантажів плануються більш детально та індивідуально під кожного клієнта в залежності від ситуації в регіону та вантажу, що доставляється. Підприємства-виробники намагаються не складувати виготовлену продукцію, а одразу перевозити споживачу або замовнику.

Список використаних джерел

1. Родак Н. Автомобільна логістика у воєнний час: ціни, стан доріг та перетин кордону. Latifundist.com – головний сайт про агробізнес. Електронне джерело: <https://latifundist.com/spetsproekt/968-avtomobilna-logistika-u-voeynnij-chas-tsini-stan-dorig-ta-peretin-kordonu>.
2. Постанова КМУ «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» від 01.03.2022 р. №174. Електронне джерело: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-propusku-gumanitarnoyi-dopomogi-cherez-mitnij-kordon-ukrayini-v-umovah-voeynogo-stanu-174>.
3. Шевченко В. Логістика війни. Як змінились вантажні перевезення в Україні. Журнал «Новое время» від 07.04.2022 р. Електронне джерело: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/perevezennya-v-ukrajini-pid-chas-viyni-gumanitarni-vantazhi-obmezheniya-na-perevezennya-50231625.html>.
4. Як змінилося законодавство для водіїв під час війни. Журнал «АвтоСвіт». Електронне джерело: <https://www.avtomir.ua/autolife/autolow/yak-zminylosya-zakonodavstvo-dlya-vodiyiv-pid-chas-vijn>.
5. Складне питання: як український рітейл переживає втрату частини складів, та як це змінює логістику. Асоціація рітейлерів України. Електронне джерело: <https://rau.ua/novyni/sklad-ritejl-vtratu-logistiku/>.
6. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Халацька І.І., Божок Ю.О., Пенківська К.С. Формування системи управління ризиками в логістичній діяльності підприємств. Вісник НТУ. К.: НТУ, 2021. Серія «Економічні науки». Випуск 2 (49), 2021. С.22-31.
7. Khomenko I. O., Gurnak V.M., Volynets L.M. Imperatives of multimodal transport development in accordance with the trends of the transformational changes of the national economy in the conditions of european integration. Economics. Ecology. Socium. Odessa, 2018. 2 (1). P. 75-88.

Тіпанов В. В., кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ПОСЕРЕДНИЦТВА НА РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Фінансовий ринок є життєво важливим фундаментом для функціонування, розвитку й стабільності будь-якої національної економіки. Він є системою економічних та правових відносин, які пов'язані із купівлею-продажем і обігом фінансових активів, а також певною сукупністю інститутів, які зводять покупців та продавців й обслуговують їх фінансові відносини один з одним. Суб'єктами фінансового ринку виступають різноманітні суб'єкти, що бажають передати в користування свої вільні фінансові ресурси, а також ті, суб'єкти, які потребують інвестицій [1].

Так, в економічній літературі можна виділити різні підходи до визначення фінансових посередників та їх ролі в економіці. Відповідно до одного з них, фінансові посередники – це «сукупність фінансових фірм, таких, наприклад, як банки, фонди, а також страхові компанії, чий функції полягають в акумулюванні грошових коштів сімейних господарств і подальшому їх наданні в розпорядження фірм на комерційній основі»[2]. Фінансові посередники у цьому визначенні розглядаються, як інститути фінансових ринків, через які здійснюється непряме фінансування. До них відносяться банки та ощадні інститути, взаємні фонди, компанії зі страхування життя та пенсійні фонди.

Згідно з іншим визначенням, фінансові посередники («finance intermediaries») – це грошово-кредитні інститути, які збирають грошові кошти, що зберігаються, і надаються їх позичальникам. У загальному сенсі вони можуть бути розбиті на три основні групи – банківські, страхові та інвестиційні інститути. Банківські інститути, наприклад, в США, складаються з комерційних банків, ощадно-позичкових асоціацій, ощадних банків, кредитних спілок.

Посередництво, включаючи і фінансове, тісно пов'язане з таким процесом, як спекуляція. Посередництво (арбітраж, від латинського arbiter – посередник) – це перепродаж в разі, якщо ринок купівлі та ринок продажу різняться своїм місцем розташування. Спекуляція (від латинського speculation – вистежування) – це перепродаж, якщо ринок купівлі та ринок продажу різняться своїм становищем у часі. Отже, можемо стверджувати, що у повсякденній свідомості ці терміни часто сприймаються як синоніми і містять відповідну етичну оцінку названого явища.

В той же час, традиційний підхід до фінансового посередництва полягає в розгляді цій діяльності як процесу акумуляції фінансових ресурсів фізичних або юридичних осіб, їх примноженню і наданню господарюючим суб'єктам та іншим позичальникам. Так, С. Корнева визначає фінансове посередництво («financial mediation») як фінансову діяльність, яка полягає в акумуляції грошових коштів фізичних і юридичних осіб, у примноженні цих коштів і надання їх у вигляді кредитів господарюючим суб'єктам і іншим позичальникам [3].

Водночас, Д. Сухоруков розглядає фінансове посередництво не як категорію, а як частину еволюційного процесу – «як необхідний етап зародження і розвитку ринкових відносин», який в сучасних умовах співіснує з фінансовим підприємництвом. Намагаючись розділити типи посередників, він, з одного боку, відносить брокерів і дилерів до суб'єктів фінансового посередництва, з іншого боку – до суб'єктів, які «розширюють сферу фінансових послуг, роблячи фінансове підприємництво діяльністю ширшою, ніж фінансове посередництво» [4].

Варто також відмітити, що Т. Adrian акцентує увагу на тому, що основою діяльності посередників на фінансовому ринку є інформаційні асиметрії, тобто брак інформації про певні характеристики фінансового ринку у його суб'єктів. Окрім того, діяльність

посередників на фінансовому ринку ґрунтується на різниці між ринковою ціною фінансових ризиків та фактичним ризиком за фінансовими операціям. Розмір премій фінансових посередників можна розглядати при цьому як платню за інформацію та розподіл частини ринкового ризику за фінансовими операціями [5].

Необхідно зазначити, що багато дослідників відзначають збільшену концентрацію ризиків внаслідок укрупнення фінансових посередників за рахунок злиттів і поглинань, тобто глобальні ринки і глобальні транзакції в цілому негативно впливають на розподіл ризиків.

Таким чином, виходячи з розглянутих вище підходів до визначення сутності та ролі фінансових посередників, можна констатувати наступне:

– фінансове посередництво як необхідний етап зародження і розвитку ринкових відносин, в тому числі як основа фінансового підприємництва;

– фінансові посередники як особливий шар бізнесу, який бере на себе ризики і дає можливість іншим економічним агентам уникнути їх;

– фінансові посередники як сукупність фінансових та інших організацій, які акумулюють і трансформують заощадження в інвестиційний капітал (тобто розглядаються як учасники фінансових ринків, які здійснюють непряме фінансування);

– фінансові посередники, що залучають грошові кошти, які вивільнилися з господарського обороту, і надають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам економіки у тимчасове користування (тобто як посередники між кредиторами і позичальниками);

– фінансові посередники як ринкові інституції, які здійснюють або сприяють актам купівлі-продажу між безпосередніми виробниками і споживачами.

Отже, фінансовими посередниками є фінансові установи, професійна діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку. До них належать: банківська система (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки) та небанківські фінансові інститути. Однією із передумов розвитку глобального фінансового ринку є: активізація ролі міжнародних суб'єктів, держав та її органів у зміцненні їх національних сегментів; впровадження нових, більш привабливих та прогресивних видів послуг та технологій; подальша гармонізація та уніфікація законодавства у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Шкварчук Л. О. Фінансовий ринок [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Шкварчук. – Київ : Знання, 2013. – 382 с., С. 34
2. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Долан, К.Д. Кэмпбелл, Р.Дж. Кэмпбелл; пер. с англ. В. Лукашевича. Л., 1991. – 123 с., С. 17
3. Корнева С. С. Финансовое посредничество: институциональный анализ / С.С. Корнева // Известия ОГАУ. 2007. №16-1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/finansovoe-posrednichestvo-institutsionalnyy-analiz>, С. 217.
4. Сухоруков Д. В. Региональный аспект развития организационно-правовых форм финансового предпринимательства на основе политики долевого участия (на примере Астраханской области) /Д. Б. Сухоруков: автореф. дис. к.э.н. – 2003. – 24 с., С. 12
5. Adrian T. Shadow Banking and Market Based Finance/Т. Adrian [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2017/09/13/sp091417-shadow-banking-and-market-based-finance>

Шадуро-Никипорець Н. Т., кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ПРИСКОРЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Виробнича інфраструктура являє собою сукупність галузей та видів діяльності, що займаються виробництвом матеріальних послуг та функціонування котрих спрямоване на підвищення ефективності роботи елементів основного виробництва.

Роль виробничої інфраструктури у сучасному світі носить дуальний характер. З одного боку її можна розглядати як певного роду «вторинний» елемент економічної надбудови (на відміну від базису, за її відсутності може відбуватися суспільне виробництво і задоволення суспільних потреб), а з іншого – вона виступає первинною передумовою, певною платформою вискоєфективного функціонування суспільного виробництва (наявність елементів виробничої інфраструктури підвищує результативність та продуктивність основного виробництва, розширює його просторові межі, а її випереджаючий розвиток – визначає загальний вектор змін суспільного виробництва стимулюючи перехід до нових технологічних укладів).

Інфраструктурне облаштування економіки країни з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – саме виступає постачальником економічного зростання [1]. Розвиток елементів виробничої інфраструктури, їх додаткове фінансування та інвестування, особливого значення набуває у періоди економічного падіння, що і характерно для нашої країни загалом та її окремих регіонів сьогодні. Такі заходи, окрім безпосереднього позитивного впливу на зростання ВВП, гарантують його доповнення опосередкованими ефектами – створення нових робочих місць, що забезпечує формування додаткових факторних доходів населення даних регіонів, прирощення надходжень до бюджету, зниження рівня безробіття та скорочення державних витрат на фінансування трансферт. Вказані ефекти створюють агрегований пролонгований вплив на приріст сукупного попиту на ринку благ, забезпечуючи подальший приріст ВВП.

Історичний досвід яскраво демонструє, що інвестування у розвиток об'єктів виробничої інфраструктури спричиняє мультиплікативні ефекти у суміжних галузях виступаючи стимулом до економічного піднесення, що характерно для великих економічних циклів. У цьому сенсі стимулювання прискореного інноваційного розвитку елементів виробничої інфраструктури створює ефект точок біфуркації, спроможних забезпечити довгостроковий приріст ВВП.

На сучасному етапі, коли на більшості територій України елементи виробничої інфраструктури зазнали значних руйнувань, а подекуди – були знищені повністю, виникає необхідність їх комплексного відновлення. Такий стан слід розглядати як етап нових можливостей для формування виробничої інфраструктури принципово іншого типу, що спирається на технології останніх технологічних укладів, гарантує високу соціально-економічну ефективність при збереженні довгострокової екологічної рівноваги.

Список використаних джерел

1. Дітер Б. Інфраструктура як інструмент політики національного та регіонального розвитку Європейського Союзу та України // Україна на шляху до Європи. За редакцією Л.Хоффмана, Ф.Мьюллерс – К.: Видавництво «Фенікс». – 2001. – С. 106-131.
2. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження// ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с.
3. Инфраструктурное и региональное развитие: теоретические аспекты и практические вопросы. Шкарлет С., Иванова Н., Попело О., Дубина М., Жук Е. – Исследования прикладной экономики, 2020.

Мініна О. В., кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Сучасні події у світі демонструють стрімкі тектонічні зсуви в бік тотальної перебудови світового устрою. Глобальна економіка стоїть на порозі світової рецесії, і цьому є цілий ряд причин. В першу чергу, це тривала пандемія, що спричинила уповільнення, а подекуди і призупинення економічного зростання, тимчасові перебої в роботі цілих сфер економіки. Це, в свою чергу, підштовхнуло провідні країни до “заливання” своїх економік “дешевими”

грошима. Як наслідок маємо безпрецедентне зростання цін у світі. Зокрема, у США цей показник досяг 9,1%, що є максимальним рівнем із 1981 року. Аналогічним чином ситуація з інфляцією розвивається і в країнах Євросоюзу. Цей показник у червні досяг позначки 8,6%, тоді як лише рік тому червнева інфляція становила лише 1,9%. В Україні взагалі зафіксований показник на рівні 21,5%, згідно даних НБУ [1].

Не менший вплив на світову економіку чинять негативні геополітичні зміни, серед яких війна в Україні – чи не найважливіший чинник. Колосальне зростання цін на енергоресурси, які РФ використовує в якості шантажу, блокування українських портів і обмеження тим самим експорту українського зерна, що спричинило подальше зростання цін на харчі, які і до того перебували на рекордно високих рівнях. Зокрема, близько 39% струму в Європі виробляється на станціях із викопаного палива, а Росія є найбільшим постачальником нафти і газу на європейський ринок. За даними JP Morgan, майже 30% світового виробництва пшениці припадає на Україну та Росію. Крім того, Україна є найбільшим світовим експортером соняшникової олії (Росія – на другому місці). Разом вони виробляють до 60% соняшникової олії у світі. За даними Чиказької біржі, ціни на пшеницю нині досягли 14-річного максимуму [2]. Економічні ж наслідки для України взагалі безпрецедентні: колосальні втрати людського капіталу, “стертий” економічний потенціал, пошкодження найважливішої інфраструктури країни. Київська школа економіки нині оцінює щотижневі збитки України в сумі від 8 до 12 мільярдів доларів [3].

Напередодні нинішньої, найгарячішої, фази війни британський Центр економічних та ділових досліджень (CEBR) проаналізував економічні втрати України, спричинені анексією Криму та фактичною окупацією Донецької і Луганської областей на сході країни. Згідно із цими оцінками, прямі економічні втрати, яких зазнала Україна внаслідок військового конфлікту в період з 2014 до 2020 року, перевищили 280 млрд. доларів (зокрема, 58 млрд. дол. лише через анексію Криму). Загалом за перші п’ять років Україна втратила внаслідок гібридної війни рівно п’яту частину свого ВВП. І це результат лише першої фази війни, яка охоплює відносно обмежену територію, без застосування балістичних ракет та цілеспрямованої руйнації промислової інфраструктури майже по всій країні – від Харкова до Львова, від Одеси до Чернігова. Сьогодні ці втрати зростають майже в геометричній прогресії [4].

Зважаючи на те, що воєнні дії відбуваються не по всій території нашої країни, слід приділити увагу саме регіональному виміру розвитку вітчизняної економіки в умовах сучасних глобалізаційних викликів: постраждалі регіони, що втратили економічний потенціал, потребують допомоги, решта – відчувають збільшення навантаження, як в соціальному, так і в економічному плані. За оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку, понад 30% українських компаній зупинили виробництво, причому війна безпосередньо торкнулася територій, на яких виробляється понад 60% ВВП України. Десятки великих компаній відмовляються від продовження бізнесу через порушення ланцюжків поставок або неможливості гарантувати безпеку робітників, які можуть зазнати ракетного обстрілу [4].

Стимулювання інтенсифікації та розвитку виробництва у відносно безпечних регіонах – основне завдання на сьогодні. Неабиякого значення набуває особиста ініціатива керівників регіонального рівня у побудові та налагодженні взаємовигідних зв’язків із закордонними країнами, пошуку інвестицій та фінансової допомоги, формування мережі спільних інтересів з прицілом на майбутнє.

Незалежно від регіону, в найближчі роки люди, які живуть в Україні, будуть змушені максимально заощаджувати гроші для проживання та харчування. Рецесія, падіння економіки, падіння банківського сектора і національної валюти, енергетична криза та потенційна неможливість її вирішити – це фактори, які дають розуміння, що роботи ставатиме менше, злочинність у країні зростатиме, достатність продуктів для населення буде під питанням. Проблема ускладнюється тим, що понад 50% українців не мають офіційних накопичень.

Війна руйнує економічний потенціал нашої країни, що в переважній більшості є радянською спадщиною, яка, дозволивши нам виживати останні 30 років, все ж таки вичерпалася. Головне, що слід усвідомити, Україна має зробити величезний стрибок з економіки середини XX століття до економіки XXI століття, і основний наголос треба робити саме на регіональні аспекти й важелі розвитку. Це допоможе подолати кризу більш ефективно і сформуванати згармонізований сучасний економічний потенціал нашої країни.

Список використаних джерел

1. Гаценко А. На порозі подвійної кризи. Як українцям зберегти заощадження під час фінансового штурму. Сьогодні. URL: https://financy.24tv.ua/svit-stoyit-porozi-globalnoyi-krizi-yaki-sektori-demonstruyut_n2103107
2. Економічні наслідки війни в Україні відчують далеко за її межами. BBC NEWS Україна, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60619288>
3. Kyiv school of economics: damage to Ukraine's infrastructure from Russia's military actions already exceeds \$80 billion. Ukraine open for business, 2022. URL: <https://open4business.com.ua/en/kyiv-school-of-economics-damage-to-ukraines-infrastructure-from-russias-military-actions-already-exceeds-80-billion/>
4. Рибаків Д. Росія руйнує економіку України. Навіть Африка відчує наслідки. ZAXID.NET, 2022. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Сандул М. С., кандидат економічних наук
*ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАННЯ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Стабільність функціонування міжнародних ланцюгів постачання в умовах глобальної економічної кризовості та синхронного уповільнення світової економіки постає однією з найактуальніших проблем сучасної економічної науки і практики, що з початку пандемії Covid-19 дедалі більш активно обговорюється на різних рівнях управління економічних систем. У сучасних умовах світовий бізнес фокусується на нарощенні інноваційної діяльності, підвищенні стійкості та адаптивності (при чому стійкість суб'єктів господарювання дедалі частіше практично прирівнюється до конкурентоспроможності), розвитку міжнародних багаторівневих партнерств, інклюзивності. Становлення низьковуглецевої економіки та зобов'язання більшості сучасних міжнародних компаній у рамках досягнення цілей сталого розвитку також передбачають значні трансформації операційної діяльності.

Окрім того, перехід до Індустрії 4.0 характеризується створенням нових вимог і проблем, які вимагають від компаній переосмислення способу формування, управління і розвитку міжнародних ланцюгів доданої вартості. Таким чином, сучасний період розвитку систем господарювання характеризується появою новітніх технологій, посиленням тенденцій та змінами в очікуваннях партнерів і клієнтів, які відчутно змінюють традиційні способи роботи в ланцюгах постачання. Окрім необхідності адаптації до постійних та суттєвих змін економічного середовища, ланцюги постачання також постають перед викликом значного нарощення операційної ефективності та переосмислення ризик-менеджменту, у чому першочергову роль відіграє використання нових бізнес-моделей цифрових ланцюгів поставок і перетворення компаній у межах цифрових ланцюгів постачання [1].

Саме тому серед напрямів досліджень, що привертають найбільше уваги у міжнародному дискурсі стосовно ефективного управління ланцюгами постачання, передусім варто відзначити питання цифрової трансформації ланцюгів постачання. Більш того, імплементація інновацій у всі аспекти та виміри операційної діяльності компаній, а не тільки в кінцевий продукт, вже зараз стає пріоритетом і фундаментом подальшої

конкурентоспроможності. Так, за даними Gartner, 38% організацій вдосконалюють технології ланцюгів постачання для підтримки наскрізних процесів, при цьому половина організацій ланцюга постачання інвестуватиме в штучний інтелект і розширену аналітику даних до 2024 року [2].

Відбувається також зміна концепції фінансового управління ланцюгами постачання. Перспективним напрямом подальшого вдосконалення механізмів руху фінансових потоків міжнародного бізнесу в сучасних умовах виступає розгляд фінансового управління ланцюгами постачання як цілісної практики, коли всі фінансові процеси розглядаються комплексно та наскрізно, а не як окремі процеси.

Процеси нарощення конкурентоспроможності дедалі більше спираються на принципи децентралізації та територіального розвитку, що передбачає формування платформ посилення діалогу між державними структурами всіх рівнів (від територіальних громад до загальнодержавних міністерств та відомств), бізнесом та системою вищої освіти. Співпраця в рамках потрійної спіралі, що опирається на визначені територіальними громадами сильні сторони та можливості, а також потреби їхнього розвитку, пов'язані та узгоджені з загальнодержавними стратегіями нарощення конкурентоспроможності, постає найактуальнішим напрямом розбудови стійких систем господарювання, що безумовно відбивається на процесах управління міжнародними ланцюгами постачання. Це особливо актуально з огляду на розробку унікальних ціннісних пропозицій кожного регіону та роботу з регіональними диспропорціями для нарощення експорту місцевих продуктів і посилення місцевих брендів.

На додачу, місцеві університети, за висновками Глобальної федерації рад конкурентоспроможності, за певних умов можуть відігравати значну роль у місцевих інноваціях. У тих регіонах, де університетські факультети мають тісні зв'язки з місцевими підприємницькими екосистемами, значно краще розвиваються стартапи, в тому числі з університетів, та впроваджуються дослідження [3]. Тож інфраструктурне підключення та адекватне використання людського потенціалу (талентів) є не менш важливим з огляду на нарощення конкурентоспроможності та стійкості суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Knut Aliche, Jürgen Racher, Andreas Seyfert. Supply Chain 4.0 – the next-generation digital supply chain. mckinsey.com. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/supply-chain-40--the-next-generation-digital-supply-chain>.
2. Supply Chain Digital Transformation Top Trends. gartner.com. URL: <https://www.gartner.com/en/supply-chain/insights/supply-chain-digital-transformation>
3. Building Competitiveness 2022 Online Conversation Series, 2022. thegfcc.org. URL: <https://www.thegfcc.org/>.

Лисенко Н. В., молодший науковий співробітник
Науковий керівник – **Дерій Ж. В.**, д.е.н., професор
Національний т «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ МЕЛІОРАЦІЇ НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН РІЧОК ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

Вплив людини на водні джерела і ландшафти водозбірних басейнів призводить до порушення умов формування стоку і водного режиму, зниження самовідновлювальної здатності водних ресурсів. Це сприяє до зменшення водності річок, зниження їх біопродуктивності, погіршення якості води, збільшення негативного впливу води на земельні ресурси, здоров'я населення та ін.

Водні ресурси тривалий час вважалися невичерпними і здатними до самоочищення. Вода як природний ресурс, на відміну від нафти, газу, вугілля, кожен рік відновлюється в процесі глобального водообміну.

У світі існує занепокоєння щодо швидких темпів забруднення та виснаження водних ресурсів, що в свою чергу призводить до погіршення ситуації з забезпеченням населення питною водою.

Одним із видів людської діяльності, що використовує технічні засоби, які здатні різко змінити природну обстановку є меліорація. Однак, задача полягає в тому, щоб ці зміни здійснювалися в допустимих межах, не спричиняли втрату екологічної рівноваги в природній системі. Для цього необхідно знати основні положення і закономірності екології, усвідомлено володіти ними при проектуванні, будівництві і експлуатації меліоративних об'єктів.

Існує понад 30 видів меліорації. Залежно від спрямування здійснюваних меліоративних заходів визначаються такі основні види меліорації: гідротехнічна, культуротехнічна, хімічна, агротехнічна, агролісотехнічна.

Найпоширенішим серед них є гідротехнічна меліорація – зрошення та осушення. Під час зрошення відбувається штучне зволоження ґрунтів із водного джерела з метою забезпечення земель вологою. Під час осушення земель надлишок вологи відводиться за межі шару ґрунту.

В Україні нараховується 5485,3 тис. га меліорованих земель, зокрема 2178,3 тис. га зрошуваних і 3307 тис. га осушуваних земель з відповідною меліоративною інфраструктурою. Постійного зрошення потребують майже 19 млн га орних земель, а водорегулювання – 4,8 млн га [1].

Інтенсивна меліорація з глибоким дренажем, спрямленням річкових русел призвела до швидкого осушення заплавної луки, боліт і негативно вплинула на навколишні угіддя. Відбулося різке порушення природних шляхів розвитку заплави – її антропогенне руйнування, висихання заплавної водойми, різко понизився рівень ґрунтових вод.

Зміни виявилися згубними як для екосистеми в цілому, так і для її складових, у тому числі й риб та всіх видів тварин водно-болотного мисливського комплексу.

Антропогенний вплив меліорації на природні комплекси може призводити до наступних змін: режиму рівня ґрунтових вод на гідромеліоративних системах і прилеглих територіях; режимів стоку води на водотоках і у водоприймачах при їх регулюванні; водного, сольового, окисно-відновного і поживного режимів ґрунтів; природної родючості ґрунтів, забруднення вод і ґрунтів добривами і пестицидами; зміни і часткової ліквідації природних ландшафтів; видового і кількісного складу флори та фауни, характерних для природних екосистем [2].

Відсутність ефективної системи управління призвело до унеможливлення отримання повноцінної, уніфікованої інформації про меліоративні системи в державі.

Чітко не визначено, на балансі яких установ перебувають такі системи, чи оформлені на них правостановлюючі документи. Відсутня повноцінна, уніфікована інформація щодо кількості загальнодержавних, міжгосподарських та внутрішньогосподарських меліоративних систем.

В подальшому відповідальні за проведення меліоративних процесів не лише на Поліссі, а й в інших районах України ні в якому разі не повинні порушувати екологічну рівновагу, зобов'язані проводити свої роботи з урахуванням її вимог.

Список використаних джерел

1. Потреба зрошення в Україні: інвестиції, протидія наслідкам посухи, фінансова складова. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/849-potreba-zroshennya-v-ukrayini-investitsiyi-protidiya-naslidkam-posuhi-finansova-skladova>.

2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Київської області у 2016 році. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/Reg.report/ДОПОВІДЬ%20Київська%202016.pdf>

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Оскільки за останні десятиліття проблеми навколишнього середовища поступово набувають поширеності та уваги, відповідальність підприємств у всіх секторах зазнає значних змін. Ще близько 10 років тому типовим центром уваги було встановлення та досягнення фінансових цілей, то наразі глобальні корпорації прагнуть адаптуватися до вимог навколишнього середовища, розподіливши зусилля на пом'якшення ризиків і мінімізацію впливу на зміну клімату. Нинішня реальність полягає в тому, що невпинно зростаючі темпи глобальної індустріалізації, знищення лісів і тваринництва додали величезну кількість парникових газів, що в результаті вплинуло на такі складові, як: якість і доступність води, обсяги відходів, зміна клімату та інші, що в решті впливають на бізнес-операції та процеси в усьому світі.

Зміна клімату є однією з найбільш нагальних глобальних проблем, яка має надзвичайно згубні наслідки для економічного, соціального, екологічного та політичного секторів. Передбачається, що пов'язані з цим наслідки варіюються від збільшення попиту на енергію та зростання цін на природні ресурси до руйнівних штормів, інфляції та дефіциту ресурсів. Усі ці чинники призводять до схожих наслідків: зниження ефективності діяльності компанії, зростання витрат і збільшення використання природних ресурсів.

Ключовим аспектом екологічних проблем та їх впливу на ведення бізнесу у сучасному світі є вимоги споживачів. Власники бізнесу мають моральний обов'язок адаптувати політику компанії до “екологічно чистих” ініціатив, оскільки це напряму впливає на економічні результати компанії. Споживачі в усіх секторах поступово стали більш уважними до співпраці з компаніями, які мають позитивну екологічну місію відповідно до їхніх власних цінностей. Незначні зміни в політиці, такі як зменшення кількості відходів і заміна пластикового посуду на більш сталий варіант, можуть призвести до значної різниці в довгостроковій лояльності клієнтів. Цей ефект можна спостерігати як у найвидатніших світових корпораціях, так і в найменших сімейних підприємствах. Таким чином, культивування маркетингових кампаній для просування зусиль компанії щодо розв'язання екологічних проблем є потужним способом підвищення конкурентної переваги бізнесу, незалежно від розміру бізнесу чи галузі. Зрештою, будь-який бізнес, який прагне створити робоче середовище, сприятливе для високої залученості та продуктивності співробітників, має працювати у напрямку боротьби з поточною екологічною кризою [1].

Традиційна модель виробництва, з точки зору екологічності, має низку недоліків, включаючи заплановане моральне старіння, коли товар був розроблений таким чином, щоб мати обмежений термін служби, аби спонукати споживачів купувати його повторно, або ж оновлену його варіацію. Проте запаси сировини обмежені, що призводить до значної залежності компаній чи, навіть, цілих галузей від інших країн щодо їх сировини. Крім того, видобуток і використання сировини має великий вплив на навколишнє середовище, що також збільшує споживання енергії та викиди CO₂. Відповідно більшість транснаціональних компаній спрямовує наразі свої зусилля на перехід від традиційної лінійної економічної моделі, яка базується на шаблоні «бери-роби-споживай-викидай», на великій кількості дешевих, легкодоступних матеріалів та енергії до більш сучасної та екологічної моделі – циркулярної концепції, що має на меті більш розумне використання сировини.

Циркулярна (кругова) економіка – це модель виробництва та споживання, яка передбачає спільне використання, оренду, повторне використання, ремонт, відновлення та переробку наявних матеріалів і продуктів якомога довше, що в свою чергу продовжує

життєвий цикл товарів. На практиці це означає скорочення відходів до мінімуму та продовження терміну служби продукту, за рахунок повторного використання матеріалів, що зберігаються в економіці. Таким чином можна ефективно використовувати ресурси знову і знову, тим самим створюючи додаткову вартість [2].

Такі заходи, як запобігання утворенню відходів, екологічний дизайн і повторне використання, можуть заощадити кошти компаній, а також зменшити загальні річні викиди парникових газів. Наразі виробництво таких матеріалів як пластик, вироби з паперу сталі та інші становлять близько 45% викидів CO₂. Тому перехід до економіки замкнутого циклу може принести такі переваги, як зменшення тиску на навколишнє середовище, підвищення безпеки постачання сировини, підвищення конкурентоспроможності, стимулювання інновацій, прискорення економічного зростання (за підрахунками Єврокомісії – це додаткові 0,5% валового внутрішнього продукту) та створення робочих місць (700 000 робочих місць лише в ЄС до 2030 року). Споживачі також отримують більш довговічні та інноваційні продукти, які підвищують якість життя та заощадять гроші в довгостроковій перспективі [2].

Незважаючи на нагальну потребу в декарбонізації та важливість підходів циркулярної економіки, багато потенційних рішень, які вже існують, ще не впроваджені в масштабі. Циркулярність як тема привертає все більше уваги протягом останніх років, але компанії, які прагнуть запровадити циклічні рішення, стикаються з кількома бізнес-перешкодами, такими як:

- Брак знань про доступні рішення, підходи циркулярної моделі або про те, як їх застосовувати, що часто блокує їх впровадження.

- Відсутність компетенцій для впровадження рішень, таких як низька підготованість процесу виробництва для переходу на циркулярну модель або невідповідна корпоративна культура.

- Відсутність кругового мислення – ігнорування інноваційного потенціалу, що лежить в основі циклічної економіки, перешкоджання розвитку циклічних рішень.

- Брак фінансування, коли інвестиції на розробку або впровадження циркулярних рішень перевищують фінансові ресурси компанії.

- Відсутність цінової конкурентоспроможності – циркулярні рішення можуть бути дорожчими, ніж нециклічні практики, що призводить до конкурентної невідповідності.

- Непристосованість виробничого циклу – активомісткість і довгі інвестиційні цикли в галузях, які важко зменшити, ускладнюють та подовжують перехід до відновлюваних джерел та зміну виробничих процесів.

- Зміна правового поля – невизначеність щодо стабільності нормативних актів створює ризик для економічного обґрунтування (наприклад, податок на викиди вуглецю) і технологічної життєздатності в майбутньому (наприклад, повторне використання компонентів).

- Невизначена технічна можливість – крім лабораторних випробувань, інновації циркулярного підходу мають бути доведені в реальному житті, перш ніж їх можна буде впровадити в більш широкому масштабі, що робить розробки більш коштовними.

- Висока експлуатаційна вартість – експлуатаційні витрати для рішення кругової економіки є непомірно високими в масштабі, який може досягти одна компанія.

- Відсутність загальноринкових стандартів – наприклад, щодо зменшення різноманіття матеріалів, що ефективно покращує циклічність лише за умови, що це прийнято великою часткою ринку [3].

Тож бізнес має пройти ще довгий та тернистий шлях для повноцінного переходу до моделі кругової економіки та нульових викидів, що має бути спрямований на розробці більш екологічного дизайну продуктів, зменшенню відходів і розширенню можливостей споживачів, наприклад, шляхом створення права на ремонт. Більша увага має бути приділена ресурсомістким секторам економіки, таким як: сфера енергетики, виробництво пластику, текстилю та будівництву. Заходи мають включати підвищення екологічності

продукції, розширення можливостей споживачів для екологічного переходу, перегляд законодавства про будівельну продукцію та створення стратегії екологічного текстилю.

Настав час для негайних дій для боротьби із загрозами екологічних проблем. Власники бізнесу мають повноваження впливати на поведінку споживачів і, отже, мають брати невід'ємну відповідальність перед суспільством за свої дії та критично оцінювати, як ці дії впливають на навколишнє середовище. Враховуючи масштаби та серйозність загроз, з якими стикається наша планета, вплив на суттєві зміни вимагатиме спільних зусиль корпорацій у всіх секторах. Незалежно від розміру чи масштабу впливу, усі зусилля сприяють світлому майбутньому як для планети, так і для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. <https://medium.com/@karinaneto/environmental-issues-and-their-effects-on-business-management-6101d92e4411>
2. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/economy/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits>
3. <https://www.weforum.org/circular-economy-for-net-zero/barriers>

Кот В. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, група АЮ-191

Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Системи оплати праці функціонують на кожному підприємстві, оскільки їх встановлення залежить залежать від сфери діяльності працівників, характеру технологічних операцій та процесів підприємства. Так, як кожне підприємство характеризується своїми особливостями, то і системи оплати праці на кожному з них встановлено різні. Дослідження питання систем оплат праці ж принципово важливим для зрозуміння суті самого процесу оплати праці. Як уже зазначалося в попередньому параграфі, основними системами оплати праці як зазначено трудовим законодавством є погодинна або відрядна.

Перша система (погодинна) оплата праці виступає одним з найважливіших мотиваторів для певних категорій працівників. Почасова оплата праці визначається як встановлений на підприємстві, установі, організації порядок виплати працівникові грошових коштів на основі встановленого нормативу роботи за певний проміжок часу, при його повному виконання цим працівником. Дана система має широке застосування при оплаті праці службовців. В основі погодинної оплати покладено час роботи, на відміну від відрядної, де основою виступає кількість виробленої продукції. Розмір оплати при погодинній системі залежить від таких показників: кількість часу роботи, умови праці, кваліфікація працівника, складності роботи [1, с.103]. Щодо підвидів такої системи можна виділити наступні: погодинна, поденна і помісячна системи. Також погодинна система поділяється на просту погодинну, погодинно-преміальну; погодинно-преміальну з нормованим завданням [2, с.149].

Визначення розміру погодинної заробітної плати здійснюється таким шляхом: певна часова тарифна ставка множиться на кількість годин, що відпрацював робітник. Поденна плата визначається так: тарифна ставка за день множиться на кількість днів, що відпрацював робітник. Помісячна виплачується за кількість відпрацьованих днів за місяць. Погодинно-преміальна система характеризується тим, що оплата праці збільшується за виконання або перевиконання певних показників, які ставляться перед працівником. Застосування почасово-преміальної оплати праці вимагає чіткого визначення робіт, обов'язків робітника, встановлення норм обслуговування, обліку показників роботи часовика [3, с.150].

Почасова оплата праці досить широко використовується у сфері обслуговування, де особа має виконати певне замовлення у визначений строк і при цьому неважливо кількість

продукції або видів послуг, які мають бути надані клієнтові. Для працівника така система є досить вигідною оскільки він може працювати упівсили і все одно отримає гарантовану винагороду навіть якщо робота не буде досить якісно виконана, звичайно в такому разі він змушений буде компенсувати неякісну послугу, але на розмірі заробітної плати це не відобразиться. За наявності преміального забезпечення на роботі, працівник буде досить вмотивованим, щоб досягти якомога більших успіхів і тим самим підвищити свій оклад. Уразі ж якщо премії не передбачені, то працівник не матиме мотиваційної складової у зв'язку з чим не буде намагатися покращити свою норму роботи, оскільки він все одно отримає гарантовану частку. Звичайно навіть при наявності преміювання працівник може бути невмотивований через свої психологічні чинники, адже не кожна людина хоче працювати надміру, щоб досягти якихось успіхів, лише незначна кількість готова йти на певні жертви заради здійснення своїх задумів, хоча кожна людина має якісь мрії, але не кожна здатна їх втілити.

При відрядній системі оплати праці за основу береться певна кількість виготовленої продукції за визначений проміжок часу. Розцінки при даній системі визначаються таким чином: йде врахування установлених розрядів робіт, тарифних ставок і норм виробітку. Відрядна розцінка визначається так: відбувається ділення тарифної ставки встановленої за одну годину на виробіток за цей час, а також шляхом множення тарифної ставки за одну годину на визначений норматив часу в годинах або днях. Така системи може бути: прямою, відрядно-преміальною, відрядно-прогресивною, непрямою; акордною [2, с.168]. Заробітна плата при прямій відрядній системі прямо пропорційна кількості виробленої продукції або виконаної роботи відповідно до відрядних розцінок. При відрядно-преміальній системі застосовуються правила прямої відрядної системи, а також враховується премія за виконану роботу. Відрядно-прогресивна система визначає, що заробітна плата буде збільшуватися у випадку виконання робіт чи вироблення продукції понад встановлені нормативи (за прогресивними відрядними розцінками). Непряма система застосовується при оплаті праці допоміжних робітників, а їх заробітна плата прямо залежить від якості роботи основних робітників. Акордна система призначені для стимулювання працівників до швидкого виконання роботи з відповідним збільшенням заробітної плати, якщо робота буде виконана у найкоротші строки. Така система характерна для таких галузей як будівництво, сільське господарство та при виконання аварійних робіт.

Для погодинної системи оплати праці характерне нарахування зарплати в індивідуальному порядку, а коли мова йде про відрядну заробітну плату, то вона може бути нарахована як індивідуально так і колективно.

Відрядна система оплати застосовується частіше на підприємствах, де ключовим сегментом оплати виступає кількість продукції, яку виготовив працівник, тому вона часто використовується саме на промислових підприємствах. Така система є більш мотивуючою в порівнянні з попередньої, оскільки незалежно від того передбачені премії на виробництві чи ні, особа може підвищити свій оклад шляхом виготовлення більшої кількості продукції, але головне, щоб вона була якісна тому, що неякісна продукція тягне за собою відрахування з зарплати працівника. Однак, існує певний недолік в такій оплаті, якщо працівник не буде присутній на виробництві та не буде виготовляти продукцію, то і винагороду він не отримає, а отже і заробітна плата буде у працівника менша, тому за такої системи важливо дотримуватися певної дисципліни якщо хочеш, щоб винагорода була достатньою для власного життя.

Отже, на основі викладеного можна зробити наступні висновки: 1) основними системами оплати праці в Україні є погодинна та відрядна; 2) погодинний порядок є основним на підприємствах, де в основі виробітку покладено норматив часу, визначений на підставі низки актів законодавства у сфері трудових правовідносин, підзаконних та локальних актів; 3) відрядний порядок є основним на підприємствах, де в основі виробітку покладено розмір виготовлених товарів за встановлений норматив часу, визначений на

підставі низки актів законодавства в сфері трудових правовідносин, підзаконних та локальних актів.

Список використаних джерел

1. Левін В. В. Погодинна оплата праці та проблеми її впровадження в Україні. Наукові праці МАУП. 2014. №42. С. 103-107.
2. Економіка підприємства. Л. Л. Лазебник, В. В. Гурочкіна, Л. В. Слюсарєва та ін.; за заг. ред. Л. Л. Лазебник. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 426 с.
3. Економіка підприємства: навчальний посібник для студентів закл. вищ. освіти. Н. М. Колпаченко, Ю. А. Сайчук, В. К. Аветісян та ін. Харків : Діса плюс, 2019. 277 с.
4. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 1 (21). С. 38-45.
5. Хоменко І.О., Садчикова І.В., Колоток М. О. Контролінг як інструмент підтримки достатнього рівня економічної безпеки та конкурентоспроможності промислового підприємства. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 2 (26). С. 25-36.

Самойленко Ю. Ю., здобувач вищої освіти 3 курсу, група СР-191
Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОПЛАТА ПРАЦІ: СУТНІСТЬ І КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Оплата праці є одним із найголовніших етапів ринкових відносин. Оплата відіграє значну роль як в житті працівника, так і в діяльності всього підприємства. Для працівника це стимуляція в роботі, бо чим більше він отримує оплату, тим вище зможе створити добробут для себе та своїх членів родини. З іншого боку, якщо підприємство зможе зацікавити робітника, то цим самим підвищить ефективність виробництва. Тому від правильно встановлених тарифів оплати залежить і соціально-економічне становище країни. Тим самим компанія несе відповідальність не тільки за себе, а й за суспільство, тобто виникає корпоративна соціальна відповідальність.

Кожне підприємство відрізняється одне від одного не тільки видом діяльності, а й системою оплати. Оплата формується від сфери діяльності працівника та від посади, яку він займає. Кожне підприємство може встановити свою розцінку, але не менше встановленої мінімальної заробітної плати. За трудовим законодавством України є дві системи оплати: відрядна та погодинна.

Розглядаючи поняття відрядної оплати праці, можна зрозуміти, що заробітна плата буде напряму залежати від чисельності виробленої продукції робітником. Головним у відрядній оплаті є тарифна сума та норма виробітку. Вірно здійснена відрядна оплата формує у працівників зацікавленість створення більшої кількості якісної продукції, підвищення кваліфікації, застосуванні передових методів і прийомів праці[2].

За індивідуальної прямої відрядної оплати праці сума отриманих працівником коштів залежить від виконаної роботи самим працівником. Тобто, чим більше робітником буде виконано, за спеціально відведену норму, часу якісної продукції, тим більше заробітну плату він отримає. Інколи буває таке, що норма часу була однаковою на певну діяльність, але розряд робіт був більший, тому і оплата даної роботи буде більше. З чого саме впливає те, що на підприємстві повинна бути встановлена обґрунтована тарифікація робіт.

Також, одним із видів відрядної оплати праці є відрядно-прогресивна. За даною системою оплати, у робітника є певна розцінка за норму, яку було встановлено. Всі виконані завдання понад норму оплачуються за більшою розцінкою. Рівень збільшення тарифів визначається певною шкалою. Шкали збільшення тарифних ставок можуть бути одно- й двоступінчасті. За одноступінчастої шкали, якщо було перевищено поставлену ціль, то відрядна розцінка може підвищуватися на 50%, тобто коефіцієнт збільшення

дорівнює 0,5, за двоступінчастої шкали за виконання понад норму від 1 до 10%, коефіцієнт збільшення – 0,5, за перевищення понад 10% – 1 [2].

Крім відрядної, як було зазначено вище, на підприємствах також використовується погодинна система оплати. Погодинна оплата праці – це нарахування заробітної плати, яке залежить від фактично відпрацьованого часу і встановленої норми оплати за одиницю часу. Погодинна оплата праці – це одна з систем оплати праці, в якій розрахунок заробітної плати робітникам робиться з почасової розцінки, вона встановлюється за домовленістю сторін або в договорі, і наявної кількості відпрацьованих ними годин за певний період [3].

Для використання погодинної оплати, підприємство повинно дотримуватись певних умов. По-перше, повинен бути точний облік та контроль фактично відпрацьованого часу. По-друге, повинна бути встановлена обґрунтована тарифна ставка за годину, яка буде відштовхуватись від рівня виконаних робіт.

В кожній з систем оплат є ще додаткова заробітна плата, її ще називають преміальною. Працівник може отримати більшу плату за виконану роботу та для цього є певні умови. Додаткова заробітна плата – це винагорода за виконану роботу понад норму, за трудові успіхи та винахідливість. Дана плата включає в себе надбавки, доплати, премії.

Для українського бізнесу корпоративна соціальна відповідальність використовується не постійно, мотивація через оплату праці має епізодичний характер, відсутня конструктивна, взаємовигідна взаємодія роботодавців і найманих працівників. Отже, оплата праці в Україні та корпоративна соціальна відповідальність є важливими складовими підприємницької діяльності в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про оплату праці" //Голос України, №94. 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/>
2. Інструкція зі статистики заробітної плати. //Галицькі контракти, №3. 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/>
3. Хоменко І.О., Ільчук В.П. Шляхи нарощування виробничого потенціалу транспортних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернівці.: 2015.№3(3). С. 92-99.
4. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Шаргородський І.С. Податкове навантаження суб'єктів господарювання як об'єкт державного регулювання. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 1 (22). С. 102-113.
5. Kannur V. Social responsibility of business. URL: <https://www.slideshare.net/vinayakanvkannur/social-responsibility-of-business41613978>. (дата звернення: 11.06.2022).
6. Притуляк Т. Особливості соціальної відповідальності бізнесу на українських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. С. 19-23.

Котелевець Д. О., к.е.н., докторант

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая (Київ, Україна)

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ВИВЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Становлення цифрової економіки є однією із головних тенденцій глобального розвитку, що протягом останніх років набуває актуальності і в Україні. Інноваційні інформаційні технології проникли практично в усі сфери господарської діяльності людини, змінивши принципи роботи економічних суб'єктів, комунікацію між ними, а також створивши низку новітніх товарів і послуг. Наразі в науковій літературі та в експертному середовищі відсутнє єдине погоджене визначення цифрової економіки; так само існують певні розбіжності в термінологічному апараті різних науковців і фахівців. Нині розвиток цифрової економіки відбувається в широкому колі економічних категорій, що потребують ретельного вивчення та ідентифікації зв'язків між ними. Схематично сукупність основних термінів, що становлять термінологічне поле вивчення цифрової економіки, представлено на рис. 1.

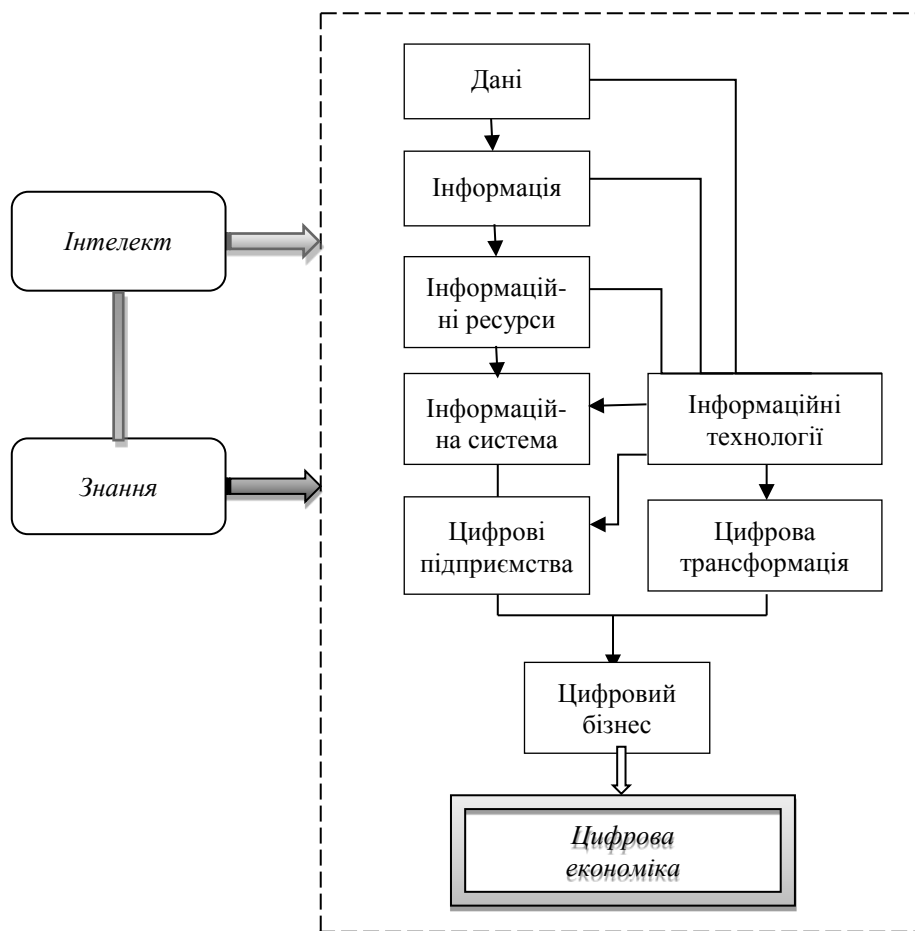


Рис. 1. Категоріальний простір дослідження цифрової економіки

Джерело: побудовано автором

Центральне місце в дослідженні цифрової економіки займає категорія «інформація». У науковій літературі категорія «інформація» розглядається як ресурс, як елемент продуктивних сил, як фактор виробництва, як товар і як чинник конкурентоспроможності. Аналіз публікацій, присвячених питанням сутності та ролі інформації в розвитку суспільства й економіки, дозволяє виокремити кілька основних підходів: кількісно-інформаційний – використовується переважно у високотехнологічних системах зв’язку; кібернетичний – розглядає інформацію як атрибут матерії; логіко-семантичний – розглядає інформацію як знання, необхідні для управління; функціональний – розглядає інформацію як функцію системи. Перевагу одному із цих підходів надати практично неможливо, оскільки кожен із них є обґрунтованим і актуальним.

Варто наголосити на тому, що в умовах активної діджиталізації суспільства, побутового і професійного життя населення, обсяги інформації зростають величезними темпами. Це, у свою чергу, формує сукупність вимог щодо забезпечення повноти, точності, достовірності та релевантності інформації. Зростання ролі інформації в розвитку національних економік в цілому та економічних суб’єктів зокрема обумовлює появу таких її ознак, як вартісність і економічна ефективність. Цифрова економіка базується на інформації, а конкурентоспроможність і рентабельність її суб’єктів перебуває у прямій залежності від їх спроможності оперативно отримувати, фахово аналізувати та адекватно інтерпретувати інформацію.

Поняття «інформація» перебуває у нерозривному зв’язку з терміном «дані». Аналіз наукових підходів до розгляду сутності категорії «дані» показує існування трьох основних груп: 1) як форма подання даних; 2) як сукупність необхідних для прийняття рішень відомостей; 3) як складова інформації. Сприймаючи дані не як синонім, а як основу інформації, необхідно виокремити такі їх ознаки, як об’єктивність, масовість, різноманітність, незалежність від способів і форм використання.

Наступна категорія, що в аналізованому нами контексті має бути розглянута, – це *інформаційна система*. Призначення такої системи полягає в раціоналізації процесів прийняття управлінських рішень; задача – комплексне забезпечення всього процесу роботи з даними, включаючи дані, пов'язані з прийняттям рішень. По своїй суті інформаційна система є системою зі збору, реєстрації, збереження, обробки й актуалізації інформаційних ресурсів, а також з генерування вихідної інформації.

Цифрову економіку складно уявити без застосування сучасних *інформаційних технологій*. Саме з їх допомогою вдається акумулювати, обробляти й інтерпретувати величезні обсяги інформаційних ресурсів, організувати комунікацію між різними суб'єктами економічних відносин, проводити низку транзакцій. На сьогодні відсутнє єдино погоджене визначення сутності інформаційних технологій. Більше того, в обігу широко використовуються поняття інформаційно-комунікаційних, цифрових, інформаційно-комп'ютерних технологій, які наділяють практично ідентичним змістом. Дана дефініція, з економічної точки зору, є більш повною та обґрунтованою. Інформаційні технології застосовуються у різних сферах господарювання економічних суб'єктів (маркетинг, банківська справа, страхування, роздрібна торгівля, громадське харчування, освіта, медицина та ін.) та в діяльності органів державної і місцевої влади (GovTech). До основних інструментів інформаційних технологій відносять: автоматизовані системи прийняття рішень, експертні системи управління, системи по роботі з клієнтами, системи підтримки, системи штучного інтелекту.

Підсумовуючи, можемо відзначити, що на наш думку, поняття цифрової економіки варто трактувати як новий тип економічної системи, у межах якої процеси виробництва, обміну, розподілу і споживання базуються на сучасних інформаційних технологій, а основні суб'єкти якої спроможні до генерації, трансферу й ефективного використання інформаційних ресурсів. Стійкий розвиток такого типу економічної системи потребує налагодження ефективного функціонування інфраструктури. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо аналіз компонентного складу та особливостей розвитку інфраструктури цифрової економіки.

Нехай Д. М., студентка групи СР-191

Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

В умовах нестабільності економічної ситуації актуальне посилення впливу інноваційних, інформаційно-комунікаційних технологій, пошук нових шляхів та методів подальшого соціально-економічного розвитку підприємств. Сьогодні світова економіка зазнає серйозних змін. У сучасних ринкових умовах також відбуваються суттєві зміни, коли розвиток підприємства та саме його існування безпосередньо залежить від виробленої стратегії та методів її реалізації.

Розвиток – це питання не так того, що є, як того, що можна зробити з тим, що є. [1, с. 306] розвиток є важливою передумовою ефективного функціонування вітчизняних підприємств, значною конкурентною перевагою та гарантією успіху, а ринкове середовище його функціонування є відображенням стану та динаміки економічних та соціальних процесів у країні, підприємств та держави в цілому.

Реалії української економіки визначають взаємодію підприємства із його соціальним середовищем як пріоритетний фактор ефективного управління. Перевага надається гуманістичному підходу до управління, зростає роль суспільної корисності підприємств, що створює перспективи для розвитку окремих фірм, галузей та суспільства загалом.

Розвиток відбиває взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та вирішенням соціальних проблем країни та її господарюючих суб'єктів. Під цим терміном розуміється процес трансформації відносин між суб'єктами господарювання та соціальними групами населення.

Отже, соціально-економічний розвиток підприємства визначається як незворотна, спрямована та закономірна зміна системи, заснована на реалізації властивих йому механізмів самоорганізації. Розвиток системи означає її здатність до трансформації за збереження відносної стійкості та стійкості до змін.

Рушійною основою розвитку є його соціально-економічний потенціал, який розглядається як сукупність властивостей об'єкта, що вивчається, що являє собою динамічну систему, результат високоефективної, грамотної та успішної діяльності підприємства, спрямованої на отримання соціальної вигоди, економічний та екологічний ефекти [5].

Тільки одночасна наявність всіх цих властивостей відрізняє процеси розвитку з інших змін:

- кругообіг змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій);

- відсутність закономірності притаманно випадкових процесів катастрофічного типу;

- за відсутності спрямованості зміни що неспроможні накопичуватися, тому процес втрачає єдину, внутрішню пов'язану лінію, характерну у розвиток.

В економічній сфері слід враховувати ознаки соціально-економічного розвитку на підприємстві:

- економічне зростання – кількісна сторона розвитку економічної системи. характеризується розширенням його масштабів (збільшення виробництва та продажів, розширення частки ринку, підвищення рівня доходів підприємства);

- структурні зрушення – це зміни, пов'язані з переходом на новітні прогресивні технології з використанням ресурсів, що сприяє покращенню кінцевих результатів діяльності підприємства;

- оновлення асортименту товарів та послуг;

- впровадження інноваційних технологій в управління;

- збільшення фізичного обсягу капіталу підприємства;

- задоволення потреб споживачів;

- схожий.

У соціальній сфері: удосконалення організаційних та соціально-психологічних умов функціонування, удосконалення корпоративної культури, забезпечення умов підвищення кваліфікації, підвищення рівня освіти та професійної підготовки кадрів та ін. Економічна сторона соціально-економічного розвитку, як правило, оцінюється за допомогою коефіцієнтів та абсолютних величин, що відображають ефективність роботи підприємства. Для оцінки соціальної складової є більш прийнятними якісні показники, що зумовлено специфікою об'єктів оцінки. Соціально-економічний розвиток компанії залежить від економічного зростання, що викликає якісні зміни в економіці, сприяє її загальному розвитку та розвитку людського капіталу, корпоративної культури.

Для успішного розвитку економічної та соціальної сфери всі дії мають бути пропорційно скоординованими. Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне уточнити поняття соціально-економічного розвитку як здатності швидко реагувати та протидіяти внутрішнім і зовнішнім чинникам змін для забезпечення довгострокового функціонування та отримання соціальних, економічних та екологічних ефектів.

У сучасних умовах управління дослідженням проблем соціально-економічного розвитку є актуальним науковим завданням. Дослідженням встановлено, що соціально-економічний розвиток характеризується протиріччями між економічними інтересами власника та розвитком трудового потенціалу та соціальної інфраструктури підприємства. У багатьох країнах з ринковою економікою в останні століття спостерігається економічне

зростання, а разом з ним і підвищення рівня життя населення. Економіка цих країн розвивалася нерівномірно. Тому об'єктивною потребою є подальше вивчення соціально-економічного розвитку підприємства на основі його циклічності, поглиблення теорії та вдосконалення практичного інструментарію для обґрунтування напрямів розвитку промислового підприємства.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Стратегическое управление: [пер. с англ.]. М.: Экономика, 2009. 344 с.
2. Акофф Р. Планування майбутнього корпорації / Пер. з англ. під ред. В.И. Данілова. – Данільяна. М.: Прогрес, 1985. 328 с.
3. Бичков О. О. Соціально-економічні регулятори розвитку підприємства. Економіка та держава. № 9, 2011. С.73-77.
4. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. – 568 с.
5. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf.
6. Навчальний економічний словник – довідник. Укладачі : В. С. Іфтемічук, В. А. Григор'єва, М. І. Манілич, Г. Д. Шутак / За наук. ред. Г. І.Башнявіна і В. С.Іфтемічука. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Магнолія 2006», 2007. 688 с.
7. Хоменко І. О., Садчикова І. В., Колоток М. О. Контролінг як інструмент підтримки достатнього рівня економічної безпеки та конкурентоспроможності промислового підприємства. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 2 (26). С. 25-36.
8. Хоменко І. О., Бабаченко Л. В. Взаємозв'язок маркетингової та логістичної діяльності на підприємстві. Інфраструктура ринку. 2018. № 23. С. 80-84.

Трошко А. В., здобувачка вищої освіти 3 курсу, гр. КЮ-191

Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ

Одним із основних факторів економічного зростання у більшості країн світу виступає впровадження інноваційних проєктів. Потреба в інноваційній діяльності обумовлена відновленням країн після світової фінансової кризи, а сучасні технологічні трансформації ефективно будуть сприяти розвитку новітніх технологій та забезпечать реалізацію цілей сталого розвитку, включаючи регіональну та транскордонну інфраструктуру.

Стартапом називається новітній проєкт, який розвивається в умовах невизначеності, забезпечує пошук економічно ефективних бізнес ідей і їх фінансування та спрямований на розроблення інноваційних товарів, послуг, технологій і виробництв [5, с. 16].

Щороку в Україні зростає кількість інноваційних ідей та прогресивних людей, які готові втілювати ці ідеї. Сервіс Startup Ranking на основі аналізу кількості стартапів країн світу, розробив рейтинг, в якому Україна у 2020 році посіла 201 місце (205 стартапів), випередивши Литву і Естонію. Перше місце в рейтингу займає США – 45 004 стартапів, друге місце у Індії – 5203 стартапів і третє у Великобританії з 4702 стартапами [6].

Український фонд стартапів за підсумками 20-го Pitch Day назвав п'ять проєктів, які отримають гранти в \$25 000. Всього на держфінансування претендувало 11 стартапів на pre-seed стадії. Переможцями пітчінг стали:

- OSBB Online – комплексне рішення для управління багатоквартирними будинками і комфортного життя їх жителів;
- ComeBack Mobility – розумні сенсори для милиць, які контролюють навантаження після захворювань і пошкоджень нижніх кінцівок;
- obitmy – сервіс і додаток для невербальної комунікації;
- LineBar – багатофункціональна технологія будівельної 3D друку, яка дозволяє будувати елементи будівель відразу з декількох матеріалів і безпосередньо на будівельному майданчику;

– MindSelf – мобільний інструмент психологічної самопомоги, який дозволяє розвивати стресостійкість, підвищувати рівень ментального здоров'я та уваги [4].

Основними ресурсами підтримки та сприяння розвитку стартапів та інших інноваційних проектів в Україні є венчурні компанії, які вкладають чималі кошти на всіх етапах розвитку та розширення проектів. Проте обсяг фінансових ресурсів, від бізнес-ангелів та бізнес-акселераторів, є меншим і спрямовується в початковій стадії впровадження українських бізнес-проектів. Через економічну та політичну нестабільність в українській державі, високий рівень ризику відкриття таких проектів, банківські установи та держава залишаються незадіяними у фінансуванні стартапів [2].

Основна частина стартапів, які запускаються та реалізуються в Україні, належать до сфери інформаційно-комп'ютерних технологій. Вони забезпечують найбільшу додану вартість та для їх масштабування необхідні мінімальні фінансові ресурси та виробничі потужності, і саме вони мають позитивний попит в Україні. Але слід відмітити, що більшість з них купують закордонні корпорації. В Україні практично відсутні корпорації, які можуть фінансувати або придбати готові до масштабування стартап-проекти. Відсутність підтримки розвитку та реалізації стартап проектів з боку держави, на сьогоднішній день також відноситься до основних проблем. Для повного використання потенціалу стартапу як засобу розвитку економіки України держава має розробити механізм управління стартап проектами [2].

Слід наголосити, що запорукою ефективності створення та розвитку стартапу є сприятлива економічна та інформаційна платформа, а саме доступ до фінансів і знань. При порівнянні зі світовими лідерами українські екосистеми стартапів знаходяться на етапах зародження за обсягами інвестицій, можливостями виходу на світовий ринок та досвідом реалізації стартапів. Для створення ефективної екосистеми підтримки стартапів потрібно інтенсивно працювати тривалий термін. Україна на сьогодні володіє лише високоефективними кадрами, які знаходяться у пошуках роботи в іноземних компаніях, або виїжджають з країни. Велика кількість приватних підприємців, університетів та організацій намагаються сформувати елементи екосистеми, проте для успішної діяльності існує нагальна потреба формувати державний мікроклімат із розвитку підприємництва та залучення інвестицій.

Кожен стартап має свій індивідуальний шлях розвитку, і неможливо задати для кожного з них одну-єдину програму, за якою він буде розвиватися. Основне завдання розподілу стартапу на етапи полягає у тому, щоб мати уявлення про те, що собою представляє стартап, і показати, який шлях розвитку він може проходити [4].

До світового рейтингу ІТ стартапів сервісу Startup Ranking потрапили понад 250 національних розробок. У щорічному рейтингу найбільш сприятливих країн для розвитку стартапів Україна посіла 43 місце із 62 проаналізованих та за п'ятьма показниками: інвестиції в людський капітал, дослідження та розробки (НДДКР), підприємницька інфраструктура, технічна робоча сила та динаміка політики [3, с. 85].

Україна вже зарекомендувала себе як країна, яка може дати світу якісний і потрібний продукт. Однак сьогодні спостерігається така тенденція, що всі успішні українські стартапи лише створюються в Україні, тобто ідею продукують українці, а реалізують проект з подальшим розвитком, виробництвом та робочими місцями за кордоном.

Найбільш відомим українським стартапом вважається Petcube [1]. Тепер уже компанія займається виробництвом гаджетів для власників домашніх тварин. Перший продукт - пристрій, що через мобільний додаток дозволяє дистанційно стежити, розмовляти і грати у лазерні ігри із домашнім улюбленцем. Профінансований проект був через краудфандингову платформу Kickstarter, де за тиждень стартап зібрав необхідну суму для випуску першої серії гаджетів. Для того, щоб запустити успішне виробництво компанії знадобилося 2 роки, за 4 роки проект розширив лінію продуктів із додатковими можливостями. На сьогодні представництва компанії є у Сан-Франциско, Києві та Шеньчжені і це перетворився в успішний бізнес.

Passiv Dom – це технологічний стартап, який створює автономні модульні будинки за допомогою 3D принтера, які використовують лише альтернативну енергію для забезпечення

всіх потреб. Це перший в світі подібний винахід, оскільки клієнти даного продукту зосереджені в США, то і запуск виробництва розпочали там. Поки що стартап знаходиться на стадії розширення. Grammarly проект який заснований ще десять років тому і на сьогодні оцінюється в 1 млрд. доларів. Це онлайн-сервіс для перевірки правопису тексту англійською мовою, а також для граматичної та стилістичної його зміни. Зараз послугами сервісу користується 20 мільйонів людей. Kwambio- розробка 3D принтера для друку дизайнерських аксесуарів. Через потреби ринку, офіси компанії є у США, Великій Британії та Україні. LaMetric – розумний годинник, розроблений для відображення інформації з Інтернету (погода, новини, курс валют, температура тощо). На Kickstarter проект зібрав необхідну суму за рекордний час – два дні. За 6 років існування компанії, виробництво відкрили в Китаї, а годинники успішно реалізуються в США та інших [3, с. 85].

Однією із найбільш серйозних проблем на шляху інноваційного розвитку в Україні є відсутність механізмів та вузькоспрямованих програм фінансування науки, перш за все, на початкових стадіях, що здатні здійснювати бізнес-акселератори. Не слід очікувати швидкого темпу розвитку структур бізнес-ангелського фінансування, тому що у інвестора є безліч альтернатив здійснення інвестицій з мінімальним рівнем ризику та без довготривалого очікування прибутків від вкладень. У розвинених країнах процес формування навіть цілих мереж бізнес-ангелів відбувався поступово, з часом були запроваджені критерії відбору фірм, які можуть бути учасниками таких структур [2].

Серед проблем вітчизняного ринку розвитку стартап-проектів слід виділити відсутність підтримки потенційних інвесторів і держави та наявність висококваліфікованих кадрів. Вітчизняні підприємці, як потенційні інвестори, не зацікавлені вкладати кошти в розвиток нових проектів з довгостроковим прибутком. Оскільки вважають їх не досить прибутковими та ризикованими [3, с. 86].

Процес підтримки стартапів повинен складатися з наступних позицій:

- збільшення державного інвестування, забезпечення розвитку галузі на території України та сплата збалансованих податків, які дадуть можливість через певний час існування проекту повернути інвестовані гроші;
- державна підтримка соціально спрямованих інноваційних проектів;
- формування та розвиток підприємницької культури;
- посилення режиму інтелектуальної власності;
- розробка та прийняття державними органами законодавчих актів, що в подальшому сприятимуть розвитку стартапів та інноваційного підприємництва [2].

Ми вважаємо, що вихід України з економічної кризи та завершення воєнних дій дозволить розширити коло потенційних інвесторів для потреб реалізації інноваційного процесу в економіці, які готові інвестувати в прогресивні інноваційні проекти, що полегшить стартаперам процес залучення необхідних фінансових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Історія успіху Petcube. URL: <https://www.thevillage.com.ua/village/business/business-interview/287145-intervyuuzi-spivvlasnikami-petcube-pronove-pokolinnya-gadzhethivi-maybutne-domashnih-tvarin>
2. Палійчук Є. С. Основні перешкоди розвитку стартапів України. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9574>
3. Подольчак Н. Ю., Карковська В. Я., Левицька Я. В. Екосистеми розвитку стартапів як принцип здійснення державної інноваційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №8. С. 82-87.
4. Федоров Р. К. Стан та основні напрями розвитку стартапів в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
5. Шевчук Н. А., Тульчинська С. О., Вовк О. А. Успішний розвиток стартап-школи в системі інноваційного простору закладу вищої освіти. *Агросвіт*. 2021. № 19. С. 16-22.
6. Startup Ranking. Countries Ranking URL: <http://www.startupranking.com/countries>.
7. Хоменко І.О, Волинець Л.М, Шамкало А.О. Особливості надходження прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економіку України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 1 (25). С. 15-26.
8. Хоменко І.О., Каштальян О.О. Особливості становлення, впровадження та розвитку стартапів // Юність науки – 2020: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів).

Риженко К. Д., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група СР-191
Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ЄДИНО МОЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН І РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

В процесі розвитку демократичного суспільства все сильніше намір до зміни від політики конфронтації між працею і капіталом до корисної, вигідної співпраці, що спричиняє напрям до соціального партнерства як механізму взаємодії економічних суб'єктів, що виявляється в комплексності методів, форм і важелів позначки всіх замішених у взаємодії сторін впливу одна на одну.

Окресленими визначними рисами партнерських відносин у сфері підприємництва та соціального захисту праці є сукупна діяльність для отримання результатів остаточної мети, сформована на довготривалих, договірних та справедливих відносинах партнерів, і також на одержанні вигоди кожного з двох сторін.

На сьогодні, роботодавці здебільшого відступають від інтересів працівників, використовуючи юридичну неоформленість, інколи і беззахисність профспілкових органів. Як і давніше притримується відсталість рівня оплати праці від середніх ознак у належних видах економічної діяльності, також підприємці реалізують проекти щодо інтенсифікації праці, лишаючи рівень оплати на доволі низькому рівні. Проте одним з напрямів гармонізації повинна бути оплата праці, адже саме достойний рівень оплати праці формує умови для збільшеного відродження людського капіталу. Фундаментом для створення взаємокорисного рівня оплати праці може стати її підпорядкованість економічним факторам господарської діяльності підприємства та результативності праці кожного працівника.

Перехід до економічного розвитку врівноваженого типу потребує розвитку нових характеристик соціально-трудових відносин і порядку взаємодії підприємця та найманого працівника загалом. Безсумнівна потреба вияву поваги до людини як професіонала, який має запас потрібних знань, вмінь, навичок, якостей, які сформовують прибуток для підприємця. Але потрібно застережити, що для нинішнього працівника велику роль приймає потреба як у самореалізації, так і в самоактуалізації та у відношенні до спільного діла. Все це започатковує підґрунтя для розвитку відносин у сфері соціального партнерства підприємницької діяльності.

Нині відтворення принципів соціального партнерства є єдиною можливим механізмом рішення конфліктів у сфері трудових відносин та розвитку на цій основі ефективного підприємництва. У високорозвинених країнах механізм соціального партнерства, зафіксований трудовими законодавчими актами, прийняв широкого поширення, поставши в рядку з них головною формою взаємодії працівників, роботодавців та країни.

Отже, соціальне партнерство – це механізм погодження всіх інтересів учасників трудового процесу, за допомогою утворення таких його форм як – переговори, консультації, участь в управлінні підприємством, а також досудовому налагодженні відносин.

Механізм соціального партнерства зводиться до того, що шляхом переговорів досягається погодження інтересів усіх сторін, в процесі яких партнери договориються безумовно щодо умов праці та оплати праці, соціальні гарантії працівникам та участь в діяльності підприємства. Цей механізм надає можливість створити умови щодо відносного балансу інтересів усіх партнерів і приведе до отримання соціального консенсусу.

Тобто, соціальне партнерство, насправді результативний механізм втілення принципів не лише економічної, але й соціальної ефективності, що особливо доцільно на даному сучасному етапі розвитку.

Головними цілями, на досягнення яких і залучений механізм соціального партнерства в сфері праці, є: проведення консультацій; врегулювання соціально-трудових

відносин; узгодження інтересів сторін; розробка та внесення пропозицій, цільових програм щодо удосконалення законодавства у сфері соціально-трудова відносин.

Заходами покращення механізму гуманізації підприємницької діяльності, можуть бути такими: заохочення найманих працівників в їх бажанні стати акціонерами, членами керуючого органу підприємства (це допоможе розвиватися підприємницькому типу економічної поведінки працівників); розвиток партисипативного управління, що виявляє направленість на розвиток творчої активності працюючого (в основі – втілення підприємницьких можливостей за рахунок використання ресурсів та можливостей підприємства); широке використання економічних важелів мотивації.

Можна зробити висновок, що соціально орієнтований і надійний приватний бізнес можливий лише за присутності соціально значущої держави, яка залежить від розвитку громадян. Всім учасникам потрібно розуміти, що стабільний розвиток суспільства, збільшення добробуту бізнесу, поліпшення умов виробничої діяльності, зменшення рівня диференціації доходів, участь в управлінні підприємством – прямий наслідок дійсного продуктивного механізму соціального партнерства. Перехід до сталого економічного розвитку реальний тільки за погодженням дій та всіх інтересів учасників взаємодіючих сторін.

Список використаних джерел

1. Гетьманцева Н. Д. Інтерес в правовому регулюванні трудових відносин / Н. Д. Гетьманцева // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія «Правознавство». – Чернівці : Рута, 2012. – Вип. 618. – С. 66-70.
2. Гетьманцева Н. Д. Соціальне партнерство як спосіб інтеграції інтересів суб'єктів соціально-трудова відносин / Н. Д. Гетьманцева // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – №3. – С. 82-86.
3. Європейська соціальна політика і моделі соціального партнерства: навч.-метод. посіб. / Н. Г. Діденко, І. Я. Тодоров, О. Р. Чугрина, О. К. Міхеєва; за заг. ред. Н. Г. Діденко. – Донецьк : ДонДУУ, 2011. – 219 с.
4. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості до 2020 р. : розпорядження КМУ від 17 липня 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – №66. – Ст. 2402.
5. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 1 (21). С. 38-45.
6. Хоменко І. О., Гурнак В. М., Волинець Л. М. Інтелектуалізація логістичних ланцюгів постачань при виконанні міжнародних перевезень на основі інвайронментальної концепції управління. Новітні технології сучасного суспільства (НТСС-2019) : зб. тез наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 12 грудня 2019 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 165-166.

Степанець Ю. О., здобувач вищої освіти 3 курсу, група КЮ-191

Науковий керівник – **Хоменко І. О.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В сучасному світі, в умовах процесів глобалізації та цифровізації економічні відносини, як на макро- так і на мікро- рівнях, зазнають занадто суттєвих та важливих змін. Розвиток економіки в геометричній прогресії призводить до швидкої еволюції форм грошей [3, с. 337].

Криптовалюта – це різновид цифрової валюти, облік внутрішніх розрахункових одиниць якої забезпечує децентралізована платіжна система (тобто немає внутрішнього або зовнішнього адміністратора або будь-якого аналога) [4, с. 341].

Сьогодні ринок криптовалют розвивається надзвичайно стрімко, охоплюючи велику кількість країн, враховуючи й Україну. Займатися майнінгом (підключенням комп'ютерів до загальної мережі блокчейн для проведення транзакцій із метою отримання винагороди у вигляді криптовалюти) набуває все більшої популярності.

Стрімке зростання деяких криптовалют сприяло до збільшення обсягів інвестування в них. Перспективність інвестування в криптовалюту обумовлена тим, що навіть значні

коливання курсів не є проблемою, адже Bitcoin подорожчав за останні 5 років у більше, ніж 240 разів і, не дивлячись на спад протягом останніх місяців 2021 р., є високі шанси щодо подальшого зростання його вартості [6, с. 343].

За даними блокчейн-компанії The Chainalysis, яка займається створенням аналітики стосовно використання цифрових активів, Україна у 2020 р. стала лідером у сфері вживання віртуальних активів серед населення держави. Це обумовлено тим, що саме українська команда розробників блокчейн-технологій є однією із найкрупніших серед блокчейн-команд світу. Завдяки достатньо високій цифровій грамотності населення держави розробникам вдається стрімкий розвиток технології. Однією з переваг виступає те, що в Україні відбулося значне поширення використання безготівкових розрахунків та популяризація NFC-засобів, а також PayPass технологій [8].

До найбільш популярних майданчиків купівлі-продажу криптовалюти в Україні належать: Kuna, BTC Trade, мобільний гаманець Bitxfy, агрегатор Best Change, платформи LocalBitcoins і CoinMama, а також біткоіни-обмінники UkrCash, E-BTC, Let'sPay і Bitcoin24. Найбільш поширеними криптовалютами в Україні, як і у світі є Bitcoin та Ethereum [2, с. 27].

За даними Міністерства цифрових трансформацій України, станом на 2020 р. велика кількість компаній різного роду діяльності часто беруть участь у діяльності іноземних майданчиків для обміну криптовалютами в ролі посередників. Це обумовлено наявністю різних обмежень в українському законодавстві та українській банківській системі у розрізі міжнародних операцій. На думку експертів Мінцифри, ринок криптовалют в Україні досить розвинений [7, с.79].

У своєму глобальному індексі прийняття криптовалют у 2021 року аналітичний сервіс Chainalysis досліджував прийняття криптовалюти звичними людьми. Основна увага приділялася окремим випадкам крипто-операцій та заощаджень, а не спекуляціям та торгівлі. Використовувалися, перш за все, такі фактори, як обсяг торгівлі та оцінка біржових операцій. Однак на тлі піку інтересу до криптовалют у лідери списку вийшли нові країни. Україна, яка посіла перше місце у випуску 2020 року, тепер поступилася В'єтнаму, Індії та Пакистану (рис. 1). В 2021 році українці стали лідерами з обсягу криптооперацій роздрібних інвесторів, також потрапивши до списку 10 країн з найбільшим доходом на біткоінах у 2020 році [5, с.199].

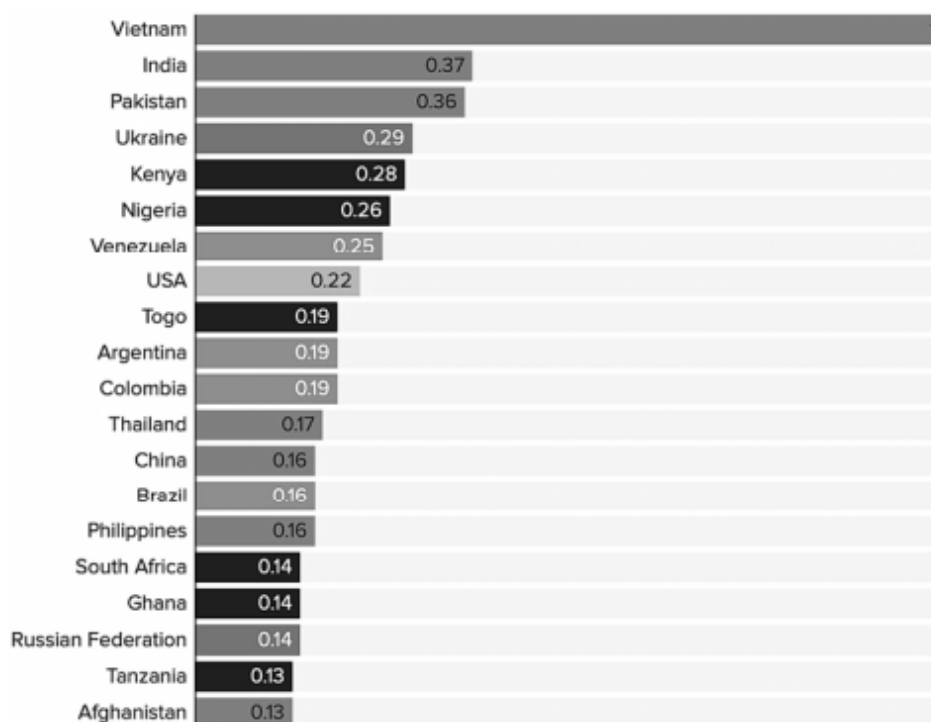


Рис. 1. Індекс глобального прийняття криптовалют

Серед учасників ринку криптовалюти в Україні слід також назвати емітентів токенів. У 2021 році обсяги ІСО (криптовалюти) компаній з українським походженням сягнули 100 млн. дол. США. Найбільшу вартість серед вітчизняних криптовалют має MinexCoin - 35 млн. дол., TaaS - 25,2 млн. дол. та ін. [2, с.28].

Стрімкий розвиток та перспективність ринку криптовалют потребує правового регулювання. Україна усвідомлює важливість розвитку ринку криптовалют і працює над нормативно-правовою базою, що виражається у прийнятті законопроектів, які створюють правову базу для функціонування криптовалют в Україні. Розвитку ринку криптовалют в Україні сприятиме його легалізація. 17 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про віртуальні активи». Відповідно до зазначеного Закону регулювання ринку віртуальних активів віднесли до компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національного банку.

Ухвалення Закон України «Про віртуальні активи» має наступні переваги:

– діяльність криптобірж, як вітчизняних, так і іноземних, відтепер є легальною в Україні;

– банкам дозволяється відкриття рахунків для компаній, основна діяльність яких пов'язана з обігом віртуальних активів;

– дозволяється тримання заощаджень у віртуальних активах;

– гарантується державний, зокрема судовий, захист прав на віртуальні активи [1].

Таким чином, незважаючи на відсутність правового регулювання у 2020-2021 роках Україна займала лідируючі позиції щодо рівня прийняття криптовалют та обсягу криптооперацій. Легалізація обігу віртуальних активів на державному рівні, яка відбулась у лютому 2022 року сприятиме розвитку ринку криптовалют та збільшенню обсягів криптооперацій.

Список використаних джерел

1. В Україні легалізували віртуальні активи. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/v-ukraini-lehalizovaly-virtualni-aktyvy/a-60818871>
2. Кайряк, Н. С. Аналіз ринку криптовалюти в Україні. *Сучасні інформ. технології та телекомунікаційні мережі: тези доп. 56-ої наук. конф. молодих дослідників ОНПУ-магістрантів. Одеса, 2021. С. 25-29.*
3. Капустинська В. В. Криптоактиви: переваги та недоліки. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених – Дніпро: Середняк Т. К., 2021. С.336-338.*
4. Кузьмін І. Д. Криптовалюта: становлення, ризики, перспективи та регулювання. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених - Дніпро: Середняк Т. К., 2021. С.341-343.*
5. Лукач А. М. Тенденції розвитку крипторинку та його місце у фіскальній системі України. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут».* 2021. №19. С.198-204.
6. Микитенко В. О. Ринок криптовалют в Україні: перспективи розвитку та регулювання. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. – Дніпро: Середняк Т. К., 2021. С.343-345.*
7. Савченко М. В. Детермінанти розвитку ринку криптовалют в Україні та світі. *Економіка і організація управління.* 2020. №4. С.75-80.
8. Україна №1 в світі з використання криптовалют – Мінцифри. *Liga.net.* 2020. URL: <https://ua-news.liga.net/economics/news/ukraina-1-v-sviti-z-vikoristannyakriptovalyut---mintsifri>
9. Хоменко І. О. Криптовалюти як сучасні інноваційні платіжні системи. *LXXIV Наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів університету: тези доп. (16-17 трав. 2018 р., м. Київ). К. : НТУ, 2018. С. 410.*
10. Хоменко І. О., Брехунова Д. О. Франчайзинг як сучасна форма ведення бізнесу // *Юність науки – 2020: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених» (м. Чернігів, 23-24 квітня 2020 р.)* Чернігів : ЧНТУ, 2020. С.33-35.

ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ, СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА

FINANCIAL STABILIZATION: MAIN FACTORS, STRATEGY AND TACTICS

Поцелуйко І. В., здобувач ступеня доктора філософії
Решетилів Д. С., здобувач ступеня доктора філософії
Науковий керівник – **Дубина М. В.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ

Ринок кредитних послуг являє собою сукупність відносин, які виникають між різними економічними суб'єктами у процесі руху фінансових ресурсів від тих із них, яким такі ресурси тимчасово не потрібні, до тих, хто має реальну потребу в них на основі дотримання низки базових правил. Окреслений ринок є складним механізмом взаємодії між фізичними, юридичними особами. Особливу роль у його розвитку відіграють фінансові установи.

Кредитні відносини мають тривалу історію власного розвитку і, як показує їх розвиток, невіддільно пов'язані з розвитком суспільства, держав, імперій. У різні часи кредитні відносини набували різних форм, проте їх зміст залишався завжди однаковим. Як свідчить еволюція суспільних відносин, економічні, кредитні відносини за своєю природою є об'єктивними, оскільки виникають у будь-якому суспільстві, і фактично суспільством і формуються [4]. Невіддільність цих відносин від суспільних полягає в тому, що завжди є ті громадяни, які мають потребу у позиках, не можуть на постійній основі забезпечити себе всім необхідним для життя, або бажають розвиватися і займатися новою діяльністю, яка вимагає фінансових ресурсів. Також є і ті громадяни, які мають власні фінансові ресурси в більш ніж достатньому для життя розмірі. Саме ці громадяни можуть надавати при бажанні позики та отримувати додаткові доходи. Природа кредитних відносин досить проста. Проте, саме суспільні норми, особливості розвитку, наявність різних інститутів та інституцій ускладнюють кредитні відносини. Проте при цьому і досить часто стимулюють їх розвиток.

Діяльність банківських, небанківських фінансових установ в сучасних умовах є обов'язковою для розвитку ринку кредитних послуг, оскільки ці установи виконують опосередковану роль у функціонування такого ринку, акумулюючи кошти економічних суб'єктів з подальшою їх передачею у розпорядження іншим суб'єктам господарювання.

Ринок кредитних послуг у класичному розуміння є ринком, на якому формується пропозиція позикових коштів та попит на них. У сучасному світі пропозицію створюють фінансові установи, які мають право займатися кредитною діяльністю у відповідності до норм національного законодавства [3]. Попит, як і у стародавні часи, формують громадяни, підприємці, держава та інші установи і організації, включаючи ж самі кредитні установи в т.ч. Фактично сьогодні кредитні відносини це вже відносини між окресленими економічними суб'єктами та кредитними установами.

Важливість ринку кредитних послуг полягає в тому, що цей ринок виступає імпульсом для економічного розвитку всієї країни. В усіх без винятку розвинутих країнах світу ринок кредитних послуг розвивається значними темпами, обсяги позик, які видаються фізичним, юридичним особам на різні цілі постійно зростає. Кредитування, що

загальновідомо, є невід'ємною складовою розвитку національного господарства і в сучасному світі без позик забезпечити високі темпи економічного розвитку неможливо.

Складність розвитку ринку кредитних послуг пов'язана з тим, що цей ринок пов'язаний досить сильно з іншими компонентами ринку фінансових послуг, та розвивається в результаті впливу дуже великої кількості різних факторів. В значній мірі розвиток ринку кредитних послуг регламентується законодавством у більшості країн та центральними банками [2]. Саме такий взаємозв'язок між ринком кредитних послуг та іншими компонентами фінансової системи держави також підвищує важливість цього ринку у забезпеченні стабільності цієї системи, її ефективному функціонуванні в різні періоди економічного розвитку [1].

Таким чином важливість ринку кредитних послуг для забезпечення економічного розвитку сьогодні не викликає сумнівів. Цей ринок є невід'ємною складовою всієї системи фінансових відносин в кожній країні. Сьогодні кредитні відносини розвиваються в середовищі активного використання всіма без винятку економічними суб'єктами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Цифрові технології не змінюють фактично природу кредитних відносин, вона залишається такою, як і багато років тому. Проте, ці технології змінюють сам механізм взаємодії між позичальниками та кредиторами, що впливає на функціонування ринку кредитних послуг та діяльність його основних суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Дубина М. В. Роль кредитної системи у забезпеченні фінансової безпеки держави / М. В. Дубина // Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – 350 с. (39-59).
2. Міщенко С. В. Нові тенденції в монетарній політиці і регулювання фінансових систем. Фінанси та кредит. 2010. № 40 (424). С. 23–29.
3. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін Фредерік. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
4. Шишкіна О. В. Гроші та кредит: теорія і практика (у схемах і таблицях): навчальний посібник / О. В. Шишкіна, М. В. Дубина. – Чернігів : видавець Брагинець О. В., 2018. – 572 с.

Мурашковська І. А., здобувачка ступеня доктора філософії
Науковий керівник – **Дубина М. В.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ РЕЙТИНГОВИХ АГЕНТСТВ

Сьогодні цифрові технології поступово змінюють всі аспекти нашого життя, починаючи від господарських відносин і завершуючи сферами розваг, особистого життя, обміну інформацією і т.д. Розвиток таких технологій безпосередньо пов'язаний з новими відкриттями у сфері електроніки, інформаційно-комунікаційних технологій. Очевидно, що основою цифровізації є широке поширення Інтернету, інформатизації, мобільного зв'язку та інформаційно-комп'ютерних технологій, що призводить до трансформації процесів та рішень, створення особливого цифрового економічного середовища.

Ринок фінансових послуг як і вся сфера фінансових відносин сьогодні також зазнають значних змін, які пов'язані з цифровими технологіями. Фактично трансформації піддаються всі складові такого ринку: діяльність фінансових установ, взаємодія їх з клієнтами. Особливо окреслені зміни проявляються у межах функціонування ринку кредитних послуг.

Кредитна сфера як невід'ємна складова розвитку фінансових відносин, як показує досвід розвинутих країн, зазнає змін у першу чергу, оскільки саме кредитні операції надають можливість отримувати фінансовими установами основні обсяги доходів [1; 2]. Оптимізація процесів обслуговування клієнтів у цій сфері є одним з найважливіших завдань для кредитних установ.

Розвиток кредитних відносин відбувається на основі довіри між їх учасниками, тобто позичальниками і кредиторами. Особливу роль у забезпеченні такої довіри відіграють кредитні рейтингові агентства, які активно сьогодні впроваджують сучасні цифрові технології у свою діяльність з метою підвищення якості роботи, рівня обслуговування клієнтів та, в цілому, забезпечення своєї конкурентоспроможності на висококонкурентному ринку консалтингових послуг.

Кредитні рейтингові агентства (КРА) є вже невід'ємними компонентами розвитку ринків капіталів і відіграють важливу роль у формуванні якісних, ефективних відносин між позичальниками та кредиторами [3]. Вагому роль також ці установи відіграють у забезпеченні транспарентності ринку фінансових послуг загалом та його основних учасників. Відповідно, враховуючи таку важливу роль, процеси цифровізації не могли не вплинути на роботу цих установ.

Вплив цифровізації на роботу КРА варто розглядати у двох аспектах:

- 1) цифровізація КРА, їх роботи, взаємодії між різними підрозділами;
- 2) цифровізація роботи КРА, послуг, які надають вони своїм клієнтами, взаємовідносин з ними.

У першому випадку вплив цифрових технологій на розвиток КРА є подібним до їх впливу на роботу інших фінансових та консалтингових агентств. Власники та керівники КРА намагаються, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології, підвищити якість взаємодії між працівниками, окремими підрозділами, які можуть знаходитися в різних частинах світу. Для роботи КРА саме удосконалення такої взаємодії є важливою умовою забезпечення власної конкурентоспроможності. При цьому використовуються традиційні вже цифрові технології, а саме: штучний інтелект, хмарні технології, робота з великими базами даних і т.д.

У другому випадку використання цифрових технологій відбувається саме в основній, операційній діяльності КРА, яка полягає у присвоєнні кредитних рейтингів на основі ґрунтового аналізу фінансового стану окремих суб'єктів підприємницької діяльності, включаючи банківські та небанківські установи. Вся робота КРА полягає у акумулюванні, аналізі економічної, фінансової інформації. Обсяги такої інформації є великими, що дозволяє проводити більш якісний аналіз фінансового стану економічних суб'єктів. Саме цифрові технології дозволяють значно оптимізувати такі процеси, підвищити правильність сформованих висновків.

Отже, роль цифрових технологій у розвитку всіх без винятку учасників ринку фінансових послуг є вагомою, а процеси трансформації їх діяльності є об'єктивними та невідворотними. Особливий вплив ці технології сьогодні здійснюють на розвиток кредитних відносин, важливу роль в яких відіграють КРА. Робота цих установ також піддається впливу зазначених технологій, які поступово трансформують їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Дубина М. В. Кредитна інфраструктура: особливості визначення сутності категорії / М. В. Дубина, В. Ю. Прокопенко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія „Економіка”. – 2015. – Випуск 1 (45). – Том 1. – С. 209-212.
2. Дубина М. В. Сутність та система інфраструктури кредитного ринку України / М. В. Дубина, О. В. Шишкіна // Наукові записи Інститут законодавства Верховної ради України. – 2017. – № 4. – С. 80-86.
3. Дубина М., Островська Н., Мурашківська І. Теоретичні положення функціонування рейтингових агентств на ринку кредитних послуг. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26). С. 124-133.

Лобко О. М., здобувач ступеня доктора філософії
Науковий керівник – **Тарасенко А. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

КРЕДИТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ БАНКУ: СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ У РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Банківський бізнес в сьгоднішніх реаліях – це одна з найдинамічніших та ефективно прогресуючих сфер економіки. Стрімка діджиталізація, посилення конкуренції, Covid-19, інфляція – всі ці фактори призвели до значного «перезавантаження» окремих процесів та напрямів діяльності в банківських установах. Щоб залишатись конкурентоспроможною на ринку фінансових послуг, кожна банківська установа має постійно переглядати, вдосконалювати та підвищувати ефективність своїх внутрішніх процесів, а основним критерієм ефективності даної роботи є фінансовий результат установи.

Оскільки основним напрямком діяльності банків було та залишається кредитування, актуальними є питання теоретичного обґрунтування, розширення наукових положень щодо здійснення банківськими установами цього виду діяльності, його організації. Відповідно, уточнення потребує сутність категорії «кредитний менеджмент банку».

Дослідження сутності категорії «кредитний менеджмент банку» доцільно розпочати з розгляду змісту дефініцій «кредит» та «менеджмент».

З наукової точки зору, категорія «кредит» як правило розглядається як певна домовленість сторін, згідно якої одна сторона надає іншій стороні певну позику у грошовій або іншій формі в тимчасове користування за певну плату. Саме так можна перекласти латинський термін «creditum», що в перекладі означає «вірю», «довіряю» [8]. Підходи вчених щодо трактування категорії «кредит» досить різноманітні. І. А. Трахтенберг відзначав, що кредит – категорія не технічна, а соціальна, історично обмежена та повинен вивчатися як явище, яке безперервно діалектично розвивається [10]. М. Х. Бунге визначає кредит, як один з різновидів міни, в якій передається певна цінність або особиста послуга за довірою та майбутньою винагородою, а всі предмети міни можуть бути предметом кредитних угод. При цьому, в його трактуванні, довіра має не одну суттєву основу, а воно має спиратись і на моральні якості позичальника, і на судово-виконавчий порядок [2]. В. Лексіс стверджує, що кредит це – довіра, якою користується особа, яка взяла на себе зобов'язання майбутнього платежу, зі сторони особи, яка має право на цей платіж, тобто довіра, яку кредитор надає боржнику. Але при цьому, він вважав, що довіра кредитора для сутності кредиту вирішального значення не має, що кредитори не довіряють позичальникам стосовно їхньої платоспроможності та надійності, тому кредитори вимагають у позичальників певних гарантій для забезпечення можливих втрат, пов'язаних з проведенням кредитних операцій [7]. В. І. Тарасов характеризує кредит як категорію, що виражає економічні відносини, які відбуваються між кредитором та позичальником з приводу угоди позики, тобто передачі коштів в тимчасове користування (кредит це відносини щодо зворотнього руху вартості) [9].

Підсумовуючи та узагальнюючи підходи до категорії «кредит» вищезазначеними авторами, можна зробити висновок, що дана категорію характеризується як певна послуга, обмін в часі, довіра. За допомогою даної категорії одна особа, добровільно та тимчасово, надає право іншій особі розпоряджатися своїм майном/активами/грошовими коштами за конкретну плату в майбутньому. Отже, в широкому розумінні, кредит – це всі економічні відносини між контрагентами в процесі надання грошових та матеріальних цінностей в тимчасове користування на умовах повернення та платності, а у вузькому – це позичка в товарній або грошовій формі на умовах платності та повернення [4; 5].

При цьому, категорія «кредит» має відповідати наступним основним ознакам:
– домовленість сторін ґрунтується на довірі;

– суттю відносин є нагромадження тимчасово вільних ресурсів та формування з них позичкового капіталу;

– домовленість по передачі одною із сторін певної суми капіталу у тимчасове користування іншій стороні на умовах повернення та власності.

Менеджмент – це наука про найбільш раціональні системи організації та управління певними видами діяльності. Менеджмент (з англ. «management» – «управління, адміністрація») як наука виник у США наприкінці XIX ст. Відповідно до сучасних підходів, менеджмент є:

– процесом управління матеріальними та людськими ресурсами, який забезпечує їхню інтеграцію та найбільш ефективно використання для досягнення визначених цілей;

– групою осіб, які згідно з чинним законодавством беруть зобов'язання щодо управління корпоративним бізнесом та власністю фірми [3].

Специфіка сфери управління визначає необхідність виокремлення в менеджменті різних напрямів: фінансовий менеджмент, управління персоналом, матеріальними фондами та ін. В свою чергу, кредитний менеджмент є підсистемою загальної системи управління суб'єкта господарювання, тобто всі його дії мають корелюватися на загальний результат, який ставить перед собою підприємство. Відповідно головною ціллю кредитного менеджменту має бути ефективне безперебійне функціонування та управління кредитними процесами в інтересах досягнення головної цілі суб'єкта господарювання (як правило головна стратегічна ціль кожного підприємства – отримання прибутку).

Під кредитним менеджментом в банках розуміють заходи по організації кредитної діяльності, що застосовується по всій вертикалі банку (від працівників фронт-офісу до топ-менеджменту). При цьому, об'єктом кредитного менеджменту виступає кредитний процес, що супроводжується виникненням зовнішніх кредитних стосунків з суб'єктами економіки, а також внутрішніх стосунків підрозділів і посадових осіб банку, завдяки яким здійснюються кредитні операції, а суб'єктами кредитного менеджменту можуть виступати: комерційні банки; небанківські фінансово-кредитні інститути; підприємства, організації, установи; фізичні особи [6].

Кредитний менеджмент банку у вітчизняній практиці як правило здійснюється за наступними трьома основними напрямками:

1) управління процесом кредитування, або управління технологією здійснення кредитних операцій;

2) управління кредитним ризиком;

3) управління кредитним портфелем [1].

Зазначені вище напрями є універсальними для банківської системи та мають відповідно своє методологічне забезпечення реалізоване в кожному банку. Методологія зазначених вище напрямів повинна орієнтуватись як на стратегію та специфіку кожного окремого банку, так і на потреби споживачів та тенденцій розвитку економіки вцілому.

Список використаних джерел

1. Аржевітін С. М., Остапишин Т. П., Охрименко І. Б. та ін. Кредитний менеджмент у банку : підручник/; за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Аржевітіна та к.е.н., доц. Т. П. Остапишин — Київ : КНЕУ, 2017.
2. Бунге Н. Х. Теория кредита. – К., 1852.
3. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку: підруч. / – Тернопіль : Економічна думка, 2017.
4. Дубина М. В. Наукові підходи до систематизації та класифікації кредитів / М. В. Дубина // Фінансові дослідження. - 2017. - № 2 (2). - С. 12-20.
5. Дубина М. В., Разгуліна Н. О. Теоретичні аспекти функціонування системи банківського іпотечного кредитування фізичних осіб. Проблеми перспективи економіки та управління. 2018. № 4 (16). С. 176-187.
6. Коблянська О. І., Сейко С. І. Фінансовий кредит як форма залучення капіталу: економічна сутність, процес отримання, погашення, оподаткування та відображення в обліку.
7. Лексис В. Кредит и банки. – М. : Перспектива, 1994. – 120 с.
8. Росола У. В., Щока Н. І., Ярмолюк М. С. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2018. Вип. 1 (9). С. 181–188.
9. Тарасов В. И. Деньги, кредит, банки : Курс лекций. Минск : ООО “Мисанта”, 1997
10. Трахтенберг И. А. Современный кредит и его организация. – М., 1928. – 328 с.

Ільчук В. П., д.е.н., професор
Сердюк Д. А., аспірант 2 курсу ННІ економіки
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФІНАНСОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах поглиблення ринкових відносин, розвитку процесів інтеграції України у світовий економічний простір, який характеризується рисами глобалізованості та цифровізації, комунікативних та підприємницьких зв'язків, менеджмент та акціонери компанії прагнуть оцінити перспективність, вартість і надійність бізнесу для визначення свого місця та перспектив в економічному середовищі. При розробці фінансової стратегії розвитку промислового підприємства управлінський персонал має встановити в якості цільових орієнтирів рівень фінансової надійності, стабільності, максимальної вартості, прибутковості та інші ключові індикатори, які характеризують фінансовий стан будь-якого суб'єкта господарювання. Саме тому особливої актуальності набуває розробка та обґрунтування фінансової стратегії розвитку промислового підприємства, що за допомогою відповідних форм і способів забезпечує досягнення цільових показників збільшення сукупної реальної та репутаційної вартості бізнесу, котра може бути виражена переважно у формі оцінки фінансових активів та капіталу. Розробка та впровадження фінансової стратегії розвитку промислового підприємства з використанням сучасних інструментів управління фінансами пов'язана з обґрунтуванням і вибором ефективних методів та відповідних фінансових інструментів, орієнтованих на максимізацію вартості бізнесу, що особливо важливо для забезпечення сталого розвитку та економічного зростання.

Розробка фінансових стратегій розвитку промислових підприємств здійснюється в залежності від комбінацій основних видів його діяльності: операційної, фінансової та інвестиційної з орієнтацією на забезпечення конкурентоспроможності в ринкових умовах господарювання, сталого економічного зростання, забезпечення планових показників фінансового стану та результатів фінансово-господарської діяльності відповідно вибраній стратегії. Ефективне управління фінансами в розрізі зазначених видів діяльності спрямоване на максимізацію фінансових показників промислового підприємства, а саме: прибутку, активів, виручки, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності і т. ін. Мета і завдання ефективного управління фінансами промислових підприємств за основними напрямками їх діяльності спрямована на перспективний сталий розвиток в умовах посилення конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. З метою реалізації процесу ефективного управління фінансами промислових підприємств необхідно запровадити комплексний підхід, який повинен охоплювати всі основні види його діяльності: операційну, фінансову та інвестиційну. Виходячи з необхідності забезпечення високих фінансових показників діяльності промислових підприємств в умовах жорстких конкурентних відносин виникає потреба розробки нової теорії управління фінансами, що базується на концепції сталого розвитку та використанні сучасних фінансових інструментів управління.

Промислові підприємства становлять основу індустріальної економіки та є генераторами новоствореної вартості в країні. Оцінка загальних тенденцій їх розвитку та динаміки дозволила встановити ключові фактори загального погіршення фінансово-майнового стану більшості промислових підприємств та зниження ефективності їх діяльності. Не зважаючи на задекларований постіндустріальний вектор розвитку, економіка України набуває рис постачальника сировини на світовому ринку та імпортера товарів повсякденного вжитку. Як показали дослідження, темпи приросту обсягів промислового виробництва в Україні є достатньо низькими у порівнянні з індексом інфляції національної валюти та показниками світового розвитку. Крім того, структурно частка промислового виробництва у сукупному ВВП характеризується негативними тенденціями.

Результативність впровадження системи управління фінансами промислових підприємств за умов обґрунтованої фінансової стратегії виявляється у підвищенні

ефективності функціонування та збільшення валового та чистого доходу і прибутку, підвищенні фінансової стійкості, нарощуванні фінансового потенціалу, максимізації вартості фінансових активів, підвищенні інвестиційного рейтингу та інвестиційної привабливості, реалізації ефективних інвестиційних проєктів щодо технологічного оновлення основних засобів виробництва та нарощування інноваційно-технологічного потенціалу.

Система фінансового менеджменту промислових підприємств традиційно має стратегічну мету максимізації прибутку, а ефективне управління – зростання сукупної вартості підприємства. Оптимальне поєднання таких цілей створить передумови для найбільш якісного управління фінансами промислового підприємства. Саме тому в дослідженні запропоновано види фінансових стратегій промислового підприємств, зокрема інвестиційного розвитку, фінансового зростання та ефективного функціонування, котрі за умови збалансованого поєднання дозволять сформулювати стратегію стійкого функціонування та розвитку. Реалізація певної стратегії передбачає реалізацію її складових, а саме: операційної, фінансової та інвестиційної діяльності – збільшення доходів, зменшення витрат, підвищення рентабельності та нарощування фінансового потенціалу підприємства. Для встановлення рівня досяжності окреслених цілей концепція стратегії ефективного управління в системі фінансового менеджменту повинна охоплювати і методи достовірної оцінки фінансових даних щодо складових управлінських, виробничих, трудових та фінансових ресурсів

Система ефективного управління фінансами реалізовується на підприємстві комплексно, а тому потребує формування персоніфікованої відповідальності за прийняті управлінські рішення відповідно до організаційної структури.

Механізм управління фінансами промислових підприємств включає керуючу і керовану підсистеми. Керуюча підсистема реалізує зазначений процес управління за такими етапами: формулювання цілей; визначення фінансової стратегії розвитку; аналіз і оцінка фінансового стану та результатів фінансової діяльності як стартових умов для ефективного управління фінансами; реалізація управлінських функцій фінансового менеджменту. Керована підсистема охоплює ресурсну складову, фактори впливу, на які спрямовуються управлінські дії в процесі нарощування фінансових активів та їх використання. Зазначений механізм спрямований на підвищення ефективності бізнес-процесів, збільшення валового і чистого доходу та прибутку, підвищення фінансової стійкості, нарощування фінансового потенціалу, максимізацію вартості фінансових активів. Важливими для реалізації вибраної стратегії є способи виявлення та усунення проблемних факторів на шляху реалізації управління фінансами промислових підприємств, основними серед яких є: внутрішні помилки та повільність руху інформації в системі управління; помилки та непорозуміння у взаємодії з іншими суб'єктами господарювання в т. ч. тих, що призводять до прямих збитків чи псування ділової репутації промислового підприємства. Інструментами, які можуть виявити проблемні фактори та інші негативні чинники і нівелювати їх вплив, можуть бути управлінський облік та аналіз, прогнозування й планування, оптимізація інформаційних потоків, що дозволяє створити необхідну базу для прийняття зважених фінансових рішень. Запропоновані види фінансових стратегій промислового підприємства, зокрема інвестиційного розвитку, фінансового зростання та ефективного функціонування, котрі за умови відповідного обґрунтування, дозволять забезпечити його стійке функціонування та сталий розвиток. Реалізація будь-якої стратегії спрямована в першу чергу на збільшення доходів, зменшення витрат, підвищення рентабельності та нарощування фінансового потенціалу підприємства. Для встановлення рівня досяжності окреслених цілей необхідно сформулювати фінансову стратегію у відповідності зі специфікою функціонування промислового підприємства, оцінити ряд даних щодо стану складових управлінських, виробничих, трудових та фінансових ресурсів.

Управління промисловим підприємством в процесі реалізації обґрунтованої фінансової стратегії потребує повного та достовірного інформаційного забезпечення, котре дозволить

оцінити ефективність прийняття фінансових рішень, результативність окремих бізнес-процесів, досягнення планових показників та обсягів фактичних витрат і доходів.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1989. – 563 с.
2. Артеменко Л. П., Гук О. В., Жигалкевич Ж. М. Реалізація стратегії розвитку підприємства: синергійний підхід. Інвестиції: практика і досвід. 2009. № 19. С. 12–14.
3. Власенко В. А. Розробка та реалізація стратегії розвитку підприємства в умовах трансформації ринкових відносин: принципи підходи та інструменти. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2014. № 26(1). С. 32–41. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2014_26\(1\)__6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2014_26(1)__6) (дата звернення: 01.10.2018).
4. Гончаров Ю. В., Лапчик Ю. Ю. Удосконалення стратегії розвитку підприємства. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2014. № 1. С. 193–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2014_1_30 (дата звернення: 01.10.2018).
5. Денисюк І. Стратегія розвитку підприємства харчової промисловості: економічна сутність. Економічний аналіз. 2013. Т. 12(3). С. 112–115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/есан_2013_12\(3\)__25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/есан_2013_12(3)__25) (дата звернення: 01.10.2018).
6. Захарчин Р. М. Сучасні виклики щодо формування економічної стратегії розвитку підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.7. С. 245–250. .
7. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрями розвитку : монографія / А. П. Наливайко. – К. : КНЕУ, 2001. – 227 с.
8. Портер Е. М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Е. М. Портер ; [пер. с англ. И. Минервин]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
9. Смирнова Н. К. Реализация стратегий компаний: от простого к сложному [Электронный ресурс] / Н. К. Смирнова, А. В. Фомина. – Режим доступа: <http://www.elobook.com>
10. Стратегический менеджмент / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; [пер. с англ. А. Р. Ганцевой, В. Ю. Дроздова, А. Г. Завады и др.]. – М. : Вильямс, 2006. – 928 с..
11. Пастухова В. В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: монографія / В. В. Пастухова. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2009. – 302 с.

Кравченко А. О., здобувач ступеня доктора філософії

Науковий керівник – **Дубина М. В.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Постійне прискорення темпів діджиталізації банківських установ України зумовлює збільшення кількості та обсягів безготівкових розрахунків. Безумовно поступовий перехід до такої форми розрахунків має конструктивний вплив загалом на всю національну економіку, оскільки зменшує кількість готівкових розрахунків та, як наслідок, обсяги “тіньового” сектору економіки країни. Такий перехід спричинений появою та розвитком нових технологій як в платіжній системі загалом, так і, зокрема, в сфері платіжних карток, як одного з основних інструментів такої системи [1].

Поява інтернет-банкінгу, розвиток електронної комерції та інші переваги діджиталізації банківських установ зумовили зростання кількості платіжних карток в Україні [2]. Представимо їх зміну за 2014 - 2021 рр. у вигляді таблиці

Таблиця 1 – Динаміка платіжних карток в Україні за 2014 - 2021 рр.

| Рік | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 | 2019 | 2020 | 2021 |
|------------------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| Платіжні картки в обігу | 70,6 | 59,3 | 57,6 | 59,9 | 59,4 | 68,9 | 73,4 | 89,1 |
| Активні платіжні картки | 33,0 | 30,8 | 32,4 | 34,9 | 36,9 | 42,2 | 40,4 | 46,3 |
| Безконтактні платіжні картки | 1,1 | 1,5 | 2,0 | 2,7 | 4,0 | 8,6 | 13,2 | 20,0 |

Джерело: складено автором на основі [4].

Аналізуючи приведену вище динаміку бачимо, що загальна кількість платіжних карток в Україні за обраний період часу зросла на 26,2% порівняно з 2014 роком. Слід зазначити, що в 2015 році спостерігалось значне падіння даного показника на 16%, що було спричинене банкрутством ряду банків і зменшенням їх загальної кількості зі 163 до 117 банків порівняно з 2014 роком. Кількість активних платіжних карток щорічно коливалася, проте загальна їх кількість в 2021 р. зросла на 40,3% порівняно з 2014 роком і на 14,6% порівняно з 2020 роком. Кількість безконтактних платіжних карток також показала позитивну динаміку і на кінець 2021 року таких карток було в обігу в 20 разів більше, ніж в 2014 році, а тенденції цього показника свідчать про його значне зростання саме протягом останніх років (наприклад, на 53,5% та 51,5% у 2020 та 2021 роках відповідно). Проте вищеописана тенденція пояснюється тим, що в більшості банків останніми роками безконтактна картка стала стандартом.

Для отримання комплексного уявлення стосовно тенденцій розвитку платіжної системи пропонуємо також дослідити динаміку та структуру загального обсягу операцій з платіжними картками. Окреслений аналіз представимо у вигляді рисунка.



Рисунок 1– Обсяги операцій з платіжними картками за 2014-2021 рр., млрд. грн.
Джерело: складено автором на основі [4].

З динаміки на рисунку бачимо, що за обраний період часу загальний обсяг операцій з платіжними картками зріс в 5 разів, при чому спостерігається зростання даного показника в кожному році. Звичайно, частковий вплив на зростання даного показника справила інфляція, особливо в 2014 і 2015 роках, коли її значення становили 24,9% та 43,3% відповідно, проте протягом наступних років її значення не перевищувало 14%, що дозволяє констатувати відносно незначну її роль у зростанні цього показника [3]. Зауважимо, що починаючи з 2019 року сума безготівкових операцій перевищує суму операцій з отримання готівки і цей розрив зростає з кожним роком. Крім цього в кожному році темпи зростання безготівкових операцій перевищують аналогічний показник отримання готівки. Зважаючи на окреслене вище, можемо впевнено констатувати, що в Україні зростає популярність операцій з платіжними картками при чому значним чином за рахунок зростання обсягу безготівкових операцій.

Описані вище позитивні тенденції платіжної системи України пояснюються рядом факторів. По-перше, це розвиток інтернет-банкінгу в Україні. На сьогоднішній день користувачі таких сервісів можуть робити більшість своїх платежів через інтернет -

переводити кошти на інші картки або мобільний телефон, оплачувати транспортні квитки або комунальні послуги, поповнювати свої акаунти в розважальних сервісах тощо. Іншою причиною є поява сервісів безконтактної оплати таких як, наприклад, GooglePay та ApplePay. Завдяки таким сервісам користувач може “підв’язати” свою платіжну картку до гаджета з NFC-чіпом (наприклад, смартфон або смарт-годинник) і розраховуватися за його допомогою в магазинах без необхідності мати з собою фізичну пластикову картку. Не слід забувати і про фактор пандемії Covid-19, оскільки через карантинні заходи велика частка людей перейшла на дистанційний формат роботи, а торговельні мережі були вимушені працювати онлайн. В своїй сукупності це призвело до зростання обсягів покупок в інтернеті і, відповідно, безготівкових розрахунків.

Безумовно повномасштабна війна на території України та стрімкий відтік населення матимуть істотний негативний вплив не тільки на розвиток платіжної системи, а й на всю економіку держави. Лише гнучка та виважена антикризова економічна політика держави зможе максимально пом’якшити негативні наслідки від вже сформованих деструктивних чинників, які сьогодні впливають на розвиток як національної економіки, так і загалом на функціонування фінансової системи України та її окремих компонентів.

Список використаних джерел

1. Дубина М., Кравченко А. Сутність та основні риси незабезпеченого споживчого кредитування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3(27). С. 165-175
2. Дубина М., Шеремет О. Розвиток e-banking: світовий та вітчизняний досвід. *Проблеми перспективи економіки та управління*. 2019. № 2 (18). С. 154-162.
3. Індекс інфляції в Україні 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua> .
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>.

Холявко Н. І., д.е.н., доцент

Колоток М. О., здобувачка вищої освіти 4 курсу, група ФК-181
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ТЕХОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Цифровізація суспільних процесів нині є характерною для низки провідних країн світу. Це означає переведення стану речей з фізичного в електронний, появу нових технологій аналізу й обробки інформації, активне використання інформаційних технологій як у професійній діяльності людей, так і в побуті. Цифровізацію пов’язують із кіберфізичним виробництвом, впровадженням штучного інтелекту, автономною гнучкістю, хмарними технологіями, аналітикою великих даних тощо.

На ринку фінансових послуг використовуються технології, які забезпечують збереження та обробку масивів даних, підвищення ступеню автоматизації процесів, безпеку проведення операцій. Окрім того, фінансовими установами впроваджуються технології, які дають змогу швидко та якісно обслуговувати клієнтів. Сучасні фінансові установи чітко усвідомлюють, що збереження високих конкурентних позицій на ринку вимагає залучення та утримання уваги нового покоління споживачів, яке тяжіє до діджиталізації, використання новітніх технологій та оптимізації витрат часу. Відповідно, все більшої популярності на ринку фінансових послуг набирає технологія Інтернету речей, що відзначається високою інноваційністю та перспективністю.

Інтернет речей (IoT - Internet of Things) являє собою взаємозв’язок між різного роду пристроями, метою якого є передавання інформації та сигналів через мережу. Інтернет речей широко використовується у повсякденному житті, наприклад, це фітнес-браслети, які підключені до мобільних телефонів, або побутова техніка, така як смарт-холодильник. У банківських та страхових установах така технологія ще не набула поширення, проте є багато напрямів, де вона може ефективно застосовуватись – рис. 1.

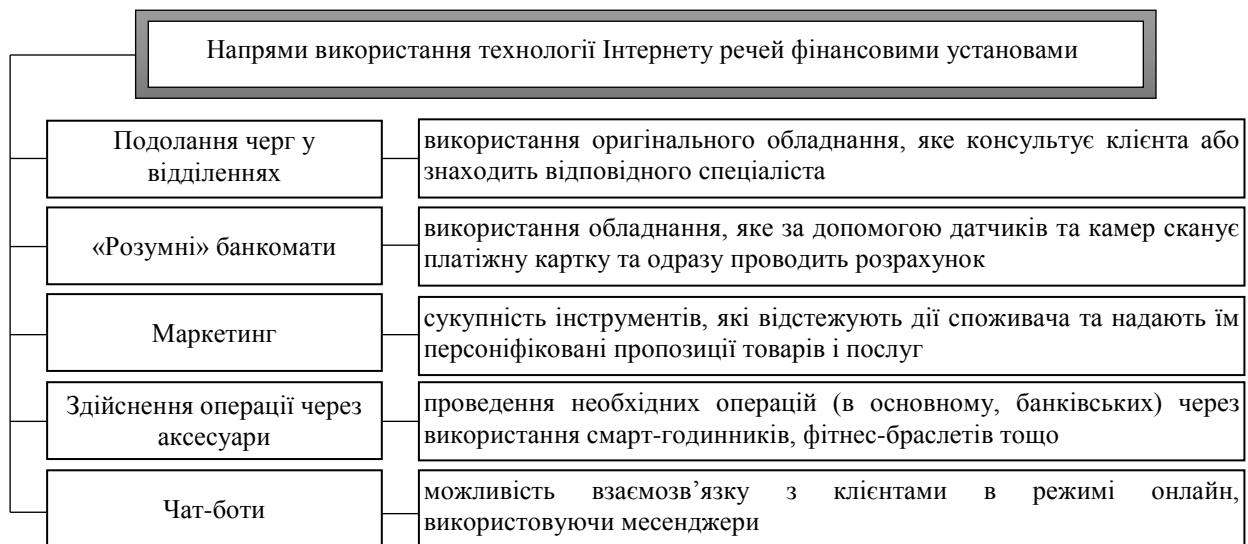


Рисунок 1 – Напрями використання Інтернету речей у роботі фінансових установ
Джерело: складено авторами на основі [1-4]

Незважаючи на новизну технології Інтернету речей, деякі фінансові установи, що мають статус інноваційних лідерів на ринку, вже мають досвід її використання. Прикладом такої установи є американський банк *BMO Harris Bank*, що має відділення, у яких взагалі відсутній персонал і функціонують лише чат-боти [3]. Британський банк *NatWest* впровадив функцію голосового банкінгу, використовуючи *Google Assistant*; за допомогою цієї функції клієнти можуть отримувати інформацію про баланс рахунку та деталі останніх транзакцій тощо [1].

Окрім банків, Інтернет речей використовують і страхові компанії. До прикладу, американський автостраховальник *Progressive* формує індивідуальну цінову політику для кожного споживача – для цього він користується спеціальною програмою для моніторингу того, як клієнти керують своїми транспортними засобами [5]. Компанія *Beam Digital* розробила смарт-щітку для зубів, що може відслідковувати стан порожнини рота, а отриману інформацію використовує для створення планів стоматологічного страхування [5].

Підсумовуючи, необхідно відмітити, що технологія Інтернету речей є зручним інструментом для налагодження взаємозв'язків зі споживачами фінансових послуг. До переваг використання цієї технології фінансовими установами можна віднести: удосконалення послуг на основі отриманої від клієнтів інформації щодо користування нею; автоматичне управління; висока швидкість виконання операцій; аналіз даних у режимі реального часу. Поряд із цим, застосування технології Інтернету речей може спричинити хакерські атаки, загрози витоку конфіденційної інформації, а також вимагає великої відповідальності як з боку фінансових установ, так і з боку споживачів [6]. Окрім цього, впровадження даної технології потребує значних грошових затрат. Однак, перспективність Інтернету речей обумовлює готовність фінансових установ інвестувати суттєві кошти в його розвиток та адаптацію до потреб ринку фінансових послуг.

Список використаних джерел

1. IoT і банки: як Інтернет речей збагачує світ фінансів [Електронний ресурс] / Електронний журнал *PaySpace*. – Режим доступу: <https://psm7.com/uk/technology/iot-banki-kak-internet-veshhej-obogashhaet-mir-finansov.html>
2. Чотири найкращі варіанти використання IoT у банківській та фінансовій сферах [Електронний ресурс] / Електронний журнал *Newgenapps*. – Режим доступу: <https://www.newgenapps.com/uk/blogs/uses-of-iot-in-banking-finance-bfsi/>
3. The Use of IoT in Banking Industry. [Електронний ресурс] / Електронний журнал *Seoviews*. – Режим доступу: <https://theceoviews.com/iot-in-banking-industry/>
4. IoT in Banking: Examples of IoT technology used in financial services [Електронний ресурс] / Електронний журнал *Insider Intelligence*. – Режим доступу: <https://www.insiderintelligence.com/insights/iot-banking/>

5. 10 real-life examples of IoT in insurance [Електронний ресурс] / Електронний журнал *Internet of business*. – Режим доступу: <https://internetofbusiness.com/10-examples-iot-insurance/>

6. Довгань О. Д. Впровадження технології Інтернет речей: проблеми і наслідки. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ: Політехніка, 2017. С. 34-38.

Кальченко О. М., к.е.н., доцент

Данилович В. В., аспірант 1 курсу ННІ економіки

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ БЮДЖЕТУВАННЯ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Використання сучасних розробок в області ІТ, а також новітнього програмного забезпечення в сфері фінансового планування та бюджетування може надати відчутний імпульс підвищення ефективності фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах. Це можливо при використанні сучасних інтернет-технологій, а також автоматизації бізнес-процесів в сфері бюджетування на базі інформаційної системи підприємства.

В [2] зазначається, що автоматизована система бюджетування надає такі можливості:

- відображення планових даних на управлінському плані рахунків — можливості чіткого зіставлення планів та облікових даних;

- можливість швидкого формування нової версії планів на підставі базового бюджету;

- визначення пріоритетності витрат, що включаються до бюджетів;

- підвищення ефективності та результативності роботи працівників організації фінансової сфери діяльності;

- можливість сценарного аналізу — розгляду різних варіантів діяльності та вибору найкращого плану;

- скорочення термінів підготовки бюджетів, а також — коригування бюджетів та планів організації фінансової сфери діяльності;

- підвищення загального рівня автоматизації процесів управління.

На сьогодні на ринку програмного забезпечення представлений ряд вітчизняних та зарубіжних продуктів, що дозволяють автоматизувати всі процеси фінансового планування та бюджетування: від проектування бюджетних моделей до заповнення бюджетів, їх аналізу та порівняння.

На вітчизняних підприємствах для здійснення фінансового планування та бюджетування найбільш поширеною та простою у використанні стала програма Microsoft Excel. Ця програма дозволяє прописувати будь-які формули, а відкритий інтерфейс електронних таблиць дозволяє легко додавати будь-які додаткові параметри, а також підготувати наочні звіти з графічною і табличною інформацією. В Excel є вбудовані функції для розрахунку основних цільових показників оцінки ефективності інвестицій тощо.

Також найбільш розповсюдженими на сьогодні є системи класу ERP. ERP (скор. від Enterprise Resource Planning) означає "планування ресурсів підприємства". Це програмне забезпечення для управління бізнес-процесами, яке об'єднує фінанси, ланцюги поставок, операції, торгівлю, звітність, виробництво, кадри та дозволяє управляти ними.

Вибір ERP-рішення – украй складне комплексне завдання, що вимагає серйозного обстеження організації та чіткого формулювання вимог до корпоративної інформаційної системи. На сьогодні на вітчизняному ринку представлено більшість значимих у світі розроблювачів ERP. Крім того, останнім часом усе голосніше заявляють про себе вітчизняні постачальники цього класу рішень. Конкуренція на ринку зростає, з'являється

все більша кількість нових пропозицій, у результаті замовникові пропонується досить різноманітний асортимент продуктів, спрямованих на рішення різного спектра завдань [1]. Значна частина фінансових моделей, які застосовують фінансисти західних компаній, є імітаційні моделі. Прикладом імітаційної моделі виступає програма Project Expert для розробки бізнес-плану.

Для впровадження процесу автоматизації процесів фінансового планування та бюджетування (рис. 1) потрібно спочатку розробити їх методологію, а вже потім обирати інформаційну систему для автоматизації бюджетних процесів.



Рисунок 1 – Основні етапи процесу автоматизації бюджетування на підприємстві

Можна сформулювати ряд проблем, що виникають в процесі автоматизації фінансового планування та бюджетування на підприємстві:

– розбіжність між бухгалтерською та оперативною управлінською інформацією, яку використовує менеджмент підприємства. Через те, що дані бухгалтерського та управлінського обліків мають різні цілі, у керівництва може виникати питання про достовірність наданих даних;

– керівник підрозділу, що складає бюджет, який ним же самим і буде виконуватися, навмисно може завищувати витрати та занижувати доходи. Дана проблема дуже часто призводить до прийняття неправильних управлінських рішень, що впливає на ефективність діяльності всього підприємства в цілому;

– психологічне несприйняття впровадженої системи бюджетування. До проблем даної групи можна віднести нерозуміння співробітниками підприємства необхідності впровадження системи бюджетування;

– сприйняття бюджету як інструменту обмеження ініціативи, що пов'язане з контрольною функцією бюджетів.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко К. В. Інформаційні системи управління в обліку й аналізі аграрних підприємств / К. В. Ілляшенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. - №4(70). – С. 440-445 Режим доступу: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/tmp/pdf/1180.pdf>

2. Ювженко Н. М. Зарубіжний досвід застосування автоматизованих систем бюджетування / Економіка та держава. 2019. № 4. С. 106–111. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/21.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ

На сьогодні розвиток можливостей для кредитування фізичних осіб та суб'єктів малого бізнесу є вирішальним фактором позитивного впливу на ті галузі економіки, які безпосередньо пов'язані із обслуговуванням населення та задоволенням їх потреб. Проте варто зазначити, що діяльність фінансових установ є вразливою до зростання кредитних ризиків, які досить негативно впливають на функціонування ринку кредитних послуг в цілому. У разі відсутності у кредитора необхідної інформації щодо позичальника, це може призвести до зниження обсягів кредитування, до більш обтяжливої процедури з надання кредитів, до зростання плати і за кредит [1], і в кінцевому результаті – до негативного впливу на розвиток економіки в цілому.

З метою мінімізації цих ризиків, фінансові компанії працюють спільно з бюро кредитних історій, що являють собою організацію, в якій зберігаються дані про позичальників. Кредитні бюро почали свою діяльність ще в ХІХ ст. Перше таке приватне бюро виникло у 1860 р. в Австрії. Потім, у 1890 р., кредитні бюро з'явилися в США та Швеції, а згодом – у Фінляндії (1900), ПАР (1901), Канаді (1919) і Німеччині (1927). Значного поширення кредитні бюро набули в післявоєнний період, коли вони почали діяти і в багатьох інших країнах: в Аргентині й Уругваї (1950), Великобританії (як агенції – у 1960), Ірландії (1963), Нідерландах і Японії (1965), Швейцарії (1968), Данії (1971), Південній Кореї (1985), Бельгії й Норвегії (1987), Італії (1990), Іспанії (1994) [2]. Кредитні бюро створювали для забезпечення надійного функціонування кредитного ринку та стабільності банківської системи.

Аналізуючи світовий досвід, можна дійти висновку, що діяльність бюро кредитних історій є рушійним фактором ефективного функціонування кредитного ринку, а отже діяльність цих організацій є обов'язковою. Наприклад, банкам Німеччини, завдяки системі кредитних бюро, вдається зекономити близько 1 млрд євро, списуючи неповоротні кредити, а у Великобританії існують 3 кредитні агенції, і кожен банк повинен співпрацювати мінімум з однією із них, з метою гарантування якості даних [2].

В Україні бюро кредитних історій, на відміну від інших країн, не має великого поширення та не займає провідних місць як, наприклад, в Європі. Щоправда, на сьогодні Україна активно бере приклад із зарубіжного досвіду та веде діяльність бюро на світових стандартах [3].

Станом на сьогодні, в країні діє чотири кредитні бюро, серед яких: Українське бюро кредитних історій, Міжнародне бюро кредитних історій, Перше українсько бюро кредитних історій та Українське кредитне бюро [4]. Кожне із наведених бюро має свої особливості функціонування та масштаби діяльності, наведені на рис. 1.

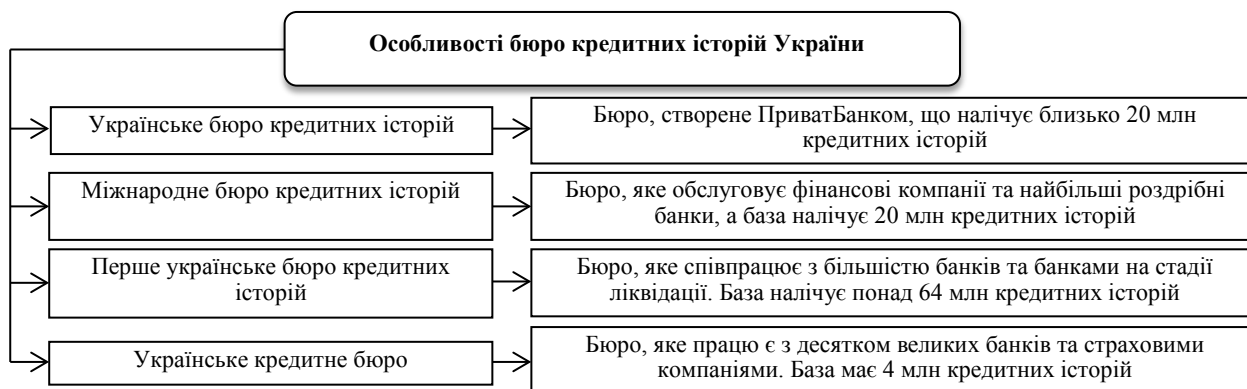


Рисунок 1 – Особливості діяльності бюро кредитних історій України

Джерело: складено автором на основі джерела [4].

Основним напрямком кожного з цих бюро є збір, обробка, зберігання, аналіз та надання кредитних історій фінансовим установам. Кожна кредитна історія містить інформацію про кредити позичальника, їх погашення, наявність прострочених кредитів та поручителів. Використовуючи цю інформацію, фінансова компанія (банки або мікрофінансова організація) приймає рішення щодо безпеки кредитування того чи іншого позичальника.

Загалом, діяльність бюро кредитних історій має ряд інших особливостей, окрім роботи з фінансовими установами щодо надання кредитних історій. До таких особливостей можна віднести:

- аналіз інформації, яка міститься в кредитних історіях;
- надання додаткових даних, що містяться у відкритих джерелах;
- впровадження сервісів для аналітики;
- розробка нових інструментів для протидії шахрайству;
- надання послуг з консультації щодо діяльності того чи іншого бюро;
- максимальний контроль та перевірка інформації.

Отже, можна зробити висновок, що діяльність таких організацій як бюро кредитних історій є важливим фактором для розвитку фінансово-кредитної системи на основі визначення кредитоспроможності позичальників, встановлення рівня довіри до них з боку фінансових установ, а також діяльність бюро є важливою складовою економічного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Примостка О. О. Методологічні засади формування бюро кредитних історій як основа надійного кредитування. Причорноморські економічні студії. №4. 2016. С. 87-91.
2. Прокопенко В. Ю. Бюро кредитних історій: еволюція, становлення та розвиток можливостей. *Проблеми економіки*. №4. 2010. С. 104-107.
3. Невмержицький Є. І. Кредитне бюро як інструмент визначення довіри при кредитуванні в інфраструктурі фінансової системи держави. *Інвестиції: практика та досвід*. №11. 2010. С. 42-46.
4. Які кредитні бюро діють в Україні. [Електронний ресурс] / Національний проект «Дія. Бізнес». – Режим доступу: <https://business.dii.gov.ua/handbook/finansovij-menedzment/aki-kreditni-buro-diut-v-ukraini>

Тарасенко О. О., к.е.н., доцент

Тарасенко А. В., к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

На сьогодні в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України надзвичайно актуалізуються питання підтримки та розвитку фінансового сектору України, значну частку якого займає фондовий ринок. Найвпливовішими учасниками фондового ринку є банківські установи, які і наразі здійснюють свою діяльність в межах даного ринку в умовах нестабільного середовища та високого ступеня внутрішніх та зовнішніх ризиків. Значна роль банківських фінансових посередників обумовлена специфікою їх діяльності, зокрема їх можливостями акумулювати тимчасово вільні фінансові ресурси та у подальшому їх ефективно використовувати, виступаючи при цьому своєрідним буфером між суб'єктами, які мають надлишок тимчасово вільних фінансових ресурсів, та суб'єктами, які ці ресурси потребують для розширеного економічного відтворення.

Дослідженню питань функціонування банківських установ на фондовому ринку України присвячені праці багатьох науковців, зокрема І. І. Рекуненка, С. В. Черкасової, О. В. Нагорної, А. В. Менчинської, Ю. І. Онищенко, Л. Г. Кльоби та ін.

Відповідно до закону України «Про банки та банківську діяльність» [2], окрім основних банківських послуг, банки мають право здійснювати діяльність щодо:

- інвестицій;
- емісії власних цінних паперів;
- зберігання цінностей (зокрема і щодо обліку та зберігання цінних паперів);
- надання консультацій та інформаційних послуг стосовно фінансових послуг;
- надання послуг адміністратора за випуском облігацій.

Таким чином, банки, розподіляючи притаманні їм діяльності ризику, активізують свою діяльність у трьох основних напрямках, а саме здійснюючи кредитні операції, інвестиційні операції та валютні операції.

Розглянемо кредитно-інвестиційний портфель банківських установ протягом 2016-2020 років (таблиця 1).

Таблиця 1 – Частка інвестиційних вкладень банків в структурі активів у 2016-2020 рр.

| Показники | 2016 р. | 2017 р. | 2018 р. | 2019 р. | 2020 р. |
|--|---------|---------|---------|---------|---------|
| Активи, млн. грн. | 1256299 | 1333831 | 1359703 | 1493298 | 1822841 |
| Кредити надані клієнтам | 1005923 | 1036745 | 1118860 | 1033430 | 960597 |
| Питома вага в активах, % | 80,1 | 77,7 | 82,3 | 69,2 | 52,7 |
| Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції | 332273 | 425803 | 480615 | 539466 | 791373 |
| Питома вага в активах, % | 26,4 | 31,9 | 35,3 | 36,1 | 43,4 |

* Складено авторами з використанням [4] та [5]

Відповідно до наведених даних, питома вага наданих кредитів протягом 2016-2020 років. знизилась на 27,4%, а обсяги вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції – збільшились на 17%. І хоча надання кредитів в поточну діяльність залишається головною функцією банків, вони дедалі частіше переглядають структуру активів, ставлячи собі за мету збільшення частки інвестиційних кредитів та портфеля цінних паперів у сукупних активах.

У зарубіжній банківській практиці на інвестиційну діяльність банки спрямовують значну частину коштів - до 35% фінансових ресурсів, а у вітчизняних банках частка таких вкладень у сукупних активах банків на кінець 2020р. становила 43,4%.

Також, відповідно до статті 50 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2], банк має право здійснити прямі інвестиції, однак, потрібно враховувати, що сукупні інвестиції банку не мають перевищувати 60% розміру статутного капіталу банку.

Що стосується довгострокового кредитування, то банки мають керуватися так званим «золотим правилом довгострокового кредитування», що передбачає необхідність фінансування капіталовкладень з тривалими строками окупності за рахунок довгострокових фінансових ресурсів.

Наразі на ринку цінних паперів активно проводяться операції з облігаціями внутрішньої державної позики, дохідність за якими станом на 21 червня 2022 року становила 11,5%. Також у березні 2022 року Міністерством фінансів було розпочато аукціони з продажу військових облігацій, що являють собою інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, використовуються на безперерйне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану - соціальні та оборонні [6].

Військові облігації у гривні випускають на строк від 2 місяців до 1,5 року з відсотковою ставкою на рівні від 9,5% до 11,5%, у доларах – на 6 місяців та на 1 рік з відсотковими ставками 3,5% та 3,7%, а також у євро – на 8 місяців та на 1 рік з відсотковою ставкою на рівні 2,5%.

Таким чином, роль банківських установ на ринку цінних паперів є визначальною. Їх інвестиційна діяльність, особливо у сучасних умовах, є надважливою для підтримки не

лише державного бюджету, а й для фінансування допомоги Збройним Силам України. Діяльність банків на інвестиційному ринку сприяє розширенню їх активних операцій, що сприятиме можливостям отримання додаткових доходів, пошуку шляхів для збільшення інвестиційного потенціалу фінансового сектору України в цілому.

Список використаних джерел

1. Рекуненко І. І. Роль банківського сектору в розвитку фондового ринку України / Рекуненко І. І., Шалда А. А., Чийпеш В. О. // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9704>.
2. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
3. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 № 5178-VI. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>
4. Офіційний сайт Національного банку України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Режим доступу: <https://mof.gov.ua>.

Онопрієнко А. В., Корицька А. Є., магістри 1 курсу, група ФК-211

Науковий керівник – **Кальченко О. М.,** к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день цифрові технології бурхливо розвиваються та проникають у всі сфери діяльності людини. Зокрема, це стосуються цифровізації та діджиталізації економіки, що носить назву Четвертої промислової (індустріальної) революції.

Цифрова економіка – це інноваційна динамічна економіка, яка передбачає активне запровадження інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах соціально-економічної діяльності, що сприяє зростанню ефективності й конкурентноздатності окремих організацій, національних економік та якості життя населення. Це викликано необхідністю пошуку нових технологій, процесів, бізнес-моделей, здатних до швидкого пристосування під час їх реалізації [1].

Таблиця 1 – Основні події у становленні цифрової економіки в Україні

| Дата | Опис події |
|------------------------|--|
| 29 вересня 2017 року | Цифровий саміт у Талліні (Естонія), де очільники найвпливовіших держав Європи обговорили перспективи співпраці у питанні діджиталізації європейського економічного та політичного простору. |
| 19-20 жовтня 2017 року | Європейська Рада визнала пріоритетними розробку стратегії спільного цифрового ринку, зміцнення кібербезпеки, створення ефективної системи оподаткування цифрових компаній, усунення плати за роумінг. |
| Листопад 2017 року | На Брюссельському саміті «Східного партнерства» Президент України Петро Порошенко оголосив про наміри поступової інтеграції в цифровий ринок ЄС. Результатом саміту стала спільна декларація, де погодилися співпрацювати «для поширення переваг Цифрового єдиного ринку на партнерські країни». |
| Початок 2018-го | Кабмін схвалив Стратегію розвитку цифрової економіки України до 2025 року і затвердив план заходів для реалізації цієї ініціативи. |

Джерело: складено автором на основі [2].

Також, вагомими кроками на шляху до цифрової економіки стали запуск Інтернету 4G, прийняття законів України «Про електронні довірчі послуги» та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [4]. Зараз Україна перебуває на етапі становлення цифрової економіки та цифрового суспільства. Згідно з затвердженою Кабміном Стратегією розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 року описані основні фундаментальні умови стратегічного розвитку:

- формування Офісу розвитку інновацій для підтримання інноваційних проєктів;
- розвиток експортно орієнтованої інноваційної екосистеми;
- формування програми залучення світових високотехнологічних лідерів для розвитку виробництва, здійснення наукових досліджень та формування робочих місць в Україні;
- сприяння популяризації використання високих технологій, науки та техніки, зокрема серед молоді [3].

Розширення доступу до інтернету змінило правила ведення бізнесу. Він скоротив час комунікації між підприємцем та споживачем в рази, а збільшення можливостей для вільного вибору в мережі дало покупцю право вивчити ринок та обирати найбільш оптимальний для нього варіант серед всіх можливих. Тепер бізнес орієнтується на людину та її потреби і вподобання. Це вигідно як для виробника, який виробляє те, що точно буде продаватися, без зайвих витрат, так і для споживача, який здатен знайти максимально наблизений до його потреб продукт чи послугу, витративши менше часу та грошей.

Проте, через те, що в Україні даний напрямок тільки розвивається, запровадження цифрової економіки в Україні фактично звужується до розвитку комунікаційних та інформаційних мереж. За даними ресурсу Speedtest.net позиції України в світі за показниками якості Інтернет-з'єднання неймовірно низькі: 114 місце за якістю мобільного інтернету та 45-те – за якістю широкопasmового інтернету [2].

Цифрова економіка дуже тісно пов'язана з цифровим ринком. Таким чином, якщо деякі українські компанії можуть дозволити собі сучасне обладнання та програмне забезпечення, то для звичайного користувача це є неможливим через обмеження у фінансах. Тому для швидкого розвитку даної галузі необхідно знайти шляхи щоб зробити новітні технології доступними для кожного. Це збільшить оборот грошей в галузі та допоможе створити нові робочі місця [2].

Проте, з іншого боку, це дуже вигідна для нашої країни ситуація. Нинішня ослаблена економіка вимагає рішучих дій. Тому, саме діджиталізація може допомогти досягти стрімкого економічного зростання у майбутньому. Кабмін прогнозує зростання ВВП на 5% у результаті вдалих цифрових реформ.

Для забезпечення стабільного розвитку цифрової галузі, Україні вже зараз необхідно втілювати конкретні дії, зокрема:

- розвиток та доступність цифрового простору для населення;
- розробка податкових пільг для підприємців, що вкладають кошти у розвиток інновацій;
- впровадження пільгового кредитування для підприємств цифрової галузі;
- митні пільги на імпорт необхідного інноваційного обладнання;
- спрощення процесу отримання патентів та ліцензій при розробці інноваційної продукції;
- формування сприятливого середовища для ідей та розробок;
- цифровізація процесів у всіх сферах людської діяльності;
- якісне та кількісне розширення Інтернет-комунікацій;
- підвищення рівня безпеки та конфіденційності у цифровому середовищі;
- посилення міжнародної співпраці у цифровому просторі тощо [4].

Список використаних джерел

1. Малюта Л. Я., Дерманська Л. В. Інноваційно-цифрові перспективи розвитку економіки України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69). № 2. С. 55–60.
2. Перспективи та перешкоди цифрової економіки в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nachasi.com/creative/2018/01/29/what-makes-ukraine-digital/>
3. Стратегія розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 року. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
4. Федулова Л. І. Тенденції розвитку та впровадження цифрових технологій для реалізації цілей сталого розвитку. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2020. № 7 (26). С. 6–14.

Кирієнко Я. В., здобувач вищої освіти 3 курсу групи ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У процесі історичного розвитку з кожним новим століттям людство дедалі більше усвідомлювало, що вирішення деяких проблем буває неможливим силами однієї держави без надійних союзників та партнерів. Інтеграційна та глобалізаційні процеси зумовили створення нових союзів, співдружностей для спільного економічного, політичного та соціального розвитку (наприклад ЄС та СНГ).

Україна обрала євроінтеграційний напрям, що передбачає входження до складу Європейського Союзу. Актуальність цього питання зростає, особливо в умовах подання завдяки на отримання статусу кандидата в країни-члени ЄС.

Про важливість і необхідність теми свідчить значна кількість наукових праць, присвячених інтеграційним процесам української держави. Можна відзначити роботи таких вітчизняних науковців, як М. Баглай, О. Храбрый, М. Горинь, І. Бережнюк, А. Гальчинський, С. Леськів. Щодо дослідників західноєвропейської спільноти з даного питання, то до них належать такі як: А. Арато, Л. Колаковскі, Д. Коен, Л. Рестрепо. та ін.

Шлях до європейської інтеграції умовно можна поділити на два етапи. Їх суть та часові межі наведено на рисунку 1.

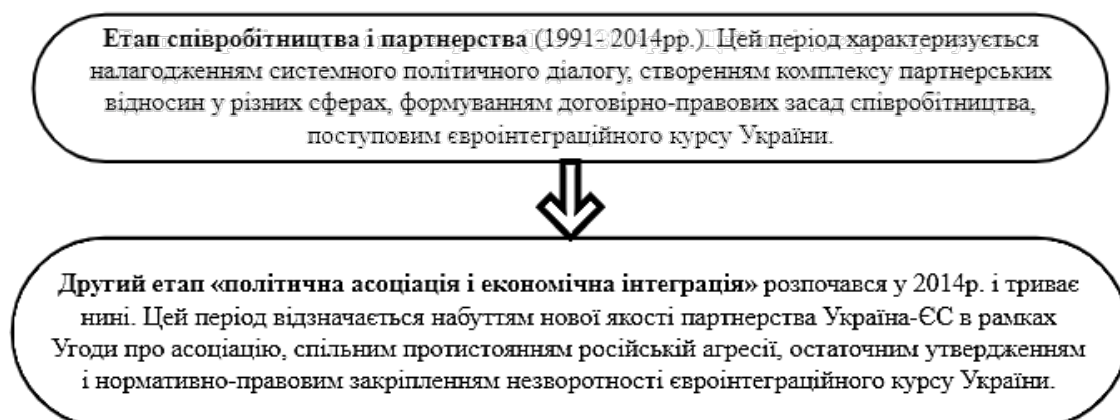


Рисунок 1 – Етапи інтеграційних зв'язків України з ЄС

Джерело: складено автором на основі [1].

Для набуття членства в ЄС потрібна згода всіх країн членів. Щоб приєднатися до Євросоюзу, держава-заявник має задовольняти політичним і економічним умовам, загальновідомим як Копенгагенські критерії. Останні включають чотири види критеріїв, а саме: політичний (демократія, захист прав та свобод і т. д.); економічний (існування розвиненої ринкової економіки); критерій членства (31 критерій) та незалежний критерій, мета якого зміцнення європейської інтеграції [2].

Відповідно до Маастрихтського договору кожна поточна держава-член, а також Європарламент повинні прийти до згоди з приводу будь-якого розширення.

Вступ до ЄС відбувається в кілька етапів:

1. Підписання Угоди про асоціацію.
2. Включення в офіційну програму розширення ЄС.
3. Подача заявки на вступ.
4. Отримання статусу кандидата в члени ЄС.
5. Вступ до ЄС [3].

Україна знаходиться на третьому з цих етапів, минувши другий завдяки спрощеній процедурі (отримання статусу кандидата). Попереду довгий переговорний процес та

погодження вступу до блоку усіма країнами-членами. Процес вступу займає кілька років. 8 червня 2022 р. Європарламент проголосував за рекомендацію надання Україні статусу кандидата в члени ЄС, але результати цього голосування всього лиш рекомендації. Кінцеве рішення буде прийматися на саміті ЄС 23-24 червня 2022 року [4].

Незважаючи на помітні кроки в напрямку інтеграції рух до ЄС гальмується багатьма чинниками, серед яких складне соціально-економічне становище в країні, неналежна якість системи державного управління, неефективність боротьби з корупцією, олігархізація, повільність судової реформи, недосконала євроінтеграційна політика влади — висхідною конфліктністю на геополітичній арені, складними та небезпечними тенденціями всередині ЄС, тривалою російською агресією тощо. Також окрім широкомасштабної російсько-української війни, що значно вплинула на світові процеси, слід зважати на загальний критичний фактор — світову пандемію COVID-19, яка кардинально змінила соціально-економічну ситуацію в Європі і порядок денний інституцій ЄС, вплинула на тематику та інтенсивність діалогу Україна-ЄС [1].

Статус кандидата в члени ЄС це можливості виходу України на європейський ринок, збільшення фінансової підтримки проведення реформ, розширення доступу до фінансових інструментів ЄС, приведення правового поля до європейських вимог, зростання обсягу іноземних інвестицій і покращення інвестиційного клімату, перехід на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки тощо. Окрім зазначених переваг вступ України до ЄС має і ряд недоліків, які зазначені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Переваги та недоліки європейської інтеграції України

| Переваги | Недоліки |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none"> • Економічний розвиток. • Підвищення якості освітнього процесу. • Захист прав споживачів та прав людини. • Захист від корупції. • Вихід на ринок праці ЄС. • Розширення доступу до фінансових інструментів ЄС. • Підвищення соціально-економічних стандартів до європейського рівня. • Зростання рівня життя населення. • Візова лібералізація. • Входження до єдиного ринку ЄС. | <ul style="list-style-type: none"> • Висока конкуренція на ринку товарів та послуг та ринку праці. • Відтік робочої сили й мізків з країни (трудова міграція). • Старіння нації. • Зростання дефіциту Пенсійного фонду. • Погіршення демографічної ситуації. • Зростання міграції населення України в європейські країни. |

Джерело: складено автором на основі [5, 6].

Бачимо, що кількість переваг більша та набагато суттєвіша. Отже, головна перевага вступу України в ЄС полягає у можливості виходу нашої держави на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до співдружності вільних, розвинутих в економічному та політичному плані держав. Аналогією позитивної трансформації є відносини Польщі та ЄС, після вступу якої зріс ВВП, зменшився рівень інфляції, підвищилися зовнішньо-економічні та торговельні зв'язки [7].

Вагомий внесок в інформування громадськості з питань європейської інтеграції здійснюють Представництво Європейського Союзу в Україні, посольства країн-членів ЄС та неурядові громадські організації. Головним їх завданням є підвищення рівня поінформованості громадськості про Європейський Союз та його політику, велика роль приділяється молоді та студентству, що вважається рушійною силою населення [5].

За даними соціологічної групи “Рейтинг” вагомих зрушень набула громадська думка населення що до інтеграційних процесів України, зокрема термінів вступу країни в ряди членів ЄС.

Після повномасштабної війни в Україні зросла підтримка вступу до ЄС, яка склала 91 %. При цьому більшість опитаних (56 %) переконані, що Україна стане членом Євросоюзу протягом одного-двох років, 23 % — за п'ять років. Також дещо зменшилася кількість тих, хто вірить, що Україна приєднається до Європейського Союзу у дуже

короткій перспективі (з 61 % до 56 %), і зросла кількість тих, хто вірить у вступ до Союзу за п'ять років (з 13 % до 23 %). Але найважливішим є те, що в українському суспільстві стабільно домінує підтримка європейського курсу і вступу до ЄС [4].

У підсумку можемо зробити висновок, що європейський вибір України відкриває нові перспективи співробітництва з країнами ЄС, надає можливості економічного і соціального розвитку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зростання експортних можливостей, розвитку окремих видів економічної діяльності, особливо аграрно-промислового комплексу, впровадження енергозберігаючих технологій, зміцнення позицій України у системі міжнародних відносин. Для того, щоб Україна стала повноцінним членом ЄС, необхідно не тільки активно впроваджувати європейські цінності, але і проводити дієву політику боротьби з корупцією, підвищити ефективність управління і контролю в сфері публічних фінансів, прискорити проведення реформ. Якнайшвидше вирішення цих питань дасть змогу Україні стати повноправним членом ЄС, розширить можливості економічної співпраці і фінансової допомоги, зокрема, для відбудови економіки України після війни.

Список використаних джерел

1. Україна-ЄС : шлях до політичної асоціації, Центр Разумкова : URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу, URL - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
3. Договір про функціонування Європейського Союзу, 25 березня 1957 р. (у редакції Лісабонського договору 2007 р. URL: <http://dokipedia.ru/document/5191708>
4. Сьоме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (30-31 березня 2022) соціологічної групи "Рейтинг", URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/sedmoy_obschenacionalnyu_opros_ukraina_v_usloviyah_voynu_30-31_marta_2022.html
5. Офіційний євроінтеграційний портал. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/>
6. Леськів С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства. Підприємництво, господарство і право, 2017, № 6, с. 163–166. URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/6/37.pdf>
7. Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. Економіка і суспільство, 2017, №13, с. 150-156. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/25.pdf

Жаворонок А. В., к.е.н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)

ЦИКЛІЧНА ЧУТЛИВІСТЬ У ХВИЛЕПОДІБНОМУ СВІТІ

Розвиток економіки як у масштабах окремої країни, так і на глобальному рівні, має тенденцію до певних закономірностей. Однією з таких закономірностей є теорія циклів, у межах якої виокремлюються певні стадії – так звані цикли розвитку економіки. В даних умовах модель структурних перетворень української економіки на основі неоіндустріальної концепції розвитку виглядає найбільш перспективною. Підхід, який будується на циклічному розвитку економік, на сьогоднішній день є найактуальнішим.

Економічне зростання країн, які займають лідируючі позиції за рівнем розвитку, пояснюється глибокими якісними та кількісними структурними перетвореннями, які забезпечили загальний динамізм виробництва та інші позитивні зміни, які ґрунтуються на основі врахування економічної циклічності та чутливості коливань. Критерієм позитивних змін структури економіки є структурний ефект, який відображає зв'язок між індексом змін структури та темпами економічного зростання. Значне зростання індексу змін структури супроводжується високими темпами зростання економіки, і як наслідок структурний ефект має прогресуючий характер. У тому випадку, якщо індекс зміни структури невисокий, то структурний ефект носить більше консервативний характер.

Аналізуючи зарубіжний досвід глибоких структурних змін економічної системи, можна констатувати той факт, що структурні перетворення української економіки можуть стати джерелом економічного зростання. Досліджуючи та порівнюючи економіки, ми повинні відокремлювати традиційні сектори від нових (сучасних) секторів. Останні сформувалися нещодавно через зростання спеціалізації праці, зростання граничних витрат у традиційних секторах та заміну ресурсів, тоді як перші успадковані від минулого та використовують трудомісткі методи.

У всіх сценаріях майбутнього економічного розвитку України головною метою є покращення позицій українських економічних учасників на світовому ринку вартості, шляхом реструктуризації економіки країни з основним акцентом на високотехнологічних, наукоємних та високій доданій вартості секторів економіки, яка є основним рушієм економічного зростання. Розвиток даних галузей вважається найважливішим фактором підвищення конкурентоспроможності України.

У різні часові проміжки деякі сектори із середньою та високою доданою вартістю можуть демонструвати темпи зростання нижче середнього по країні, що свідчить про те, що традиційні сегменти економіки є необхідними для забезпечення сталого зростання. Звідси можемо побачити, що економіка дуже чутлива до всіх впливів глобальних чи регіональних економічних коливань, особливо під час кризи чи рецесії. Кожна країна намагається спеціалізуватись, використовуючи свої порівняльні переваги, що виникають через відмінності в технології, інноваційності та відмінності в процесах створення доданої вартості. Іншою важливою концепцією є міцні міжнародні торговельні зв'язки, які можуть призвести до більш корельованих ділових циклів між країнами – «торговельні потоки можуть також спричинити посилення спеціалізації виробництва, що призведе до зміни характеру кореляцій ділового циклу» [4, с. 209]. Уникнути економічних коливань неможливо. Крім того, виникнення та масштаби економічних коливань стають все більш значимими під впливом глобалізації, що призводить до негативних матеріальних і соціальних наслідків для добробуту суспільства.

Згідно з [5] вартість добробуту бізнес-циклів не дорівнює нулю, оскільки модифікація уподобань суб'єктів може призвести до витрат, пов'язаних з волатильністю споживання. Результати міжнародної фінансово-економічної інтеграції іноді є суперечливими, і тому необхідно проаналізувати припущення щодо перебудови економіки, яка має призвести до спеціалізованої національної економіки. Економічні цілі та методи дій мають бути збалансовані відповідно до всіх відповідних аспектів, включаючи економічну стабільність та особливості коливань у різних секторах доданої вартості.

Структурні перебудови економічних систем у напрямку високої доданої вартості, високої технологічної інтенсивності, високої інтенсивності знань та інноваційного виробництва та послуг часто є предметом досліджень в науковій літературі [1; 2; 3; 4; 5]. Зокрема, інтерналізація технології досліджується з точки зору того, як технологія впливає на торговельну спеціалізацію країни і як технологічна спеціалізація впливає на стабільність, концентрацію та конвергенцію. Пропонуються деякі висновки: успіх передових індустріальних країн базуються на спеціалізації на прибуткових видах діяльності з високою доданою вартістю на основі структурних перетворень. На доходи суб'єктів, що діють у світовій економіці, найбільше впливає те, чи зможуть вони знайти нішу в сегментах з високою доданою вартістю та міжнародному ланцюжку вартості. Стверджується, що перспективи економічного розвитку «стають все більш залежними від здатності ініціювати, поширювати та впроваджувати інновації у всіх сферах життя. Активізація інновацій вважається значущим викликом, пов'язаним із соціальним та економічним розвитком, яка повинна відбуватись на основі структурних змін національної економіки.

Таким чином, на основі вивчення циклічної економіки у хвилеподібному світі можна діти до висновку про те, що: циклічні процеси в економіці є тільки частиною циклічної природи світу. Вчені в різних галузях наук давно помічали циклічність у своїх сферах. Економіка, звісно, не може розвиватися іншим чином; українська економічна наука, що

стояла біля витоків теорії циклічності, згодом, у радянський час, втратила свої здобутки і наразі не використовує їх для визначення стратегії економічного розвитку та для здійснення державної економічної політики; суспільство не знає і не розуміє циклічної закономірності економічного розвитку, тому систематично здійснює помилкові економічні та політичні рішення [1; 2; 3].

В якості механізму структурних перетворень української економіки можна використовувати програмно-цільові методи. До цільових програм необхідно сформулювати підхід заснований на наступних принципах:

–відхід від галузевого підходу до інтегрованої побудови цільових програм, з урахуванням соціальних та екологічних факторів;

–при розробці науково-технічних програм необхідно забезпечити безперервність циклу «наукові дослідження – дослідно-конструкторські розробки – технології-промислове виробництво – ринкова реалізація»;

–прояв гнучкості у визначенні програмних заходів, відбір об'єктів фінансування на основі комплексу науково-технічних, економічних, виробничих, екологічних та інших критеріїв;

–поєднання бюджетного та позабюджетного фінансування; - орієнтація на конструктивну взаємодію трикутника держави, приватного бізнесу, суспільства, а також некомерційних та громадських організацій, засноване на поєднанні економічних інтересів та взаємних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Гайдучкий А. П. Контрциклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу. *Фінанси України*. 2009. №8. С. 51-67.
2. Гайдучкий П. І., Паливода К. В. Глобалізація економічної рецесії та фінансової нестабільності. *Фінанси України*. 2008. №1. С. 24-32.
3. Ставицький А. В. Моделювання циклічності світової економіки. *Фінанси України*. 2008. №9. С. 1-12.
4. Жаворонок А. В. Теоретичні засади економічних хвиль та циклів розвитку економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №32. С. 207-213.
5. Рожко О. Д. Циклічність як ознака розвитку сучасних державних фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 10. С. 32-36.

Кириєнко Я. В., Мишко Д. О., Хоралець В. А., здобувачі вищої освіти 3 курсу,
група ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.,** д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗВИТОК СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

У сучасному світі, в епоху технологічних інновацій та економічних перетворень кожна країна потребує вдосконалення та стійкого економічного становища. У таких економічних та фінансових питаннях допомагає Міжнародний валютний фонд. В умовах війни наша держава стикнулася з проблемами платіжного балансу, дефіциту державного і місцевих бюджетів, зниження ВВП, девальвації національної валюти, значного скорочення експортних надходжень на фоні зростання критичного імпорту, стрімкого падіння індексу промислового розвитку, зростання інфляції, масового безробіття, скорочення можливостей доходів регіонів. З метою подальшої підтримки економіки та військової сфери Україна вкотре звернулася по допомогу до міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Україна стала членом МВФ ще 3 вересня 1992 р., водночас увійшовши до структури Світового банку. Активна та тісна співпраця України з МВФ розпочалася у 1994 році з отриманням кредиту Stand-by. [1]. Весь період співпраці залежно від програм МВФ в Україні можна поділити на етапи, що наведено в таблиці 1:

Таблиця 1 – Етапи співпраці України та МВФ

| Етапи | Роки | Цільові програми та транші |
|-----------|----------------|--|
| 1 | 2 | 3 |
| I етап | 1994-1995 | Було надано фінансову допомогу у вигляді трансформаційної позики (STF) для підтримки платіжного балансу країни у сумі близько 720 млн. дол. США. В обмін на фінансування Уряд України зобов'язався здійснювати приватизацію, демонополізацію ринків, лібералізувати ціни та зовнішню торгівлю, а також стабілізувати курс національної валюти. |
| II етап | 1995-1998 | Україна отримала від МВФ кредити на загальну суму 1935 млн. дол. США за трьома річними програмами „Стенд-бай” (Stand-by I, II, III), за якими було отримано три позики на суму близько 780, 860 та 247 млн дол. США. Головною метою цих кредитів була підтримка курсу національної валюти і фінансування платіжного балансу України. |
| III етап | 1998-2000 | Програма розширеного фінансування (EFF) передбачала надання Україні кредиту на загальну суму 2,226 млрд дол. США. Головна мета програми – макроекономічна стабілізація України і позитивна економічна динаміка, зростання реального ВВП на 4-5% протягом 2001-2005 рр. З початку 2000 року в Україні зріс експорт, знизилася інфляція і дефіцит бюджету, відповідно необхідність у кредитах Фонду зникла. |
| IV етап | 2002-2007 | 29 березня 2004 року Рада директорів МВФ затвердила програму „попереджувальний стенд-бай” для України, за якою передбачалася можливість України отримати кредит на суму 600 млн дол. США. Згідно з досягнутими домовленостями, Україна мала право на отримання кредиту у випадку, якщо в країні погіршиться платіжний баланс або стан валютних резервів. Таким чином було започатковано безкредитні стосунки з МВФ [5]. |
| V етап | 2008-2013 | 5 листопада 2008 року Радою директорів Міжнародного валютного фонду було затверджено для України чергову програму Stand-by обсягом близько 16,5 млрд дол. США. Перший транш кредиту на суму 3 млрд СПЗ Україна отримала 7 листопада 2008 року. Другий транш на загальну суму 1,875 СПЗ було отримано 12 травня 2009 року. Третій транш за програмою було в повному обсязі зараховано на рахунок Державного казначейства України для вирішення питань підтримки бюджетного сектору. Черговий транш у сумі близько 3,9 млрд дол. США передбачалося отримати у листопаді 2009 року. У липні 2010 року була схвалена нова програма співробітництва України та МВФ, яка передбачала виділення Україні кредиту на суму 15,15 млрд дол. США. |
| VI етап | 2014-201 | Рада директорів МВФ ухвалила надання Україні нової позики Stand-by загальним обсягом 16,5 млрд дол. США. Вимогою для надання кредиту в МВФ назвали перегляд програми субсидій на природний газ, що мало призвести до зростання на 50 % вартості природного газу для домогосподарств. В рамках цієї програми Україна отримала два транші, перший —3,1 млрд дол. США та другий — 1,3 млрд дол. США. 11 березня 2015 року МВФ ухвалив на заміну програми Stand-by нову чотирирічну програму «Механізм Розширеного Фінансування» (EFF). Транші обсягом 8,7 млрд дол. США було спрямовано на поповнення резервів НБУ. |
| VII етап | 2018-2019 | 18 грудня 2018 року Рада директорів МВФ схвалила Програму EFF обсягом 3,9 млрд дол. США та вирішила виділити Україні перший транш за Програмою у розмірі 1,38 млрд дол. США . |
| VIII етап | 2019-2020 роки | 9 червня 2020 року Рада директорів МВФ затвердила нову Програму Stand-by для України терміном на 18 місяців та вирішила надати перший транш за Програмою у розмірі 2,1 млрд дол. США. 11 червня 2020 року транш було отримано Україною та спрямовано до Державного бюджету. |
| IX етап | 2021-2022 роки | 23 листопада МВФ завершив перший перегляд програми Stand-by та погодив виділення Україні другого траншу у 700 млн доларів після виконання усіх вимог. Цим же рішенням Фонд погодив продовження чинної програми до кінця червня 2022 року з метою дати можливість Україні отримати наступні транші загальним обсягом 1,6 млрд СПЗ, тобто понад 2 млрд доларів. Україна також заявила про бажання отримати 2,73 млрд дол. в межах ініційованої директором розпорядником МВФ Кристаліною Георгієвою алокації спеціальних прав запозичення на 650 млрд дол. для посилення світової економічної системи. |

Джерело: складено авторами на основі [1, 2, 3, 4].

Україна протягом 2021-2036 років мала б повернути Міжнародному валютному фонду 8,06 млрд спеціальних прав запозичень (SDR). Протягом 2022 року Україна

повинна виплатити МВФ 1 685,483 млн СПЗ (спеціальні права запозичення). Надалі виплати за зовнішніми зобов'язаннями нашої країни перед МВФ складуть у 2023-му році – 1,98 млрд SDR, 2024-му – 1,81 млрд SDR, 2025-му – 1,12 млрд SDR. Загальна сума виплат до 1 лютого 2036 року складала би 8 млрд 059 млн 519 тис. 762 SDR [1, 4].

У зв'язку зі збройним нападом Росії Україна звернулася до МВФ із проханням завершити діючу програму Stand-By Arrangement та виділити Україні екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 мільярда доларів США через Інструмент прискореного фінансування (RFI). Виконавча рада МВФ 9 березня 2022 року ухвалила відповідне рішення [1, 2, 4].

Програма екстреної підтримки RFI спрямована на фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу, що виникають у зв'язку з триваючим воєнним конфліктом, які, якщо їх не вирішити, призведуть до негайного та серйозного економічного зриву.

Україна щомісяця потребує фінансової допомоги у розмірі 5 млрд доларів, щоб підтримувати свою економіку. За прогнозами МВФ через військові дії економіка України скоротиться на 35% [3, 4].

В таких умовах необхідно зміцнювати співпрацю між Україною і МВФ. Країна може залучати кредити МВФ для проведення реформ, погашення дефіциту державного бюджету та платіжного балансу, модернізації чи створення нових технологій тощо. Відповідно, таке кредитування є надзвичайно вигідним завдяки низьким процентним ставкам по кредитах та можливості пільгового відстрочення платежів. Надаючи нашій державі кредити, МВФ повинен мати гарантії їх повернення і впевненість у платоспроможності країни в майбутньому. Керівництво МВФ ставить високі вимоги до української влади задля проведення реформ, які зміцнюватимуть економіку, стимулюватимуть збільшення надходжень до бюджету, зростання макроекономічних показників.

Розвиток співпраці України з МВФ дасть змогу відновити економіку держави після війни, закінчити розпочаті і проводити нові реформи в економічній, фінансовій, соціальній сферах, підвищити рівень життя населення, зміцнити курс гривні по відношенню до іноземної валюти. Отриманні кредитні ресурси потребують посиленого контролю за їх цільовим використанням, оскільки збільшують обсяг державного боргу, а це негативно позначається на соціально-економічній ситуації та поглиблює фінансову кризу в країні. Тому першочерговими завданнями нині є проведення програми економічних перетворень, які розвиватимуть економіку, стимулюватимуть розвиток бізнесу, збільшуватимуть дохідну частину бюджету та покращать стан платіжного балансу. Подальша співпраця України з МВФ повинна ґрунтуватися не тільки на покритті дефіциту бюджету, а на залученні додаткових коштів для відновлення і модернізації національної економіки, її переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Представництва МВФ в Україні. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/ResRep/UKR>
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
3. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду, URL - <https://www.imf.org/en/Home>

Устинов Д. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, група ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»(м. Чернігів, Україна)

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ

Платіжні баланси почали складати на початку 20-х років минулого століття. В 1947 р. Організацією Об'єднаних Націй (ООН) було розроблено і опубліковано схему складання платіжного балансу. Міжнародний валютний фонд (МВФ), як спеціальне агентство ООН у

1948 р., розробив Рекомендації по складанню платіжного балансу на основі міжнародних стандартів. На сьогоднішній день усі країни-члени МВФ, зокрема і Україна, при складанні платіжних балансів керуються шостим виданням зазначених рекомендації від 2009 р.

Платіжний баланс як статистичний звіт, в якому відображаються економічні операції між резидентами і нерезидентами за визначений період часу, має велике значення для оцінки зовнішньоекономічної діяльності країни та сталості розвитку її міждержавних торговельно-економічних і фінансових зв'язків. Цим і обумовлюється актуальність обраної теми.

В роботі буде проаналізовано стан платіжного балансу України за січень-квітень 2021-2022 рр. В процесі аналізу будемо використовувати офіційні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Митної служби України тощо.

Основними агрегатами платіжного балансу є баланс поточного рахунку, баланс фінансового рахунку, зведений баланс. Баланс поточного рахунку включає баланс товарів, баланс послуг, оплату праці, виплату процентів і дивідендів, а також поточні трансферти. До балансу фінансового рахунку входять прямі інвестиції, портфельні інвестиції, іноземні кредити, торговельні кредити, готівкова валюта поза банками.

Аналіз зазначених показників платіжного балансу наведено на рис. 1.

Рисунок 1 – Аналіз показників платіжного балансу за січень-квітень 2021-2022 рр.
Джерело: складено автором на основі [1, 2, 3].

Згідно до наведених на рис. 1 даних за січень-квітень 2022 р. маємо профіцит поточного рахунку в розмірі 3,2 млрд дол. США. За аналогічний період 2021 р. платіжний баланс мав дефіцит поточного рахунку, а саме 0,4 млрд. дол. США. Така різка зміна відбулася за рахунок зростання вторинних доходів, які зумовлені отриманням грантів від міжнародних партнерів та гуманітарної допомоги, а також мав місце вплив скорочення виплат за інвестиційними доходами. У січні-квітні 2022 р. спостерігається зростання дефіциту зовнішньої торгівлі товарами та послугами до 1,6 млрд. дол. США. В аналогічному періоді 2021 р. розмір дефіциту складав 0,4 млрд. дол. США. Збільшення розміру дефіциту балансів товарів та послуг обумовлюється перевищенням обсягу

критичного імпорту над експортними надходженнями, зростанням витрат громадян України, що знаходяться за кордоном.

Далі пройдемося по окремих статтях платіжного балансу. Експорт товарів зменшився на 51%, а імпорт – на 45,7% (в порівнянні з квітнем 2021 р.). Обсяг експорту товарів становив 2,4 млрд дол. США. Найбільше зазнав змін експорт продовольчих товарів – на 52,8%. У квітні 2022 року найбільше номінальне зниження було експорту до Азії.

Обсяг імпорту становив 2,7 млрд дол. США. Імпорт енергоносіїв скоротився на 17,2%. Імпорт неенергетичних ресурсів зменшився на 51,1%.

Дефіцит торгівлі послугами становив 785 млн дол. США для порівняння у квітні 2021 року профіцит становив 347 млн дол. США.

Баланс первинного доходу склав 783 мільйони доларів США (дефіцит у квітні 2021 року становив 491 мільйон доларів), що відбулося через скорочення виплат доходів від інвестицій на 81,2%, у той час надходження за статтею “оплата праці” впав лише на 6,1%.

Зростання профіциту балансу вторинних доходів до 1,4 млрд дол. США (в квітні 2021 року 344 млн дол. США) слугувало надання грантів та гуманітарної допомоги для України.

Чисте зовнішнє кредитування (загальний баланс поточних рахунків і рахунків капіталу) у квітні становив 1,1 млрд дол. США (у квітні 2021 року – 48 млн дол. США).

Щодо фінансового рахунку, то чистий відплив був 1,9 млрд дол. США (у квітні минулого року навпаки, чистий приплив становив 747 млн дол. США) і відбулося це через відплив за операціями приватного сектору.

Зведений платіжний баланс мав дефіцит в 783 млн дол. США (квітень 2021р. – 795 млн дол. США [1, 2, 3].

Далі зупинимося на аналізі припливу і відпливу валюти в платіжному балансі за січень-квітень 2021–2022 рр..

За наведеними на рис. 1 даними, обсяг торгового кредиту, наданого нерезидентам українськими резидентами, цього року значно зріс із 500 мільйонів доларів у січні-квітні 2021р. до 5,2 мільярда доларів за відповідний період 2022 р. Це свідчить про зменшення повернення валютної виручки експортерами.

При цьому з січня по квітень 2022 р. значна кількість іноземної валюти надходила до таких статей платіжного балансу:

- на 4,2 млрд дол. США збільшено баланс оплати праці резидентів-нерезидентів;
- на 4,1 млрд дол. США зросли поточні трансферти від нерезидентів;
- на 2,2 млрд дол. США отримано іноземних кредитів сектором державного управління.

З точки зору фінансового рахунку в цілому, з січня по квітень 2022 року чистий відтік рахунку становив 7,3 мільярда доларів США, а за той же період 2021 року чистий приплив – 300 мільйонів доларів США. Чистим одержувачем коштів фінансового рахунку платіжного балансу був державний сектор, який отримав 1,7 млрд дол. США [1, 3].

У підсумку можна зазначити, що підтримка платіжного балансу у січні-квітні 2022 р. відбувалася, в основному, за рахунок міжнародної фінансової і гуманітарної допомоги. Негативними моментами у платіжному балансі є ситуація, коли вітчизняні експортери за рахунок валютної виручки надають кредити нерезидентам інших країн. Натомість стало неможливим отримання зовнішнього комерційного кредиту у зв'язку з підвищенням ризику здійснення кредитних операцій та відтоку іноземних інвестицій, особливо з приватного сектору.

Список використаних джерел

1. Богдан Т. Платіжний баланс України: основні вектори змін 2022. URL : https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/519139_platizhniy_balans_ukraini_osnovni.html.
2. Платіжний баланс у квітні 2022 року / Національний банк України. 2022. URL : https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf.

3. Про складання платіжного балансу України. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 17 березня 2000 р. N 517.

4. Статистика зовнішнього сектору / Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#1>.

Червко А. І., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО СОЮЗУ В КРАЇНАХ ЄС

Економічний та валютний союз Європейського союзу є прикладом успішного та розвинутого регіонального валютного угруповання. Цей союз був створений в протидію долару, який у 70-х роках почав збільшувати амплітуду коливання.

Звичайно, введення євро в обіг не було процедурою одного року. Це був довгий процес: спочатку потрібно було зрозуміти формат валюти, її назву та дизайн, а далі вже йшов запуск «друкарського станку». Спочатку євро було введено у безготівковому вигляді опівночі 1 січня 1999 року. Це було зроблено для того, щоб можна було надрукувати достатню кількість реальних банкнот та вирішити всі питання з цього приводу. Перед випуском євро у готівковий обіг у 2002 році, Євросоюз зіткнувся з низкою проблем щодо прав логотипу та дизайну валюти [1].

Валютний союз, який отримав такий успіх, зараз потерпає низку проблем від свого ж успіху. Союз, який починався з 6 країн, в деякі часи мав значення до 28 країн у своєму складі. На 2022 рік європейський союз налічує 27 членів. При цьому євро введено в обіг лише у 19 країнах. Причина такої відмінності полягає у тому, що збільшення кількості членів призводить до того, що країни союзу досить сильно різняться між собою, особливо в економічних показниках (таких як ВВП, ВВП на душу населення і т. п.). Звичайно, це є результатом різниці між країнами в масштабах, кількості населення та географічного розташування та інших факторів. Всі ці фактори впливають на той факт, що євро стало досить чутливою валютою до будь-яких потрясінь в країні-союзнику. За свою історію існування валюта та союз мали декілька найбільш ризикових точок (табл.1).

Таблиця 1 – Проблеми валютного союзу країн ЄС за період існування євро

| Роки | Подія | Процеси |
|-----------|------------------------------------|---|
| 2008-2009 | Світова фінансово-економічна криза | Поступове ослаблення євро щодо долару протягом наступних 2-3 років. Особливо важким був період 2010 року. [6] |
| 2015 | Боргова криза в Греції | Нестабільна ситуація Греції в союзі. Коливання євро в результаті нестабільності країни-члена. |
| 2016-2020 | Велика Британія покидає ЄС | Велика Британія прийняла рішення про вихід із ЄС, що призвело до політичної кризи, яка негативно вплинула на стан валюти. |
| 2020-2022 | Covid-19 (Коронакриза) | Локдауни призвели до скорочення темпів економіки країн Європи. Велике збільшення видатків на медичну та соціальну допомогу при зменшенні доходів [4]. |
| 2022 | Вторгнення росії в Україну | Дестабілізація світового ринку. Перетворення росії на країну-ізгой. Можлива перспектива розширення європейського союзу та блоку НАТО. |

Джерело: складено на основі [2-8].

Основні проблеми мали глобальний характер, проте вони в першу чергу починалися з найслабкіших країн зі спільною валютою. Ще після Другої світової війни південна частина Європи розвивалася з меншими темпами в порівнянні з північною. Такими країнами є Греція, Італія, Португалія, Іспанія та Кіпр [2]. Ця проблема є наслідком попередньої — не всі країни валютного союзу можуть конкурувати зі своєю продукцією

на ринку Європи. Тобто економіка країн південних регіонів не витримує конкуренції та переходить в стадію стагнації. В першу чергу, саме таким чином і була створена боргова криза в Греції у 2015 році.

Не меншою проблемою є недостатня інтегрованість інститутів між собою. Тобто органи, які представляють саме правління Євросоюзу, можуть мати недостатній доступ та вплив на інститути держав-членів. Саме тому інколи союз не може завчасно вирішувати певні події в країнах, які ведуть до коливання економік та курсу. Через це у населення країн ЄС поступово починає зменшуватися довіра до головних інститутів союзу.

Проблемою валютного союзу є те, що не всі країни ЄС користуються євро, при цьому вони залишаються тісно пов'язаними між собою економічно та політично. Причин такого основні дві: якісь країни просто не довіряють євро, як стабільній валюті, або деякі не відповідають економічно-фінансовим показникам найбільш розвинутих країн Євросоюзу [3].

У валютного союзу є тільки два варіанти подальшого розвитку: подальше удосконалення союзу та процесів в ньому або поступова дезінтеграція. Кроки як до першого, так і до другого вже мали свій початок. Якщо розглядати процес дезінтеграції, то яскравим представником є Велика Британія, яка у 2020 році покинула ЄС. Звичайно, ця країна не була членом валютного союзу, проте кризи, які відбуваються в країнах Євросоюзу, зменшують довіру європейського союзу до системи. Видатний політолог Ф. Шміттер стверджує, що в регіональному об'єднанні, поряд зі стратегіями, які передбачають зростання рівня повноважень у прийнятті рішень спільними інститутами, розширення сфери спільних рішень та зобов'язань і поєднання цих двох тенденцій можуть з'являтися певні реверсивні рухи [8].

Але не слід відкидати шляхи щодо покращення ситуації в союзі. Так, ще у 2018 році Е. Макрон та А. Меркель запропонували створити окремий бюджет для Євросоюзу паралельно з бюджетом ЄС задля зменшення негативних ризиків для валютного союзу у випадку майбутніх криз [2]. Проте, валютний союз все ще потерпає досить важких негативних наслідків від коронакризи, а з 24 лютого 2022 і від війни в Україні. На період травня 2022 року євро показує рекордні показники інфляції (рис. 1). Останній показник мав значення у 8,1%, коли в середньому цей показник не перевищував і 2% [6].

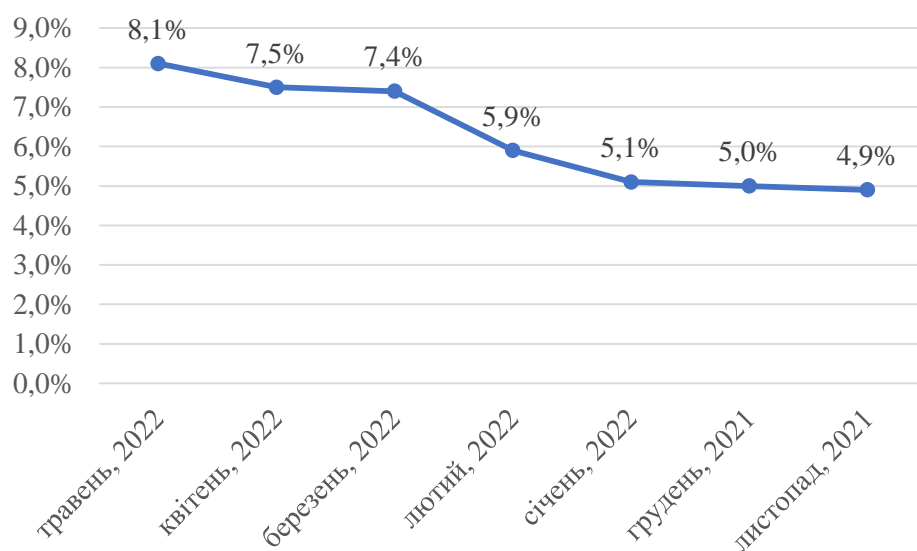


Рисунок 1 – Інфляційні процеси євро за листопад 2021 – травень 2022

Джерело: складено на основі [4].

Отже, валютний союз ЄС має низку проблем, які в першу чергу пов'язанні з неоднорідним економічним розвитком країн-членів та недостатньою інтегрованістю головних інститутів союзу. Звичайно, всі ці проблеми мають негативний вплив на розвиток ЄС та особливо Євросоюзу. Постійні кризи підривають авторитет союзу

зсередини. Саме через це перспективи розвитку валютного союзу залежать від рішень та рішучих дій представників валютного союзу.

Список використаних джерел

1. Х. Андерсон. Непроста історія створення євро. // BBC News Україна, 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-48623654>
2. Безрукова О, Свічкарь В. Європейська валютна система: проблеми та розробки перспективної оцінки. // Економіка і регіони № 1, 2019.
3. Данилишин Б. Ювілей євро : як змінив ЄС день народження єдиної валюти. // Економічна правда, 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/01/17/644375/>
4. Індекс купівельної спроможності в Єврозоні. Investing.com. URL: <https://ru.investing.com/economic-calendar/cpi-68>
5. Калмиков О. Коронакриза в Європі буде гірше світової. // BBC News Україна, 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52354037>
6. Матяш Т. Інфляція в єврозоні досягла рекордних 8,1%. // LB.ua, 2022. URL: https://lb.ua/world/2022/05/31/518544_inflyatsiya_ievrozoni_dosyagla.html
7. Пацківський С. С. Криза євро і фінансово-боргова криза Євросоюзу. // Ефективна економіка №5, 2010.
8. Сіденко В. Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС : витоки та перспективи. // Економіка і прогнозування № 1, 2017.

Черевко А. І., Третяк Я. В., здобувачки вищої освіти 3 курсу групи ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.,** к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ

Стійка економіка країни, одна з основних та найпотужніших видів зброї проти війни з агресором. При цьому війна завжди є тяжким фактором від'ємного зростання економіки та загального розвитку країни. Триває чотири місяці повномасштабної війни Росії проти України. Протягом цього періоду було виявлено велику кількість недоліків у фінансово-економічній системі України, які не дозволяють якісно стримувати зовнішню та внутрішньоекономічну напругу. Незважаючи на це, економіка країни продовжує своє функціонування, органи державної виконавчої влади стримують рівень інфляційних процесів, забезпечують стабільність фінансової і економічної системи держави, роблять все можливе для розвитку зовнішньоекономічної діяльності та отриманню Україною міжнародної фінансової допомоги. Для розуміння головних фінансових-економічних наслідків війни слід розглянути її негативний вплив на бюджетну сферу, валютний ринок та банківський сектор.

Військові дії чи не найперше вдарили по бюджетній сфері України. Більшість незахищених бюджетних видатків почали перетікати на збільшення військових видатків. При цьому зростають обсяги коштів, необхідних для забезпечення стабільної діяльності соціальної сфери та медичної системи, фінансування об'єктів інфраструктури, зокрема комунальної, транспортно-дорожньої, фінансової, виробничої, які зазнали руйнувань та потребують значної суми коштів на відновлення.

За словами міністра фінансів Сергія Марченко втрати бюджету за кожен день війни складають близько 2 млрд грн [1].

На фоні зростання витрат державного бюджету відбувається зменшення надходжень до дохідної частини. Відомо, що одним з головних джерел формування бюджету є податкові надходження. Тимчасова окупація територій, призупинення підприємницької діяльності, втрата і скорочення робочих місць призводять до зменшення обсягу податків і зборів у доходах бюджету [1, 2].

Якщо суто порівнювати доходи та видатки у 2021 році за перш 4 місяці та за той же період у 2022 році, то одразу можна помітити, що дохідна частина бюджету значно збільшується у 2022 році в порівнянні з тим же періодом 2021 року. Разом з цим має місце

значне перевищення витрат над доходами, які ростуть просто в геометричній прогресії. Звичайно, це видатки на необхідні процедури воєнного часу. Вже у квітні 2022 року розрив між доходами та видатками склав 147432,1 млн грн [3].

Тому зараз уряд шукає додаткові шляхи фінансування витрат. Так, міністерство фінансів випустило військові облігації на суму 810 млн грн з метою акумуляції коштів для потреб держави як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [4]. Станом на 31 березня державний борг країни становив 96,8 млрд дол. або 2,83 трлн грн, більша частина якого є внутрішнім [3].

Наступною сферою, яка постраждала від війни, є валютна. Національний банк України вживає усіх необхідних заходів для стабілізації діяльності вітчизняного валютного ринку, зафіксувавши курс національної валюти станом на 24.02.2022 р. і прийнявши ряд нормативних актів, спрямованих на удосконалення фінансового моніторингу і валютного нагляду в умовах воєнного стану.

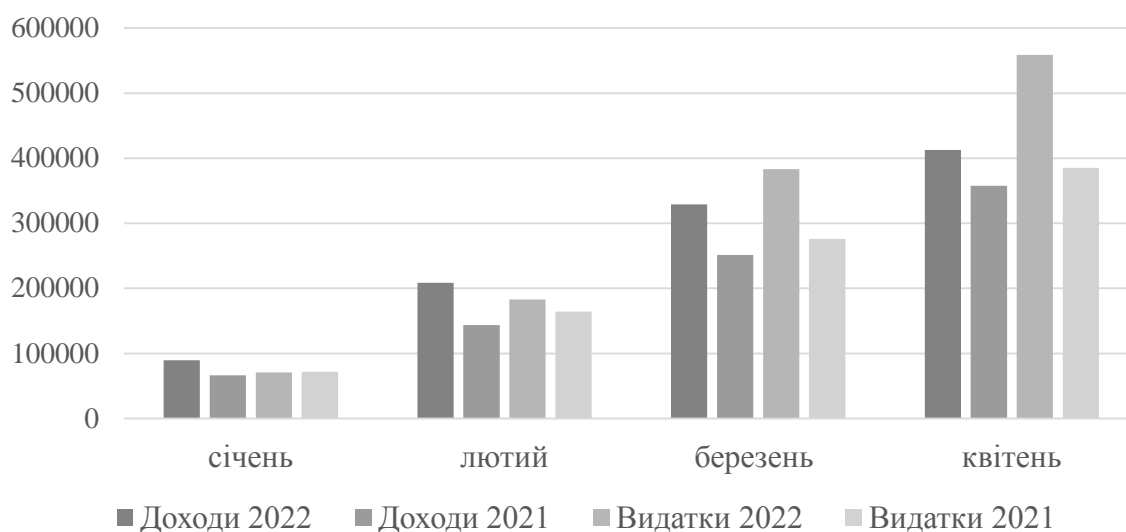


Рисунок 1 – Доходи та видатки державного бюджету за січень-квітень 2021 та 2022 років
Джерело: складено авторами на основі [1-3].

З початку воєнного вторгнення під впливом масштабного зняття готівки, збільшення бюджетних витрат, призупинення нормальної діяльності фінансово-кредитних установ на території країни, де проходили військові дії, почалися суттєві коливання курсу національної валюти і погіршилася ситуація на валютному ринку. Для забезпечення фінансової стабільності в країні, у тому числі стабільності валютної і банківської систем, НБУ вжив ряд заходів, спрямованих на продаж банками готівкової валюти, але ввів обмеження щодо ціни продажу за фіксованим курсом на 24.02.2022 р. на рівні 29,25 грн за долар США [4, 5].

Валютний ринок тісно пов'язаний з банківським сектором. На діяльність банків вплинули такі фактори, як масштабне зняття готівки, фіксований курс гривні та раптова неплатоспроможність великої кількості кредиторів. З 21 травня 2022 р. НБУ було скасовано курсові обмеження для банків, що позитивно вплинуло на зміцнення їх позицій порівняно з обмінниками та чорним ринком. Своєчасні дії НБУ, спрямовані на забезпечення безперебійної роботи фінансових установ та системи електронних платежів, дали змогу пройти перші місяці війни з помірними втратами для фінансового сектору. Це сталося також завдяки передвоєнними «чистками» нестабільних банків та перевіркам банківської системи з боку НБУ. При цьому, не зважаючи на перші тижні інформаційного напруження, ліквідність банків впала. Проте, в кінці березня цей стан компенсувався депозитними надходженнями. Після початку повномасштабної війни населення знизило попит на кредити. Натомість помірний попит на кредитні ресурси з боку корпорацій зберігся. Кредитуванню бізнесу сприяла держава, поліпшивши умови участі в урядових програмах [6, 7].

Процентні ставки досить довго залишалися стабільними у розмірі 10%, проте валютні ризики починали зростати і збільшили ставку до 13,1%. При цьому в першому кварталі банківський сектор показав загальний збиток з 2017 року. В першу чергу це пов'язано зі зниженням попитом на кредиторські послуги та зменшенням сум розрахунків в перші місяці.

Зараз найскладнішим питанням для банків є розробка заходів, спрямованих на зниження кредитних ризиків. Для цього банкам необхідно переглянути платоспроможність боржників, умови надання нових кредитів, виважено використовувати інструмент кредитних канікул та інше [5].

Фінансово-економічний стан країни після повномасштабного військового вторгнення суттєво погіршився і залишається досить складним. Збільшення витрат та зменшення доходів державного бюджету, знецінення гривні, погіршення діяльності банківського сектору, призупинення діяльності потужних підприємств, неможливість отримання експортних надходжень в повному обсязі — все це обумовлює зростання кризових явищ в національній економіці. Не дивлячись на це, фінансовий сектор в умовах війни зміг здійснювати свою стабільну роботу та поніс не настільки значні втрати, як це могло би бути. Завдяки виваженій політиці НБУ, Міністерства фінансів України, іншим органам державної виконавчої влади, регуляторам діяльності фінансового ринку, а також завдяки міжнародній фінансовій допомозі, економічна і фінансова системи України вистояли і продовжують своє стабільне функціонування.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
2. За кожен день війни бюджет втрачає близько 2 мільярдів гривень. Укрінформ, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451214-za-kozen-den-vijni-budzet-vtracae-blizko-2-milardiv-minfin.html>
3. Виконання державного бюджету України. Мінфін, 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/>
4. Вінокуров В. Дефолт чи реструктуризація: що буде з українським держборгом та чого чекають від США. Економічна правда, 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/18/687154/>
5. Мигаль М. Мінфін вигадав, як наповнювати бюджет у час війни. Главком, 2022. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/minfin-vigadav-yak-napovnyuvati-byudzheth-u-chas-viyuni--851755.html>
6. НБУ - про фінансовий стан банківської системи під час війни. Finbalance, 2022. URL: <https://finbalance.com.ua/news/bankivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depozitniy-i-kreditniy-portfel>
7. Чорний ринок валют України. Мінфін, 2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/auction/market/>

Редькіна Л. Ю., Гузій А. О., здобувачки вищої освіти 3 курсу групи ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.,** к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

НАПРЯМИ І ОБСЯГИ ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНИ ПО ЛІНІЇ МІЖНАРОДНОГО БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) був створений у 1944 році з метою надання фінансової допомоги європейським країнам відновити свою економіку після Другої світової війни. На сьогоднішній день до складу МБРР входить 189 країн-членів. При цьому членами МБРР можуть бути тільки країни-члени Міжнародного валютного фонду (МВФ). Як найбільший банк розвитку у світі, він підтримує місію Групи Світового банку, надаючи позики, гарантії, продукти управління ризиками та консультаційні послуги для країн із середнім і кредитоспроможним низьким рівнем доходу, а також координуючи відповіді на регіональні та глобальні виклики [1].

Україна увійшла до складу МБРР у 1992 р. Статутний капітал банку формується шляхом внесків країн-членів, шляхом підписки на акції в межах встановлених квот.

На сайті Міністерства фінансів України зазначено, що МБРР є другим після МВФ кредитором національної економіки. Станом на 1 травня 2022 року портфель проектів

МБРР в Україні складається з 20 проектів, з яких 17 інвестиційних проектів – знаходяться на стадії реалізації та 3 системні проекти, на загальну суму 4 068,93 млн дол. США та 737,05 млн євро, вибірка коштів за якими складає 3 003,49 млн дол. США та 657,5 млн євро (73,82 % загальної суми позик) [2].

У цілому надання позик здійснюється на основі певних принципів:

–кредити МБРР видає тільки під ефективні капіталовкладення;
–рішення про надання кредитів враховує різні ризики, але головним є можливість повернення позики;

–кредит надається тільки під гарантії уряду.

При цьому МБРР зазвичай використовує дві форми фінансування системні позики та інвестиційні кредити. Основними видами діяльності МБРР є:

–гарантування приватних інвестицій;

–довгострокове кредитування державних програм розвитку економіки;

–фінансування модернізації, реконструкції та розвитку об'єктів інфраструктури [1].

Проекти, що реалізуються МБРР в Україні у 2021-2022 рр., наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Обсяг фінансування України по лінії МБРР у 2021-2022 р

| Назва проекту | Обсяг фінансування, млн дол. США |
|--|----------------------------------|
| 2021 рік | |
| Додаткове фінансування проекту «Екстрене реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні» | 14 |
| Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів | 200 |
| Екстрене реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні | 4,9 |
| Підвищення стійкості української енергосистеми для інтеграції в європейську енергомережу ENTSO-E. | 211 |
| Додаткове фінансування для протидії COVID-19 в рамках Проекту доступу до довготермінового фінансування | 100 |
| 2022 рік | |
| Додаткова позика до Другої позики на політику розвитку в сфері економічного відновлення | 489,25 |
| Друге додаткове фінансування проекту «Екстрене реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні» | 91,2 |

Джерело: складено на основі [2, 3].

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок про важливість і необхідність подальшої співпраці України з МБРР, особливо в напрямку фінансування проектів спрямованих на модернізацію і розбудову інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/who-we-are/ibrd>
2. Світовий банк. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/svitovij-bank>
3. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>

Кравець А. В., Кожем'яко А. В., здобувачі вищої освіти гр. ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ І РОЗВИТКУ

Європейський банк реконструкції та розвитку був створений у 1991 р., для сприяння переходу до ринкової економіки, підтримки економічних реформ, розвитку приватного бізнесу і інфраструктури у країнах Східної та Центральної Європи [1].

Співпраця України з ЄБРР розпочалася в квітні 1992 р. коли наша держава офіційно стала учасницею зазначеного міжнародного фінансового інституту, здійснивши внесок у сумі 240 110 тис. євро або 0,81% суми його установчого капіталу. На сьогоднішній день ЄБРР є одним з найбільших інвесторів коштів в проекти, що реалізуються в державному і приватному секторах.

Серед стратегічних напрямів ЄБРР в Україні виділяються наступні: сприяння розвитку приватного банківського сектору; розвиток приватних підприємницьких ініціатив шляхом надання прямого фінансування і відкриття кредитних ліній; фінансова, консультаційна підтримка реформ у інфраструктурному секторі національної економіки; впровадження енерго-зберегаючих технологій з метою реструктуризації енергетичного комплексу; технічна допомога, надання консалтингових послуг підприємствам державної, комунальної, приватної форм власності в сфері розробки і управління інвестиційними проектами; допомога в залученні приватних інвестицій в АПК України [1].

ЄБРР згідно зі Стратегією співпраці з Україною на 2019– 2023 рр., здійснює свою діяльність на таких принципах:

- сприяння приватизації та комерціалізації в державному секторі для підвищення конкурентоспроможності;
- сприяння добросовісній конкуренції в приватному секторі та підтримка компаній, які використовують кращі практики;
- зміцнення енергетичної безпеки та підвищення енергоефективності;
- підвищення стійкості фінансової системи шляхом зміцнення банківського сектора та розвитку ринків капіталу та небанківського фінансування в Україні [1].

З 1992 р. по 31 серпня 2019 р. Європейський банк реконструкції та розвитку реалізував в Україні 440 проектів, з яких у 2019 р. 184 проекти є діючими. Загальна сума інвестицій за цей період склала 14 млрд 225 млн євро. Найбільшим проектом є будівництво чорнобильського саркофагу «Укриття», яке розпочалося в березні 2004 р.[1].

Аналізуючи інвестиційну активність ЄБРР в Україні, слід відзначити, що у 2015–2018 рр. спостерігалось скорочення кількості профінансованих проектів. Якщо у 2014 р. Банком було затверджено реалізацію 36 проектів, то у 2016–2017 рр. – усього 27, а у 2018 р. – 28. Це супроводжувалося різким скороченням обсягів фінансування проектів в Україні у 2016–2018 рр. – більше, ніж удвічі – порівняно з 2014 р. [2].

Причинами даного скорочення є погана підготовка проектів та документації, нереальність втілення їх у життя та відсутність прозорої системи спостереження за ефективністю використання коштів, що збільшує ризик інвесторів та кредиторів.

У сфері інфраструктури реалізуються 7 проектів на загальну суму 109 млн євро та 45 млн дол. США інвестицій ЄБРР.

Проекти ЄБРР у сфері інфраструктури забезпечують покращення роботи очисних споруд та якості стічних вод, зменшення забруднення повітря, землі та води, зниження рівня втрат електроенергії та газу, підвищення енергоефективності, підвищення якості послуг тепловодопостачання, а отже, створюють передумови для подальшого інвестиційного розвитку України та підвищення її конкурентоспроможності. У попередні роки Банком тож здійснювалося фінансування проектів, що забезпечують розвиток мережі та поліпшення стану автомобільних доріг і мостів.

У сфері промисловості та агробізнесу реалізуються 12 проектів на загальну суму 356 млн євро та 130,32 млн дол. США інвестицій ЄБРР. Інвестиції Банку в проекти даної сфери забезпечують впровадження кращих екологічних практик і поліпшення стану навколишнього середовища завдяки значному скороченню викидів CO₂ та збільшенню ефективності виробничої діяльності. Крім того, дані проекти дозволяють підвищити ефективність та продуктивність виробництва за рахунок впровадження сучасних ІТ-рішень і методів ведення сільського господарства, розширити та диверсифікувати експорт, включаючи країни ЄС [1, 2].

У фінансовій сфері реалізуються 3 проекти на загальну суму 205 млн грн і 80 млн євро інвестицій ЄБРР. Співпраця з ЄБРР у даній сфері сприяє підвищенню довіри

населення до ринку, розширенню доступу до фінансування суб'єктів господарювання реального сектора економіки, зокрема проектів щодо відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності [1, 2].

У 2020 році ЄБРР інвестував 800 млн євро у 68 приватних бізнесів та 32 муніципальні проекти. У державному секторі станом на 01.11.2021 на стадії реалізації знаходиться 8 проектів загальним обсягом 1,7 млрд євро, для реалізації яких кредити ЄБРР залучено державою або під державні гарантії [1, 2].

Станом на початок травня 2022 року сукупний обсяг виділеного Україні Банком фінансування становить 16,5 млрд євро в рамках 510 проектів. На стадії реалізації знаходиться 9 спільних з ЄБРР проектів загальним обсягом позик 1 764,0 млн євро. Обсяг використання коштів позик ЄБРР за цими проектами станом на 30 квітня 2022 року – 600,67 млн євро (34,1 % загальної суми позик) [3].

У зв'язку зі збройним вторгненням російської федерації в Україну Рада директорів ЄБРР у березні 2022 року ухвалила рішення про початковий "пакет заходів для стійкості" у розмірі 2 млрд євро, що передбачає фінансування заходів для допомоги громадянам, компаніям і країнам, які зазнали впливу війни Росії проти України. Кошти нового проекту підтримки буде спрямовано на фінансування вже започаткованих або нових проектів, а також для підтримки ліквідності таких підприємств, як Укрзалізниця, Укренерго, Нафтогаз та інших [2].

Європейський банк реконструкції та розвитку є важливим інвестором, який за період співпраці з Україною профінансував реалізацію більш ніж 400 проектів на загальну суму понад 14 млрд євро [1].

Співпраця України з ЄБРР набуває особливої актуальності в умовах війни Росії проти України та необхідності отримання значної суми коштів на відновлення, модернізацію та реконструкцію об'єктів інфраструктури, енергетичного комплексу, розвиток малого і середнього бізнесу, впровадження новітніх екологічних та ресурсозберігаючих технологій.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: <https://www.ebrd.com/ru/home.html>
2. Міністерство фінансів України: Європейський банк реконструкції та розвитку. URL: <http://surl.li/cgzhhb>.
3. Національний банк України: Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
4. Хімії Б. І. Європейський банк реконструкції та розвитку: співпраця з Україною. *Бізнес Інформ*. 2019. №10. С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-64-69>

Артеменко В. В., Миненко О. О., здобувачі вищої освіти гр. ФК-191
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка», місто Чернігів, Україна.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Мінливість соціально-економічних факторів на просторах національної та світової економіки створюють нові виклики для багатьох держав. В умовах масштабних кризових явищ, таких як пандемія COVID-19, військова агресія, інфляційні процеси тощо, створюються умови для зростання соціальної напруги, зниження рівня життя населення, поглиблюються соціально-економічні диспропорції розвитку територіальних громад. Враховуючи всі складнощі Україна має підтримувати соціальний порядок та добробут власних громадян. Саме тому тема присвячена дослідженню фінансового забезпечення сфери соціального захисту населення є своєчасною і актуальною.

Сфера соціального захисту в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема це Конституція України, Закони України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» тощо.

У статті 46 Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [1].

Видатки на соціальне забезпечення і соціальний захист здійснюються з державного і місцевих бюджетів. В умовах зниження надходжень до дохідної частини бюджетів і зростання видатків, фінансування програм соціального захисту населення стає проблематичним. Обсяг фінансування соціального захисту населення залежить від дієвості соціальної політики держави, встановлення розмірів мінімальної заробітної плати, мінімального прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії. Поряд з бюджетними використовуються позабюджетні джерела фінансування, які включають кошти цільових позабюджетних фондів; кошти суб'єктів господарювання, громадських об'єднань; інвестиції; кредитну, благодійну допомогу тощо.

На сайті Міністерства соціальної політики зазначено перелік державних соціальних стандартів і гарантій на 2021-2022 рр. під якими розуміються встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Зазначені, стандарти і гарантії встановлюються і затверджуються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю і за погодженням з іншими суб'єктами соціального партнерства [2].

Стосовно фінансового забезпечення сфери соціального захисту населення в економічній літературі не має єдиного визначення цього поняття. На думку Кропивницького М. О. фінансування соціального захисту населення це управлінська діяльність органів державної влади спрямована на формування, перерозподіл, та використання фінансових ресурсів на основах діючого законодавства, а також планового, цільового, безповоротного та безвідплатного надання коштів, для забезпечення виконання соціальних функцій держави [3].

Стеценко Т.О. зазначає, що поняття "фінансове забезпечення соціального захисту населення" можна використовувати залежно від мети та змісту дослідження. В першому випадку воно передбачає сукупність цільових грошових фондів кошти яких призначені для задоволення суспільних потреб соціального захисту населення,. В другому відображає комплекс фінансових планів соціального захисту населення, з чітким визначенням джерел та обсягів коштів. Також автор зазначає, що фінансове забезпечення соціального захисту населення це діяльність держави та інших юридичних осіб спрямована на вирішення фінансових питань, пов'язаних з наданням соціальних послуг населенню, що належать до сфери соціального страхування та соціального забезпечення [4].

Насібова О. В. вважає, що фінансове забезпечення соціального захисту населення має багатоканальну структуру і здійснюється шляхом перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на основі соціальної солідарності [5].

На фінансування системи соціального захисту населення впливає ряд факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Основними серед яких є: зростання рівня безробіття, дефіцит коштів державного і місцевого бюджетів, фондів соціального страхування; погіршення життєвого рівня населення; зростання інфляційних процесів,

загального рівня цін; недосконалість нормативно-правової бази соціального захисту; повільний розвиток системи соціального захисту населення, відставання від міжнародних вимог; неефективне або нецільове використання виділених бюджетних коштів соціальними установами; відсутність системності у встановленні соціальних гарантій.

Реформування системи фінансування соціального захисту населення передбачає необхідність розширення сфери застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у системі соціального захисту населення, підвищення якості та розширення видів та форм соціальних послуг, покращення адресності надання соціальної допомоги, наближення вітчизняних стандартів соціального захисту у відповідності до міжнародних вимог, забезпечення однакового рівня доступу населення до соціальних послуг [6].

Реалізація євроінтеграційних намірів України потребує приведення системи фінансування соціального захисту населення до міжнародних вимог і врахування позитивного досвіду країн-членів ЄС в національній практиці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html>
3. Кропивницький М. О. Про принципи фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1/2(29/30)2016.
4. Стеценко Т.О. Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації. Формування ринкових відносин в Україні. 2008. № 1 (80). С. 130—136.
5. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. Харківський інститут фінансів КНТЕУ. Економічна наука. Економіка та держава №8/2019. С. 35-40.
6. Парубець О. М., Сугоняко Д. О. Концепція розвитку системи соціального захисту населення в умовах інформатизації економіки та суспільства. Підприємництво та інновації, 2019. - № 10. - С. 129-135.

Лєпа Я. С., здобувачка вищої освіти гр. ФК-201
Науковий керівник – **Парубець О. М.**, д. е. н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Ринок цінних паперів є складовою частиною фінансового ринку України. Серед головних завдань його функціонування можна виділити акумуляцію і перерозподіл фінансових ресурсів між учасниками зазначеного ринку та створення умов для прискорення переведення заощаджень фізичних і юридичних осіб в інвестиції, які необхідні для переведення національної економіки на інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

На думку авторів роботи [1, с. 294] в сучасних умовах ринок цінних паперів України можна вважати таким, що розвивається, але дещо відстає за рівнем розвитку від аналогічних сегментів фінансової системи економічно розвинених країн світу. Також автори зазначають, що успішно функціонуючий ринок цінних паперів дає можливість мобілізації вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб та їх спрямування в найбільш перспективні галузі, завдяки чому з'являється можливість вирішення соціально-економічних проблем, та збільшення ресурсної бази підприємств.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку щорічно публікує звіт про діяльність ринку цінних паперів у відповідності до вимог діючого законодавства [2]. Зупинимося на аналізі основних показників діяльності ринку цінних паперів у 2019-2020 рр. Результати аналізу зведемо в таблицю 1.

Як видно з наведених у таблиці 1 даних діяльність ринку цінних паперів в останні три роки не була стабільною і залежала від багатьох факторів. Особливий вплив на стан

зазначеного ринку спричинила коронакриза. У 2020 р. в порівнянні з 2019 роком відбулося зменшення загального обсягу випуску емісійних цінних паперів на 79 млн грн, акцій на 30,56 млрд грн, облігацій місцевої позики на 2,79 млрд грн, інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів на 7,9 млрд грн. При цьому спостерігалось збільшення обсягу зареєстрованих випусків облігацій підприємств на 21,74 млрд грн, акцій корпоративних інвестиційних фондів на 13,53 млрд грн. [2].

Таблиця 1 Показники діяльності ринку цінних паперів України за 2019-2020 рр.

| Показники | 2019 рік | 2020 рік | 2021 рік |
|--|----------|----------|----------|
| Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів млрд грн | 112,68 | 113,4 | 112,39 |
| Обсяг випуску акцій, млрд грн | 63,5 | 32,98 | 42,88 |
| Кількість випуску акцій, шт. | 78 | 71 | 86 |
| Обсяг випуску облігацій у т.ч.: | | | |
| підприємствами | 11,2 | 32,9 | 9,9 |
| банками | 11,0 | 32,7 | 9,7 |
| 0,2 | 0,2 | 0,2 | 0,2 |
| Кількість випуску облігацій | 88 | 96 | 113 |
| Облігації місцевих позик, млрд грн | - | 32,7 | 1,1 |
| Інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів, млрд грн | 12,95 | 5,05 | 7,53 |
| Акції корпоративних інвестиційних фондів, млрд грн | 25 | 38,52 | 50,90 |
| Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організованому ринку, млрд грн | 305 | 96 | 451,96 |

Джерело: складено автором на основі [2].

У 2021 р. загальний обсяг випуску емісійних цінних паперів зменшився на 1,01 млрд грн. в порівнянні з 2020 р., облігацій місцевої позики на 2,79 млрд грн, облігацій підприємств на 22,97 млрд грн, інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів на 2,48 млрд грн порівняно з даними за аналогічний період 2020 року. При цьому спостерігалось збільшення обсягу емісії акцій на 9,90 млрд грн, зареєстрованих випусків облігацій підприємств на 21,74 млрд грн, акцій корпоративних інвестиційних фондів на 12,38 млрд грн [2].

Серед факторів, що негативно впливають на стан ринку цінних паперів України можна виділити наступні:

- недосконалість законодавчо-нормативної бази регулювання відносин підприємств, які взаємодіють на фондовій торговій біржі, зокрема, для захисту інтересів інвестора;
- відсутність розвинутої мережі фондових бірж;
- відсутня єдина налагоджена модель діяльності фондових бірж;
- низька активність використання похідних цінних паперів;
- низький рівень поінформованості населення про функціонування фондового ринку, що призводить до зниження довіри до фінансових інструментів;
- нерозвинена система інститутів недержавних інвестиційних фондів, страхових компаній та інститутів спільного інвестування;
- складна процедура розміщення акцій національних підприємств за кордоном;
- фіскальний тиск податкових органів на підприємства, які публічно здійснюють господарську діяльність [4].

Одним з головних факторів є відсутність належної державної підтримки функціонування і розвитку РЦП.

Проаналізувавши стан фінансового ринку, доцільно виокремити наступні перспективні напрями його розвитку:

- забезпечення відкритості і прозорості інформації стосовно операцій з цінними паперами;
- удосконалення діяльності фондових бірж та їх консолідація;

- підвищення довіри інвесторів до інструментів РЦП;
- підвищення ефективності діяльності регуляторів РЦП з метою посилення контролю за основними учасниками ринку цінних паперів;
- забезпечення надійного і ефективного функціонування об'єктів фінансової інфраструктури;
- впровадження в діяльності РЦП сучасних інформаційних технологій;
- розробка ефективної державної політики щодо покращення інвестиційного клімату [3, 4, 5].

Розвиток РЦП в сучасних умовах потребує розроблення стратегічних і тактичних заходів на основі врахування історичних, національних особливостей його функціонування та передового міжнародного досвіду, особливо країн-членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Тимошенко О. В., Гудима Л. О. Ефективний розвиток національного ринку цінних паперів як імператив економічного зростання України. *Бізнесінформ*. №3. 2020. С. 293–298.
2. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>
3. Татарин Н. Б., Бундз Н. Б., Кравчук А. С. Фондовий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Молодий вчений*. №3 (91). 2021. С. 379–383.
4. Архипчук О. Перспективи розвитку торгівлі цінними паперами в Україні. *Фінансовий ринок*. 2018: веб-сайт. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3430> (дата звернення: 12.06.2022).
5. Танклевська Н. С., Ярмоленко В. В. Сучасний стан та проблеми функціонування фондового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. № 7. 2021: веб-сайт. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9040> (дата звернення: 11.06.2022).

Шара М. А., Кобзар К. М., здобувачки вищої освіти 3 курсу, група ФК-191
 Науковий керівник – **Садчикова І. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Наразі дослідження розвитку функціонування колекторських компаній привертають все більшу увагу. З огляду досвіду економічно розвинених країн, причиною даного зацікавлення являється те, що колекторські компанії, які професійно спеціалізуються на позасудовому стягненні заборгованості фізичних і юридичних осіб, забезпечують суттєве зниження витрат кредиторів, які є наслідком неповернення боргів.

Як показує практика, в Україні функціонування колекторських фірм не відповідає загальноприйнятим міжнародним вимогам. Недоліки роботи колекторських компаній призводять до фінансових втрат та і до зниження довіри клієнтів. В українському законодавстві відсутнє чітке регулювання діяльності так званих колекторських компаній. Якщо колекторська компанія зареєстрована, то ця фірма зазначена в реєстрі як фінансова установа. Наразі в українському законодавстві відсутній окремий нормативно-правовий акт, який би чітко визначав та регулював їхню діяльність, а оскільки даного закону поки що не існує, то такі фінансові установи здійснюють свою діяльність на основі Цивільного кодексу України та законів що визначають регулювання відносин між боржниками і кредиторами [1].

Початком створення підґрунтя нормативно-правової бази у сфері регулювання колекторських компаній можна вважати запровадження у 2021 році закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості», що передбачає підвищення правового регулювання у даній сфері та захист боржників від агресивних та неправомірних колекторських компаній, які заради отримання прибутку можуть вдаватися до незаконних дій по відношенню до боржників [2].

Незважаючи на відсутність міцної нормативно-правової бази з регулювання колекторських компаній, даний вид фінансової діяльності розвивається та кількість функціонуючих суб'єктів у цій сфері активно зростає з року в рік. Лише за 2021 рік

Національний банк України (станом на 19 жовтня 2021 року) зареєстрував 14 юридичних осіб, що набули статусу колекторських компаній. Загалом же Національним банком України зареєстровано 47 колекторських компаній [3]. Не дивлячись на наявний реєстр та зростаючу динаміку колекторських компаній, на ринку фінансових послуг існує в рази більше нелегальних та напівлегальних колекторських компаній, які вже будь-якими способами: законними і незаконними, вимагають виплатити борги та відбирають усе наявне майно у боржників.

Для колекторських фірм характерним є високий рівень концентрації. Зараз майже більше 80% вітчизняного ринку колекторських послуг займають 10 великих компаній, які об'єднані в Асоціацію учасників колекторського бізнесу України. Решту 20 % ринку було розподілено між колекторськими компаніями низки банків та невеликими компаніями [4].

Нинішня ситуація фінансової системи показує, що позичальники мають великі обсяги боргу перед кредитними організаціями. А останнім надзвичайно важко вирішити дану проблему традиційним способом, працюючи індивідуально з кожним конкретним невикладеним кредитом. Через це кредитні спілки активно використовують послуги колекторських компаній. Повернені кредити допоможуть кредитним спілкам розрахуватись зі своїми зобов'язаннями перед вкладниками та продовжити кредитування населення [5].

Варто також зазначити, що діяльність колекторських компаній, а саме легально і в рамках закону, має здійснювати позитивний вплив на діяльність і подальший розвиток фінансового ринку, адже такі компанії забезпечують повернення фінансових ресурсів кредиторам та стимулюють тим самим подальше їх використання і повернення в оборот на фінансовому ринку. Це забезпечує стабільність та розвиток фінансового ринку через зменшення ризику втрати капіталу. Хоча роль колекторських компаній не є визначальною у забезпеченні повернення сумнівних боргів і зменшення даного ризику на фінансовому ринку, проте не можна применшувати важливість їх діяльності. Така практика повернення кредитних заборгованостей використовується не лише в Україні, а й за кордоном, проте головною відмінністю діяльності даних компаній за кордоном, у розвинених країнах, є те, що дані установи функціонують на основі більш розвинутого і реструктуризованого нормативно-правового підґрунтя та мають більший рівень контролю і перевірок з боку державних органів.

Таким чином, колекторські компанії в Україні з самого початку здійснення своєї діяльності в Україні на фінансовому ринку діють або напівлегально, або ж в тіні, коли основним видом діяльності таких фірм найчастіше є, наприклад, охоронна сфера. Роль колекторських компаній у розвитку фінансового ринку України не є визначальною, проте є значною, але, за відсутності відповідного нормативно-правового регулювання подібних фінансових установ, співпраця з подібними структурами (які найчастіше є напівлегальними) ще більше погіршує нормативно-правовий стан та прозорість діяльності українського фінансового ринку, що у свою чергу зменшує його рівень привабливості для іноземних інвесторів та запобігає входженню на ринок іноземних компаній.

Одним із шляхів підвищення рівня розвитку фінансового ринку України та збільшення рівня його інвестиційної привабливості може бути створення реальної нормативно-правової бази з регулювання діяльності колекторських компаній і значного підвищення рівня їх контролю. Також на зменшення впливу колекторських компаній на фінансовому ринку можна вплинути шляхом розвитку системи запобігання ризику сумнівних боргів та неплатоспроможності позичальників. Для цього фінансовим установам варто сфокусувати частку капітальних вкладень саме на розвиток ризикостійкості своєї діяльності, що у свою чергу сприятиме підвищенню рівня розвитку фінансового ринку України та відсіє необхідність співпраці з колекторськими компаніями.

Список використаних джерел

1. Денис, О. Б. Проблеми та перспективи розвитку колекторського бізнесу в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету 11 (2016): 66-69. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/34-2018/12.pdf>

2. Філіп, М. О. Правове регулювання колекторської діяльності: український та світовий досвід. Стебляно АВ та ін., 2021© Сумський державний університет, 2021 (2021): 250. URL: https://law.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnik_2021-2.pdf#page=251

3. Дві компанії поповнили ринок фінансових послуг та зареєстровано 14 колекторських компаній.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dvi-kompaniyi-popovnili-rinok-finansovih-poslug-ta-zareyestrovano-14-kolektorskih-kompaniy>

4. Колекторський ринок України: актуальний зріз стану галузі / Банкхарт. URL: http://www.bankchart.com.ua/biznes/rozvitok_biznesu/statti/kolektorskiy_rinok_ukrayini_v_2014_rotsi_aktualniy_zriz_stanu_galuzi.

5. Перспективи розвитку колекторського бізнесу / Правовий тиждень. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120765>.

Панченко О. І., к.е.н., доцент

Колоток М. О., здобувачка вищої освіти 4 курсу, група ФК-181

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ ПІДВИЩЕННЯ СТРАХОВОЇ КУЛЬТУРИ НА РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ

В умовах, коли кожний суб'єкт бере на себе відповідальність за особисту фінансову безпеку, особлива увага повинна приділятися підвищенню фінансової культури у сфері страхування. Важливість підвищення страхової культури населення обумовлена також необхідністю підвищення рівня страхової грамотності всіх учасників страхових відносин, що в кінцевому рахунку забезпечить зростання ефективності інституту страхування та економіки країни. Тому підвищення страхової культури населення є одним ключових завдань на сучасному етапі розвитку страхового ринку та потребує всебічного вивчення.

Страхова культура полягає у формуванні системи необхідних фінансових знань та навичок у галузі страхування. При цьому необхідно звернути увагу на те, що визначення страхової культури базується на сукупності знань про страхування та навичок, які формують ставлення та відповідну модель поведінки людей на страховому ринку. Тому головним завданням страхової культури є підвищення страхової компетентності населення і як наслідок зростання потреби у страхуванні.

На жаль, підвищенню страхової культури приділяється надзвичайно мало уваги, оскільки у програмах фінансової обізнаності населення, страхуванню як правило не приділяється уваги. Це свідчить про те, що страхова культура не сприймається як важлива складова фінансової культури, і не вважається першочерговою необхідністю.

При цьому слід враховувати, що певні групи населення мають деякі знання про процес страхування, але у більшості людей відсутні навіть базові навички та вміння для формування раціональної поведінки на страховому ринку. У результаті споживачі страхових послуг до кінця не розуміють сутності страхового захисту і не відчують нагальної потреби у страхуванні.

У результаті у потенційних страхувальників не виникає потреби в убезпеченні, а довіра до страхових компаній знаходиться на низькому рівні, оскільки більша частина населення не має необхідних знань про те, як працює страховий ринок, як обрати страхову компанію, що собою представляє страхова послуга, як отримати виплату, які права мають страхувальники, як захистити себе від недобросовісної поведінки страховика тощо.

Проте більш широке використання населенням страхових послуг сприяє розширенню можливостей громадян у фінансовій сфері та активізує їх економічну діяльність, підвищує ефективність використання власних грошових коштів і як результат забезпечує зростання рівня добробуту людей.

Також раціональне управління власними фінансовими ресурсами та їх накопичення у страхових компаніях з урахуванням фінансових ризиків та здійсненням оцінки кінцевої вигоди суттєво підвищує фінансову безпеку населення. У свою чергу збільшення обсягу і підвищення потужності страхового ринку за рахунок залучення коштів населення призводить до зростання ефективності реального сектору економіки.

Рівень страхової культури населення впливає і на діяльність страхових компаній, оскільки освіченість споживачів суттєво обмежує їх можливості до зловживань і вимагає

іншого ставлення до клієнтів. Сприйняття населенням інституту страхування як об'єктивної необхідності і відображення його страхової грамотності на діяльності страховиків, позначиться в кінцевому рахунку і на розвитку ринку страхових послуг.

Отже, підвищення страхової культури здійснює позитивний вплив на страхувальників, страховиків і рівень розвитку економіки в цілому (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив підвищення рівня страхової культури на суб'єктів страхових відносин

| Вплив підвищення страхової культури | | |
|--|---|---|
| на страхувальників | на страховиків | на економіку |
| 1 | 2 | 3 |
| Поглиблення знань, вмінь, навичок у сфері страхування | Підвищення довіри до страхування | Підвищення довіри населення до фінансового ринку |
| Раціональне управління власними фінансовими ресурсами | Зростання попиту на страхові послуги | Збільшення учасників страхового ринку |
| Підвищення ефективності використання страхових послуг | Збільшення кількості страхових послуг | Підвищення потужності страхового ринку |
| Можливість довгострокового планування | Збільшення обсягу залучених коштів населення | Збільшення внутрішніх інвестиційних ресурсів |
| Можливість контролю за діяльністю страховиків | Зменшення кількості зловживань | Активізація економічної діяльності |
| Розширення можливостей при використанні страхових послуг | Збільшення реального сектору страхового ринку | Забезпечення безперервності суспільного виробництва |
| Активізація економічної діяльності суб'єктів | Формування цивілізованого ставлення до клієнтів | Зростання ефективності реального сектору економіки |
| Зростання рівня прибутку і добробуту | Зростання стійкості страхових компаній | Зменшення навантаження на систему соціального захисту населення |
| Підвищення фінансової безпеки економічних суб'єктів | Підвищення страхової безпеки | Підвищення фінансової безпеки держави |

Основною складовою страхової культури населення є страхова грамотність, оскільки вона об'єднує в собі сукупність страхових відносин з метою розширенню знань в галузі страхування. Тому при більш докладному вивченні процесу підвищення страхової культури варто зазначити, що важливе значення у його втіленні відіграє врахування особливостей страхування та різних етапів реалізації страхових послуг.

У результаті формується певна модель поведінки потенційних споживачів страхових послуг та страховиків на етапі аквізиції, поточного обслуговування договору страхування та при настанні страхового випадку. При цьому можна розробити і запропонувати алгоритм поведінки суб'єктів страхування при виборі страховика і страхової послуги, у процесі обслуговування договору страхування та при настанні страхового випадку.

Список використаних джерел

1. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід: Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318
2. Навіщо українцям потрібна фінансова грамотність. Розповідає експертка: Суспільне|Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://susplne.media/114223-naviso-ukraincam-potribna-finansova-gramotnist-rozpovidaie-ekspertka/>
3. Журавка О. С., Лопатченко С. Г. Страхова культура як один з чинників впливу на розвиток страхування. *Ефективна економіка* № 5. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4102>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Заощадження відіграють важливу роль у розвитку фінансової системи та загалом економіки будь-якої країни. Ці ресурси в сукупності складають внутрішній фінансовий потенціал, який може бути використаний для формування сприятливих умов для активізації економічних процесів в країні. Проте забезпечити формування та перетворення заощаджень домогосподарств у інвестиційні ресурси є досить складним завданням, вирішення якого потребує зваженої та системної роботи органів державної влади, місцевого самоврядування. Саме побудова ефективної моделі формування, нагромадження заощаджень домогосподарств та їх подальше перетворення у фінансові ресурси для розбудови національного господарства є однією з найбільш вагових передумов для забезпечення стійкості економічного розвитку, підвищення рівня соціального забезпечення населення та зростання рівня національної економічної, фінансової безпеки в державі. Цілком погоджуємося з А. Рамським, що «відсутність належних державних механізмів трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал для фінансування або співфінансування інноваційних проєктів, державних програм, дефіциту державного бюджету тощо, потребує здійснення значних і не завжди прийнятних (за умовами надання та вартістю) зовнішніх запозичень та нарощення державних і корпоративних зовнішніх боргів» [5, с. 21].

Роль органів державної влади у процесах трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси сьогодні в усіх розвинутих країнах світу є важливою, а здійснення державного регулювання в цій сфері об'єктивно необхідним для забезпечення ефективності такої трансформації у довгостроковому періоді [2; 3]. Саме важливість заощаджень для розвитку національної економіки, значний потенціал домогосподарств у формуванні таких внутрішніх фінансових ресурсів, їхній стабільний характер підвищують інтерес науковців до проведення нових досліджень у цій сфері, вивчення особливостей трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційні, кредитні кошти з метою пошуку нових механізмів прискорення такої трансформації, шляхів формування можливостей у домогосподарств здійснювати заощадження та зацікавленості в їх передачі в тимчасове користування іншим економічним суб'єктам. Таким чином питання державного регулювання заощаджень домогосподарств є актуальними, важливими та потребують постійного дослідження як у теоретичній, так і в практичній площині.

Поглиблення теоретичних положень здійснення державного регулювання заощаджень домогосподарств почнемо з розгляду такого регулювання як економічної категорії. Безпосередньо питання державного регулювання економічних процесів пов'язані з побудовою цілісної системи державного регулювання економіки в межах країни. Таке регулювання є важливим для забезпечення розвитку національного господарства та добробуту громадян. Сьогодні зрозуміло, що без втручання держави в господарські процеси забезпечити баланс між економічним та соціальним розвитком суспільства дуже складно. Більшість галузей та сфер економіки розвиваються в системі інституційного регулювання, сформованих та затверджених норм, правил та моделей економічної поведінки. Саме таке регулювання виконує важливу роль у підвищенні ефективності розподілу благ та використання ресурсів.

Державне регулювання є вже невід'ємною складовою розвитку економічних систем, зокрема національної економіки. Сутність такого регулювання досить чітко можна описати за допомогою класичної кібернетичної системи, у якій є керуюча система та керована й відбувається вплив однієї на іншу. Такий вплив можливий у декількох аспектах, але найголовніших з них – це обмін інформацією між окресленими системами. Державне регулювання також за своїм змістом являє процес впливу.

Загалом існує значна кількість підходів до розгляду категорії «державне регулювання економіки». Наприклад, О. Кахович, Р. Южека стверджують, що «державне регулювання

економіки – це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин із метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики» [4]. О. Бородін зауважує, що «державне регулювання економіки – забезпечення динамічного економічного зростання в середньостроковій перспективі, а в довгостроковому плані підвищення конкурентоспроможності країни у світовому господарстві» [1]. У свою чергу, О. Тарнавська констатує, що «державне регулювання економіки – це системне втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів задля забезпечення виконання всіх своїх функцій та розвитку основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів» [6, с. 232]. На наш погляд, зміст окресленої категорії можливо розглядати таким чином: державне регулювання економіки – процес впливу органів державної влади на господарські процеси, економічних суб'єктів з метою забезпечення стабільного розвитку окремих галузей, секторів національного господарства.

Державне регулювання це вплив органів державної влади та місцевого самоврядування на розвиток національної економіки. Такий вплив здійснюється за допомогою використання складно структурованої системи державного регулювання економіки, особливу роль у якому відіграють потоки інформації, економічних даних. Саме завдяки інформації окреслений вплив є ефективним, сама система державного регулювання економіки постійно удосконалюється та адаптується між зміни економічного середовища, у якому функціонують різні суб'єкти господарської діяльності.

Отже, державне регулювання заощаджень домогосподарств – системний та перманентний вплив органів державної влади на функціонування домогосподарств з метою створення умов для формування у цих економічних суб'єктів тимчасово вільних фінансових ресурсів, якими вони мають право вільно розпоряджатися. Таке регулювання за своєю природою є складним процесом, який можливий лише на основі використання всього спектра класичних та специфічних методів, інструментів та важелів, які використовують органи державної влади при впливі на економічні процеси. Набір таких інструментів є значним, що дає можливість здійснювати гнучкий, ефективний та всеохопний вплив як на діяльність домогосподарств, так і на функціонування фінансових установ.

Список використаних джерел

1. Бородін О. Д. Еволюція теоретичних основ державного регулювання економіки / О. Д. Бородін // *International Scientific Journal*. – 2015. – № 8. – С. 96-100.
2. Гонта О. І. Формування комплементарної інвестиційної політики України: виклики глобалізації та вимоги економічної безпеки : монографія / О. І. Гонта, М. В. Дубина, Д. С. Пілевич. – Чернігів, 2013. – 184 с.
3. Жаворонок А. Теоретичні основи розвитку інноваційного підприємництва у національній економіці / А. Жаворонок, А. Марич // *Економічний дискурс*. – 2020. – Вип. 4. – С. 104-110.
4. Кахович О. О. Особливості державного регулювання економіки / О. О. Кахович, Р. С. Южека // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2015. – Вип. 75. – С. 119-126.
5. Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП / Рамський А.Ю. // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 3. – С. 21-29.
6. Тарнавська О. Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України / О. Б. Тарнавська // *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. – 2016. – Т. 18, № 2(69). – С. 230-233.

Онопрієнко Ю. Ю., аспірант кафедри європейської економіки і бізнесу
Науковий керівник – **Ткаленко С. І.**, д.е.н., професор
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (м. Київ,
Україна)

НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇН ЄС: РИЗИКИ ТА ЗАХОДИ

Війна в Україні перевірить системну готовність фінансової системи країн ЄС, а також надійність стрес-тестів та рамок готовності до врегулювання, створених для боротьби з такими подіями. Так, фінансові установи мають кілька кредитних ризиків, які необхідно швидко оцінити та розробити відповідні заходи: прямий вплив на російську фінансово-економічну систему через дочірні компанії; опосередкований вплив на

російські банки та фінансові інститути через міжбанківський ринок; або в інші банки з ризиком для регіону; вплив суверенного боргу Росії через пряме володіння державними облігаціями чи похідними інструментами. Очікується, що в майбутньому відбудеться дефолт щодо російських державних облігацій. Пропущені купонні виплати 2 березня 2022 р. означають, що деякі управляючі активами розглядають російський уряд як такий, що порушив внутрішні рейтинги; вплив на російські корпорації та приватних осіб, таких як кредити, кредитні лінії та страхові продукти. Міжнародні фонди мають прямі інвестиції у російські активи на суму щонайменше 150 мільярдів доларів, близько 45% яких знаходиться в країнах ЄС; залежність корпорацій, які пов'язані з постачальниками або сировиною з Росії; залежність корпорацій, на які можуть вплинути додаткові інфляційні тиски та обмеження ланцюжка поставок.

Іноземні інвестори володіють російськими цінними паперами на суму щонайменше 150 мільярдів доларів. Санкції, припинення торгів на Московській біржі та заборона продажу цінних паперів від імені іноземних власників фактично заморозили російські активи. Ліквідність різко впала, і власники цих активів неспроможні їх продати. Репатріація виручки стримується через виключення із SWIFT низки російських банків. Крім того, низка міжнародних центральних депозитаріїв цінних паперів (МЦДЦП) призупинила торги російськими цінними паперами, перекривши вихід для міжнародних інвесторів [1].

Ряд інвесторів, у тому числі суверенні фонди добробуту, оголосили про вихід зі своїх російських позицій. MSCI оголосила, що виключить російські цінні папери зі своїх індексів, що призведе до активніших розпродажів пасивних фондів. На даний момент низка фондів призупинила викуп коштів, пов'язаних з Росією.

Санкційний тиск також впливає на ринки деривативів. Відсутність ліквідного ринку цінних паперів обмежує можливості маркет-мейкерів із ціноутворення та управління ризиками з деривативів, що ще більше обмежує функціонування фінансової системи. Хоча вплив має бути керованим (російські акції становлять менше ніж 1% європейських інвестицій у довгострокові фонди), ризик залишається.

Залежність ЄС від російських нафти та газу виявилася серйозною стратегічною вразливістю. Європа залежить від Росії більш ніж на третину своїх постачань газу, і близько однієї третини цих постачань проходить українськими трубопроводами. Найближчі витрати відбиваються у підвищених цінах на енергоносії та гострому попиті на неросійські джерела енергії. Німеччина призупинила узгодження газопроводу «Північний потік - 2», яким російський газ надходитиме безпосередньо до Німеччини. Національна енергетична безпека та зниження залежності від джерел енергії з держав, що не входять до ЄС, стануть головним пріоритетом для урядів. Ця подія вплине на глобальні зобов'язання щодо досягнення нульового рівня викидів до 2050 року. Зниження залежності від російської нафти та газу може стимулювати швидший розвиток відновлюваних джерел енергії. Впровадження відновлюваних джерел енергії також підвищить важливість природного газу як частини енергетичного балансу з огляду на проблеми зі зберіганням та надійністю відновлюваних джерел; це може поживити суперечки про внутрішній видобуток сланцевого газу, створення інфраструктури для зрідженого природного газу та відновлення інтересу до ядерної енергетики, незважаючи на непопулярність у деяких країнах. У короткостроковій перспективі термінова потреба у заміні джерел енергії, ймовірно, призведе до сплесків споживання вугілля. Підвищені ціни на нафту можуть стимулювати збільшення видобутку вуглеводнів у найближчій перспективі, таких як сланцевий газ у США.

Для фінансових установ це ускладнює виконання зобов'язань щодо нульового балансу. У найближчій перспективі шляхи переходу можуть бути порушені. У середньостроковій перспективі можемо побачити прискорення попиту на інвестиції у відновлювані джерела енергії для забезпечення енергетичної безпеки. Так само урядам ЄС будуть потрібні додаткові інвестиції в інфраструктуру зрідженого природного газу та сховища газу для забезпечення більшої енергетичної безпеки. Європа потребуватиме масштабного фінансування для підтримки цього переходу, особливо якщо це буде потрібно у прискорені терміни [4].

З метою скорочення даних загроз було розроблено та впроваджено наступні заходи:

1. Європейський інвестиційний план «Зелений курс». Європейський інвестиційний план "Зелений курс" (EGDIP), також відомий як "Інвестиційний план сталого розвитку Європи" (SEIP), є інвестиційною основою "Зеленого курсу". План спрямований на мобілізацію 1 трільйона євро державного та приватного фінансування протягом наступного десятиліття, щоб допомогти ЄС стати кліматично нейтральною та стійкою економікою до 2050 року. Це створить можливості для фірм, які надають фінансові послуги, для інвестування у «зелені» проекти та сприяння «зеленим» інвестиціям. У той час як близько 503 мільярдів євро надійде з бюджету ЄС, очікується, що державний та приватний сектор внесе 279 мільярдів євро у період з 2022 по 2030 рік [2].

2. Європейський стандарт зелених облигацій (EU GBS). Цей новий регламент, якого емітенти мають дотримуватись з 31 грудня 2022 року, спрямований на створення «золотого стандарту» для «зелених» облигацій та підвищення прозорості європейських ринків капіталу. EU GBS буде відкрита для всіх емітентів зелених облигацій – приватних, державних та суверенних емітентів, у тому числі за межами ЄС. Запропонована структура створить добровільний стандарт того, як компанії та державні органи зможуть використовувати зелені облигації для залучення коштів на ринках капіталу для фінансування інвестицій. Стандарт вимагає, щоб емітенти виділяли 100% виручки від випуску на економічну діяльність, що відповідає таксономії ЄС. Цей стандарт сприятиме більшій активності в цій галузі завдяки більшій довірі та впевненості у «зелених» облигаціях. Емітенти матимуть надійний інструмент для демонстрації того, що вони фінансують екологічні проекти, що відповідають таксономії ЄС. А інвестори, які купують облигації, зможуть оцінити, порівняти та перевірити, що їхні інвестиції відповідають вимогам сталого розвитку ЄС [2].

У той час як російська економіка зазнає суттєвого відкату через санкції, найближчими місяцями також очікується значне уповільнення зростання європейського ВВП, особливо через зростання цін на енергоносії та труднощі з постачанням деяких видів сировини, таких як зерно, олійні культури та добрива. У цьому контексті Європейська комісія ухвалила 23 березня 2022 р. Комюніке про тимчасові кризові рамкові заходи державної допомоги («Українські тимчасові рамки») для підтримки сильно постраждалих компаній та секторів держав-членів ЄС, а також банківського сектору [3]. Тимчасові рамки для України фокусуються на кредитних організаціях, які виступають посередниками заходів державної допомоги, таких як кредити та гарантії, кінцевим бенефіціарам, і уточнюється, що ці заходи не можуть бути спрямовані безпосередньо на підтримку чи відновлення ліквідності банків. З іншого боку, допомога, що надається безпосередньо банкам та фінансовим установам для усунення наслідків російського вторгнення та пов'язаних з ним санкцій, не вважатиметься «надзвичайною державною фінансовою підтримкою» відповідно до Директиви про відновлення банків та вирішення спорів (BRRD) або Єдиної директиви, Положення про механізм санації (SRM). Крім того, рекапіталізація чи заходи щодо знецінення активів не призведуть до визнання кредитної організації «неспроможною або з ймовірністю неспроможності» та не викличуть процедур розподілу тягаря між акціонерами та субординованими кредиторами. Крім того, 17 березня 2022 року Комісія розпочала громадські консультації щодо правил державної допомоги для банків, які перебувають у скрутному становищі, щоб зібрати відгуки різних зацікавлених сторін. У цьому контексті Комісія оцінить, чи відповідають нинішні правила банківської допомоги держави своєму призначенню. Консультацію було завершено 9 червня 2022 р., а результати розгляду Комісією, як очікується, будуть опубліковані у другій половині 2023 р.

Список використаних джерел

1. TEN WATCHPOINTS FOR FINANCIAL SERVICES ON THE WAR IN UKRAINE. The implications for the global financial system URL: <https://www.oliverwyman.com/our-expertise/insights/2022/mar/war-in-ukraine-implications-for-financial-services.html>
2. The European Union's Sustainable Finance Regulation Jigsaw Is Almost Complete URL: <https://www.forrester.com/blogs/the-european-unions-sustainable-regulation-jigsaw-is-almost-complete/>
3. Restrictive measures of the EU in response to the current situation in Ukraine URL: <https://www.cssf.lu/en/2022/03/restrictive-measures-of-the-eu-in-response-to-the-current-situation-in-ukraine/>
4. EU financial regulation URL: <https://www.ft.com/stream/e7786a0a-fbc7-461a-a309-203d32d5eeb1>

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ

IMPROVEMENT OF METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL WORK

Костюченко І. А., бухгалтер НУ «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Перетяцько Ю. М.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СИСТЕМА КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Основною категорією державних фінансів є державний бюджет, що характеризує внутрішню структуру визначеної частини виробничих відносин, а саме тієї, яка пов'язана з утворенням, розподілом та використанням цільових централізованих фондів грошових коштів для задоволення державних та суспільних потреб.

Від якості і своєчасності прийняття державних рішень у бюджетній сфері залежить ефективність державного управління бюджетними ресурсами країни та її адміністративно-територіальних одиниць.

У Бюджетному кодексі України чітко визначені повноваження всіх органів влади, що займаються питаннями державного та місцевих бюджетів [1]. Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики є Міністерство фінансів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів є Державна казначейська служба України [2].

Державна казначейська служба України є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства фінансів і йому підпорядковується.

Казначейство є учасником системи електронних платежів Національного банку.

До нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність органів Державної казначейської служби України належать: Конституція України [3], Бюджетний кодекс України [2], Закони України й Укази Президента України [4], Постанови Верховної Ради і Кабінету Міністрів і Національного банку України [5], стосовно загальних принципів розрахунково-касового обслуговування бюджетів і розпорядників бюджетних коштів .

Основними завданнями Казначейства є [5]:

1) забезпечення казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, що передбачає:

- розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів;

- контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів за цими зобов'язаннями;

- в межах своїх повноважень контроль за дотриманням учасниками бюджетного процесу бюджетного законодавства;

- ведення бухгалтерського обліку і складення звітності про виконання державного та місцевих бюджетів;

2) управління наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються;

3) визначення механізму казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів, установлення єдиних правил бухгалтерського обліку і звітності про виконання державного та місцевих бюджетів, кошторисів розпорядників бюджетних коштів,

визначення порядку і строків подання звітів про виконання кошторисів державних цільових фондів.

Державна казначейська служба України має право:

1) відкривати поточні рахунки в іноземній валюті та рахунки для виплат готівкою в Національному банку та інших банках;

2) розміщувати в банках тимчасово вільні кошти, що ним обліковуються, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

3) залучати працівників інших державних органів, спеціалістів і фахівців-експертів для розгляду питань, що належать до його компетенції;

4) ініціювати у межах наданих законодавством повноважень припинення асигнувань та зупиняти проведення операцій з бюджетними коштами у разі вчинення учасником бюджетного процесу бюджетного правопорушення тощо.

Під час обслуговування місцевих бюджетів органи Казначейства діють за чітко встановленими вимогами бюджетного законодавства та порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів. Дотримуватися цього порядку мають і установи, якщо хочуть вчасно отримувати кошти.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється казначеєм та розпочинається з реєстрації юридичних та фінансових бюджетних зобов'язань установи за загальним та спеціальним фондами місцевих бюджетів у розрізі кодів економічної класифікації видатків. При цьому казначей проводить попередній контроль, а саме перевіряє:

1) наявність відповідних бюджетних асигнувань для взяття бюджетних зобов'язань;

2) відповідність взятих бюджетних зобов'язань певним бюджетним асигнуванням у розрізі кода економічної класифікації видатків (КЕКВ) та паспорта бюджетної програми.

Для проведення видатків бухгалтер установи спершу повинен у своїй програмі ввести бюджетне зобов'язання, бюджетне фінансове зобов'язання, а після цього сформувати платіжні доручення.

Для передачі реєстрації документів установи до органів Державної казначейської служби існує система дистанційного обслуговування (СДО) «Клієнт казначейства – Казначейство». Головною перевагою СДО є те, що немає потреби витратити час на поїздки до казначейства для здійснення тих чи інших операцій, а все передається електронно. СДО надійна і проста у використанні, не потребує додаткових знань і її можливості дозволяють[6]:

- відправляти в казначейство всі види фінансових документів;

- отримувати виписки та документи за всіма рахунками за будь-який період часу;

- відстежувати всі етапи обробки платіжних документів у казначействі в режимі реального часу;

- оперативно отримувати повідомлення про помилки;

- здійснювати перегляд і друк вхідних і вихідних платіжних документів.

Весь обмін документами між клієнтом і казначейством здійснюється в електронному вигляді і від клієнта не потрібно надання підтверджуючих документів на паперових носіях. Однак, казначейство не знімає із себе зобов'язань в наданні за першою вимогою клієнта банківських документів у вигляді паперових копій.

Пілотний проект СДО було запущено органами казначейства у 2015 році, а впровадження системи здійснювалося поетапно. Першим кроком у практичному використанні стало впровадження СДО у частині формування та передачі платіжних доручень з використанням електронно-цифрового підпису до органів казначейства та формування електронних виписок з рахунків розпорядників і отримувачів бюджетних коштів та інших клієнтів. Після вдалого старту розпочалося широкомасштабне впровадження сучасної системи обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів, яка передбачає дистанційне обслуговування через мережу інтернет з використанням електронного цифрового підпису[7].

Від 3 січня 2022 року було здійснено перехід на оновлену версію СДО «Клієнт казначейства – Казначейство» У новій версії СДО реалізовано[8]:

- новий модуль взаємодії органів Казначейства з органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, у процесі повернення з державного та місцевих бюджетів помилково або надміру зарахованих коштів;

- новий, більш зручний та функціональний інтерфейс СДО, розроблений з урахуванням зауважень та побажань користувачів;

- можливість автоматичного підключення нових рахунків без додаткового подання Заявок про надання доступу та інше.

Отже, казначейська система виконання бюджету є ефективною функціональною системою виконання бюджетів. Впровадження системи дистанційного обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів за допомогою програмно-технічного комплексу «Клієнт Казначейства-Казначейство» стало одним із кроків наближення України до сучасних міжнародних стандартів інформаційно-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. Від 08.07.2010 р., № 2456-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата вернення 14.06.2022 р.)
2. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення 14.06.2022 р.)
3. Конституція України. Затверджена Верховною Радою України від 28 червня 1996 №254/96 – ВР. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення 14.06.2022 р.)
4. Про Державне казначейство України: Указ Президента України від 27 квітня 1995 р № 335/95. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення 14.06.2022 р.)
5. Положення про Державне казначейство України». Затверджена Постановою КМУ від 21 грудня 2005 р. №1232. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/26322327> (дата звернення 14.06.2022 р.)
6. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів за видатками URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/30-yak-vdbuvatsya-kaznacheyske-obslugovuvannya-mstsevih-byudjetv-za-vidatkami>
7. Про систему дистанційного обслуговування в органах казначейства. URL: <http://www.kamadm.gov.ua/presstsentr/item/5076#:~:text=%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%96>.
8. Оновлена версія СДО «Клієнт Казначейства – Казначейство». URL: <https://ibuhgalter.net/ru/news/16176>

Акименко О. Ю., д.е.н., доцент

Нагорний П., здобувач вищої освіти гр. ОА-181
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СТАНОВЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» мікропідприємствами та малими підприємствами є «підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників - до 50 осіб...» [1]. Специфіка діяльності малих підприємств, обмежені обсяги господарської діяльності визначають особливості ведення обліку, доречність його спрощення у порівнянні з середніми та великими підприємствами. Проте, процес становлення облікової системи малих підприємств в Україні є складним та неоднозначним, а його аналіз є окремим напрямком дослідження.

Виділяють чотири етапи становлення системи фінансового обліку малого підприємства [2, 3].

Перший етап, який ознаменував початок формування спрощеної системи обліку та звітності малих підприємств, датується 60-ми роками ХХ ст., коли радянське керівництво

ухвалило кілька нормативно-правових актів, які дозволяли малим суб'єктам господарювання застосувати окремі методології обліку їх господарської діяльності. Прикладом даного забезпечення нормативно-правового спрямування може бути «Інструкція по застосуванню єдиної журнально-ордерної форми рахівництва», затверджена наказом Міністерства фінансів СРСР від 08.03.1960 № 63, яка передбачала обов'язкове ведення 19 відомостей та 17 журналів-ордерів для всіх суб'єктів господарювання, окрім тих, обліковий штат яких не перевищував 7 осіб (для таких підприємств дозволялося використання 6 відомостей та 8 журналів-ордерів).

Загалом, період 1960-1990-х років характеризувався поступовим спрощенням системи обліку (об'єднанням окремих облікових реєстрів), що було важливим в час неавтоматизованого ведення обліку.

Другий етап - перехідний, пов'язують з 1990-ми роками, узгоджують з відкиненням соціалістичної парадигми національного господарства, розвитком власної нормативно-правової бази. Суттєвими нормативно-правовими актами в сфері обліку малих підприємств цього періоду є:

- лист Міністерства фінансів України від 27.09.1991, в якому передбачалося використання малими суб'єктами господарства «Рекомендацій по веденню бухгалтерського обліку і застосуванню облікових реєстрів на малих підприємствах» № 40, які були прийняті радянським керівництвом;

- «Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами», затверджені наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1996 № 112, якими передбачалося право власника щодо ведення обліку за простою чи спрощеною системою, засновуючись на визначеній попередньо кількості господарських операцій;

- «Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва», затверджені наказом Міністерства фінансів України від 30.09.1998 № 196, яке передбачало можливість використання форм обліку, визначених у Вказівках № 112, підприємствами, що сплачують ЄСВ.

Загалом, період 1990-х років, як зазначено вище, був перехідним у загальній зміні командно-адміністративної системи на ринкову, характеризувався багатовекторним спрощенням форм та елементів звітності підприємств.

Третій етап, який припадає на період 2000-2010 років, розпочався введенням П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», у відповідності до якого визначалися дві особливі форми звітності для малих суб'єктів господарювання: № 1-м (Звіт про фінансовий стан) та № 2-м (Звіт про фінансові результати). У 2001 році було також затверджено План рахунків обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, який передбачав лише 27 синтетичних рахунків для обліку відповідних об'єктів, що суттєво обмежувало аналітичність оброблюваної інформації, але водночас спрощувало ведення обліку на малих підприємствах. Але найбільш вагомою подією третього періоду становлення облікової системи малих підприємств в Україні стало прийняття «Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» № 422 (наказ Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р.) та узаконене застосування для малих підприємств простої та спрощеної системи обліку [4].

Загалом, період 2000-2010 років характеризувався завершенням формування системи обліку на малих підприємствах, що відбувалося паралельно формуванню загальної національної системи обліку. Бухгалтерський облік поступово змінювався відповідно до умов та потреб ринкової економіки та МСБО.

І нарешті, четвертий етап, що розпочався 2011 року і триває надалі, характеризується певними змінами та процесами удосконалення системи обліку, які пов'язані з прийняттям ПКУ (2011 рік), «Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» (2011 рік). Подальші зміни та вдосконалення системи обліку малих підприємств в Україні мають у більшій мірі локальний характер, та визначають окремі процеси та тенденції модифікації фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва.

Підсумовуючи особливості всіх чотирьох етапі становлення облікової системи малих підприємств в Україні, вважаємо, що кожен етап характеризувався певними особливостями. Етап 60-80-х років минулого століття відзначався повільними поодинокими спрощеннями системи обліку на суб'єктах малого підприємництва в контексті командно-адміністративної системи. Етап 90-х років в історії розвитку національної системи обліку відображав загальні тенденції переходу до ринкової економіки, до власної української методології ведення облік. Етап 2001-2010 років відзначався завершенням формування національної методології ведення обліку на малих підприємствах у контексті загальних змін системи обліку в Україні [5]. Період, який почався у 2011 році та триває досі, відзначається в окремих удосконаленнях та модифікаціях елементів та форм обліку на малих підприємствах. Загалом всі чотири етапи зіграли важливу роль у становленні сучасної системи обліку суб'єктів малого підприємництва. Проте вказаний процес і наразі не є завершеним, а тільки продовжується.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996 [зі змін. та доп.]. URL: <https://docs.dtkr.ua/doc>.
2. Белова І., Семенишина Н., Мельничук О. Генезис становлення облікової системи малих підприємств в Україні. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Випуск 1-2. С. 26-48.
3. Коба О. В., Копилець А. О., Савченко В. В. Удосконалення облікових реєстрів суб'єктів малого підприємництва. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент : зб. наук. пр. 2017. Вип. 23, ч. 2. С. 111–115.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами: Наказ Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422 [зі змін. та доп.]. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
5. Акименко О. Ю., Жолобецька М. Б. Актуалізація синергетичного підходу в дослідженні організації бухгалтерського обліку. Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». 2018. Т. 23, Вип. 1. С. 152-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2018_23_1_31.

Гливенко В. В., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту, к.е.н., доцент
Лапа А. С., здобувач вищої освіти гр. ФАМ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сьогоденних умовах війни наша країна потребує як ніколи сильної економіки. Проте, сильна економіка потребує безперебійної роботи підприємств і організацій, а отже, і кваліфікованих працівників. За даними фахівців, зараз кожен другий українець або втратив роботу, або отримує за свою роботу заробітну плату меншу, ніж до початку війни. Державна служба зайнятості наводить дані, що в квітні 2022 року на одну вакансію претендувало біля 12 чоловік [1]. При цьому, в деяких сферах надзвичайно мало пропозицій і люди розглядають можливості влаштуватися на менше кваліфіковану та відповідно і менш оплачувану роботу.

Дослідження аналітичного центру кадрового порталу gtc.ua показали, що незважаючи на скрутні часи, переважна більшість компаній потурбувалися про свій персонал – 14,8% перемістили працівників та їх сім'ї у безпечні регіони та 12,3% за кордон, 20% виплатили до зарплати одноразову фінансову допомогу, 14% виплатили всю зарплату, незважаючи на відсутність роботи. Проте, значна частка компаній – біля 30% не надали своїм працівникам ніякої підтримки [2].

Верховна Рада України 15.03.2022р. ухвалила проект Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який набув чинності з 24 березня 2022 року і має ідентифікатор 2136-IX (далі Закон № 2136). Цей Закон містить зміни у трудове законодавство на час воєнного стану.

Ті норми, які Законом № 2136 не врегульовані, регулюються нормами відповідного чинного законодавства.

В умовах війни багато роботодавців зіштовхнулися з «кадровим голодом» через переміщення працівників у більш безпечні регіони України та за кордон, тимчасову непрацездатність, відсутність даних про їх місцезнаходження тощо. У зв'язку з цим, з метою забезпечення функціонування підприємств, вводяться наступні нововведення.

Роботодавець на період відсутності працівників має право заключити як строкові договори з іншими працівниками, так і договори терміном на період їх відсутності, а також має право без згоди працівника переводити його на інший вид робіт з метою усунення наслідків бойових дій. При цьому у такого працівника не повинно бути протипоказань щодо стану здоров'я та на території не має бути бойових дій [3]. Також роботодавець може за власною ініціативою розірвати договір з працівником, навіть якщо він у відпустці чи має тимчасову непрацездатність та відмовити працівникам у наданні відпусток, якщо вони зайняті на об'єктах критичної інфраструктури.

Виняток у всіх випадках становлять відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами і по догляду за дитиною до 3-х років.

У свою чергу, за деякими винятками, працівник має право розірвати трудовий договір за власної ініціативи, якщо місце його роботи знаходиться у зоні бойових дій (таким винятком, наприклад, може бути залучення до роботи на об'єктах критичної інфраструктури).

Зміни доторкнулися також встановлення та обліку робочого часу та відпочинку. На період воєнного стану тривалість робочого часу може бути встановлена до 60 годин та встановлений 6-ти денний робочий тиждень. Норми Кодексу законів про працю України, які стосуються скороченого робочого дня перед святами та святкових і неробочих днів не застосовуються.

Незважаючи на воєнний стан, роботодавець повинен забезпечити належне ведення кадрової роботи та виплату працівникам заробітної плати. Роботодавці звільняються від відповідальності за порушення термінів виплати зарплати, проте таке порушення можливе лише через воєнні дії та інші непереборні обставини [3].

Прийняття та введення в дію Закону № 2136 дало змогу вирішити найбільш нагальні питання відносин між працівниками та роботодавцями, проте ряд питань все ж залишилися неврегульованими.

Наразі зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин в умовах воєнного стану» від 05.04.2022 № 7251. Цим Законопроектом № 7251 пропонується на час воєнного стану дозволити вести документи з трудових відносин в електронній формі, а також запровадити для роботодавців додаткові підстави для звільнення працівників, такі як звільнення у зв'язку зі знищенням підприємства; розроблено процедуру призупинення трудового договору тощо [4].

Отже, незважаючи на складний стан економіки країни та ринку праці, державою здійснюються всі можливі заходи із врегулювання на законодавчому рівні трудових відносин між роботодавцями та їх працівниками, що сприятиме уникненню судових спорів та покращенню ситуації на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Ринок праці в умовах воєнного стану. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9517-rynok-praci-v-ukraini-v-umovakh-voennogo-stanu.html> (дата звернення 08.06.2022).
2. Вплив війни на український бізнес. URL: <https://grc.ua/article/30173> (дата звернення 08.06.2022).
3. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», від 15.03.2022 р. №2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 08.06.2022).
4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо оптимізації трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II07237A?an=33> (дата звернення 08.06.2022).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ЧАСТИНАМИ ТА УСТАНОВАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ, ЗАКУПЛЕНИХ У ЦЕНТРАЛІЗОВАНОМУ ПОРЯДКУ

Ключові слова: запаси, Міністерство оборони, централізована закупівля, звіт, підтвердження

У Збройних Силах України бухгалтерський облік організовується та ведеться відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів Міністерства фінансів України, з урахуванням вимог Наказу Міністерства оборони України (далі – МОУ) від 19.12.2014 № 905 «Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку у ЗСУ».

Облік централізованих закупівель має наступні ключові особливості:

- закупник (Міноборони) оприбутковує закуплені матеріальні цінності на баланс;
- отримувачі предметів закупівлі – відповідальні підрозділи зберігання оприбутковують закуплені матеріальні цінності на позабалансовий рахунок 021 «Активи на відповідальному зберіганні розпорядників бюджетних коштів»;
- військові частини-користувачі використовують матеріальні цінності і подають документи на списання закупнику через центральні служби забезпечення (далі – ЦСЗ).

На схемі 1 ми поетапно відобразили рух матеріальних цінностей (запасів), закуплених у централізованому порядку, від моменту їхньої поставки до моменту списання.



Рисунок 1 – Схема відображення руху запасів, закуплених МОУ

Джерело: побудовано автором самостійно на основі Порядку розподілу та доведення до військ виділених асигнувань, здійснення централізованої оплати товарів, робіт і послуг у Міністерстві оборони України [1].

Для відображення в облікових регістрах операцій із матеріальними цінностями, закупленими МОУ в централізованому порядку, військові частини та установи ЗСУ керуються кореспонденцією субрахунків, наведеною у додатку 13 до Наказу МОУ № 195.

Розподіл та видача запасів, закуплених МОУ в централізованому порядку, може здійснюватися за накладними (вимогами), оформленими ЦЗЗ. Отримання матеріальних цінностей здійснюється довіреною особою військової частини-користувача, що їх приймає. Повноваження довіреної особи підтверджуються оформленою встановленим порядком довіреністю. Доставлені військовій частині-користувачу матеріальні цінності того ж дня передаються на зберігання матеріально-відповідальній особі з відповідними відмітками в актах і накладних. Оригінали всіх документів разом із технічною документацією щодо отриманих матеріальних цінностей не пізніше наступного робочого дня після їх надходження передаються до фінслужби військової частини-користувача для оприбуткування за бухгалтерським обліком.

Після оприбуткування матеріальних цінностей військові частини-користувачі не пізніше наступного робочого дня надають ЦЗЗ підтвердження. За отриманими підтвердженнями ЦЗЗ контролюють оприбуткування матеріальних цінностей за обліком військових частин-користувачів.

За аналогічною процедурою відбувається передача запасів, закуплених МОУ в централізованому порядку, між військовими частинами-користувачам. Рішення про передачу запасів приймається ЦЗЗ у виняткових випадках та оформлюються письмовими розпорядженнями керівників ЦЗЗ; по одному примірнику розпорядження ЦЗЗ надсилають військовим частинам-користувачам, які передають і приймають запаси. Також один примірник розпорядження залишається в ЦЗЗ для контролю за здійсненням господарських операцій.

Запаси, закуплені МОУ в централізованому порядку, списуються з бухобліку на підставі оформлених військовими частинами-користувачами актів списання типової форми № 3-2, затвердженої наказом Державного казначейства України від 18.12.2000 р. № 130, які відображаються за бухгалтерським обліком військових частин-користувачів і не пізніше наступного робочого дня подаються ЦЗЗ, за розпорядженнями яких запаси були отримані [1].

Для перевірки достовірності облікових даних МОУ щодо залишків закуплених запасів військові частини-користувачі до 23 числа кожного місяця надають ЦЗЗ звіти про операції зі списання матеріальних цінностей або передачі між військовими частинами-користувачами [2].

Таким чином, основними завданнями відокремлених підрозділів зберігання та військових-частин-користувачів є інформування центральних служб забезпечення шляхом надання первинних і підтвердних документів, а також складання і подання щомісячних звітів.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства оборони України від 31.12.2016 №757 «Про організацію розподілу бюджетних асигнувань і централізованої оплати в Міністерстві оборони України» URL:

https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/757_nm_2016.pdf

2. Наказ Міністерства оборони України від 03.05.2018 № 195 «Про затвердження Змін до Порядку розподілу та доведення до військ виділених асигнувань, здійснення централізованої оплати товарів, робіт і послуг у Міністерстві оборони України» URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/195_nm_2018.pdf

Буряк А. П., здобувачка вищої освіти гр. ОА-191
Науковий керівник - **Сакун О. С.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кожного року система бухгалтерського обліку зазнає удосконалень: відбуваються зміни в організації та веденні обліку, в податковій системі та податковій політиці держави. Ці нововведення мають на меті покращення економічної ситуації в країні. Важливу

соціально-економічну роль відіграє малий бізнес, який в процесі своєї діяльності та розвитку створює робочі місця та відіграє роль у формуванні конкурентного середовища в умовах ринкової економіки. Наразі внаслідок війни на території України країна витрачає понад 50 млрд. грн. щотижнево [1]. Надходжень до державного бюджету недостатньо, щоб покрити всі витрати, тому держава ввела низку ініціатив для підтримки суб'єктів малого бізнесу, які наразі доцільно детальніше розглянути в сучасних умовах.

Проблеми, шляхи їх вирішення та удосконалення спрощеної системи оподаткування щороку є предметом дослідження численної кількості наукових робіт. Так дане питання висвітлювали у своїх працях А. Соколовська, В. Тропіна, З. Варналія, Л. Тулуша, М. Гапонюк, М. Дем'яненко, О. Василик, О. Данілова, С. Юрія та інші. Проте слід зазначити, що, внаслідок внесення змін до вітчизняного законодавства, проведені дослідження втрачають свою актуальність, а особливо зараз, коли держава намагається максимально послабити свій тиск на суб'єктів господарювання та спинити масове закриття суб'єктів малого бізнесу, викликане воєнними діями на території України.

Насамперед слід звернути увагу на суб'єктів господарювання на спрощеній системі оподаткування (ФОП першої – четвертої груп). Фізичні особи-підприємці з 1-го квітня і до скасування чи припинення воєнного стану сплачують єдиний податок на добровільній основі, навіть якщо при цьому вони отримують дохід [3]. При цьому фізичні особи-підприємці на спрощеній системі оподаткування в період з 1-го березня 2022 року до скасування чи припинення воєнного стану, а також протягом 12-ти місяців після його припинення чи скасування мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати ЄСВ за себе [4]. ФОП другої та третьої груп (в тому числі і юридичним особам) також мають право не сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за найманих працівників, які під час мобілізації були призвані на військову службу до Збройних Сил України [4].

Окремо слід звернути увагу на можливість для ФОП третьої групи без ПДВ (в тому числі і юридичним особам) з квітня 2022 року і до припинення чи скасування воєнного стану сплачувати єдиний податок у розмірі 2%. Для переходу на спрощену систему зі сплатою єдиного податку у 2% потрібно подати відповідну заяву до контролюючого органу. При цьому скористатися цією можливістю можна лише за умови, що річний оборот підприємця не перевищує 10 млрд. грн. [2].

Також на період дії воєнного стану в Україні було знижено ставку ПДВ на пальне та товари для оборони. При цьому акцизним податком операції за ввезення та постачання пального не будуть обкладатися акцизним збором, тобто потрібно буде лише сплатити 7% ПДВ [2]. Також на період дії воєнного стану податкові зобов'язання з ПДВ можна показати у декларації на підставі первинних документів. Що ж до податкового кредиту, то ви можете отримати бюджетне відшкодування, але наразі встановлені нові умови щодо цього процесу [3]:

— не буде відшкодовано суму від'ємного значення податку, якщо до неї включено суму податкового зобов'язання за операціями з паливом (що обкладаються податком на додану вартість за ставкою 7%);

— камеральні податкові перевірки щодо ПДВ за лютий – травень 2022 року будуть проведені у термін від 20 липня до 20 вересня 2022 року.

Список використаних джерел:

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>
2. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія.Бізнес: веб-сайт. URL: <https://business.diaa.gov.ua/wartime>
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n20120>
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/conv#n1399>

СКЛАД ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Зважаючи на потужний розвиток України як промислово-аграрної країни, в Україні успішно функціонує велика кількість фермерських господарств. Ефективне управління такими господарствами, регулювання податкових зобов'язань, збір статистичної інформації вимагають ведення на фермерських господарствах фінансового обліку, що передбачає складання та подання регулярної звітності. Важливе місце серед такої звітності посідає саме податкова звітність, адже дозволяє державі забезпечувати фіскальну політику щодо суб'єктів господарювання фермерського напрямку діяльності та поповнювати держбюджет за рахунок податкових надходжень від таких підприємств. Особливості обліку, а отже й подання податкової звітності у фермерських господарствах викликані специфікою діяльності таких підприємств.

Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973 «фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства...» [1]. Фермерські господарства можуть існувати як у статусі юридичної особи (обов'язкові елементи – статут, статутний (складений) капітал), так і без відповідного статусу (реєстрація фізичної особи-підприємця (ФОП)).

Податкова звітність фермерського господарства залежить від форми такого підприємства, від системи оподаткування та від деяких інших аспектів (наприклад, підприємства, що мають статус сімейного фермерського господарства мають подавати окрему від кожного члена господарства Декларацію про майновий стан і доходи). Загальна схема подання податкової звітності фермерським господарством залежно від системи оподаткування (СО) наступна [2, 3]:

Спрощена СО, 4 група єдиного податку. Найчастіша СО серед фермерських господарств (ФГ). Подається звітність у такому складі: податкова декларація з податку на прибуток підприємства (тільки для ФГ – юридичних осіб, які сплачують податок на репатріацію нерезиденту), податкова декларація з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з податку на додану вартість (тільки якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація платника єдиного податку четвертої групи, податкова декларація про майновий стан і доходи з заповненим Додатком ЄСВ 1 (тільки для ФГ-ФОП, якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб (якщо є відповідний об'єкт оподаткування).

Спрощена СО, 3 група єдиного податку, податок – 5 % від доходу, неплатник ПДВ. Подається наступна звітність: податкова декларація з податку на прибуток підприємства (тільки для ФГ- юридичних осіб, які сплачують податок на репатріацію нерезиденту), податкова декларація з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з плати за землю (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з рентної плати (додаток 5, спецводокористування – якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація платника єдиного податку (форма декларації обирається залежно від форми ФГ), податкова декларація про майновий стан і доходи з заповненим Додатком ЄСВ 1 (тільки для ФГ-ФОП, якщо є відповідний об'єкт

оподаткування), податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб (якщо є відповідний об'єкт оподаткування).

Спрощена СО, 3 група єдиного податку, податок – 3 % від доходу, платник ПДВ. Подається наступна звітність: податкова декларація з податку на прибуток підприємства (тільки для ФГ- юридичних осіб, які сплачують податок на репатріацію нерезиденту), податкова декларація з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з плати за землю (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з рентної плати (додаток 5, спецводокористування – якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з податку на додану вартість, податкова декларація платника єдиного податку (форма декларації обирається залежно від форми ФГ), податкова декларація про майновий стан і доходи з заповненим Додатком ЄСВ 1 (тільки для ФГ-ФОП, якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб (якщо є відповідний об'єкт оподаткування).

Спрощена СО, 2 група єдиного податку, фіксована ставка доходу 20 % мінімальної зарплати, неплатник ПДВ, виключно ФГ-ФОП. Подається наступна звітність: податкова декларація про майновий стан і доходи з заповненим Додатком ЄСВ 1 (якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з рентної плати (додаток 5, спецводокористування – якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація платника єдиного податку, податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб (якщо є відповідний об'єкт оподаткування).

Загальна СО, платник податку на прибуток (юридичні особи) або ПДФО (ФГ-ФОП). Подається наступна звітність: податкова декларація з податку на прибуток підприємства (тільки для ФГ- юридичних осіб), податкова декларація з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (тільки для ФГ- юридичних осіб, які мають відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з плати за землю (тільки для ФГ – юридичних осіб), податкова декларація з рентної плати (додаток 5, спецводокористування – якщо є відповідний об'єкт оподаткування), податкова декларація з податку на додану вартість, податкова декларація про майновий стан і доходи (тільки для ФГ-ФОП), податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб (якщо є відповідний об'єкт оподаткування).

Фермерські господарства (як юрособи, так і ФОП) можуть бути платниками деяких інших податків, наприклад, акцизного податку, транспортного податку, екологічного податку тощо у випадку наявності відповідного виду діяльності та об'єкта оподаткування.

При цьому слід зауважити, що господарства, які є платниками акцизного податку, переважно не можуть бути на спрощеній системі оподаткування. Пункт 291.5 Податкового Кодексу України встановлює відповідні обмеження та винятки щодо платників єдиного податку стосовно виду діяльності, яка є об'єктом оподаткування акцизним податком [4].

На період дії воєнного стану внесені певні зміни до сфери оподаткування України. Зокрема, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року, передбачається можливість несплати єдиного податку для 1-ї та 2-ї групи, а також можливість сплати податку на 3-й групі за зменшеною ставкою 2 %. На період дії воєнного стану підприємства виступають як неплатники ПДВ та не мають обмежень щодо кількості найманих працівників [5].

Таким чином, важливим елементом регулярної звітності фермерського господарства є податкова звітність. Склад та особливості заповнення конкретних декларацій залежить від форми (юрособа чи ФОП) та від системи оподаткування (загальна чи спрощена 2, 3, 4 групи єдиного податку). На потребу подання декларацій за окремими податками впливає наявність на підприємстві відповідних об'єктів оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV : станом на 20 жовтн. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
2. Звітність фермерського господарства 2021. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/8393-zvntst-fermerskogo-gospodarstva-2020> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Оподаткування фермерських господарств 2021 року: кому, за що та скільки сплачувати. URL: <https://thepage.ua/ua/agro/opodatkuvannya-fermerskih-gospodarstv-2021-komu-za-sho-i-skilki-platiti> (дата звернення: 08.05.2022).
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 30 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.05.2022).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX : станом на 17 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 09.05.2022).

Буряк А. П., здобувачка вищої освіти гр. ОА-191
Науковий керівник - **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВОЄННИЙ СТАН: ДІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Рушійною силою розвитку ринкової економіки є малий бізнес, якому притаманні найхарактерніші риси ринкових відносин. При цьому малий бізнес є джерелом надходжень до державного бюджету, які різко скоротилися з початком воєнних дій. Наразі в Україні має місце глибока економічна криза, викликана війною. Дефіцит державного бюджету свідчить про недостатність надходжень [1]. На це, в тому числі, вплинуло різке підвищення кількості підприємств, які зупинили свою діяльність.

Суб'єкти малого бізнесу наразі потребують активної підтримки з боку держави. Унаслідок початку воєнних дій на території України підприємці відчули брак коштів на виплату заробітної плати, закупівлю обладнання та матеріалів, до того ж відбулось різке скорочення обсягів реалізованих товарів та наданих послуг. Світовим банком спрогнозовано, що рівень бідності в Україні може сягнути 70%, що свідчить про різке погіршення рівня життя населення і відповідно призведе до спаду рівня розвитку підприємництва [6]. Таким чином наразі головним завданням держави в сфері економіки є підтримка малого бізнесу та забезпечення всіх відповідних умов для його функціонування.

Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу є актуальним питанням для будь-якої європейської країни, про що свідчить велика кількість наукових робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Так дану тему вивчали А. Бабич, В. Зомбар, В. Корінев, В. Ляшенко, І. Падерін, Й. Шумпетер, Л. Співак та інші. Проте в умовах війни подібні питання слід розглядати окремо, оскільки в таких умовах держава значно послаблює свій тиск на суб'єктів господарювання.

Насамперед для покращення ситуації парламентом та урядом було запроваджено низку ініціатив, спрямованих на підтримку малого бізнесу в сучасних умовах. Як наслідок, майже вирівнялися показники відкриття нових суб'єктів малого бізнесу, а відсоток підприємств, що зупинили діяльність з початком війни, зменшився з 32% до 17% [3]. Але наразі доцільно детальніше розглянути деякі введені ініціативи для малого бізнесу у сфері оподаткування з метою уникнення непорозумінь між податковою та суб'єктами господарювання.

Найголовніше, що було введено, це звільнення від фінансової та адміністративної відповідальності за прострочення строків сплати податків та подання звітності. Після набуття чинності цього нововведення суб'єкти малого бізнесу масово почали консультуватися щодо можливості несплати податків. Насамперед фізичні особи-підприємці – платники єдиного податку першої та другої груп можуть не сплачувати єдиний податок [4]. При цьому

інформація за місяці, в які єдиний податок не будуть сплачувати, не буде відображена в декларації платника єдиного податку. Інші ж суб'єкти господарювання фактично не будуть нести відповідальність за невчасну сплату податків під час воєнного стану, але цим послабленням доцільно користуватися лише тим, хто дійсно немає змоги перерахувати кошти до державного бюджету під час воєнного стану. Необхідно враховувати, що конкретно цю сплату, на відміну від єдиного податку для ФОП першої та другої групи, не скасовано. Всю суму податків суб'єкти малого бізнесу повинні будуть сплатити протягом відповідних строків, передбачених Законом України від 12.05.2022 р. №2260-IX, після скасування чи припинення воєнного стану [3]. При цьому вже по закінченню двох місяців війни податкова почала активно закликати суб'єктів малого бізнесу (безпосередньо ФОП першої та другої групи) сплачувати податки до державного бюджету.

Окремо слід звернути увагу на реєстрацію податкових накладних. По-перше, податкові зобов'язання у декларації щодо податку на додану вартість можна відобразити на основі первинних документів. Але на цьому етапі труднощі у суб'єкта малого бізнесу можуть виникнути у ситуації, якщо хтось з контрагентів не зареєстрував на такий суб'єкт господарювання податковий кредит. У такому разі суб'єкти малого бізнесу додатково мають подавати уточнюючу звітність, що потягне за собою додаткові витрати часу або коштів на послуги бухгалтера. По-друге, згідно зі статтею 201 підпункту 10 Податкового кодексу України (далі, - ПКУ) податкові накладні та розрахунки коригування до них, які були складені з 1-го по 15-те число місяця потрібно зареєструвати до кінця цього місяця, а ті, які були складені з 16-го числа – у перші п'ятнадцять днів наступного місяця [4]. Слід врахувати, що з початком війни Єдиний реєстр податкових накладних було закрито у зв'язку з воєнним станом. Роботу ЄРПН було поновлено 27 травня і, згідно з ПКУ, всі податкові накладні за лютий, березень, квітень та першу половину травня необхідно подати до 31 травня. Але 27 травня набрав чинності Закон України від 12.05.2022 р. №2260-IX, згідно з яким всі податкові накладні з лютого по травень включно мають бути зареєстровані до 15 липня [5]. Таким чином масова паніка суб'єктів господарювання щодо подання податкових декларацій в останні дні травня була недоречною.

Також з рядом складнощів у 2022 р. зіткнулися суб'єкти малого бізнесу, які займаються продажем підакцизних товарів. Насамперед з 30-го квітня 2022 р. набрав чинності Закон України від 21 квітня 2022 р. № 2218-IX. Відповідно до введених змін обов'язок сплати акцизного податку з продажу тютюнових виробів, тютюну, його замінників та рідин, які використовують в електронних сигаретах, тепер покладено на виробників та імпортерів такої підакцизної продукції. Таким чином суб'єкти малого бізнесу, які займаються виключно роздрібним продажем цього виду підакцизних виробів не будуть сплачувати акцизний податок з товарів, дата виготовлення яких датується після 1-го квітня 2022 р.. При цьому податкова рекомендує суб'єктам господарювання вести окремий облік виробів, дата виготовлення яких датується до 1-го квітня і після. Відповідно сплачувати акцизний податок та подавати декларацію суб'єкти малого бізнесу мають лише за товари, які були виготовлені до 1-го квітня [2].

Також слід звернути увагу, що з початком війни військовими адміністраціями було заборонено продаж алкогольних напоїв. Це призвело до різкого збільшення тіньового сектору економіки. Суб'єкти малого бізнесу почали активно купувати та збувати алкогольні напої в обхід українського законодавства, оскільки даний продаж відбувався без використання касового апарату та під час дії відповідного розпорядження адміністрацій. Таким чином не було вирішено не лише проблему з нетверезими громадянами на вулиці в комендантську годину, а й ліквідовано одне з джерел надходжень коштів до державного бюджету. Не зважаючи на наразі наявний дозвіл торгувати даним видом підакцизних товарів, суб'єкти господарювання продовжують відпускати алкогольні товари в обхід касового апарату та не сплачувати акцизний податок. Сьогодні це нова проблема, яка може бути вирішена лише шляхом посилення контролю за діяльністю суб'єктів малого бізнесу.

При цьому окрему увагу потрібно звернути на потреби та проблеми суб'єктів малого бізнесу, які виникли внаслідок початку війни на території України. По-перше, наразі суб'єкти господарювання потребують фахових консультацій щодо змін в законодавства. Задоволення цієї проблеми зможе дещо знизити відсоток ФОПів, які припинили свою діяльність та закрилися з причини неможливості сплати податків та ЄСВ. До того ж наразі має місце брак коштів, необхідних для ведення діяльності, держава намагається вирішити це шляхом надання кредитів під 0% [7]. Але цього не є достатньо, оскільки велика частина підприємств взагалі припинила свою діяльність і не бачать перспектив поновлення діяльності та гарантій безпеки. Тому на даному етапі доцільно створити всі умови для функціонування бізнесу на тій території України, де вірогідність зазнати збитків від нападу країни-агресора є нижчою. Окремо потрібно стимулювати суб'єктів господарювання до поновлення діяльності шляхом надання пільгових умов протягом першого місяця функціонування (наприклад, звільнення від сплати податків на цей час).

Список використаних джерел:

1. Дефіцит держбюджету за перші чотири місяці 2022 року склав 146,6 мільярда. Укрінформ: веб-сайт. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3473501-deficit-derzbudzetu-za-persi-cotiri-misaci-2022-roku-sklav-1466-milarda.html>.
2. До уваги платників 5 % акцизного податку з роздрібного продажу щодо обліку продукції, яка підлягає оподаткуванню цим податком. Державна податкова служба України: веб-сайт. URL:<https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/582985.html>.
3. Під час воєнного стану в Україні значно змінилася кількість ФОПів. Obozrevatel: веб-сайт. URL:<https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/economy/pid-chas-voennogo-stanu-v-ukraini-znachno-zminilasya-kilkist-fopiv.htm>.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n20120>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.05.2022р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>.
6. Рівень бідності в Україні через війну збільшиться до 70% – Світовий банк. Ліга.Бізнес: веб-сайт. URL:<https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voynu-velichitsya-do-70-vsemirnyy-bank>.
7. Як бізнесу отримати кредити під 0%, які обіцяв Зеленський? Детальний експлейнер від Forbes. Forbes.: веб-сайт. URL:<https://forbes.ua/inside/yak-biznesu-otrimati-krediti-pid-0-yaki-obitsyav-zelenskiy-detalnyy-eksplyener-vid-forbes-30032022-5164>.
8. Акименко О. Пономаренко В. Економічна інтеграція країн та її вплив на гармонізацію системи обліку та фінансової звітності : досвід Ізраїлю. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 2(26). С. 172-181.

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти гр. ОА-181
Науковий керівник – **Гнедіна К. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Починаючи з 24-го лютого 2022 року в історії сучасної України розпочалася нова страшна сторінка – повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти української незалежності та взагалі національної ідентичності. Воєнний час вплинув на усі без винятку сфери функціонування українського суспільства, зокрема на сферу підприємництва, ведення бухгалтерського обліку, оподаткування. Вже у перші дні на системи бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств були здійснені потужні кібератаки російських хакерів, які призвели до тимчасових проблем функціонування деяких систем, а також до можливих витоків конфіденційних даних. Саме тому питання організації інформаційної безпеки систем бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств в умовах воєнного часу є вкрай важливим та актуальним.

За визначенням Чех Н. О., Коноплі О. О. та Шахвердян Д. С. системою бухгалтерського обліку є «організаційний компонент, який накопичує, класифікує, обробляє, аналізує та передає відповідну (переважно фінансову) інформацію, необхідну для прийняття рішення внутрішнім та за необхідності зовнішнім користувачам організації» [1]. У визначенні підкреслюється важливість системи бухгалтерського обліку як організуючої складової роботи з господарською інформацією підприємства.

Різноманітні кібератаки країни-агресора можуть бути згруповані у такі найпоширеніші групи [2]:

- *defeys* – кібератака, яка передбачає заміну веб-сторінки сайту іншою, на якій можуть бути розміщені певні попередження, погрози тощо;

- *DDoS* – атака на відмову в обслуговуванні, яка використовує обмеженість апаратних ресурсів будь-якої інформаційної системи та полягає у багаторазових одночасних спробах доступу до системи за клієнт-серверною моделлю;

- *фішинг-атаки* – кібератака, яка передбачає надсилання певного посилання, перехід за яким призводить до витоку конфіденційних даних користувача;

- *шифрування/знищення* – кібератака, яка передбачає обмеження доступу до файлів користувача шляхом їх шифрування чи знищення.

Кібератаки першої групи є найменш шкідливими, їх наслідки можуть бути усунені з найменшими збитками. DDoS-атаки несуть найбільшу загрозу для великих підприємств приватного чи державного секторів, які забезпечують надійну роботу основних інституцій країни. Водночас для широкого загалу малих, середніх та великих підприємств досить серйозну загрозу несуть фішингові атаки та шифрування/знищення даних, адже можуть призвести до повної компрометації чи втрати критично важливих даних. Можливими наслідками таких атак для підприємства є:

- ❖ втрата фінансів внаслідок несанкціонованого доступу до фінансової системи підприємства;

- ❖ неможливість прийняття коректних управлінських рішень через втрату даних;

- ❖ втрата об'єктів первинної документації, підтверджуючих господарські операції підприємства;

- ❖ дефункціонування системи оподаткування підприємства.

Зазначені наслідки мають фатальний результат для багатьох господарських операцій підприємства, тому дуже важливо підтримувати заходи інформаційної безпеки підприємства. Ефективними є 6 основних способів захисту обліково-звітної інформації підприємства [1, 3]:

- *перешкода* – протидія проникнення шкідливого програмного забезпечення у середовище системи бухгалтерського обліку підприємства шляхом автоматизації виявлення та знищення такого ПЗ за допомогою антивірусних систем;

- *маскування* – перетворення даних господарської інформації підприємства у форму, непридатну для зовнішнього шкідливого впливу (в якості алгоритмів маскування можуть використовуватися симетричне та асиметричне шифрування);

- *управління* – контроль над всіма базовими компонентами підсистеми інформаційної безпеки системи бухгалтерського обліку підприємства;

- *регламентація* – запровадження певних безпечних правил доступу та використання господарської інформації працівниками підприємства;

- *примус* – спосіб впливу на працівників підприємства, який передбачає висунення чітких вимог оперування господарською інформацією;

- *спонукання* – спосіб впливу на працівників підприємства, який ґрунтується на активізації потрібних компонентів особистісно-мотиваційної сфери шляхом емоційного наповнення відповідних процесів.

Перші два способи засновані на технічних процесах укріплення інформаційної безпеки системи бухгалтерського обліку підприємства та передбачають активну роботу кваліфікованих інженерів-програмістів з реалізації сучасних алгоритмів інформаційної комп'ютерної безпеки. Останні три способи передбачають роботу із людськими ресурсами, засновані на встановленні певних правил поведінки із незнайомими листами,

підозрілими посиланнями тощо. Спосіб «управління» передбачає системний підхід до процесів забезпечення інформаційної безпеки підприємства.

До основних технічних засобів, які застосовуються під час організації інформаційної безпеки системи бухгалтерського обліку підприємства належать: антивірусні системи (Avast, McAfee, Norton, TotalAV тощо), криптографічні системи (DES, AES та інші), брандмауерні системи тощо.

Таким чином, повномасштабна війна Російської Федерації проти України спричинила нові виклики у всіх сферах існування українського суспільства, серед яких і підприємництво, ведення бухгалтерського обліку, забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів господарювання. Масштабні кібератаки, розпочаті ще напередодні 24 лютого та стримувані нині ІТ-армією України, у будь-який момент можуть торкнутися кожного підприємства. Наслідки доступу шкідливого ПЗ до системи бухгалтерського обліку компанії є дійсно руйнівними. Тому дуже важливо використовувати різні способи та засоби організації інформаційної безпеки підприємства, серед яких: перешкода, маскування, управління, регламентація, примус, спонукання. Поєднання різних способів та засобів інформаційного захисту дозволять реалізувати надійну систему інформаційної безпеки компанії та захисту облікової інформації.

Список використаних джерел:

1. Чех Н. О., Конопліна О. О., Шахвердян Д. С. Забезпечення інформаційної безпеки бухгалтерського обліку підприємства. *Комунальне господарство міст*. 2019. Т. 2. № 148. С. 111-117.
2. Limnell. J. The Exploitation of Cyber Domain as Part of Warfare: Russo-Ukrainian War. *International Journal of Cyber-Security and Digital Forensics*. 2015. №4 (4). С. 521—532.
3. Северина С. В. Інформаційна безпека та методи захисту інформації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №1 (29). С. 155-161.

Павлова Н. В., здобувачка вищої освіти гр. ЗМОА-211
Науковий керівник - **Гнедіна К. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Мале підприємництво є самостійною (за рахунок власних коштів), систематичною, інноваційною діяльністю громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу [1]. Малий бізнес належить до провідних секторів економіки і відіграє важливу роль у створенні передумов для розвитку ринкового середовища. Одним з чинників успіху малого підприємництва є ефективна організація бухгалтерського обліку, тому кожен підприємець на початку свого шляху прагне організувати свою діяльність таким чином, щоб максимально автоматизувати облік, що дасть змогу своєчасно, швидко та у повній мірі отримувати інформацію для прийняття різноаспектних управлінських рішень.

Створенням нового малого підприємства не завжди займається велика група людей, досвідчених підприємців або бухгалтерів-професіоналів, частіше мале підприємство утворюється одним або двома засновниками, що захоплені ідеєю, прагнуть її реалізувати та отримати прибуток. Тому саме на початку цього шляху постає питання, який програмний продукт обрати для ефективного ведення обліку господарських операцій, формування звітності, планування, аналізу даних, управління діяльністю в цілому. У сучасному світі існує багато облікових програм, одними з них є програмні продукти BAS.

Програмні продукти BAS створені вітчизняними розробниками для різних видів та масштабів підприємницької діяльності, що дає змогу обрати засоби автоматизації процесів з урахуванням особливостей власного бізнесу. Професіонали з впровадження програм автоматизації BAS постійно удосконалюють даний продукт, тому можна обрати найкращий варіант для організації малого бізнесу, зокрема: «BAS Комплексне управління підприємством» або «BAS Малий бізнес ПРОФ» [2].

«BAS Комплексне управління підприємством» - варіант для ведення малого та середнього бізнесу. Дозволяє автоматизувати такі сектори діяльності, як: управління фінансами, закупівлями, торговими операціями, виробництвом, відносинами з клієнтами, витратами; складський облік; регламентований облік; бюджетування; аналіз діяльності. Програмне забезпечення дозволяє активувати та деактивувати необхідні функції без його зміни, що дозволяє оптимізувати процеси власного підприємства [2]. Перевагами використання програми є формування єдиної інформаційної системи для управління різними аспектами діяльності підприємства.

Програмний продукт «BAS Малий бізнес» - продукт для швидкого старту, допомагає збільшити ефективність роботи компанії, надаючи власникам і керівникам широкий вибір інструментів для управління і прийняття рішень, а співробітникам – нові можливості для ефективної роботи. Функціонал програми простий у використанні, його легко налаштувати під особливості власного бізнесу та потреб управлінського персоналу. Ця програма призначена переважно для аналізу і планування господарської діяльності, тому потрібно додатково використовувати програму «BAS Бухгалтерія» для вивантаження даних. Програму можна використовувати для декількох компаній або приватних підприємців (як незалежних, так і працюючих у рамках одного бізнесу). При зміні масштабів і структури бізнесу, підходів до управління або організації робіт програма може бути переналаштована без великих витрат часу і грошей [2]. Основними перевагами для користувачів програми є систематизація та отримання управлінської інформації, такої як: залишок коштів в касі та на рахунках; доходи та витрати; збитки та прибутки; взаєморозрахунки з покупцями/постачальниками; аналіз обсягу продажів тощо. Програмний продукт має інтуїтивний, сучасний та зрозумілий інтерфейс, що забезпечує високу продуктивність під час роботи [3].

Експерти та розробники постійно стежать за змінами і доповненнями в законодавчій сфері України, на їх основі розробляються методики для подальшого коректного ведення обліку й оформлення необхідної документації. Використовуючи дані матеріали, програмісти вносять правки в програмне забезпечення, що дає змогу бухгалтерам, управлінському персоналу, власникам та співробітникам постійно ознайомлюватися з нововведеннями у нормативно-правовому полі, вести бухгалтерський облік, складати фінансову звітність та функціонувати з дотриманням вимог чинного законодавства.

Отже, використання автоматизованих облікових програм дозволяє істотно полегшити роботу бухгалтера та управлінського персоналу малого бізнесу, вести облік, планувати закупівлі, аналізувати фінансово-економічні показники діяльності підприємства. Обране програмне забезпечення повинне задовольняти всі потреби підприємства, бути надійним, не вимагати надвеликих витрат на його підтримку. Це дозволить більше уваги приділяти пошуку резервів щодо підвищення ефективності облікової роботи, втілювати нові проекти та ідеї. Правильність вибору програмного продукту для автоматизації обліку та управління бізнесом є запорукою успіху, необхідним кроком на шляху до розвитку суб'єкта малого підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. 302 с.
2. Продукти та рішення BAS. URL: <https://a4.com.ua/>
3. Огляд “BAS Малий бізнес”. URL: <https://portfel.ua/oglyad-bas-malyj-biznes1/>

Яценко Я. А., здобувачка вищої освіти гр. ОА-212
Науковий керівник - **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПИТАННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ БУХГАЛТЕРІВ

Сучасний розвиток бухгалтерського обліку неможливий без висококваліфікованих бухгалтерів, які не тільки розуміються у правилах, принципах та нових концепціях формування інформації в бухгалтерському обліку, а й чітко усвідомлюють, що діяльність,

специфіка та функції їх роботи вимагають від них дотримання принципів та основ професійної етики. Професійна діяльність бухгалтерів вимагає особливого контролю та самоконтролю щодо дотримання етичних норм, оскільки саме вони виступають гарантами стабільності на підприємстві після керівників.

Їх робота пов'язана з великою відповідальністю, що пояснюється результативністю прийнятих рішень та вчинених дій, а певні моральні вимоги, дотримання яких необхідно апріорі, надають можливість заручитися довірою керівництва і колективу та дозволяють найефективніше виконувати свої доручення. Тому, питання мотивації професійної етики бухгалтерів є актуальним та доречним.

Задоволення потреб окремого клієнта або працедавця не єдине першочергове завдання професійного бухгалтера. Слід також володіти принципами професійної поведінки, бути чесним, компетентним, об'єктивним фахівцем з розумінням конфіденційності отримуваної інформації. Але, нажаль, відповідальність за недотримання цих принципів відсутня у законодавстві України. Також, діючи в громадських інтересах, бухгалтер повинен дотримуватися вимог Кодексу етики професійних бухгалтерів і аудиторів [1]. Але, незважаючи на прийнятий Кодекс та загальновизнані принципи, проблема дотримання професійної етики залишається відкритою, зумовлюючи при цьому наявність об'єктивних та суб'єктивних чинників впливу, серед яких: високий рівень тіньової економіки, низький рівень культури бізнесу, недостатній рівень дослідження методології професійної етики та освітньої підготовки за цим напрямком, нестабільне політико-правове поле. Отже, доречним у підготовці фахівців з обліку та аудиту є прищеплення норм професійної етики, що цілком можливо під час вивчення відповідних курсів у ВНЗ (наприклад – «Облікового апарату в системі управління»).

Дотримання бухгалтером принципів Кодексу етики професійних бухгалтерів може навіть призвести до конфліктної ситуації з керівництвом або змусити бухгалтера діяти проти моральних принципів та професійних стандартів, і навіть брати участь у незаконних або неетичних махінаціях управління доходами. У зв'язку з цим, постає питання про з'ясування мотивації бухгалтерів в ділових або господарських ситуаціях, що потребує вивчення «мотиваційного профілю бухгалтерів» та дозволяє встановити тих обліковців, які найменш стійкі в обставинах, коли на них тиснуть роботодавці, або ж тих, кого матеріальна зацікавленість змусить забути про професійну етику.

Отже, мотиваційний профіль бухгалтера являє собою синергію певних складових.

✓ Мотивація - у більшості працівників є мотивація та потреба у високій заробітній платі, хоча в деяких вона відсутня через низьку самооцінку або інші причини, тому вони змушені працювати на низькооплачуваній роботі.

✓ Потреба в чіткій структуризації роботи - характеризує фахівців, які мають намір чітко знати свої посадові обов'язки та права задля найкращої самореалізації на професійній ниві.

✓ Соціальне спілкування - ніщо не повинно перешкоджати спільній та злагодженій роботі всього колективу.

✓ Потреба у владі та впливовості - з одного боку, може привести до конфліктів у колективі, а з іншого - до здорової конкуренції працівників між собою.

Застосування такої оцінки мотивацій претендентів на посаду бухгалтера дозволить керівництву передбачити ймовірну поведінку своїх робітників та знизити ризики нефахового застосування облікових стандартів і порушення професійної етики [2].

Щодо мотивації співробітників, то ідеальним варіантом буде індивідуальний підхід до кожного працівника. Але, в сучасних умовах не завжди є час працювати з кожним окремо, особливо якщо мова йде про підприємства, компанії з великим штатом. Якщо говорити про нематеріальну мотивацію, то в першу чергу вона повинна відповідати таким правилам:

✓ задовольняти цілі співробітників та діяти в інтересах самого підприємства задля досягнення прибутковості;

✓ бути універсальною і постійно модернізуватися, адже те, що було цікаво ще вчора, сьогодні вже може бути не актуальним [3-5].

Отже, до методів нематеріальної мотивації доцільно віднести:

1. Подяку, як один з інструментів підвищення результативності / ефективності роботи облікових працівників. Але, при використанні даного інструмента необхідно бути обережним - при частому використанні похвала перестає сприйматися.

2. Індивідуальний графік, при якому працівник сам обирає максимально відповідний графік його ефективної роботи.

3. Навчання / перенавчання задля підвищення кваліфікації та розвинення компетентностей фахівців бухгалтерського обліку. Після участі у тренінгах або проходженні відповідних курсів, працівник облікового апарату може закріпити отримані навички та поділитися знаннями зі співробітниками.

4. За рахунок довіри можливим є залучення співробітників до переговорів з клієнтами та замовниками. Для професіонала відчувати свою значущість, бачить, що до його думки прислуховуються, є цінним [6, 7].

Отже, вибір і застосування ефективної мотивації працівників обліково-аналітичного апарату є запорукою успішної діяльності підприємства. Професія бухгалтера є однією з найважливіших в процесі організації управлінської діяльності, без якої не може обійтися жодне підприємство (установа, організація) Етика і професіоналізм, як основа професії бухгалтера, у поєднанні з стійкими моральними цінностями, формують у професіоналів чіткі моральні орієнтири в щоденному вирії прийняття ділових рішень. Дотримання етичних норм у професійній діяльності – необхідна умова успішної реалізації фахівця обраній професії.

Список використаних джерел:

1. Новий Кодекс етики. Основні зміни. URL: <https://audit-invest.com.ua/ua/articles/blog/novyj-kodeks-etyku-osnovni-zminy>.
2. Ямборко Г.А. Професійне забезпечення розвитку обліку: етика і мораль бухгалтера. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/profesiynе-zabezpechennya-rozvitku-obliku-etika-i-moral-buhgaltera.html>.
3. Лугова О.І. Професійна етика в роботі бухгалтера. Modern Economics: 2019. №13. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/13-2019/luhova.pdf>.
4. Савченко В.М., Кононенко Л.В., Бегун А.П. Проблеми формування та дотримання норм професійної етики бухгалтера. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2011, вип.20, ч.1 URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/558/1/54.pdf>.
5. Бабіч І.І. Питання мотивації професійної етики бухгалтерів суб'єктів суспільного інтересу. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/14.pdf>.
6. Де у них кнопка або як зацікавити працівників фінансової сфери? URL: <https://gc.ua/uk/de-u-nix-knopka-abo-yak-zacikaviti-pracivnikiv-finansovo%D1%97-sferi>.
7. Акименко О.Ю. Забезпечення ефективної організації обліку в контексті Європейської інтеграції / М. Б. Жолобецька, О. Ю. Акименко // Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць. - 2019. - Вип. № 5 (73), Част. 1. - С.120-126.

Хоменко К. Ю., здобувачка вищої освіти, група ОА-191

Науковий керівник – **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року внесло корективи до всіх сфер життя та торкнулося як всіх фізичних, так і всіх юридичних осіб України. З початком військових дій на території України дуже багато підприємств, особливо ті, котрі розташовувалися в епіцентрі жорстоких боїв, призупинили свою роботу або й зовсім змушені були закрити її. Через це Верховна Рада ввела ряд нововведень у податкову систему країни аби підтримати бізнес та забезпечити стабільні надходження до бюджетів, що вкрай необхідно в умовах війни. Адже підприємництво відіграє значну роль у економіці держави: воно є пришвидшувачем її розвитку та підтримкою ринку.

Взагалі, для того щоб держава завжди успішно наповнювала свій бюджет, уряд має побудувати гнучку систему оподаткування. Цим питанням займалися такі науковці як Барін О. Р., Євтушевська О. О., Іванченкова Л. В., Лагодієнко Н. В., Лазур С. П., Насипайко Д. С., Ткаченко Н. М., Шмигельська Ю. та багато інших. Наразі доцільно проаналізувати дії ДПС та її підлаштування під реалії сьогодення.

Нині для кожного підприємця є актуальним питання сплати податків під час воєнного стану, адже 7 березня набрали чинності Закони № 2118-IX та № 2115-IX, 17 березня – № 2120-IX та 5 квітня – № 2142-IX, які торкнулися майже всіх податків [5-8].

Насамперед під час надзвичайного або воєнного стану призупиняється робота штрафних санкцій [3]. Тобто за несвоєчасну сплату податків чи подання податкової звітності ДПС не буде накладати штраф, якщо звітність необхідно було подати з 24.02.2022 до останнього дня місяця припинення воєнного стану. Але всі податкові обов'язки варто буде здійснити протягом 6 місяців після припинення такого стану [4, розділ XX «Перехідні положення»].

Якщо фізична особа надавала послуги з перевезення ЗСУ або ТО, то сума відшкодування вартості пального, витраченого при наданні такої послуги, не включається до складу оподаткованого доходу [4, *пп.69.7 п.69 Підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення»*]. Також не включається до такого доходу сума благодійної допомоги фізичним особам, котрі вимушені були покинути своє постійне місце проживання, працівникам організацій, які брали участь у військових діях, та учасникам бойових дій. Благодійна допомога міжнародних організацій внутрішньо або тимчасово переміщеним особам теж не підлягає оподаткуванню ПДФО [4, *пп. 165.1.54. п.165.1 ст.165, пп. 170.7.8. п.170.7 ст.170 розділу XX «Перехідні положення»*].

Зміни зачепили й ПДВ, а саме встановлено ставку 7% для операцій з ввезення в Україну та постачання в Україні пального, на яке встановлено ставку акцизного податку 0,00 євро за 1000 літрів, і нафтопродуктів, що мають УКТ ЗЕД 2709 00 10 00 та 2709 00 90 00 [4, *п. 81 Підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення»*]. Якщо товари чи послуги надаються на потреби держави, то такі випадки не є постачанням товарів та послуг. Звільняються від ПДВ операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України товари, що йдуть на потреби армії [4, *пп.69.5 п.69 Підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення»*].

Тимчасово застосовується ставка 0% акцизного податку для бензинів моторних, важких дистилатів, скрапленого газу. Також операції з добровільної передачі інших підакцизних товарів на потреби держави не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування [4, *пп.69.5 п.69 Підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення»*]. Якщо пальне було примусово вилучено на потреби держави або було передано у вигляді гуманітарної допомоги на митній території України, то такі операції не вважаються реалізацією. Крім того було розширено коди УКТ ЗЕД товарів, що мають оборонне призначення, які звільняються від сплати ввізного мита [1, ст. 282, ст.287].

Були прийняті пом'якшення для платників податку на прибуток, які займаються благодійною діяльністю під час війни. Безоплатне передання товарів на користь лікарням ЗСУ, ТрО, СБУ не вважається операцією реалізації для цілей оподаткування [4, *пп.69.5 п.69 Підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення»*]. Також не забули й про фізичних осіб-підприємців. Так з 1 квітня 2022 року та до кінця війни платникам єдиного податку 3 групи (крім фінансових установ, страховиків, нерезидентів) можна перебувати на ставці 2% від обороту. Але для того, щоб перейти на такі умови, необхідно, щоб дохід за попередній рік був не більше 10 млрд. грн та установа не займалася азартними іграми, обміном валют, торгівлею підакцизними товарами, корисними копалинами та ввезенням авто. ФОП 1 та 2 групи мають право зовсім не сплачувати єдиний податок [4, *п.9 Підрозділу 8 розділу XX «Перехідні положення»*].

На земельні ділянки, що розташовані там, де велися активні бойові дії, або які є тимчасово окупованими, не нараховується та не сплачується плата за землю на період з

березня 2022 року по 31 грудня року, який є наступним за роком, в якому скасовано воєнний стан [2]. Екологічний податок на такі ділянки не нараховується та не сплачується лише за 2022 звітний рік. Також для таких земельних ділянок не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за 2022 та 2023 звітні роки [4, п. 69 Підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення»].

У даний момент держава має якнайбільше активізуватись щодо підтримки підприємництва, адже зараз Україна переживає непрості часи, тому зменшення податкового навантаження для більш швидкого пристосування економіки до сьогоденного стану та гарантування її швидкого та безболісного відновлення після війни є першочерговим завданням уряду. Вже введені зміни в оподаткуванні мають на меті підтримати український бізнес та залучити його до підтримки та допомоги армії країни. Тож варто скористатися тимчасовими нововведеннями та, по можливості, виконувати податкові зобов'язання, адже від цього залежить обороноздатність держави.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Оподаткування під час воєнного стану. *Європейська Бізнес Асоціація*: веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/opodatкування-pid-chas-voennogo-stanu/>.
3. Особливості оподаткування в умовах воєнного стану. *Асоціація платників податків України*: веб-сайт. URL: <https://appu.org.ua/main-news/9168-2/>.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.
8. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

Шах О. І., здобувачка вищої освіти гр. ЗМОА-211
Науковий керівник - **Перетяцько Ю. М.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ПОДАННЯ ЗВІТНОСТІ У ЕЛЕКТРОНОМУ ВИГЛЯДІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ЗВ'ЯЗКУ

Ключові слова: *електронний підпис, електронна звітність, комп'ютерна програма, вебсервіс.*

Більше ніж двадцять років в Україні діє Закон «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (№ 75/98-ВР від 04.02.1998 року). Головною метою Національної програми є забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави [1]. З 2019 року почали діяти Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, які реалізують державну політику у сферах диджиталізації економіки, цифрових інновацій, розвитку цифрових навичок та електронних прав громадян.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій в Україні, переходом на дистанційне обслуговування з контролюючими органами об'єктів господарювання,

постійним оновленням законодавчої бази України у сфері електронного документообігу, електронного цифрового підпису (внесені зміни до Закону України від 22 травня 2003 року № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг» від 31 травня 2005 року № 2599-IV, від 27 березня 2014 року № 1170-VII, від 15 квітня 2014 року № 1206-VII, від 03 вересня 2015 року № 675-VIII, від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII; втратив чинність Закон України «Про електронний цифровий підпис» № 852 від 22.05.2003 р. на підставі Закону України від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII «Про електронні довірчі послуги») все актуальніше стає питання для керівника та бухгалтера: який електронний сервіс використовувати для комунікації з контролюючими органами?

Програмне забезпечення для подання звітності можна поділити на комп'ютерні програми та вебсервіси. Інтернет-сервіси мають перевагу перед комп'ютерними програмами в тому, що їх не потрібно інстальовати та доступні з будь-яких пристроїв при наявності браузера та Інтернету. Проаналізуємо деякі з них, на нашу думку, найпоширеніші: «ZvitOk», «MEDoc», «Соната», вебсервіс «Електронний кабінет платника податків», вебсервіс «СОТА», - за допомогою проведення емпіричного методу наукового дослідження – порівняння.

В телефонному режимі було проведено опитування бухгалтерів юридичних осіб (30 респондентів в Чернігівській області: 21 бюджетна організація, 9 госпрозрахункових) щодо застосування засобів формування та передачі звітності. Отримані результати представлені в таблиці 1 (деякі організації використовують два сервіси за необхідністю: для однієї організації вказуємо більш використовуваний – один).

Таблиця 1 – Використання засобів електронного зв'язку для формування та подання звітності в контролюючі органи

| № п/п | Назва сервісу | Кількість | Відсоток, % |
|-------|---------------------------------------|-----------|-------------|
| 1. | FreeZvit(ZvitOk) | 8 | 27 |
| 2. | MEDoc | 11 | 37 |
| 3. | Соната | 6 | 20 |
| 4. | Електронний кабінет платника податків | 3 | 10 |
| 5. | СОТА | 1 | 3 |
| 6. | Інше | 1 | 3 |

Джерело: побудовано автором самостійно на основі опитування в 2021 році

В таблиці 2 наведена порівняльна характеристика досліджуваних програм.

Таблиця 2 – Порівняння електронних сервісів для формування та подачі звітності в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку [3-7]

| Назва сервісу | Показники для порівняння | | | |
|---------------|--|-----------------------------------|--|---|
| | Функціональність | Недоліки | Переваги | Вартість, грн./рік для юр. осіб |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| MEDoc | <ul style="list-style-type: none"> Повний комплект бланків звітності до усіх контролюючих органів та органів управління з усіх видів діяльності; ПДВ-облік і ПДВ-обмін; Формування звітності; Підписання та відправка. | Працює тільки з платними ключами. | <ul style="list-style-type: none"> Гарна техпідтримка; Можливість мережевого варіанта; Можливість комунікації з Фондом соцстраху; Зручний та зрозумілий інтерфейс; Потужний функціонал; Своєчасне автоматичне оновлення. | Від 3000 грн в залежності від комплектації. |

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
|---------------------------------------|--|--|---|--|
| SONATA | <ul style="list-style-type: none"> Повний комплект бланків звітності до усіх контролюючих органів та органів управління з усіх видів діяльності; ПДВ-облік і ПДВ-обмін; Формування звітності; Підписання та відправка. | <ul style="list-style-type: none"> Немережева версія; З великою кількістю записів не рекомендується працювати. | <ul style="list-style-type: none"> Може працювати з безкоштовними ключами ДПС; Можливість комунікації з Фондом соцстраху; Зручний інтерфейс; Гарна техпідтримка; Своєчасне автоматичне оновлення; Достатній функціонал. | 1190 грн. |
| FreeZvit (ZvitOk) | <ul style="list-style-type: none"> Комплект бланків звітності до податкових органів; Формування податкової звітності (FreeZvit) ; Підписання та відправка (ZvitOk). | <ul style="list-style-type: none"> Можливість комунікації з ФСС відсутня; Немережева версія; Немає інформаційної підтримки; Обмежений комплект бланків звітності; Відсутній ПДВ-розділ. | <ul style="list-style-type: none"> Безкоштовне ПЗ; Зручний інтерфейс; Своєчасне автоматичне оновлення; Достатній функціонал. | Безкоштовно |
| Електронний кабінет платника податків | <ul style="list-style-type: none"> Основний комплект бланків звітності до податкових та статистичних органів; ПДВ-облік і ПДВ-обмін; Формування звітності; Підписання та відправка. | <ul style="list-style-type: none"> Недостатній функціонал; Підтримка недостатня; Можливість комунікації з ФСС відсутня. | <ul style="list-style-type: none"> Безкоштовне ПЗ; Своєчасне автоматичне оновлення; Вебсервіс. | Безкоштовно |
| СОТА модуль «Звітність» | <ul style="list-style-type: none"> Вебверсія MEDoc Звітність. | <ul style="list-style-type: none"> Працює тільки з платними ключами. | <ul style="list-style-type: none"> Гарна інформаційна підтримка; Можливість комунікації з Фондом соцстраху; Зручний інтерфейс; Потужний функціонал; Автоматичне оновлення; Вебсервіс. | Від 3000 грн в залежності від комплектації |

Джерело: побудовано автором самостійно на основі інформації з офіційних сайтів розробників

Щоб скористатися цифровими сервісами або е-документообігом, бухгалтерам та керівникам треба мати електронний підпис згідно Закону України від 05 жовтня 2017 року №2155-VIII “Про електронні довірчі послуги”. Інформацію щодо його отримання та кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг (їх кількість – 19) можна знайти на сайті Міністерства та Комітету цифрової трансформації України (<https://thedigital.gov.ua/news/yak-oformiti-elektronniy-pidpis>).[2]

Отже функціональні можливості всіх електронних сервісів високі; оновлення програмного забезпечення відбувається в актуальний проміжок часу; інформаційної підтримки потребує все менше користувачів, тому як використання безкоштовного програмного забезпечення з таблиці 1 дорівнює 37%, що свідчить про високу комп’ютерну грамотність бухгалтерів. З досліджених програм найдорожчою є “MEDoc” та “СОТА” (від 3000 грн на рік), а найдешевшою – ”Кабінет платника податків” (безкоштовно). Високий відсоток користування платним “MEDoc“-ом (37%) свідчить про гарну репутацію розробника ТОВ «М.Е.ДОК» та зайнятої раніше вагомої ніши на ІТ-ринку. Звітність до Державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України та Державної служби статистики можна подати за допомогою “MEDoc”, “Соната”, “FreeZvit”

(до Статистики тільки фінзвіт), “Кабінет платника податків” та “СОТА”. Відзначимо, що тільки платні програми: “MEDoc”, ”СОТА” та ”Соната” мають можливість подання документів до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Безкоштовні програмні засоби такої можливості не мають. Вибір тієї чи іншої програми або вебсервісу суб’єктом господарювання буде залежати від потреб, можливостей, розмірів підприємства та витратами на придбання програми.

Список використаних джерел:

1. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998р. № 75/98-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
2. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України: вебсайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yak-oformiti-elektronniy-pidpis> (дата звернення: 12.06.2022).
3. MEDoc: вебсайт. URL: <http://www.me-doc.com.ua/modul-otchetnost> (дата звернення: 12.06.2022).
4. СОТА: вебсайт. URL: <https://sota-buh.com.ua/#prices> (дата звернення: 12.06.2022).
5. Соната: вебсайт. URL: <https://sonatazvit.com.ua/#f2?partner=8> (дата звернення: 12.06.2022).
6. Електронний кабінет платника: вебсайт. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/> (дата звернення: 12.06.2022).
7. FreeZvit: вебсайт. URL: <https://opz.org.ua/index.php?name=News&op=printpage&sid=461> (дата звернення: 12.06.2022).
8. Облік податкової звітності ZvitOk: вебсайт. URL: <http://opz.at.ua/index/zvitok/0-597> (дата звернення: 12.06.2022).
9. Ладанюк А. П., Власенко Л. О., Кишенько В. Л. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2018. 352 с.

Рогова І. С., здобувачка вищої освіти гр. ОА-211
Науковий керівник - **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЕФЕКТИВНІ ПРАВИЛА ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ БУХГАЛТЕРА

Останнім часом активізувалася увага практиків до тайм-менеджменту як складової частини управління. Фахівців цікавить, що таке тайм-менеджмент, як налагодити раціональне використання часу, з урахуванням того фактору, що час не можна почути, доторкнутись, побачити, але можна виміряти.

Вважається, що часу притаманна цікава особливість - скільки б часу не було, його завжди не вистачає. Безумовно, перевагами тих, хто вмів володіє правилами управління часом та здійснює його раціональний розподіл, є професійне зростання та професійне самоутвердження. Усі мають 24 години в добі, але одні не встигають нічого, коли інші шукають додаткову роботу. Отже, за рахунок яких інструментів тайм-менеджменту стати людиною другої категорії з професією бухгалтера?

Термін «тайм-менеджмент» походить від англійського time-management, що в перекладі означає «управління часом». Варто зазначити, що «тайм-менеджмент» є абстрактною категорією, так як управління часом в природі не існує. Управляти можна всім тим, на що ми можемо спрямувати свій вплив. Вплинути на час неможливо. Найкраще, що може зробити людина – усвідомити природу часу та навчитись використовувати його ефективно з урахуванням його особливостей (обмеженості та безповоротності плину) [1].

Звернемо увагу на правила управління. Одним із найперших і найголовніших правил є планування і візуалізація. Природа людини налаштована таким чином, що інформацію в голові неможливо тримати впорядковано. Не можна бути впевненими, що завдання не забудеться. Однак, це не знімає відповідальності за його виконання. Рішення існує і має безліч форм. Як тримати всі свої справи впорядковано? Планування і записування - дієвий спосіб уникнення прогавин в роботі. Візуалізувати свій план можливо будь-де: в блокноті, на дошці, в електронному форматі. Важливим елементом є виписування усіх своїх справ і

надання їм порядку виконання. Таким чином не треба швидкоруч перебирати всі важливі справи, не розуміючи з чого почати. Усе буде перед очима і всі справи будуть точно виконані до дед-лайнів.

Правилом-доповненням до першого є розставляння пріоритетів. Маючи план перед очима, треба ще й розуміти з чого почати і цьому також треба вчитись. Не можна взяти будь-яке завдання зі списку, оскільки деякі треба зробити швидше ніж інші, деякі делегувати, а деякі взагалі викреслити й забути. Як зрозуміти, що є що? Є багато технік, одна із найпопулярніших - метод Ейзенхауера. Він полягає в тому, щоб розділити всі свої справи на чотири категорії: важливі - термінові; важливі - нетермінові; неважливі - термінові; неважливі - нетермінові. Першими треба зробити важливі і термінові справи. Краще влаштувати свою роботу так, щоб ця категорія завжди була пустою. Важливі, але не термінові справи - основна маса задач, які треба просто виконувати. Однак термінові, але неважливі справи краще делегувати. Цей час може бути використаним на більш важливу роботу. Справи із останньої категорії треба скоротити до мінімальної кількості, тому що вони є викрадачами часу. Таким чином, бухгалтер встигне зробити все, а головне вчасно!

Третє правило пов'язане із середовищем працівника. Велику частину своєї роботи майже кожен бухгалтер виконує в офісі. Важливо тримати своє робоче місце в чистоті, щоб скоротити вплив зовнішніх факторів на виконання завдань. Більш того, потрібно облаштувати своє місце так, щоб в ньому було приємно знаходитись, адже роботу треба вміти перетворювати на те, що приносить задоволення, а не тяготить. А знаходячись в неприємному середовищі, важко відчувати себе задоволеним.

Не слід забувати про розвиток комп'ютерних технологій, адже вони є бездоганними помічниками, в тому числі для бухгалтерів. Комп'ютер або ноутбук – платформа роботи бухгалтера. Однак, можливо, він здатен робити набагато більше і швидше. Комп'ютерні програми дозволяють спростити багато дій за допомогою автоматизованих операцій, а також деякі з них мають шаблони, що прискорює час заповнення документів. Таким чином, це правило дозволить отримати декілька десятків додаткових хвилин, які можна використати, наприклад, на відпочинок [2].

Відпочинок, в свою чергу, також є важливою частиною будь-якої роботи. Надмірна кількість праці призводить до емоційного вигорання, погіршення якості зробленої роботи, навіювання будь-якої мотивації. Доречним є закономірне питання: скільки і як треба відпочивати? Сон, короткий передих, активний відпочинок – це все індивідуально. Про це більш детально розглядається в наступному правилі.

Розуміти свої особливості – дуже корисне вміння і воно також є одним із правил тайм-менеджменту. Заходячи в офіс о 9 ранку можна побачити два типи людей: тих, які активно працюють і тих, які намагаються збадьоритись з кавою. Однак ситуація змінюється, коли стрілка годинника показує вечірній час. Будь-якому фахівцю варто розуміти до якого типу належить він, як саме працює його організм, скільки відпочинку він потребує і якими інтервалами він має працювати. В просторах Інтернету можна побачити пораду - «робіть найважчі справи зранку», але не слід думати, що це є універсальним правилом. Варто визначити основні «правила» роботи своєї особистості методом спроб і практики задля того, щоб потім продуктивно використовувати свій час.

Раптові повідомлення, дзвінки, розмова з колегами, соціальні мережі – що з цього приносить користь роботі бухгалтера? Нічого, такі маленькі, але хитрі справи називають «викрадачами» часу. Боротьба з ними є наступним правилом тайм-менеджменту. Розумне використання часу схоже на торгівлю. Людина віддає час певній справі, а натомість отримує користь – покупка здійснена. Однак є речі, які забирають час без будь-якої вигоди, і від них треба вміти позбуватись. Гарний бухгалтер має привчити себе до допустимих і недопустимих справ в робочий час [3].

Тож, можна зробити висновок, що основними правилами роботи бухгалтера є планування, записування планів, розставляння пріоритетів, підтримка робочого місця в чистоті, використання нових технологій, раціональний відпочинок, розуміння власних

особливостей та відмова від «поглиначів» часу. Важливим елементом тайм-менеджменту є самодисципліна – інструмент без якого неможливе будь-яке вищеперераховане правило, оскільки вміння управляти часом – це вміння управляти собою та керувати своїм часом.

Список використаних джерел:

1. Штиршов О.М., Шудра О.М. Тайм-менеджмент: історичний розвиток та використання в науці управління. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/14.pdf.
2. Марія Галелюка, 7 правил організації робочого часу бухгалтера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://blog.liga.net/user/mgalelyuka/article/29370>.
3. Юрій Миронов, 10 порад з тайм-менеджменту і продуктивності для IT-спеціалістів. URL: <https://seolife.in.ua/2021/06/10-porad-z-taym-menedzhmentu-i-produktyvnosti-dlia-it-spetsialistiv.html>.

Матвєєва Ю. О., здобувачка вищої освіти, група ОА-212
Науковий керівник – **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РОЛЬ БУХГАЛТЕРА В ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ ТА УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Бухгалтерія займає найвагоміше місце в структурі управління підприємством, віддзеркалюючи усі наявні на підприємстві процеси, починаючи з виробництва, реалізації, постачання та обігу товарів, закінчуючи плануванням його діяльності, обробкою і передачею відповідних даних. З одного боку зазначена інформація є наслідком діяльності підприємства, а з іншого – даними для аналізу щодо прийняття важливих управлінських рішень господарюючого суб'єкта. Беззаперечно, що інформаційне забезпечення формується за рахунок даних бухгалтерського обліку, який потребує належної організації та орієнтації на забезпечення інформаційних вимог користувачів фінансової звітності. Зрозуміло, що від кваліфікації, досвіду, комунікабельності та компетентності бухгалтера залежить результативність діяльності підприємства.

Дійовість ведення бухгалтерського обліку на підприємстві більшою частиною залежить від обраної форми ведення обліку та відповідної організаційної роботи. В сучасному світі бухгалтер має бути не просто працівником облікового апарату, який розносить дані проведених господарських операцій в первинні документи, а й «головним радником» керівника, який виправляє всі помилки і вирішує всі проблеми, які можуть виникати на підприємстві. Головний бухгалтер, підпорядковуючись безпосередньо керівнику підприємства, несе відповідальність за формування облікової політики, стан бухгалтерського обліку, своєчасне надання повної і достовірної бухгалтерської звітності [1].

Всі вимоги до головного бухгалтера позначено на правовому рівні в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», в якому серед іншого зазначено, що головний бухгалтер має:

- ✓ забезпечувати дотримання встановлених принципів єдиного підходу до бухгалтерського обліку, складання та своєчасного подання фінансової звітності, організувати контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;

- ✓ організувати контроль за відображенням на всіх рахунках господарських операцій;

- ✓ брати участь у підготовці матеріалів, пов'язаних із відсутністю на складі та відшкодуванням витрат збитків внаслідок нестачі, крадіжки та пошкодження майна підприємства;

- ✓ забезпечувати перевірку бухгалтерського стану філій, представництв та інших самостійних підрозділів підприємства [2].

На підприємстві посада головного бухгалтера має фундаментальне значення, адже йому належить вся відповідальність за виконання господарських операцій, пов'язаних з

фінансами, контроль за рухом майна. Головний бухгалтер також бере участь у вирішенні питань організаційно-виробничого спрямування (в якій кількості виготовляти продукцію, куди її постачати, яку ціну встановлювати) .

За сучасних умов раціональна організація обліку, його роль в управлінні господарською діяльністю, потребує впровадження нових методів управління та надання відповідних послуг. Під раціональною організацією бухгалтерського обліку можна розуміти систему заходів щодо забезпечення найбільш ефективного виконання облікової функції. Рівень управління економікою підприємств і об'єднань багато в чому залежить від раціональної організації бухгалтерського обліку. Це пояснюється тим, що бухгалтерський облік створює більшу частину інформації, яку використовує система управління. Цілісність управлінських рішень залежить від їх цілісності, обґрунтованості та надійності. Отже, чим раціональніше буде створено систему організації бухгалтерського обліку на підприємстві, тим якіснішою буде отримана інформація для усіх управлінських служб та підрозділів підприємства (аналізу, контролю, нагляду та планування) [3, с. 17].

Побудова процесу організації бухгалтерського обліку передбачає поділ організації на функції та обов'язки для кожного з учасників процесу. Погоджуючись з думкою професора Ф. Ф. Бутинця, вважаємо за доцільне етапи організації бухгалтерського обліку представляти синергією методичного, технічного та організаційного:

✓ методичний - передбачає вибір способів, конкретних елементів та прийомів, що є основою для таких методів обліку, як документування, рахунки (синтетичні та аналітичні), подвійний запис, бухгалтерський баланс і звітність, інвентаризація, оцінка (майна та зобов'язань), калькулювання;

✓ технічний - передбачає правильний вибір облікової форми (яка найбільш характеризуватиме галузь підприємства), способу обробки даних, встановлення порядку здійснення записів та їх занесення у звіти;

✓ організаційний - забезпечує організацію процесу управління в бухгалтерії, здійснює організацію роботи облікового апарату [4].

Отже, підсумовуючи зазначимо, що головний бухгалтер це майже фінансовий керівник, який координує діяльність підприємства за рахунок даних обліково-аналітичного забезпечення, керує майже всіма процесами на підприємстві, забезпечує економічний розвиток та перспективи подальшого піднесення.

Список використаних джерел:

1. О. Акименко, В. Сорокопуд, І. Тебенко Роль головного бухгалтера в управлінні підприємством / Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит : сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : І Міжн.наук.-прак. конф. (м.Чернігів, 11 грудня 2015 р.): тези доповідей. – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – С. 18-20.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996 [зі змін. та доп.]. URL: <https://docs.dtkr.ua/doc>.
3. Сльозко Т. М. Організація обліку : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
4. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / за заг. ред. канд. екон. наук, проф. В. С. Леня. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 664 с.

Кокоша С. В., здобувачка вищої освіти гр. ЗМОА-211
Науковий керівник - **Гнедіна К. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ОБЛІКУ ЛІСОПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Єдина державна система електронного обліку деревини створена на виконання Розпорядження КМУ від 16.09.2009 р. № 1090-р для зменшення та запобігання незаконних рубок, зведення до мінімуму тіньового ринку деревини. Для більш ефективної

роботи системи розроблена програма «Електронний облік деревини» (далі - ЕОД). Електронний облік деревини – це система, яка на всіх етапах лісозаготівельних робіт засобами автоматизації фіксує та передає інформацію руху деревини з конкретизацією покладного (штабельного) обліку, групи, класу, виду, об'єму для подальшого використання в управлінському та бухгалтерському обліку [1].

Основні завдання системи ЕОД полягають, перш за все, у наданні своєчасної та достовірної інформації про рух деревини (наприклад - продукція приймається безпосередньо у місцях виконання робіт в день заготівлі деревини), по друге – в проведенні моніторингу використання лісових ресурсів, а також підтвердженні заготівлі, походженні та реалізації, систематизації та узагальненні інформації у розрізі лісокористувачів.

Робота з ЕОД починається зі створення єдиного електронного реєстру лісорубних квитків, вони є бланками суворої звітності. Лісорубні квитки супроводжуються створенням дозвільних документів на рубку відповідно до документів лісовпорядкування, дані виписаних лісорубних квитків вносяться в базу ЕОД [2]. Роботу з ЕОД схематично зображено на рисунку 1.

ЕОД - це закрита програма, контроль за роботою програми, коригування документів (прибуткування, щоденники, переміщення деревини), виправлення помилок покладено на адміністратора єдиної державної системи ЕОД - ДП «Лісогосподарський Інноваційно - Аналітичний Центр» (Далі ДП «ЛІАЦ»), що затверджено постановою КМУ від 04.12.2019 р. № 1142.

Інформацією, яка наведена на сайті ДП «ЛІАЦ» [3], можуть скористатися відповідні контролюючі органи для перевірки та контролю легального походження та руху лісопродукції, а також користувачі сайту. До такої інформації належить:

- Сертифікат про походження деревини;
- Біржові торги;
- Закупівлі;
- Реєстр лісорубних квитків;
- Система електронного обліку деревини;
- Мобільні додатки;
- Автоматизована система «пожежі»;
- Веб-портал електронних оголошень;
- Карта розміщення об'єктів переробки деревини;
- Моніторинг внутрішнього споживання;
- GPS моніторинг лісових машин.

Отже, основними особливостями та перевагами роботи системи ЕОД є постійний онлайн-моніторинг та контроль використання деревини; проведення аналізу якості та обсягу на всіх етапах обігу; перехід на електронний документообіг, взаємозв'язок між системою ЕОД та бухгалтерськими програмами; підтвердження легальної заготівлі деревини, боротьба з її тіньовим обігом; підвищення ефективності управлінських рішень; застосування методів електронного контролю за рухом деревини від моменту заготівлі до вивезення за митний кордон України.

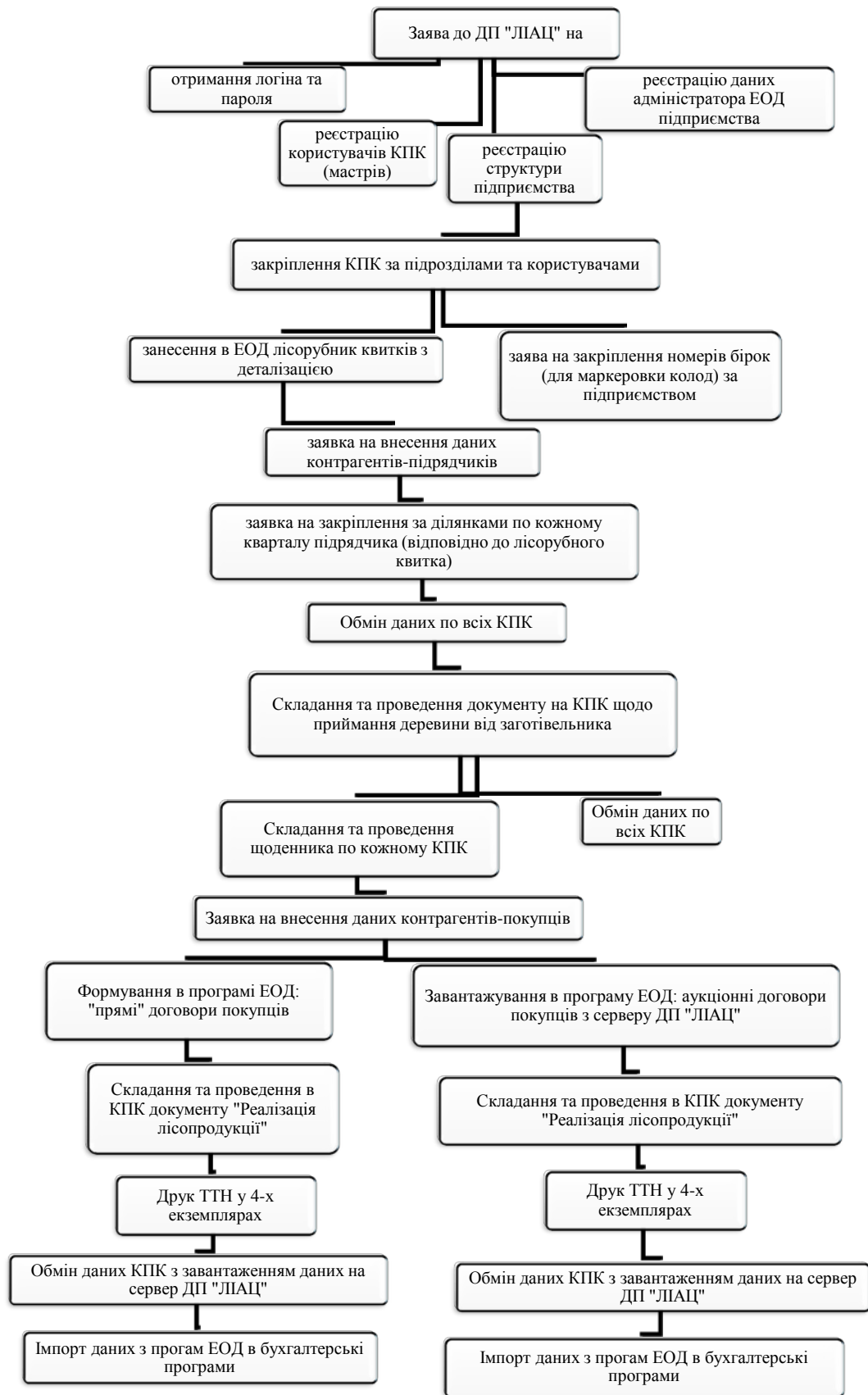


Рисунок 1. Схематичне представлення електронного обліку деревини*
 *Джерело: розроблено автором на основі даних [2,3]

Список використаних джерел

1. Електронний облік деревини. Офіційний сайт Державного підприємства «Мукачівське лісове господарство». URL: <https://mukachevolis.com.ua/informatsiya/elektronyj-oblik-derevyny/>
2. Інструкція з ведення електронного обліку деревини. Затв. Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27 вересня 2021 року № 621. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 жовтня 2021 р. за № 1343/36965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1343-21#Text>
3. Офіційний сайт ДП «ЛІАЦ». URL: <https://www.ukrforest.com/eod>

Сергієнко С. С., здобувачка вищої освіти гр. ПУА-211
Науковий керівник - **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент
Національний університет “Чернігівська політехніка”

ОПЛАТА ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна вплинула на всі сфери життєдіяльності в Україні, у тому числі й на бізнес і трудові відносини. Роботодавці зіштовхнулися з низкою проблем, пов'язаних із перенесенням робочих процесів та працівників у більш безпечні регіони країни або навіть за кордон. У гірших випадках організація чи підприємство може бути частково / повністю пошкоджене / знищене внаслідок військової агресії РФ.

З метою актуалізації трудового законодавства, Верховна Рада України 15.03.2022 р. ухвалила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (24.03.2022 р. набув чинності), який визначає особливості трудових відносин працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами на період дії воєнного стану [1]. Дана інновація передбачає нові умови укладання трудових договорів. У випадку непрацездатності за станом здоров'я, фактичної відсутності (які евакуювались в іншу місцевість, за кордон, місцезнаходження яких невідоме) роботодавець має право укладати договори з будь-якою категорією нових працівників на визначений строк.

Трапляється, що працівники установи, організації чи підприємств втрачають зв'язок із роботодавцем. Що робити в таких випадках? Відповідно до статті 21 Закону України “Про оплату праці” трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2]. Враховуючи викладене, працівник не зобов'язаний виконувати свої обов'язки на роботі, якщо він не забезпечений належними умовами праці. Підприємство, розташоване у небезпечних районах бойових дій, несе загрозу для життя і здоров'я його робітників, тож останній має право звільнитися за власним бажанням у строк, зазначений у його заяві. У найгіршому випадку, коли неможливо зв'язатися з роботодавцем по причині смерті, необхідно звернутися до правоохоронних органів, які згідно із Цивільним Процесуальним Кодексом України можуть встановити факт припинення трудових відносин. [3]

Одним із основних завдань бухгалтера є нарахування заробітної плати, але трапляються випадки, коли з різних причин зробити це неможливо. Заробітна плата виплачується працівнику на умовах, визначених трудовим договором, саме роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Він звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк

виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства [4]. Проте, якщо дії роботодавця несуть протиправний характер, він може бути притягнутий до відповідальності (дисциплінарної, матеріальної, адміністративної, фінансової або кримінальної).

Зараз українці роблять все можливе аби протидіяти ворогу, багато хто - захищає нас на передовій. Безумовно, громадяни, як були мобілізовані або прийняті на військову службу за контрактом (власним бажанням) отримуватимуть як заробітну плату, так і робочий стаж. Якщо працівник мобілізований, роботодавець має видати наказ про увільнення працівника від роботи на час проходження ним служби із збереженням середнього заробітку. Повістка і заява працівника є документами на підставі, яких роботодавець видає наказ про увільнення працівника від роботи. Увільнення - це призупинення трудових правовідносин, яке полягає в тимчасовому увільненні працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором.

Заробітна плата нараховується мобілізованому працівнику в тому ж порядку, що і до мобілізації. У разі якщо працівник не хоче аби гроші зараховувались на «зарплатну карту», він може написати заяву із проханням перераховувати всі належні йому виплати на певний картковий рахунок, вказавши реквізити цього рахунка. Якщо роботодавець видає заробітну плату готівкою з каси підприємства (установи, організації), то мобілізований працівник може оформити довіреність на будь-яку довірену особу. У разі порушення трудових прав мобілізованих працівників, роботодавець притягається до відповідальності відповідно до Законів України.

Отже, наразі значна кількість раніше проблемних питань щодо оплати праці може бути врегульована роботодавцями на підставі діючого законодавства. Чітко простежується, що основним напрямком тимчасових норм трудового права є забезпечення належного функціонування бізнес-процесів у таких непростих умовах. Саме спрощення існуючих та введення нових механізмів сприяло тому, що тепер роботодавці мають ефективні способи прийняти рішення, які дозволять в короткі строки оптимізувати витрати в частині оплати праці. Слід також пам'ятати, що кожен випадок є індивідуальним та вимагає попереднього вивчення складу штату працівників та особливостей діяльності підприємства у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Оплата праці в умовах воєнного стану. Безоплатна правова допомога: веб-сайт. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/oplata-pratsi-v-umovah-voyennogo-stanu/>.
2. Про оплату праці: закон України від 24.03.95 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#top>.
3. Що робити, якщо працівник втратив зв'язок з роботодавцем, який в результаті воєнних дій не може організувати такому працівникові роботу (знищення, руйнування приміщення юридичної особи, загибель чи зникнення фізичної особи-підприємця)? LigaZakon: веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG220023?an=94>.
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#top>.
5. Все про оплату праці під час війни: рекомендації роботодавцям. Liga Zakon: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210454_vse-pro-oplatu-prats-pd-chas-vyni-rekomendats-robotodavtsyam.
6. Про загальну мобілізацію: указ Президента від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>.

Хвостицька А. С., здобувачка вищої освіти гр. ОА-211

Науковий керівник: **Акименко О. Ю.**, д.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ БУХГАЛТЕРІВ

На сьогодні в світі, що активно розвивається, зростають масштаб та динамізм змін у підприємстві та бізнесі. Здебільшого методики, які використовували раніше - десять

років тому, зараз вважаються застарілими та неактуальними. Щорічно наш ринок праці поповнюється новими кадрами. Але співвідношення робочих місць і бажаючих їх отримати не дорівнює один одному. Розширення професійних можливостей особистості в результаті підвищення своєї ділової кваліфікації створює основу для службового зростання.

Попит на працівників, здатних раціонально використовувати свій час, завжди буде перевищувати пропозицію, з урахуванням того, що це надійні, результативні та уважні робітники. Нове покоління фахівців приділяє значну увагу плануванню та ефективній організації своєї праці, більш раціональному використанню робочого часу, оскільки неупорядкованість розпорядку дня створює непродуктивний стиль і призводить до ірраціонального використання часу у всіх сферах діяльності. Саме тому, під час навчання у ВНЗ важливо приділяти увагу як фаховим, так і вибірковим дисциплінам, серед яких слід виокремити «Тайм-менеджмент для бухгалтерів та податківців», опанування інструментів якого дозволить оволодіти навичками керування своїм часом та мінімізацією відволікаючих факторів («викрадачів часу»). Отже, постає потреба у вивченні випробуваних на практиці технічних прийомів та методів самоменеджменту, опануванні їх, вмінні використовувати у своїй повсякденній роботі.

Сучасний світ бухгалтера — це світ дедлайнів, невідкладних задач, масиву важливої інформації та документації. Звичайний ритм роботи — це ритм термінових платежів, узгодження договорів, підготовки звітності, роботи із податкової інспекцією та аудиторами, постійне підвищення кваліфікації та щоденне відслідковування змін у законодавстві. Поточні та термінові справи іноді займають більше часу, ніж було заплановано. Але, насправді, вісім годин нормованого робочого часу — це досить тривалий час, протягом якого, раціонально спланувавши, можна зробити майже всі справи із запланованих [3].

Отже, тайм-менеджмент — це раціональний розподіл годин в добі задля виконання всього запланованого, повноцінного відпочинку (сон 7-8 годин), ефективного дозвілля (залишатися здоровим). Це навичка, яку варто удосконалювати постійно. Розуміння того, що таке тайм-менеджмент та які його принципи, дозволяє досягнути цілей з мінімальними зусиллями та в потрібні терміни. Також це допомагає тримати в балансі різні сфери життя, не відмовлятися від відпочинку, спілкування з рідними, піклування про власне здоров'я. Тобто, тайм-менеджмент — це про work-life balance [1].

Основа продуктивності та ефективного використання робочого часу—планування та організація. Задля досягнення бажаної ефективності необхідно використовувати методи тайм-менеджменту. Опановуючи тайм-менеджмент як послідовне та цілеспрямоване використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці, вчимося оптимально та змістовно використовувати свій час як в повсякденному житті, так і в майбутній професії, не допускаючи витрачання часу зі своєї особистої провини або з провини інших людей; чітко визначати свої цілі, розраховуючи витрати часу на їх виконання і докладання максимуму зусиль для їх досягнення.

В процесі вивчення тайм-менеджменту здобувачі вищої освіти набувають різноманітних навичок, які допомагають їм у досягненні особистих та професійних цілей, самореалізації та побудові кар'єри [2].

Для з'ясування ролі тайм-менеджменту у формуванні професійності майбутніх фахівців освітньої програми «Облік і оподаткування», було проведено опитування серед здобувачів вищої освіти з використанням google форми. Внаслідок аналізу отримали наступні результати: 58% здобувачів вищої освіти систематично використовують методики тайм-менеджменту, ведуть щоденники, складають кожного дня список повсякденних справ (планування), використовують методику Парето та Ейзенхауера; 42% - встигають зробити все, що заплановано на день. Серед іншого, 84% здобувачів вищої освіти вважають вивчення тайм-менеджменту необхідним та важливим для своєї майбутньої кар'єри. Отже, для майбутніх бухгалтерів та податківців важливим є розвиток вміння щодо правильного розподілу часу, делегування обов'язків, керування колективом,

навчання та підвищення кваліфікації. Саме тайм-менеджмент дозволяє набути та поширити навички пов'язані з вирішенням проблем, максимальним використанням часу та можливостей [2].

Виконуючи певні функції, серед яких: (1) постановка цілей, (2) планування, (3) прийняття рішень, (4) реалізація і організація особистої діяльності, (5) контроль, (6) комунікація, тайм-менеджмент «має» в своєму арсеналі розроблені робочі прийоми і методи їхньої реалізації, а також очікувану користь / результат у вигляді ефективного використання часу.

Кожен успішний фахівець цінує власний час і для його заощадження регулярно проводить облік і аналіз використання особистого часового ресурсу, що є основою тайм-менеджменту.

Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення інструментів тайм-менеджменту дозволяють майбутнім фахівцям виконувати роботу з меншими витратами, отримувати кращі результати, оптимізувати організацію праці, знати як досягти професійних і особистих цілей у найкоротші строки. Навички, набуті після опанування курсу «Тайм-менеджмент для бухгалтерів та податківців», допоможуть в самореалізації особистості, побудові кар'єри та отриманні переваг над іншими фахівцями.

Список використаних джерел

1. Тайм-менеджмент. URL : <https://happy monday.ua/jeffektivnyj-tajm-menedzhment-5-sovetov>
 2. Сахно О. В., Денисова А. В. Самоменеджмент: навчально-методичний посібник до самостійного вивчення спецкурсу «Тайм-менеджмент» слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПНЗ. Біла Церква : - БІНПО УМО, 2017. 146 с.
 3. Галелюка М. 7 правил організації робочого часу бухгалтера. URL : <https://blog.liga.net/user/mgalelyuka/article/29370>
-

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF MANAGEMENT
AND PUBLIC GOVERNANCE DEVELOPMENT**

ПІДСЕКЦІЯ – ПІДПРИЄМНИЦТВА І ТОРГІВЛІ

SUBSECTION – ENTREPRENEURSHIP AND TRADE

Андрєєва С. О., здобувачка вищої освіти гр. ПТ-201
Науковий керівник – **Денисенко Т. М.**, к.т.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОЦІНКА ЯКОСТІ МОЛОЧНОГО ШОКОЛАДУ

Молочний шоколад - це твердий шоколадний кондитерський виріб, що містить какао, цукор і молоко. Це улюблені ласощі дітлахів та дорослих. Тому нами було обрано в якості об'єктів дослідження саме молочний шоколад.

Для проведення оцінки якості шоколаду було обрано три дослідних зразка, у вигляді шоколадних плиток: шоколад молочний з начинкою «Світоч» з арахісовою пастою; молочний шоколад Kinder chocolate з молочною начинкою; шоколад «Любімов Kids» молочний з молочною начинкою.

Визначення органолептичної оцінки якості починаємо з огляду упаковки. Тут варто звернути увагу на її цілісність та неушкодженість. Упаковка має бути не пом'ята, без подряпин, не розкрита, без залишків бруду на ній та привабливого зовнішнього вигляду, який привертає увагу споживача. За результатами досліджень не було виявлено пошкоджень у жодного із зразків. Перевіряючи маркування трьох дослідних зразків, порушень виявлено не було. Вся необхідна інформація викладена лаконічно, зрозуміло, з українським перекладом, шрифт на етикетці читається з легкістю та його не можна просто так стерти, строки придатності вказані на всіх упаковках. Після вивчення маркування та упаковки варто перейти до органолептичної оцінки якості самого продукту. На цьому етапі визначається смак, запах, зовнішній вигляд, форма, консистенція, структура шоколаду. Ці показники порівнюють з вимогами стандарту. Результати досліджень наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Органолептична оцінка якості зразків молочного шоколаду*

| Показник | Шоколад молочний з начинкою «Світоч» з арахісовою пастою | Молочний шоколад Kinder chocolate з молочною начинкою | Шоколад «Любімов Kids» молочний з молочною начинкою |
|--------------|--|---|---|
| 1 | 2 | 3 | 4 |
| Смак і запах | Характерний для даного виду шоколаду без стороннього присмаку і запаху. Яскраво виражений смак. Запах не дуже яскраво виражений. Але начинка має приємний та властивий арахісовій пасті запах. | Характерний для даного виду шоколаду без стороннього присмаку та запаху. Смак та запах даного шоколаду дуже яскраво виражені, солодкий приємний смак молочної начинки та ніжний молочний шоколад. | Характерний для молочного шоколаду, відсутні сторонні присмаки. Присутній приємний молочний запах, молочно начинка дуже ніжна та солодка. |

Закінчення табл. 1

| 1 | 2 | 3 | 4 |
|------------------|---|---|---|
| Зовнішній вигляд | Поверхня блискуча, рівна. Шоколад немає пошкоджень | Поверхня блискуча, рівна, без дефектів | Поверхня властива даному типу шоколаду, блискуча, шоколад рівно залитий |
| Форма | Згідно з рецептурою, без деформації та наявних дефектів, плитковомонолітний | Відповідає нормам для дитячого шоколаду | Плитки шоколаду були трошки прим'яті, через розплавлення |
| Консистенція | Тверда | Тверда | Виріб був трохи талий, м'який |
| Структура | Однорідна структура | Однорідна структура | Однорідна структура |

*власна розробка автора

Також нами була проведена бальна оцінка якості зразків шоколаду. Результати наведені на рис. 1.

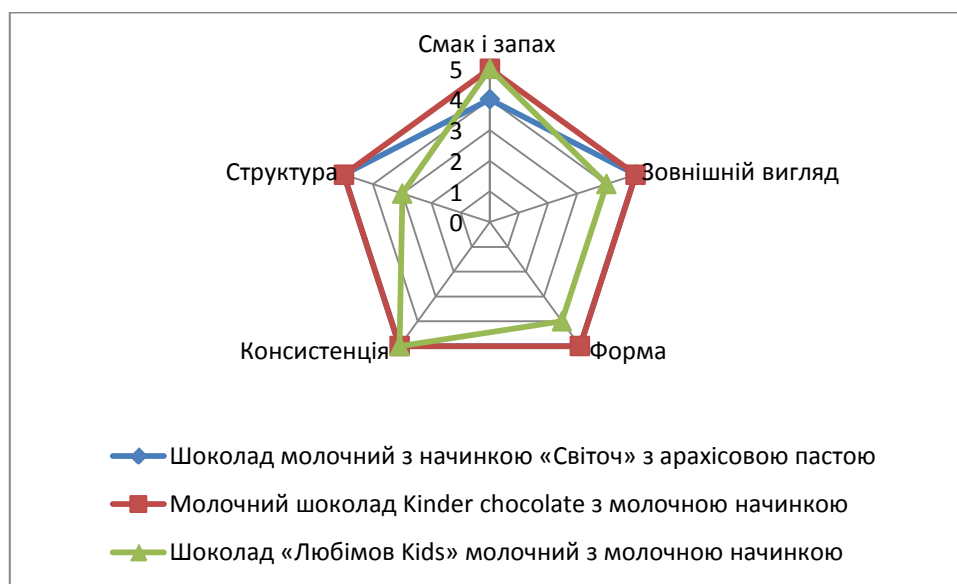


Рис. 1. Балова оцінка якості зразків шоколаду*

*власна розробка автора

У всіх дослідних зразків показники смаку і запаху, зовнішнього вигляду та структури були на високому рівні. Але форма та консистенція зразка ТМ «Любімов Kids» має порушення у вигляді оплавлення шоколаду, саме це свідчить про його не правильне зберігання. У двох інших зразків таких порушень не виявлено. Незважаючи на виявлені недоліки, зразки досліджуваного шоколаду мають задовільну якість та придатні для споживання.

Атрошенко Д. В., здобувачка вищої освіти гр. ПТ-201

Науковий керівник – **Денисенко Т. М.**, к.т.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗГУЩЕНИМИ МОЛОЧНИМИ ЗГУЩЕНИМИ КОНСЕРВАМИ В УКРАЇНІ

Згущені молочні консерви часто використовують, як замітник молока. Їх додають у такі напої як кава та какао або готують з них різні кондитерські вироби. Коли немає доступу до свіжого молока, молочні консерви є необхідністю для багатьох людей, особливо під час воєнного стану. Конкуренція між виробниками згущених молочних

консервів загострюється щороку. Через подорожчання сировини та газу в Україні зросла вартість і на виготовлену продукцію. На ринку склалася ситуація, що імпортовані згущені молочні консерви мають значно нижчу ціну. В таких умовах українська продукція постає в досить скрутному становищі.

Однією з проблем сучасного ринку молочної продукції в Україні можна назвати суттєве зменшення поголів'я корів. Статистику з цього приводу можна побачити на рис. 1.

Динаміка зміни кількості поголів'я корів (тис)

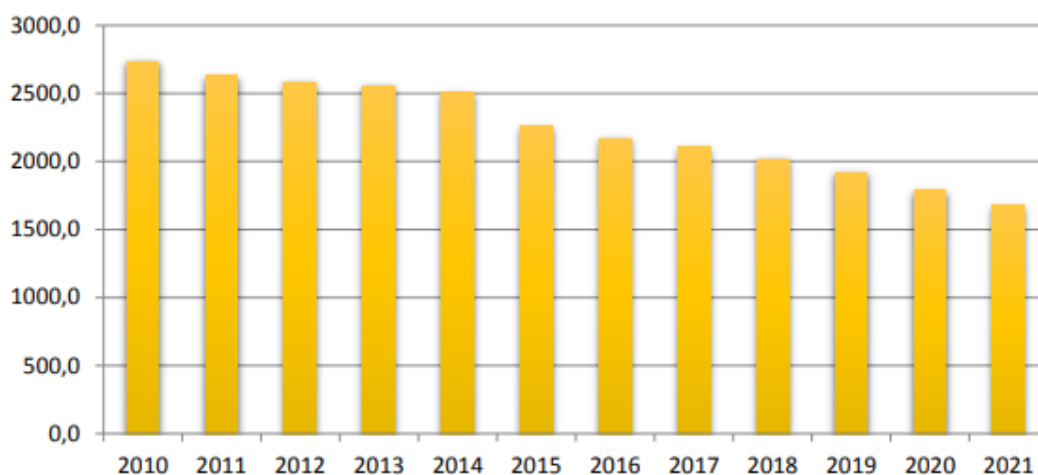


Рис.1. Кількість поголів'я корів в Україні*

*побудовано автором на основі джерела [1]

Статистичних даних по поголів'ю та виробництву молока наразі немає. Проте, за попередніми підрахунками, лише в лютому чисельність промислових корів скоротилася на 15 тис. голів. Мова йде про тимчасово окуповані території, де діяльність МТФ блокована окупантами. При цьому, за прогнозами, кількість поголів'я буде скорочуватися на фоні проблем з кормами та іншими складовими операційної діяльності. До кінця року загальна чисельність промислового поголів'я може опуститися з 423,7 до 394,2 тис. голів.

За попередніми прогнозами, виробництво промислового молока у 2022 році може опуститися на 19,5% — з 2,75 до 2,21 млн. т. Відповідно, надходження молока на переробні підприємства буде також скорочуватися: за нашими оцінками — в межах 22%.

Згущені молочні консерви складають майже третину всього експорту молочних продуктів. Найбільшими ринками збуту українських згущених молочних консервів були такі країни: Алжир, Албанія, Грузія, Ізраїль, Нідерланди, Республіка Молдова, Японія. Найболючішою темою залишається експорт, адже порти Чорного моря залишаються заблокованими, а до Європи можуть поставляти молочні продукти лише переробники, які мають єврономери. Тому на кінець березня зовнішня торгівля молочними продуктами залишалася практично заблокованою. Склади перенавантажені молочними продуктами, що стримує роботу галузі та позбавляє її реальних валютних надходжень. Над вирішенням цих питань наразі активно працює профільне міністерство.

Україна щомісяця втрачає 1,5 млрд. дол. від блокування експорту. В європейських споживачів створюється продовольча криза, а в африканських — посилюється голод.

Виходячи з того, які фактори наразі чинять тиск на світовий молочний ринок, варто очікувати, що поточний рік буде непростим — як для України, так і світу в цілому:

1. **Ціни на молоко будуть рости й надалі.** Особливо гостро це відчуватиметься у першому півріччі 2022 року.

2. Попри високі закупівельні ціни собівартість буде досить важко покрити. Світова ціна на корми у 2021 році вже зросла на 38% і буде зростати в поточному році через війну

в Україні. Крім того, будуть рости ціни на паливо, газ та добрива через блокування торгових відносин з країною-агресоркою — росією.

3. **Зростає значення самозабезпечення молочною продукцією для продовольчої безпеки.** Зриви в глобальному ланцюзі поставок, ймовірно, триватимуть і надалі, створюючи невизначеність як для покупців, так і для продавців. Тому достатній обсяг молочної продукції відіграватиме суттєву роль. Держави будуть створювати належні умови для нарощення власного виробництва.

4. **Пандемія продовжуватиме впливати на молочну галузь та зайнятих в молочній промисловості.** Після спалаху пандемії COVID-19 молочна промисловість швидко пристосувалася і спочатку не зазнала значного впливу на ціни, попит і пропозицію молока. Оскільки пандемія триватиме й у 2022 році, проблема доступності робочої сили може вплинути на зайнятість на молочних фермах, а також на зайнятість по всьому ланцюжку створення вартості. Це підвищить значимість продуктивності та може прискорити впровадження нових технологій.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Ukrstat: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Асоціація виробників молока веб-сайт. URL: <https://avm-ua.org/uk/>

Атрощенко Д. В., здобувачка вищої освіти гр. ПТ-201

Ганєєва Т. В., ст.викладач

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ КАПСУЛ ДЛЯ ПРАННЯ

Синтетичні мийні засоби впевнено займають велику частку ринку засобів для прання. Попит на них невпинно зростає щороку. Постійно з'являються нові засоби, які полегшують прибирання у домі та прання білизни, наприклад, капсули для прання, які мають специфічні характеристики. Неправильне поводження з СМЗ та використання їх не за призначенням можуть мати негативні наслідки. Тому оцінка показників якості капсул для прання є актуальним питанням.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо використання капсул для прання, сформованих за результатами проведення оцінки показників якості.

Об'єктом дослідження було обрано капсули для прання відомих торгових марок: Persil Універсал Duo, Ariel Pods Все-в-1 Гірське джерело, Tide Все в 1 Альпійська свіжість (рисунок 1). За класифікацією синтетичних мийних засобів обрані зразки є рідкими, універсальними та призначені для машинного прання. Дані засоби виділяються своєю зручністю та простотою у користуванні, не потребують додаткових вимірювань об'єму необхідного для прання та приладдя для набирання засобу.



Рисунок 1 – Фото досліджуваних зразків

Кожен з обраних засобів для прання є універсальним та має позначення про відсутність фосфатів у своєму складі. Предметом дослідження є показники якості капсул для прання.

У ДСТУ 2972:2010 Засоби мийні синтетичні порошкоподібні. Загальні технічні вимоги та методи випробування висуваються такі вимоги до якості: зовнішній вигляд (гранули або порошок), мийна здатність (не менше 85%), хімічна вибілювальна здатність (не менше 80%) [1]. На сьогодні в Україні не запроваджено ДСТУ з вимогами до рідких засобів для прання, а також відсутні вимоги щодо їх особливої форми – капсул.

Оцінка маркування упаковки зразків виявила, що етикетки всіх зразків містять всю необхідну інформацію, також в перекладі на українську мову, літери чіткі, розбірливі, достатнього розміру. Упаковка має складний для дітей механізм відкриття.

Органолептична оцінка включала перевірку цілісності капсул, наявність різних видів пошкоджень та дефектів, наскільки відповідає консистенція засобу його опису. У всіх трьох зразках порушень не виявлено. Вага капсул представлених зразків знаходилася у межах, зазначених на упаковці.

У рекламі капсул для прання звертається увага на зручність застосування та дозування, що забезпечується використанням для порційного пакування водорозчинного полімеру (полівінілспиртові капсули). Тому, доцільним є визначення швидкості розчинення. На етикетках всіх трьох зразків зазначається, що капсули є ефективними та добре розчиняються у воді від 20°C. Проведене дослідження розчинності капсул за різної температури показало, що за температури 20°C капсули повністю розчинилися протягом 2 годин, за температури 40°C – 30 хвилин, 60°C – 13-19 хвилин.

Одним з найголовніших показників якості СМЗ є його мийна здатність. Для цього досліді зразки бавовняної білої тканини були штучно забруднені соняшниковою олією, технічним вуглецем, вазеліновим маслом та водним розчином з масовою часткою аміаку 25% [2]. Миючі засоби добре впоралися майже з усіма видами забруднень, труднощі виникли тільки з технічним вуглецем. Найкраще з видаленням цього забруднення впорався зразок №1 (Persil).

Таблиця 1 – Результати оцінки показників якості СМЗ

| Показник | Зразок №1 Persil | Зразок №2 Ariel | Зразок №3 Tide | Вимоги ДСТУ |
|---------------------------------|---------------------|--------------------|-------------------|------------------|
| Концентрація водневих іонів, рН | 7,58 | 7,17 | 7,14 | 7,5-11,5 |
| Масова частка хлоридів, % | 1,768 | 2,991 | 2,920 | не більше 7 |
| Піноутворююча здатність, мм | 10 | 28 | 34 | не більше 200 мм |
| Піностійкість | 0,050 | 0,054 | 0,029 | не більше 0,3 |

Зразки №2 і №3 мають менший показник рН, що зменшує їх ефективність у боротьбі з різними видами забруднень. Показник концентрації водневих іонів у них ближчий до нейтрального середовища, що характерне для синтетичних миючих засобів, які не потребують повторного змивання. Масова частка хлоридів у всіх трьох зразках в межах норми.

У всіх зразків піноутворююча здатність не перевищує зазначені норми, тобто досліджувані засоби не утворюють надмірної піни, що є важливим при пранні у автоматичній пральній машині. Зразок №1 має найнижчу піноутворюючу здатність. Піностійкість у всіх трьох зразків в межах норми. Зразок №3 має найвищу піноутворюючу здатність та найнижчу піностійкість.

Висновки та пропозиції. Було проведено дослідження з оцінки якості трьох зразків синтетичних мийних засобів у вигляді капсул для прання. Дослідження починали з вивчення етикетки, не було виявлено суттєвих порушень, все відповідає вимогам Технічного регламенту. Далі було перевірено компанії на добросовісність, чи справді маса засобу в капсулі відповідає зазначеній на упаковці. В цьому досліді також порушень не виявлено, в жодній капсулі не було менше засобу, ніж було вказано на етикетці.

Мийна здатність досліджених зразків непогана. Труднощі виникли тільки з відпиранням технічного вуглецю. На тканині всіх трьох зразків залишилися чорні сліди,

але у зразка №1 (Persil) вони найбільш світлі та непомітні. Показник концентрації водневих іонів показав, що середовище зразків засобів ближче до нейтрального, хоча у зразка №1 (Persil) можна віднести до слаболужного. Такий низький показник може впливати на їх ефективність в боротьбі з плямами. Масова частка хлоридів, показник піноутворюючої здатності та піностійкості в межах норми.

Капсули були перевірені на розчинність у воді, що не регламентується нормативними документами, але має вплив на споживання. Прання з капсулами у воді з температурою до 40°C може бути не ефективним, оскільки засіб може не встигнути повністю розчинитися, а тому він залишиться на поверхні випраних речей. Залишки прального засобу є досить активним алергеном, особливо для новонароджених.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 2972:2010 Засоби мийні синтетичні порошкоподібні. Загальні технічні вимоги та методи випробування [Чинний від 2011-07-01]. Київ, 2011. 12 с.
2. ДСТУ 2665:2012 Засоби мийні синтетичні. Метод визначання мийної здатності. [Чинний від 2013-07-01]. Київ, 2013. 16 с.

Сироватко М. Р., здобувач вищої освіти гр. ПТ-201

Ганєва Т. В., ст.викладач

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПОРІВНЯННЯ ФІЗИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГАЗОБЛОКІВ

Одним з найпопулярніших сучасних будівельних матеріалів є блоки з ніздрюватого бетону, або простіше газоблок чи газобетон. Блоки з ніздрюватого бетону – це будівельний матеріал, котрий використовується для будівництва, відновлення, ремонту різних будівель і споруд. Застосовують його для зведення малоповерхових будинків або котеджів, гаражів, боксів, підсобних приміщень.

Будівництво приватних будинків набуває все більшого поширення, в зв'язку з чим виникає необхідність в застосуванні будівельних матеріалів, що відповідають вимогам: швидкість зведення об'єкта нерухомості; легкість як самого матеріалу так і його монтажу, обробки; економічна складова. Плюси у використанні газобетонних блоків на сьогодні є незаперечними. Ключовою особливістю цих будматеріалів є поруватість, що надає унікальні властивості, це і висока теплоізоляція, вища ніж у цегли. Фактично газоблоки одночасно поєднують в собі якості будівельного матеріалу для зведення стін та утеплювача.

Об'єктом досліджень обрано блоки з ніздрюватого бетону двох найбільших та найпопулярніших виробників на території України: ТОВ «Аерок» та ТОВ Орієнтир-Буделемент (Stonelight), а також імпортований зразок, походженням з Республіки Білорусь. Всі досліджувані зразки за призначенням належать до групи стінових (для зведення несучих стін), а також мають майже однакові розміри (200мм*300мм*600-625мм), за густиною також належать до однієї групи D500 (500 кг/м³) (рисунок 1).



Рисунок 1 – Фото досліджуваних зразків

Предметом досліджень є фізичні властивості газобетонних блоків, та вплив даних властивостей на споживання. Метою дослідження є визначення та порівняння отриманих значень фізичних властивостей зразків із розробкою пропозицій щодо їх використання.

Вимоги до показників якості, котрим мають відповідати газобетонні блоки, нормовані державним стандартом ДСТУ Б В.2.7-137:2008 [1]. У ДСТУ встановлені вимоги щодо геометричних розмірів та їх точності, сировинних матеріалів (марка та середня густина бетону), теплопровідність, усадка при висиханні, відпускна вологість бетону блоків та інші. Щодо геометричних розмірів блоків, відхилень від прямолінійності граней та прямокутності, наявності відбитостей кутів та ребер, встановлено допустимі відхилення, котрі відрізняються, в залежності від того матеріалу, який застосовується при муруванні стінових конструкцій: на клейових сумішах чи цементних розчинах. Для останніх передбачено більші допустимі відхилення. Результати проведених досліджень представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Результати оцінки якості зразків

| Показники | Зразок 1 (ТОВ «Орієнтир- Буделемент») | Зразок 2 (Білоруський газоблок) | Зразок 3 (ТОВ «Аерок») | Вимоги ДСТУ |
|---|--|--|--|--|
| Наявність візуальних дефектів (відколів, відбитостей кутів та ребер, наявність раковин) | Відбитість кутів – 1 шт. (4мм), відбитості граней та раковини відсутні | Відбитість кутів – 2 шт (3-5мм), відбитості граней – 1 шт. (5мм), раковини (до 5 мм) | Раковини (3-5 мм), відбитості граней – 1 шт. (3-5мм), відбитості кутів – 2 шт. (2-3мм) | Відбитості кутів та граней не більше двох (за розмірами не більше 5мм), присутні неглибокі (до 5мм) раковини |
| Відхили від лінійних розміри виробів, мм | 200*300*600; Відхили в різних частинах блоків до 2мм | 200*300*625; Відхили в різних частинах блоків до 2мм | 200*300*600; Відхили в різних частинах блоків до 2мм | Відхили за розмірами: довжина, товщина, висота (± 2 мм) |
| Густина бетону з урахуванням поруватості, кг/м ³ | 563 | 554 | 520 | 420 – 530 |
| Справжня густина, кг/м ³ | 1530 | 1618 | 1665 | – |
| Показник поруватості виробів, % | 63,2 | 65,8 | 69 | – |
| Міцність на стиск, МПа | 1,8 | 2,01 | 1,97 | не менше 3,62 |
| Водопоглинання, % | 24,6 | 34 | 46,7 | – |
| Міцність на стиск у вологонасиченому стані, МПа | 1,07 | 1,2 | 1,15 | – |

За результатами проведеної оцінки якості, встановлено, що всі зразки відповідають нормам за лінійними розмірами, прямокутністю та наявністю візуальних дефектів. За показником середньої густини газобетонних блоків лише блок компанії ТОВ «Аерок» відповідає вимогам. Міцність на стиск не відповідає заявленому значенню у всіх зразків.

Визначена поруватість виробів найвища у зразка 3, але при цьому саме у нього найвище водопоглинання, що вказує на велику кількість відкритих пор.

Висновки та пропозиції. За результатами проведеної оцінки якості досліджуваних зразки не відповідають вимогам ДСТУ за показниками середньої густини газобетонних блоків (відхилення складає приблизно 5-7% від заявлених виробниками), а також показниками міцності на стиск виявлені великі відхили (майже в два рази менше). Відповідають нормам показники лінійних розмірів виробів, прямокутності та наявності візуальних дефектів.

Поруватість не нормується ДСТУ, проте, відіграє величезну роль саме для виробів з ніздрюватого бетону. Адже, саме наявність пор (в основному закритих) позитивно впливає на показники теплозбереження будівлі, тому що вони затримують вивільнення

тепла назовні. Недоліком є наявність відкритих пор у структурі матеріалу. Волога, котра заповнює пори при забивних дощах за відсутності штукатурки, недостатньо швидко випаровується і приморозки сприятимуть тому, що волога замерзатиме, та пошкоджуватиме структуру виробів, поступово руйнуючи окремі блоки.

Отже, виробникам даної продукції необхідно ретельніше слідкувати за якістю сировини, за суворим дотриманням технології виготовлення, а також ретельніше контролювати якість на кожному з етапів виробництва. І завдяки цьому можна значно покращити якість продукції.

Список використаних джерел

1. ДСТУ Б В.2.7-137:2008 Блоки з ніздрюватого бетону стінові дрібні. Технічні умови. [Чинний від 2008-10-01]. Київ, 2008. 16 с.

Яценко В. М., здобувачка вищої освіти гр. ПТ-211
Ганєєва Т. В., ст.викладач

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

АНАЛІЗ РІВНЯ ЕСТЕТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОСУДУ ОДНОРАЗОВОГО

Сучасний розвиток надання послуг швидкого харчування досяг високого рівня конкуренції. Споживач вимагає не лише якісного та швидкого надання послуги, але й потребує задоволення естетичних потреб. Саме тому, оцінка та аналіз естетичних властивостей одноразового посуду, що використовується у даній сфері діяльності, є актуальним питанням.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу естетичних властивостей стаканчиків для кави одноразового використання у мережах кав'ярень міста Чернігова та розробка пропозицій з вдосконалення чи оновлення їх дизайну.

Об'єктом дослідження було обрано вид одноразового посуду – стаканчики для кави, який є найбільш яскравим та інформаційно виразним, що підкреслює оригінальність мережі кав'ярень та несе додаткову рекламну функцію: Small, Chernika, АТБ, Lucky Coffe, Aroma Kava, Coffee Boss (рис. 1). Предметом дослідження є естетичні показники.



Рисунок 1 – Фото досліджуваних зразків

Відповідно до ДСТУ 3963-2000 [1] естетичні показники якості розглядаються за чотирма напрямками: художня виразність, раціональність форми, цілісність композиційно-пластичного вирішення форми та досконалості виробничого виконання, які

відображені у відповідних одиничних показниках. Розглянуті показники представлені у графі 1 таблиці 1.

У таблиці 1 представлено оцінку споживачами у балах естетичних показників якості зразків, представлених для дослідження. Було використано шкалу балової оцінки:

- 5 показник відображено інтенсивно
- 4 показник відображено сильно
- 3 показник відображено достатньо
- 2 показник досить чіткий
- 1 показник не виділено, ледь відчувається
- 0 показник відсутній

Таблиця 1 – Оцінка естетичних показників якості стаканчиків для кави

| Показник | | Оцінка, бал | | | | | |
|---|---|-------------|----------|-----|--------------|------------|-------------|
| | | Small | Chernika | АТБ | Lucky Coffee | Aroma Kava | Coffee Boss |
| Художня виразність | Знаковість | 4 | 4 | 4 | 4 | 5 | 5 |
| | Оригінальність | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| | Стильова відповідність моді | 5 | 3 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| Рациональність форми | Функціонально-конструктивна зумовленість форми | 4 | 3 | 4,5 | 5 | 5 | 4 |
| | Ергономічна обумовленість | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| | Організованість об'ємно-просторової структури | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| Цілісність композиційно-пластичного вирішення форми | Тектонічність | 3 | 5 | 5 | 3 | 5 | 5 |
| | Пластичність | 5 | 4 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| | Впорядкованість графічних образотворчих елементів | 5 | 3 | 4,5 | 4,5 | 5 | 5 |
| Досконалість виробничого виконання | Чистота виконання контурів та сполучень | 5 | 4 | 5 | 4,5 | 5 | 5 |
| | Ретельність покриттів і опорядження | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 |
| | Чіткість виконання фірмових знаків | 4 | 2 | 3 | 5 | 3 | 5 |
| | Стійкість до пошкоджень | 5 | 3 | 5 | 5 | 4 | 5 |

Для проведення аналізу рівня естетичних властивостей стаканчиків для кави було застосовано профільний метод. Результати представлено на рисунку 2.

Висновки та пропозиції. Найбільш повно та яскраво виражені естетичні показники у стаканчиках, які використовує мережа Coffee Boss, єдине зауваження стосувалося ергономічної пристосованості, а саме, відсутність у конструкції захисту долоні від високої температури. Найбільше зауважень було до естетичних властивостей стаканчиків мережі Chernika: підприємцю слід звернути увагу та виділити кошти на професійне формування стилю та якісну поліграфію.

Представлені зразки в цілому задовольняють естетичні потреби споживачів, але підприємцям доцільно постійно відслідковувати новітні тенденції у дизайні пакування і одноразового посуду та запроваджувати їх у власному бізнесі.

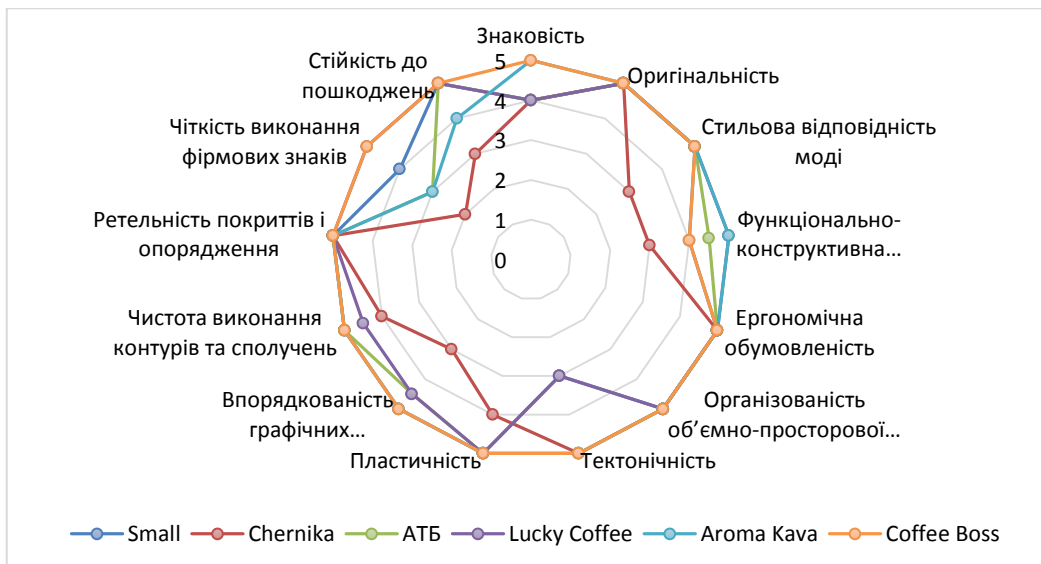


Рисунок 2 – Профіль оцінки естетичних показників якості стаканчиків для кави

Список використаних джерел

1. ДСТУ 3963-2000 Дизайн і ергономіка. Класифікація і номенклатура дизайнових та ергономічних показників якості побутових машин та приладів [Чинний від 2001-01-01]. Київ, 2000. 16 с.

Євган Ю. М., здобувач вищої освіти гр. МПТ-211

Науковий керівник — **Соломаха І. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БРЕНДІВ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ЖЕЛЕ

В ході роботи було проведено оцінку конкурентоспроможності українських брендів желе: ТМ «Деко», ТМ «Мрія», ТМ «Еко», ТМ «Украша», ТМ «Iris».

Оцінку конкурентоспроможності брендів желе проводили експертним методом за такими показниками: оцінка зовнішньої упаковки, оцінка етикетки, оцінка прихильності споживачів визначених сегментів ринку, оцінка процесу позиціонування продукту, оцінка, рекламного супроводження, оцінка правового захисту продукції, оцінка досконалості формулювання символу бренду продукції, оцінка тривалості бренду продукції, оцінка рівня цін.

Бальна оцінка зовнішньої упаковки брендів желе показала, що всі зразки мають зовнішню упаковку в наявності. Дизайн кожної упаковки відрізняється своєю індивідуальністю, викликає позитивні емоції. Інформація присутня на кожній упаковці і відіграє роль засобів реклами, акцентуючи увагу на позитивних якостях продукту. За результатами бальної оцінки етикетки як складової брендів желе можна зробити висновок, що кожен з 5 брендів желе набрали майже однакову кількість балів – по 10, тільки такі бренди як, «Мрія» та «Еко» набрали по 11. Всі етикетки окрім ТМ «Мрія» та ТМ «Еко» мають інформацію на етикетці у вигляді рекламного заклику та інструкції по застосуванню з наголосом на високу якість та особливі вигоди продукту, а етикетки ТМ «Мрія» та ТМ «Еко» мають більш деталізовану інформацію.

Оцінювання прихильності споживачів визначених сегментів ринку, щодо органолептичних властивостей брендів желе, виявило, що основними покупцями желе є жінки у віці 25-55 років, часто домогосподарки, кількість осіб в сім'ї - 2-3. З чоловіками ситуація трохи інша. Основна вікова категорія - 25-45 років, з високим рівнем доходу і кількістю членів сім'ї – 3 особи. За результатами бальної оцінки процесу позиціонування різних брендів желе можна зробити висновок, що такі торгові марки як «Мрія» та «Еко» набрали по три бали, так як ці дві марки мають більші переваги по відношенню до інших брендів і мають краще позиціонування.

Торгові марки «Деко» та «Iris» набрали по одному балу так як ці марки менш відомі і їх позиціонування на ринку слабке. Торгова марка «Украса» набрала 2 бали так як дана марка має чітке відмежування від інших у цьому сегменті.

Провівши бальну оцінку мерчандайзингу брендів желе українських виробників, можна зробити висновок, що торгові марки «Мрія» та «Еко» набрали по три бали, так як вони мають більші переваги по відношенню до даного бренду. Торгова марка «Деко» набрала 2 бали. Торгові марки «Iris» та «Украса» набрали 0 балів, так як вони майже не відомі і мають менше заходів, які роблять їх впізнаваними на ринку. Тому даним торговим маркам потрібно вживати заходів щодо кращої впізнаваності їх на ринку і підвищувати конкурентоспроможність по відношенню до інших брендів.

Оцінка рекламного супроводження брендів желе українських виробників показала, що найбільшу кількість балів набрала ТМ «Мрія», ТМ «Еко» набрала 5 балів, по 3 бали у ТМ «Деко» і ТМ «Iris». ТМ «Украса» набрала 4 бали. Таким чином, можна сказати, що деякі з торгових марок проводять дегустацію свого продукту в торгових залах, також показують безпосередньо свою продукцію з описом її конкурентоспроможних характеристик та демонструють з презентацією її привабливих смакових характеристик. Деякі мають просте рекламне супроводження.

За результатами бальної оцінки правового захисту продукції брендів желе українських виробників, можна зробити висновок, що ТМ «Мрія», ТМ «Еко» та ТМ «Украса» ґрунтується на товарній марці, яка визнана в Україні, ТМ «Деко» та ТМ «Iris» ґрунтується не на товарній марці, яка юридично захищена/зареєстрована.






Провівши бальну оцінку досконалості формулювання символу брендів желе українських виробників, можна зробити висновок, що однакову кількість балів набрали ТМ «Мрія», «Еко» та «Украса» - 2 бали, так як дані торгові марки позитивно сприймаються і не викликають негативних відчуттів, ТМ «Деко» та «Iris» набрали по по 1 балу, так як дані бренди не викликають ніяких емоцій.

Оцінка тривалості бренду брендів желе показала, що найбільшу кількість балів набрали такі марки як: ТМ «Мрія», ТМ «Еко» та ТМ «Деко» - 3 бали, так як дані марки добре відомі і вийшли на ринок більше десяти років назад, дві інші марки набрали по по 2 бали, так як дані марки також не менш відомі на ринку, але користуються не меншим авторитетом ніж перші бренди желе.

Оцінювання рівня цін брендів желе українських виробників, можна зробити висновок, що кожна торгова марка має середню ціну серед всього асортименту даного виду желе на українському ринку.

Зведені результати оцінки конкурентоспроможності брендів желе наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Оцінювання конкурентоспроможності бренду продукту

| Складові конкурентоспроможності бренду | Коеф. вагомості |  | |  | |  | |  | |  | |
|--|-----------------|---|-------------|---|-------------|--|-------------|---|-------------|---|-------------|
| | | бал | Бал | бал | Бал | бал | Бал | бал | Бал | бал | Бал |
| 1. Оригінальність упаковки | 0,1 | 8 | 0,8 | 8 | 0,8 | 8 | 0,8 | 8 | 0,8 | 8 | 0,8 |
| 2. Етикетка | 0,2 | 11 | 2,2 | 11 | 2,2 | 11 | 2,2 | 11 | 2,2 | 11 | 2,2 |
| 3. Позиціонування | 0,03 | 3 | 0,09 | 3 | 0,09 | 1 | 0,03 | 1 | 0,03 | 2 | 0,06 |
| 4. Органолептичні властивості | 0,3 | 3 | 0,9 | 3 | 0,9 | 3 | 0,9 | 3 | 0,9 | 3 | 0,9 |
| 5. Мерчандайзинг | 0,07 | 3 | 0,21 | 3 | 0,21 | 2 | 0,14 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| 6. Реклама | 0,15 | 6 | 0,9 | 5 | 0,75 | 3 | 0,45 | 3 | 0,45 | 4 | 0,6 |
| 7. Правовий захист | 0,05 | 3 | 0,15 | 3 | 0,15 | 1 | 0,05 | 1 | 0,05 | 3 | 0,15 |
| 8. Досконалість формулювання бренду | 0,01 | 2 | 0,02 | 2 | 0,02 | 1 | 0,01 | 1 | 0,01 | 2 | 0,02 |
| 9. Тривалість на ринку | 0,02 | 3 | 0,06 | 3 | 0,06 | 3 | 0,06 | 2 | 0,04 | 2 | 0,04 |
| 10. Рівень ціни | 0,07 | 2 | 0,14 | 2 | 0,14 | 2 | 0,14 | 2 | 0,14 | 2 | 0,14 |
| Всього: | 1,0 | 44 | 5,47 | 43 | 5,32 | 35 | 4,78 | 32 | 4,62 | 37 | 4,91 |

Отже, провівши комплексну оцінку конкурентоспроможності брендів желе українських виробників, можна зробити висновок, що найбільш конкурентоспроможним є бренд «Мрія» (5,47), так як дана марка набрала найбільшу кількість балів по відношенню до інших. З меншими показниками посідають нижчі позиції такі торгові марки: «Еко» (5,32), «Украша» (4,91), «Деко» (4,78) відповідно, і дані марки є не менш конкурентоспроможними на ринку желе.

З найнижчим показником конкурентоспроможності є ТМ «Iris» (4,62), це означає, що дана марка є недостатньо конкурентоспроможною, тому для покращення становища потрібно удосконалювати всі вище оцінені складові конкурентоспроможності.

Кононенко С. О., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Науковий керівник – **Іванова Н. В.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ АУТСОРСИНГУ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Пандемія COVID-2019 завдала серйозної шкоди світовій економіці, але режим локдауну, при якому людям наказано не виходити з дому, за винятком крайньої необхідності, виявився дуже прибутковим для деяких компаній [1]. E-Commerce бізнес показав себе з найкращої сторони та остаточно закріпив тенденції для бізнесу на найближчий час, а саме перехід або частковий перехід бізнесу в інтернет. Бізнес, який не зміг адаптуватись до реалії нового світу став збитковим, або закотився взагалі.

Ключову роль у процесі цифрової трансформації бізнесу та ринку електронної комерції відіграє аутсорсинг. Аутсорсинг – це бізнес практика, за якої компанія наймає третю сторону для виконання завдань, операцій або надання послуг для компаній. Використання бізнесом послуг зовнішніх підрядників у різних галузях підвищує конкурентоспроможність, а також надає доступ до необхідних професійних ресурсів при певному зниженні власних витрат для вирішення поставлених завдань. Якщо розглядати активний бізнес, який хоче зайти на ринок E-Commerce та ринок E-Commerce в цілому, то зазвичай такому бізнесу вигідно замовити послуги ІТ компаній для створення та ведення цифрових додатків WEB та Mobile Applications.

Аутсорсинг в сфері E-Commerce ефективно використовується у сферах ІТ (розробка ПО, обслуговування обладнання), маркетингу (call-centers, онлайн-консультації), логістики, платіжних систем, фінансів.

Використання людського ресурсу – це основа успішної роботи аутсорсингу у світі. Серед країн-виконавців лідирують Індія, Китай, до яких надходять замовлення з країн Європи, США, Японії. За даними глобального рейтингу Global Services Location Index, GSLI за 2021 рік американської консалтингової компанія A. T. Kearne, Україна посідає 42 друге місце за аутсорсинговим потенціалом серед 60 досліджених за 38 показниками, порівнюючи фінансову привабливість, професіоналізм і наявність необхідного людського ресурсу, а також бізнес-середовище [2]. У 2019 році Україна у цьому самому рейтингу займала 20 місце. Литва, Україна та кілька інших країн зазнали різкого зниження рангу через збільшення вартості робочої сили з 2019 року [3]. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, очікується, що ранг України у цьому рейтингу значно зменшиться.

Ключові фактори для залучення аутсорсу – це зниження витрат, доступ до найкращих професійних навичок / ресурсів та гнучкість при розподілі витрат.

Якщо брати до уваги аутсорсинг в Україні, то найбільш розвинутою сферою аутсорингу є ІТ. Українські аутсорсингові компанії почали виходити за межі звичного аутсорсу надаючи сервісний консалтинг. Українські сервісні ІТ-компанії пропонують комплексне рішення бізнес-завдань клієнта, фокусуючись на індивідуальному підході. За даними Міністерства

цифрової трансформації України, станом на початок 2022 року в Україні нараховується 533 сервісних ІТ компаній котрі надають послуги для бізнесу по всьому світу [4]. З них велика частка припадає на компанії які взаємодіють зі сферою E-Commerce.

Отже, для сфери E-Commerce роль аутсорингу є невід’ємною частиною так як це вирішує нагальні потреби бізнесу, витрачаючи на це менше коштів та ресурсів, ніж створювати та підтримувати необхідні ресурси безпосередньо всередині бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy – BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>
2. The 2021 Kearney Global Services Location Index – Kearney. URL: <https://www.kearney.com/digital/article/-/insights/the-2021-kearney-global-services-location-index>
3. The 2019 Kearney Global Services Location Index – Kearney. URL: <https://www.kearney.com/digital/gсли/2019-full-report>
4. Dashboard of tech ecosystem of Ukraine - Ukrainian Tech Ecosystem Overview. URL: <https://techecosystem.gov.ua/dashboard>

Костюченко Б. П., здобувач вищої освіти гр. МПТ-211

Лугченко А. О., здобувач вищої освіти гр. МПТ-211

Науковий керівник — **Денисенко Т. М.**, к.т.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА

Сьогодні кожен з нас на своєму фронті наближає перемогу над російським загарбником. Щоб підтримати наші Збройні сили, багато українців почали займатись волонтерською діяльністю: організують збір коштів, закупляють необхідні товари, допомагають з перевезеннями тощо. Волонтерство – унікальне явище, яке не знає кордонів і не залежить від рівня матеріального достатку. Законом України «Про волонтерську діяльність» визначено, що волонтерська діяльність – добровільна соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (безоплатних робіт та послуг).

Отож, при виконанні будь-якої роботи на волонтерських засадах, громадяни мають знати права і обов’язки (табл. 1), які супроводжують цю діяльність, будь-то збір коштів чи участь у заходах, що організовує волонтерська організація.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало викликів. Нагальним постало питання створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни.

Таблиця 1

Права та обов’язки волонтерів*

| Право на: | Обов’язки |
|--|---|
| належні умови здійснення волонтерської діяльності | сумлінно та своєчасно виконувати обов’язки, пов’язані з провадженням волонтерської діяльності |
| зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу | у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров’я |
| відшкодування витрат, пов’язаних зі здійсненням волонтерської діяльності | дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом |
| виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі відсічі і стримування збройної агресії | не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність |

*складено автором на основі джерела [1]

Тож парламент об'єднався навколо вирішення актуальних потреб волонтерської діяльності в Україні. Так, 31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни, а саме прийняття проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності передбачено:

-визначення додаткових напрямів волонтерської діяльності, зокрема щодо надання волонтерської допомоги для подолання наслідків військової агресії російської федерації проти України;

-з урахуванням умов правового режиму воєнного стану поширення норм статті 6 Закону України «Про волонтерську діяльність», яка визначає розмір та порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) на волонтерів, що здійснюють діяльність з протидії збройній агресії російської федерації на всій території України та окремих її місцевостях;

-визначення форми державної підтримки волонтерської діяльності, зокрема через розробку та імплементацію загальнодержавних цільових програм, підтримки розвитку волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів;

-запровадження норми, згідно з якою до досягнення чотирнадцятирічного віку особа може здійснювати волонтерську діяльність виключно спільно з батьками чи піклувальниками, з метою формування культури волонтерства та розвитку соціальної активності особистості;

-обов'язкове укладення договору про провадження волонтерської діяльності у письмовій формі у разі відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги.

Умови повномасштабної війни вкотре продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Волонтери у співпраці з неприбутковими організаціями реалізують напрями з надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України, збирають кошти й закупають товари для потреб фронту та цивільних, координують роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюють підготовку потенційних місць розміщення людей, надають психологічну допомогу для дітей та підлітків, здають кров на донорство, організують допомогу людям похилого віку, здійснюють авто-волонтерство тощо. Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни.

Станом на 30 травня 2022 року Національна соціальна сервісна служба України надає інформацію про 719 організацій та установ на території України, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема іноземців, для провадження волонтерської діяльності на території України.

Волонтерство виступає як соціальна послуга, різновид благодійної діяльності і, якщо вже обирати, то волонтерство ближче до домашньої праці. Адже це підтримка людини людиною. Діяльність, що об'єднує людей заради цивілізаційного розвитку та людського існування взагалі. Варто зазначити, що відповідно до чинного законодавства допомога у вигляді безоплатного виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Україна безумовно перемає у війні проти російського агресора єдністю свого народу, взаємною підтримкою кожного українця в запеклій боротьбі за мирне та спокійне життя на рідній Землі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text (дата звернення 09.06.2022)

2. Парламент підтримує створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни. URL://www.rada.gov.ua/news/razom/223506.html (дата звернення 09.06.2022)

ПЕРЕШКОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Цифрова трансформація зумовлює стрімкий перехід бізнесу в цифрове середовище та дозволяє досягнути низки позитивних соціальних та економічних ефектів, а також змінює саму філософію ведення бізнесу та його взаємодії з споживачами.

На цьому шляху виявлення бар'єрів та можливостей на шляху цифрової трансформації бізнесу стає надзвичайно актуальним, адже їх висвітлення дозволяє бізнесу боротися з ними та досягати позитивної динаміки діяльності з найменшими втратами часу, фінансів та зусиль.

Згідно з дослідженням European Business Association, яка здійснила експертне оцінювання поточного стану цифрової трансформації бізнесу в Україні у 2021 році, загальний Індекс цифрової трансформації склав 2,81 з 5 можливих та опинився у негативній площині [1].

Складові Індексу цифрової трансформації (дані 2021 року) представлені на рисунку 1.

Найкращу оцінку отримав показник загального рівня цифрової трансформації, де майже половина опитаних респондентів, а саме 47%, оцінили рівень цифрового розвитку свого бізнесу як помірний, 39% вважають, що він є високим і ще 5% – дуже високим [1]. Дані показники є достатньо позитивними в плані розвитку підприємств, адже створюють гарний базис для подальшої імплементації цифрового інструментарію.

До основних бар'єрів, що спричиняють зниження темпів розвитку цифрової трансформації в бізнесі, експерти віднесли неефективність законодавства, брак фінансових ресурсів для впровадження цифрових інструментів у власну діяльність, брак кваліфікованих кадрів, що координують реалізацію цифрових стратегій в компаніях.



Рисунок 1 - Складові Індексу цифрової трансформації

Джерело [1].

Серед інших перешкод можна також виділити нестабільність та загрози, що виникають у зовнішньому середовищі, складнощі з впровадженням цифрових

інструментів у бізнес-структуру компанії, знижений рівень загальної цифрової грамотності населення.

Одночасно цифрове середовище змінює парадигму стосунків серед суб'єктів бізнес-відносин. Так, наприклад, більшість суб'єктів електронної комерції, що є підсистемою електронного бізнесу та компонентом цифрової економіки, розвиваються швидкими термінами та відображають тенденцію до переходу від статичних сайтів, що просто пропонують перелік товарів та послуг, до динамічної спільноти з центром тяжіння до споживача, що передбачає інтерактивність взаємодії, вивчення споживчих настроїв та алгоритмів їхньої поведінки, а також максимальну присутність компаній у цифровому світі.

На сьогодні в Україні помітна тенденція обмеженої конкуренції у сфері цифрової трансформації бізнесу, що спричинює дещо знижені темпи її розвитку. Це підтверджується даними Digital Intelligence Index, що відносить Україну до категорії Break Out, тобто, проривної економіки, що має низькі показники в поточному стані цифровізації, але швидко розвивається. Передбачається, що в майбутньому конкуренція з боку зовнішнього середовища тільки зростатиме, що спричинює необхідність прискорення цифрової трансформації вітчизняної економіки.

Цифрова трансформація має стати пріоритетною складовою стратегії розвитку підприємств. Але в сучасних реаліях навіть серед великих компаній тільки 20% українських компаній мають цифрову стратегію [2]. Проте стратегічна направленість бізнесу у цьому напрямку дозволить бізнесу більш ефективно досягати цілей у майбутньому та правильно розуміти місію власного бізнесу у цифровому середовищі.

Український бізнес здійснює активний моніторинг тенденцій цифрової трансформації. Понад 90% вітчизняних компаній розглядають цифрову трансформацію як джерело можливостей, а не ризиків.

Серед світових тенденцій цифровізації, які були виділені на всесвітній конференції Masters of Digital, можна виділити наступні:

- фінансування цифрової екосистеми (до 20%);
- розвиток і підтримка стартапів та бізнесу;
- формування нової кон'юнктури масивів даних;
- розгалуження системи кібербезпеки на всіх рівнях;
- розвиток та дослідження 6G, штучного інтелекту та суперкомп'ютерів [3].

Український бізнес має бажання активно долучатися до світових трендів та тенденцій, враховуючи сучасні реалії та особливості реалізацій цих тенденцій в українському просторі.

Висновок. Розуміння цифрової трансформації саме як необмеженого спектру можливостей, а не як вимушеного заходу, спричиненого нестабільністю елементів зовнішнього середовища дозволяє представникам вітчизняного бізнесу найефективніше використовувати передові практики цифрової трансформації бізнесу провідних країн світу, коригуючи їх під український бізнес-простір.

Список використаних джерел:

1. Зарегульованість, брак коштів та низька цифрова грамотність стримують цифрову трансформацію в Україні, - дослідження ЕВА - European Business Association. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/zaregulovanist-brak-koshtiv-ta-nyzka-tsyfrova-gramotnist-strymuyut-tsyfrovu-transformatsiyu-v-ukrayini-doslidzhennya-eva/> (дата звернення: 09.06.2022).

2. Knuth. A., Saha D., Poluschkin G. Progress and challenges in the digital transformation of businesses in Ukraine – Results from a representative business survey. Berlin: German Economic Team, 2021. 28 p. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2021/12/GET_UKR_PS_04_2021.pdf (дата звернення: 09.06.2022)

3. Дайджест новин сфери Цифрової трансформації за період з 29.01.2022 по 05.02.2022 - Intelmag. *Intelmag*. URL: <https://intelmag.com/digitalization/17788-dajdzhest-novyn-sfery-czyfrovoyi-transformacziyi-za-period-z-29-01-2022-po-05-02-2022/> (дата звернення: 09.06.2022).

"МОЗКОВИЙ ШТУРМ" ЯК ЗАСІБ ГЕНЕРАЦІЇ ІДЕЙ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Використання методу мозкового штурму довело його безперечно ефективність щодо творчого вирішення широкого спектру складних проблем. Метод застосовується при розробці управлінських рішень різного класу, що допомагає досягти результатів, неможливих за використання традиційних методів аналізу [1].

Історія виникнення «мозкового штурму» як методу прийняття управлінських рішень пов'язана із тим, що мореплаводство у XVI-XVII ст. мало традицію щодо колективного вирішення важливих проблем, які несли загрозу судну або екіпажу - капітан вислуховував думку всієї команди: спочатку висловлювались юнги, потім матроси, і так до капітана. Застосування такої процедури стимулювало колективне мислення та давало можливість вироблення конструктивних ідей.

Сучасні методи «мозкового штурму» було розроблено американським морським офіцером А. Осборном - у минулому капітан невеликого суховантажного судна. Після отримання повідомлення про можливий напад німецьких підводних човнів під час походу до Європи Осборн пригадав стару морську традицію і зібрав екіпаж. Дехто з матросів запропонував всій команді стати на борт, звідки очікується торпеда, і разом «відштовхнути її». Хоча, на щастя, напад не відбувся, проте в Осборна народилась ідея пристрою для «відштовхування» торпед [2].

Вже після війни А. Осборн розробив метод «мозкової атаки» і створив школу підготовки винахідників та раціоналізаторів. У 1953 р. випустив книгу «Керована уява». З неї й почалася популяризація «мозкового штурму» в Америці, а потім в інших країнах.

В основі ідеї цього методу лежить протиставлення творчого і критичного мислення. Під час організації "мозкового штурму" виходять з твердження, що за звичайних прийомів обговорення та вирішення проблем виникненню новаторських ідей перешкоджають контрольні механізми свідомості, які сковують потік цих ідей звичними, стереотипними формами прийняття рішень. Гальмівний вплив чинять так само страх невдачі, страх виглядати смішним тощо. Дану технологію представлено як засіб стимулювання інтелектуальних творчих здібностей, за якого учасникам пропонується формулювати якомога ширший спектр ідей і рішень досліджуваної проблеми, виходити за межі уявлень, що існують у фахівців вузького профілю або людей, обтяжених минулим досвідом [3].

Творчі методи прийняття управлінських рішень передбачають відсутність будь-яких обмежень. Мають висловлюватися всі ідеї, навіть якщо вони божевільні і не мають під собою жодного реального підґрунтя. Сутність цих методів полягає в тому, що одна ідея породжує іншу, що носить хаотичний характер. До того ж, нові ідеї, зазвичай, є розвиненими старими, тобто відбувається їх певна еволюція, та в кінцевому підсумку цей процес має призвести до ідеальної відповіді. Для успішного практичного застосування творчих методів прийняття управлінських рішень необхідно розділяти процеси генерації ідей та їх оцінки [5].

Метод спеціально розроблений для отримання максимальної кількості пропозицій. Ефективність «мозкового штурму» може бути доведена тим, що виходячи з досвіду, шість осіб за півгодини можуть висувати до 150 ідей. Навіть група проектувальників, яка працюватиме звичайними методами, ніколи не охоплює таке різноманіття аспектів під час розгляду проблеми [4].

«Мозковий штурм» (мозкова атака, брейнсторминг) зазвичай має чітку мету та містить низку етапів: мовчазне генерування ідей, невпорядковане перерахування ідей, з'ясування ідей, голосування та ранжування значущості ідей задля досягнення встановленої мети.

Існує низка видів мозкових атак:

- пряма;
- зворотна (починається з критики ідей);
- подвійна (число учасників перевищує оптимальне число вдвічі - втричі з відповідним збільшенням і тривалості заходу);
- конференція ідей (зазвичай для 4-12 чоловік на два - три дні);
- індивідуальний мозковий штурм (сам собі і генератор ідей, і критик).

Щодо оптимальної кількості учасників мозкової атаки, то думки фахівців різняться: дехто вважає оптимальною орієнтацію на "число Міллера", тобто 5-9 осіб, а дехто розширює кількість до 7-15 осіб [5].

Серед етапів проведення мозкової атаки виділяють наступні:

- 1) розбивка групи на генераторів ідей і "критиків" (під час роботи підгрупи можуть змінювати ролі);
- 2) активна діяльність генераторів з висунення будь-яких пропозицій щодо вирішення проблеми, формування масиву пропозицій;
- 3) активна діяльність критиків із сортування пропозицій на вдалі, невдалі, спірні;
- 4) обговорення спірних пропозицій;
- 5) обговорення прийнятого набору пропозицій, їх опрацювання, розробка техніко-економічних обґрунтувань, ранжування по набору істотних переваг і недоліків і далі - робота відповідно до сценарію цільового управління.

Обов'язковими умовами проведення мозкового штурму є створення сприятливих умов для подолання психологічної інерції і остраху висловлювати безглузді ідеї через можливу їх критику, залучення до групи фахівців різного профілю, схильність їх до творчої роботи. Керівником групи має бути лідер, який розуміється на питаннях організації колективної творчості [6].

Серед переваг методу «мозковий штурм» можемо виокремити:

- метод є доволі оперативним і надійним;
- генерація максимуму ідей за короткий проміжок часу;
- відсутність будь-якої критики;
- можливість розвитку, комбінування й модифікування як своїх, так і чужих ідей.

Мозковий штурм, поряд із незначними витратами часу, виступає універсальним та ефективним інструментом під час вирішенні організаційних проблем будь-якої складності. До того ж він може бути розглянутим як базовий для багатьох інших методів, що використовують принципи і елементи технології проведення мозкового штурму.

Список використаних джерел

1. Коротков Е. М. Дослідження систем управління. Навчальний посібник, 2014. URL: https://stud.com.ua/22579/menedzhment/metod_mozkovogo_shturmu (дата звернення 11.06.2022).
2. Osborn A. F. Applied imagination : Principles and procedures of creative problem solving . 3 rd ed . - New York : Charles Scribner's Sons , 1963. - 417 P.
3. Методика проведення «мозкового штурму». URL: <https://posibniki.com.ua/post-metodika-provedennya-mozkovogo-shturmu> (дата звернення 10.06.2022).
4. Метод москового штурму. URL: https://marketing-mmz.bitrix24.site/Metod_mozkovoho_shturmu/ (дата звернення 12.06.2022).
5. Леонтьєва Л. С. Теорія менеджменту. Підручник для бакалаврів. URL: https://stud.com.ua/50600/menedzhment/metodi_priynuyattu_ upravlinskih_rishen (дата звернення 09.06.2022).
6. Співак С.А. Організаційна поведінка. Навчальний посібник, 2014 рік. URL: https://stud.com.ua/59040/menedzhment/mozkoviy_shturm (дата звернення 10.06.2022).

Ракута І. О., здобувач вищої освіти, 1й курс магістратури гр. МПТ-211
 Науковий керівник – **Соломаха І. В.** к.е.н., доцент
 Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ БРЕНДІВ РОЗДРІБНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РИТЕЙЛУ В М.ЧЕРНІГІВ

Суспільство, зважаючи на економічний стан країни, потребують максимальної віддачі від компаній, щоб задовольнити свої базові вимоги в покупці продуктів харчування. Тому перевага надається тим супермаркетам, де можливо задовольнити усі свої потреби в одному місці. Споживачі стають все більш вимогливіші до компаній. Щоб, задовольняти потреби аудиторії та бути кращим серед конкурентів потрібно знати свої конкурентні переваги та переваги колег по цеху. Однією із головних цілей підприємства є своєчасне оцінювання конкурентів.

Метою нашої роботи є – проведення оцінки конкурентоспроможності брендів продуктового ритейлу.

З метою чіткого розуміння ситуації проводимо оцінку діяльності продовольчих торгових мереж. У Чернігові функціонують такі мережі: «АТБ-маркет», «Пчілка маркет», «Сільпо», «ЕкоМаркет», «Метро Кеш енд Кері», «Евротек (Союз, Квартал)», «Велмарт».

Для оцінки діяльності мереж було взято методику експертної оцінки за 5-ти бальною шкалою.

Отже, кожен бренд має як свої недоліки так й свої конкурентні переваги. «АТБ-маркет» є дискаунтер, це і є його головна перевага, низькі ціни. Також його перевагою є цілодобова робота та крокова доступність до магазинів. Недоліком є мала широта асортименту. «Пчілка-маркет» займає високий ціновий сегмент – його недолік. Перевагою є зручне приміщення та великий асортимент товарів, проте через низький товарообіг товари залежуються й псуються. Недостатня кількість реклами.

«Сільпо» позиціонується як преміум сегмент. Має додаткові послуги що і відрізняє компанію серед інших. Також має швидке обслуговування на касі та в залі.

Таблиця - Бальна оцінка продуктового ритейлу

| Складові конкурентоспроможності бренда | «АТБ-маркет» | «Пчілка маркет» | «Сільпо» | «Еко-маркет» | «Метро» | «Евротек» | «Вел-март» |
|--|--------------|-----------------|----------|--------------|---------|-----------|------------|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 |
| 1.Рівень ціни (для фіксованої якості) | 5 | 3 | 3 | 4 | 4 | 4 | 5 |
| 2.Асортимент (глибина й широта) | 3 | 5 | 5 | 3 | 5 | 3 | 5 |
| 2.1 наявність власних товарних брендів | 4 | 2 | 4 | 2 | 5 | 2 | 3 |
| 3.Мерчендайзинг: | 5 | 5 | 5 | 3 | 4 | 3 | 5 |
| 3.1 викладка на полицях | | | | | | | |
| 3.2 достатня кількість товару | 5 | 5 | 5 | 4 | 5 | 3 | 5 |
| 3.3 наявність цінників | 4 | 4 | 5 | 4 | 4 | 4 | 5 |
| 4. Якість товарів | 4 | 3 | 5 | 3 | 5 | 3 | 4 |
| 5. Наявність акцій, знижок | 5 | 3 | 5 | 3 | 5 | 4 | 5 |
| 7. Рівень обслуговування | 4 | 4 | 5 | 4 | 4 | 3 | 4 |
| 7.1 швидкість РРО | | | | | | | |
| 7.2 вічливість персоналу | 4 | 4 | 5 | 3 | 4 | 4 | 4 |
| 7.3 наявність фуд-кору | 2 | 3 | 5 | 1 | 1 | 3 | 4 |

Закінчення табл.

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 |
|--------------------------------------|------------|-----------|------------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| 7.4 онлайн збір покупок | 4 | 3 | 5 | 1 | 1 | 1 | 4 |
| 8. Дотримання брендового стилю | 4 | 4 | 5 | 2 | 5 | 2 | 4 |
| 8.1 одяг працівників | | | | | | | |
| 8.2 допоміжні речі (пакели, ніліпки) | 4 | 4 | 5 | 4 | 5 | 3 | 4 |
| 8.3 оздоблення магазину | 4 | 4 | 5 | 3 | 3 | 2 | 5 |
| 8.4 чистота в торговому залі | 5 | 5 | 5 | 2 | 4 | 3 | 4 |
| 9. Величина магазину, зручність | 4 | 5 | 5 | 3 | 4 | 3 | 5 |
| 10. Розташування | 5 | 3 | 4 | 3 | 3 | 4 | 4 |
| 10.1 наявність парко місьць | 4 | 5 | 5 | 3 | 5 | 4 | 4 |
| 11. Режим роботи | 5 | 4 | 4 | 4 | 4 | 4 | 4 |
| 12. Донесення інформації | 5 | 3 | 5 | 2 | 5 | 1 | 3 |
| 12.1 ЗМІ | | | | | | | |
| 12.2 онлайн сайт | 5 | 2 | 5 | 2 | 5 | 2 | 3 |
| 12.3 буклети, брошури | 5 | 2 | 4 | 3 | 4 | 2 | 4 |
| 12.4 реклама (стенди, вивіски) | 5 | 3 | 5 | 3 | 5 | 3 | 4 |
| Загальна кількість | 104 | 88 | 114 | 69 | 99 | 70 | 99 |

Асортиментна політика широка та глибока. Зручність відділів та мерчендайзинг на високому рівні. Недоліком є ціни. «Еко-маркет» та «Евротек» програють за усіма показниками. Вони потребують повного перегляду стратегії, конкурентоспроможності й ребрендингу. «Метро» займає дрібнооптовий сегмент ринку. Має гнучку цінову політику, широкий й глибокий асортимент. Якість продукції на високому рівні. З недоліків: розташування, довгі черги й викладка товарів. «ВелМарт» має більший асортимент ніж в АТБ та більш еластичну цінову політику що дає перевагу перед АТБ. Через невелику кількість точок по Україні, реклама розповсюджується лише на місто та мікрорайон.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт «ЕКО-маркет» URL: www.eko.com.ua (дата звернення 07.06.2022)
2. Офіційний сайт «Євротек» URL: www.evrotek.com/ru/kvartal/ (дата звернення 07.06.2022)
3. Офіційний сайт «АТБ-маркет» URL: www.atbmarket.com/uk (дата звернення 07.06.2022)
4. Офіційний сайт «Сільпо» URL: silpo.ua (дата звернення 07.06.2022)
5. Офіційний сайт «ВелМарт» URL: velmart.ua (дата звернення 07.06.2022)
6. Офіційний сайт «METRO» URL: www.metro.ua (дата звернення 07.06.2022)
7. Офіційний сайт «Пчілка маркет» URL: pchjolkamarket.ua (дата звернення 07.06.2022)

Сергєєва А. І., здобувачка вищої освіти гр. ПТ-201

Науковий керівник – **Денисенко Т. М.**, к.т.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗАМОРОЖЕНИХ ПЛОДІВ І ОВОЧІВ В УКРАЇНІ

Більше 1/3 раціону людини має складатися зі свіжих і перероблених фруктів і овочів, які є природним джерелом легкозасвоюваних вуглеводів, вітамінів, мінералів, клітковини тощо. Сьогодні близько 50% потреб споживачів у фруктах та овочах задовольняється. В Україні використання сирих фруктів і овочів є непослідовним через чітку сезонність виробництва. Крім того, основними проблемами розвитку українського ринку

заморожених плодів та овочів є відсутність якісної сировини, конкуренція з боку іноземних компаній, сезонність попиту та відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо придатності фруктів та овочів для заморожування. І відсутність сучасних технологій очищення та заморожування продуктів. Розвитку ринку також гальмують недостатнє фінансування та недотримання технологічного циклу виробництва.

Заморожування вважається найефективнішим способом переробки рослинної сировини при збереженні вихідних споживчих властивостей. Крім високої біологічної цінності, заморожені плодовоовочеві продукти безпечні для споживання взимку та навесні та дешевші, ніж овочі, вирощені в кімнатних умовах із застосуванням різних хімікатів.

На жаль, існуючі технології охолодження не завжди забезпечують високу якість кінцевої продукції. Результати дослідження якості фруктів і овочів, заморожених різними способами, свідчать про значні зміни якості деяких фруктів і овочів: зміни зовнішнього вигляду, кольору та консистенції після розморожування.

Однією з найперспективніших технологій заморожування є - технологія IQF (Individual Quick Freezing) – швидке заморожування продуктів шляхом використання максимально низьких температур. Це дозволяє зберегти зовнішній вигляд, смакові властивості та всі корисні речовини у фруктах, ягодах та овочах на рівні свіжого продукту. Запуск напряму шокового заморожування IQF овочів, фруктів та ягід здійснено у 2021 році на основному підприємстві групи компаній Т.В. Fruit у Городку Львівської області. Потужність виробництва 120 т на добу. Заморожена продукція постачалася великими об'ємами для B2B сегменту, так і на полиці українських супермаркетів. За цією ж технологією працює в Черкаській обл. завод «Авуар», який вже переробляє цукрову кукурудзу, сливу, абрикосу, смородину, полуницю, вишню, гарбуз, цибулю, бузину, перець. Щодо вишні, то для її переробки закупили кісточковідбивні машини і тепер завод здатен заморожувати 2,5-3 т/год вишні без кісточок. Хоча ягоди переробили небагато, але вона вже склала велику конкуренцію польській та сербській вишні.

Сьогодні частка імпортованих заморожених фруктів і овочів у загальному споживанні з кожним роком зменшується. Більше 80% всіх імпортованих заморожених фруктів і овочів постачається з Польщі та Китаю. Виробники з Угорщини, Сербії, Єгипту та Бельгії також мають значну частку ринку. Сьогодні більшість заморожених продуктів на полицях українських супермаркетів займають продукти від польських виробників, які закупають сировину з України, упаковують все це в Польщі, а потім ми споживаємо імпортовану продукцію з полиць вітчизняних магазинів.

Лідерами за обсягами споживання плодовоовочевої заморозки з України виступають Польща, Італія, Німеччина та Швеція. Частка цих країн у загальному обсязі експорту даної продукції досягає 62%. Відзначимо, що у 2021 році Україна здійснила перші поставки малини з України до США та Канади. За підсумками 2021 року, за оцінками аналітиків EastFruit, експорт заморожених ягід приніс Україні близько \$200 млн експортної виручки, ставши головним джерелом доходів плодовоовочевої галузі. Перспективним ринком для замороженої малини є ринок Японії.

Попит на консервовані овочі у світі впав на 15–20% за останні 10 років. Відповідно, на 20% зріс попит на заморожені продукти, як найбільш корисні, при чому зростає частка шокової заморозки, що дає змогу зберегти форму, колір, властивості тощо.

На жаль, робити прогнози стосовно ринку замороженої плодовоовочевої продукції у 2022 році практично неможливо. Адже війна не закінчилась. Є невпевненість стосовно сировини, її вирощування, збору та переробки.

Список використаних джерел

1. Ринок заморожених овочів в ЄС до 2030 року зростає на 21%. URL: <https://agrotimes.ua/ovochi-sad/rynok-zamorozhenyh-ovochiv-v-yes-do-2030-roku-vyroste-na-21/> (дата звернення 09.06.2022)
2. Україна подвоїла експорт морожених овочів у I півріччі. URL: <https://agrotimes.ua/ovochi-sad/ukrayina-podvoyila-eksport-morozhenyh-ovochiv-u-i-pivrichchi/> (дата звернення 09.06.2022)

РРО В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Бухгалтерський облік – це система, котра піддається постійному вдосконаленню та змінам, тому підприємства мають швидко на них реагувати та впроваджувати у свою діяльність.

З 1 січня 2022 року платники єдиного податку другої, третьої та четвертої груп зобов'язані застосовувати РРО/ПРРО при здійсненні розрахункових операцій незалежно від виду діяльності та обсягу доходу [2, ст. 296]. Тому до початку бойових дій підприємці займалися посиленням встановленням реєстраторів розрахункових операцій та програмних реєстраторів розрахункових операцій (пристрої з вмонтованими фіскальними функціями, що необхідні для реєстрації розрахункових операцій при продажі товарів або наданні послуг, а також при здійсненні операцій з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі).

Повномасштабне вторгнення в Україну спричинило введення змін у велику кількість законів, Закон про РРО теж не оминули. Так як малий бізнес є соціально-економічним фундаментом, без якого не може розвиватися будь-яка країна (створює 60% ВВП, забезпечуючи 79% робочих місць), держава підготувала пакет рішень, які націлені на підтримку українського бізнесу під час військового стану.

Загалом ведення бізнесу ніяк не змінилося, а тому підприємці мають продовжувати свою роботу з РРО/ПРРО згідно з чинними нормативними актами. Єдиним послабленням стало те, що на період дії воєнного стану штрафів за порушення Закону про РРО не застосовують [3, п. 12 Прикінцевих положень]. І це стосується всієї території України, а не тільки тих місцевостей, де ведуться активні бойові дії. Виключенням є лише санкції суб'єктам господарювання, які займаються продажем підакцизних товарів, тобто штраф у 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за неправильне здійснення розрахункових операцій дійсний й досі [3, ст. 17].

Так як під час воєнних дій дуже часто виникають проблеми з електроенергією та інтернетом, то дозволено вести розрахункові операції в офлайн режимі більше ніж 36 годин поспіль і більше 168 годин на місяць, тобто ліміти, встановлені у статті 5 Закону про РРО, на термін дії воєнного стану скасовано [3, п. 13 Прикінцевих положень]. Якщо ж протягом дня була відсутня діяльність підприємства, розрахункових операцій не було, то й в створенні звіту з РРО немає потреби.

З настанням воєнного стану в Україні дуже поширеною стала проблема друкування чеків для покупців, адже папір закінчується, а можливість його купити відсутня. У зв'язку з цим продавці мають надсилати споживачам електронні чеки [1].

Сьогодні поширеним запитанням є те, чи будуть проводитися перевірки? Так як штрафні санкції призупинили свою дію, то робітникам податкових служб можна проводити фактичні перевірки, лише якщо наявні порушення проведення розрахункових операцій, що пов'язані з підакцизними товарами, та якщо відбулося порушення щодо надання покупцю можливості розраховуватися платіжною картою [4].

Платнику єдиного податку варто буде зробити декілька завдань, якщо у зв'язку з бойовими діями йому довелося покинути місто, де він займався підприємницькою діяльністю, але він вирішив її продовжувати на новому місці. По-перше, необхідно подати форму № 20-ОПП та змінити статус об'єкта оподаткування, по-друге, необхідно подати Заяву № 1-ПРРО з позначкою «Реєстрація» та зареєструвати нове місце діяльності, або Заяву № 1-РРО з позначкою «Перереєстрація», якщо використовується класичний РРО [5].

Якщо ж підприємець не в змозі продовжувати свою діяльність та хоче її закрити, а, отже, РРО йому більше не потрібний, він може скасувати реєстрацію ПРРО, подавши

відповідну заяву через електронний кабінет платника податків. Відповідна заява за формою № 1-ПРРО має містити позначку «Скасування реєстрації» [5].

Тож необхідно дотримуватися податкової дисципліни, адже Закон про ПРО пом'якшений, але не скасований. У той же час адміністративні штрафи не були скасовані і можливе застосування санкцій щодо інших порушень, окрім роботи з реєстраторами розрахункових операції та програмними реєстраторами розрахункових операцій.

Список використаних джерел

1. Вирішення проблем з ПРО/ПРРО під час воєнного стану. *Актив-Софт*: веб-сайт. URL: <https://aktiv.ua/ua/materials/articles/reshenie-problem-s-rro-prro-vo-vremya-voennogo-polozheniya>.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

3. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80>.

4. Робота з ПРО/ПРРО під час війни. *Торгсофт*: веб-сайт. URL: <https://torgsoft.ua/articles/law/robota-z-rro-pid-chas-vijny/>.

5. Як працювати з ПРО у воєнний час. *Головбух*: веб-сайт. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9342-yak-pratsyuvati-z-rro-u-vonnyy-chas>.

Яценко В. М., здобувач вищої освіти гр. ПТ-211
Науковий керівник – **Коваль К. П.**, доктор філософії

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МЕТОД СЦЕНАРІЇВ ПРИ ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Різноманітність розвитку подій в економіці створює передумови для застосування методу сценаріїв з метою прогнозування можливостей розвитку та вибору оптимальної реакції на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів [1].

Метод сценаріїв підготовки й прийняття господарського рішення можна визначити як низку прогнозів з кожного розглянутого варіанта рішення щодо його реалізації, а також можливих позитивних чи негативних наслідків цих рішень [2].

Сценарне планування виникло на початку Холодної війни, у 1950-х роках. Герман Кан, відомий футуролог ХХ століття, отримав завдання дослідити ядерну зброю, що змусило його створити «сценарії», які давали описові деталі, на допомогу тим, хто відповідав за створення військової стратегії. Одночасно у Франції інші футурологи розробили та використали сценарії для опису бажаних результатів, що змусило задуматися про «немислиме» та наслідки ядерної війни. Базуючись на вдалому досвіді, компанія Royal Dutch Shell популяризувала сценарне планування, оскільки сценарії допомогли менеджерам передбачити глобальну енергетичну кризу 1973 та 1979 років і крах на ринку в 1986 році [3].

Технологія прийняття рішень передбачає певну послідовність управлінських операцій і процедур - діагностика проблеми, виявлення можливих способів її вирішення, оцінка варіантів і обрання варіанту [4].

Серед етапів розробки та ухвалення господарського рішення під час застосування методу сценаріїв виділяють наступні [2]:

1. Керівник підрозділу складає докладний опис завдання: мета, ситуація та проблема.

2. Одному з досвідчених працівників доручається розробити варіанти розв'язання проблеми.

3. Фахівець, який володіє літературними здібностями, отримує завдання скласти сценарій можливого проходження рішення й передбачуваних результатів, а також реакції на ці результати зацікавлених осіб.

4. Текст сценарію розсилається всім працівникам, що на різних стадіях повинні взяти участь у розробці та реалізації рішення.

5. Скликається нарада з обговорення сценарію, результатом якої може бути: схвалення сценарію і затвердження технології розробки й реалізації господарського рішення; внесення коректив у сценарій, затвердження технології розробки і реалізації господарського рішення; очевидна незгода й переробка сценарію.

6. Складається остаточний сценарій для орієнтування всіх учасників процесу прийняття господарського рішення.

"Метод сценаріїв" передбачає прогноз розвитку подій за трьома сценаріями: оптимістичним, песимістичним і найвірогіднішим [4].

З позиції прогнозування варіантів можливих дій найбільший інтерес серед існуючих типів ситуацій - в умовах визначеності, ризику (невизначеності) і конфлікту - викликає алгоритмізація дій саме в умовах невизначеності [5].

Для умов невизначеності застосовується імовірнісний підхід, що передбачає прогнозування можливих наслідків і присвоєння їм імовірностей, тобто розробка певних сценаріїв розвитку подій. При цьому використовуються [5]:

- а) відомі, типові ситуації (ймовірність появи герба при киданні монети дорівнює 0,5);
- б) попередній розподіл ймовірностей (з вибіркового обстеження чи статистики попередніх періодів відома імовірність появи бракованої деталі);
- в) суб'єктивні оцінки, зроблені аналітиком самостійно або із залученням групи експертів.

Таким чином, послідовність дій аналітика при проведенні аналізу ситуації в умовах невизначеності наступна [6]:

1) прогноуються можливі результати R_k , $k=1,2, \dots, n$; в якості R можуть виступати різні показники – дохід, прибуток, приведена вартість очікуваних надходжень тощо;

2) кожному результату присвоюється відповідна ймовірність P_k , причому:

$$\sum_{k=1}^n P_k = 1;$$

3) обирається критерій (наприклад, максимізація математичного очікування прибутку):

$$E(R) = \sum_{k=1}^n R_k \cdot P_k \rightarrow \max;$$

4) обирається варіант, що задовольняє обраним критеріям.

Найпростіша ілюстрація методу сценаріїв представлена у таблиці 1 :

Таблиця 1

| Проект 1 | | Проект 2 | |
|--------------------|-------------|---------------------|-------------|
| Прибуток, тис. грн | Ймовірність | Прибуток, тис. грн. | Ймовірність |
| 40 | 0,10 | 30 | 0,10 |
| 45 | 0,20 | 40 | 0,15 |
| 50 | 0,40 | 50 | 0,30 |
| 55 | 0,20 | 60 | 0,35 |
| 60 | 0,10 | 90 | 0,10 |

Виходячи із даних, що наведені у таблиці 1, значення математичного очікування доходу для розглянутих проектів дорівнюватимуть відповідно:

$$E(R1) = 40 * 0,10 + 45 * 0,20 + 50 * 0,40 + 55 * 0,20 + 60 * 0,10 = 50 \text{ тис.грн.}$$

$$E(R2) = 30 * 0,10 + 40 * 0,15 + 50 * 0,30 + 60 * 0,35 + 90 * 0,10 = 54 \text{ тис. грн.}$$

Отже, за критерієм доходу перевагу має бути надано проекту 2, проте цей проект є і більш ризиковим, оскільки має більшу варіацію доходу порівняно із проектом 1.

Метод сценаріїв певною мірою є методом експертної оцінки, проте одночасно виступає більш комплексним і охоплює більшу перспективу і наслідки господарського рішення, що має бути ухваленим.

Застосування сценарного методу дозволяє розрахувати та дослідити перспективи функціонування та розвитку підприємства щодо швидких змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі з урахуванням як позитивного так і негативного їх впливу на діяльність підприємства.

Побудова сценаріїв розвитку подій може стати вагомим підґрунтям для прийняття управлінського рішення щодо вибору найбільш ефективної стратегії діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Коваль З. О. Національний університет «Львівська політехніка». Оцінювання ефективності стратегії підприємства методами сценарного аналізу. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку Vol. 2, No. 2, 2020.

2. Логвінова О. П., Семененко І. М. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб. / О. П. Логвінова, І. М. Семененко. – Х.: Видавництво «Лідер», 2015. - 370 с.

3. Електронна версія створена за виданням: Вебб Е. Велика дев'ятка. Як ІТ-гіганти та їхні розумні машини можуть змінити людство / Емі Вебб ; пер. з англ. І. Возняка. – Х. : Віват, 2020. – 352 с. – (Серія «Актуальна тема», ISBN 978-617-690-089-4).

4. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової. - К. : Либідь, 2004. - 448 с.

5. Теорія прийняття рішень [текст] підручник. / За заг. ред. Бутка М. П. [М. П. Бутко, І. М. Бутко, В. П. Мащенко та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 360 с.

6. Аналіз господарської діяльності [текст] : навчальний посібник / [за заг. ред. І. В. Сіменко, Т. Д. Косової] – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 384с.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF MANAGEMENT
AND PUBLIC GOVERNANCE DEVELOPMENT**

**ПІДСЕКЦІЯ – ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ**

**SUBSECTION – PUBLIC ADMINISTRATION
AND MANAGEMENT OF ORGANIZATIONS**

Кулик О. С., аспірант
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

На сьогоднішній день проблема інновацій є дуже актуальною в усіх сферах, тому не минула і публічне управління. Зараз в країні відбуваються великі зміни і ми можемо спостерігати, як нам не вистачає інновацій, тому що ми звикли тримати все в паперовому вигляді. Коли розпочалося вторгнення на нашу землю, багато інституцій почали спалювати всі документи, можна було б багато чого уникнути якби все було більш інноваційно.

Наша країна звісно вже давно працює над цією задачею і вже багато зроблено, як наприклад застосунок «Дія», дуже сучасно і зручно мати все «під рукою». Це те в якому напрямку нам потрібно рухатись далі. Навіть Європейські країни одна за однією вже починають визнавати цей застосунок.

Публічне управління - це саме та ніша, яку потрібно розвивати інноваційно в першу чергу, адже від неї залежить, як буде працювати малий та середній бізнес, звучати громадське суспільство та їх прийняття рішень на цьому фоні і ще багато іншого.

Постійне підвищення інноваційної кваліфікації посадових осіб, тобто ознайомлення їх з новими технологіями, які можливо використовувати в управлінській діяльності значно полегшить роботу.

Проблемою у впровадженні таких інструментів в діяльність є адаптація до нового, тому її швидка реалізація є складною. Очевидно що не кожна людина має здатність до швидкого освоєння нового. Тому якщо ми говоримо про впровадження таких інструментів, необхідно розглядати особливості та показувати неоднозначність таких явищ. Як відомо, основний зміст інновацій складають зміни на щось нове. Але це поняття має різнопланові тлумачення. В академічному словнику української мови [1] є близькі за змістом слова: «нововведення», та «новація», що означають введення нового порядку.

У рамках першого підходу інновація виступає як структура, що складається з фіксованих, досить стабільних, на різних етапах її життєвого циклу, елементів. Другий підхід розглядає інновацію як динамічну категорію, на формування і функціонування якої впливають соціальні, політичні, економічні та інші фактори [2].

Тобто можемо зробити підсумки, що інноваційні технології в публічному управлінні мають розвиватися швидше, адже це невід'ємна складова нашого майбутнього. Тут і

знаходимо відповідь чому зараз надається перевага більш молодому співробітнику, адже потрібно багато вчитись і виходити на новий рівень інноваційної діяльності, що свідчить, про те, що ми на правильному шляху.

Список використаних джерел

1. Академічний глумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 11.06.2022).
2. Опорний конспект лекцій з дисципліни "Економіка і організація інноваційної діяльності". URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24650/1/Опорний%20конспект%20лекцій.pdf> (дата звернення: 11.06.2022).

Пилипенко М. М., аспірант
Науковий керівник: **Косач І. А.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)
e-mail: m_a_k_s_111@ukr.net

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЄКТ В ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ

Світовий досвід показує, що в число головних чинників, які визначають стійкі позиції підприємства на ринку, а також забезпечують його розвиток, входять наступні:

- постійне вдосконалення та оновлення продукції;
- розширення асортименту;
- вдосконалення методів реалізації.

Виходячи з цього, на перше місце виходять чинники інноваційного розвитку. Інноваційні проєкти і програми їх реалізації складають істотну частину господарського механізму управління науково-технічним розвитком країни.

Відомі вчені Б. Твісс, І. Шумпетер трактують поняття «інновація» в залежності від об'єкта або суб'єкта дослідження. Наприклад, Б. Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід чи ідея здобуває економічний зміст [1, с.22]. І. Шумпетер трактує інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом [2, с. 42].

Закон України „Про інноваційну діяльність” від 04.07 2002 р. визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3].

Система програм і проєктів здійснюється в науковій та інноваційній сферах. Інноваційні проєкти є складовою управління науково-технічним розвитком країни та елементом державної економічної політики.

Поняття «інноваційний проєкт» розглядається як форма цільового управління інноваційною діяльністю, процес здійснення інновацій для забезпечення соціально-економічного розвитку як країни, так і окремої території або регіону.

Як форма цільового управління інноваційною діяльністю проєкт являє собою складну систему взаємообумовлених і взаємопов'язаних по ресурсах, термінах та виконавцях заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей і задач по пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки. Як процес здійснення інновацій – це сукупність здійснюваних у визначеній послідовності наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових та комерційних заходів, що призводять до інновацій.

З огляду на зазначені аспекти поняття, автор надає наступне визначення інноваційного проєкту. Інноваційний проєкт – це ієрархічна система цілей науково-дослідного, організаційного, виробничого, фінансового, комерційного характеру та робіт з

їх досягнення, обмежених ресурсами та часом, оформлених комплектом проектною документації, результатом яких є впровадження інновації.

Можна простежити загальні риси, які притаманні інноваційним проектам і можуть розглядатися в контексті їх властивостей:

- плановий характер – інноваційний проект, включаючи план, в якому відображається інноваційна діяльність, водночас є невід’ємною складовою загальної системи планів розвитку економіки країни, регіонів (міст), галузей чи окремих підприємств, де його ініціюють та впроваджують;

- вимірність – можливість кількісного опису діяльності і очікуваних результатів;

- часовий обрій – тривалість кожного проекту обмежена, він має початок та кінець і виконується протягом терміну, протяжність якого обумовлена заздалегідь;

- послідовність дій – порядок виконання окремих операцій чітко визначений;

- цільова спрямованість – здійснення кожного проекту підпорядковано досягненню певних цілей, які, в свою чергу, визначаються потребами країни, регіонів (міст) або окремих підприємств, що його ініціюють і впроваджують. Проекти пронизані цілями зверху донизу, а це передбачає їх точне визначення та формулювання. Інноваційні проекти можна розглядати як рух, спрямований на досягнення цілей, рівень яких поступово зростає, доки не досягається ціль вищого порядку;

- неповторність – абсолютно ідентичних проектів не існує, один ніколи не повторює інший, хоча ступінь унікальності при цьому може суттєво різнитися.

На даний час застосовується ряд методологічних підходів до оцінки інноваційних проектів, що в своїй більшості отримали розвиток в рамках певних інституцій. Маючи деякі відмінності, вони єдині в тому, що аналіз проекту має передбачати виявлення вигод і витрат, які пов’язані з його здійсненням, визначення їх величини та, як результат, порівняння останніх за певною системою показників, що прийняті в якості критеріїв [4].

До числа основних принципів управління інноваційними проектами автор відносить наступні:

1. Селективного управління. Його суть – підтримка проектів за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та адресна підтримка інноваторів.

2. Орієнтації на забезпечення кінцевих цілей. Він допускає установлення взаємозв’язків між потребами в створенні інновацій та можливостями їхнього здійснення. При цьому кінцеві цілі конкретних проектів орієнтуються на потреби, а проміжні – на кінцеві цілі.

3. Повноти циклу управління – припускає замкнуту упорядкованість складових частин проектів як систем. Повний цикл процесу управління включає всю сукупність рішень – від виявлення потреб до передачі отриманих результатів.

4. Етапності інноваційних процесів і управління ними – включає в себе опис повного циклу формування та реалізації проекту.

5. Ієрархії організації інноваційних процесів і управління ними – має на увазі їх надання з різним ступенем детальності, що відповідає визначеному рівню ієрархії.

6. Багатоваріантності при розробці управлінських рішень. Інноваційні процеси проходять під сильним впливом невизначених факторів, які враховуються в процесі управління. Для зниження ступеня невизначеності необхідний підхід, що включає в себе підготовку альтернативних рішень про вибір складу кінцевих цілей та способів їх досягнення.

7. Системності – полягає в розробці сукупності заходів, необхідних для реалізації проекту у взаємозв’язку з концепцією розвитку країни в цілому.

8. Комплексності. Розробка окремих ув’язаних між собою елементів структури, що забезпечують досягнення підцілей, повинна здійснюватися відповідно до генеральної мети того чи іншого проекту.

9. Забезпеченості (збалансованості) – всі заходи, передбачені в проекті, забезпечуються різними видами необхідних для його реалізації ресурсів.

Актуальність інноваційного проекту, з точки зору автора, – це його відповідність задачам науково-інноваційного та соціально-економічного розвитку країни, регіону,

господарюючого суб'єкта. Відповідно проєкт може мати державну, регіональну, галузеву, кластерну значимість або значимість для суб'єкта господарювання. Класифікація може бути не однозначною, а виражатися в різних сполученнях стосовно конкретного проєкту.

Державна значимість пов'язана з вирішенням проблем державного масштабу у всіх сферах життєдіяльності населення відповідно до цілей науково-інноваційного та соціально-економічного розвитку. Регіональна значимість відображає мету реалізації потенціалу території, ступінь вирішення властивих даному регіонові соціальних і економічних проблем. Галузева значимість фіксує вплив проєкту на вирішення загальногалузевих питань, важливих для багатьох господарюючих суб'єктів у даній сфері діяльності. Кластерна значимість розглядається з точки зору підвищення ефективності функціонування та рівня інноваційного розвитку групи взаємопов'язаних підприємств, розташованих на одній території. Значимість проєкту для господарюючого суб'єкта оцінюється з позиції посилення його ролі на ринку у зв'язку з вирішенням технологічних, економічних, соціальних і екологічних проблем.

Проведене дослідження теоретичних основ проєктного менеджменту дозволяє автору зробити висновок, що управління інноваційним проєктом – це процес прийняття і реалізації управлінських рішень, перш за все державного рівня, спрямованих на реалізацію інноваційної ідеї, які зв'язані з визначенням цілей, організаційної структури, плануванням заходів та контролем за ходом їх виконання.

Список використаних джерел

1. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями/ Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 346 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер . – М. : Прогресс, 1982. – С.199.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 року № 40-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
4. Entrepreneurship and Innovation Programme (EIP). European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/cip/eip/index_en.htm.

Бибик А. О., здобувач вищої освіти гр. ПУА-201
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н. професор
Національний університет “Чернігівська політехніка”

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У контексті радикальної реформи державного управління в Україні велике значення надається проблемі розвитку державної служби та її наближення до європейських стандартів.

Важливим аспектом вирішення цієї проблеми є використання управлінських рішень та відповідальності для стимулювання рушійних сил модернізації державної служби та приведення їх у стан активних дій для досягнення цілей і завдань.

Саме трансформація має розпочати процес руйнування застарілих методів, традицій, правил і моделей поведінки з метою позитивного сприйняття нових у зміненому середовищі.

Засобом більш ефективного реформування державної служби можуть бути свідомі дії керівників органів державної влади щодо формування потреби змін у суспільстві [2].

Важливо вміти обґрунтовувати діяльність та дотримуватися певних стратегій розвитку, заснованих на аналітичному мисленні та стратегічному плануванні, розробці політики, що є однією з ключових функцій державних службовців, для забезпечення передбачуваності, поступових дій для вирішення існуючих проблем, задоволення суспільні потреби та можливості.

Управління ж людськими ресурсами - це здатність керівників дотримуватися послідовного стратегічного підходу до управління персоналом, бути відповідальним за планування людських ресурсів, підбір персоналу, розвиток потенціалу та організацію на основі поточних та майбутніх потреб організації, мотивація до досконалості, визнання працівників, внесок у відділ, підтримання сприятливих умов праці, в яких працівники можуть бути максимально реалізовані та сприяти досягненню цілей організації. Управління людськими ресурсами пов'язане з визнанням найвищої людської цінності та усвідомленням відповідальності керівників за управління своїми працівниками на основі поваги до працівників, розвитку командної роботи, мотивації активної участі працівників, їх професійного розвитку тощо [4].

Ефективна комунікація - це здатність ефективно обмінюватися інформацією як горизонтально, так і вертикально, щоб досягти розуміння та підтримки у досягненні цілей організації; ця здатність ясно і чітко формулювати свою точку зору, враховуючи потреби аудиторії, в різних умовах та використовуючи різні форми (письмові та усні) та методи спілкування; це вміння слухати інших та надавати постійний зворотній зв'язок. Важливо, щоб керівники усвідомлювали важливість та відповідальність за налагодження співпраці між відділами, співпрацю в організації по вертикалі та горизонталі, між керівниками на різних рівнях, колегами для забезпечення прозорості, поінформованості, зосередженості та координації та взаємодопомоги для досягнення цілей [2].

Тому вивчення управлінських рішень та обов'язків керівника органу публічної влади в безпосередній організаційній атмосфері є відповідним кроком у контексті реалізації однієї з ключових цілей реформи, приведення її у відповідність до принципів та стандартів європейської політики.

Таким чином рішення керівництва - це вибір однієї з альтернатив.

Прийняття рішень - це зв'язуючий процес, необхідний для виконання будь-якої управлінської функції. Рішення можна приймати за допомогою інтуїції, думки або раціонального вирішення проблем. Останній спосіб допомагає підвищити ймовірність прийняття ефективного рішення в новій складній ситуації.

Процес прийняття управлінських рішень не є завершеним, поки фактичне рішення проблеми не буде підтверджено через систему зворотного зв'язку.

На прийняття рішень впливає велика кількість зовнішніх і внутрішніх обставин, наприклад ціннісні орієнтації суб'єкта прийняття управлінських рішень, ситуація прийняття рішень тощо [1].

Прийняття правильних рішень – це галузь управлінського мистецтва. Здатність робити це розвивається з досвідом протягом усього життя.

Поєднання знань і навичок формують компетенцію будь-якого керівника і залежно від рівня останнього вказують на рівень ефективності його роботи. Суб'єктами управлінських рішень є особи, які приймають рішення, і це керівники різних рівнів (державного, регіонального та внутрішнього) та групи працівників, які мають відповідні повноваження щодо прийняття рішень.

Такі різноманітні завдання припускають єдність творчого мислення, концентрації емоційних і вольових якостей в одній особистості, здатність до мобільного переключення від одного виду діяльності до іншого. У зв'язку з цим закономірний інтерес суспільства до проблеми лідерства, його ролі в соціальному процесі, до закономірностей і особливостей становлення і розвитку тих соціальних верств, які беруть участь у виробленні і прийнятті владно-управлінських рішень [3].

Можна також говорити про індивідуальні та групові рішення. Індивідуальні рішення характеризуються більш високим рівнем креативності, вони приймаються швидше, оскільки не потребують схвалення. Але вони часто бувають помилковими, більш ризикованими, через складність і непередбачуваність середовища. Тому сьогодні віддають перевагу груповим рішенням. До груп залучаються фахівці з тих напрямків, які стосуються проблеми, що виникла в організації. Групова робота забезпечує всебічне

вивчення проблеми, підвищує мотивацію та відповідальність кожного, знижує відсоток помилок, передбачає різноманітність розробок [4].

Результати групової роботи, як правило, краще сприймаються співробітниками, ніж індивідуальні рішення, оскільки вони відображають думку колективу. Водночас групові рішення мають і недоліки – більшу трудомісткість через необхідність узгодження різних точок зору на проблему та відсутність чіткої відповідальності при прийнятті остаточного рішення [3].

Ефективне рішення відповідає вимогам законності. Рішення вважається ефективним, якщо воно повноважне та владне, тобто впливає із обсягу тих повноважень, якими наділений суб'єкт управління.

Сутнісний аналіз підходів до визначення якості управлінських рішень показує, що значення якості розуміється як сукупність властивостей, що відповідають меті, повному задоволенні клієнта, а ефективність управлінських рішень – відповідність призначенню (меті) і ресурсу ефективність.

Таким чином, категорії «якість управлінського рішення» і «ефективність управлінського рішення» – поняття не ідентичні і не включають одне одну, оскільки процес прийняття управлінського рішення може бути якісним, але під впливом зовнішнього або внутрішнього середовища у підсумку – неефективним, і, навпаки.

Відповідальність керівника виникає тоді, коли виконання (або невиконання) прийнятого управлінського рішення призвело до шкоди органу публічної влади. Шкода може бути заподіяна майну та особистості [1].

Керівник повинен приймати рішення на основі варіантів, розроблених аналітиками, серед яких часто важко вибрати найкращий. Інтуїцію керівника слід використовувати додатково, а не як заміну результатів аналітиків.

Оскільки в процесі прийняття рішень поєднуються логічні, раціональні та змістовні та психологічні аспекти, найважливішим фактором ефективності управління є професіоналізм керівника, його стиль та підходи до прийняття рішень. Залежно від цих факторів він приймає раціональне рішення, рішення, засноване на досвіді, або інтуїтивне рішення. Інтуїтивне рішення - це вибір, зроблений лише на основі відчуття його правильності. Те, що називають «шостим почуттям», є інтуїтивним рішенням.

Тому особам, які приймають управлінські рішення, необхідно добре знати переваги та недоліки різних методів прийняття рішень, вміти комбінувати їх, визначати типові управлінські завдання та застосовувати при їх реалізації структуровані методи прийняття рішень, збагачувати арсенал методів. з власними розробками.

Список використаних джерел

1. Гайдученко С. О. Розвиток організаційної культури публічного управління у контексті формування політико-управлінської еліти. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2016. № 1 (49).
2. Хаїтов П. О. Типологічні характеристики лідерства на державній службі. Аспекти публічного управління (Public Administration Aspects) : наук. друкований журн. 2016. № 4 – 5.
3. Хаїтов П. О. Концептуальні засади лідерства на державній службі. Аспекти публічного управління (Public Administration Aspects) : наук. друкований журн. 2016. № 7.
4. Хаїтов П. О. Фактори актуалізації лідерства в системі управлінських взаємодій на державній службі. Держ. упр. та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 1 (32).

Буряк Л. М., студентка групи ПУА-201
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н. професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

СИСТЕМА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Постійний вплив на певний об'єкт (людину, колектив, організацію тощо) з метою контролю та координування дій задля досягнення найкращих результатів за оптимальних витрат ресурсів та часу називають управлінням. Невід'ємною частиною управлінського процесу є рішення, саме прийняття і виконання рішень забезпечує функціонування організації. Вчасно зроблений вибір, який матиме науково-практичне підґрунтя, сприятиме стимулюванню виробництва. А рішення, яке буде прийняте несвоєчасно або без необхідної підготовки (аналіз проблем, оцінка альтернатив і т.ін.) матиме погані наслідки для організації і сприятиме зниженню результативності праці.

Управлінські рішення, які приймаються органами публічної влади мають певні особливості: такі рішення охоплюють різні верстви населення, тобто стосуються широкого загалу. Вибір альтернатив відбувається в умовах невизначеності через нестабільність та мінливість економічної і політичної ситуації в країні або регіонах, в умовах суперечливості думок та настроїв серед громадян, нечітких критеріїв ефективності того чи іншого рішення. Якщо прийняте рішення буде недостатньо обґрунтованим, помилки в прийнятті управлінських рішень в публічному управлінні можуть “дорого коштувати” як місцевим громадам, так і країні в цілому. Процес ухвалення рішень у публічній сфері вимагає більших компромісів, та навичок ведення переговорів з різними соціальними шарами населення для досягнення консенсусу в суспільстві.

«Особливістю управлінської діяльності в публічному адмініструванні та управлінні є її колективний характер, тому що така діяльність здійснюється органом державної влади чи місцевого самоврядування. Діяльність з управління в публічній сфері передбачає колективну взаємодію групи людей через різні органи влади на основі лінійних і функціональних зв'язків. Процес управління є свідомою та цілеспрямованою діяльністю, що передбачає виконання повноважень суб'єктів управління шляхом розробки, прийняття і впровадження державно-управлінських рішень, а також послідовну реалізацію управлінського циклу через планування, організацію, мотивацію та контроль, що суттєво впливає на зміни в суспільстві для досягнення бажаного стану згідно з встановленими цілями » [1].

Політика органів міської влади впливає, безпосередньо, на життя кожного містянина і для того, аби уникнути конфліктних ситуацій необхідно розробити дієву систему залучення громадськості до прийняття управлінських рішень.

Процес залучення людей повинен відбуватися ще на ранніх етапах. Тобто, не інформувати містян про вже внесені зміни а залучати громадськість до обговорення проблем, їх можливих рішень та альтернатив. Важливо обговорювати очікувані наслідки та їх вплив на громадян. Громада, яка знає, що відбувається у місті та залучена до прийняття управлінських рішень, буде зацікавлена у мінімізації конфліктів з органами публічної влади.

Під час створення дієвого механізму участі громадськості у процесі прийняття управлінських рішень, ще на стадії планування майбутнього залучення містян необхідно звертати увагу на створення комфортних умов і ліквідацію можливих перепон на шляху взаємодії з вразливими групами. Серед сприятливих умов, можна виділити: проведення зустрічей у вільний від роботи час; мінімальна кількість критеріїв, необхідних для участі; якісне попереднє інформування; просторі приміщення для проведення засідань та публічних заходів; створення умов для участі людей з дітьми.

Проведення певних заходів, де надаватимуть детальну достовірну інформацію про теми і проблеми, які виносяться на громадські обговорення, для більшої обізнаності

містян сприятимуть підвищенню рівня довіри серед людей до органів публічної влади. Також, це допоможе сформуванню думки, що для того, щоб приймати участь у громадських засіданнях та впливати на прийняття рішень органами місцевого самоврядування не потрібно володіти певними експертними знаннями або відповідною вищою освітою. Це впливатиме на підвищення ефективності громадської участі та збільшення рівня зацікавленості людей у залученні до процесу прийняття рішень органами публічної влади.

Для удосконалення системи залучення громадян до процесу прийняття рішень органами публічної влади слід проаналізувати можливі негативні чинники, бар'єри, які сприяють пасивності громадської участі та викликають взаємну недовіру між жителями та представниками місцевої влади. Небажання місцевої влади залучати до процесу прийняття рішень містян може бути зумовлено низкою чинників, одні з них це: повільний процес прийняття та впровадження рішень, а участь громадян робить його ще повільнішим; бажання уникнути конфлікту інтересів.

Здійснивши оцінку сильних та слабких сторін громадської участі в певному місті та ліквідувавши бар'єри слід приділити увагу підвищенню механізмів громадської участі. Покращення умов проведення місцевих референдумів, покращення якості надання консультаційних послуг населенню та покращення ефективності проведення громадських експертиз місцевих органів влади - все це сприятиме бажанню містян брати активну участь у процесі прийняття управлінських рішень органами публічної влади.

Список використаних джерел

1. Кальниш Ю. Г., Лозинська Т. М., Тимцуник В. І. Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник / Кальниш Ю. Г., Лозинська Т. М., Тимцуник В. І. – Полтава: Полтавська державна аграрна академія, 2015. – 280 с.
2. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посібник – К. : Ленвіт, 2012. – 64 с.
3. Залучення громадськості та громадська участь - у чім різниця? // сайт Укрінформ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2687760-zalucenna-gromadskosti-ta-gromadska-ucast-u-comu-riznica.html>

Кузьменко К. Д., здобувачка вищої освіти, гр. ПУА-191
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н., проф,
Національний Університет «Чернігівська Політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні децентралізація влади є однією із вирішальних реформ в Україні. Впровадження даної реформи є наслідком початку радикальних змін, покращення якості життя громадян і надалі має вагоме значення для продовження галузевих реформ. Саме децентралізація є основною умовою незалежної та ефективної діяльності органів місцевої ради. Завдяки перерозподілу влади на місцевому рівні в Україні формується нова досконаліша система відносин між різними органами влади. Дивлячись на досвід європейських країн стосовно децентралізації влади, дана реформа має позитивний вплив на розвиток економіки кожного регіону окремо й зокрема єдність всієї країни.

Кожна людина має право на сучасну медицину й освіту, якісне отримання адміністративних послуг, гарні дороги та чисті вулиці, проте самостійно вплинути на розвиток свого міста чи села житель може тільки коли близько знаходиться до відповідальних за це людей. Найближчим органом влади до населення являються органи місцевого самоврядування, котрі мають повноваження й кошти для вирішення місцевих питань. Децентралізація - передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей - органам місцевого самоврядування. Без них важливі питання стосовно міста чи села не будуть розглядатися на стільки якісно та швидко.

В Україні процес децентралізації розпочався в 2014 році після прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації. Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). [3]

Після прийняття відповідних рішень й внесення змін до Конституції, законодавча база посилила мотивацію міжмуніципальної консолідації в країні, створила умови та впровадила механізми для формування територіальних громад, котрі об'єднують свої сили та можливості за для вирішення місцевих проблем. Реформа децентралізації вже на самому початку показала себе з найкращої сторони й мала вагомий успіх в громадах, що отримали автономію й незалежність від центрального бюджету. Це означає те, що наша країна обрала вірний шлях розвитку на якому не потрібно зупинятися.

Вже під час другого етапу децентралізації Кабінет Міністрів вирішив, що реформа є найважливішою в країні й це сприяє розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку України. Окрім тих законів що вже були прийняті, Верховною Радою було додатково впроваджено декілька нових стосовно цього питання, проте для подальшого розвитку необхідно прийняти ще ряд важливих норм та вдосконалити попередні.

Отже, децентралізація це одна з найважливіших та масштабніших реформ, що були впроваджені в Україні. Вона не надає автономності місцевим елітам, а негативні наслідки пов'язані не з самою реформою, а з рівнем авторитетності й позиціями політичних партій країни. Успіхом реформи децентралізації є чіткість намірів та зацікавленість місцевого самоврядування в отриманні більших повноважень та можливостей реалізовувати власні проекти й ініціативи.

На сьогодні, в час війни проти України Росія використовує відсутність єдності в деяких українських населених пунктах, проте вже не настільки як могла це робити раніше. Єдність народу в кожному куточку нашої країни є головним завданням внутрішньої політики держави. Шкода, що це відбувається завдяки повномасштабного вторгнення ворога на нашу територію.

Список використаних джерел

1. Петренко О. А. Особливості реалізації концепції децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/85196/1/Petrenko_bac_rob.pdf;jsessionid=2B76CF40F6FE4DC5AA058828AE86074E.
2. Бюджетна децентралізація як фактор забезпечення фінансової автономії регіонів і формування самодостатніх громад [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/1184477cfe14b1a0b3d7485c43c363d0.pdf>.
3. Реформа децентралізації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
4. Децентралізація: коротко про головне [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cost.ua/698-detsentralizatsiya-korotko-pro-holovne/>.
5. Загальна інформація [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/about>.

Метла М. В., здобувачка вищої освіти гр..ПУА-201
Науковий керівник – **Косач І.А.**, д.е.н. професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Процес прийняття управлінських рішень в системі публічного адміністрування є найбільш складним і відповідальним процесом. Тому в результаті реалізації

управлінського рішення необхідно досягти, як мінімум, розуміння суті запропонованої альтернативи, і як максимум, досягнення бажаного ефекту взаємодії владних структур та суспільства.

Поняття «рішення» слід розуміти, як завчасно продуманий намір здійснити певні дії, які в певному часовому просторі будуть реалізовуватися заздалегідь продуманим планом, в залежності від прийнятого рішення [1].

Тобто, поняття «рішення» розглядається, як творчий процес вибору однієї або декількох альтернатив із множини варіантів дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

«Управлінське рішення представляється як результат управлінської діяльності. У ширшому розумінні управлінське рішення розглядають як основний (вид) вигляд управлінської праці, сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямованих і логічно-послідовних управлінських дій, що забезпечують реалізацію управлінських завдань» [2].

Управлінське рішення – це рішення, що приймається в сфері управління, та спрямоване на вирішення проблеми та досягнення певної мети, для реалізації якого потрібно обрати такий варіант дій та спосіб їх виконання за допомогою якого, результат до якого прагне організація стане реальним.

Залежно від характеру умов прийняття рішень, останні поділяються на групи. Тобто це рішення, що приймаються за умов:

1. визначеності;
2. часткової визначеності;
3. невизначеності [3].

Прийняття управлінських рішень в системі публічного адміністрування має свою специфіку, оскільки управлінське рішення залежить від багатьох чинників, які мають зовнішні впливи, наприклад політична ситуація та економічна ситуація в країні, або внутрішні, в органі публічної влади в якому здійснюється процедура прийняття управлінського рішення, наприклад ресурсне забезпечення, кадрове забезпечення тощо.

Процес підготовки управлінських рішень в органах публічної влади, повинен складатися з чітко визначених етапів, які виконавчий орган визначає самостійно, в залежності від поставлених цілей та завдань. Це визначає складність процедури прийняття управлінського рішення, а отже і його значущість для розвитку і збереження цілісності організації.

Формування управлінських рішень потребує детального аналізу з боку керівництва. Крім того, формування управлінського рішення, необхідно детально проаналізувати ще на стадії впровадження. Це можна визначити, як своєрідний контроль, що дає змогу порівняти очікуваний результат з попереднім та фіксувати невідповідності і усувати їх.

В більшості випадків, органи публічного адміністрування приділяють значно більшу цінність матеріальними та фінансовими ресурсами в порівнянні з інтелектуальними ресурсами. Загалом, мова йде про контроль над формуванням управлінських рішень, які відбуваються на всіх організаційних рівнях органів публічної влади. Однак, в жодному разі не потрібно нівелювати вплив інтелектуального забезпечення на остаточний результат удосконалення організаційного забезпечення.

Тому, удосконалення організаційного забезпечення формування управлінських рішень органами публічного адміністрування, покращить ефективність діяльності державних органів та потенціал регіонального розвитку у контексті удосконалення організаційного забезпечення формування управлінських рішень.

Задля удосконалення організаційного забезпечення формування управлінських рішень доцільним буде:

1. проведення науково обґрунтованого розроблення цілей для системи органу виконавчої влади;
2. удосконалення планування діяльності органу виконавчої влади;
3. визначення функцій і завдань відповідно до розроблених цілей, удосконалення кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення органу виконавчої влади;

4. побудова організаційних структур для реалізації визначених функцій та розроблення критеріїв оцінки ефективності управління органами виконавчої влади.

Для того, щоб дані заходи дійсно могли покращити організаційне забезпечення формування управлінських рішень, та сприяли впровадженню ефективних альтернатив формування управлінських рішень, проаналізовано чинники, які можуть гальмувати цей процес. Такими чинниками можуть бути:

1. недосконале інституційне забезпечення регіонального розвитку;
2. високий рівень централізації бюджетних ресурсів;
3. відсутність дієвої системи моніторингу виконання стратегій регіонального розвитку;

4. недостатня розвиненість системи організаційного забезпечення регіонального розвитку;

5. недосконала система підготовки управлінських кадрових ресурсів для органів виконавчої влади, що суттєво знижує рівень організаційного забезпечення формування управлінських рішень органів виконавчої влади [4].

Управлінське рішення буде вважатися виконаним, якщо поставлена мета перед організацією досягнута повністю.

Отже, проаналізувавши вищезазначену інформацію, можна дійти висновку, що управлінські рішення є основним продуктом діяльності будь-якої організації, ефективність якого, великою мірою, залежить від характеристик перебігу процесу їх формування.

Тому, можна сказати, що найважливішим резервом підвищення ефективності організаційних процесів є підвищення якості прийнятих рішень, що досягається шляхом удосконалювання процесу прийняття управлінських рішень органами публічної влади.

Список використаних джерел

1. Управлінське рішення. Режим доступу :URL: https://arm.naiiu.kiev.ua/books/osnovu_menedjmentu/files/Tema_3.pdf
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навчальний посібник. К. : «Знання», 2005. 668с.
3. Дегтяр А. О. Управлінські рішення в органах державної влади: монографія. Харків: "С.А.М.", 2010. 59 с.
4. Шмайдей О. В. Формування управлінських рішень в органі публічної влади. Режим доступу :URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1347/1/Шмайдей%20О.%20АДМз-21%20>

Михайловський І. М., комерційний директор ТОВ «Домінант»
Науковий керівник – **Пономаренко С. І.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Проблеми ефективності системи публічного управління в Україні широко представлені сьогодні у теоретичному полі дослідниками. Серед таких проблем останнім часом важливістю набуває низька ефективність механізмів реалізації зв'язків з громадськістю. Необхідність комунікаційної взаємодії органів влади і членів територіальної громади (або громадськості) зумовлена, з одного боку визначенням сутності влади як такої, а з іншого – є підтвердженням того, що влада належить народові.

Для ефективної комунікаційної взаємодії необхідно дослідити її ключові принципи [1] серед яких науковці виділяють наступні:

–*системність* – передбачає, що зв'язки з громадськістю не зводяться до простого набору пов'язаних між собою прийомів, методів та процедур, а є системою;

–*цілісність* – спільне бачення громадськості та місцевих органів влади проблематики території, що сприяє формуванню єдиного напрямку вирішення проблемних питань;

–*адресність* – конкретизує напрямок діяльності місцевих органів влади, з якими саме групами громадянського суспільства необхідно працювати і в якій послідовності;

–*адекватність* – відповідність управлінської структури предмету і технології її діяльності щодо поставленої цілі. Варто наголосити на важливості використання сучасних методів управління змінами, що виникають при взаємодії з громадськістю тощо;

–*планування та прогнозування* – маєтєся на увазі планування та прогнозування взаємодії органів влади з громадськістю, при цьому конкретизуються групи, що потребують співпраці та напрямок такої співпраці, визначаються їхні можливості;

–*технологічна гнучкість* – має враховувати те, що імовірність змін при розбудові взаємовідносин з громадськістю досить висока, що вимагає передбачення можливостей технологічного переоснащення (кадри, матеріально-технічне обладнання, фінанси, виробничі ресурси тощо);

–*взаємна доповнюваність* – характеризується спільними зусиллями громадськості та органів влади вирішувати певні питання території, при цьому наголос має бути зроблений на співпраці;

–*достовірності* – полягає в наданні достовірної інформації органами влади про стан територіальних справ (як позитивної так, і негативної);

–*двостороння системна комунікація* – взаємообмін інформацією між місцевими органами влади та населенням про стан соціально-економічної системи на території, її проблеми і перспективи та подальші шляхи вирішення проблемних питань;

–*підконтрольність* – здатність громадянського суспільства проводити контроль за діяльністю місцевих органів влади у процесі вирішення ключових проблем територіальної громади, включно з інформацією про хід вирішення цих проблем;

–*публічність* – звіт місцевих органів влади перед громадськістю про виконання плану соціально-економічного розвитку території. Звітування необхідно проводити публічно один раз у півроку. Звіт формується різними структурними підрозділами місцевих органів влади, а структурується в єдине ціле службою із зв'язків з громадськістю [2].

Для удосконалення процесу участі громадськості в публічному управлінні доцільним є використання моделі алгоритму реалізації стратегії зв'язків з громадськістю, який містить певні етапи дій: 1) проводиться аналіз стану зв'язків з громадськістю на певній території (визначаються цілі, які ставить перед собою місцевий орган влади, обирається стратегія, за допомогою якої має бути досягнута ціль, опрацьовуються різні результати, відбудова різних форм контактів, за якими можлива співпраця, визначення шляхів спільного вирішення проблемних завдань через конкретні акції, котрі проводяться у певний час і у відповідному місці); 2) визначається діагноз стану зв'язків місцевих органів влади з громадськістю (виокремлюються групи громадськості за інтересами та громадські організації, які функціонують територіальній громаді та обговорюється спільне бачення майбутньої співпраці, формуються групи за інтересами, визначаються стратегічні цілі розвитку взаємних зв'язків, розробляються проекти, проводиться моніторинг зв'язків з громадськістю в територіальній громаді загалом; 3) активізується діяльність місцевих органів влади в подальшому розвитку зв'язків з громадськістю (започатковуються процеси співпраці, формується та оприлюднюється стратегія місцевих органів влади з розвитку зв'язків з громадськістю); 4) початок реалізації стратегії розвитку територіальної громади з питань зв'язків з громадськістю (проводиться моніторинг та контроль реалізації питань стратегії, готуються матеріали з корегування стратегії, здійснюється діагноз стану розвитку зв'язків з громадськістю території, проводиться аналіз головних проблем та можливих обмежень такого розвитку, формується бачення майбутнього розвитку, визначається місія та стратегічні напрямки розвитку зв'язків місцевих органів влади з громадськістю, першочергові цілі та завдання з досягнення взаєморозуміння, обґрунтовуються шляхи реалізації співпраці місцевих органів влади і громадськості) [3].

Тобто, саме громадськість, є тим механізмом, який може забезпечити розвиток території. Водночас варто визначитися, яким саме шляхом співпрацювати з місцевими органами влади для забезпечення такого розвитку. Необхідно також встановити взаємні рівні партнерства у процесі співпраці, тобто влада має бути “перерозподілена” шляхом переговорів між громадою та представниками влади, що являють собою зацікавлені сторони. У такому випадку, громадськість впливає не лише на процес планування, а й виконує певні програми, контролює певну діяльність та вимагає звітів. Отже, можна говорити про те, що громадськість «бере владу у свої руки», а не просто отримує дозвіл на участь у публічно-управлінських процесах. Відтак, активна участь громадськості пов’язана із подальшим розвитком таких громад, які спроможні вирішувати складні проблеми, а процес прийняття управлінських рішень базується на основі спільного бачення та відчуття приналежності й позитивної налаштованості, визнання спільних цінностей та розвитку мереж комунікаційної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Сивак Т. В. Принципи стратегічних комунікацій у публічному управлінні. *Технології державного управління*. 2019. С. 41-49
2. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.
3. Куропась І. Комунікаційна стратегія громади: тренд чи необхідність? Вебпортал «Громадський простір». URL: <https://www.prostir.ua/?library=komunikatsijna-stratehiya-hromady-trend-chy-neobhidnist>

Гуцаленко А. Є., здобувачка вищої освіти гр. ПУА-201
Науковий керівник – **Пономаренко С. І., к.е.н., доцент**
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ

Прийняття управлінських рішень в системі публічного управління є однією з найважливіших функцій та виступає основою для всього управлінського процесу. Кожна людина протягом життя приймає безліч рішень, але варто розрізнити такі поняття як «управлінське рішення» та «рішення» в цілому, саме тому є певні ознаки, завдяки яким можна це зробити:

- Ціль. Керівнику необхідно приймати рішення виходячи не з власних потреб, а з метою досягнення певних цілей установи;
- Наслідки. Треба розуміти що кожне рішення має наслідки, та може суттєво впливати на стан об’єкта управління;
- Поділ праці. В установі повинен існувати поділ праці, одні робітники зайняті аналізом проблемної ситуації процесом прийняття рішень, інші – реалізацією прийнятого рішення;
- Професіоналізм. Керівник установи повинен мати необхідні знання, мати досвід, для того щоб приймати ефективні рішення;

Під прийняттям управлінських рішень можна розуміти процес їх розробки та вибору. Управлінське рішення – результат вибору суб’єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв’язання певної проблеми управління.

Основна мета управлінського рішення – забезпечити координуючий вплив на об’єкт (систему) управління для досягнення цілей організації. Управління передбачає наявність суб’єкта й об’єкта управління, між якими існує певний зв’язок [1].

Якщо говорити про прийняття рішень на рівні публічної влади, то варто зазначити, що саме тут процес прийняття ефективного рішення особливо важливим, оскільки від їх обґрунтованості та результативності залежить добробут громадян, а також результативна діяльність органу місцевого самоврядування, реалізація державної політики у певній галузі чи сфері.

Кожен керівник завжди має на меті прийняття найоптимальнішого рішення, яке успішно вирішить виявлену проблему, саме тому для кожного рішення є певні вимоги, а саме:

1. наукова обґрунтованість;
2. цілеспрямованість рішення;
3. кількісна і якісна визначеність УР;
4. правомірність і законність рішення;
5. оптимальність;
6. своєчасність прийняття УР;
7. комплексність УР.
8. гнучкість; [2].

Варто зазначити, що рішення мають свої функції:

1. Скеровуючу (у рішенні є конкретне завдання, яке необхідно виконати у зазначений термін);
2. Координуючу (рішення визначає місце кожного працівника у вирішенні певних завдань, та погоджує їх дії);
3. Мобілізує (полягає у активації працівників для досягнення цілей)

Прийняте управлінське рішення дасть гарний результат за умови, що всі три функції будуть реалізовані, бо якщо знехтувати хоча б однією з них, то це призведе до неузгодженості дії колективу, втраті інтересу, а також до можливого невиконання рішення.

Прийняття управлінських рішень - певний процес, який обов'язково починається із виникнення певної проблеми в організації, а закінчується обранням рішення, яке допоможе усунути проблемну ситуацію, це процес прийняття рішення складається з 4 етапів:

1. Підготовка, на цьому етапі відбувається аналіз ситуації, пошук та обробка інформації, а також виявлення та формування проблеми, яку необхідно вирішити;
2. Прийняття, на цій стадії відбувається розробка максимальної кількості та оцінка альтернатив; вибір та прийняття найоптимальнішого рішення;
3. Реалізація, ця стадія включає в себе конкретизацію управлінського рішення та доведення його до виконавців, контроль за процесом виконання, за необхідністю вносяться певні корективи.
4. Оцінка результатів, на цьому етапі відбувається аналіз отриманих результатів від реалізації рішення. Керівнику необхідно оцінити ефективність прийнятого управлінського рішення, тобто дати відповідь на такі питання, як: Чи було досягнуто мети? Чи воно ефективне у плані витрат? Чи вважають підлеглі, що це рішення ефективне? З якими труднощами стикнулися під час реалізації? Якщо рішення все ж таки неефективне, то керівник повинен обрати іншу альтернативу.

В процесі управління органами публічної влади важливим постає прийняття дієвих та ефективних управлінських рішень, які будуть позитивно впливати на добробут громадян, та результативну діяльність публічного органу влади.

Проблеми розвитку регіонів, міст, сіл, ОТГ можливо вирішити за допомогою правильно прийнятих управлінських рішень керівниками органами публічної влади. Аби підвищити ефективність управлінських рішень можна вивчати найкращі практики, досвід зарубіжних країн, це все буде сприяти розвитку добробуту громадян та країни.

Список використаних джерел:

1. Петруня Ю. С., Літовченко Б. В., Пасічник Т. О. Прийняття управлінських рішень : навчальний посібник. 3-тє вид., переробл. і допов. / за ред. Ю. С. Петруні. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 209 с.
2. Методи і алгоритми прийняття рішень. Конспект лекцій. Дніпропетровськ, 2015. 104 с. URL: https://ut.nmu.org.ua/ua/information-to-student/Методические%20указания/КОНСПЕКТ_МАПР.pdf

Абинашна М. В., здобувачка вищої освіти гр. ПУА-201
Науковий керівник- **Пономаренко С. І.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська Політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПУБЛІЧНА ВЛАДА

Публічна влада – це державна організація політичного життя, що здійснюється за допомогою спеціального ієрархічно та територіально організованого апарату, легітимного використання примусу та права видавати нормативні акти, обов'язкові для всього населення. У науковій літературі вказується на такі характерні формальні ознаки публічної влади:

1) вона володіє суверенітетом, тобто верховенством і незалежністю від будь-яких інших соціальних структур як усередині країни, так і за її межами, у формулюванні й проведенні внутрішньої й зовнішньої політики;

2) виконання владних функцій здійснюється людьми, які безпосередньо не виробляють матеріальних благ та зайняті переважно відправленням державних функцій;

3) здійснює керівництво та управління всією країною, використовуючи при цьому різні державні органи, насамперед, державний апарат;

4) проводить регулярний контроль діяльності усіх державних органів, громадських організацій, рухів, посадових осіб;

5) створює закони і підзаконні акти, обов'язкові для всіх фізичних та юридичних осіб;

6) запроваджує і реалізує комплекс вимог законності, забезпечує стабільність правопорядку.[7, с. 43]

Місцеве самоврядування дозволяє значно демократизувати апарат управління і вирішувати місцеві питання, забезпечуючи максимальне врахування інтересів громад, поєднувати інтереси і права людини та інтереси регіонів і держави в цілому, створити певні протизаги центральній владі, не допускати можливого свавілля з її боку. Місцеве самоврядування ґрунтується на тому, що практично жодною країною неможливо управляти лише з центру. Тому її територія поділяється на певні адміністративно-територіальні одиниці різних рівнів (області, райони, громади тощо), в яких функціонують, як правило, одночасно виборні представницькі органи, які, попри відмінності у формуванні цих органів, разом творять єдину систему здійснення публічної влади на місцях.

Місцеві ради яка представницькі органи: є виборними органами, що складаються з депутатів, обраних безпосередньо територіальною громадою; акумулюють інтереси територіальних громад і володіють правом представляти їх; мають виняткове право приймати рішення від імені територіальної громади. Реформування публічної влади в Україні характеризується, як постійна константа, що пов'язана з пошуком оптимального вирішення проблеми територіальної організації влади в Україні, перерозподілу владних повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування. [13, с. 29]

Підсумовуючи, зазначимо, що надання послуг є однією з базових функцій публічного управління, проте не менш важливою є функція вироблення та реалізації публічної політики. Децентралізація вказує на те, що місцевий та регіональний рівні стають базовими у виробленні політики, відповідно зростає роль громад у розвитку українського суспільства, у тому числі і держави. Передача повноважень органам місцевого самоврядування надала нові можливості та широкий простір для проведення різних місцевих політик. Акцентовано увагу на тому, що місцева публічна влада має конституційний характер, позаяк засади, принципи, система органів, через які народ її реалізує, визначає Конституція України, а нормативно-правові акти відповідних органів місцевої публічної влади мають відповідати Конституції та законам України. Зроблено висновок, що саме через місцеве самоврядування найповніше можна реалізувати ідею

здійснення влади народом безпосередньо, вирішити важливі питання взаємодії держави, територіальних громад, особи. До того ж, кожна територіальна громада повинна мати ідею, яка б об'єднала навколо себе всіх її членів і традиції, дотримання яких є обов'язком кожного її жителя, але не можна забувати і про необхідність забезпечення присутності держави в адміністративно-територіальних одиницях, відстоювання у них загальнодержавних інтересів.

Список використаних джерел

1. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підруч. / [авт.-упоряд. : О. В. Батанов, Н. М. Батанова, В. М. Вакуленко та ін.] ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2010. – С. 47–48.
2. Державне управління в Україні : централізація і децентралізація: Монографія // [Відпов. ред. – проф. Н. Р. Нижник]. – К. : УАДУ, 1997. – 448с.
3. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2004. – 342 с.

Коробко В. В., здобувачка вищої освіти гр. ПУА-201
Науковий керівник – **Пономаренко С. І.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СТИЛІ ТА МЕТОДИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ СУЧАСНИМ КЕРІВНИКОМ ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Сучасний світ постійно підштовхує нас до певного вибору, який безпосередньо впливає на розвиток подальших подій. Кожного дня доводиться вирішувати, як краще вчинити, як краще зробити, як краще відповісти, адже можливостей зробити щось інакше – безліч. Будь-яке управління фактично не може існувати без прийняття рішень, адже фактично є основою та невід'ємною складовою вищезазначеної процедури. Так як прийняття управлінських рішень є дуже відповідальним та важливим процесом, то далеко не кожен може прикласти руку до цього.

При аналізі процесу управління як такого, Дерлоу Д. зазначає, що ефективно прийняття управлінських рішень базується на балансі трьох елементів: логіки, інтуїції, досвіду. Кожен з яких окремо важливий для формулювання висновків [2]. Саме ці чинники є доволі важливими під час прийняття управлінських рішень, але не можна сказати, що тільки на них ґрунтується цей процес. Логіка, досвід та інтуїція являють собою скоріше аналіз і набуті навички в процесі пізнання та є його результатом. Будь-яке прийняття управлінського рішення ґрунтується на чотирьох основних етапах: збір інформації, підготовка рішення, прийняття рішення та реалізація рішення. Фундаментально сам процес складається з трьох етапів, а саме: аналіз підготовленої інформації, розробка і вибір альтернатив та вибір одного із представлених варіантів. Управлінські рішення між собою класифікують за рядом критеріїв, зокрема: залежність, підстава, динамізм, визначеність ситуації, характер та структурованість.

Щодо класифікації за стилями прийняття управлінських рішень є три основні критерії – за співвідношенням зусиль менеджера на стадії розробки; за ступенем участі підлеглих в процесі прийняття рішень та за рівнем організації управлінських рішень.

За першою класифікацією існує п'ять стилів прийняття управлінських рішень, що залежать від співвідношення зусиль менеджера на стадії розробки альтернатив (А) і на стадії їх аналізу, оцінювання та контролю (АОК). Відповідно до цього є інертний, обережний, урівноважений, ризикований та імпульсивний стилі прийняття рішень. Інертний стиль характеризується дуже повільним та в'ялим процесом, дуже обережним пошуком альтернатив, бажанням зробити все ідеально, адже є страх критики. Тому зазвичай такий стиль притаманний дуже сором'язливим чи невпевненим у собі людям. Обережний стиль дещо відрізняється від інертного більш творчим підходом та

ретельнішим підбором інформації. Урівноважений характеризується приблизно однаковим розподілом сил на обох етапах прийняття управлінського рішення, при ньому дуже активно генеруються рішення і альтернативи, та водночас усі варіанти піддаються критиці та аналізу. Ризикованому стилю притаманне більш креативне ставлення менеджера до ситуації, адже він більше вигадує альтернатив, а ніж їх аналізує та співставляє. Подібні варіанти можуть бути менше обґрунтованими, але водночас доволі успішними, тому можна сказати, що тут відбувається азарт між ризиком і виграшем. Щодо імпульсивного стилю, то він характеризується найбільш активним пошуком варіантів та альтернатив, які менеджер вигадує доволі легко та швидко, але при цьому зовсім не аналізує та не оцінює їх. Подібний стиль прийняття рішень мають люди з високою самооцінкою, але з відсутністю самоконтролю та аналітичних здібностей.

За ступенем участі підлеглих у процесі прийняття рішень можна вирізнити три основні класифікації. Класифікація Д. Макгрегора представляє собою одним із перших видів керівництва, у якому керівник відсторонений від підлеглих та примає дистанцію з ними. Класифікація Р. Лайкерта була створена з чотирьох стилів, які розташовані від більш авторитарного до більш демократичного: експлуаторсько-авторитарний; прихильно-авторитарний; консультативно-демократичний стиль; партисипативний стиль[3]. Класифікація Р. Таненбаума та У. Шміда була створена з використання семи стилів прийняття управлінських рішень. Вони відрізняються між собою своєрідним збільшенням ступеня влади та зменшенням ступеня волі працівника.

За рівнями організації управлінських рішень виділяють п'ять основних стилів: диктаторський, реалізаторський, організаторський, координаторський та маргінальний. Неможливо, щоб кожен управлінець мав однаковий спосіб керівництва та прийняття рішень, тому слід добре досліджувати, якого саме стилю дотримується керівний склад організації.

Окрім вищезазначених класифікацій стилів прийняття управлінських рішень, існує низка взаємопов'язаних методів щодо прийняття рішень. 1. Методи вивчення проблеми (діагностування). Передбачає використання методів, що дають змогу достовірно і повно описати проблему і виявити чинники, що призвели до неї. 2. Методи економічного аналізу. Ґрунтуються на вивченні аналітичних залежностей, що визначають співвідношення між умовами і результатами вирішення задачі, поданих у вигляді формул, графіків, діаграм. 3. Методи прогнозування. Передбачають використання накопиченого досвіду, поточних припущень щодо визначення перспектив організації. Їх поділяють на кількісні та якісні. 4. Методи визначення способів розв'язання проблеми (генерація ідей). На цьому етапі відбувається накопичення інформації і змінюється підхід до її аналізу. 5. Евристичні методи являють собою сукупність логічних прийомів, методичних правил дослідження, пошуку істини, способів реалізації творчого потенціалу особистості. Вони можуть бути індивідуальними або груповими. . Групові евристичні методи: «розумова атака»; «конференція ідей»; метод Дельфи; метод номінальної групової техніки [1]. 6. Логіко-формалізовані методи прийняття рішень. Найчастіше їх використовують для обґрунтування рішень, пов'язаних з інвестуванням коштів у певний проект, що може мати різні альтернативи технічного чи організаційного вирішення. 7. Методи оцінювання ризиків. Вони поділяються на дві групи: якісні (метод «дерева рішень» та експертні методи) та кількісні (аналіз чутливості та метод Монте-Карло).

Список використаних джерел

1. Андрушків Б. М. Основи менеджменту / Б. М. Андрушків, О. Е. Кузьмін. – Львів: "Світ", 1995. – 423 с.
2. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. з англ. / Д. Дерлоу - К. : Всеуито, Наукова думка, 2001. - 242 с. - (сер. Усе про менеджмент).
3. Стили прийняття рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://studies.in.ua/teorija-prijnjattja-sus-pol-rishen-shpargalky/4089-stil-priynyattya-rshen.html>

Матюшко А. С., студентка групи ПУА-201
Науковий керівник – **Пономаренко С. І.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Чимало проблем на сьогодні існує в сучасних ОТГ, містах та селах, а корупція ж однією з найголовніших. Вирішення цього питання є можливо найскладнішим, тому що на це впливає не тільки політика, але й людський фактор.

Корупція має негативний вплив на реалізацію всіх прав людини – політичні, громадянські, культурні, економічні, соціальні. Її можна охарактеризувати як зловісну силу, що породжує бідність, незахищеність найуразливіших верств населення. Вона проявляється у багатьох формах, від злочинних діянь (хабарництво, розтрата та вимагання) і до сумнівних, але дуже відомих юридичних практик (кумівство, заступництво ін.)

Корупція – складне соціальне, політичне та економічне явище, яке руйнує державу з середини. Її наслідки можна помітити не одразу, але несвоєчасне втручання, може розвалити демократичні інститути, втратити довіру населення та спотворити виборчі процеси.

Простіше кажучи корупція – це особливе державно-соціальне відношення. З одного боку, політики або інші особи що мають повноваження у розподілу національних ресурсів від імені держави. Вони зловживають своєю владою для проведення неправомірних дій. «Корупційна дія – це коли відповідальна особа приймає гроші або якусь іншу форму винагороди, а потім переходить до зловживання своїми службовими повноваженнями та проведення неправомірних послуг».[1] Наприклад, корупційний акт – чиновник бере хабар, щоб надати якусь державну послугу, яка надається безкоштовно або вимагає більше ніж офіційна вартість

Відповідно до ефективної антикорупційної політики країни, державні та адміністративні органи працюють системно та серйозно, а нетерпимість населення до корупції дозволить викоринити це негативне суспільно-політичне явище та запобігти будь-яким джерелам незаконних доходів. Передумовою стратегічного напряму запобігання та ліквідації корупції є безперервна демократизація всіх сфер суспільного життя та розвиток громадянської свідомості та діяльності в контексті розбудови демократичної країни. Відкрита влада, прозорість прийняття національних рішень, робота адміністративних органів, розвиток громадянського суспільства – найважливіші важелі боротьби з корупцією.

Іноді експерти ООН тлумачать поняття «корупція», як зловживання владою в цілях отримання власної вигоди. І можна виділити найпоширеніші види корупції, корупційних правопорушення та посадові закони, до яких віднесено:

- Хабарництво, незаконне присвоєння (крадіжка, розкрадання) посадовцями державної власності, привласнення товарів та послуг, призначених для громадського споживання;

- Зловживання службовим становищем для отримання невинуватених особистих вигід (пільг, переваг);

- Конфлікт інтересів між громадським обов'язком і особистою вигодою, кумівство (віддання переваги при прийнятті на роботу членами сім'ї);

- Вплив на суспільство при розробленні законів і підзаконних актів з метою отримання особистої вигоди. [2]

Шляхів боротьби з корупцією існує безліч, можна застосовувати репресивні методи – розслідувати злочин, знаходити винуватця та карати його по всій суворості закону; превентивні – покращити прозорість, добросовісність всіх діянь державних установ,

навчати громадян правової грамоти. Але немає жодної гарантії, що на певну країну спрацює саме цей метод боротьби.

Однією з моїх пропозицій запозичена з відомого серіалу «Слуга народу». Вона полягає в тому, що чиновники можуть брати хабарі, але з умовою, що всі запозичені кошти будуть поповнювати бюджет громади. Вся операція повинна проходити прозоро та законно та відображатися в деклараціях та всіх документах громади. Щоб уникнути поповнення кишень держслужбовців. Можливо зараз ця ідея в Україні може стати провальною, бо вона має свої як позитивні так і негативні сторони. З одного боку ми отримуємо додаткові кошти та підвищення довіри громадян до влади, з іншого боку ситуація виглядає гірше, бо можуть з'явитися багато методів як обійти систему.

Дієвим методом може стати внесення кардинальних поправок в антикорупційне законодавство. Збільшення строків покарання за корупцію може бути не дуже ефективна, бо від в'язниці можна так би мовити «відмазатися» і тут корупційне коло замикається. Потрібно змінювати саму систему, зменшити кількість бюрократичних процесів, наприклад, в оформленні документів. Спростити та зробити прозорішими процеси фінансування політичних партій, щоб громадяни розуміли куди інвестуються їх податки.

Потрібно проводити інформування населення, проводити тренінги-вебінари для підвищення антикорупційної грамотності для працівників державних установ.

Було розроблено запрошення на тренінг-вебінар на тему: «Виявлення корупції та методи боротьби з нею». На такі заняття спікерами можна запрошувати працівників Національної ради з питань антикорупційної політики, Національного антикорупційного бюро України, Агентства з питань запобігання корупції та інші. Також потрібно проводити просвітницьку діяльність у шкільних навчальних закладах. Проводити лекції, збільшувати кількість годин на вивчення корупції на уроках Права та Громадянська освіта. Таким способом ми навчимо громадян виявляти ознаки корупції та покаже як звичайний житель громади може повідомити про незаконні діяння.

Головна ціль цих заходів – зменшити кількість корупційних діянь. В такій ситуації важливо розуміти, без діяння громадян та всездозволеність корумпованої влади не дасть можливість економічного розцвітання Козелецької об'єднаної територіальної громади. Ми повинні нести відповідальність за свої дії. У корупції немає однієї винної людини, ми не можемо жити подвійними стандартами: якщо посадовець бере хабар, то тільки він винен в цьому. Це не так людина, котра вирішує якісь питання грошима вона навпаки породжує корупцію у суспільстві. Є таке прислів'я «Риба гниє з голови», воно ідеально описує ситуацію яка відбувається в Україні, бо саме верхівки влади породжують корупційне замкнене коло в нашій державі, а звичайне населення переконане, що саме так вирішуються питання та вважають, що життя без корупції не існує.

Список використаних джерел

1. Адмусен, Інге. Політична корупція: Вступ до питання: Інститут Міхельсена., 1999. – 2 ст.
2. Михненко А.М. Запобігання та протидія корупції /А.М. Михненко. // Національна академія державного управління при Президентіві України. – 2013. – №4. – С. 46-48.

Єрошенко С. В., здобувач вищої освіти гр.. ПУА-201
Науковий керівник – **Пономаренко С. І.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Протягом усієї історії нашого світу суспільство оточували конфліктні ситуації, які іноді призводили до фатальних наслідків. Таких як, наприклад, війни, через що завжди гинуло чимало людей. Звичайно, не завжди конфлікти мають незадовільне завершення, за

умов, якщо уміти правильно і вчасно їх розв'язувати та приймати конфлікт не лише як щось погане, а і як пошук істини, не доводячи конфліктну ситуацію до «точки кипіння».

Суперечки трапляються будь-де: вдома, на вулиці, у транспорті, на роботі в організаціях, підприємствах чи державних установах. І якщо в перших трьох випадках це буде стосуватися лише вас і людей, яких ви скоріше за все більше не побачите, чи своїх рідних, близьких, з якими буде набагато легше знайти спільну мову, то у наступному випадку – це може згубно вплинути на роботу у колективі, що надалі вплине і на результативність роботи цілої установи.

Для кожної організації ефективно управління конфліктами є одним із найважливіших чинників активізації процесів гармонійної взаємодії між працівниками у колективі, що має позитивний вплив на досягнення цілей та результатів, поставлених керівництвом. Справжній керівник повинен вміти правильно визначати причини конфлікту, надавати конструктивну критику щодо ситуації непорозуміння підлеглих та вправно розв'язувати її.

Під значенням конфлікту завжди розуміється щось погане. Так, це погане явище, але за умов, якщо його ігнорувати й не знаходити ефективного рішення. Вчасно визначивши причини конфлікту, можна викоренити головні проблеми у колективі та досягнути певного компромісу між сторонами, що конфліктують, тим самим розв'язавши ці непорозуміння.

Безсумнівно, без конфліктних ситуацій не обійтись жодній установі чи публічній організації. Грамотне керівництво повинно ставити за мету удосконалювати та розробляти нові дієві методи боротьби з суперечками у колективі, проводити моніторинг соціальних взаємозв'язків та стосунків своїх підлеглих.

Під конфліктом розуміється певне зіткнення інтересів, думок, поглядів, накопичення протиріч окремих осіб, або груп робітників що може призводити до погіршення взаємодії між ними. Спочатку виникає конфліктна ситуація, яка під впливом інциденту (може виступити у вигляді дій третьої сторони, яка призведе до активізації одної із сторін суперечки) переростає у більш загострену стадію – стадію конфлікту.

Для визначення сутності конфлікту можна виділити такі дві ознаки:

1) Конфлікт завжди зароджується на основі зіставлення протилежних думок, поглядів, суджень;

2) Конфлікт – це завжди боротьба за правдивість власної позиції, що в результаті призводить до взаємних збитків: моральних, фізичних чи матеріальних.

Виходячи з думок більшості вчених, можна висловитися, що конфлікт є наслідком суперечностей, але лише за умов, коли ця суперечність приймається і усвідомлюється з достатньою серйозністю. Адже в такому випадку людина починає проживати неприємні відчуття тривоги, напруженості, невпевненості, що спонукає її до пошуку рішень для виходу з наведеного стану.

Навчальний посібник Дуткевич Т.В. зазначає, що «Конфлікт - це суперечність, яку людина сприймає як значущу життєву проблему, що вимагає свого розв'язання і викликає активність з її подолання.» [1, с. 15].

Зростанню кризи сприяє підвищення рівня конфліктів в установах. Як міжособистісні, так і організаційні конфлікти постійно зароджуються всередині колективів, про які керівництву, можливо, навіть і не відомо, через що поступово руйнується рівень взаємодії між співробітниками.

Конфліктні ситуації, на жаль, є невід'ємною частиною будь-якої організації чи публічної установи. В більшості випадків керівництво додержується політики замовчування, уникнення, ігнорування конфліктів, що призводить до погіршення соціально-психологічного клімату, втрати довіри у колективі.

Конструктивне управління конфліктами повинно починатися з передбачення їх. Досвідчений і ефективний керівник має постійно працювати над виявленням та усуненням проблем, які саме і призводять до організаційних суперечок. Поглиблення проблем та

погіршення соціально-психологічного клімату є результатом спроб уникнення вирішення суперечностей, що в підсумку може призвести до зниження продуктивності праці та цінних кадрових втрат [2, с. 161].

Передусім потрібно розуміти, що суперечки, які в майбутньому можуть переходити до повноцінних конфліктів, не зароджуються «з повітря». Кожна конфліктна ситуація зароджується з певної причини, події, яка, можливо, образила гідність певної особистості. Причиною виникнення сутички може бути будь-що: недостатнє спілкування; образлива поведінка когось із суб'єктів конфлікту, неповага до співрозмовника; протилежність думок, поглядів, цілей; неоднорідність колективу, що може відрізнятись за статтю, віком, рівнем культури чи освіти.

Для ефективного управління конфліктами керівник повинен докладати багато зусиль. Його основною метою має бути запобігання конфліктів у колективі і адекватне конструктивне вирішення вже існуючих. Для досягнення результату керівництво повинно:

- прогнозувати виникнення конфліктних ситуацій;
- слідкувати за соціально-психологічним кліматом у колективі і покращувати його;
- у разі виявлення конфліктної ситуації – миттєве вирішення чинників її виникнення і досягнення компромісу між суб'єктами конфлікту;
- правильно підбирати шляхи вирішення конфлікту відповідно до його виду;
- проводити певні тренінги з покращенням рівня інформованості співробітників про вирішення конфліктних ситуацій;
- проведення цікавих заходів в неформальній обстановці.

Проведення тренінгів з найкращими спеціалістами у відповідній сфері – дієвий метод, який допоможе проінформувати і навчити працівників вирішувати конфліктні ситуації та досягати компромісу, що є дуже корисною навичкою як і для спілкування з людьми в соціумі, так і для роботи у колективі.

Ще одним дієвим методом, який допоможе вдосконалити процес управління конфліктами – є проведення заходів, наприклад, раз на тиждень, на яких будуть збиратися працівники і керівництво в неформальній обстановці, де можна буде поспілкуватися, обговорити проблеми, які заважають, повеселитися. Це допоможе об'єднати і згуртувати колектив, що достатньо зменшує ризики у подальшому виникнення конфліктних ситуацій.

Не потрібно забувати і про використання методів оцінки працівників, які можна розглянути через закордонний досвід, наприклад. Вони допоможуть визначити можливу поведінку під час конфліктної ситуації кожного співробітника, а також оцінку соціально-психологічного клімату і рівня згуртованості між працівниками.

Список використаних джерел:

1. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2006. 276 с.
2. Особливості мотивації в процесі командної роботи персоналу організації. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/264/254

Швець В. О., здобувач вищої освіти гр. ПУА-191
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПОЛІТИКО-СОЦІАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ

Інноваційний менеджмент являє собою самостійну галузь управлінської науки та професійної діяльності, яка спрямована на формування й забезпечення умов інноваційного розвитку будь-якої організації.

Інноваційний менеджмент є самостійною галуззю економіки, яка спрямована на формування та забезпечення досягнення будь-якої організаційної структури інноваційних цілей за рахунок раціонального використання матеріалів, праці і фінансових ресурсів.

Об'єктом управління в інноваційному менеджменті виступають інновації, інноваційний процес та економічні відносини між учасниками в інноваційному середовищі.

Зміст поняття інноваційного менеджменту П. Н. Завлін розглядає у трьох аспектах, а саме: як науку та мистецтво управління інноваціями, як вид діяльності і як суб'єкт управління. Інноваційний менеджмент як апарат управління інноваціями передбачає створення певної ієрархічної організаційної структури, кожен з елементів якої наділений певними повноваженнями та несе відповідальність за їх реалізацію [1].

Основними функціями інноваційного менеджменту є: аналіз; прогнозування; планування (стратегічне, поточне та оперативне); організація; мотивація; облік; контроль; координація; регулювання; керівництво [2].

Метою інноваційної діяльності є визначення провідних напрямів виробничої та науково-технічної діяльності підприємства у таких сферах як: розробка, впровадження, модернізація та вдосконалення продукції, викорінення застарілих методів управління та вчасна їх заміна. Оскільки інновації – це те, що з'являється зараз і треба вміти вчасно реагувати на зміни та вибудовувати стратегію розвитку окремої організації в залежності від змін навколишнього середовища. Основний момент стосується вмінь щодо перетворення ідеї в реальну інновацію, яка послужить поштовхом до виходу організації на новий рівень та перевершить конкурентів [3].

Інноваційний менеджмент та соціально-політичне життя є доволі взаємопов'язаними поняттями. Під впливом інноваційних процесів змінюється і структура економіки, адже інновації виступають безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, поступового відмирання і зникнення інших. Держава, є тим самим регулятором інноваційних процесів, бо ж вони мають значний вплив на соціальне життя населення. Інновації несуть за собою зміни, а люди не завжди сприймають їх позитивно, тож задачею держави є саме створення таких умов, щоб було зручно для кожного. Інноваційна діяльність напряду впливає на всі сторони суспільного життя, йде вдосконалення споживання як матеріальних, так і нематеріальних благ [3].

Інноваційні процеси набувають все більшого соціального значення. Поряд з тим, що уже відзначений генерований інноваціями економічне зростання дозволяє підвищити рівень життя населення, інновації сприяють також вирішенню проблем зайнятості шляхом створення нових високооплачуваних робочих місць. Розвиток інноваційної діяльності дає поштовх до розвитку міжнародного наукового, технічного та економічного співробітництва. При сучасних масштабах НТП багато інноваційні проекти не під силу здійснити однієї, лажі найбільш розвиненій країні. Однак повноцінна інтеграція в світові інноваційні процеси неможлива без наявності у країні адекватної науково-технологічної бази, а також механізмів, які забезпечують сприйняття інновацій з-за кордону. Тож, важливо розширювати спектр розвитку науково-технологічної бази для того, щоб вийти на новий ринок. Особливо велике значення розвитку науково-інноваційного потенціалу для зміцнення обороноздатності країни [4].

Держава сприяє кооперації та взаємодії різних інститутів у здійсненні нововведень шляхом формування єдиного технологічного простору, що забезпечує сумісність інновацій. Згідно із законом України «Про інноваційну діяльність», головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентноздатної продукції [5].

Інноваційний менеджмент в соціально-політичному житті можна трактувати, як можливість зміни способу та методів управління для досягнення нових результатів. Насамперед, політична діяльність спрямована на зміни, але вже не на рівні організації чи підприємства, а на рівні держави. Зміни в політичному устрої, реформування та економічні зміни напряду впливають на суспільне життя, тож впровадження інновацій має бути обгрунтованим та відповідальним. Країна має бути конкурентною серед інших

країн, має виділятися та мати свою технологічну базу для впровадження інновацій. Важливо врахувати фактор готовності країни до інновацій та її реальні можливості до їх застосування. Інноваційний менеджмент полягає в тому, щоб використовувати нові методи та якісно керувати державою для досягнення нових цілей, виходу на новий рівень та як наслідок – стати конкурентоспроможними.

Список використаних джерел

1. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>
2. Інноваційний менеджмент: зміст та функції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/management/>
3. Інноваційний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://subject.com.ua/economic/innovative/5.html>
4. Бондар О. В., Глебова А. О. Інноваційний менеджмент. Полтава : ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2012. 261 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/1920>
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

Шурда Д. О., здобувачка вищої освіти гр. ПУА-201
Науковий керівник – **Косач І. А.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

На даний момент підвищення ефективності прийняття рішень в органах публічної влади є досить актуальною темою. Від правильності вибору управлінця залежить розвиток установи, і взагалі розвиток всієї держави. Правильність прийняття рішень – це основна задача кожного керівника, незважаючи на сферу правління. Гарний менеджер має володіти усіма аспектами та навичками правління для прийняття правильного рішення, має оперативно та вчасно підлаштовуватися під складену ситуацію та швидко знаходити вихід. Рішення стосуються всіх чотирьох основних аспектів управління: планування, організацію, мотивацію і контроль. І на кожному аспекті керівна особа має виконати своєрідне завдання для покращення роботи організації. Під прийняттям управлінських рішень можна розуміти процес їх розробки та вибору. Управлінське рішення — результат вибору суб'єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми управління. Основна мета управлінського рішення — забезпечити координуючий вплив на об'єкт (систему) управління для досягнення цілей організації [1].

Формування стратегій підвищення прийняття управлінських рішень в органах публічної влади потрібне для вирішення проблем у сфері правління, а їх впровадження для поліпшення їх якості. Започаткування нових технологій формування управлінських рішень в органах публічної влади стосуються розробки нових напрямів діяльності і формування нових рішень для вирішення проблем та реорганізації структури управління для забезпечення ефективності нововведень.

Кожна установа має обрати свій підхід до підвищення якості управлінських рішень та розробки стратегій, оскільки кожна організація має свої особливості. Віднайшовши методи, потрібно реалізувати їх у життя для підвищення якості діяльності організації. Прийняття рішень є найважливішою функцією менеджменту, і її успішна реалізація забезпечить досягнення учасників цільової діяльності організації. Дослідження теоретичних і практичних аспектів прийняття управлінських рішень привело нас до висновку, що процеси прийняття рішень є складними і багатограними, вони повинні бути чітко розроблені та сформульовані для досягнення позитивних результатів.

Управлінські рішення значною мірою залежать від багатьох суб'єктивних факторів — логіки прийняття рішень, якості оцінки ситуації, структурованих завдань і запитань, ступеня культури управління, механізмів реалізації рішень, дисципліни їх виконання тощо. При цьому необхідно завжди пам'ятати, що навіть ретельно продумані рішення можуть виявитися неефективними, якщо вони не зможуть передбачити можливих змін у ситуації, стані виробничої системи.

Щоб прийняти правильне рішення та збільшити їх ефективність потрібно пізнати все про процес прийняття управлінських рішень та їх структуру. Для кожного виду рішень розробляють власну систему інформації, що орієнтує керівників і спеціалістів у підготовці рішень, виборі кращого варіанта прийнятого і реалізованого рішення.

В органах публічної влади, можна дослідити питання покращення ефективності прийняття управлінських рішень задля задоволення всіх потреб осіб, які звернулися до установи, а також усіх працівників. Налагодження прийняття управлінських рішень підніме рівень діяльності організації та збільшить довіру клієнтів до органів влади. Упорядкована система може змінити структуру закладу, яка призведе до спрощення системи обслуговування.

Отже, прийняття рішень є найважливішою функцією управління, успішне здійснення якого забезпечить досягнення учасників в діяльності установи поставлених цілей. Дослідження теоретичних і практичних аспектів прийняття управлінських рішень дозволяє зробити висновок, що процес прийняття рішення має складний багатоаспектний характер, який необхідно чітко конструювати і аналізувати для отримання позитивних результатів. Від результатів роботи правління залежить розвиток організації та влади вцілому. Від правильності вибору залежить майбутнє нашої країни та рівень життя населення. Управлінські рішення повинні спиратися на об'єктивні закони і закономірності суспільного розвитку.

В органах публічної влади головним завданням постає питання в якісній функціональності організації та у виконанні завдань. Для того щоб усі поставлені задачі були вирішені, перед тим, як зробити вибір, потрібно провести аналітику та зробити висновок, як обране рішення вплине на подальшу роботу установи. Керівник повинен приймати рішення не поспіхом, а обдуманими та рішучими кроками, швидко підлаштовуватися та тримати будь-яку ситуацію під контролем. Саме від ефективності і результативності прийнятих керівництвом рішень залежить те, чи буде установа конкурентоспроможна та чи існуватиме вона у подальшому. Отже, можна зробити висновок, що правильні управлінські рішення та їх застосування в житті можуть додати позитивної оцінки та підвищити ефективність роботи органів публічної влади. Подольчак Н.Ю. вважає, що результати оцінювання ефективності системи менеджменту дають змогу визначити важливість та пріоритетність прийняття рішень (вплив на об'єкт прийняття управлінських рішень). Будь-яка організація має низку проблем та завдань, які вимагають вирішення. Однак обмеженість в ресурсах потребує встановлення пріоритетності у вирішенні завдань [2].

У порівнянні зі звичайним рішень відмінною рисою управлінських рішень є те, що приймають не всі члени організації, а лише відповідальні особи, тобто головний орган управління. Управлінські рішення застосовують тоді, коли потрібно охопити всю систему, весь механізм управління. Тому, варто зауважити, що прийняття рішень є найважливішою функцією управління, успішне здійснення якого забезпечить учасників діяльності установи поставлених цілей.

Список використаних джерел:

1. Сутність та класифікація управлінських рішень. URL: https://kn-it.info/wp-content/uploads/2020/10/Lektsiya-1-ta-2_TPR_KN.pdf (дата звернення 24.05.22).
2. Подольчак Н. Ю. Використання результатів оцінювання ефективності системи менеджменту машинобудівних підприємств у процесі прийняття управлінських рішень. Національний університет "Львівська політехніка". Львів, 2008. С. 88. URL: http://vlp.com.ua/files/14_27.pdf (дата звернення: 26.05.2022).

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF MANAGEMENT
AND PUBLIC GOVERNANCE DEVELOPMENT**

ПІДСЕКЦІЯ – МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

SUBSECTION - MANAGEMENT AND PUBLIC ADMINISTRATION

Агафошина М. П. аспірантка,
науковий керівник **Бутко М. П.**, д.е.н., професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

**ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТІКОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯ**

Ми видихнули першу кризу і шок, та показали, що вміємо і будемо битися. Саме час прийняти нову реальність і адекватно відповідати на її виклики, і не тільки на полі бою.

Президент і його офіс тримають зовнішню рамку, армія — воює, волонтери розриваються між фронтом і тилом. Громади, які прийняли на себе основний удар, стали відтак абсолютно різними територіями за своїми становищем і можливостями. Як пов'язати розшматовану країну в єдиний організм, котрий безперебійно працюватиме на перемогу? Що треба для того, аби запрацювала стратегія забезпечення тилу і утримання економіки?

«За місяць війни в нас визначилося чотири типи територій», наголошує виконавчий директор Асоціації міст України Олександр Слобожан. Тил, міста на лінії фронту, міста в облозі, а також окуповані громади. Це абсолютно різні моделі реальності, а отже й системи функціонування [1].

Перед кожним типом стоїть низка своїх завдань і функцій. Основні з них — забезпечити переселенців (транзитних і постійних), а також зупинити падіння економіки. Перед муніципалітетами стоять завдання забезпечити життєво необхідними послугами в кілька разів більше людей, ніж проживало там ще місяць тому. І це попри те, що в рази знизилися надходження до бюджету, мобілізовані працівники всіх сфер, максимально забезпечуються поставки армії. Це державне завдання, яке вирішують сьогодні органи місцевого самоврядування і справедливо очікують дій у відповідь від центральної влади.

Основне стратегічне питання економіки першого типу територій не в тому, щоб знайти житло переселенцям, а в тому, як вони інтегруються на цій території, чи зможуть стати частиною внутрішнього фронту та допомогти державі в роботі на економіку, створювати нові точки економічного зростання.

Але і тут виникає низка питань. Замість того, щоб підійти вибірково до різних типів територій, держава звільняє весь малий і середній бізнес від податків. Як і території, переселенці різні: одним потрібна допомога в усьому, інші за все платять. Ось, наприклад, переселенець, вирвавшись із підвалу переміщується - наймає дороге житло, купує речі, ходить по ресторанах, їсть, стрижеється тощо. З цього заробляє місцевий бізнес тих-таки західних регіонів, і це чудово. Але бізнес не платить податків, не платить легально, його

законом звільнили. І квартири здають в тих же регіонах по 1500 доларів теж без податків. Без податків, які потрібні тепер більше, ніж будь-коли раніше, адже на чималій території бізнес знищений, а треба забезпечувати армію і зберегти людей, котрі потрапили в епіцентр воєнних дій.

У місцевого самоврядування щомісячна потреба тільки за захищеними статтями, передусім із виплати зарплат учителям та іншим бюджетникам – 32 млрд грн. Але після всіх земельних та податкових новацій у місцевої влади на сьогодні залишилося в попередній ставці тільки одне джерело доходу — ПДФО, однак через масові міграції надходження від нього катастрофічно впали. Уже є дефіцит на певні групи товарів, нестача пального, а системних пропозицій бізнесові залишатися в Україні з перспективою й на післявоєнний розвиток поки що немає.

Міста в облозі - це найбільший біль і зосередження проблем. Окрім постійних ракетних ударів та боїв на кордонах, основна проблема міст в облозі - розірваність логістичних зв'язків. Міста тримаються на героїзмі людей, тут є специфіка роботи місцевої влади та комунальних служб. Знаючи досконало свою інфраструктуру, підприємства та бізнес, мери як носії дуже цінної управлінської інформації в ручному режимі переводять міста на воєнні рейки. Але можна акцентувати увагу на проблемі отримання заробітних плат працівниками бюджетної сфери (освітнянами, медиками, працівниками комунальних служб) на територіях, де немає інтернету або посадових осіб. Існують труднощі щодо проведення платежів через казначейські рахунки із заробітної плати з нарахуваннями, як наслідок виникає посилення соціальної напруги.

20 травня Уряд ухвалив зміни до постанови «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 9 червня 2021 року №590 [2]. Завдяки цьому в частині доповнення переліку видатків державного та місцевих бюджетів другої черги, а саме доповнено видатками на:

оплату ритуальних послуг; оплату видатків із благоустрою населених пунктів; оплату послуг із захоронення біологічних відходів; придбання пально-мастильних матеріалів (талонів), запчастин та матеріалів для ремонту і оренду автомобільного транспорту; придбання матеріалів та запчастин для міського електричного транспорту; оплату послуг з очищення систем каналізації; оплату послуг з оренди електричного обладнання (генераторів); оплату послуг з поточного ремонту та технічного обслуговування обладнання та утримання в належному стані внутрішніх та зовнішніх мереж тепло-, водо-, електро-, газопостачання та водовідведення; виконання ремонтно-будівельних робіт з реконструкції та капітального ремонту приміщень для розміщення внутрішньо переміщених (евакуйованих) осіб, тощо.

На засіданні 31 травня Уряд України схвалив проект Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень», розроблений Міністерством розвитку громад та територій України. Законопроект передбачає: скасування на період дії воєнного стану обмеження здійснення видатків за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету, визначені частиною другою статті 85 Бюджетного кодексу; надання права місцевим державним, військовим, військово-цивільним адміністраціям, виконавчим комітетам сільських, селищних та міських рад передавати кошти із спеціального фонду місцевого бюджету (крім власних надходжень бюджетних установ та міжбюджетних трансфертів) до загального фонду місцевого бюджету на підставі відповідного рішення [3].

Також, прем'єр-міністр озвучив дев'ять пріоритетних напрямів роботи уряду в усіх сферах. Ідеться про «Нову економічну політику»: скорочення податків, повну дерегуляцію бізнесу, скасування імпортного ПДВ та ввізного мита. Що, на думку Шмигала, дасть потужний ефект і перезапустить знову економіку [1].

Децентралізація навчила нас самоорганізації. Мери мають високу підтримку своїх громадян та мають досвід організації людей. Перед громадами нині стоїть найважливіше завдання — не тільки перемогти російську армію, а й уже сьогодні створити умови для економічно розвинених муніципалітетів та щасливих громадян України після перемоги.

Список використаних джерел

1. <https://www.auc.org.ua/novyna/pereseleni-yak-i-ekonomika-mayut-staty-chastynoyu-nashoyi-peremogy-vikonavchyyu-dyrektor-amu>
2. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-vikonannya-povnovazhen-derzhavnoyu-kaznachejskoyu-sluzhboyu-v-osoblivomu-rezhimi-v-umovah-voyennogo-stanu-613-200522>
3. <https://sud.ua/ru/news/ukraine/239542-kabmin-proviv-zasidannya-yaki-rishennya-buli-priynyati-31-travnya>

Грицай В. О., здобувач вищої освіти 4 курсу СВО бакалавр, група ПМ-181
Науковий керівник – **Повна С. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів.

ОСНОВНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ПрАТ «ROSHEN»)

В нинішній час в умовах високої конкуренції на ринку та постійного зростання вимог від споживачів, для підприємства постає завдання підвищення конкурентоспроможності, що передбачає пристосування до нових умов на ринку та тримання лідерських позицій. Особливо ця проблема стала найбільш актуальною після підписання угоди з ЄС, що збільшила конкуренцію на вітчизняному ринку [1]. Саме через це, метою підприємства є розробка стратегії щодо запровадження інновації у свою діяльність.

Однією з головних умов для забезпечення інноваційного розвитку є наявність інноваційного потенціалу. За даними Державної служби статистики України станом на 2019 р. інноваційна діяльність промислових підприємств фінансувалася здебільшого за рахунок: власних коштів підприємств, становило 87,7 % від загальної кількості коштів, які були витрачені на впровадження інновацій; коштів державного бюджету, що склало 3,9%; коштів інвесторів-нерезидентів - 0,3%; коштів інших джерел - 8,11% [2, с.21].

Якщо взяти за приклад кондитерську корпорацію «Roshen», можемо бачити наскільки важливим є інноваційний розвиток підприємств. Кондитерська корпорація «Roshen» являється однією з найбільших серед виробників кондитерських виробів в Україні та на Сході Європи. Взагалі, ринок кондитерських виробів є досить насиченим та конкурентоспроможним. Для того щоб залишатись висококонкурентним підприємством, потрібно застосовувати ефективну маркетингову складову інноваційного розвитку. Для інновацій ПрАТ «Київська кондитерська фабрика «Roshen» є характерним постійне оновлення продукції. До ідеї постійної зміни продукції керівники підприємств йдуть різними шляхами, а саме через зміни в технології (закупівля обладнання), через створення і впровадження нової рецептури продукції, через збільшення терміну збуту продукції, використання нових пакувальних матеріалів тощо. Особливе значення для продуктів кондитерського виробництва є гарний зовнішній вигляд і зручність використання продукту. При розробці інноваційних кондитерських продуктів ПрАТ «Рошен» має враховувати безліч факторів, оскільки потреби людей залежать від їхньої культури і оточення, а також від того, які продукти харчування їм доступні в даний час.

Разом з тим, за даними фінансової звітності ПрАТ «Рошен» за 2017-2019 рр. питома вага витрат на дослідження й розробки в обсязі витрат на інноваційну діяльність складає лише 0,9 %. Проблеми, які впливають на інноваційну активність ПрАТ «Київська кондитерська фабрика «Рошен», є недостатність власних грошових коштів для її розвитку і великий термін окупності проектів через високі витрати на створення інновацій. Витрати

тільки на здійснення їх впровадження бувають настільки високі, що підприємство ПрАТ «Рошен» часто не можуть повернути навіть вкладених в проекти коштів. Впровадження продуктивних, технологічних інновацій безпосередньо пов'язано з модернізацією, технічним переозброєнням, реконструкцією діючих підприємств. Це в свою чергу вимагає істотних фінансових вкладень. Проблема фінансування полягає в тому, що здійснюючи інноваційні процеси, особливо, якщо вони засновані на радикальних і стратегічних інноваціях, підприємства здійснюють витрати, але не мають заміщення цих витрат реальним продуктом або послугами протягом тривалого часу. Справа в тому, що підприємство ПрАТ «Рошен» перш забезпечують кредитами виробничі процеси для їх безперервного здійснення, а в інноваційній включаються за залишковим принципом.

Зауважимо, що ПрАТ «Рошен» реалізує багато соціальних проєктів (до яких належать, наприклад, створення: світломузикального фонтану у Вінниці; одного з найбільших в Україні сезонних катків Рошен у Києві; громадського простору на території фабрики у Києві тощо) [5]. Наявність таких проєктів – свідчення важливості громадського визнання для розвитку підприємства, що впливає на його імідж та є одним з аспектів маркетингової складової розвитку.

Отже, найважливішим завданням на підприємстві, в рамках управління інноваційною активністю, є формулювання основних завдань розвитку, що включає інноваційні, маркетингові, іміджеві аспекти, а так само визначення джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5120:perspektivi-integratsiji-ukrajina-es&catid=8&Itemid=350
2. Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Рожкова Л. В., Коваленко О. В. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь. К. : УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.
3. Іванілова О. А. Методологічні підходи до підвищення ефективності виробництва на інноваційній основі. Ефективна економіка. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=667>.
4. «Окрема фінансова звітність Станом на 31 грудня 2020 року разом зі звітом незалежного аудитора»
5. Roshen Plaza номінований на архітектурну премію ЕС. URL: <https://www.roshen.com/ua/ru/roshen-plaza-nominirovan-na-arhitekturnuyu-premii-es-mies-van-der-rohe>

Коваленко С. В., аспірантка за спеціальністю 281

«Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник – **Шабардіна Ю. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ГЕОПРОСТОРОВИХ ДАНИХ У ПРОЦЕСІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Основна ідея адміністративно-територіальної реформи – це суттєве розширення повноважень територіальних громад як чинника забезпечення надання якісних та доступних адміністративних і соціальних послуг, становлення інститутів демократії, задоволення потреб громадян, а також узгодження інтересів держави, регіонів та органів місцевого самоврядування.

Успішність територіальних громад, які в результаті реформи отримали широкі повноваження, значною мірою залежить від низки факторів та чинників, в їх числі наявні ресурси, матеріально-технічні засоби тощо. Не менш важливими для регіонального розвитку є застосування ефективних управлінських підходів та впровадження новітніх технологій.

У зв'язку з впровадженням Земельного закону №1423-ІХ [1], за яким власником державної землі за межами населеного пункту стала громада, використання цих значних земельних ресурсів потребує особливої уваги, моніторингу та організації контролю. Адже, при правильному та ефективному розпорядженні природними багатствами можна значно покращити наповнення місцевих бюджетів та зробити регіони фінансово-спроможними

виконувати свої широкі повноваження, реалізовувати важливі соціально-економічні та культурні, інші програми, проекти з підвищення рівня життя громадян.

Саме для побудови цифрової основи для комфортного, якісного та безпечного життєвого простору будуть розроблені Програми цифрового розвитку регіонів [2]. Оскільки, цифрова трансформація регіонів є однією із пріоритетних цілей, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [3]. З метою її реалізації Мінрегіон, із залученням зацікавлених сторін, розробляє проект Програми цифрового розвитку регіонів.

Важливим документом, який розширює можливості та надає додатковий важіль для контролю за розпорядженнями природними ресурсами, є Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [4]. Законом передбачається створення єдиного «вікна доступу» для роботи з геопросторовими даними.

Закон визначає правові та організаційні засади створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, спрямованої на забезпечення ефективного прийняття органами державної влади та органами місцевого самоврядування управлінських рішень, задоволення потреб суспільства в усіх видах географічної інформації, інтегрування у глобальну та європейську інфраструктури геопросторових даних.

Базовими геоданими є загальнодоступні дані, що складають уніфіковану цифрову координатно-просторову основу для виробництва, інтеграції та провадження іншої діяльності. Ці дані включають відомості про державний кордон України; адміністративно-територіальні одиниці, в тому числі їх межі; територіальні громади; гідрографічні об'єкти та гідротехнічні споруди; населені пункти, зокрема вулично-дорожню мережу, а також рослинний покрив та ґрунти, земельні ділянки; реєстри вулиць та адреси об'єктів; географічні назви тощо.

Після запуску пілотного проекту Порталу Національної інфраструктури геопросторових даних України [5] запрацювала система, яку чекали більше 20 років. Єдиний сервіс, який поєднав інтегровані геодані в режимі онлайн з усіх областей, територіальних громад, міст та сіл. На порталі доступні майже тисяча наборів даних містобудівної, екологічної, освітньої, фінансової, землевпорядної, інфраструктурної та інших сфер, актуальні дані від Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства автомобільних доріг України, інших.

На даний час цей інноваційний проект функціонує у режимі дослідної експлуатації і окремі розділи в стані наповнення. У пілотному проекті наразі беруть участь шість міст України: Біла Церква, Житомир, Львів, Маріуполь, Миколаїв і Полтава, Харківська та Львівська області, 75 ТГ із різних регіонів України.

Головною особливістю системи є те, що всі дані інтегруються за допомогою сервісів у режимі онлайн та усі зміни в документації чи інші відомості одночасно відображаються та доступні для використання. Кожен бажаючий може самостійно переглядати не виходячи з дому всю необхідну інформацію щодо обраних територій. Якщо раніше для отримання інформації про обмеження забудови, про землю, про інженерні мережі необхідно було збирати її з різних джерел та різних відомств, то зараз ця інформація збирається миттєво.

Загалом розвиток картографії в Україні не стоїть на місці. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру за підтримки Картографічної служби Королівства Норвегія завершила роботи зі створення (оновлення) цифрової топографічної карти масштабу 1:50 000 та створення бази топографічних даних на всю територію України.

Доступ користувачів до карти забезпечено на геопорталі пілотного проекту національної інфраструктури геопросторових даних (nsdi.gov.ua) за посиланням: <https://nsdi.gov.ua/map50k>

Наразі тривають роботи по усуненню виявлених неточностей Основної державної топографічної карти. Оновлення об'єктів (мережі доріг, вулиць, проїздів, кварталів і будинків, ліній електропередач) виконується із чіткими контурами та точністю карти

масштабу 1:10 000, а оновлення всіх інших об'єктів – з детальністю та точністю карти 1:50 000. До формування та наповнення карти були залучені не лише геодезисти, картографи та експерти, а й військові топографи.

Таким чином, доступність геопросторових даних, можливість оперативного використання актуальних картографічних відомостей, які забезпечили цифрові технології, значно спрощують роботу територіальних громад при розробці землевпорядної документації, містобудівних робіт, схем планування окремих частин територій, генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій, а також відкривають можливості для створення комплексного плану просторового розвитку тощо.

Отже, цифрові карти є незамінними не лише для орієнтування на місцевості та навігації, забезпечення обороноздатності країни, а й сприятимуть територіальним громадам використовувати геопросторові дані та ефективно управляти ресурсами на своїй території. Для достовірності даних та оперативного оновлення карт потрібно організувати топографічний моніторинг, який надасть можливість використовувати карти як надійне та офіційне відкрите державне джерело топографічних даних.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин. Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>

2. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/minregion-okreslyv-priorytetni-napryamy-u-sferi-cyvrovoyi-transformacziyi-ta-cyvrovizacziyi-regioniv>

3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#top>

4. Про національну інфраструктуру геопросторових даних. Закон України від 13 квітня 2020 року № 554-IX // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>

5. Портал Національної інфраструктури геопросторових даних України. URL: nsdi.gov.ua

Лейчук Р. М., здобувач вищої освіти 1 курсу СВО магістр, група ЗМДС-211

Науковий керівник – **Повна С. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В АКТИВІЗАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТІВ І ПРОГРАМ ПІДПРИЄМСТВ

В мінливих умовах економічного розвитку суспільства, якому притаманне поглиблення інноваційних процесів, стрімкий розвиток технологій і галузевих ринків, підприємства мають бути налаштовані на усвідомлення необхідності змін та їх постійне, структуроване і злагоджене впровадження. Економічний розвиток суб'єктів, що функціонують в умовах ринкової економіки, є можливим за умови адаптації їх внутрішнього середовища до актуальних змін. Складність таких перетворень зумовлює необхідність відповідних своєчасних та комплексних змін у діяльності, а саме: (1) у технологіях, що використовуються; (2) у методах управління; (3) у вимогах до компетенції фахівців; (4) у формі взаємодії із зовнішнім середовищем.

Управління змінами стає однією з основних складових усієї системи управління. Здатність розробляти і реалізувати зміни є головним фактором ефективного функціонування та стабільного розвитку сучасних підприємств. В рамках управління змінами, як збалансованої системи управління ресурсами (матеріальними, технічними, інформаційними, людськими тощо), які пов'язані з організаційними змінами, сам процес проектування або програмного розвитку підприємства є першочерговим, підготовчим та стратегічно важливим етапом в соціально-економічному розвитку кожного підприємства. При цьому необхідно так впорядкувати організаційно-структурні характеристики (структуру, завдання, систему заохочень), щоб зросла ефективність підприємства [1].

Проект створюється як обмежена в часі, ресурсах та вимогах якості сукупність процесів підприємства, яка направлена на досягнення унікальних завдань щодо створення нової споживчої цінності [2]. Сукупність різних проектів складають програму розвитку (або портфель проектів). Як, наприклад, Чернігівська обласна програма «Створення Регіонального агентства з розвитку сільськогосподарської кооперації», що може реалізовуватися за рахунок коштів з державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу [3].

Впровадження змін, що суттєво впливають на підвищення конкурентоспроможності підприємств, звичайно вимагає значних інвестицій. Але тривалий час економічна ситуація в Україні характеризується недостатністю інвестування та практичною відсутністю впровадження проектів і програм розвитку підприємств та організацій, що обумовлене несприятливим інституційним середовищем [4].

Аналізуючи реформу залучення інвестицій у соціально-економічному розвитку України, дуже важливим кроком було створення у жовтні 2016 р. Офісу залучення інвестицій (UkraineInvest). Ця організація є постійно діючим дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України, що був створений з метою залучення в Україну прямих іноземних інвестицій та вдосконалення іміджу держави як привабливої для інвестування країни [5]. Для координації діяльності Офісу та звітування Уряду за питання супроводу інвестицій, Уряд України також призначив Урядового уповноваженого з питань інвестицій.

Офіс залучення інвестицій є проектом у рамках Угоди між Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) та Громадською спілкою "Фонд підтримки реформ в Україні". WNISEF надає підтримку уряду України шляхом розробки ефективної економічної політики та лідерства, а також сприяє зміцненню співпраці між країнами та між приватним і державним секторами.

Робота Офісу залучення інвестицій націлена на забезпечення інвесторів актуальною інформацією щодо особливостей ведення бізнесу в країні, а також щодо специфіки діяльності в таких галузях економіки, як агробізнес, виробництво, енергетика, сфера інноваційних технологій. UkraineInvest налагоджує координацію діяльності органів виконавчої влади у врегулюванні проблем, які виникають при інвестуванні в українську економіку.

Офіс готує пропозиції щодо посилення та реалізації інвестиційного потенціалу України, розвитку ключових інвестиційних проектів, стимулювання інвестиційного середовища в Україні та захисту прав інвесторів. Офіс активно працює над розробкою правової бази ведення бізнесу в Україні, здійснює аналіз бізнес-клімату, аналізує основні проблеми його розвитку. Основними напрямками діяльності Офісу є: формування сприятливого інвестиційного клімату, допомога інвесторам у веденні бізнесу в Україні та генерування можливостей для збільшення інвестицій в економіку України. Заходи включають проведення семінарів та зустрічей для активізації інвестиційного процесу, маркетингові заходи, участь у спеціалізованих виставках, організацію візитів потенційних інвесторів, пошук місцевих партнерів для них, надання допомоги в отриманні необхідних дозволів тощо. Заходи щодо участі у зовнішньо-торгівельних заходах координуються Радою з просування експорту при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ).

Результатами діяльності Офісу за період існування є:

1. Налагодження партнерства з урядом та місцевою владою: налагоджено зв'язки з базовими міністерствами та агенціями; визначено інвестиційно-привабливі регіони та заручення у них підтримкою місцевої влади.

2. Деретуляція бізнесу в Україні: допомога МЕРТ скасувати більше ніж 500 застарілих регуляторних актів.

3. Покращення діалогу з бізнесом: забезпечено можливість для бізнес-асоціацій коментувати проекти законів про ведення бізнесу в Україні; організовано діалог між Прем'єр-міністром України та Радою директорів ЄБА.

4. Покращення правового поля та захист інвесторів: (а) ініційовано зустріч Прем'єр-міністра України з правоохоронними органами для обговорення рекомендацій із розслідування для правоохоронних органів, що працюють з іноземними інвесторами в

Україні; (б) допомога робочим групам уряду у розробці законодавства про технопарки, дозволи на будівництво, приватизацію, перекази прибутку, захист прав інвесторів тощо.

5. Сприяння збільшенню прямих іноземних інвестицій в Україну: проведено більше 30 консультацій з посольствами та зовнішніми торговими місіями; комунікація з 80-ма компаніями-потенційними інвесторами (більше 150 зустрічей); проведено зустрічі з 500-ма компаніями для представлення UkraineInvest. При цьому представництва UkraineInvest відкриті у Вінниці та Івано-Франківську.

Отже, на сьогодні держава сприяє активізації впровадження проєктів і програм підприємств в основному через заходи організаційно-адміністративної підтримки. Покращення інституційного середовища через формування стабільних умов функціонування та діючого правового середовища, однакового для всіх, є базовою умовою активізації діяльності підприємств, особливо при впровадженні інвестиційних проєктів і програм.

Список використаних джерел:

1. Ярова Д. О., Жиганевич Ж. М. Проблеми державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Міжнародна науково-практична конференція*. – К. : «Бізнес, менеджмент, проблеми та перспективи», 2020. URL: confmanagement.kpi.ua.

2. Проєкт. *Вікіпедія*. URL: [Uk.m.wikipedia.org/wiki](http://uk.m.wikipedia.org/wiki).

3. Перелік проєктів регіонального розвитку, поданих для участі в конкурсному відборі. Створення Регіонального агенства з розвитку сільськогосподарської кооперації. *Чернігівська ОДА*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/09/53-SR-CHernig.pdf>.

4. Повна С. Аналіз стану інвестування в Україні як засобу розвитку підприємств та структурних перетворень в економіці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – Чернігів: ЧНТУ, 2020.– № 2 (22). – С.63-71.

5. Проєкти та ініціативи. *Фонд підтримки реформ в Україні*. URL: <http://fsr.org.ua/page/ofis-zaluchennya-investytsiy>.

Пінчук В. І., аспірант кафедри менеджменту та державної служби

Науковий керівник – **Шевченко О. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЇ ТА ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Поширеність корупції в усіх сферах економіки країни та її зростання в абсолютно небезпечних показниках свідчить про наявність системних загроз в інституційно-правовій сфері. Тому дослідження складової корупції як загрози економічній стабільності країни є особливо актуальним у сучасному контексті. Масштаби корупції в Україні є сучасним викликом. Корупція не лише підриває певні сторони суспільства, а й загрожує самому існуванню української держави.

Проблема корупції та поширення корупційної злочинності на сучасному етапі державотворення стають не лише одним з основних джерел соціальної напруженості в суспільстві, а й перешкодою на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ, а отже, реалізації життєво важливих інтересів України загалом. З огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різноманітність проявів, цей феномен постає як безпосередня загроза національній безпеці.

На державному рівні корупція прямо чи опосередковано визнається однією з реальних загроз національній безпеці України:

1) у сфері державної безпеки через її поширення в органах державної влади та зрощення бізнесу і політики;

2) у внутрішньополітичній сфері через порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина;

3) в економічній сфері через переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

Водночас, як свідчить практика, корупція є реальною загрозою національній безпеці України і в інших сферах, зокрема в зовнішньополітичній, науково-технологічній, війсьній, соціальній, гуманітарній, екологічній, інформаційній, сфері безпеки державного кордону України та цивільного захисту.

Джерела походження корупції є досить різноманітними та формуються не лише всередині країни, а й за її межами. Сучасні корупційні загрози пов'язані як з наслідками невиваженої внутрішньої й зовнішньої антикорупційної політики в країні, так і з активністю зовнішніх суб'єктів (як іноземних держав, так і окремих іноземних громадян і транснаціональних корпорацій).

Каталізатором прояву та впливу зовнішніх корупційних загроз є низка зовнішньополітичних проблем, зокрема: проблеми, пов'язані з масштабними глобалізаційними та геополітичними процесами в світі та регіоні; проблеми, пов'язані з процесом євроінтеграції та інтеграції країни до систем колективної безпеки; економічна залежність від ряду міжнародних фінансових кіл; економічна залежність від іноземних країн, потенційно небезпечних своїми експансіоністськими зазіханнями; невирішеність міжнародно-правового оформлення кордонів тощо.

Досліджуючи етапи розвитку у сфері дискурсу щодо формування державних регуляторних механізмів у сфері протидії корупції в різні історичні часи, можна сказати, що процес становлення корупції збігається з появою людської цивілізації. На жаль, імунітету від таких негативних явищ в економічній та суспільно-політичній системі, які можуть лише змінити ступінь і прояв корупції в життєдіяльності людини, немає. Систематизуємо основні фактори формування корупції в Україні (рис. 1.).

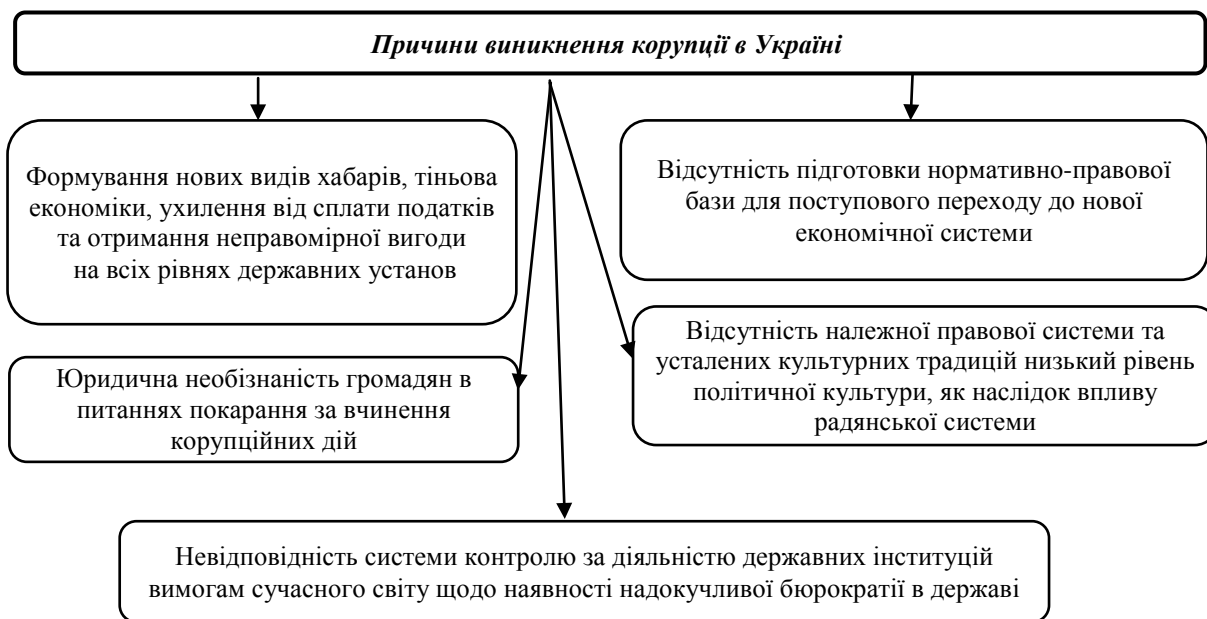


Рис. 1. Причини виникнення корупції в Україні

Важливим напрямом дослідження національної антикорупційної політики є аналіз фактичних та емпіричних інформаційних даних про діяльність державних інституцій, а також результатів соціологічних досліджень для пошуку дій, необхідних для покращення адміністрування при формуванні та реалізації загроз економічній безпеці.

Корупція є загрозовою перешкодою для економічного розвитку країни. Корупція – це ганебне явище, яке охоплює всі сфери суспільства, включаючи психологічні, соціальні, політичні та моральні. Поширеність та масштаби корупції становлять реальну загрозу економічному розвитку країни та економічній безпеці. Основними загрозами економічній безпеці, які створює корупція, є зростання тіньової економіки, відмивання грошей і

проникнення в легальну економіку, неефективне використання бюджетних коштів, зростання цін через «корупційні» витрати, зростання соціальної нерівності.

Безумовно, корупція – це системне соціальне явище, яке виникає протягом тривалого часу, тому для її подолання потрібно багато зусиль і часу. З метою зниження рівня корупції в Україні рекомендується активно залучати бізнес до створення ефективної та дієвої антикорупційної судової системи та встановлення нових прозорих правил відносин між владою та бізнесом.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. Шевченко О. М., Пінчук В. І. Шевченко О. М., Пінчук В. І. Розвиток взаємодії новостворених антикорупційних органів в умовах сучасного реформатування органів влади. Особливості діяльності місцевих органів публічного в умовах переформатування владних повноважень : монографія. Чернігів, 2020. С.100-122
3. Alm J., Martinez-Vazquez J. and McClellan, C. (2016). «Corruption and firm tax evasion,» *Journal of Economic Behavior & Organization*, 124: 146–163.
4. Антикорупційна стратегія [Електронний ресурс] // НАЗК. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nazk.gov.ua/uk/antikoruptsijna-strategiya/>.
5. Пінчук В. І. Розвиток механізмів запобігання корупції в Україні. *Modern Science - Moderní věda*. 2020. No 10., С. 43-61.

Самойлович А. Г., аспірантка кафедри менеджменту та державної служби
Науковий керівник - **Попело О. В.**, д.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ ДЛЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Розвиток інформаційного суспільства вносить корективи не лише у технологічні процеси, вимоги до працівників та роботодавців, способи виконання робіт та послуг, появу нових товарів тощо. Управління організацією в умовах діджиталізації суспільства вимагає нових підходів до вирішення завдань і досягнення поставлених цілей насамперед від менеджменту.

Цифрова трансформація — це переосмислення бізнес-моделі, яка вимагає, щоб різні функції в організації працювали разом по-новому [1]. Це може відбутися лише за рахунок значних змін та створення абсолютно нового набору можливостей. Саме керівництво організації може забезпечити такий рівень стійких змін, тому саме менеджмент є основою та рушієм трансформаційних змін, і має першим змінюватися та адаптуватися до нового стану речей.

Варто зазначити, що сенс цифрової трансформації полягає не лише у використанні цифрових технологій, новітніх бізнес-процесів та організації роботи працівників. Насамперед, це переосмислення цінностей, яка полягає у тому, щоб за допомогою досягнень цифровізації трансформувати наявні активи таким чином, щоб вони забезпечили додатковий успіх організації.

Акцент на залученні та утриманні талановитих працівників дозволяє забезпечити організацію одним із найважливіших ресурсів. Успішні керівники допомагають своїй організації вирішувати роль корпоративної культури та цілей у залученні та утриманні виняткових талантів. Незважаючи на те, що гроші важливі, ті, хто володіє найкращими цифровими навичками, також хочуть відточити своє ремесло на передових технологіях і вирішувати проблеми, які вони вважають значущими [1]. Саме працівники зі своїми знаннями, уміннями та навичками є найважливішим ресурсом компанії без якого не можуть працювати жодні технології.

Побудова нових організаційних структур, які не мають аналогів також є одним із основних завдань менеджменту в умовах цифровізації. Жорстка ієрархія, контроль та

розподіл обов'язків створюють несприятливі умови для розвитку талановитих творчих особистостей, унеможлиблює їх продуктивну роботу. Тому для менеджера є справжнім викликом організувати роботу команди таким чином, щоб ефективно були досягнуті поставлені цілі.

Щоб побудувати продуктивні команди, необхідно починати з ролей, а не з людей, тобто спочатку планувати перелік завдань, які необхідно виконати для досягнення поставлених цілей, а потім знаходити людей, які можуть виконувати цю роботу [3].

Використання новітніх технологій є одним із показників цифровізаційної трансформації, проте керівництву варто застосовувати їх для покращення бізнес-процесів та полегшення роботи працівників, а не ускладнення процесу та необгрунтованого збільшення витрат. При впровадженні будь-яких технологій важливим є також своєчасність таких трансформацій та швидкість, із якою вони відбуваються.

Оцінити ефективність роботи менеджменту в умовах цифровізації можна за допомогою комплексу показників, серед яких: операційні, фінансові показники тощо, проте насправді оцінити наскільки ефективно працює менеджмент можна оцінивши чи стала компанія сильнішою у порівнянні із конкурентами, чи дійсно нові технології допомагають працівникам у вирішенні поставлених перед ними завдань тощо.

Цифровізація – це не кінцева мета діяльності організації, а постійний стан роботи, заснований на застосуванні новітніх технологій для досягнення цілей та задач компанії, зміні парадигми мислення, ставлення до працівників, пошуку нових цінностей. Це можливо лише за умови залучення менеджменту організації до цього процесу, та його активної участі у ньому.

Список використаних джерел

1. The digital-value guardian: CEOs and digital transformations Електронне джерело. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/the-digital-value-guardian-ceos-and-digital-transformations?cid=other-eml-alt-mip-mck&hdpid=19888e1d-ed69-4766-93e9-f78f2799d09d&hctky=11845405&hlkid=a14ee39dd86440ba9e58a8e28dfa48c7>
2. CEO lessons from digital transformations Електронне джерело. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/ceo-lessons-from-digital-transformation>
3. How to be a great 21st-century CEO Електронне джерело. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/leadership/how-to-be-a-great-21st-century-ceo?cid=other-eml-alt-mip-mck&hdpid=951c9ed1-992e-4665-8e07-ba4cd8dd6604&hctky=11845405&hlkid=b1c0a22ababf4892a233fd795d43f847>
4. Samoilovych, A., Garafonova, O., Popelo, O., Marhasova, V., & Lazarenko, Yu. (2021). World experience and Ukrainian realities of digital transformation of regions in the context of the information economy development. Financial and credit activity: problems of theory and practice, (3(38)), 316–325. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i38.237462>

Смирнов І. М., аспірант кафедри менеджменту та державної служби

Науковий керівник – **Шевченко О. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Безпека та благополуччя дітей є пріоритетом місцевої політики. Органи державної влади та місцевого самоврядування визнають відповідальність за долю дітей і визнають, що дім – найкраще середовище для виховання та розвитку дітей. Збереження сім'ї для дітей є ключовою умовою їх безпеки та благополуччя.

У всіх країнах світу, особливо в Україні, існує таке соціальне явище, як сирітство, що вимагає особливої уваги з боку держави. Близько 8 тис. дітей щорічно залишаються без піклування батьків, зокрема через складні умови життя, безвідповідальне ставлення батьків до виконання службових обов'язків, зловживання батьками алкоголем та наркотиками.

Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні є однією з важливих складових національної соціальної політики. Соціальний захист – це всі заходи щодо створення безпечного соціального середовища.

Процес європейської інтеграції України ґрунтується на перегляді пріоритетів національної політики у сфері захисту дітей, забезпечення прав та найкращих інтересів дітей на підтримку сім'ї та створення умов для захисту прав дитини, необхідно впроваджувати успішний підхід до світової практики. Максимально наближене до родини середовище для виховання та розвитку.

Інклюзивний і гармонійний розвиток дітей забезпечує формування позитивних емоційних стосунків, турботу та виховання відповідно до віку, індивідуальних потреб і здібностей дитини, формування світогляду та моральних орієнтирів дитини, наявність у дитини необхідних умінь і навичок, формується успішна соціалізація, що реалізується тільки в сім'ї.

Держава вживають заходів для популяризації важливості виховання та розвитку дітей, ролі громад у забезпеченні найкращих інтересів дітей, неможливості дозволити розлучення з батьками через їх характер, а також негативних наслідків інституційного догляду та інституційного піклування.

Регіональний стратегічний план дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей розроблено на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 серпня 2017 року № 526-р «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки та плану заходів з реалізації її I етапу».

Основною метою регіонального плану є продовження реформування існуючої системи захисту прав дитини в регіоні та створення системи, яка гарантує право дітей жити, доглядатися та виховуватися у своїх сім'ях та якомога ближче до них, доступ до якісних соціальних, освітніх та медичних послуг.

Основними завданнями регіонального плану є:

- забезпечення ефективної координації, міжвідомчої співпраці та взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в процесі реформування;
- створення ефективної системи раннього виявлення та підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих умовах, для запобігання відокремленню дітей від сімей та влаштування дітей до освітнього закладу;
- створення та розвиток освітніх, медичних, соціальних та реабілітаційних послуг, зокрема на рівні громади, з урахуванням потреб дітей та сімей;
- розвиток сімейної форми, в якій виховуються діти-сироти та діти, які опинилися в складних життєвих умовах.

Особлива увага приділяється базовій медичній допомозі, освіті, соціальним послугам, службам раннього втручання, інклюзивній освіті, розвитку альтернативної освіти для дітей-сиріт та дітей, які не мають батьків, а також підвищенню професійних стандартів у наданні послуг дітям та сім'ям з інвалідністю; створення умов для участі неурядових організацій у наданні послуг сім'ям з дітьми, а також питання інформаційно-просвітницької діяльності, моніторингу та оцінки виконання планів.

Міжнародний досвід показує, що при реформуванні систем інституційного піклування та виховання дітей особливу увагу слід приділяти розробці альтернативних форм догляду за дітьми, які з тих чи інших причин не можуть проживати в сім'ї своїх біологічних батьків (патронат, прийомна сім'я, дитячі будинки), дитячі заклади з умовами проживання, наближеними до сімейних, водночас не можуть мати більше 15 дітей.

Основні показники ефективності реформування системи освіти дітей та інституційного захисту, яких необхідно досягти:

- створити умови для інклюзивного навчання в усіх базових школах;
- зменшити на 30% кількість дітей, які виховуються в установах та дитячих установах. Підготуватися до самостійного життя шляхом інтеграції охоплення випускників інституційного піклування та навчальних закладів, дітей/осіб, які

перебувають у прийомній сім'ї, сімейних дитячих будинків, сімей під опікою, соціальних опікунів та служб соціальної підтримки;

- забезпечити доступ дітей та сімей до послуг за потреби не менше 20% (рівень ОТГ).

Основними учасниками процесу реформування системи інституційного захисту та виховання дітей мають стати державні та місцеві органи влади, організації громадянського суспільства, представники бізнес-спільноти та міжнародні донори України. Суспільство в цілому відіграє важливу роль у цих змінах.

Суспільство в цілому не повинно терпіти порушення прав дитини, визнавати, що діти є правовласниками та суб'єктами суспільного життя, визнавати важливість зростання дітей у сім'ях для їх майбутнього добробуту, негативність охоронних закладів. Спільнота сімей з дітьми для їх розвитку. Діти мають брати активну участь у суспільному житті та враховувати їхню думку.

Підсумовуючи викладене, можна підсумувати, що національна політика України у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, орієнтована на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту та спрямована на розвиток та підтримку державних усиновлень та інших форм соціального захисту населення. Оптимізація відповідної місцевої політики сприяє запровадження програмно-цільового підходу до державного управління у сфері соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, які не перебувають під опікою батьків через обмеженість бюджетних можливостей держави.

Список використаних джерел

1. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу. Розпорядження КМУ від 9 серпня 2017 р. № 526-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>

2. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи в Україні : конспект лекцій. Тернопіль : Логос, 2011. 68 с.

3. Олифіренко Ю. І. Реформування системи захисту дитини в Польщі: орієнтири для України. *Публічне управління: стратегія реформ 2020* : зб. тез XV Міжнар. наук. конгресу, 23 квітня 2015 р. Харків : Магістр, 2015. С. 94–96.

Жовток В. А., аспірант кафедри менеджменту та державної служби

Науковий керівник – **Олійченко І. М.**, доктор наук з державного управління, професор
кафедри менеджменту і державної служби

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ XXI СТОЛІТТЯ

Електронне урядування в цифрову епоху є не лише важливим інструментом практичної реалізації державної влади, а й невід'ємною частиною повсякденного життя рядового громадянина. Вперше термін «електронне урядування» був використаний в 1993 році в офіційних документах в США (сторінка 112 доповіді для уряду щодо реформи адміністрації Клінтона – «створення уряду, який працює краще без бюрократії на результати»). Станом на 2022 рік електронне урядування не є ексклюзивом для ведучих країн світу, а використовується в усіх країнах з поправкою на ступінь охоплення та якість реалізації. Загалом, для створення ефективної системи електронного урядування, спочатку розгортається масштабний процес цифровізації усіх процесів, в даному випадку, державного управління [1]. Адже без якісної цифровізованої бази даних, неможливо ефективно запустити процес розгортання електронного урядування, навіть якщо система e-gov буде на високому рівні, оскільки 2/3 успіху – це вхідні дані, які в перспективі будуть отримуватись через спеціальні запити та оброблятись за визначеним порядком.

В ХХІ столітті головний акцент був зміщений з виробництва на реалізацію, оскільки кількість виробництв зростала, загострювалась конкуренція, а неосвоєні ринки закінчились із завершенням процесу глобалізації. В такій ситуації міжнародні корпорації (незалежно від форми власності) розпочали пошук конкурентних переваг, щоб виробити швидше; доставити у заданий час по найкоротшому маршруту та за мінімальний кошт. Корпорації почали запроваджувати електронний документообіг, використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для логістичних операцій та таке інше. Такий підхід дозволив суттєво прискорити виробництво, оптимізувати штатну чисельність працівників, швидко прораховувати найбільш вигідні маршрути постачання і т.д. Аналогічна практика зі своєю специфікою поступово почала використовуватись у державному управлінні, що дозволило країнам отримати нові конкурентні переваги у вже оформленому глобалізованому світі. Слід зазначити, що у 2022 році виробництво та реалізація вийшли на баланс між собою із близькою перспективою зміщення акценту на виробництво. На жаль, у світі з ряду причин загострилась проблема з постачанням ресурсів на виробництва, суттєва кількість десятиліттями сформованих ланцюгів постачання була розірвана, що у ряді сегментів призвело до дефіциту, і як наслідок, зростання цін. Тенденція на розширення дефіцитних позицій буде зберігатись і найближчі роки, в тому числі і за рахунок суттєвого здороження базових ресурсів: нафта, газ, вугілля та інше. Таким чином, країни будуть вимушені переглядати свої економічні моделі та незалежно від застосованої моделі, електронне урядування лише зміцнить свою роль у функціонуванні держави як такої [2]. В умовах обмежених природних ресурсів, часу та несприятливої кон'юнктури на світовому ринку як для країн-експортерів, так і для країн-імпортерів – всеохоплююча система електронного урядування дозволить не лише ефективно використовувати весь спектр наявних ресурсів, але й стане суттєвим фактором зростання економіки окремо взятої країни.

В Україні система електронного урядування продовжує динамічний розвиток та дозволяє громадянам отримувати державні послуги в електронному форматі за короткий термін, або миттєво. Все ще зберігаються проблеми із всеохоплюючою цифровізацією, у тому числі по земельним ділянкам. Однак, вже зараз суттєво спростились десятки процедур, що створює мультиплікативний ефект в державі загалом. Із завершенням процесів охоплення мережею Інтернет усієї території України та всеохоплюючої цифровізації, країна отримує суттєві конкурентні переваги, в особливості перед країнами Західної Європи, котрі не можуть дозволити собі кардинальні перебудови і діють більш консервативно.

Список використаних джерел

1. Homburg, V. (2008) *Understanding E-Government: Information Systems in Public Administration*, Routledge, New York NY.
2. Jafarkarimi, H., Sim, A., Saadatdoost, R. and Hee, J.M. (2014) 'The Impact of ICT on Reinforcing Citizens' Role in Government Decision Making', *International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering*, Vol. 4, No 1, pp. 642-646.
3. Michiel Backus. *E-Governance and Developing Countries [E-Governance and Developing Countries]*. Available at: <http://www.ftpiicd.org/files/research/reports/report3.pdf> (accessed: 26.05.2022).
4. Palaco, I., Park, M.J., Kim, S.K., and Rho, J.J. (2019) 'Public-private partnerships for e-government in developing countries: An early stage assessment framework', *Evaluation and Program Planning*, Vol. 72, No 1, pp. 205-218.
5. RIE - Réseau interministériel de l'état (2019). *Service-Public.fr* [online]. https://lannuaire.service-public.fr/gouvernement/service-a-competence-nationale_443074 (Accessed 12 May 2022).
6. Stefanovic, D., Marjanovic, U., Delić, M., Culibrk, D. and Lalic B. (2016) 'Assessing the success of e-government systems: An employee perspective', *Information & Management*, Vol. 53, No. 6, pp. 717-726.
7. Steven Clift. *E-Government and Democracy [E-Government and Democracy]*. Available at: <http://www.publicus.net/e-government/member.html> (accessed: 20.05.2022).

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Цілі, задекларовані в рамках впровадження децентралізаційних перетворень, серед яких, базовим є підвищення рівня життя населення, поліпшення доступу до публічних послуг незалежно від місця проживання та інші, можливо досягти лише реалізуючи системне розуміння місця і ролі громад у розвитку держави.

Тобто, основна увага зосереджена питанням визначення норм споживання, рівня та купівельної спроможності доходів, а добробут особи слугує певним мірилом загальнонаціонального багатства.

Друга концепція оцінки якості життя базується на визнанні того, що є необхідність у задоволення потреб людини не лише в матеріальних благах, а й в умовах для розвитку й життєдіяльності. Тобто, частковий перехід від макроекономічного розуміння, в основі якого створення умов для якісного життя та всебічного розвитку людини.

Соціальна стратифікація є науковою, політичною, правовою, освітньою універсальною, правовою, соціальною, адміністративною категорією. В дослідженні використано коефіцієнт Джині для вимірювання нерівності доходів у суспільстві ще на початку 1900-х років. Але до сьогодні найбільшою і найсуперечливішою проблемою, і як для України, і для світу в цілому, є економічна нерівність, то індекс концентрації доходів, індекс Джині є важливим показовим аналітичним методом оцінки реального стану життя населення. Загальновизнаним фактом є те, що економічна нерівність гальмує людський розвиток, породжує соціальну напруженість, нестабільність, деградує економічні процеси на всіх рівнях.

Вагомим критерієм інклюзивності просторового розвитку є стан соціальної стратифікації та спадкоємності покоління. Оціночні показники, на яких базується це дослідження включають:

- середня тривалість здорового способу життя (у розрахунку у роках);
- коефіцієнт Джині (у розрахунку до кількості осіб)
- рівень бідності (у розрахунку у %)
- стан соціо-гуманітарного простору (у розрахунку грн. на 1 особу)
- рівень інноваційної активності.

Згідно з глобальним дослідженням науковців зі США, Великої Британії, Індії, Нідерландів та ще низки країн, в Україні зафіксували найнижчий показник здорового життя у 2019 році серед усіх європейських країн [1].

Аналіз засвідчує, що найвища середня тривалість здорового способу життя у 2019 р. була притаманна для Чернівецької області (74,08 р.), а найнижча – Житомирській області (70,28 р.).

Регіонами – лідерами за зазначеним показником у 2019 р. були також Тернопільська (73,69 р.), Івано-Франківська (73,59 р.), Львівська (73,45 р.), Вінницька (72,69 р.) області, які посіли, відповідно, перші п'ять місць в рейтингу.

До групи провідних регіонів слід віднести Хмельницьку (72,64 р.), Сумську (72,43 р.), Черкаську (72,16 р.), Рівненську (71,99 р.) та Волинську (71,94 р.) області, які посіли з 6-о по 10-е місця в рейтингу.

Групу регіонів зі значенням показника рівня тривалості здорового способу життя нижче середнього характеризували більшість областей, серед яких: Полтавська (71,92 р.), Харківська (71,84 р.), Запорізька (71,39 р.), Одеська (71,35 р.), Миколаївська (71,32 р.), Кіровоградська (71,22 р.), Дніпропетровська (71,07 р.), Закарпатська (71,04 р.), Херсонська (70,77 р.), Чернігівська (70,68 р.), які посідали з 11-го по 20-е місця в рейтингу.

До групи регіонів-аутсайдерів потрапили Київська (70,46 р.) та Житомирська (70,28 р.) області, посідаючи з 21-го по 22-е місця в рейтингу.

Ще одним індикатором соціальної інклюзивності регіонального розвитку є коефіцієнт Джині.

Коефіцієнт Джині – розроблений італійським соціологом, демографом, статистом Джині Коррадо для вимірювання нерівності доходів у суспільстві ще на початку 1900-х років. Однак, враховуючи те, що і до сьогодні найбільшою і найсуперечливішою проблемою, і як для України, і для світу в цілому, є економічна нерівність, то індекс концентрації доходів, індекс Джині є важливим показовим аналітичним методом оцінки реального стану життя населення.

Загально визнаним фактом є те, що економічна нерівність гальмує людський розвиток, породжує соціальну напруженість, нестабільність, деградує економічні процеси на всіх рівнях.

Сучасний стан економічної нерівності є надзвичайно великими на світовому рівні та має тенденцію до зростання. Показовим є те, що близько 70% світового багатства володіють 10 % населення.

Визначення соціогуманітарного простору регіону являє собою доступність суспільного середовища, для якого характерна з одного боку континуальність поширення, а з іншого – водночас дискретність організації, що призводить до стабільного функціонування дистинацій різного таксономічного рангу в напрямі нарощування людського потенціалу та його ринкової капіталізації [2].

В Україні є потреба розробки та впровадження нового соціогуманістичного підходу до людського і просторового розвитку, фундаментальною основою, якого має бути, передовсім, науково-обґрунтована, значно масштабнішою за існуючу ефективну гуманітарну політику.

Для здійснення оцінки стану соціогуманітарного простору нами використані статистичні дані про обсяги реалізованих послуг за регіонами за видами діяльності, які на наше переконання об'єктивно охарактеризують доступність послуг для населення. Серед них послуги в сфері освіти, охорони здоров'я, надання соціальної допомоги, мистецтва, спорту, розваг відпочинку у розрахунку на кількість осіб у відповідному році.

На жаль, рівень зарплат найменший в Україні, на останньому місці в Європі. Порівнюючи середню заробітну плату в Україні і Європейськими країнами, то найближче сусідня Румунія, з результатом 819 дол. США

В Україні спостерігається своєрідний феномен, який полягає в тому, що, дані офіційної статистики свідчать про доволі помірний, ступінь нерівності, а населення і експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим, оскільки в Україні досить великий відсоток тінізації економіки, яка заважає, об'єктивно оцінити зазначений суспільно важливий показник [3].

Таким чином, ми обрахували рівень соціальної стратифікації та спадкоємності покоління, проаналізувавши оціночні показники, які ми обрали, враховуючи їх соціальну значимість та науковий інтерес дослідження. Враховуючи аналіз: середньої тривалості здорового способу життя, коефіцієнт Джині, рівень бідності, стан соціогуманітарного простору, рівень інноваційної активності у регіональному вимірі.

Список використаних джерел

1. Koval, N. V. (2016). «Social and economic inequality in Ukraine and in the world: problems of estimation and ways of their solving». *Ekonomika ta derzhava*. № 2, pp. 46- 50
2. Харченко Ю.П. Домогосподарства та їх роль в інституціоналізації регіонального простору на засадах інклюзії. *Економіка, управління та адміністрування*, № 2. 2021. С 3–8.
3. Бутко М. П., Харченко Ю. П. Методологічне стратегізування регіонального розвитку в умовах модернізації інституціонального базису української держави. *Регіональна економіка*. 2020. №4(98). С. 13-23.

Католик М. А., аспірант,
Науковий керівник – **Олійченко І. М.**, доктор наук з державного управління, професор
кафедри менеджменту і державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВІДКРИТІ ДАНІ – ТРЕНД СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ І ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В сучасне життя ввійшло нове поняття, яке надійно закріпилося в професійній спільноті, це – Відкриті дані.

Відкриті дані становлять основу сучасної держави, економіки та публічного управління. Термін «Відкриті дані» не новий, його визначення закріплено в юридичних документах Європейського Союзу та в законодавстві України. Згідно Директиви ЄС про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектора (Директива (ЄС) 2019/1024) сформулювала, дані є "відкритими", якщо вони "можуть вільно використовуватися, повторно використовуватись і розкриватися будь-якою людиною для будь-яких цілей" [3].

В Україні у 2011 році було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», в якому визначено порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес [1]. Це був один з перших кроків в напрямку відкриття інформації, що генерується державними органами та муніципалітетами для широкого загалу. В 2014 році було створено Державне агентство з питань електронного урядування, з 2019 року - Міністерство цифрової трансформації України, орган, що відповідає на рівні держави за відкриті дані. До Закону України «Про доступ до публічної інформації» та низки інших законів було внесено низку важливих змін: введено «публічна інформація у формі відкритих даних» і визначено принципи їх оприлюднення, зокрема на єдиному державному вебпорталі відкритих даних.

В 2015 році 17 держав схвалили Міжнародну хартію відкритих даних [4], яка визначила принципи за якими дані є відкритими.

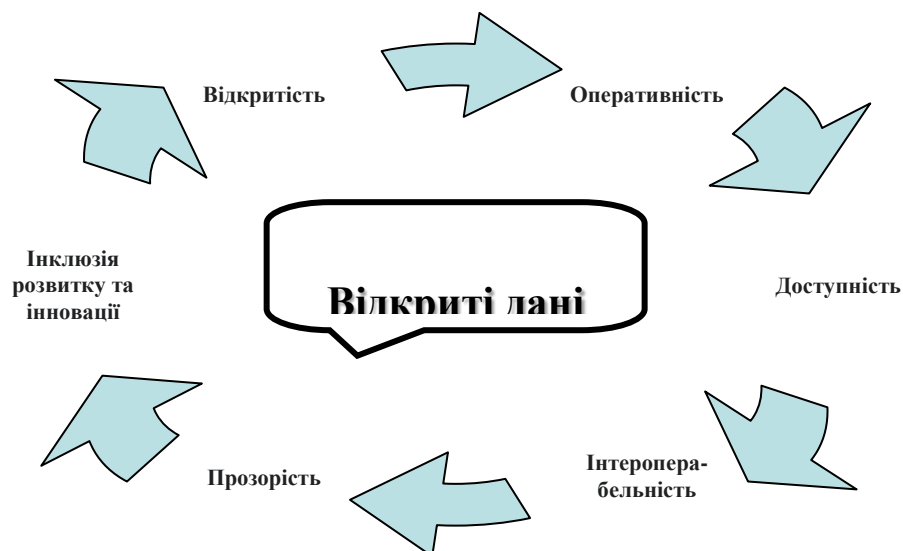


Рис. 1. Принципи Відкритих даних.

Ширше тлумачення цих принципів має наступне:

- відкритість за замовчуванням - забезпечення оприлюднення розпорядниками усієї публічної інформації у формі відкритих даних, яка перебуває в їх володінні;
- оперативність - забезпечення своєчасного оновлення публічної інформації у формі відкритих даних її оприлюднення у первинній (неагрегованій) формі;

• доступність використання - забезпечення оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних у машиночитаному форматі, забезпечення її подальшого вільного та безоплатного використання;

• інтероперабельність - забезпечення оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних з публікацією у наборі даних єдиних ідентифікаторів об'єктів, інформація щодо яких міститься у цьому наборі даних;

• постійна застосовність - забезпечення використання публічної інформації у формі відкритих даних органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час здійснення ними своїх повноважень;

• інклюзивність розвитку - забезпечення розпорядниками інформації підтримки та сприяння створення нових інформаційних ресурсів та послуг на основі публічної інформації у формі відкритих даних.

Оприлюднення відкритих даних в Україні здійснюється на Державному вебпорталі відкритих даних <https://data.gov.ua>, який захищений належним чином від несанкціонованих втручань. Рішенням Уряду України - Постанова КМУ № 835 від 21 жовтня 2015 року «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [2], визначено набори даних для оприлюднення у формі відкритих даних, їхній формат і порядок регулярного оновлення.

Відкриті дані держорганів містять інформацію найрізноманітнішого типу:

- дані про використання публічних коштів і виконання бюджетів;
- перелік укладених договорів і адміністративних послуг;
- перелік об'єктів власності, що передані в оренду;
- відомості про лікарські засоби, придбані за бюджетні кошти, про їх розподіл між закладами охорони здоров'я та залишки в кожному з них;
- дані про депутатів і результати їх голосування;
- інше.

З 2017 року неурядова організація Трансперенсі Інтернешнл Україна – акредитований представник глобального руху Transparency International, здійснює щорічне рейтингування прозорості місцевих рад за 86 індикаторами у 14 сферах за інформацією, яку влада оприлюднює [5]. Не перший рік в лідерах міста Маріуполь та Львів.

Ще одна некомерційна організація - 1991 Open Data Incubator, допомагає перетворювати відкриті дані в стартапи, які надають сервіси бізнесу і громадянам. Команда організації провела 16 освітніх програм в співпраці з держорганами, міжнародними організаціями та бізнесом. Опрацьовано більш 150 проєктів, які разом залучили більш 1 млн. дол. США інвестицій і грантів [6].

Відкриті дані спроможні створювати додаткову вартість, яку найкраще можна проілюструвати, зосередившись на трьох основних областях:



Рис. 2. Додана вартість відкритих даних у трьох основних областях.

Відкриття даних держорганів розкриває великий потенціал для економічного зростання та збільшення нових видів робочих місць. Використання відкритих даних обіцяє інновації та збільшення доданої вартості для значної частини економіки - для стартапів, малих та середніх підприємств із унікальною спеціалізацією, нішевими стратегіями та універсальними можливостями застосування.

Можна з впевненістю стверджувати, що Відкриті дані становлять основу сучасної держави її економіки та суспільства. З швидким розвитком цифровізації доступність даних та його взаємозв'язок стали значущими чинниками суспільства, економіки та науки, і повсякденної роботи та управління. Стратегія відкриття даних формулює чотири напрями діяльності: ефективна та стійка інфраструктура даних, розширення інноваційного та відповідального використання даних, підвищення грамотності у галузі даних та формування нової культури даних, а також роль держави, як піонера нової культури даних. Крім того, за оцінками Комісії ЄС у її стратегії в галузі даних, вартість економіки даних у країнах-членах ЄС до 2025 року майже потроїться та досягне 825 млрд. євро, а кількість працівників майже подвоїться та досягне 10,9 млн. осіб [7].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс]. – Чинний від 13 січня 2011 року № 2939-VI, редакція від 27.01.2022 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
 2. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [Електронний ресурс]. – Чинний від 21 жовтня 2015 р. № 835 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>
 3. Директива ЄС про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1024>
 4. Міжнародна хартія відкритих даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatacharter.net/>
 5. Трансперенсі Інтернешнл Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org>
 6. 1991 Open Data Incubator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inventure.com.ua/tools/investors/1991-open-data-incubator>
 7. Open-Data-Strategie der Bundesregierung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/992814/1940386/1d269a2ad1b6346fcf60663bdea9c9f8/2021-07-07-open-data-strategie-data.pdf?download=1>
-

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

SOCIAL TECHNOLOGIES: MODERN TENDENCIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Гапон К. С., здобувачка вищої освіти гр. МСР-211
Науковий керівник – **Ревко А. М.**, д. е. н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Соціально-економічні та політичні умови нашої держави демонструють гостру необхідність у підтримці, адже з появою нових викликів реалізація соціальних функцій загострилася з новою силою. З початком повномасштабного вторгнення людство стало свідком тих подій, які відбулися в Україні. Кожен громадянин відчував необхідність допомогти армії та докласти зусиль у вирішенні гуманітарних проблем. Бізнес не став виключенням. На рахунки благодійних фондів поступали відрахування коштів, волонтерам передавалась матеріальна допомога та ще багато варіантів різноманітних допомог від бізнесу, але усі ці дії не свідчать про соціальне підприємництво. Така діяльність відповідає поняттю соціальна відповідальність бізнесу.

У період війни та інших кризових періодів активізуються стабілізатори соціальних проблем. Одним із таких стабілізаторів у суспільстві виступає соціальне підприємництво, яке вирішує досить багато проблем та впливає на багато суспільних процесів. Попри труднощі спричинені пандемією COVID-19, більшість соціальних підприємств адаптувалася до нових умов та стали необхідною складовою, яка відновить економіку та допоможе створити нові робочі місця. Серед зареєстрованих соціальних підприємств метою свого створення та діяльності 40% підприємств вбачають працевлаштування уразливих груп населення (особи з інвалідністю, ВПО, ветерани війни, жертви насильства та інші) [1].

Незважаючи на актуальність та популярність соціального підприємства єдиного усталеного визначення даного поняття нині не існує. Доцільно виокремити, що під поняттям соціальне підприємництво ми розуміємо господарську діяльність, яка створена з метою задоволення соціальних потреб та проблем на локальному рівні.

Соціальні підприємства по всьому світі досить різноманітні у як за змістом, так і за формою діяльності. Головна ідея соціальних підприємств може бути як збереження довкілля, так і допомога з працевлаштування. Необхідність створення бізнесу, який вирішує певну проблему та самоокуповується підтверджує дослідження The Possibilists, яке демонструє думку молодих підприємців зі 137 країн світу. Це дослідження підтверджує зміну в усталеному розумінні створення бізнесу. Молоді підприємці зазначають, що метою створення бізнесу вбачають вирішення соціальних проблем, а не задоволення фінансових потреб. Такі трансформації пов'язані з кризами, які нині трапляються [2].

З настанням криз та початком післякризового відновлення прослідковується поява нових соціальних підприємств, які покликані ліквідувати наслідки цих потрясінь. Відтак одним з перших соціальних підприємств в Україні є піцерія «Pizza Veterano». Цей заклад функціонує в Києві, відкрився у 2015 році учасниками АТО. Соціальне підприємство щомісяця перераховує 10 % учасникам війни та їх сім'ям, також працівниками закладу є колишні учасники АТО. Окрім того діє система знижок для військовослужбовців, функція оплати піци наступному покупцеві та інші бонуси. Головною ідеєю створення було сприяння адаптації ветеранів, обмін бойовим досвідом, повернення до звичного життя [3].

Після місяця з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Євген Клопотенко відкрив заклад у Львові «Інші». Незважаючи на те, що сам автор не назвав його соціальним підприємством, воно має усі його ознаки. По-перше, заклад працює на внутрішньо-переміщених осіб. По-друге, у закладі надається послуга безкоштовного харчування, яка реалізується за рахунок тих, хто спроможний заплатити [4].

За останні роки соціальне підприємництво стало дуже актуальним та ефективним інструментом вирішення соціальних проблем, як для громадянського суспільства, так і для малого та середнього бізнесу. Підвищена важливість цієї відносно нової для України сфери бізнесу пов'язана з відповіддю суспільства на соціальні, економічні та політичні виклики, що виникли внаслідок військової агресії Росії проти України та початку процесу реформування у країні.

Підсумовуючи вищезазначене можемо резюмувати, що соціальне підприємництво є інноваційною формою реагування на соціальні потрясіння. Соціальне підприємництво стимулює розвиток громадянського суспільства, допомагає вирішити нагальні проблеми використовуючи інноваційні підходи. Незважаючи на складні реалії сьогодення українське соціальне підприємництво закладає новітні тенденції у способи вирішення проблем соціуму. Кожна криза є початком чогось нового, а кожна проблема породжує інноваційне вирішення, то можемо очікувати появу нових соціальних підприємств.

Список використаних джерел

1. Дзюба О. М., Берідзе К. Т. Розвиток соціального підприємництва в Україні та зарубіжних країнах під впливом кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Економіка та суспільство. 2021. С 1 – 8. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-29>.

2. Arianna Bianchi, Alexandra Ioan An in-depth look at the lives, work and needs of young changemakers. The Possibilists. 2021. URL: https://thepossibilists.org/wp-content/uploads/2021/12/The-Possibilists-Europe-Report_2021_2.pdf.

3. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво: посібник. 2017. С. 38 – 39. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social_Entrepreneurship_-_Guide-WEB-1.pdf.

4. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>.

Гаркавко А. А., здобувач вищої освіти гр. МФР-211
Науковий керівник – **Чепурна Г. Л.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ РЕСОЦІОЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ГОТУЮТЬСЯ ДО ВИХОДУ ІЗ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У місцях позбавлення волі власні правила до співіснування тих осіб, які туди потрапили за вчинення протиправних дій. Ці правила не є зрозумілими для осіб, які знаходяться на свободі, адже у них свій «жаргон», свій режим, певні обов'язки та дуже багато жорстокості через психологічний тиск один на одного. За вчинення різного ступеня злочинів, особи відбувають покарання у відповідних місцях позбавлення волі із певним ступенем суворості, але кожна особа, яка залишає місце позбавлення волі по настанню на це терміну, має проходити ресоціалізацію.

Поняття ресоціалізація має багато визначень в психолого-педагогічній науці. Головне – передати основний її зміст, який характерний для осіб, що відбували покарання за вчинення протиправних дій. Тому, ресоціалізація – це повернення або зміцнення соціальних зв'язків, засвоєння людиною цінностей і норм, що відрізняються від засвоєних раніше, тип зміни особистості, при якому зріла людина приймає тип поведінки, відмінний від тієї, яка для неї раніше була прийнятною, відновлення соціального та особистісного статусу, реінтеграція та затребуваність у суспільстві [4, с. 11]. Загалом, є думка, що в місцях позбавлення волі людина перевиховується та має час «подумати» про те, що так

було не можна вчиняти, як вона зробила. Загалом, це і є на меті при ізоляції людини – вона далі не повинна вчиняти подібних дій, будучи не покараною [6, с. 4].

Загалом, ресоціалізація засуджених як специфічне соціальне явище носить системний характер, акумулює та інтегрує якісні характеристики держави, соціальних систем, що зумовлює своєрідність трактування її суб'єкт-суб'єктних відносин, цілей, засобів і пріоритетів, функціонування яких веде до позитивної трансформації особистості та подолання соціального відчуження засудженого [1].

Також поняття «ресоціалізація» трактується у широкому та вузькому контексті. По-перше, ресоціалізація є частиною процесу десоціалізації, вона відбувається на різних вікових етапах життя індивідів або соціальних груп, або в довготривалих екстремальних ситуаціях, нетипових станах, які вимагають вироблення норм і цінностей, які протилежні тим установкам, які сформувалися раніше [2]. У другому випадку «ресоціалізація» використовується в пенітенціарних соціально-гуманітарних дослідженнях і розглядається як подолання різних аспектів десоціалізації: відновлення несформованих або втрачених соціальних навичок, моделей поведінки, переорієнтації своїх соціальних установок через інтеграцію в суспільство [3, с. 52].

У зв'язку з осудом людина зазнає перебудову соціальних функцій та ролі, зокрема, вона звільняється від сімейних обов'язків, необхідності контролювати свій бюджет, час. Це знижує її потребу на себе як на особистість, вона стає підпорядкованою впливу оточення засуджених. Корекційно-реабілітаційна робота має більш соціально-педагогічну спрямованість, вона спрямована на створення педагогічно організованого середовища, колективу, що виконує інститут ресоціалізації. Потрібні знання та технології, без яких колектив може не перетворитися на знаряддя нещадного придушення індивідуальності, що часто зустрічається в пенітенціарній практиці [5, с. 112].

Питання ресоціалізації засудженого має бути відслідкованим як мінімум за півроку-рік до моменту його виходу на волю, адже такій особі потрібно не тільки «вийти на волю», а і жити по певним правилам суспільства, які могли кардинально змінитися. Наприклад, якщо людина була позбавлена волі на 15 років, то при виході у суспільстві буде багато нових норм, технологій та інших правил, якими засуджений не володіє. Тому, щоб не виникало сильного дискомфорту для того, хто вийшов на волю та для тих, хто його буде оточувати, треба застосовувати інноваційні методики ре соціалізації осіб, які готуються до виходу із місць позбавлення волі [2].

Дослідивши це питання, проаналізувавши наукові джерела та думки різних авторів, ми визначили, що ресоціалізація осіб, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі здійснюється за такими напрямками [5, с. 210]:

- 1) зміна соціального середовища;
- 2) соціально-психологічна терапія;
- 3) професійна спрямованість.

Сам процес звільнення з місць позбавлення волі, включає досить тривалі, але необхідні основні інноваційні методики: проведення бесіди з уповноваженою особою про майбутнє, яке буде суспільно корисним для особистості; обов'язкове роз'яснення для особи про необхідність дотримання вимог згідно із законодавством; дотримання обов'язку прибути до обраного місця проживання та протягом 3 днів повідомити до відповідної юридичної установи для реєстрації (за відсутності паспорта – для його отримання), а також органи місцевого самоврядування та служби зайнятості за своєчасне працевлаштування на роботу чи навчання. Контролювати виконання всіх цих необхідних заходів має бути соціальна служба та її кваліфіковані спеціалісти. Також дуже гостро стоїть проблема, що після звільнення з місця позбавлення волі люди не хочуть повертатися до нормального способу життя, на це є кілька причин: невідповідність сім'ї засудженого та повернення в колишнє середовище [3, с. 53]. Саме тому в цьому процесі дуже важливо приділяти увагу соціальним працівникам та психологам, які зможуть працювати як із засудженими, так і з членами їх сімей, щоб мінімізувати негативний вплив соціальної адаптації при виході із місць позбавлення волі.

Зокрема, рекомендованими є такі методики: методика «Діагностика структури навчальної мотивації» за М. П. Фетіскіним та методика «Діагностика невербальної креативності (скорочений варіант тесту П. Торренса)» за А. Н. Вороніним, завдяки ним психологи та соціальні працівники можуть визначити основні аспекти, над якими треба більше попрацювати психологічно та допомогти в ресоціалізації особистості [6, с. 13].

Отже, було визначено, що ресоціалізація осіб, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі здійснюється за такими напрямками 1) зміна соціального середовища;

2) соціально-психологічна терапія; 3) професійна спрямованість. Цей складний процес легше проходить при роботі із соціальними працівниками та психологами, як з тими, хто буде виходити із місць позбавлення волі, так і членами їх сімей, які мають їх прийняти. Основними інноваційними методами є: бесіда, асоціативні методики, арт-терапія, наративна терапія тощо. Головне, все вдається тільки тоді, коли у засудженого є бажання та сили для роботи над собою, адже тоді спеціалісту легше підбирати інноваційні методики для його ре соціалізації та адаптації в суспільстві, в сім'ї, на роботі, на отримання якої знадобиться деякий час.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.06.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.06.2022).

3. Градецький А.В. *Освіта як засіб виправлення засуджених Держава та регіони*. Серія «Право». 2015. №1. С. 51-55.

4. Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 16 с.

5. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посібник. Київ. Центр учбової літератури, 2017. 232 с.

6. Соціально-виховна робота в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях України середнього рівня безпеки: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Василенко Катерина Ігорівна ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 19 с.

Гвоздь Е. І., здобувачка вищої освіти гр. СП-191
Науковий керівник – **Захаріна М. І.**, к. філософ. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФОРМИ І МЕТОДИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ

Ресоціалізація засуджених – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [1].

Передумовами успішної ресоціалізації є багато чинників. Наприклад, адресність, комплексність, інноваційність та ефективність роботи з засудженим. Але найважливішими умовами є виправлення засудженого та його бажання виправлятися.

Виправлення є складним та дуже важливим процесом. Адже варто враховувати особливість кожної засудженої особи: вік, стать, психічний стан, фізичний стан, злочин, вирок, місце відбування покарання, тощо. Кожен має свою індивідуальну історію. Не враховуючи це всю соціально-виховну роботу працівників УВП можна вважати неефективною.

Основними видами соціально-виховної роботи з особами, засудженими за скоєння злочину згідно з КВК України є: психологічне, правове, трудове, естетичне, фізичне та санітарно-гігієнічне виховання.

Психологічне виховання спрямоване на підтримку психологічного стану засудженого, відстеження його змін, навчання психологічній культурі.

Під правовим мають на увазі роз'яснення та ознайомлення з законами, правами та обов'язками, навчання правовій культурі.

Трудове виховання допомагає опанувати конкретні навички, набратися досвіду. Під час цього виду виховання засуджені адаптуються до конкретних робіт, що після звільнення з УВП може бути корисним.

Через те, що у багатьох засуджених викривлене поняття культури існує естетичне виховання. Воно спрямоване на виховання в культурному аспекті. Розширення кругозору. Інтелектуальний розвиток є прямим наслідком цього виду виховання.

Це неабияк важливо адже згідно зі статистикою понад 44% засуджених неповнолітніх мають залишкові прояви органічного ураження мозку та інтелектуальну недостатність [2].

Фізичне виховання спрямоване на підтримання хорошого фізичного стану засуджених. Адже вони безперечно рівноправні громадяни нашої держави та мають право на здоров'я та дозвілля.

Санітарно-гігієнічне виховання – це навчення та засвоєння засудженими базових санітарно-гігієнічних правил та навичок. Особливо важливим воно є для засуджених жінок, вагітних та тих, хто вже має дитину. Важливо навчити їх потрібним навичкам та забезпечити усім потрібним.

Соціально-виховна робота включає в себе індивідуальну роботу і групову. Варто зазначити, що обидві однаково важливі. Обидві виконують різні функції для отримання спільного результату – виправлення, ресоціалізації та заподіяння рецидиву.

Основні напрямки індивідуальної роботи: вивчення особистості за допомогою різноманітних методів; класифікація засуджених; визначення найбільш доцільних методів і прийомів психолого-педагогічного впливу, індивідуальних програм диференційованого виховного впливу на засуджених [3].

Індивідуальна робота з засудженими реалізується у вигляді бесід, особистих доручень, обговоренні їхнього поведінки, стимулюванні поведінки, оцінці ступеню виправлення, тощо.

Сутність групової роботи стає зрозумілою з її назви. Робота проводиться в групах. Вона є важливою в плані спілкування засуджених між собою, підтримкою, розумінні, що ти не один. Також є інший позитивний бік в груповій роботі. Для того, щоб потрапити в самодіяльну організацію засуджених варто відзначатися зразковою поведінкою, бажання навчатися, прогресом в навчанні тощо. Що мотивує багатьох бути кращими, виправлятися.

В багатьох УВП не всі засуджені забезпечені робочими місцями, отже існує конкуренція. Що безперечно мотивує працювати краще, зразково поводитися, тощо.

Окремим учасником соціально-виховної роботи є релігійні установи. Згідно з КВК України будь-хто з засуджених може звернутися до керівництва УВП щодо бажання проведення богослужіння або інших релігійних обрядів. Прохання має бути задоволене у вільний час згідно з режимом дня та не порушувати умови відбування покарання. Кожен засуджений має право на релігійну літературу та всі потрібні матеріали релігійного спрямування.

Богослужіння є не лише виконанням права засуджених на віросповідання, але й грає важливу роль у їхньому виправленні. Багато хто з засуджених занурюється в релігію, спокутує свою провину, що авжеж впливає на запобіганні рецидиву.

Під час організації соціально-виховної роботи з засудженими соціальні працівники, психологи та всі причетні мають керуватися принципами адресності, конфіденційності, толерантності, емпатії, законності, етики, поваги.

Одним з етапів соціально-виховної є створення обліку «груп ризику» засуджених. Державна пенітенціарна служба України виокремлює такі: неповнолітніх, жінок, осіб похилого віку, засуджених, які ВІЛ-інфіковані та хворі на туберкульоз. Отже ці групи потребують окремого підходу та більшої уваги під час роботи з ними.

Останні 5 років в Україні падає показник злочинності, через що можна вважати, що форми ресоціалізації засуджених є ефективними. Але Україна залишається в 10-ці країн Європи по кількості засуджених, що означає, що все ж таки форми ресоціалізації потребують інновацій.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
2. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми гуманізації судочинства та кримінально-виконавчої системи. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2005. 100 с.
3. Замула С. Ю., Костенко В. А., Мандра В. І., Падалець Б. В., Скоков С. І. Основи пенітенціарної педагогіки і психології: навч. посібник / за заг. ред. В. М. Синьова. Біла Церква, 2003. 101 с.

Грабовець К. В., здобувачка вищої освіти гр. МФР-211
Катюжинська М. М., здобувачка вищої освіти гр. МФР-211
Науковий керівник – **Чепурна А. Л.**, к. пед. н, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В СТРЕСОГЕННИХ УМОВАХ

На даному етапі існування питання стресу цікавить не тільки дослідників, а й пересічних громадян так як стрес має значний вплив на якість життя. Кожен день ми піддаємось впливу стресу так як з розвитком суспільства з'являється велика кількість стрес-факторів: боротьба и за необхідні життєві ресурси, соціальну позицію.

Оскільки стрес з точки зору фізіології значно раніше відкрили та активно досліджували як неспецифічну реакцію організму на певні зовнішні впливи, він у фізіології є більш вивченим та детально описаним. Уперше поняття «стрес» було введено у науковий обіг Г. Сельє у 1936 році. Він сформулював таке визначення: «Стрес – це стан неспецифічної напруги у живому організмі, що виявляється у реальних морфологічних змінах у різних органах та особливо в ендокринних залозах, що контролюються гіпофізом» [6, С. 32]. Спочатку вчений використовував іншу назву для тлумачення цього явища, а саме – «загальний адаптаційний синдром». Після сорока років дослідження феномена стресу Г. Сельє сформулював більш лаконічне його визначення: «Стрес – неспецифічна відповідь організму на будь-яку висунуту до нього вимогу» [13, С. 9].

Суттєвий внесок у вивчення проблеми стресу здійснив Р. Лазарус, котрий першим звернув увагу на значущість не лише зовнішніх, доступних для спостереження, стимулів та реакцій, але й внутрішніх психологічних процесів, пов'язаних зі стресом, наприклад, суб'єктивну оцінку загрози ситуації. Відповідно до наведених вище зауважень вчений запропонував визначити поняття «стрес» як двоспрямовані взаємовідносини організму і середовища, реакцію не стільки на фізичні властивості ситуації, скільки на особливості взаємодії між особистістю і навколишнім світом [14; 15].

Безумовно події, які беруть початок з 24 лютого 2022 року сколихнули не тільки Україну, а і увесь світ. Похитнуло основу спокійного, мирного життя, докорінно змінили плани на майбутнє, внесли корективи в повсякденний плін життя.

Всім нам довелось ввімкнути на максимум наші адаптивні механізми, переосмислити життєві цінності та зазирнути за іншу сторону монети. Проте, зважаючи на ментальність українського народу, важливо зауважити, що це гартує нашу палку жагу до свободи та робить нас тільки сильніше.

Продовжувати навчання незважаючи на війну, це черговий доказ сили та незламності українського духу. Проте, варто пам'ятати, що стресогенні умови так чи інакше накладають свій відбиток на свідомості студентів.

Війна, яка увірвалась в життя кожного, внесла свої корективи та змінила погляд на все, ті речі, які здавались нам важливими змінили свою значущість, у більшості молоді змінились ціннісні орієнтації.

У сучасних словниках категорію цінностей розглядають по-різному. Для нашого дослідження цінними є трактування цінностей як явища духовної сфери буття людини, що спрямоване на задоволення певних потреб особистості суспільства чи окремої людини. Акцентуватимемо увагу і на цінності як продукту (предмету чи абстрактної ідеї) активної діяльності молодшої людини, спрямованої на трансформацію своїх особистісних смислів життєдіяльності.

Крім того, важливим для дослідження вбачаємо трактування цінностей як етичних ідеалів, основних переконань та цілей функціонування людини в суспільстві [2; 6; 7; 16; 10].

Слід зауважити, що серед вчених, які вивчали поняття «цінність» (як українських, так і американських) теж немає одностайної думки щодо визначення даного поняття. Наприклад, М. Рокич розуміє під «цінностями» певні абстрактні ідеї щодо ідеалів людської поведінки, які трансформуються у власні переконання особистості щодо стилів поведінки у діяльності [12, с. 5]; М. Боришевський означає їх як регулятори самоактивності індивіда [9, с. 216]; а Ш. Шварц та В. Білські у своїх дослідженнях виходять з позиції, що «цінності» – це «поняття чи переконання, які мають відношення до бажаних станів і поведінки, наділені над ситуативним характером, керують вибором, оцінкою поведінки та впорядковані в певній ієрархії» [1, с. 173].

Згадані та інші підходи до означення поняття «цінності» доповнюють один одного, висвітлюють різні аспекти феноменології цінностей. Тобто, одні науковці «цінність» характеризують як об'єктивну суть речей, інші – як благо для особистості. Ряд вчених пов'язують цінність із суб'єктивною значущістю для життєдіяльності людини або з властивостями задовольнити її потреби, інтереси, прагнення, бажання.

Наприклад, український дослідник І. Бех розглядає цінність як поняття, яке означає особистісну, соціальну і культурну значимість певних явищ і предметів дійсності для конкретної людини [17]. М. Заброцький вивчає цінності в плані позитивного смислу життєіснування та життєдіяльності людини [8]. М. Рокич трактує цінності як «стійке переконання, що певний стиль поведінки або кінцевий стан існування індивіда переважає в особистому або соціальному відношенні протилежний або зворотній стиль поведінки або кінцеве існування» [12, с. 15].

На думку Ш. Шварца, цінності відображають три сфери найважливіших потреб для життя кожної людини: природну потребу, потребу в соціальних взаємодіях та потребу у виживанні [3, с. 32].

Важливим для нашого дослідження є твердження А. Маслоу про те, що цінності людини за своєю природою визначені різним сприйняттям нею життєвого різноманіття та функціонування індивідуальної системи цінностей [11].

Американський вчений А. Ребер, розкриваючи зміст поняття «цінність», акцентує увагу на таких характеристиках: 1) якість чи властивість, яка робить її корисною і бажаною; 2) абстрактний і загальний принцип (щодо стилів і стратегій поведінки в межах певної культури чи соціуму); 3) величина корисності буття в соціумі [10].

Поділяємо переконання Р. Сопівника, що цінності особистості – «є світоглядною орієнтацією людини, уявленнями, які склалися в тій чи іншій культурі про ідеал, моральність, добро, красу. Будь-які події та явища в природі, суспільстві, житті індивіда сприймаються ним не лише за допомогою науково обґрунтованих теорій, а й пропускаються через призму власного ставлення до них (емоційно-почуттєва сфера)» [4, с. 167].

Досить важливою для дослідження є також класифікація цінностей особистості в освітньому процесі, запропонована науковцем М. Кісілем та ін. [4, с. 138-141], а саме: 1) цінності-цілі; 2) цінності-засоби; 3) цінності-відносини; 4) цінності-якості; 5) цінності-знання.

Зазначимо, що цінності-цілі стають значущими чинниками життєдіяльності і впливають на інструментальні цінності, що називають цінностями-засобами [4, с. 138]. Ці цінності формуються у результаті оволодіння теоретичними концепціями, методологічними прийомами і технологічними процесами. Тому в системі цінностей-засобів виокремлюються цінності-ставлення, цінності-якості та цінності-знання [4, с. 139]. При цьому цінності-

ставлення студентів забезпечують доцільну й адекватну побудову освітнього процесу у ЗВО та взаємодії усіх його суб'єктів [4, с. 139]. А цінності-знання – представляють собою модульну систему життєвих знань, умінь та навичок, яка послідовно конструюється і наповнюється дієвопрактичним змістом у ході освітнього процесу в ЗВО [4, с. 140].

Таким чином, ментальне здоров'я студентів напряму відображується на якості навчання та загалом мотивації до нього.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в проведенні комплексного емпіричного дослідження взаємозв'язків ціннісних орієнтацій та стресостійкості ЗВО.

Список використаних джерел

1. Bilsky W., & Schwartz S. S. Values and Personality. *European Journal of Personality*, 1994. № 8(3). P. 163-181.
2. Gladding S. T. *The Counseling Dictionary: Concise Definitions of Frequently Used Terms*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall, 2001.
3. Schwartz Shalom H. Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*. 1999. № 48. P. 23-47.
4. Сопівник І. В. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ, 2017. № 267. С. 175-181.
5. Кісіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки». Черкаси, 2006. Вип. 88. С. 138-141.
6. Філософський словник соціальних термінів. Вид. третє, доп. Харків: Р.И.Ф., 2005. 672 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
8. Заброцький М. М., Максименко С. Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. Київ-Житомир: Волинь, 2000. 32 с.
9. Боришевський М. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 2. С. 49-57.
10. Reber A. S., Allen R. & Reber E. S. *Dictionary of psychology*. London, Penguin/Viking. Fourth Edition, 2009.
11. Маслоу А. Психология бытия / Пер.с англ. О. Чистякова. М.: Рефл-бук, Киев: Ваклер, 1997. 304 с.
12. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press, 1973. 438 p.
13. Селье Г. Стресс без дистресса. Москва, 1992. 242 с.
14. Лазарус Р. Теория стресса и психосоматические исследования. Эмоциональный стресс. Москва: Медицина, 1970. С. 178-209.
15. Lazarus R.S. Fifty years of research and theory of R.S. Lazarus (An analyses of historical and perennial issues) New York, 1998. 450 p.
16. Guthrie James W. (Ed.). *Encyclopedia of Education*, 2nd Edition. New York: Macmillan Reference USA, 2003. 3357 p.
17. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.

Дельфас І. О., здобувачка освіти гр. МСР-211
Науковий керівник – **Децюк Т. М.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОБЛЕМА ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На даному етапі розвитку суспільства, проблема булінгу серед молоді, особливо в шкільному середовищі, є досить гострою і набуває нових рис та особливостей. Це пов'язано в першу чергу з розвитком комп'ютерних технологій, доступності Інтернету та популярності соціальних мереж. У зв'язку з цим з'явилися все нові форми цькування в молодіжному середовищі такі, як: кібербулінг, Інтернет-тролінг та інші. Діти, підлітки та молодь в усьому світі стикається з проблемою знущання, особливо в освітніх установах. Наслідки булінгу для всіх його учасників складно оцінювати та фактично не можливо прогнозувати. Це можуть бути проблеми з психікою, соціалізацією, особистим життям, порушення закону. Фактично – це втрачений для суспільства людський капітал. Для вирішення цієї проблеми потрібно створити сприятливі умови для життя, розвитку, отримання освіти для підростаючого покоління у поєднанні із соціальним їх захистом від

насильства та жорстокого поводження. Саме це і є головним завданням профілактики булінгу серед молоді. Проте, питання дієвих заходів профілактики та боротьби з даним явищем залишається відкритим, особливо в нашій державі.

Дослідженням проблеми булінгу займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці у галузі педагогіки, соціології, права, а також психології (Д. Ольвеус, В. Панок, І. Бердишев, І. Кон, Х. Лейцман, М. Дмитренко, С. Бурова, К. Лоренц та інші). Відтак ця проблематика є міждисциплінарною [1, с. 413].

Поняття булінгу вперше запропонували вчені, які досліджували явище насильства в школі між дітьми в Скандинавії на початку 70-тих років 20 століття. Під поняттям «булінг» розуміють певну сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, що охоплюють процеси тривалого в часі фізичного чи психологічного насилля з боку однієї особи або групи осіб відносно іншої особи, що не може захистити себе в певній ситуації [1, с. 413].

Проблема профілактики чи боротьби з булінгом полягає у тому, що часто замовчується з різних причин як самою молоддю (страх стати жертвою, «буде гірше», «мені все одно нікому захистити» та інше), так і дорослими (вихователями, педагогічним колективом), які більше дбають про власну репутацію або репутацію навчального закладу. Також проблему можуть ігнорувати батьки, які помічають ознаки булінгу або їм розказують про певні ситуації (не вважають це проблемою, «діти самі мають розібратися», просто переводять дитину до іншого навчального закладу чи ізолюють від соціуму). Поряд з тим є випадки залученості вчителів у процес булінгу, де вони можуть самі виступати в ролі ініціатора, спостерігача, агресора (вважають булінг зручним засобом впливу на колектив дітей, легше не помічати ніж розбиратися і т.д.) чи жертви булінгу з боку учнів або їх батьків [2, с. 2].

Серед причин появи булінгу в молодіжному середовищі можуть бути заздрощі, конкуренція в колективі, страх, неприйняття особливостей, бажання підкорити когось власній волі (самоствердитися у ролі сильного й авторитетного), витіснити когось із групи (колективу), принизити. Серед засобів булінгу можна виділити: інтриги, плітки, донесення до значимих осіб у групі неправдивої та завідомо викривленої інформації, поширення безпідставних чуток, систематична публічна критика й осудження (з будь-яких причин), маніпулювання і залякування, не об'єктивно низька або негативна оцінка процесу діяльності або ж виконаної роботи, ігнорування, умисне замовчування чи невизнання досягнень і успіхів, натомість акцентування уваги на промахах, невдачах, навіть незначних, формування у жертви образу невдахи, незграбної, некомпетентної чи просто поганої людини, систематичне нав'язування їй своїх поглядів і способу життя, перенавантаження різними завданнями, блокування ініціатив, налаштування проти неї групи, сексуальні домагання, соціальна ізоляція тощо [3, с. 124].

Існує багато факторів та теорій булінгу, найвідомішою з яких є скетч-теорія Д. Ольвеуса, що заснована на існуванні типових характеристик «жертви» та «агресора». Також науковці відзначають вплив на особливості прояву булінгу таких факторів, як демографічні, соціально-психологічні, індивідуально-психологічні. Серед них: самооцінка, соціальне прийняття або неприйняття, соціальний статус, зовнішні особливості і манера поведінки, фізична розвиненість (сила), організаційні фактори у закладах освіти (рівень довіри між вчителями і учнями, рівень уваги адміністрації до проблеми насильства та ін.) [4, с. 6].

Психологічних наслідків булінгу дуже складно позбутися. Особі знадобиться довгий проміжок часу, зусиль, роботи з психологом чи іншими фахівцями, щоб відновити власну самооцінку, відчуття власної гідності, вибудувати впевненість в собі. Саме тому вкрай важливо здійснювати профілактику даного явища та запобігання ускладнень та негативних наслідків.

Профілактика булінгу передбачає діагностику (прямий або опосередкований збір відповідної інформації щодо проявів булінгу у колективі однолітків), цілеспрямовані

заходи (налагодження дієвої системи виховної роботи з молоддю із застосуванням інтерактивних форм роботи та методів арт-терапії для зняття агресії та реабілітації жертв булінгу; обговорення проблеми у класах, навчальних групах, на загальних зборах навчального закладу і батьківських зборах; запровадження системи медіації у навчальному закладі; підготовка персоналу навчального закладу до практичного використання стратегій профілактики цькування і втручання у разі виникнення насильства серед молоді) та моніторинг ситуації [3, с.125]. Крім того, у навчальному закладі можна також запровадити тренінги асертивної поведінки. У різних формах виховної роботи необхідно акцентувати увагу на формуванні та розвитку у молоді загальнолюдських і моральних цінностей, критичного мислення, толерантності до індивідуальних відмінностей різних людей, навичок безконфліктного та конструктивного розв'язання міжособистісних протиріч, а також на зниження егоцентризму. З цією метою можна використовувати такі інструменти як соціально-психологічний, інтерактивний театр, форум-театр, соціальне проектування, тьюторство, скринька довіри, тренінгові програми з лідерства та командоутворення, ефективної комунікації та інші [3, с. 125].

Таким чином, проблема булінгу є гострою і актуальною та потребує пошуку нових, сучасних дієвих форм та методів профілактики, що будуть відповідати особливостям сучасної молоді, їх потребам та інтересам. Батьки, педагоги та фахівці соціальної сфери, поліції мають тісно взаємодіяти у питанні профілактики булінгу.

Список використаних джерел

1. Вовк М., Гречин Н. Причини булінгу в молодіжному середовищі. *Правова система України в умовах європейської інтеграції*: збірник тез доповідей IV Міжнародної студентської наукової конференції: наукові записки. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 413-415.
2. Андросюк В. Г., Суденко Ю. А. Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 216-220.
3. Корчова Г. Л. Профілактика булінгу в закладах освіти України на сучасному етапі: *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019. Випуск 12. Т. 1. С. 123-126.
4. Децюк Т. М., Максьюм К. В. Формування професійних навичок із протидії шкільному булінгу у майбутніх соціальних працівників у процесі позааудиторної роботи: *збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон, 2018. Вип. 81(2). С. 119-122.

Драгунов Д. М., доктор філософії
Снітко Я. В., здобувачка вищої освіти гр. ЦГЮ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗНАЧЕННЯ СПОРТУ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку дуже популяризують заняття спортом і тлумачать його, як один з основних та базових інструментів у житті людини. Для нас не є чимось незвичайним, коли хтось перед роботою або після неї прямує у спортзал. Звично зранку, коли прямуєш за смачною кавою або у справах бачити людей, що вправляються в оздоровчому бігу. Якщо на вулиці тепла пора року, можна бачити людей, що виконують прямо на газонах різні фізичні вправи, і це дуже гарно і корисно як і для тих людей, хто займається спортом, так і для тих хто це бачить, бо з'являється мотивація і бажання і собі поліпшити стан свого здоров'я. Проте чи так корисний спорт для людей, як ми звикли це уявляти?

Сучасний спорт посідає важливе місце як у фізичній, так і духовній культурі суспільства. Він виконує змагальну функцію (отримати вищі результати, ніж у суперника та довести, що ти кращий), виховну функцію, функцію підвищення фізичної активності (сприяє всебічному розвитку людини, удосконалює її фізичні і духовні здібності, розширює арсенал важливих рухових умінь), оздоровчу і рекреаційно-культурну функції [3].

Фізична культура максимально сприяє прояву індивідуальності, а тому бере участь у реалізації однієї з головних завдань суспільства – особистісному вдосконаленні людини. При цьому вона включає в себе всі традиційно визначені в загальній культурі соціуму аспекти: світоглядний, морально-етичний, естетичний [2].

Спорт народився і існує у якості унікального способу максимального виявлення здібностей людини, розкриття сутності талантів, перманентного стимулювання найбільшого розвитку певних людських здібностей, спортивних можливостей людини [1]. Кожна людина хоче показати всьому світу, що вона найкраща, що у неї є такі таланти, що вона гарна, спортивна, здорова, тим самим підвищуючи свою самооцінку та отримуючи схвалення від інших людей. Та, як у випадку з відомими спортсменами, навіть своїй кумирів та фанатів.

До того ж, у сьогоденні спорт є різноманітним, можна знайти спортивну діяльність собі до смаку та до душі. Сучасний етап розвитку характеризується тенденцією до появи нових видів спорту. Вони є наслідком технічного прогресу [3].

Окрім соціальної та естетичної користі, спорт дуже важливий для людського здоров'я. Заняття спортом допомагають уникати сезонних захворювань та легше справлятися зі стресами.

Заняття спортом позитивно впливають на організм і є корисними для зору, покращується імунітет, підтримується та вдосконалюється опорно-рухова система та вестибулярний апарат. Певні вправи у спорті існують для зміцнення і покращення хребта [4]. Тим паче, здоров'я людини потрібно підтримувати ще й тому, що люди зараз ведуть малорухливий спосіб життя, проводячи багато часу сидючи у офісах за комп'ютерами, та проводячи час за гаджетами. У наслідку потім відчують слабкість, частіше хворіють, мають мінливий поганий настрій, та інші негативні наслідки.

Підбиваючи підсумки, можна сказати одну відому фразу «У здоровому тілі – здоровий дух». Тому роль спорту не переоцінена у суспільстві, навпаки треба продовжувати його популяризувати та заохочувати людей ним займатися. Удосконалення та покращення фізичного стану суспільства в Україні наразі перебуває у симбіозі, оскільки низький рівень якісної фізичної підготовки населення впливає на тривале життя населення та рівень економічної стабільності в країні. З огляду на те, що в умовах швидкого темпу життя відбувається системне збільшення психологічного, емоційного та фізичного навантаження на людину, питання про покращення фізичного стану здобувачів вищої освіти набувають особливої гостроти та актуальності. Здоровий спосіб життя несе не тільки користь, а ще й позитивні емоції, оскільки ті відчуття задоволення від стомленості після гарного якісного тренування не можуть порівнятися ні з чим.

Список використаних джерел

1. Білогур В. Є. Філософія спорту як новий науковий напрямок і нова навчальна дисципліна. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Запоріжжя: ЗДІА, 2013. № 54. С. 138-154.
2. Зеленський Р. М. Виховні можливості фізичної культури і спорту у системі підготовки майбутніх спеціалістів до трудової діяльності. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. 2008. С. 1-4. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08zrmela.pdf> (дата звернення 7.06.2022).
3. Ковальов В. О. Спорт, фізична культура та здоров'я. *Наукові записки*. Кіровоград: КНТУ, 2011. Вип. 11. Ч. II. С. 214-217.
4. Чим корисні заняття спортом. URL: <http://dufc-adrenalin.com.ua/2020/05/20/chym-korysni-zanyattyasportom> (дата звернення 7.06.2022)

ВИЗНАЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПАЦІЄНТА У ПРАКТИЦІ АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Порушення опорно-рухового апарату різного ступеня тяжкості неминуче призводять до зміни стійкості людського організму. Особливо це стосується осіб з обмеженими можливостями, які перенесли ампутацію кінцівок. Так, після ампутації на рівні середньої третини гомілки загальний центр маси (ЗЦМ) тіла зміщується в бік збереженої кінцівки на 0,008 м і вгору на 0,045 м; після ампутації на рівні стегна зміщується на 0,013 м і 0,079 м відповідно [2-4]. Це також зменшує площу опори і, як наслідок, стійкість пацієнта. Для підтримки рівноваги утворюється вимушений нахил тазу, який залишається навіть за наявності протеза, що призводить до викривлення хребта в фронтальній площині і перерозподіл м'язового тонуусу. Подібне явище відбувається при укороченні ноги, що відбувається в деяких випадках в результаті перелому стегнової кістки [3]. Тісно пов'язані зі стійкістю тіла статичні деформації опорно-рухового апарату, нерідко призводять до незворотних порушень постави [1, 5].

Корекція порушень опорно-рухового апарату, що супроводжується зміною стійкості організму, підпадає у сферу завдань адаптивної фізичної культури, зокрема, адаптивної рухової реабілітації.

Ефективність застосування коригувальних фізичних вправ залежить від того, наскільки враховуються адаптивні і компенсаторні реакції організму. Визначення з необхідною точністю стійкості організму дає можливість оцінити рівень навантаження на основні групи м'язів, що забезпечують збереження рівноваги у пацієнтів з тією чи іншою патологією опорно-рухового апарату та обрати для них відповідні вправи [1].

У клінічній та експериментальній медицині, спортивній біомеханіці та низці інших напрямів часто використовується стабілометрична методика для оцінки балансової функції, сутність якої полягає у реєстрації коливань проекції ЗЦМ в опорній площині. Незважаючи на зручність використання даної методики, вона дозволяє лише часткову оцінку стійкості тіла, оскільки не реєструє вертикальне положення ЗЦМ. Біомеханічні показники, які повністю характеризують стійкість тіла, – це кут стійкості і момент стійкості. Ці показники використовуються при вивченні балансової функції у осіб з порушеннями опорно-рухового апарату [1-3]. Для їх визначення необхідно знати положення ЗЦМ і межі опорної зони.

Координати ЗЦМ зазвичай отримують шляхом фотографування людини в досліджуваній позі і шляхом розрахунку з використанням даних про масу і положення центрів маси зв'язків тіла. Для отримання цих даних краще використовувати регресійні рівняння. Рівняння розробляються на основі радіоізотопного методу вивчення геометрії мас людського тіла. Однак, незважаючи на поширеність обчислювального методу визначення положення ЗЦМ і кутів стійкості, інформації про його точність практично немає. При цьому важливого значення набуває оцінка точності координат ЗЦМ і кутів стійкості людського тіла, а також вдосконалення методики визначення координат ЗЦМ і кутів стійкості за допомогою регресійних рівнянь [2].

Відмінною рисою методу визначення координат ЗЦМ і кутів стійкості є те, що після розрахунку положення центрів маси ланок за допомогою регресійних рівнянь відповідні точки позначаються маркерами на тілі людини в тому ж положенні, в якому проводилися попередні антропометричні вимірювання. Після того, як пацієнт прийме досліджувану позу, проводиться фотозйомка. За фотоматеріалами фіксуються координати центрів маси ланок в цій позі, розраховується положення ЗЦМ і кути стійкості.

У порівнянні з маркуванням проекцій осей стиків та інших опорних точок перед фотографією, подальшою реєстрацією їх координат на фотоматеріали і розрахунком

положення центрів маси ланок і ЗЦМ, запропонована методика має ряд переваг. Вона може значно підвищити точність визначення положення ЗЦМ і кутів стійкості. Це пов'язано з тим, що положення центрів маси знайдених заздалегідь посилок не залежить від відстані до окремих антропометричних точок меж ланки, яка змінюється при згинанні у суглобах. З цієї причини немає необхідності у правках. Крім того, положення центрів маси ланок не залежить від зміщення разом зі шкірою маркерів, що виникає при згинанні у суглобах. У більшості робіт, що стосуються визначення положення ЗЦМ людського тіла, таке зміщення не враховується, хоча спеціальні дослідження показали, що, наприклад, при згинанні ноги в тазостегновому суглобі вона може досягати 0,070 м [2-4].

Обмеження методики визначення координат ЗЦМ і кутів стійкості за допомогою регресійних рівнянь стосується визначення стійкості тіла у пацієнтів з ампутацією кінцівок приблизно на рівні середини однієї з його складових ланок. Для таких зв'язків неможливо знайти масові інерційні характеристики на основі існуючих регресійних рівнянь. Для вирішення цієї проблеми потрібна розробка і використання спеціальних регресійних рівнянь. Що стосується даних, необхідних для розрахунку маси і положення центрів маси протезів, то в кожному конкретному випадку їх можна відносно просто отримати експериментальним методом.

Метод визначення положення ЗЦМ і кутів стійкості, заснований, по-перше, на використанні регресійних рівнянь для знаходження маси ланок і положення їх центрів маси, а, по-друге, на маркуванні центрів маси ланок на тілі людини перед фотографією в тому ж положенні, в якому проводилися антропометричні вимірювання, забезпечує більшу точність координат ЗЦМ та стійкість кутів. Це дозволяє застосовувати дану методику з деякими обмеженнями при аналізі стійкості тіла у пацієнтів з порушеннями опорно-рухового апарату та виборі коригувальних фізичних вправ.

Список використаних джерел

1. Адаптивне фізичне виховання: навч. посібник / уклад.: Т. М. Осадченко, А. А. Семенов, В. Т. Ткаченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.
2. Андреева Р. І. Біомеханіка і основи метрології: навч.-метод. посібник. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2015. 224 с.
3. Герцик А. Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації / фізичної терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату : монографія. Львів: ЛДУФК, 2018. 388 с.
4. Кашуба В. А. Биомеханика осанки: монография. Киев: Олимпийская литература, 2003. 279 с.
5. Круцевич Т. Ю. Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посібник. Київ: Олімп. л-ра, 2011. 224 с.

Логінова В. О., здобувачка вищої освіти гр. ФР-192
Науковий керівник – **Черняков В. В.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Проблема пошуку ефективних технологій соціальної адаптації та реабілітації дітей та підлітків з інвалідністю, як об'єкта наукового аналізу, активно розвивалася останніми роками та набуває особливостей універсальності, сприяючи зближенню досліджень у галузях дитячої психопатології та дефектології, медицини і валеології, психології та соціальної педагогіки. Сучасні підходи до процесів соціальної реабілітації та адаптації свідчать про те, що засоби фізичної терапії є ефективними технологіями фізичного, соціального та професійного розвитку, максимальної самореалізації та соціалізації дітей і підлітків з інвалідністю [1, 3, 5].

Наявні порушення психофізичного розвитку призводять до зміни фізичного і емоційного простору існування дитини, спотворення її природного ритму розвитку та,

відповідно, до труднощів або навіть виключення повноцінного соціального контакту із зовнішнім світом.

Водночас це стає передумовою виникнення вторинних відхилень психоемоційного розвитку, зокрема: ізоляції, відчуття втрати, непотрібності тощо, і, як наслідок, до соціальної дезадаптації, що вимагає відповідної психолого-педагогічної допомоги і корекції. Соціальна дезадаптація дітей та підлітків з інвалідністю має об'єктивні та суб'єктивні прояви. До об'єктивних належать такі як розрив соціальних зв'язків, відмова від виконання соціальних функцій. До суб'єктивних належать спотворення системи внутрішніх норм і ціннісних установок. Принципово важливим фактором соціального розвитку осіб з інвалідністю є або відсутність, або низький рівень обізнаності про привабливі життєві перспективи.

Проте будь-яка життєва перспектива реалізується насамперед у певній системі координат ціннісного сприйняття світу дитиною. Якщо дитина або підліток не бачить сенсу у тому, що відбувається навколо неї, якщо вона не взаємодіє зі світом на рівні цінностей, вона не зможе самостійно будувати власну поведінку, планувати власне життя в сучасному контексті. Виконання активних фізичних вправ, які складають основу програми реабілітації, дозволяє відновити душевну рівновагу, відновити віру у власні сили, дати можливість повернутися до активного життя. Формується потреба у фізичному вдосконаленні, у виконанні регулярних фізичних вправ, зміцнюється здоров'я, формується здатність контролювати свій організм, відновлюється і розширюється спектр рухових навичок, необхідних як в побуті, так і при здійсненні трудової діяльності. У процесі фізичної терапії дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку коригуються як функціональні показники, так і відносини у системі «дитина – суспільство» [4].

Засоби фізичної терапії це не тільки і не стільки засіб лікування або профілактики конкретних захворювань, скільки одна з форм, з яких складається повноцінне життя людини у її новому стані, що формується як результат травми або хвороби. Система застосування фізичної терапії визначає такі пріоритети [1, 2, 5]:

- пошук нових привабливих форм, методів і засобів організації занять з фізичної терапії, спрямованих на зміцнення здоров'я і фізичної підготовки дітей і підлітків;

- розробка ефективної форми виховання за допомогою фізичної терапії, включаючи самостійні та тренувальні навантаження, психологічну та теоретичну підготовку, під час якої формується особистість молодшої людини, здатної досягти поставлених професійних та життєвих цілей;

- зміцнення матеріально-технічної бази, забезпечення обладнанням та інвентарем, наявність кваліфікованих фахівців.

При використанні засобів фізіотерапії у якості реабілітаційної технології враховуються такі особливості сфери потреб підлітків, як [2, 3, 4]:

1. Прагнення до фізичної активності, до високої оцінки власного фізичного розвитку.

2. Потреба в незалежності, яка зростає з ростом когнітивних здібностей, вступає в конфлікт з обмеженнями і очікуваннями дорослих та призводить до відмови в авторитеті, сумнівів у соціальних нормах, правилах і цінностях.

3. Необхідність успіху («мотивація досягнення»).

4. Необхідність самореалізації і розвитку власного «Я», в залежності від формування оцінки референтних груп, що оточують підлітка і часто призводять до кризи самооцінки.

При цьому особливу увагу необхідно приділити забезпеченню рівного доступу дітей та підлітків з інвалідністю до самостійного фізичного виховання за рахунок [2, 4]:

1. Створення умов для більш раннього залучення до регулярного фізичного виховання та занять спортом дітей та підлітків з інвалідністю усіх нозологічних груп, що формує їх особисту потребу вести активний спосіб життя.

2. Прийняття державної цільової програми розвитку фізичної терапії в Україні, визначення ролі та форм участі в ній усіх зацікавлених установ та закладів, а також принципів, фінансових та інших умов соціального партнерства.

3. Інтенсифікація наукових досліджень у сфері застосування фізичної терапії як соціальної технології реабілітації та адаптації дітей та підлітків з різними порушеннями психофізичного розвитку, підготовка науково-методичних матеріалів.

4. Організація відповідної професійної підготовки фахівців системи охорони здоров'я та соціального захисту, здатних ефективно використовувати засоби фізичної терапії з дітьми та підлітками з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Клещєрова І. М. Батькам про реабілітацію, навчання та виховання дитини з органічним ураженням нервової системи : Поради психолога. Київ, 2006. 50 с.

2. Кобелев С. Ю. Перспектива розвитку фізичної терапії у системі охорони здоров'я України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: науковий журнал. Харків, ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2011. №5. С. 39-42.

3. Основи фізичної реабілітації, терапії, ерготерапії: підручник. / Л. О. Вакуленко та ін. / за заг. ред. Л. О. Вакуленко, В. В. Клапчука. Тернопіль : ТДМУ, 2019. 372 с.

4. Фізична терапія та ерготерапія в педіатрії: метод. вказ. до проведення практичного заняття магістрів 2-го курсу ІV мед.ф-ту / упоряд. А. Г. Істомін, К. І. Терешкін, А. С. Сушецька та ін. Харків : ХНМУ, 2020. 32 с.

5. Фізична терапія: підручник. Швесткова Ольга, Петра Сладкова та кол. Київ : Чеський центр у Києві, 2019. 272 с.

Мекшун А. Д., к. пед. н.

Васильєва А. О., здобувачка вищої освіти гр. СР-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ ПРАЦІ

Ми живемо у 21 столітті, де вважається нормою працююча жінка та чоловік в декретній відпустці, але попри все це, в нашому світі все ще є місце гендерній дискримінації. І ми навіть її не помічаємо. Кожного дня, починаючи постерами в соціальних мережах, закінчуючи рекламою. Чуємо її у повсякденному спілкуванні у виді жартів, та спостерігаємо у серіалах та телепередачах. І ніколи не звертаємо на це увагу. Але чому? Ми повинні зрозуміти, що все це впливає на формування гендерної рівноваги в суспільстві в якому будуть жити наступні покоління.

Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на роботі та в повсякденному житті є важливим для забезпечення реалізації конституційного права на працю та життя. Ліквідація гендерної дискримінації в усіх цих сферах має вирішальне значення для формування громадянського суспільства, в якому кожна людина працездатного віку має рівні права і можливості, з пільгами та обмеженнями, передбаченими законом, не за статтю, а за професійно-теоретичним рівнем знань, практичними навичками тощо [3].

Даною проблематикою займалися такі науковці як: Н. В. Бібик, С. Г. Буртак, Г. І. Єрко, Ю. В. Карпенюк, О. Б. Кізь, О. М. Кікінежді, В. П. Кравець, І. В. Кучеренко, А. Г. Макарова, Л. Ю. Марушкевич, О. А. Сахневич, О. Є. Сорокопуд, С. В. Узун, І. В. Чемерис.

Мета дослідження – розкрити сутність дискримінації за гендером, проаналізувати правові основи забезпечення гендерної рівності в сфері праці.

Гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей рівноправно брати участь у всіх сферах життя суспільства [5].

Відповідно до статті 21 Конституції України «Всі люди вільні, рівні у гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними».

Стаття 24 Конституції України закріплює рівність прав жінки та чоловіка, яка забезпечується у тому числі і наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у праці

та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Дискримінація за ознакою статі – це ситуація, в якій особа та/або група осіб за ознакою статі, які були, є і можуть бути дійсними або, як передбачається, підлягають обмеженням щодо визнання, здійснення чи здійснення прав та свободи чи привілеї у будь-якій формі, встановлені Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження чи привілеї мають об'єктивно виправдану законну мету, засоби для цього, які є належними і необхідно.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гарантує дотримання гендерної рівності в соціально-економічній сфері, зокрема рівних прав у сфері зайнятості, працевлаштування, просування по службі, підвищення кваліфікації та перепідготовки, оплата праці та працевлаштування. Підприємництво пропонує жінкам і чоловікам рівні права та можливості щодо працевлаштування, просування по службі, підвищення кваліфікації та перепідготовки.

На практиці - ситуація зовсім інша. Роботодавці як у приватному, так і в державному секторах зазвичай виділяють бажану стать працівника в оголошеннях про роботу та просять на співбесідах надати інформацію про їхній сімейний стан, що потім використовують для відмови. Вимоги до віку та зовнішності також можуть стати перешкодою, навіть якщо жінки ідеально підходять для цієї професії. Дискримінація часто виникає в трудовому житті, коли між чоловіком і жінкою, для роботи обирають чоловіка.

Бажання роботодавців наймати чоловіків зазвичай ґрунтується на традиційних стереотипах щодо фізичних та інтелектуальних здібностей жінок та їх сімейних обов'язків. Як наслідок, жінки все частіше «штотвахються» в низькооплачувані послуги та державний сектор або шукають роботу, зокрема неповний робочий день, у нерегульованому тіньовому секторі. Багато жінок виїжджають за кордон у пошуках кращих фінансових можливостей. Такий вибір ставить їх під загрозу залучення до комерційної секс-індустрії чи іншої примусової праці.

Серед інших поширених форм дискримінації, з якими жінки стикаються вже на робочому місці, є відмова у наданні відпусток у зв'язку з вагітністю і пологами, чи для догляду за дітьми, виплата гарантованих державою коштів, обмеження можливостей професійного зростання, сексуальні домагання. Водночас роботи, які виконують жінки, все більше зосереджуються на найневигоднішій ділянці ринку праці. Більшість низькооплачуваних робітників – це жінки. До того ж жінкам похилого віку після втрати роботи дуже важко знову повернутися на ринок праці.

Чоловіки і жінки не рівні не тільки на роботі, а й вдома, де вони працюють набагато більше, ніж чоловіки: прибирають, миють, готують і виховують дітей. Жінки стоять у черзі, носять повні сумки, годинами прибирають, ріжуть, змішують. Натомість чоловік удома час від часу ремонтує кран або час від часу переносить важкі меблі.

Психологи підраховали, що наші жінки працюють на 60 відсотків більше, ніж їхні чоловіки. І це, якщо врахувати тлі «жіночого безробіття»: статистика свідчить, що понад 70% безробітних – жінки, а 16% жінок працюють у нездорових умовах. Саме тому у нашому законодавстві є закони та правила, які регулюють, що є дискримінацією, але також що не є нею [2].

Наприклад у сфері праці немає дискримінації за ознакою статі (так звані винятки із правил): передбачена законодавством різниця у пенсійному віці для жінок і чоловіків; особливі вимоги охорони праці до жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії (тимчасові спеціальні заходи з об'єктивно виправданою легітимною метою, спрямовані на досягнення збалансованих відносин між жінками і чоловіками в різних сферах праці, а також між різними категоріями працівників).

Відповідно до чинного законодавства роботодавець зобов'язаний: створити умови праці, що дозволяють жінкам і чоловікам працювати на рівних умовах; запропонувати

жінкам і чоловікам можливість поєднати роботу та сімейні обов'язки; рівна оплата жінок і чоловіків з однаковою кваліфікацією та однаковими умовами праці; вживати заходів щодо створення безпечних умов праці та побуту; вживати заходів для запобігання та захисту від сексуальних домагань та інших форм гендерного насильства [4].

Реклама вакансій (працевздатності) забороняє: пропонувати роботу тільки жінкам або тільки чоловікам, за винятком конкретної роботи, яку можуть виконувати виключно особи певної статі; звертатися з проханнями на користь жінок чи чоловіків (крім випадків, визначених законом, та у випадках конкретної роботи, яку можуть виконувати лише особи певної статі): описувати зовнішній вигляд та критерії зовнішнього вигляду.

При цьому, враховуючи положення статті 10 Закону України «Про охорону праці», є перелік робіт, на яких забороняється застосовувати працю жінок, серед яких:

- важкі роботи;
- роботи із шкідливими або небезпечними умовами праці;
- підземні роботи, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню);
- залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми;
- залучення жінок до робіт у нічний час (за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід, а також за винятком роботи на підприємстві, де зайняті лише члени однієї сім'ї).

Щодо роботи вагітних та жінок з дітьми, то: забороняється виконувати нічні, надурочні роботи та роботи у вихідні дні, направляти у відрядження вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років; жінки, які мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, не повинні працювати понаднормово чи подорожувати у справах без їхньої згоди; вагітні жінки та жінки з дітьми до трьох років будуть переведені на легшу роботу; забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу та зменшувати їм заробітну плату на підставі того, що вони вагітні або мають дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - на підставі наявності у них дитини віком до чотирнадцяти років або дитина-інвалід; не допускається звільнення з ініціативи роботодавця вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох (до шести років), одиноких матерів з дитиною віком до чотирнадцяти років або дитиною-інвалідом, крім випадків повна ліквідація підприємства, установи, організації допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням [3].

Куди звертатися у разі дискримінації за ознакою статі у сфері праці?

- до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Статтею 9 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (від 08.09.2005 р.) передбачено, що Уповноважений Верховної Ради України Рада прав України здійснює контроль за дотриманням рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; переглядає засоби правового захисту у випадках гендерної дискримінації та гендерного насильства; щорічний звіт висвітлює питання рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків та гендерного насильства. Зокрема, можна зателефонувати за номером 0 800 50 17 20;

- до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, до складу яких входять уповноважені особи (координатори), на які покладено функції із забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії гендерному насильству, органи влади та місцевого самоврядування. органів у напрямку: розгляду та аналізу звернень громадян щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а також з питань гендерного насильства, розслідування причин та повідомлення про них до правоохоронних органів відповідно до із законом;

- роботодавцю з вимогою про поновлення порушеного права;

- до профспілки, якщо це встановлено в комісії з трудових спорів з відповідною заявою, чи не міг працівник особисто врегулювати спір з власником або уповноваженим ним органом. Комісія з трудових спорів є обов'язковим первинним органом розгляду трудових спорів працівником і роботодавцем, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях;

- Державна служба України з питань праці, яка, серед іншого, здійснює нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю та зайнятість;

- до суду. Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право на оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

- центри безоплатної вторинної правової допомоги (<https://www.legalaid.gov.ua/>). Не можна забувати про юридичні консультації та юридичну підтримку [2].

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що дуже багато законів регулює гендерні відносини в нашій державі, але дискримінація за гендером все ще існує в нашому суспільстві, для подолання стійких стереотипів, щодо розподілу ролей чоловіка та жінки у суспільстві, необхідний налагоджений механізм з практичного застосування норм закону та притягнення до відповідальності за їх порушення. Правова обізнаність громадян, співпраця органів державної влади та контролюючих органів сприятиме попередженню та зменшенню рівня дискримінації за ознакою статі та віком. Проблема гендерної дискримінації у суспільстві закладається ще з дитинства. Ми самі штовхаємо дітей до того, щоб вони відчували: де сильна половина людства, а де – слабша. Гендерну політику потрібно починати вводити в життя дітей ще з садочків. Саме тоді дитина, яка виросте з почуттям рівності, не буде відчувати себе у майбутньому дискримінованою.

На жаль, на сьогодні у суспільстві ще спрацьовує стереотип, що чоловік може виконати будь-яку роботу краще, ніж жінка. Можна стверджувати, що винними у дискримінації жінок на ринку праці є керівники на місцях. Саме через їх безвідповідальність та через те, що вони недотримують українського законодавства, потерпають їх підлеглі, і жінки, і чоловіки, які змушені звертатися за допомогою.

Жінки й справді досягли рівноправ'я в деяких сферах – половина дипломів про вищу освіту – у жінок. Дуже хочеться, щоб кожна людина при прийнятті на роботу або при просуванні кар'єрною драбиною знала свої права та знала, як не має бути.

Список використаних джерел

1. Антонова З. О. Вплив гендерних стереотипів реклами на формування статевої приналежності у підлітків [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 1. С. 8-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_1_3.

2. Чепурко Г. Гендерна рівність у світі праці. 2010 с. 3-58. [електронний ресурс]. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_168924.pdf.

3. Я. О. Трегубова Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні, м. Київ. [електронний ресурс]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html>.

4. Вікіпедія. Гендерна нерівність. 2018. [електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D2%90%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.

Забезпечення гендерної рівності у сфері праці [електронний ресурс]. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/zabezpechennya-gendernoyi-rivnosti-u-sferi-pratsi/>.

Пономаренко Ю. А., здобувачка вищої освіти гр. МФР-211

Дунай Н. С., здобувачка вищої освіти гр. МФР-211

Науковий керівник – **Чепурна Г. Л.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ БОЙОВОГО СТРЕСУ

Повномасштабна війна в Україні обумовила необхідність пошуку шляхів та методів соціально-психологічної реабілітації військових та їх родин. Воєнні дії чинять значний вплив на особистість та призводять до виникнення посттравматичного стресового

розладу, тривожно-депресивних та дезадаптивних станів, що виникають внаслідок бойової психічної травми. Одним з екологічних та розповсюджених методів який використовується в роботі з військовою травмою є арт-терапія. Теоретичні та практичні аспекти арт-терапії висвітлено в працях О. Вознесенської, А. Капської, М. Лукашевича, І. Миговича, Л. Тюття, Є. Холостової, В. Шахрай та ін.

О. Вознесенська визначає арт-терапію як спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілісності. використовують методи арт-терапії – малюють, ліплять з пластиліну чи глини, але не називають це арт-терапією, адже повністю не розуміють особливості застосування творчості в реабілітаційному процесі та психологічній допомозі особистості [2].

Останнім часом саме арт-терапію почали активно використовувати у лікувально-реабілітаційній роботі з комбатантами, які мають психоемоційні розлади, наслідки ПТСР, прояви деструктивних емоційних станів тощо. Арт-терапія не має протипоказань, серед її переваг:

- творче самовираження, формування естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності;

- послаблення негативних емоційних станів і проявів;

- створення позитивного емоційного настрою в групі;

- робота над пригніченими думками й емоціями, трансформація їх у позитивні;

- експериментування з різноманітними відчуттями й вираження їх у соціально прийнятній формі;

- сприяння налагодженню міжособистісної взаємодії з іншими людьми;

- підвищення адаптаційних можливостей людини до повсякденного життя;

- невербальне вираження проблем;

- розвиток відчуття внутрішнього контролю;

- стимулювання внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення.

Арт-терапію в наукових працях розглядають як особливу форму психотерапії та психокорекції, інноваційну освітню і реабілітаційну технологію, на основі використання візуального, пластичного мистецтва, що передбачає застосування сукупності методик, які створюють належні умови для лікування і адаптації людини у соціумі. Арт-терапія передбачає терапевтичний і коригувальний вплив мистецтва на людину і проявляється в суттєвій зміні психотравмальної ситуації за допомогою творчої діяльності. Важливо, що під час арт-терапевтичного процесу в людини виникають позитивні враження, емоції і потреби.

Дослідники вважають арт-терапію однією з найбільш результативних форм психологічної допомоги в кризових ситуаціях, її застосовують практично при всіх формах психічних порушень. Цей метод побудований на використанні мистецтва як символічної діяльності і заснований на стимулюванні творчих процесів. Мистецтво в особливій символічній формі дає змогу реконструювати конфліктну травматичну ситуацію, допомагає відредувати почуття, пов'язані з перенесеною травмою. Ще однією з переваг арт-терапії при реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій є те, що вона заснована на невербальному вираженні почуттів. Невербальні засоби часто є єдино можливими для вираження і прояснення травмального емоційного стану. Перебуваючи у важкій, стресовій ситуації, людина, сама того не помічаючи, спонтанно малює лінії, «каракулі», zakresлює зображення, зафарбовує простір аркуша паперу, креслить палицею на піску. Цей процес не контролюється свідомістю і може бути використаний як спосіб виплеснути болючі переживання назовні, звільнитися від негативних емоцій і почуттів [1].

Лікувально-коригувальні ефекти арт-терапії можуть проявлятися завдяки образотворчій діяльності, навіть, при відсутності вербалізації переживань. Це пов'язано з дією терапевтичних механізмів (релаксація, інсайт, катарсис, розвиток навичок самоорганізації та прийняття рішень тощо).

Запорукою успішного застосування арт-терапії в психологічній реабілітації учасників бойових дій є узгодження правил поведінки на арт-терапевтичних сесіях.

Усвідомлення комбатантами того, що арт-терапія не передбачає спеціальних художніх здібностей, умінь чи навичок, сприятиме вільному творчому самовираженню за допомогою різних художніх матеріалів і засобів [1].

Арт-терапевт має враховувати психоемоційні особливості учасників арт-терапевтичних сесій, зокрема індивідуальний темп діяльності, психологічні бар'єри через страх зганьбитися перед іншими учасниками, сприймання малювання як дитячої гри або намагання перевершити всіх своїми художніми здібностями. Поступово між реабілітологом – арт-терапевтом і військовослужбовцем мають сформуватися психотерапевтичні відносини, в основі яких – захищеність особистого простору і комунікативний комфорт.

Негативні емоції – страх, провина, гнів, образа, злість, які іноді виходять на поверхню під час арт-терапевтичних сесій, не рекомендується стримувати, їх треба пропрацьовувати за допомогою індивідуально обраних методик. Під час застосування образотворчої техніки «Моє минуле» можуть проявлятися різні спогади, які «опрацьовуються» на етапі обговорення. Арт-терапевт має намагатися встановити зв'язок між характером образотворчої діяльності людини, досвідом дитинства, взаємовідносинами з іншими людьми і проблемами, характерними для конкретного періоду життя.

Тривалість індивідуальної арт-терапії залежить від загального стану учасника, його реабілітаційного потенціалу, сприймання образотворчої діяльності і наявності позитивної динаміки в психокорекції. Зазвичай арт-терапевтична корекція триває від кількох місяців до року і більше. Переваги групової арт-терапії в тому, що відбувається обмін досвідом, як на вербальному, так і невербальному рівнях, це призводить до усвідомлення спільних переживань, що в кінцевому результаті допомагає військовослужбовцям-учасникам бойових дій зменшувати прояви ПТСР.

Таким чином, арт-терапевтичні заняття відрізняються демократичною творчою атмосферою, це стимулює розкриття творчого потенціалу особистості і активізує внутрішні механізми саморегуляції і зцілення. У подальших розвідках плануємо дослідити специфіку використання методу арт-терапії для військових які перебувають на ротації.

Список використаних джерел

1. Бриндіков Ю. Л. Арт-терапія: суть, можливості роботи з військовослужбовцями учасниками бойових дій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2017. Випуск 2 (41). С. 42-45.

2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць.* Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. № 3 (29). С. 40-47.

Саргош В. І., здобувач вищої освіти гр. МФР-211
Науковий керівник – **Чепурна Г. Л.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах повномасштабної війни особливо гостро стає питання пошуку шляхів сприяння розвитку нових адаптаційних стратегій цілепокладання молодих людей. Студентські роки – це особливий період у житті кожної молодої людини, адже якраз у цей час формується унікальність характеру людини, її особистість, відображається її ідентичність у побудові власних планів і цілей на життя, з'являються перші відповіді на одвічне питання «Хто я і для чого я народився у цьому світі?». Саме активність людини є головним осередком його розквіту та самореалізації, що займає одне з найважливіших місць у системі цінностей сучасної особистості.

Тема цілепокладання студентської молоді доволі актуальна сьогодні, нею займалися багато авторів, зокрема О. Іванюта та О. Яницька [1], А. Кульчицька [2], М. Рева [3]. Дані автори зазначали, що сучасна молода людина постає перед необхідністю вибору цілей, розв'язання особистісних завдань, які пов'язані з осмисленням життєвого шляху.

Важливою умовою самореалізації є цілепокладання. Це вимагає постійної роботи молоді над собою, життєвої та професійної самореалізації, яка передбачає результати вибору студентами особистісної позиції, цілей та засобів їх досягнення [1].

Кульчицька А. вважає, що для аналізу спрямованості особистості, її самореалізації потрібно вивчати складові частини системи побудови цілей, які людина хоче реалізовувати. Тому особливо актуально буде звернутися до джерел – психологічних теорій цілепокладання, які розробляли як вітчизняні, так і зарубіжні вчені [2].

М. Рева зазначає, що вплив соціальної ситуації на параметри життєвого цілепокладання особливо загострюється в періоди соціальних та економічних криз, переломних періодів в житті суспільства. Часова перспектива особистості, її життєве цілепокладання не тільки зазнають впливу кризових моментів життя соціуму, а й здатні активно протистояти їх негативному впливові, тобто виступати як більш чи менш адекватні захисні стратегії. У зв'язку із цим посилена увага приділяється життєвим цілям, які є конструктом, сповненим індивідуального особистісного змісту, що відображає, яким чином особистість хоче виразити себе, від чого вберегтися, у чому утвердитися [3].

Дані дослідники були одностайні у тому, що цілепокладання – це важливий процес, який впливає на побудову життєвої перспективи, втілення планування у активні дії, діяльність.

Метою нашого дослідження стало дослідити уявлення про майбутнє у молодих людей в умовах військових дій. Ми використовували метод нарративного інтерв'ю. Було проведено опитування осіб юнацького віку, у ньому взяли участь 54 респонденти віком від 17 до 22 років, що проживають в м. Чернігові та Чернігівській області.

Отримані відповіді було розділено за змістом на три категорії. 21% респондентів охарактеризували своє майбутнє з негативним емоційним забарвленням. Респонденти цієї категорії зазначали, що бачать майбутнє хмарним і сірим, що все стало набагато складніше. Вони відчувають апатію до планів і відсутність будь-якого уявлення про світле та хороше подальше життя.

Друга група досліджуваних яка складала 36% охарактеризувала своє майбутнє як невизначене, відповідно ці респонденти не можуть планувати далі ніж на кілька днів, адже щомиті змінюється уявлення щодо того, що може трапитися. Дана категорія респондентів почала жити буквально одним днем, адже тепер війна почала вирішувати за них, що буде далі.

Третя група відповідей (25% респондентів) характеризувалась оптимістичними поглядами на майбутнє. Ці респонденти зазначають, що війна змусила цінити їх найголовніше та вважають, що майбутнє буде світлим і гарним, але необхідно буде перебороти багато складностей. Українське суспільство буде розвиватися семимильними кроками, усе буде швидко змінюватися. Також зникла ідеалізація Європи, з'явилася впевненість у процвітаючому майбутньому нашої держави. Зазначають, що війна принесла нам єднання, показала, яка справжня ціна свободи та спокійного життя. Один респондент навіть зазначив, що готовий до створення міцних стосунків.

Водночас щодо довгострокової перспективи та побудови планів, відповідь майже одноголосна – на далеке майбутнє респонденти не будують плани, у них відсутні чіткі цілі та стратегії. Молодь сконцентрувала свої думки, здебільшого, на завершення навчання та напрацювання адаптаційних стратегій сьогодення.

Таким чином, повномасштабне військове вторгнення РФ вплинуло на уявлення молодих людей про майбутнє, що відповідно і впливатиме на процеси цілепокладання. Наше дослідження невичерпане, перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у дослідженнях особливостей сприйняття майбутнього та цілепокладання у студентській молоді залежно від віку, статі, регіону проживання тощо.

Також постає питання щодо створення системи соціально-психологічних заходів спрямованих на відновлення ідентичності молодих людей та подолання наслідків травматизації.

Список використаних джерел

1. Іванюта О., Яницька О. Психолого-педагогічні основи дослідження цілепокладання у студентської молоді. *Психологія: реальність і перспективи*: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2021. №16. С. 63-68.
 2. Кульчицька А. Цілепокладання як основа коучингу: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 31. С. 171-182.
 3. Рева М. М. Специфіка життєвого цілепокладання молоді у контексті прагнення до самореалізації. *Наука і освіта*. 2015. №10. С. 104-110.
-

Сиротинець Є. В., здобувачка вищої освіти гр. ФР-181
Науковий керівник – **Зайцев В. О.**, к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВПРОВАДЖЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ

Чи потрібна аналітична робота в такій специфічній сфері трудової діяльності, як фізична терапія?

Вочевидь що так! Сучасний фізичний терапевт це не вузький спеціаліст який, працює з людьми, спираючись виключно на власний досвід. Фізичний терапевт – це фахівець, який займається розробкою та застосуванням способів і форм організації реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію та підтримку рухових функцій [2].

Фізичні терапевти працюють як незалежні фахівці-практики, а також в команді з іншими фахівцями сфери охорони здоров'я, дотримуючись етичних принципів Світової Конфедерації Фізичної терапії (WCPT) [3].

Вони можуть вести первинний прийом пацієнтів, а пацієнти/клієнти можуть, в свою чергу, безпосередньо звертатись до фахівців фізичної терапії без скерування від інших медичних фахівців.

Фізичні терапевти є одні з провідних спеціалістів з відновлення, корекції та підтримки рухових функцій. Вони володіють системними знаннями у сфері рухової діяльності людини. Це фахівець, який постійно відстежує новітні тенденції у сфері фізичної терапії і бере на озброєння кращі досягнення [2].

Але без обліку і аналізу цих досягнень ми втрачаємо можливість надати якісну допомогу людям, які її потребують.

На даний час, як нам відомо існує єдина «Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я» (МКФ), яка входить в міжнародні класифікації (WHO Family of International Classifications), запропонований для використання ВОЗ.

МКФ – це класифікатор, який використовують в усіх розвинених країнах лікарі, педагоги, спеціалісти з реабілітації та психологи. Його використання в Україні є підґрунтям для розвитку системи реабілітації, раннього втручання та інклюзії, для планування заходів соціального захисту, систем компенсації та для розробки і реалізації їх політики [4].

Функціонування та обмеження життєдіяльності через МКФ розглядаються як взаємодія між навколишнім середовищем та станом здоров'я людини, і тому класифікатор створює більш інтегроване розуміння стану здоров'я, надає можливість краще планувати лікування, реабілітацію та створення послуг для осіб із хронічними захворюваннями чи інвалідністю [1].

Вона має на меті визначити уніфіковану і стандартизовану мову та схеми опису станів здоров'я.

МКФ складається з таких основних компонентів:

1. Функції та структура тіла (B – *англ.* Body);
2. Активність (A – *англ.* Activity, пов'язана із завданнями та діями індивіда) та участь (P – *англ.* participation – залученість у життєву ситуацію);

3. Додаткова інформація щодо тяжкості та факторів зовнішнього середовища [3].

Для чого МОЗ рекомендує використовувати МКФ:

1. Як клінічний інструмент – при оцінці потреб, відповідності методів лікування конкретним умовам, оцінці професійної придатності, реабілітації та оцінки результатів оцінювання якості надання реабілітаційних послуг. Адже для планування та реалізації втручань потрібно використовувати інформацію про обмеження, спричинені не лише обмеженнями функцій та структури тіла, а й факторами зовнішнього середовища. Відповідно головною користю МКФ для пацієнтів є інтеграція фізичних, ментальних та соціальних аспектів їх стану;

2. Для ранньої діагностики та виявлення (система раннього втручання). Чим раніше виявляється хвороба чи стан, тим простіше лікувати або корегувати;

3. Міждисциплінарний підхід. Лише спільно лікарі, освітяни, соціальні працівники зможуть допомогти кожній людині з особливими потребами. МКФ допомагає в міждисциплінарній взаємодії та обміні інформацією стосовно стану пацієнта [5].

27 грудня 2017 року постановою Кабінету Міністрів України № 1008-р було затверджено план заходів щодо запровадження в Україні МКФ.

Згідно цієї постанови протягом 2018-2019 років центральні органи виконавчої влади повинні прийняти відповідні заходи для впровадження МКФ.

Міністерство Охорони Здоров'я 23 березня 2018 року затвердило план заходів по класифікації.

Але на сьогоднішній день МКФ ще дуже далека до повного впровадження в Україні. Тому, вважається за доцільне створити власну аналітичну базу реабілітаційних протоколів.

Ми бачимо це шляхом створення сертифікованого мобільного додатку до якого могли б мати доступ лише відповідні, ліцензовані фахівці – фізичні терапевти. Цей мобільний додаток буде вмещувати в собі максимально зручні форми для введення початкових даних пацієнта. Після обробки яких буде отримуватися базовий протокол реабілітаційних процедур пацієнта.

Протокол може змінюватись і вдосконалюватись при введенні додаткових даних.

Цей додаток особливо актуальний для України з урахуванням триваючих бойових дій внаслідок збройної агресії росії проти України.

Звичайно ця пропозиція потребує подальшого проектування та вдосконалення але якщо поєднати зусилля наших фізичних терапевтів з програмістами можна створити додаток який дозволить не лише обліковувати, а й аналізувати і надавати людям якісну реабілітаційну допомогу індивідуальну в кожному окремому випадку.

Список використаних джерел

1. МОЗ затвердив переклад Міжнародної класифікації функціонування. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-zatverdiv-pereklad-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja> (дата звернення: 10.06.2022).

2. Фахівець фізичної реабілітації. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97 (дата звернення: 10.06.2022).

3. Всесвітня конфедерація фізичної терапії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%97 (дата звернення: 10.06.2022).

4. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я. URL: https://physrehab.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf. (дата звернення: 10.06.2022).

5. МКФ. URL: <https://moz.gov.ua/mkf> (дата звернення: 10.06.2022).

ЦІЛЮЩА СИЛА МУЗИКОТЕРАПІЇ ПІД ЧАС МАСАЖНИХ ПРОЦЕДУР

Музикотерапія – найдавніша і природна форма корекції емоційних станів, яку багато людей використовують (свідомо чи ні) для зняття накопиченої розумової напруги, заспокоєння, фокусування.

Сучасна медицина скористалася давно накопиченими спостереженнями і розробила метод лікування музикою. Так народилася музикотерапія. Але насправді музикотерапія існує майже самого початку існування людства.

Музикотерапія – це психотерапевтичний метод, заснований на цілющому впливі музики на психологічний стан людини. Музикотерапія була офіційно визнана в Європі у дев'ятнадцятому столітті, коли її стали використовувати на практиці передові лікарі. А її розквіт припадає на ХХ століття. Музикотерапія застосовується до усіх незалежно від віку, здоров'я або музичних здібностей, допомагає зняти біль і знизити нервову напругу.

Музикотерапія ефективно показала себе у роботі з пацієнтами в різних галузях медицини, зокрема, при наданні масажних послуг. Вона сприяє корекції психофізичного здоров'я людини у процесі отримання лікувальних процедур. Розрізняють дві форми музикотерапії: активна (супроводжувані словесними коментарями рухові імпровізовані дії відповідно до характеру музики); пасивна (прослуховування вибухової, спокійної чи стабілізуючої музики як фону) [5, 6].

Прослуховування правильно підібраних музичних композицій при проведенні масажних процедур дозволяє знімати напругу і дратівливість, головний біль і біль у м'язах, відновлювати спокійне дихання. Використання сучасної інформації у поєднанні зі стародавніми знаннями, показує, що вплив різних музичних інструментів на організм людини є не однаковим. Звуки ударних інструментів створюють відчуття стабільності, впевненості у завтрашньому дні, фізично бадьорять, надають людині сили. Духові інструменти впливають на формування емоційної сфери. Більш того, мідний вітер моментально будить людину від сну, робить її веселою, активною [1, 3, 5, 6].

Музикальні композиції у виконанні клавішних інструментів, особливо фортепіано, стимулюють інтелектуальну сферу. Не випадково звучання фортепіано називають найбільш математичною музикою, а піаністів відносять до музичної еліти, яка має чітке мислення і дуже гарну пам'ять. Струнні інструменти безпосередньо впливають на діяльність серцево-судинної системи. Вони, особливо скрипки, віолончелі та гітари, розвивають відчуття співчуття в людині. Вокальна музика впливає на все тіло. Вираз «чарівний голос музики» дуже актуальний у наш час, так як і уміння виразно вимовляти слова, стає справжнім мистецтвом підпорядкування людей своєму впливу, створення певного образу [5].

Дихання людини є ритмічним. При масажних процедурах пацієнт лежить нерухомо та зазвичай робить у середньому 30-35 вдихів на хвилину. Прослуховування швидкої, гучної музики може призвести до збільшення частоти дихання. Спокійний темп музичного твору, дозволяє зробити дихання глибшим, спокійнішим. А це, у свою чергу, забезпечує заспокоєння та розслаблення організму пацієнта під час масажу [3, 6].

Музикотерапія також сприяє зміні температури тіла. Гучна музика з сильними ритмами може підняти температуру на кілька градусів і зігріти дитину на холоді, в той час як м'яка музика може її «охолодити». У ході проведення масажних процедур музика необхідна дітям протягом усього сеансу. Музичну терапію при масажі дитина повинна слухати у дозованій формі, в залежності від часу доби, виду масажних дій та навіть її настрою [3, 6].

Терапевтичні музичні сесії при масажі створюють середовище повної довіри та творчого розслаблення. Довіра і зв'язок між пацієнтом і фізичним терапевтом мають

важливе значення для процесу лікування, у якому акцент робиться на розвиток внутрішніх людських ресурсів. Застосовуючи музикотерапію фізичні терапевти не «дратують» пацієнта питаннями про горе або хворобу. Головне при цьому під час масажу забезпечити контакт музикотерапії емоціями і відчуттями пацієнта. Часто саме це дає людині сили в боротьбі з хворобою або просто допомагає зрозуміти себе. Завдання терапевта – не нав'язувати музику, мелодію, мотив, а «запалювати» в пацієнті його внутрішній музичний «ліхтарик», який буде висвітлювати темні коридори страху перед хворобою. З музикотерапією відбувається постійний потік енергії всередині тіла пацієнта, поки не буде досягнута гармонія. Музикотерапія змушує пацієнта зрозуміти і використовувати силу цієї гармонії, яка непомітно спрямовує процес її досягнення. Терапевтичні музичні сесії навчають людину і керують не правилами і законами, а соматичною (тілесною) реальністю, яку музика повертає до найперших відчуттів після народження, давно забутих нами, щоб ця реальність народилася знову [5].

При наданні масажних процедур пацієнту для розслаблення, зняття емоційних навантажень, для приємного занурення у процес лікувального впливу масажу необхідно скористатися благотворним впливом мелодійної класичної і сучасної розслаблюючої музики, сповненої звуками природи (шелест листя, голоси птахів, дзижчання комах, звук морських хвиль, дзюрчання струмка). А пацієнт, у свою чергу, на підсвідомому рівні заспокоюється та розслабляється [1-6].

Особливу увагу масажистові слід приділити музичному і рефлекторному пробудженню (входженню у звичний ритм) після масажної процедури. Для цього доцільно використати тиху, спокійну, ніжну, легку, радісну музику. Невелика композиція повинна бути постійно застосованою наприкінці масажної процедури, щоб у пацієнта сформувався рефлекс пробудження. Почувши звук знайомої музики, пацієнту буде простіше і спокійніше перейти від стану повної масажної релаксації до активної діяльності [1-6].

Список використаних джерел

1. Кириленко Л. Г., Голуб Л. О. Ігровий масаж як засіб оздоровлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у різних формах роботи з фізичного виховання в режимі дня: метод. рекомендації. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. 94 с.
2. Гельбак А. М. Музикотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посібник. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2019. 50 с.
3. Ткаченко В. Е. Музикотерапия. *Вестник науки и образования*. 2020. № 15-2 (93). С. 49-52.
4. Рапацкая. Л. А., Тишина Е. Ю. Технологии музыкальной терапии в контексте психолого-педагогической коррекционной практики. *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова*. Кострома: КГУ, 2011. Т. 17. С. 36-40.
5. Satori Anjey. Музыкальная терапия в эпоху Водолея. Esoteric Music. [Інтернет]. 2008. URL: <https://vdoc.pub/download/-4dbugk7lun30/> (дата звернення: 25.05.2022).
6. Сорока О. В., Банкул Л. Д. Музикотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія для роботи з молодшими школярами. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Ужгород: УжНУ, 2013. №27. С. 192-195.

Троцик А. В., здобувачка вищої освіти гр. ФТЕ-201
Науковий керівник – **Пономаренко Н. П.**, к. мед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ДЗЕРКАЛЬНА ТЕРАПІЯ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ЕРГОТЕРАПІЇ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІНСУЛЬТУ

Серед тяжких наслідків інсульту мозку є порушення функцій верхньої кінцівки, когнітивних функцій (пам'ять, увага, мовлення), що обумовлюють труднощі у повсякденній і професійній активності та вимагають підбору відповідно дієвих методів реабілітації.

Як відомо, відновленням та покращенням вище зазначених функцій в складі мультидисциплінарної команди займається ерготерапевт з асистентами.

Метою нашого дослідження є вивчення методу дзеркальної терапії та обґрунтування ефективності його використання під час постінсультної реабілітації у практиці ерготерапевта.

Для досягнення зазначеної мети здійснено вивчення характеристик методу дзеркальної терапії та проведений аналіз результатів дослідження використання зазначеного методу вітчизняними та зарубіжними фахівцями в сфері реабілітації.

Термін ерготерапія походить від грецької «ergon» – праця та «therapia» – лікування. Сучасне значення ерготерапії включає комплекс заходів, спрямованих як на відновлення виконання пацієнтами повсякденних функцій (особиста гігієна, одягання, приймання їжі та інше), так і на створення комфортних умов та адаптацію середовища їх життя, забезпечення можливості відновлення трудових навичок та соціальної адаптації [2, 4].

В англійській літературі застосовується термін «occupational therapy» від латинського occupation – «зайнятість», тобто «заняттєва терапія» або «лікування заняттям». Зазначене поняття з'явилося ще на початку ХХ ст., перша школа з підготовки фахівців відкрилася у 1908 р. в м. Чикаго.

Проте як окрема спеціальність ерготерапія сформувалася після Другої світової війни: велика кількість молодих людей, що внаслідок бойових дій отримали інвалідність, потребували професійного відновлення навичок самообслуговування та соціальної адаптації.

В Україні ерготерапія як окрема спеціальність з'явилася на початку ХХІ ст. [2, 4].

Серед широкого спектру методів відновлення ерготерапевти в усьому світі використовують дзеркальну терапію.

Дзеркальна терапія – метод рухової реабілітації під час якого клієнт виконує рухи здоровою кінцівкою і дивиться на її відображення в дзеркалі. У пацієнта створюється ілюзія, що уражена кінцівка рухається як здорова, тобто виникає «дзеркальна ілюзія», що сприяє поліпшенню моторної функції, пропріоцепції верхніх кінцівок та зменшенню наслідків інсульту.

Даний метод в 1995 р. був запропонований професором Рамачандрамом для полегшення фантомних болів (Ramachandran et al., 1995), а в 1999 р. вперше використаних під час реабілітації осіб після інсульту (Altschuler, 1999) [3].

Який же вплив дзеркальної терапії на пацієнтів? Заняття за даною методикою стимулюють відновлення рухової функції за рахунок безпосередньої модуляції збудливості сомато-сенсорної і моторної кори. Даний підхід допомагає встановити зоровий зв'язок з контролем м'язів і посилити сенсорно-моторний зв'язок між м'язами і центральною нервовою системою.

Крім того, вважається, що подібна терапія підбадьорює і сприяє мотивації пацієнта, так як завдяки дзеркальній ілюзії він бачить рух ураженої кінцівки, втрачений в результаті хвороби (інсульту, травми та інше) [1, 3, 5].

Передбачається, що за допомогою дзеркальної терапії вдається поєднати еферентний стимул (який іде від ЦНС до кінцівок) з позитивним зоровим підкріпленням («кінцівка рухається» «кінцівка рухається без болю», «дотик до кінцівки не викликає болю»).

Перші висновки наукових досліджень щодо ефективності у комплексній програмі реабілітації після інсульту були представлені в серпні 2008 р. на VI Світовому конгресі з інсульту у Відні.

На сьогодні у всесвітній базі даних клінічних випробувань зареєстровано більше 60 досліджень щодо ефективності дзеркальної терапії, серед яких більше половини присвячені нейрореабілітації постінсультних пацієнтів.

У рандомізованому контрольованому дослідженні Caschio et al. (2009) порівнювали користь дзеркальної терапії та звичайної терапії у 48 пацієнтів з інсультом. Автори відмічали зменшення болю та покращення функцій руху одразу після 4-х тижневого курсу застосування, котре зберігались через шість місяців після закінчення терапії [1].

Спеціалістами столичної клініки сучасної неврології «Аксімед» за мотивованою згодою 25 пацієнтів із постінсультним глибоким геміпарезом або плегією (17 жінок та 8 чоловіків середній вік – 59,4 ±3,6 років зі строком після інсульту 3,4 місяці), було проведено персоналізовану програму комплексної нейрореабілітації з включенням дзеркальної терапії. Процедура тренування займала 10-12 хв. і перші 3-5 занять проводилися під контролем інструктора (кінезотерапевта), які навчав пацієнта правильному виконанню вправ. Перед початком цієї програми у хворих проведено тестування за неврологічними шкалами (Ренкіна, Рівермід, індекс Бартела), оцінювання за якими після 3-х місячного курсу свідчило про позитивну динаміку рухових показників у 21 пацієнта [6].

Висновки:

1. Своєчасна й адекватна реабілітація хворих після інсульту є надзвичайно важливою, її відсутність призводить до закріплення не зворотних змін та зумовлює інвалідизацію людини.

2. Результати дослідження ефективності методу дзеркальної терапії в реабілітації постінсультних хворих доводять його ефективність. Застосування даного методу має наступні переваги:

- можливість проводити як в стаціонарі, так і самостійно в домашніх умовах;
- не потребує значних фінансових витрат та значних витрат часу.

Список використаних джерел

1. Гирявець М. В. Клініко-неврологічні та нейропсихологічні особливості відновлення рухової функції у хворих з когнітивними порушеннями після перенесеного ішемічного інсульту : дис. ... к-та мед. наук : 14.01.15 / ДВНЗ «Ужгородський. нац. ун-т». Ужгород, 2021. 181 с.

2. Грибок Н. М., Буцик О. М. Ерготерапія в Україні. Сучасний стан проблеми. *Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії* : матеріали IV Всеукраїнської дистанційної наук.-практ. інтернет-конф. Суми : вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 6-9.

3. Дзеркальна терапія: відображення здоров'я : веб-сайт. URL: <https://dailyday.com.ua/health/dzermalna-terapiya-vidobrazhennya-zdorov-ya.html> (дата звернення: 10.06.2022).

4. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців Збройних сил України постраждалих внаслідок бойових дій. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Том 5, № 4 (26). С. 36-43.

5. Пулик О. Р., Гирявець М. В. Використання дзеркальної терапії у хворих з неглектом та когнітивними порушеннями після перенесеного півкульного ішемічного інсульту. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. № 2 (49). С. 54-57.

6. Сіделковський О. Л., Корчинський А. А., Савчук М. М. Дзеркальна терапія у фізичній нейрореабілітації пацієнтів після мозкового інсульту : веб-сайт. URL: <http://www.mif-ua.com//archive/article/44178> (дата звернення: 10.06.2022).

Ридзель Ю. М., к. е. н.

Харлан А. А., здобувачка вищої освіти гр. СП-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗІ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА УСКЛАДНЕНОГО ГРИЖЕЮ

Актуальність роботи. Проблема остеохондрозу не тільки не втрачає своєї актуальності в наш час, але й навпаки, привертає увагу спеціалістів з різних сфер діяльності. Остеохондроз хребта – це дегенеративний процес в міжхребцевих дисках, що у свою чергу веде до вторинного розвитку компенсаторних змін в структурному апараті хребта [1]. Якщо 10-15 років назад ця хвороба більше стосувалася людей похилого віку, то тепер все частіше зустрічається у підлітків та навіть у дитячому віці. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, остеохондроз хребта за поширеністю посідає третє місце після патології серцево-судинної системи та онкологічних захворювань.

Фізична реабілітація при міжхребцевих грижах поперекового відділу хребта залежить від клінічних проявів – дискомфорт, біль, слабкість м'язів тощо. Традиційні програми фізичної реабілітації, що розроблені вітчизняними і закордонними фахівцями і діють в лікувальних закладах. Сучасна людина веде малорухливий, сидячий спосіб життя. Постійне перенапруження м'язів спостерігається у осіб багатьох професій, пов'язаних з довгою фіксацією робочої пози. У спортсменів при навантаженнях на хребет або при фізичних перенавантаженнях ресорних властивостей хребта в ньому розвиваються дистрофія і запальний процеси. При подразненні і травматизації спинного мозку виникають важкі форми захворювань нервової системи. Погіршується рухливість хребтового стовпа та суглобів. Без проведення спеціальних лікувально-профілактичних заходів захворювання буде прогресувати. Медикаментозне лікування частіше не дає необхідного позитивного ефекту і разом з цим нерідко призводить побічні реакції. Тому основне лікування припадає на немедикаментозні методи лікування (фізичні вправи під наглядом лікарів, масаж та інше). Для розробки програми реабілітації треба знати біомеханіку хребта у нормі і при патології, знати протипоказання до призначення фізичної реабілітації, розуміти характеристику основних засобів і методів фізичної реабілітації хворих на остеохондроз хребта та застосування їх у комплексі для кращого результату [5].

Тему остеохондрозу хребта з ускладненою грижею у поперековому відділі хребта висвітлювали такі науковці як: В. А. Епифанова, М. В. Дев'ятова, А. С. Кадиков, В. М. Боголюбова, С. М. Бубновський, Ш. Ф. Эрдес, А. М. Ткачев, А. В. Епифанов, Е. С. Акарачкова, А. В. Смирнова, А. В. Илюшин, Д. С. Арчаков, Я. І. Бедрій, В. С. Джигерей, А. І. Кидасюк, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін, Я. І. Федонюк, В. А. Евминов, О. В. Козырева, Я. Ю Лисюк, В. А. Парфенов, Т. Т. Батышева та ін.

Остеохондроз – це захворювання, пов'язане з порушенням обміну речовин у хребті, насамперед, у міжхребцевих дисках, де виникає нестача води, амінокислот та мікроелементів. В результаті погіршується їх еластичний стан та функції, основна з них – амортизуюча. Згодом міжхребцевий диск сплющується та випинається (пролапс), можливий розрив фіброзного кільця та випадання диска (грижа диска). Особливо небезпечно випадання диска у бік спинного мозку та його защемлення. При остеохондрозі міжхребцевий диск деформується і «усихає», відстань між хребцями скорочується, затискаючи корінцеві нерви, які беруть свій початок від спинного мозку, – виникають болі. Залежно від локалізації захворювання розрізняють шийний, грудний та поперековий остеохондроз. Поперековий остеохондроз – найпоширеніший вид остеохондрозу, тому що на поперековий відділ хребта припадає основне навантаження ваги тіла. Основні симптоми: біль у ділянці попереку, що часто віддає в ноги та сідниці, оніміння ніг, порушення функції статевих органів та процесу сечовипускання [3]. До появи грижі у хребті непомітно рік у рік відбуваються деструктивні зміни. Диски, розташовані між хребцями, від неправильних навантажень, різкого підняття важких речей стираються, а їхня еластична тканина заміщається грубою фіброзною, яка до того ж ще починає розростатися. Лікарі в таких випадках ставлять діагноз «остеохондроз» і якщо пацієнт не скаржиться на сильні болі, додаткових досліджень не проводять. Однак у деяких хворих згодом диск починає випинатися у просвіт хребетного каналу, утворюючи грижу. Вона здавлює нервові коріння, викликаючи різкий біль. В останні десятиліття це захворювання помолодшало, його перші ознаки можуть з'явитися вже до 25 років. Найпоширеніша скарга хворих – біль у попереку, який частіше буває тільки з одного боку і іноді віддає в ногу, обмежуючи рухи. Згодом приєднуються та інші симптоми: викривлення хребта, атрофія м'язів, оніміння ноги. Як правило, всіх пацієнтів із підозрою на грижу спочатку спрямовують на рентген хребта. Але це дослідження дає надто мало інформації, особливо у початкових стадіях захворювання. Єдиний надійний метод діагностики міжхребцевої грижі – магнітно-резонансна томографія. З її допомогою можна виявити навіть найменші зміни в хребті і точно визначити розміри випинання диска. На жаль, ця апаратура є далеко не у кожному лікувальному закладі. До того ж, це досить дороге дослідження. Однак у

деяких випадках без нього не обійтися. При міжхребцевій грижі розміром менше 5 мм можливе консервативне лікування. Якщо ж грижа більша, лікар швидше за все запропонує операцію. Хірургічне втручання необхідне також тим, хто через хворобу не може самостійно пересуватись, у кого з'явилися стійкі порушення чутливості або проблеми із сечовипусканням. Рекомендується операція і в тому випадку, якщо після двох місяців інтенсивної консервативної терапії, як і раніше, зберігаються сильні болі [1].

Середня тривалість хвороби пацієнтів ($n=54$) – $6,5\pm 0,33$ років. У 5 % хворих давність хвороби – менше 2 років. Хвороба супроводжувалася больовими синдромами, де у 95% випадків хворі скаржилися на постійний біль у поперековому відділі хребта. Перший період «гострий» триває 10-17 днів. Пацієнти відчувають біль, який часто обмежує їх рухи. На цій стадії пацієнтам з вираженим больовим синдромом не бажане будь-яке не дозоване силове навантаження по осі хребетного стовпа на поперековий відділ. Другий період «підгострий» триває 18-50 днів. Третій період «відновний» котрий триває до повного відновлення, та є профілактикою рецидиву захворювання. У підгострій стадії 6-8 день, руховий режим – вільний. Завдання цього періоду: зниження болю, покращення трофічних процесів у нестабільних сегментах, адаптація до фізичного навантаження, розслаблення постуральних і зміцнення гіпотрофованих м'язів [2].

Серед локальних завдань було збільшення сили в певному м'язі та стимулювання відновлення рухів. Засоби фізичної реабілітації спрямовані на формування ізольованих рухів в окремих суглобах зі статодинамічною регуляцією м'язів. Лікарі рекомендують виконувати спеціальні ізометричні, ізотонічні вправи на розслаблення м'язів, збільшення рухливості у поперековому відділі хребта, зміцнення м'язів тулуба, кінцівок, м'язів-стабілізаторів хребта, антигравітаційного комплексу м'язів. Особлива увага приділялась усуненню порушень стереотипу актів стояння і ходьби. Хворим додатково рекомендували елементи постізометричної релаксації (ППР), масаж, дозоване тренування в ходьбі та вправи на паралельних брусах. Хворі повинні виконувати вправи у в.п. – лежачи та стоячи. Рекомендували розпочинати день з РГГ (10-15 хвилин) для підготовки серцево-судинної системи та ОРА до навантажень. У кінці стадії додавалися активні ізометричні вправи для зміцнення м'язів-стабілізаторів хребта. Тривалість занять 20-40 хвилин, відповідно до загальної та локальної реакції організму на навантаження, що не викликало стомлення. Рекомендовано 2-3 вправи по 6-10 повторень (для верхнього плечового поясу до 30 повторень). Не залишали без уваги психоемоційну сферу. Намагалися викликати у хворого позитивний настрій та залучити його до активної участі у реабілітаційному процесі. Метод проведення занять – індивідуальний. Під час утримання рук, ніг або тулуба – не затримувати дихання, після 2-3 повторень – пауза 0,5-1 хвилина або дихальна вправа. Стадія ремісії 9-20 день, руховий режим – щадний. Завдання цього періоду: відновлення оптимального статодинамічного стереотипу, закріплення правильної постави, підвищення стабільності поперекового відділу хребта, покращення біомеханіки актів стояння та ходьби. Застосовувати ППР, масаж, дозовану ходьбу (50-300 м), спеціальні фізичні вправи на фітболі і балансувальних дисках. При виконанні спеціальних фізичних вправ на фітболах та балансувальних дисках здійснюється специфічний і неспецифічний вібраційний вплив у низькочастотному діапазоні на організм людини, що дозволяє індивідуалізувати та підвищити ефективність реабілітаційного процесу. Заняття на балансувальних дисках сприяли покращенню діяльності вестибулярного апарату, координації рухів, рівноваги та зміцненню всіх груп м'язів. Для зміцнення м'язів спини та черевного пресу, стійкості до ортостатичних навантажень потрібно застосовувати спеціальні фізичні вправи на фіт-болі. Треба виконувати вправи з повторенням від 5-6 до 7-8 разів для певних вправ, відпочинок між підходами становив 1-2 хвилини. Принцип тренувань – поступове зменшення площі опори при збільшенні дестабілізуючих рухів. З поліпшенням функції рівноваги у в. п. сидячи і стоячи поступово потрібно проводити вправи у русі: ходьба по балансувальній доріжці, пересування спиною і боком вперед. Заняття проводити з поступовим ускладненням вправ у повільному темпі, без різких рухів. Уникати різких нахилів, поворотів, стрибків, вправ на швидкість,

заборонялись вправи, що посилюють біль. Після зняття включати вправи для зміцнення м'язів спини і живота. Збільшувати тривалість прогулянок з 20-30 хвилин до 2-3 годин на день. Під час проведення фізичної реабілітації хворим похилого віку треба оцінити стан когнітивних функцій, психоемоційної сфери та їх мотивації. Перед початком занять розмовляти з хворим у повільному темпі, повторювати декілька разів інструкції, тренувати увагу, коригувати психоемоційні розлади, залучати до обговорення програми відновлення, складати розклад процедур для уникнення фізичної перевтоми [5].

Висновки. На основі аналізу науково-методичної літератури нами було визначено причини, механізм розвитку та особливості перебігу остеохондрозу хребта ускладненою грижею у поперековому відділі хребта. Враховуючи анатоμο-фізіологічні особливості будови та функції хребетного стовпа і прилеглих до нього тканин, поперековий відділ є найчастішою областю розвитку патології хребта, зокрема, остеохондрозу. Комплексна програма реабілітації хворих на остеохондроз поперекового відділу хребта, проводиться з урахуванням патогенезу захворювання та провідних синдромів. Враховуючи клінічні показники нами була висвітлена програма реабілітації, яка включала: лікувальну гімнастику; постізометричну релаксацію; лікувальний масаж із елементами тракції хребта; спеціальні вправи на технічних засобах з нестійкою опорою (балансувальні диски, фітболи).

Список використаних джерел

1. Межпозвоночная грыжа позвоночника начинается с остеохондроза. URL: <https://aif.ru/health/life/36861> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Остеохондроз позвоночника: патогенез, неврологические проявления и современные подходы к лечению. Лекция для практических врачей. URL: <http://surl.li/ceorm> (дата звернення: 10.11.2021).
3. Остеохондроз. URL: <http://surl.li/ceoro> (дата звернення: 10.11.2021).
4. Система David у комплексі засобів фізичної реабілітації при міжхребцевих грижах поперекового відділу хребта. URL: <http://surl.li/ceorg> (дата звернення: 10.11.2021).
5. Фізична реабілітація при остеохондрозі поперекового відділу хребта ускладненого грижею міжхребцевих дисків на рівні S1-L5. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29330/1/Korniyuchuk_bakalavr.pdf (дата звернення: 10.11.2021).

Чалкова І. Ю., здобувачка вищої освіти гр. МСР-211
Науковий керівник – **Острянюк Т. С.**, к. пед. н.
Національний університет «Чернігівська політехніка»

СУТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ГРОМАДІ

У найзагальнішому вигляді соціальна робота в громаді визначається як процес сприяння звичайним людям у покращенні їх власного благополуччя, шляхом організації колективних дій. Інакше кажучи, соціальна робота в громаді окреслюється як втручання і активізація місцевих людських ресурсів з метою вирішення соціальних проблем, підвищення рівня надання послуг і соціального функціонування її членів. Акцент при цьому робиться на посередницькій, роз'яснювальній роботі і на ініціюванні створення структур, здатних розширити можливості місцевих жителів.

В умовах сьогодення, під час воєнного стану, діяльність соціального працівника в громаді є дуже важливою та необхідною формою надання послуг, адже зараз вразливі категорії населення потребують підтримки.

Громада як рівень соціальної роботи є привабливою й з огляду на можливість поєднувати формальні та неформальні види надання допомоги. Так, наприклад, у Великій Британії є спеціальний закон, що регулює взаємовідносини у наданні допомоги у громаді, згідно з яким можливо залучати недержавні організації до надання послуг, які повинні надаватися державними організаціями [1, с. 390].

Особливість підходу активізації громади полягає в тому, що пересічні люди визначають власні потреби, виробляють рішення і працюють, щоб виконати його.

Пересічні громадяни вчать, як працювати разом ефективно, здійснювати планування, розподіляти та залучати ресурси, оцінювати результати роботи. Вони можуть отримувати допомогу та підтримку від фахівців соціальної сфери, але саме члени громади, а не фахівці, контролюють процес вирішення певної проблеми [2, с. 46].

Поняття «соціальна робота в громаді» докладно розкрито у працях зарубіжних авторів, де воно трактується одночасно як робота в територіальній громаді і у мікросоціальному середовищі.

Так, Дж. Ротман, визначив три основних напрями соціальної роботи в громаді:

- 1) розвиток населеного пункту (проекти розвитку громади, розвиток груп самопомоги тощо);
- 2) соціальне планування (програмний розвиток);
- 3) соціальну дію (реформи на користь клієнтів із малозабезпечених прошарків громади) [1, с. 390].

Також, і Г. Чейнен, який розглядає роботу в громаді «як активізацію безоплатної, самомотивованої діяльності мешканців, що відображає або стосується сумісного життя чи умов мешканців цієї місцевості; вона також може містити в собі діяльність органів влади або інших дійових осіб, що мобілізує або включає такі дії з боку мешканців» [3, с. 30].

Так, головними завданнями соціального працівника у громаді полягають у: розвитку надомних, денних послуг та служб тимчасового догляду, щоб уможливити проживання людей у своїх власних домівках у випадках, коли це доречно; підтримці доглядальників; координації послуг за місцем проживання; забезпеченні раціонального використання коштів тих, хто оплачує послуги у громаді [1, с. 391].

Соціальна робота в громаді становить доволі складний та комплексний різновид діяльності, що потребує від соціального працівника інтегрованого підходу й різнопланових знань, умінь, норм та навичок. Тому підготовка останніх до такої роботи має спиратися як на вивчення специфічних методів роботи у громаді, так і на методики оцінки потреб конкретної громадської спільноти, планування програм та їх інформаційного супроводу, опанування ним формами та інструментами залучення громадськості до розв'язання соціальних проблем. Закономірно, що серед важливих напрямів роботи у громаді на перший план виходить розроблення та впровадження програм, які сприяють поліпшенню якості життя локальних чи великих груп, які враховують потреби й можливості громади, хоча й здебільшого їм бракує додаткових фінансових, матеріальних та людських ресурсів. Це, зі свого боку, вимагає від соціального працівника вмінь і навичок складання й просування проектних та адекватних заходів та вчинків [4, с. 62].

Таким чином, ми бачимо, що низка дослідників у сфері соціальної роботи наголошують на важливості включення громадської діяльності у вирішення соціальних проблем населення. Нині соціальна робота в громаді в Україні орієнтована, перш за все, на розв'язання низки проблем, шляхом надання різноманітних соціальних послуг населенню урядовими та громадськими організаціями. Проте, універсальна модель, на думку більшості науковців, які досліджували дану тему, повинна базуватися на поєднанні цих дій із розвитком громадських ініціатив щодо участі у вирішенні проблем. Тому система соціальної роботи повинна бути складена таким чином, аби в її реалізації брали участь не лише установи державні, а й громадське суспільство загалом.

Список використаних джерел

1. Семигіна Т. Соціальний працівник у громаді: чи можливо використати західний досвід в Україні? *Громадські ініціативи*. 2000. № 1. С. 32-33.
2. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
3. Чейнен Гебріел. Из тіней. Амстердам-Київ: Асоціація психіатрів України, 1997. 127 с.
4. Рибін В. П., Дідух О. Робота в громаді – професійна діяльність соціального працівника. *Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16-17 трав. 2013 р.) / гол. ред. А. Фурман. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. С. 62-63.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО УМОВ МИРНОГО ЖИТТЯ

Сучасний стан українського суспільства пов'язаний із комплексом різноманітних факторів економічного, політичного, демографічного, соціального, психологічного характеру, які впливають на людину. Одним із факторів впливу на особистість є надзвичайна ситуація, а саме військові конфлікти, які супроводжуються веденням бойових дій. Специфіка служби військовослужбовців полягає в необхідності виконання професійних обов'язків в умовах, ускладнених впливом емоційних та фізичних стресових ситуаціях, у зв'язку з чим, вони можуть бути віднесені до групи ризику, яка потребує розроблення низки заходів щодо їх соціальної реінтеграції в умови сучасного суспільства.

Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на психологічний та соціальний стан військовослужбовців. Зокрема, після повернення до мирного життя, вони переживають нові стреси, пов'язані із соціальною адаптацією, соціальною реінтеграцією, нерозуміннями з близькими, труднощами в спілкуванні тощо. Зазначений спектр проблем у військовослужбовців сприяє дослідженню поняття «соціальна реінтеграція», оскільки під соціальною реінтеграцією, ми розуміємо, процес повернення військовослужбовця до умов мирного життя після участі в збройному конфлікті, створення умов для успішного процесу їх входження в сучасне суспільство, підтримка їх на індивідуальному та міжособистісному рівнях [1, с. 70].

Поняття «соціальна реінтеграція» пов'язане з поняттям «соціальна адаптація». Соціальна адаптація військовослужбовців до умов сучасного соціуму відбувається лише тоді, коли соціальне середовище сприяє реалізації потреб і прагнень особистості, служить розкриттю її індивідуальності. Результатом процесу адаптації є адаптованість, яка дозволяє людині задовольняти свої соціальні потреби; конструктивно реагувати на соціальні очікування; створює можливості для самореалізації і творчого вираження особистісного потенціалу [2, с. 77]. Однак адаптованість у випадку переживання людиною травматичних подій не є синонімом повернення на попередній етап функціонування, натомість передбачає переосмислення травми, усвідомлення власного посттравматичного зростання з наступною реінтеграцією у суспільство [3, с. 80].

Так, загальні підходи до організації процесу представлені у працях Л. Вакуленка, Т. Добровольської, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої та ін. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін. Правові аспекти у сфері реабілітації людей з інвалідністю були предметом дослідження В. Андрєєва, Я. Безуглої, Н. Болотіної, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної та ін. [4, с. 338].

Цілком природно, що в іноземній літературі, яка має значно довшу традицію висвітлення проблеми, представлений ще ширший спектр думок, визначень і підходів щодо процесу переходу військовослужбовців від воєнного до мирного життя [5, с. 63].

В першу чергу, заслуговує на увагу дискусія щодо визначення самого процесу переміщення військовослужбовця зі служби в цивільне життя. В цьому контексті нам видаються вкрай цікавими результати емпіричного дослідження «Реінтеграція військовослужбовців та ветеранів: концептуальний аналіз, уніфіковане визначення та ключові сфери», проведеного американськими дослідниками Крістін Ельнітські (Christine Elnitsky), Мікаель Фішер (Michael Fisher) та Кара Блевінс (Cara Blevins) (2017). Автори роботи спробували вирішити доволі практичну та винятково важливу проблему «валідного та надійного вимірювання реінтеграції». Також в процесі дослідження було

уточнено на що спрямовано та з чого складається процес реінтеграції, до яких результатів він призводить. Очевидно, що подібна інформація має практичне значення, оскільки дозволяє не тільки планувати і здійснювати, але й оцінювати успішність процесу реінтеграції військовослужбовців [5, с.64].

Можемо констатувати, що наукові уявлення про процес соціальної реінтеграції військовослужбовців до цивільного життя не є сталими, а постійно змінюються під впливом соціальних обставин, еволюції уявлень про його сутність та цілі [5, с. 64].

Також, соціальна реінтеграція має забезпечувати максимальне використання в інтересах держави потенціалу звільнених військовослужбовців, цілісних майнових комплексів, окремих будівель та споруд, вивільнених у результаті реформування Збройних Сил України та інших військових формувань, працевлаштування зазначених військовослужбовців відповідно до потреб ринку шляхом професійної переорієнтації та перепідготовки [6, с. 262].

На сьогодні в Україні функціонують окремі складові системи соціальної реінтеграції досліджуваної категорії населення. Так, у закладах вищої освіти України створена необхідна навчальна і методична база для перепідготовки військовослужбовців звільнених з військової служби, проявляється зацікавленість керівництва та професорсько-викладацького складу в подальшій участі в цій роботі, створено центри перепідготовки військових тощо [6, с. 263].

Таким чином, можна сказати, що соціальна реінтеграція військовослужбовців сприяє у поступовому їх поверненню до мирного життя. Це полягає у визначенні основних проблем, що їх турбують, та шляхів їх вирішення, корекція психологічного стану та поведінки.

Отже, особливості обумовлені поверненням військовослужбовців до звичайних умов життя, після травматичного досвіду, який вони отримали під час бойових дій, які негативно вплинули на їх свідомість.

Список використаних джерел

1. Колєніченко Т. І. Науково-методологічні підходи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 14-15 (170-171) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2021. С. 70-75 (Серія: Педагогічні науки).
2. Tetiana Kolenichenko, Nadiia Nahorna, Kateryna Maksom, Alla MekshuN, Tetiana Syla. The global and ukrainian experience of social reintegration of hybrid war veterans in the modern society conditions. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. Double-Blind Peer-Reviewed. Volume 11, Issue 2, Special Issue XX, November. 2021. P. 77-83.*
3. Мельник О. В. Посттравматичне зростання та резидентна реінтеграція учасників бойових дій на сході України. *Психологічний часопис*. Київ. 2019. № 6. 79-92 с.
4. Турбан В. В. Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій, в центрах соціальних служб: етичний аспект. *Творча спадщина ГС Костюка: історія та сучасність*. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i11/33.pdf> (дата звернення 11.06.2022)
5. Жилєнко Р. В. Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 61-69.
6. Абрамов С. В. Адаптація військовослужбовців, звільнених в запас як інструмент забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. *Економіка і організація управління: збірник наукових праць*. Вінниця: ДНУ, 2016. № 2 (22). С. 259-265.

Черняков В. В., к. пед. н., доцент

Мовчан А. О., здобувачка вищої освіти гр. ФР-192
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВТОМИ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ НА ЗАНЯТТЯХ ФІТНЕСОМ

Вивчення фізіологічних механізмів розвитку втоми, виявлення початкового і крайнього ступеня її прояву є однією з провідних проблем при побудові тренувального процесу у фітнесі. Це питання безпосередньо пов'язане з підвищенням ефективності

тренувального процесу та можливістю досягнення високих результатів у процесі оздоровчо-тренувальної діяльності.

Знання фізіологічних механізмів втими дозволяє планувати і контролювати рекреаційно-тренувальні заходи під час фізичних навантажень великого обсягу і інтенсивності. Постійний контроль послідовності фізіологічних реакцій організму під впливом фізичних навантажень дозволяє виявити динаміку фізіологічних змін в організмі на тлі втими, що є важливим фактором управління процесом оздоровлення. Такий підхід дає можливість виявити тонку грань між досягненням організмом нового якісного рівня адаптації до фізичних навантажень і збоями компенсаторних механізмів, пов'язаних з перенапруженням функціональних систем організму, що забезпечують цю роботу.

Аналіз фізіологічних механізмів втими в процесі оздоровчо-тренувальної діяльності розглядається у двох напрямках [1, 2, 5]:

- ступінь і глибина втими як фактор, що ініціює процеси адаптації до фізичних навантажень, тобто консолідація тренувального ефекту шляхом стимулювання резервних можливостей організму;

- високий ступінь втими і розвиток захисного гальмування з боку центральної і вегетативної нервової системи на тлі крайнього виснаження функціональних і метаболічних резервів організму.

Сучасні оздоровчі та тренувальні навантаження у фітнесі висувають високі вимоги до фізіологічних систем людського організму. У зв'язку з цим, крім перерахованих вище проблем, пов'язаних з втимою, досить актуальним є питання про те, як відкласти стадію стійкої втими або запобігти її розвитку з метою підвищення ефективності тренувального процесу і досягнення високого результату оздоровлення [1, 2, 3].

Втома – це функціональний стан організму, викликаний розумовою або фізичною роботою, при якому може спостерігатися тимчасове зниження працездатності, зміна функцій організму і поява суб'єктивного відчуття втими (Солодков А. С., Сологуб А. С., 2001). Вважається, що втома під час м'язової роботи відображає особливий фізіологічний стан людини, що проявляється в дискоординації фізіологічних функцій організму та у тимчасовому зниженні його працездатності, яке відбувається в результаті активної діяльності опорно-рухового апарату.

Фізіологічні механізми втими визначаються початковим функціональним станом різних органів і систем організму, їх координаційними зв'язками, які пов'язані з характером виконуваної роботи та іншими факторами. Фізіологічні механізми розвитку втими обумовлені силою навантаження, його тривалістю, характером вправ, складністю їх виконання, а також адаптивними реакціями організму при виконанні фізичної роботи великого обсягу і інтенсивності.

При цьому зростання оздоровчо-тренувальних результатів призводить до реалізації фітнес-програм на тлі збільшення фізичних навантажень тренувань, що вимагає розширення і поглиблення медико-біологічних знань фізіологічних механізмів і компенсаторних реакцій організму, що беруть участь у забезпеченні виконуваної фізичної роботи. При цьому втома, що виникає при аеробній і анаеробній силі виконуваної циклічної роботи, має різний рівень метаболічної підтримки, оскільки безпосередньо залежить від обсягу й інтенсивності фізичних навантажень та морфофункціонального стану м'язової системи людини [1, 3, 4, 6].

Втома при максимальній інтенсивності циклічної роботи, виконаної за короткий проміжок часу (велотренажер, бігова доріжка тощо) утворюється на тлі функціональної лабільності нервових центрів у результаті цієї роботи, яка супроводжується їх гальмуванням. На тлі найсильнішого збудження рухових центрів і анаеробної потужності виконуваної роботи у швидкісному режимі підвищується концентрація недоокислених продуктів, що у кінцевому підсумку знижує активність нервових центрів, а це у свою чергу впливає на гліколітичні рухові одиниці м'язових структур. При цьому анаеробний гліколіз розвивається повільно і концентрація лактату у робочих м'язах незначна.

Виділення продуктів обміну в кров за цей короткий час майже не відбувається і вплив вегетативних зрушень в картині втоми практично відсутній (Волков Н. І., Несен Е. Н., Осипенко Е. М., 2000).

Фізіологічна картина втоми має й інші характеристики, при виконанні бігових вправ у режимі субмаксимальної інтенсивності потрібна швидкісна витривалість. Втома під час такої роботи пов'язана як зі змінами центральної нервової системи, так і з вегетативним забезпеченням організму. Збільшення кисневого боргу на тлі гіпоксії супроводжується накопиченням продуктів м'язового обміну – молочної і фосфорної кислот. Відомо, що при субмаксимальних і тривалих фізичних навантаженнях скоротливість змішаних рухових одиниць значно знижується [1, 2, 5].

М'язова активність при виконанні інтенсивних вправ здійснюється з посиленою функцією зовнішнього дихання, газообміну і кровообігу. Підвищена вегетативна активність організму пов'язана з необхідністю доставки і споживання кисню робочими м'язами. Циклічна активність (бігова робота) знижує функціональність центральної нервової системи, так як відбуваються значні зміни у внутрішньому середовищі організму (гіпоглікемія, гіпоксемія, гіпертермія, зниження гормональної стимуляції), що призводить до розвитку втоми. При цьому провідним механізмом в розвитку втоми є екстремальне гальмування в нервових клітинах під впливом повторного і одноманітного роздратування – аферентних імпульсів від робочих м'язів [1, 3, 6].

Список використаних джерел

1. Босенко А. І., Орлик Н. А., Топчій М. С. Фізіологія спорту : навч. посібник. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 68 с.
 2. Босенко, А. І., Холодов С. А., Коваль О. Г. Оздоровчий фітнес для учнівської та студентської молоді: навчальний посібник / за ред. П. Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2016. 88 с.
 3. Дюков В. Д. Биоэнергетика в фитнесе и спорте высших достижений. Москва: Спорт, 2016. 86 с.
 4. Коляденко Г. І. Анатомія людини : підручник. 7-ме вид. Київ: Либідь, 2018. 384 с.
 5. Фабрі З. Й., Чернов В. Д. Біохімічні основи фізичної культури і спорту: навчальний посібник для студентів ВНЗ фізичної культури і спорту. Вид. 2-е, доп. і перероб. Ужгород: Вид-во СП "ПоліПрінт", 2014. 91 с.
 6. Фізіологія : підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. / В. Г. Шевчук та ін. / за ред. В. Г. Шевчука. Вид. 4-те. Вінниця : Нова Книга, 2018. 448 с. : іл..
-

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

PROBLEMS OF PROTECTION OF HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS

Барабаш А. Г., канд. юрид. наук, доцент
доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОЗОНОВИЙ ШАР ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

На початку ХХ століття французькі фізики Шарль Фарбі та Анрі Буїссон здійснили важливе наукове відкриття. Вчені довели існування озонowego шару навколо Землі. Озоновий шар є елементом атмосфери який знаходиться у межах стратосфери на висоті від 12 до 50 км над поверхнею Землі та характеризується високою концентрацією молекул озону. Озоновий шар здатний поглинати ультрафіолетове сонячне випромінювання і, відповідно, захищати всі біологічні організми планети Земля від радіації. Антропогенний вплив, зокрема забруднення навколишнього середовища хімічними речовинами, зумовив зниження вмісту озону в атмосфері. Климчук Н.І., досліджуючи проблему, стверджує, що зниження концентрації озону на 1% приводить в середньому до збільшення інтенсивності жорсткого ультрафіолету біля поверхні Землі на 2%. На думку лікарів, кожен втрачений відсоток озону в масштабах планети викликає до 150 тисяч додаткових випадків сліпоти із-за катаракти, на 2,6% збільшується кількість онкологічних захворювань шкіри, значно зростає число хвороб, викликаних послабленням імунної системи людини [1, с. 240]. Екологи прогнозують негативні наслідки впливу ультрафіолетового випромінювання на рослинний світ [2, с. 424]. Зокрема, пригнічення росту рослин, зміни рослинного балансу, рівня рослинних патогенів, біогеохімічних циклів, негативний вплив на розподіл фітопланктону, порушення функцій Світового океану. Як бачимо, руйнування озонowego шару може призвести до критичного стану біологічних процесів, захворювань рослин, тварин і людей, шкідливих мутацій, зміни клімату, може поставити під загрозу існування людства.

Характеризуючи природні властивості озону, які в тій або іншій мірі впливають на правове регулювання цього об'єкта, слід відмітити його здатність до самовідновлення. Атмосфера може самоочищуватись. Проте через величезну кількість забруднювальних речовин, що надходять в атмосферу сьогодні, вона не встигає самоочищуватись. Людина не може пришвидшити природні процеси очищення атмосфери. Вказане є аргументом на користь того, що викиди продуктів життєдіяльності людства в атмосферу повинні обмежуватись на законодавчому рівні.

З кінця ХХ століття проблема негативних змін озонowego шару набуває загрозливого масштабу, на неї звертають увагу міжнародні організації. 22 березня 1985 року ООН приймає Віденську конвенцію про охорону озонowego шару. З цього моменту починає активно формуватись міжнародне та національне законодавство у сфері захисту озонowego шару.

Озоновий шар як об'єкт правової охорони має наступні властивості:

1. Характеристика положень законів України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 року, «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року, Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року від 7 грудня 2016 року, Стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 року свідчить, що озоновий шар не визнається самостійним об'єктом правової охорони. Чинне екологічне законодавство України розглядає озоновий шар як елемент атмосферного повітря. Більшість нормативних актів у цій сфері пов'язані не лише з охороною атмосферного повітря, а й з зміною клімату.

2. Інститут правової охорони озонного шару є компонентом складного правового інституту екологічної безпеки. Відповідно до ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року визначає екологічну безпеку як такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Отже, в контексті охорони озонного шару Україна може і повинна здійснювати комплекс вищезазначених заходів.

3. Глобальність проблеми охорони озонного шару. Науковці вважають, що озонний шар руйнують сполуки хлору, які використовуються в холодильниках, кондиціонерах, при виготовленні аерозольних сумішей, вогнегасників, очищувачів для електронних приладів, пінопласту. Значної шкоди озонному шару завдають хімічні речовини, що виділяються із двигунів дозвукових і надзвукових літаків, ракет. Потужним джерелом руйнування озону є ядерні вибухи. Теплова енергія, що виділяється при цьому, нагріває атмосферу і прискорює такі перетворення хімічних речовин, які при нормальних умовах або не відбуваються, або здійснюються дуже повільно.

Вплинути на ситуацію можна лише скоординованими діями всіх країн на глобальному рівні. На сьогоднішній день більшість держав світу ратифікували Віденську конвенцію про охорону озонного шару від 22 березня 1985 року та приєдналися до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар (197 держав). Міжнародні угоди зобов'язали їх сторони застосовувати у промисловості та сільському господарстві альтернативні технології та устаткування, використання яких дає можливість зменшити чи зовсім усунути викиди речовин, що впливають чи здатні несприятливо впливати на озонний шар.

4) Відповідно до міжнародних нормативних актів розвивається національне законодавство держав у сфері охорони озонного шару. Вітчизняне законодавство у цій сфері є порівняно молодим і надзвичайно динамічним. Наразі в Україні діють закони України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 року, «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року, «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року, «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» від 12 грудня 2019 року, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року від 07 грудня 2016 року, Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року.

Список використаних джерел

1. Климчук Н. І. Правова охорона озонного шару : міжнародний та національний аспекти. *Молодий вчений*. 2018. №10(62). С. 240-243.
2. Посудін Ю. Україна і світ через призму глобальних змін клімату. *Україна і світ : прагнення змін : монографія / відп. ред. Наталія Висоцька*. К. : Дух і Література, 2010. С. 422-433.

Бахмач А. І., здобувач PhD

Науковий керівник – **Бойко А. І.**, д.філ.наук., професор

Черкаський державний технологічний університет (м. Черкаси, Україна)

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Історично так склалось, що місце та роль гендерних стереотипів - одне з одвічних питань. Жінки мали завжди менше можливостей ніж чоловіки для прояву себе у суспільстві.

Вважалось, що жінки народжені лише для створення родини, народження дітей та піклування за своїм чоловіком. Чоловік - працьовитий та заробляє для родини. Саме така

ідентифікація починається на початку життя кожного з нас і прикріплюється на все життя. Аналіз гендерних стереотипів має не лише теоретичне, але й прикладне значення, оскільки саме він сприяє осмисленню гендерних проблем і засобів їх вираження

Гендерні стереотипи як одна з основних проблем суспільства вивчалася багатьма науковцями, такими як У. Ліпман, Л.Стрікленд, серед українських вчених дослідження здійснювали І. Жеребкіна, Т. Мельник.

Гендерні стереотипи (англ. Gender stereotypes) у гендерних студіях — сформовані культурою та розповсюджені в ній узагальнені уявлення (переконання) про те, якими є і як поведуться люди різних статей (чоловіки та жінки). Тісно пов'язані з гендерними ролями (наборами очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків та жінок) і лише певною мірою ґрунтовані на біологічних відмінностях чоловіків від жінок, гендерні упередження служать для підтримки й відтворення гендерних ролей і сприяють підтримці гендерної нерівності та сексизму.

Більшість вчених пояснюють ці стереотипи як один із видів соціальних стереотипів: стандартизованих, стійких, емоційно насичених та ціннісно визначених образів, що базуються на прийнятих у суспільстві уявленнях про «маскулінне» (питомо чоловіче) та «фемінне» (питомо жіноче). Припускають, що гендерні стереотипи формуються віками та закріплюються на підсвідомому культурному рівні [1].

Розабет Кентер у своїй теорії токенізму виявила 4 стереотипні образи, що нав'язуються жінкам як ролі соціальними групами, в котрих вони складають виразну меншість (через що є помітнішими та значно більше стереотипуються групою):

- «мати» — від неї чекають емоційної підтримки, а не ділової активності;
- «спокусниця» (seductress) — жінка, що виступає лише сексуальним об'єктом, а як працівниця ігнорується; ознака — лише чоловіки з високим посадовим статусом в організації викликають обурення у колег-чоловіків;
- «іграшка, талісман» (pet, mascot) — мила, але не ділова жінка, що приносить удачу;
- «залізна леді» (iron maiden) — цим токеном вольовим діловим жінкам, що займають владні позиції (наприклад, в політиці) приписується нежіноча жорсткість, і вони особливо ізольовані від групи [2].

Існує багато відмінностей між чоловіками і жінками. Певною мірою вони відображені в стереотипних образах цих груп. Стереотипи про те, як чоловіки і жінки думають і поведуться, широко поширені, що вказує на ядро правди. Проте стереотипні очікування не лише відображають існуючі відмінності, а й впливають на те, як чоловіки та жінки визначають себе та ставляться до них з боку інших. У цій статті розглядаються дані про природу та зміст гендерних стереотипів і розглядається, як вони пов'язані з гендерними відмінностями у важливих життєвих результатах. Емпіричні дослідження показують, що гендерні стереотипи впливають на те, як люди звертають увагу, інтерпретують і запам'ятовують інформацію про себе та інших.

Розгляд когнітивних і мотиваційних функцій гендерних стереотипів допомагає нам зрозуміти їх вплив на неявні переконання та спілкування про чоловіків і жінок. Знання літератури з цього питання може допомогти для справедливого судження людей у ситуаціях, коли гендерні стереотипи, ймовірно, відіграють певну роль.

Існуючі в суспільстві гендерні стереотипи та традиційні гендерні ролі дійсно можуть негативно впливати на психологічне здоров'я чоловіків і жінок, викликати стрес, тривогу, обмежуючи розвиток їх особистості та самореалізацію.

Нехтування роллю жінки в суспільстві та недбалість щодо її професійних та сімейних ролей на сучасному етапі суспільного розвитку в Україні значно поглибилася, вплинувши на стан її здоров'я. Як відзначають дослідники, жінки частіше, ніж чоловіки, страждають від різних розладів настрою, причому депресія і багато тривожних розладів є більш помітними. Фахівці, що працюють в області психічного здоров'я, вважають, що це фактор вразливості, отриманої внаслідок впливу гендерних стереотипів. Гендерні стереотипи здатні негативно позначатися на самореалізації як чоловіків, так і жінок,

виступаючи бар'єром у розвитку їхньої індивідуальності. Гендерні ролі сучасних чоловіків і жінок стають більш схожими, ніж у минулому, оскільки гендерні стереотипи почали розвіюватись. Гендерні стереотипи здебільшого відіграють негативну роль у сучасному суспільстві, створюючи бар'єри для подолання нерівності між людьми.

Список використаних джерел

1. Гендерні стереотипи — Вікіпедія (wikipedia.org)
2. Бендас Т. В. Гендерная психология. — Спб. Питер. — 2006.

Берднік С. С., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-191

Науковий керівник - **Керноз Н. Є.**, ст. викладач

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

САНКЦІЇ ЯК НОВЕЛА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

За даними ООН, щорічні втрати економіки, пов'язані з корупцією, становлять не менше ніж 2,6 трильйона доларів США, або 5 % світового внутрішнього валового продукту [1].

Відповідно до положень статті 3 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI однією з основних засад політики у сфері розбудови державності проголошено: «посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності, забезпечення безумовного дотримання принципів законності насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур» [2]. Правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень врегульовані Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [3].

Корупційні діяння відносяться до правопорушень, які важко виявити та довести, оскільки: «з одного боку, жертвою корупційних діянь є громадськість, яка може й не знати, що злочин узагалі був, з іншого – співучасники, які мають доступ до інформації, яка б дала змогу виявити злочин, але можуть використовувати свої повноваження для залякування свідків та знищення доказів. У результаті корупція залишається непоміченою, а єдиним найочевиднішим проявом скоєння кримінального правопорушення є збагачення корупціонера...» [4, с. 15]. За таких обставин першочерговим завданням, поряд з притягненням винних до відповідальності, стає конфіскація відповідних активів, здобутих злочинним шляхом, різними законними способами.

В Україні з 05.09.2019 року розпочав діяльність Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС), який першочергово своїм завданням мав здійснювати правосуддя виключно «у кримінальному провадженні» [5] стосовно корупційних правопорушень як суд першої та апеляційної інстанцій, основні результати діяльності якого висвітлено в проекті Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році, зокрема, упродовж якого набрали законної сили судові рішення щодо 31 особи, з яких 10 осіб засуджено та стосовно 21 особи матеріали кримінального провадження закрито, в т.ч. закрито 13 кримінальних проваджень за ст. 366-1 КК України у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України неоднозначного рішення від 27.10.2020 № 13-р/2020 щодо неконституційності за цією статтею [6, с. 22-26]. Але положення ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р. № 2447-VIII щодо здійснення правосуддя як завдання ВАКС були доповнені Законами України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» № 263-IX від 31.10.2019 р.: «вирішення питання про

визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави... у порядку цивільного судочинства» [7] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» № 2257-IX від 12.05.2022 р.: «у справах про застосування санкції, передбаченої п.1⁻¹ ч.1 ст. 4 Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства» [8], а саме: «стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними)... лише в період дії правового режиму воєнного стану та за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу в порядку, визначеному цим Законом, вже накладено санкцію у виді блокування активів» [9].

З 24.05.2022 року особливості провадження у справах про застосування ВАКС санкції, передбаченої п.1-1 ч.1 ст. 4 Закону України «Про санкції», вписано в ст. 283-1 Кодексу адміністративного судочинства України, зокрема: по-перше, необхідність дотримання вимог ч.1 ст.283-1 КАС України щодо оформлення позовної заяви без сплати судового збору; по-друге, законодавчо закріплене право особи щодо якої ставиться питання про застосування санкції, подати у дводенний строк із дня одержання позовної заяви відзив на неї; по-третє, встановлення строку для вирішення цієї справи - протягом 10 днів з дня надходження позовної заяви до суду, колегією у складі трьох суддів ВАКС; по-четверте, визначення строку подання стороною апеляційної скарги на рішення ВАКС до Апеляційної палати ВАКС - протягом п'яти днів з дня його проголошення; по-п'яте, визначення строку розгляду апеляційної скарги - протягом п'яти днів з дня її надходження до суду; по-шосте, постанова Апеляційної палати ВАКС набирає законної сили негайно після її проголошення та оскарженню в касаційному порядку не підлягає [10].

За експертним дослідженням World Justice Project Rule of Law Index (Всесвітнього проєкту правосуддя: Індекс верховенства права за 2020 рік) показник - індекс 2 «Відсутність корупції», що відображає оцінку корупційної складової отримання вигоди при використанні державними службовцями службового становища, Україна не продемонструвала змін у 2020 році: показники залишилися на рівні попереднього року (34 бали). В рейтингу Україна займає 79 позицію серед 125 країн [6, с.408- 409].

З огляду на розширення повноважень Вищого антикорупційного суду щодо розгляду справ як в порядку цивільного, так й адміністративного судочинства, предметом яких виступають активи, законність здобуття яких є необґрунтованою, видається за доцільне ініціювати питання щодо уніфікації норм процесуального законодавства в цій частині.

Список використаних джерел

1. Послання Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріш. ПРООН. 2018. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1344641> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закону України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. Дата оновлення: 08.07.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
4. Хутор Т. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів крізь призму захисту права власності. Київ: ТОВ РЕД ЗЕТ. 2020. 40 с.
5. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 14.06.2022).
6. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році: проєкт. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf (дата звернення: 14.06.2022).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n70> (дата звернення: 14.06.2022).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#n11> (дата звернення: 14.06.2022).

9. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 14.06.2022).

10. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803> (дата звернення: 14.06.2022).

Берднік С. С., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-191
Науковий керівник - **Керноз Н. Є.**, ст. викладач
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КОНФІСКАЦІЯ АКТИВІВ ПОЗА МЕЖАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

За оцінками світових експертів, розмір неправомірної вигоди у світовому масштабі щорічно становить один трлн. доларів США, а внаслідок корупційних діянь щорічно держави втрачають близько 2,6 трлн. доларів США [1], тому світова спільнота дійшла висновку, що одним з найефективніших способів боротьби з корупцією є конфіскація активів, здобутих злочинним шляхом. Законодавство багатьох держав передбачає різноманітні механізми вилучення доходів від злочинів, які умовно можна поділити на два види: конфіскація у межах кримінального переслідування (*confiscation in personam*) та так звана цивільна конфіскація (*confiscation in rem*), тобто поза межами кримінального переслідування.

Перша полягає у безоплатному вилученні майна, яке було предметом, зняттям чи засобом вчинення злочину, доходом від його вчинення. Цей вид конфіскації застосовується тоді, коли за результатами розгляду кримінальної справи особа визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення. Кримінальний кодекс (далі – КК) України містить достатньо норм щодо конфіскації у межах кримінального провадження: це і конфіскація, як вид покарання (ст. 59), і спеціальна конфіскація (ст. 96-1, 96-2), і конфіскація майна юридичної особи (ст. 96-8)[2]. Об'єднує їх те, що застосування цих норм стає можливим лише за наслідками кримінального переслідування.

Вперше у вітчизняному процесуальному законодавстві Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 року № 198-VIII Розділ III Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) України доповнено главою 9 з назвою «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування» [3]. Тобто, з 04.03.2015 року в порядку цивільного судочинства стало можливим пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх витребування, який в юридичному соціумі неформально називають цивільною конфіскацією.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10. 2019 р. № 263-IX (далі – Закон № 263-IX) з 28.11.2019 року введена оновлена регламентація цивільної конфіскації разом із запровадженням кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в статті 368⁵ КК України [4]. До відома, у лютому 2019 р. статтю 368² КК України з назвою «Незаконне збагачення» визнано такою, що не відповідає Конституції України рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019 [5].

Цікавою є статистика притягнення до відповідальності за незаконне збагачення в країні за період з 01.01.2014 по 07.07.2021 р.: судами було винесено 8 вироків за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368-2 КК України (2014-2019 р. р.), за ознаками статті 368-5 КК України - справи судами не розглядалися [6].

Положеннями глави 12 розділу Розділ III ЦПК України зі зміненою назвою «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» встановлено формальні підстави, за наявності яких прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) подає позов про цивільну конфіскацію щодо активів, набутих після дня набрання чинності Законом України № 263-ІХ.

Позов може бути пред'явлено на активи, якщо:

- такі активи набуті після 28.11.2019 - дати набрання чинності Законом України № 263-ІХ;

- різниця між їх вартістю і законними доходами відповідача у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (далі – ПМдПО) станом на 28.11.2019 - від 1 003 500 грн., але не перевищує межі, встановленої ст.368⁵ КК України: 6 292 000 грн.);

- різниця між вартістю активів і законними доходами відповідача у 500 і більше разів перевищує розмір ПМдПО, а кримінальне провадження за ст.368⁵ КК України, предметом злочину в якому були ці активи, закрите на підставі пп.3, 4, 5, 8, 10 ч.1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України й пройшли строки на оскарження постанови про закриття кримінального провадження [4].

Фахівці в галузі права зазначають, що з юридичної точки зору, це дуже важливий момент, оскільки цей інструмент змінює підхід доведення щодо походження активів. Адже коли є кримінальне провадження, то обов'язок доказування у кримінальному процесі щодо певної особи покладається на слідчого, прокурора, тобто застосовується презумпція «поза розумним сумнівом», оскільки всі сумніви тлумачаться на користь особи, яка притягається до відповідальності. В той же час, у цивільному судочинстві застосовується цивільна презумпція *«існування розумних підстав вважати»*, оскільки в силу положень ст.ст. 12, 81 ЦПК України за принципом класичної змагальності: «кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень...» [7].

Отже, спір у справі про цивільну конфіскацію має ту незвичну для нашої системи правосуддя особливість: доводиться на відміну від кримінального провадження, не спростовувати доводи прокурора, а доводити факт добросовісного набуття активу, підважуючи доводи переконливими доказами [8].

Отже, підводячи підсумки, можна дійти висновку, що визнання норми про незаконне збагачення неконституційною в Україні в 2019 році спонукало законодавців до пошуку нових шляхів вдосконалення антикорупційного законодавства з урахуванням найкращих міжнародних практик, однією з яких в ситі є визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави поза межами кримінального переслідування, оскільки до переваг цієї процедури відносяться: можливість застосування без засудження особи за вчинення злочину, можливість конфіскації майна, яке перебуває за кордоном, а також щодо майна осіб, наділених імунітетом від кримінального переслідування, відповідність положенням міжнародних договорів та практиці Європейського суду з прав людини. Але аналіз вітчизняної судової практики свідчить про те, що станом 01.06.2022 р., в Україні з цього питання були винесені лише два судових рішення, які набрали чинності: у справах № 991/3401/21 від 13 серпня 2021 р., де позов Спеціалізованої антикорупційної прокуратури задоволено [9], та № 991/3608/21 від 21 жовтня 2021 р., де в задоволенні позову відмовлено [10].

Отже, питання, пов'язані з застосуванням цього інституту цивільного процесуального права потребують подальшого широкого наукового вивчення та дослідження передусім з метою напрацювання рекомендацій для його вдосконалення.

Список використаних джерел

1. The costs of corruption: values, economic development under assault, trillions lost, says Guterres. UN News. URL: <https://news.un.org/en/ story/2018/12/1027971> (дата звернення:07.06.2022).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.05.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12.02.2015 р. № 198-VIII. Дата оновлення: 25.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19/ed20170803/conv#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n70> (дата звернення: 11.06.2022).

5. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 року № 1-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68> (дата звернення: 01.06.2022).

6. Операція «Саджати будемо» провалилась. *Наші гроші*. 2021. <https://nashigroshi.org/2021/07/22/operatsiia-sadzhaty-budemo-provalylas-vyroktiv-za-koruptsiu-stalo-menshe-i-vony-pom-iaxshaly/>

7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 08.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.05.2022).

8. Лазебний Л. Доводити, а не спростовувати. Як в Україні працює інститут цивільної конфіскації. *Юридична газета*. 2021. №22 (752). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/dovoditi-a-ne-sprostovuvati-yak-v-ukrayini-pracyue-institut-civilnoyi-konfiskaciyi.html> (дата звернення: 30.05.2022).

9. Рішення Вищого антикорупційного суду від 13.08.2021, справа №991/3401/21 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://lex.activelex.com/#/jurisprudence/549135241/1/> (дата звернення: 11.06.2022).

10. Рішення Вищого антикорупційного суду від 21.10.2021, справа №991/3608/21 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://lex.activelex.com/#/jurisprudence/537567224/1/> (дата звернення: 11.06.2022).

Букатіна В. О., здобувачка вищої освіти гр. АЮ-201
Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, д. ю. н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Захист прав, свобод та інтересів громадян – це одна з основних цілей держави. Не вимагає доказу твердження те, що домашнє насильство грубо порушує цілий ряд основоположних прав і свобод людини. Сьогодні це глобальна проблема, для вирішення якої міжнародне співтовариство докладає багато зусиль, адже вироблення спільних принципів та засад є основним чинником подолання цього негативного соціального явища. Вираження таких дій об'єктивізовано у міжнародних правових актах й у рішеннях міжнародних інституцій. За офіційними даними, в Україні щодня реєструють близько 570 повідомлень від жертв насильства, кількість звернень від яких щороку стрімко зростає.

На початку ХХІ сторіччя Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, позбавивши кривдників можливості ховатись за ширмою невтручання у приватне життя. Втім схвалений ще у 2001 р. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», хоча й вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам.

Поштовхом до здійснення реформ у даному напрямку став остаточний вибір українським суспільством європейського вектору свого розвитку, який означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам та прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини. З метою закріплення основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Верховна Рада ухвалила відповідний закон. Зокрема, до Кримінального кодексу внесено статтю 126¹ «Домашнє насильство» та статтю 151² «Примушування до шлюбу».

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] регулює питання визначення суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, завдань і заходів щодо запобігання домашньому насильству, надання допомоги та захисту постраждалим особам, відповідальності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству тощо. У 2018 році набули чинності окремі положення цього закону, тоді як остаточної чинності документ набув тільки на початку 2019 року. До цього в Україні не існувало нормативно-правового терміну та кримінального злочину «домашнє насилля»; відповідні дії кваліфікували як адміністративне правопорушення. Завдання та заходи у сфері запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі передбачені Розділом III Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (статті 18, 19 Закону), а також статтею 21² Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Водночас, важливо наголосити, що запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству не має покладатись тільки на державу. Тому з метою забезпечення комплексного, скоординованого підходу Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 затверджено Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [4]. Стаття 28 «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та стаття 21⁸ Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що окремо присвячені виконанню програм для кривдників, вказують на те, що кривдник може бути направлений судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством. Така можливість передбачена в межах судового розгляду кримінальних справ у разі вчинення злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, а також справ про накладання адміністративного стягнення за статтею 173-2 КУпАП «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». Притягнення кривдника до передбаченої змінами до Кримінального кодексу України кримінальної відповідальності за не проходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму [1]. Однак, наразі в Україні програма для кривдників не реалізовується в деяких містах (зокрема, у Чернігові) та існує проблема недостатності кваліфікованих спеціалістів для впровадження даної програми у містах, ОТГ.

Завдяки запровадженню наведених вище міжнародних стандартів та кращих світових практик працівники уповноважених підрозділів органів Національної поліції України отримали право виносити терміновий заборонний припис стосовно кривдника, який вчинив домашнє насильство (стаття 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»). 1 серпня 2018 р. Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 654 був затверджений Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника [3], що стало важливим кроком на шляху практичного впровадження цього нового для української правової системи спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству.

Не менш суттєвою новелою стало запровадження в Україні обмежувального припису стосовно кривдника, який вчинив домашнє насильство або насильство за ознакою статі, винесення якого віднесено до юрисдикції суду (стаття 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно; стаття 21⁵ Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» відповідно; глава 13 «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» розділу IV Цивільного процесуального кодексу України) [1].

Сьогодні найоптимальнішим поступом України у викоріненні проблеми домашнього насильства стала ратифікація Стамбульської конвенції, яка є новаторською міжнародною угодою, яка покликана скоординовано розв'язати проблему домашнього насильства.

Конвенція спирається на чотири підвалини: запобігання, захист, кримінальне переслідування, скоординована політика. Крім того, посилення кримінальної відповідальності, на наш погляд, теж матиме позитивний превентивний ефект, але лише у випадку професійної і грамотної роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 184 с. URL: http://napu.com.ua/wpcontent/uploads/2019/09/VERSTKA_NOVELU_ZAKONOD_AVSTVA-1.pdf. (Дата звернення 14.06.2022).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (Дата звернення 14.06.2022).
3. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.08.2018 р. № 654. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18>. (Дата звернення 14.06.2022).
4. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>. (Дата звернення 14.06.2022).

Бучко Д. В., здобувач вищої освіти I курсу, група АЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОСНОВИ ТА ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

З початку відновлення Незалежності України одним із постійно актуальних питань державного та суспільного життя України є питання конституційного ладу та його гарантій. Поняття конституційного ладу України доволі неоднозначне, а кожен науковець трактує його по-своєму. Така нечіткість спричинена порівняно малим віком існування України як самостійної та незалежної держави.

Гарантії конституційного ладу України – це засоби та способи, які використовуються задля його захисту. Конституційний лад України як система суспільних відносин включає в себе такі суб'єкти: держава Україна та її система державних органів, Конституція України та інші нормативно-правові акти, міжнародні договори ратифіковані Верховною Радою України, політичні партії, організації, об'єднання громадян, народ України як окремий інститут, засоби масової інформації [1].

Первинною основою конституційного ладу України вважається Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року та Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, які визначали нові стандарти суспільного та державного ладу. У 1996 році до цих актів приєдналася і Конституція України.

Гарантування державного ладу України здійснюється багатьма способами та засобами, зокрема і Основним Законом. Конституція передбачає ускладнений порядок змін до I Розділу, оскільки у статтях цього розділу зазначено головні засади конституційного ладу, а саме: суверенність, гуманізм, демократизм, зверхність, програмність, наукова обґрунтованість та інше. Також, відповідно до ч. 1 ст. 157 КУ, зміни щодо скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України є неможливі. Також варто зазначити вплив надзвичайного та воєнного стану, адже згідно із ч. 2 ст. 157 КУ в цих умовах змінювати Конституцію України не можна [2; 3].

III Розділ Конституції також покликаний гарантувати конституційний лад України, оскільки там визначено, що референдум не можна проводити з питань бюджету, податків та амністії [2].

Недоторканість та незмінність конституційного ладу гарантується народом України, а також громадянським суспільством в обличчі політичних партій, організацій, громадянських об'єднань, основним завданням яких є громадянська ініціатива, участь у соціальному, політичному, економічному житті держави та контроль за державними органами та інститутами влади. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 17 КУ справою Українського народу є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Загалом лише народ має право та може визначати й змінювати державний лад [2; 1].

Президент України, як представник органу державної влади здійснює захист Конституції та державного ладу відповідно до наданих йому народом України повноважень, закріплених в Основному Законі. У V Розділі Конституції, присвяченому Президентові України, зазначено: Президент несе відповідальність за вчинення державної зради чи будь якого іншого злочину, Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [2].

Іншим не менш важливим державним органом для гарантування конституційного ладу є Верховна Рада України, яка займається законотворчістю та безпосередньо від імені народу України приймає нові нормативно-правові акти в тому числі задля захисту суспільного ладу. Але окрім законодавчої, Верховна Рада має функцію парламентського контролю, сутність якої полягає у перевірці роботи інших гілок влади, зокрема виконавчої [2].

Пріоритетне місце в гарантуванні конституційного ладу займають Збройні Сили України. За Конституцією вони та інші державні збройні формування покликані безпосередньо захищати суверенітет та територіальну цілісність України, однак за ч. 4 ст. 17 Конституції України вони не можуть обмежувати права і свободи громадян, а також не можуть бути використаними з метою повалення конституційного ладу України, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності [2].

Поважну роль у гарантуванні конституційного ладу України відіграє Конституційний Суд України. Його основною метою є захист Конституції України шляхом розгляду законності внесення змін до неї, прийняття рішень щодо законності запропонованих питань на референдум, розгляд конституційності законів, прийнятих Верховною Радою України та інше [2].

Таким чином, можна визначити, що конституційний лад є гарантованим і захищеним з боку усіх суб'єктів конституційно-правових відносин, а найважливішою запорукою збереження державного ладу є дотримання Конституції України, Законів України та інших актів, які регулюють суспільно-правові відносини.

Список використаних джерел

1. Конституційний лад та його закріплення в Конституції України. Конституційне право України: мультимед. навч. посібник. Київ: НАВС, 2020. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil3.html (дата звернення 03.02.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 в редакції від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348>(дата звернення 03.02.2022).
3. Жукорська Я.М. Гарантії конституційного ладу України. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1122/> (дата звернення 03.02.2022).

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Екологічна функція є однією з найважливіших функцій сучасної Української держави, реалізація якої забезпечується значною кількістю різноманітних органів державної влади, серед яких особливу роль відіграють правоохоронні органи. Правоохоронна форма реалізації екологічної функції держави включає в себе декілька напрямів, головними з яких є захист екологічних прав та інтересів громадян, запобігання екологічним правопорушенням, припинення протиправних діянь, вжиття заходів щодо встановлення, розшуку та затримання правопорушників і притягнення їх до передбаченої законом відповідальності.

Реалізація екологічної функції безпосередньо входить до компетенції таких правоохоронних органів як прокуратура, Національна поліція, Державна екологічна інспекція, державна лісова охорона, органи рибоохорони, служба державної охорони природно-заповідного фонду України. Зауважимо, що правоохоронні органи являють собою цілісну систему спеціальних державних органів, які перебувають у постійній взаємодії в процесі виконання поставлених перед ними завдань. У той же час в чинному законодавстві України немає не тільки спеціального нормативного акта, який визначав би механізм такої взаємодії, а й чіткого переліку самих правоохоронних органів.

Система органів прокуратури на правах структурного підрозділу включає спеціалізовану екологічну прокуратуру, основними завданнями якої є: організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища.

До компетенції Національної поліції як правоохоронного органу належать, окрім інших, функції із забезпечення права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та використання природних ресурсів. Реалізація їх органами Національної поліції охоплює сукупність повноважень, зокрема, у сфері охорони громадського правопорядку; у сфері гарантування громадської безпеки; пов'язаних із проведенням дізнання та досудового слідства у справах про екологічні правопорушення; інших повноважень, пов'язаних із діями щодо забезпечення екологічних прав. При цьому діяльність Національної поліції здійснюється як правило спільно з іншими органами державної влади й місцевого самоврядування [1, с. 158-159]. Варто зазначити, що у чинному законодавстві відсутні спеціальні методично-правові документи, які б визначали специфіку виконання природоохоронної функції поліцією.

Екологічний контроль є тим механізмом, що має забезпечити неухильне виконання всіма суб'єктами норм екологічного законодавства та невідворотність покарання у разі їх порушення. Спеціально уповноваженим органом екологічного контролю (нагляду) є Державна екологічна інспекція України. Наразі система державного екологічного контролю в Україні піддається значній критиці, у зв'язку з чим владою заявлено курс на її реформування.

Одним із можливих напрямків реформування Державної екологічної інспекції України є утворення на її основі екологічної поліції України, яка зможе не лише фіксувати правопорушення, але й вчасно їх попереджувати, поєднуючи у компетенції єдиного органу повноваження щодо здійснення, контрольної, виконавчої, охоронної, оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної функцій. Вбачається, що створення спеціалізованої екологічної поліції збільшить кількість виявлених екологічних правопорушень та злочинів, підвищить якість доказової бази як у справах про адміністративні екологічні проступки, так і у кримінальних провадженнях.

Також, однією з форм оптимізації екологічного контролю може стати розширення системи взаємодії Державної екологічної інспекції України з правоохоронними органами, а саме з Національною поліцією України.

Державна лісова охорона – це правоохоронний орган, метою діяльності якого є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів, включаючи об'єкти тваринного світу в лісах. Основними завданнями держлісоохорони є: здійснення державного контролю за додержанням всіма лісокористувачами, власниками лісів та іншими юридичними і фізичними особами лісового законодавства; забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового господарства та використання лісових ресурсів.

Слід зазначити, що виходячи зі змісту ст. 90 Лісового кодексу, у держлісоохорони подвійна місія. З одного боку, вона є суб'єктом здійснення контролю за додержанням лісового законодавства, а з іншого, - на неї покладаються і функції із забезпечення охорони лісів. Відповідно до тих завдань, які покладаються на цей орган, він наділяється повноваженнями щодо складання протоколів та розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів [2, с. 76].

До числа правоохоронних органів належать органи рибоохорони. На сьогодні вони представлені рибоохоронними патрулями, що були утворені в результаті реформування територіальних органів рибоохорони. Процес реформування супроводжувався кардинальним оновленням кадрового складу, відібраного на основі відкритого конкурсного відбору, підвищенням оплати праці та рівня фахової підготовки нових патрульних, значним фінансуванням із державного бюджету, покращенням технічного оснащення рибоохоронного патруля, запозиченням кращого європейського досвіду. Усе це сприяє становленню якісно нової системи контролю в галузі охорони водних біоресурсів, оперативному реагуванню на протиправні дії, профілактиці та попередженню правопорушень, дає змогу знизити рівень незаконного добування водних біоресурсів [3, с. 77].

Статус правоохоронного органу має служба державної охорони природно-заповідного фонду України, основними завданнями якої є забезпечення додержання режиму охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, попередження та припинення порушень природоохоронного законодавства.

Отже, без належного виконання правоохоронними органами поставлених перед ними завдань ефективна реалізація державної екологічної політики буде неможливою.

Список використаних джерел

1. Гамалюк Б. М. Діяльність Національної поліції України з дотримання державних екологічних гарантій: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 150-161.
2. Юшкевич Х. В. Суб'єктна складова лісових правовідносин у контексті адміністративно-правового регулювання, управління охорони, захисту, контролю за охороною та захистом лісового фонду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т.3. С. 73-79.
3. Городецька І. А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні : сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74-80.

Городній М. С., здобувач вищої освіти І курсу магістратури, група МКПР – 211
Петрик О. Л., доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ КОМБАНТА ПЕРСОНАЛОМ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА ОХОРОННИХ ПІДПРИЄМСТВ

Існуючі тенденції широкого залучення приватних підприємств до військових та охоронних функцій як в умовах збройного конфлікту, так і поза ним зумовлюють необхідність правового регулювання їхньої діяльності на національному та міжнародному рівнях, створення правових механізмів, спрямованих на забезпечення захисту прав людини і жертв збройних конфліктів.

Проблема правового статусу персоналу приватних військових та охоронних підприємств є частиною загальної проблеми правового статусу недержавних суб'єктів

збройних конфліктів. Участь недержавних суб'єктів у збройних конфліктах викликає низку питань щодо їх відповідності міжнародному гуманітарному праву (МГП), зокрема поваги до захищених осіб, таких як цивільні особи [1, с.34].

Усі ці питання, розглянуті з точки зору притягнення недержавних суб'єктів до відповідальності за порушення МГП, викликали і викликають дедалі зростаючий інтерес з боку дослідників і науковців. Хоча недержавні суб'єкти були залучені до збройних конфліктів різним ступенем, їхня роль і характеристики, а також потенційні загрози, які створює їх участь у конфлікті, явно змінюються. Значною мірою це стосується приватних військових і охоронних підприємств [2, с.8]. Наразі не викликає сумніву можливість і здатність приватних військових і охоронних підприємств впливати на безпеку та добробут мільйонів людей у зонах збройних конфліктів.

У зв'язку з цим важливим є визначення статусу приватних військових та охоронних підприємств та їх персоналу, їх спроможності дотримуватися норм міжнародного права під час своєї діяльності під час збройного конфлікту.

Важливим питанням є визначення правового зв'язку між державою та приватними військовими та охоронними підприємствами у разі участі останніх в збройному конфлікті, опосередкованого статусом особового складу приватних військових та охоронних підприємств як учасників бойових дій чи цивільного населення, з метою визначення належності приватних військових та охоронних підприємств до норм міжнародного права захисту прав людини.

Статус приватних військових та охоронних підприємств (а також критерії класифікації цього статусу) залежатиме від виду збройного конфлікту – збройного конфлікту міжнародного рівня, неміжнародного збройного конфлікту, меншою мірою інтернаціоналізованому конфлікті.

Категорія «комбатант» застосовується у разі збройного конфлікту міжнародного характеру, правовий статус персоналу приватних військових та охоронних підприємств під час якого необхідно розглядати окремо від правового статусу приватних військових та охоронних підприємств у неміжнародному збройному конфлікті [3, с.212].

З-поміж іншого, статус будь-яких осіб у період збройного конфлікту міжнародного характеру становлять або комбатанти (або некомбатанти), або цивільне населення. Можливість присвоєння статусу комбатанта персоналу приватних військових та охоронних підприємств можна розглядати у двох аспектах належності до особового складу збройних сил або належності до інших збройних формувань, що відрізняються від збройних сил, але водночас правомірно беруть участь у збройному конфлікті.

Умовою можливості легітимізації участі співробітника приватних військових та охоронних підприємств у міжнародному збройному конфлікті в ролі комбатанта як обов'язкової умови має бути дотримання ним норм міжнародного права, що застосовуються в період збройного конфлікту.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що за відсутності підстав для належності до учасників бойових дій безпосередня участь особового складу приватних військових та охоронних підприємств у бойових діях не тягне за собою зміни їх статусу як цивільного населення, але в останньому випадку, незалежно від наслідків, тягне за собою їхню відповідальність.

Список використаних джерел

1. Горовенко В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. Економічні проблеми будівництва оборони. Наука і оборона. 2013. № 3. С. 33–39.
2. Громовенко К. В. Міжнародно-правове регулювання діяльності приватних військових та охоронних підприємств : автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук : 12.00.11 / К. В. Громовенко; кер. Роботи Т. Р. Короткий; Нац. Ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – 20 с.
3. Невзоров І., Хотенець П. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр). Харків : ХНУВС, 2017. С. 212–214.

ПОДІЛ ВЛАДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Сучасний уряд ґрунтується на кількох ключових принципах права, одним із яких є верховенство права. Сьогодні цей принцип закріплений у більшості країн світу як принцип правової держави чи як принцип верховенства права, фактично виступає як тенденція розвитку сучасної держави. Водночас він часто перетворюється на формальну ознаку цієї тенденції, яка не підтримується по суті.

В умовах, коли верховенство права ототожнюється з правовою державою, формальна законність, людська гідність піддається серйозним загрозам. З іншого боку, досвід розвинутих країн ХХ-ХХІ століть підтвердив, що верховенство права є одним із найефективніших чинників стабільної економіки.

Розподіл повноважень між гілками влади є невід'ємною ознакою правової держави. Отже, дотримання принципу верховенства права накладає юридичні обмеження на виконавчу гілку влади, оскільки вона не може функціонувати поза Конституцією України та поза межами місця, відведеного їй поділом державної влади.

Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України) є розподіл повноважень між різними органами державної влади та недопущення передачі повноти державної влади одній з гілок влади.

Організація та здійснення державної влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликане забезпечити права і свободи людини і громадянина [1].

Концептуально верховенство права полягає в обмеженні свавілля органів державної влади по відношенню до суспільства та до особистості. Межа такого свавілля може бути визначена як безпосередньо судом, так і юридичним принципом чи правовою нормою, яка може бути застосована чи фактично застосована судом.

У практичному сенсі, таким чином, місце судів у системі публічної влади має засвідчувати не лише реальний розподіл влади, а й реальну здатність судової влади обмежувати дискреційні повноваження законодавчої та виконавчої влади і таким чином гарантувати захист від свавілля. Це реально, лише якщо суд (і судові процедури) незалежні від інших гілок влади. Наведене вище розуміння співвідношення між «поділом влади» (традиційно елементом поняття «правова держава») ще більше зближує поняття верховенства права та поняття матеріальної правової держави [2, с.29].

Незалежне правосуддя є ключовим фактором у системі верховенства права (верховенства права), виходячи з таких аргументів:

а) верховенство права можливе лише в ефективному правовому порядку, де першим критерієм такої ефективності є справедливість; система в широкому сенсі (від ефективного розслідування до виконання судових рішень). У цьому сенсі верховенство права є, перш за все, станом реалізації правових норм і принципів, оскільки останні можуть виявити свій «пріоритет» лише тоді, коли вони втілені в життя;

б) верховенство права, як свідчить наведене вище, незалежно від концептуальних підходів, найбільш концентровано втілено в інституційному захисті людської гідності та свободи [3, с. 20].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що здійснення державної влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову означає, насамперед, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень.

Це не виключає взаємодії органів державної влади, у тому числі надання необхідної інформації, участі у підготовці чи розгляді певного питання тощо. Однак така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог статей 6, 19 Конституції України, згідно з якою

органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Копча В. В. Основні принципи верховенства України. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2019. С.28-35.
3. Самбор М. А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 17-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_5_2 (дата звернення - 06.06.2022).

Губаренко К. О., здобувачка вищої освіти I курсу, група КЮ-212
Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИСТОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Питання прав і свобод громадян є головною частиною проблеми про реальний статус особи в суспільстві та державі. Цей статус визначають не лише правові норми, але й інші соціальні норми та має назву соціальний статус людини. Таким чином, правовий статус особистості є частиною соціального статусу особи і стосується тільки її відносин з країною.

Правовий статус особи – це система прав, свобод та обов'язків, закріплених і гарантованих нормативно-правовими актами держави, відповідно до якої особа виступає суб'єктом права (тобто людина, яка має правосуб'єктність) для координації своєї поведінки в суспільстві та державі. Юридичне оформлення реального становища індивіда здійснюється за допомогою різноманітних методів та шляхами, з використанням різних специфічних засобів. Все розпочинається з того, що особа визнається суб'єктом чинного в суспільстві права і наділяється при цьому правоздатністю, після чого вона може вступати у відповідні правовідносини.

Залежно від обсягу прав, свобод і обов'язків розрізняють такі види правового статусу особистості:

- 1) Загальний, або конституційний, статус людини та громадянина;
- 2) Спеціальний, або родовий, статус окремих категорій громадян;
- 3) Індивідуальний статус, що зображає стать, вік, сімейний стан тощо [1].

Загальний (конституційний) статус – це статус особи як громадянина держави та члена суспільства. Він визначається Конституцією та нормативно-правовими актами держави, й не залежить від життєвих обставин, таких як сімейний стан, посада, статі, тощо. Цей статус неподільний і однаковий для всіх громадян та характеризується відносною статичністю, узагальненістю. Зміст статусу – це зазвичай права та обов'язки, які закріплені та гарантовані Конституцією країни. До них не входять численні суб'єктивні права та обов'язки, які постійно виникають внаслідок таких факторів як, трудова діяльність людей та характеру правовідносин. Загальний правовий статус є головним, базовим та центральним статусом для усіх інших.

Спеціальний (родовий) статус зображає особливості становища окремих категорій громадян (наприклад, студентів, військовослужбовців, пенсіонерів, викладачів ВНЗ, викладачів, фермерів, фермерів, робітників, ветеранів тощо). Згідно цього статусу громадяни, які належать до цих груп населення можуть користуватися допоміжними правами та обов'язками, передбаченими законодавством держави, на території якої проживають.

Індивідуальний статус – статус особи як індивідуума, який становить особисті права і обов'язки в їх конкретних, природних і набутих здібностях і своєрідних особливостях (стать, вік, родинний стан, стан здоров'я, релігійні переконання тощо). Цей статус

відрізняється своєю рухливістю: змінюється відповідно до тих змін та обставин, що відбуваються в житті людини [2].

Таким чином, правовий статус особистості включає загальний, спеціальний та індивідуальний статус. Взаємовідношення цих статусів залежить від конкретних ситуацій, що відбулися або відбуваються в певний етап життя людини. Загальний правовий статус для всіх громадян єдиний, спеціальних статусів (родових, групових) багато, індивідуальних існує стільки, скільки осіб перебуває на території держави [3].

Також існує такий статус як міжнародно-правовий статус особи, який включає права, свободи, обов'язки та гарантії, які розроблено міжнародним товариством і закріплені в міжнародно-правових документах. Його захист передбачається як внутрішнім законодавством за допомогою використання конституційно-правових норм та інших норм галузей права, включаючи й норми міжнародного права, що закладені в національному законодавстві у вигляді норм звичайних законів, так і міжнародним правом, виходячи з міжнародно-правових зобов'язань держави, що узяті в рамках підписаних міжнародних багатосторонніх договорів та угод і міжнародними судовими органами, внаслідок вичерпання фізичними особами всіх доступних внутрішньодержавних засобів правового захисту.

Крім того, існують види правових статусів особи за суб'єктами:

- статус громадян, іноземців, осіб без громадянства, осіб з подвійним громадянством, біженців, українських громадян, що перебувають за кордоном;
- статус службових і посадових осіб (депутата, міністра, судді, прокурора, голови обласної державної адміністрації та ін.
- статус осіб, які працюють в екстремальних умовах на оборонних об'єктах, секретних виробництвах) та ін.

Отже, можна зробити висновок, що правовий статус особи є складною, всеохопною правовою категорією, яка складається з системи прав, свобод та обов'язків, а також елементів, що мають значення для його видової характеристики, таких як правоздатність і гарантії реалізації прав, свобод і обов'язків. Правовий статус особистості прямо чи опосередковано орієнтований на людину, відповідну категорію людей та реальні зміни, що відбуваються в житті тієї чи іншої особистості.

Список використаних джерел

1. Полховська І. К. Поняття та принципи конституційно-правового статусу особи в Україні. Право і суспільство. 2012. №4. С.19-23. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/4_2012/05.pdf (дата звернення 25.11.2021)
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник.. Харків, Вид-во «Консум», 2001. 656с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1693.html> (дата звернення 25.11.2021)
3. Шульга, А. М. Правовий статус особистості, його види. Право і безпека. 2012. № 2 (44). С. 19-22. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5764> (дата звернення 25.11.2021)

Дрозд В. І., здобувач вищої освіти 1 курсу, група КЮ-212

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВИДИ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ

Вибори належать до одного з найстаріших інститутів людства і найважливіших інструментів демократії. Однією з особливостей сучасних демократичних режимів є чесна участь громадян у виборах, та можливість управляти державою через представників, які, найчастіше, отримують свої мандати саме на виборах. Отже, вибір виборчої системи є фундаментальним для країн світу.

Актуальність теми обумовлена важливістю розуміння сутності різновидів виборчих систем.

Мета тез доповіді – охарактеризувати найпопулярніші види виборчих систем та визначити їх різновиди.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення, праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: М. Баймуратова, С. Бірча, І. Кресіної, В. Кобржицького, П. Мартиненка, Б. Рейлі, В. Мельниченко, Ф. Тоді та ін.

Аналіз наукової літератури показує, що світова історія виокремила три основні види виборчих систем: мажоритарну, пропорційну та змішану.

Мажоритарна виборча система вважається найстаршою з-поміж використовуваних у наш час [1, с. 58]. Її назва походить з французької мови та означає – більшість. Головною особливістю є те, що за цією системою депутатський мандат отримує тільки той кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів, а усі інші не обираються. Система використовується для виборів на різних рівнях, починаючи від місцевого самоврядування до національного парламенту. Також є розділ по округах. З одної сторони в унімінальній мажоритарній системі вибори проходять по одномандатним округам. З іншої є поліномінальна, де вже утворюються багатомандатні округи. Система є досить простою для обрахунків та дозволяє контролювати діяльність депутата. Депутат несе відповідальність перед своїми виборцями та повинен працювати на їх інтереси. Одномандатність означає що виборець голосує тільки за одного кандидата, натомість у багатомандатних округах може голосувати за певного кандидата та партійний список.

В залежності від визначення більшості голосів існує диференціація на мажоритарну систему абсолютної більшості, мажоритарну систему відносної більшості та мажоритарну систему кваліфікованої більшості.

За системи абсолютної більшості треба набрати 50 відсотків виборців + 1 голос. За такої системи проходять зазвичай два тури, у першому обираються два лідери (не обов'язково тільки два), які вже переходять до другого туру. Система може призвести до можливості перевиборів за умови рівної кількості голосів, що є недоліком.

Наступною є система відносної більшості, за якою треба отримати більшість голосів відносно конкурентів в один тур [2]. Завдяки такій системі можна сформувати стабільний та ефективний уряд. Перевага цієї системи в її простоті та можливості обрати кандидата за один тур. Але також є і недолік, а саме, то що за цією системою кандидат може бути обраний не більшістю виборців, а навіть абсолютною меншістю. Це буде суперечити принципам демократії.

Остання система – кваліфікованої більшості, вона характеризується потребою набрати встановлену законом більшість, як правило 2/3 чи 3/4 голосів. Ця система є досить рідкісною, вона використовується, наприклад, в Чилі для Палати депутатів, де парламентарі обираються за двомандатними виборчими округами. Якщо партія набирає дві треті від числа голосів, вона отримує обидва мандати від округу, але якщо вона не має такої кількості, мандати переходять двом партіям, що мають найбільшу кількість голосів. Існує думка, що ця система найбільше з-поміж інших відображає волю народу, але дуже рідко кандидати мають таку підтримку від виборців.

Далі на черзі, пропорційна виборча система. При такій виборчій системі мандати розподіляються тільки між партіями згідно з кількістю отриманих ними голосів та округи завжди багатомандатні. Передбачається застосування виборчого порога, що являє мінімальну кількість голосів які треба набрати щоб узяти участь у розподілі мандатів [3 с. 76]. Вона не втрачає голоси виборців та є математично точною зі врахуванням усіх думок суспільства. За цієї системи зменшуються можливості для маніпуляції виборцями та обходяться проблеми мажоритарної системи. Наприклад «джеррімандерінг» – це явище при якому границі виборчих округів визначаються не правильно, що створює нерівність виборчих округів та політичних сил на них. З іншої сторони послаблюється контакт кандидата з виборцями, партії можуть продавати місця у списку, посилюється контроль партії за окремими кандидатами. Він стає залежним від партійного керівництва, завдяки якому має мандат. Також зменшується стабільність уряду що може призвести до унеможливлення його роботи та нестійкості коаліції при якій неможливо утворити нову, що призведе до дострокових парламентських виборів.

Диференціюється пропорційна система на такі види: з жорсткими списками, з преференціями, з напівжорсткими списками.

Жорсткі списки є закритими, тобто виборець голосує саме за список партії. У бюлетенях вказуються тільки назва, емблема, іноді перші номери в списку.

За преференціями виборець голосує не тільки за партію, а також за окремих кандидатів у списку якому віддає перевагу. При рівній кількості преференцій мандат отримує той кандидат, що стоїть вище по списку.

Напівжорсткий список гарантує мандат першому кандидату по списку, а наступні обираються від кількості голосів, які були віддані за партію.

Останньою найбільш розвиненою та успішною є змішана виборча система, яка поєднує в собі переваги мажоритарної та пропорційної системи намагаючись позбавитися від їх мінусів.

Змішана виборча система є своєрідним симбіозом мажоритарної та пропорційної системи. Існують різні варіації змішаної виборчої системи, найпростішим є паралельне комбінування, суть якої полягає в тому що половина кандидатів обираються по мажоритарній, а інші по пропорційній системі, однак можуть бути і варіації з переважанням тієї чи іншої основоположних систем. Основним недоліком такої системи є складність співпраці депутатів обраних різними шляхами у парламенті.

Отже, у світі виділяються три найпопулярніші види виборчих систем. Усі ці системи мають свої переваги та недоліки. До кожної країни з її особливими традиціями та історією може не підійти успішна виборча система іншої країни. Кожен народ має знайти саме свій шлях вибору свого представництва у державних органах.

Список використаних джерел

1. Кобржицький В. В. Мажоритарна і пропорційна виборчі системи: переваги та недоліки. *Освіта регіону. Політологія, психологія, соціальні комунікації*. 2009. № 2. С. 58-62. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/73> (дата звернення: 09.06.2022).
2. Поняття, характеристика та риси мажоритарної виборчої системи. *Освіта. ua*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9529/> (дата звернення: 09.06.2022).
3. Мельниченко В. Виборчі системи у світовій політичній практиці. *Віче*. 1997. № 3. С. 74-88.

Жук П. В., здобувачка вищої освіти III курсу, група КЮ-192
Переверза А. М., здобувачка вищої освіти III курсу, група КЮ-192

Науковий керівник – **Керноз Н. Є.**, старший викладач
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПОРЯДОК ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В СУДІ: НОВОВВЕДЕННЯ

Конституційними засадами діяльності політичних партій, їх обмеження чи заборони в Україні є гарантоване право: «...на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних...та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» (ст. 36); але з можливістю заборони «діяльності об'єднань громадян...лише в судовому порядку»(ст.37)[1].

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України особливо актуальним постало питання припинення діяльності політичних партій, в дія яких вбачається порушення конституційних засад, закріплених в ч.1 ст.37 Основного Закону. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони (розпуску, примусової ліквідації) політичних партій» від 03.05.2022 р. № 2243-IX (далі – Закон України № 2243-IX)[2] вперше на законодавчому рівні деталізовано виписані особливості провадження у справах про заборону політичної партії в статті 289³ Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, а саме:

по-перше, принципово змінена виключна підсудність, оскільки відповідно до п.2 ч.2 ст.22 КАС України судом першої інстанції визнаний апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, відповідно до ч.1 ст.27 КАС України, за яким залишилося вирішення справи про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії;

по-друге, право звернутися з адміністративним позовом про заборону політичної партії без сплати судового збору має суб'єкт владних повноважень (далі – СВП) в особі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань;

по-третє, конкретизована процедура направлення позовної заяви й додатків до неї відповідачу, іншим учасникам справи або надання їх для ознайомлення в судовому засіданні;

по-четверте, суди незалежно від інстанції мають вирішити справу протягом одного місяця після відкриття провадження;

по-п'яте, виписані невідкладні процесуальні дії суду першої інстанції у разі завершення розгляду справи шляхом ухвалення повного рішення, а саме:

5.1. надсилає копії матеріалів справи в електронному вигляді до суду апеляційної інстанції;

5.2. повідомляє про це позивача для опублікування оголошення у порядку, передбаченому ч.5 ст.289³ КАС України з оприлюдненням на офіційних веб-сайтах Міністерства юстиції України й Верховної Ради України;

по-шосте, вважається, що учасники справи, всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд такої справи, призначення, дату, час і місце судового засідання, ухвалення і зміст оприлюдненого судового рішення у ній через три дні з дня оприлюднення такого оголошення, при цьому неприбуття їх у судові засідання не перешкоджає розгляду справи в судах незалежно від інстанції;

по-сьоме, час апеляційного оскарження на рішення (ухвалу) суду протягом двадцяти (десяти) днів з дня його (її) оприлюднення;

по-восьме, судом апеляційної інстанції є Верховний Суд у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів,

по-дев'яте, рішення Верховного Суду є остаточним і касаційному оскарженню не підлягає[3].

При цьому, для правильного встановлення юрисдикції необхідно відмежувати три близьких за змістом поняття: «об'єднання громадян», «політична партія», «громадське об'єднання». Для цього необхідно зробити екскурс у законодавство за хронологією. Відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» від 06.1992 р. № 2460-ХІІ: об'єднанням громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнавалися політична партія або громадська організація[4], який 01.01.2013 р. втратив чинність на підставі прийняття Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Цим Законом принципово змінені організаційно-правові форми громадського об'єднання на громадську організацію чи громадську спілку, визначення яких виписані в ч.ч.3, 4 ст. 1 Закону; та за п. 1 ч. 2 ст. 2, дія на відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності політичних партій більше не розповсюджується[5].

Тому, спеціальним Законом України «Про політичні партії» від 05.04.2001 р. №2365-III, який змінювався понад 35 разів[6] врегульовані різні аспекти щодо обмеження (ст. 5), заборони (ст. 21), припинення (ст. 23) їх діяльності. В світлі нововведень Закону України № 2243-IX щодо заборони діяльності політичних партій виписані нові програмні цілі або дії, якщо вони спрямовані на: «виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації та/або Республіки Білорусь проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України (п.10 ч.1 ст. 5), глорифікацію та інші виправдання дій

та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України...» (п.11 ч.1 ст.5)[6].

Доречно, в контексті досліджуваної проблематики, навести положення статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII щодо можливості певних СВІП запроваджувати та здійснювати в межах дозволених ст.ст.37, 64 Конституції України тимчасових обмежень конституційних прав, свобод, інтересів різних осіб (людини, громадянина, юридичних осіб), зокрема, з «...питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення»[7].

Наразі, необхідно наголосити на положеннях новоприйнятого Закону України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX, відповідно до ст.11 якого: «діяльність політичних партій, включаючи ведення агітації та/або використання будь-яких предметів, на яких зображена символіка політичних партій, у системі національного спротиву заборонена»[8].

Отже, проаналізувавши положення Закону України «Про політичні партії» щодо досліджуваної проблематики, можна зробити наступні висновки: 1) заборона діяльності політичної партії як й анулювання реєстраційного свідоцтва останньої є підставами для припинення державного фінансування її статутної діяльності (п.4 ч.1 ст.17⁸); 2) заборона діяльності політичної партії виступає як захід, який може вживатися в разі порушення нею норм Конституції України та інших законів (п.2 ч.1 ст. 19); 3) заборона політичної партії й анулювання реєстраційного свідоцтва мають однаковий наслідок – припинення її діяльності (ст. 23).

На основі дослідженого чинного законодавства, пропонуємо внести в Кодекс адміністративного судочинства України наступні зміни: 1) доповнити ч.1 ст.19 КАС України пунктом такого змісту: «спори, що виникають з приводу заборони чи анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії»; 2) частину 5 статті 46 КАС України доповнити пунктом з наступним змістом: «про заборону чи анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії», оскільки політичні партії й громадські об'єднання це різні за змістовим навантаженням поняття.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.06.2020 р.).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій: Закон України від 03.05.2022 р. № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-IX#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
3. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 24.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
4. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 2460-XII. Втрата чинності від 01.01.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Дата оновлення: 16.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. Дата оновлення: 18.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 24.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).
8. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. Дата оновлення: 19.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 08.06.2022 р.).

Кальян А. В., здобувач вищої освіти гр. КЮ-201
Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, д. ю. н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДЕРЖАВНА ЗРАДА ТА ШПИГУНСТВО: ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ЇХ РОЗМЕЖУВАННЯ

Україна, як демократична, соціальна, правова держава розвивалася упродовж усього періоду її незалежності. Одним із чинників розвитку є показник удосконалення законодавства, зокрема, кримінального. А повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року спричинило внесення до Кримінального кодексу (далі – КК) України особливих змін: тих, що стосуються воєнного стану та порядку регуляції покарань за діяння, скоєні у цей період.

Разючих змін зазнав і Розділ I КК України – злочини проти основ національної безпеки. Їх родовим об'єктом є суспільні відносини, що стосуються охорони основ безпеки нашої держави, тобто територіальної цілісності і недоторканності, конституційного ладу, обороноздатності тощо. Ми вважаємо, що з цих положень можна виокремити і мету, характерну для таких злочинів – правопорушники прагнуть до зміни чи повалення конституційного ладу, мають на меті зашкодити суверенітету чи навіть захопити державну владу, погіршити обороноздатність держави [1, с. 200]. Тож, злочини проти основ національної безпеки України – це суспільно небезпечні дії умисного характеру, що регулюються кримінальним законодавством і спрямовані на повалення конституційного ладу, територіальної недоторканності та суверенітету. До групи таких злочинів належать державна зрада (ст. 111 КК) та шпигунство (ст. 114 КК). Варто розглянути детальніше особливості їх розмежування саме у період воєнного стану, адже зміни, що були внесені до кримінального законодавства України у 2022 році торкнулися і питань регулювання саме цих злочинів [2].

На нашу думку, варто провести детальніший аналіз особливостей регулювання вищезазначених статей, враховуючи актуальні зміни законодавства. Тож, до основних критеріїв виділення відмінностей між державною зрадою та шпигунством належать такі:

1. Суб'єкт. Особливістю суб'єкта державної зради є те, що це громадянин України (тобто спеціальний суб'єкт), який досяг 16 років. Шпигунство ж має іншого спеціального суб'єкта, досягнувшого такого віку – іноземець чи особа без громадянства.

2. Суб'єктивна сторона. Державна зрада характеризується виною у формі прямого умислу, тобто суб'єкт бажає настання суспільно небезпечних наслідків – повалення територіальної недоторканності, економічної та інформаційної безпеки тощо. Шпигунство ж характеризується умислом щодо свідомого збирання чи передачі іноземній організації, державі чи їх представникам необхідних відомостей [3, с. 117].

3. Об'єкт. Державна зрада має об'єкт, що становлять суспільні відносини у сфері забезпечення національної (внутрішньої) безпеки. У свою чергу, безпосередній об'єкт шпигунства – міжнародна (зовнішня) безпека України, тобто суспільні відносини, що стосуються національної безпеки у політичній, економічній, оборонній, науково-технічній сферах [4, с. 58].

4. Об'єктивна сторона. Що стосується державної зради, то вона може мати такі форми, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (варто розглядати у двох значеннях: фізичному (перехід, пов'язаний із переміщенням на територію ворожої держави) та інтелектуальному (допомога ворожій державі, що здійснюється з території України)), шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (не має значення сторона висловлення такої ініціативи, при цьому підривна діяльність реалізується шляхом здійснення будь-яких дій, пов'язаних зі спробою втручання у систему вищих органів влади, зовнішню та внутрішню політику, що здійснюється ними)

[2, 5, с. 324]. Шпигунство ж виявляється у передачі (усної, письмової, з використанням тайників, по радіо тощо) або збиранні (викрадення, фотографування, підслуховування телефонних розмов і т. п.) [1, с. 202] з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю (це інформація в економічній сфері, сфері оборони, науки та техніки, правопорядку та безпеки зовнішніх зносин, у разі розголошення якої національна безпека України може зазнати значної шкоди) [2, 6]. Ми вважаємо, шпигунство, як елемент державної зради, варто відрізнити від шпигунства, регламентованого ст. 114 КК, за визначенням суб'єкта злочину.

5. Зміни, що стосуються воєнного стану. Ст. 111 КК України 3 березня 2022 року була доповнена частиною 2, котра стосується безпосередньо регулювання дій, що становлять об'єктивну сторону державної зради у період воєнного стану. На нашу думку, внесення змін було зумовлене, у першу чергу, необхідністю збільшити розмір санкції саме за це діяння у такий період. Також Кримінальний закон було доповнено ст. 111¹ – колабораційна діяльність, а 14 квітня 2022 року – ст. 111² (пособництво державі-агресору). Ст. 114 – шпигунство – змін не зазнала.

6. Покарання. За ч. 1 ст. 111 дії, що становлять об'єктивну сторону державної зради караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Ч. 2 ст. 111 регулює визначення санкцій за ці ж дії, вчинені в умовах воєнного стану – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Покарання за шпигунство не має модифікацій в умовах воєнного стану і становить позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

7. Умови заохочувальної норми. Ч. 3 ст. 111 передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у разі не вчинення дій на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників та, як наслідок, добровільної заяви до органів державної влади про отримане завдання та зв'язок із ворожою стороною. Стаття, що регулює шпигунство, передбачає 3 умови звільнення від відповідальності: 1) припинення діяльності, що визначається як шпигунство; 2) добровільне повідомлення органів державної влади; 3) відвернення шкоди інтересам України внаслідок такого повідомлення [2].

Отже, державну зраду та шпигунство можна розмежувати за такими критеріями як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, зміни, що стосуються воєнного стану тощо. А розширення спектру кримінально протиправних дій безпосередньо під час воєнного стану дало можливість не ставити на паузу розвиток кримінальної політики регулювання злочинів проти основ національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Михайлуца М. І. Кримінально-правова природа державної зради та шпигунства. *ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО*. 2017. № 3 (2). С. 199-203.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III в редакції від 23. 04. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12. 06. 2022 р.).
3. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-е вид., перероб та доп. К.: 2014. 198 с.
4. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 08. Львів, 2019. 218 с.
5. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. К. : Правові джерела, 2008. 894 с.
6. Про державну таємницю: закон України від 21. 01. 1994 р. № 3855-XII в редакції від 15. 03. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення 13. 06. 2022 р.).

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ І РІШЕННЯ СУДУ

Принцип верховенства права являє собою своєрідну систему поглядів та концепцій на формування та розвиток правової дійсності. Однією з характерних властивостей зазначеного принципу, яка визначає його спрямованість та вплив на правову систему, а також одним із його елементів є принцип правової визначеності.

Єдиної узгодженої на законодавчому або понятійно-категоріальному рівні дефініції поняття «правова визначеність» не існує, однак виходячи із наукового доробку, аналізуючи ознаки, притаманні принципу правової визначеності, варто зазначити, що він чітко пов'язаний з такими поняттями, як правова певність, прогнозованість, стабільність, передбачуваність законодавства тощо.

Як зазначає С. Головатий, верховенство права як визначеність формує концепцію права, де характерні властивості його установчих принципів полягають у тому, щоб забезпечити правовими межами громадян, аби вони могли передбачити з упевненістю юридичні наслідки своїх дій. Автор виділяє три установчі принципи, які характеризують верховенство права як визначеність. Ними є: 1) закон – спрямований у майбутнє; 2) закон – зрозумілий; 3) закон – загальний. Відповідно до першого принципу, держава має зробити текст закону доступним для суб'єктів суспільних відносин, та дотримуватись тих нормативно-правових актів, які вона запровадила, застосовуючи їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю [1, с. 178].

Відповідно до другого принципу, громадяни повинні розуміти зміст (сенс і межі) юридичних норм, спрямованих у майбутнє, так само, як їх розуміє і влада. Інакше вони не матимуть змоги передбачити з впевненістю юридичні наслідки своїх дій.

Принцип загальності означає те, що нормативний акт має містити у собі принцип рівності. Кожна юридична норма має правильно застосовуватись до всіх випадків, які відповідають умовам, викладеним у ній, щоб схожі справи вирішувалися в аналогічний спосіб (має бути напрацьована певна доктрина прецеденту та/або певна форма кодифікації), а відмінні – в інший спосіб, оскільки якщо два схожі випадки, на які спрямована норма, розглядатимуться в різний спосіб, тоді закон буде непередбачуваним; а якщо юридична норма сприймається в межах універсалізації, то вона логічно застосовується однаково до всіх випадків, на які спрямована [2, с. 154]. Так, ЄСПЛ зауважує, що єдність у застосуванні правових норм у подібних правовідносинах є невід'ємною складовою правової визначеності, яка, серед іншого, гарантує певний ступінь стабільності правової ситуації та сприяє утвердженню суспільної довіри до суду. Стійка непослідовність судової практики, з іншого боку, може спричинити стан правової невизначеності, що, вірогідно, призведе до зниження суспільної довіри до судової системи, в той час як така довіра з очевидністю становить собою необхідний компонент держави, заснованої на верховенстві права [3].

З огляду на вищенаведене, усі нормативно-правові акти мають відповідати вимогам законності, логіки, та не суперечити один одному. Нормативно-правовий акт становить обов'язковий еталон поведінки, модель майбутніх вчинків громадян, діяльності суб'єктів владних повноважень та інших учасників суспільних відносин. У змісті законів та інших нормативних актів недопустима невизначеність регулювання відносин, що виникають між суб'єктами, яка може спричинити їх неоднозначне або довільне тлумачення. Недоліки юридичної конструкції правової норми зумовлюють негативні наслідки, пов'язані із обмеженням або порушенням прав і свобод суб'єктів суспільних відносин.

Принцип правової визначеності безпосередньо не закріплений у національному законодавстві, але його значущість для результативного правового регулювання підтверджується практикою Конституційного Суду України.

Власне бачення правової визначеності Конституційний Суд України сформулював у Рішенні від 22 вересня 2005 року N 5рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками, в якому зазначається, що «із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини).

Цим Конституційний Суд України наголосив, що невизначеність, нечіткість правової норми призводить до її неоднакового розуміння та тлумачення, що в практичній площині призводить до різного застосування. Така неврегульованість чи відсутність визначеності в діяльності органів державної влади щодо особи, зокрема забезпечення, додержання чи реалізації прав і свобод людини і громадянина, може мати негативні наслідки і призвести до сваволі. Визначеність правового регулювання має на меті запобігти будь-якому її прояву щодо особи [4].

Виходячи із вищенаведеного, принцип правової визначеності відіграє надзвичайно важливу роль під час прийняття судових рішень. Відтак, верховенство права як визначеність вимагає, щоб судді розв'язували складні ситуації на основі загальної субстантивної норми, яка є однозначною і від якої походять всі принципи та правила, що є принагідними для вирішення справи [2, с. 764]. Судова практика є засобом, який деталізує формулювання правової норми у конкретних випадках шляхом нормозастосування та тлумачення норм права. Під час розгляду і вирішення судових справ необхідно дотримуватися особливої чіткості та ясності при тлумаченні правових норм, оскільки судові рішення розглядається як правова гарантія захисту основоположних прав і свобод суб'єктів суспільних відносин від свавільного втручання, обмежень та порушень.

Варто зазначити, що важливим компонентом забезпечення єдності судової практики та її авторитетності, зокрема з питань дотримання принципу правової визначеності, є все частіше звернення національними судовими органами до практики ЄСПЛ. Зокрема, аналіз практики ЄСПЛ дає можливість стверджувати, що в процесі нормозастосовчої діяльності Суд виокремив та надав змістовного наповнення таким складовим принципу правової визначеності, як ясність та чіткість правової норми, заборона зворотної дії нормативно-правових актів, передбачуваність дії нормативно-правових актів та діяльності органів публічної влади, захист легітимних очікувань особи. ЄСПЛ визначив, що невід'ємною частиною права на доступ до суду, на справедливий судовий розгляд є остаточність та обов'язковість виконання рішення суду, яке набрало законної сили. Така практика дала новий поштовх доктринальним розробкам складових принципу правової визначеності, а також виступила допоміжним джерелом для нормозастосовчої діяльності, зокрема, судової.

Таким чином, задля узгодженого та гармонійного розвитку суспільних відносин, формування демократичних цінностей, гуманістичної організації діяльності суб'єктів владних повноважень, відчуття захищеності серед суб'єктів суспільних відносин та ефективного розвитку системи законодавства, текст нормативно-правового акту повинен бути чітким, логічним, зрозумілим та передбачуваним. Суб'єкт суспільних відносин має самостійно або за допомогою правника розуміти значення та юридичні наслідки своїх дій, бути переконаною у стабільності нормативних актів та у можливості реалізації своєї поведінки відповідно до цих актів.

Стабільне та чітке для розуміння законодавство, яке унеможливорює виникнення подвійних тлумачень правових норм, є запорукою гармонійного розвитку суспільних відносин, врегулювання процесу розподілу повноважень між суб'єктами, захисту прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 р. / пер. С. Головатого. *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.
2. Головатий С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Київ : Фенікс, 2006. Кн. 2: Від доктрини до принципу. 1276 с.

3. Nejdet Sahin and Perihan Sahin, no. 13279/05, § 51, 58, 20 October 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107156>

4. Рішення у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками). *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 5. С. 19.

Петрик О. Л., доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Канаєва В. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури, група МКПР-211
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОЛОДЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СПРОТИВ ТА ВОЛОНТЕРСТВО

У 2014 році росія розв'язала війну на Сході, а в лютому 2022 року розпочала повномасштабне вторгнення на територію України вздовж усієї лінії спільного кордону та з території Білорусі, що дало поштовх для соціальної активності молоді, зокрема волонтерства, та розвитку руху спротиву.

Молодь, як найбільш соціально активна група серед суб'єктів суспільних відносин, є не лише носієм цінностей та національних ідей, а й головним рушієм соціально-економічних, політичних та культурних перетворень, що сприяють процесам державотворення, зародження основоположних принципів розвитку національної свідомості, самоідентифікації та формування активного та небайдужого громадянського суспільства.

В умовах повномасштабної війни, прояву антигуманістичних ідеалів та імперіалістичних намірів росії, коли українське суспільство об'єднане не лише спільною бідною, зумовленою діями ворога, а й єдиною метою, спрямованою на збереження незалежності та територіальної цілісності держави, молодь відіграє важливу роль у формуванні національного руху спротиву та підтримці громадян в усіх сферах суспільного життя, створюючи добровольчі формування задля підтримки оборони та займаючись волонтерською діяльністю.

Свій стрімкий розвиток волонтерський рух в безпековій сфері розпочав після початку російської агресії 2014 року, обумовленої намаганням окупаційної влади поширити путінський режим у східних регіонах України. Наразі створена незліченна кількість волонтерських об'єднань, діяльність яких спрямована на підтримку України та її громадян, не тільки на території нашої держави, а й далеко за її межами.

Діяльність волонтерських організацій регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких важливе місце відведене Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 №3236-VI, яким визначено поняття волонтерської діяльності, напрями її здійснення, особливості правового статусу волонтерів та діяльності волонтерської організації [1].

Окрім гуманітарних цілей, волонтерська діяльність на території України передбачає право осіб на фінансування оборонної сфери. Зокрема, 8 квітня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави». Ст. 2 Закону України «Про оборону України» доповнено частиною 7: «Фінансування потреб національної оборони держави може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб», а в Законі України «Про Збройні Сили України» ст. 15 доповнили так: «Фінансування Збройних Сил України може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб».

30 жовтня 2014 року наказом Міністерства фінансів № 1089 затверджений Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної

агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС). Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів, визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Важливим внеском в оборону держави під час збройної агресії проти України, є участь громадян, зокрема представників молоді, у силах територіальної оборони.

Згідно пункту 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про основи національного спротиву» в визначено, що «доброволець Сил територіальної оборони Збройних Сил України – громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, який перебуває в Україні на законних підставах впродовж останніх п'яти років та на добровільній основі зарахований до проходження служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України». Пункт 2 частини 1 статті 1 цього Закону визначає «добровольче формування територіальної громади – як воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади». Водночас, Закон визначає поняття національного спротиву як комплексу заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України [2].

Територіальна оборона ґрунтується на принципах територіальності, масовості, мінімального часу на розгортання та приведення своїх підрозділів у готовність до бойових дій. При узгодженому застосуванні сил і засобів територіальної оборони всебічно враховуються моральні та психологічні фактори особового складу.

Територіальна оборона складається з наступних складових: військової, цивільної та військово-цивільної. Військова складова територіальної оборони включає органи військового управління, військові частини Сил ТрО Збройних Сил України, інші сили і засоби сил безпеки та сил оборони, які залучаються до виконання завдань територіальної оборони [3, с. 37].

Основними завданнями ТрО є посилення охорони державного кордону, захист населення, територій та природного середовища у випадку надзвичайної ситуації, ліквідація наслідків бойових дій, забезпечення роботи державних органів, охорона важливих об'єктів, забезпечення вимог для розгортання військ, охорона порядку у випадку оголошення військового стану та багато інших.

Таким чином, виходячи із вищенаведеного, національний спротив та волонтерський рух є важливим елементом стримування ворожої агресії, потужною зброєю, що служить механізмом захисту незалежності та територіальної цілісності України, рушієм у якому є сучасна свідомо молодь. З огляду на зазначене, займаючи активну життєву позицію, проявляючи соціальну активність, та долучаючись до захисту України у будь-яких доступний спосіб, молодь наближає перемогу правди та непокірності українського народу над рашистським режимом, що пропагує жорстокість та цинізм.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 №3236-VI у редакції 03.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 18.06.2022).
2. Про основи національного спротиву : Закон України від 01.08. 2021 р. № 1702-IX у редакції від 12.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>. (дата звернення 12.06.2022 р.)
3. Муленко, О., Турчін, В., Бондаренко, С., & Павленко, А. (2022). ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ УКРАЇНИ. *Молодий вчений*, 2 (102), 34-40. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-7>

Карецька А. І., здобувачка вищої освіти II курсу, група ПД-211
Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інформаційні технології в нашому суспільстві передбачають грамотне вміння працювати з інформацією. Це безпосередньо пов'язано з обробкою та передачею інформації. В наш час епоха цифрових технологій розвивається дуже швидко та прогресивно, тому важко уявити теперішнє суспільство без них, але, що ж таке інформаційні технології взагалі? Як відомо, це система методів, процесів та способів використання обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей [1].

Використовуючи інформаційні технології можна з легкістю отримати доступ до інформації яка вас цікавить, а також це дозволяє спілкуватися з людиною, яка знаходиться на іншому кінці світу. Звичайно це дуже зручно, але в цьому є свої недоліки: отримання конфіденційної інформації іншої людини.

В кожного з нас є соціальні мережі, які також відносяться до цифрових технологій. В них ми можемо знайти різноманітну інформацію про наших друзів, знайомих та родичів. Маємо на увазі не тільки біографічні дані, як-то прізвище, ім'я, по батькові, дату й місце народження особи, національність, освіту, досвід роботи, відомості про сімейний стан, адресу проживання. До персоніфікованої інформації також належать відомості про фінансовий стан, стан здоров'я, релігійні, політичні переконання, «у тому числі ті, що відбуваються з використанням електронних комунікацій, та багато інших відомостей, які створюються, збираються, зберігаються, поширюються та використовуються в інший спосіб як з відома, так і без відома особи, якої вони стосуються» [1].

Слід наголосити, що право на приватність одержало своє міжнародне визнання із прийняттям Загальної декларації прав людини. Воно проголошується у Статті 12 Декларації: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте й сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [2].

Отже, необхідність правового забезпечення права на приватність в умовах розбудови інформаційного суспільства викликана тим, що це право знаходиться в самій серцевині персональних комунікацій. Ми вважаємо, що питання про захист права людини на приватність в епоху цифрових технологій є глобальним і потребує вирішення.

Список використаних джерел

1. Информационные технологии. URL: kunegin.narod/index.html (дата звернення: 14.11.2021).
2. Загальна декларація прав людини: Декларація Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 14.11.2021)
3. Пазюк А. В. Право на приватність в інформаційному суспільстві URL: http://cyberpeace.org.ua/files/pravo_na_privatnist__v_informacii_nomu_suspil_stvi.pdf (дата звернення: 14.11.2021).

Карпова І. Г., к. пед. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Діти – це майбутнє будь-якого народу, і від того, в яких умовах вони будуть виховуватися, багато в чому залежить доля майбутнього будь-якої держави чи нації. Разом із тим, як свідчить історія, довгий час як у суспільній думці, так і у світовій правовій

теорії чи практиці поняття “права дітей” взагалі не існувало чи було неактуальним. В стародавні часи діти були позбавлені будь-яких громадянських прав. У Давні часи (1000 р. до н. е. – 500 р. н. е), в умовах вже сформованої патріархальної сім’ї, незаперечним володарем дитини був батько, виховання відбувалось шляхом дресирування з метою підготовки до життя і занять тим, чим, як правило, займався батько, тобто дітей готували як майбутніх воїнів, чи ремісників, або для занять сільським господарством та ін.. У Середньовіччі (5-15 ст.) діти мали, в першу чергу, економічну вартість, від їх роботи реально також залежав загальний прибуток сім’ї; діти, як правило, наслідували, професію батьків. Разом із тим, у перехідні часи Ренесансу, починаючи з 16 ст., у суспільних поглядах хоч і домінує усталений погляд середніх віків про необхідність суворох тілесних покарань дітей, але, одночасно, починає відстежуватися тенденція часів Античності щодо більш гуманного відношення до підростаючого покоління.

З розвитком науки й техніки, промислового виробництва у 18-19 ст. роботодавці охоче почали використовувати працю дітей, оскільки вона коштувала набагато дешевше, діти не піднімалися на страйки; починали іноді працювати з 4-х (!)- річного віку по 12-18 годин на день [1]. Отже, у 19 - на початку 20 ст. із зростанням потреби у грамотних працівниках, з одного боку, звертається увага на необхідність освіти дітей, з іншого – починаються перші дискусії про необхідність захисту прав дітей [2]. Перші з них впровадили у Франції у 19 ст., коли у 1841 році були прийняті перші закони з поліпшення умов життя і праці дітей. Пізніше, знову ж таки у Франції у 1881 році був прийнятий закон про право дітей на освіту [1].

Значний внесок у справу захисту прав дітей зробила Веймарська Конституція 1919 року (на законодавчому рівні закріплюється необхідність реалізації державної політики у питаннях материнства, новонароджених, дитинства та юнацтва (ст. 7)); окремі статті гарантували загальнообов’язкову безкоштовну шкільну освіту, умови для соціального, фізичного, духовного розвитку для позашлюбних дітей та дітей із повних родин [1].

Із міжнародних актів про захист прав дітей слід відмітити: Конвенцію, що регулює опіку над неповнолітніми, від 12 червня 1902 р., прийняту на третій сесії Гаазької Конференції з міжнародного права; Женевську декларацію прав дитини, прийнятою Лігою Націй у 1924 р. (що визначила в основному права на захист життя, здоров’я, фізичну безпеку, матеріальну допомогу, захист від експлуатації, право на розвиток здібностей дитини); Декларацію прав дитини 1959 року, ухваленою Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції 1386 (XIV); Конвенцію про права дитини 1989 року та ін.. Зокрема, Україна приєдналась до останньої Конвенції 27 вересня 1991 року [1]. Конвенція визначила базове міжнародно-правове визначення поняття «дитина» («child»), а саме “ дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше”, загальні керівні принципи у захисті прав дітей, а саме: недопущення дискримінації; врахування інтересів дитини; право на життя, виживання і розвиток; повага до поглядів дитини [1].

В сучасному світі проживає вже майже 8 млрд. населення, з яких приблизно третина – це діти, які разом із дорослими досить часто страждають від негативних викликів сьогодення – голоду в окремих регіонах світу, нестачі питної води, недостатнього медичного обслуговування, браку освіти та ін., найгострішими та найболючішими з яких є війна. За дослідженнями ЮНІСЕФ, на початок 2019 року не отримують необхідного захисту понад 34 млн. дітей у світі (найбільше там, де ведуться військові дії – Йємені 6,6 млн. осіб, Сирії – 5,5 млн. дітей, Демократичній Республіці Конго – 4 млн. осіб) [3].

В Україні з початком подій АТО на Сході лише в 2014 році влітку щоденно гинуло від 11 до 36 дітей [1]. А початок повномасштабної війни РФ проти України в лютому 2022 року став черговим страшним випробуванням і для української малечі. На початок червня 2022 року 726 дітей постраждало від війни, з них 261 дитина загинула, а 465 зазнали поранень [4].

Отже, не дивлячись на те, що в Україні в питанні захисту прав дітей чинними є цілий ряд міжнародно-правових договорів універсального характеру (наприклад, Загальна

декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. та ін.; міжнародні договори ООН про захист прав людини); міжнародно-правових договорів Ради Європи про захист прав дітей та підлітків (для прикладу - Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, від 15 жовтня 1975 р. (ETS No. 085), що набрала чинності для України 27 червня 2009 р.; Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р. (ETS No. 160), що набрала чинності для України 1 квітня 2007 р.; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. (CETS No 201), що набрала чинності для України 1 грудня 2012 р. та ін.); цілий ряд національних законів та підзаконних актів (наприклад, “Про охорону дитинства” та багато ін.), досить прикорм є той факт, що права дітей часто порушуються, і мільйони з них не отримуються як необхідних соціально-правових гарантій, так і їх реального захисту.

Отже, з нашої точки зору, не дивлячись на військовий стан в Україні, одним із нагальних питань в державі є систематизація та кодифікація значної кількості міжнародних нормативно-правових актів, чинних в Україні та вітчизняного законодавства в питаннях захисту прав дітей і підлітків, враховуючи, на жаль, дуже болючий сучасний практичний досвід порушення прав дітей в Україні. З іншої сторони, актуальним є і питання розробки більш дієвих міжнародних правових механізмів покарання всіх причетних до дискримінації і насильства над дітьми і підлітками в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Стещенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків та безпечний інформаційний простір. https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_7_copy.pdf
2. Сукмановська Л. М. Захист прав дітей у правоохоронній діяльності: курс лекцій [для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» денної та заочної форми навчання] / Л. М. Сукмановська. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 182 с.
3. Турченко О. Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту / О. Г. Турченко // Політичне життя. 2019. №2. С.6-14.
4. Кількість постраждалих дітей через повномасштабне вторгнення рф в Україну. <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/04/novyna/bezpeka/kilkist-postrazhdalix-ditej-cherez-povnomasshtabne-vtorhnennya-rf-ukrayinu-zbilshylas>

Карповець В. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Литвиненко В. М.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ СЛУЖБИ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сьогодні служба персоналу займає одне з вагомих місць у системі управління персоналом. Підвищення кваліфікації, організація навчання, виховання кадрів підприємства, їх підбір і правильна оцінка грають важливу роль у період ринкової економіки в Україні. Найбільше зростає значення кадрової служби щодо відбору випускників університетів, інститутів і технікумів, які мають сучасні знання та навички. Виникає також необхідність у систематичному підвищенні кваліфікації працівників апарату управління персоналом.

Служба персоналу – це комплекс спеціалізованих підрозділів і структур разом із посадовими особами, що працюють у них, і повинні керувати персоналом у межах кадрової політики. На етапі формування організації важливим є розробка такої системи збирання, зберігання та використання кадрової інформації, яка б відповідала запроєктованій структурі організації та в майбутньому була достатньо гнучкою до можливих змін в організації [1, с. 42].

Головною метою кадрової служби є реалізація кадрової політики в інтересах організації чи підприємства, при цьому служба персоналу у своїй діяльності повинна

враховувати чинне трудове законодавство, виконання різноманітних соціальних програм всеукраїнського та місцевого рівнів.

До функцій кадрової служби відносять: визначення потреби в кадрах, планування кадрового забезпечення та руху кадрів; організація підбору, виховання та розміщення персоналу; аналіз і дослідження професійних, ділових та особистих якостей працівників підприємства; організація діловодства з роботи з персоналом; атестація та оцінка персоналу підприємства; організація підвищення кваліфікації персоналу, його навчання та донавчання; формування кадрового резерву, підготовка керівних кадрів та управління просуванням за службою; покращення умов праці та вирішення соціальних питань; розвиток кар'єри працівників, їх мотивації [2, с. 50].

Для вдосконалення роботи служби управління персоналом на підприємстві чи організації, кадрова служба має взаємодіяти з іншими структурними підрозділами підприємства чи організації. Так, відділ кадрів має розробляти кадрову політику, плани її виконання, ураховуючи при цьому конкретні умови на майбутній період, та вносити пропозиції на розгляд керівництва разом з керівниками інших підрозділів підприємства чи організації. Раз на рік або ж за вимогою кадрова служба має подавати аналітичні записки керівництву підприємства чи організації щодо ситуації з кадрами, при цьому має виявляти проблеми та подавати пропозиції щодо їх вирішення. Спільно з фінансовим підрозділом підприємства чи організації відділ кадрів повинен проводити аналіз матеріальних і соціальних стимулів, щоб максимально реалізовувати потенціал кожного працівника підприємства. Кадрова служба має контактувати з адміністративно-господарською службою з питань щодо задоволення соціально-побутових потреб працівників (наприклад, харчування, транспорт, медичне обслуговування та ін.). Разом зі службою безпеки служба кадрів повинна розробляти пропозиції щодо перевірки лояльності працівників, забезпечення безпечних умов праці, запобігання витоку комерційної інформації підприємства чи організації, вирішення питань, що виникають в екстремальних ситуаціях [3, с. 26].

На нашу думку, на сферу контактування служби персоналу з іншими структурними підрозділами підприємства чи організації впливають різні чинники, такі як:

цілі підприємства (цілі підприємства впливають на кількість структурних підрозділів, з якими має контактувати служба персоналу);

масштаби підприємства (чим більші масштаби певного підприємства, тим з більшою кількістю структурних підрозділів має співпрацювати служба персоналу);

роль профспілок (діяльність цих організацій впливає на сферу управління персоналом);

ситуація на ринку праці (служба персоналу повинна щорічно аналізувати зміни потреб ринку праці);

наявність інвестицій (чим більше інвестують певне підприємство, тим кращі ідеї щодо матеріальних стимулів можуть вносити служба персоналу разом із фінансовим відділом);

потреби працівників (служба персоналу повинна співпрацювати з адміністративно-господарським відділом, адже соціальні потреби працівників, наприклад, харчування чи медичне обслуговування, з часом змінюються).

Для ефективної роботи кадрової служби на підприємстві чи організації необхідно, щоб система управління персоналом постійно вдосконалювалася. На думку деяких авторів, основними напрямками покращення цієї системи є: розробка ефективної кадрової політики; постійне вдосконалення кадрової роботи на підприємстві; турбота керівництва про підвищення рівня кваліфікації своїх співробітників; поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації і мотивації для розвитку здібностей працівників; чітка система управління коштами, виділеними на навчання та підвищення кваліфікації, облаштування робочого місця, виплату заробітної плати; усвідомлення значення людського чинника як елемента конкурентоздатності підприємства; формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі, який забезпечить найповніше

використання потенціалу працівників; створення на підприємстві умов для зменшення числа звільнених; продумана соціальна політика, в якій важливу роль відіграє матеріальне стимулювання персоналу, програми щодо покращення умов праці, відпочинку, пільгового харчування; вжиття комплексу заходів зі створення високопродуктивних виробничих колективів; координація та контроль виконання намічених кадрових заходів; пошук і добір персоналу є продовженням кадрової політики, реалізованої підприємством, і одним з ключових елементів системи управління персоналом, тісно пов'язаним практично з усіма основними напрямками роботи в цій сфері [4, с. 237].

Проте, на нашу думку, основними напрямками удосконалення системи управління персоналом мають бути наступні: підвищення кваліфікації працівників служби персоналу, їх донавчання; формування позитивних моральних відносин між керівництвом і кадровою службою; підвищення мотивації для розвитку здібностей працівників; збільшення робочих місць служби персоналу на підприємстві, щоб зменшити плінність кадрів у сфері управління персоналом; проведення заходів, які будуть згуртовувати працівників.

Таким чином, служба персоналу займає важливе місце на підприємстві чи організації. Для ефективності системи управління персоналом роботу служби кадрів потрібно постійно вдосконалювати. Для цього необхідно:

- 1) ефективно контактувати службі персоналу з іншими структурними підрозділами підприємства;
- 2) постійно сприяти підвищенню кваліфікації працівників служби персоналу;
- 3) формувати позитивні моральні відносини між керівництвом і службою персоналу та в колективі загалом.

Список використаних джерел

1. Палеха Ю. Кадрове діловодство: навч. посібник (зі зразками сучасних ділових паперів). 5-те вид., доп. К. : Ліра-К. 2009. 475 с.
2. Пушкар З. М., Пушкар Б. Т. Кадровий менеджмент: Навчальний посібник. Тернопіль. 2017. 210 с.
3. Козак К. Б., Рубан Ю. О. Удосконалення роботи служби персоналу на підприємстві. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 2. С. 24–28.
4. Дончак Л. Г., Добіжа В. В. Удосконалення кадрового менеджменту на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2018. № 17. С. 233–239.

Карповець В. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201
Науковий керівник – **Чічкань М. В.**, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Тема тлумачення міжнародних договорів є актуальною, адже міжнародні договори займають важливе місце в системі джерел права будь-якої держави. Кожного року набирають чинності нові угоди, меморандуми, плани співробітництва між країнами. Важливим є тлумачення норм зазначених міжнародних договорів, оскільки без розуміння і роз'яснення правових норм можуть виникати колізії в законодавстві, які знижують ефективність правового регулювання.

Дослідженням питання тлумачення міжнародних договорів займалися Войціховський А. В., Теліпко В. Е., Київець О. В., Процик І. та інші.

Існують різні думки вчених-правників щодо визначення поняття тлумачення міжнародних договорів. Так, Войціховський А. В. розуміє під тлумаченням міжнародного договору діяльність, яка спрямована на з'ясування, роз'яснення, осмислення реального змісту норм міжнародних договорів з метою сприяння їх практичному виконанню [1, с. 116]. Теліпко В. Е. зазначає, що тлумачення міжнародних договорів полягає у з'ясуванні їх точного змісту та значення. Тлумачення виконується з урахуванням загальних норм міжнародного права і не має призводити до наслідків, які можуть суперечити

імперативним нормам міжнародного права [2, с. 185]. Таким чином, під тлумаченням міжнародних договорів слід розуміти діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення точного значення та змісту норм міжнародних договорів.

Тлумаченню міжнародних договорів присвячено розділ 3 частини 3 Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями, прийнятої 21 березня 1986 року. Так, у ст. 31 цієї Конвенції зазначено, що договір має тлумачитися добросовісно відповідно до звичайного значення, яке необхідно надавати термінам договору у їх контексті, а також у світлі об'єкта та цілей договору. Ст. 32 вказує на те, що при тлумаченні можна використовувати додаткові засоби тлумачення, такі як підготовчі матеріали й обставини укладання договорів [3].

На нашу думку, метою тлумачення міжнародних договорів є з'ясування реального сенсу і змісту договору, адже без розуміння суті норм міжнародного договору складно реалізувати його на практиці. Також тлумачення міжнародних договорів дозволяє вирішити певні колізії у законодавстві.

Тлумачення міжнародних договорів має здійснюватися відповідно до певних принципів. Принципами тлумачення міжнародних договорів є загальні правила тлумачення, що зважають на властивості правової природи міжнародних договорів як угод між суб'єктами міжнародного права. Серед основних принципів тлумачення міжнародних договорів виділяють: принципи сумлінності та добросовісності; принцип ефективності; тлумачення відповідно до звичного значення термінів, звичне значення терміну встановлюється виходячи з «контексту» і в світлі мети й об'єкта договору; системний характер права – норма повинна тлумачитись як елемент правової системи, що дозволить узгодити норми між собою – *concordare leges legibus est optimus inter pretandi*; ні саме тлумачення, ні його результат, не повинно суперечити самій нормі міжнародного договору – *constitutio legis facit injuriam*; принцип доброзичливого ставлення до міжнародного права [4, с. 149–151].

Види тлумачень розмежовують залежно від органу, котрий тлумачить той чи інший міжнародний договір. Так, держава – це головний суб'єкт тлумачення міжнародних договорів. До суб'єктів можемо віднести міжнародні організації, які використовують певний міжнародний договір, а також нації, що ведуть боротьбу за свою незалежність. Визначені суб'єкти під час тлумачення міжнародних договорів діють через свої органи, тому залежно від цього тлумачення поділяється на такі види: міжнародне, автентичне, внутрішньодержавне, тлумачення міжнародних договорів в односторонніх деклараціях та заявах, які додають до договору, офіційне та неофіційне [5, с. 185].

Тлумачення міжнародних договорів може відбуватися різними способами. Основними є граматичний, спеціально-юридичний, логічний, системний та історичний. Граматичний спосіб є найпершим з-поміж усіх способів тлумачення. Під час цього способу визначається зміст окремих слів, термінів і суті норми права залежно від розташування в тексті прийменників, сполучників і розділових знаків, при цьому під час тлумачення не можна пропускати жодне слово або граматичний знак. Під час спеціально-юридичного способу роз'яснюється зміст норми, яка містить юридичну термінологію, пояснюються конструкції норми з точки зору юридичної науки, практики та техніки. За допомогою логічного способу встановлюється зміст юридичної норми шляхом тлумачення даної норми співвідносно з іншими нормами цього договору. Системний спосіб полягає у порівнянні міжнародного договору з іншими договорами, зважаючи при цьому на зв'язки між окремими частинами та статтями договору. За допомогою історичного способу визначається зміст і значення міжнародного договору шляхом дослідження конкретних історичних обставин і взаємовідносин сторін під час укладення міжнародного договору з урахуванням мети, якої прагнули досягти останні [1, с. 118–119].

На нашу думку, важливим способом тлумачення міжнародних договорів є граматичний спосіб, адже він є первинним засобом тлумачення і з його допомогою визначається суть кожного слова чи терміну, зазначеного в правовій нормі.

Таким чином, можемо зробити висновок, що під тлумаченням міжнародних договорів слід розуміти діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення точного значення та змісту норм міжнародних договорів. Метою тлумачення міжнародних договорів є з'ясування реального сенсу і змісту договору, адже без розуміння суті норм міжнародного договору складно реалізувати його на практиці. Також тлумачення міжнародних договорів дозволяє вирішити певні колізії у законодавстві. Серед способів тлумачення міжнародних договорів, на нашу думку, первинним є граматичний спосіб, адже з його допомогою визначається суть кожного слова чи терміну, зазначеного в правовій нормі, а також від якісного граматичного тлумачення залежить ефективність інших способів тлумачення. Незважаючи на те, що сьогодні питанню тлумачення міжнародних договорів присвячено багато наукових статей, дану тему необхідно досліджувати постійно, адже кожного року набирають чинності нові міжнародні договори.

Список використаних джерел

1. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
2. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право : Навч. посіб.. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
3. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04#Text (дата звернення: 06.06.2022).
4. Київець О. В. Принципи тлумачення міжнародних договорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 1 (4). С. 149–153.
5. Процик І. Тлумачення міжнародних договорів. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. № 36. Частина 2. 2014. С. 178–190.

Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВИКЛЮЧНА ПІДСУДНІСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Із 15.12.2017 року у світлі оновлення національних процесуальних кодексів надзвичайно важливим і позитивним надбанням для забезпечення єдності правозастосовної техніки стала уніфікація законодавцем складної процесуальної термінології, зокрема щодо судової юрисдикції та підсудності. Але проблемними наразі залишаються питання законодавчого врегулювання юрисдикції адміністративних судів, зокрема - виключної підсудності, яка передбачена статтею 27 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС, Кодекс) України.

Регламентация виключної підсудності саме в ч. 3 ст. 27 КАС України викликає найбільше дорікань не тільки з боку пересічних громадян, оскільки відсильна норма щодо встановлення цієї підсудності: по *«окремим категоріям адміністративних справ визначається цим Кодексом»*[1], також є дуже проблемною в правозастосуванні.

Для розуміння й правильного застосування положень ч.3 ст. 27 Кодексу щодо виключної підсудності виникає питання: чи є достатніми положення понад 30 статей спеціальної Глави 11 з назвою «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ» Розділу II КАС України? При цьому необхідно зауважити: вперше в адміністративному судочинстві всі справи цієї Глави законодавець класифікував на такі підвиди: *складні* (§ 1), *термінові* (§ 2), *типові та зразкові* (§ 3).

Тому, необхідно провести системний аналіз усіх категорій адміністративних справ, що розміщені в главі 11 Розділу II КАС України, на предмет встановлення конкретного суду як суду першої інстанції, до якого необхідно звертатися з адміністративним позовом.

До складних (§ 1) категорій справ законодавчо віднесено справи щодо оскарження:

- законності (крім конституційності) нормативно-правових актів органів виконавчої влади (далі – ОВВ), ВР АР Крим, органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) та інших суб'єктів владних повноважень (далі – СВП) - суд не вказаний в ст.264 КАС України, тому, керуючись положеннями ч. 1 ст. 27 Кодексу - до *окружного адміністративного суду*(далі – ОАС), *територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ*;

- законності актів, дій чи бездіяльності таких органів України: ВР, Президента, ВРП, ВККС, бездіяльності Кабінету Міністрів (далі – Уряду) щодо невнесення до ВР України законопроекту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою – до *Верховного Суду* (ч.4 ст. 22 = ч. 2 ст. 266 КАС України);

- індивідуальних актів таких органів України: Національного банку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішень Уряду стосовно виведення банків з ринку - *суд не вказаний* в ст. 266¹ КАС України, тому необхідно застосовувати положення ч.1 ст. 25 Кодексу;

- про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, виключно з мотивів суспільної необхідності - до *апеляційного адміністративного суду* (далі - ААС) *за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню*(ч. 3 ст. 22 = ч. 2 ст.267 КАС України)[1].

До *термінових* (§ 2) законодавчо віднесено справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності: - виборчих комісій (далі – ВК), в т.ч. уточнення списку виборців, комісій з референдуму, членів цих комісій за їх рівнем: *дільничних* - оскаржуються до *місцевого загального суду як адміністративного суду* (далі - МЗС) *за місцезнаходженням відповідної комісії; територіальних (окружних) ВК* щодо підготовки та проведення виборів: місцевих, Президента України, народних депутатів України; *обласних* комісій з референдуму і комісії АР Крим з всеукраїнського референдуму - до *ОАС за місцезнаходженням відповідної комісії; Центральної виборчої комісії* (далі – ЦВК) щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму - до *Верховного Суду*; інші рішення, дії або бездіяльність ЦВК її члена, прийняті у межах виборчого процесу - до *ААС в апеляційному окрузі, що включає місто Київ* (ст. 273 КАС України);

- ОВВ, ОМС, ЗМІ, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників ЗМІ та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори та референдум - до *ОАС чи МЗС за місцезнаходженням СВП* відповідно (ч.3 ст. 275 КАС України);

- суб'єктів виборчого процесу та референдуму, визначених у ст. 276 Кодексу - до *ОАС м. Києва* (ч. 3), або до *МЗС за місцезнаходженням територіальної виборчої комісії, яка зареєструвала кандидата* (ч.4), або до *ОАС за місцем вчинення дії чи місцем, де ця дія повинна бути вчинена* (ч. 5 ст. 276 КАС України);

- у справах, пов'язаних із виборами Президента України - до *ААС в апеляційному окрузі, що включає місто Київ* (п.1 ч. 2 ст. 22 = ч. 7 ст. 277 КАС України);

- встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань - до *ОАС за місцезнаходженням СВП:ОВВ,ОМС* (ст. 280 КАС України); в протипагу; для усунення перешкод та заборони втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань - до *якого адміністративного суду за місцем проведення цих заходів?* (ч.1 ст. 281 КАС України);

- щодо гарантованого забезпечення потреб оборони - до *ОАС за місцезнаходженням відповідача* (ч. 2 ст. 282 КАС України);

- за зверненням податкових та митних органів - до *якого суду за «загальними правилами підсудності, встановленими цим Кодексом»* ? (ч. 2 ст. 283 КАС України);

- про застосування санкцій як новела адміністративного процесу з 24.05.2022 року–

до Вищого антикорупційного суду (ч. 3 ст. 20 = ч. 5 ст. 22 = ч.1 ст. 283⁻¹ КАС України);

- щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, їх виключення з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення, їх фінансуванням - до якого суду першої інстанції «за підсудністю, встановленою цим Кодексом»? (ч. 2 ст.284 КАС України); в протизагуг з 20.04.2020 року: ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних фінансових операцій, в т. ч. видаткових – до ОАС м. Києва (ч. 2 ст. 289⁻¹ КАС України);

- з приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України – в спеціальній ст. 289⁻² КАС України суд не вказаний;

- дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності - до Верховного Суду (ч.4 ст.22 = ч.1 ст. 285 Кодексу);

- СВП у справах про притягнення до адміністративної відповідальності – до МЗС (ч.1 ст.20 = ч.1ст. 286 КАС України) із подальшим застосуванням положень ч.1 ст. 25 Кодексу;

- органу державної виконавчої служби, приватного виконавця – до МЗС, який видав виконавчий лист (ч. 5 ст. 287 КАС України);

- з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України - до МЗС за місцезнаходженням СВП, виписаних в ч.1.ст. 288 КАС України;

- про заборону політичної партії: принципово змінена підсудність з 13.05.2022 р.- до ААС в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (п.2 ч. 1 ст. 22 = ч. 2 ст. 289⁻³ Кодексу)[1].

Отже, уявляється можливим констатувати: законодавча регламентація виключної підсудності в статті 27 та статтях спеціальної Глави 11 Розділу II КАС України, що мали б її конкретизувати, потребує доопрацювання. Оскільки, через вживання відсильного словосполучення «визначається цим Кодексом» як законодавчої прогалини для встановлення конкретного суду як суду першої інстанції, що не дає однозначної відповіді - до якого необхідно звертатися з адміністративним позовом по певним справам? Тому необхідно врахувати ще й положення інших статей, зокрема ст.ст. 20, 22, 25,26 Кодексу.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.06.2022).

Костюченко Н. Д., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-202

Науковий керівник – **Кочина О. С.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ОСНОВА ВИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Розвиток в Україні ринкових економічних відносин потребують реформування цивільного законодавства в цілому, так і окремих їх частин, зокрема у сфері договірної відповідальності, що на даний час виступає головним механізмом забезпечення прав та законних інтересів учасників майнового обороту. Договірна відповідальність, як і будь-яка інше правове явище, складається з багатьох елементів, ефективне функціонування яких забезпечує ефективне функціонування й цілої системи. Одним з таких елементів є вина. Саме правильне розуміння вини, її співвідношення з іншими елементами системи значною мірою залежить здійснення договірною відповідальністю покладених на неї

функції. На даний момент одним із головних завдань нашої держави є інтеграція до європейського співтовариства, але для цього треба удосконалити діюче цивільне законодавство згідно сучасним тенденціям щодо договірного права, договірної відповідальності, а також вини, яка є її складовою.

Юридичною підставою цивільно-правової відповідальності є безпосередньо закон, а також існує й фактична підстава, а саме склад цивільного правопорушення. Така відповідальність настає на наявності деяких умов: протиправної поведінки (дії чи бездіяльності) особи; шкоди; причинного зв'язку між протиправною поведінкою і шкодою; вини особи, яка заподіяла шкоду. Але розгляд вини як психічного ставлення особи до вчиненого правопорушення як обов'язкової ознаки правопорушення визнається далеко не всіма вченими-науковцями. У науці не має єдності з приводу поняття цивільного правопорушення. Деякі вчені не включають у поняття правопорушення ознаки вини. Аргументом є існування в цивільному праві норм, що передбачають відповідальність за вчинення безвинних діянь (відповідальність за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки і т.д.).

На відміну від кримінального права, де особа вважається невинуватою поки її вина не буде доведена, у цивільному праві існує презумпція вини особи, яка вчинила правопорушення. Відповідно до статті 614 ЦК України особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, несе майнову відповідальність лише за наявності вини (умислу або необережності), крім випадків, передбачених законом або договором [1]. Дане визначення вини позбавлене суб'єктивної характеристики, воно ґрунтується на зовнішніх, об'єктивних критеріях визначення. Вживання всіх залежних від особи заходів є формою поведінки особи, а не її психічного ставлення. В актах міжнародного права саме відсутність вини має юридичне значення. Саме таких підхід обумовлений закріпленням презумпції вини особи, що позбавляє необхідності доведення вини правопорушника при застосування цивільної відповідальності.

На даний момент існує проблема співвідношення відповідальності «за вину» і відповідальності «без вини». Насамперед це зумовлюється різними підходами до вирішення питання про те, при наявності яких умов можливо покладення відповідальності за завдання шкоди.

Відповідно до психологічних позицій розширене обґрунтування необхідності покладання відповідальності лише «за вину» було закріплено ще в радянські часи в підручнику цивільного права 1944 р. В даній праці автори наголошували, що застосування відповідальності без наявної вини є абсолютно не доречним, оскільки «человек был бы подавлен последствиями таких действий, за которые его нельзя упрекнуть даже в неосторожности»[2, с. 324]. Думку про те, що відповідальність не можлива без вини, поділяв також Г. Матвеев, який у своїх дослідженнях висунув концепцію – теорію вини та спеціальних юридичних фактів (теорія «вини та закону»). На його думку, відповідальність виникає завжди як результат правопорушення – протиправного винного заподіяння шкоди. Щодо інших перелічених у законі відносин стосовно відшкодування шкоди, які законодавець визначає як відповідальність, правильніше було б мовити не про відповідальність, а про обов'язок відшкодувати шкоду чи сплатити штраф [3]. Проте, незважаючи на велику кількість випадків де у цивільному праві відповідальність накладається без вини, все ж таки домінують випадки де застосування відповідальності без вини не допускається, і чільне місце займає саме «за вину».

Як відомо, поняття вини у законодавстві не визначено, але досліджуючи цивілістичну літературу, можна виділити два підходи до розуміння вини - об'єктивний та суб'єктивний. Щодо суб'єктивного підходу, то вину розуміють як психічне ставлення особи до вчиненого неї протиправного діяння і його можливих наслідків[4, с. 113]. Даний підхід був характерний для радянського часу. Ф. Рабинович, досліджуючи вину як підставу договірної відповідальності підприємства дає таке визначення: «Вина є психічним ставленням суб'єкта договірного правовідношення до скоєння ним

протиправного вчинку його шкідливих наслідків і виражається у свідомо-вольових, умисних або необережних діях (бездіяльності), які спричинили невиконання або неналежне виконання договору». Саме даний підхід підкреслює єдність об'єктивної та суб'єктивної сторони правопорушення [5, с. 20]. Доцільна думка Кочиної О.С., де зазначається, що вина – це категорія насамперед суб'єктивна, і вирішувати питання про її наявність, виключаючи суб'єктивний аспект, не стільки неможливо, скільки нерозумно й нелогічно [6, с. 108]. На сьогодні науковці відходять від такої ідеї та надають перевагу об'єктивному розумінню поняття вини. «Об'єктивна вина» ґрунтується на ідеї залежності вини від вчинення особою всіх залежних від неї заходів належного виконання обов'язку. На думку Р. Майданика, вживання всіх залежних заходів є формою поведінки особи, а не її психічного ставлення [4, с. 113].

Як вже було зазначено, в цивільному законодавстві України поняття вини не визначено, зазначається лише, що вина існує у вигляді умислу або необережності [1]. Умисел визначають як психічне відношення особи до своїх протиправних дій та їх наслідкам, яке виявляється в передбаченні негативних наслідків протиправної поведінки і бажанні або свідомому допущенні його настання. Основною психологічною характеристикою умислу є намір здійснення протиправного діяння, на підставі цього умисел визнається найбільш тяжкою формою вини. Необережність – більш легка форма вини, визначається як відношення особи до своєї поведінки, яке характеризується відсутністю належної уважності, турботливості і передбачуваності. Основною психологічною характеристикою необережності є недостатність інтелектуальної і вольової активності правопорушника.

Слід зазначити, що у відповідності з нормами Цивільного кодексу України, можливо покладення відповідальності без вини у встановлених законодавством випадках, так: відповідальність за завдану моральну шкоду настає незалежно від вини органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала (ст. 1167 ЦК України); шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконним рішенням, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи (ст. 1174 ЦК України).

Отже, досліджуючи дане питання ми дійшли до таких висновків. Вина - це психічне ставлення особи до вчиненого неї протиправного діяння і його можливих наслідків. Існують два підходи до розуміння вини - об'єктивний та суб'єктивний. Щодо суб'єктивного підходу, то вину розуміють як психічне ставлення особи до вчиненого неї протиправного діяння і його можливих наслідків. «Об'єктивна вина» ґрунтується на ідеї залежності вини від вчинення особою всіх залежних від неї заходів належного виконання обов'язку. На відміну від кримінального права, у цивільному праві існує презумпція вини особи, яка вчинила правопорушення.

Вина існує у вигляді умислу або необережності. Умисел визначають як психічне відношення особи до своїх протиправних дій та їх наслідкам, яке виявляється в передбаченні негативних наслідків протиправної поведінки і бажанні або свідомому допущенні його настання. Необережність – більш легка форма вини, визначається як відношення особи до своєї поведінки, яке характеризується відсутністю належної уважності, турботливості і передбачуваності.

На даний момент існує проблема співвідношення відповідальності «за вину» і відповідальності «без вини». Насамперед це зумовлюється різними підходами до вирішення питання про те, при наявності яких умов можливо покладення відповідальності за завдання шкоди.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5471> (дата звернення 24.05.2022)

2. Цивільне право: за ред. проф. М. М. Агаркова та проф. Д. М. Генкіна. Москва, 1944. Т. 2.
 3. Матвеев Г. К. Підстави цивільно-правової відповідальності. Москва. Юрид. літ., 1970. 7 с.
 4. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення, Донецьк. ПП «ВД«Кальміус»», 2013. 424с.
 5. Рабинович Ф. Вина як підстава договірної відповідальності підприємства, Москва. Юрид. літ., 1975. 168 с.
 6. Кочина О. С. Вина як умова виникнення зобов'язання з відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням авторських та суміжних прав. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 6. С. 107-109.
-

Костюченко Н. Д., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-202
Науковий керівник – **Чічань М. В.**, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМАТИКА НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В сучасних умовах не викликає сумніву важливість дослідження питання нерозповсюдження ядерної зброї. Останнім часом, особливо після 24 лютого 2022 року, все частіше лунають погрози щодо можливості використання ядерної зброї, а отже ризики її застосування зростають. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї обговорюється від часу її появи в другій половині 40-х років ХХ ст. Хоча порівняно з періодом «холодної війни» кількість ядерної зброї у світі зменшилась, держави, які володіють ядерним арсеналом, не поспішають повністю його позбутися. При цьому, окрім п'яти офіційних членів ядерного клубу – США, Росії, Великої Британії, Франції та Китаю у світі з'являються нові країни, які володіють зброєю масового знищення або спроможні її створити, зокрема Пакистан, Індія, а також Північна Корея. Деякі країни вважають її важливою гарантією своєї національної безпеки і державного суверенітету.

Протягом ХХ-ХХІ століть міжнародне співтовариство намагалося зменшити ризики щодо застосування ядерної зброї, шляхом міжнародно-правового регулювання. Отже, досліджуючи проблематику нерозповсюдження ядерної зброї в умовах сьогодення потрібно зробити акцент на міжнародно-правовому регулюванні, а саме на Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (далі - ДНЯЗ), який є важливим міжнародно-правовим засобом обмеження ядерної гонки та відповідно недопущення появи нових держав, які володіють ядерною зброєю. Вищезазначений Договір був схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 12 червня 1968 і відкритий для підписання 1 липня 1968 року в Москві, Вашингтоні і Лондоні; Україна приєдналася до нього 16 листопада 1994 року.

Міжнародний режим нерозповсюдження ядерної зброї – це насамперед громіздка система сформованих норм, правил і процедур, а також міжнародних договорів, інститутів безпосередньо за участю ядерних та неядерних держав та недержавних суб'єктів, метою яких виступає запобігання горизонтального і вертикального розповсюдження ядерної зброї, а також сприяння ядерному роззброєнню та обміну мирними ядерними технологіями, скорочення існуючих запасів ядерної зброї, та відповідно в перспективі повна відмова від неї [1, с. 97]. Тому, на нашу думку, протидія ядерному розповсюдженню повинна мати досконале міжнародно-правове регулювання.

Слід вказати, що в цілому нормативна база нерозповсюдження ядерної зброї формувалась протягом досить тривалого часу. Аналізуючи створення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї Заболотна М.В. виділяє три етапи, які характеризують процес становлення та розвитку міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї:

- перший етап (1945-1968 роки) характеризується безуспішними намаганнями зупинити чи загальмувати розповсюдження ядерної зброї в умовах протистояння та інтенсивного нарощування ядерної зброї. Саме на даному етапі було найбільше ризиків до застосування ядерної зброї, як з боку СРСР, так і з боку США.

- другий етап (1968-1995 роки) характеризується становленням ключових засад режиму нерозповсюдження ядерної зброї, що були закладені у «Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї» 1 липня 1968 р.

- третій етап (1995 рік і по сьогодні) – це етап, який фактично розпочався після безстрокового подовження Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у 1995 р., і дав активний поштовх наростанню нових ризиків та загроз режиму, зумовлених вирішенням низки питань [1, с. 97-98].

Щоправда, внаслідок російської агресії та відновлення ядерних навчань можемо говорити про початок нового етапу, однак на нормативному рівні поки що це залишається ніяк не закріплено, а договір про нерозповсюдження ядерної зброї продовжує діяти.

На нашу думку, ключова проблема нерозповсюдження ядерної зброї полягає в тому, що три держави, а саме Індія, Пакистан та Ізраїль відмовилися підписати вищезазначений Договір. Ці держави стверджують, що Договором створено своєрідний клуб обраних ядерних держав (до якого інші не допускаються) без обґрунтування законності такого поділу. Саме тому, Індія та Пакистан оголосили про володіння ядерною зброєю і здійснили її випробування. В свою чергу, Ізраїль також активно займається ядерними розробками в ядерному центрі в містечку Дімона (пустеля Негев). Тобто, фактично, ці держави в певній мірі порушують ядерну угоду, однак до них не застосовано жодних санкцій.

Аналізуючи договір, можна виділити три основні цілі - нерозповсюдження, роззброєння і контроль за мирним використанням ядерної енергії [2]. Важливо зазначити, що відповідно до п. 1 ст. III Договору 1968 р. кожна держава-учасниця, що не володіє ядерною зброєю, зобов'язана прийняти гарантії Міжнародного агентства з атомної енергії (далі - МАГАТЕ) з метою перевірки виконання зобов'язань, які випливають із цього Договору, з тим, щоб не допустити переключення ядерної енергії з мирного застосування на ядерну зброю або інші вибухові пристрої (наприклад, такі як «брудна бомба»). Процедури гарантій, передбачені ст. III, здійснюються щодо вихідного або спеціального ядерного матеріалу, незалежно від того, чи виробляється він, обробляється або використовується в будь-якій ядерній установці чи перебуває за межами такої установки. При цьому, потрібно враховувати, що стаття VI ДНЯЗ зобов'язує кожного учасника Договору «в дусі доброї волі вести переговори про ефективні заходи по припиненню гонки ядерних озброєнь у найближчому майбутньому та ядерному роззброєнню, а також про договір про загальне і повне роззброєння під суворим і ефективним міжнародним контролем» [2].

Крім того потрібно зазначити, що гарантії застосовуються до всього вихідного або спеціального матеріалу, що розщеплюється, у всій мирній ядерній діяльності у межах території такої держави. Кожна неядерна держава - учасниця Договору 1968 р. повинна укласти угоду з МАГАТЕ щодо реалізації положень про гарантії відповідно до статуту Агентства. При цьому, важливим є те, що гарантії, що надаються МАГАТЕ, не повинні створювати перешкод економічному або технологічному розвитку неядерних держав або міжнародній співпраці у сфері мирної ядерної діяльності. При цьому, потрібно зазначити, що ключова мета системи гарантій – це насамперед забезпечення упевненості світової спільноти в тому, що неядерні держави, які беруть участь у Договорі про нерозповсюдження, сумлінно виконують свої зобов'язання щодо використання ядерної енергії суто з мирною метою [3, с. 179].

Таким чином, можна дійти висновку, що сучасний стан режиму нерозповсюдження ядерної зброї у цілому викликає стурбованість і неоднозначні оцінки, що підтверджує відмова від участі в договорі Індії, Пакистану та Ізраїлю. Крім того, події, що сколихнули світ в середині 2017 року, пов'язані з випробуваннями ядерної зброї в Північній Кореї, що поставило під загрозу безпеку людства зумовлюють необхідність вдосконалення міжнародно-правового режиму нерозповсюдження ядерної зброї, а події 2022 року пов'язані з російською агресією та ядерними навчаннями ставлять під загрозу

світопорядок. Тому, сьогодні є нагальна необхідність у перегляді умов Договору у бік кардинального зменшення ядерної зброї. Це необхідно для забезпечення безпеки світу, адже застосування ядерної зброї свідчитиме про початок Третьої світової війни.

Список використаних джерел

1. Заболотна М. В. Створення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї (середина XX – початок XXI століття). *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 85. С. 96-103.
2. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_098. (дата звернення: 02.06.2022).
3. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручник. Київ: Знання, 2012. 631 с.

Кот В. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, група АЮ-191

Науковий керівник – **Сенченко Н. М.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

Відкрита війна Російської Федерації щодо проти України, що почалася 24 лютого 2022 року зумовила необхідність пристосування чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК, Кодекс) до нових реалій життя. Тому Верховною Радою України було досить швидко розроблено та прийнято відповідні зміни до КПК, що давали можливість забезпечити нормальне функціонування органів досудового розслідування та суду в умовах воєнного стану.

Основні зміни до КПК були внесені такими законами: Законом про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану (далі – Закон №2111-IX) [1] та Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2201-IX) [2]. Їх метою було удосконалення кримінального провадження в умовах введення в Україні воєнного або надзвичайного стану. Кардинальні зміни торкнулися досудового розслідування та здійснення судового провадження.

Так, відтепер під час воєнного стану проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час допускається без відповідних обмежень. Участь понятих у проведенні окремих процесуальних дій, де їх участь є обов'язковою можна проводити без їх залучення. Проте це можливо лише за наявності об'єктивних умов: 1) такі дії неможливі в умовах воєнного стану; 2) якщо існує реальна або потенційна небезпека для життя та здоров'я таких осіб. Важливою умовою є обов'язковість фіксування ходу такої слідчої дії шляхом здійснення безперервного відеозапису. Допит може проводитися за умови безперервного відеозапису з залученням захисника у дистанційному форматі. Проте, якщо захисник не перебуває безпосередньо на місці події, то таким чином адвоката буде позбавлено можливості ефективно виконувати свої обов'язки, а відтак, постає реальна загроза порушення прав людини слідчими органами. Обмеження такого роду призводять до порушення права на захист підозрюваного, обвинуваченого, що передбачене ч.2 ст.63 *Конституції України, та звужують гарантії діяльності адвокатури. При цьому, права і свободи, передбачені ст. 63 Основного Закону, не можуть бути обмежені, в тому числі в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64 Конституції України) [3].*

Законом № 2201-IX [2] доповнено перелік підстав для зупинення досудового розслідування за наявності певних об'єктивних причин, що унеможливають його продовження в умовах воєнного стану (перелік таких причин ст.280 КПК України не містить, тож у кожному випадку все буде залежати від внутрішнього переконання прокурора при

прийнятті ним процесуального рішення). Якщо проаналізувати п.3 ч.1 ст.615 Кодексу [4], то для того, щоб зупинити досудове розслідування за п.4 ч.1 ст.280 Кодексу потрібно: 1) прокурору прийняти вмотивовану постанову; 2) викласти в ній відповідні обставини, що призвели до ухвалення процесуального рішення. При цьому на прокурора покладається обов'язок вирішити питання про продовження строку тримання під вартою, у випадку застосування відповідного заходу процесуального примусу. Проте, зміни, що стосуються п.4 ч.1 ст.280 КПК України не вирішують питання, яке процесуальне рішення можна прийняти за умови неможливості завершити досудове розслідування та звернутися до суду відповідно з обвинувальним актом, клопотаннями про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, або про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Змін зазнало і судове провадження в умовах воєнного стану, так тепер суддя може прийняти рішення про здійснення судового засідання у режимі відео конференції навіть за наявності заперечення обвинуваченого, яке до уваги не приймається. Проте, важливо зазначити, що таке рішення може бути прийнято у випадку крайньої потреби і якщо питання в інший спосіб вирішити неможливо та за наявності стабільного зв'язку. Важливих змін зазнали і заходи процесуального примусу в умовах воєнного стану. Так, ухвала слідчого судді або постанова прокурора про тримання під вартою, що прийнята в умовах воєнного стану може бути продовжена до 1 місяця відповідно керівником органу прокуратури (за умови, що він виконує повноваження слідчого судді у випадку наявності відповідних об'єктивних підстав для цього) за клопотанням прокурора або слідчого погодженого з прокурором. Проте, такий строк може бути продовжуватися неодноразово в межах загальних строку досудового розслідування, що фактично не відповідає положенням ч.3 ст.197 КПК України, оскільки в останній міститься обмеження щодо загального строку тримання під вартою, в той час як за умови введення воєнного стану особа може перебувати під вартою аж до його закінчення (що може становити невизначений термін). Повідомлення про підозру затриманій особі в умовах воєнного стану може бути вручено в межах 72 годин після затримання, а у випадку якщо воно не вручено, то така особа підлягає негайному звільненню. До строків досудового розслідування не зараховується строк воєнного стану, за умови не повідомлення жодній особі про підозру до його введення. Найбільше суперечностей викликає п.6 ч.1 ст.615 КПК України. Відтепер строк затримання без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури (за умови виконання ним повноважень слідчого судді) під час воєнного стану становить не більше 260 годин з моменту затримання. Така особа має бути доставлена до слідчого судді, суду або керівника органу прокуратури не пізніше 260 годин для обрання певного запобіжного заходу або повинна бути негайно звільнена [4]. Дана норма викликає багато питань, щодо відповідності положенням ст.29 Конституції України, оскільки в останній вказано, що до особи має бути обрано запобіжний захід протягом 72 годин з моменту затримання, а якщо цього не відбулося, то така особа має бути негайно звільнена.

Через військову агресію Російської Федерації щодо України КПК було змінено та адаптовано до сучасних умов. Проте характер таких змін викликає занепокоєння, оскільки можна прослідкувати поступову тенденцію до звуження гарантованих Конституцією та законами України прав в умовах воєнного стану, особливо тих, що навіть за умови його введення не можуть бути обмежені. Певні зміни є цілком очікуваними, оскільки усувають вже існуючі прогалини в законодавстві, в той час як інші зміни навпаки звужують процесуальні права, характеризуються недосконалістю визначення або ж суперечать один одному.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про попереднє ув'язнення" щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n5> (дата звернення: 12.06.2022).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2> (дата звернення: 12.06.2022).

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.06.2022).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.06.2022).

Кот В. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, група АЮ-191
Науковий керівник – **Шестак Л. В.**, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Одним з найважливіших способів захисту прав та законних інтересів осіб, що зазнали протиправного впливу в земельних правовідносинах є контроль з боку відповідних державних органів або органів місцевого самоврядування за дотриманням відповідного земельного законодавства. Виявлення та притягнення до відповідальності винних осіб слугує найкращим механізмом захисту порушених прав та утворює законність та правопорядок у суспільстві. Проте, щоб такий механізм ефективно працював необхідно мати достатньо ефективне та точне законодавство, яке буде виконуватися незалежно від політичної ситуації в країні та без різноманітних корупційних факторів, яких наразі в нашій країні достатньо. Законодавство про адміністративну відповідальність у сфері земельних відносин на сьогодні потребує суттєвих доопрацювань зважаючи на те, що Україна нарешті наблизилася до завершення земельної реформи, що триває вже близько 30 років. Проте, до змін законодавства потрібно ставитися досить серйозно, адже неправильно виписана диспозиція статті може допомогти особі уникнути відповідальності або її діяння просто не буде підпадати під дію закону, оскільки воно не визнається протиправним, але за своїм змістом створює негативні наслідки, а надто м'які санкції не сприяють створенню правомірної поведінки.

Вітчизняні науковці вважають, що на цей час у сфері охорони та використання земельних ресурсів спостерігається стійка тенденція до погіршення ситуації, адже земельні питання набули особливо вагомого значення в останні десятиліття. Так, Пахомов В. В. та Музичок О. М. вважають самовільне зайняття земельної ділянки, використання земель не за цільовим призначенням або з порушенням природоохоронного режиму їх використання, прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування неправомірних рішень щодо регулювання земельних відносин найпоширенішими правопорушеннями в галузі земельних ресурсів [1, с.199]. Якщо звернути увагу на останні зміни в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП), то фактично можна констатувати, що відповідальність громадян, розміри штрафів та інші види адміністративних стягнень або не змінювалися, або не додавалися починаючи з 2011 року. Однак, певні зміни були внесені в такі статті, як ст. 53 (лише додано примітку, що положення статті не застосовуються в разі заростання чагарниками і дрібноліссям деградованих та малопродуктивних земель, що потребують консервації та призначені для заліснення), ст. 53⁻³, 53⁻⁵ (в частині опису диспозиції статті), ст. 55 (виключено ч.2) і ст.56 (зазнала кращих змін ніж інші, доповнено новою диспозицією). Вони були внесені в рамках реформування земельного законодавства щодо відкриття ринку землі Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [2].

Не зважаючи на всі зміни, що були внесені у 2020-2021 роках, фактично можна констатувати, що відповідальність не посилено. Зважаючи на те, що доходи громадян у порівнянні з десятирічним терміном зросли достатньо високо, то можна констатувати, що

сьогоднішні штрафи завдають громадянам мінімальних втрат матеріального характеру, а іноді взагалі їй не відчуються. Достатньо спірним є питання обчислення штрафів у неоподаткованих мінімумах доходів громадян, що з кінця 90-х років минулого століття не переглядався і становить 17 гривень. Наприклад, мінімальний розмір штрафу за ст. 53 КУАП (Порушення правил використання земель) становить 5 неоподаткованих мінімумів або 85 гривень, що фактично не відповідає самому правопорушенню та його можливим наслідкам. Такий стан речей фактично перетворює адміністративну відповідальність у щось, що не варте уваги і не створює несприятливих наслідків для порушника. Тож, на наш погляд необхідно переглянути наявні санкції за адміністративні правопорушення у сфері земельних відносин у сторону посилення відповідальності шляхом визначення мінімального розміру штрафу на рівні 500 неоподаткованих мінімумів або ж змінити розрахунок штрафів і прив'язати їх до мінімальної або середньої заробітної плати по країні. Наприклад, мінімальний розмір штрафу за таким розрахунком у ст. 53 КУАП визначити на рівні 1-1,5 розміру мінімальної або середньої заробітної плати в Україні (6500 грн. – 9750 грн. або 17 453 грн. - 26 179,6 грн.). Ще доцільно, на наш погляд розглянути питання запровадження за правопорушення передбачені ст. 52, 53, 55 КУАП такого виду стягнення, як конфіскація земельної ділянки. Така необхідність полягає в тому, що за ст.52 КУАП відбувається псування земель, їх забруднення, що негативно позначається на їх родючості. Оскільки, земля є національним багатством, що перебуває під охороною держави, невжиття заходів компетентними органами щодо збереження земель виглядає повною безвідповідальністю з боку держави. Так само і за ст. 53 КУАП порушення правил використання земель завдає шкоду як самій земельній ділянці, так і навколишньому середовищу та особам, чиї земельні ділянки знаходяться поруч. Власність зобов'язує, вона не може використовуватися на шкоду людині і суспільству (ч.3 ст.13 Конституції України), таке положення Основного закону прямо передбачає, що діяльність громадян на свої власній землі не може шкодити суспільству, а також природі, оскільки обов'язок кожного не заподіювати їй шкоду. Таким чином ми можемо констатувати, що законодавцю необхідно розглянути питання доповнення відповідних статей КУАП стягнення у вигляді конфіскація земельної ділянки.

На думку О. Мірошниченка необхідним є розгляд можливості застосування громадських робіт до порушників у сфері земельних відносин [3, с.137]. Також він зазначав, що такий вид стягнення може бути встановлений судом як за безпосередньо вчинене правопорушення, так і у випадку заміни штрафу на даний вид стягнення у випадках неможливості сплати такого штрафу. На нашу думку, застосування громадських робіт можливо запровадити у якості міри покарання, однак після відповідних змін до строків таких робіт, адже строк у 20-60 годин не відображає реалій сьогодення, коли частина осіб не працює і такий строк може бути збільшено до 120-160 годин.

На основі викладеного можна зробити наступний висновок: 1) механізм адміністративної відповідальності прямо залежить від ефективності діяльності державних органів та дієвості адміністративних стягнень, що накладаються на правопорушника; 2) КУАП потребує внесення змін до статей, які передбачають відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин; необхідно посилити штрафні санкції шляхом зміни їх розміру відповідно до реалій сьогодення; 3) вважаємо за можливе запровадити такий вид стягнення як конфіскація земельної ділянки за окремі види правопорушень.

Список використаних джерел

1. Пахомов В. В. та Музичок О. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 5. С. 198-201.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 № 1423-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text> (дата звернення: 12.06.2022).

3. Артеменко О. В. Литвинов Н. А. Окремі аспекти адміністративної відповідальності за порушення у сфері земельних відносин. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. Том. 11, № 2. С. 133–139.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ТЕНДЕНЦІЇ

Державна реєстрація суб'єкта підприємництва – це перший етап на шляху легального існування всіх суб'єктів господарського обігу. Фундаментом для побудови в Україні сучасної національної системи реєстрації суб'єктів господарювання став Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» 15 травня 2003 року № 755-IV [1]. Цей Закон забезпечив запровадження реєстрації та постановки на облік суб'єктів господарювання за принципом «єдиного вікна».

26 листопада 2015 року до даного Закону були внесені зміни, які набрали чинності з 1 січня 2016 року, з метою подальшого впорядкування системи реєстрації суб'єктів господарювання та громадських формувань, перевагами яких є: створення гармонізованої з європейською вітчизняної системи реєстрації суб'єктів господарської діяльності, підняття української системи реєстрації суб'єктів названої діяльності на європейський рівень, оскільки законом враховані вимоги певних Директив Ради Європи щодо реєстрації суб'єктів бізнесу, які адаптовані до сучасного стану України; застосування нових інформаційних технологій у боротьбі з правопорушеннями та корупцією у сфері державної реєстрації, щоб запобігти в більшості випадків створенню так званих «фіктивних» підприємств. Ці можливості виводять економічні відносини України з європейськими країнами на новий етап та сприяють встановленню прозорих відносин із іноземними партнерами, що сприяє поглибленню європейської інтеграції України та загальному економічному розвитку.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» державна реєстрація – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу-підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Наукові дані про природу цього поняття свідчать про те, що:

змістом державної реєстрації є спеціальне закріплення корпоративної правосуб'єктності фізичних осіб та організацій. Держава в особі реєструючого органу перевіряє наявність законних підстав для визнання особи, яка претендує на приєднання до юридичної особи [2, с. 62]; національна реєстрація – це юридична процедура, що здійснюється національним реєстром для реєстрації юридичних фактів, що відображають появу, зміну чи припинення статусу суб'єкта господарювання [3, с. 132]; державна реєстрація підприємця має юридичне значення для визнання статусу підприємця. Це юридичний факт, на цій підставі і з моменту визнання правового статусу підприємця [4, с. 105]; державна реєстрація є обов'язковою умовою для кожного суб'єкта господарювання для всіх видів підприємницької діяльності, а це означає, що необхідний певний порядок, підтверджений свідоцтвом про реєстрацію [5, с. 132].

Таким чином, державна реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності є публічним доказом набуття ним юридичної особи суб'єкта господарювання шляхом його реєстрації в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців відповідно

до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Тенденцією в національному реєстраційному законодавстві для суб'єктів підприємницької діяльності останніми роками є спрощення процесу реєстрації, зокрема зменшення кількості документів, що подаються для реєстрації, строків реєстрації, запровадження різних процедур тощо. Вчені мають різні погляди на це.

Домінує позиція прихильників спрощення процесу реєстрації. Тому Ю. Назарова вважає, що для стимулювання комерційної діяльності та збільшення кількості її суб'єктів необхідно спростити процедури легалізації, зокрема державної реєстрації суб'єктів господарювання [6, с. 25].

Проте є й заперечення щодо спрощення національної процедури реєстрації суб'єктів господарювання. Тому, на думку І. М. Риженка, доцільним є механізм перевірки, який регулює дієздатність та компетенцію осіб (у тому числі неповнолітніх) у процесі державної реєстрації. Насамперед, це зробить зареєстровані державою засоби захисту більш ефективними, вважає науковець. По-друге, це сприяє зменшенню кількості зареєстрованих державою справ і господарських договорів, укладених малодієздатними особами, які визнані в судовому порядку недійсними, а також убезпечити інших учасників господарських відносин від збитків, пов'язаних із такими рішеннями, та психічної шкоди [7, с. 26-27].

Ми вважаємо, що прийняття такої пропозиції ускладнить процес реєстрації, делегуючи функції, які їм не належать, національному реєстраційному органу. Важко прийняти аргумент автора, оскільки функції безпеки не притаманні національним реєстрам. Крім того, кількість недійсних договорів неможливо зменшити за допомогою складних процедур реєстрації.

Таким чином, для правильної оцінки рівня процесу державної реєстрації суб'єкта господарювання необхідно як критерій збалансувати приватні та публічні інтереси суб'єкта господарювання. Проте, незважаючи на те, що суспільні інтереси (особливо в контролі за законністю комерційних структур) є важливими в системі реєстрації, вони не повинні вимагати визнання національної системи реєстрації як повністю публічної та накладати додаткові функції безпеки та контролю.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. С. 263.
2. Красовська А. Державна реєстрація як умова реалізації права на підприємництво в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2002. № 7. С. 62-64.
3. Бочкова І.І. Деякі теоретичні та практичні аспекти державної реєстрації СПД. Форум права. 2011. № 1. С. 131-135.
4. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики : [навч. посіб.]. З.С. Варналій. К. : Знання-Прес, 2002. 239 с.
5. Коммерческое право зарубежных стран : [учеб. пособ.] / под ред. В. Ф. Попондопуло. СПб. : Питер, 2003. 502 с.
6. Назарова Ю. Гарантии свободы предпринимательской деятельности в сфере регистрации // Підприємництво, господарство і право. 2011. № 1. С. 24-28.
8. Риженко І. М. Шляхи вдосконалення правового регулювання державної реєстрації індивідуального підприємництва. Правове регулювання корпоративних відносин в Україні. Львів, 2013. С. 25-29.

Кравченко О. Г., здобувач вищої освіти гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, д. ю. н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та введення воєнного стану справили серйозний вплив на всі сфери життя. Система кримінальної юстиції не є

винятком. На фоні даної ситуації законодавцями внесено відповідні зміни до Кримінального Кодексу України. Звернемо увагу на ЗУ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги [1]. Згідно з цим законом було доповнено КК України статтею 201-2: Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Ця стаття встановлює відповідальність за реалізацію товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертвувань, безоплатної допомоги або інших операцій із розпорядження таким майном з отриманням суттєвого прибутку. Доповнення КК цією статтею є влучним, оскільки навіть у таких складних умовах люди намагаються будь-якими способами мати вигоду задля себе. Не завжди прибуває у відповідній кількості гуманітарна допомога через те, що її частину просто перепродують в магазинах.

Не менш важливим законом в умовах сьогодення є закон № 2160-IX [2]. Даний закон передбачає доповнення (ст. 114-2) та заміну статей (ч. 5 ст. 49; ч. 6 ст. 68; п. 4 ч. 1 та ч. 2 ст. 96-3), що стосуються забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану. Вищезгадане доповнення Кримінального Кодексу статтею 114-2 має суттєве значення, оскільки допомога супротивнику це значне правопорушення і воно має бути покараним. Не дивлячись на це, значна кількість правопорушників у цій сфері уникає відповідальності, тим самим ніби втрачаючи сенс даної статті.

Було внесено зміни також до статті 263 Кримінального кодексу України законом № 2150-IX [3]. Так, у ч. 3 ст. 263 КК України вказано, що: Особи, які добровільно здали зброю, боеприпаси, вибухові речовини або вибухові пристрої органам влади, не несуть кримінальної відповідальності за діяння, передбачені частиною першою або частиною другою цієї статті. В попередній редакції зазначалось, що за дане правопорушення особа звільняється від кримінальної відповідальності. Тобто внесені зміни суттєво відрізняють даний зміст ч. 3 ст. 263 від попереднього. Цікавими є зміни, які були внесені у ст. 361 та ст. 361-1 КК України ЗУ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану [4]. Стаття 361: несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж відредагована розширила у такий спосіб її застосування. В умовах сучасного сьогодення технології можуть бути використані проти нас, дана стаття і передбачає відповідальність за такі правопорушення. Дана стаття у ч. 5 передбачає найбільший строк покарання за згадане правопорушення саме під час дії воєнного стану, що наголошує на важливості об'єкту цього правопорушення. Також редакція ст. 361-1 КК України передбачає після слів «з метою» доповнити словом «протиправного».

В умовах дії воєнного стану важливим стало прийняття ЗУ Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану [5]. КК України доповнено ст. 43-1, в якій йдеться, що діяння (дія або бездіяльність), скоєні в період воєнного стану або збройного конфлікту, спрямовані на відсіч та запобігання збройній агресії російської федерації або агресії інших країн, не є кримінальним правопорушенням. Також особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна. На жаль, ця стаття дуже актуальна для воєнного стану та військових умов у країні. Оскільки напади зі сторони РФ тривають, у разі необхідності люди мають захищатися і тому правове регулювання дій, спрямованих на відсіч та стримування агресії іншої країни, має неабияке значення.

Оскільки йде війна, російська федерація намагається будь-якими способами нашкочити Україні й, на жаль, знаходяться люди, які за відповідну плату згодні допомагати державі-агресору. Влучним було прийняття закону №2198-IX, згідно з яким КК України було доповнено статтею 111-2: Пособництво державі-агресору [6]. Зміст цієї статті встановлює відповідальність громадян України, іноземців або осіб без громадянства за умисні дії, скоєні з метою сприяння державі-агресору (допомога), збройних формувань та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні. Крім того, відповідно до цього Закону в абзаци п'ятому частини першої статті 55 слова та цифри «статтею 111-1 цього Кодексу» змінено словами та цифрами «статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу».

Хотілось би ще згадати про ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». У таких складних умовах, які зараз нас оточують існують люди, які користуються даним становищем. Наприклад, після пограбування магазину чи будинку солдатами рф, спостерігались випадки, що самі місцеві грабували той же магазин. Дані дії мають бути безсумнівно покараними і саме прийняття цього закону дало змогу активізувати деякі статті в умовах воєнного або надзвичайного стану. Так, у ч. 4 ст. 185; ч. 4 ст. 186; ч. 4 ст. 191 після слів «у великих розмірах» доповнити словами «чи в умовах воєнного або надзвичайного стану»; у ч. 4 ст. 187; ч. 4 ст. 189 після слів «у великих розмірах» доповнити словами «чи в умовах воєнного або надзвичайного стану»; у статті 432 слово «трьох» замінити словом «п'яти».

Спираючись на вищевикладене, можна спостерігати, що не дивлячись на складні часи, вдосконалення законодавства все ж відбувається та від дотримання законів ніхто не звільняється. Все ж таки, деяких норм у вказаних статтях часто не дотримуються, що можливо потребує вдосконалення їх для подальшого використання.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги від 24.03.2022 № 2155-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

2. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану від 24.03.2022 № 2160-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

3. Закон України Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв від 24.03.2022 № 2150-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2150-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

4. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану від 24.03.2022 № 2149-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

5. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану від 15.03.2022 № 2124-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

6. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки від 14.04.2022 № 2198-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

7. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство від 03.03.2022 № 2117-IX // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО РІШЕННЯ ПРО ЗМІНУ СТРОКІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО

Початок повномасштабної війни російської федерації проти України ознаменував низку змін в нашій державі в усіх сферах її життя. Нововведення не оминули і сферу протидії кримінальним правопорушенням, адже в умовах воєнного стану, ракетного бомбардування та майже безперервного ведення бойових дій на наших територіях, актуалізувалося питання суспільної небезпечності переважної кількості кримінально-протиправних діянь, а особливо тих, які стосуються посягань на власність українських громадян.

З початком війни 24 лютого 2022 року стало зрозумілим, що до таких подій наше вітчизняне кримінальне законодавство не було готове, навіть якщо брати до уваги всі нововведення та оновлення, якими воно було доповнене ще в далекому 2014 році. В підсумку, одразу після введення воєнного стану вітчизняні законодавці за короткий проміжок часу (в екстреному порядку) почали вживати відповідних заходів, що пов'язані з запобіганням наявних прогалин у кримінально-правовому регулюванні [1, с. 282].

Відповідно до ст.432 ККУ, мародерство визначається як викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Саме умисне (свідоме) використання особливого (надзвичайного) стану у державі особою з метою вчинення кримінального правопорушення є обставиною, які обтяжують покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67) [2]. Коло суспільних відносин, що відносяться до ключових характеристик мародерства є більш обмеженими порівняно з іншими кримінальними правопорушеннями проти власності. Тому для кваліфікації злочинного діяння як мародерства, необхідно щоб таке майнове кримінальне правопорушення було вчинено :1) військовослужбовцем; 2) на полі бою; 3) щодо речей поранених або вбитих. Саме за сукупністю перелічених вище ознак можливе існування складу мародерства у діях правопорушника, адже, в інших випадках таке протиправне посягання спрямоване на відносини у сфері власності [3]. Варто зазначити, що суспільна небезпечність будь-яких посягань на чужу власність вразі збільшується внаслідок неможливості швидкого реагування та вжиття необхідних заходів та дій правоохоронними органами щодо захисту такого майна, в умовах активних бойових дій, чим доволі легко скористатися правопорушникам.

Прийняті закони, які змінили чинний на той момент Кримінальний Кодекс України (далі ККУ), посилили кримінальну відповідальність за встановлену кількість злочинів, шляхом підвищення строків відбування покарання за них. До зазначених законів належать: Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [4] та Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [5]. Тобто прийняття таких законів пояснювалося збільшенням кількості підтверджених випадків вчинення громадянами України діянь, які були спрямовані на завдання шкоди обороні держави та національній безпеці. Як зазначає В.В. Макарчук, суб'єктивна сторона більшості таких випадків є прямим умислом, адже такі діяння спрямовані та є керованими [6, с. 133]. Передові наслідки ухвалення зазначених нормативно-правових актів, яскраво висвітлені у словах суддів Вищого антикорупційного суду України Д.Г. Михайленка та О.О. Кравчука : «Прийнятий Закон від 3 березня – посилив кримінальну відповідальність за вчинення мародерства (у його широкому тлумаченні, тобто не тільки те, яке визначено у ст. 432 ККУ), що було практично досягнуто шляхом:

1) закріплення такої додаткової ознаки, як вчинення діяння «в умовах воєнного або надзвичайного стану», у статтях 185, 186, 187, 189 і 191 ККУ;

2) підвищення мінімальної межі покарання (відповідно до ст. 432 ККУ) від 3 до 5 років за мародерство [7].

Розширення правового тлумачення контексту щодо мародерства містить пряме посилання на ст. 28 Положення про закони і звичаї війни на суходолі (Додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року), в якій прописано, що будь-які прояви мародерства у місті або місцевості, навіть у випадках взяття такої місцевості штурмом заборонено. Отже, мародерство у його широкому значенні (крім діянь визначених у ст. 432 ККУ) включає присвоєння майна цивільного населення будь-якими особами (російськими військовими у тому числі), на територіях тимчасової окупації, вогневого ураження та/або проходу військ в умовах надзвичайного або воєнного режиму (або з їх використанням) [8, 5].

Досі актуальним і одночасно не вирішеним залишається питання притягнення до відповідальності російських мародерів-військовослужбовців, які на даний момент перебувають за межами України. Безпрецедентність всіх вчинених діянь доводиться їх серйозністю і масштабністю не тільки в нашій, але і в світовій історії. Саме тому спільні зусилля вітчизняних та світових фахівців допоможе вирішити дане питання якомога швидше, адже на інтернаціональному рівні це цілком можливо завдяки Міжнародному кримінальному суду (використовуючи Римський статут як один із правових джерел).

Отже, не всі злочинні діяння проти власності відносяться до категорії «мародерство», але кожен, хто має на меті незаконне збагачення в умовах воєнного стану має нести покарання. Обидва прийняті нормативно-правові акти від 3 березня 2022 р. уможливають справедливу кримінально-правову оцінку (реакцію) держави на всі вчиненні діяння у сфері власності як українськими громадянами, так і російськими окупантами. Саме активна протидія проявам мародерства в країні в умовах воєнного стану відноситься до ключових завдань національної оборони.

Список використаних джерел:

1. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №1. 2022. С. 281-285.

2. Закон України: Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001. № 25-26. Дата оновлення 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення 14.06.2022).

3. Т. Гергуленко, А. Хом'як. Відмежування мародерства як воєнного кримінального правопорушення від суїждних у сучасних реаліях. *Юридична клініка*. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/06/03/vidmezhuвання-maroderstva-yak-voyennogo-kryminalnogo-pravoporushennya-vid-sumizhnyh-u-suchasnyh-realiyah/> (Дата звернення 14.06.2022).

4. Закон України: про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану від 03.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (Дата звернення 14.06.2022).

5. Закон України : про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство від 03.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (Дата звернення 14.06.2022).

6. Макаруч В. В. Особливості кваліфікації деяких злочинів, вчинених з використанням умов воєнного стану в Україні. *Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні: лінгвістичний, правовий та психолого-педагогічні аспекти*. 2022. С.132-135.

7. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stand-iak-obstavynaiaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-tarpyznachennia-pokarannia/>. (Дата звернення 14.06.2022).

8. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 24.08.1991. Дата прийняття 18.10.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (Дата звернення 14.06.2022).

Кривокурс Д. Л., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група АЮ-201
Науковий керівник – **Кочина О. С.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри
публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА БЕЗХАЗЯЙНУ РІЧ, ЗНАХІДКУ

Актуальність дослідження підстав набуття права власності на безхазяйну річ та знахідку зумовлена не лише великою кількістю питань до реалізації процедури набуття права власності на зазначені об'єкти, а й невизначеністю у розумінні самого поняття безхазяйної речі та підстав набуття права власності на неї, а також її тісним зв'язком із знахідкою та необхідністю їх розмежування.

Основною проблемою виступає саме схожість за характером понять «знахідка» та «безхазяйна річ», оскільки, виходячи з норм цивільного законодавства, виникає певна тотожність у процедурі набуття права власності на такі речі та у розумінні вихідних понять.

Відповідно до ст. 335 Цивільного кодексу України безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий [2]. З огляду на надане законодавцем поняття, можна дійти висновку, що будь-яка річ вважатиметься безхазяйною у тому випадку, якщо всі вважають, що така річ не має власника чи не знають, хто є її власником. Проте, це не так.

На нашу думку, до підстав набуття права власності на безхазяйну річ слід віднести об'єктивні та суб'єктивні фактори. Так, до першої категорії має бути віднесено сам факт відсутності власника у речі або факт невідомості власника для особи, що бажає набути право власності на таку річ, а також факт взяття такої речі на облік відповідним органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Такі дії здійснюються за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого розміщені речі.

До суб'єктивних підстав набуття права власності на безхазяйну річ слід віднести саме розуміння особою, що бажає набути право власності на безхазяйну річ, факту відсутності власника у речі або ж реальне незнання її власника, що проявляється у здатності усвідомлювати та аналізувати питання приналежності речі до тієї чи іншої особи.

Щодо знахідки, то ст. 337 ЦК України визначає ключові аспекти даного питання, але не містить вихідного положення - визначення поняття знахідки. Проте, з аналізу чинного законодавства можна зробити висновок, що знахідкою є рухома річ або майно, що було втрачене або загублене власником (володільцем). При цьому, втрата речі має відбутися поза волею власника, та така річ має бути знайдена іншою особою.

Різниця між безхазяйною річчю та знахідкою полягає у тому, що остання має бути повернена власнику і лише у виключних випадках на неї може набуватись право власності.

В залежності від того, де було знайдено знахідку та від її характеристик як об'єкта права власності, вирішується подальша доля такої речі, тобто підшукується належний суб'єкт для повернення речі її власникові.

Законодавець чітко вказав, що безхазяйні речі набуваються у власність за загальним правилом, за набувальною давністю, якщо не підпадають під правила про відмову власника від речі, знахідку, знайдених бездоглядних тварин чи скарбу [3, с. 271].

Ще однією відмінністю є строк після сплину якого може набуватись право власності на річ, що є безхазяйною або знахідкою. Так, для безхазяйної речі встановлено термін в 1 рік з дня взяття такої речі на облік. Для знахідки терміном вважається 6 місяців, однак не від дня взяття такої речі на облік, а з дня заяви щодо неї в органи Національної Поліції України.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, можна дійти висновку, що безхазяйна річ та знахідка є досить схожими за розумінням поняттями, однак, мають певні відмінності, врегулювання яких можливе за допомогою активних дій законодавця із усунення прогалин у ЦК України.

Аналізуючи думки науковців щодо обраної тематики, варто зауважити, що, наприклад, Вороніна Н. В. у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата

юридичних наук розглядає знахідку не як річ, що не має власника, а саме як загублену річ. Авторка вважає, що її виявлення слід ототожнити з юридичним фактом та назвати вчинком особи, а фактичне заволодіння такою річчю є її окупацією [4, с. 6].

При цьому, на думку Щербатюк О. Є., набуття права власності означає перехід міри правомірної поведінки, що дозволяє говорити про вступ суб'єкта до взаємодії, яка є вмістом конкретного суспільного правовідношення [5, с. 313]. Окрім цього, у роботі набуття права власності на знахідку розглядається не як окупація речі, а як перехід прав від однієї особи до іншої.

Із врахуванням вищезазначеної позиції, варто також зауважити, що, на думку Генкіна Д. М., разом із правом власності до особи переходять і негативні аспекти такого права [6, с. 127]. Наразі існує також цікава позиція Муллової П. А., у якій він розглядав питання набуття права власності на знахідку та скарб, порівнюючи та ототожнюючи ці речі.

Черепакін Б. Б. набуття права власності на безхазяйну річ або знахідку визначає як односторонній акт прямого волевиявлення особи та зазначає, що цивільне законодавство у такому випадку виступає першочергово на захист прав особи, що втратила річ.

На думку Енгельмана І. Є., право власності на знахідку, якщо й виникає, то ніяк не безпосередньо, а лише внаслідок неможливості здійснення попереднього зобов'язального права на винагороду за неї, що і перетворюється в право власності [7, с. 72].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що наразі існує низка наукових думок, що висвітлюють ті чи інші питання, пов'язані із підставами набуття права власності на безхазяйну річ (знахідку). При цьому, деякі із них певною мірою вважаються резонансними та не сприймаються іншими науковцями. Проте, на нашу думку, кожна обґрунтована авторська позиція має право на існування. Однак, вважаємо за необхідне підтримання позиції Вороніної Н. В. у питаннях регулювання набуття права власності на знахідку, згідно з якою знахідкою потрібно вважати саме загублену власником річ, а фактом її знайдення є юридичний факт, що проявляється як свідомий вчинок особи.

Список використаних джерел

1. Деякі аспекти набуття права власності на об'єкти безхазяйного нерухомого майна. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_37181 (дата звернення: 17.02.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.02.2022).
3. Вороніна Н. В. До поняття знахідки як безхазяйної речі. Актуальні проблеми держави і права, 2011. С. 270-277.
4. Вороніна Н.В. Набуття права власності на знахідку за цивільним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Вороніна; кер. роботи Є. О. Харитонов; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2010. 20 с.
5. Щербатюк О. Є. Актуальні проблеми виникнення права власності на знахідку. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина II. Том 1. 2013. С. 311-315.
6. Генкін Д. М. Право власності в СРСР: підруч. М.: Держвидат, 1961. 222 с.
7. Вороніна Н. В. До питання про порядок відшкодування витрат, пов'язаних із знахідкою / Н. В. Вороніна // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Вип. 66. - С. 72-78.

Кудрик І. В., здобувачка вищої освіти І курсу, група КЮ-212

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м.Чернігів, Україна)

ПРИНЦИПИ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Концепцію принципу громадянства України можна розглядати як основні засади, закріплені у законодавстві у взаємовідносинах особи та держави. Принцип громадянства, як і будь-який інший принцип, діє в загальній системі, суть і призначення кожного принципу залежить не тільки від його власного змісту, а й від функції всієї системи. Вони закріплені в Конституції України та чинному законодавстві.

Систематизацію принципів слід розділити на загальні принципи та спеціальні принципи. Спеціальні ще називають специфічними. Можна сказати, що загальний принцип є узагальненням засад, а спеціальний – уточнює загальний принцип.

Загальними принципами громадянства України є: повновладдя народу; демократизм; інтернаціоналізм; втілення в інституті громадянства ознак суверенітету держави; поєднання інтересів суспільства, держави й особи; повага до норм міжнародного права.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про громадянство України» законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах:

- 1) єдиного громадянства;
- 2) запобігання виникненню випадків безгромадянства;
- 3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;
- 4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;
- 5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя;

- б) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;

- 7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Розглянемо зазначені принципи більш детально. Перший принцип – принцип єдиного громадянства. В міжнародному праві є термін «біпатризм», що означає множинне громадянство, а Україна є однією з держав, які негативно ставляться до множинного громадянства. Сенс цього принципу проявляється в тому, що громадянин України не може мати одночасно громадянство нашої та іншої країни. Адже, біпатризм вважається негативним явищем.

Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства. Статус безгромадянства засвідчують як правову аномалію, таке явище є негативним і для особи і для держави. Цей принцип захищає право на громадянство, а також не допускає втрати громадянством України громадянства через зіткнення поглядів українського законодавства та законодавства інших держав.

Принцип неможливості позбавлення громадянина України громадянства України. Цей принцип має дуже помітне значення, адже позбавлення громадянства є порушенням громадянства сьогодення, а також прав людини. У часи СРСР позбавлення громадянства було як спосіб покарання або боротьби з людиною яка має інтереси не підпорядковані владі, тобто це було однією з форм репресій. У частині другій ст. 15 Загальної декларації прописано: «Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство».

Принцип визнання права громадянина України на зміну громадянства. Права громадянина на зміну громадянства ніким і нічим не можуть бути позбавлені. Тобто громадянин України має вільне право змінити своє громадянство, але тільки за умови порядку встановленому законодавством.

Принцип неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя. Неможливість автоматично отримати чи припинити громадянство України, фактично відображає зміст громадянства. Громадянство не набувається і не припиняється автоматично, а з моменту видання Президентом України відповідного указу чи іншого документа за обставин, передбачених законом. Варто зазначити, що будь-то укладення шлюбу з іноземцем, розлучення або

зміна громадянства чоловіка під час шлюбу, це не призведе до автоматичної зміни громадянства жінки. Цей принцип спрямований на забезпечення рівності чоловіків і жінок у сфері громадянства.

Принцип рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України. Кожен громадянин має однакові права, свободи та обов'язки, тому коли і за яких обставин він чи вона отримує громадянство не має значення. Порушення цього принципу є дискримінацією громадян. Громадянин за народженням чи інші причини для отримання громадянства значення не мають.

Принцип збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України. Держава не має права обмежувати право пересування свого громадянина. Тобто, той факт, що громадянин України виїхав за межі своєї держави не повинен припиняти громадянство тієї особи. Кожна людина має право сама обирати місце свого проживання і має повне право вільно покинути територію України.

Класифікація принципів громадянства необхідна, з одного боку, для проведення комплексного дослідження громадянства як правової категорії на науковому рівні, а з іншого – для створення умов для вдосконалення чинного законодавства у цій сфері. Проте питання системи основних засад громадянства в сучасній правовій науці є досить дискусійним.

Отже, робимо висновок, що основні принципи громадянства України сприяють не лише дотриманню основних прав і свобод людини, а й забезпечують захист громадянства.

Список використаних джерел

1. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: у 2 т. / ТОВ «Видавництво «Юридична думка». К., 2008. Т. 2 / заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 800 с.
2. Конституційне право України: Підручник / за ред.: Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
3. Чушенко В. І., Заяць І. Я. Конституційне право України: підручник. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 488 с.

Куліш М. О., здобувач вищої освіти І курсу магістратури, група МКПР-211
Науковий керівник – **Апанасенко К. І.**, д.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Однією з найбільш поширених та актуальних альтернативних форм врегулювання спорів є інститут третейського судочинства. Закон України «Про третейські суди» (далі - Закон) надає таку дефініцію третейському суду – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [1].

Проблемні аспекти, пов'язані з функціонуванням третейських судів в Україні, є об'єктом численних дискусій, як теоретичного, так і практичного характеру. Недосконалість законодавчої бази функціонування цієї інституції призводить до виникнення ускладнень і проблем, що особливо проявляється на етапі виконання такого роду рішень.

Згідно зі ст. 55 Закону рішення третейського суду виконується зобов'язаною стороною добровільно в порядку і в терміни, що встановлені в рішенні. Якщо в рішенні термін його виконання не встановлений, воно підлягає негайному виконанню. На практиці рішення третейського суду далеко не завжди виконуються сторонами добровільно. Навпаки, доводиться вдаватися до процедури примусового виконання через звернення до компетентного суду із заявою про видачу відповідного виконавчого документа. Тобто у випадку невиконання рішення третейського суду в добровільному порядку воно підлягає примусовому виконанню в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче

провадження», який відносить рішення третейського суду до предмета виконання Державної виконавчої служби.

Чимало проблем, пов'язаних з виконанням рішення третейського суду, виникає саме у процесі його примусового виконання. Так, у ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що при розгляді заяви про видачу виконавчого документа компетентний суд повинен витребувати справу з постійно діючого третейського суду, де вона зберігається. Однак положення Закону не містять регламентованої процедури на випадок втрати третейської справи або припинення діяльності третейського суду, в якому ця справа перебувала в провадженні [2].

Процедура видачі виконавчого документа передбачає перевірку низки процесуальних підстав, які можуть бути підставою відмови у видачі виконавчого листа. Відповідні підстави наведені у ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження» і є вичерпними. Однак на практиці суди, не завжди добре розуміючи сутність даного інституту, прагнуть відмовити у видачі виконавчого документа з будь-яких можливих підстав, що призводить до явних практичних судових помилок.

Особливої уваги заслуговують проблеми виконання рішень третейських судів у випадках, коли такі рішення стосуються прав та/або обов'язків третіх осіб, а також осіб, що взагалі не беруть участі у третейському розгляді. Постає питання про правомірність такого рішення третейського суду, оскарження такого рішення та обґрунтованість видачі виконавчого документа [3]. Відтак можливість оскарження рішення третейського суду особою, яка не брала участі у справі, залежить від наявності у такої особи прав та обов'язків, пов'язаних з предметом третейського розгляду.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що недосконалість законодавчого регулювання діяльності третейських судів призводить до виникнення численних проблем, зокрема суперечливості практики розгляду судами загальної юрисдикції таких справ, а їх вирішення першочергово пов'язане з усуненням зазначених законодавчих прогалин.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 року № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#top> (дата звернення – 11.06.2022).
2. Реун В. А. Проблеми виконання рішень третейських судів. URL: <http://www.apdp.in.ua/v47/52.pdf> (дата звернення – 11.06.2022).
3. Узагальнення Верховного Суду України «Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди» від 11.02.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09#Text (дата звернення – 11.06.2022).

Кулага Є. О., здобувач вищої освіти гр. КЮ-212

Науковий керівник – **Ємець Н. А.**, к.філос.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

НЕФОРМАЛЬНИЙ ПІДХІД В АРГУМЕНТАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне суспільство все більше уваги приділяє пошуку порозуміння в спілкуванні, пошуку нових комунікаційних методів та прийомів. У зв'язку з практичним поворотом гуманітарних наук з середини минулого століття формальні та логічні дослідження стали суміжним питанням аргументації й еристики, практичні рекомендації яких наразі використовуються у повсякденному житті та практиці. В цьому й полягає актуальність нашої розвідки.

Питання аргументації є не тільки важливим питанням сучасної логіки, але й важливим питанням традиційної логіки. Виникнення його пов'язане з діяльністю Аристотеля, засновника логіки. Аналіз дослідження Аристотеля теорії аргументів показує, що Стагірит ототожнював поняття «аргумент» (у своїй інтерпретації «доказ») з поняттям «міркування». Аристотель віддавав перевагу науковим силогізмам або доказам, хоча й усвідомлював, що

обсяг доказів обмежений. Тому у своїх дослідженнях він намагався розробити інші типи та методи для побудови різного роду доказів, які використовуються не тільки наукою, а й у повсякденному житті. Особливу увагу цьому питанню Аристотель приділив у своїй роботі «Спростування софістики». Таким чином, твори грецьких філософів можна розглядати як передумову для появи неформальних методів аргументації [2, с. 18].

Але наукове обґрунтування неформальний метод аргументації отримав у роботах бельгійського дослідника Хаїма Перельмана. Цей метод він назвав «новою риторикою». Протягом майже десяти років Х. Перельман та його учень Л. Ольбрехтс-Тітека вивчали техніку й методи аргументації, які використовують у своїй діяльності юристи, політики, соціологи та інші представники гуманітарних та суспільних галузей.

В результаті детальних та систематичних досліджень вчені дійшли висновку, котрий вразив навіть їх: «Ми отримали результати, про які ніхто з нас не думав. Ми несвідомо і неохоче виявили ту частину аристотелівської логіки, яка була закрита або, принаймні, ігнорована і замовчувалася протягом тривалого часу. Ця частина стосується діалектичних міркувань. Ці міркування суперечать аргументованим міркуванням ... і детально обговорювалися в риториці, темах і теоретичній софістиці. Ми називаємо цю нову або оновлену сферу неформального міркування «новою риторикою» [4].

Х. Перельман підтримав думку, що завдяки швидкому розвитку математичної логіки вчені створили переважно теорії математичного доказу. Проте логіки майже не звертали уваги на проблему доказів у гуманітарних науках. Сучасні дослідники відзначають, що основна ідея його концепції полягає в тому, що він створив нову теорію аргументації – «нову риторику», яка відрізняється від концепції, запропонованої логікою того часу [2, с. 7].

Міркування неформальної логіки не можна судити за головним критерієм формальної логіки – критерієм правильності. На практиці важливе значення набуває не тільки форма міркування, а й його смислові аспекти та контекст, у котрому міркування застосовується. Тому необхідно враховувати нові критерії оцінки, поєднувати нормативність та універсальність, приділяти увагу особливостям конкретних аргументативних міркувань.

Одним з таких стандартів є стандарт релевантності, тобто міра відповідності отриманого результату бажаному. У вузькому сенсі актуальність цього питання зумовлена відсутністю комплексних досліджень релевантності як критерію оцінки в сучасних теоріях аргументації. Широке тлумачення поняття релевантності в сучасній літературі призводить до нечітких уявлень про його значення та значення процесу оцінювання. Дослідники розглядають релевантність як комплексний критерій оцінювання аргументативних міркувань в неформальній логіці [1, с. 1].

Таким чином формується концепція на основі комплексного стандарту оцінки аргументації на основі різноманітних інтерпретацій поняття релевантності в порівняльно-сучасному дослідженні неформальної аргументації [1, с. 3]. На теоретичному рівні ця концепція прояснює тлумачення релевантності в аргументації та міркуваннях, усуває неточності, прояснює зв'язок між різними значеннями поняття релевантності та встановлює його розумні межі [1, с. 3 - 4].

Нині такий підхід застосовують фахівці різних галузей. Це представники логіки, філософії, психології, лінгвістики, політології, юристів та інших галузей. Це пов'язано з тим, що сьогодні існують різні методи дослідження, і вони мають різну теоретичну та практичну складову [3, с. 34].

Отже, неформальний підхід в аргументативному процесі дозволяє застосовувати різноманітні прийоми, методи та підходи, що, в свою чергу, сприяє більш ефективному переконанню і прийняттю в гуманітарній та суспільній сфері, сюди ж ми включаємо і юридичну практику.

Список використаних джерел

1. Бабюк В. Л. Поняття релевантності у неформальних дослідженнях аргументації. АВТОРЕФЕРАТ дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. - Київ 2020. – 16 с.

2. Хоменко І. В. Еристика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.
 3. Хоменко І. В. Неформальна логіка та аргументативне міркування // Філософська думка, 2016, № 3. – С. 34-46
 4. Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation. - London: Notre Dame, 1969. - P. 2
-

Куц А. В., здобувач вищої освіти, II курс, гр. АЮ-201
Науковий керівник – **Чічкань М. В.**, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена потребою з'ясування міжнародно-правового регулювання питань громадянства. Усталеним є поняття, що громадянство є стійким правовим зв'язком між людиною та державою, який породжує взаємні права та обов'язки. Правовий статус громадян, зазвичай, визначається національним законодавством. Відповідно до українського законодавства це питання регулюється Конституцією України, зокрема ст. 4, Законом України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. та іншими нормативно-правовими актами. Однак, у сучасний період важливу роль у регулюванні даного питання відіграє міжнародне право. Крім визначення змісту окремих прав і свобод, норми міжнародного права встановлюють певні мінімальні стандарти, яким повинно відповідати національне законодавство держав [1, с. 167].

Статус громадянина тісно пов'язаний з рядом аспектів, таких як підвідомчість особи відповідній юрисдикції, наявність обов'язку зі сплати податків, наявність права на захист з боку держави на міжнародному рівні тощо. В цілому, до вказаних властивостей громадянства можна дійти, якщо проаналізувати відповідні визначення з Європейської конвенції про громадянство 1997 року та практики Міжнародного суду ООН. В міжнародному праві громадянство можливо розглядати як суб'єктивне право кожної людини. Ця думка підтверджується положеннями статті 15 Загальної декларації прав людини 1948 р. та статті 24 Міжнародного пакту про політичні і громадянські права 1966 р. Якщо виходити з цього трактування в межах основних міжнародно-правових стандартів прав людини, право на громадянство, як суб'єктивне право, включає у себе:

- право на всі блага, які гарантуються через наявність у людини громадянства;
- право на участь в управлінні державними справами у разі наявності громадянства;
- право на набуття громадянства та уникнення випадків без громадянства;
- право на перебування на території держави своєї громадянської належності;
- право на вихід та зміну громадянства;
- заборона позбавлення громадянства як покарання щодо людини.

Також слід зазначити, що поряд із терміном «громадянство» зустрічається і поняття «підданство». Термін «підданство» на сьогодні застосовується щодо громадян окремих монархій, як приклад Великобританія. Більшість монархій вже відмовилась від цього терміну використовуючи термін «громадянство». Тож в цілому, на сьогодні «підданство» та «громадянство» є тотожними за змістом юридичними категоріями. Але раніше громадянство позначало правовий зв'язок особи із державою, а підданство позначало правовий зв'язок із правлячим монархом.

З точки зору міжнародного права доцільно розмежовувати громадянство окремих держав та громадянство адміністративно-територіальних одиниць. В окремих федераціях є громадянство федерації та громадянство суб'єкта федерації, як у Швейцарії. Проте громадянство суб'єкта федерації практично не врегульоване на міжнародному рівні. Своєрідним правовим явищем є громадянство Європейського Союзу. Воно передбачене ст. 22 Маастрихтського договору, де зазначено, що кожен громадянин держави-учасниці є

громадянином Європейського Союзу. Воно має додатковий (субсидіарний) характер стосовно громадянства держави-учасниці та може враховуватися міжнародним правом лише у певних випадках (громадянин країни-члена ЄС мають право на правовий та соціальний захист з боку будь-якої країни ЄС) [1, с. 167].

На сьогодні відсутній єдиний універсальний акт, який регулює питання громадянства у міжнародному праві. Проте є цілий ряд міжнародних договорів, направлених на врегулювання окремих проблемних питань громадянства, наприклад: Конвенція про врегулювання деяких питань, пов'язаних з колізією законів про громадянство 1934 р.; Конвенція про громадянство заміжньої жінки 1957 р. та деякі ін. Існує також низка регіональних угод у цій сфері. Однією із таких є Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р., яка була прийнята в рамках Ради Європи і тепер є основним джерелом для європейських держав, у тому числі й України [2, с. 84].

Як підсумок слід зазначити, що, з точки зору міжнародного права, громадянство повинно сприйматись, перш за все, як суб'єктивне право кожної людини. Набуття громадянства окремої країни повинно гарантуватись кожній особі, оскільки саме із громадянством пов'язана можливість реалізації ряду основоположних прав та свобод. На сьогодні не існує єдиного підходу до врегулювання набуття громадянства з точки зору міжнародного права. Проте наявна тенденція відповідно до якої приймають угоди для врегулювання питань колізій національного законодавства щодо набуття та припинення громадянства, а також вирішення проблем апатридів та наявності множинного громадянства.

Список використаних джерел

1. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 544 с.
2. Фенич Я. В. дисертація: «Адміністративно-правове забезпечення права на громадянство в Україні» / Я. В. Фенич; Ужгород. нац. ун-т – Ужгород, 2020. – 211 с.

Ліксман А. Ю., здобувачка вищої освіти I курсу, група ЦГЮ-211
Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА: ПОНЯТТЯ, ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ, ПРИЙНЯТНІСТЬ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Захист прав і свобод людини і громадянина є конституційно-правовим обов'язком кожної сучасної держави. Одним із засобів втілення цього обов'язку є конституційна скарга як один із найефективніших юридичних засобів, за допомогою якого відбувається захист основних прав і свобод особи, втілення конституційних цінностей у національному правопорядку.

Для українського конституційного законодавства конституційна скарга є новим інститутом, поява якого на сьогоденному етапі безпосередньо зумовлена внесенням змін до ст. 55 Конституції України. Так, у ч. 4 зазначеної статті закріплюється положення, що кожен громадянин має право звернутися до Конституційного Суду України із конституційною скаргою із підстав, що визначені Конституцією, та в порядку, встановленому законом [1].

Підстави такої скарги також встановлені законодавством на конституційному рівні, а саме у ст. 151-1 Конституції України. У ній зазначено, що Конституційний Суд України вирішує питання про конституційність закону України за конституційною скаргою особи, на думку якої у вирішальному рішенні в її справі використано закон України, що не відповідає Конституції. Конституційна скарга подається лише у випадку, якщо всі інші національні способи юридичного захисту використано [1].

Поняття конституційної скарги визначене в ЗУ «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. Це одна із форм звернення до Конституційного Суду. Ст. 55 цього закону дає таке визначення конституційної скарги: «конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки конституційності закону України чи його окремих положень, який використаний в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу» [2].

Конституційна скарга має обов'язково містити:

1) прізвище, ім'я, по батькові громадянина України, особи без громадянства чи іноземця, адресу зареєстрованого місця проживання особи чи перебування особи (для особи без громадянства чи іноземця) чи повну назву та місцезнаходження юридичної особи, а також, якщо наявні, адресу електронної пошти чи номер засобу зв'язку;

2) інформацію про уповноважену особу, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

3) короткий переказ вирішального рішення суду, у якому було використано відповідні норми закону України. Необхідно зазначити інформацію саме про основну мотивацію суду та резолютивну частину;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) певні норми закону України, які потрібно перевірити на конституційність, та певні норми Конституції України, на відповідність яким потрібно перевірити закон України. Потрібно зазначити повну назву закону, його реквізити та, за необхідності – певні словосполучення);

6) обґрунтування тверджень щодо невідповідності закону України Конституції України, також зазначити, які саме права людини, гарантовані Конституцією, були порушені внаслідок використання закону України чи його окремих положень;

7) інформацію про матеріали та документи, на які дає посилання суб'єкт права на конституційну скаргу, перелік цих матеріалів і документів із додаванням їх копій [2].

Обов'язкова участь представника законом не передбачається, тобто в ініціатора конституційної скарги є можливість особисто захищати свої права й інтереси в конституційному провадженні. Якщо представник присутній, то ордер чи довіреність, що йому видані, повинні закріплювати можливість представництва інтересів суб'єкта права на конституційну скаргу саме у Конституційному Суді України.

Конституційна скарга підписується особисто фізичною особою, яка цю скаргу подала. Якщо дієздатна фізична особа через вади в здоров'ї чи стан здоров'я не має змоги самостійно підписати скаргу, це робить уповноважена особа, що діє від імені фізичної особи. Конституційну скаргу юридичної особи підпису компетентна особа, повноваження якої має підтверджуватися установчими документами даної юридичної особи та актом про призначення на посаду цієї уповноваженої особи

Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, на думку якої у вирішальному рішенні по її справі використано закон України, що не відповідає Конституції України. До зазначеного суб'єкта не відносяться юридичні особи публічного права.

Положення щодо прийнятності конституційної скарги закріплені ст. 77 ЗУ «Про Конституційний Суд України». Конституційна скарга є прийнятною, якщо вона відповідає вимогам ст. 55 і 56 цього закону, за умов, коли застосовано всі національні способи юридичного захисту, та якщо з дня набрання законної сили вирішальним рішенням суду, у якому використано закон України чи його окремі норми, пройшло не більше трьох місяців [2]. Винятком є умова, якщо розгляд конституційної скарги визнаний необхідним із мотивів суспільного інтересу.

Якщо суб'єкт права пропустив час подання конституційної скарги, тому що не мав повного тексту рішення суду, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку, додавши при цьому необхідну інформацію та належні докази. При цьому, потрібно зважати, наскільки відтермінування в отриманні рішення суду реально впливає на строк подання конституційної скарги [3].

Суд має право відмовити у відкритті конституційного провадження, у випадку, якщо конституційна скарга визнається неприйнятною, її зміст і вимоги необґрунтовані чи наявне зловживання правом на подання конституційної скарги.

Велика палата може видати забезпечувальний наказ, тобто виконавчий документ, за допомогою якого можуть вживатися заходи щодо забезпечення конституційної скарги. Підставою цьому є необхідність запобігти наслідкам, можливість настання яких пов'язана з виконанням вирішального рішення суду. Тимчасова заборона вчиняти конкретну дію є способом забезпечення конституційної скарги. Забезпечувальний наказ втрачає свою чинність у день ухвалення рішення чи постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

Отже, незважаючи на те, що конституційна скарга є новим інструментом в системі конституційного права України її значення колосальне для правової системи України. Із запровадженням інституту конституційної скарги, громадяни отримали змогу звернутися до Конституційного Суду України з метою захисту своїх конституційних прав, порушених законом.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 в редакції від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348> (дата звернення: 27.10.2021)
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII в редакції від 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19?find=1&text=%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0#n340> (дата звернення: 27.10.2021)
3. Рекомендації для фізичних та юридичних осіб щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytuciyogo> (дата звернення: 27.10.2021)

Лавровська В. І., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група КЮ-191

Пальона А. В., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група АЮ-191

Науковий керівник - **Керноз Н. Є.**, старший викладач.

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУДОВІ ВИТРАТИ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Реалізація конституційної засади статті 55 Основного Закону України щодо можливості судового захисту прав і свобод особи неможлива без дотримання детально регламентованої процесуальним законодавством форми. При цьому право на звернення до суду не є абсолютним та має встановлені для учасників судового процесу правила поведінки, зокрема фінансової: попереднє визначення суми судових витрат, необхідність сплатити наперед судовий збір та витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, відшкодування судових витрат протилежній стороні у разі незадоволення позову тощо.

Оскільки з 15.12.2017 року суттєво законодавчо оновлені положення щодо судових витрат в національному судочинстві, то виникає необхідність провести порівняльний аналіз правового врегулювання судових витрат в адміністративному й цивільному судочинстві України на предмет їх уніфікації.

Правову основу дослідження становлять: спеціальний Закон України «Про судовий збір» № 3674-VI від 08.07.2011 р. (далі - Закон № 3674-VI) [1], глава 8 Розділу I Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) й глава 8 Розділу I Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України» [2,3] з однаковою назвою «Судові витрати» й інші Закони.

Якщо провести хронологічно-ретроспективний аналіз ч. 3 ст. 2 ЦПК України щодо перелічених в одній статті засад як принципів цивільного судочинства, то вперше на законодавчому рівні проголошений такий новий принцип як «відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення». Щодо закріплення

аналогічного принципу в п. 10 ч. 3 ст. 2 КАС України, то законодавець конкретизував суб'єктів, які можуть розраховувати на відшкодування судових витрат, а саме: фізичні та юридичні особи. Такі відмінності у формулюванні зумовлені різним розумінням сторін судочинства, оскільки за ЦПК України ними можуть бути як зазначені особи так і держава.

Після системного дослідження правового врегулювання норм глави 8 розділу I КАС (12 статей) та ЦПК України (9 статей), уявляється можливим констатувати:

по-перше, поняття видів судових витрат (судового збору й витрат, пов'язаних з розглядом справи) та їх складових в ст. 132 КАС, ст. 133 ЦПК України майже однакові, крім витрат сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям (явкою) до суду, які вписані в переліку виключно в адміністративному судочинстві, в той час як загубили в ч. 3 ст. 133 ЦПК, хоча їм присвячена спеціальна стаття 138 в цьому Кодексі;

по-друге, відсилання до спеціального «закону» в якому вписані розмір судового збору, порядок його сплати, повернення, звільнення від сплати без вказівки назви самого закону, тому конкретизуємо, що ним є Закон України «Про судовий збір» № 3674-VI, який на момент дослідження змінювався майже 40 разів та суттєво відрізняється в процесах, зокрема:

2.1 при поданні до загального суду позовної заяви майнового характеру юридичною особою – 1,5 відсотка ціни позову (яку можна обчислити керуючись положеннями ст. 176 ЦПК), але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (далі – ПМдПО) і не більше 350 розмірів ПМдПО, а за подання адміністративного позову гранична межа – не більше 10 розмірів ПМдПО; щодо звернення до суду (загального чи адміністративного) фізичною особою або фізичною особою – підприємцем, розмір ставки й межа однакові – 1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру ПМдПО та не більше 5 розмірів ПМдПО; спеціальної статті щодо ціни позову в КАСУ немає?

2.2 при поданні апеляційної (касаційної) скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної (касаційної) скарги на ухвалу суду в порядку адміністративного судочинства не зробили диференціацію розміру ставок залежно від суб'єктів оскарження, тому 1 розмір ПМдПО, в той час як за звернення з аналогічними скаргами в порядку цивільного судочинства фізичною особою необхідно сплатити всього 0,2 розміру ПМдПО, але наскільки це відповідає конституційним засадам ст. ст. 24, 125 Основного Закону України, завданням й призначенню саме адміністративних судів?

2.3 «судовий збір» необхідно відмежовувати від таких суміжних понять як «виконавчий збір» й «державне мито», оскільки вони мають різне правове навантаження.

2.4 в ч. 2 ст. 3 Закону № 3674-VI вписані положення відповідно до яких судовий збір не справляється за подання вичерпного переліку заяв, позовних заяв та клопотань, але який за наслідками можливо прирівняти до такої пільги як звільнення за ст. 5 цього Закону [1];

по-третє, правова конкретизація витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді в статтях досліджуваних Кодексів майже однакова, зокрема:

3.1 витрати на професійну правничу допомогу за ст. 134 КАС та ст. 137 ЦПК України відрізняються лише в одному – відсутність таких положень ч. 7 як: «витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою професійної правничої допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій» [2,3];

3.2 витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані з явкою до суду за ст. 135 КАС, ст. 138 ЦПК України врегульовані однаково;

3.3 витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз за ст. 137 КАС, ст. 139 ЦПК України врегульовані однаково, крім

положення щодо їх відшкодування за рахунок державного бюджету у справах окремого провадження якщо вони були за ініціативою суду чи у випадках звільнення від сплати судового збору чи зменшення його розміру (ч. 10 ст. 139 ЦПК України);

3.4 витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів, вчиненням інших процесуальних дій, підготовкою справи до розгляду за ст. 138 КАС, ст. 140 ЦПК України уніфіковано вписані;

по-четверте, новелами національного судочинства стали положення щодо попереднього визначення суми судових витрат (ст. 134 ЦПК), забезпечення та попередньої їх оплати в ст. 135 ЦПК, ст. 136 КАС України, які за своїм змістом різняться;

по-п'яте, однакові пільги щодо сплати судових витрат: відстрочення, розстрочення, зменшення їх розміру чи звільнення від їх оплати, регламентовані в ст. 133 КАС, ст. 136 ЦПК України по-різному;

по-шосте, ст. 142 ЦПК України на підставі Закону України «Про медіацію» № 1875-ІХ від 16.11.2021 року доповнена такими нововведеннями: «якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації... суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні відповідно позову, апеляційної чи касаційної скарги» [3], а в адміністративному судочинстві таких змін не передбачено?

Список використаних джерел

1. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. 3674-VI. Дата оновлення: 24.05.22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 14.06.2022).

2. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.06.2022).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.06.2022).

Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент

Стрельцова О. О., здобувачка вищої освіти, II курсу, групи АЮ-201

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРО ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з російською агресією, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, був введений воєнний стан, який став причиною змін усіх видів суспільних відносин, у тому числі і трудових. Наслідком цього постала потреба у зміні трудового законодавства, модифікація якого має своє відображення у схваленому Верховною Радою України 15 березня 2022 року Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Нині норми вказаного Закону мають переважний регулюючий вплив над аналогічними нормами Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП). У зв'язку з цим виникає потреба в дослідженні особливостей регулювання відносин в умовах воєнного стану.

До нововведень, які випливають із цього Закону, насамперед належать особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану: форма трудового договору визначається за згодою сторін [1], що є відмінним від норм КЗпП, який закріплює переважність письмової форми трудового договору, а у визначених випадках – обов'язковою [2]. До того ж під час дії воєнного стану випробувальний строк при укладенні трудового договору може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

Зміни в законодавстві стосуються також і тривалості робочого часу та часу відпочинку. Так, звичні для працівників не більше 40 годин для нормальної тривалості робочого тижня трансформувалися в не більше 60 годин на тиждень, а для скороченої тривалості введений норматив не більше ніж 50 годин на тиждень, незалежно від віку і категорії працівників, як це було передбачено КЗпП та спеціальними нормативними актами.

У питанні часу відпочинку згаданим Законом на період дії воєнного стану відмінили такий вид часу відпочинку, як святкові та неробочі дні, а відповідно і правила перенесення вихідних днів у випадку, коли вихідний та неробочий або святковий день збігаються [1]. Нагадаємо, що КЗпП закріплює такі святкові дні: 1 січня – Новий рік, 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове, 8 березня – Міжнародний жіночий день, 1 травня – День праці, 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги), 28 червня – День Конституції України, 28 липня – День Української Державності, 24 серпня – День незалежності України, 14 жовтня – День захисників і захисниць України і такі неробочі дні: 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове, один день (неділя) – Пасха (Великдень), один день (неділя) – Трійця [2]. Відносно ж такого виду часу відпочинку, як щотижневий, то його тривалість у період дії воєнного стану може бути скорочена зі звичних не менше 42 годин до 24 годин. Достатньо серйозних змін зазнав такий час відпочинку, як відпустки, особливо це стосується щорічної основної відпустки. Зокрема, згаданим Законом на період дії воєнного стану відмінюється диференціація тривалості щорічної основної відпустки, натомість тривалість її становить 24 календарні дні. До того ж порівняно з КЗпП у нововведеному Законі є норма, яка дозволяє роботодавцю відмовити в наданні відпустки працівникам, але тільки тим, хто залучений до робіт на підприємствах критичної інфраструктури. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 року об'єкти критичної інфраструктури – об'єкти інфраструктури, системи, їхні частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам. До секторів критичної інфраструктури належать: урядування та надання найважливіших публічних (адміністративних) послуг; енергозабезпечення (у тому числі постачання теплової енергії); водопостачання та водовідведення; продовольче забезпечення; охорона здоров'я; фармацевтична промисловість; виготовлення вакцин, стале функціонування біолабораторій; інформаційні послуги; електронні комунікації; фінансові послуги; транспортне забезпечення; оборона, державна безпека; правопорядок, здійснення правосуддя, тримання під вартою; цивільний захист населення та територій, служби порятунку; космічна діяльність, космічні технології та послуги; хімічна промисловість; дослідницька діяльність [3]. Звичайно, що такі повноваження роботодавця не застосовуються до відпусток у зв'язку з вагітністю чи пологами, по догляду за дитиною поки остання не досягне трирічного віку.

Відносно ж оплати праці, суттєвих змін не відбулося. Так, роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили, але звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати [1].

Не менш важливі зміни відбулися в процедурі зміни трудових відносин та їх припинення. Зокрема, у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою [1]. До того ж строк повідомлення про зміну істотних умов праці в період дії воєнного стану не застосовується.

Вищезгаданим Законом у сфері трудових відносин з'явився новий термін – «призупинення дії трудового договору». Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою та тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового в повному обсязі покладається на державу, що здійснило військову агресію проти України [1]. Аналіз цієї норми дозволяє констатувати, що ініціатором призупинення трудового договору може бути як роботодавець, так і працівник.

Певні особливості з'явилися відносно розірвання трудового договору як працівником, так і роботодавцем. Так, працівник може розірвати трудовий договір у строк, зазначений у його заяві, у зв'язку з веденням бойових дій у районах, у яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника, однак крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, про які було зазначено вище. У роботодавця ж у період дії воєнного стану з'явилася можливість звільнення працівника в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки [1].

Отже, підсумовуючи, можна зробити такі висновки:

- введення воєнного стану в Україні викликало зміну трудових відносин, а відповідно, і зміну трудового законодавства;

- основні зміни трудового законодавства стосуються: особливостей укладення трудового договору; тривалості робочого часу; видів і тривалості часу відпочинку; особливостей оплати праці та припинення трудових відносин.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 17.06.2022).
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.71 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 17.06.2022);
3. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.21 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 17.06.22).

Майстат А. В., здобувачка вищої освіти І курсу, група ЦГЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м.Чернігів, Україна)

СУТНІСТЬ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Сьогодні для сучасної України охорона територіальної цілісності має особливе значення для територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою. У ст. 2 ч. 2 Конституції України закріплено положення, згідно з яким Україна є унітарною державою.

Слід зазначити, що поняття «унітаризм» є міждисциплінарною категорією. Окремі аспекти сучасного унітаризму у своїх працях досліджували О. В. Батанов, М. О. Баймуратов, О. П. Іщенко, В. М. Кампо, О. Л. Копиленко, В. В. Кравченко, І. О. Кресіна, Х. В. Приходько, С. О. Телешун, А. Ф. Ткачук, В. М. Шаповал та ін.

Під унітаризмом в конституційному праві розуміють форму державного устрою яка відображає спосіб адміністративно-територіальної організації держави, поділ її на складові частини й розподіл влади між ними та між самою державою [1]. По суті унітаризм є філософією державності та правом.

Унітарні держави виникають і еволюціонують на основі принципу унітаризму, а також, децентралізації та автономії. Для них характерна ціла низка важливих ознак:

- єдина конституція та законодавство;

- єдина система централізованої державної влади, яка поширюється на всю територію;
- єдине громадянство;
- єдина судова система та армія;
- загальна податкова та кредитна політика;
- власна грошова одиниця, державні символи, столиця й інші атрибути державності;
- здійснення зовнішніх зносин центральними органами;
- самостійність органів місцевого самоврядування;
- можливість різних форм автономії в унітарній державі [2].

Унітарними державами в сучасний період є більшість країн світу. Так, наприклад, українська державність історично склалася як унітарне утворення. В Розділі ІХ Конституції України характеристика унітарної системи визначається наступними принципами: єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості та соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Також принцип унітаризму проявляється в закріпленні принципу цілісності та недоторканості кордонів України (ст. 2), принципу єдиного громадянства (ст. 4), принципу закріплення за українською мовою статусу державної (ч. 1 ст. 10) та принципу державного сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також у конституційному закріпленні державних символів (ст. 20) [3].

Науковці, також, розрізняють дві форми унітарних держав – просту (утворюються лише адміністративно-територіальні одиниці) і складну (поряд з адміністративно-територіальними одиницями, існують певні автономні територіальні утворення) та визначають різні критерії для їх класифікації.

Залежно від характеру державних утворень унітарні держави поділяються на централізовані і децентралізовані. За рівнем залежності місцевих органів від центральної влади – на централізовані, децентралізовані та змішані. За рівнем централізації – бюрократичні та демократичні. За рівнем централізації державного управління – централізовані, відносно децентралізовані й децентралізовані. Остання класифікація вважається найбільш вдалою.

Отже, унітаризм – це принцип державного устрою, який характеризується єдиною системою централізованої державної влади, централізованим управлінням адміністративно-територіальними одиницями і відсутністю відокремлених (самостійних) державних утворень, це система управління державою, за якої органи державної влади та державного управління утворюють єдину ієрархічну систему. Однозначно, це багатомірне соціально-політичне та конституційне явище.

Список використаних джерел

1. Кушніренко О. Унітаризм як базова цінність конституційного ладу України. *Віче*. 2012. №2. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2942/> (дата звернення 08.06.2022)
2. Види державного устрою. Унітарні та федеративні держави. Поняття і принципи державного устрою України. *Освіта.ua*. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9778/> (дата звернення 08.06.2022)
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 в редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.06.2022)

Марущак Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
 правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВИ У ПОГЛЯДАХ Ж.-Ж. РУССО

Еволюція розуміння категорії «держава» дуже тісно переплітається із історією людства, а підходи до поняття держави, її сутність і ознаки розвивалися одночасно із розвитком цивілізації.

У період XIV-XVIII ст. відбувається становлення сучасних національних держав. Формується поняття держави незалежно від тих конкретних форм, якими вона представлена, формулюються теорії державного суверенітету. Крім того, в період розквіту класичної науки (XVII - перша половина XIX ст.) відбулася відмова від колишньої - теологічної - картини світу і заміна її на світську, раціоналістичну картину світу. Людина розглядається як центр світобудови, самодостатній суб'єкт, відбувається секуляризація науки. З одного боку, людина виступає як окремих індивід, який переслідує свої особисті інтереси. З іншого боку, вона є членом нової юридичної організації, в рамках якої усі рівні. Для обґрунтування нового світоустрою і змінених відносин використовується природне право, в якому знайшли примирення античні і середньовічні погляди.

Вагомий внесок у розвиток нової концепції держави вніс Ж.-Ж. Руссо, який сформулював теорію суспільного договору про утворення держави в результаті появи соціальної нерівності для вираження загальної волі. «Кожен з нас передає в загальне надбання і ставить під вище керівництво загальної волі свою особистість і всі свої сили, і у результаті для нас усіх разом кожен член перетворюється в нероздільну частину цілого» [1, с. 568].

Центральним пунктом політичної теорії Руссо є вчення про народний суверенітет як принцип здійснення загальної волі. При цьому Ж.-Ж. Руссо розрізняє загальну волю і волю всіх: перша має на увазі загальні інтереси, друга - інтереси приватні і являє собою лише суму виявленої волі приватних осіб. Загальна воля виступає у Руссо джерелом законів, мірилом справедливості і головним принципом управління. Ж.-Ж. Руссо вважав суверенітет народу невід'ємним і неподільним. Народ не може нікому віддати своє право на самоврядування і вирішення своєї долі. Уряд - лише тимчасовий агент суверенного народу. Ця думка Ж.-Ж. Руссо збігається з висновками Джона Локка. Але у Д. Локка народ вручає органам управління владу виконавчу, законодавчу і судову. Руссо ж категорично виступав проти передачі парламенту (або іншому органу) законодавчої влади.

Ж.-Ж. Руссо, розвиваючи запропонований Д. Локком принцип народного суверенітету, вважав, що, так як усі люди народжуються вільними і жодна людина не має влади над іншим від природи, а сила не може породжувати право, то для встановлення законного авторитету серед людей залишається тільки один спосіб - договір. У результаті договору кожна людина разом з іншими людьми підпорядковує себе, свою волю і силу верховному керівництву загальної волі, залишаючись при цьому нероздільною частиною цілого. Таким чином, створюється як би публічне обличчя республіки. «Сукупність особистостей називається народом, який, в свою чергу, є носієм суверенної влади, органом цієї влади є загальна воля» [1, с.571].

Суверенітет - це абсолютна, невідчужувана і неподільна влада народу. Сувереном завжди є народ, а значить єдино правильною формою організації суспільства і держави є демократія. Розглядаючи суверенітет як загальну волю народу, Ж.-Ж. Руссо стверджує, «що суверенітет, як здійснення загальної волі, не може ніколи відчужуватися і що суверен, будучи не чим іншим, як колективною істотою, може бути представлений тільки самим собою; влада може, звичайно, передаватися, але не воля» [1, с.571]. Виходячи з цих властивостей суверенітету, Ж.-Ж. Руссо стверджував, що не тільки абсолютна монархія, але і верховна влада парламенту є утиском народного суверенітету.

Таким чином, Ж.-Ж. Руссо як представник радикально-демократичного спрямування політико-правової думки обґрунтував і відстоював ідеї соціальної справедливості, рівності, громадянської етики. Стрижнем політичної теорії мислителя є його вчення про народний суверенітет, як основоположний принцип республіканського ладу. «Я називаю республікою будь-яку державу, керовану законами, якою б не була форма управління, тому що тільки в цьому випадку управляє суспільний інтерес і суспільна справа має якесь значення. Будь-який законний уряд є уряд республіканський» [1, с.571]. Водночас, Ж.-Ж. Руссо називав урядом, або верховним управлінням, законне відправлення функцій виконавчої влади, а правителем, або государем, - орган чи людину, яким вручена ця влада [1, с.572].

Визначення поняття держави має не лише теоретичне, але й прикладне значення. В умовах розбудови нової Української держави не можна діяти наосліп, керуватися методом спроб та помилок, не розуміючи і не усвідомлюючи її природу та сутність. Для

більш глибокого і повного сучасного розуміння поняття «держава» доцільно, на нашу думку, звертатися до аналізу змісту даного поняття в працях видатних представників філософської та юридичної думки різних часів і народів.

Список використаних джерел

1. Руссо Ж-Ж. Антологія мирової філософії. В 4-х т. Т. 2. Європейська філософія от епохи Возрождення по епоху Просвещення. Ред. Коллегія : В. В. Соколов (ред.-составитель второго тома и автор вступит, статьи) и др. 1970. 776 с. с илл.

Новомлинець А. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група КЮ-201
Науковий керівник – **Кочина О. С.**, к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ПРИ РОЗЛУЧЕННІ

Поділ майна подружжя – це одне з найбільш актуальних і складних питань у сімейному та цивільному праві. У разі припинення шлюбно-сімейних відносин майже завжди постає питання про те, як розподілити спільно нажите подружжям майно. Однак, як зазначає С. В. Дяченко, не всі суб'єкти сімейних правовідносин здатні прийти до мирного врегулювання цього питання, у зв'язку з чим виникає необхідність звернення до суду для вирішення виниклого спору [1, с.91].

Ст.69 Сімейного кодексу (далі- СК) України передбачає право дружини чи чоловіка на поділ майна. Це означає припинення права спільної сумісної власності на це майно і виникнення на її основі приватної власності. Поділ спільного майна може здійснюватися як в добровільному порядку так і в судовому [2].

При поділі майна подружжя мають враховуватися три категорії об'єктів: а) речі (окрема річ або сукупність речей), які належать подружжю на праві спільної сумісної власності; б) кредиторські вимоги подружжя (право вимоги за договором позики, купівлі-продажу тощо, коли подружжя виступає як кредитор і вправі вимагати повернення боргу, передачі речі тощо); в) боргові зобов'язання подружжя (зобов'язання, за якими подружжя виступає як боржник і зобов'язане повернути борг, повернути або передати річ тощо).

Поділ майна здійснюється з урахуванням вартості речей, які належать подружжю на праві спільної власності, а також розміру їх кредиторських вимог та боргових зобов'язань. Варто зазначити, що поділ майна подружжя здійснюється в два етапи: по-перше, суд визначає розмір часток чоловіка та жінки в праві на майно, і, по-друге, здійснює поділ майна відповідно до встановлених часток. При визначенні розміру часток кожного з подружжя суд виходить з того, що відповідно до законодавства частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором ч. 1 ст. 70 СК України [2]. Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один із подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку.

Умови поділу майна подружжя можуть бути передбачені в спеціальному договорі про поділ майна або визначатися у шлюбному договорі подружжя. Необхідно зазначити, що договори про поділ подружнього майна мають на практиці, мабуть, найбільше поширення порівняно з іншими договорами подружжя. Вказаний договір може: а) виступати у ролі самостійного договору; б) включатися у структуру шлюбного договору як його окрема умова, що не буде суперечити законодавству.

Різниця між цими договорами полягає в тому, що предметом договору про поділ є майно, яке вже належить подружжю на праві спільної власності, у той час, як умови шлюбного договору можуть стосуватися майна, яке подружжя придбає у майбутньому і яке є відсутнім на момент укладення договору.

Також, варто звернути увагу на принципи поділу майна подружжя. В своїй роботі О. В. Мельниченко зазначає такі принципи: 1) принцип максимального забезпечення прав

та інтересів дітей; 2) принцип розподілу спільних боргових зобов'язань та майнових прав і обов'язків; 3) принцип рівності майнових прав подружжя [3, с.179].

Звертаємо увагу, що ст. 335 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України визначає два види спільної сумісної власності осіб: спільна сумісна або спільна часткова. Однак, при поділі або виділі в натурі частки із майна, що перебуває у спільній сумісній власності, вважається, що частки у співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не передбачено договором або законом. ЦК України встановлює, що майно, набуте подружжям у шлюбі є їх спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, або законом [4].

Задля більшого розуміння поділу майна подружжя, науковець О. Простибоженко звертається до досвіду регулювання даного питання у європейських держав. Так, цивільне законодавство держав-членів ЄС передбачає можливість лише припинення права співвласника на частку всупереч його волі та не допускає можливість виникнення у одного зі співвласників всупереч його волевиявленню права на частку, належну іншому співвласнику. При цьому законодавство європейських держав зазвичай передбачає широкі можливості для гарантування виконання співвласником обов'язку компенсувати на користь інших співвласників вартості їхніх часток (наприклад, шляхом надання відповідних фінансових гарантій, встановлення іпотеки за рішенням суду). Лише в окремих державах-членах ЄС (Словаччина) при поділі спільного майна подружжя допускається залишення речі у спільній частковій власності [5, с.35].

Наприкінці варто зазначити, що одним з основних завдань цивільного права є забезпечення цивільного обороту. При цьому інтерес держави полягає у його поживленні, від чого держава отримуватиме дохід у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Натомість, створюючи перешкоди у переході неподільної речі до одного власника і залишаючи її у спільній частковій власності колишнього подружжя, національне законодавство та суди фактично ускладнюють операції з такими об'єктами або взагалі виключають їх на тривалий час із цивільного обороту. Таким чином, на думку автора, доцільно запозичити європейський досвід правової регламентації способів поділу спільного майна подружжя щодо: 1) недопустимості залишення неподільної речі у спільній частковій власності колишнього подружжя у разі виникнення між ними судового спору; 2) запровадження такого способу поділу, як продаж з публічних торгів (відкритого аукціону) об'єкта права спільної власності подружжя за рішенням суду [6, с.635].

Підсумовуючи вищенаведене, ми дійшли таких висновків. Поділ майна подружжя означає припинення права спільної сумісної власності на це майно і виникнення на її основі приватної власності. Може здійснюватися як в судовому, так і в добровільному порядку. Існують три категорії об'єктів, які повинні враховуватися при поділі майна: 1) речі, які є спільною сумісною власністю подружжя; 2) кредиторські вимоги подружжя; 3) боргові зобов'язання подружжя. На даному етапі українське законодавство доволі швидко розвивається та з врахуванням міжнародної практики щодо поділу майна подружжя, швидко відбудеться усунення недоліків сучасного українського законодавства в означеній сфері.

Список використаних джерел

1. Дяченко С. В., Онофрей В. С. Процесуальні особливості розгляду справ про поділ майна подружжя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 91-94.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. / Відомості Верховної Ради України. 2002. No 21–22. С.135.
3. Мельниченко О. В. Принципи поділу майна подружжя в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. №2. С. 178-192.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. 2003. No 40–44. С.356.
5. Простибоженко О. Способи поділу спільного майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №1. С. 31-35.
6. Чудік Т. В. Особливості поділу майна подружжя. *«Молодий вчений»*. 2018. №3(55). С. 633-637.

ЗМІНИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та введенням воєнного стану з'явилася потреба у внесенні змін щодо Кримінального кодексу України (України далі – КК України). Найбільше це стосується таких розділів Особливої частини КК України як: «Злочини проти основ національної безпеки» та «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Важливим є дослідити, яких саме змін зазнав КК України: у яких статтях відбулися зміни й доповнення, за які нові кримінальні правопорушення настає відповідальність, які санкції передбачаються цими статтями, яких осіб вони у певних випадках стосуються та чому.

Метою є дослідження змін в кримінальному законодавстві в умовах воєнного стану. Проаналізувавши зазначені вище розділи Особливої частини КК України, ми дійшли висновку, що певні статті були змінені, доповнені та створені нові. Змінені: ст. 432 «Мародерство». Доповнені: ст. 111 «Державна зрада», ст. 113 «Диверсія». Нові: ст. 111⁻¹ «Колабораційна діяльність», ст. 111⁻² «Пособництво державі-агресору», ст. 114⁻² «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», ст. 435⁻¹ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Стаття 432 КК України «Мародерство», у якій сказано, що викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених (мародерство), - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Порівнюючи, з попередньою редакцією, то мінімальний строк позбавлення волі був 3 роки.

Розглянемо ч. 2 статті 111 «Державна зрада» КК України та ч. 2 статті 113 «Диверсія».

У ч. 2 статті 111 «Державна зрада» КК України, у якій сказано, що державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна. Така ж сама санкція застосовується й в ч. 2 статті 113 «Диверсія».

Тут можна порівняти ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 133 КК України у яких санкції є однаковими за своєю суворістю - «позбавлення волі строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна». У цій санкції як в перших частинах цих статей немає позбавлення волі на строк «від» і «до», визначено, що конфіскація відбувається обов'язково, а не за правом суду.

Але, потрібно зазначити, що в гіпотезі ч. 2 ст. 111 КК України вказано воєнний стан, а в гіпотезі ч. 2 ст. 113 КК України – воєнний стан або період збройного конфлікту. Також в ст. 111 об'єктивна сторона полягає у діянні(дія або бездіяння), а в ст. 133 тільки в дії.

У статті 111⁻¹ «Колабораційна діяльність» КК України, потрібно виділити, що кожна її частина під санкцією передбачає одне з таких видів покарання як: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Це обумовлюється тим, що законодавець передбачає, що винною особою здебільшого є та, яка має певні владні повноваження щодо впливу на людей.

Стаття 111⁻² «Пособництво державі-агресору» КК України. У ній визначено, що суб'єктом цього злочину не може бути громадянин держави-агресора. Також законодавець не передбачає відповідальність за цей кримінальний злочин вчинений з необережності, адже у статті зазначаються саме умисні дії.

У ЗМІ, через людей ми чуємо прохання не надавати інформацію в соціальних мережах, по телефону, у листуванні щодо місцезнаходження та пересування Збройних Сил України. Це є життєвоважливо для людей і захисників нашої країни. Але, як показує практика, деякі особи не дотримуються цього. Тому законодавець робить вплив на осіб за допомогою встановлення кримінальної відповідальності за статтею 114² КК України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану».

З цього приводу може виникнути питання щодо права «свободи слова». У ч. 2 статті 34 Конституції України вказано, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Але ч. 3 цієї статті вказує, що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя[1].

Особливу увагу варто звернути на статтю 435¹ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». Ця стаття стосується тільки тих військовослужбовців, які здійснюють заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації.

Необхідно зауважити, що об'єктом цього кримінального правопорушення може виступати не тільки життя, здоров'я, честь, гідність і право власності військовослужбовця, а також його близьких родичів чи членів сім'ї. Адже під час війни військовослужбовцям життєвоважливо бути не тільки фізично стійкими, а й морально, коли вони боронять країну.

Отже, в умовах воєнного стану Кримінальний кодекс України зазнав змін. Найбільш за все це стосується таких розділів Особливої частини КК України як: «Злочини проти основ національної безпеки» та «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби(військові кримінальні правопорушення)».

Одні статті зазнали змін і доповнень, з'явилися нові. Це пов'язано з тим, що особи, в тому числі військовослужбовці, піддаються ще більшій небезпеці з боку правопорушників, які своїми діями (активними чи пасивними; умисними чи необережними) ставлять під загрозу безпеку України та її населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.02.2022).

Парходько О. Г., здобувачка вищої освіти I курсу, група АЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АБСЕНТЕЇЗМ ЙОГО ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

Сьогодні в Україні кожна людина має право на голос, на прояви себе в суспільстві, та на повну свободу у виборі. Це і називається демократія, що в перекладні означає, народ над владою. Без проведення чесних виборів, демократія не буде існувати ні в Україні, ні в будь якій іншій цивілізованій країні. Вибори дають можливість громадянам обрати своїх лідерів, щоб ті в свою чергу відстоювали інтереси громади. Реальна перспектива проявити свою громадянську активність стала одночасно і надбанням, і проблемою демократії.

Адже, цілком очевидною, стала тенденція зниження політичного рівня активності громадян. Свідоме ухилення виборців від участі у голосуванні та байдуже ставлення до своїх громадсько-політичних прав і призвело до формування терміна - абсентеїзм.

Загалом, перші відомості про абсентеїзм, з'явилися ще у третьому столітті до нашої ери, в зв'язку з ухиленням римлян від політичної участі [1]. На відміну від афінян, вони не отримували за неї жодної винагороди. Вже тоді піднімалося питання, як залучити громаду до участі в державному житті. Як майже два з половиною роки тому, так і сьогодні, пасивне ставлення громадян до своїх громадянських обов'язків, залишається проблемою для демократії. Такий характер поведінки людей має чотири основних причин. По-перше, це особистісні мотиви, які полягають у повній зневірі в результаті. Їх основою, є невпевненість людини, що від неї щось залежить. Так у більш дорослого покоління, ці стереотипи слід коригувати, а молодих виборців виховувати по принципу «від мене багато чого залежить». Наступними причинами є ментальні та політико-культурні. Суть їх, майже, повністю збігається з попереднім, проте, якщо в особистісних люди не вірили в свій голос, то тепер виборці припинили вірити у чесні вибори, та стали повністю ігнорувати їх [2]. Причиною конкретно в Україні стало пострадянське виховання більшості електорату. В системі освіти, та в діяльності навчальних закладів, вибори були лише імітацією, без розуміння виборців їх сенсу та справжнього впливу на результат. Достатньо поширеною є і політична причина, яка полягає або в недовірі до кандидата, або в задовільності та не бажанні змінювати ситуацію в країні [3]. Ця причина, як і попередні, базується на думці людей, що від них нічого не залежить і один голос нічого не змінить. І останньою причиною, є соціально-економічна, яка зумовлена загальною ситуацією в країні. Основними ознаками, є втрата політиками і владою суспільного кредиту та довіри зі сторони електорату.

На основі проаналізованих причин можна зробити висновки, як запобігти абсентеїзму та заохотити людей більш активно приймати участь в громадсько-політичному житті держави. Візьмемо до прикладу Європу. В Італії та Бельгії, застосовуються моральні та адміністративні санкції: догани, оприлюднення списків «ухильників» та штрафи. В деяких країнах, таких як Греція та Австрія, навіть позбавляють волі, строком від 1 до 12 місяців. Проте, не тільки через примус, можна досягти активності громадян, її можна відтворити через заохочення. До прикладу, грошове стимулювання, додатковий вихідний чи день відпустки. Не дивлячись на запропоновані рішення, у більшості демократичних країн інструменти подолання абсентеїзму відсутні. Стосовно України, то нам слід виробити національну програму, мета якої буде, подолання абсентеїзму виборців. Основними заходами якої стануть: відповідальність за неявку на вибори без поважних причин, запровадження обов'язкового вотуму, проведення різноманітних заходів, які будуть закликати громадян не залишатися осторонь [4].

Отже, абсентеїзм це прагнення людей відділити себе від політики. Це зневіра в своєму виборі та повне знецінення свого голосу в політичній системі. Хтось прийшов до цього через розчарування в конкретному кандидаті, а комусь це нав'язували з самого народження. Робота некомпетентних діячів знизила довіру народу та осадил авторитет влади взагалі.

Список використаних джерел

1. Топалова С. Абсентеїзм як проблема: між активністю та компетентністю. LB.ua URL: https://rus.lb.ua/blog/svetlana_topalova/450092_absenteizm_yak_problema_mizh.html (дата звернення 12.01.2022)
2. Абсентеїзм і його причини URL: https://pidru4niki.com/14940511/politologiya/absenteizm_yogo_prichini (дата звернення 12.01.2022)
3. Посібник з виборчих даних. Частина 1: Цілісність виборів. Чому вибори є важливими для нас? Ініціатива відкритих виборчих даних. URL: <https://openelectiondata.net/uk/guide/electoral-integrity/why-we-care/>
4. Нікітенко Л. О., Грабар О. С. Причини абсентеїзму та шляхи його подолання. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 51-53. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/13.pdf (дата звернення 12.01.2022)

Пивовар М. А., здобувач вищої освіти 3 курсу, група ЦГЮ-191
Науковий керівник – **Керноз Н. Є.**, ст. викладач кафедри
публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Адміністративне судочинство є вагомою складовою адміністративного процесуального права України. Задля забезпечення повного та злагодженого функціонування механізму ефективного захисту прав, свобод, інтересів учасників адміністративного судочинства необхідно є чітка, однозначна, зрозуміла законодавча регламентація в першу чергу адміністративної юрисдикції.

Питанню адміністративної юрисдикції присвячено спеціальну Главу 2 Розділу I Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС, Кодекс) України, яка з 15.12.2017 року законодавчо класифікована на предметну, інстанційну та територіальну юрисдикцію як підсудність. Але також важливі нюанси щодо встановлення підсудності по окремим категоріям адміністративних справ визначаються главою 11 Розділу II Кодексу.

Стосовно проблемних питань законодавчої регламентації адміністративної юрисдикції, то їх можна знайти вже порівнявши завдання адміністративного судочинства, зазначені в ч.1 ст. 2 та категорії справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, а саме п.5 ч.1 статті 19 КАС. Відповідно до ч.1 ст. 2 КАС: «Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень». В той час, як в статті 19 зазначено: «Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом»[1].

Отже, завданням адміністративного судочинства є захист осіб від порушень з боку влади, але в той же час суб'єктам владних повноважень надано право звернення до суду, що передбачає колізію між цими двома твердженнями. В світлі конституційної засади ст.125 Основного Закону України: «...з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди» закономірно виникає питання, чиї інтереси в цих випадках захищають вони – особи чи суб'єкта владних повноважень?

Однозначно проблемною є законодавча неузгодженість положень ст. 20 КАС України щодо розмежування предметної юрисдикції адміністративних судів між місцевими загальними судами як адміністративним судам й окружними адміністративними судами (до 24.05.2022 року) та ст. 22 Кодексу щодо інстанційної юрисдикції, оскільки «Місцеві адміністративні суди... вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції, крім випадків, визначених частинами другою - четвертою цієї статті»[1].

При цьому необхідно зробити акцент, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» від 12.05.2022 року № 2257-IX стаття 22 КАС України доповнена частиною п'ятою такого змісту: «Вищий антикорупційний суд вирішує адміністративні справи щодо застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», як суд першої інстанції» [2].

Чи слід вважати, що в цьому випадку місцеві адміністративні суди можуть вирішувати адміністративні справи щодо застосування санкцій? Ні, так як відповідь на це питання законодавець надав через доповнення ст. 20 КАС України частиною 3

аналогічною за змістом частині п'ятій ст. 22 Кодексу, змінивши положення частини другої ст. 20 КАС України зазначивши: «окружним адміністративним судам підсудні всі адміністративні справи, крім визначених частинами першою та третьою цієї статті», але в ч. ч. 2,3,4 ст. 22 КАС України ще судами першої інстанції по певним категоріям адміністративних справ визнаються:

- апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ,
- апеляційні адміністративні суди;
- Верховний Суд.

За таких обставин, судами апеляційної інстанції відповідно до ч. 2 ст.23 КАС України виступатиме Верховний Суд. Важливо, що в цьому разі права на касаційний розгляд справи немає. У випадку ж розгляду справи Верховним Судом як судом першої інстанції, то судом апеляційної інстанції виступає Велика Палата Верховного Суду. В деякому сенсі, в таких категоріях справ Верховний Суд виступає судом «першої і останньої» інстанції, адже права на касацію в такому випадку також немає.

Отже, очевидна неузгодженість між положеннями статі 20 та 22 КАС України принциповими для визначення підсудності. Тому варто погодитися з думкою Керноз Н.Є. та Стеченко К.Л., які не поділяють позицію законодавця щодо назви §2 «Інстанційна юрисдикція» та §3 «Територіальна юрисдикція (підсудність)» Глави 2 Розділу I КАС України, та вважають, що оскільки справи вирішуються виключно національними судами, визначеними Законом України «Про судоустрій і статус суддів», їх назви мають бути, відповідно, §2 «Інстанційна підсудність» та §3 «Територіальна підсудність» [3, с. 83].

Можна підсумувати, що на даному етапі Кодекс адміністративного судочинства України потребує вдосконалення законодавчої регламентації стосовно адміністративної юрисдикції для усунення прогалин, зокрема:

1. заміною положення ч. 1 ст. 22 КАС України з «крім випадків, визначених частинами другою - четвертою цієї статті» на «крім випадків, визначених частинами другою - п'ятою цієї статті»;

2. доповнити положення ч. 2 ст. 20 КАС України таким термінологічним оборотом «з врахуванням випадків, визначених частинами другою - п'ятою статті 22 цього Кодексу»;

3. внесення змін та створення можливостей для касаційного перегляду справ, де судом першої інстанції виступає апеляційний або Верховний Суд, оскільки при вирішенні певних категорій справ ними як судами першої інстанції, є позбавлення їх касаційного оскарження.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 24.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 12.06.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.02.2022 р. № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#n11> (дата звернення: 12.06.2022).

3. Керноз Н. Є., Стеченко К. Л. Судова юрисдикція в Україні: нові тенденції та проблемні питання розмежування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №8. С. 80 – 85.

Пилипенко М. Р., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група КЮ-192
Науковий керівник – **Козинець О. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МІСЦЕ УРЯДУ В СИСТЕМІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Центральною ланкою всього державного механізму, його найважливішою складовою частиною є уряд.

Уряд – колегіальний орган, до якого входять особи (міністри, секретарі), що очолюють державні відомства (міністерства, департаменти) з окремих галузей управління.

У найпоширенішому розумінні уряд – це виконавча влада, те, що в більшості країн світу позначається поняттями «рада міністрів», «кабінет міністрів». Тобто це група людей, які управляють повсякденними справами країни.

У всіх зарубіжних країнах уряд відіграє головну роль у розробці, формуванні та здійсненні основних напрямів політики держави, визначенні шляхів і засобів їх досягнення.

На сьогоднішній день спостерігається збільшення ролі виконавчої гілки в системі державної влади, що обумовлене зростаючою роллю держави в усіх сферах життєдіяльності, наявністю широкого кола повноважень у органів виконавчої влади, необхідністю прийняття швидких управлінських рішень.

Уряд являє собою колегіальний орган виконавчої влади. Для визначення місця уряду в системі державних органів необхідно проаналізувати його відносини з парламентом, главою держави, органом конституційного контролю (такий орган існує не у всіх країнах) і політичними партіями.

Однією з характерних рис урядової влади є її централізація, що виявляється у концентрації владних функцій у руках глави уряду. Відштовхуючись від політичної практики, історичних умов і національних традицій процес посилення позицій уряду набуває різноманітних форм а саме, відносини уряду з парламентом залежать від форми правління. Тому ми детальніше розглянемо кожен з цих форм.

У президентських республіках уряд, очолюваний президентом, формується позапарламентським шляхом і не несе за свою діяльність відповідальності перед парламентом. Юридично в цих країнах уряд повинен тільки виконувати закони, що приймаються парламентом. Тому сам уряд відповідно до діючого у президентських республіках принципу поділу влади розглядається як виконавчий орган, позбавлений будь-яких засобів впливу на законодавчі органи, крім права відкладального вето.

У парламентарних країнах уряди займають по відношенню до парламенту ще сильніші позиції, ніж у президентських республіках. При тому що в цих країнах уряд несе політичну відповідальність перед парламентом, формується парламентським шляхом і зобов'язаний піти у відставку у разі висловлення йому вотуму недовіри, уряд фактично контролює і спрямовує діяльність парламенту. Таким чином, згідно з парламентськими традиціями у Великій Британії, Німеччині, Італії, Індії, Японії глава уряду і більшість його членів повинні належати до числа депутатів нижньої палати. У Конституції Японії передбачено, що членами Кабінету можуть бути тільки цивільні особи.

Змішана (дуалістична) модель уряду існує в сучасній Франції. Особливість її полягає в тому, що згідно з Конституцією (статті 8, 9) президент призначає прем'єр-міністра і головує у Раді Міністрів, а прем'єр-міністр (ст. 21) керує діяльністю уряду. Суттєвим моментом, що визначає стосунки уряду з парламентом, є втручання останнього у сферу законодавства, а також антиконституційну нормотворчість уряду. Він широко використовує своє право законодавчої ініціативи, і кількість законопроектів, внесених урядом, перевищує число проектів самого парламенту. Крім цього, уряд видає власні нормативні акти (виконавчі накази президента, розпорядження тощо), які також сприяють посиленню позицій уряду в системі вищих органів держави. У зв'язку з цим неабияке значення має характер взаємовідносин уряду з вищим органом конституційного нагляду, який чималою мірою залежить від способу формування останнього, обсягу його повноважень і партійного складу.

За сучасних умов, коли держава активно втручається в економіку, втілюючи у життя намічені програми, зростає роль урядової влади. Уряд часто є ініціатором законодавства з питань державного регулювання економіки. У цьому разі парламент виступає як орган, що «реєструє» урядові законопроекти. Також, аналізуючи загальне становище уряду в зарубіжних країнах, слід підкреслити підвищення ролі уряду і його глави в системі вищих органів влади держави, ускладнення внутрішньоурядової структури і зниження ролі колегіальності у виробленні і прийнятті рішень. Найважливіші рішення приймаються главами урядів або готуються у комісіях і комітетах, а потім подаються уряду.

Висновком проведеного дослідження є те, що уряд займає центральне місце в системі вищих органів державної влади, хоча це положення не закріплюється конституціями; уряд є основним інструментом здійснення як внутрішньої, так і зовнішньої політики. У країнах уряд повсюдно займає центральне положення в системі вищих органів державної влади. Особливо важливу роль воно відіграє в тих країнах, які в якості форми правління прийняли президентську республіку. Глава уряду в цих країнах (президент) не тільки здійснює повноваження глави держави, але і є, як правило, лідером єдиної партії, яка представляє собою фактично інтегральну частину державного апарату. Серед елементів статусу виділяється відповідальність уряду, оскільки вона визначає характер взаємовідносин уряду з вищими органами державної влади, насамперед, главою держави і парламентом.

Таким чином, конституційно-правовий статус уряду становить собою складну, системоутворюючу державно-правову категорію, що визначає нормативно закріплене та реально втілене на практиці положення уряду в системі владних взаємовідносин з іншими суб'єктами конституційного права, насамперед, з вищими державними інституціями, і становить собою сукупність таких основних елементів: правосуб'єктність уряду, принципи його діяльності, компетенція, склад і статус окремих членів уряду, відповідальність уряду за свою діяльність.

Список використаних джерел

1. Дахова І.І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України. (конституційний аспект). *Право України*. 2002. № 12. С. 23-27.
2. Дахова І.І. Чинники, що впливають на діяльність уряду в зарубіжних країнах. Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. / за ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 80. С. 9-15.
3. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник. За заг. ред. В. О. Ріяки. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

Пода Р. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група КЮ-211
Науковий керівник – **Козинець О. Г.** к.,і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ БЛОК РЕФОРМ СОЛОНА

Важливе значення в розвитку держави відіграють реформи. Особливо важливі вони в часи її становлення. Показовими в цьому розумінні є реформи давньогрецького архонта Солона.

Афіни на межі VII-VI ст. до н.е. перебували в стані економічної та політичної кризи. Поляризація суспільства, внаслідок потрапляння афінян до боргової кабали, набула загрозливих масштабів для афінської демократії. Так, серед евпатридів (родова знать – Р.П.) і геоморів (землероби – Р.П.) виділялися багаті землевласники. Інша частина евпатридів бідніла, а геомори перетворювалися на батраків, що обробляли чужу землю, отримуючи за це шосту частину врожаю, або потрапляли до боргової кабали, втрачали свободу і продавалися у рабство за кордон. Зростала економічна роль багатого торгівельно-ремісничої верхівки містян, як і раніше, відчуженої від влади. Зростало й число бідняків – фетів. Усе більш нестійким ставало становище середніх і дрібних землевласників та ремісників.

У результаті серед вільних виник цілий комплекс суперечностей між: багатими евпатридами і тими, що збідніли, але все ще утримували владу; багатіями із землевласників, торговців і ремісників, які прагнули до влади і використовували з цією метою невдоволення бідноти, середніх і дрібних власників [1, с. 76].

Економічна криза, яка охопила Афіни, потребувала вирішення. І Солон, який висунув свою кандидатуру на вибори на посаду архонта мав продуману програму подолання кризи, яку пізніше і реалізував в ході реформ.

Солон зробив першу спробу захистити і врегулювати питання щодо приватної власності. Основним принципом, котрим керувався Солон у своїх практичних діях, був принцип «Норми», тобто міри у всьому, правило «золотої середини». Не дивно тому, що під номером першим у його висловах як одного з семи мудреців стоїть вислів: «Нічого надміру!». У руслі етичних пошуків доби, Солон засуджує багатство, стверджуючи: «Нема межі багатству!», «Від багатства народжується перенасичення, а від перенасичення – пиха» [2, с. 89].

Головним завданням на посту архонта Солон для себе вбачав реформу боргового права – сисахфію (деякі називають «сейсахтейя»), яка означала пряме втручання у відносини власності [1, с. 76]. На її основі боржник відповідав перед кредитором тільки своїм майном, афіняни, що попали в рабство за борги, звільнялися.

Здійснення Солоном цієї реформи Діоген Лаертський називав «зняттям з народу важкого тягаря». «Річ у тім, - пише автор трактату, - що чимало афінян позичали гроші під заклад самого себе і відтак через безгрошів'я потрапляли в кабалу». Тому Солон ліквідував приватні й державні борги, заборонив на майбутнє забезпечувати отримання кредиту власною кабалою [3, с. 135]. Такі дії були елементами гуманізму, оскільки вже тоді у праві прозвучала ідея, що ніхто не може жертвувати собою, своїм життям та здоров'ям заради боргів.

Важливою реформою Солона стала реформа поділу населення за майновою ознакою. Відтепер пріоритет мало не родове походження, а статки. Так, політичні права громадян залежали від майнового цензу, а не від знатності.

Суспільство було поділено на 4 групи, а в основу поділу було положено міру сипучої речовини – медимн (1 медимн дорівнював приблизно 50 літрів – П.Р.):

- п'ятсотмірники (пентакосіомедимни): ті, хто виробив у сукупності п'ятсот мір продуктів, сухих та рідких;
- вершники: ті, хто виробляв триста мір;
- зевгіти: ті, у яких було не менше двісті мір тих і інших продуктів, разом взятих;
- фети: у яких було менше двохсот мір річного прибутку. Вони не могли займати ніяку посаду; брали участь в управлінні лише через участь у народних зборах і могли виступати у ролі суддів.

Внаслідок реформи найвищим органом влади в державі стали народні збори. Цей поділ був справедливий, особливо враховуючи впливовість народу на здійснення влади. Зобов'язувалося висловлювання всіх учасників народних зборів позицій під час голосування у формі схвалення чи заперечення. А тому, прийняті рішення були на користь інтересів всього суспільства, а не привілейованих верств. Проте, такий розподіл влади звичайно не подобався, адже порушилася родова організація влади та зменшилися привілеї знаті. Частково задоволеним залишився й народ, адже власність заможних осіб залишалась недоторканою [4, с.52]. Незаможні не мали змоги викупити землю.

Солон визначив право користування колодязями і джерелами, умов копання ям і проведення каналів, розташування бджільників, посадки основних сільськогосподарських культур тощо [2, с. 122].

Солон дав можливість скласти заповіт тим, хто не мав спадкоємців-синів, надав можливість здійснювати дарування. Постановив, що син не зобов'язаний утримувати батька, якщо той не навчив його ніякому ремеслу.

Таке правило забезпечувало навчання майбутнього покоління певному ремеслу, а тому виступало своєрідною гарантією для країни щодо забезпечення приливу нових фахівців, а це дозволяє країні постійно розвиватися.

Також до економічних сторін реформ Солона варто віднести й визначення права експортувати окремі продукти: беручи до уваги невибагливість до ґрунтів оливи, виноградної лози та смоківниці – саме ці продукти стали пріоритетом для Солона, він дозволяє експортувати, також вивозити було дозволено й типові для господарства середніх і нижчих верств демосу. Всі ж інші продукти, в особливості ж хліб, вирощуваний

на рівнинних родючих землях плутократів і знаті, під загрозою прокляття і високих штрафів вивозити забороняється [2, с. 122]. Таке правило гарантувало достатню кількість всіх продуктів харчування, необхідних для нормального життя населення. Також відбувалося стимулювання товарообігу в сільському господарстві.

Отже, проаналізувавши зміст реформ, можна побачити, що вони були проведені для демократизації суспільного життя Афін, оскільки думка народу виражена через народні збори стала займати основне місце при вирішенні державних питань. Припинилася продаж громадян Афін у рабство. Суспільний лад змінився не тільки на папері, а й у реальності. Солон засуджував багатство, він обмежив право власності евпатридів на користь торгово-ремісничих, купецьких і селянських верств населення через визначення граничного розміру володіння земельною власністю і надання можливості безземельним та малоземельним селянам викупити надлишки землі у тих, хто володів нею понад норму. Це трохи покращило становище селян, але погіршилися відносини з евпатридами. В цілому, він лише частково досяг своєї мети.

Список використаних джерел

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. К., 2008. 730 с.
2. Ставнюк В. В. Становлення афінського поліса. К. : «Аквілон-Плюс», 2005. 216 с.
3. Нечитайло В. В. Реформи Солона в інтерпретації Діогена Лаертського. Політична історія. 2011. с. 133-141
4. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль : Право. 2010. 394 с.

Присяжний В. В., здобувач вищої освіти 2 курсу, ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Шестак Л. В.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Інтеграція нашої держави до Європейського Союзу потребує вдосконалення політики України щодо іноземців та осіб без громадянства. Постає необхідність в удосконаленні національного законодавства щодо цих категорій осіб, незалежно від їх кількості у нашій державі. Її важливою частиною є реформування інституту адміністративної відповідальності щодо іноземців та осіб без громадянства.

Також в умовах війни збільшується кількість незаконних мігрантів з Білорусі та Російської Федерації. Чіткий контроль за державним кордоном та удосконалення інституту відповідальності іноземців та осіб без громадянства допоможе забезпечити захист і наших громадян.

Дослідженням питання адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства займалися такі вчені як К. О. Клочкова, І. О. Гаврилова, А. В. Скрипай, Я. П. Павлович-Сенета і т.д. Також в даній роботі було проведено аналіз деяких нормативно-правових актів, що встановлюють загальні норми та принципи адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства.

Згідно зі ст. 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України» [1]. Тобто на іноземців та осіб без громадянства поширюється такий же національний режим як і на громадян України.

Зазначимо, що згідно з українським законодавством іноземець - це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Вони можуть мати два або більше громадянств. При цьому особа без громадянства - це особа, яка не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону [2].

Іноземців можна поділити на тих хто має імунітет від юрисдикції та деякі переваги та тих які ними не володіють. До перших відносяться: 1) громадяни, які мають дипломатичний імунітет; 2) громадяни, які мають консульський імунітет; 3) громадяни - військовослужбовці військових частин, екіпажів військових кораблів, літаків ВПС; 4) члени міжурядових і державних делегацій, місій; 5) працівники міжнародних організацій; 6) свідки, експерти і інші особи, відповідний статус яких визначений міжнародними договорами. До іноземних громадян, які не мають імунітету від юрисдикції даної держави можна віднести іноземців які постійно проживають в даній країні, та ті що тимчасово в ній перебувають [3].

Розглядаючи питання адміністративної відповідальності необхідно проаналізувати закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Він деталізує ч. 3 ст. 24 КУпАП згідно з якою до іноземців та осіб без громадянства може застосовуватися адміністративне видворення за межі України, за вчинення адміністративних правопорушень, що грубо порушують правопорядок [1]. Окрім видворення, іноземних громадян можуть примусово повернути країну походження або третю країну. При цьому, рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки (ст. 26 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [2].

Вище вказаний закон також містить певні недоліки. Як стверджує Я. П. Павлович-Сенета: «У Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» адміністративні стягнення та заходи адміністративного примусу, об'єднано під назвою «Відповідальність іноземців та осіб без громадянства», що призводить до неоднозначного розуміння вказаних заходів, адже відповідальність завжди наступає за вчинення правопорушення, а в цьому розділі передбачено і такі заходи впливу, які не пов'язані з учиненням м правопорушень (наприклад, скорочення строку тимчасового перебування на території України)» [4, с. 213]. Також законодавець не встановлює чіткий перелік правопорушень за які іноземця або особу без громадянства можуть примусово повернути чи видворити. І. О. Гаврилова зазначає про те що необхідно запровадити новий вид адміністративних стягнень як «обов'язкове повернення», що визначений в польському законодавстві. Ця санкція передбачає примусове повернення небажаного іноземця протягом чотирнадцяти календарних днів власним коштом із подальшою заборонаю в'їзду від шести місяців до п'яти років. Вона стверджує, що «обов'язкове повернення» є більш ефективним та дешевшим для держави аніж численні штрафні санкції [5, с. 102]. Ця санкція може бути встановлена в нашому законодавстві замість примусового повернення або як його особливий вид.

На наш погляд, перевагами наявності відповідної норми у вітчизняному законодавстві є чітке визначення: 1) сутності заходу відповідальності; 2) сторони, на яку покладаються фінансові зобов'язання у відповідному правовідношенні; 3) правових наслідків обов'язкового повернення, 4) того факту, що названий захід може бути застосований як до іноземців, так і до осіб без громадянства.

Варто також зазначити, що чинний КУпАП потребує змін в питаннях адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Зокрема, доречно ввести в зміст Кодексу відповідну статтю «Відповідальність іноземців та осіб без громадянства», в якій визначити специфічні заходи адміністративної відповідальності зазначених категорій осіб, а також вказати санкції, які не можуть бути на них накладені.

Враховуючи вище зазначене можна зробити деякі висновки. розвиток В національному законодавстві інститут адміністративної відповідальності ще розвивається. Враховуючи, що національним режим для іноземців та осіб без громадянства такий самий як і у громадян України однаковий, то вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. При цьому деякі іноземці будуть мати імунітет від юрисдикції національних судів згідно з міжнародним правом. Подальше дослідження адміністративної відповідальності іноземців полягає в

удосконаленні українського законодавства. В цьому нам допоможе закордонний досвід та особливо країн Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Дата оновлення: 26.05.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011. № 3773-VI. Дата оновлення: 14.08.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/conv#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
3. Клочкова К. О., Лютіков П. С. Особливості адміністративної відповідальності іноземних громадян та осіб без громадянства. URL : http://www.rusnauka.com/43_DWS_2015/Pravo/2_203097.doc.htm (дата звернення: 12.06.2022).
4. Павлович-Сенета Я. П. Основні напрями вдосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні: сучасний стан та досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник*. 2016. № 1. С. 206-216.
5. Гаврилова І. О. Особливості адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 5(2). С. 99-102.

Присяжний В. В., здобувач вищої освіти 2 курсу, ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Чічкань М. В.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ВИНИ ДЕРЖАВИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України все більшої актуальності набуває необхідність дослідження окремих аспектів міжнародно-правової відповідальності держави. У цьому контексті багато фактів вказують на значущість поняття «вина» як елемента складу міжнародного правопорушення в науці міжнародного права. Більшість юристів-міжнародників поділяють думку про те, що категорія «вина» має значення при встановленні міжнародно-правової відповідальності, водночас досі відсутня єдина точка зору щодо місця вини держави в міжнародному праві. З цього приводу можна навести думку Д. Анцилотті (D. Anzilotti) який писав: «загалом відносно теорії вини та окремих аспектів її застосування в міжнародному праві здавна існували й продовжують існувати суперечки. У той час як одні автори підтримують теорію вини, надаючи їй тлумачення, що істотно відрізняється від того, яке дається у внутрішньодержавному праві (Гатчек), інші без вагань заперечують цю теорію (Діена). Деякі ж автори допускають поняття вини тільки для визначення тих або інших категорій неправомірних дій, зокрема щодо так званих «деліктів недогляду» взагалі (Штруп) або щодо деяких з них спеціально (Шоен). Нарешті, деякі автори визнають, що поняття вини необхідно для визначення деяких наслідків, наприклад, зобов'язання відшкодування шкоди, тоді як у цьому понятті нема потреби при простому задоволенні (Трипель), або ж вважають, що воно необхідне при задоволенні, але не при відшкодуванні шкоди, понесеної патримоніальним майном (Іесс)» [1, с. 415].

Дослідження проблеми вини в міжнародному праві можна знайти в працях як закордонних (Д. Анцилотті, А. Гаттіні, І. Лукашук і т.д.) так і вітчизняних вчених (К. Важна, С. Андрейченко, В. Василенко та ін.).

У даній роботі аналізуються думки вчених, щодо значення вини держави в міжнародному праві. Так С. С. Андрейченко зазначає: «В сучасній науці міжнародного права існує поділ теорій про значення вини на класичні та некласичні. До перших можна віднести теорії суб'єктивної (теорія вини) та об'єктивної відповідальності. Серед некласичних теорій виділяють еkleктичний підхід до розуміння вини та теорію *due diligence* (теорія «належної обачності»)» [2, с. 7]. Вважаємо за доцільне розглянути дані теорії.

Концепція суб'єктивної відповідальності передбачає, що вина держави є обов'язковою умовою виникнення міжнародно-правової відповідальності. Тобто не може бути встановлено відповідальність держави за міжнародно-протиправне діяння поки не буде доведено наявність вини держави. Вина держави встановлюється шляхом доведення вини (умислу чи необережності) державних органів, посадових осіб, органів і осіб, що діяли від імені держави чи під керівництвом держави [3, с. 160]. При цьому український юрист-міжнародник В. А. Василенко зазначає, що процедура встановлення вини держави-правопорушниці значно відрізняється від порядку присвоєння вини суб'єктам національного права держави [4, с. 93-94]. Прихильники даної теорії стверджують про існування волі держави. Можна з цим погодитись оскільки держава виконує свої функції через уповноважених посадових осіб та органів які мають свою індивідуальну волю та виконують покладені на них обов'язки. Ця позиція переосмислює вину в кримінальному праві та порушує питання атрибуції (може бути присвоєння чи приписування) державі поведінки державних або недержавних осіб та утворень.

Відповідно до теорії об'єктивної відповідальності за міжнародні правопорушення, доведення вини держави не є необхідним, тому що при порушенні державою свого міжнародно-правового зобов'язання наявність вини презюмується [5, с. 188]. Тобто прихильники цієї теорії стверджують про відповідальність держави незалежно від її волі та ставлення до наслідків правопорушення. С. С. Андрейченко вказує, що на думку прихильників об'єктивної теорії її застосування зумовлюється природою міжнародного права і необхідністю підвищення рівня міжнародної законності. Крім того, державі можна атрибуувати тільки поведінку органу, яка здійснюється відповідно до національного законодавства; в межах внутрішніх правових систем держав відсутнє єдине поняття вини; існує надзвичайна складність доведення наміру діяти протиправно, якщо діяння вчиняється великою кількістю різних органів, що створює можливість ухилення від міжнародної відповідальності внаслідок процесуальних труднощів доведення вини у формі умисли чи необережності з боку держави-позивача [6, с. 171].

До початку XXI ст. точилися спори між прихильниками обох теорій. При цьому як зазначає С. С. Андрейченко Комісія міжнародного права ООН (далі - КМП ООН) не включила елемент вини держави в проєкт статей про відповідальність держав ані 1980 р., ані 1996 р., ані 2001 р., уникнувши тим самим складнощів щодо розв'язання питання про презумпцію вини або невинності держави і проблеми доведення вини [7, с. 107]. При цьому КМП ООН підійшла до проблеми вини нейтральним способом, а саме те, що вина в рамках міжнародної відповідальності держав є питанням для тлумачення та застосування первинних (безпосередньо регулюють поведінку суб'єктів) норм, що порушуються в конкретному випадку, а не вторинних (визначають наслідки невиконання зобов'язань, що встановлені первинними нормами) норм, що визначають загальні особливості елементи та умови відповідальності країн за протиправні дії [8, с. 132]. Цей підхід називається еkleктичним. Він тримає баланс між концепціями суб'єктивної та об'єктивної відповідальності. Хоча він зазнавав багато критики, однак міжнародні суди не хотіли брати на себе тягар остаточного вибору концепції.

Існує також теорія *due diligence* (належної обачності), яка передбачає те, що у разі скоєння протиправних дій вина не враховується (презюмується), а під час скоєння протиправної бездіяльності вина береться до уваги. Тобто держава при протиправній бездіяльності не проявила належної обачності задля усунення небезпеки суспільним інтересам, хоча могла це зробити відповідно до своїх обов'язків. Однак при цьому саме поняття «вина» ототожнюють лише з необережністю, що значно звужує це поняття [9, с. 152].

Отже, проблема вини держави як умова виникнення міжнародно-правової відповідальності в сучасних умовах потребує подальшого дослідження. Серед вчених-міжнародників не має єдиного підходу до розуміння місця вини держави, а існує декілька концепцій. Вважаємо, що подальші дослідження мають бути у першу чергу тісно пов'язані з практикою міжнародних судів, які не повинні по різному тлумачити норми

міжнародного права. На нашу думку, оптимальним є використання еkleктичного підходу КМП ООН до проблеми вини держави (питання міжнародної відповідальності держави залежить від тлумачення первинних, а не вторинних норм), який становить основу для майбутнього розвитку інституту міжнародної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Анцилотти Д. Курс міжнародного права : вступление – общая часть; пер. з итал. А. Л. Сакетти, Э. М. Фабриков. Москва : Иностран. лит., 1961. Т. 1. 447 с.
2. Андрейченко С. С. Міжнародно-правова концепція атрибуції поведінки держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2016. 40 с.
3. Важна К. А. Концепція суб'єктивної та концепція об'єктивної міжнародно-правової відповідальності держави. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 150-163.
4. Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения. Київ : Вища шк., 1976. 267 с.
5. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві: монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2017. 292 с.
6. Андрейченко С. С. Класичні теорії вини держави у міжнародному праві. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 168 – 174.
7. Андрейченко С. С. Концепція атрибуції поведінки держави в міжнародному праві: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 587 с.
8. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : монографія. авт. кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
9. Андрейченко С. С. Категория «вина» в международном праве. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 71. С. 149 – 154.

Присяжний В. В., здобувач вищої освіти гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, д. ю. н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Майже три місяці тому до Кримінального кодексу України (далі – КК) були внесені зміни, де встановили кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. В умовах війни України проти росії це правильний крок з боку нашої держави. Як стверджує заступниця Міністра юстиції України В. Коломієць щодо внесення цих змін: «Цілковито відповідають воєнним реаліям, оскільки на територіях, які на сьогоднішній момент вже звільнені, зафіксований не один випадок, коли люди починають очолювати якісь квазіоргани міської окупаційної влади або співпрацюють з ними. Відомо, що дехто «здавав» окупантам чинних, легітимних, законних представників органів державної влади та місцевого самоврядування» [1].

Однак, деякі юристи та навіть політологи зазначають про недоліки внесених змін до КК. Метою даної роботи є визначення основних проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

На початку даного дослідження необхідно визначити зміст поняття «колабораціонізм». Його можна трактувати у широкому сенсі як співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант (особа що здійснює таку діяльність). У вузькому сенсі - це співпраця з окупантом на окупованій території [2].

Які ж діяння згідно зі ст. 111-1 КК вважаються колабораційною діяльністю? Ними є: публічне заперечення здійснення збройної агресії, установлення та утвердження тимчасової окупації; 1) публічні заклики до підтримання рішення, дії держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації, до співпраці з ними, до невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями України, до проведення незаконних виборів, референдумів на тимчасово окупованій території; 2)

добровільне зайняття посади в незаконних органах влади (або обрання до них), судових, правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; 3) участь в організації та проведенні незаконних виборів, референдумів на тимчасово окупованій території; 4) добровільна участь у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях; передання матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням; 5) здійснення пропаганди в навчальних закладах; 6) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади; 8) організація, проведення заходів політичного характеру, зокрема, з'їздів, зборів, мітингів, походів, демонстрацій, конференцій, круглих столів тощо, а також активна участь у них; 9) створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення певної інформації в співпраці з державою-агресором, його окупаційною адміністрацією [3].

Наразі думки науковців та державних службовців щодо положень ст. 111-1 КК різняться. Наприклад, О. Бабіков коментує ч. 2 цієї статі, що «пропонує притягувати до кримінальної відповідальності за добровільне зайняття громадянином України посад, не пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій. Тобто, звичайною мовою, за роботу у державних органах на рядових посадах, від прибиральниці до водія та охоронця, секретаря чи інспектора. У цьому випадку виникає лише одне питання: якщо прибиральниця чи охоронець становлять таку загрозу для нашої держави, що їх необхідно переслідувати у кримінальному порядку за те, що прибиральниця мила не там підлогу чи не того посадовця возив водій на авто, стає лачно за систему безпеки в нашій країні» [4].

Політолог М. Мельник стверджує, що існує проста формула: або співпраця з ворогом у будь-якій формі прирівнюється до держзради, або «колабораціонізм» трактується у вузькому змісті. Інакше виникає колізія. При цьому в судах будуть намагатися перекваліфікувати державну зраду (за яку передбачено від 10 років позбавлення волі) на колабораційну діяльність (за яку загалом дають від 3 років) [5]. Громадська організація «Юридична сотня» стверджує, що заклики, заперечення вважаються публічними, навіть якщо вони розміщені в мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації, що може слугувати додатковим ризиком порушення прав людини, оскільки особу можуть притягнути до кримінальної відповідальності за розміщення певного критичного допису в соціальних мережах. Як наслідок, це може бути порушенням положень Конституції України та міжнародних договорів [6].

При цьому В. Коломієць стверджує, що питань до положень закону немає, оскільки, притягати до відповідальності будуть лише тих, хто підриває цілісність та незалежність України [1]. Юрист міжнародник Б. Бабін стверджує, що міжнародних зобов'язань України дані зміни не порушують. Однак, він зазначив, що бачить за доцільне не кримінальне, а адміністративне покарання за заперечення щодо окупації та російської агресії, із можливістю наступного обмеження покараної особи у певних правах [5].

Отже, з прийняттям нових змін до КК щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність в нашому інформаційному просторі почалася дискусія про їх необхідність. Виникає необхідність доопрацювання положень ст. 111-1 КК, оскільки, його формулювання не конкретизовані. Подальші дослідження цього питання будуть обумовлюватися розвитком судової практики.

Список використаних джерел

1. Коломієць В. Треба розрізняти свідомих колаборантів і службовців, які в окупації допомагали людям вижити. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3464564-valeria-kolomiec-zastupnica-ministra-usticii-ukraini.html?fbclid=IwAR29Odt3i0tXZDUeSiKBnys0GWtY7tS4OTAJ0GZxi7BEh5HxrGChCBcroMA> (дата звернення: 14.06.2022).

2. Колабораціонізм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 14.06.2022).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text> (дата звернення: 14.06.2022).

4. Бабіков О. Декілька слів про законопроект №5144, що пропонує встановити кримінальну відповідальність за колабораціонізм. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/194803-dekilka-sliv-pro-zakonoproekt-no5144-scho-proponuye-vstanoviti-kriminalnu-vidpovidalnist-za-kolaboratsionizm> (дата звернення: 14.06.2022).

5. Законопроекти про колабораціонізм є. Залишилось визначити, що є колабораціонізм. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3200261-zakonoproekti-pro-kolaboracionizm-e-zalisilos-viznaciti-so-e-kolaboracionizm.html> (дата звернення: 14.06.2022).

6. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм (5143, 5144 від 24.02.2021) URL: <https://legal100.org.ua/kriminalna-vidpovidalnist-za-kolaboratsionizm-5143-5144-vid-24-02-2021/> (дата звернення: 14.06.2022).

Ромащенко К. Ю., здобувачка вищої освіти II курсу, група ПД-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Право на повагу до приватного життя в нашій країні визначається однією з найбільш обговорюваних проблем сьогодення. Кожен громадянин має особисті права та обов'язки, особистий простір, у який органи державної або місцевої влади не можуть втручатися неправомірно. Право на приватність є складовим елементом законодавства України, адже воно закріплено в Конституції України та в законах України та має важливе значення для кожної людини.

В першу чергу, слід з'ясувати, що ж розуміють під «приватністю особистого життя». Так, науковець Андрієвська О. вважає, що приватне життя – це духовна та фізична сфера життя кожного індивіда, які дозволяють йому задовольнити певні специфічні інтереси, що зумовлені індивідуальним характером людини, а також індивідуальністю її існування [1, с. 2]. Іншу думку висловлює Кулініч О., під приватним життям розуміє охоронювані законом конфіденційні відомості, які становлять сімейні або особисті таємні відомості, а в разі збирання про неї такої інформації, завдають шкоду правам та законним інтересам, після чого, особа має право на захист відповідно до законів України [2, с. 94]. У науковій літературі поняття особистого, сімейного, приватного життя здебільшого різняться [3, с. 147]. Дана розбіжність зумовлена тим, що більша кількість авторів досліджує це питання, з різних точок зору та на основі вивчених ними питань. Хтось вважає, що особисте життя тотожне приватності, а хтось схиляється до того, що це різні поняття. На нашу думку особисте та сімейне життя охоплюється правом на приватність і є дуже взаємопов'язаним між собою.

Приватністю вважають фундаментальним правом кожного громадянина України, адже, воно визнане як в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Законі України «Про захист персональних даних» (2021 р.), так, і в Основному Законі України – Конституції. Приватність виступає ключовим правом захисту гідності особи та дозволяє керувати границями особистого захисту. Так, згідно статті 32 Конституції України: «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, окрім випадків, які визнані законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [4]. Серед інших прав, які гарантуються Конституцією України, дане право посідає одне із основоположних місць. Право на приватність виступає можливістю особи не розголошувати про себе та свою сім'ю приватної інформації, а також не припускати такої можливості розголошувати її третім особам [5, с. 53]. Тобто, кожна людина має право на приватність та захист особистих даних у тій чи іншій формі, адже більша кількість громадян переймається тим, що інформація, якою володіє фізична або юридична особа щодо них, може розповсюдитись по відкритих джерелах, внаслідок чого виникає порушення права конфіденційності. При цьому, може порушитись право особи на збереження інформації щодо неї, а пізніше дане розповсюдження може піти на шкоду особі. Прикладом,

слугують випадки, коли особа чи організація обіцяє зберегти приватну інформацію про особу, при цьому порушивши правила конфіденційності, розголошує дані відомості. В першу чергу, дане діяння визнається атакою на приватність (розголошення, поширення у відкритому доступі), яка згодом виявиться загрозою для особистих, моральних, релігійних норм людини, а по-друге характеризується настанням адміністративної та кримінальної відповідальності. Тому в Україні діє системний підхід, який захищає недоторканність приватного життя та має законодавче закріплення в Законі України «Про захист персональних даних» та інших допоміжних нормативно – правових актах, а також існує контролюючий орган – Уповноважений Верховною Радою України з прав людини.

Запорукою щодо недоторканості сфери приватного життя, виступають його гарантії – це насамперед, надання права ознайомлення з одержаною інформацією про себе, захист честі і гідності особи, судовий захист у разі необхідності, відшкодування моральної заподіяної шкоди.

Гарантії недоторканності приватного життя в Україні включають такі складові:

1. Неприпустимість свавільного втручання в особисте життя людини, а також збирання конфіденційної інформації про неї;
2. Відшкодування заподіяної безпідставним втручанням у приватне життя особи, матеріальної шкоди;
3. Право на судовий захист, якщо порушено право стосовно приватності її життя;
4. Надання можливості на знищення конфіденційної інформації про особу, а також про розголошення недостовірних фактів про неї;
5. Надання можливості людині ознайомитись, згідно із законами України, з зібраною або одержаною про неї інформацією.

Отже, на основі вище зазначеного, можемо констатувати, що в сучасному державотворенні проблема охорони та невтручання в приватне життя людей та збереження конфіденційної інформації визначається найбільш обговорюваним питанням сьогодення. Адже, порушення цього права, зустрічається дуже часто, тому для поліпшення цієї ситуації повинні проводитись реформи, щоб захищати та підтримувати рівень приватності в державі.

Список використаних джерел

1. Андрієвська О. О. Охорона та захист прав на приватне життя особи. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (14). С. 1-6.
2. Кулініч О. О. Таємниця приватного життя як виду інформації з обмеженим доступом. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 31. С. 92-97.
3. Породько В. Право на недоторканність особистого життя людини: проблема термінології. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 146-149.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 в редакції від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348> (дата звернення: 09.06.2022)
5. Іщенко А. О. Поняття особистого життя людини: розбіжності у визначенні. *Право і суспільство*. 2020. № 2 .С. 53-56.

Рудник Р. В., здобувачка вищої освіти І курсу, група ЦГЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОСНОВНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПОНЯТТЯ, ВЛАСТИВОСТІ, ВИДИ

Як відомо, основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, тобто певний набір можливостей, необхідних для виживання та розвитку людини в певних історичних реаліях, об'єктивно визначають рівень розвитку людства. Об'єднуючими складовими правового статусу людини і громадянина є права, свободи, обов'язки, які визначають

норми поведінки, які вважаються корисними та доцільними для нормального функціонування суспільства, розкривають основні принципи взаємовідносин між державою та особою [1, с. 38].

Права людини є одним із найпоширеніших понять у сучасній юриспруденції, і це все ще є темою дискусій серед науковців. Враховуючи соціально-економічну перебудову України та процес глобалізації, інтерес до концепцій прав людини та прав громадянина легко пояснити.

Конституція України звертає особливу увагу на питання закріплення в Конституції основних прав людини, прав і свобод людини та громадянина. Це природно, адже в наш час права і свободи людей і громадян стали загальновизнаною найвищою соціальною цінністю. Нині визнання та фактична реалізація прав і свобод стали основними критеріями для вимірювання ступеня демократії в країні [2, с. 66].

Основні права людини і громадянина – це забезпечена законом міра свободи (можливості) особистості відповідно до досягнутого рівня суспільного розвитку, яка може забезпечити існування і розвиток та закріплена як міжнародний стандарт, ця міра є загальною та рівною для всіх людей.

Основними властивостями основних прав людини і громадянина є:

1) здатність особи діяти певним чином або стримувати певну поведінку (свободу) для задоволення потреб, без яких не можна уявити її нормального існування і розвитку;

2) через природно-біологічні аспекти, ці можливості належать людині від народження і не потребують «дозволу» з боку кого-небудь (в тому числі держави). Це природні та невідчужувані права;

3) ці можливості не обмежуються територією країни і не залежать від національності особи;

4) можливості правового характеру втілені в правових актах, що формуються всередині країни та на міжнародному рівні [3, с. 5].

Конституція України також розрізняє поняття «права людини» та «права громадянина». У першому випадку йдеться про права, пов'язані з існуванням і розвитком. У цьому сенсі люди (як суб'єкти прав і свобод) є насамперед індивідами, тобто фізичними особами. До таких прав належать: право на життя; повага до людської гідності; свобода та недоторканість особистості; недоторканність житла тощо.

Що стосується прав громадянина, то ця категорія охоплює сферу міжособистісних відносин із суспільством, державою та її інститутами. Основою цього права є належність особи до країни, громадянином якої вона є. Прикладами громадянських прав, закріплених в Конституції України, є право громадян України на вільне об'єднання в політичні партії та громадські організації, право на участь в управлінні державними справами, право на участь у мітингах, походах, демонстраціях тощо [2, с. 67].

Крім того, потрібно чітко розрізняти «права людини» і «свободи людини». Вони дуже схожі, але абсолютно різні з точки зору захисту та реалізації.

Свободи людини – це сфера людської діяльності, в яку держава не повинна втручатися. Вона лише розмежовує кордони за допомогою правових норм, тобто територію, на якій людина діє за власним вибором і судженням. Проте держава має забезпечити непорушність цих кордонів. Наприклад, держава не має права впливати на віру людини в певну релігію, тому вона не може зробити якусь релігію обов'язковою – це особиста свобода людини. Проте держава може ухвалювати закони, що обмежують свободу совісті, щоб гарантувати належне визнання та повагу прав і свобод інших, щоб відповідати законним вимогам моралі, громадського порядку та безпеки.

Всупереч поняттю «свободи людини», права людини фіксують конкретну сферу, тобто спрямованість особистості. Держава зобов'язана забезпечити та захистити законну поведінку людей у цій сфері. При цьому можливість вибору варіантів поведінки в межах цього права більше не передбачена. Це право може бути реалізовано чи не реалізовано, оскільки це право не є обов'язком. Наприклад, українці мають право брати участь в управлінні державою безпосередньо або шляхом голосування за обрання своїх кандидатів

у депутати. Але не всі ходять на виборчу дільницю, щоб проголосувати [4, с. 12-13].

Невід'ємною частиною правового статусу людини і громадянина є – основні обов'язки. Обов'язки – це вид і міра суспільно необхідної поведінки, що встановлено, закріплено і реалізовано на конституційному рівні.

Основними обов'язками людини і громадянина є певні вид та міра обов'язкової поведінки людини і громадянина в політичній, духовній, економічній та інших сферах суспільного життя, які закріплені Конституцією та законами України.

Обов'язок характеризується такими рисами:

– обов'язок, на відміну від суб'єктивного права є категорією необхідної поведінки людини, і його здійснення не повинно обумовлюватися бажанням людини;

– обов'язки – це завжди якість обмеження прав людини. Треба дотримуватися певних правил, щоб не завдати шкоди іншим при реалізації своїх прав і свобод. Міжнародно-правові документи чітко обумовлюють необхідність встановлення обов'язків.

– виконання обов'язків забезпечують спеціальні механізми, що належать державі. Держава передбачає юридичну відповідальність за невиконання обов'язків [5, с. 126-127].

Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина становлять певну систему і класифікуються за різними підставами.

– залежно від суб'єкта їх поділяють на права людини і права громадянина;

– за черговістю їх включення до конституцій та міжнародно-правових документів – на права першого, другого і третього покоління;

– за генезою – на природні (природжені) та похідні від них;

– за видом суб'єкта – на індивідуальні та колективні;

– за ступенем їх абсолютизації на такі, що підлягають обмеженню, і такі, що не підлягають законодавчому обмеженню;

– за характером утворення на основні та додаткові [6].

Розвиток конституційних прав, свобод і обов'язків відображає загальну тенденцію розширення свободи людини та вдосконалення демократії в суспільстві. Конституційний статус громадян став більш змістовним і вагомим, збагачуючи громадян новими основними правами, свободами та обов'язками, що становить стрижень правового статусу людини і громадянина. Визначальними і вирішальними є конституційні права, свободи та обов'язки, які служать базою для всіх галузевих прав, свобод та обов'язків [7, с. 37].

Підсумовуючи вище сказане ми розуміємо, що обсяг прав, свобод та обов'язків людини і громадянина складають правовий статус особистості, які закріплюються різними галузями національного права України. При цьому основа правового статусу визначає лише закріплені в конституції права, свободи та обов'язки людини і громадянина, у зв'язку з цим їх називають основними правами, свободами та обов'язками людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Жук Ю. І., Сенченко Л. В. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. *Молодь: освіта, наука, духовність*: Тези доповідей: в 2х ч.; ч. II. К: Університет «Україна», 2009. 512 с.

2. Федіна Н. В. Сучасні погляди на розуміння прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 65-74.

3. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Основні права людини. Ужгород, 2003. 66 с.

4. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України* : зб. наук. пр. / редкол. : В. Я. Тацій та ін. X : Право, 2013. № 2 (73). 360 с.

5. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики К.: Український центр правничих студій 1999. 376 с.

6. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Юридичний помічник. URL: <https://pomichnyk.org/publikatsiji/osnovni-prava-svobody-ta-obovyazky-lyudyny-i-hromadyanyna.html> (дата звернення 14.01.2022)

7. Шморган Я. О. Розвиток конституційних право, свобод та обов'язків як загальнодемократична тенденція. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 35-38.

Семенов Д. О., здобувач вищої освіти 3 курсу, група КЮ-192
Науковий керівник – **Козинець О. Г.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час війни Німеччина зазнала великих втрат: загинуло 13 мільйонів людей (18% населення), промислове виробництво впало на 30% від довоєнного рівня, інфляція була високою. Згідно з рішеннями Ялтинської та Потсдамської конференцій, країна була окупована Радянським Союзом, США, Великобританією та Францією. Німеччина була поділена на 4 округи: Східна Німеччина відійшла до Радянської зони окупації, а Західна Німеччина відійшла до США, Великобританії та Франції. Для спільного управління до складу Контрольної ради входять ключові керівники з усіх 4 регіонів. Берлін також був розділений на 4 частини. Політика окупаційної влади була спрямована на демілітаризацію (роззброєння), денацифікацію (викорінення нацизму) та демократизацію (розбудову демократії) Німеччини.

У грудні 1946 р. території окуповані США та Великобританією були об'єднані. Так утворилась Бізонія. В 1948 р. до них доєдналась Франція, що привело до створення Тризонії. Там починають формуватися органи влади, фінансові інституції, політичні партії, закладаються основи демократичної держави. 20 червня 1948 р. Західна Німеччина запровадила валютні реформи для стримування інфляції та ліквідації чорного ринку. У 1949 році, після приєднання Західної Німеччини до плану Маршалла, промислове виробництво зросло до довоєнного рівня.

Відтворити Німеччину як єдину країну було неможливо через спротив СРСР. Розуміючи це Західна окупаційна влада, створивши Тризонію, дозволила трьом західним регіонам об'єднатися в єдину країну під назвою Федеративна Республіка Німеччина. У 1949 році ФРН отримала від окупаційної влади нову конституцію, названу Бонською на честь столиці Західної Німеччини. Вона відновила демократичну систему влади та управління, дещо схожу на Веймарську республіку.

Нова німецька держава була заснована на засадах федералізму. Складалась з 10 земель з окремими та незалежними один від одного бюджетами. Кожна земля мала ландтаг і уряд із значною автономією. Уряди кожної з 10 земель ухвалювали рішення про призначення своїх представників у верхню палату парламенту, яка називалась Федеральна рада – Бундесрат.

Палата громад або Бундестаг зберігав свої демократичні основи. Його обирав народ. Система голосування поєднувала так зване мажоритарне та пропорційне голосування. У першому випадку достатньо отримати хоча б відносну більшість голосів у порівнянні з іншими кандидатами, у другому – кількість кандидатів від партійного списку, що пройдуть до парламенту, буде визначатися кількістю голосів за цей список. Партіям, які набрали менше 5 відсотків голосів, відмовляють у представництві. Захід був проти комуністів і націонал-соціалістів, тому була створена така досить жорстка система виборча, що полягала в тому, щоб не допустити представників вище зазначених партій до нижньої палати парламенту.

Головним законодавчим органом був Бундестаг, хоча його повноваження певною мірою обмежені Бундесратом. Бундесрат отримав абсолютне право вето на вирішення питань – конституційних змін, перерозподілу територій, компетенції місцевих органів влади і навіть фінансів – які Бундестаг не може ігнорувати. В інших випадках Бундесрату було надано розширене право вето. Це не фіктивне, а підтвержене реальним федералізмом Західної Німеччини.

Конституція передбачає, що президент обирається на п'ятирічний термін. Президент запропонує на затвердження главу уряду, який у всіх випадках ставав лідером партії,

яка перемогла на виборах. Як і всюди в парламентських республіках, реальна влада зосереджена в уряді, особливо в руках його голови, канцлера. Уряд контролює законодавство та здійснює всі покладені на нього повноваження.

Наприкінці 80-х рр. ХХ століття розпочався процес об'єднання Німеччини і проходив у кілька етапів. Результатом референдуму, проведеного в Східній Німеччині в червні 1990 року, став Договір про економічний, валютний і соціальний союз між Східною Німеччиною та Німеччиною, згідно з яким, зокрема, з 1 липня Східна Німеччина ввела західнонімецьку валюту – марку. Слід підкреслити, що сприятлива позиція нового радянського керівництва на чолі з М. Горбачовим сприяла об'єднанню Німеччини, і канцлер Німеччини за підтримки Г. Коля та основних світових держав робили активні кроки в цьому напрямку.

12 вересня 1990 р. Радянський Союз, США, Великобританія і Франція, а також Східна Німеччина і Німеччина підписали в Москві угоду про остаточне врегулювання німецької проблеми. Тоді ж спочатку був підписаний (набув чинності) радянсько-німецький договір про добросусідство, дружбу і співробітництво. Документ, підписаний у Нью-Йорку 1 жовтня 1990 р. міністрами закордонних справ Радянського Союзу, США, Великобританії, Франції, Східної Німеччини та Німеччини, також підтвердив зміну зовнішньополітичної позиції об'єднаної Німеччини та недоторканність європейських кордонів. Возз'єднання Німеччини стало великою історичною подією міжнародного значення, принесло ризики для наслідків Другої світової війни та завершило важливий етап у післявоєнній історії Німеччини та Європи.

Так, у жовтні 1990 року був здійснений акт історичної справедливості – землі і народ Німеччини об'єдналися в спільну країну, назва якої живе досі – Федеративна Республіка Німеччина, столицею якої став Берлін. У цьому ж році відбулися вибори до Бундестагу (парламенту Німеччини). Блок ХДС/ХСС-СвДП знову переміг і Г. Коля було переобрано канцлером Об'єднаної Німеччини. Головною проблемою його уряду було подолання економічної відсталості нових (східних) федеративних земель (наприклад, 70% з 3000 підприємств колишньої Східної Німеччини потребували негайної модернізації та позик), зміна їх соціально-економічної та політичної структури, а також їх інтеграція в німецьку економічну та політичну систему.

На парламентських виборах восени 1998 р. соціал-демократи перемогли у коаліції із зеленими. Новим канцлером Німеччини став Г. Шредер. «Ера Коля» закінчилася. Перебував на посту канцлера 16 років. Крім того, на початку 2000 р. Коль пішов у відставку з посади голови ХДС і парламентських фракцій на тлі політичних скандалів навколо незаконних фінансових порушень фракції ХДС/ХСС під час виборчої кампанії.

Отже, ФРН є парламентською республікою. Складається із земель. Кожна з яких має свою конституцію, парламент (ландтаг) і уряд. Законодавчу владу здійснює двопалатний федеральний парламент – Бундестаг (Палата представників) і Бундесрат (Палата земель). Виконавча влада – уряд на чолі з Прем'єр-міністром. Президентський термін 5 років. Столицею є Берлін (до 1990 року – Бонн).

Список використаних джерел

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Суботін, С. М. Пашков; За ред. В. М. Бесчастного. К. : Знання, 2007. 467 с.
3. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник. За заг. ред. В. О. Ріяки. К. : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Макаруч В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К. : Атіка; Х.:Право, 2015. 624 с.

СУЧАСНІ ЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТЕОРІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Здатність будувати міркування є найважливішою ознакою сучасної людини. Необхідним елементом у побудові міркування сучасна логіка визначає аргумент – це певний доказ або підстава, що наводиться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь. Слід пам'ятати, що універсальної процедури обґрунтування не існує. Процес перевірки реалізується через його види: доведення, спростування, передбачення, пояснення та їх різноманітні модифікації. Тому причина полягає лише в абстракції перерахованих конкретних типів. Слід зазначити, що під терміном «аргумент» також можна розуміти сукупність доводів, що підтверджують певне положення [6, с. 180].

Логічні основи теорії аргументації з'явилися ще в античній філософії. Вона знаходиться в центрі наукових досліджень від Аристотеля і до сучасності. Розвідки вітчизняних науковців, зокрема, І. Хоменко, Я. Шрамка, О. Тягла, Г. Рузавіна, О. Івіна, О. Юркевич, Ж. Павленко, О. Щербини, Н. Ємець, В. Бабюк, містять інноваційні підходи до теорії аргументації.

Аргументація має особливе значення для процесу переконання: вона завжди виражається мовою, у формі усних чи письмових висловлювань, досліджує не думки, що стоять за висловом, а взаємозв'язок між ними. Тому аргументацію розглядають, як цілеспрямовану діяльність, завдання якої полягає у зміцненні чи послабленні переконання [5, с. 51].

Аргумент – це соціальна діяльність, оскільки вона спрямована на іншу людину або інших людей, що передбачає діалог та позитивну реакцію іншої сторони на суперечку. Передумовою аргументації є раціональність того, хто сприймає, і його здатність раціонально вимірювати, приймати або заперечувати аргумент [4, с. 123].

Теорія аргументації досліджує різноманітні способи, через широкий спектр мовленнєвих актів та участь спектру інструментів та прийомів, щоб переконати опонентів, слухачів і навіть учасників. За словами О. Івіна, ми можемо не тільки використовувати мову, що є свідченням усного висловлювання, але й може впливати на переконання аудиторії багатьма іншими способами (жести, міміка, візуальні образи тощо). У деяких випадках достатньо навіть мовчання, щоб змусити слухача задуматися над змістом отриманого повідомлення, навіть невеликого повідомлення. Психологія та теорії мистецтва вивчали цей метод впливу, хоча вони мало відповідають концептуальній основі теорії аргументації. Звичайно, переконання може працювати за допомогою насильства, гіпнозу, підсвідомої стимуляції, наркотиків, наркотиків тощо [3, с. 73].

Велику роль у формуванні основних ідей нової теорії аргументації відіграли роботи Х. Перельмана, Г. Джонстона, Ф. Емерена, Р. Грутендорста та ін. За способом обґрунтування аргументацію поділяють на емпіричну і теоретичну. Аргументи, які підтверджуються прямим посиланням на реальність (досліди, спостереження тощо), називаються емпіричними доказами. Цей спосіб доведення часто використовується в природничих науках, а також в юридичній практиці [1].

У процесі аргументації коли звертаються до реальності за допомогою додаткових аргументів, використовують не пряму, а опосередковану аргументацію. Цей метод аргументації переважно притаманний гуманітарним наукам. Однак, різниця між емпіричною та теоретичною аргументацією є відносною, оскільки в реальному комунікаційному процесі часто зустрічаються аргументи, які поєднують емпіричне й теоретичне міркування. Таким чином сформувалася нова теорія аргументації, котру слід розглядати на межі логіки, лінгвістики, психології, філософії, герменевтики, риторики, еристики тощо. Нову теорію аргументації іноді називають «новою риторикою», оскільки вона відновлює позитивне значення античної риторики [5, с. 75].

Теорія аргументації не може бути зведена лише до теорії логічного доказу, вона ґрунтується на концепції істини, а не на вірі та достовірності; вона не може бути зведена до наукової методології та евристики, тобто теорії аргументації, оскільки аргумент є окремим випадком аргументації [6, с. 185].

Логічні прийоми, що розробляє теорія аргументації використовують в еристиці – мистецтві суперечки. Якщо під час суперечки прихильник висунув більше однієї точки зору, то не можна обмежуватися простими аргументами. Якщо розбіжності в думках неоднозначні, то і прихильники, і опоненти повинні представити свої аргументи. При цьому їх аргументи можуть бути простими і складними [5, с. 186].

Визначальним напрямком аналізу аргументації у площині мислення є опис способів обґрунтування та раціоналізації описових і оцінних тверджень. Серед цих способів – не лише такі традиційні універсальні, як дедуктивне виведення та індуктивне підтвердження висновків, а й контекстуальні способи обґрунтування, подібні до посилань на інтуїцію, традицію і практику [6, С.181].

Особливо доцільним використання такого обґрунтування є в практичній аргументації, зокрема, у судовому процесі. Юридичні доведення відрізняються від логічних вже тому, що в них фігурують речові докази, свідчення, дані експертиз тощо, котрі, з точки зору логіки, є контекстуальними підтвердженнями. З них не можна отримати дедуктивного висновку. Тому судові доведення слід розглядати як особливий спосіб аргументації, в якому всі зібрані і строго регламентовані процесуальними нормами дані використовуються для обґрунтування рішення, що виноситься судом [2].

Отже, теорія аргументації досліджує різні прийоми, які можуть сформувати або змінити переконання в процесі комунікації. Звичайно, ці технології залежать від конкретних галузей знань, аудиторій, соціальних груп і суспільства в цілому, а також від унікальності культури чи цивілізації, в якій вони формуються та застосовуються. Але у побудові міркування будь-якої з цих галузей знаходиться аргументація.

Список використаних джерел

1. Бабюк В. Л. Поняття релевантності: від неklasичної до неформальної логіки / В. Л. Бабюк // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 106. - С. 178-182
2. Ємець Н. А. Побудова аргументації: універсальні й контекстуальні способи підтвердження висновку // "Викладання логіки та перспективи її розвитку", VIII Міжн. наук.-практ. конф. (2018; Київ). VIII Міжнародна науково-практична конференція "Викладання логіки та перспективи її розвитку", 17-18 травня 2018 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. С. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. – 95 с., с. 25 – 26
3. Ивин А. А. Логика. – М., 2001. – С. 320
4. Рузавин Г. И. Логика и аргументация. – М. : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 351 с.
5. Хоменко І. В. Еристика: теорія та практика суперечки – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.
6. Щербина О. Ю. Логіка для юристів: Курс лекцій. – К. : Юридична думка, 2004. – 264 с.

Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ТЕОРІЯ НЕБЕЗПЕЧНОГО СТАНУ ТА ЇЇ РОЗРОБНИКИ

Кримінологія, як самостійна юридична наука має велику кількість шкіл в основу яких покладені певні теорії, концепції. Одні з них стали класичними, інші мали значний вплив на розвиток науки.

Однією із фундаментальних теорій є антропологічна кримінологічна теорія, представниками якої були Ч. Ломброзо, Р. Гарофало, Ж. Пінатель. Вони вважали, що злочинність обумовлюється антропологічними характеристиками людини, наявністю психічних хвороб та інших психофізіологічних властивостей злочинної особистості [1, с. 92].

Серед представників цієї школи крім науковців-медиків було багато видатних юристів, що стояли на позиціях Ч. Ломброзо використовуючи його спадок у теорії

кримінального права та на практиці. Серед них були учні Ч. Ломброзо – Е. Феррі (1856–1928), Р. Гарофало (1859–1934), які переглянули окремі положення Ч. Ломброзо доповнили їх тим, що визнали роль певних соціологічних факторів у формуванні особистості злочинця [2, с. 62].

Вперше сформулював поняття «небезпечного стану» італійський кримінолог Р. Гарофало у своїй книзі «Критерії небезпечної поведінки» (1880 р.). Він пояснив небезпечний стан як перманентну (мінливу) та іманентну (внутрішньо властиву людині) схильність до здійснення злочинів.

Суть теорії небезпечного стану полягає в тому, що існують люди, спосіб життя яких або фізичні особливості їх особистості викликають небезпеку, але їх потрібно не карати, а допомогти вийти зі стану підвищеної схильності до злочину [3, с. 49].

Цей стан є тимчасовим і відповідає внутрішній кризі, що змінюється емоційною байдужістю, після якої настає егоцентризм, а потім лабільність (нестійкість), яка може знову перерости в кризу. Небезпечний стан діагностують фахівці. При цьому важливу роль відіграє порівняння результатів дослідження особи з відомостями про ситуацію, у якій вона знаходиться. При оцінці ситуації враховують матеріальні умови, оточення особи, наявність психотравмуючих факторів [1, с. 92].

Ще одним представником теорії небезпечного стану був Е. Феррі, який у своїй праці «Теорія неосудності і заперечення вільної волі» спростовував вільну волю та підтримував теорію причинності. Розрізняв три види факторів схильності до злочинів: антропологічні (фізична будова тіла, психічний стан, особливості статі, віку); фізичні (клімат, особливості ґрунту, температуру повітря, сезонні зміни); соціальні (щільність населення, мораль, релігію, стан промисловості).

Таким чином, можна констатувати, що Р. Гарофало та Е. Феррі зберегли основні положення теорії Ч. Ломброзо, але значно підсилили роль соціальних чинників злочинності.

Сучасні прихильники цієї теорії вважають, що небезпечний стан – явище не юридичне, а клінічне, яке розкривається головним чином клінічними методами. На їхню думку, всяка кримінологічна діагностика відбувається у три етапи: діагностика злочинних здібностей; діагностика соціальної непристосованості (без адаптації); діагностика небезпечного стану. Діагностика виявляє злочинний поріг особи, тобто «легкість» переходу її до злочину [2, с. 62].

Ця теорія розповсюджена у США і називається клінічною кримінологією.

Отже, клінічна кримінологія - це науковий напрямок кримінології, заснований на концепції «небезпечного стану» злочинця, розробленої в кінці XIX ст. італійськими вченими Р. Гарофало та Е. Феррі [4].

Схильність окремих індивідів до вчинення злочинів може бути виявлена спеціальними тестами, а також вивченням способу поведінки злочинця, і скоригована з використанням медичних методів. Представники клінічної кримінології використали дослідження нейрофізіологів, які встановили взаємозв'язок агресивності з аномаліями функціонування ряду ділянок головного мозку [5, с. 161].

Після Другої світової війни видатним представником цієї теорії був відомий кримінолог Ж. Пінатель, який заперечує кару як превентивний стримуючий засіб. Він робив спроби перетворити кримінологію у своєрідну антикриміногенну медицину, а в'язницю – у клініку, де клінічний вплив здійснюється згідно з такими етапами: діагноз, прогноз і перевиховання. Окрім психоаналізу, в арсеналі клінічної кримінології: електрошок, медикаментозний вплив, хірургічні та інші методи [6, с. 121].

Як будь-яка концепція - теорія небезпечного стану має свої недоліки, ними є: небезпечний стан особистості ототожнюється зі злочинною особистістю; відсутнє пояснення причин злочинності у суспільстві; мета - застосування до осіб превентивних заходів безпеки.

Таким чином, теорія небезпечного стану – це окрема кримінологічна теорія, в якій обґрунтовується наявність причинного зв'язку між вчиненням злочину та небезпечним

станом людини. Основними представниками цього наукового напрямку є: Ч. Ломброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі Ж. Пінталь. У зарубіжній кримінології дана теорія отримала назву «клінічна кримінологія» і є досить поширеною на відміну від вітчизняної кримінології.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В. М., Назимко Є. С., Лосич С. В. Кримінологічні теорії : загальне поняття та характеристика окремих напрямів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. № 1 (59). С. 91-104.
2. Кримінологія: підручник. За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К. : Національна академія управління, 2010. 496 с.
3. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.
4. Энциклопедия юриста. Клиническая криминология. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_law
5. Денисов С. Ф., Юрасов А. В. Клінічна кримінологія: стан та проблеми розвитку. *Юридична наука*. 2011. №1. С. 161-165.
6. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. 2-е вид., допов. та перероб. К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 298 с.

Труш Л. І., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група КЮ-191

Науковий керівник – **Козинець О.Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВО НА ЖИТТЯ. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Також кожен має право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Право на життя є складним інститутом, що має різноманітні зв'язки і відносини з іншими правовими, державними та громадськими інститутами. Саме тому він має специфічні особливості у формуванні, функціонуванні та внутрішній побудові.

Чи тотожні поняття «право на життя» і «життя»? На нашу думку: «ні». Так, право на життя – це природна, невід'ємна від особистості та гарантована нормами внутрішнього законодавства, міжнародно-правовими актами можливість захисту недоторканності життя та свободи розпорядження ним. Таким чином, право на життя більшою мірою пов'язано з нормативним регулюванням, у той час як життя у розумінні сукупності біохімічних процесів, з моменту виникнення до припинення обумовлено і залежить лише від певних зовнішніх чинників, до яких не відноситься правотворчість у будь-яких формах. У свою чергу, право на життя, як і будь-яке інше суб'єктивне право, набуває свою цінність тільки в державі [2, с.27].

Право на життя – надзвичайно об'ємне поняття. Законодавство вводить цілу низку додаткових повноважень фізичної особи, об'єднуючи їх під загальним поняттям «право на життя».

За текстом Основного Закону можна визначити зміст права на життя, що включає:

по-перше, правомірну діяльність суб'єктів права (ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а праву на життя кореспондує обов'язок держави та інших суб'єктів права визнавати та не порушувати його);

по-друге, здійснення права на життя є реальною можливістю для людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок – захищати життя людини (ця можливість реалізується через обов'язок держави криміналізувати вбивство та відмовитися від смертної кари як засобу кримінального покарання);

по-третє, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (засобом реалізації цих конституційних положень є існування можливості необхідної оборони та крайньої необхідності) [1].

До змісту права на життя відносяться такі елементи:

1. заборона позбавлення життя фізичної особи;
2. захист свого життя і здоров'я та інших осіб від протиправних посягань не забороненими законом засобами;
3. неможливість проведення медичних, наукових та інших дослідів щодо неповнолітньої, недієздатної особи чи без її вільної згоди;
4. заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя;
5. недозволеність стерилізації щодо неповнолітньої особи та особлива вимога щодо порядку стерилізації недієздатної особи;
6. визначений порядок проведення операцій по штучному перериванню вагітності, штучного запліднення та перенесення зародка в організм жінки [4].

У структурі права на життя можна виділити групу репродуктивно-генетичних прав: - право на материнство; - право на батьківство; - право на штучне запліднення; - право на імплантацію (перенесення в організм) зародка; - право на штучне переривання вагітності; - право на стерилізацію право на корекцію (зміну) статевої належності.

Право на життя слід визначити як: а) природне право, тому що воно існувало в людини в її природному стані, ще до виникнення держави й позитивних законів та по своїй суті є її властивістю як живої істоти; б) природжене право, що виникає з моменту народження людини та виявляється в його невід'ємності й невідчужуваності від неї; в) загальне й універсальне, оскільки всі люди володіють цим правом без якої-небудь дискримінації; г) вічне, незмінне і таке, що всюди має однакову силу; д) таке, що реалізується безпосередньо, тобто без якого-небудь правозастосовного акта; е) таке, що здійснюється об'єктивно, а саме незалежно від волі людей.

Правове тлумачення права людини на життя необхідно розглядати з різних сторін, зважаючи на те, що воно є основним правом людини та має досить складну як внутрішню, так і зовнішню структуру, яка відображає його змістову сутність.

Життя є триваючим процесом, а тому важливе значення має визначення моменту початку життя і моменту його припинення.

Характерною особливістю права на життя є те, що його виникнення чи припинення в більшості випадків не залежить від волі особи. Адже народження та смерть людини – особливий різновид юридичних фактів, що належать до подій.

Існують сучасні тенденції, що право на життя виникає з моменту зачаття. Так, медики стверджують, що біологічне життя починається зі злиття двох клітин. Самостійне життя людського організму пов'язують із серцебиттям та зовнішнім легенеvim диханням, які є найважливішими функціями обміну речовин. Отже, у медицині початок позаутробного життя людини фіксують від моменту автономного існування немовляти, яке виявляє життєво важливі обмінні функції, властиві самостійному людському організму [3, 46].

Слід зауважити, що право на життя в сучасному українському законодавстві розглядається як елемент загальної цивільної правоздатності фізичної особи, що виникає з моменту народження. Вказівка законодавця на те, що в окремих випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ненародженої дитини, свідчить тільки про те, що ненароджена дитина має виключно інтереси, які несумісні із самостійною правовою категорією «особисте немайнове право».

Початковим моментом виникнення права на життя вважається початок фізіологічних пологів для українського кримінального законодавства при кваліфікації злочинів проти життя особи. Посягання на плід після початку родового процесу є посяганням на право людини на життя. Не має значення, що дитина, яка народжується, ще не розпочала самостійного позаутробного життя і навіть не відділилась від утроби матері. Посягання на плід, що відділився від утроби матері внаслідок пологового процесу (незалежно від його життєздатності), є посяганням на право на життя.

Таким чином, право на життя є одним з основних прав людини. І важливо законодавчо визначити юридичні межі життя (момент початку та кінця життя), це

дозволить вирішити питання, що стосуються моменту виникнення у фізичної особи права на життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. Серія ПРАВО. Вип. 28. Том 1. С. 26-30.
3. Островська Б. В. Питання зародження та припинення життя людини в контексті права, медицини та біоетики. *Збірка матеріалів круглого столу «Правове регулювання темпоральних меж життя людини»*. К., 2019. С.45-55.
4. Право на життя: поняття, зміст та законодавче закріплення у національному правопорядку державних утворень на території України. URL: [https://kalushrda.gov.ua/n/viddil_nadzvyhajnyh_sytuacij/2013/12/10/3073/view#:~:text=Відповідно%20до%20ЦК%20України%20до,та%20інших%20дослідів%20щодо%20неповнолітньої%20\(дата%20звернення%2008.06.2022\).](https://kalushrda.gov.ua/n/viddil_nadzvyhajnyh_sytuacij/2013/12/10/3073/view#:~:text=Відповідно%20до%20ЦК%20України%20до,та%20інших%20дослідів%20щодо%20неповнолітньої%20(дата%20звернення%2008.06.2022).)

Федоренко Д. В., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-202

Науковий керівник – **Пузирна Н. С.**, к. ю. н., доцент

Національний Університет «Чернігівська політехніка», (м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБ

Системи управління використовувані вітчизняними компаніями показали свою недосконалість та неефективність, наслідками чого є висока плинність кадрів, низька продуктивність праці і психологічний стан у команд. Наслідки такої роботи зовсім невтішні – неефективна робота багатьох підприємств, несвоєчасне виконання плану виробництва, збитковість операцій та в деяких випадках банкрутство.

Ефективне управління людськими ресурсами на даний момент є найважливішим елементом ділової діяльності. Жодна організація не буде функціонувати належним чином, якщо керівництво не приділяє достатньої уваги організаційній структурі, системі запалу насаги та соціальному захисту працівників. Розвитку старої школи економіки, на жаль, не завжди достатньо для об'єктивного та правильного оцінювання проблем в управлінні з персоналом на деяких поодиноких підприємствах[1, с.185].

У зв'язку з цим підприємствам вважається доцільним проводити комплексний аналіз, узагальнення та пристосування зарубіжного досвіду до реалій вітчизняної економіки. В старій економіці є ряд актуальних проблем, які вимагають невідкладного їх вирішення. Багато з них тісно пов'язані з розвитком ефективної кадрової системи на підприємствах. Однак процес повинен виконуватися з мінімальними витратами та максимальним збільшенням прибутку. Тож варто використовувати досвід прогресивних, передових країн, з врахуванням особистості вітчизняного менталітету, сучасних реалій українського бізнесу та політичного положення в країні.

В свою чергу в Україні є ряд невідкладних проблем, які потрібно вирішити сьогодні. Деякі з цих проблем пов'язані з формуванням кадрового потенціалу в компаніях. Через умови підвищення ефективності формування кадрових здібностей знаходяться такі методи, що дозволяють створити колективи на підприємствах та з мінімальними витратами будуть приносити очікуваний прибуток. З цією метою має бути використаний досвід передових країн світу. Існує кілька базових моделей менеджменту – класична Японська та Американська моделі, модель ЄС, кожна з яких має його властивості і поєднує в собі певні елементи від інших моделей[2, с.141].

Вони відрізняються як інтерпретацією діяльності та насагою працівників, так і методами взаємодії з персоналом та впливом на нього. Україна стоїть перед вибором, в якому напрямку їй рухатися далі. Тому слід відштовхуватися від іноземного досвіду й опираючись на українські реалії та ментальні особливості, слід використовувати найкраще з кожного макета треба використовувати кращі підходи, що дозволяють досягти бажаного ефекту за найнижчих витрат.

Сьогодні у світовій практиці використовується кілька базових моделей управління людськими ресурсами. Найпоширенішою є американська модель. З іншого боку, на японську модель управління людськими ресурсами все більше впливає успіх японських виробників. Однак, оскільки японська модель значною мірою пов'язана з японською культурою, яка має свої унікальні особливості, не всі її елементи у сфері управління персоналом можна успішно поширити на інші країни.

Не дивлячись ні на що, американська та японська моделі розглядаються на різних полюсах, особливо щодо орієнтації на індивідуалізм (США) та колективізм (Японія). Європейська модель, у свою чергу, також має ці важливі відмінні риси[3,с.231].

Не можна також ігнорувати японську практику управління працівниками. Особливістю цієї системи є гнучка система групової відповідальності за кінцеві результати роботи, стимулювання співробітників і система взаємовідносин реалізована на горизонтальному рівні.

В Японії немає явних і не явних традицій поділу персоналу на три категорії: висококваліфікованих, низькокваліфікованих і некваліфікованих. На момент прийняття на роботу всі працівники не мають кваліфікації. Вони неодмінно підвищують свою кваліфікацію у міру зростання кар'єрними сходами. Більше того, немає чіткої межі між інженерно-технічним персоналом і робітниками [4, с.25]. На відміну від методів, які використовують американські компанії, японські корпорації більше використовують корпоративну лояльність. Це досягається шляхом наближення інтересів працівників з інтересами компанії.

Крім того, важливе місце відведено системі довічного найму працівників, системі обліку відпрацьованих років і пов'язаної з нею заробітної плати, активної комунікації та просування акцій, безпосереднього спілкування, просування та ротації, а також акценту на навчанні працівників. Основна ідея системи – повага до людей.

Японська філософія менеджменту базується на традиціях поваги до людей похилого віку, колективізму, консенсусу, ввічливості, відданості бізнес-ідеалам, довічній зайнятості у великих компаніях, постійній ротації персоналу та створенні умов для ефективної командної роботи [5,с. 139].

Це ті критерії, що відсутні у вітчизняних українських компаніях, де практично відсутня культура спілкування в колективі, підбадьорення колег та ефективність кінцевих результатів компанії.

Оскільки в японських компаніях практично немає плинності кадрів, це саме по собі означає високий рівень продуктивності, високий рівень психологічного клімату та бажання працювати бездоганно та ефективно. Своєрідною є розроблена в Німеччині система участі працівників в управлінні виробництвом.

Воно включає: спільну участь у наглядових радах капітальних та зарплатних компаній; наявність «робочого директора»; Консультації з виробництва в компаніях, що складаються з працівників. Останнє зустрічається на підприємствах, які мають не менше 5 постійних працівників з правом вибору, такі люди мають вік від 18 років та стаж роботи не менше 6 місяців. При цьому роботодавці зобов'язані надавати відповідну інформацію працівникам та правлінню підприємства, отримувати від них запити та пропозиції, вивчати та враховувати позицію правління щодо соціально-економічного розвитку останнього.

Узагальнюючи досвід зарубіжних компаній, можна сформулювати головну мету системи управління людськими ресурсами: кадрове забезпечення, ефективне використання, професійний та соціальний розвиток.

Досвід із-за кордону накопичив багато позитивних тенденцій у процесі управління людськими ресурсами, які, безумовно, місцеві компанії повинні використовувати на практиці. Існуюча в Україні практика управління робітниками не забезпечує якісного оновлення працівників, спеціалістів та керівників.

Список використаних джерел

1. Погромська І. В., Ляшок Н. Ю. Зарубіжний досвід управління персоналом. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2010. № 1. С. 185-189.
2. Ткаченко А. М. Зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу. *Вісник економічної науки України*. 2015. № 1 (28). С. 141–146.
3. Кулик Я. О., Чен Н. О. Вітчизняний та закордонний досвід управління персоналом. *Вісник Черкаського університету*. 2015. № 1. С. 230-235.
4. Мороз М. М. Зарубіжний досвід управління персоналом. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 2. С. 23-27.
5. Базалійська Н. П. Світовий досвід управління трудовою діяльністю персоналу в країнах з розвинутою ринковою економікою. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1. С. 138-142.

Федоренко Д. В., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-202

Науковий керівник - **Чічкань М. В.**, к. ю. н., доцент

Національний Університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

При дослідженні поняття «колабораціонізм» варто зазначити, що у будь-якому випадку, країни, території яких були (або перебувають) під окупацією, неодмінно стикаються з проблемою співпраці своїх громадян з окупантом, надання йому різнобічної допомоги, сприяння в його діяльності на окупованій території тощо. Історичні витоки зазначеного явища сягають глибокої давнини, незважаючи на те, що з позицій наукового опрацювання його почали активно вивчати лише після та в контексті Другої світової війни. Саме з цього часу починається наукове осмислення колабораціонізму, формулюється його поняття, визначаються ознаки та види, робляться спроби встановити межі юридичної відповідальності, спираючись на досвід сорокових років минулого століття.

Слід зазначити, що буквально цей термін використовувався у Франції та Бельгії після Першої світової війни для позначення співпраці місцевих жителів з німецькою окупаційною владою. Проте, згодом, а саме вже під час Другої світової війни термін «колабораціонізм» набув гострого політичного відтінку через те, що «колабораціонізм» став офіційною назвою співпраці Німеччини з урядом маршала Анрі Петена («вішинська Франція»). «Колабораціонізм» став синонімом добровільної співпраці громадян і урядів під час окупації країнами Осі («гітлерівська коаліція»), ідеологічної підтримки нацизму, зради власної держави та співучасті у військових злочинах нацистської Німеччини [1]. Нині даний термін зберігає емоційний відтінок з часів Другої світової війни, а сучасні історики використовують його з обережністю через політичний тягар.

24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне російське на територію нашої держави, внаслідок чого в Україні було запроваджено воєнний стан. На тлі загальнодержавної боротьби із загарбником, нажаль, трапляються непоодинокі випадки «зради», яка в науці та законодавстві йменується як колаборація. Такі події мали безпосередній вплив на законодавчу діяльність у цій сфері, так 03.03.2022 року Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 111-1, положеннями якої було встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. Отже, дослідження міжнародно-правових аспектів відповідальності за колабораціонізм є особливо актуальним у наш час.

На думку Є. О. Письменського, в міжнародному праві за загальним правилом, колабораціонізм – це співпраця з ворогом. У більш вузькому розумінні це співпраця з окупантом на окупованій території. У світі існує проста формула: або співпраця з ворогом у будь-якій формі прирівнюється до зради, або «колабораціонізм» трактується у вузькому сенсі, інакше виникає колізія [2, с.12].

Зауважимо, на сьогодні основні міжнародні нормативно-правові акти, які стосуються колабораціонізму наступні:

- Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод;
- Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи, а саме: Резолюції 1096(1996) про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем, та Резолюції 1481(2006) про необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів. У Резолюції ПАРЄ 1096(1996) наведено посилання на «Керівні рекомендації з забезпечення відповідності законів про люстрацію та адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права» (далі – Керівні рекомендації);

- Женевська Конвенція 1929, 1949 року;

- Гаазька конвенція 1907 року.

Отже, міжнародні положення, які стосуються колабораціонізму були розроблені ще навіть до I світової війни. Це свідчить про те, що питання колабораціонізму було дійсно важливим для безпеки держав. Згадаймо приклад Мати Харі – нідерландської танцюристки, яка була колаборанткою і шпигункою.

Узгоджена європейська позиція, відображена в багатьох документах, є однозначною: держава може обмежувати певні права, щоб забезпечити власний захист. Таке обмеження має відбуватися на принципах, прийнятих європейським співтовариством. Разом з тим, перш за все, необхідно вказати на існування єдиної позиції щодо кримінальної відповідальності за колабораціонізм: злочинні діяння мають каратися в межах кримінального законодавства, що діяло на момент їх вчинення. При цьому, відмічаємо, що в правовій державі ретроспективне застосування кримінальних положень не допускається. У той же час покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, які на момент вчинення ще не становили кримінального правопорушення відповідно до національного законодавства, можливе, якщо таке діяння визначено як злочин відповідно із загальними принципами права, визнаними цивілізованими націями.

Практика встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» під час збройних конфліктів не нова. Після Другої світової війни країни Європи та СРСР почали використовувати склад «державна зрада» для розслідування злочинів «колабораціонізму». Було запроваджено масове переслідування жителів окупованих територій за «економічний» та «адміністративний» «колабораціонізм» [3]. На практиці такі покарання або не виконувались, або уряди швидко скасовували такі покарання, або вводили амністію, оскільки це призвело до створення нової дискримінованої категорії населення – засуджених за «колабораціонізм», глибокого розколу суспільства та дефіцит робочої сили для повоєнної відбудови країни.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що сьогодні, саме з позицій міжнародного права, загальновизнаним є тлумачення колабораціонізму як свідомої, добровільної та навмисної співпраці з ворогом в його інтересах і на шкоду своїй державі. На нашу думку, міжнародні правові акти свідчать, що проблема колабораціонізму існує дуже давно, однак незважаючи на наявність низки міжнародних стандартів, на сьогодні відсутня єдина уніфікована конвенція про протидію колабораціонізму. Важаємо, обґрунтованою потребою у прийнятті такої Конвенції.

Список використаних джерел

1. Покарання за колабораціонізм: які уроки світової історії варто врахувати Україні? 2021. URL: <https://zmina.info/columns/pokarannya-za-kolaboraczionizm-yaki-uroky-svitovoyi-istoriyi-vartovrahuvaty-ukrayini/> (дата звернення 10.06.2022)
2. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Є.О. Письменський. Северодонецьк, 2020. 121 с.
3. Колабораціонізм у роки Другої світової війни. 2020. URL: <http://tomrda.gov.ua/news/kolaboracionizm-u-roki-drugoi-svitovoi-vijni/> (дата звернення 10.06.2022)

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Важливим структурним елементом правового статусу особи є громадянство, тобто стійкі політико-правові відносини між особою та країною, згідно з якими вона керується суверенною державною владою як всередині країни, так і за її межами. Громадянство породжує взаємні права та обов'язки для окремих осіб і країни. Це пов'язано з найважливішими для обох сторін наслідками – обсягом прав, обов'язків та відповідальності держави та громадян.

Громадянство є структурним елементом правового статусу особи, що розкриває основний зміст відносин між людиною і країною, відносин між громадянином і країною і суспільством. Поняття «громадянин» виникло в середні віки, коли міста створювалися за рахунок праці та формували суспільно-політичну систему із середньовічною системою міського громадянства. Тоді поняття «громадянин» узгоджувалося з поняттям «громадянин», що є синонімом вільної людини, наділеної повним визначенням політичних прав і права власності.

Відносини громадянства регулюються Законом України «Про громадянство» № 2235-III від 18.01.2001 р. (до нього діяв однойменний Закон України № 1636-XII від 08.10.1991 р.) та міжнародними договорами України, підзаконними актами.

Найпоширенішою причиною отримання громадянства України є родинні стосунки з громадянином України чи іншими іммігрантами. Проте все більше іноземних інвесторів цікавляться можливістю отримання постійного місця проживання в Україні та отримання громадянства України.

Відповідно до ст. 6 ЗУ «Про громадянство України» від 18.01. 2001 р. підставами для набуття громадянства є:

1. За народженням.

Основним принципом реалізації цієї причини є те, що особа, яка має право на отримання громадянства України за народженням, є громадянином України на момент народження. Наявність підстави «народження» залежить від критеріїв, визначених статтею 7 Закону України «Про громадянство України».

За цією підставою громадянином може бути особа: батьки якої на момент її народження були громадянами України; яка народилася на території України від батьків, які не мають громадянства країни, але живуть на законних підставах; яка народилася за межами території України, від батьків які на законних підставах проживають на території держави, і не набула громадянства іншої країни; яка народилася від іноземців, які на законних підставах проживали на території України та не набула громадянства батьків; яка народилася на території України та один з батьків має статус біженця в Україні і набула громадянства за народженням від одного з батьків, який є біженцем або має притулок в Україні; яка є немовлям, знайденим на території України, та батьки якої невідомі.

2. Внаслідок усиновлення.

За цією підставою громадянином може бути особа, усиновлювачі або опікуни якої є громадянами України.

3. Внаслідок поновлення у громадянстві

За цією підставою громадянином може бути особа, яка втратила громадянство за Указом Президента України та хоче його поновити на законних підставах.

4. Внаслідок установа опіки над особою, яка визнана недієздатною.

За цією підставою громадянином може бути особа, яка є іноземцем або особа без громадянства, яку суд визнав недієздатною та її опікуни є громадянами України. Особа стає громадянином України з моменту встановлення над нею опіки.

5. За територіальним походженням.

За цією підставою громадянином може бути особа: чий родичі чи вона особисто проживали на території, що зараз є частиною України до 24 серпня 1991 року, відповідно до Закону України «Про правонаступництво України»; чий родичі чи вона сама постійно проживали на територіях Західноукраїнської Народної Республіки, Української Народної Республіки, Закарпатської України, Української Держави, Української Радянської Соціалістичної Республіки, Української Соціалістичної Радянської Республіки.

6. Внаслідок репатріації.

За цією підставою громадянином може бути особа, яка повернулася на батьківщину та хоче відновити громадянство.

7. Внаслідок встановлення опіки над дитиною.

За цією підставою громадянином може бути особа, опікуни якої є законними громадянами України.

8. Внаслідок встановлення батьківства

За цією підставою громадянином може бути особа, батьки або один з них є громадянами України.

9. Внаслідок одруження.

За цією підставою громадянином може бути особа, яка була у шлюбі з громадянином України більше 2-х років, який припинився в результаті смерті одного з подружжя.

10. За іншими підставами, які передбачені міжнародними договорами України.

З викладеного вище, можна зробити висновок, що характер держави і суспільства завжди визначається правовим статусом особи і громадянина. В Україні проживають громадяни, іноземні громадяни та особи без громадянства. У законодавстві громадянство є важливою підставою для встановлення правового статусу особи в країні.

Інститут громадянства України регулюється Конституцією України, Законом України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. та іншими законодавчими актами. Згідно з ними, ніхто не може бути позбавлений громадянства чи права змінити громадянство.

Список використаних джерел

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001. № 2235-III в редакції від 02.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 12.06.2022).

2. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.): монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с.

3. Набуття громадянства України URL: <https://dmsu.gov.ua/poslugi/nabuttya-gromadyanstva-ukrajni.html> (дата звернення: 12.06.2022).

4. Підстави набуття громадянства України URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8_%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 12.06.2022).

Шпомер А. І., к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ, ВИДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні важливим є вирішення питань, які пов'язані із правовим регулюванням господарських об'єднань, їх видів та організаційно-правових форм.

Відносини, пов'язані з діяльністю об'єднань, регламентовані доволі умовно, оскільки ГК встановлює лише правові основи господарювання об'єднань підприємств, що

зумовило існування недоліків у правовому регулюванні відносин за їх участі та потребує їх дослідження та аналізу.

Різні правові аспекти створення та діяльності об'єднань підприємств здійснювали: Джуринський В. О., Шиткіна І. С., Герц А. А., Гуменчук Н. П., Щербина В. С., Старцев О. В та інші. Але попри чисельну кількість наукових праць, існують проблемні питання, що потребують подальшого розгляду.

Метою публікації є дослідження правового регулювання об'єднань підприємств. Для досягнення мети передбачається вирішення наступних завдань: аналіз поняття, ознак об'єднань підприємств; здійснення класифікації об'єднань підприємств; визначення порядку створення, діяльності об'єднань підприємств.

Об'єктом дослідження виступють суспільні відносини, які виникають при створенні та діяльності об'єднань підприємств. Предметом дослідження є правове регулювання порядку створення та діяльності об'єднань підприємств.

Згідно зі ст. 70 Господарського кодексу України (далі – ГК України), підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші види діяльності) на умовах і в порядку, встановлених ГК України та іншими законами. Як визначає ст. 118 ГК України, об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Залежно від організаційних підстав створення розрізняють договірні й статутні об'єднання. До договірних об'єднань належать: асоціація і корпорація; а до статутних: концерн і консорціум.

Асоціація – об'єднання підприємств на добровільній основі з метою взаємного співробітництва для спільного виконання виробничих, господарських, наукових, культурних, управлінських та інших функцій. Члени асоціації зберігають свою юридичну та господарську самостійність, але несуть субсидіарну відповідальність за її зобов'язаннями. Асоціація не відповідає за зобов'язаннями своїх членів. Учасники асоціації можуть входити до інших договірних об'єднань підприємств без узгодження з іншими учасниками. Об'єднання підприємств у формі асоціації створюється з урахуванням договору між двома чи більше суб'єктами господарювання. Основним локальним нормативним документом асоціації є її статут. Метою діяльності асоціації є постійна координація господарської діяльності без втручання у їхню господарську діяльність.

Корпорація – це договірне об'єднання підприємств та організацій створене на основі спільності виробничих, наукових та комерційних інтересів із делегуванням певних повноважень централізованого регулювання. Метою формування корпорації є консолідація зусиль щодо вирішення складських, технічних, фінансових та соціально-економічних проблем. Кошти корпорації формуються із членських внесків її учасників, цільових фондів, грошових вливань членів корпорації. Об'єднання підприємств у формі корпорації створюється на основі договору, але може затверджуватись і статут. Цілі створення корпорації також можуть бути найрізноманітнішими. Корпорація здійснює координацію діяльності підприємств, але на відміну від асоціації, органи управління корпорації можуть централізовано регулювати окремі напрямки діяльності підприємств учасників у межах повноважень, делегованих ним самими учасниками при створення об'єднання підприємств у формі корпорації.

Концерн створюється з метою виконання певних функцій чи завдань, вирішення яких можливе лише за умов об'єднання виробничого та фінансового потенціалу кількох компаній. Ці підприємства мають спільні інтереси та укладають взаємовигідні договори про співпрацю. Підприємства зберігають свою юридичну самостійність, але фінансовий контроль та певні функції щодо виробничої, фінансової, інвестиційної та ін. діяльності зведені в систему єдиного централізованого управління. Концерн може включати підприємства різних галузей промисловості, банків, транспорту, торгівлі.

Консорціум - це тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу, створене з метою здійснення великих цільових програм та проектів. Будучи об'єднанням підприємств щодо вирішення нових завдань інноваційного, науково-технічного та інвестиційного характеру консорціуми характеризують більше координаційні, ніж субсидіарні відносини учасників. Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом.

Згідно з чинним ГК України, концерни, консорціуми, асоціації, корпорації є самостійними організаційно-правовими формами юридичних осіб.

При цьому у наукових джерелах висловлено думку, що вибір організаційно-правової форми державного господарського об'єднання насамперед залежить від мети його створення. Якщо метою є обслуговування діяльності підприємств, наприклад розроблення інноваційного продукту, надання послуг чи виробництво продукції, організація збуту продукції, обмін досвідом в інноваційній сфері або маркетингу, доцільним є об'єднання у формі асоціації. Необхідність централізації значної кількості функцій, впровадження управлінських рішень через єдиний центр на основі фінансової залежності учасників варто реалізовувати у формі концерну. Для реалізації конкретного проекту доречно створювати консорціум. У разі необхідності організації повного циклу виробництва доцільно створювати корпорацію [5, с. 115].

Органами управління договірних об'єднань є правління та генеральний директор. Генеральний директор призначається органом, що прийняв рішення про його утворення, тобто Кабінетом Міністрів України або міністерством (іншим органом, до сфери управління якого входять підприємства, що утворюють об'єднання).

Згідно ч. 4 ст. 122 ГК склад правління визначається статутом об'єднання. Лише Закон України «Про особливості управління в оборонно-промисловому комплексі» зазначає, що до складу ради директорів державного концерну «Укроборонпром» входять представники учасників об'єднання.

Державні договірні господарські об'єднання не є власниками майна, проте воно належить їм на праві господарського відання або оперативного управління. Вказані речові права надають об'єднанням правомочності, які вони реалізують у межах, встановлених законодавством, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

Статутні господарські об'єднання мають вищі органи управління (загальні збори учасників) та утворюють виконавчі органи, передбачені статутом господарського об'єднання.

Статутні господарські об'єднання можуть належати до осіб публічного або приватного права.

Майно статутного об'єднання відокремлене від майна підприємств-учасників і може належати йому на підставі права господарського відання або оперативного управління. Правомочності підприємств-учасників щодо володіння, користування і розпорядження власним майном здійснюється ними самостійно, проте деякі з них – лише за згодою об'єднання. Встановлена залежність складу майна державного господарського об'єднання від функцій, які воно виконує: якщо об'єднання виконує лише організаційно-господарські функції і не займається підприємницькою діяльністю, то склад майна такого об'єднання є мінімальним: офіс, інвентар, меблі, техніка та інше. Якщо об'єднання створюється для підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, продажу товарів), то склад майна об'єднання буде набагато ширшим, оскільки для провадження діяльності необхідне спеціальне обладнання, приміщення, склади, транспорт.

Проведене дослідження дозволяє зробити деякі висновки. Створення об'єднань підприємств ініціюється самими підприємствами добровільно на основі договору їхніх представників або рішення їх керівників, за рішенням державних органів. Питання правового статусу статутних та договірних господарських об'єднань, особливо тих, що

засновані на державній та комунальній формах власності, у вітчизняному праві врегульовані недостатньо. Тому, на часі є чітка законодавча регламентація: відносин щодо порядку їхнього створення, передання їм майна для здійснення господарської діяльності, визначення належності до осіб публічного чи приватного права тощо.

Список використаних джерел

1. Даценко І. Правове регулювання діяльності господарських об'єднань в Україні. Сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/24660>
2. Джуринський В. О. Правове становище господарських об'єднань в Україні: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2010. 224 с. С. 29.
3. Петрина В. Н. Господарські об'єднання : правові проблеми управління. Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 191-195.
4. Петрина В. проблемні питання правового статусу об'єднань підприємств. Право і суспільство. 2014. № 5-2. С. 121–126.
5. Ясиновська О. Організаційно-правові форми державних господарських об'єднань. Підприємство, господарство і право. 2017. № 12. С. 112–116.

Щербінін М. Ю., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Литвиненко В. М.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РЕЗЮМЕ: ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Співбесіда є основним елементом процесу підбору персоналу на певні посади. Однак, цей процес часто передбачає роботу з великою кількістю претендентів на певну вакансію. В таких умовах є нераціональним проводити співбесіду з кожним окремим кандидатом. Тож, існує потреба у попередньому відсіюванні претендентів. Основним елементом цього процесу є резюме – документ, що містить відомості про претендента на посаду, який особа надсилає потенційному роботодавцю.

Правильно складене резюме експерти називають однією з основних запорок успішного працевлаштування. Зокрема, за твердженням фахівців з підбору персоналу, якісне резюме збільшує шанси отримати запрошення на співбесіду в кілька разів[1]. Це не викликає подиву, адже резюме дає змогу менеджерам з кадрових питань оцінити претендента, ще до співбесіди і з'ясувати чи потрібна співбесіда взагалі.

Для складення якісного резюме потрібно дотримуватись певних правил. Важливо дотримуватись певної структури, щоб інформація була чіткою, упорядкованою та легко сприймалася. Це дуже важливо, адже швидкий ритм життя привів до того, що одне резюме HR-фахівці перевіряють в середньому від 5 до 10 секунд, зазначають автори кар'єрної платформи *Happy Monday*[2].

Для досягнення такого ефекту резюме потрібно писати простими реченнями по 5-7 слів. Варто уникати незрозумілих скорочень, ділити текст на абзаци, використовувати зрозумілий шрифт. Заголовки варто виділяти курсивом або напівжирним шрифтом. Обсяг резюме не повинен перевищувати двох сторінок.

Кожен з елементів резюме має певні особливості.

Обов'язковим елементом резюме є ПІБ та контакти. При заповненні цього пункту варто зважати на деякі деталі. Електронна пошта, котру використовують для зв'язку, повинна відповідати формату ім'япрізвище@домен.com, бути не робочою, а особистою або спеціально створеною для пошуку роботи. Сьогодні, доречним в резюме вважається вказування посилань на соціальні мережі, оскільки вони також суттєво характеризують кандидата. Тож, доцільно буде контролювати розміщувані дані, аби вони не поставили у незручне становище.

Другим необхідним елементом якісного резюме є опис досвіду роботи. Даний блок варто починати з поточного або останнього місця роботи, рухаючись до більш давніх.

Варто розуміти, що потрібно зазначити лише той досвід, що релевантний вакансії, яка цікавить претендента. Якщо потрібного досвіду немає, в резюме варто робити акцент на навичках, а не на місцях роботи.

Розповідаючи про досвід, варто коротко вказати назву та сферу діяльності компанії. Потім необхідно вказати позицію, роль та основні задачі особи в даній компанії. Треба перерахувати основні досягнення та підкріпити їх аргументами та доказами. Досягнення повинні бути конкретні, вимірювані, значні та відповідати посаді. При цьому, необхідно бути лаконічними у формуваннях та не переобтяжувати текст непотрібною для роботодавця інформацією.

Не менш важливим елементом є блок, що містить опис освіти. В резюме потрібно зазначити освіту, яка має відношення до роботи і кар'єрних цілей. Варто розповісти не лише про базову, а й про додаткову освіту – курси, тренінги тощо. Тобто, про все що має відношення до бажаної посади. Якщо основна освіта не має відношення до бажаної вакансії, варто коротко зазначити причини зміни професії аби роботодавець міг скласти точніше враження про претендента.

Доречним вважається вказати в резюме додаткову інформацію та зазначити навички. Необхідним є елементом цього блоку є інформація про вміння та навички необхідні для бажаної посади. Також варто, вказати якими програмами володіє претендент та мови, які він знає.

Важливим елементом цього блоку є інтереси кандидата. Вони допомагають роботодавцю краще скласти портрет претендента: його особистісні якості, соціальні тощо. Краще зазначити ті інтереси, які мають якесь відношення до бажаної посади.

Тож, на основі вищевикладеного, можна визначити основні складові «правильного резюме». Звісно, що критерій «правильності» є в даному випадку відносними, адже кожна вакансія вимагає унікального резюме. Але можна виділити ті елементи, що притаманні більшості резюме.

Отже, основою «правильного» резюме є блоки, що містять наступну інформацію про кандидата: ПБ та контакти; досвід роботи; освіта; вміння та навички, важливі для бажаної посади; додаткова інформація про інтереси та хобі претендента. Саме ці складові можна вважати запорукою якісного резюме.

Список використаних джерел

1. Як скласти резюме, щоб вас помітили Освітній Хаб міста Києва: веб-сайт. URL: <https://eduhub.in.ua/news/yak-sklasti-rezyume-shchob-vas-pomitili> (дата звернення: 23.06.2022).

2. Як правильно написати резюме: покрокова інструкція з прикладами: веб-сайт. URL: <https://happymonday.ua/kak-pravilno-sostavit-rezjume> (дата звернення: 23.06.2022).

Щербінін М. Ю., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Чічкань М. В.**, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПОЗБАВЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРАВА ВЕТО В РАДІ БЕЗПЕКИ ООН ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 27 СТАТУТУ ООН

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну загострило перед міжнародною спільнотою, зокрема, перед ООН, ряд важливих проблем системи світової безпеки. Зокрема, постало питання щодо доречності перебування такої країни як російська федерація, яка, в 21-ому столітті, почала війну, якої Європа не бачила з часів Другої світової війни, котра займається геноцидом українського народу, в Раді Безпеки ООН – в органі, що відповідає за мир і безпеку світу.

Як постійний член Ради Безпеки ООН (далі - РадБез), росія володіє правом вето, котре використовує у своїх цілях з метою продовження агресії щодо України. Зокрема,

росія наклала вето на обов'язкову до виконання резолюцію Ради Безпеки ООН від 25.02.2022 р., котра ставила питання про негайне припинення російського вторгнення в Україну[1]. Тож, на сьогодні перед Україною та демократичним світом стоїть питання, яким чином обмежити вплив росії в Раді Безпеки ООН.

Статут ООН не містить положень, щодо виключення постійного члена Ради, з її складу, що робить такого члена певною мірою недоторканим, не зважаючи на дестабілізацію ним світового порядку. Таким чином, для позбавлення росії впливу в РадБезі, варто шукати нестандартні шляхи.

Статутом ООН, а саме, пунктом 3 статті 27 встановлено, що, якщо член РадБезу є стороною спору – йому належить утриматись від голосування, що стосуються такого спору[2]. Основна проблематика даного методу полягає у юридичному доведенні факту, що російська федерація є стороною спору. Можливо, це стало головною причиною, чому Україна не ініціювала дану статтю, щодо резолюції від 25.02.2022 р. На сьогодні, можна стверджувати про те, що юридичних фактів, які допоможуть довести наявність «спору» достатньо.

Так, була прийнята Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 «Агресія проти України», в положеннях котрої прямо стверджується, що росія здійснила «агресію» щодо України, що між обома країнами є «конфлікт»[3].

Другим суттєвим аргументом наявності «спору» є два позови, подані Україною проти російської федерації, до Міжнародного суду ООН від 26.02.2022 р. та 16.01.17 р. Слід звернути увагу, щодо першого позову, ще немає юрисдикційного рішення, але, стосовно другого рішення юрисдикція суду була визнана[4], тож Міжнародний суд ООН розпочав розгляд справи по суті, що є прямим доказом «спору» між Україною та російською федерацією.

Також, наявність конфлікту між сторонами, можливо довести шляхом прийняття резолюції Генеральної Асамблеї ООН, зі зверненням до Міжнародного суду ООН з проханням винести консультативний висновок, щодо наявності спору та чи діє в даній ситуації п. 3 статті 27 Статуту ООН.

Та, на жаль, навіть наявність доказів що спір існує, може не запустити механізм утримання від голосування, адже, як випливає, з контексту частини 3 статті 27 Статуту ООН член Ради Безпеки, за наявності спору, повинен утриматись від голосування самостійно. Статутом не передбачено наслідків, що повинні настати у разі невиконання членом Ради Безпеки ООН, цього застереження. Таким чином, на сьогодні, дійсно, достатньо доказів наявності спору між Україною та російською федерацією, тож пункт 3 статті 27 має всі підстави бути застосованим. В той же час, гостро стоїть питання щодо практичного застосування статті.

Тож, можливо Україні варто, не відкидаючи даний метод, опрацювати також інші нестандартні методи обмеження впливу російської федерації в ООН, аж до постановки питання щодо законності перебування даного суб'єкта міжнародного права в Організації Об'єднаних Націй, загалом, з метою виключення російської федерації з даної організації.

Список використаних джерел

1. Ukraine - Security Council, 8979th Meeting UN Web TV: веб-сайт. <https://media.un.org/en/asset/k17/k17enj3450> (дата звернення: 09.06.2022).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 16.09.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 09.06.2022)
3. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03.2022 р. URL^ <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en> (дата звернення: 09.06.2022).
4. Що відбувається на юридичному фронті у міжнародних судах? Українська Гельсінська спілка з прав людини: веб-сайт. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/shcho-vidbuvaetsia-na-iurydychnomu-fronti-u-mizhnarodnykh-sudakh/> (дата звернення: 09.06.2022)

Ющенко М. С., здобувачка вищої освіти IV курсу, гр. КЮ- 182
Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», (м. Чернігів, Україна)

ІСТОРІЯ ТА ГЕНЕЗИС СУДОВОЇ ПСИХІАТРІЇ В УКРАЇНІ

З глибини віків до нас дійшли уявлення про психічні хвороби, що вважалися наслідком втілення у людину демонів, злих духів та нечистої сили. Від давніх часів походження психічних розладів також пояснювалося різними травмами, розлиттям жовчі і надлишковим вживанням вина, рідини, життєвими негараздами.

У слов'янських країнах, у тому числі в Україні, ставлення до психічнохворих було більш гуманним, ніж у країнах Західної Європи. І хоча їх теж визнавали нерідко одержимими дияволом, жорстокі заходи застосовували по відношенню до них досить не часто. Самі назви душевних хвороб свідчать про те, що слов'яни вважали ці хвороби божою карою: «божа неміч», «божий сказ», хворих називали «божевільними», «божегнівними». Деяких хворих проголошували «юродивими», «святими» і намагалися в їхніх розмовах убачати різні пророкування і поради.

Уже в Київській Русі створювали організаційні форми турботи про психічнохворих. Так, в «Уставі» Володимира обов'язком церкви була турбота про «біснுவатих» поряд зі старцями й каліками. У «Житії» засновника Київського монастиря Феодосія Печерського є настанова, щоб монастир давав притулок «біснуватим», які «страждали мимоволі». У XV і XVI ст. в Україні організували богадільні, де надавали допомогу психічнохворим. Також створювали т.з. «братські шпиталі» та лікарні, в яких утримувалися і люди з психічними та поведінковими відхиленнями. Досить гуманно відносилися до психічно хворих і в часи Запорізької Січі та українського козацтва. В цей період особи з психічними розладами знаходили притулок у монастирях [1, с. 29].

Таким чином, перші організаційні форми допомоги психічнохворим в Україні, яка тоді була складовою Російської імперії були запроваджені на три століття раніше, ніж у Європі, а психічні захворювання розглядалися як хвороби мозку [2, с. 123].

В Україні першу психіатричну лікарню було відкрито в 1796 р. у Харкові («Сабурова дача»). Поступово такі заклади почали відкриватися в багатьох губерніях, але основним їх завданням була ізоляція хворих від суспільства. Становище хворих у будинках для божевільних було важким: на них надягали гумові сорочки, прив'язували ремнями, сковували.

В 1781 р. на базі Максаківського монастиря Новгород-Сіверської єпархії Чернігівської губернії першим в Україні було організовано спеціальний медичний заклад на 24 ліжка для лікування психічно хворих [3, с. 97].

У розвитку судової психіатрії видатна роль належить передовим психіатрам XIX ст., які намагалися розглядати психічні хвороби з матеріалістичних і гуманістичних позицій, піклувалися про охорону прав і людської гідності психічнохворих, виступали за недопустимість засудження тих, хто потребує лікування. Представниками передової психіатрії в Україні працювали професор, один із засновників Психоневрологічного інституту В. М. Геккебуш (1881–1931), академік О. І. Ющенко (1869–1936) та інші.

Більшість науковців історію розвитку судової психіатрії в Україні поділяють на чотири етапи.

Перший етап (1919–1929 рр.) пов'язаний з накопиченням досвіду судово-психіатричної експертної роботи, розробка нових форм експертизи і примусових заходів медичного характеру, становлення законодавчої та науково-технічної бази.

Було визнано за необхідне створення в м. Харків Центрального науково-дослідного інституту психоневрології, який відкрився в 1922–1923 рр. Його першим директором був заслужений професор О. Й. Гейманович. Поряд із тим у 1926 р. в Харкові також було відкрито Український інститут клінічної психіатрії та соціальної психогієни. Його засновником став академік В. П. Протопопов.

Другий етап (1930–1950 рр.) розпочався з організації мережі судово-психіатричних закладів (відділень, експертних комісій) у системі органів охорони здоров'я, проведення наукових досліджень, підготовка наукових кадрів. У 1932 р. на базі Центрального науково-дослідного інституту психоневрології та Українського інституту клінічної психіатрії та соціальної психогієни була організована Всеукраїнська психоневрологічна академія, якій було доручено виконання завдань психоневрологічної практики. У той же час в Академії працювали широко відомі не тільки в Україні та СРСР, але і в цілому світі видатні вчені-психіатри академіки А. І. Ющенко, В. П. Протопопов, А. Е. Попов, К. І. Платонов [4, с. 16].

Особливістю третього етапу (1951–1991 рр.) є розширення діагностичних та експертних можливостей впровадження нової системи судово-психіатричних оціночних критеріїв стосовно всіх психічних хвороб. Початок практичного впровадження такого нового напрямку судово-психіатричної діяльності, як профілактика суспільно небезпечних дій психічно хворих.

У практику запроваджено два види примусових заходів медичного характеру – лікування в психічних лікарнях загального типу і спеціального типу, що підпорядковувалися міністерству внутрішніх справ. З 1988 р. примусове лікування почало проводитись у лікарняних закладах трьох типів, які підпорядковувалися тільки органам охорони здоров'я: зі звичайним, посиленним і суворим спостереженням.

На VI конгресі Всесвітньої асоціації психіатрів у 1977 р. порушувалося питання про так звану «каральну психіатрію», про використання в СРСР психіатрії з політичною метою й утисків прав людини. Відкрите визнання таких фактів почалося наприкінці 80-х років. Одночасно в результаті багатьох публікацій у пресі про використання радянської психіатрії з політичною метою, для боротьби з інакодумцями й опозицією почалося огульне та безпідставне звинувачення всіх психіатрів: їх називали «злочинцями в білих халатах», «психіатричною мафією». Необхідно відмітити, що в 20-80 рр. минулого століття розвиток психіатричної служби в Україні мав переважно екстенсивний характер. Було відкрито багато нових психіатричних лікарень. Забезпеченість населення психіатричними ліжками досягла показника 13,5 на 10 тис. населення (70205 л.) В багатьох випадках це порушило нормальні відносини між психіатрами та їхніми пацієнтами. В Україні є два відповідні науково-дослідні інститути: в м. Харків – Інститут неврології, психіатрії та наркології АМН України, на базі якого працює Проблемна комісія МОЗ та АМН України «Психіатрія», в м. Київ – Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України (1985 р.). Крім того, ще в 15 обласних центрах України на базі місцевих медичних навчальних закладів – університетів та академій – розгорнуто 26 кафедр психіатричного профілю. В усіх цих установах розробляються найбільш актуальні щодо питань охорони психічного здоров'я населення наукові проблеми [1, с. 31].

Четвертий етап (від 1991р. – донині) – здійснено перехід на МКХ-10; судовими психіатрами використовуються досконаліші та надійніші діагностичні критерії психічних розладів, завдяки чому значно підвищена вірогідність діагностики. Після розпаду СРСР інтерес громадськості до психіатрії значно впав, а практика стосунків між судовими психіатрами та правоохоронними органами стала результативнішою. Від 22 лютого 2000 р. діє Закон України «Про психіатричну допомогу» [5, с. 10].

Таким чином, становлення сучасної психіатрії в Україні має довгу історію розвитку та умовно поділяється на чотири етапи. Вона почалася у часи Київської Русі і мала два основні напрямки. Перший - це розвиток так званої «практичної психіатрії», тобто системи безпосереднього надання психіатричної допомоги населенню. Другий – це виникнення і розвиток «наукової» психіатрії у сучасному її розумінні.

Необхідно відмітити, що історія виникнення та становлення судової психіатрії значним чином пов'язана з обслуговуванням державно-правової системи. Судова психіатрія розвивалася з побудовою державності відповідно до правових норм про тілесну недоторканість громадян, їх права та обов'язки.

Список використаних джерел

1. Підкоритов В. С. Психіатрія в Україні – минуле, теперешнє, майбутнє. *Вісник психіатрії та психофармакотерапії*. 2008. №2 (14). С. 29-32.
 2. Кікінчук В. В., Лозова С. М., Гусєва В. О. Судова медицина та психіатрія: навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. Справ, 2019. 184 с.
 3. Лапинский Э. И., Брезме В. Н., Кордиш Л. З., Слободской А. Г. Очерки развития психиатрии на Черниговщине. В кн. История украинской психиатрии, Сб. научных работ. Т.1, Харьков, 1994. С. 97 – 99.
 4. Христов О. Л. Судова медицина та психіатрія: консп. лекц. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. спр., 2016. 20 с.
 5. Левенець І. В. Судова психіатрія: навч. посібн. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 275 с.
-

Яцина В. В., здобувачка вищої освіти І курсу, група КЮ-211

Науковий керівник – **Нітченко А. Г.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ

Необхідність захисту конституції виникає з появою перших писаних конституцій. Ідея захисту конституції втілювалася поступово з розвитком судової практики і вираження в самому конституційному тексті.

Події з конституційними перетвореннями в Україні у 2004, 2013-2014 роках під час подій Помаранчевої революції та Революції гідності довели необхідність розробки дієвого захисту конституції.

Слід зазначити, що в українській мові терміни «охорона» і «захист» вважаються синонімами.

Аспекти проблематики, щодо захисту та охорони конституції знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1].

В юридичній літературі поняття правової охорони Конституції визначається по-різному. Проаналізувавши різні підходи, ми можемо узагальнити та визначити це поняття як сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних норм і дотримання режиму конституційної законності [2].

В широкому розумінні охорона конституції передбачає різноманітні заходи щодо забезпечення дії конституції. Насамперед це політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, освітні та інші заходи. В чому ж полягає суть правової охорони конституції?

На думку Тодика Ю. М. охорона і захист Конституції України – це завдання і обов'язок всіх державних органів і посадових осіб, яке здійснюється шляхом застосування правових засобів [3, с.289].

У сучасній конституційній країні правовий захист конституції не може бути питанням суспільно-політичного інституту чи якогось одного державного органу. З метою забезпечення захисту конституції, конституційних принципів і норм відповідні повноваження належать: парламенту, главі держави, уряду, а також спеціальному конституційно-правовому органу – конституційному суду [4].

В Україні повноваження щодо забезпечення верховенства конституції, також, здійснюють органи місцевого самоврядування, суди, прокуратура, Рада національної безпеки і оборони України, але ці установи лише контролюють законність.

Крім того, концепція конституції та правового захисту ґрунтується на тому, що вищий орган влади країни здійснює відповідні повноваження для забезпечення верховенства конституції. Захист Конституції України має на меті забезпечити її першість в організаційній діяльності таких суб'єктів, як Верховна Рада України, Президент України та Конституційний Суд України.

Конституційний Суд України є спеціалізованою установою, що охороняє Конституцію України. У його діяльності реалізуються всі засоби охорони Конституції – конституційний контроль, конституція та юридична відповідальність, гарантія

стабільності Конституції України. Ці заходи правового захисту Конституції України реалізуються Конституційним Судом України під час здійснення його повноважень [1]. Тому Конституційний Суд України займає дуже важливу позицію в системі правового захисту Конституції.

Таким чином, правова охорона представляє собою основний чинник у забезпеченні верховенства, стабільності та непорушності Конституції.

Список використаних джерел

1. Таран Д. П. Захист конституції як категорія публічного права. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 319-325.
 2. Цимбалістий Т. О. Правова охорона конституції і права людини // Теоретичні засади та практика реалізації безпосередньої демократії в Україні: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: Галицький інститут ім. В. Чорновола, Підручники&посібники, 2009. С. 112-115. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7927/1/%d0%9f%d1%80.%d0%be%d1%85.%20%d0%ba.%20%d1%96%20%d0%bf%d1%80.%d0%bb%d1%8e%d0%b4.09.pdf> (дата звернення 24.12.2021)
 3. Тодька Ю. Н. Конституция Украины – основной закон государства и общества: учеб. Пособие. Х. : Факт, 2001. 382 с.
 4. Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212-218.
-

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

CURRENT ISSUES OF HUMANITARIAN DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY

Абалмасов О. О., здобувач вищої освіти 4 курс, група 31ТС
Науковий керівник – **Кобелева Д. Л.**, к. ф. н.
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ОРІЄНТАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ

Зовнішньополітичні орієнтації в сучасному українському суспільстві формувалися на протязі кількох десятиліть і пройшли шлях трансформації від «сусідоорієнтованої» поведінки до національно-патріотичної орієнтації.

Які гуманітарні цінності були характерні суспільству у період з 2000 по 2010 роки, з 2010 по 2020, а які аспекти відповідають сьогоденню?

Для формування політичного портрету українців з нульових по десяти роки розглянемо результати опитування КМІС

Таблиця 1 Опитування з 2000 по 2010 рік[4]

| Рік | Питання | Підтримка населення, % |
|------|---|------------------------|
| 2001 | Україна і Росія повинні об'єднатися в одну країну | 32 |
| | Російська мова повинна бути державною | 44 |
| | Зобов'язати чиновників говорити українською | 15 |
| 2002 | Україна повинна створити союз з Росією | 43 |
| | Інтегруватися в ЄС разом з Росією – 16%. | 16 |
| | Йти в ЄС і орієнтуватися на країни Заходу – 16%. | 16 |
| | Абсолютно позитивне або скоріше позитивне ставлення до Росії. | 83 |
| | Негативні відгуки про США | 49 |
| 2003 | Україна повинна створити союз з Росією | 76 |
| 2006 | Проти вступу в НАТО | 68 |
| 2008 | Проти акту про незалежність України | 22 |
| 2010 | Позитивне ставлення до Росії | 93 |

Звідси, багато українців мали позитивне відношення до політики асиміляції з РФ. Адже РФ є потужною державою в економічній сфері, багата ресурсами, має великий індустріальний рівень розвитку та воєнний потенціал. Пострадянське суспільство вбачало в цьому перевагу й поширювало ці думки серед молоді.

Але існували чинники які не дали закріпитися даній позиції серед модерністичного покоління. Одним з яких стала автоматизація виробництва, що зумовила перехід з індустріального на постіндустріальний рівень, змінила соціальну структуру. Численний і організований клас промислових робітників у процесі демонтажу промислового потенціалу України в перші два десятиліття її незалежності перестав існувати, поступившись місцем дрібним підприємцям та найманцям у сфері послуг, які почали відкривати та налагоджувати торгівельні зв'язки з країнами Європи. Відтак соціальні групи об'єднані спільним положенням на ринку праці залишалися у минулому, а компанії з гендерними, фанатськими та субкультурними ідентичностями, що були отримані від досвіду співпраці із Заходом, виробляли стійкі культурні коди. Відповідно зійшли з політичної арени системні носії класової (комуністичної) ідеології, що попередило процес домінування в свідомості основної маси населення нездатності до осмислення реальних

власних інтересів й заміщення гуманістичних цінностей культурними симулякрами.

Різниця у поглядах двох соціальних кластерів спровокували конфлікт, що тримав назву «Революція гідності». Революція Гідності прибрала з характеру особистості пацифізм, коли критична маса молоді кинула свій коктейль фактично не у міліцію, а у фігуру влади у своїй власній свідомості.

Після цих подій гуманітарні аспекти українців докорінно змінилися. Що підтверджує наступне опитування КМІС.

Таблиця 2 Опитування з 2018 по 2021 рік [4]

| Питання | Підтримка населення, % |
|--|------------------------|
| Україна і Росія повинні об'єднатися | 6 |
| Негативне ставлення до Росії | 52 |
| Підтримка акту про незалежність України | 82 |
| Підтримка вступу до ЄС | 52 |
| Проти союзу з РФ | 45 |
| Україна повинна бути Євроорієнтованою | 51 |
| За вступ до НАТО | 48 |
| За впровадження української мови в усіх сферах | 66 |
| Підтримують визнання УПА | 46 |
| Вважають Йосипа Сталіна негативною особистістю | 62 |
| Називають Степана Бандеру позитивною особистістю | 32 |
| Не довіряють Володимиру Путіну | 82 |

Гуманітарний портрет сучасного українця неможливо уявити без любові до української культури, активної громадської позиції, впевненості у вступу України до Євросоюзу й блоку НАТО, захисту демократичних прав та свобод, готовності захистити свою Батьківщину будь-якою ціною. Народний лідер стає більш молодим, адже багато молодих людей готові стати рушієм змін. Однак проблема сучасного суспільства залишається, що полягає у ретроорієнтованій поведінці, пов'язаній з політичним доступом до ресурсів. В умовах структурної кризи споживацького ринку і падіння прибутків з капіталу, політика стає однією з найкращих стратегій покращення свого економічного та соціального становища.

Повернення політичної суб'єктності пов'язане з перетворенням розрізнених груп в новий політичний клас, коли погіршення рівня життя і закриття соціальних ліфтів спонукають до колективних політичних дій, що змінюють панування споживчої культури, на якому заснована легітимізація існуючого політичного порядку.

Тому на сьогоднішній день залишається конкуренція різних суспільних груп та політичних партій за насаджування своїх позицій серед народу. Одні верстви підтримують співпрацю з Росією, живлячись російською пропагандою й спогадами з «щасливого радянського минулого», інші бачать своє майбутнє у європейській державі, ставлячи перш за все європейські цінності та рівень життя у розвинених країнах, є й третя позиція – незалежна, нейтральна Україна.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві. Сучасне суспільство. 2019. № 2. С. 40–46.
2. Воронянський О. В. Масова соціальна комунікація як процес реалізації влади над суспільством // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №. 21, вип. 23 (2). – С. 63-68.
3. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015
4. Потапенко Я. О. Рецепція євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Політика і суспільство. 2020. № 4. С. 13.
5. Про портрет сучасного українця і українського суспільства. Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/pro-portret-suchasnogo-ukraintsya-i-ukrainskogo-suspilstva>
6. Українська правда. Суспільний портрет українця. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/10/1/4217163/>

Балика Б. О., здобувач ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Основною причиною, яка перешкоджає планомірному розвитку соціальної сфери, полягає не так у дефіциті фінансових ресурсів, як у відсутності ефективної системи управління. Недооцінка фактора управління повсякчас призводить до негативних соціальних наслідків, деформацій регіонального соціуму. Відсутність адаптованих до практики теорій управління соціальною сферою перешкоджає розвитку місцевого ринку соціальних послуг.

Нині необхідно зосередити увагу на основній проблемі, що становить ядро сучасної соціальної політики: методологічні питання модернізації системи управління соціальною роботою. При цьому необхідно зазначити, що основні напрями розвитку соціальної сфери і на рівні держави, і на місцевому рівні можуть бути одні й ті самі, але організаційний, правовий та економічний механізми для держави та для місцевого рівня мають бути специфічними.

Вивчення даної проблематики давно привертає до себе увагу науковців різних сфер та напрямків. Зокрема, різноманітні аспекти дослідження особливостей публічного управління у сфері соціальної роботи та шляхів його модернізації представлені у роботах таких зарубіжних та вітчизняних вчених як: Дж. Б'юкенен, А. Вокер, Ф. Парслоу, Т. Ганслі, Д. Ф. Ваганов, Є. І. Холоства, Е. М. Лібанова, І. І. Колосовська, В. П. Трощинський, О. С. Нема, В. В. Лаврухін, В. А. Скуратівський, О. В. Прохорова, Є. І. Комаров та інші..

Публічне управління соціальною роботою можна визначити як особливий вид управління та свідомий вплив на процеси організації та розвитку соціальної допомоги та підтримки населення через державні та муніципальні установи, громадські та благодійні організації, керівників та фахівців [4, с. 91].

Об'єктом управління виступають соціальні процеси та соціальні відносини на міжособистісному, міжгруповому та соціальному рівнях, а також суб'єкти цих відносин – індивіди та групи людей. Предметом (можна говорити і про кінцевий продукт управління соціальною роботою) є виробництво послуг, які включають: матеріальну допомогу, створення сприятливих умов для розвитку людини та її інтеграції в соціум, відновлення прав людини, підвищення соціальної компетентності, консультацію (юридичну, психологічну, педагогічну) тощо [5, с. 153].

Метою управління у сфері соціальної роботи виступає, з одного боку, оптимізація наданих соціальних послуг, з другого – здійснення повного комплексу управління обслуговуючим персоналом задля досягнення максимально ефективної роботи.

Завданням публічного управління у соціальній роботі має бути спрямоване на забезпечення умов для ефективної діяльності соціальних служб та створення інформаційних каналів для налагодження конструктивного діалогу з підлеглими. Дані комунікаційні канали отримали назву прямого та зворотного зв'язку [1, с. 27].

Виділяють наступні рівні публічного управління у сфері соціальної роботи: загальнодержавний, регіональний та місцевий. На загальнодержавному рівні здійснюються стратегічні функції, а головною формою організаційного забезпечення цих функцій є розпорядчі та програмні документи уряду.

До компетенції суб'єктів у сфері соціального забезпечення належать: реалізація державної соціальної політики; розробка та впровадження національних та регіональних програм; законодавче, організаційне, ресурсне та кадрове забезпечення соціального обслуговування; планування розвитку соціальної допомоги населенню залежно від потреб тощо.

На місцевому (муніципальному чи територіальному) рівні управління має в основному тактичний характер: розробка та реалізація територіальних цільових програм; формування місцевого бюджету з урахуванням видатків на соціальне обслуговування, пошук місцевих ресурсів; розвиток соціального партнерства; контроль за дотриманням державних стандартів та ін. [1, с. 28].

Основним органом виконавчої влади, який здійснює розробку програми соціальної роботи та контроль за її виконанням, є Міністерство соціальної політики України, яке уточнює стратегічні цілі та завдання, спираючись на макроекономічні прогнози та соціально-економічні показники. На регіональному рівні, Департаменти та управління: охорони здоров'я; соціального забезпечення; у справах сім'ї, молоді та спорту тощо. На муніципальному рівні відділи: соціального захисту; з опіки та піклування; освіти; служба у справах дітей тощо.

Усі рівні управління соціальної роботи повинні узгодити свої дії, реалізуючи на практиці загальні та спеціальні засади управління. Але, на жаль, у суспільстві досі зберігся негативний стереотип – прагнення влади тримати під суворим контролем процес формування громадянського суспільства, а також нав'язування «зверху» методів та способів вирішення соціальних проблем [3, с. 63]. Соціальна робота є особливим видом доцільної та цілеспрямованої діяльності. Її зміст та розвиток носить багатосуб'єктний, багатофакторний та багаторівневий характер, а тому в ній великий ризик непередбачених обставин та побічних наслідків, значну роль відіграють випадковості, які можуть суттєво деформувати запропоновані засоби та поставлені цілі.

Також існує цілий спектр проблемних питань у сфері регулювання взаємовідносин між суб'єктами регіонального та муніципальних рівнів управління соціальною роботою. Зокрема, значне навантаження на управлінський персонал установ; чітке підпорядкування управлінській структурі регіональної влади по лінії соціального захисту, що стримує прояв власної ініціативи щодо вирішення «місцевих» питань. Подібна ситуація вимагає від керівника докладати зусиль для лобювання цінних, значущих ідей співробітників; складність розробки об'єктивних критеріїв моніторингу ефективності діяльності співробітників установ соціального захисту; необхідність підвищення освітнього рівня управлінського потенціалу установ соціальної сфери [3, с. 64]. Підвищення професійної майстерності досвіду практично, отже, поліпшення ефективності соціальної роботи загалом.

З метою поліпшення якості соціального обслуговування як напряму соціальної роботи важливе значення має інформування населення про соціальні послуги; впровадження державних стандартів соціальних послуг; визначення критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги; запровадження технології оцінювання потреб, запровадження механізму моніторингу та контролю якості соціальних послуг. Сучасний етап модернізації системи соціальних послуг характеризується переходом до ринку соціальних послуг у громаді і відбувається за трьома напрямками: розвиток ринку соціальних послуг; розробка практичного інструментарію (нормативна база щодо стандартів, соціального замовлення, моделей надання послуг тощо); модернізація діючої інфраструктури [4, с. 187]. Вагоме значення для оптимізації системи соціальних послуг має ефективне впровадження механізму соціального замовлення, що сприяє активному формуванню ринку соціальних послуг із реальною конкуренцією їх виробників, підвищенню якості, посиленню адресності, максимальному наближенню їх до споживача; залученню в соціальну сферу додаткових недержавних ресурсів тощо [2]. Ще одним з важливим напрямом удосконалення системи публічного управління у сфері соціальної роботи є співпраця органів державної влади з громадськими організаціями.

У зв'язку з вищевикладеним можна запропонувати кілька напрямків щодо модернізації публічного управління у сфері соціальної роботи в Україні, зокрема: узгодження, координація та інтеграція дій між різними суб'єктами соціальної роботи; розробка та впровадження дієвих механізмів партнерства та взаємодії між суб'єктами; надання ширших повноважень регіональним та місцевим суб'єктам; співпраця органів державної влади з громадськими організаціями; розширення комплексу пропонованих соціальних послуг населенню, що сприятиме найповнішому задоволенню соціальних потреб та інтеграції всіх груп населення у повноцінне суспільне життя; забезпечення прозорої роботи державних органів щодо розподілу бюджету на соціальні потреби, а також використання альтернативних джерел фінансування; проведення аудиту та постійної оцінки якості надання соціальних послуг клієнтам, з метою підвищення ефективності соціального менеджменту в бюджетних установах; формування конкурентного середовища серед соціальних установ для підвищення якості їхньої роботи; підвищення професійного рівня соціальних працівників; доопрацювання нормативно-правової бази. Вказані напрямки є одними із першочергових і вони можуть бути розширені.

Список використаних джерел

1. Гильдингерш М. Г. Управление в социальной работе: сущность и особенности / М. Г. Гильдингерш, В. С. Тестова. // *ЭКОНОМИКА НОВОГО МИРА: науч. журн.* – 2019. – С. 27–49.
2. Коловська І. І. Удосконалення публічного управління у сфері соціальної роботи на регіональному рівні [Електронний ресурс] / І. І. Коловська, О. С. Нема // *Державне управління та місцеве самоврядування*, вип. 4(39). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/18.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/18.pdf).
3. Козлов А. А. Социальная работа: Введение в профессиональную деятельность: учеб. пособие / А. А. Козлов. – Москва: КНОРУС, 2005 – 368 с.
4. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні / Н. Ф. Романова // *Innovative processes in education : collective monograph.* – *AMEET 5. Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.* – P. 187 – 188.
5. Шипунова Т. В. Эволюция и проблемы менеджмента социальной работы // *Управленческое консультирование.* 2009. № 2. С. 153–170.

Барбарич Ю. М., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група ОА -212

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА – КАТАСТРОФА ВСЬОГО СВІТУ

26 квітня 1986 року... Була весна – квітуча, напоєна запахами землі і нового життя. Ніхто не здогадувався, що ця весна назавжди чорними літерами буде вписана в історію нашого народу і людства, що про невелике місто Чорнобиль дізнається весь світ!

Перша згадка про Чорнобиль датується 1193 роком, коли, за Іпатієвським літописом, князь Вишгородський Ростислав, син Великого князя Київського Рюрика, рушив походом з Чорнобиля в Тарциськ. Важко сказати, чому саме Чорнобилем було назване місто. Історики думають, що це від слова «чорнобильник», як в давнину називали полин. І так само, як той гіркий полин, доля краю не була легкою.

Чорнобильська атомна електростанція була збудована у 1970-1971 рр. Будівництво велось чергами. 28 вересня 1977 року включений в електричну мережу 1-й турбогенератор. Чорнобильська АЕС дала країні першу електричну енергію. 21 грудня 1978 року здійснений пуск 2-го енергоблоку, 3 грудня 1981 року пуск 3-го блоку, 31 грудня 1983 року дав першу електроенергію 4-й енергоблок. 21 серпня 1984 року Чорнобильська АЕС виробила 100 мільярдів кіловат-годин електроенергії [1].

Наймасштабніша техногенна катастрофа в історії взагалі не висвітлювалася радянськими чи українськими ЗМІ впродовж перших двох днів. В спецповідомленні КДБ, одному з перших чекістських документів про аварію на Чорнобилі, й слова немає про необхідність інформування населення. Утім, в ті дні, коли вирішальною для життя могла стати кожна секунда, вбивала не паніка, а радіація. І в цей час приховування правди –

ніщо інше як злочин. У спецповідомленнях КДБ, які доступні тепер, поширення будь-якої інформації про Чорнобиль трактується як «наклеп на радянську систему» або ж «поширення панічних чуток». Повідомлення про аварію на ЧАЕС у радянських ЗМІ вперше з'явилося майже за три доби – ввечері 28 квітня у програмі «Час» [2].

Чорнобильська катастрофа стала одним із каталізаторів розпаду СРСР. Аварія стала тією останньою краплею, яка переповнила чашу людського терпіння. Приховування владою правди про факт катастрофи та її наслідки, брак інформації про заходи безпеки і недостатня допомога потерпілим похитнули віру в цінності комуністичної ідеї навіть у найбільш лояльних її прихильників. Крім того, спроби Москви приховати правду про катастрофу та її наслідки посилили опозиційний національно-демократичний рух в Україні, до його учасників долучилися екологи – активісти боротьби проти забруднення навколишнього середовища.

У багатьох регіонах України люди почали виходити на акції протесту проти будівництва нових і експлуатації старих атомних електростанцій, відповідні публікації в пресі. Перші громадські організації формувалися саме навколо теми аварії на Чорнобильській АЕС. Незабаром такі дві організації як «Зелений світ» та Союз «Чорнобиль» перетворилися в політичну силу. Українська екологічна асоціація «Зелений світ» була створена в 1988 році. Штаб-квартира асоціації знаходилась у Києві. Одним із засновників та першим головою якої був відомий письменник, лікар, громадський діяч та дипломат Юрій Щербак, який у ті часи написав і опублікував документальну повість «Чорнобиль» [2]. Регіонами України прокотилися акції протесту проти будівництва нових і експлуатації старих атомних електростанцій. Участь у них взяли тисячі людей. А вже невдовзі імперія, побудована на брехні, впала.

Після аварії на четвертому енергоблоці робота електростанції була припинена з причини небезпечних радіаційних обставин. Проте вже в жовтні 1986 року, після масштабних робіт з дезактивації території і споруди «саркофага», перший та другий енергоблоки були знов уведені в дію, у грудні 1987 року відновлено роботу третього.

1991 року на другому енергоблоці спалахнула пожежа, і в жовтні цього ж року реактор повністю виведений з експлуатації. У грудні 1995 року підписано меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і урядами країн «великої сімки» і Комісією Європейського Союзу, згідно з яким почалася розробка програми повного закриття станції до 2000 року. 15 грудня 2000 року назавжди зупинений реактор останнього, третього, енергоблока [3].

Масштаби цієї події набули характеру велетенської екологічної катастрофи, що зачепила життя десятків мільйонів людей в Україні та в сусідніх країнах. Радіаційний циклон, підхоплений потужними вітряними потоками, що утворилися саме в цей час у чорнобильському районі, смертельним вихором пронісся над Україною, Білорусією, Росією, Литвою, Латвією, Польщею, Швецією, Норвегією, а потім погнав атомну бурю в Німеччину, Нідерланди та Бельгію [4].

Наслідки катастрофи є вражаючими. Радіоактивне забруднення, погіршення здоров'я населення, створення 30-кілометрової «зони відчуження» – територія, яка найбільше постраждала від радіації. Чорнобильська катастрофа призвела до опромінення приблизно 4 млн. населення України. Середня ефективна доза зовнішнього опромінення на ЧАЕС 1986-1987 рр. складає 163,7 мЗв. Погіршення здоров'я майже за всіма класами хвороб. Тенденція до зростання лейкемії, інвалідизації, психічних розладів. Гіпотеза щодо безпорогового розвитку катаракти та інших очних хвороб. Суїциди, що драматично збільшилися (більше, ніж у 20 разів у порівнянні із загальною популяцією).

Зростання захворюваності на рак щитовидної залози, у тих, хто був опромінений у дитячому віці (0-14 років). Отримано чітку тенденцію затримки фізичного розвитку дітей із радіоактивно забруднених територій. У Білорусі також знайдено зменшення розмірів голови у дітей із забруднених територій. Погіршення соматичного та психічного здоров'я, зокрема патологія щитовидної залози, порушення регуляції з боку імунної, ендокринної та

нервової систем. Є повідомлення щодо зростання у 1987 р. синдрому Дауна. Внутрішньоутробно опромінені діти (народжені між 26 квітня 1986 р. та 26 лютого 1987 р.) мали нижчий загальний IQ через нижчий вербальний IQ і, відповідно, мали підвищену частоту дисгармонічного інтелекту. Найбільш високий рівень захворювань у евакуйованих із Прип'яті, особливо у жінок. Зниження народжуваності, збільшення ускладнень вагітності [5].

На жаль, відстань між Чернігівщиною та містом Прип'ять становить приблизно 80 км, і це зовсім мало. Звісно, під час аварії рівень радіації в області підвищився, проте це не були катастрофічно великі цифри. За інформацією з ОДА, серед понад 500 тисяч людей, які долучалися до ліквідації Чорнобильської катастрофи та будівництва саркофагу, було 15 тис. жителів Чернігівщини, яких сьогодні пам'ятають поіменно. Це – пожежники й лікарі, військові та правоохоронці, працівники атомної станції, будівельники, вчені. У зону радіаційного забруднення потрапили 244 населені пункти області, в яких мешкало понад 650 тис. осіб. Зараз у Чернігівській області проживають близько 67 тис. громадян, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС. З них 8,4 тис. - ліквідатори. Державною програмою соціального захисту чорнобильців передбачено виділення 45,5 млн грн. На сьогоднішній день Радіаційний фон на території Чернігівської області у межах норми: зареєстровано 10-12 мкР/год (безпечний рівень – до 30 мкР/год) [6].

Сосновий ліс, що прилягає до електростанції, отримав таку високу дозу радіації, що дерева миттєво померли і порижіли. Із тварин не вижив майже ніхто. Рівень радіації навколо Чорнобильської АЕС зараз значно нижчий, ніж одразу після аварії – втім, для людини там все одно надто небезпечно. Найближче до місця катастрофи місто Прип'ять оголошене непридатним для життя на найближчі 24 тисячі років [7].

Українська нація із гордістю та шаною згадують героїчний вчинок ліквідаторів аварії на ЧАЕС, наших співвітчизників які першими вступили в нерівний поєдинок із цією жорстокою зброєю, яка здатна буквально випалити усе живе. Необізнаність та непоінформованість ліквідаторів про катастрофічні наслідки радіаційного випромінювання для людського здоров'я стали фатальними для багатьох з них. Але це не зупинило наших співвітчизників першими прийняти на себе цей страшний вогонь небезпеки – ціною власного життя.

Ми щиро вдячні за подвиг, і вічна пам'ять героям, що віддали своє життя у боротьбі з цією катастрофою!

Список використаних джерел

1. <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/ecology/21340/>
2. <https://uacrisis.org/uk/35-rokiv-chaes>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорнобильська_катастрофа#Причини_аварії_на_АЕС
4. <https://svyat.kyivcity.gov.ua/news/22828.html>
5. <http://www.chornobyl.net/ru/каковы-последствия-чернобыльской-ав/>
6. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3012467-na-cernigivsinipamat-likvidatoriv-cornobilskoi-katastrofi-vsnavali-bez-mitingiv.html>
7. <https://www.bbc.com/russian/features-48478178>

Блажевська А. В., здобувачка вищої освіти 4 курс, група АН 4-3
Науковий керівник – **Воронянський О. В.**, к. і. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РФ ЯК НАСЛІДОК ДЕФОРМАЦІЙ СИСТЕМИ РОЗПОДІЛУ В РОСІЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постійне прагнення російських адміністративно-олігархічних еліт до загарбання територій України видається абсолютно неадекватним і нераціональним, оскільки щільність населення самої Російської федерації є на порядок нижчою за європейські стандарти, а кількість її населення скорочується досить помітними темпами. Пояснювати цей соціально-політичний парадокс людоджерською природою російської державності

можна, однак для перемоги над агресором необхідне точне розуміння глибинних причин прийняття ним політичних рішень та механіки соціальних дій.

У російських умовах ключовим фактором, який деформував протягом століть втілювані в тамтешню соціальну реальність загальносвітові модернізаційні процеси, є природні географічні та кліматичні умови, що призводять до явної неконкурентоспроможності масового виробництва для самодіяльного капіталу. Компенсація цього недоліку відбувається шляхом «обнулення» вартості робочої сили в рамках специфічної – навіть за мірками феодального устрою – архітектури інституту кріпацтва з відповідною застійністю у розвитку трудових навичок. По суті, цей шлях зводиться до більш-менш рівномірного обтяження будь-якого центру створення вартості осередками «зайвих» людей [1]. Цей процес приймає різні форми і не втрачає актуальності до теперішнього часу.

У результаті таких деформацій в Росії відсутні як можливості, так і стимули до ускладнення способу виробництва. А розподіл вартості в суспільстві з таким типом економіки приречений ґрунтуватися на привласненій, а не створеній цінності, тобто на рідкісних ресурсах, як ціні преміальну компоненту. Положення розпорядника дефіциту служить як матеріальною базою влади еліти, так і джерелом закріплення її владного статусу [2], у зв'язку з чим пролонгується квазі родоплемінний тип соціальних відносин – коли суб'єкт ресурсного господарювання одночасно привласнює громадські функції.

При цьому економічна історія Росії багата на практики формування штучних ланцюжків створення цінності за рахунок перерозподілу, які в планово-збитковому режимі імітують масове виробництво і покликані задіяти людські ресурси високої якості. Праця і капітал у Росії усунуті зі складу опорних чинників модернізації, силовий ресурс існує як бенефіцій всієї видобутої вартості, а динаміка соціальної трансформації визначається його прямим протистоянням з носіями знання [3].

У ході 1990-х через несприятливу ситуацію на глобальних сировинних ринках патримоніальна вертикаль влади-власності різко ослабла. У повній відповідності до внутрішньої моторики примітивного феодального господарства, зміна нафтової кон'юнктури на початку 2000-х негайно зібрала фрагменти силового ресурсу в архетипічну моноцентричну вертикаль і звично знизила статус власності до рівня умовної. В результаті і власність, і публічні інститути виявилися зануреними в затяжну архаїзацію, тоді як осередки високоосвічених міських модерністських спільнот європейського зразка зазнали серйозної ерозії та деформації. Це завдало шкоди щільному, резистентному, якісному освіченому шару – єдиній «зарядженій частинці» соціального прогресу, складеної найчастіше за умов катастрофічних історичних катаклізмів Росії [4].

Ключовим уроком всього пострадянського періоду розвитку Російської федерації є те, що в умовах силової «токсичності» такі соціальні інститути як власність, вільне підприємництво, конкуренція власними силами не можуть забезпечити сталості модернізації. Навпаки, вони приречені на швидкоплинну деградацію. Щоб її уникнути, російські еліти вимушені спиратися на модель екстенсивного розвитку, підтримуючи ілюзію стабільності системи за рахунок захоплення нових ресурсних баз (Сирія, Україна, Білорусь). Однак соціальна інфраструктура Росії при цьому не отримує нових надходжень, оскільки всі наявні ресурси привласнюються вищим ешелонам російської еліти і витрачаються перш за все на підтримання нею владного статусу і придушення спротиву суспільства. Звідси видно, що в рамках діючої моделі розподілу російське керівництво приречене на подальшу інтенсифікацію агресивної експансії. При цьому одним із найбільш вагомих інструментів соціальної маніпуляції використовується технологія дегуманізації народів, що протистоять російській агресії. Тому національний суверенітет України не може бути забезпечений лише через персональне усунення від влади нинішнього російського керівництва. Для цього необхідно, придушивши його спротив, повністю змінити саму модель економіки Росії, переформатувавши її з системи економіки дефіциту на економіку знань.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
 2. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі // Сучасне суспільство. – 2014. – №. 1. – С. 15-28.
 3. Воронянський О. В. Масова соціальна комунікація як процес реалізації влади над суспільством // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №. 21, вип. 23 (2). – С. 63-68.
 4. Voronyanskiy O. Суверенітет: проблема суб'єктності // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.
 5. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
-

Бистров В. Є., здобувач вищої освіти 4 курс, група АН 4-3
Науковий керівник – **Воронянський О. В.**, к. і. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ

Останнім часом активно просувається концепт об'єднання східноєвропейських держав, у тому числі й України в проект Інтермаріуму чи Межимор'я. Чи може цей проект стати потужним фактором Європейського розвитку, замінивши собою Європейський Союз, який переживає кризовий період? Чи здатні східноєвропейські держави на основі власних можливостей здійснити перехід на якісно вищий щабель гуманітарного розвитку?

Як відомо, в економіці знань вирішальну роль грає відтворення та утримання умів у своїй країні. Або можливість їх імпортувати - як це роблять країни "морського капіталізму" - США, Канада, Австралія, Нова Зеландія та Англія. Жодного з цих трьох факторів немає в країнах Східної Європи. Щоб навіть швидко уявити деякі критерії цього процесу, можна подивитися певні індикатори [1]. Зокрема, рейтинги найкращих університетів світу – позиція та кількість університетів Східної Європи, результати міжнародних шкільних олімпіад. публікації у провідних наукових журналах, витрати на науково-дослідні роботи тощо.

Ще один гуманітарний критерій, що визначає майбутнє соціального розвитку – демографія. Східна Європа – це демографічно вмираючі регіони. Особливо сильно відчувають демографічний спад Україна, Молдова, Румунія, Латвія та Литва. Напередодні війни разом з еміграцією вони вже втратили від 30-35% населення від кількості 1990 року [2]. Наразі Україна близька до втрати 50-60% населення. Натомість у 2022 році головним переможцем у сфері накопичення працездатного трудового ресурсу стає Польща, яка вже прийняла 3,5 млн. українських біженців, та здатна прийняти ще 2-3 млн. Цим вона заповнить свій демографічний занепад. Поповняться Чехія, Словаччина та Угорщина.

А ще на черзі на руйнування стоїть Білорусь. Стабільність її економіки підтримується досить значними дотаціями з російського бюджету, які фактично виплачуються режимові Олександра Лукашенка за лояльність до Москви. Проте коли обвалиться російська економіка, то з Білорусі кинуться до Європи 2-2,5 млн. людей. І тут навіть Литва заповнить свої колишні демографічні втрати.

Чи зможе Східна Європа стати центром сили – то треба дивитися, центром щодо кого. Звісно, щодо Західної Європи вона не стане, оскільки нема таких ресурсів. Але щодо свого Сходу – країн колишнього СРСР – так стане. Вже стала – щодо України та Молдови. Потім неминуче – Білорусії. Цілком імовірно - щодо західних прикордонних областей Росії, які при інтенсифікації гуманітарної кризи в своїй державі можуть стати самостійнішими і почати тяжіти до західних слов'ян. Однак треба розуміти, що панівне положення в потенційному східноєвропейському об'єднанні займуть держави з більшим економічним потенціалом, ніж сьогоднішня Україна. Саме тому наш Президент

відмовляється від того, щоб замість європейської перспективи лідери країн-членів ЄС Україні нав'язували східноєвропейську.

Реальна економіка України, без якої неможлива реалізація жодної з гуманітарних програм, переживає спад на протязі майже всього періоду незалежності. Як правило, війни сприяють поживленню виробництва за рахунок державних військових замовлень, що тягне за собою збільшення трудової зайнятості. Однак на війні в Україні заробляють іноземні інвестори, які продають нашій державі стару радянську техніку. Неприємний парадокс полягає в тому, що значна її кількість була і розроблена, і виготовлена в Україні. А тепер ми розплачуємося за неї своїм суверенітетом. Іноземні поставки озброєння дозовані і не дозволяють ефективно боротися з російською агресією. Однак власне виробництво Україна налагодити вже не може. При цьому кожен день війни добиває соціальну інфраструктуру країни. Можна, звичайно, мріяти про «план Маршалла», але людям жити тут і зараз, а це означає лише одне – орієнтуватися на західні ринки праці працездатній молоді. Яскравим прикладом є IT-сфера, повністю зав'язана на західних роботодавців. Проте на західному ринку праці абсолютна більшість українців може розраховувати лише на найнижчі щаблі. Не тому, що наші фахівці менш кваліфіковані, а через штучні бюрократичні обмеження.

Наразі патріотизм і національна самосвідомість перестали бути абстракцією для кожного українця. Без власної держави ми стаємо біженцями, людьми другого, а то й третього гатунку в Європі. Тому стати господарем у власній країні – це необхідність, а не гасло. Перемогти олігархів і корупціонерів – тих, хто своїми багаторічними грабунками довів колись багату країну до злиднів, розвалив соціальну інфраструктуру і один із найпотужніших в світі військово-промисловий комплекс. Бо без цього неможлива перемога над зовнішнім агресором. А цього можна досягти, лише збудувавши реальну політичну націю, яка контролює державний механізм, місцеве самоврядування і неполітичні центри прийняття владних рішень (перш за все великі корпорації). Саме така модель гуманітарного розвитку і необхідна Україні.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі //Сучасне суспільство. – 2014. – №. 1. – С. 15-28.
2. Voronyanskiy O. Суверенітет: проблема суб'єктності //Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.
3. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015

Бибик А. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ПУА-201

Науковий керівник: **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КРІПАЦТВО НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Поняття «кріпацтво» має своє походження від слова «кріпость», що означає документ який закріплював право володіти майном (таке майно вважалось прикріпленим до поміщика). Термін «кріпость» використовувався в XV столітті у Великому князівстві Московському. За феодално-кріпосницьким ладом селянин був прикріплений до землі та вважався знаряддям експлуатації. Кріпак був повністю залежний від пана поміщика який, в свою чергу, мав право використовувати працю та майно кріпака, міг його продати або обміняти [1].

Процес закріпачення селян на території України в XVIII – XIX ст. був неоднорідний. Насамперед, це було пов'язано з тим, що українські землі були розділені між двома державами: Російською та Австро-Угорською імперією.

Чернігівщина історично належала до адміністративно-територіальної одиниці Лівобережної України, яка з 1667 р. увійшла до складу Московського царства. В цей період розпочався тривалий процес поглинання України Російською імперією.

Запровадження кріпацтва Російською імперією в Україні та, зокрема, на Чернігівщині мало три основні цілі:

- *остаточне підпорядкування верхівки українського суспільства та народу;*
- *підпорядкування економіки та культури;*
- *максимальне використання людських та господарських ресурсів України.*

Спочатку на цих територіях кріпацтво не набуло значного поширення, люди, могли виконувати різні повинності, але самі вони були вільними, мали майно та землю [2, с.404].

На території Чернігівщини перша спроба закріпачення вільних (посполитих) людей була здійснена у 1654 р., коли була введена заборона здійснювати продаж землі по власному бажанню. 3 травня 1760 р. гетьманом Кирилом Розумовським було введено обмеження на вільну зміну місця проживання селянами в межах Чернігівського та інших полків без відповідного письмового дозволу від поміщика.

Кріпацтво було остаточно закріплено 3 (14) травня 1783 р. указом Катерини II [3]. За цим указом селяни Чернігівського намісництва:

- були повністю позбавлені права переселення;
- на кріпаків поширювалися російські закони;
- поміщик мав право продати або обміняти кріпака;
- поміщик міг вислати кріпака в Сибір або на каторжні роботи;
- кріпаки не могли звертатися до суду чи оскаржувати дії пана.

Для Чернігівщини цього періоду було характерним збіднення селянства, зростання заборгованості селянських господарств перед поміщиками. У неврожайні роки, які постійно повторювалися, ці господарства були абсолютно безпорадними і постійно балансували на межі руйнування.

Одним із симптомів кризи кріпацтва стало скорочення частки селян-кріпаків. Якщо на початку XIX ст. кріпаки складали більшість населення Чернігівщини, то до кінця 50-х років XIX ст. їх частка знизилася до 37%. Швидше за все це пояснюється не так скороченням природного приросту кріпосного населення України, як переведенням кріпаків в інші стани. Зокрема, почала збільшуватися чисельність міського населення.

Під час ревізії проведеної у 1835 в Чернігівській губернії кріпаків було 44,9 %, а, вже, у 1852 – 41,8 %.

Згідно даних ревізії, проведеної в Чернігівській губернії в 1858 р., населення складало 1 461 866 осіб з яких кріпаками були 37,6 %. Таким чином, на одного пана було, в середньому, близько 60 кріпаків. Загалом з 1782 року в Чернігівській губернії кількість кріпосних селян зменшилась з 58,6 % на 17 % [4, с. 513].

Таким чином, перед російською владою постав вибір: зберегти існуючий кріпосний лад, що призведе до політичної, фінансової та економічної катастрофи та може поставити під загрозу самодержавство у Росії, або розпочати буржуазні реформи, першорядною з яких є скасування кріпацтва. Причинами скасування кріпацтва було те, що воно:

- не давало розвиватися промисловості та торгівлі;
- підтримувало сільське господарство на низькому рівні;
- призводило до росту недоїмки селян;
- призводило до збільшення заборгованість поміщиків перед кредитними установами.

Враховуючи зазначені причини, Олександр II 19 лютого 1861 р. підписав Маніфест та відповідні закони про скасування кріпацтва.

Згідно прийнятих документів кріпаки Чернігівщини отримали особисту свободу та, відтепер, могли вести торгівельну чи промислову діяльність, розпоряджатися власним майном, могли придбати та продати нерухомість, навчатися, піти на службу. Хоча, земля продовжувала перебувати у власності панів, невеликий земельний наділ та присадибну ділянку («садибну осілість») він повинен був надати у користування селянам.

Таким чином, селянам Чернігівщини було надано свободу та землю, однак землю цю вони могли використовувати, лише, за встановлений оброк або відбування панщини.

Селяни не могли протягом 9 років відмовитися від цих наділів. Для повного звільнення їм потрібно було викупити у власність садибу і наділ, після чого вони вважалися селянами-власниками [5].

Отже, можна зробити висновок, що кріпацтво на Чернігівщині набуло найбільших масштабів у XIX ст. У цей період Чернігівщини переживала глибоку кризу, суть якої полягала у посиленій експлуатації кріпаків, занепаді поміщицьких маєтків, гальмуванні розвитку капіталістичних процесів, загрозі «селянського бунту» та відставанні Росії від європейських держав-лідерів. Зазначені обставини і призвели, в подальшому, до відміни кріпацтва.

Список використаних джерел

1. <https://histua.com/slovník/k/kripectvo>
2. Гуржій О. І. Кріпацтво, кріпосне право //Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2009. Т. 5. 560 с.
3. <https://fakty.ua/ru/234880-3-maya-1783-goda-byl-prinyat-ukaz-ekateriny-ii-rasprostranivshij-krepostnoe-pravo-na-zhitelej-levoberezhnoj-ukrainy-i-slobozhancshiny>
4. Маркова О. Є., Шандра В. С. Чернігівська губернія // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2013. 784 с.
5. <http://www.textreferat.com/referat-6551-2.html>

Бутурлим Д. А., здобувачка вищої освіти гр. МАГ-211

Науковий керівник – **Шакун Н. В.**, к. філос. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПЕРМАКУЛЬТУРА ЯК ФІЛОСОФІЯ СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Світ, як середовище життя організмів, постійно зазнає змін, однією з рушійних сил яких є людська діяльність. Зміна біоценозів, трансформація ландшафтів та порушення екосистем є наслідками стрімкого розвитку людства, для якого необхідно все більше енергії та ресурсів. Та чи є такий розвиток сталим, чи, як на думку деяких вчених більш доцільно говорити – збалансованим? Для задоволення навіть однієї життєво важливої та «розумної потреби» – забезпечення людства продовольством, застосовуються інтенсивні технології вирощування сільськогосподарських культур, які є ефективними, проте зовсім нерозумними по відношенню до середовища існування людства та всіх інших живих і неживих складових екосистем.

В сільському господарстві майбутнього безпосередній вплив людини на агроценози може бути заміненим на дистанційне керування дронами, що обробляють мільйони гектарів монокультури, чи на спостереження за автопілотною технікою. Такий технологічний прорив може призвести до віддалення людини від природи, зменшення усвідомлення біологічних процесів в агроценозах і, як наслідок – взаємопідтримуючий вплив людини і довкілля, як один із векторів сталого розвитку, втрачатиме свою сутність.

Методом ведення сільського господарства, при якому людина є максимально наближеною до природи, змінює її з врахуванням природних законів і процесів, збагачує біорізноманіття екосистем і водночас вирощує екологічно чисту продукцію, є пермакультура.

Слово «пермакультура» походить від словосполучення «довготривале сільське господарство» (permanent agriculture). Пермакультурі системи є функційно взаємопов'язані, а завдяки саморегуляції, для їх підтримання потрібно менше зовнішніх ресурсів. В сільськогосподарських системах поєднують різні види рослин (надаючи перевагу багаторічним) і тварин, зберігають осередки дикої та недоторканої природи в межах господарства. Родючість ґрунтів регулюється завдяки симбіотичній азотфіксації, контролюється ерозія ґрунтів, економно використовуються водні ресурси, а також пропагуються системи безорного землеробства, що підтримують родючість ґрунтів [1].

Пермакультура збагачена філософськими концепціями співіснування людини і Природи, та в певній мірі має свою окрему філософію, є окремим образом мислення.

Філософія пермакультури базується на трьох етичних правилах, які мають схожість з тривимірною моделлю сталого розвитку. Так, перше правило - турбота про Землю є паралельним до екологічного вектору сталого розвитку, в якому процес вирощування культур (матеріальне виробництво) зберігатиме здатність екосистем до відновлення.

Піклування про себе та свою сім'ю, забезпечуючи її екологічно чистими продуктами, піклування про суспільство, з яким можна ділитися власноруч вирощеною продукцією, задоволення власних потреб та повага до потреб інших закладені в етичному правилі турботи про людей. Якщо люди самостійно забезпечувати свої основні потреби, тоді у них відпадає необхідність шкодити довкіллю.

Один із законів сталого розвитку – закон справедливості, також є ключовим етичним правилом пермакультури. Обмеження споживання, перерозподіл надлишків та помірний спосіб життя для того, щоб уникнути нестачі ресурсів серед інших людей та нащадків.

В пермакультурі як одне ціле поєднуються світоглядні позиції еко- та біоцентристів. В ній присутня філософія цілісного погляду на речі, коли є розуміння, що будь-який природний елемент впливає на екосистему в цілому. Кожен компонент системи виконує свою функцію. Наприклад, птахи контролюють чисельність шкідників, бульбичкові бактерії на бобових рослинах фіксують азот з повітря. Деревя в загальному є багатофункціональними складовими системами пермакультури: дають тінь, дрова та захист від вітру та ерозії ґрунту, є джерелами органічної речовини, є притулком для птахів та диких тварин. Бур'яни, шкідники, захворювання, що є об'єктом знищення в традиційному землеробстві, в пермакультурі розглядаються під іншим кутом, із розумінням того, що й вони виконують свою роль і мають внутрішню цінність.

У філософії пермакультури простежується принцип ахімси. Хоча в пермакультурі не говориться про відповідальність людини за життя всіх живих істот, проте вона також сповідує максимально бережливе ставлення до всіх складових екосистеми. Спілкування з природою виховує в людини кращі моральні якості, які дозволяють їй завжди бути у взаємопорозумінні з природою, а не протистояти їй. Останнє твердження є одним із принципів пермакультури, в якому праця з Природою дозволяє зменшувати використання ресурсів та збільшувати продуктивність системи.

Задумливе спостереження, а не бездумна праця є наступним принципом філософії пермакультури. Пермакультура дозволяє розвивати і використовувати організуючу силу людського розуму замість м'язової сили чи енергії природного палива [2]. Спостереження за природою, як метод наукового пізнання, дозволяє якнайкраще вивчати біологічні процеси, розуміти їх, виявляти зміни в пермакультурній системі та виправляти помилки, які виникли при її створенні. Спостереження дає змогу зрозуміти особливості кожної ділянки та створювати, відповідний до конкретних умов, пермакультурний дизайн, в якому максимальна продуктивність поєднується з мінімальною фізичною працею. На думку відомого австрійського фермера, популяризатора методів пермакультури, Зеппа Хольцера, сама спроба гармонійного співіснування з природою дає безцінний досвід, мотивує людину чинити як мисляча особистість, перед якою стоїть завдання управління, а не боротьби. «Не опікуватися людьми, а дати їм можливість проявити свої здібності», – ще один з постулатів філософії пермакультури [3].

Голова пермакультурного господарства повинен бути першокласним фахівцем своєї справи, чудово розбиратися в законах природи і мати професійну інтуїцію. Тут необхідні висока самоорганізація, захопленість та терпіння. Тому пермакультура – це найвищий ступінь розвитку сільського господарства, до якого можна прийти лише самостійно та усвідомлено.

Вивчення принципів пермакультури може бути корисним не тільки для тих людей, які планують пов'язати своє життя із сільським господарством. Люди звикли вважати, що способом взаємодії в природі, де виживає найсильніший, є боротьба та конкуренція, проте пермакультура є наочним прикладом того, що набагато результативнішим може стати взаємовигідне співіснування.

Отже, пермакультура, є вищою організацією взаємодії людини і природи, в якій людина розумно керує наявними ресурсами, не завдаючи шкоди довкіллю, а натомість отримує екологічну чисту продукцію та гармонійне життя. Філософські концепції та принципи, етичні правила пермакультури, що тісно переплітаються з концепцією сталого розвитку, дають право називати пермакультуру одним, і чи не найважливішим, методом досягнення збалансованого і справедливого співіснування суспільства і природи.

Список використаних джерел

1. Пермакультура та полікультури. ГС «Пермакультура в Україні»: веб-сайт. URL: <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/about-us-ua/pro-nas-ua/35-polycultures/102-permakultura-ta-polikultury> (дата звернення: 20.11.2021)
2. Синиціна К. Пермакультура. *Лабораторія соціальних інновацій*. URL: <http://www.cw.ru/analytics/1/view/81/> (дата звернення: 20.11.2021)
3. Хольцер З. Пермакультура Зеппа Хольцера. Практичне застосування для саду, городу та сільського господарства. Частина 1. перекл. з нім. Зеніна С. Орел. 2009. 160 с.

Бунак Д. В., здобувач ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФЕНОМЕН ТОТАЛІТАРИЗМУ: КОНФОРМІЗМ ЧИ ЕКСТРЕМІЗМ?

Джорджу Орвеллу належать слова: «Якщо вам потрібен образ майбутнього, уявіть чобіт, що топче обличчя людини – вічно». Ця гостра фраза якнайкраще ілюструє життя в тоталітарному суспільстві. І хоча, здавалося б, в ХХІ сторіччі, коли в більшості розвинених країн пропагують цінності демократії і ліберальності, репресивних систем бути не може, і все ж ми знаємо велику кількість країн з жорсткою диктатурою. А останні події показали, що навіть держави, які формально вважають себе демократичними, насправді сповідують, якщо не імперіалістичні, то авторитарні й тоталітарні ідеї.

Роздумуючи над тим, чому така дійсність можлива, неминуче приходиш до висновку, що це бажання самого суспільства жити без свобод і під тотальним контролем. Конформізм в тій чи іншій мірі притаманний багатьом людям. Якщо ти не маєш цілі, не знаєш, чого хочеш і як отримати схвалення, то варіант слідувати правилам, прописаним кимось «великим, сильним і розумним», виглядає привабливо. Він дарує комфорт і звільняє від необхідності брати на себе відповідальність за свої рішення.

Такі розклади ідеально підходять тоталітарній державі: люди хочуть контролю – держава контролює. Люди хочуть кумира – держава дає їм «вождя». Якщо є незгодні, то частину з них доведеться усунути. Але переважна кількість людей передумає просто під тиском більшості — якщо всі твої знайомі називають чорне білим, з великою вірогідністю ти подумаєш, що вони знають краще, і почнеш розділяти їх думку.

І так людина стає співучасником режиму, який їй загрожує.

В такій ситуації на арену виходять нонконформісти-самітники. Яскрава, харизматична особистість здатна перетягнути на свою сторону велику кількість людей, достукатись до тих, хто ще не зовсім втратив себе під дією пропаганди і залякування. Але така роль небезпечна: держава зробить все, щоб позбутись сильної опозиції, очорнити їх імена і зробити розправу максимально жорстокою, «щоб іншим не кортіло».

Коли ситуація доходить до «точки кипіння», набувають популярності екстремістські рухи. Екстремісти та радикали завжди є в будь-якій державі, але вони набирають сили і примножують прибічників, якщо суспільна криза стає занадто гострою. Відповіддю на репресії керівництва держави є протести, заворушення, замахы, вбивства і теракти. Діяльність екстремістських угруповань може призвести до повстань, революцій і громадянських воєн. Не важливо, буде така діяльність успішною чи ні, ситуація в державі дестабілізується і режим може похитнутись і пасти. Але в той же час, життя пересічних людей дестабілізується також, що не робить екстремізм «здоровим» способом оновлення влади.

Суспільство можна порівняти з екосистемою, що має важелі для саморегуляції: при занадто сильному перекосі в бік однієї сили, на протидію їй з'явиться інша сила. Тому на основі вищевикладеного доходимо висновку: тяга до контролю і тоталітарності – характерна для чималої кількості людей, так само, як і прагнення боротися за свою свободу будь-якими методами.

Список використаних джерел

1. Орвелл, Джордж. Колгосп тварин / Пер. з англ. Ю. Шевчука. Київ : Видавництво Жупанського, 2015. – 120 с.

Бушнін М. Є., здобувач вищої освіти 2 курсу, гр. КІ-203
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СЕНС ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ: ВІЧНІСТЬ ЧИ КОНЕЧНІСТЬ?

Проблема сенсу людського буття за визначенням хвилює людство. Світ навколо настільки несподіваний і недосліджений, а життя людини настільки коротке... Тож здавна мисляча особистість завжди задає собі питання «В чому суть мого буття?» і відповідь на нього – неоднозначна, бо факт смерті (конечності) суперечить бажанню безсмертя (вічності) у реальному житті.

На жаль, чи то може на щастя, правильної відповіді немає. Багато людей та вчених називали смерть основою існування, адже це логічний кінець. Інші ж вважають, що безсмертя це те, до чого необхідно тягнутися.

Думаю всім відомо, що ще із сивої давнини люди мріяли отримати вічне життя. Прикладом цього можна назвати легенди та міфи всіх без винятку народів, що населяють нашу планету. Згадаємо також про те, як алхіміки намагалися добути філософський камінь, що мав дарувати вічне життя.

Багато людей навіть возводять смерть в культ, вважаючи, що єдиним правильним, істинним може бути тільки кінець життя. В багатьох релігіях смерть стає деяким сенсом, адже після смерті душа начеб то очищується і стає чимось новим, ідеальним. Тільки після смерті, позбавившись грішного тіла, можна досягнути ідеалу, піднятися над матерією.

Мені досить важко точно сказати, у чому сенс буття. Це може бути як смерть, так і безсмертя, бо безсмертя чомусь завжди асоціюється з безкінечним життям. Але наразі все ж таки віддам перевагу безсмертю, проте не фізичному.

Навіщо людям безсмертя? Більшість просто бояться смерті, саме тому придумали життя після смерті. До речі, в такі екзистенціальні моменти питання світоглядної істини й виникають. Чому? Життя після смерті має підґрунтя, тобто зароджується світла ідея продовження існування, формується ідеальний образ людського буття. Але досягнути смислу можна тільки в кінці життя. Тобто треба прожити життя і померти, щоб отримати шанс на щось ідеальне та нове. Чи не здається, що поняття смерті та безсмертя в цій ідеології змішані?

Проте зараз не про це. Теорій про вічне життя вистачає. Прикладом є хоча б вищезгадані міфічні істоти, що можуть жити віками, тисячоліттями, а то навіть і вічно. Так, згадаймо вампірів. Такого роду істот не прийнято вважати людьми, але їх наявність чітко демонструє наскільки вони можуть бути водночас привабливими і потворними. Авжеж, за міфами, переказами, легендами, їх можливості завжди були вищими, ніж у людей, але в той же час факт безсмертя стирає ту людяність, що могла бути у них на початку життя. Гуманізм в таких істотах здебільшого зникає під впливом часу. Егоїзм же прогресує.

Тепер уявімо, що одна чи дві людини (нехай навіть дуже добрі та люблячі!) зможуть жити вічно в стандартному розумінні цього слова. Хвороби більше не страшні для них, а

для інших? Через пару століть люди ймовірно зможуть навчитися лікувати багато захворювань та зможуть передати (може продати, це вже залежить від ментальності) цю інформацію звичайним людям. Але не можна виключати, що через декілька десятиліть чи століть під впливом життєвих обставин добрі наміри не зміняться на роздратування та ненависть. Наше суспільство, на жаль, не приймає всіх, хто хоч якось виділяється та намагається зламати «не таких».

Так, ідея вічності життя може подарувати розвиток науки, медицини, навіть культури, але в той же час вічність, нескінченність є тягарем для людства. Добре якщо безсмертних людей буде небагато, але ж виникає нове випробування: наскільки тяжко жити у самотності. Постійно бачити смерті людей, до котрих встиг прив'язатися. Для мене, зокрема, найгіршим буде бачити як люди самі себе нищать. Вони гарно з цим справляються з століття в століття і ми, звичайні люди, знаємо це не тільки з книг по історії, а часто бачимо це своїми очима. В такій ситуації, мені здається, будь-яка любов до людини зникне, а на її місці створиться ненависть.

Існує ще одна причина, чому я не сприймаю ідеологію безсмертя як вічного життя. Мені подобається безсмертя як філософська ідея вічної користі для людства, але з медичної точки зору вважаю безсмертя нонсенсом. При цьому я глибоко переконаний, що вічно живі представники людства існують. До прикладу, Генрі Форд, засновник компанії «Форд». Зараз його немає на цьому світі, його серце не б'ється, але результати його діяльності досі затребувані. 161 його патент приносить серйозну користь людям і понині. Його ідея конвеєрного способу виготовлення продукції стала революційною, адже винаходи, до яких ми звикли у повсякденній практиці, не з'явилися б без нього.

Отже, для мене сенс людського буття у пошуках вічного життя, але не фізичного. Це можна, напевно, назвати безсмертям власної користі для людства. Головне: не тілесно, а ідеально зберегти себе. Тому особисто я прагну зробити помітний вклад в цивілізаційну історію, щоб його результатами люди користувалися безкінечно довго. Щось, що буде корисним і через десятиліття чи століття. Щось, що не застаріє і не забудеться. Важко пояснити, але вірити хочеться ...

Васильєва А. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група ЕК-211

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІНАНСОВА СИСТЕМА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

З прадавніх часів люди обмінювалися товарами на основі натурального обміну: шкури, зерно, хутро, віск та інші продукти. Потім тривалий час обмін здійснювався за рахунок іноземних грошей. Одна з основних монет обігу – срібний арабський дирхем, вага якого становила 3,9 грам. Візантійський солід обслуговував лише міжнародну торгівлю, проте західноєвропейські денари активно були впроваджені в обіг Київської Русі в XI ст. Основними західноєвропейськими монетами були мідні пфеніги, англосаксонські пенні, угорські та чеські денарії. Згодом Київська Русь почала карбувати власні гроші, а саме при дворі Володимира Святославовича на початку XI ст. випускали златники та срібляники на зворотньому боці яких зображувався княжий герб – тризуб. Однак, через низьку якість металу, через 30 років активного користування монети вивели з обігу [1].

Історія українських грошей бере свій початок з часів Київської Русі. Назва «гривня» походить від прикраси із золота або срібла у вигляді обруча, який носили на шиї (тобто – на «загривку»). Частіше за все це були м'яко закруглені обручі, з кінцями у вигляді голівок левів, прикрашені кольоровою емаллю. Інша версія походження гривні – це голова худоби (грива), що була еквівалентом вартості. Крім того, гривня мала властивість ділення на менші монети, а саме: 1 гривня дорівнювала 25 кунам, 50 різанам, 20 ногатам і 150 віверицям. З XI ст. в обігу Русі були так звані «київські» гривні, які мали шестикутну

форму і важили 150 г. срібла – ці гроші існували до татаро-монгольського нашествия. Крім того, існували й «новгородські» гривні. Вони мали вигляд довгих срібних паличок і важили 240 г. Перехідною була «чернігівська» гривня, за формою схожа на «київську», а за вагою на «новгородську». Найцікавіша форма була у «волзької» гривні: майстри створювали її у вигляді маленького човна [2].

За літописом «...пішов Ігор на древлян і, перемигши, наклав на них данину, більшу від Олегової... А взявши данину, він пішов у своє місто Київ. Та коли повертався назад, він роздумував і сказав дружині своїй: «Ідіть ви з даниною додому, а я повернусь і походжу ще». І відпустив дружину свою додому, а сам повернувся, жадаючи більшого майна» [3]. Найдавнішою системою прямих податків на утримання княжого двору й дружини була данина, яка виявляла найхарактерніші особливості феодальної податкової системи, які частково наведені в уривку з літопису «Повість минулих літ»: неврегульованість розмірів та періодичності збору податків, їх величезна кількість, різноманітність та випадковість, збирання їх особами, що були зацікавлені у максимальній особистій наживі. Наслідком цього було обурення народу й навіть повстання. Древляни вбили Ігоря, його дружина княгиня Ольга жорстоко помстилась різними способами. Причини смерті чоловіка змусили Ольгу з 947 р. започаткувати стабільне стягнення податків запровадивши «становища» – адміністративно-фінансові пункти збирання данини, використавши для цього «устави», які визначали розмір і зміст зборів, що сплачувалися у той час переважно хутром.

За правління князя Ярослава Мудрого було складено перший писемний звід законів «Руська правда», який містить норми кримінального, спадкового, торгівельного і процесуального законодавства, ним детально регламентувалася система оподаткування. Одиницею оподаткування був «дим» або подвір'я, що мало певний земельний наділ (у середньому 15 га). 20-30 «димів» становили «дворище» – об'єднання родичів, котрі спільно несли податкові зобов'язування, у свою чергу, «дворища» об'єднувались у громади, на чолі яких стояли старости [4]. Частина населення, яка мусила сплачувати усі податки і виконувати повинності на користь держави, називалися «чорними» людьми або «черню».

Основою грошових надходжень були мита і штрафи. Більшість становили торговельні мита: «вага» і «міра» – за зважування і вимір; «мит» – за провезення товарів через міські застави; «перевіз» – за перевезення товарів через річку. «Гостинне» і «торгове» мито стягувалося за право мати склади і проводити торжища. Внутрішня торгівля велася переважно на торгах у спеціально відведених місцях у чітко визначений час. Наприклад у Києві торговища на Подолі (зараз Контрактова площа) або Бабин Торжок на Горі (поблизу теперішньої Андріївської церкви) [4].

У Київській Русі кредит існував на рівні з готівковими грошима, але не набув значного поширення. У ті часи відсотки мали назву рези, рости, лихва, взвиття. З давніх часів у русичів існував звичай давати речі в поклажу, тобто на зберігання, та брати відсотки з грошей та речей, що позичаються. Згодом традиції набули статусу законодавства, що містило певні правила до кредитної діяльності в економіці Київської Русі. У первісному списку «Руської правди» Ярослава Мудрого 1019 р. були визначені три правила щодо позики майна під відсотки. Перше правило: договір про віддачу майна із прибутку чи грошей із відсотків мав укладатися при свідках, тобто здійснення купецьких угод потребувало свідків. Друге: якщо борг становив більше 3 гривень і при укладенні договору не було поставлено свідків, а борг не повертався, неправомірно було вимагати його повернення. Третє правило: якщо свідки під присягою показували на користь позивача, то він міг стягувати борг згідно з умовами договору. Ці статті містили вимоги до розмірів відсотків. Найменший за терміном – місячний відсоток – дозволялось брати гроші на короткий строк. Третій рез дозволялась брати при запозиченні капіталу на рік і при цьому місячний відсоток скасовувався. Останній вид відсотка був річний рез, він брався у разі запозичення грошей більше, ніж на два роки [5].

Також перша редакція «Руської правди» містила такі правила надання кредиту: торговець, що ненавмисно втратив товар, взятий у кредит, за необхідності міг отримати відстрочку платежу і торговець, що був винний у розтраті чужого майна, взятого в кредит, міг позбутися свого майна. На початку XIII ст. у зв'язку з розвитком торгівлі та виробництва зросла потреба в кредитних ресурсах. У цей період гривня була головним засобом розрахунків у Київській Русі. Після татарської навали середини XIII ст. економічне життя погіршилося. Татарам треба було сплачувати значні збори, для чого народ вдався до позик за великі відсотки, але люди не мали можливості їх сплатити тому потрапляли у рабство. У XIV ст. в Київській Русі зберігся стародавній звичай брати в борг у князів. Монастирі та приватні особи надавали гроші в позику під заставу маєтків з умовою викупу у встановлений термін [5].

Отже, історія розвитку фінансової системи Київської Русі почалась з моменту бартеру, коли обмін відбувався на основі натуральних продуктів. У цей час почала існувати данина. Першою хто провів реформу податкової системи на Київській Русі була княгиня Ольга. Завдяки впливу іноземних грошових систем держава почала карбувати власні монети, що стало поштовхом до розвитку кредитних відносин на Русі. Завдяки збірнику законів Ярослава Мудрого фінансово-економічні відносини керувались певними правилами, які були занесені до «Руської правди».

Список використаних джерел

1. Історія фінансової науки, грошей і кредиту. Дніпро: Національний технічний університет Дніпровська політехніка, 2019. 34 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eaf.nmu.org.ua/ua>
2. Державна казначейська служба України / Історія українських грошей / Бабич С.С. 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://treasury.gov.ua>
3. Українська література XI-XIII ст., Тексти XI ст., Повѣсть временныхъ лѣтъ (Іпатський список) [переклад Л.Махновця], Літопис Руський. Роки 913-945. 3 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua>
4. Вісник офіційно про податки. Офіційне видання державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>
5. Зародження кредитних відносин у Київській Русі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/2912367/page:15/>

Васильєва Д. А., здобувачка вищої освіти гр. КЮ-202
Науковий керівник – **Шакун Н. В.**, к.філос.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах вторгнення російських загарбників в Україну українське суспільство мобілізувало всі можливі ресурси для наближення перемоги. Серед можливих форм громадської участі – вступ громадян до лав територіальної оборони, збір коштів на потреби Збройних сил України, участь у мітингах та демонстраціях проти окупації, підписання електронних петицій з вимогами закрити небо тощо. До згаданого арсеналу спротиву громадянського суспільства російській окупації належить і волонтерська діяльність. Поширена у довоєнний час, в сучасних умовах вона зазнає вагомих змін, стикається з небаченими досі викликами.

Згідно з п. 1 ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність» волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1].

У документах ООН є більш широке визначення волонтерської діяльності, яке також може дати нам підстави для виокремлення конкретних завдань волонтерства. Отже, в документі зазначено, що волонтерська діяльність – це вклад особи у розвиток благополуччя своїх сусідів і суспільства в цілому, що зроблений поза рамками власної кар'єрної діяльності на засадах безкорисливості, безоплатності [2].

Виходячи із зазначеного визначення можна сказати, що волонтерство, по-перше, є суспільно-корисною діяльністю, яка не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, у загальному вимірі – збільшення людського капіталу. Тобто волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, а ґрунтується на загальнолюдських цінностях. По-друге, хоча у волонтерській діяльності суб'єкт може використовувати свої професійні знання, потенціал, але така діяльність не сприяє досягненню його професійних, кар'єрних цілей. По-третє, волонтерська діяльність безкорислива та безоплатна без будь-яких застережень, тобто умовою здійснення волонтерської діяльності для суб'єкта є наявність основної оплачуваної роботи або інших джерел доходу.

Значимість волонтерства як діяльності, що визнається суспільством, підкреслюється М.С. Шераденом, який вважає, що волонтерство – це «послуги, які надаються в організованій формі суттєвої участі і внеску в місцевій, національній або світовій спільноті, що визнаються і цінуються суспільством з мінімальною грошовою компенсацією для учасників» [3, с. 163].

Оскільки волонтерством переважно займаються суб'єкти, які мають основне робоче місце, у вільний час концепція волонтерства є цілком розумним проведенням дозвілля, пропонує канадський соціолог Р. Стеббінс. Рисами такого дозвілля є: «епізодична потреба продовжувати це заняття; можливість докладати зусилля, щоб пережити важливі моменти, досягти цілей і брати участь у житті; наявність багатьох тривалих переваг – як духовних, так і матеріальних: самореалізація, духовне зростання, самовираження, відродження або оновлення особистості, почуття досягнення, підвищення самооцінки, участь у соціальній взаємодії і відчуття належності до спільноти; самовинагорода; унікальний дух, де центральним компонентом виступає груповий соціальний світ, який починає змінювати форму, коли аматори, захоплені певною сферою, протягом багатьох років спільно задовольняють суттєві загальні інтереси» [4, с. 66].

Концепція серйозного дозвілля дозволяє виділити сутнісні характеристики волонтерства, пов'язані із мотивацією волонтерської діяльності. Волонтерство дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно прийнятій самореалізації та самоактуалізації, тобто мотивом стає саморозвиток, формування себе як цілісної моральної особистості.

С. Тетерський, О. Решетніков вважають, що люди, які починають займатися волонтерством, мають таку ієрархію мотивів:

- безвідносні цінності;
- загальнолюдські цінності;
- самореалізація;
- суспільне визнання, почуття соціальної значимості;
- самовираження и самовизначення;
- професійне орієнтування;
- набуття корисних соціальних та практичних навичок;
- можливість спілкування, дружньої взаємодії з однодумцями;
- набуття досвіду відповідального лідерства та соціальної взаємодії;
- здатність висловити громадянську позицію;
- виконання суспільного або релігійного обов'язку;
- організація вільного часу [5, с. 58–62].

Отже, можна сказати, що мотиваційна система волонтера включає в себе мотиви, що спонукають його до конкретної діяльності, а також ті мотиви, що визначають дії особистості, спрямовані на саморозвиток.

Одним із видів волонтерства є діяльність українських громадян із допомоги армії під час Антитерористичної операції (АТО) в Україні. Нормативним актом, що регулює їхню діяльність на даний момент є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236 VI і Закон України «Про внесення змін у деякі закони України щодо волонтерської діяльності», прийнятий Верховною Радою 5 березня 2015 року № 2466VIII. В законі міститься кілька суперечливих норм; передбачається, що волонтерська організація має гарантувати безпечні умови праці волонтерів, що в умовах діяльності волонтерів під час

збройного конфлікту реалізувати неможливо. Крім того, у змінах до Закону раніше визначене як обов'язкове страхування життя волонтера стало добровільним. Ця норма нібито знімає деякий фінансовий тягар з волонтерів та волонтерських організацій, проте в довгостроковій перспективі шкодить законним інтересам волонтера. Але найголовніше те, що учасники системи допомоги армії в АТО не є волонтерами, ані за своєю мотивацією, ані за функціями, виконання яких мало б визначати зовсім інший їх правовий статус. Перш за все слід зазначити, що певна частина волонтерів АТО виконує свої функції не у вільний від роботи час, а зробили це своєю основною діяльністю.

На останок хочу звернутися до дослідження мотивації волонтерів АТО, яке було проведено у 2015 році Л. Жужою. «Основним мотивом волонтерської діяльності виступає допомога людям, що потрапили в біду, однак для волонтерів також властиво вважати, що вони допомагають державі. У цьому відбивається власний мотив волонтерів взяти на себе частину функцій держави, тобто крім моральних мотивів, характерним для волонтерів є громадянський мотив. При цьому потрібно зазначити, що більшість (71,4%) опитаних волонтерів вважають, що волонтери чесніші, ніж державні служби. Тобто інститут держави сприймається волонтерами як такий, що не виконує свої функції, замість них частину функцій на себе перебирають волонтери, які виконують їх краще, ніж це робила б держава... Волонтерські організації часто проголошують домінування гуманістичних цінностей у своїй діяльності. Це відображено і в основному мотиві більшості опитаних волонтерів. На питання про причини участі в русі 73,3% вибрали варіант – «коли люди в біді, їм треба допомагати», що вказує на пріоритет гуманістичних цінностей. Однак специфікою українського волонтерського руху є поєднання гуманізму з громадянськими мотивами і патріотизмом як причини участі в русі. На це вказує поширеність також наступних мотивів: «це мій внесок в нове суспільство» – патріотизм (61,5%), «не хочу бути осторонь, коли країні потрібна моя допомога» – громадянський обов'язок (54,5%)» [6].

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що волонтерська діяльність здійснюється задля благополуччя громади чи суспільства, тобто волонтерство є суспільнокорисною діяльністю, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, в найзагальнішому вимірі – прирощення людського капіталу, волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Хоча у волонтерській діяльності суб'єкт може використовувати свої професійні знання, потенціал, але така діяльність не має сприяти досягненню його професійних, кар'єрних цілей. Волонтерська діяльність є безкорисливою та безоплатною без будь-яких застережень, тобто умовою здійснення волонтерської діяльності для суб'єкта є наявність основної оплачуваної роботи чи інших джерел доходу. Волонтерська діяльність дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно ухваленій самореалізації та самоактуалізації, тобто мотивом стає саморозвиток, формування себе як цілісної моральної особистості.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI
2. Anheier H. Volunteering in Cross-National Perspective: Initial Comparisons / H. Anheier, L. Salamon // Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. – Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2001. – № 10. – 20 p.
3. Sherraden M. S. Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors / M. S. Sherraden, B. J. Lough, A. Moore McBride // *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, – 2008. – № 19. – P. 395–421.
4. Стеббинс Р. А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга / Р. А. Стеббинс // Социологические исследования. – 2000. – № 7. – С. 64–72.
5. Решетников О. Социальное служение (участие молодежи в общественно полезной деятельности) / О. Решетников, С. Тетерский. – Нижний Новгород : Педагогические технологии, 2009. – 68 с
6. Жужа Л. О. Волонтерський рух у контексті Антитерористичної операції в Україні: політологічний вимір: дис... канд. політ. Наук : 23.00.02 / Л.О. Жужа. – Харків, 2016. – 225 с. – URL: <http://archive.li/GU9di#selection-981.2-985.2>.

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство характерне домінуючою роллю інформації, яка починає відігравати провідну роль у житті кожної людини. В умілих руках, вона стає не тільки засобом існування, але і зброєю. Так, щоб перемогти ворога, достатньо його дезінформувати, навести по хибному сліду, і подібний прийом, напевно, використовується багатьма країнами. Але інформація – це ще й товар, і якщо вона дійсно важлива, то буде користуватися значним попитом у людей.

Основною причиною, яка призвела до появи подібного суспільного устрою, був приголомшливий розвиток мікротехнологій, зокрема, комп'ютерних систем. До їх винайдення, передача відомостей з одного пункту в інший була не тільки повільнішою, але й більш затратною фінансово, потребувала чималих людських та грошових ресурсів. В часи, коли Інтернет замінив собою громіздкі паперові архіви, а більшість державних послуг, як-от реєстрація місця проживання, переведені у електронний режим, інформація набуває неабиякого значення.

Стрімкий розвиток суспільства породив надважливу дискусію серед соціологів: а чи постіндустріальне це суспільство? Чи його варто виокремити в окрему категорію?

Концепція інформаційного суспільства, загалом, виходить із постіндустріальної теорії Белла і Тоффлера, та є її логічним продовженням. Сам Тоффлер відводив головну роль у поширенні інформації телекомунікаційній кабельній мережі, і дійсно, її вплив на свідомість та почуття людини не можна недооцінювати. Прибічники концепції вважають, що інформація та знання у сучасному суспільстві є значнішими за працю, та навіть капітал, які переважали в індустріальному устрою. Штучний інтелект розглядається, як «інформаційне трактування самої людини», та є одним із головних факторів інформаційного суспільства [1].

Загалом, можна виділити такі основні риси, які свідчать про настання інформаційного суспільства:

- 1) наявність значних інформаційних ресурсів, і їх провідна роль в економіці окремих країн;
- 2) поява нових професій, пов'язаних з комп'ютерним забезпеченням: ІТ-спеціалісти, копірайтери, програмісти, кіберполіція тощо. Крім того, ці професії стають одними з найбільш оплачуваних, отже, відповідають очікуванням суспільства та роботодавців.
- 3) формування окремої інформаційної індустрії;
- 4) звичайні люди мають технічні можливості швидкого доступу до інформації та її передачі;
- 5) традиційні предмети споживання: сільськогосподарська продукція, промислові вироби, все ще користуються попитом у суспільстві, проте поряд з цим невпинно зростає частка інформаційного продукту.

Тим не менш, сама людина відіграє важливе значення в інформаційному середовищі, оскільки є носієм інтелектуального капіталу [2]. Іноді, по відношенню до сучасної форми соціуму, вживається термін «цифрове суспільство», оскільки відомості в ньому подаються переважно у цифровій, дискретній формі [3].

Інформаційне суспільство є категорією соціальної філософії, проте перебуває на етапі становлення. Але вже можна стверджувати про доцільність вживання цього терміну по відношенню до сучасного соціуму, оскільки саме інформація – а не сфера послуг, ферма, чи промисловість – стає домінуючим чинником розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Філософія інформаційного суспільства за О.Тоффлером. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12946/>

Венченко М. А., здобувачка вищої освіти, група ЕК1-1(101-216-01)
Науковий керівник – **Пилипенко С. Г.**, к. ф. н., доцент
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

СИСТЕМНІ ДЕФОРМАЦІЇ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Для будь-якого суспільства характерні цілісність та стійкість, здатність до самовідтворення та саморегуляції, певний рівень культури. Будь-яке сучасне суспільство характеризують як постіндустріальне. У такому суспільстві у сфері послуг зайнято не менше 50% працюючого населення, а виробництво товарів набагато перевищує власні потреби.

В постіндустріальному суспільстві основним механізмом, що регулює усі сфери життя, є ринок. У такому соціумі домінує раціоналізм, критицизм та індивідуалізм. Велику роль відіграють наукові дослідження та освіта. Соціальні зв'язки є дуже складними, а відносини між людьми регулюються на основі контрактів, договорів і законів. Головною ознакою соціальної диференціації є не власність, а володіння інформацією та контроль над нею. Постіндустріальне суспільство називають ще інформаційним, для нього є характерним виникнення нових систем телекомунікацій та освіти. Українське суспільство сьогодні знаходиться у стані трансформації, на стадії переходу від індустріального суспільства до інформаційного. Будь-яка соціальна трансформація — це процес глибоких соціальних змін.

Основу соціального суспільства становить населення, яке пов'язане чи було пов'язане насамперед з державною формою власності. Основна його частина перебуває на межі бідності, ставлячи за мету лише фізіологічне виживання. Багато цих людей перебувають у стані глибокої соціальної деградації, соціальної маргінальності й не сподіваються на краще. Тривожність такого становища полягає в тому, що саме з цих верств, категорій населення, більшість з яких перебувають на межі малозабезпеченості, бідності, і має формуватися середній клас.

Значна частина таких елементів соціальної структури, які є потенційною основою середнього класу, мають вагомий професійно-кваліфікаційний і освітній потенціал, досвід продуктивної діяльності. Однак у сучасних умовах часто-густо він не здатний сприяти включенню індивіда в систему суспільного виробництва, забезпечити відповідний цьому потенціалу особистості рівень доходів. А отже, пов'язані з цим соціально-економічні сподівання здебільшого не справдилися.

Особливо яскраво зазначені деформації, суперечності простежуються на прикладі поділу споживчого ринку на два типи (рівні, сектори), ціни в яких істотно різняться. Один — для першої категорії населення з практично необмеженою платоспроможністю, які відвідують "свої", дорогі магазини, заклади культури та обслуговування, мають особистий транспорт, на яких працює розгалужена інфраструктура, засобом платежу яких є переважно вільно конвертована валюта. Інший — для переважної більшості населення з невисоким рівнем достатку, низькою купівельною спроможністю, яке змушене обмежуватися лише товарами найпершої необхідності.

Викликає занепокоєння, що такий поділ соціальної структури українського суспільства поглиблюється. Він охоплює не лише сферу споживчого ринку, а й усі основні напрямки суспільної життєдіяльності, зокрема систему ціннісно-нормативних регуляторів діяльності й поведінки зазначених двох верств, категорій населення. Сформувалися дві системи соціального світогляду, які перебувають у стані конфлікту, що поглиблюється.

Це призводить до звуження сфери соціокомунікації, спілкування зазначених категорій населення, які реалізують свій життєвий потенціал і соціальний вектор у двох діаметрально протилежних соціальних просторах і вимірах. І хоча, на думку вчених, таке відокремлення життєвих вдач і сфер життя, відсутність безпосередніх контактів, безумовно, сприяють послабленню соціального напруження і є деякою "хитрістю" соціуму, нібито інстинктом самозбереження, що запобігає концентрації руйнівної соціальної енергії, таке становище довго існувати не може. У ньому закладена соціальна небезпека великої потенційної вибухової сили.

Особливо небезпечними для посилення негативної логіки соціальної динаміки суспільства є поглиблення тенденції поляризації доходів і розшарування населення. Збільшується кількість людей, які із середньо і порівняно забезпечених переходять у розряд незаможних, а відтак потребують соціального захисту. Серед них значна частина мають низькі доходи й досягли межі абсолютної бідності, що передбачає задоволення лише фізіологічних потреб і не сприяє вирішенню демографічної та кадрової проблем.

Ще однією серйозною проблемою є розходження у поглядах серед населення України щодо культурноцивілізаційної приналежності. За визначенням Р. Хантінгтона, Україна належить до так званих «розколотих» цивілізацій, бо знаходиться на перехресті трьох світів: західно-європейського, євразійського та ісламського. Звідси, одна частина населення (Захід і Центр України) тяжіє до західно-європейських цінностей і бачить Україну у складі Євросоюзу; інша (переважно населення Сходу держави) бачить пріоритетними цінності східно-слов'янських країн. В умовах сьогодення український соціум зіткнувся з проблемою невідповідності своїх бачень світу та реальності. Тому, найперше, що нам потрібно зробити на шляху до національного відродження та самоствердження — це відновити природний зв'язок із дійсністю. Українці мають засвоїти нову філософію — філософію актуальності. Потрібно навчитися розв'язувати проблеми, які постають тут і зараз. Ми повинні навчитися досягати своїх цілей у кожен конкретний момент, а не зациклюватися на абстрактних суперечностях. Лише конструктивно мисляча особистість може само реалізуватися в соціумі. А якщо успішна людина — успішне й суспільство.

Отже, українське суспільство сьогодні переживає сьогодні дуже складний період. Його сучасний стан свідчить про недостатню ефективність державних реформ та слабкість громадянського суспільства.

Дослідники серед найбільш вагомих факторів, що зумовлюють негативні сторони сучасного українського суспільства називають:

- корупцію;
- тінізацію економіки;
- низький рівень доходів, невідповідність сучасним світовим соціальним стандартам;
- депопуляцію населення, зростання кількості людей похилого віку;
- не сформованість середнього класу як основного важеля розвитку суспільства-великий обсяг трудової міграції за кордон;
- не сформованість у значної частини українців соціально-конструктивного мислення.

Сьогодні українське суспільство стоїть перед історичним вибором щодо варіантів свого подальшого майбутнього. І цей вибір має бути здійснений не під впливом емоцій, а як мудрий і виважений крок.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет : український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
2. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.
3. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
4. Voronyanskyi O. Суверенітет: проблема суб'єктності //Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.

Висоцька Х. О., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗМАЇТТЯ ТЛУМАЧЕНЬ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ КРИТЕРІЮ У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Наразі людство переживає надзвичайно трагічні цивілізаційні події. Особливо вони загострилися у глобальному світі, що водночас є мультикультурним. Відтак варто звернутись, насамперед, до визначення поняття «цивілізація». У сучасній філософії історії найчастіше зустрічаємо такі підходи: 1) синонім культури – історично визначеного рівня розвитку суспільства, який виражається у створюваних людиною матеріальних і духовних цінностях; 2) рівень, ступінь суспільного розвитку, що проявляється в сукупності культурних надбань [1]; 3) головна форма людської організації простору, часу, культурно історичним типом, який має тільки йому притаманні особливості, цінності (М. Данилевський, XIXст.); 4) ступінь суспільного розвитку, який слідує за дикістю і варварством (за Л. Морганом і Ф. Енгельсом); 5) характеристика капіталізму в цілому (таке вживання характерне для XIX ст.); 6) рівень соціального прогресу суспільства на певному історичному етапі його розвитку (теорія «стадій росту» американського соціолога В. Ростоу і концепція «трьох хвиль» американського футуролога О. Тоффлера); 7) найширший рівень спільності, з якою людина себе співвідносить.

Цивілізації мають загальні риси об'єктивного порядку, такі як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивна самоідентифікацією людей. Культурна самоідентифікація людей може змінюватися, і в результаті змінюються склад і межі тієї чи іншої цивілізації. Вона може містити в собі кілька націй-держав. Очевидно, що цивілізації можуть змішуватися, накладатися одна на іншу, включати субцивілізації. Межі між ними рідко бувають чіткими, але вони є реальними, динамічними: у них буває підйом і занепад, вони розпадаються і зливаються.

Франсуа Гізо (1787-1874рр.) одним із перших поряд зі словом «цивілізація» як окрема одиниця (в однині) став вживати слово «цивілізація» у множині, об'єднуючи тим самим різні цивілізаційні групи в одну велику. Так, стародавні цивілізації, на його думку, принципово відрізнялися від сучасної європейської тим, що розвивалися під впливом одного принципу чи ідеї. На думку французького історика європейська цивілізація формується від різних факторів, він вважав її багатоманітною, заплутаною, бурхливою: «в ній одночасно існують всі форми, всі начала громадської організації; всі класи, всі стани суспільства є змішаними; усюди представляються різноманітні ступені свободи, багатства, впливу». Ф. Гізо робить першу спробу перетворити поняття цивілізації на категорію історичної науки, що формувалася. Він прагне затвердити поняття цивілізації як поняття, що відображує певні історичні факти [4].

Вітмен Ростоу (1819-1892рр.) у своїх працях «Стадії економічного росту», «Некомуністичний Маніфест» і «Політика і стадії росту» обґрунтував п'ять стадій суспільного розвитку: 1) традиційного або аграрного суспільства; 2) перехідного суспільства, коли створювалися передумови індустріальної революції; 3) суспільства промислової революції («стадія зрушення»); 4) стадію зрілості індустріального суспільства; 5) постіндустріальне суспільство як ера високого масового споживання.

Елвін Тоффлер (1928-2016 рр.) свої погляди виклав у трилогії «Футурошок», «Третя хвиля» і «Зміщення влади». У першій книзі він відзначив, що політичним наслідком для суспільства має бути розширення демократії, а в другій представив історію у вигляді «трьох хвиль цивілізації», які послідовно змінюють одна одну: Сільськогосподарська цивілізація – індустріальна – інформаційна. Перша призводить до встановлення сільськогосподарської цивілізації, друга – індустріальної, третя – інформаційної. «Третя хвиля» характеризується домінуванням ЗМІ та використанням наукових досягнень у всіх

без винятку сферах суспільного життя. В основі цих концепцій знаходиться лінійно-стадіальне розуміння цивілізації: вона є стадією у процесі поступального розвитку людства до єдиної світової цивілізації [1].

Дещо інший підхід до типології й характеристики цивілізацій використав англійський історик і філософ Арнольд Джозеф Тойнбі (1889-1975 рр.), він виходив з теорії локальних цивілізацій, яка заперечувала європоцентристські лінійно-стадіальні схеми.

А. Тойнбі опублікував багатотомну працю «Пізнання історії», де він виокремив і охарактеризував кілька типів цивілізацій. Насамперед, це цивілізації «первинні» – нерозвинуті, пристосовані до життя у певних географічних умовах, слабкі, які легко виникають і легко гинуть. Другий тип – «вторинні» цивілізації, які виникають у відповідь на «виклик», що змінив умови їхнього початкового існування. Нарешті, «третинні» цивілізації – виникають на основі формування єдиних релігій і церков із «вторинних» цивілізацій. На його думку цивілізації розвиваються незалежно одна від одної і їх загибель неминуча, якщо не вдасться сформувати єдину вищу релігію, створити на її основі «вселенську церкву» і «вселенську державу», тобто перейти до «третинної цивілізації» [1].

На думку Самуеля Хантінгтона (1927-2008 рр.), в часи «холодної війни» поділ світу на країни «першого», «другого» та «третього світу» недоцільний, адже він ґрунтувався на економічному та політичному, а не культурно-цивілізаційному становищі цих держав у світі. Для Хантінгтона «цивілізація» це: 1) найвища історико-культурна цілісність, культурна спільнота людей і найширший рівень культурної ідентифікації, який, відрізняє людину від інших біологічних видів; 2) найвище суспільне утворення, головний суб'єкт міжнародної політики» [2]. Цивілізації можуть вміщувати в собі від однієї до багатьох держав, налічувати малу кількість людей або мільярди, можуть мати субцивілізації. Цивілізації, проходячи динамічний шлях життєдіяльності, помирають.

На думку ж Хантінгтона, у сучасному світі існує 7-8 цивілізацій, до складу кожної з яких можуть входити десятки держав [3]: 1) Сінська, або конфуціанська; 2) Японська; 3) Індуїстська; 4) Ісламська; 5) Правословна; 6) Західна; 7) Ланоамериканська; 8) Африканська. У минулому конфлікти відбувалися на таких рівнях: між правителями; між націями (національними державами); між ідеологіями. Конфлікти ж майбутнього відбуватимуться не на ідеологічному, економічному чи політичному рівнях між державами, а на культурному рівні.

Зростання конфліктів між різними цивілізаціями Хантінгсон пояснює такими причинами:

1. Реальні відмінності в історичному досвіді, мові, культурі, традиціях, релігії, які мають глибоке коріння, які скоро не щезнуть.

2. Розвиток засобів комунікації сприяє усвідомленню відмінностей між різними цивілізаціями та народами всередині них.

3. Економічна і політична глобалізація у світі викликає протидію у окремих цивілізацій, спрямовану на повернення до власної самотності.

4. Європеїзація світу викликає протилежну реакцію у деяких народів, які намагаються повернутися до джерел національного буття.

5. Культурні та релігійні особливості менш мінливі, ніж політичні чи економічні, а тому конфлікти на їх основі важко примирити.

6. Економічний регіоналізм, який посилюється. Від його успішності залежить цивілізаційна самосвідомість.

Цінність всіх цивілізаційних концепцій полягає в тому, що їх автори привертають увагу політиків, дослідників, журналістів до глобальних і локальних проблем взаємодії між етносами, культурами і цивілізаціями та допомагають шукати здорові компроміси між ними як рівноцінними учасниками світового історичного процесу.

Список використаних джерел

1. Філософське окреслення поняття «Цивілізація» різними філософами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://ru.osvita.ua/> (дата звернення 28.01.2022)

2. Концепція «Конфігурація цивілізацій». С. Хантінгтона [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://www.academia.edu/> (дата звернення 19.01.2022)
 3. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантінгтон // Полис. – 1994. – № 1. – С.33–48.
 4. Теорії цивілізацій Франсуа Гізо та Жозефа Гобіно: до постановки проблеми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://dialnet.unirioja.es/> (дата звернення 18.02.2022)
-

Гавриш Н. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. МР-202
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ АКСІОЛОГІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Григорій Сковорода – одна з найбільш таємничих та не до кінця вивчених постатей в українській філософії. Саме його називають «мандрівним філософом», оскільки він цінував свободу і саме під час мандрівок, він пізнавав себе та цей світ, спілкуючись з абсолютно різними людьми. Мандруючи Григорій Сковорода, написав свої найвідоміші та досить різні за тематикою філософські твори, в яких він зображує природну сутність людини і піднімає біблейську проблематику [1]. Значний вплив на формування філософських ідей Григорія Сковороди здійснили праці давньогрецьких філософів.

Григорій Сковорода ретельно вивчав людину, її внутрішній і духовний світ, йому вдалось розробити таку практичну філософію, яка б допомагала людині стати щасливою. Він говорив: «Немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя; немає і легшого за це» [2]. Один з кроків на шляху до щастя, на його думку, це пізнання людиною самої себе і самовдосконалення. Ідея «сродної праці» Григорія Сковороди, теж тісно пов'язана з людським щастям, її сенс полягає, в тому що кожна людина на цьому світі має своє покликання і схильність до певної праці. Філософ зазначає, що це стан, «коли людина не за своїми примхами і не за чужими порадами, а вникнувши в саму себе й прислухавшись до Святого Духа, що живе в ній і її кличе, слідує за його таємним помахом, береться й дотримується тієї посади, до якої у світі народилася, призначена до того самим Всевишнім» [3]. Займаючись сродною працею, людина може принести користь цьому світу, почувати себе щасливою та не суперечити своїй природі, бо ця справа є для неї легкою, а значить потрібною. «Несродність» робить людину нещасною і знищує її знання та таланти. Щастя – це духовний стан людини і він пов'язаний не з наявністю матеріальних цінностей, а з гармонією, яку людина відчуває всередині себе. Щастя живе в кожному з нас і пізнаємо ми себе, саме для того, щоб знайти його. Проектуючи ідею про «сродну працю» на наш час, можна сказати, що велика кількість людей займається справою, яка не приносить їм жодного задоволення, але допомагає їм задовольнити свої матеріальні потреби.

Також, варто приділити увагу вченню Сковороди про серце – кордоцентризм, в якому зазначено, що тільки, слухаючи своє серце, можна здобути щастя. Як справедливо зазначається: «Привертає увагу Сковородинівське сприйняття серця як інтелектуально-вольової субстанції, що є підґрунтям людського буття, джерелом життєздатності людини» [4]. Вчення філософа про три світи допомагає людині зрозуміти, що вона повинна робити, щоб стати щасливою. Існує три світи: макрокосм – Всесвіт, мікркосм – світ людини, світ символів – Біблія. Людина, яка бажає стати щасливою повинна жити в єдності з макрокосмом, оскільки вона є його маленькою моделлю. Світ символів – Біблія містить в собі відповідь на питання: «Як жити людині в злагоді з макрокосмом?». Кожен з цих світів складається з двох натур: видимої і невидимої, тілесної та духовної. Спираючись на теорію двох натур митець вважає, що для самопізнання людині важливо навчитись виділяти в собі дві природи: видиму, тілесну та невидиму, духовну. Головним є невидиме: душа, думки та серце, до якого варто дослухатись [5].

Отже, Григорію Сковороді вдалось знайти відповідь на питання, які будуть актуальними для багатьох поколінь : «Що таке щастя? Де його знайти? Як стати щасливим?». Знайшовши власну дорогу до щастя, кожен з нас може стати щасливим, все залежить тільки від того чи хочемо ми знайти цей омріяний шлях, чи ми підемо по іншому не призначеному для нас шляху, який не приведе до щастя та гармонії. Саме духовний розвиток та чисте серце, на думку філософа, є запорукою щасливого життя і зовсім не варто порівнювати щастя з розкішшю та багатством.

Список використаних джерел

1. Творча спадщина Г. С. Сковороди в контексті сучасного соціогуманітарного дискурсу. Київ : *Nubip*. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u149/zbirnik_skovoroda_2018_noviy_1.pdf (дата звернення: 03.12.2021).
2. Григорій Сковорода. Вступні двері до християнської добронравності. *A - Z Directory / University of Toronto*. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/Skovoroda/Vstupnidveri.html> (дата звернення: 02.12.2021).
3. Особливості філософської теології Григорія Сковороди. *Про видання*. URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2012/9.pdf (дата звернення: 02.12.2021).
4. Киселиця С. В. Український кордоцентризм як гуманізм // *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – № 2(6). – С.19-23. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemu_sotsialnoyi_roboty/article/view/50595/46560 (дата звернення: 27.12.2021).
5. Філософська думка в Україні: біобібліографічний словник. *litopys*. URL: <http://litopys.org.ua/fdm/fdm52.html> (дата звернення: 02.12.2021).

Галета О. В., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С.В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБОРОТНОГО ВОДОСПОЖИВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У культурі багатьох народів світу вода вважається початком всіх початків. Багато філософів Давньої Греції, зокрема Фалес, Біант, Пітак, Солон, залишили в історії мудрі висловлювання про водний ресурс на планеті. Рене Декарт у трактаті «Початок філософії» (1644 р.) навіть присвятив воді окремий розділ – «Про природу води, і чому вона легко перетворюється то на повітря, то на лід». Американський філософ-ідеаліст Ральф Уолдо Емерсон зазначав «Нехай річка тече куди захоче, все одно на її берегах виростуть міста», звісно, він має рацію. Люди здавна планували та розбудовували міста біля води, адже існування всього живого на планеті засноване на воді та сформоване водою.

Забезпечення споживачів якісною питною водою є одним з пріоритетних завдань сьогодення, вирішення якого збереже здоров'я, поліпшить умови життя й трудової діяльності населення загалом і кожної конкретної людини зокрема.

Україна хоча й належить до європейських держав, найменш забезпечених власними водними ресурсами, витрата свіжої води на одиницю виготовленої продукції значно більша, ніж в інших країнах Європи. Відтак, висуваємо гіпотезу: в Україні водні ресурси використовуються не раціонально й економічно не обґрунтовано.

Водні ресурси мають вирішальне значення для сталого розвитку та ліквідації бідності. Крім того, між водними ресурсами, енергетикою, продовольчою безпекою та харчуванням існують нерозривні зв'язки, вони абсолютно необхідні для забезпечення здоров'я й благополуччя людей. Ефективне використання водних ресурсів має важливе значення для економічних, екологічних та соціальних показників.

Враховуючи те, що Україна малозабезпечена водою, необхідне її економічне і раціональне використання в усіх сферах економіки, зокрема, це стосується очищених стічних вод для повторного їх використання задля зрошення сільгоспкультур. Це має велике народногосподарське значення. Значна територія України знаходиться в зонах недостатнього та нестійкого зволоження, а отже головним фактором інтенсифікації сталого землеробства можливе лише за умов зрошення.

Ще одна проблема полягає в тому, що практично всі поверхневі води України інтенсивно забруднюються стічними водами, внаслідок чого концентрація забруднень в них значно перевищує встановлені нормативи якості води. Особливо це небезпечно для водойм рибогосподарського призначення і господарсько-питного водопостачання. Нині охорона водних ресурсів від забруднень є одним із першочергових завдань з екологічної безпеки не тільки в Україні, але й в багатьох інших країнах світу, оскільки при скиданні господарсько-побутових стічних вод у водойми ступінь їх біологічного очищення виявляється недостатнім.

Відповідно Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства» від 17 січня 2002 року, в Україні діє програма, яка спрямована на реалізацію державної політики щодо розв'язання водогосподарських і екологічних проблем. Її мета – впровадження державної політики, спрямованої на запобігання зростанню антропогенного впливу на довкілля, забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення і господарської діяльності та захисту водних ресурсів від забруднення та виснаження.

Одним з напрямів даної програми є раціональне та екологічно безпечне використання водних ресурсів, підвищення технологічного рівня водокористування, впровадження маловодних і безводних технологій, а саме повторне використання стічних вод, удосконалення замкнених безстічних систем виробничого водопостачання.

Враховуючи, що споконвіку Україна є сільськогосподарською країною, доцільно використовувати очищені господарсько-побутові стічні води для зрошення сільськогосподарських культур. Оскільки такі води мають високу удобрювальну цінність, через те, що в них міститься велика кількість калію й азоту.

Крім того, для раціонального та екологічно безпечного використання водних ресурсів слід запровадити на промислових підприємствах очищення виробничих стічних вод з можливістю використання їх у системах оборотного, послідовного чи замкненого водопостачання, з метою зменшення об'ємів скидання очищених стічних вод у водні об'єкти.

Використання очищених стічних вод у системах оборотного водопостачання є центральним питанням загальної проблеми переведення підприємств на режим без скидання стічних вод.

Одним із можливих варіантів розв'язання даної проблеми є реконструкція існуючих очисних споруд на підприємствах чи у малих містах та селищах. Під час реконструкції очисних споруд необхідно змінювати технологічну схему очищення на більш сучасну, енергоефективну та таку, яка б дала можливість повторного використання очищених стічних вод. Однак реконструкція чи модернізація очисних споруд це великі капіталовкладення, і найчастіше на даних статтях підприємства, інвестори прагнуть економити, оскільки дані витрати не приносять прибутку, а лише економію водних ресурсів, що для багатьох вважається не суттєвим.

Економічне використання водних ресурсів має життєво важливе значення для досягнення цілей у сфері сталого розвитку та інших належних цілей у соціальних, екологічних та економічних сферах. Для цього потрібно працювати усім разом, а саме:

- розширювати обізнаність громадськості про важливість підтримки здорових екосистем і добробуту людини за допомогою розв'язання взаємопов'язаних проблем якості питної води в ході комплексного управління водними ресурсами;

- підвищувати розуміння важливості якості питної води, стимулюючи уряд, громадські організації, спільноти і окремих людей в світі та в Україні займати активну позицію у цьому питанні, приймаючи такі заходи, як запобігання забрудненню, очищення і відновлення.

- розробити нову концепцію з управління водними ресурсами у сільському господарстві України, куди включити системні заходи ведення сільського господарства і забезпечення продовольчої безпеки. Зокрема, передбачити кошти на модернізацію систем зрошення, поліпшити збір і зберігання дощової води, переробка і повторне використання води, заходи зі зниження забруднення води.

Отже, варто зазначити, що розвиток системи оборотного водопостачання має значний соціально-філософський потенціал в Україні. Адже проблема нестачі чистої води в країні потребує негайного вирішення. З таким неефективним використанням водних ресурсів, запасів води вистачить не на довго. Тому впровадження сучасних технологій для економного водокористування дасть змогу забезпечити продуктивну роботу підприємств, виробництв та сільського господарства. Дасть значний поштовх для розвитку землекористування в тих місцевостях, де доступ до водних ресурсів обмежений. Як зазначав Римський історик Пліній Старший (23 – 79 н.е.): «Коли вода спускається з небес, то вона є причиною всього, що росте на Землі... тому можна зробити висновок, що всі сили на Землі походять від води». Тож, раціональне використання води має значний вплив на здоров'я, економічний та соціальний добробут населення.

Список використаних джерел:

1. Водоснабжение. Водоотведение. Технологии строительства и реконструкции, эксплуатации и ремонта. Справочник. Харьков : Пособие, 2008. 712 с.
2. Водовідведення та очистка стічних вод міста. Курсове і дипломне проектування. Приклади і розрахунки: Навчальний посібник. – Київ-Харків, КНУБА, ХНУБА, ТО «Ексклюзив», 2012. – 540 с.
3. Василенко О. А. Раціональне використання та охорона водних ресурсів : навч. посіб. для студ. напряму «Водні ресурси». Рівне: Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт., Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування. 2007. 245 с.
4. Плетенецька С. М., Яценко В. С. Економіка використання водних ресурсів: Екологічний аспект. Київ, Університет економіки та права «КРОК», 2018.

Гармаш О. Ю., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІОГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Заклади освіти є важливим осередком розвитку людини. У більшості випадків людина проводить у навчальних закладах близько чверті життя. Кожна людина повинна мати можливість отримувати знання, а отже слід зауважити, що організація безбар'єрного середовища у навчальних закладах являє собою забезпечення права усіх категорій населення на освіту.

Освітній простір має забезпечувати комфорт учнів та студентів як у навчальний, так і в позанавчальний час. Очевидно, що здобувачі освіти в першу чергу повинні мати можливість відвідувати заняття, а отже – мати доступ до навчальних класів, аудиторій та лабораторій. Але слід зауважити, що учні в школах та студенти в університетах проводять більшу частину свого дня. З цього випливає, що освітній простір має забезпечувати комфорт учнів та студентів як у навчальний, так і в позанавчальний час. Тобто на рівні з навчальними приміщеннями, вільний доступ має бути забезпечений також до їдальні, вбиралень, адміністративних приміщень та зон для відпочинку. Переважна більшість навчальних закладів, на жаль, мають проблеми з доступністю.

Процес організації безбар'єрного середовища дуже ускладнений тим, що раніше усі будівлі та споруди будували для середньостатистичної здорової людини. Тобто для людини не надто високої, не надто повної, не надто низької; для людини, що вільно і самостійно пересувається і готова подолати яку-небудь незначну перешкоду, адже вона уважна і достатньо фізично підготована.

Але людство не стоїть на місці, і уже зараз намагається вирішувати цю проблему. Так, забезпечення інклюзивності, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів є однією з Цілей сталого розвитку (Ціль № 11). Вона включає в себе низку завдань, серед яких [1]:

–до 2030 року забезпечити доступність до належного, безпечного житла та основних послуг;

–до 2030 року забезпечити доступність до безпечних та стійких транспортних систем, покращивши безпеку дорожнього руху, зокрема, шляхом розширення громадського транспорту з особливою увагою до потреб маломобільних груп населення;

–до 2030 року посилити інклюзивну та стійку урбанізацію та спроможність до спільного, інтегрованого та стійкого планування та управління поселеннями у всіх країнах;

–до 2030 року забезпечити загальний доступ до безпечних та інклюзивних зелених громадських місць, зокрема для маломобільних груп населення.

Формування безбар'єрного середовища є базовою ідеєю універсального дизайну, що покликаний створити універсальне (тобто зручне, комфортне і безпечне) середовище для всіх без винятку осіб [2]. Загальним принципом універсального дизайну є перетворення усіх елементів середовища у доступні для переважної більшості людей, включаючи людей старшого віку, вагітних жінок, батьків з дітьми до 6 років, молодь, осіб із функціональними порушеннями працездатності та інвалідністю.

Україна також працює в цьому напрямку. Кабінетом міністрів України 14 квітня 2021 року було схвалено «Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» [3]. Метою стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Що ж стосується безпосередньо освіти, наразі Міністерство освіти та науки працює над напрямом освітньої безбар'єрності. Визначено три основні цілі цього напрямку [4]:

– можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти;

– задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу;

– створення інклюзивного освітнього середовища.

Кожна із цілей містить низку завдань, виконання яких врешті-решт покликане створити рівні можливості та вільний доступ до освіти для кожного, зокрема освіти протягом життя та здобуття іншої професії, підвищення кваліфікації та опанування додаткових компетентностей.

Список використаних джерел

1. Goal 11. Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable. Targets and indicators [Електронний ресурс] // United Nations. Режим доступу : <https://sdgs.un.org/goals/goal11> (дата звернення 8.02.2022)

2. Безбар'єрність [Електронний ресурс] // Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА». Режим доступу : <https://uu.edu.ua/bezbaryernist> (дата звернення 19.02.2022)

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80> (дата звернення 11.02.2022)

4. МОН працює над напрямом освітньої безбар'єрності [Електронний ресурс] // Кабінет Міністерства освіти і науки України. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pracyuye-nad-parquatom-osvitnoyi-bezbaryernosti> (дата звернення 13.02.2022)

Глібова В. Д., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група ЕК -211

Науковий керівник – **Колеватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

НАТАЛІЯ ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО – МАТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Підручники історії досить швидко старіють. Проте за двотомником Наталії Полонської-Василенко «Історія України», написаним у 60-ті – 70-ті роки минулого століття, досі навчаються студенти вишів. В анотації до нього читаємо: «Даний посібник є

однією із найкращих на сьогоднішній день працею з погляду об'єктивності, конкретності і аргументованості викладу національної історії України» [1].

Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко (до шлюбу – Меньшова) – українська науковиця, історикиня, археологиня, архівістка, одна з провідних представниць державницької школи в українській історіографії, авторка майже 200 наукових праць у царині історії Запоріжжя та Південної України, докторка історичних наук. Її археографічні студії стали одним із джерел розвитку української історичної науки. Член Київського товариства старожитностей і мистецтв, дійсна член Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка, академік Української Вільної Академії наук та Міжнародної Академії наук у Парижі [2].

Народилася 13 лютого 1884 року в Харкові, у родині військового Дмитра Меньшова. Батько займав посаду старшого ад'ютанта окружного артилерійського управління міста Харкова, а також серйозно вивчав військову історію. Його захоплення по суті визначило подальший життєвий і професійний шлях доньки. Але спершу – гувернантки, домашнє материнє виховання у світлі абажурів, під звуки фортепіано. Родина мала скромний достаток, але намагалася вести шляхетне життя [1].

1889 року родина переїжджає до Києва, де Наталія успішно закінчує жіночу Фундуклеївську гімназію. Під час навчання в гімназії Наталія вперше закохалася в учителя історії та географії – Миколу Василенко. Однокласниці намалювали шарж: дівчина простягає викладачеві своє серце. Малюнок підписали: «Ось до чого приводить любов до історії».

Наталія сильно захоплювалася і жіночою історією. Зокрема, таємничими амазонками. На цій хвилі вона написала свою першу історичну роботу «Матріархат у стародавній Греції та його відображення в оповідях про амазонок». Зацікавлення феміністичною тематикою не полишало науковиці. Через п'ятдесят років вона напише одну з перших узагальнювальних праць про роль жінки в історії України – «Видатні жінки України» [3].

1907 р. Наталія вступає на історико-філологічне Київське відділення Вищих жіночих курсів. На той час обов'язковою умовою вступу для заміжніх жінок був дозвіл чоловіка. На Вищих жіночих курсах Наталія Полонська захопилася археологією. Це стало початком її наукової діяльності.

Після закінчення курсів Н. Полонська займається викладацькою діяльністю, читаючи лекції в кількох приватних гімназіях, а також бере участь у розкопках (Білгородка, Київська область) разом із українським археологом Вікентієм Хвойкою. 1916 року стає першою жінкою приват-доценткою з історії в Київському університеті. Цього ж року їде до Москви в наукових справах. У Москві починається революція і Н. Полонська змушена повернутися до Києва. Вона ще встигла зробити важливу справу – заснувати й відкрити Археологічний інститут у Києві в 1918 р., у короткий період УНР. Однак більшовики його закрили уже в 1920 р. Практично все майно закладу було конфісковане на користь молоді пролетарської держави. Інститут ще працював на громадських засадах і був остаточно закритий аж у 1927 році.

У наприкінці 30-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. Н. Полонська-Василенко викладала на історичному факультеті Київського державного університету. Темою своєї докторської дисертації вона обрала заселення Південної України. У листопаді 1940 року Наталія Дмитрівна захистила дисертацію на тему «Заселення Південної України в середині XVII ст.». Праця мала на той час назву «Потьомкін і його адміністративна діяльність у Новоросії». Н. Полонська окреслює шлях, яким проходила трансформація Запорізької держави і козацтва в державу й суспільство модерного типу після зруйнування Січі. У своїй праці вона докладно обговорює колонізацію та аналізує пов'язану з нею адміністративно-політичну й соціально-економічну діяльність, що спричинилось до розвитку нової території та перетворило козацтво в інший тип суспільства.

Під час німецької окупації Києва Н. Полонська-Василенко разом із колегами виїхала спершу до Львова, потім до Чехословаччини. Добре знаючи, як працює репресивна машина, вона приймає рішення про остаточної еміграцію. З Європою пов'язані найбільші наукові здобутки Н. Полонської-Василенко – тут на початку 60-х років завершена її праця

«Історія України», яка охоплює період від найдавніших часів до 1921 р. «Це була... перша спроба в німецькій мові термінологічно дуже чітко відмежувати історію України від історії Росії чи Білорусі», – пише перекладач з Мюнхена, українець Роман Шупер. У Мюнхені Н. Полонська видає в 1969 році книгу «Видатні жінки України» – данина фемінізму і непересічним представницям жіноцтва від часів княжої доби [1].

Також не можна не відмітити працю «Дві концепції історії України і Росії». Це наукова концепція історії України і Росії, в якій дослідниця збирала і детально проаналізувала всі тогочасні теорії, схеми і концепції історії Росії і України і довела хибність панівних у західній історіографії понять про Росію і Україну. Приймаючи погляд М. Грушевського й опираючись на його «Звичайній схемі руської історії», Наталія Полонська розбиває панівні в чужій історіографії застарілі російські історичні схеми і концепції.

Окрема сторінка біографії – праці вченої, присвячені історії Православної церкви в Україні. Вони є дуже цінними для осягнення духовної складової нашої історії і прагнень українського народу мати свою автокефальну церкву. І в еміграції вчена продовжувала цікавитись цією сферою. В 1949 р. вийшов її курс «Історія української церкви», підготовлений на підставі лекцій, читаних у Богословській Православній Академії у Мюнхені для Церковно-археографічної комісії апостольської візитатури в Мюнхені, а у 1964 р. опублікована праця «Історичні підвалини УАПЦ». Вона також опублікувала низку статей з історії Української церкви, частина з яких були німецькою й англійською мовами [4].

Останні роки після смерті чоловіка вона доживала в притулку для літніх людей у Дармштадті. Навіть сюди до неї приходили за порадою колишні студенти, співробітники, колеги. Померла Наталія Полонська-Василенко 8 червня 1973 року. На той час другий том її «Історії України» ще навіть не вийшов. Ніхто тоді ще не знав, що менше, ніж через двадцять років праця жінки-емігрантки стане окрасою української історичної науки, надовго посівши одне з чільних місць – серед підручників історії як сучасних, так і майбутніх [1].

Як оцінює історик Василь Ульяновський, у наукових дослідженнях Полонської відбулася докорінна зміна – вона переорієнтувалася на історію України: «Наукова доля Полонської-Василенко зробила крутий поворот на велику дорогу української науки, на обрії якої світила слава» [3].

Особисто для мене, Наталія Полонська-Василенко – втілення душі українського фемінізму і величі історії нашого народу. Вона своїм прикладом довела, що українська жінка може не лише бути хатньою робітницею, а й бити визнаним всім світом науковцем. Ця непересічна історична постать є прикладом для багатьох сучасних жінок і дівчат, які бояться осуду через свої погляди, що відрізняються від визнаних соціумом. Також не можна не відзначити, що ця, на перший погляд, тендітна жінка повністю перевернула з ніг на голову всю історію України, як науку, змінивши всі її сторічні устої.

Список використаних джерел

1. «Наталія Полонська-Василенко – в ім'я науки, всупереч усьому». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://povaha.org.ua/amp/nataliya-polonska-vasylenko-v-imyua-nauky-vsuperech-usomu/>
2. «Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>
3. «Жінка, яка спростувала Новоросію». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/zhinka-iaka-sprostuvala-novorosiiu/>
4. «Видатний історик, науковець, біограф, археограф. 135 років від дня народження Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко (1884–1973)». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/4648>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У РОБОТІ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ

Сьогодні Україна – важлива торговельно-економічна зона Європи, і, безперечно, даний фактор слід вважати головним, коли мова йде про необхідність підготовки фахівців для митних органів, діяльність яких спрямована на захист економічних інтересів держави, боротьбу зі злочинністю, забезпечення реалізації вимог митного законодавства країни. Тому слід розглянути професійну етику у роботі працівників митних органів [1].

Професійна етика – система конкретизованих моральних норм і принципів з урахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людей. Професійна діяльність, об'єктом якої стають живі люди, утворює складну систему взаємоперехідних, взаємозумовлених моральних стосунків. До цієї системи належить перш за все: ставлення спеціалістів до об'єкта праці; стосунки спеціаліста з колегами; ставлення спеціаліста до суспільства. Необхідним є освоєння не лише професійно-етичних проблем, але й нормативної етики, ділового етикету, етики і моралі професійної діяльності працівників митних органів. Етично вихованим є працівник митного органу, якщо його дії узгоджуються з вимогами етики, її нормами та цінностями. Працівник митного органу має сумлінно виконувати свій професійний обов'язок, з повагою ставитися до інших працівників та громадян, які перетинають митний кордон, дотримуватись правил порядності.

Проблема етичного виховання працівників митних органів набуває особливої гостроти в сучасних умовах. З одного боку, складна соціально-економічна ситуація в Україні, вплив на її формування дестабілізуючих факторів, посилення соціальної напруги у професійному середовищі значно ускладнюють вирішення професійних завдань працівниками митних органів. З іншого боку, поступове реформування Державної митної служби України із суто професійної структури у правоохоронну, перехід до сучасних методів здійснення митного контролю та митного оформлення, потребують професійної підготовки працівників митних органів нової генерації, висувають нові вимоги щодо їх професійних, загальнолюдських, етичних, психологічних, педагогічних, інтелектуальних та інших якостей.

Поведінка працівників митних органів при виконанні професійних обов'язків, в побуті, в громадських місцях є вірний критерій їх морально-етичного складу, духовного багатства або, навпаки, бездуховності; етична культура працівників митних органів вкрай необхідна при застосуванні в професійної діяльності таких важливих категорій, тобто досягнення: гармонії у пізнанні професійного явища; професійного спілкування; гармонії у прийнятому професійному рішенні. Етична вихованість працівника митного органу – це перш за все людяність, це здібність бути серед людей людиною, це внутрішня інтелігентність, повага до іншого. Отже, мораль, етика, моральна свідомість, моральна діяльність, спілкування мають свої закони, котрі потрібно знати. Існують непорушні категорії, на яких базується митний етикет, це – обов'язок, відповідальність, справедливість, честь, гідність, совість які необхідні кожному працівнику митного органу.

Окремі аспекти етичної поведінки митника, у тому числі з питань митної справи, специфічні моральні вимоги, норми і принципи щодо працівників митних органів України врегульовано низкою нормативно правових актів, тобто можна визначити правові джерела етичної поведінки працівників митниць.

Нормативними актами, що визначають основу професійної підготовки фахівців митних органів є:

Конституція України [2],

Митний кодекс України (далі - МК України) [3],

Закон України «Про державну службу» [4],

Правила етики поведінки посадових осіб митної служби України [5] та інші нормативно-правові акти.

Особливе значення у професійній етиці митника має надання рекомендацій щодо підвищення рівня правової культури службовців митної служби України.

Особливості правової культури представників митної служби, як вважає Ю. М. Дьомін, полягають у підвищенні вимог до професійних і особових якостей службовців, підвищенні відповідальності посадові особи за порушення прав громадян та юридичних осіб, забезпеченні дотримання законів держави, посиленні контролю за виконанням державними службовцями посадових обов'язків [6].

Підвищення рівня правових знань і правової культури посадових осіб митних органів та їх професійного рівня необхідно здійснювати на основі проведення навчально-методичної роботи (курси, семінари, обмін досвідом, професійна атестація, підвищення кваліфікації).

Соціально адаптовані виходи з гострих, конфліктних ситуацій, що мають місце при переміщенні громадянами товарів, предметів, транспортних засобів через митний кордон України вимагають відповідної етичної культури, володіння відповідними уміннями, гнучкості позицій як з боку громадян, так і з боку працівників митниці, що здійснюють митний контроль.

Отже, можна дійти висновку, що призначенням професійної етики митників є також дослідження конфліктних форм поведінки, і в зв'язку з цим – розкриття засобів розв'язання конфліктів, які мають місце у рамках цієї професії та розробка практичних рекомендацій з урахуванням конкретних історичних умов і суспільних завдань.

Варто підкреслити, що ефективну роботу в критичній ситуації визначають не лише стаж роботи у митних органах, знання працівником митниці норм митного законодавства, а й вміння адаптуватися у конфліктній ситуації й успішно виходити з неї.

Список використаних джерел:

1. URL: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2011/Gosupravlenie/4_96980.doc.htm
2. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. // Офіційний вісник України. 2012. № 32. Ст. 1175
4. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 52. Ст. 490.
5. Правила етики поведінки посадових осіб митної служби України: затв. Наказом Державної митної служби України від 16.11.2009 р. № 1097
6. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc5/17.pdf>

Голуб Н. А., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. ЛС-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

КОРЕЛЯЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасному глобальному світі кожна людина, незалежно від її спеціальності, повинна бути екологічно свідомою і екологічно культурною. Тільки в цьому випадку вона зможе реально оцінювати наслідки своєї практичної діяльності, взаємодії з природою. Тож актуалізується питання культурного природокористування. У загальному вигляді можна стверджувати, що екологічна культура – це система знань, умінь, цінностей та почуття любові до природи. Екологічно культурна особистість повинна мати екологічне мислення, тобто вміти правильно аналізувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки екологічних явищ та прогнозувати близькі та віддалені наслідки своєї діяльності.

Проблема формування екологічної свідомості особливо гостро виникла у ХХ столітті, коли людство почало усвідомлювати згубні наслідки своєї діяльності, що призвели до екологічної кризи. Її прояви ми можемо спостерігати в різних сферах життєдіяльності: забруднення навколишнього середовища, зникнення цілого ряду тварин і рослин, нераціональне використання природних ресурсів. Тоді ж активізувалися

філософські, екологічні, психологічні та інші дослідження, пов'язані з необхідністю розуміння взаємодії людини зі світом природи. Це призвело до постановки проблеми (з різними варіантами її вирішення) формування екологічної свідомості.

Екологічна свідомість у найширшому сенсі цього слова представляє сферу суспільної та індивідуальної свідомості, пов'язану з відображенням природи як частини буття [2].

Формування специфічного сприйняття світу природи та своєрідного ставлення до цього світу сприяє з часом (це характерно як для суспільства в цілому, так і для окремого індивіда) розвитку екологічної свідомості. У свою чергу, сформована екологічна свідомість істотно впливає як на своєрідність сприйняття природних об'єктів і явищ, так і на специфіку ставлення до них. Лише 30-40 років тому дослідники звернули увагу на необхідність виділення поняття екологічної свідомості та виявлення його структури. Спочатку поняття екологічної свідомості замінювалося на такі поняття, як «екологічне мислення», «екологічна мудрість», «природоохоронне мислення». Але досить швидко ці поняття були інтегровані в визначення «екологічна свідомість» [3].

Наше століття справедливо називають часом дії людських якостей. Перед глобальними викликами сучасності, в умовах жорстких ресурсних, екологічних та демографічних обмежень все більшого значення набувають людські здібності та якості. Це означає, що нове століття за змістом буде добою освіти, оскільки остання покликана забезпечити відтворення людини як соціальної істоти, духовної, мислячої та відповідальної особи [1].

Екологічна культура дедалі активніше змінює осі цивілізованого розвитку людства, що вияскравлюється в динаміці та темпах соціокультурних трансформацій останніх десятиліть. Вона стає стрижневим, обов'язковим компонентом будь-якої освітньої системи, метою та змістом навчання, виховання та розвитку. «Якщо ми хочемо змінити світ – спочатку доведеться змінити людину, систему її якостей та цінностей», зазначав А. Печчеї. Створити образ світу, визначити своє місце, призначене у світі, це означає сформувати цілісний світогляд та екологічну культуру особистості та суспільства.

Сучасна екологічна криза викликана духовно-моральними проблемами людини, які зачіпають систему цінностей, ціннісних орієнтацій, свідомість, світогляд. Вирішення даної проблеми в суспільстві передбачає зміну економічної (зростання доходів та рівня забезпеченості населення) та соціально-політичної ситуації (підвищення екологічної культури та громадянської свідомості).

Список використаних джерел

1. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. Київ : Заповіт, 1996. 352 с.
2. Варго О. М. Екологічна свідомість як умова становлення екологічного суспільства // Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О. М. Варго; Харк. ун-т Повітр. Сил ім. І. Кожедуба. Харків, 2006. 17 с.
3. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність / Л. Д. Курняк // Вища освіта України. 2006. №3. С. 32-37.

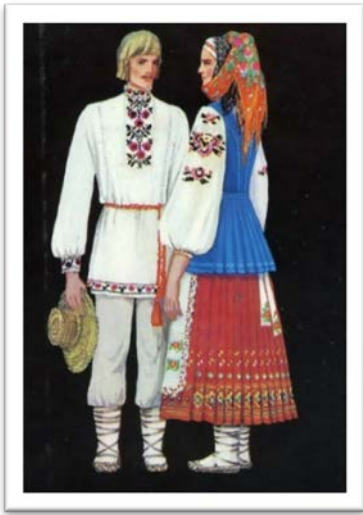
Глоба А. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ФАМ-201

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ОДЯГ XVIII СТОЛІТТЯ

В українському народному костюмі втілилася історична доля народу, його культура і традиції. Національний одяг зберігає в собі особливості різних культурних епох, тому він є одним з найважливіших історичних джерел вивчення культурних особливостей українського народу.



Археологічні розкопки свідчать, що український народний костюм з'явився ще в часи Київської Русі. Вже тоді чітко виявлялися регіональні відмінності в одязі. Це, перш за все стосувалося прикрас і орнаментів на сорочках.

Український жіночий костюм має безліч варіантів залежно від регіональних особливостей. Вони проявилися в крої, вишивці, декорі, колірних особливостях і прикрасах. Класичним жіночим традиційним костюмом вважається одяг Середньої Наддніпрянщини. Водночас, архаїчні елементи найбільш збережені в костюмах Полісся. Жіночий одяг південних областей втілює в собі традиційні особливості різних регіонів. Що стосується жіночого одягу на Поділлі, то в ньому чітко простежується вплив молдавських традицій. Північно-західні регіони почерпнули багато елементів від національного польського костюму [1].

Однак, незважаючи на незначні запозичення елементів одягу від інших слов'янських народностей, в цілому жіночий традиційний костюм характеризується виразною етнічністю і оригінальними елементами, які не можна зустріти ні в одному іншому національному костюмі.

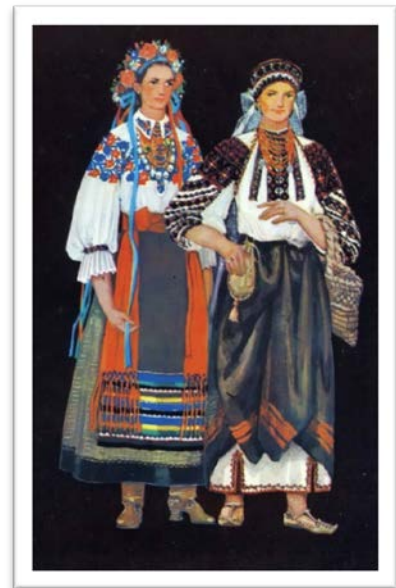
Основою костюма є жіноча вишиванка, яка була трохи довша, ніж чоловіча і складалася з двох частин. Нижня частина шилася з більш щільної і грубої тканини. Поверх сорочки одягали запуску або плахту. Плахта являла собою полотно до 4 метрів у довжину, яке пряли з фарбованої вовни. Його розрізали на три рівні частини, а потім дві частини пришивали до третьої таким чином, щоб середина нижньої знаходилася навпроти розрізу бічних частин. Плахту обмотували навколо талії, прив'язуючи зверху поясом. Вишивка на плахті була досить стриманою і невибагливою. Поверх плахти спереду одягали запуску, певну подоби сучасного фартуха [1].

Велике значення в українському жіночому костюмі відводилося прикрасам. Так, поверх вишиванки одягали намисто або буси. Кількість і розмір намистин безпосередньо говорили про фінансове становище родини.

Святковий жіночий костюм відрізнявся від повсякденного якістю тканини, розмаїттям кольорів і візерунків. У святкові дні дівчата одягали на голову вінок, а на шию якомога більше різнокольорових прикрас.

На Чернігівщині нарядні жіночі вишиванки мали широкі рукави, зібрані знизу в тонку манжету. Вишивці цього регіону властива червоно-чорна колірна гама. Безрукавка-корсетка мала відносно складний крій з підрізами і фалдами. Спідниця «андарак» шилася в складку з вовняного полотна, найчастіше червоного кольору. По низу спідниці проходив тканий різнокольоровий візерунок. Спереду андарак прикривався білим вишитим фартухом. Волосся заміжніх жінок ховалися в очіпок, поверх якого пов'язували одну або дві яскраві кольорові хустки. На ноги одягали плетені личаки поверх світлих онучею [2].

Особливо яскравим і колоритним був святковий одяг селянських дівчат. Низ сорочки мав виткану лиштву, яку завжди було видно з-під вовняної ткані в клітку плахти. Поверх плахти носили шовкову запуску. Одяг доповнювався вінком живих квітів та намистом з коралів і дукачі. Одяг же міських жителів різнився не кроєм вбрання, а тканинами, з яких воно виготовлялося. Про своєрідність і різноманіття міщанського одягу можна судити за термінологією: жупан, капота, кунтуш, чемерка, делія, бекеша, опанча. Жупани шилися з



сукна, кроїлися до талії і маля ззаду фалди, комір – відкладний або стоячий, на рукавах вилоги, підбиті червоним сукном або узорчатою тканиною. На грудях, рукавах і вздовж швів жупани прикрашувалися шовковою тасьмою або шнурками [3].

Зимові форми одягу – хутро, делія, шуба, бекеша – здебільшого підбивалися хутром. Хутро шилося з вузькою талією і відкладним коміром. Поверх нього носили наопашки делію з довгими рукавами. Серед подільських міщан була поширена бекеша, покрита сукном, із смушковим коміром. Побутували також кожухи з сірими або чорними смушковими комірами [3].

Своєрідністю одягу українських міщанок було те, що сорочка, як і у селянок, шилася з доморобного полотна з підточкою у долішній частині, але рукава її ніколи не вишивалися. Дівочі сорочки на зап'ясті прикрашалися узорним морщенням (брижами). Поясним одягом була довга, до самих п'ят спідниця з фалдами і прорізом на боці. Міщанки центральних областей України, як і багаті селянки, носили спідниці із шнурівкою, що прикривалися спереду вузькою (в порівнянні з селянською) запаскою фартухом. Верхнім одягом служив різноколірний суконний або китайковий каптан, часто облямований парчею. На намітку накладали смушкову шапочку («кораблик»). Крім того, заміжні міщанки вживали шапочки різної форми, облямовані соболями. З прикрас носили намисто [3].

В XVIII ст. з'явилися сукні з глибоким вирізом на грудях, який відкривав батистову сорочку з шовковими прошвами, розшиту перлами і золотом. Поверх неї носили намисто з великих перлин і золотий хрестик на ланцюжку. Нижче грудей спускався довгий золотий ланцюг, прикрашений великими рубінами. Верхній одяг мав вигляд кунтуша своєрідного крою, з короткими рукавами. Голову покривав мережаний очіпок і берет з золотою запоною, прикрашеною дорогоцінним камінням. Сорочка вже мала прямий розріз наперед і зав'язувалася стрічками. Відкриті рукава прикрашалися вгорі вузькою вишивкою. Вовняна клітчаста плахта, легко зібрана в поясі а низом розширена, надавала силуету дзвоноподібної форми. Перед плахти прикривався запаскою-фартухом. На голові жінка носила характерну для Чернігівщини намітку-серпанок, прикрашену на кінцях стрічковим вишиттям. Взуттям служили чоботи на низькому каблучі з підківками [4].

До нашого часу зберіглося дуже багато творів, де висвітлюють український жіночий одяг, наприклад, вірш Дмитра Павличка «Два кольори» та однойменна пісня, музику до якої писав Олександр Білаш є чи не найбільш відомою в Україні піснею, також пісня Наталії Май «Мамина сорочка», пісня Олега Винника «Вишиванка». У повісті Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та соціально-побутовій драмі Івана Котляревського «Наталка Полтавка» добре прослідковується жіноче вбрання. В «Енеїді», даючи широку панораму життя України XVIII ст., І. Котляревський так описує одяг Дідони, а насправді одяг української старосвітської поміщиці: взяла кораблик бархатовий, спідницю і корсет шовковий і начепила ланцюжок; червоні чоботи обула, та й запаски не забула, а в руки з вибійки платок [4].

Отже, український жіночий одяг XVIII ст. був надзвичайно красивий та мав свої регіональні особливості, починаючи від кроїв закінчуючи прикрасами. В основі вбрання була вишиванка, плахта, пояс, запаска, прикраси. В цілому жіночий традиційний костюм характеризується виразною етнічністю і оригінальними елементами, які не можна зустріти ні в одному іншому національному костюмі. Він часто використовувався в різних відомих творах Нечуя-Левицького, Івана Котляревського, Дмитра Павличка, а також використовується в театрі.

Список використаних джерел

1. Український національний одяг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://etno-vyshyvanka.kiev.ua/uk/Ukrajinskij_natsionalnij_odjag.bXxHs/
2. Регіональні відмінності в загальному національному стилі українського одягу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/regionalni-vidminnosti-v-zagalnomu-natsionalnomu-stili-ukrajinskogo-odjagu/>

3. Український одяг XIV – XVIII ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vishivochka.at.ua/news/ukrajinskij_odjag_xivxviii_st/2009-12-02-34

4. Український одяг XVI – XVIII ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukr.sovfarfor.com/dekorativno-prikladne-mistectvo/odjag/271-ukranskij-odjag-xiv-xviii-st.html>

Голівець К. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група Е-201
Науковий керівник **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВАПЛІТЕ

Вільна академія пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) – літературне об'єднання, засноване в Харкові, яке проіснувало з 1926 по 1928 роки та посіло значне місце в рамках українського літературного процесу в Радянській Україні. Її вважають центром Українського відродження 20-х років ХХ ст.

Еволюція літературного життя розвивалася вельми стрімко – від поезії та малих епічних форм до романів, новоякісної драми тощо. Пробуджені національною революцією та перспективою нового відродження, письменники намагалися реалізувати свій творчий потенціал у щойно відкритому для них літературному просторі, незважаючи на руйнівне тиснення комуністичної диктатури. [1; с. 257]

Організація стояла на засадах творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. Приймаючи офіційні вимоги комуністичної партії, в питаннях літературної політики ВАПЛІТЕ займало незалежну позицію і стояло на засадах творення нової української літератури кваліфікованими митцями, що ставили перед собою вимогу вдосконалення, засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури [2].

Погляди «ваплітян» в основному зводилися до протиставлення російської і української культур, до орієнтації на «психологічну Європу», до проповіді формалізму й «активного романтизму». Хвильовий та його прибічники виступали проти політики Комуністичної партії, намагаючись відірвати Радянську Україну від Радянської Росії.

Вільна академія пролетарської літератури була створена за ініціативою М. Хвильового як альтернатива масовим і надто підпорядкованим офіціозу організаціям, як лабораторія професійного удосконалення, втілюючи на практиці висунені останнім гасла боротьби за творчу якість і академізм, за європейський рівень української літератури проти масовізму, просвітництва й епігонського наслідування російської літератури. ВАПЛІТЕ об'єднала багатьох кращих українських літераторів і могла пишатися яскравими талантами: М. Хвильовий, В. Яловий, Г. Коцюба, М. Майський, Г. Епик, О. Копиленко, М. Куліш, А. Любченко, Ю. Шпол, М. Бажан, І. Сенченко, М. Йогансен, П. Тичина, П. Панч, Ю. Смолич, О. Досвітній, І. Дніпровський, О. Слісаренко, Г. Епик та інші [3].

Ваплітяни виробили власну систему кодування пізнаного всіх рівнів вираження – «активний романтизм». Цю дефініцію ввів М. Хвильовий для стислого окреслення жанрово-стильової парадигми літератури фаустівської доби. «М'ятежні» романтики вітаїзму виходили з того, що творча природа мистецтва передбачає і шукання, й експеримент, спрямовані на досягнення синтетичної всеохопності літературного матеріалу. Яскравою прикметою літературної манери ваплітян є синкретизм художнього мислення. На художньому рівні відбувається синтезування різних видів мистецтва, літературних жанрів, стилів.

У прозі ваплітян модифікується нова модель світу, яка тільки-но формується. Так, у романі «Чотири шаблі» Ю. Яновський усіяко ретранслює міф: кодує його знаками сучасності, ритуально розігрує тощо.

Ваплітянська сторінка в історії української літератури ознаменувалася приходом у велику прозу письменників нового покоління, митців-експериментаторів, уважних і

чуйних до проблем сучасності та суспільних настроїв. Майже одночасно побачили світ такі романи, як «Американці» О. Досвітнього, «Фальшива Мельпомена» Ю. Смолича, «Двері в день» і «Жанна-батальйонерка» Г. Шкурупія, «Золоті лисенята» Ю. Шпола, «Вальдшнепи» М. Хвильового, «Майстер корабля» Ю. Яновського та ін. [4]

В рік заснування вільної академії виходять друком два збірники: «ВАПЛІТЕ, зошит перший» зі статтями та заявами і «ВАПЛІТЕ, альманах перший» із художніми творами. Вдалий старт стає рушієм працювати далі.

У 1927 р. випускають шість номерів двомісячного журналу «ВАПЛІТЕ», в якому публікували художні твори, критику, теоретичні статті, поточну хроніку літературних подій тощо. Від самого початку учасники й однойменний журнал опинилися під пильним наглядом офіційних кіл. Особливо посилилась і набула скоординованого характеру ідеологічна критика на адресу ВАПЛІТЕ і самого Миколи Хвильового після утворення «Молодняка» та ВУСПП (Всеукраїнської спілки пролетарських письменників). В 1927 р. ВАПЛІТЕ видавала журнал «ВАПЛІТЕ», у якому серед інших друкувались Никифор Щербина та ін.

Частина текстів журналу «ВАПЛІТЕ» залишаються актуальними для досить широкого кола прихильників літератури ХХ століття. А інші вважаються корисним джерелом інформації для тих, хто досліджує чи цікавиться особливостями історії України другої половини 1920-х років – процесами утвердження сталінської диктатури, боротьби з різними виявами опозиційної думки, «літературної дискусії» та її деградації, а також стилістикою тогочасного офіційного і напівофіційного літературного і політичного дискурсів [5].

Всього було видано 5 номерів, а вже надрукований 6-й випуск був конфіскований радянською цензурою 28 січня 1928 р. і знищений. Приводом стала публікація в ньому другої частини роману Миколи Хвильового «Вальдшнепи» (перша частина роману була опублікована у 5-му номері журналу «ВАПЛІТЕ»). Після цього видання журналу заборонили, а літературна спілка була змушена самоліквідуватися.

Крім того, представлено перше окреме видання знакового для долі ВАПЛІТЕ твору – роману «Вальдшнепи», надруковане у видавництві «Нові дні» (Зальцбург, Австрія) у 1946 р.

Крізь призму архівних документів перед нами постає історія членів ВАПЛІТЕ, для багатьох із яких спроба знайти компроміс завершилася репресіями та загибеллю, а для решти – втратою можливості повною мірою самореалізуватися і призвела до цілковитої зміни літературної парадигми [6].

У 1933-1934 рр. з «ваплітян» були ліквідовані: М. Яловий, Микола Хвильовий, Олесь Досвітній, Олекса Слісаренко, Г. Епик, М. Куліш, М. Йогансен та інші. Можна згадати з усіх «ваплітян» тільки про одного Миколу Куліша, щоб зрозуміти, наскільки важливою в українській літературі була ця група і якого нищівного удару завдав їй більшовизм ліквідацією ВАПЛІТЕ [3].

Отож, аналізуючи весь досліджений та опрацьований матеріал, безумовно, можна сказати, що літературне об'єднання ВАПЛІТЕ, що заснували у 1926 р. за ініціативи М. Хвильового (Фітільова), зіграло велику роль у розвитку літератури 20-х років ХХ ст. За весь період існування вільна академія пролетарської літератури видала два збірники та шість номерів журналу, які є актуальними і в наш час. В питаннях літературної політики ВАПЛІТЕ займало незалежну позицію і стояло на засадах творення нової української літератури кваліфікованими митцями, що ставили перед собою вимогу вдосконалення, засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури.

Список використаних джерел

1. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім І.Ф. Кураса НАН України: Збірник наукових праць. К., 2006. Вип. 32. 482 с.
2. Факти про Миколу Хвильового. ВАПЛІТЕ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/mykolahvyl/home/vaplite>
3. ВАПЛІТЕ – Літературне угруповання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukr.school-essay.ru/vaplite-literaturne-ugrupovannya/>

4. Літературне об'єднання ВАПЛІТЕ й художньо-естетичні шукання в українській прозі 20-х років ХХ століття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/literature/00312481_1.html

5. ВАПЛІТЕ: останні сторінки «літературної дискусії». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/vaplite-ostanni-storinky-literaturnoi-diskusii/>

6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України «Littera scripta manet...». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://csamm.archives.gov.ua/2020/12/16/littera-scripta-manet/>

Гречка О. М., здобувач магістерського рівня вищої освіти гр. МЗВн-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОПЕРАТОРА ЗВАРЮВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Практика спостережень за продуктивними силами та виробничими стосунками показує, що психофізіологічний стан оператора зварювального виробництва неабияк впливає на процес і результати праці.

Перевантаження у вигляді фізичних та нервово-психічних реакцій на будь-які подразники викликають у працівника статичні та динамічні перенапруження, що залежать від маси зварювального інструменту, гнучкості шлангів і дротів, тривалості безперервної роботи, підтримання робочої пози. В результаті статичної перенапруження може виникнути захворювання нервово-м'язового апарату плечового поясу. Нервово-психічні перевантаження призводять до перенапруження зорових аналізаторів, що залежать від напруги зору, викликані безперервністю спостереження за не досить контрастними елементами зони зварювання невеликих розмірів (зварювальна ванна, зазор у стику, глибина кратера, шов, що затвердіває тощо), відповідальністю за високу якість зварних з'єднань та складністю роботи. Перенапруження зорових аналізаторів може призвести до втоми і, як наслідок, до порушення скорочувальної функції м'язів очей. Нервово-емоційне перенапруження може порушити функціональний стан серцево-судинної та центральної нервової систем: підвищення артеріального тиску, зміна латентного (прихованого) періоду рухово-моторної реакції.

В останні роки спостерігається підвищення рівня захворювань нервово-мозкової системи у зв'язку з використанням одноманітних, часто повторювальних рухів і тривалим фізичним навантаженням. Ці захворювання реєструються на ділянках, де неповністю впроваджена автоматизація і механізація, на ділянках ручного зварювання.

В кожному виробничому середовищі на організм людини одночасно можуть впливати декілька шкідливих факторів, які або взаємно компенсуються, або накладаються один на інший, шкідливо впливаючи на здоров'я людини. Заходи оздоровлення умов праці зварювальників, що застосовувались в попередні роки, не дали помітних позитивних результатів. Тож проблема створення здорових і безпечних умов для їх праці залишається актуальною. Для її вирішення необхідно скористатися комплексом заходів, а саме, як показує світовий і вітчизняний досвід, – поєднанням технологічних та санітарно-технічних заходів щодо усунення шкідливої дії ЗА, а також застосуванням засобів індивідуального захисту органів дихання (ЗІЗОД) зварників. Перший напрямок – технологічний: полягає у зниженні рівня виділення ЗА в повітря шляхом удосконалення процесу зварювання, виборі технології і способу зварювання, виду і марки зварювального матеріалу, захисного газу та режиму зварювання. Другий напрямок – санітарно-технічний: полягає в локалізації і нейтралізації ЗА шляхом застосування сучасних ефективних засобів місцевої вентиляції. Третій напрямок – застосування ЗІЗОД нового покоління, що дозволяють захищати органи дихання зварників у різних виробничих умовах. В залежності від умов праці, а також від вимог до якості зварного з'єднання необхідно користуватися комплексом цих заходів або окремими з них.

Втома – це сукупність тимчасових змін у фізіологічному та психологічному стані людини, які з'являються внаслідок напруженої чи тривалої праці і призводять до погіршення її кількісних і якісних показників, нещасних випадків. Хід збільшення втоми залежать від індивідуальних особливостей працюючого, трудового режиму, умов виробничого середовища.

Розвиток втоми та перевтоми веде до порушення координації рухів, зорових розладів, неуважності, втрати пильності та контролю реальної ситуації. При цьому працівник порушує вимоги технологічних інструкцій, припускається помилок та неузгодженості в роботі; у нього знижується відчуття безпеки.

Також важливу роль на та вплив на виконання своїх обов'язків відіграє психологічний стан людини. Так як психологічний стан це мінливі стани людини, які описують у термінах психології. Як правило, емоційно насичені, виникають під впливом життєвих обставин, стану здоров'я, ряду інших факторів. Психічні стани, як й інші психічні явища, існують у вигляді переживань, ідей в свідомості людини та в тій частині психіки, яку називають несвідоме.

Не секрет, що здорові працівники, як правило, більш продуктивні та зацікавлені.

Відповідно до інформації, розповсюдженої Університетом Св. Едварда, австралійське дослідження, проведене серед 2500 співробітників, показало, що 81% вважають, що веселе робоче середовище зробить їх більш продуктивними; 93% заявили, що сміх під час роботи допомагає зменшити стрес, пов'язаний з роботою. Ще 55% заявили, що брали б менше грошей, щоб більше розважитися на роботі [1].

Людський фактор у загальному визначається як сукупність основних соціальних якостей людини, які історично склалися в суспільстві. До них належать ціннісні орієнтири, моральні принципи, норми поведінки, життєві плани, рівень знань та інформованості, характер трудових та соціальних навичок, установки та уявлення про особисто значимі елементи соціального життя – соціальну справедливість, про права і свободи людини, про громадянський обов'язок.

На практиці цей фактор розглядається при прийнятті людиною неправильного (алогічного) рішення в конкретній ситуації або як сукупність певних якостей особистості.

Єдиного визначення поняття «людського фактора» немає, у багатьох галузях знань та сферах професійної діяльності є своя інтерпретація.

Найбільшої уваги приділяється людському фактору в безпеці, техніці, управлінні, військовій справі.

За даними Американського товариства інженерів-механіків (ASME), основні причини, причини дефектів зварювання розподіляються так: 45 % – помилки вибору технології зварювання, 32 % – помилки зварювальника, 12 % – збої у роботі зварного обладнання, 10 % – неправильно підібрані зварювальні матеріали, 1 % – інше [2].

Отже, із вищевикладеного можемо зробити висновок: у зварювальному виробництві на якість виконання та результати праці суттєво можуть впливати фізична перевтома та психоемоційне перенавантаження, морально-психологічний стан оператора, сімейні обставини, мікроклімат в колективі та інші чинники, що за виявлення дефектів у процесі зварювання, зазвичай, визначаються як людський фактор. Тож, продуктивним силами та виробничим стосункам необхідно надавати серйознішої уваги, ніж це склалося у теперішніх технологіях та технічних стандартах.

Список використаних джерел

1. Чому гумор на робочому місці секрет великого лідерства [Why workplace humour is the secret to great leadership]. URL: <https://risepeople.com/why-workplace-humour-is-the-secret-to-great-leadership/> (дата звернення 18.11.2021 р.)
2. 30 переваг гумору на роботі [30 Benefits of Humor at Work - Humor That Works]. URL: www.humorthatworks.com/benefits/30-benefits-of-humor-at-work/ (дата звернення 12.11.2021 р.)

ТРАДИЦІЙНА ЕТНІЧНА СВІДОМІСТЬ (МЕНТАЛЬНІСТЬ) ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ

Коли ми говоримо про традиційну свідомість етносу, те слово «свідомість» вживається умовно, оскільки те, що ми під ним мається на увазі, включає і свідомість, і несвідоме. Як синонімічний може використовуватися термін «менталітет». Проте термін «традиційна свідомість» представляється нам переважною, оскільки відображає зв'язок понять «Етнічна картина миру» і «традиція».

Комплекс культурних уявлень, який пов'язаний з етнічною картиною світу ми називатимемо *традиційною свідомістю етносу*. Причому останні в контексті етнопсихології ми будемо розглядаємо, перш за все, з погляду його *формальних рис*, а не зміст, і тому визначення «традиційний» ми в рівній мірі відноситимемо і до селянської общини, і до деяких індустріальних суспільств.

Основні характеристики традиційної свідомості такі:

1) імпліцитна наявність в ній цілісної картини миру, в тому сенсі, як ми її визначили вище;

2) його «правильна» передача з покоління в покоління, в процесі нормальної, виробленої даним етносом, соціалізації;

3) кореляція традиційної свідомості з поведінковими стереотипами, властивими членам даного етносу, детермінація ним всієї цілісної і багатоскладової будівлі народного життя: суспільних інститутів, системи міжособових і міжгрупових, зокрема міжпрофесійних і міжкласових відносин, обрядів і ритуалів, ідеології, мистецтва і фольклору, автостереотипів (тобто, «образів себе»), що обумовлюють «внутрішню політику» етносу (правила внутрішньоетнічної поведінки і межі його варіативності); гетеростереотипів (тобто, «образів сусідів»), системи міжетнічних (міжкультурних) відносин, тобто парадигм «зовнішньої політики етносу» (правил поведінки з «чужими»), механізмів інтериоризації «чужих» і т. д.;

4) відповідність традиційної свідомості етносу соціальним умовам його життя, стадії його суспільного розвитку, структурі життєзабезпечення (матеріальній базі), а також співвідношення етнічної картини миру з нормами і цінностями, домінуючими у інших народів, що може виражатися або як експліцитне включення себе в деяку надетнічну культурну єдність, або як відособлення, зіставлення себе іншим. Таким чином, *традиційна свідомість адаптована до історичних реалій зовнішнього світу*.

Етнічна ментальність виявляється в домінуючому настрої людини, в характерних особливостях світосприймання, в системі моральних вимог, норм, цінностей і принципів виховання, у формах міжособових взаємин. Ментальність виступає цілісним виразом духовних напрямів (не тільки релігії і мистецтва), специфічним відображенням дійсності, обумовленим процесом життєдіяльності етносу в певному географічному, історичному або культурному просторі. У деяких людей поняття традиційної культури викликає односторонньо позитивну оцінку. Інакше і бути не може. Адже традиційна (або народна) культура основа національного духовного багатства. На ній у всі століття будувалося патріотичне, етичне, естетичне виховання підрастаючих поколінь. Проте стає небезпечно, якщо любов до традиційної культури переростає в некритичне милування нею. Насправді, в традиційній культурі, разом з позитивними сторонами, можуть виявлятися і деякі негативні: консерватизм, етнічна обмеженість, нерозбірливість у вибиранні естетичних засобів. Традиційна культура властива доіндустріальному суспільству, в якому основним родом заняття є сільське господарство, охота і збирання. Як правило, в таких культурах відсутня писемність. Сучасне українське суспільство ж наразі входить у

постіндустріальний період розвитку, тому моделі національної ідентифікації, побудовані на основі традиційних етнокультурних підходів для нього неприйнятні.

Тим більше, що в сучасних умовах все більша частина населення розуміє, що суспільство не однорідне. Соціальна ієрархія відбиває ступінь доступу тій чи іншій соціальної групи ресурсів (як у процесі первинного економічного розподілу, і у процесі владного перерозподілу). Використовуючи ці ресурси як засоби здійснення влади, ресурсозабезпечені угруповання мобілізують великі соціальні групи або все суспільство в цілому на досягнення власних вузькогрупових інтересів. Соціальна група або угруповання, що має більш пільговий доступ до ресурсів, отримує перевагу у конкурентній боротьбі за владу над суспільством, і намагається використати гасла національної єдності для підкорення основної маси громадян. Тому фактично етніцистський підхід до формування національного менталітету є інструментом узурпації національного суверенітету меншістю нації-олігархатом та вищим ешеленом адміністративно-бюрократичних еліт.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
2. Воронянський О. В. Проблема типології теорій формування націй у зарубіжній науковій літературі // Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія " Питання політології". – 2010. – №. 912. – С. 69-73.
3. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.
4. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
5. Vohonianskyi O. V. Національна ідея в політико-комунікативному дискурсі: постановка проблеми // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2016. – №. 1. – С. 24-28.

Губка К. А., здобувачка вищої освіти, група ПУ 3
Науковий керівник – **Моїсєєва Н. І.**, д. е. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ПРИВАТИЗАЦІЇ СУВЕРЕНІТЕТУ І МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН

Глобальні процеси та інститути завойовують державу-націю і, як наслідок, усувають концептуальні й територіальні кордони, завдяки яким традиційно підтримувалися теорія і практика державного суверенітету. Однак слід відзначити, що глобальні інститути не замінюють нації. Вони створюють межі, в яких держави можуть взаємодіяти з новими конкурентами та пристосовуватися до нової політики.

Економічна глобалізація не просто «пригнічує» значення національної держави. Вона підриває основи конкретної форми перетинання суверенітету й території, що виражається в сучасній системі держав. Особливо важливим для легітимності держави-нації є її нездатність виконувати свої зобов'язання як держави загального добробуту через інтеграцію виробництва і споживання в межах глобально взаємозалежної системи, а також через процес реструктуризації капіталізму. Криза держави-нації та інститутів громадянського суспільства, що виникли в промислову епоху, підриває інституціональну здатність виправляти соціальні незбалансованості, котрі виникають внаслідок ринкової логіки.

На сучасному етапі глобалізації стають досить поширеними збройні рухи різних типів з різними цілями, які прагнуть встановити й іноді встановлюють контроль над частиною території. Для прикладу можна назвати квазіавтономний уряд Абхазії на території Грузії, управління частиною турецької території курдами. Головне в діяльності повстанських рухів - це так звана символічна атака на державу. Ці рухи встановлюють

власні податки, випускають власні паспорти та інші документи, що засвідчують особу, тощо. Вони створюють альтернативні соціальні структури (школи, лікарні, кредитні установи), мають альтернативні поліцейські сили та здійснюють набір у власні армії.

Ідея приватизації зовнішньої політики є ще більш радикальною, ніж приватизація деяких елементів оборонної політики. В західній політичній традиції зовнішня політика вважалася найбільш почесною частиною політики. Її метою був захист державних інтересів, що визначалися *raison d'état*. Приватизація полягає в лобюванні інтересів іноземних держав приватними фірмами і у використанні приватних каналів для переговорів під час вирішення конфліктів.

Глобальні сили «згори» (економічні, технологічні, культурні) змушують держави, навіть сильні, переглядати значення суверенітету. Простір для маневру для слабких держав значно обмежується як їх внутрішнім становищем, так і сильнішими державами. Більше того, багато держав зустрічаються з викликами «знизу», оскільки групи населення, які визначають себе як народ чи навіть націю, вимагають більше прав на самовизначення.

Транснаціональний характер визначення сфери політичного в поєднанні з приватизацією низки державних функцій зводить роль держави у визначенні суспільних справ. У цих умовах легітимність монополізації державою насильства послаблюється. Водночас зменшується й здатність держав використовувати організоване насильство.

Одночасно з послабленням здатності політичних лідерів контролювати події у своїх країнах глобалізація послаблює і їх готовність брати на себе відповідальність. Хоча держави й залишаються суверенними, багато їх керівників воліють делегувати частину своїх повноважень «нагору» - міжнародним інститутам - через необхідність нових правил управління глобальними транзакціями й боротьби з глобальними загрозами. Владні повноваження віддаються також і «вниз» - місцевим групам і приватним особам, які, використовуючи нові інформаційні технології, отримують інформацію безпосередньо з її джерел і самі стають її виробниками. Влада відходить і до неурядових організацій, коло яких розширюється (від корпорацій до екологічних організацій). Таким чином, усередині самих країн нормою стає плюралізм. Групи тиску однієї країни можуть співробітничати з подібними групами в інших країнах. Відтак головними політичними акторами стають глобальні політичні мережі, що являють собою альянси урядових агентств, міжнародних організацій, корпорацій, неурядових організацій та інших суспільних груп. Інформаційна технологія дає змогу цим мережам зростати і здійснювати вплив, який за своїми масштабами є непропорційно великим порівняно з їх розмірами.

Отже, на думку деяких аналітиків, нова система владних відносин характеризується плюралізмом джерел влади. Держава-нація є лише одним з таких джерел. Колишній механізм - міжнародні відносини національних урядів - поволи втрачає свою актуальність, а справжня конфігурація влади у світі стає властивістю інших, впливовіших структур.

Після краху старого порядку розпочався перехідний період. Він характеризувався двома суперечливими тенденціями - економічною і політичною. В економічній сфері ринки мають тенденцію до інтеграції, економічної глобалізації, створення всесвітнього ринку. Причому це стало наслідком не тільки усунення торговельних бар'єрів у межах Світової організації торгівлі, а й інформаційних технологій та дешевого транспорту, які сприяють циркуляції товарів, людей, інформації і кредитів. Водночас у політичній сфері держави перебувають у процесі фрагментації. Глобалізація зменшує роль держави, посилюючи політичні ресурси груп, які прагнуть обмежити використання державних повноважень на ринку. Коли говорять про фундаментальну зміну природи міждержавного суперництва, то мають на увазі те, що в минулому держави боролися за контроль над територією і розташованими на ній ресурсами. Сьогодні ж держави все більше конкурують за ринкові частки у світовій економіці. В цьому суперництві територія вже не є основою для виробництва суспільного блага. Природні ресурси можуть допомагати в цьому суперництві, а їх брак - погіршувати становище країни. Однак вони вже перестали бути визначальним ресурсом влади.

На сучасному етапі держави конкурують за залучення капіталу для виконання своїх програм розвитку. Транснаціоналізація ринків ще більше посилила позиції глобальних фірм. Вона посилила також потребу держав бути привабливими для них. Знову ж виникає диспропорція. Одні держави можуть набагато успішніше використовувати свої повноваження і ресурси у взаєминах з фірмами, ніж інші, тоді як «дипломатичні відносини між державами і фірмами» все більше домінують над міждержавними дипломатичними відносинами, а війни набувають характеру рейдерських захватів та знищення ресурсної бази конкурентів.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі // Сучасне суспільство. – 2014. – №. 1. – С. 15-28.
2. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
3. Voronyanskyi O. Суверенітет: проблема суб'єктності // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.

Губко О. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ФАМ-201
Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ ЧУМИ XIV СТ. НА СВІТОВУ ІСТОРІЮ

Актуальна нині пандемія Covid19 стала не першою хворобою, яка застала людство знезацька і внесла великі зміни не тільки на економіку, культуру і генетичний склад людства, а й на хід історії усього світу. За останні два тисячоліття людство пережило не одну пандемію. Навіть у 1042 р. син Ярослава Мудрого князь Володимир пішов походом на фінське плем'я Ям, де здобув перемогу, але «мор» коней примусив князя достроково повернутися з півночі в Русь. Такі епідемії, як «Чорна смерть» (чума) у XIV ст., холера у XIX ст., «іспанка» у 1918-1920 рр. і поточна пандемія Covid19, всі вони забрали з собою життя мільйонів людей і стали причиною серйозних соціально-економічних наслідків, включаючи голод, всенародну паніку, але врешті-решт, завдяки намаганням побороти невидимого ворога, стимулювали прогрес.

Перший задокументований спалах «Чорної смерті» стався в 1346 р. в низов'ях Волги й причорноморському регіоні. За наступні сім років епідемія охопила майже всю територію Європи. Звідти чума перекинулася на Близький Схід і на північ Африки [1]. У 1345 р. хан Джанібек не зміг заволодіти Кримським містом Кафа, але під час відступу дав розпорядження закидувати трупи померлих від хвороби за допомогою трубушетів і катапульт у Кафу. Так чума була використана, як біологічна зброя і проникла до України. В Україні вона особливо лютувала у Переяславі, де знищила все населення. У Смоленську вижило лише п'ятеро. Спустіли Афонські монастирі. Навесні 1348 р. у Гасконі від хвороби померла молодша донька короля – принцеса Жанна. 1353 р. помер від чуми московський і володимирський князь Симеон, його брат та два сини, а також митрополит Київський з осідком у Москві Феогност. Орді довелося призначати нового свого ставленика – князя Дмитра, але попри всі негаразди чума не так вразила Волинь, частину Галичини та Поділля, бо українці на відмінку від європейців, трималися за староруські традиції митися-голитися, тримати своє обійстя в чистоті та порядку, що допомогло їм подолати хворобу з меншими жертвами [2].

На жаль, точно встановити кількість померлих від «Чорної смерті» можливості немає. З перших світових підрахунків, які були проведені за розпорядженням ще папи Климента VI, ми бачимо, що у Західній Європі померло майже 24 млн людей (31% населення). З такою оцінкою погоджується і більшість сучасних вчених, які сходяться на думці, що в Європі й на Близькому Сході від епідемії загинуло 30-50% всього населення, в Китаї – до 50%, а в цілому по світу – 25%, тобто понад 70 мільйонів осіб, на відновлення

яких людству знадобилось два століття [3]. Джованні Боккаччо (1313-1375) писав: «Ця хвиля скам'янила серця такою мірою, що брат залишав без догляду сестру, дружина – чоловіка, і найстрашніше – батько й мати покидали дітей. Марно людство кликало на допомогу святих Севастьяна та Роха» [2].

Основними факторами, які сприяли появі та поширенню чуми були: «екологічний фактор», а саме в XIV ст. у світі відбулося аномальне похолодання. В Україні з'явилися нетипові на ті часи зими, які супроводжувалися збільшенням опадів і різкою зміною температури. Зміна клімату вплинула і на появу голоду, що теж став каталізатором виникнення хвороби. Також, із-за нескінченних війн (війни Золотої Орди та Італії, Столітня війна у Франції) вплинули на утворення не менш важливого «соціально-економічного фактору». Також, умови в яких жили тодішні люди теж залишали бажати кращого: переповнені міста не тільки людьми, а й гризунами – пов'язали в бруді. В будинки майже не потрапляло світло та свіже повітря, а в селах один дах ділили з тваринами. Ще слід сказати про тодішню медицину, а точніше по її відсутність. Рівень медичних знань часто базувався на творах античних авторів, таких як Гіппократ. З тих часів у лікарів з'явиться традиційним костюм зі шкіряних сорочки, штанів та високих чобіт, і маска з дзьобом, яка вже вкривала все обличчя.

Можна сказати, що одним зі значних наслідків епідемії стала саме демографічна криза, яка почала впливати на всі галузі життя. Золота Орда, яка вела постійні війни зі своїми сусідами, в наслідок пандемії чуми, занепала і зупинила своє існування. В 1362 р. російсько-литовське військо розгромило Орду на Синіх водах. Поділля було звільнено. Почала слабшати Новгородська та Псковська республіки. Це дозволило незабаром Московському улусу Золотої Орди розгромити їх та проголосити претензії московитів на ці слов'янські землі.

В 1396 р. війська еміра Тимура розгромили царя Золотої Орди Тохтамиша. Було захоплено Казань. Непереможне військо «підкорювача світу» націлилося на Твер і Москву. Але їм завадила чума. Мор серед військ самаркандського еміра врятував Московську та Тверську улуси Золотої Орди від поневолення [2].

Через брак робочих рук змінилась структура виробництва і феодальні правовідносини, що зрештою обернулось досить швидким зникненням панщини. Для ремісників, які врятувалися перші роки після пандемії стали золотою добою. Споживання ремісницьких товарів зростало, проте, висока смертність призвела до збільшення кількості золота та срібла на душу населення, що призвело до зменшення його ціни та разом зі зростанням зарплат – це спровокувало інфляцію.

Активно відбувалася міграція селян у міста, де гільдіям і цехам довелось знизити вимоги до охочих зайнятись ремеслом. Церква, яка виявилась нездатною захистити мільйони вірян, втратила контроль за умами людей і на авансцену вийшли вільнодумці.

Відчутні позитивні зміни прослідковувалися у медицині, яка почала змінюватися на користь лікарів з практичними знаннями, які вже не тільки намагалися запобігти хворобі, але й вилікувати її. З'являлися перші карантини для тих хто прибуває до міста, лікарі починають проводити огляди на дому і виділяти для заражених чумою окремі палати й госпіталі [4]. Також однією із революційних подій на яку вплинула хвороба став винахід друкарського верстата. Через те, що після чуми населення Європи скоротилося більше ніж удвічі. Загинули також люди, які займалися переписуванням книжок, а попит на Біблії, молитовники, підручники, календарі зі списком церковних свят тільки зростає. Це було поштовхом, щоб технології та людські потреби вплинули на створення ще одного винаходу – друкарства. Його в 1439 винайшов Йоганн Гутенберг. Середньовічний інженер не просто винайшов друкарський верстат, а створив систему друкарства. Це насамперед рухливі літери для набору, які відливались зі сплаву свинцю, олова та сурми. Процес лиття літер із цього сплаву був технологічним, а сам шрифт – довговічним. Позитивним було і те, що папір перестав бути дивиною. Ще одним технологічним проривом стало «правильне» чорнило для друку на верстаті. Гутенберг придумав робити його не на водній, а на олійній основі. Воно не розпливалося на папері й добре поєднувалося з

металевими літерами. Вже за кілька років книгодрукування завоювало Європу: в 1468 році друкарський верстат з'явився в багатьох країнах світу [5].

Отже, «чорна смерть» принесла з собою позитивні й негативні наслідки, величезні збитки для людства та нові технології, які перекинули розвиток світу на багато років вперед. Після пандемії чуми стрімко почала розвиватися наука та медицина, були введені перші карантини, люди навчилися приділяти увагу особистій гігієні. Можна сказати, що чума повністю перегорнула світ і дала поштовх до дії, розвитку і найголовніше навчила людей цінувати життя і пам'ятати про те що воно коротке.

Список використаних джерел

1. Епідемія «Чорної смерті». Історична правда. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/10/4/156329/>
2. Ніцой А. Геополітичні наслідки епідемії: з літописної історії України й Європи. Український інтерес. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uain.press/articles/geopolitychni-naslidky-epidemij-z-litopysnoyi-istoriyi-ukrayiny-j-evropy-1200656>
3. Лук'янюк В. «Чорна смерть». Цей день в історії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Year=1346>
4. Ерман Г. Чума, холера, «іспанка»: як великі пандемії змінювали світ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52291698>
5. Шевчук М. Чумова історія: яку користь людство витягло з епідемії минулого. Телеканал РБК. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5f10aac9a7947f95b995993>

Дейнеко Є., здобувачка вищої освіти, група 242-196-02
Науковий керівник – **Омельченко Г. Ю.**, к. е. н., доцент
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ПСИХОЛОГІЯ ВІЙНИ: ЯК ВИЖИТИ ТА ПРОДОВЖИТИ ЖИТИ

Наша країна та її мешканці постійно проходять через складні випробування, які при підносять їм доля. Нашому ж поколінню випало найскладніше і найжахливіше – війна. На нашій рідній землі вже який місяць поспіль тривають сумні події, які змушують нас боротися, але боротися не тільки за свою Батьківщину, а боротися самим з собою.

Напевно, це звучить недоречно, але я впевнена що кожен українець мене зрозуміє. Кожного дня в голові українців лунають однакові питання: «Що робити?», «Як жити?», «Коли все закінчиться?», «Хто винен?», та найголовніше - «За що?». Але проблема сьогодення полягає в тому, що відповісти на них неможливо. Тому кожен з нас шукає відповіді у себе в голові та своєму розумі, борючись при цьому з самим собою.

Може здатися що це не серйозно, але наслідки цього дуже впливають не тільки на наш моральний стан і самопочуття, але й на майбутнє. На сам перед це проявляється в тому, що неможливо будувати плани на майбутнє коли не розумієш що буде завтра. Тому дуже важливо не лише вижити під час війни, але й продовжити жити.

Дуже влучно з цього питання висловились кандидат психологічних наук Олена Любченко: «Людська натура налаштована на виживання — ми, ніби травинки, що пробиваються з-під асфальту, прагнемо до сонця, життя, творення. Тим не менш, щоб продовжувати жити і розвиватися за нинішніх обставин, нам усім потрібно знайти свій life-wag balance. Намагайтеся робити те, в чому ви є найефективнішими».[1]

Особисто я повністю погоджуюсь з даною думкою, адже ключ до нормального життя під час війни полягає в повній віддачі своїй справі чи роботі або в саморозвитку. Насамперед потрібно зрозуміти, що працюючи ви зможете не лише відволіктись від незлічимої кількості думок і переживань, а й допомогти своїй країні. Адже робота на благо України не менш важлива за її оборону на передовій. Щодо випадків, коли людина з тієї чи іншої причини позбавлена можливості працювати і має вільний час, то його потрібно витратити на самовдосконалення, адже розвиток себе обов'язково принесе плоди.

Продовжуючи цю думку, доречними будуть слова знаменитого австрійського психолога Віктора Франкла з книги «Людина в пошуках сенсу»: "Першими ламалися ті, хто вірив, що

скоро все закінчиться. Після них ті, хто не вірив в те, що це коли-небудь закінчиться. Вижили ті, хто фокусувався на своїх діях, без очікувань, що може або не може статися.

Коли ми живемо в очікуванні, що все закінчиться: ми нібито хапаємося за попередню реальність – і нам тоді психологічно важко виживати в цій реальності. А виживають ті, хто живе тут і зараз"[2]

Цей вираз повністю описує моє власне ставлення до цієї проблеми. Для того, щоб одержати перемогу у війні з власним розумом, треба прийняти проблему та навчитися з нею жити. Мабуть, у вас виникло питання: «Чому потрібно прийняти війну і жити не звертаючи на неї увагу?». На перший погляд, це може звучати як безглуздя, але треба спробувати. Якщо у вас вийде «змиритися» з цим, тягар на душі стане меншим, ви зможете працювати і навчатися начебто нічого й не відбувається. Це в свою чергу допоможе не тільки вам, а й нашій країні, яка на цей час ослабла.

Найголовніше що кожен має пам'ятати - наша країна незламна, бо саме таким є її народ. Протягом усього життя українці боролися та віддавали своє життя заради підтримання незалежності нашої країни, бо це є дух справжніх українців. Тому ми з вами в це складне становище не маємо право опустити руки та здатися. Ніхто не зміг нас зламати, тож раджу зробити висновки, що краще, боротися за своє життя та продовжувати жити чим просто опустити руки та чекати кінця.

Список використаних джерел

1. Любченко О. Як продовжувати жити та розвиватися у воєнний час [Електронне джерело]: сайт <https://life.nv.ua/> – Режим доступа: <https://life.nv.ua/blogs/kak-zhit-vo-vremya-voyny-kak-izbavitsya-ot-chuvstva-viny-sovety-psihologa-50251429.html>
2. Франкл В. Е., книга «Людина в пошуках сенсу», оригінал видання: 1946, українське видання: 2016

Дмитрук Р. Ю., здобувач магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська Політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-УРБАНІСТИЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУВАННЯ

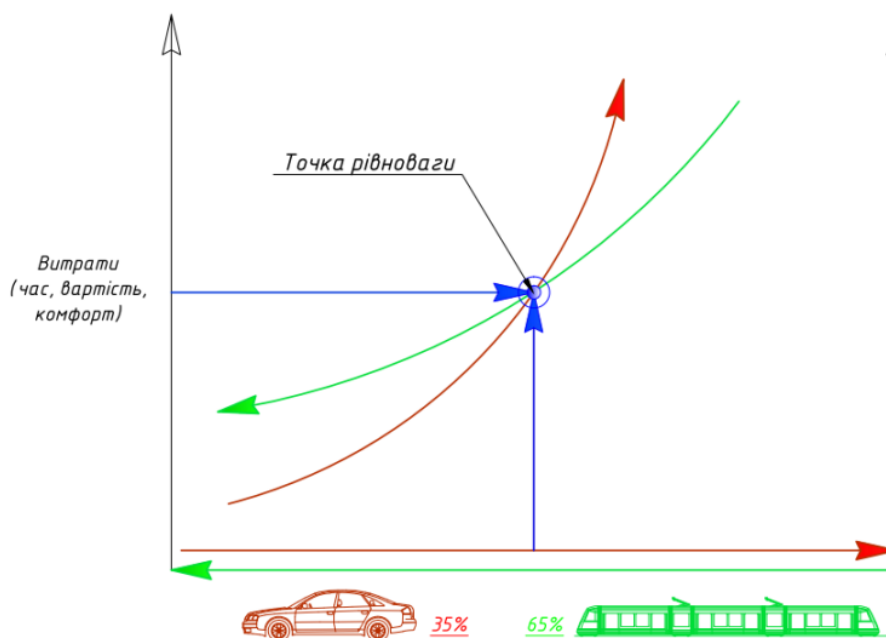
С того часу, як пройшла індустріалізація в світі та з'явилися перші двигуни спочатку парові, а потім й двигуни внутрішнього згорання. Зразу за цим й з'явився перший транспорт, замінив коней та кінні повозки.

Такий розвиток технологій та популяризація приватного транспорту, у середині 20 століття в Детройті, США, призвів до здешевлення автомобілів. Що спричинило масштабну автомобілізацію. Траси, які будували через центр міста за законом про допомогу в будівництві доріг. були розраховані на рух великої кількості машин, але жодним чином не для людей.



У 1956 році у Детройті демонтували трамвайні шляхи протяжністю в 850 кілометрів та замінені автобусами й маршрутками. Через жахливі умови в автобусах й маршрутках люди почали пересаджуватись навіть у найдешевші автомобілі, така ситуація присутня і в сучасній Україні. Потім у 60-ті роки фабрики почали переміщувати за межі міста, щоб обійти вимоги профсоюзів до підвищення зарплат, а також це допомагало знизити ризики у випадку страйку робітників. У ці ж часи збільшувалася конкуренція з боку європейських країн. Ці чинники, а також через те що в 1973 році арабські країни оголосили ембарго нафти країнам, які допомагали Ізраїлю у війні « Судного дня », що спричинило подорожчання нафти у 7 разів, що сильно вдарило по економіці США. І першим воно вдарило по Детройту, що спричинило соціальний колапс, масове безробіття й за останні 50 років його покинуло більше мільйона жителів, більше половини населення.

Це був прекрасний приклад автомобіле-центричного міста і підтвердження правила що «Неможливо задовольнити попит на дорожню інфраструктуру скільки б доріг не було б побудовано». Сучасним прикладом таких проблем є дослідження Transportation for America під назвою THE CONGESTION CON. В якому чітко продемонстровані дані в трьох основних критеріях Збільшення протяжності доріг, зростання населення та збільшення кількості заторів за 25 років з 1993 по 2017 у 100 найбільших містах США. Й виявилось, що загальний результат вийшов таким: населення зросло на 32%, протяжності доріг виросла на 42% й при цьому кількості заторів збільшилося на 144%. Щодо Детройта в якому населення зменшилося на 5 %, протяжності доріг виросла на 15%, кількості заторів все одно збільшилося на 45%. За даними дослідження на ці дороги було витрачено 500 мільярдів доларів та кожен рік по 5 мільярдів на експлуатацію, які були витрачені й витрачаються марно. Тому можна зробити такий висновок: будівництво нових доріг приведе лише до більшої автомобілізації (збільшення кількості авто на дорозі), що призводить до деградації громадського транспорту, збільшить кількість аварій на дорогах, а також призведе до соціальної напруги між пішоходами та водіями.



Щоб зменшити ці соціальні недоліки міста потрібно зменшити кількість машин в місті. Та збільшити кількість громадського транспорту.

Єдиним громадським транспортом в Чернігові, який може конкурувати з приватним транспортом є тролейбуси. Закупівля нових тролейбусів, покращення маршрутів та побудова нових приведе до покращення комфорту, зменшення вартості проїзду та зменшенню часу на дорогу. Але потрібно звернути увагу на автобуси й маршрутні таксі.

Маршрутки, за їх низький комфорт, високовартісний проїзд та створення великої кількості небезпечних аварійних ситуацій на дорозі, потрібно «вигнати» з міста, вони ідеально підходять для маршруту між містом і малими поселеннями. Автобуси, при покращенні комфорту, можуть стати прекрасним міжміським транспортом або ставити на маршрути з низьким пасажиропотоком.

Чернігів наразі не сильно потерпає від заторів чи інших транспортних проблем, але ці поради допоможуть заощадити гроші платників податків, мінімізувати наслідки помилок під час міського проектування та організації пасажиропотоків. Цей урбаністичний аналіз вже зробили інші країни, тож нам потрібно навчитися плідно використовувати їх досвід та інтенсивніше впроваджувати передові технології.

Список використаних джерел

1. Дослідження THE CONGESTION CON організації Transportation for America.
URL: <https://t4america.org/maps-tools/congestion-con/> (дата звернення 20.02.2022)
2. Вулиці та дороги населених пунктів. ДБН В 2.3-5 : 2018.
3. Детройт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 13.02.2022)
4. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DVycwO-n6xA> (дата звернення 19.02.2022)
5. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tejwRVYRny4&t=3s> (дата звернення 21.02.2022)
6. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vNSDPfeMcB0&t=8s>

Дубовик І. В., здобувач магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська Політехніка» (М. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕВАГИ НИЗЬКОПОВЕРХОВОЇ ЗАБУДОВИ ЖИТЛОВИХ РАЙОНІВ

Люди є соціальними тваринами, тому життя в ізоляції один від одного погано впливає на психіку. Але й перевантажені чималою кількістю людей міста тиснуть на людину, перетворюючи особистість на сіру масу міста.

Тому потрібно навчитися досягати балансу, зосередившись на забудові міської території будинками поверховістю і не більше шести поверхів.

Перевагами ж малоповерхової забудови є ефективне використання території на якому споруджується будова. За даними ДБН Б.2.2.-:2019 максимально допустимий відсоток забудови території будинками з поверховістю 9 і вище, які є звичним типом поверхів будинків по всій Україні, це – 30 % й споруджувати поряд будинок такої ж поверховості можна на відстані 20 метрів, а то й на відстані висоти будинку, що є вкрай не раціональним використанням території міста й провокує до спорудження масштабних парковок й зелених зон, які ніяк не використовуються.

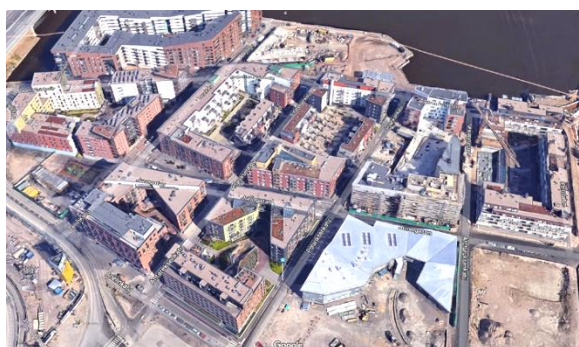
Таким жахливим прикладом планування міста є новий район під Санкт-Петербургом, що розрахований на 300 тис. населення. Так званий «Спальний район», який швидко втрачає свою привабливість. Спочатку все йде добре, жителі купують квартири, малий бізнес викупує або орендує перші поверхи та створює інфраструктуру в цьому районі. Парковками провокується автомобілізація, що не дозволяє розвинути громадському транспорту. Люди без машин, хоч і з достатком, починають продавати ці квартири людям з меншим достатком і меншою купівельною спроможністю. Одночасно з цим малі підприємці починають розуміти, що люди в таких районах не хочуть багато ходити по вулиці, тому намагаються позбутися квартири в таких районах. Це все перетворює їх на «Гетто». Що стає проблемою для всього міста та створює соціальну напругу в цьому мікрорайоні, що ще більше ізолює його від іншої частини міста створюючи осередок бандитизму й злиднів. Навіть при нашій забудові у 9 поверхів люди не завжди знають, з ким живуть поряд, що руйнує соціальні зв'язки між жителями, що зменшує безпеку будинку.



З іншого боку можна більш плідно підійти до планування сельбищної зони, як масового явища, наприклад, у вигляді «Американської мрії». Це так названа субурбія: приватні будинки з гаражем для машини, де кожна сім'я має мінімум одну машину, що провокує масову автомобілізацію населення, спричинює масові затори коли всі ці машини починають майже одночасно пересуватись до центру міста, де зазвичай розташовані робочі місця. Ці райони займають досить велику площу. Їх складно забезпечити громадським транспортом, бо це не вигідно ніякому перевізнику.



Таким чином, для території України ідеальним буде щось середнє між вище описаними варіантами. Тобто квартальна забудова: невисокі будинки висотою 5-6 поверхів, що дозволить одночасно виконувати всі умови сучасного благоустрою. Яскравим прикладом є досить близька до України країна – Фінляндія. В її столиці Гельсінкі (район Яткясаари) домінують, в основному, чотири-шестиповерхові будівлі, через що відразу після закінчення забудови вдається провести трамвайну колію та вирішити питання пасажиропотоку в так званих «спальних районів» густонаселеного міста. Це покращує взаємовідносини між мешканцями будинку та їх безпекові характеристики. В таких районах приємно ходити пішки, розвивається малий бізнес, що покращує соціально-економічний стан всього району, удосконалюється логістика, урізноманітнюються форми громадського транспортування, зменшується кількість приватного транспорту, що в свою чергу мінімізує кількість ДТП і, як наслідок, соціальну напруженість.





Використана література

1. Планування та забудова території. ДБН Б.2.2:2019.
2. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DVycwO-n6xA> (дата звернення 26.01.2022)
3. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7QKEeuWKbTw> (дата звернення 17.01.2022)
4. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NwulRaH6Tn0> (дата звернення 19.01.2022)

Захаренко Е. С., здобувачка вищої освіти 4 курс, група 101-216-02

Науковий керівник – **Бондар Н. О.**, к. і. н., доцент

Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

СОЦІОГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Для будь-якого суспільства характерні цілісність та стійкість, здатність до самовідтворення та саморегуляції, певний рівень культури. Будь-яке сучасне суспільство характеризують як постіндустріальне. У такому суспільстві у сфері послуг зайнято не менше 50% працюючого населення, а виробництво товарів набагато перевищує власні потреби. В постіндустріальному суспільстві основним механізмом, що регулює усі сфери життя, є ринок. У такому соціумі домінує раціоналізм, критицизм та індивідуалізм. Велику роль відіграють наукові дослідження та освіта. Соціальні зв'язки є дуже складними, а відносини між людьми регулюються на основі контрактів, договорів і законів. Головною ознакою соціальної диференціації є не власність, а володіння інформацією та контроль над нею. Постіндустріальне суспільство називають ще інформаційним, для нього є характерним виникнення нових систем телекомунікацій та освіти. Українське суспільство сьогодні знаходиться у стані трансформації, на стадії переходу від індустріального суспільства до інформаційного. Будь-яка соціальна трансформація — це процес глибоких соціальних змін.

Основу соціального суспільства становить населення, яке пов'язане чи було пов'язане насамперед з державною формою власності. Основна його частина перебуває на межі бідності, ставлячи за мету лише фізіологічне виживання. Багато цих людей перебувають у стані глибокої соціальної деградації, соціальної маргінальності й не сподіваються на краще. Тривожність такого становища полягає в тому, що саме з цих верств, категорій населення, більшість з яких перебувають на межі малозабезпеченості, бідності, і має формуватися середній клас. Особливо яскраво зазначені деформації, суперечності простежуються на прикладі поділу споживчого ринку на два типи (рівні, сектори), ціни в яких істотно різняться.

Один — для першої категорії населення з практично необмеженою платоспроможністю, які відвідують «свої», дорогі магазини, заклади культури та обслуговування, мають особистий транспорт, на яких працює розгалужена інфраструктура, засобом платежу яких є переважно вільно конвертована валюта. Другий — для переважної більшості населення з невисоким рівнем достатку, низькою

купівельною спроможністю, яке змушене обмежуватися лише товарами найпершої необхідності

Викликає занепокоєння, що такий поділ соціальної структури українського суспільства поглиблюється. Він охоплює не лише сферу споживчого ринку, а й усі основні напрямки суспільної життєдіяльності, зокрема систему ціннісно-нормативних регуляторів діяльності й поведінки зазначених двох верств, категорій населення. Сформувалися дві системи соціального світогляду, які перебувають у стані конфлікту, що поглиблюється.

Це призводить до звуження сфери соціокомунікації, спілкування зазначених категорій населення, які реалізують свій життєвий потенціал і соціальний вектор у двох діаметрально протилежних соціальних просторах і вимірах. І хоча, на думку вчених, таке відокремлення життєвих вдач і сфер життя, відсутність безпосередніх контактів, безумовно, сприяють послабленню соціального напруження і є деякою "хитрістю" соціуму, нібито інстинктом самозбереження, що запобігає концентрації руйнівної соціальної енергії, таке становище довго існувати не може. У ньому закладена соціальна небезпека великої потенційної вибухової сили.

Особливо небезпечними для посилення негативної логіки соціальної динаміки суспільства є поглиблення тенденції поляризації доходів і розшарування населення. Збільшується кількість людей, які із середньо і порівняно забезпечених переходять у розряд незаможних, а відтак потребують соціального захисту. Серед них значна частина мають низькі доходи й досягли межі абсолютної бідності, що передбачає задоволення лише фізіологічних потреб, а не сприяє вирішенню демографічної та кадрової проблем.

Ще однією серйозною проблемою є розходження у поглядах серед населення України щодо культурно-цивілізаційної приналежності. За визначенням Р. Хантінгтона, Україна належить до так званих «розколотих» цивілізацій, бо знаходиться на перехресті трьох світів: західно-європейського, євразійського та ісламського. Звідси, одна частина населення (Захід і Центр України) тяжіє до західно-європейських цінностей і бачить Україну у складі Євросоюзу; інша (переважно населення Сходу держави) бачить пріоритетними цінності східно-слов'янських країн. В умовах сьогодення український соціум зіткнувся з проблемою невідповідності своїх бачень світу та реальності. Тому, найперше, що нам потрібно зробити на шляху до національного відродження та самоствердження — це відновити природний зв'язок із дійсністю. Українці мають засвоїти нову філософію — філософію актуальності. Потрібно навчитися розв'язувати проблеми, які постають тут і зараз. Ми повинні навчитися досягати своїх цілей у кожен конкретний момент, а не зациклюватися на абстрактних суперечностях. Лише конструктивно мисляча особистість може само реалізуватися в соціумі. А якщо успішна людина — успішне суспільство

Отже, українське суспільство сьогодні переживає сьогодні дуже складний період. Його сучасний стан свідчить про недостатню ефективність державних реформ та слабкість громадянського суспільства. Найгостріші проблеми українського соціуму охоплюють:

- корупцію
- тінізацію економіки
- низький рівень доходів, невідповідність сучасним світовим соціальним стандартам
- депопуляцію населення, зростання кількості людей похилого віку
- несформованість середнього класу як основного важеля розвитку суспільства - великий обсяг трудової міграції за кордон
- несформованість у значної частини українців соціально-конструктивного мислення.

Сьогодні українське суспільство стоїть перед історичним вибором щодо варіантів свого подальшого майбутнього

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.

2. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі //Сучасне суспільство. – 2014. – №. 1. – С. 15-28.
3. Воронянський О. В. Масова соціальна комунікація як процес реалізації влади над суспільством //Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №. 21, вип. 23 (2). – С. 63-68.
4. Voronyanskyi O. Суверенітет: проблема суб'єктності //Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.
5. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.

Зеленкова К. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ФАМ-201
Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ТРАДИЦІЇ ІКОНОПISУ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Іконопис – релігійне мистецтво, що полягає у творенні ікон. Термін «ікона», що у перекладі з грецької у мистецтвознавстві означають мальоване фарбами, викладене мозаїкою, складене у вигляді скляного вітража, різьблене на дереві або камені чи відлите з металу у вигляді невисокого барельєфа зображення святих, апостолів, пророків і канонізованих православних та католицьких церквами святих. Впродовж багатьох віків живопис візантійського, православного світу, а також і древньоруський живопис, приносив людям незвичайно яскраві духовні істини християнства, повністю втілюючи їх в образи. І саме в глибокому розкритті цих істин древньоруський живопис набував незвичайну, неповторну красу [1].

Ікона виникла до зародження давньоруської культури й одержала широке поширення у всіх православних країнах. На Русі ж ікони з'явилися в результаті місіонерської діяльності візантійської церкви в той період, коли значення церковного мистецтва сприймалося з особливою силою. На розвиток руського церковного мистецтва найсильніше вплинуло те, що Русь прийняла християнство саме в епоху розквіту духовного життя в самій Візантії. Саме у Візантії у цей період процвітало церковне мистецтво, і саме в цей період Київська Русь одержала серед інших ікон, як зразок православного мистецтва, неперевершений шедевр – ікону Богоматері, названу згодом Владимирською.

Слід сказати, що поклоніння іконам існувало на Русі не завжди. Були часи, коли в християнстві йшли запеклі суперечки, чи потрібні ікони або чи слід відкинути їх як пережиток язичницького минулого. Деякі великі діячі християнської церкви рішуче виступали проти шанування ікон, посилаючись при цьому на біблійну заповідь, що вимагала від віруючих «не робити собі кумира, що на небі вгорі» [2]. Але у зв'язку з тим, що язичницька Русь до моменту прийняття християнства вже мала високорозвинену художню культуру, це виявилось сприятливою передумовою до освоєння візантійської спадщини і сприяло співпраці руських і візантійських майстрів.

Київська Русь запозичила як техніку, так і стиль, та й навіть самих іконописців-мозаїцистів з Царгороду або з підлеглих йому шкіл іконографії. Зберігаючи традицію візантійської іконографії, Русь все ж таки незабаром виробила свій стиль, свою версію загальнодомінуючої візантійської традиції [3]. Тут переважає дещо лагідніше зображення облич, світліший, легкий колорит та майстерне накладання золота на тлі ікон, ареоли та прикраси риз, особливо Ісуса Христа та Богородиці. Ця техніка називається асист, коли делікатні прошари золота накладаються на ризи [4].

Велику увагу тут звертали на поступове накладання прозорих шарів кольорів та їх делікатне злиття – техніка «плаву». При цьому не відкидалися рішучі лінії традиційних композицій. Найславетніший іконограф доби Київської Русі – Алімпій, монах Києво-Печерської Лаври, який творив наприкінці XI – на початку XII ст. Нестор Літописець подає, що він вчився у греків, а відтак став самостійним та оригінальним іконографом. Його вважають автором розпису найбільшої частини Собору Успення Богородиці в Печерській лаврі. Київська школа виховала ще багато інших, анонімних, іконографів, які

створили численні шедеври в самому Києві та інших осередках Київської Русі. Іконописці з усієї Київської держави навчалися й проходили стажування у столиці, а також запрошували майстрів до себе [4].



Володимирська ікона Божої Матері. XII ст.

Ікона як зображення світу не прагнула до зовнішнього, формального реалізму. Навпаки, вона підкреслювала відстань й різницю між вищим світом й земним буттям. Тому ікона тяжіла до умовних форм, до подолання тілесності персонажів й об'ємності оточуючих їх предметів. Давні майстри дотримувалися суворого іконописного канону. Його поява пов'язана з переказами про те, що перші ікони або з'явилися самі по собі («Спас Нерукотворний»), або були написані художниками, які особисто знали чи пам'ятали святих (за повір'ям, ікона Володимирської Божої Матері була написана євангелістом Лукою). Отже, православна церква ніколи не допускала писання ікон за уявою чи з натури. Іконописні зображення створювалися за певними суворими правилами. Умовність письма мала чітко відмежовувати божественний світ від земного і підкреслювати в ликах Ісуса Христа, Божої Матері та святих їхню неземну сутність. Для цього фігури зображувалися плоскими й нерухомими, були неможливими будь-які часові прояви (пора року чи доби). Умовний золотий фон ікон символізував божественне. Щоб чітко дотримуватися канону, іконописці користувались як зразком візантійськими іконами або словесним описом кожного іконописного сюжету [5].

Ікони писалися на дошках: у Візантії – на важких кипарисових, на Русі – на соснових або липових. Дерево було на Русі дешевим і доступним матеріалом. Зверху дошку покривали левкасом (від грецької «леукос» – «білий») – крейдовим ґрунтом. Потім наносили контури малюнка, на якому писали фарбами. Ячний жовток був у іконописців засобом розтирки фарб, саме тому вони були стійкими й яскравими. Зверху ікону покривали оліфою (від грецької «оліефа» – мазь», «олія») – речовина на основі олії, що утворює плівку. Ця плівка захищала живопис від вологи й пошкоджень. У давні часи оліфою користувались замість лаку [6]. Проте ні давньоруські, ні візантійські майстри навіть не уявляли що олифа має дуже підступну властивість: з часом (приблизно через 70 – 100 років) вона темніє. І колись яскраві, життєрадісні кольори ікони стають тьмяними, закриваючи живопис чорною завісою.

Отже, можна зазначити, що іконописні зображення Київської Русі створювалися за визначеними суворими правилами. Щоб чітко слідувати канону – давньоруські майстри користувалися у якості зразків візантійськими іконами або словесним описом кожного іконописного сюжету. Ікони, які були виконані київськими майстрами не збереглися, але літописи свідчать, що ці роботи вивозили в різні міста Київської Русі, де вони слугували канонічним зразком для інших іконописців.

Список використаних джерел

1. Степовик Д. В. Іконотворчість та українське ікономалярство: енциклопедія історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Ikonotvorchist>
2. Корені давньоруського іконопису. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10776/>
3. Традиції іконописання в Київській Русі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.stud24.ru/culture/tradic-konopisannya-v-kivskj-rus/23455-67995-page1.html>
4. Мистецтво іконопису та церковна архітектура на Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10196/>
5. Художня культура України від найдавніших часів до кінця XVI ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://subject.com.ua/textbook/art/10klas/8.html>
6. Давньоруська ікона. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Davnorus-ka_ikona

Зройчиков Д. В., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
першого року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ТЕХНІКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Феномен технізації суспільства виник ще в античності. Відтак і поняття «техніка» бере свій початок від грецького слова «техне», що означає мистецтво, уміння, майстерність, митецьку діяльність. Скоріше за все, малось на увазі – мистецтво виробництва речей, що втілює знання, яке відображає, наслідує природу і виступає як зразок для розуміння мінливого природного буття. В умовах сьогодення зміст поняття «техніка» надзвичайно розширився й ускладнився, тому надати йому адекватне визначення стало складною справою.

Відповідно до вітчизняного філософського енциклопедичного словника терміном «техніка» позначається як система штучних органів діяльності суспільства, що розвивається за допомогою історичного процесу в природному матеріалі трудових функцій, навичок, досвіду і знань шляхом пізнання і використання сил і закономірностей природи [1]. Техніка разом з людьми, які створюють її і приводять у дію, складають частину продуктивних сил суспільства і є показником тих суспільних відносин, які називаються працею, що, в свою чергу, складає матеріальний базис кожної суспільної формації.

Наразі задоволення потреб людини, з її готовністю творити та розкривати себе, набуває все більш реалістичних можливостей. Для розкриття потенціалу людини та забезпечення, як особистих, так і загальнолюдських потреб слугують наукові знання, технічні та технологічні можливості соціуму.

Доступність до новітніх технологій, розширені можливості щодо знаходження та опанування потрібних для творення знань впливає на швидкість отримання певних результатів творчості людини. Результати творчості (заново створені предмети, технології тощо), за наявності корисності, слугують підґрунтям для подальшого розвитку техніки й пришвидшують її розвиток в заданому напрямі.

У процесах творення людство використовує природні елементи, яким задає форму та функціонал нових можливостей, по суті створюючи нові (штучні) та багатофункціональні предмети, що набувають поширення, замінюючи природні з меншою функціональністю. Окрім новизни та зручності використання через свою універсальність та багатофункціональність предмети творення, також набувають поширення як данина моді.

Тож, в сучасному світі техніко-технологічні процеси не можуть не зазнати кардинальних змін. Найсуттєвішою із них є створення штучного інтелекту. Ці системи, наразі, динамічно розвиваються й активно стимулюються різноманітними науковими закладами у світі, а потенціал майбутніх розробок навіть важко уявити. Тому, якщо штучний інтелект зможе отримувати та обробляти той самий масив даних, що і людина, але з більшою швидкістю, а обладнання буде доступним для впровадження, людину неодмінно буде замінено на штучний інтелект.

Тож, можна погодитись із авторами наступного тлумачення перспектив техніко-технологічного освоєння світу: «В епоху господства так называемых высоких технологий в современном глобальном мире концепт «телесность субъекта искусственного интеллекта» может быть продуктивно соотнесён с практическим применением ИИ в виде осмысленного поиска информации в ИНТЕРНЕТ. К примеру, телесностью субъекта ИИ можно считать некий сайт, на котором осуществляется поиск информации (запросы выполняют роль сигналов, раздражителей, ответы – реакций). Такое понимание открывает реальную перспективу для углублённого интегративного проникновения научной мысли в содержание эволюции субъекта ИИ и всевозможные формы его телесности» [2, с. 101], де «ИИ» – у перекладі з російської мови – штучний інтелект.

Стрімкий розвиток технічного прогресу широким спектром впливає й на культуру відносин між технікою та людиною. Якщо на початку розвитку техніка слугувала більшим

чином людині, то наразі ролі в системі «людина – машина – навколишнє середовище» змінилися: людина обслуговує техніку, а в певних галузях діяльності вже не може без неї обходитися та перебувати у навколишньому (штучно створеному) середовищі. Техніка постає помічником людини та водночас може відігравати провідну роль як в соціальному, так і технічному розвитку людства.

Через відсутність чи недостатність належної оцінки з боку влади і громадських організацій різних країн наслідків інтенсивного розвитку високих технологій у ХХІ сторіччі та його впливу на людину й навколишній (природний і соціальний) світ може порушити гомеостаз. Чітко не прописані правила безпекового режиму, актуальні проблеми діалектики співіснування матеріального та ідеального у людському бутті може породжувати сумнівність в перспективності науково-технічного прогресу щодо незворотності змін у природі і можливості подальшого існування людини у природному середовищі.

Дослідження техніко-технологічного розвитку у сучасному постіндустріальному суспільстві є нагальним завданням для технічних та соціальних науковців. Складність і неоднозначність цього феномену та непрогнозованість наслідків взаємодії людини і машини не може не впливати на соціум. Тож, техніка у глобальному світі потребує першочергової уваги людства, ретельного контролю громадськості задля встановлення безпечного та комфортного життя, подальшого існування людини розумної (як біологічного виду) в навколишньому (природному) середовищі.

Список використаних джерел

1. Філософський енциклопедичний словник / Ред. Шинкарук В. І. та інші (2002) Київ : Абрис. 742 с.
2. Хамитов Н. В., Киселица С. В., Деркач О. Л. (2017). Проблема телесности субъекта искусственного интеллекта в контексте теории эволюции естественного и искусственного интеллекта // *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Чернігів : ЧНТУ. № 2(10). С. 95-102. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/121155 (дата звернення 10 квітня 2022)

Єрмоленко М. В., здобувач магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселица С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АВАНГАРДНА АРХІТЕКТУРА СУЧАСНОСТІ: МИСТЕЦТВО ЧИ РЕЗУЛЬТАТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ?

ХХ століття принесло революційні зміни в багато сфер людської діяльності. Зміна парадигм в науці, неймовірне прискорення технічного прогресу, ламання традиційних цінностей і уявлень про світ неминуче відбилися в художній сфері, а також у характері організації доквілля. Відродилося уявлення про архітектуру як простір синтезу мистецтв, де монументальний живопис, скульптура, предметний дизайн стають продовженням спільного проектного задуму [1].

Авангард – це яскравий, зухвалий стиль у живописі, архітектурі, моді, літературі та музиці. Це стало знаком революційних устремлінь молоді ХХ століття. У наш час під авангардом розуміється все, що протистоїть класиці та традиційному мисленню. Авангард став культурно-естетичним викликом, який претендує створення нового мистецтва. Сама назва «авангард» (у перекладі з французької – «що йде попереду» або «передовий загін»), підкреслює сучасність стилю, новизну ідей і прагнення завжди залишатися в моді [2].

Сьогодні найавангарднішим містом Європи вважається Роттердам. Його мешканці щодня мають можливість дивитися на архітектурні творіння, що ширяють у повітрі. А в Музеї Бойманса-ван-Бенінгена зібрано більшість творів авангардного мистецтва. Твори зарубіжних майстрів амстердамської школи перевершують у плані індивідуальності спорудження радянських авторів, проте слід враховувати важкі умови, у яких працювали наші творці. Простота та утилітаризм форм при повній відсутності декору – одна з особливостей цієї стильової течії.

Зокрема, на північному заході Франції в містечку Алансон спроектовано новий оригінальний будинок. Завдяки своїй унікальній авангардній архітектурі об'єкт став

відмітною карткою всього регіону. За формою він схожий на два з'єднані під кутом гігантські барабани, а колір зовнішньої обробки має синюватий відтінок [3].

Проте можна відзначити явні паралелі у методах художнього авангарду та сучасної проектної творчості. Завдяки новим технологіям архітектори та дизайнери здобули досі небачену свободу формоутворення, а під впливом революційних наукових теорій вони по-новому стали дивитися на простір, людину та її взаємодію зі світом.

Відповідно до Зігфріда Гідіона, характер роботи з простором у модерністській архітектурі натхненний принципами кубізму, футуризму, супрематизму та неопластицизму. Художник-авангардист вже не копіює навколишню дійсність, натомість він «знаходить форму вираження для почуттів, які живуть усередині нас».

Ле Корбюзьє, автор «П'яти відправних точок архітектури», який заклав основи модерністської мови форм, писав у 1925 році: «простору, відстані та форми, внутрішні форми, рух усередині будівлі та зовнішні форми, простори поза будівлею – кількості, вага, відстані, атмосфера – ось компоненти, з допомогою яких ми творимо». Основне значення простору та чистої форми, на противагу «стилям», наголошується і в текстах радянських архітекторів-авангардистів. «Простір, а не камінь – матеріал архітектури» – зазначав Микола Ладовський, основоположник руху раціоналістів.

Динамічне зіставлення геометричних структур, що організують поле сприйняття, є також основою супрематизму. Архітектони Казимира Малевича є кроком до проектної творчості, вихід супрематичних композицій у реальний простір. Так само і проуни Ель Лисицького отримали закономірний розвиток як у його проекті горизонтальних хмарочосів, так і в архітектурі пізньорадянського модернізму [1]. «Виявляючи конструкцію форми або картини, я можу вчинити за моїм уявленням про цю конструкцію форми, тобто упереджено, або помітивши та виявивши закон її органічного розвитку; отже, і виявлення конструкції форми буде упереджене: канон, або органічне: закон», писав Філонов у своїй статті «Канон і закон». Це розуміння формоутворення співзвучне ідеям архітекторів Хуго Херінга та Френка Ллойда Райта, основоположників органічного методу в архітектурі та дизайні.

«Основне рішення плану, яким ми надихаємося при створенні наших творінь, ми отримуємо не зі світу геометрії, а зі світу органічної природи», – зазначав Херінг у своїй програмній статті «Шлях до форми». Протестуючи проти абстрактних конструктивістських композицій, він зазначав, що «нав'язувати речам форму геометричних постатей – отже, їх знеособлювати, значить їх механізувати».

Райт, будучи учнем Луїса Саллівена, найяскравішого представника чиказької архітектурної школи та автора тези «форма слідує за функцією», розвивав його ідеї в органічному ключі: «Якщо форма справді слідує функції, ...то потрібно зовсім відкинути геть те, що насильно нав'язується стійково-балковою системою... Форма та функція починаються в єдності, отже, призначення та композиція будівлі стають єдиними... Цей новий інтегральний цілісний підхід – «зсередини назовні».

Полемізуючи з відомим гаслом Ле Корбюзьє, Райт стверджував: «Будинок – це машина для житла, але тільки в тому сенсі, в якому серці – це нагнітальний насос... Архітектура починається там, де вичерпується визначення будинку».

Повною протилежністю поглядам представників органічної архітектури була концепція Людвіга Міс ван дер Рое, яку той розвивав з часів викладання в Баухаузі: «Ясна конструкція є основою вільного плану. Те, що не має ясної структури, нас взагалі не цікавить... Якщо ви спочатку розроблятимете план і внутрішні простори, все застопориться і неможливо створити ясну конструкцію». Міс ван дер Рое говорив про те, що потрібно «перевернути» гасло Саллівена «форми йдуть за функцією» і створити «практичний та економічний простір, якому можна надати різні функції».

Говорячи про перспективи подальшого розвитку архітектури та інших мистецтв, а також про еволюцію дизайну, чия методологія стає все більш всеохопною, слід зазначити таке. З одного боку, принцип «виходу зі звичного кола зручностей», характерний для авангардного мистецтва, поширився і на значну частину архітектурних та дизайнерських

об'єктів, чия функція пов'язана із приверненням уваги людей до тих чи інших життєвих питань (яскравий приклад – музеї та виставкові будівлі з проєктів архітекторів-деконструктивістів). З іншого боку, органічний принцип «вироснування» твори мистецтва (як у площині картини, і у просторі природного чи міського ландшафту) з урахуванням різноманітних чинників дедалі більше співвідноситься з концепцією самоорганізації та еволюції складних систем, характерної сучасної наукової парадигми.

Таким чином, ці дві методологічні стратегії чудово вживаються в сучасному арт-просторі і доповнюють одна одну, але все гостріше ставиться інше питання – про етичну складову мистецтва та її здатність стимулювати духовне зростання людини, еволюцію її свідомості. Характер художніх висловлювань часто є сумнівним і часом зав'язаний на комерційній складовій. Мистецтво (як архітектура, так і дизайн) не повинно ставати предметом споживання, його мета – через розширення меж сприйняття дійсності сприяти досягненню людиною нових рівнів гармонії із самим собою, суспільством та природою. І тут органічний метод стає кращим, особливо, із застосуванням принципу співучасті різних людей та спільнот у процесі створення художнього твору та організації довкілля.

Тож, архітектурне мистецтво – це саме те, що об'єднуватиме людей у світі, де релігійні та філософські концепції зазнають краху, зіткнувшись з можливостями сучасної науки і техніки, що перевершують будь-яку уяву, в світі, де традиційні соціальні та економічні інститути втрачають будь-яку довіру, а роз'єднаність і відчуженість людей досягають межі. Через спільну творчість, примножену за допомогою інформаційних технологій, буде подолано розділяючі нас уявні межі, яким досі надається надмірне значення.

Список використаних джерел

1. Лобанов Е. Переосмысление авангарда. Современные поиски в архитектуре и дизайне [Електронний ресурс] / Евгений Лобанов – Режим доступу до ресурсу: https://www.designspb.ru/news/articles/rethinking_avant_garde/ (дата звернення 19.02.2022)
2. Авангард: искусство стиля в интерьере и архитектуре [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://trendsdesign.ru/interiorstyles/historic/avangard/buntarstvo-v-interere.html> (дата звернення 29.01.2022)
3. Авангард в архитектуре [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.archidizain.ru/2014/08/blog-post.html> (дата звернення 29.01.2022)

Єршова Ж. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201

Науковий керівник – **Гаценко І. О.**, к. філ. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВАЖЛИВІСТЬ СУСПІЛЬНОГО ДІАЛОГУ ТА ПОРОЗУМІННЯ

Питання суспільного діалогу та порозуміння є безсумнівно актуальним з огляду на постійне обговорення, адже пов'язане з постійними внутрішніми суперечностями, що цікаві для дослідження. Наукову та життєву привабливість цього питання випробували на собі науковці всіх часів – від провідних філософських авторитетів до сучасних молодих дослідників.

У словникових виданнях діалог представлений формально – як розмова двох осіб, але, на нашу думку, діалог – це розмова на рівних! Унікальність кожної людини постає саме в діалозі, адже він вважається особливою формою взаємодії між суб'єктами спілкування, а також дає можливість розкритися та подолати внутрішній дискомфорт. Як говорив Бахтін: «Спілкуючись з іншими людьми, людина неминуче має навчитися спілкуватися із собою» [2]. Отже, слід зазначити, що людина розкривається лише шляхом спілкування, тому що діалог – це роздуми, бесіда, розуміння та згода.

Р. Гром'як виділяє такі ознаки діалогу:

1. Діалог – це один із типів організації усного мовлення, який за своєю формою є розмовою двох осіб. Головною метою виникнення діалогу має бути усвідомлення опозиції «Я – Ти» на тлі «інших».

2. Людина – суб'єкт звернення.

3. Людина розкривається лише шляхом спілкування з нею.

4. Спілкування – полімодальне: воно реалізується в непередбачуваних процесах: «Спілкування як форма міжсуб'єктної взаємодії вільних і унікальних істот, не замінних жодними досконалими технічними пристроями, ні навіть іншими людьми, виявляється необхідним у матеріальній практиці тоді, коли спільна дія не має алгоритму та вимагає принципової рівності всіх його учасників» [3, с. 204].

5. Розкрити та зрозуміти людину можна лише у напруженому зверненні; не можна досягнути її за допомогою нейтрального аналізу.

Зазначені ознаки вважаються достатньою основою для класифікації діалогу як складного або навіть надскладного об'єкта дослідження.

К. Серажим розрізняє монологічні та діалогічні тексти, вважаючи, що специфіка останніх полягає у тому, що в діалозі беруть участь кілька комунікантів, де у кожного є свої комунікаційна програма, тактика і стратегія комунікації. У кожного з них народжується свій концепт, з'являється свій мотив породження діалогу. Якщо вони не можуть або не хочуть зрозуміти значення та ідею тексту співрозмовника, то комуніканти створюють паралельні тексти.

Відповідно метою діалогу стає саме набуття спільності учасників, їхнє якісне зростання: «У результаті спілкування відбувається не обмін ідеями чи речами, а перетворення стану кожного партнера на їхнє спільне надбання. Спілкування породжує спільність, а обмін зберігає особисті позиції учасників» [5, с. 2].

Л. М. Баткін зауважує, що результатом діалогу стає синтез двох позицій, що не знімає протиріччя тези та антитези : «...Синтез, оскільки він дійсно передбачає якийсь новий кут зору, звучить як ще один голос» [1].

Розуміння в діалозі – складний, багатосторонній та динамічний процес. На нашу думку, зрозуміти зміст висловлювання – це значить пізнати думки, почуття, волю іншої людини, зробити для себе певні висновки та відштовхуватися відповідно від них.

Характеризуючи процес взаєморозуміння, слід зазначити, що воно будується на таких принципах, як спілкування, подібні інтереси та гуманізм. Але слід сказати, що розуміння у деяких ситуаціях може і не відбутися, що призводить до нерозуміння між суб'єктами діалогу.

В. Гумбольдт говорив: «Люди розуміють один одного не тому, що передають співрозмовнику знаки предметів..., а тому, що взаємно торкаються одне одного в ланцюгу чуттєвих уявлень і початків внутрішніх понять... завдяки чому у кожного спалахують у свідомості відповідні, але не тотожні сенси» [4].

Отже, слід сказати, що тільки у спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається і «людина в людині», як для інших, так і для себе самого. Метою діалогу є обмін сутнісними сенсами його учасників; досягнення порозуміння, адже дійти взаєморозуміння можна лише за допомогою діалогу, без якого неможливе нормальне співіснування людей ні в суспільстві, ні в сім'ї. Якщо слухач за словами того, хто говорить, зможе бачити рівну йому особистість, почує його голос як позицію (з якою він може бути і не зовсім згоден), якщо вони сперечаються на рівних, один одного запитують і один одному відповідають, то можна стверджувати, що діалог відбувся, що слухач зрозумів ідею, думку, бажання, прагнення того, хто говорить. Діалог є основним способом досягнення порозуміння у міжособистісному спілкуванні, що вказує на важливість не тільки вміння висловити свою думку, але й на вміння вислухати та зрозуміти іншого.

Список використаних джерел

1. Баткин Л. М. Тип культуры как историческая целостность (Методологические записки в связи с Итальянским Возрождением). *Вопросы философии*. 1969. № 9. с. 99-109.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М., 1986. С. 434.
3. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. К. : “Академія”, 1997. 752 с.
4. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. М., 2000. С. 165.

Карповець В. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ЦГЮ-201
Науковий керівник – **Гаценко І. О.**, к.філ.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОВА І МОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Питання про роль мови та мовлення у професійній діяльності юриста є актуальним сьогодні. По-перше, мова є важливим елементом у формуванні професійної компетентності юриста, по-друге, мова та мовлення тісно пов'язані з практичною діяльністю юристів, по-третє, у сучасному суспільстві юристи часто беруть участь у різних семінарах, самітах, тренінгах як спікери, тому важливо, щоб працівники юридичної сфери володіли знаннями норм і правил усного мовлення на високому рівні.

Юрист, незалежно від напрямку своєї професійної діяльності, є комунікатором та оратором, мова є його основним інструментом, який він часто використовує у своїй роботі. Водночас мова може виступати і носієм інформації, і засобом впливу. Є декілька різновидів мовленнєвого впливу: вплив людини на одну особу, на групу осіб або на аудиторію.

Юрист найчастіше працює з визначеним колом осіб: потерпілі, свідки, підозрювані, підсудні чи обвинувачені, тому найкраще комунікативна особливість мови виражається під час впливу юриста саме на зазначених осіб. Одна й та ж фраза чи слова можуть нести в собі різне смислове забарвлення, що зумовлено конкретною обставиною та формою сказаного: шепіт або крик, прохання чи наказ, інтонація та тембр [1, с. 184].

Юрист-професіонал під час вирішення конкретних справ завжди повинен орієнтуватися на норми права, щоб знайти справедливе рішення. Однак для досягнення професіоналізму юристу необхідно володіти усним і писемним мовленням на високому рівні, адже його мова повинна забезпечувати чіткість суджень та обґрунтувань, точність визначень і правильне розуміння думок.

Мова має здатність підвищувати ефективність професійної діяльності юриста, виводячи її за межі певної юридичної ситуації та досягнення суто юридичного результату: юрист підіймається до осмисленого прагнення досягнення більш повного, суспільно важливого результату та намагається відобразити суттєві особливості функціонування права в сучасному суспільстві [2, с. 108].

Однією з особливостей мови юриста є використання юридичної термінології, спеціальних конструкцій, норм права та інших мовленнєвих способів вираження думки. Юридична мова є базисом комунікації юриста, основною метою якої є доведення до визначеного кола осіб змісту та значення правової інформації. Юрист під час своєї практичної діяльності має пояснити потерпілому чи підозрюваному суть певної норми права простими словами.

Однією з переваг для юриста є знання іноземних мов, а саме англійської. Ця мова є міжнародною, тому, якщо працівник юридичної сфери володітиме нею, він зможе вільно спілкуватися з іноземними колегами чи клієнтами, матиме можливість розвивати свої знання та практичні навички за кордоном, зможе брати участь в іноземних тренінгах чи самітах. Знання англійської мови допоможе юристові підвищити імідж та працювати не тільки з українськомовними громадянами, але й з іноземцями.

Отже, мова та мовлення посідають важливе місце у професійній діяльності юриста. Мова є основою комунікації юриста, адже працівнику юридичної сфери необхідно постійно спілкуватися з потерпілими чи обвинуваченими, пояснювати зміст певних правових норм простими словами. Важливим є знання декількох мов, адже, володіючи іноземними мовами, юрист матиме більше можливостей для розвитку своїх практичних навичок.

Список використаних джерел

1. Чечель А. О. Комунікативна роль мови в діяльності юриста. *Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару «Мова і право»*. Дніпро, 2019. С. 183-184.
 2. Безуглий Я. С. Мова в діяльності юриста. *Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару «Мова і право»*. Дніпро, 2019. С. 108-109.
-

Кизименко Д. І., здобувач вищої освіти 4 курс, група 133тс-19б-01 (31 ТС)
Науковий керівник – **Воронянський О. В.**, к. і. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У контексті адміністративної реформи дослідження правових засад децентралізації влади не перестає бути актуальним. Оскільки основне призначення влади це задоволення публічних потреб людей через створювані владою органи установи підприємства й організації а головним критерієм ефективності діяльності влади є якість задоволення публічних потреб населення можна констатувати що існуюча в Україні система влади залишається малоефективною внутрішньо суперечливою внаслідок чого вона є гальмом у проведенні соціально-економічних і політичних реформ.

Децентралізація як делегування повноважень це тимчасова передача повноважень одними органами державної влади іншим органам державної влади або органам місцевого самоврядування підприємствам установам організаціям

Вітчизняне законодавство передбачило можливість передачі власних повноважень широкого кола суб'єктів Кабінетом Міністрів України та центральними органами виконавчої влади окремих повноважень органів виконавчої влади а також відповідними радами повноважень місцевого самоврядування місцевим державним адміністраціям Однак делегування в системі органів виконавчої влади це по суті один із способів деконцентрації державної влади зміст якої полягає у передачі або делегуванні повноважень від центральних органів державної виконавчої влади до їх структурних підрозділів на місцях на рівні областей та районів при збереженні організаційної єдності Аналіз такого виду делегування не входить в предмет нашого дослідження тому в подальшому аналізуватися не буде

Таким чином виділяємо два види децентралізації державного управління децентралізацію через передачу повноважень та делегування

Слід наголосити також що відрізняються вони в першу чергу саме відмінностями у механізмі здійснення

Децентралізація через передачу повноважень забезпечується прийняттям Закону чи іншого нормативного акту яким держава в особі уповноважених органів цілеспрямовано здійснюючи децентралізацію передає частину повноважень від державних органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування.

Наглядним прикладом процесу децентралізації є прийняття законів «Про Представника Президента України» та «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» що здійснило організаційне розділення суб'єктів що здійснюють місцеве самоврядування та державне управління на низовому рівні органами державного управління були Представники Президента України а забезпечення колективних інтересів жителів сілселищрайонів у містах міст районів та областей почали виконувати органи місцевого та регіонального самоврядування.

Відмінність делегування як виду децентралізації від передачі повноважень полягає в тому що суб'єктом який передає повноваження є орган в компетенції якого і перебуває відповідне повноваження Крім того така передача носить тимчасовий характер Однак, як видно з логіки Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» і того визначення деле

гованих повноважень яке він містить законодавець не передбачив ані добровільність у здійсненні делегованих повноважень ані тимчасовість Хоча фактично й існують так звані делеговані повноваження у компетенції самоврядних органів що характеризуються відмінностями у контролі за їх здійсненням однак реального процесу делегування повноважень тобто процесу передачі власних повноважень від одного суб'єкта іншому в сучасних відносинах між органами публічної влади взагалі не існує.

Звідси можна зробити висновок що сьогодні децентралізація державного управління здійснюється тільки переданням повноважень від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування.

Що стосується взаємодії владних суб'єктів на рівні районів і областей, то тут слід звернути увагу на те що районні та обласні ради делегуючи виконавчо-розпорядчі повноваження обласним і районним радам у свою чергу набувають додаткових контрольних повноважень за їх здійсненням Це зокрема заслуховування звітів голів місцевих державних адміністрацій їх заступників керівників управлінь відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, вивчення постійними комісіями рад діяльності місцевих державних адміністрацій з відповідних питань прийняття рішення про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації.

Однак значний об'єм делегованих повноважень та відсутність можливості районних та обласних рад здійснити ці повноваження самостійно відповідно вимагає забезпечення здійснення всебічного контролю за їх виконанням При цьому чинне законодавство чітко регламентувало тільки початковий момент здійснення цього контролю заслуховування звітів та крайній захід представницького органу місцевого самоврядування висловлення недовіри голові відповідної місцевої державної адміністрації

Друга складова взаємодії це реалізація контролю місцевих державних адміністрацій за здійсненням повноважень органів місцевого самоврядування. В структурі компетенції органів місцевого самоврядування є два види повноважень: власні самоврядні і делеговані, хоча як нами було відмічено вище, процесу делегування не здійснюється, але ці повноваження суттєво відрізняються порядком контролю за їх реалізацією Органами що здійснюють контроль за реалізацією делегованих повноважень є державні органи виконавчої влади найбільш наближеними до підконтрольного об'єкта серед яких є місцеві державні адміністрації Що стосується контрольної діяльності місцевих державних адміністрацій за виконанням власної сфери компетенції то у відповідності до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» останні мають право перевіряти стан дотримання Конституції та законів України інших актів законодавства органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами з питань віднесених до відання місцевих державних адміністрацій. Отже, виходячи з логічного аналізу цитованого положення Закону, стає зрозумілим що і питання власної сфери компетенції виконавчих органів місцевого самоврядування можуть бути предметом контрольної діяльності місцевих державних адміністрацій.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.
2. Воронянський О. В. Еволюція системи державної влади в сучасній Україні в контексті концепції патронально-клієнтарних відносин. Державне будівництво. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_6
3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади. Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
4. Воронянський, О. В. Політична трансформація в контексті проблеми перерозподілу ресурсів. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. – 2012. – № 1007, вип. 20. – С. 51–57.
5. Voronianskyi O. V. Національна ідея в політико-комунікативному дискурсі: постановка проблеми. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2016. – №. 1. – С. 24-28.

Коваленко С. В., здобувачка ступеня доктора філософії другого року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Упродовж усієї історії існування людство знаходиться у постійному пошуку оптимальних форм державного устрою, територіальної організації, які б відповідали не лише потребам політичної еліти, а й запитам суспільства.

Згідно з класичним визначенням М.Вебера, прийнято вважати, що держава відрізняється від попередніх форм управління наявністю монополії на легітимне застосування насилля [1]. Та чимало дослідників не безпідставно висловлюють сумніви, що така ознака може вважатися надійним підґрунтям існування державності, суспільного розвитку та збереження національної ідентичності.

Потреба в інституціоналізації та забезпеченні функціонування політичної, правової, соціальної, економічної, фінансової, духовної та інших систем суспільства спонукає до широкого дискурсу як політиків, науковців, так і громадськість.

Децентралізація влади стала цивілізаційною парадигмою розвитку України та передбачає розширення повноважень громади, створює передумови для їхньої згуртованості по вирішенню соціально-економічних, екологічних чи інших нагальних питань.

Важливу роль починає відігравати ініціатива громадськості, яка все частіше береться за самостійне вирішення своїх проблем, розподілу ресурсів.

Автор терміна «децентралізація» відомий французький філософ Алексіс де Токвіль визначав її місце у процесах становлення громадянського суспільства. Він звернув увагу, що децентралізація «має не лише адміністративну цінність, але й вплив на громадянський вимір, оскільки збільшує можливості громадян цікавитись публічними справами, брати участь у процесах і породжує противагу централізованому уряду» [2].

Дійсно в умовах децентралізації спостерігається активізація громадських ініціатив, відбувається процес мобілізації спільної відповідальності та завдяки цьому і формується громадянського суспільства.

Основною тенденцією розвитку громадянського суспільства є зростання його ролі в різноманітних сферах. Від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням тощо.

Громадянське суспільство є виразником та захисником інтересів і прагнень різноманітних суспільних груп та громадян. Громадянське суспільство здатне зробити значний внесок у сталий розвиток держави шляхом надання соціальних послуг, забезпечення здійснення соціального підприємництва, збільшення кількості робочих місць і самозайнятих осіб, поліпшення бізнес-середовища, протидії корупції, сприяння прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування та реалізації інших суспільно корисних проектів [3].

Прикладом тому є Бюджет участі, коли жителі громади ініціюють проекти для покращення життя, долучаються до розподілу фінансів і зрештою беруть безпосередню участь у реалізації кращих практик.

Україна робить помітні кроки для розвитку відкритого суспільства, забезпечення прозорості діяльності влади та відповідно формування довіри до державної влади [4].

Отже, можна зробити висновок, що розвиток громадянського суспільства перебуває в залежності від державного устрою – централізованого чи децентралізованого. Тобто, чим більш сформованими є громадянське суспільство, і чим сильніше воно тисне на інститути державного управління, тим більше держава «відцентровує» йому свої функції. Таким чином, дієвим цивілізаційним інструментом розбудови громадянського суспільства

є децентралізація влади. А процес передачі владних та фінансових повноважень можна розглядати як унікальний шанс для громад врешті побудувати спроможну інфраструктуру, яка б відповідала їхнім запитам.

Список використаних джерел

1. Три чисті типи легітимного панування // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Макс Вебер; Перекл. з нім., післям. та комент. О. Погорілого. – Київ, 1998.
2. Токвиль А. Старий порядок и революция. – URL:<http://pavroz.ru/files/tokvilstaryiyporiadok.pdf> (дата звернення 20.02.2022)
3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Указ Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення 16.02.2022)
4. Шабардіна Ю. В., Коваленко С. В. Забезпечення інформаційної безпеки як основи національної безпеки України в сучасних умовах // Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток: електронний науковий журнал / Чернігівський національний технологічний університет. – Чернігів: ЧНТУ, 2019. – № 1 (7). – 149 с.

Комзол Б. С., здобувачка вищої освіти 1го курсу ОС магістратури
філологічного факультету

Науковий керівник – **Ольховик М. В.**, к. філос. н., доцент

*Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МУЛЬТИЛІТЕРАТИВНОСТІ» В СУЧАСНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ

Життя людини сьогодні так чи інакше пов'язане з мультимедійними технологіями. Серед учнів переважає кліпове мислення. Вони мало читають, майже всю інформацію отримують з інтернету. До того ж, сприймають її візуально. Педагогам усе важче утримувати увагу здобувачів освіти протягом уроку. Тому виникла потреба у пошуку нових підходів до навчання мови та літератури.

Термін «мультилітеративність» був уведений 1996 року групою британських учених, серед яких К. Казден, Б. Коуп, Г. Крес, і означав новий підхід до розвитку освітнього процесу [3]. У наукових розвідках часто наявні сплутування або заміна мультилітеративності такими термінами як «модальність», «мультимодальність», «креалізованість». Проте, важливо розмежовувати подані поняття задля уникнення термінологічного накопичення.

Суттєва відмінність підходу у тому, що він містить у собі два ключових аспекти: лінгвістичну різноманітність і мультимодальні форми навчання [2]. Термін з'явився у відповідь на такі зміни в житті суспільства як поява і розвиток різних способів комунікації за допомогою нових технологій та розвиток мовної культурної розмаїтості, транснаціональна міграція.

На думку вчених, мультилітеративність складається з п'яти взаємопов'язаних семіотичних компонентів, які являють собою мультимодальний текстовий компонент: лінгвістичний, візуальний, аудіочастина, жестикуляція, міміка та відповідність лексичної наповнюваності поданій темі [1]. Тобто, учні повинні описувати, усвідомлювати та адекватно реагувати на навчальні ситуації не лише з точки розу базової грамотності, а також використовувати сучасні мультимедійні технології для кращого сприйняття теоретичного блоку.

Складовою мультилітеративності є мультимедійні методи. Вони дозволяють не тільки відтворювати, а й створювати власний інформаційний освітній продукт. Таке навчання поєднує статичну (текст і графіка) і динамічну (аудіо-відеофрагменти, мовлення, анімація) візуалізації навчальної інформації.

Мультилітеративний підхід є ефективним, оскільки вербальний і візуальний матеріал розглядаються синхронно. Поданий підхід базується на принципах модальності,

просторового і часового зв'язку, індивідуальних відмінностей, що допомагає засвоювати матеріал повноцінно.

Отже, використання мультимедіативного підходу допомагає підвищити ефективність і прискорити процес засвоєння матеріалу. Питання потребує подальших досліджень, особливо у практичній площині.

Список використаних джерел

1. Мельникова К. О. Використання мультимодальних методів викладання і цифрових технологій у процесі навчання іноземній мові в сучасній школі // *The new man in foreign policy*. – 2018. – № 45 (89). – С. 65–70.
2. Монахова Г. А. Мультимодальні технології в навчальному процесі вищої школи // *Теорія і практика загального розвитку*. – 2013. – №11. – С.158–160.
3. Попко І. А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах // *Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов немовних вищих навчальних закладах України*. – 2003. – С. 278–294.

Кондрашевська Є. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ФАМ -201

Науковий керівник – **Колеватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

УКРАЇНСЬКИЙ РУХ «ПЛАСТ»

Питання історії зародження і діяльності скаутськопластового руху в Україні, його ідейні засади і принципи організації викликають інтерес не лише у істориків, але й серед громадських діячів та широкого кола української молоді.

На початку ХХ ст. у 1908 р. англійський лорд Роберт Байден-Павел опублікував відомий твір «Скаутінг для хлопців», з якого і почалася розбудова та поширення скаутського руху молоді з Англії по всіх культурних регіонах світу [1].

Українські педагоги О. Тисовський, П. Франко, І. Чмола, познайомившись із програмою скаутінгу, переконалися у необхідності створення подібної організації для української спільноти. «Пласт», як українська скаутська організація, виникла на території Західної України у 1911-1912 рр. Назва «Пласт» завдячується І. Боберському (педагог, заслужений організатор сокільсько-січового руху в Західній Україні), який взяв її від козаків-пластунів (розвідників). Символом «Пласту» став СКОБ (орел). О. Тисовський своє бачення української молодіжної організації оформив у 12-ти правилах, яких повинна дотримуватись молода людина. Багато років по тому він писав: «Я радше побоювався, що завдяки скаутінгові молодь західних країн дуже випередить нашу українську молодь, і ми, як народ завжди будемо позаду. А тому, що я мав устійнений моральний і національний світогляд, то маю важне було передусім – ясне оформлення такого світоглядного закону, який вказував би виразно, куди йти, щоб не дати себе перегнати іншим» [1]. Першим завданням «Пласту» О. Тисовський вважав виховання характеру молодої людини. Це виховання повинно було проводитись не на географічній, економічній чи релігійній основі, а тільки на загальній і патріотичній. Головну увагу він приділяв самовихованню при допоміжній ролі вихователя в «Пласті».

В Україні одна з перших скаутингових дружин була створена на Катеринославщині 1909 р. (очолив її Ю. Гончарів-Гончаренко). Незабаром скаутські організації виникли в Ізюмі, Слов'янську, Харкові, Луганську. Гуртки були українськими за складом учасників, проте національним вихованням молоді вони не займалися. Перша національна скаутська організація «Пласт» створена у Львові восени 1911 р. Її очолив студент Львівської політехніки І. Чмола. Його гурток вів більше військову, ніж пластову роботу. В організації І. Чмоли панували сувора дисципліна й точність. Практичний вишкіл відбувався на місцевості у передмістях Львова. Багато сил та насаги пластунам давали багатокілометрові марші. Під час літніх заходів 1912 р. був влаштований перший двотижневий табір пластунів на Говерлі. Проіснувала ця пластова організація до осені 1912 р. і передала свій невеликий досвід Комітетові академічної молоді та Січовій організації. 12 квітня 1912 р. 40 членів пластового

гуртка Академічної гімназії у Львові склали першу присягу українських скаутів. «Пласт» тісно співпрацював з осередками «Сокола-Батька» [2].

Організатором іншого осередку «Пласту» став П. Франко, який на той час вчителював у Львові. У грудні 1911 р. він створив таємний гурток при філії Української гімназії, який об'єднав учнів старших класів. У березні 1912 р. гурток переріс в досить чисельну пластову організацію, яка існувала до початку Першої світової війни й нараховувала близько 120 чоловік. Ще один пластовий гурток П. Франко заснував на початку квітня 1912 р. у дівочій семінарії Українського педагогічного товариства у Львові, провід якого згодом передав учителям. Головний ухил в цих гуртках робився на фізичну підготовку, в якій їх організатор бачив головне завдання скаутінгу [1].

Організація «Пласту» просувається швидкими темпами і у 1914 р. П з'їзд пластових представників вибирає «Осередок Пластової Управи», відбувається перша пластова зустріч, перші змагання та участь «Пласту» у ювілейному Січово-Сокільському Крайовому Здвижі у Львові. 1914 р. починається війна і більша частина пластунів йде до лав січових стрільців. На деякий час військові дії призупинили пластову працю, але в 1915 р., коли бойова лінія пересунулась трохи на схід, відроджуються пластові осередки в Галичині. У 1917 р. утворюються пластові гуртки на Сході України, а згодом у 1919 р. український уряд заснував у Кам'янці-Подільському комісію для військових юнацьких шкіл та «Пласту». Пластуни беруть жертвну участь в обороні України перед наступом ворожих польських сил, що вважали Галичину своєю провінцією. У 1920-1921 рр. відновлює свою діяльність спочатку під власною назвою, а згодом як секція визнаного польською владою «Українського Товариства Охорони Дітей та Опіки над Молоддю» [3]. Коли у 1930 р. «Пласт» охопив значну кількість середньошкільної та ремісничої молоді та мав успіх в організуванні сільського пластового юнацтва, а в Карпатах і по всій Україні відбувались численні пластові табори, окупаційна влада остаточно заборонила «Пласт». Це сталося 26 вересня 1930 р. З цього часу пластова діяльність ведеться підпільно.

У період Другої світової війни, на жаль, «Пласту» не вдалось відновитись у первісній формі, тому він і надалі діяв підпільно під іншою назвою та формою. Приблизно 200 тисяч українців опинилось після закінчення війни у таборах «переселених осіб» на території Німеччини та Австрії. «Пласт» знов відроджується і охоплює значну частину української молоді. В цей час відбувається конференція пластунів в Карльсфельді (Баварія), яка обирає провід Союзу Українських Пластунів Емігрантів. Масово організовується молодь, проходять табори, відбуваються курси виховників і опрацьовуються виховні матеріали. Починають наново виходити пластові журнали. Переселення з таборів у Німеччині й Австрії до заморських країн тривало декілька років. «Пласт» активно діє та розвивається більш ніж в 6 країнах світу [3].

«Пласт» становив важливу складову українського молодіжного руху в країнах міжвоєнної Європи. Найбільш потужним був «Пласт» в Чехословаччині. В цій країні перші скаутські гуртки заснували студенти – представники політичної і військової еміграції переважно з центрально-українських земель. Так, ще в 1921 р. в Празі та Подебрадах, були створені пластові дружини за зразком чеських скаутських організацій. В 1925 р. в Празі організована «Українська Пластова Команда», яка координувала свою діяльність з «Верховною Пластовою Командою» у Львові. Варто зазначити, що «Пласт» в еміграції підтримував зв'язок та налагодив активну співпрацю з «Пластом» на українських землях. Український пластовий рух в еміграції і, зокрема, його найбільша координуюча організація «Союз українських пластунів емігрантів в ЧСР» (СУПЕ) – відігравали важливу роль в справі пропагування української справи за кордоном. Зокрема, протестуючи проти антиукраїнської політики польського уряду в Східній Галичині та Волині, пластуни розгорнули широку інформаційну кампанію. До міжнародних організацій (в основному скаутських) розсилались інформаційні бюлетені іноземними мовами, де наводились дані про «Пласт» та подавались короткі відомості з історії та культури України [4].

Сьогодні «Пласт» – це потужна скаутська організація. Він організовує численні табори, кожен з яких має свою спеціалізацію (летунський, морський, військовий, спортивний, мандрівний, виховно-вишкільний та ін.). Окрім таборів, відбуваються акції різного спрямування – спортивні змагання, спартакиади, змагання з пішого мандрівництва «Стежками героїв» та «Осінній рейд», фестиваль пластової творчості «День пластуна», інтелектуальні змагання «Орлікіада» та інші. До речі, пластуни щороку беруть участь в акції «Вифлеємський вогонь миру», розповсюджуючи вогонь по всіх містах України. Вогонь пластуни отримують від польських скаутів – харцерів [5].

Наприкінці 2021 р. «Пласт» в Україні об'єднав понад 8500 членів різного віку і таким чином є найбільшою молодіжною організацією України. Сьогодні біля 120 осередків «Пласту» діють у всіх областях України. Пласт активно співпрацює з органами державної влади та громадськими організаціями, реалізуючи різноманітні соціальні та виховні програми. 24-25 листопада 2018 р. в Києві відбувся Крайовий пластовий з'їзд, де прийняли стратегію «Пласту» до 2030-го року. 30 травня 2019 р. Верховна Рада ухвалила закон про визнання і підтримку національної скаутської організації «Пласт» на державному рівні. Однак Президент Зеленський 4 вересня 2019 р. ветоував закон про державну підтримку «Пласту» [6].

Отже, головною історичною заслугою пластового руху, його творців і провідників було насамперед формування національної свідомості на історичних традиціях і загалом державницької орієнтації серед українства, особливо молоді, що є актуальним для нашого сьогодення.

Список використаних джерел

1. Кирик Л. Пластовий рух та його роль у формуванні військової еліти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-16/Kyryk.pdf>
2. Якимович Б. З. Пласт. Український пластовий улад. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Plast_tovarystvo
3. Українська Скаутська Організація Пласт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uahistory.co/article1/rjoft.html>
4. Гуменюк О. Українські молодіжні організації в міжвоєнній Європі: типологізація та форми діяльності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eprints.oa.edu.ua/5868/1/32.pdf>
5. 100 років українського скаутингу, або що таке Пласт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://skole-rda.gov.ua/news/11-37-06-04-10-2017/>
6. Пласт у XXI столітті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inlnk.ru/meeAxY>

Костюченко Н. Д., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група КЮ-202
Науковий керівник – **Гаценко І. О.**, к. філ. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОВА ВІЙНИ

Ні для кого не секрет, що з 24 лютого наша країна потерпає від діянь та наслідків жорстокої військової агресії з боку росії. Війна ніколи не проходить безслідно, вона змінює людей, державу, суспільство. Саме в такий тяжкий період мова стає бронєю, зброєю та символом нескореності українського народу. Будь-які події, особливо національні трагедії, підштовхують до поновлення мови, активного словотворення. Разом з тим, нам випав шанс не тільки вплинути на хід історії, але і збагатити українську мову військовими неологізмами.

На думку А. Ликова, неологізми – це нові слова мови на початку своєї історії мовного життя [1, с. 85]; вони з'являються в певний період і згодом перестають бути новими, потрапивши до активної або застарілої лексики [1, с. 43]. За визначенням Н. Котелової, неологізми – це «власне нові, уперше створені або запозичені з інших мов слова та слова, відомі в мові раніше, але / або обмежено вживані за рамками літературної

мови, або такі, що на деякий час були мало вживаними, а зараз стали широко вживаними, а також похідні слова, які нібито були в мові потенційно, але були створені від давно відомих слів за традиційними моделями лише зараз» [3, с.7]. Отже, враховуючи думки вітчизняних науковців, можна зробити висновок, що неологізми – це слова, що не потрапили до словників.

Значна кількість неологізми виникла в Україні з початку окупації 2014 р. Згадаймо такі слова, як *“сепари”* і *“ватники”*, цими словами характеризували людей, які проводили псевдореферендуми, незаконні вибори, а також обирали керівників тимчасово окупованих територій. Також не потрібно забувати про *«кіборгів»* – захисників Донецького аеропорту, які мужньо тримали оборону 242 дні. Подібно до цього закріпилося слово *«азовці»*, що означає українські військові, які героїчно захищають Маріуполь та *«Азовсталь»*, тим самим зупинивши просування окупантів вглиб країни.

З приводу російських військових також утворилися нові неологізми, такі як *«русня»*, *«орки»*, *«окупанти»*. Прізвисько *«орк»* пішло з книги Джона Толкієна *«Володар перснів»*, де сказано що орки – брудні, неотесані істоти, інтелектуальні здібності котрих ледь можуть конкурувати із рівнем розвитку каменюки при дорозі. Також можна зустріти такі слова, як *«руссо-нацисто»* – російські нацисти; *«рашисти»* – сповідувачі ідеології рашизму; *«тіток – війська»* – війська кадирівців, які викладають в мережу Тік-ток чимало *«переможних»* відео; *«z-окупанти»*, а також не потрібно забувати про *«Z-трофеї»* – трофеї російської армії, якими стали вкрадені телевізори, пральні машини тощо.

Ефект Чорнобаївки, чорнобаїти, «день Чорнобаївки», Чорнобаївський трикутник – неодноразово ми чуємо такі слова. Раніше ми називали події, які повторюються знову і знову *«День Бабака»*, але тепер ми маємо власний аналог. Село Чорнобаївка прославилось тим, що під час боїв ЗСУ багаторазово завдавали успішних ударів по позиціях ворога на місцевому аеродромі.

Отже, можна зробити висновок, що воєнні неологізми свідчать про багатство та різноманіття української мови. Також варто зазначити, що саме неологізми демонструють здатність гостро бачити деталі, інтелектуальну дотепність нашого народу, дух, волю. І саме мовні реакції на тяжкі воєнні обставини характеризуються важливим етапом подальшого розвитку нашої мови, а також нашої країни.

Список використаних джерел

1. Ликов А. Г. Чи можна okazionale слово називати неологізмом? К, 1972. с. 284.
2. Заболотний К. Ф. Семантичні неологізми у словотвірній системі англійської мови. Чернівці, 1991. с. 256.
3. Котелова Н. З. Передмова. Нові слова та значення : словник-довідник за матеріалами преси та літератури 60-х років. К, 1971. с. 367.

Кошкалда В. О., здобувач вищої освіти, група 201 Агрономія
Науковий керівник – **Грабар Н. Г.**, д. н. соц.ком., доцент
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

У 21-му столітті розвиток і підтримка гуманітарної сфери є важливим викликом для державних так і для недержавних політичних інституцій. Технічний прогрес, роботизація та бурхливий розвиток ІТ-технології в різних галузях суспільного виробництва неминуче призведе до зниження зайнятості населення та суспільного невдоволення. На даний час ми вже зараз можемо спостерігати в багатьох країнах різке зменшення кількості робочих місць, кризові економічні та фінансові явища. Наслідки пандемії COVID-19, мігранти, безробіття, проблеми зі здоров'ям та страх в тій чи іншій мірі призводять до збільшення проявів агресії та моральнокультурної деградації суспільства. Відтак дослідження

політикоуправлінських аспектів розвитку соціально-гуманітарного середовища на сучасному етапі є без сумніву актуальним.

На мій погляд розглядаючи нашу державу Україну, розвиток соціально-гуманітарного середовища, є важливою умовою формування здорового суспільства, свідомих і активних громадян, небайдужих до власної держави. Посадовим особам варто згадати про цінність освіти, професійного росту, здатність до інновацій та соціальну мобільність населення [1].

Беручи освітню сферу важливим, насамперед, в ній є формування зрілої, самостійної, добре освіченої, незалежної людини (особистості), здатної брати відповідальність, насамперед, за себе, за розвиток власної держави в якій вона проживає, регіону, громади та сім'ї, виховання патріотизму до країни та національної гідності.

Другим вагомим кроком, є хороша оплата не лише фізичної, але й розумової праці, захист прав людини, приватної та інтелектуальної власності, вибір та стимулювання пріоритетних для держави напрямів економіки, інвестування в розвиток науки та інновацій.

У культурному вимірі гуманітарний розвиток означає: забезпечення розвитку творчих здібностей молоді та в цілому людині; актуалізацію історико-культурної спадщини; забезпечення та збереження широкого доступу до надбань культури, традицій, звичаїв, літератури, музики, кіно, мистецтва; просування різноманіття україномовного контенту різноманітних ЗМІ[2].

Також вагомим аспектом розвитку є охорона здоров'я і соціальний захист. Ці два аспекти є життєво важливою умовою існування населення. Тут необхідна тісна співпраця державних та недержавних медичних закладів, особливо в часи пандемії COVID-19, забезпечення якісних медичних послуг, покращення медичної реформи з урахуванням пропозицій лікарської спільноти, де головною метою повинна бути безпека та здоров'я пацієнтів, а не економічна чи політична доцільність [3].

Отже, варто зауважити, що впродовж останніх років, а саме на період 2020 року управлінці звернули увагу на важливість розвитку соціально-гуманітарного середовища в Україні [4]. Зокрема, було розроблено Концепцію гуманітарного розвитку України, проаналізувавши яку, можемо виокремити пріоритетні завдання гуманітарного розвитку держави на сучасному етапі: впровадження нових соціальних стандартів та стандартів здорового способу життя; гармонізація міжетнічних та міжконфесійних відносин; розвиток освітнього і наукового простору; забезпечення прав людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями; гарантія прав людини на безпечне довкілля; дотримання принципів гендерної рівності; розвиток діалогу держави і громадянського суспільства; захист культурної спадщини та вільний доступ населення до культурних надбань [5].

Реалізація даної Концепції сприятиме утвердженню демократичного, консолідованого суспільства, де знання та можливості їх практичного застосування є важливим засобом самореалізації і розвитку особистості, і тим самим сталою розвитку держави; покращить фізичне та моральне здоров'я населення, сприятиме соціально-культурній активізації громадянина та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Кіреєва О., Хміль Т., Голубчик Г. Пріоритети управління у сфері соціального та гуманітарного розвитку. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. вип. 2(18). С. 1-14.
2. Карлова В. Державна політика у сфері культури як важлива складова механізму формування і зміцнення української національної свідомості / В. Карлова // Зб. наук. пр. НАДУ. - К. : НАДУ, 2015. - Вип. 2. - С. 3-15.
3. Методологічні аспекти гуманітарної політики [Електронний ресурс] /– Режим доступу : https://studopedia.su/4_44143_metodologichni-aspekti-gumanitarnoi-politiki.html.
4. Концепція гуманітарного розвитку України. Режим доступу : <https://naps.gov.ua/uploads/files/gumanitar2020.pdf>.
5. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Революція – поняття докорінних змін. Не відлічилась від цього стандарту і українська Революція Гідності – подія, про яку знає кожен українець.

Все почалося з події 28-29 листопада 2013 р., коли на Саміті східного партнерства у Вільнюсі Віктор Янукович, що прийшов до влади 25 лютого 2010 р. і був прихильником Росії, неочікувано відмовився підписувати угоду про асоціацію з Євросоюзом. Дане рішення президента обурило український народ, що сподівався на проєвропейську орієнтацію. Внаслідок цього 21 листопада 2013р. у Києві почались мирні акції протестів, що отримали назву «Євромайдан».

22 листопада протестувальники вийшли на вулиці в багатьох містах України. Ці протестні акції не пройшли стороною і територію Чернігівщини. В цей день відбулося пікетування громадських активістів та представників опозиційних політичних партій біля Чернігівської облдержадміністрації. Вони протестували проти рішення уряду призупинити процес підготовки до укладання угоди про асоціацію з Європейським Союзом [1].

Активним учасникам подій були: Сергій Зосименко (Чернігів), Павло Козловський (Ріпки), Ярослав Ращупкін (Чернігів), Олександр Максимець (Ніжин) [2].

24 листопада акція набула найбільшого розмаху. В Києві налічувалось приблизно 150 тис. протестувальників. На Майдані Незалежності був затверджений такий документ як «Вимоги Євросоюзу» в якому було три пункти: ухвалення євроінтеграційних законів, усунення прем'єр-міністра М.Азарова з його посади і скликання до 27 листопада позачергових виборів до Верховної Ради України. Пізніше ці три пункти було доповнено ще одним: повернути територіально-адміністративний устрій на парламентсько-президентську республіку.

25 листопада судовими виконавцями та працівниками комунальних служб знесено і вивезено намет і технічне обладнання чернігівського Євромайдану. Громадського активіста Станіслава Тавлуя, який на знак протесту намагався здійснити самоспалення, було затримано й складено акт про здійснення ним адміністративного правопорушення [3, с 391].

27 листопада відбулося пікетування Чернігівської обласної ради з вимогою підтримати звернення до Президента, прем'єр-міністра та Голови Верховної Ради України щодо підписання угоди про асоціацію з ЄС; студентський флешмоб «Україна – це Європа»; звернення обласної ради до жителів та депутатів місцевих рад Чернігівщини щодо європейського вибору України, в якому висловлювалася підтримка дій В. Януковича [3, с 391].

Через те, що ці акції почали набувати великих обертів, вночі 30 листопада 2 тис. бійців «Беркуту» жорстоко побили людей у Києві, Чернігові та Луганську. Після цієї події до Києву почала з'їжджатись ще більша частка населення з усіх міст України.

2 грудня відбулось звернення президії Чернігівської обласної ради до Президента, Голови Верховної Ради, прем'єр-міністра України та жителів області, у якому названо недопустимими дії правоохоронних органів з обмеження прав і свобод громадян на проведення мирних зібрань, які привели до силового протистояння у Києві в ніч на 30 листопада, та засуджено дії провокаторів, що намагаються дестабілізувати ситуацію, закликаючи людей до насильницького захвату адмінбудівель та вчинення інших протиправних дій [3, с. 392].

7 грудня на Красній площі м. Чернігова за участі народних депутатів відбулися збори депутатів усіх рівнів Чернігівської області на підтримку вимог протестувальників. У цей же день, проти Леоніда Сенченка, який надав в оренду організаторам цих зборів звукову апаратуру, було порушено кримінальне провадження [3, с. 392].

8 грудня було повалено пам'ятник Леніну на Бессарабській площі у Києві, що започаткувало «ленінопад» на території всієї держави. 21 лютого було повалено пам'ятник і в Чернігові та у м. Прилуки, після чого почалось активне повалення пам'ятників на всій Чернігівщині.

Голова Чернігівської обласної державної адміністрації В. Хоменко 10 грудня звернувся до чернігівців з проханням збереження спокою, недопущенню агресії і провокувань, а також затвердив, що правоохоронні органи будуть діяти лише в межах закону, підтримуючи порядок.

Деякий час президент України В.Янукович утримувався від реакції на активні дії протестантів. Але 16 січня 2014 р. Верховна Рада прийняла низку законів, що суттєво обмежували права і обов'язки громадян. Так мирні акції перетворились в Революцію гідності.

За два місяці після першого розгону Майдану відбулося кілька спроб штурму Чернігівської ОДА «Правим сектором». Картина на барикадах була епічно-драматичною: летіли димові шашки, застосовувався газ проти міліції, не обійшлося без провокаторів, які ховались за спинами мирних демонстрантів. Тоді тілесні ушкодження отримали як учасники, так і представники міліції. Уже 27 січня, коли мітингувальники рушили до облради та несподівано мирно її зайняли (а за кілька днів і звільнили), Чернігів увійшов в історію як місто, де обидві сторони змогли домовитись.

18 лютого з'явилась перша жертва з Чернігова – 20-ти річний солдат Максим Третяк, стрілок в/ч №3030 управління Північного територіального командування, що був вбитий вогнепальним пораненням в шию [4].

Критичною точкою став розстріл «Беркутом» п'ятьох активістів. «Кривавий четвер» 20 лютого також додав приблизно 50 смертей до кількості жертв Революції Гідності, що пізніше були названі як Небесна Сотня. До Небесної Сотні також увійшли і чоловіки з Чернігівської області: Андрій Мовчан, Василь Прохорський, Віктор Орленко та солдати строкової служби Максим Третяк й Іван Теплюк.

Після цього парламент схвалив Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України 2004 року». Також, схвалено Закон «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» [5].

Внаслідок прийнятого закону, 22 лютого 2014 р. було припинено протистояння між акціонерами та силовиками. Побачивши це в ніч на 23 лютого Віктор Янукович втікає з України.

Отже, ціною життів Небесної Сотні українцям вдалось уникнути російської диктатури, шляхом усунення В. Януковича з посади президента, проявити шалений патріотизм до своєї країни, дати поштовх новій владі підписати Угоду про асоціацію з ЄС, прискорити створення вертикалі влади, зберегти суверенітет України, ліквідувати диктатуру шляхом скасування так званих «диктаторських законів» та створити певні умови для формування нових соціально-економічних та політичних реформ. Революція Гідності стала наймасштабнішим протестом українців, що боролись за свої права і не побоялись відстоювати свої інтереси і майбутнє країни.

Список використаних джерел

1. Початок Революції Гідності: Чернігівщина 7 років тому. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cheline.com.ua/news/society/pochatok-revoluytsiyi-gidnosti-chernigivshhina-7-rokiv-tomu-236994>
2. У Чернігові до дня героїв Небесної сотні відкрилася виставка «Люди майдану». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245056748&cat_id=244904002
3. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3.: у 2 ч. Ч. 2. Львівська – Чернігівська області / уклад.: Г. Боднар, О. Доброер, Т. Ковтунович, О. Морозова, О. Стукалова [та ін.], відп. ред. Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : К.І.С., 2018. 432 с.
4. «Чернігівські відомості», № 53 (1241), 31 грудня 2014 року.
5. Революція Гідності. Згадаймо головне. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2122489-revolucia-gidnosti-zgadajmo-golovne.html>

Кравченко А. О., здобувач ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМА ДЕМАРКАЦІЇ ТА СПОСОБИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Необхідність вирішення проблеми демаркації була обумовлена науково-технічним прогресом та динамічним розвитком науки протягом останніх століть. Саме тому дослідження проблеми демаркації є одним із центральних та найамбітніших завдань сучасної філософії науки. Демаркація являє собою проблему пошуку критеріїв, які дозволяють розмежувати наукові теорії від ненаукових припущень або тверджень, а також емпіричної науки від формальних наук (логіка, математика) і метафізики [1, с.118].

Першу згадку проблеми демаркації приписують середньовічному мислителю Аверроесу (Ibn Rushd), який в своїх працях, датованих XII сторіччям, однозначно стверджував, що істина є двоякою: існує істина розуму (сюди відноситься й істина науки) та істина релігії. Саме звідси і виник науковий критерій – логічний виклад.

Загалом проблема демаркації вбачається філософом наступним чином:

1. Демаркація I-го порядку – існують регіони науки та регіони ненауки.

2. Демаркація II-го порядку – після виділення регіону науки він повинен ділитися на конкретну дисципліну (біологія, історія, фізика і таке інше).

Проте вищенаведена ієрархія не працює належним чином, оскільки існує кілька варіантів того де знаходиться спостерігач, який проводить умовну межу між наукою і ненаукою. До таких варіантів відносимо:

1. Спостерігач знаходиться всередині конкретної дисципліни (наприклад, спостерігач є філологом або істориком) і він визначає чи є певне твердження науковим або ненауковим.

2. Спостерігач знаходиться в метадисциплінарній позиції (наприклад, філософ) і він може розумітися або лише на одній, або одразу на кількох дисциплінах і проводити демаркацію I-го і II-го порядку.

Саме тут і криється проблема демаркації, оскільки відповіді отримані від цих двох типів спостерігачів (від вченого та філософа) будуть принципово різними.

Дана ситуація була описана відомим американським істориком та філософом науки Томасом Куном. В його працях зустрічаємо поняття дисциплінарної матриці, розуміючи, що дисциплінарність наукового знання є куди більш складним та незаперечним фактом. Відповідно до цієї тези демаркація II-го порядку є більш жорсткою межею, ніж демаркація I-го порядку. Таким чином, будь-яке наукове знання в першу чергу дисциплінарне, а вже в другу – наукове. Відповідно до вищенаведеного, хімія буде ненаукою для біологів, філологія буде ненаукою для філологів тощо [2].

По мірі вивчення проблеми демаркації наукового знання стали утворюватися нові філософські школи, які намагалися знайти вирішення цієї проблеми.

Першою з таких шкіл була школа позитивізму, яка сформувалася у першій половині XIX сторіччя. Основними представниками даної школи були О. Конт, Е. Мах, Р. Авенаріус та інші. В рамках діяльності цієї школи був сформований методологічний науковий напрямок, який вказує на емпіричні вивчення як на єдине джерело наукового знання. Також слід зазначити, що в позитивізмі було затвердженого низку основних критеріїв науки: релятивізм (наука займається лише висуненням гіпотез), емпіризм (наукове знання спирається на досвід) та прагматизм (наукове знання повинно нести користь).

Однак, незважаючи на те, що позитивізм був основним напрямом, який вивчав проблему демаркації, всі твердження позитивної філософії зазнавали суворой критики, причому з боку її прихильників. Жодне з вчень даної школи не відповідало критеріям науковості позитивізму, а деякі з них взагалі містили в своїй основі метафізичні передумови. Таким чином, проблема демаркації лише посилювалася та поступово перетворювалася на одну з головних проблем філософії науки [3].

На зміну школі позитивізму в першій половині ХХ ст. виникає школа неопозитивізму або логічного позитивізму, найвідомішими із них були М. Шлік, Р. Карнап, О. Нейрат. Основною ідеєю цієї школи стала необхідність у логіко-семантичному вивченні наукової мови, щоб усунути з неї псевдонаукові метафізичні висловлювання.

Школа неопозитивізму зробила великий внесок у вивчення проблеми демаркації шляхом появи принципу верифікації, який було введено і в подальшому розвинено М. Шліком, Л. Вітгенштайном та представниками Віденського гуртка. Зокрема, М. Шлік запропонував виразний критерій завдяки якому наука може бути відокремлена від ненауки. Для нього наука – певна сукупність тверджень і висловлювань, які належать до певного регіону науки і мають підкорятися низці вимог. Такі твердження можна зрозуміти лише тоді, коли ми знаємо, за яких умов воно може бути істинним. Це означає, що потрібно не знання того чи є твердження істинним або хибним, а знання умов або обставин, які дозволяють встановити істинність. Іншими словами, те, істинність чого ми можемо встановити, є наукою.

Проте принцип верифікації має низку проблем. Перша з них пов'язана з кореспондентною теорією істини, яка закладена в ньому, тобто припущенням того, що у нас завжди є певний набір умов, які дозволяють встановити істинність певного твердження. Ще більшою проблемою принципу верифікації є те, що він не застосовний до самого себе. Іншими словами, немає жодного способу впевнитися, верифікувати саму верифікаційність. Відповідно, виходить, що ненауковий принцип кладеться в основу проведення демаркації між наукою та ненаукою. Іншою проблемою є те, він індуктивний, він передбачає деяке послідовне накопичення знань, а тому не може зробити жодного узагальнюючого судження.

Наступна школа, яка займалася вивченням проблеми демаркації, була школа постпозитивізму. Відомими її представниками були К. Поппер, П. Феєрабенд, Т. Кун та І. Лакатос. В рамках вчень даної школи на зміну принципу верифікації в філософії науки прийшов принцип фальсифікації.

Його було запропоновано жорстким критиком ідей неопозитивізму К. Поппером, який стверджував, що світ сповнений теоріями, які безперервно підтверджують самі себе. Відповідно до К. Поппера по-справжньому науковою теорію робить її спростування. Іншими словами, якщо теорія може бути спростована, ми можемо віднести її до науки. Однак цей принцип також має проблеми. По-перше, це означає, що по-справжньому науковими є лише спростовані теорії. Ніколи не можна сказати про теорію, яка поки не спростована, є вона науковою чи ні. Проте основна проблема ідентична проблемі принципу верифікації – принцип фальсифікації не фальсифікується, він не застосовний до самого себе.

Інші представники постпозитивізму також зробили суттєвий внесок у дослідження проблеми демаркації. І. Лакатос продовжив вивчення принципу фальсифікації і створив власний напрям, який називається витонченим методологічним фальсифікаціоналізмом. Відповідно до нього, наука поповнюється послідовністю теорій, кожна з яких займає місце попередньої, включаючи нові додаткові умови. В свою чергу, П. Феєрабенд окреслив не тільки принципи фальсифікації та верифікації, а й всю проблему демаркації. На його думку, наука повинна займатися встановленням правил дослідження. Феєрабенд вважав, що з метою пізнання можна використовувати все, що завгодно, адже наука – є те, що лише криється під цією назвою. Отже, філософія науки не може не тільки не дати опис науки, а й встановити правила, на основі яких могли б проводитися відповідні дослідження [3].

Слід зауважити, що на сьогоднішній день, незважаючи на недоліки та суттєві відмінності, в науковому світі широко використовуються ідеї представників усіх трьох вищеописаних шкіл. Як і звичайні люди, всі науковці мислять по-різному і саме тому до цих пір не знайдено єдиного алгоритму, який би дозволяв точно відокремлювати наукове знання від ненаукового. Саме ця обставина дозволяє припустити, що проблема демаркації і в подальшому становитиме великий інтерес для дослідників і буде залишатися одним із найамбітніших завдань філософії науки.

Список використаних джерел

1. Позитивізм і постпозитивізм: навчальний посібник / Б. Починок, І. Починок. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. 300 с.
2. Проблема демаркації в філософії науки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://postnauka.ru/video/42801> (дата звернення 19.04.2022)
3. Проблема демаркації научного знання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://4brain.ru/blog/> (дата звернення 17.04.2022)
4. Штанько В. І. Філософія і методія науки: підручник для аспірантів всіх спеціальностей / В. І. Штанько. Харків : ХНУРЕ, 2017. 180 с.

Круглік Л., здобувачка вищої освіти гр. МАГ-211

Науковий керівник – **Шакун Н. В.**, к. філос. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ПРИРОДИ ТА ЛЮДИНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

У процесі існування антропоєкологічних систем при взаємодії людей з природою здійснюється перебудова самого середовища для задоволення вимог людини.

Спочатку людина знаходилась у повній залежності від навколишнього середовища. Воно надавало їй не лише їжу, але і інші речовини, необхідні для життя, у тому числі повітря і воду. Давні люди вірили в те, що предмети, природні явища, тварини або люди наділені душою, а також вважали **тварину або рослину** предком роду, з якою зв'язували своє існування і добробут. Згодом в епоху панування аграрної культури, що розтягнулася на багато тисячоліть, відбулися істотні зміни в сприйнятті людиною природи, його ставлення до неї, розумінні свого місця у світі [1, 2].

Після того як люди в добу неоліту, перейшли від привласнюючого до виробничого господарства, почали вести осілий спосіб життя, вже тоді вони прагнули підвищити врожайність експлуатованих земель, що штовхало людей до вдосконалення навичок обробки землі та винаходу нових сільськогосподарських знарядь [2].

Як наслідок, в результаті своєї діяльності та свідомого втручання у навколишнє середовище людина поступово створила штучну модель екологічної системи - сільськогосподарську екосистему, порушивши екологічну рівновагу, сприяючи зникненню природного навколишнього середовища (у наші дні незмінене природне середовище збереглося лише у тропічних джунглях та заповідниках і складає тільки близько 10% всього природного середовища світу). Відбувається порушення екологічної рівноваги, яку все складніше відновити [1].

Чисельність населення людей на Землі щороку зростає, а природні ресурси – катастрофічно зменшуються. Очевидно, що чим більше потрібно енергії, матеріалу та інформації, щоб створити одиницю додаткової ціни, тим менше суспільство зможе отримати предметів та послуг.

Шляхом вирішення проблем з використанням природних ресурсів в сільському господарстві є ресурсозбереження – виробництво і реалізація кінцевих продуктів з мінімальними витратами речовин та енергетичних ресурсів на всіх стадіях виробництва та мінімальним впливом на природну екосистему і людей.

В цілому, маємо два напрямки ресурсозбереження: еволюційний, його ще називають інтенсивним, та революційним - інноваційним. Якщо перший шлях завбачає покращення існуючих технологій до можливої межі (дохід, отриманий від реалізації продукції, дорівнюватиме витратам на удосконалення), то другий - нові рішення існуючих проблем, аналогів яких не існувало до цього часу[4].

На жаль, у сфері АПК України нині вкрай мало суб'єктів господарювання, які повною мірою здійснюють інноваційну діяльність. Така ситуація викликана здебільшого

станом національної економіки, що характеризується інвестиційною кризою, деградацією науково-технічного та виснаженням кадрового потенціалів, а наслідком є низька інноваційна активність підприємств АПК. У зв'язку з цим сільське господарство потребує радикальних перетворень, особливо, що стосується ефективності використання ресурсів.

Проблемність практики ресурсозбереження в сільському господарстві визначає ситуація, коли прийняття управлінських, технологічних та інших дій, при відчутному споживанні ресурсів без повного їх відновлення, не дозволяє досягти поставленої мети виробництва та ринку, що визначають доцільність розробки заходів для їх вирішення [3].

Ресурсозбереження слід розглядати з позицій розширеного відтворення, руху ресурсів у процесі виробництва, як процес, який постійно повторюється. Насамперед, сутність ресурсозбереження полягає в економії суспільно необхідної праці і проявляється у зменшенні витрат виробництва, зростанні норми прибутку, зменшенні техногенного впливу на навколишнє середовище; разом з тим, цей процес визначається конкретними формами прояву: землезбереження, матеріалозбереження, енергозбереження, працезбереження тощо; наприкінці, ресурсозбереження слід розглядати як процес, який постійно повторюється і досягається на основі впровадження інновацій поряд з дієвішим використанням традиційних факторів виробництва.

Як показує аналіз та досвід, зниження витрат енергії можна забезпечити не тільки за рахунок удосконалення технологій, але і з використання сортів та гібридів більш стійких до погодних умов, хвороб вирощування в скорочених сівозмінах, за нетрадиційними попередниками. Такі технологічні рішення повинні здійснюватися в тісному зв'язку з біологічними особливостями культур, біосфери як фактору.

Реалізація ресурсоощадної діяльності вимагає інвестицій, хоча у довгостроковій перспективі при впровадженні ресурсозберігаючих заходів підприємство поверне їх, отримавши значні конкурентні переваги [4].

Правильний вибір складових ресурсозберігаючих технологій дозволить знизити витрати на одиницю використаних у процесі виробництва ресурсів, збільшити основні результативні показники функціонування підприємств аграрного сектору, підвищити екологічність продукції, налагодити тісні взаємозв'язки з суспільством та громадою через забезпечення їх потреб у якісній продукції при доступній ціні, і головне - забезпечити підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Василенко І. А., Трус І. М., Півоваров О. А., Фролова Л. А. Екологія людини : підручник. Дніпро : Акцент ПП, 2017. 183 с.
2. Ситаров В. А., Пустовойтов В. В.. Соціальна екологія: посібник. М. : Видавничий центр «Академія», 2000. 280 с.
3. Кукса, І. М. Особливості механізму ресурсозбереження в сільському господарстві. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 4. С. 169–175.
4. Захарченко О. В. Ресурсозберігаючі технології як чинник формування конкурентних переваг у сільськогосподарському виробництві. Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць Вип. №6 (193). К., 2017. С. 61-66.

Коровінченко М. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. МР-202

Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ЇЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВПЛИВ

Розвиток української культури супроводжувався великою кількістю подій, які впливали на хід думок та світоглядницьких ідей населення. В нашу епоху науково-технічного прогресу досить важливо визначити якою була та як зароджувалася філософія

в давнину, зокрема в часи Київської Русі, оскільки саме тоді прокладався фундамент нашого мислення.

Київська Русь – східноукраїнська держава, яка існувала впродовж IX–XIII століть, де вперше здійснилося зародження вітчизняної філософської думки. Проте виявити ключовий момент виникнення філософії, як такої, досить складно, бо цей процес складається з тривалого накопичення знань та досвіду про те, що нас оточує [1].

Одним з найвизначніших для розвитку нашої культури став 988 рік. В цей рік відбулося хрещення Київської Русі Володимиром Великим. Це стало справжнім поштовхом для культурного та економічного піднесення держави. З прийняттям віри, до Русі прийшли філософські надбання діячів і філософів давньоєвропейських народів, що принесло з собою розвиток шкіл, мистецтва, початок книгописання, включаючи й філософське [2]. Проте такі античні твори були відомі небагатьом, головна частина жителів продовжувала вірити в язичницьких богів. Це стало причиною просвітницького характеру філософії Київської Русі, давньоруські автори пояснювали основні положення християнства саме у вигляді простих послань та звертань.

Після прийняття християнства населення починає змінювати свій погляд на віру та життя загалом. Цю проблему піднімає митрополит Іларіон у своїй роботі «Слово про закон та благодать», де він висвітлює філософське питання сенсу буття та зв'язку людини з Богом в образі Ісуса Христа. У цьому творі згадується позиція апостола Павла, що історія завжди проходить через закон і благодать. Через закон Бог направляв та карав людей, а через благодать подарував людині право самостійного життєвого вибору. Зараз людина керується любов'ю та вірою [3].

Тож, можна зазначити, що писемність зіграла також важливу роль для формування та розповсюдження філософських ідей. Вона виникає та набуває поширення в X столітті одразу після винайдення слов'янської азбуки Кирилом та Мефодієм. У зв'язку з поширенням античної літератури починається її масовий переклад. Це призвело до того, що вже в XI–XII можна було виділити два напрямки: оригінальну та перекладну літературу. В першу чергу перекладалися книги, які допомагали популяризації нової філософської ідеології, тобто біблійні тексти.

Серед перекладної літератури, звісно, була Біблія, а також користувалися популярністю роботи авторів середньовічного Сходу: Аристотеля, Піфагора, Платона, Сократа, Епікура та багато інших, які склали збірку «Бджола». Цей збірник афоризмів демонстрував різні людські вади та чесноти, які ілюструвалися у церковній та світській манері.

До оригінальної літератури того часу відноситься «Повість минулих літ» Нестора Літописця та «Слово о полку Ігоревім», які стають не лише джерелом історичних подій, а й пам'ятками філософської культури. Климент Смолятич у творі «Послання пресвітеру Фомі» визначає, що філософія потрібна людям саме для розуміння божественних істин, щоб прийти до повчально-моральних висновків, бо найвищим благом є мудрість. В той же час Володимир Мономах у «Повчанні» закликає шукати гармонію зі світом, не втрачаючи свого обличчя.

Також неможливо оминати постать Кирила Туровського, який зіграв важливу роль в історії. Його твори найповнішим чином розкривали філософські проблеми того часу, а саме моральні засади людства, взаємозв'язок небесного й земного, тіла та душі. В своїй творчості він прийшов до висновку, що все «зовнішнє» – це темрява та зло, а «внутрішнє» – світло та добро. Прослідкувати це можна в образах тіла та душі. Оскільки душа є внутрішнім духовним началом, підкорившись зовнішньому тілесному началу, це неодмінно приведе до гріха [3].

У культурі Київської Русі філософом вважався той, хто не лише міг знайти так звану правду про сенс людського буття на основі літератури, а й вмів перетворити цю правду на путівник для власного життя. Це і є причиною того, що в філософії українського народу основний напрямок – обговорення проблем людини та історії людства, нації. Духовна діяльність української філософії завжди допомагала дослідити межі людського існування,

реалізуючи потребу в самопізнанні й усвідомленні потреб. Тому важко не погодитись з твердженням: «українська гуманітарна традиція переконливо свідчить про «генетично» закладені підвалини загальнолюдських цінностей у національному світосприйнятті» [4].

В сучасному XXI столітті Україна зазнала величезну кількість змін. Наразі цей період приніс нам глобалізацію, сповнену новітніми технологіями та різноманітними інформаційними удосконаленнями. Цьому сприяла результативна реалізація людських можливостей, яка допомагає розвитку нашої країни та розкриттю її досить значного потенціалу. Філософська концепція такої діяльності повністю орієнтується на людину, базуючись на рівності, свободі та єдності. Україна адаптується до змін, які спрямовані на повний захист інтересів людей та просуванні їхнього бажання жити в повній гармонії з собою та навколишнім світом. Такий гуманістичний розвиток населення дозволяє розкрити творчий та виробний потенціал кожної людини, сприяє досягненню самоосвіти на основі її духовних, матеріальних потреб та інтересів [5]. Тож, знову все зводиться до антропоцентризму, основні поняття та керівні принципи якого було прокладено саме в часи Київської Русі.

Отже, спираючись на працю ченця Печорського монастиря Нестора Літописця «Повісті минулих літ» можна стверджувати, що в IX столітті українська держава вже повноцінно існувала та відіграла досить велику роль у розвитку нашої державності. Цьому посприяв видатний князь Володимир Великий, який мав провідне значення у запровадженні християнства. Прийняття віри стало фундаментом для створення потужної та сильної держави. Воно принесло з собою нові норми суспільних відносин та підвищило стандарти життя. Завдяки християнству поширився розвиток освіти, писемності, літератури та мистецтва. Цей період в історії зробив величезний вклад в культуру, призвівши до початку становлення нашого мислення та філософських ідей.

Проведений аналіз показав, що головною проблематикою часів Київської Русі була віра, а саме взаємозв'язок людини з Богом, поштовхом до якого стало хрещення Русі. Оскільки освіченість у новій ідеології була доступна не кожному, тогочасна література намагалась розкрити її зміст якомога простіше. Було написано та перекладено велику кількість літератури, яка несла в собі ідеї добра, мудрості та гуманізму, до яких прагнули як древні русичі, так і сучасне суспільство. Основні проблеми тогочасності – це сенс буття, розуміння філософії в житті людини, її вклад для здобуття щастя, ролі християнства в історії, поширювалися через послання та звертання. Для цього активно використовувалися алегорії добра та зла, тіла та душі, земного й духовного, через які втілювалися святість і гріховність людини.

Список використаних джерел

1. Кучма А. О. Зародження філософії в Київській Русі. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки*. 2020. С. 164.
2. Концеба А. А., Балашенко І. В. Християнство та філософія Київської Русі. *Південноукраїнські наукові студії: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених*. 2021. С. 77–78.
3. Філософія Київської Русі. Електронний посібник з дисципліни: Основи філософських знань. URL: <http://kreklntu.at.ua/e-book/philosofija/page31.html> (дата звернення: 04.12.2021).
4. Киселиця С. В. Український кордоцентризм як гуманізм // *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – № 2(6). – С.19-23. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/50595/46560 (дата звернення 21.04.2022)
5. Кулешов О. В. Людина та інформація у XXI столітті. Філософські проблеми XXI століття : Монографія. 2016 С. 125–160.

Кубліцька О. В., здобувачка ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Цифрова трансформація як явище та закономірний процес проникнення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у соціальну структуру суспільства, дозволяє розвивати цифрове суспільство, спричинюючи перехід суспільства до епохи Четвертої промислової революції та становлення Індустрії 4.0.

В цілому, цифрова трансформація дає можливість використовувати технології в усіх сферах людського життя та суспільства, регулювати бізнес-процеси, взаємодію між бізнесом та споживачами.

Цифрова трансформація створює неабиякі можливості у сучасному глобальному світі:

- можливість збору, використання та аналізу великих обсягів цифрових даних;
- мінімізація корупції, зниження бюрократизації;
- підвищення мобільності людей;
- збільшення можливостей індивідуумів як громадян;
- недопущення злочинних дій;
- створення якісно нових продуктів та якісно новий рівень взаємодії з споживачами;
- отримання доступу до інформації, знань, формування навичок та вмінь;
- підвищення ефективності бізнес-процесів;
- створення освітнього середовища в цифровому просторі;
- можливість опанування нових навичок та умінь протягом життя (long life learning);
- перманентна інноваційна діяльність та стрімкий розвиток науки.

Сукупність позитивних ефектів, що виникають завдяки реалізації можливостей цифрової трансформації, дозволяє створювати нові способи взаємодії людей у суспільстві, підвищувати ефективність цієї взаємодії та відкривати перед людством нові перспективи діяльності.

У той же час реалізація можливостей цифрової трансформації, вирішуючи низку проблем, зумовлює низку викликів та проблем в процесі реалізації.

Збільшення кількості користувачів, об'єктів та даних призведе до посилення залежності від цифрових систем. Тому все більш важливим і все більш складним завданням стає забезпечення роботи цих систем відповідно до закладеного призначення.

Подальша реалізація цифрової трансформації полягатиме в об'єднанні біологічних та цифрових систем і трансформації людини в цьому контексті. З цим пов'язується проблема людської самоідентифікації в умовах цифрової трансформації. Так, Крістель Ван дер Елст, генеральний директор Policy Horizons Canada, висловила стосовно цього наступним чином: «Біологічні та цифрові системи об'єднуються і можуть змінити те, як ми працюємо, живемо і навіть розвиваємося як вид. Це біоцифрове злиття – більше, ніж технологічна зміна, але може змінити те, як ми розуміємо себе, змушуючи переглянути нас те, що ми вважаємо людським або природним».

Можливість встановлення загального контролю над суспільством за допомогою цифрових технологій викликає значне занепокоєння, адже технології створюють можливість відстежувати думки, наміри, бажання та дії людини. Так, наприклад, вже сьогодні відомо про впровадження «соціального кредиту» в Китаї, або системи індивідуальних рейтингів, де кожен громадянин має персональне досьє, інформація в якому збирається та оновлюється за допомогою інтернет-провайдерів, стільникових операторів, власників сайтів, роботодавців, університетів, правоохоронців, податкової служби, родичів, друзів та сусідів.

Вплив цифрової трансформації на рівень працевлаштування також не знаходить однозначної відповіді серед науковців, адже до можливості працювати віддалено додається проблема того, що істотна кількість працівників багатьох професій схильні до ризику автоматизації. На думку К. Шваба, технології Четвертої промислової революції виглядають як загроза праву людини робити вибір, з користю застосовувати свої навички та інтереси і здатні позбавити нові покоління працівників задоволення та стабільності. Подальші впровадження досягнень цифрової трансформації здатні призвести до бездержавного роботизованого суспільства, де штучний інтелект відіграватиме панівну роль. Відбуватиметься зрощування інтелектуальної та фінансової еліт; зростання масового безробіття та ініціювання впровадження системи безумовного базового доходу. Питання кібербезпеки та доступ до особистих даних людей також спричиняють неабияку занепокоєність суспільства.

Питання функціонування віртуальної людини також вартує уваги. Вже сьогодні реальний індивід намагається представити себе у якості інформаційного об'єкта, що має характеристики ідеалізованого людського індивіда, тобто, представляє віртуальну особистість. При цьому найчастіше така людина не відповідає реальній особі й може використовуватися для створення позитивного іміджу з метою просування комерційних чи творчих проєктів, маніпуляцією свідомістю інших та переконання суспільства у точці зору, вигідній замовнику послуги.

Це спричинює підміну реальної діалогічної взаємодії віртуальною, реальних цінностей віртуальними, де сприйняття реальності втрачається. Необхідно відзначити, що сучасна філософія абстрагує ідею віртуальної реальності від її технічного втілення, оскільки цифрову реальність можна тлумачити як модельовану реальними процесами об'єктів, зміст та форма яких не збігаються з цими віртуальними процесами [1].

Віртуальна реальність нарощує темпи домінування над реальним світом, розширюючи вплив на свідомість людини. Синтез біологічного організму людини зі штучними інтелектуальними системами створить міст у віртуальну реальність, де вплив на всі наші органи чуття стане аналогічним матеріальному світу. Проєкт Марка Цукерберга щодо створення Метавсесвіту можна вважати логічним продовженням даного процесу. У науково-фантастичному романі «Лавина» («Snow Crash») американського письменника Ніла Стівенсона, що вийшов ще 1992 року, Метавсесвіт зазвичай зображується як свого роду цифровий «підключений» Інтернет – прояв реальної реальності, але заснований у віртуальному (часто схожому на тематичний парк) світі.

Створення та розвиток Метавсесвіту піднімає дискусію щодо змісту та легальності використання різних типів контенту у Метавсесвіті. Джерон Ланье, комп'ютерний вчений, стосовно цього каже: «Якщо керувати метавсесвітом за тією ж бізнес-моделлю, за якою зараз керують Facebook, то це знищить людство. І це не фігуральне твердження. Це буквальне та конкретне передбачення того, що людство це не переживе» [2].

Водночас, заклики науковців та експертів до більш критичного ставлення до цифрової трансформації мають на меті не стримати розвиток людства, а навпаки, створити умови для його адекватного розвитку в умовах нової реальності, поступової адаптації та мінімізації ризиків для особистості в процесі використання технологій. Таким чином, буде створено нове суспільство, що буде управляти технологіями, а не навпаки.

Список використаних джерел

1. Бельский В. Цифровая трансформация личности в виртуальной реальности. *Социально-гуманитарные знания*. 2021. № 4. С. 131–137.

2. Що таке метавсесвіт і чому Марку Цукербергу він так запав у душу. Максимально зрозумілий гід – Forbes.ua. *Forbes.ua* | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/innovations/shcho-take-metavsesvit-i-chomu-marku-tsukerbergu-vin-tak-zapav-u-dushu-05112021-2731> (дата звернення: 01.06. 2022).

Кухаренко С. І., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. АМ-201
ННІ архітектури, дизайну і геодезії
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МИ САМІ БУДУЄМО НАЦІЮ АБО ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ В. ЛИПІНСЬКОГО В НОВІТНІЙ УКРАЇНІ

«Я хочу, щоб була Україна, щоб був український державний лад на моїй рідній землі, і знаю, що як не буде України, як не буде нашої Української держави, то я і нащадки мої, не зможемо на своїй землі по-людськи жити»[3;8]

Сучасники В'ячеслава Казимировича Липинського вважали його утопістом за палке прагнення духовно відродити українську націю і створити незалежну Українську Державу. Деякі дослідники його філософської спадщини стверджували, що він живе минулим, забуває, що минуле не повторюється і що його ідеї «не стали історично-перспективними». Я не можу погодитись з цією точкою зору.

Солідаризуємось з французьким філософом Анрі Бергсоном, який стверджував, що час – це тривалість, що характеризується цілісністю і неподільністю. Тривалість передбачає постійне взаємопроникнення минулого (що зберігається в пам'яті) і сьогодення, різних станів свідомості одного в інше, постійний розвиток та становлення.

Стани свідомості, традиції, звички, духовні цінності, хід мислення передається спадково від батьків. Нація здатна оновлюватися і перероджуватися як за внутрішніми законами розвитку, так і під впливом зовнішніх чинників. Як справедливо зауважує А. Бергсон: «Там, де еволюція зустрічає найменший опір, відбуваються незворотні вдосконалення, тоді як перепони ведуть до циклічних змін».

Таким чином минуле може повторюватись, щоб бути зміненим у майбутньому, щоб виправити помилки, отже і хід історії. Цю тему можна розглянути, спираючись на філософські праці Володимира Казимировича Липинського, мислителя, політика, історика, соціолога, теоретика українського консерватизму, дипломата, який сказав у трактаті «Листи до братів-хліборобів»: «Без власної Української Держави не може бути Української Нації, а без Української Нації не може бути на Українській Землі людського громадського життя...» [2,с.7]. Його філософські праці вражають своєю глибиною та проникливістю, за це він був названий «Кантом української політичної думки».

Аналізуючи причини трагічної поразки української державності у революційних подіях 1917-1921 рр., Липинський перш за все називав духовні проблеми суспільства, які можна скласти у два поняття: егоїзм та безпричинна ненависть до співвітчизників. «Нація – це перш за все єдність духовна, культурно-історична, що родиться завжди від держави – єдності територіальної» [1]. Український мислитель зазначає, що перш за все ми повинні спиратися на любов до своїх земляків, патріотизм і духовні цінності. «Коли б це був прометеївський гін вірного сина, палаючого любов'ю до батька, до братів, до своєї громади – коли б це було молоде бажання дістати для своїх хоч трохи вогню з неба – Україна була б нині наймогутнішою державою, найсильнішою нацією», – акцентує В. Липинський [1].

В теперішній час, знову повторюється минуле. Український народ постав перед необхідністю відстоювати суверенність. Знову, через 90 років, як і в 1932-1933рр, українська нація піддана геноциду зі сторони кремля. Минуле повернулося, але український народ змінився, еволюціонував.

Сьогодні народ України об'єднаний заради спільної мети – перемоги, захисту суверенності і територіальної цілісності, кожного окремо взятого співвітчизника і всіх нас разом. Тому що : «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто

за нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути...» [2, ч. 2, с. 63].

На полі бою і в тилу українці проявляють хоробрість і мужність; відданість і відвагу; душевне тепло, співчуття, милосердя, турботу за кожного, щедрість, гостинність, благородство і самопожертву, що і є складниками любові до своїх земляків. Хіба ж це не схоже на той Прометеївський вогонь з неба, про який говорив В.К. Липинський? Сьогодні цей вогонь несуть до своєї громади вірні українські сини і дочки. Вся наша країна об'єдналася, згуртувалася на захист нашого народу, наших земель.

На власному досвіді я відчула силу впливу єдності нашого народу: сміливість і професіоналізм наших захисників, гостинність, щедрість, доброту, взаємотурботу українців. І такого духовного єднання, як зараз, ще не було. Ми згуртувалися щоб наблизити повну перемогу України. Ми поводимося, як рідні, як одна сім'я, тому що ми – єдина нація і патріоти своєї країни.

Підсумовуючи, можна зазначити, що минуле повторюється, щоб бути зміненим у теперішньому.

В порівнянні з минулим (відповідно до аналітики В.К. Липинського), ми можемо побачити вражаючі зміни. Українське суспільство вдосконалюється, духовно еволюціонує. Наразі, українці подолали егоїзм та безпричинну ненависть до співвітчизників, що були джерелом поразки в минулому. Ми проявляємо згуртованість і рухаємось до спільної мети. В єднанні з любов'ю до співвітчизників, в справжньому патріотизмі – наша сила: «Держава родиться в хвилину, коли всі мешканці даної території стають як один в її оборону під проводом, посідаючої до цього законне право, Влади...» [1]. Отже, сьогодні ми насправді творимо націю і державу.

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що роботи В'ячеслава Липинського є актуальними та історично перспективними. Я переконана, що саме зараз ми створюємо сильну українську націю і відбудуємо могутню державу.

Список використаних джерел

1. В'ячеслав Липинський. Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16-29 квітня 1918 р. – Львів : Поступ, 1928. – 30 с.
URL: <https://moreknig.org/reader/62942/> (дата звернення 28.04.2022)
2. В'ячеслав Липинський. Листи до братів-хліборобів. Писані 1919-1926.
URL: <https://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/3615/file.pdf>
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень 1926. – с. 8.
http://www.chronos.msu.ru/old/RREPORTS/novikov-konzeptiyz_vremeni.pdf (дата звернення 28.04.2022)
4. Бергсон А. Творча еволюція / Пер. із фр. В. Флерової; Вступ. ст. І. (Канон філософії). URL: http://www.voskresensk.prihod.ru/users/25/1101525/editor_files/file/tvorchesraya-evoluciya.pdf (дата звернення 21.04.2022)
5. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 11.05.2022)
6. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. – Київ: КВІЦ, 2020. – 274 с.

Лапа А. С., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ФАМ -201

Науковий керівник – **Колеватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Молодь – це майбутнє нашої країни і саме від цього нового покоління залежить подальша доля старшого покоління. Молодь – то є основа будь-якої нації. Саме розвиток молоді, здебільшого, вказує на те, як буде розвиватися нація в подальшому.

На жаль, зараз молодь не має певних моральних принципів, що може дуже погано вплинути на розвиток нації в майбутньому.

Згадаймо наших далеких предків: вони цілими днями працювали в полі, а потім йшли до церкви. Саме церква контролювала життя народу, ні, я не закликаю всіх одразу

кинутися молитися, а просто хочу сказати, що зараз, коли модним став атеїзм, молодь почала втрачати віру в Бога, що, певною мірою, призводить до моральної деградації.

Також моральні принципи сучасної молоді похитнулися й тоді, коли старші втрачали авторитет, коли західна культура активно пропагувала фільми та телепередачі, які призводять до моральної деградації.

Але, мабуть, найбільшим ворогом сучасної молоді є погана компанія – саме вона прищеплює людям погані звички й цікавість до всього лихого. Вона є найбільшою запорукою моральної деградації людини [1].

На мою думку, все ж таки, не всі молоді люди лихі. Багато хто з них дотримується гарних моральних чеснот та не піддається на провокації з боку деградантів. Адже у кожної людини є своя голова на плечах, яка вміє розрізняти добро і зло.

Історія ніколи не стоїть на місці, тому світ завжди змінюється. Отже, немає нічого дивного в тому, що людина крокує пліч-о-пліч з сучасним світовим прогресом. Зараз молодь зростає й розвивається в еру наднових технологій. Тому й зміни приходять швидше ніж завжди. Вчені вважають XXI століття періодом кризи у сфері моральних цінностей молодого покоління. Але чому?

Що ми взагалі знаємо про людські цінності? Почати потрібно з того, що поняття «цінність» має для кожного своє суб'єктивне пояснення, тому не можна розмірковувати про це загально. Тим паче, моральні цінності змінюються тоді, коли змінюються людські переконання. Та повернемося до сучасного покоління. Важко розуміти те, що ми справді зростаємо самовпевненими егоїстами, без жодної краплини розуміння й співпереживання. Та чому так відбувається? Світогляд дітей і підлітків дуже легко порушити, внести свої корективи, скажу більше, це елементарно. Усі ж дивляться телебачення, а ось вам найпопулярніший і найдоступніший спосіб маніпулювання людською свідомістю. З екрану телевізора молоду людину запевняють, що якщо твої головні цінності не гроші, влада або ж впливовість, то тобі нічого робити у цьому світі. Нам нав'язують нову подобу людини, яка повинна цінувати лише себе й орієнтуватись тільки на власні можливості, що не є правильно. Та їм це вдається: ми починаємо втрачати істинних людей [2].

Але я впевнений, що далеко не кожен звертає увагу на широкомасштабну пропаганду деградантів. Особисто моїми головними життєвими цінностями є такі: сім'я, свобода, друзі, толерантність, чесність і вихованість. Я завжди пам'ятаю про те, що все найкраще в житті – безцінне. Родина, щастя, любов, друзі, посмішки – все це ми отримуємо зовсім безкоштовно.

Особисто я вважаю, що дорожчого за рідний дім та щастя своїх близьких, нічого бути не може. Зараз вся молодь посіла за екранами гаджетів та комп'ютерів і весь час проводить в соціальних мережах перестаючи виходити на вулицю, але живе спілкування нічого не замінить. Мені приємно спілкуватися з друзями на вулиці, а не в соціальних мережах і т.д.

Наведу один дуже гарний приклад. Уявімо, що корабель, який пропливав біля безлюдного острова з невідомих причин почав тонути. Гроші, гординя та влада, яку всі так цінують в нашому сучасному світі тут нічим не зарадять. Доведеться рятуватися, але якщо люди згуртуються та допоможуть одне одному, то їм це вдасться якомога швидше. Тепер ця ж група людей потрапила на безлюдний острів, де цивілізації ніколи й не було і головне їхнє завдання – це вижити. Тож їм доведеться згуртуватися та допомогти одне одному. При такому підході, цим людям вдасться забезпечити себе харчами та навіть збудувати свій власний рятувальний корабель за допомогою якого вони зможуть повернутися до свого дому. Отже, мораль цієї історії така, що саме завдяки гарним моральним принципам людей, такі як: чесність, толерантність, турбота один про одного, дружба, людяність, можна згуртуватися в одну колонію та допомогти одне одному у порятунку. Адже, гроші на безлюдному острові будуть нікому непотрібні, а через гординю та егоїзм людям навіть згуртуватися не вдасться. Тож у будь-якій ситуації ми повинні залишатися людьми.

Людина в своєму духовному розвитку пройшла довгий і надзвичайно складний шлях. Проте найвищим вираженням розвитку людини завжди була насамперед моральна свідомість у найгуманістичніших і прогресивніших проявах.

Мораль, як форма суспільної свідомості, є зводом правил, норм, вимог, які регулюють відношення і взаємодію людей, їх поведінку. Поняття «мораль» оперує моральними категоріями, до яких належать справедливість, доброта, обов'язок, гідність, честь, щастя.

Погодьтеся, що саме суспільство виробляє зразок моральної поведінки – моральний ідеал, до якого повинні прагнути всі, вважаючи його розумним, красивим, корисним. Знання моральних норм, принципів, категорій формує моральну культуру. Тому змістом виховної роботи викладачів, кураторів по становленню моральних якостей є формування у них системи моральних знань, почуттів, ставлень, поведінки.

Ми живемо в молодій незалежній державі й відчуваємо на собі, як нелегко жити українській молоді. Нашому поколінню випало складне і відповідальне завдання – відродження української державності, мови, нації, традицій. За нас цього ніхто не зробить. Це наш історичний обов'язок зрозуміти, що змінити життя на краще можна лише змінившись самому. І пригадуються слова Тараса Бульби: «Я тебе породив, я тебе і уб'ю». І хочеться перефразувати їх з точністю до навпаки: ми зруйнували, нам і відроджувати!

Звичайно, з кожним днем світ змінюється, ми поспішаємо за ним, швидко звикаємо до всіх інновацій, вважаючи все звичайне застарілим і недосконалим. Значна частина ліберальних педагогів Заходу, а також окремі педагоги України вважають, що в основі морального виховання мають бути релігійні цінності, свідомість, християнська мораль [3].

На мою думку, сучасне покоління має усвідомити, що варто в собі виховувати відмінні моральні цінності. Адже від цього залежить майбутнє нашої нації. Оскільки молоде покоління подає приклад ще молодшому поколінню, а це може вплинути, як позитивно, так і негативно на майбутнє нашої держави.

Список використаних джерел

1. Твір-роздум у публіцистичному стилі на тему: «Моральні принципи сучасної молоді». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.chasipodii.net/article/23304/>
2. Твір на тему: «Цінності сучасної молоді». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gdz4you.com/literatura/tvory/tvir-na-temu-cinnosti-suchasnoyi-molodi-20660/>
3. Руднева С. Моральні цінності сучасної молоді. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://drpsklibr.at.ua/publ/vikladachu/vikhovni_godini/moralni_cinnosti_suchasnoji_molodi/

Масловський М. В., здобувач вищої освіти 1 курсу, ОА-211

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ІВАН МАЗЕПА – ГЕРОЙ ЧИ ЗРАДНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ?

Ім'я великого українського гетьмана Івана Степановича Мазепа завжди викликало неабиякий інтерес учених та всіх, хто цікавиться українською історією. Ця досить яскрава історична постать вже не одне століття викликає протиріччя серед істориків. Найбільше таких протиріч викликає питання: Мазепа – герой, чи зрадник українського народу?

У 1665 р. доля звела його з козаками. Така людина, як І.Мазепа легко рухалась по кар'єрним щаблям і вже в 1687 р. він став гетьманом. За 22 роки свого гетьманування Іван Мазепа підняв Україну з колін. І хотів для своєї Батьківщини незалежності, тому і уклав угоду з шведським королем Карлом XII [1]. Саме ця угода і стала підґрунтям для питання про його «зраду».

Якщо ж говорити про сучасників І.Мазепа, то майже всі, хто був знайомий з ним особисто захоплювались ним і поважали його [2]. Зрадником свого народу його вважали

лише у Росії, проте в більшості своїй лише тому, що така думка була угодна царській владі. Адже навіть лютий ворог І.Мазепи О.Меншиков визнав, що Мазепа здійснив цей крок в ім'я України [3].

Доля І. Мазепи привертала увагу багатьох видатних митців доби романтизму, а європейські та російські поети суттєво розійшлися в оцінках гетьмана. Про нього писали Вольтер і Байрон, Гюго і Словацький, його образ відтворювали Жеріко й Делакруа. Наприклад, Байрон у своїй поемі «Мазепа» показує гетьмана, як героя і борця за свій народ. Проте були й ті, хто не розділяв його поглядів. Найбільше для паплюження І.Мазепи зробив, звичайно ж, О.Пушкін, видатний російський поет і не менш, може, славний звитяжець у тодішній імперській «гібридній» війні. Поема Байрона йому не сподобалася, нарікав на те, що в ній годі шукати правди про події. І взявся потому сам старанно фальсифікувати біографію І.Мазепи. Усе задля того, аби представити українського державця пекельним злочинцем і переступником [4].

Досить негативно ставився до Івана Мазепи історик М.Костомаров, який робить такий висновок: «Гетьман Мазепа, як історична особистість, не був представником ніякої національної ідеї. Це був егоїст в повному значенні цього слова» [5]. М.Грушевський теж був не в захваті від І.Мазепи, хоча і не вдавався до різких і категоричних оцінок. У своїй праці «Нарис історії українського народу» він писав: «Шляхтич за народженням і вихованням, в епоху народних воєн України проти польсько-шляхетського режиму зростав в атмосфері інтриг королівського двору Польщі, досить випадково опинився у козацькому війську і навряд чи шукав в ньому чого-небудь, крім особистої кар'єри, новий гетьман був дуже сумнівним придбанням для Гетьманщини в її тодішньому дуже серйозному становищі» [5].

Радянські історики в своїх працях повторювали стандартний набір звинувачень на адресу І.Мазепи, що використовували російські історики XIX ст. Так В.Мавродін у своїй книзі «Петро I» (1943 р.), писав про гетьмана таке: «Один з найбагатших феодалів України, «шляхтич» Іван Мазепа, часто міняв хазяїв: то служив польському королю, то ставав підданим турецькому султану, то перетворювався в «вірного» старого слугу молодого руського царя. Владолюбний, хитрий авантюрист, він був на стороні того, хто сильніше і хто міг забезпечити йому кар'єру... Мазепа думав, що його вчинок викличе повстання всієї України проти Петра. Але старий гетьман помилився. Його зрада викликала всезагальне невдоволення українського народу» [5].

Один з найвидатніших радянських істориків петровської епохи М.І.Павленко в своїй фундаментальній праці «Петро Великий» присвятив гетьману цілий розділ під назвою «Зрада Мазепи», пояснюючи це насамперед бажанням дати відповідь українським націоналістам, що «звели Мазепу в ранг борця за «самостійну» Україну і ідейного вождя українського народу». М.Павленко завершує цей розділ таким безапеляційним твердженням: «Потрібно втратити почуття реальності, щоб знайти ідейні втілення у діях Мазепи. Цей лукавий царедворець був людиною, яка позбавлена всіх моральних якостей. Він вгамовував ненаситну честолюбивість за рахунок своїх жертв, був мстивим і жорстоким по відношенню до своїх суперників, усіма засобами намагався поповнити своє багатство... Мазепа являв собою закінчений тип безпринципного честолюбця, який у своїх діях і вчинках керувався не інтересами українського народу, а власною користю... український народ був для Мазепи лише розмінною монетою в його азартній честолюбній грі, так як мова йшла не про отримання «самостійності», а про поновлення панування над Україною панської Речі Посполитої» [5].

Але є дещо відмінна від попередніх характеристик гетьмана оцінка, яка мабуть, є більша вагомою за попередні, надана Д.Яворницьким – автором тритомної праці «Історія запорізьких козаків». Він писав: «...немає підстав погоджуватися з думкою тих істориків, які характеризують Мазепу тільки як жахливого егоїста і ненаситного честолюбця, що абсолютно забув заради особистих вигод та інтересів положення керованого ним народу і майбутнє його Батьківщини. Вся біда для Мазепи лише в тому, що він хотів ввести в

Малоросії польські порядки і під час правління Україною брав за зразок державний устрій Польщі. Раз ступивши на такий помилковий шлях, Мазепа пішов далі і, втративши віру в здійснення свого ідеалу через Польщу, пішов назустріч шведському королю» [5].

Цікаво, що в договорі між шведами і Україною, включно із Запорозькою Січчю, і згадки не було про Польщу. Виходячи з цього дослідник Д.Дорошенко у статті «Мазепа в історичній літературі і житті» висловив таку думку: всі переговори Мазепи із Станіславом про федерацію відігравали роль попередніх комбінацій. Насправді гетьман прагнув повного суверенітету для України. Якщо він спершу й мав на гадці федерацію з Польщею, чи може просто хотів здобути прихильність польського короля, то невдовзі з огляду на його слабкість відкинув цю ідею. Не Станіслав, а шведський король прибув до України, тож з ним укладався договір, що передбачав цілковиту самостійність України [5].

Більшість сучасних істориків вважають Івана Мазепу аж ніяк не зрадником свого народу. Наприклад, Ярослав Дашкевич вважає: «Якщо сьогодні, у хвилину нових небезпек, що нависли над Україною, яку хочуть ще раз позбавити незалежності, за чимось шкодувати, то хіба за тим, що Мазепині мрії майже три століття тому не здійснилися та що вірних Україні державних мужів – і нібито «зрадників Росії» – в українській історії було так мало» [6]. Анна Марія Форсберг: «Гадаю він не є аж таким заполітизованим. Себто його не вважають ані зрадником, ані таким собі великим спасителем нації чи кимсь подібним. Його вважають радше людиною, яка у той час можливо намагалася захистити свій народ від війни. За тих важких умов, коли наближалися з різних боків шведське та російське війська він напевне прагнув зменшити можливі втрати» [7].

Впродовж кількох століть І.Мазепу знали лише з російської подачі, адже історію пишуть переможці. Але проаналізувавши весь опрацьований та досліджений матеріал я з впевненістю можу сказати, що особисто для мене Іван Мазепа – Герой українського народу, людина, на яку потрібно рівнятися. І я вважаю, що це саме та людина, якою ми, українці, маємо пишатися.

Список використаних джерел

1. <https://dovidka.biz.ua/ivan-mazepa-biografiya-skorocho>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=BqI7XFQkIG8>
3. <https://www.unian.net/society/236139-istorik-sergiychuk-pyanyiy-petr-i-bil-mazepu-po-schekam-kak-beschestnuyu-bludnitsu.html>
4. <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-47636816>
5. <https://vseosvita.ua/library/statta-ivan-mazepa-nacionalnij-geroj-ci-zradnik-svogo-narodu-180595.html>
6. <https://www.radiosvoboda.org/a/hetman-ivan-mazepa-voroh-imperiyi/31387388.html>
7. https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2009/03/090328_mazepa_kushko_is

Мальцева А. В., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська Політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ЕСТЕТИКА АРХІТЕКТУРИ МАЙБУТНЬОГО: КОНФЛІКТ ЧИ ГАРМОНІЯ?

Архітектура завжди відображає потреби часу, суспільства, культури. Втілює в собі очікування людей, відображає рівень життя та прагнення тих, ким і для кого вона створюється. За проектами сучасних архітекторів вже зводять цілі поселення. І щоб зрозуміти, чого очікувати від нових споруд, вже зараз потрібно виділити основні тенденції та потреби населення.

1. П'ять трендів майбутнього

У містах вже сконцентровано більше половини населення Землі. Мегаліси ніколи не сплять, вирують цілодобовим життям, обіцяють розвиток і перспективи. Шведський економіст і футуролог К'єлл Нордстрем стверджує, що через 50 років країни в нинішньому розумінні зникнуть, залишаться 600 міст, і в них сконцентрується 85%

жителів Землі. Вже навіть зараз це схоже на правду. Що буде потрібно цим людям? Що ми зможемо запропонувати їм?

Швидкість — головне слово нашої епохи. Швидкість змін, розвитку, появи і вдосконалення технологій. Тенденція прискорення вимагає готових мобільних рішень, що відсікають зайве у всіх сенсах, і максимальну оптимізацію всього, включно з простором.

І оскільки перспектива заселення інших планет все ще туманна, актуальною нарешті стала турбота про екологію. Можливо, каталізатором для цього стала тривалість життя, яка збільшується, — маючи в перспективі 130 активних років замість 50 вже наше покоління має ймовірність особисто зіткнутися з наслідками екологічної неусвідомленості. Тому глобальний запит на екологічні та/або перероблені матеріали тільки набирає обертів.

Світ мчить уперед, змінюється щодня, хочеш встигнути з ним — старайся, хочеш бути одним з перших — роби неможливе. У цьому царстві трудоголізму люди діляться на два типи: ті, хто працює 24/7 і ті, хто шукає work-life balance. Хоча це дві абсолютно різні концепції самореалізації, в просторі вони відображаються однаково — виникає потреба в оптимізації робочих і «життєвих» зон. Людина майбутнього не хоче витратити час на дорогу і потребує єдиного простору для роботи і відпочинку. Місто майбутнього, відповідно, вже не має чіткого поділу на діловий центр і спальні райони. То ж як ці тенденції втілюються в архітектурі?

Тренд № 1. Теорія нульового кілометра, яка говорить: живи там, де працюєш, працюю там, де живеш. «І надихайся простором, в якому все це робиш!» — додали архітектори і сконструювали ідеальне полівалентне середовище для роботи і життя людей нового часу.

Тренд № 2. Приміщення-конструктори. Оскільки основне завдання людини XXI століття — адаптивність, бізнес, що швидко зростає, потребує готових архітектурних і дизайнерських рішень. Динаміка розвитку і стрімке зростання команд змушує простір швидко реагувати на зміни. Мобільні стіни в кімнаті переговорів — вже норма, і зараз на арену виходять збірні офіси, які можна розібрати і зібрати за лічені тижні, а не місяці. Один з нових підходів до офісного дизайну: максимально піти від «мокрих» процесів і зібрати конструктор з «сухих» готових рішень. Наприклад, фальшпідлога, стіни, які тримаються на самоутримних каркасах, а в них фіксуються фасадні панелі різних типів. Це мінімізує ремонтні та трудові ресурси під час переїзду компанії і дає можливість трансформувати наявний простір у разі потреби.

Тренд № 3. Sustainability або стійка архітектура. Її основна ідея полягає в тому, щоб сьгоднішні архітектурні рішення були екологічними, інноваційними та відповідали етичним стандартам витрачання природних ресурсів. Такі простори будуть актуальні і для нас, і для наших нащадків. Для їх створення використовуються високі технології — енергозбереження, систем освітлення, опалення та вентиляції. Тренд стійкої архітектури стимулює розвиток технологій у розробці нових матеріалів: наприклад, для екологічної теплоізоляції можуть використовуватися сухі водорості, в будівництві — суміші на основі землі, і на всіх етапах — перероблені матеріали. Також набирає популярності 3D-друк із пластику, завдяки якому можна швидко втілити будь-яке дизайнерське рішення, і вартість його при цьому буде в 2–3 рази нижчою, ніж у разі використання традиційних матеріалів.

Тренд екологічності тільки набирає обертів, а значить, ще десятиліття буде актуальною потреба людини, по-перше, жити в просторі, який не завдає шкоди, по-друге, усвідомлювати особисту причетність до великої справи порятунку Землі.

Тренд № 4. Оптимізація простору і collaborative consumption. Особистий, робочий і міський простори потребують гармонійного переплетення. Тому з архітектури майбутнього повністю йде химерність і пафос. Проекти стають функціональними, ергономічними, максимально адаптованими під людину та її потреби. Свою роль відіграла і модель collaborative consumption: ідея спільного споживання змінила ставлення до житла. У моду ввійшла економія природних ресурсів, а значить — бартер і оренда замість

володіння. Це швидко змінює ринок нерухомості, стимулює розвиток коворкінгів і колівінгів і змушує архітекторів і дизайнерів шукати універсальні рішення. Тут на допомогу також приходять «розумні технології», і дуже скоро будинок буде не просто менш агресивним споживачем природних ресурсів — він стане їх постачальником.

Тренд № 5. Вертикальна архітектура або тренд висотного будівництва: природне рішення для мегаполісів, у яких людей все більше, а вільної землі — все менше. Футурологи вважають, що через 40 років розкіш мати власну земельну ділянку буде доступна тільки надбагатим людям. Дослідження ж свідчать, що з економічного погляду найвигіднішими є будівлі від 30 до 50 поверхів. У міру наростання потреби, у висотних будівлях розвиваються і природоохоронні технології для них — у розвинених країнах девелопери зобов'язані використовувати їх у процесі будівництва. Тому в 54-поверховому будинку Bank of America в Нью-Йорку використано перероблені матеріали і встановлено систему, яка б знизила споживання води й енергії на 50%, а в Канаді проходить випробування надщільна дер евина — економічний і екологічний матеріал для будівництва висотних будинків. Архітектор як ніхто здатний бачити ситуацію панорамно, прораховуючи наслідки своїх рішень, і сфера його професійних знань неминуче розширюватиметься, передусім — у бік екології, ергономіки і поведінкових наук (психології, соціальної психології, соціології).

2. Функціональність та естетика – конфлікт чи гармонія

Тренди майбутнього спрямовані на раціональне використання всіх ресурсів: просторових, часових, екологічних. Світ рухається до оптимізації та цифровізації кожного елемента і слово «естетика» не є основним і навіть другорядним для цих течій.

50-поверхові будинки з елементами біологічної архітектури, звичайно, будуть виглядати цілком гармонічно. Особливо враховуючи те, що молоде покоління спрямоване на візуальні враження, їх середній вік життя збільшиться і, відповідно, потреба у комфортних і красивих у всіх сенсах будинках та офісах буде не пріоритетом, а необхідною нормою.

Архітектура майбутнього намагається охопити все й одразу, дуже часто відкидаючи застаріле, історичне і те, що стосується минулого. Її не цікавить естетичне поєднання сучасної архітектури та архітектури недалекого минулого, зокрема XIX сторіччя. Наскільки поєднання історії і сучасності буде красивим і функціональним у майбутньому? Чи буде це новим витком мистецтва або ще більше віддалить історичні пам'ятки архітектури від повсякденного життя людей? Поки що ми не маємо позитивних відповідей на ці запитання. Хоча якби додати вектор гармонічного об'єднання епох архітектури до сучасних трендів, вже через декілька десятків років ми б мали міста, які можна було б назвати справжнім витвором мистецтва. Проте суспільство розвивається поступово, охопити всі напрямки за один раз – неможливо, як би не хотілось. Тому необхідно очікувати, що естетика в архітектурі буде відігравати значно більшу роль вже після того, як вирішаться основні економічні та екологічні питання. І вже тоді архітектори майбутнього приділять значно більше уваги і часу на візуальну складову містобудування.

Список використаних джерел

1. Генин В. Е. Проектные решения административно-бытовых зданий реконструируемых предприятий / В. Е. Генин. – Киев : Будівельник, 1987. 120 с.
2. Змеул С. Г. Архитектурная типология зданий и сооружений / С. Г. Змеул. – Москва : Архитектура. 2004. С. 234 с.
3. Конюков А. Г. Обновление действующих предприятий / А. Г. Конюков // *Строительство и архитектура*. 1987. № 1. С. 15 – 16.
4. Конюков А. Г. Архитектурное формирование трикотажных фабрик с применением автономных строительно-технологических модулей / А. Г. Конюков // Харьков, 1998.
5. Архитектурно-строительные решения предприятий машиностроения и лёгкой промышленности в условиях ускорения научно-технического прогресса : сборник научных трудов ; ЦНИИпромзданий. М., 1988. 130 с.
6. Конюков, А. Г. Архитектурные аспекты реконструкции малых и средних вокзалов / А. Г. Конюков // *Наука и транспорт*. 2006. спецвыпуск. С. 73.

7. Ким Н. Н. Архитектура гражданских и промышленных зданий / Н. Н. Ким. – Москва : Стройиздат, 1987. 286 с

8. Проект «Сенсорный сад». Организация здоровьесберегающей образовательной среды через реализацию технологии APC (активную сенсорно-развивающую среду) [Электронный ресурс]: Сайт «Первое сентября» – Режим доступа: <https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/584413/> (дата звернення 08.10.2020).

9. Черняева Е. В. Основы ландшафтного дизайна. – Москва : «Фитон21», 2015. 120 с.

Миненко О. О., здобувач вищої освіти 2 курсу гр. ФК-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЕТИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сучасність диктує нові правила для людства. В умовах масштабних кризових явищ необхідно зберігати толерантні міжособистісні взаємовідносини, адже лише в терпимому й поважливому середовищі можливо впевненим кроком йти до поставлених загальнолюдських цілей. Двадцять перше століття в геометричній прогресії наповнюється викликами для людської природи.

Інноваційно-науковий розвиток суспільства так чи інакше впливає на культуру сучасності, що викликає незворотній процес розгалуження й розповсюдження як позитивних, так і негативних надбань людства. Завдячувати цьому ми можемо глобалізації в матеріальному та, що не менш важливо, в моральному контекстах.

Не дивно, що виникає все більше стресових ситуацій, в яких кожен може стати жертвою чи агресором. В цьому випадку особливої уваги заслуговує факт неминучості співіснування людей як істот абсолютно соціальних. Питання гуманізації та подолання нетерпимості постає одним із провідних, адже визначає подальше гармонійне буття у всесвіті повною розмаїття та суперечностей.

Визначити фактори впливу на формування толерантного суспільства, кожен член якого здатен абстрагуватися й критично оцінювати будь-яку ситуацію з погляду етикету та, зокрема, толерантності, підтримувати мир на макро і мікро рівнях свого існування.

Філософія, як багатогранна наука та особлива форма світопізнання, в своїй історії приховує безліч способів вирішення проблеми нетолерантності й вживлення ідей гуманізму в повсякденне людське життя. Методологічними основами, що формують певні первинні засади вирішення суперечностей можуть виступати античні етичні принципи поваги та терпимості Епікура, Арістотеля й Конфуція, середньовічний аналог терміну толерантності – віротерпимість, твори Дж. Локка та П. Бейля епохи Нової філософії, ідеї представників західної культурної етнології та антропології.

Питанням дослідження взаємодії людей в соціальному просторі України, враховуючи її геополітичне та історичне становище як шлях до пошуку вирішення питань рівності та соціальної соборності, у вітчизняній філософській думці займалися Г. Горак, А. Єрмоленко, С. Кримський, С. Киселиця, Р. Кузьменко, Н. Хамітов, С. Пирожков, М. Попович, В. Шинкарук, О. Яценко та інші. Представниками зарубіжного досвіду вивчення толерантності є С. Мендус, К. Хілла, К. Леві-Стросс, Дж. Мілль, В. Франкл, О. Конт та інші.

Окрім глобальних проблем, наприклад: економічної, екологічної, демографічної, кризовим постає питання конфлікту на підґрунті відсутності бажання порозумітися, дійти компромісу, що може перерости у ворожнечу особистісного характеру між представниками різних ідеологій та світобачень. Тож важко не погодитись із твердженням: «Нетолерантність як світоглядно-психологічний стан та розповсюджене соціальне явище створюють підґрунтя для ненависті і ворожнечі, викликають закономірні кризи в освіті, політичну нестабільність, зниження якості життя, релігійне протистояння.

Відтак, у глобальному світі нагальним завданням є подолання суперечності «беззубого добра» та «агресивного зла» у контексті гуманізації культурно-антропологічного простору, що уможливує як осягнення людиною власної сутності, так і подальше існування у розмаїтому світі» [1, с.60].

Сьогодення характеризується високою мінливістю й постійним рухом, тому осягненню аспекту толерантності в своєму житті, повсякчас, окремі індивідууми навряд чи приділяють достатньо часу. «Хочеш щось змінити – почни з себе!» Цей вислів буде легким і доречним в суспільному просторі, але досить складним у виконанні. Для визначення важелів, які б посприяли вирішенню суперечностей у людському житті, варто окреслити значення толерантності, провести декомпозицію на простіші терміни, для того, щоб більш ефективно оперувати ними в умовах повсякденного життя. Історично у всесвітній культурі скалося так, що толерантність ототожнюється з милосердям, довірою, тактовністю, ввічливістю, віротерпимістю, скромністю, чемністю й т. д. Не можна уникнути багаторівневої структури формування толерантності, що описують певні масштаби охоплення соціуму.

Доречно почати з особистісного формування толерантності [2], а саме з того, що на неї впливає. Очевидним та неминучим фактором впливу є виховання та оточення, яке так чи інакше залучене до цього процесу. Формування особистості відбувається ще з ранніх років й несе визначальну роль у створенні індивідуального світогляду людини. Неупереджено пройти цей етап, нажаль, неможливо. Кожен так чи інакше стикався з необґрунтованим, іноді нав'язливим, поглядом на певні явища, яке передається з покоління в покоління в межах однієї сім'ї, умовно кажучи.

Здається, що виникає замкнуте коло, проте не завжди. Пояснюється це тим, що з часом погляд на речі змінюється, набувається певний масив інформації, що здатен значно змінити першоджерельне бачення індивідуума. Прямо пропорційно це впливає й на взаємовідносини в масштабах певних соціальних груп або прошарків населення в середині суспільства [3]. Сучасний досвід каже, що шляхом демократичних дебатів, активних переговорів поступово можна досягти компромісу та взаємовигоди в аспекті матеріального існування й, що гостро необхідно, не лицемірного, щирого, поважливого, ввічливого ставлення один до одного.

На міжнародних теренах часто відбуваються конфлікти на основі історичних, культурних та етнічних принципів. Двадцять перше століття – це епоха, коли такі конфлікти, користуючись досвідом та надбанням минулих століть, намагаються вирішуватися якомога швидше дипломатичним шляхом. Виокремлюються ідеології братерства та рівності, унікальності та особливості кожного суб'єкта світової спільноти. Толерантність в аспекті повсякденного життя потребує додаткових досліджень, що розвинути старі та розроблять нові методологічні та практичні засади задля максимізації розповсюдження в соціум.

Таким чином, толерантність є однією з найбільш сучасних та розвинених форм людського існування. Враховуючи багатовекторність існуючих ідеологій та людських думок, толерантність передбачає простір для вільного висловлювання з подальшою відповідальністю за свої слова, де міра допустимого визначається особою чи групою осіб самостійно, адже сформоване розуміння граничних норм та засади терпимості дозволяють отримати цілісну картину моральних цінностей. Толерантність – це гарант світового й особистісного спокою, гармонії з оточуючим, важливе надбання людської культури як потужного механізму забезпечення добробуту кожного.

Список використаних джерел

1. Киселиця С.В. (2015) Парадокси толерантності у контексті життєвої мудрості // *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Вип. 31 (364). С.59-66. URL: <http://philosophy-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/373/387/> (дата звернення: 17.02.2022).

2. Велика Українська Енциклопедія. Толерантність. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A2%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 27.01.2022).

Міщенко А. М., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група ПМ-212
Науковий керівник: **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРИГОРИЗОНТНА ОБСЕРВАТОРІЯ БЕЗВОДІВКА

Ще в давнину народи розуміли, що в природі є певні закономірності й особливості. Вони помітили, що тривалість дня і ночі змінюється, сонце сідає за горизонт, переміщуючись вздовж нього. Спостерігаючи за такими явищами вони визначали як довго ще триватиме період, коли можна обробляти землю, настання періодичних природних явищ (вихід річки з берегів чи навпаки засухи), коли настане холод. Щоб полегшити свої спостереження за небесними світилами й довести правильність своїх обрахунків, народи будували прототипи сучасних обсерваторій.

Найвідомішою з них є Стоунхендж в Англії, занесений до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Факт того, що така масивна й надто складна споруда була створена в давні часи, показує, що цивілізація, яка знаходиться на даній території була досить розвиненою. На це вказує те, що вирахувати правильне розташування й співвідношення всіх об'єктів, вигадати спосіб перенесення та складання масивних брил каміння, вимагає не лише фізичної сили, а й досить точних розрахунків, що могла зробити лише розвинена цивілізація [1, с.56].

Наука, що вивчає такі пам'ятки виникла в ХХ столітті й називається археоастрономією. Вона цікавиться астрономічними уявленнями давніх людей і як вони вплинули на культуру. Хоча Олександр Кликавка за освітою лише агробіолог, йому цікава українська історія. Саме тому він почав вивчати систему курганів на Чернігівщині поблизу м. Ічня, у селі Безводівка [1, с.57].

Спочатку її вивчали інші дослідники, але не як систему, а кожен курган окремо, й лише О. Кликавка помітив певні закономірності й зміг довести, що це пригоризонтна обсерваторія. Однозначно можна сказати, що це незвичайні насипи. По-перше, вони використовувалися як ритуальне місце поховання поважних людей в стародавні часи (чим вище курган, тим більш велична людина похована на цьому місці). По-друге, вони виконували роль візирів, за допомогою яких давні люди спостерігали за рухом небесних світил (Місяць, Сонце), які допомагали їм визначити коли краще починати сівбу, жатву тощо, адже в різні пори року, місяць і сонце сідало за обрій в різних місцях. Крім цього, це було для них священним місцем, храмом, академією наук, місцем збору громади, а також де вони могли задовольнити своє прагнення до вивчення не лише Землі, сонячної системи, а й Всесвіту [2].

Хоча побудова такої системи курганів, доволі складна справа, стародавні люди змогли правильно і точно вирахувати їх розташування і співвідношення. Вони безпомилково вирішили, що варто починати роботу з насипу, так званого, робочого місця спостерігача і вже потім визначати, де створювати наступні візири. Спочатку було створено основні ближні кургани, точки сходу і заходу сонця в дні літнього та зимового сонцестояння (вісь північ-південь), а потім дальні. Після чого було додано візири на осі захід-схід. Коли основні орієнтири встановлено, додавали такі, що означають



мал.1. Розташування курганів

певні свята, важливі події. Останніми додавали кургани, для спостережень за Місяцем (мал.1) [2, с.8]. В результаті обсерваторія складалася приблизно з 35 курганів, однак до сьогодні збереглися лише 14 з них [1, с.58].

Враховуючи те, що вік обсерваторії близько чотирьох тисяч років, і те що до кінця XIX ст. кургани були майже в первозданному вигляді, як описувалося в Чернігівських єпархіальних відомостях, така кількість курганів на сучасному етапі вказує на значний вплив людини. Перш за все, вплив мали й мають господарські дії на території системи курганів. Діяльність П. Харитоненка наприкінці XIX – поч. XX ст. мала істотний вплив на обсерваторію. Він облаштував усе для зручного проживання робітників, які працювали на полях, де вирощували цукрові буряки, як сировину для цукрового заводу в с. Парафіївка, а також сараї та комори для зручного зберігання вирощеної продукції. Проте, коли економіка була зруйнована (існувала менше ніж 20 років на цій території), не було очікуваних результатів, а люди вже значно вплинули на систему курганів і посприяли початку їх руйнації, землі на деякий час покинули [2, с.130].

Однак територія незайманаю залишалася не довго. Радянській владі не сподобалося, що ці землі були не заселеними, й тому вже в 1925 році ічнянці заселили хутір Безводівка. Хоча він розвивався й населення стрімко зростало, наприкінці XX століття, поселенці почали з незрозумілих причин покидати хутір, і вже на поч. XXI ст. в ньому не залишилося нікого. Пояснити це не могли навіть самі мешканці, дехто зсилався на містику, що вони зайняли святе місце й саме тому на цій місцевості не вдавалося на довго затриматися [1, с.133]. Однак це можна пояснити особливостями самої місцевості, що доводить той факт, що територію займали розвинені народи, адже вони обрали найкраще місце з топографічної точки зору, для такої системи. Обсерваторія Безводівка розташована на вододілі, найвищій точці Ічнянщини, тобто в цій долині вода, яка надходить з дощами, снігами тощо не затримується й не розмиває власне кургани.

Проте вплив людини впродовж лише одного століття на обсерваторію відчутно досить сильно: зруйновано більше половини курганів, ті що залишилися стали значно меншими за розмірами, посіви деяких культур (сонях, кукурудза) сьогодні продовжують поступово знищувати пам'ятку. Хоча О. Кликавка активно намагається їх захистити і, якщо не відновити, то хоча б зберегти сучасний стан. Як відомо, станом на літо 2018 року, навколо курганів установили 5-7 сантиметрову охоронну зону, куди не може під'їхати аграрна техніка, що забезпечує кургани від обсіпання та зменшення. З метою розв'язання проблеми видимості курганів у 2019 році було створено доріжки до них та спеціальні таблички [1, с. 58].

Аналізуючи весь опрацьований та досліджений матеріал, без сумніву можна казати, що дана система курганів, яка знаходиться поблизу м. Ічня, несе в собі більш глибокий зміст та особливості, ніж просто поховальне місце. Обсерваторію Безводівка без сумніву можна порівняти зі Стоунхенджем в Англії. Вона є дуже важливою для Ічнянщини та України в культурному, історичному та туристичному плані. Адже це є святе, особливе місце як для наших предків так і для нас. Саме тому наша головна задача на сьогодні зберегти її, щоб наші нащадки також могли побачити, дослідити історію свого народу.

Окрім цього, створення туристичної зони в цій місцевості та визнання даної системи культурної пам'ятки, хоча б місцевого значення, допоможе розвинути туристичну сферу й залучити інвесторів для збереження історичної та місцевої пам'ятки, дослідити краще та дізнатися ще більше особливостей цієї системи курганів та народів, які жили на цій території і створили дану обсерваторію.

Список використаних джерел

1. Вічний мандрівник / Пам'ятки України: історія та культура. К.: Пам'ятки України 2019. 96 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eternal-traveler.media/>
2. Кликавка О. Шлях до сонця: книга. К.: Альфа Реклама, 2019. 144 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1Lgff0rUJ5OJRDpq6SY4GTr67x0KjNjPa/view>

КОЛІВЩИНА

Назва Коліївщина, найімовірніше, бере свій початок від польських слів «kolej», «ро kolej» «kolejno», що означав несення надвірної козацької служби при магнатських помістях – «slużba kolejna». Тобто Коліївщина – це повстання надвірних козаків. За іншою версією, назва «Коліївщина» походить від слова «колій», яким в українських селах і донині називають людей, відповідальних за забиття скотини (свиней, корів, кіз, коней та ін.), які вміють робити це найбільш професійно і безболісно. Характерною особливістю роботи колія було освячення ножа і просіння вибачення у тієї істоти, яку він збирався зарізати, що робило акцент на тому, щоб він зробив свою роботу професійно і завдав якомога менше болю живій істоті, яку збирається зарізати [1].

Після гетьманування Івана Мазепи Правобережна Україна виявилась ізольованою від Гетьманщини. Польські магнати, які переважно походили з давніх українських родів, розширювали свої володіння і намагались захопити в свої руки управління всім життям країни. Протистояти не було кому. Українська знать і шляхта були переважно полонізовані, православна церква зосередилась на суто церковних справах, і тільки греко-католицька церква на західноукраїнських землях стала єдиним осередком українського життя. Гайдамаками були повстанці на Правобережній Україні, що залишалася до кінця XVIII ст. під владою Речі Посполитої. Перша згадка в історичних джерелах про гайдамака відноситься до 1715 р. Повстанський рух охопив Київщину, Брацлавщину, Поділля й поширився аж до Східної Галичини. Найбільшого розмаху гайдамацький рух набрав у 1768 р.

1768 рік був часом загальної смуті. Шляхту Речі Посполитої дедалі більше дратувало постійне втручання у польські справи російської імператриці Катерини II. Спочатку вона добилася того, що королем Польщі обрали її коханця Станіслава Понятовського, а згодом примусила поляків гарантувати релігійні свободи православним. Розлючена шантажем росіян польська шляхта утворила в лютому 1768 р. Барську конфедерацію й напала на російські війська, розташовані на польських землях.

Ідейно-політичне обличчя Гайдамаччини проявилось найвиразніше в повстанні 1768 р., яке ввійшло до історії під окремою назвою – Коліївщина. Коли і хто вжив вперше назву Коліївщина для визначення повстання українського народу проти польських окупантів у 1768 р. й чому саме таку назву – невідомо. Саме ж повстання почалося святочним проголошенням його в Мотронинському монастирі на Зелені Свята 1768 р. Організатором і керівником повстання став запорожець Максим Залізняк. Ще хлоп'ям Максим мріяв потрапити до козацького товариства. Щоб замаскувати ціль свого побуту, Залізняк записався разом із його товаришами в послушники, які, нібито, готовились поступити в монахи. Спочатку на Січі так і подумали: Максим визнав за краще жити в монастирі, може, навіть постригся в ченці. Але незабаром з'ясувалося, що в Холодному Яру, в урочищі поблизу Мотронівського монастиря під Чигирином табориться ватага гайдамаків, а керує нею Залізняк. Під його проводом спершу було тільки 18 запорожців. Але незабаром усі навколишні ватаги почали йти під його руку [2].

Козацький загін М. Залізняка у червні 1768 р. вирушив із Холодного Яру під Чигирином в похід проти поляків. В Україні почалась Коліївщина. У місті Умань ховалося понад 10 тис. поляків і євреїв. Дізнавшись про наближення до нього гайдамаків, польський губернатор Умані Рафал Младанович вислав проти них свою козацьку команду під командуванням сотника Івана Гонти. Але Гонти перейшов на бік гайдамаків. 18 червня загони гайдамаків підійшли до міста. Міщанам відстояти місто не вдалося. Стався страшний погром шляхти й жидів, під час якого загинуло близько 2 тис. людей. Губернатор Р. Младанович був убитий, але І. Гонти врятував його дітей. За спогадами

очевидців, усе місто перетворилось на криваву бійню. Цю подію назвуть «Уманською різаниною». Переможці зібрали в Умані раду, на якій М. Залізняка було проголошено гетьманом, а І. Гонту уманським полковником [3].

Імператриця Катерина II дала таємну інструкцію командувачеві російських військ діяти спільно з польським військом для придушення повстання. 26 червня 1768 р. М. Залізняка й І. Гонту зрадливо схопили. 27 червня було оточено гайдамацький табір. Ошукані повстанці майже не чинили опору. У полон потрапило близько 3 тис. гайдамаків, було захоплено 30 корогів, 15 гармат та іншу зброю. Польський уряд запровадив на Правобережжі режим кривавого терору. Тисячі повстанців було страчено. Закатували й Івана Гонту. Максима Залізняка як підданого Російської держави засудили до жорстокого тілесного покарання й відправили разом із сім'єю на каторжні роботи до Сибіру. Цікаво, що там він втік з неволі й приєднався до повстанців Омеляна Пугачова, керівника Селянської війни у Російській імперії 1773–1775 рр. Очевидно, у боротьбі проти царського уряду Залізник і загинув... [4]. Однак, незважаючи на втрату ватажків і розгром основних сил, Коліївщина тривала до травня 1769 р.

Отже, повстання, що увійшло в історію під назвою Коліївщини, відбувалося в кілька етапів. Його найвищою точкою стали події червня-липня 1768 р. Події Коліївщини висвітлили глибоку кризу політичного життя Речі Посполитої, безперспективність колоніальної політики, яку проводили правлячі кола цієї держави щодо українських земель. Не випадково гайдамацький рух на Правобережжі не вшухав до кінця XVIII ст. Отже, Коліївщина та її головні учасники назавжди закарбувались в історії. Цей рух почався через низку певних факторів, таких як: економічний, соціально-політичний, геополітичний та релігійний. Пам'ять про героїв руху зберіглась назавжди не тільки в історії, а і в історичних піснях, художніх творах та народному епосі.

Список використаних джерел

1. <https://sites.google.com/site/skarbiistoriie/kozaccina-1569-1775/koliiivsina>
2. <http://prosvit.in.ua/history/haydamacki-povstannya-1734-1768.html>
3. https://gazeta.ua/articles/history/_misto-peretvorilos-na-krivavu-bijnyu/1038707
4. https://pidru4niki.com/92111/istoriya/pridushennya_koliiivschini

Мура Д. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група АГ-211

Науковий керівник **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СРІБНЯНСЬКА ТРАГЕДІЯ 1943 Р.

У 1940-1941 рр., завоювавши майже всю Західну Європу, Гітлер почав інтенсивну підготовку до нападу на СРСР, згідно плану «Барбаросса», розробленим у 1940 р. Союзниками Німеччини виступили: Угорщина, Румунія, Італія, Фінляндія та Словаччина.

На Україну німці здійснили напад 22 червня 1941 р. о 4 годині ранку. Німеччина разом із союзниками здійснювали наступ на трьох стратегічних напрямках, Україну мала окупувати німецька група армій «Південь». Головною метою завоювання України були її родючі землі та великі сировинні ресурси. Також було створено план «Ост», за яким німці планували виселити мільйони жителів з України та заселити її територію німецькими колоністами, місцеве населення перетворити на рабів, а пам'ятки культури знищити, пограбувавши культурні цінності. Передбачувалася передача частини українських земель союзникам. На території України нацисти провели «новий порядок» [1, с. 208].

Вересень 1941 р. – початок окупації Срібнянського району Чернігівської області німецько-фашистськими загарбниками. Почалося переслідування активістів, підпільників та тих кого не задовольняла влада окупантів. Здійснювалися доноси, за якими поліцаї арештовували звинувачуваних, їх били, розстрілювали та кували, жінок навіть гвалтували. В села часто приїжджали мадяри, які жорстоко знущалися з людей та

обкрадали їх хати. Через певний час по селах району почали збирати списки всіх активістів, які передавалися у районне відділення жандармерії, начальником якого був Карл Кампманн. На щастя, в деяких селах були вірні старости, які не тільки не створювали ці списки, а й знищували всі можливі джерела. У майбутньому хто був записаний у смертний список, звезли до Срібного, для акції-помсти за нищівні удари фашистам партизанами та Червоною армією на фронтах [2, с. 4].

У роки окупованої фашистами Срібнянщини, служив начальником районної поліції Савченко Трохим Іванович, згодом виявилось, що його справжнє прізвище не Савченко, а Чорний. Живі свідки, які зустрічалися з ним, бачили його дії, відчували на собі захист та допомогу, стверджували, що Савченко-Чорний діяв по завданню наших, він був підпільником. В кінці 1942 р., через донос, він був арештований і закатований фашистами в Ромнах [2, с. 72].

Надвечір 21 лютого 1943 р. поліцаї почали об'їзд селами арештовуючи активістів, їх сім'ями виганяли з хат, від найменшого до найстаршого не щадячи нікого, звільняючи приміщення для німців які будуть там заселятися, арештованих саджали на підводи, говорячи ніби їх буде відправлено на каторжні роботи до Німеччини [2, с. 13].

В Срібне цілими валками звозили людей яких силою зброї заштурхували до приміщення Срібнянської школи, звідки вже нікого не випускали, класи були переповнені. Всіх хто намагався втекти було розстріляно на місці, та все ж були одиниці яким вдалася спроба втечі. Селяни, яких було привезено надвечір 22 лютого, повідомили, що при вході до парку копається велика яма, всім стало зрозуміло для чого це.

Коли всіх було звезено, до приміщення зайшли озброєні німці, які виштовхали людей поблизу входу і силою повели їх до тої самої ями, примусивши людей роздягатися і складати одяг на купу, їх розстріляли. Звичайно це почули ті хто залишився в школі, розуміючи що їх чекає те саме, вони почали розбивати груби, вибивати вікна і коли кати повернулися, в них посипалися залізні пруття, цегла та каміння. Зрозумівши що з бунтом не справиться, вороги почали обкладати дерев'яне приміщення соломомою, яку почав обливати сам начальник районної жандармерії К. Кампманн та запалив її. Через плач та крики, почувся спів, учитель Грициївської школи В. І. Кислий почав співати «Інтернаціонал», його було схоплено й повішено, та люди продовжили пісню і спів лунав доки на них не впав палаючий дах. Очевидці говорили, що тоді кров'яна річка текла через двори, бо саме тоді розталь почалася. Вночі 23 лютого в приміщенні Срібнянської школи згоріло 682 мирних жителі [2, с. 15].

Через декілька днів поліцаї знову почали зганяти жителів до Срібного, щоб ті розгрібали людське згарище. Недогорілі тіла клали на підводи і відвозили у парк до ями. Були навіть такі які ще дихали, відкривали очі та просили допомоги, але поліцаї що були поруч, зразу ж добивали їх. Жертв присипали землею у парку в ямі [3, с. 27].

Днем визволення Срібнянської землі від окупантів вважається 17 вересня 1943 року. Та вже за кілька днів до цієї дати, фашисти почали відступати, щоб уникнути заслуженої кари. Для виявлення всіх злочинців, які здійснили німецько-фашистські загарбники та їх помічники-запроданці поліцаї, була створена спеціальна районна комісія. Такі комісії були створені при кожній сільській раді. За їх ініціативи була розкопана яма розміром 6 x 12 метрів, у яку фашисти закопали всіх спалених та закатованих. Винних було арештовано та покарано, але звичайно були і ті, яким вдалося уникнути кари шляхом втечі [2, с. 3].

Визволивши землю від німецьких бандитів, передові військові частини на місці спаленої школи організували та поставили гранчастий обеліск, на якому зображена п'ятикутна зірка, а поруч з ним з'явився дерев'яний щит із написом:

«Стой! Прочти, запомни и отомсти!

Здесь 23 февраля 1943 года немецко-фашистские оккупанты согнали в школу стариков, женщин и детей. Облили школу бензином и сожгли. Красный воин! Отомсти за детскую кров, за кров Советских граждан!»

Згодом народ вирішив на місці спаленої школи насипати великий горб землі. Люди швидко зробили могилу, облаштували її, обіклали вінками і квітами, та запалили свічки [3, с. 30].

І вже 31 серпня 1986 р. – відбувся мітинг на якому було відкрито пам'ятник жителям району, які були спалені фашистами в Срібнянській школі 23 лютого 1943 р. На місці спаленої школи постала вже бронзова постать молодої жінки-матері, яка притиснула до грудей своє дитя, намагаючись захистити його собою від вогню над якими піднявся чоловік, піднявши руки вгору, який намагається захистити їх своїм тілом. Також того дня, відразу після відкриття пам'ятника, відбулося відкриття новозбудованої Срібнянської школи [2, с. 99].

Такі вчинки гітлерівських окупантів неможливо нічим виправдати, своїми злочинами вони показали всі найжорстокіші риси та дії, які тільки може тільки заподіяти людство. А випадок зі спаленими людьми у школі є підтвердженням варварства, які чинили фашисти та їх маріонетки-поліцаї під час Другої світової війни.

Список використаних джерел

1. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. К. : Літера ЛТД, 2018. 256 с.
2. Срібнянська трагедія: Документальні нариси, оповідання. 3-тє вид., доповн. і переробл. / укл. Денисенко В. І. Прилуки : КП «Прилуцька міська друкарня», 2013. 132 с.
3. Матеріали міжрегіональної науково-теоретичної конференції «Героїчні сторінки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років у патріотичному вихованні української молоді». Частина II / укл. Нестеренко Л. О. Чернігів : ЧОППО імені К. Д. Ушинського, 2014. 66 с.

Отчиченко Є. С., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група МР-211
Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПОВСТАННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ 1825 Р.

«Це була дивовижна молодь. Такого кола людей талановитих, чистих, розвинених, розумних і самовідданих я не зустрічав... Молоді люди, налякані жахливою дійсністю, залишали все і йшли шукати виходу. Вони жертвували всім, до чого прагнуть інші, – суспільним становищем, багатством, усім, що давало їм традиційне життя», – так говорили про декабристів не тільки О. Герцен, але й сотні відомих їх сучасників та нащадків. Ними захоплюються і сьогодні. Для багатьох вони стали зразком, оскільки прагнули втілити в життя мрії багатьох людей того часу: повалити самодержавство й скасувати кріпосне право. На довгі роки ці завдання стали актуальними лозунгами визвольного руху [1].

Втрата сподівання на лібералізацію царського самодержавства, скасування кріпацтва, посилення реакції після війни 1812–1814 рр. сприяли зростанню в Російській імперії, а відповідно, і в Україні опозиційних настроїв. Провідну роль у цьому русі відігравали дворянські революціонери-декабристи [2]. Головною причиною, що спонукала дворянських революціонерів до активної боротьби, було складне і напружене внутрішнє становище в імперії. Однак декабристи розпочали повстання без врахування того факту, що в Росії ще не визріла революційна ситуація. Вони обрали моментом для виступу династичну кризу – тимчасове й незначне явище, що не являло собою кризи «верхів», а лише вносило деяку дезорганізованість в середовище панівного класу – поміщиків і царизму [2].

Повстання декабристів відбувались не тільки у Санкт-Петербурзі. Через два тижні після виступу і поразки військ на Сенатській площі вибухнуло військове повстання на Україні, підготовлене Південним товариством. Це було повстання Чернігівського піхотного полку [3].

Значення декабристських повстань 1825–1826 рр. не слід недооцінювати. Особливо важливим для сучасних українців є збереження пам'яті про повстання Чернігівського полку, яке відбулося на території Київської губернії 29 грудня 1825 р. – 3 січня 1826 р. Його організаторами стали представники офіцерської еліти, багато з яких мали походження з українських старшинських родів [4].

На чолі повстання став підполковник Сергій Іванович Муравйов-Апостол – освічений, талановитий і хоробрий офіцер, відомий товаришам по таємному товариству своєю ініціативністю, рішучістю, наполегливістю, послідовністю та відданістю справі революції. Він користувався заслуженою популярністю серед солдатів і повагою офіцерів, не щадив життя для блага своєї батьківщини [5, с. 64].

Повстання почалось успішно. Першою повсталася 5-та рота Чернігівського полку, що стояла в с. Трилісах. 29 грудня С. Муравйову-Апостолу вдалося підняти на повстання також і гренадерську роту, яка квартирувала в с. Ковалівці. Командир роти поручик В. Петін, який не був членом таємного товариства, мусив приєднатися до повстання. Надвечір того ж дня обидві роти об'єдналися в с. Ковалівці. С. Муравйов-Апостол відправив офіцерів М. Щепилло і В. Соловійова до своїх рот з наказом підняти їх на повстання і вести до міста Василькова.

Зранку 30 грудня загін повстанців рушив через села Середню Слободу, Мар'янівку і Митницю в похід на Васильків. Біля Митниці до загону приєднався М. Бестужев-Рюмін, який повернувся з-під Радомишля без будь-яких результатів своєї місії [3].

У Василькові проявилася боротьба двох напрямів в керівництві повстанням: штаб повстання складався з чотирьох офіцерів, членів Товариства об'єднаних слов'ян (І. Сухінова, М. Щепилло, А. Кузьміна і В. Соловійова), з одного боку, та Сергія Муравйова-Апостола, його брата Матвія і М. Бестужева-Рюміна – з іншого. «Слов'яни» стояли за негайні, рішучі дії і за залучення на бік військового повстання селян. С. Муравйов-Апостол зволікав, тому що чекав приєднання інших повсталих полків під командуванням членів Південного товариства. У Василькові «слов'яни» благали С. Муравйова-Апостола негайно йти на Київ: там були співчуваючі офіцери і військові частини (наприклад, пропаганду серед робітників арсеналу вів Андрійович 2-й). Але С. Муравйов-Апостол не зважився прийняти цей план [6].

Зранку 30 грудня 1825 р. дві повсталі роти під керівництвом С. Муравйова-Апостола та інших офіцерів рушили до м. Василькова. Біля с. Митниця повстанців зустрів М. Бестужев-Рюмін. Авангард, а згодом і основні сили повстанців до Василькова вступили без перешкод [7]. Ніч з 30 на 31 грудня офіцери й солдати Чернігівського піхотного полку готувалися до походу, оголошеного у вечірньому наказі С. Муравйова-Апостола. Унтер-офіцери й солдати чистили гвинтівки, готували запас бойових патронів, ретельно перевіряли амуніцію, несли караульну службу. Настрій у всіх був піднесений.

31 грудня об 11-й годині дня Чернігівський піхотний полк зібрався на площі готовий до походу: в повному озброєнні і спорядженні [3].

Вранці 31 грудня 1825 р. Чернігівський полк вишикувався, готовий до походу. Солдатам було зачитано текст революційної прокламації «Православний катехізис». Головне завдання «Катехізису» полягало у тому, щоб змінити панівну в солдатській свідомості вертикаль «Бог – цар – офіцер», викресливши другу складову. Саме тоді змовники могли б обґрунтувати своє право на владу без царя [7].

Чернігівський піхотний полк, окрилений надією на успіх справи, рушив у похід з вигуками «ура!». Жителі Василькова, проводжаючи повсталих воїнів, зичили їм успіху, і ця підтримка підбадьорювала офіцерів і солдатів. Надвечір того ж дня полк вступив до с. Мотовилівки, де наступного дня повстанці отримали поповнення – мушкетерську роту під командуванням підпоручика А. Бистрицького. Тепер повстанців налічувалося близько 1000 чоловік, їх очолювали 19 офіцерів. В с. Мотовилівці повсталий полк 1 січня 1826 р. відпочивав [3].

Вранці 2 січня С. Муравйов-Апостол на нараді офіцерів оголосив наказ про похід на Білу Церкву. Пройшовши через села Мар'янівка і Середня Слобода (Винні Стави), повстанці спинилися на ніч у с. Пологи, за 12 верст від Білої Церкви, де згодом почалися п'яні безчинства. «Поголовне пияцтво стало карою повстання: тільки мотовилівський єврей-крамар свідчив згодом, що у нього було вкрадено і випито 360 відер горілки... Масовим стає мародерство. Розпочинається дезертирство...» [7].

Коли колона повсталого полку з'явилася на відкритому засніженому полі, Ф. Гейсмар наказав кінно-артилерійській роті висунути вперед гармати, а ескадронам риссю йти на зближення з повстанцями, щоб не допустити їх до лісу і розташованих поблизу сіл [3].

Вранці 3 січня Чернігівський полк вирушив у напрямку сіл Устимівка і Ковалівка. Опівдні чернігівці побачили на Устимівських висотах ескадрони 2-ої бригади 3-ої гусарської дивізії, що мали наказ придушити повстання.

С. Муравйов-Апостол наказав оглянути рушниці і приготуватися до бою. Цей вчинок підбадьорив солдатів, але запал збудженої мужності був зупинений справжніми гарматними пострілами. Перший картечний постріл поранив і вбив кількох чоловік. Дія картечних пострілів була вбивчою. Багато солдатів померло в лавах своїх товаришів. Мужність солдатів похитнулася; вигляд вбитих і поранених, відсутність С. Муравйова-Апостола (був тяжко поранений) завдали рішучого удару мужності повсталих: вони, кинувши рушниці, розбіглися в різні боки [7]. Близько 50 повстанців було вбито. Після повстання Чернігівського полку було заарештовано й віддано під суд 869 солдат і 5 офіцерів.

Причин невдачі повстання декабристів в Україні багато, головна ж полягала в тому, що його мета була незрозумілою для народу.

Отже, повстання декабристів стало великим штурмом для самодержавства та кріпосного ладу. Повстання декабристів, як і багато інших військових виступів у країнах Європи, зазнало поразки. Але справа декабристів не загинула. Їх визвольні ідеї і традиції сприйняло нове покоління, яке й надалі розвивало програму боротьби за оновлення держави.

Список використаних джерел

1. <https://kuprienko.info/prudivus-s-v-ruh-dekabristiv-v-rosijs-kij-imperiyi/>
2. https://pidru4niki.com/76003/istoriya/dekabristskiy_ukrayini
3. <https://www.bestreferat.ru/referat-243845.html>
4. https://cdiak.archives.gov.ua/v_Dekabrysty.php
5. Лисенко М. Повстання Чернігівського полку. К. : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1956. 102 с.
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/Повстання_Чернігівського_полку_1826 .
7. <http://referat-ok.com.ua/work/povstannja-chernigivskogo-polku-deka/>

Панічкіна А. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ОА-201

Науковий керівник – **Колеватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

«КОВБАСНА РЕВОЛЮЦІЯ» В ЧЕРНІГОВІ ЯК ПОШТОВХ ДО СУСПІЛЬНОГО ПРОБУДЖЕННЯ

За роки боротьби України за свою незалежність, на території нашої країни відбулось чимало мітингів, які згодом призводили до певних змін у суспільстві. Історично склалось так, що зазвичай різні протести чи бунти виникають дуже різко і охоплюють чималу кількість людей. Події «Ковбасна революція», які відбулись в січні 1990 року у місті Чернігові, тому не виняток.

Наприкінці 1989 року в суспільстві загострилось масове невдоволення владою та політичним становищем країни. Можна виокремити декілька причин, що спричинили багатолюдний виступ жителів Чернігова. По-перше, наростання негативних тенденцій в соціально-економічній сфері. Зокрема, дефіцит товарів першої необхідності наприкінці 1989 року ставав все більш відчутнішим. На пленумах обкому та райкомів партії, зборах первинних партійних організацій і трудових колективів населення вказувало на необхідність встановлення соціальної справедливості в сфері розподілу виробленої в області тваринницької продукції. По-друге, активна діяльність неформальних організацій. На той момент в Чернігові посилили свою суспільно-політичну діяльність Товариство української мови імені Т. Г. Шевченка, Всесоюзне історико-просвітницьке товариство «Меморіал»,

обласна філія УГС та регіональна організація Народного руху України за перебудову. Обком в інформації, поданій до ЦК КПУ в листопаді 1989 р., повідомляв, що в неформальних об'єднаннях відчувалася «політизація в роботі, негативне ставлення окремих їх членів до місцевих партійних органів». По-третє, часткова втрата довіри населення до Компартії. Анкетування, проведене в області в рамках передвиборчої кампанії наприкінці листопада 1989 р., показало, що значний відсоток опитаних не вірив у те, що партія зможе здійснити швидкі та радикальні зміни. По-четверте, зростання політичної активності населення. Обком КПУ організував в міських та районних партійних організаціях зустрічі з населенням, на яких обговорювались різні нагальні проблеми. Зокрема порушувались питання про багатопартійну систему, відмінну ст.6 Конституції СРСР, критикували «ліберальну позицію» місцевої влади у відносинах з центром. Також населення висловлювало сумнів щодо достовірності даних про масштаби Чорнобильської катастрофи та рівень радіаційного забруднення території Чернігівщини [1, с.186-187].

6 січня 1990 року на перехресті вулиць Доценка та Рокоссовськогодесь після 19-ї години вечора зіткнулись два автомобілі: приватні «Жигулі», за кермом яких перебував Анатолій Цибулько, на той час командир автомобільного взводу управління Чернігівського вищого військового авіаційного училища льотчиків, та облвиконкомівська «Волга», за кермом якої був водій Микола Зінченко. Останній учасник дорожньо-транспортної пригоди намагався втекти з місця подій, проте дорогу йому перегородив звичайний тролейбус з пасажирами усередині. Від удару багажник «Волги» відкрився і люди побачили на той час дефіцитні товари: копчену ковбасу, шинку, коньяк тощо. Мешканці міста, які постійно годинами змушені були стояти в довжелезних чергах за найнеобхіднішим, просто були вкрай обурені несправедливим розподілом продуктів. Вони перекинули «Волгу» і зробили з неї трибуни для несанкціонованого мітингу. Далі – потягли понівечену машину містом аж до Красної площі, збираючи все більше громадян, та виголошуючи різні промови [2].

Зі слів очевидця тих подій Євгена Підгорного, колишнього прокурора слідчого управління прокуратури в Чернігівській області: «...я підійшов до вікна, дивлюсь – дійсно лавина людей йде в бік площі, попереду їде автівка, підйомний кран, який тягне цю злощасну чорну «Волгу». Це було настільки незвично, що я кинувся до телефонного апарату дізнаватися у чому справа. Я подзвонив в міськвідділ черговому. ...Тоді, звичайно, ще стояла різдвяна ялинка, був поміст на площі. Потім, як виявилось цю понівечену машину – «Волгу», викотили на цей поміст і далі вже виголошували промови» [3].

Наступного дня, 7 січня 1990 року, зібрались тисячі людей біля обкому Компартії. Вони вимагали змін. На початку мітинг був не керований, кожен хотів висловити свою думку, проте люди один одного не чули. Ситуація серед місцевих почала загострюватись і все навіть могло дійти до штурму будівлі. Проте ту першу хвилю народного невдоволення вміло і вчасно очолив обласний осередок Народного Руху України за перебудову. Його активісти швидко спрямували стихійний бунт в організоване русло. В той же день хтось з присутніх тримав плакат з написом «Хто з'їв моє м'ясо», завдяки якому ці події отримали назву «Ковбасна революція» [2].

Тоді ж була написана резолюція з вимогами до влади. Цей документ містив 18 пунктів, найосновніші серед яких: негайна відставка бюро обкому партії у повному складі, а також консервативного редактора «Деснянської правди» Музиченка І.І.; відміна ст.6 Конституції СРСР; створення комісії громадськості по привілеям та розслідування зловживань владою; надання робітничим комісіям в будь-який час перевіряти оптові та інші бази; створення незалежної міської газети тощо. Також у тексті резолюції було звернення до жителів міста та районів області: «Не давайте вашими руками просунути до рад функціонерів-апаратників, що скомпрометували себе в очах народу. Створіть на підприємствах страйкові комітети як засіб тиску на бюрократію» [4, с.45-46].

Мітинг 7 січня підтримав резолюцію, однак не розійшовся. Люди приходили до обкому і в наступні дні. Налякане можливими безпорядками партійне керівництво вирішило перенести той «майдан» на міський стадіон ім. Ю. Гагаріна. З проханням

посприяти цьому воно звернулось до Народного Руху [2]. В той день виступав перший секретар обкому КПУ Л.І.Палажченко, проте через одностайно категоричний настрій людей, на його слова реагували негативно. Як і в попередні дні мітингу люди висували все ті ж умови, проте самою головною виділяли зміну партійного керівництва [3].

Щодо участі у висвітленні місцевих газет у висвітленні подій «Ковбасної революції», то очевидці тодішньої ситуації журналістка Олена Кияшко та журналіст Владислав Савенок говорять: «...перебіг подій «Ковбасної революції» розділив журналістів фактично на два табори. Газета «Комсомольський Гарт» займала дуже демократичну позицію завдяки можливо редактору Сергію Павленку. ...Вся інформація, яку Я (В.Савенок) написав була єдиною інформацією про цей мітинг. Газета «Деснянська правда» взагалі промовчала про це» [3].

Все ж таки події «Ковбасної революції» принесли певні зміни у життя Чернігівщини, хоча і не всі вимоги мітингарів були виконані. Пішли у відставку перший секретар обкому КПУ Л.І.Палажченко, голова виконкому обласної Ради народних депутатів М.В.Гришко та ін., що дозволило радянському керівництву зняти напругу в суспільстві. Критика КПУ набула більш відкритого характеру. Влада надала місцевому осередку Народному руху України за перебудову приміщення для роботи і тим самим ніби остаточно «легалізувала» його. Зріс авторитет демократичних сил [1, с.189-190; 5]

Тоді про різдвяні чернігівські події говорила вся країна, учасників мітингів показало центральне (московське) телебачення. Через те, що масові протести у Чернігові отримали такий шалений розголос, країною прокотилось чимало аналогічних мітингів. Цей відкритий стихійний протест, висловлений понад 30 років тому тоталітарній комуністичній системі, дав потужний поштовх процесу створення громадянського суспільства. Люди зрозуміли, що разом вони сила і що мовчати вже взагалі не потрібно. Події «Ковбасної революції» стали поштовхом, який прискорив політичні процеси, особливо в Україні. До парламенту потрапили люди, які згодом підготували доленосні для держави документи й проголосували за незалежність України.

Список використаних джерел

1. Кательницька Л. В. «Ковбасна революція» в Чернігові: причини, хід та наслідки // Література та культура Полісся. 2016. Вип. 83. С. 184-191. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2016_83_21
2. «Ковбасна революція» в Чернігові. За рік до Незалежності – Наталія Потапчук. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2068401-kovbasna-revolucia-v-cernigovi-zarik-do-nezaleznosti.html>
3. «Ковбасна революція: хто з'їв моє м'ясо?» – Іван Матвеев, Алла Скорик. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=0LU_LVWFwhg
4. Боротьба за незалежність України у 1989-1992 р.: Чернігівська крайова організація Народного руху України за перебудову. До 20-річчя створення Народного Руху України за перебудову: 36. документів і матеріалів / Укр. інститут нац. пам'яті, Черніг. обл. держ. адм.; Черніг. громадськ. орг. ком. з підготовки та проведення заходів щодо відзначення 20-ї річниці утворення громадсько-політ. орг. Народного Руху України за перебудову; Упоряд. : С. В. Бутко, С. В. Соломаха. Чернігів : КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. 432 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.siver-litopis.cn.ua/zbirn/arh_stor/borotba.pdf
5. 20 років потому: забута «ковбасна революція» – Сергій Соломаха. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://siver.com.ua/news/1/2010-01-02-3334>

Примера Д. Р., здобувач вищої освіти гр. 23 (спеціальність – філософія)
Науковий керівник – **Пуліна В. І.**, к. філос. наук, доцент
*Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)*

КРИЗА ГУМАНІЗМУ: СПРОБА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Як відомо, гуманістичні тенденції в європейській культурі з'являються за часів епохи Відродження, а ще точніше раннього Відродження. Традиційно гуманізм вважають

світоглядною основою ренесансної культури. Чому ж ми схиляємо голову перед появою перших проявів гуманізму? Перш за все згадаємо, що ідейним стрижнем гуманізму постає вчення про людину, її місце і роль в природі і суспільстві. Тобто підноситься значимість людини, її почуттів переживань, прагнень. З'являється гуманістична етика спрямована до проблеми земного призначення людини, досягнення щастя. Гуманістичний світогляд стає одним із найбільш прогресивних завоювань епохи Відродження. Він, по суті, змінює всю європейську культуру. Тепер вона орієнтована на гуманістичні цінності, і така орієнтація виявляється в усіх сферах діяльності людини [1].

Суперечливість самої епохи Відродження, яка стає колискою гуманізму ні в якому разі ні нівелює значення нових гуманістичних тенденцій. А, навпаки, стає приводом певного переосмислення цінностей, перш за все, самої людини, яка також мислиться тепер як цінність. Ці процеси стають самодостатніми, проникаючи в усі сфери культури і задаючи новий вектор подальшого розвитку.

Предметом нашого зацікавлення є генеза гуманістичних тенденцій та дослідження особливостей їхнього розвитку. При ретельному вивченні історичного шляху гуманізму, наявним стає факт «кризовості». Очевидним стає, що сплески гуманістичних тенденцій в культурі заміщують кризи. Чому і що взагалі означає криза?

За традиційним тлумаченням зазначеного поняття криза (грец. κρίσις — рішення; поворотний пункт) це розлад, занепад, загострення (політичних, економічних, соціальних) суперечностей, але зазначається, що криза має обов'язково чимось завершитися, що призведе до поліпшення, чи погіршення, тобто є переломним моментом. Отже постає питання, в чому виражаються кризи гуманізму, і як відбувається процес її подолання у різні часи? Накладаючи на наше дослідження вже існуючі ґрунтовні розробки кризових явищ, наприклад, в економічній сфері можемо залучити деякі висновки і до явища гуманізму в людській культурі. Згадаємо концепцію циклічності розвитку економічних систем. Тут поняття кризи стає ключовим, подолання якої дає можливість не лише продовжити життєдіяльність підприємства, а і забезпечити його відродження, інколи на більш високому рівні організації та ефективності. Наша задача усвідомити, чи трансформується гуманізм як такий?

Ми вже згадували про час виникнення і розквіту гуманізму – добу Відродження, але ця ж сама доба виявляє і першу його кризу. Вже з середини, а особливо з кінця XVI ст. настає криза ренесансного гуманізму як світогляду певної епохи. І пов'язана вона із головним протиріччям епохи, яке виражалось в існуванні і усвідомленні: з одного боку - радості самоствердження, а з іншого – трагічності існування (тема «memento more» - пам'ятай про смерть). Відомий дослідник епохи Ренесансу М.Бердяєв зазначив, що «Тайна Відродження в тому, що воно не вдалося. Ніколи ще не було послано у світ таких творчих сил, і ніколи ще не була так видима трагедія суспільства» [2]. Очевидність тогочасної трагедійності і призводить до першої кризи гуманізму, яка закарбована у творчості Шекспіра та Сервантеса. Бачимо кінець епохи, але чи є це кінцем гуманізму? Ні - шлях його продовжується в наступній епосі. Отже перша криза гуманізму не призводить до його загибелі, а навпаки, стає поштовхом до осмислення та реалізації гуманістичних ідей на новому рівні.

На думку М.Бердяєва криза гуманізму призводить до того, що «людина перестає відігравати центральну та абсолютну роль, яку вона відігравала в ренесансний період історії, вона вступає в інші космічні плани, починає відчувати себе тим, ким правлять демони і ангели» [2, С.536]. Новий час, що приходить на зміну попередній епосі, відкриває новий погляд на світ. Цей погляд має значну нішу для відновлення та подальшого розвитку гуманістичних тенденцій, але науково технічна революція Нового часу стає, знову ж таки, одним із чинників одночасного відновлення гуманістичних тенденцій в усіх сферах і зародження нової кризи гуманізму. Про це згадує М. Бердяєв, акцентуючи на черговому згасанні гуманізму під впливом науково-технічного прогресу. Мислитель говорить про перехід від органічного тіла до механічного, в результаті чого втрачається індивідуальність людини. Отже нова криза гуманізму остаточно окреслюється в XIX ст. Тут слід згадати О.Шпенглера та його працю «Присмерк Європи» (1918/1922), що з'явилася дещо пізніше, але

була результатом осмислення попередніх часів. Окреслюючи кризові явища, все ж таки він залишає надію на відновлення потенціалу культури, саме через відновлення гуманізму [3].

В ХХ ст. маємо прямі свідчення про загострення кризи гуманізму – дві світові війни. Як результат, значне загострення протистояння гуманізму та антигуманістичних тенденцій. Світове засудження фашизму є проявом подолання кризи гуманізму в середині ХХ століття. На жаль уроки історії не завжди засвоюються людством і зараз ми маємо страшне свідчення про чергову кризу гуманізму. Ще Еразм Роттердамський – відомий мислитель епохи Відродження, що створив доктрину «християнського гуманізму» в своїй роботі «Похвала глупоті» (1509) наголошував, що з погляду здорового глузду «немає нічого дурнішого ніж війна», бо у війні кожна країна більше втрачає, ніж набуває і це призводить до неминучого занепаду культури [1].

Як бачимо, історичний розвиток гуманізму свідчить, з одного боку, про стійкість гуманістичних тенденцій, з іншого, про «кризовість» цього явища, що стає головними характеристиками його генези.

Список використаних джерел

1. Криза гуманізму. Естетика епохи Відродження. URL: <https://ua.waykun.com/articles/kriza-gumanizmu-estetika-epohi-vidrozhennja.php>
2. Бердяєв М. Кінець Ренесансу та Гуманізму // Сенс творчості. М., Фоліо, 2004, С.529-545.
3. Моя освіта. URL: <https://moyaosvita.com.ua/literatura/prismerk-yevropi-korotkij-zmist-knigi-shpenrlera/>

Пеншина М. В., здобувачка вищої освіти 4 курс, група 101-216-02

Науковий керівник – **Омельченко Г. Ю.**, к. е. н., доцент

Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ОСНОВНІ РИСИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Період бурхливої трансформації соціально-економічних засад суспільного життя неодмінно супроводжується інтенсивним пошуком нових смислових орієнтирів соціального мислення громадянського суспільства та політичної дії державних структур.

В Україні, яка переживає складний і суперечливий етап свого розвитку, цей пошук має багатоплановий характер. Злагода в суспільстві не приходить сама по собі, а є закономірним продуктом цілеспрямованої гуманітарної політики держави. При цьому ментальність народу є фактором, який прискорює цей процес, або, навпаки, значно стримує її досягнення.

Гуманітарна політика держави ставить за мету "олюднення", одуховлення всіх сфер та галузей суспільного буття, створення умов для максимальної самореалізації кожної особистості, спрямована на формування, розвиток і збереження фундаментальних загально-цивілізованих цінностей. Останнє якраз і є підґрунтям злагоди в суспільстві.

У зв'язку з цим треба зробити одне застереження. Справа в тому, що людство - у всесвітньому розумінні цього слова - не в усьому є єдиною спільнотою, воно поділяється на декілька цивілізацій. Україна визначилась у цьому складному розмаїтті світових цивілізацій, обравши європейський шлях розвитку. Для такого вибору в народі України були об'єктивні підстави. Оскільки саме ця, умовно кажучи, "західна" система гуманітарних цінностей була покладена в основу фундаментальних документів світової співдружності, таких, як Загальна Декларація прав людини 1948 року, міжнародні пакти про права людини та ін.

Отже, орієнтація гуманітарної політики України саме на західноєвропейську систему цінностей має і морально-психологічні, і міжнародно-правові підстави. В ієрархії цих цінностей на першому плані, безперечно, стоять свобода та рівність людини. Свобода і рівність не декларовані, а реальні, забезпечені і системою конституційних гарантій, і діяльністю державних структур, в тому числі й правоохоронних органів.

Поруч зі свободою і рівністю в ряду найвищих гуманітарних цінностей стоїть соціальна справедливість. Здавна триває суперечка про її справжні критерії. Подолані

застарілі уявлення, що такими критеріями мусять бути походження людини, її станова належність, розміри багатства. Нині все більше стає загально визнаним розуміння того, що реальною підставою для оцінки людини, для визначення міри справедливого ставлення до неї є, перш за все, реальний внесок кожного у формування та збагачення тих вічних цінностей, які є спільним надбанням багатьох поколінь.

Розв'язання першочергових завдань гуманітарної політики України повинно здійснюватись по багатьох напрямках, усіма "гілками" державної влади та їх структурними підрозділами. Але основою єдності усіх напрямів, фундаментом зусиль повинні бути ідеї національного характеру гуманітарної політики, формування національної свідомості, захист цінностей, закріплених у Конституції України, консолідація суспільства до злагоди і праці. Головною синтезуючою ідеєю гуманітарної політики має бути її людинотворчий характер.

У дусі Конституції України, інших державних актів, головними напрямками гуманітарної політики, що відтворюють її структуру, є:

визначення та постійний контроль над рівнем або індексом показника гуманітарного розвитку України, прийнятого ООН, який складається з трьох основних компонентів - тривалості життя людини, рівня освіти і рівня доходу;

всєбічне створення умов для дотримання прав людини;

створення цілісної системи соціального захисту населення та підвищення загального добробуту суспільства;

впровадження ефективної системи охорони здоров'я;

сприяння зайнятості населення;

збереження позитивних здобутків освітньої системи України, її розвиток, використання позитивного досвіду зарубіжних країн;

гуманітаризація освіти і виховання в молоді державницької психології як майбутнього потенціалу Української держави;

всєбічне сприяння підвищенню національно-духовного рівня особистості;

забезпечення умов розвитку культури та мистецтва;

охорона навколишнього середовища, збереження та оновлення пам'яток історії;

утворення широкої інформаційної мережі, забезпечення доступу населення до міжнародних освітньо-культурних програм;

співпраця з іншими країнами через гуманітарні програми та гуманітарну допомогу;

участь України в програмах ООН з гуманітарного розвитку;

проведення миротворчої діяльності;

впровадження гуманітарної політики у сфері державної служби;

створення спеціальних гуманітарних служб та фондів.

Гуманітарна політика є важливим чинником суспільного життя. Її сутність, зміст, принципи і практична діяльність її інституцій - усі ці складові потребують сьогодні підвищеної уваги. Недостатня методологічна і теоретична визначеність у цих питаннях породжує нескоординованість в гуманітарній практиці - у викладанні гуманітарних дисциплін, науковій роботі інститутів гуманітарного профілю, діяльності культурно-освітніх закладів, праці мистецьких колективів, творчих спілок, засобів масової інформації тощо.

Гуманітарна політика - це джерело і механізм гуманізації суспільства. Вона орієнтує всі сфери діяльності без винятку на людину, її потреби і їх задоволення як на головну мету, спрямовує почуття і розум людей не на розбрат і протистояння, а на взаєморозуміння і взаємоповагу, підтримання і розвиток людського в людині, а не хижацького в ній. Її метою є впровадження в суспільство ідей свободи, справедливості, демократії, солідарності, збереження миру, екологічної безпеки та інші.

З цієї мети треба й виходити. Якби не були різні за змістом, сферою дії, об'єктом і суб'єктом впливу освіта, виховання, інформаційна, мистецька та інша діяльність, вони повинні базуватись на гуманістичних принципах. І це не означає цензурування

гуманітарної сфери. Навпаки, це означає приведення її у відповідність з своєю гуманістичною сутністю і така відповідність є умовою єднання суспільства.

Отже, будь-яка державна діяльність повинна слугувати як інтересам Української держави, так і вимогам сучасного світового розвитку. Тому наступним принципом гуманітарної політики є врахування інтересів як Української держави, так і світової спільноти. Тут мається на увазі також і орієнтація на досвід передових держав світу, зокрема європейських, у створенні повноцінного соціокультурного середовища при опорі на історичні традиції українського народу, духовний та інтелектуальний потенціал.

Важливим також є принцип відкритості державної діяльності, формування довіри до влади, до держави, створення зусиллям всіх державних органів максимально сприятливих умов для розвитку гуманітарної сфери суспільства, надання рівних можливостей для кожного громадянина України.

Базуючись на цих принципах, державна гуманітарна політика, відповідно до своїх завдань, зможе стати одним з гарантів досягнення злагоди у громадянському суспільстві в Україні та її повноправному входженню у світове співтовариство.

Список використаних джерел

1. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.
2. Моїсєєва Н. Гуманістичний сенс філософії спілкування та її реалізації в комунікаційній практиці [Електронний ресурс] / Н. Моїсєєва. - Електронні дані (1файл).- Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkp_2014_2_15.pdf
3. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
4. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.

Петкун А., здобувачка вищої освіти, група Ек 1-2
Науковий керівник – **Моїсєєва Н. І.**, д.е.н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків Україна)

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Я вважаю, що гуманітарні аспекти сучасної освіти наразі є дуже проблемними в Україні. Ось чому:

1. Проблема філософських перекладів. Поява численних перекладів філософської класики – надзвичайно важлива подія у культурному житті країни. Так сталося, що ми - одна з небагатьох націй, яка увійшла у 21 сторіччя, не маючи перекладених своєю мовою класиків світової філософії. А без цього ми не маємо своєї достатньо розвиненої філософської мови.

Домінуючими мовами, що несуть основний потік інформації, традиційно вважаються англійська, німецька, російська і японська. Якісний переклад є головною умовою функціонування інформаційного суспільства, що забезпечує асиміляцію світової думки українською культурою, інтелектуальним співтовариством. Останнім часом в Україні активно з'являються переклади філософських текстів, однак, спостерігається недостатня їх якість, що часто стає причиною непридатності їхнього використання, як в освіті, так і в дослідницькій науковій праці. Серед причин незадовільних перекладів філософських текстів - недостатній досвід перекладів філософської літератури, відсутність перекладацької традиції в цій області та русифікація у 17-18 ст., коли все перекладалося російською мовою

2. Особливості професійної діяльності майбутніх викладачів. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму і особистісних якостей викладача вищої школи. На думку

вчених, основними перспективами, з якими зустрічатимуться викладачі вищої школи у цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;

- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду;

- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, з інших наук такі як філософія, психологія, медицина, економіка та ін.;

- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це зможе здійснювати лише викладач з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими і дослідницькими здібностями, духовно-моральним потенціалом, конкурентноздатністю, ерудованістю, прагненням до безперервної освіти. Він повинен мати здібності організатора, оратора, аналітика, психолога, володіти строгою логікою педагогічного процесу і виховання, бути висококомпетентним фахівцем у своїй галузі і ерудитом в інших галузях знань.

Проблема є у тому, що є такий відсоток викладачів в українських університетах не прагне до такого результату та не відноситься до цього серйозно. А у школах ситуація інша – шкільна освіта в нашій країні розвивається краще, враховуючи висококваліфікованих вчителів.

3. Дистанційне навчання в умовах сучасності. Ефективність впровадження дистанційної форми навчання у ВНЗ залежить від успішного подолання стереотипів мислення потенційних студентів, а також недоліків кадрового, технічного та фінансового забезпечення. Воно має характерні особливості та повинно відповідати принципам інтерактивності, стартових знань, індивідуалізації і педагогічної доцільності використання засобів нових інформаційних технологій. У дистанційному навчанні змінюється роль і вимоги до викладачів. І, на жаль, не всі викладачі звертають на це увагу, не хочуть визнавати свої помилки і нічого не змінюють. Це є реальною проблемою, якщо враховувати вторгнення Росії на наші території.

Викладачі дистанційних курсів повинні мати універсальну підготовку – володіти сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, бути психологічно готовими до роботи зі студентами у новому навчально-пізнавальному середовищі, а також повинні володіти методами створення і підтримки навчального середовища, розробляти стратегії проведення взаємодії між учасниками навчального процесу, постійно підвищувати власну кваліфікацію.

4. Провідні форми організації вчення англійської мови студентів.

Класична академічна форма заняття, навіть якщо вона проходить в комунікативному ключі, вже не так цікава студентам. Їм буде краще та цікавіше відчувати можливість повної реалізації своїх мовних умінь та навичок не лише в чисто мовному, але і також в емоційному плані. У зв'язку з цим необхідне не просто створення штучних комунікативних ситуацій викладачем на занятті, а така його форма, яка могла б перетворити все заняття на ситуацію соціальної взаємодії, повністю змодельовавши її. У цьому допоможуть інтерактивні форми. Такими формами організації занять є дискусія, круглий стіл, ділова гра.

Групова дискусія – найбільш «чиста» форма групового обговорення того або іншого питання. У ній відбувається колективне зіставлення інформації, думок, ідей і пропозицій її учасників.

Круглий стіл можна визначити як специфічну форму проведення занять, що займає проміжне положення в імітативній грі. З одного боку, при обговоренні проблеми у формі круглого столу учасники також отримують певну роль, отже виступають не від себе особисто. З іншого боку, ролі не забезпечені конкретними вказівками на ту або іншу позицію, так що поведінка учасника не зумовлена отриманою ним роллю.

Ділова гра полягає в тому, що в ній присутня певна імітаційна модель, обумовлена правилами, по яким повинні діяти учасники. Прикладом такої гри є вирішення бізнес-кейсів англійською мовою. Сьогодні вирішення бізнес-кейсів активно застосовується в корпоративному вивченні англійській мові співробітників міжнародних компаній. Такі види діяльності не лише розвивають комунікативні уміння і навички студентів англійською мовою, але і також сприяють їх загальнопрофесійному розвитку. Слід зазначити, що ідея про ефективність інтерактивних форм занять в педагогіці не нова і є досить поширеною і викладачів-практиків. Але застаріла форма вивчення англійської мови є пріоритетною в українських університетах та школах.

Список використаних джерел

1. Моїсеєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.
2. Моїсеєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.
3. Моїсеєва Н. І. Організаційно-комунікативна система виховної роботи у ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. І. Моїсеєва. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhdak/2012_36/36-2-21.pdf.

Ритова П. С., здобувачка вищої освіти 4 курс, група ЕК 1-1 (101-216-01)

Науковий керівник – **Кобелєва Д. Л.**, к. ф. н.

Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ОСНОВНІ ФАКТОРИ СУЧАСНИХ ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

• У гуманітарних дисциплінах предметом дослідження є людина як суспільна, духовна, моральна істота та все що нею створене та пов'язане із нею.

• У сучасному суспільстві відбувається одночасно занепад та піднесення соціально-гуманітарних аспектів.

• Розвиток соціально-гуманітарних аспектів проявляється у більшій усвідомленості людиною своїх дій та їх наслідків, сучасна людина розуміє, що для успіху, поваги та шани недостатньо мати великий капітал, потрібно розвиватись й у духовному, ментальному плані, наприклад, саморозвиток, відточування навичок знайомств та розмовних навичок, що покаже соціуму навколо, що людина задумується над чимось більшим, ніж у найнижчих людських фізіологічних потребах. Кожен член суспільства та соціуму може вплинути на нього. У часи інтернету та легкого доступу до інформації стало набагато легше розвиватися у гуманітарних аспектах, як одній людині, так і соціуму.

• Занепад соціально-гуманітарних аспектів проявляється як у небажанні людини ставати кращою для себе та оточуючих, так і у заплутуванні людини в надто великій кількості інформації, у якій вона не може розібратися. Також занепаду соціально-гуманітарних аспектів сприяє поліпшення сучасного життя, комусь нові технології та можливості, такі як наприклад розвиток техніки спрощують роботу, впливають на зниження людського фактору, та за рахунок цього збільшення вільного часу, який далеко не всі хочуть використовувати для саморозвитку цей час та просто прожигают його.

• У людини є певні потреби, без якихось людина зможе жити, а без якихось – ні. Піраміда потреб людини, зроблена за спрощеною подачею ідей американського психолога Абрахама Маслоу являє собою ієрархічну піраміду із різними ступенями: найнижчими є фізіологічні потреби, без яких людина існувати не зможе, коли цей ступінь відповідає нормальним умовам, людина переходить на наступний рівень – потреба в безпеці, коли об'єкт може задовольнити свої потреби у безпеці, він може почати думати про більше, ніж просто виживання, у людині з'явиться потреба у приналежності, коли людина досягає у житті певної рівноваги та стабільності, вона починає думати про щось більше – про любов, сутність буття, самореалізації та певному просвітленні. Та оскільки більша частина населення просто задовольняє свої потреби, та більшості не вистачає часу та можливостей на духовний розвиток та вони залишаються на нижчих ступенях розвитку.

• Чим довше існує суспільство, тим більше воно вчиться на минулому, таким чином у людей проявляється більше моралі та моральних цінностей. Весь розвиток сучасних гуманітарних аспектів суспільства проявляється або у взаємоповазі ті взаємовигідному існуванні, або через погану сторону людей та людської історії.

• У гуманітарних аспектах сучасного суспільства є свої проблеми, наприклад непорозуміння, що викликає ворожнечу та занепад моральних цінностей, що або приторможує розвиток всього соціуму, або навпаки, це об'єднує, збільшує мораль суспільства та сприяє його подальшому духовному, моральному та соціальному розвитку.

• Війни виникають через те, що, у людей різні цінності та принципи, таким чином, людство розходиться у своїх моралях та цінностях, а оточуючі, наприклад, країни не можуть це ігнорувати, таким чином, кожна із сторін отримує підтримку та різні соціальні рівні та морально різні люди знаходять спільне вирішення шляхом або переговорів та демократії, або шляху до перемоги, яку найчастіше отримує той, кого підтримують та допомагають сильніші союзники.

• Під час розвитку соціально-гуманітарних аспектів та розвитку самого суспільства з'явилося таке поняття, як демократія, яка уособлює в собі певну єдність та показує рівень розвитку суспільства та людей, які можуть об'єднатись та робити щось на благо країни, суспільства та соціуму шляхом об'єднання та спільного вирішення питань і проблем.

• Демократія це одне з найбільших досягнень соціально-гуманітарного строю, явище, що здатне об'єднати заради спільної мети суспільство, та шляхом спільних рішень урегулювати питання мирним шляхом, котрий повинен задовільнити кожного.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. Масова соціальна комунікація як процес реалізації влади над суспільством // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №. 21, вип. 23 (2). – С. 63-68.

2. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.

Ровник О. С., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії першого року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕННОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Наприкінці ХХ століття предметне коло етики науки визначилося як осмислення тих норм, які мають визначати не лише стосунки вчених в межах наукового співтовариства або вищі пізнавальні цінності науки, а й таких, що дозволяють або забороняють певне втручання науки в природу і людину.

Успіхи новітніх біотехнологій, які проявилися у другій половині й особливо наприкінці ХХ ст., породили цілий спектр світоглядно-етичних проблем. Безмежні технологічні можливості людини, яка використовує. Методи генної інженерії, клонування, потребують нової визначеності суспільства в плані ставлення до людини як природної й соціокультурної цінності. Постають проблеми моральних регулятивів, «стандартів», що дозволяють або забороняють певні втручання в людське біологічне. Взагалі конструювання живого методами новітньої біотехнології породжує питання етичного і світоглядного характеру.

Наука біотехнологія з її методами й результатами досліджень має багато прихильників і опонентів. Це пов'язане з тим, що, по-перше, новітні технології цієї науки тільки-но розвиваються, а тому не виключені помилки та прорахунки; по-друге, з тим, що деякі результати цих досліджень зачіпають моральні, етичні, релігійні й навіть загальнолюдські життєві цінності. Ніколи до цього часу етика не відігравала настільки важливої ролі в медицині, в біології та суспільстві: наукові відкриття призвели до того, що моральність, яка має пряме відношення до життя, стала для людства проблемою першочергового значення в суспільстві та на світовому рівні.

Напевне, одним із найболючіших нервів біомедичної етики є наміри вчених-експериментаторів застосувати методи молекулярної біології та генетики щодо людського організму, його генетичного апарату, їх розповсюдження на сферу репродукції людини. На базі цих галузей біологічного, генетичного знання і з залученням надтонких технологій експерименту сформувався один з інтригуючих розділів біомедичної етики – генетична інженерія – галузь медичних знань, що виникла на межі медицини, генетики і молекулярної біології і займає все істотніше становище у сучасній генетиці.

Говорячи про генну інженерію, необхідно згадати про суто медичний аспект: на її основі виникла галузь фармацевтичної промисловості, названа «індустрією ДНК». Це одна із сучасних галузей біотехнології, яка швидко розвивається.

Методом генної інженерії вже отримано ряд лікарських препаратів, у тому числі інсулін людини, противірусний препарат інтерферон, деякі гормони, зокрема, гормон росту; їх виробництво склало важливу галузь біотехнології. І хоча ця технологія ще тільки експериментальне розробляється, вона обіцяє досягнення серйозних успіхів і у медицині, і в сільському господарстві. У медицині, наприклад, це дуже перспективний шлях створення і виробництва вакцин.

Широке міжнародне обговорення безпеки генетично модифікованої продукції привело до розробки державних стандартів на тести, які дозволяють контролювати наявність у харчових продуктах чужорідних генів. Генномодифіковані продукти харчування, імовірно, - наше неминуче майбутнє. Але, щоб людство не розплачувалося своїм здоров'ям і «здоров'ям» докільця, необхідний ретельний контроль за введенням генно-інженерних продуктів до харчування тощо. Соціально-світоглядно необхідно забезпечити споживача науковою інформацією, яка б дозволила йому скористатися правом вибору продуктів, які він придбає. Необхідно розробити суворий порядок здійснення санітарно-епідеміологічної експертизи харчових продуктів, отриманих із генетично модифікованих джерел.

У суспільній свідомості людства клонування людини часом подається як звичайне наукове відкриття, на зразок розшифровки геному людини. Більшість наукових спеціалістів не розглядають світоглядні або ціннісно-моральні критерії дозволених такої технології, обмежуючись твердженням, що клонування людини є технічно можливим, а отже, і допустимим. Навіть позиція більшості країн світу щодо заборони клонування людини фактично відкидається, оскільки наукові дослідження виходять за кордони цих країн або здійснюються нелегально. Відсутня навіть статистика щодо центрів, які вдаються до подібних експериментів.

Постановка проблеми клонування людини з точки зору наукової обґрунтованості – це, перш за все, розгляд перспектив формування напрямків наукових досліджень щодо з'ясування об'єктивної інформації про можливі наслідки, про те, чим може стати клонований об'єкт. Надання такому технічному клону властивості, яка визначається прикметником «людська», розгляд його як людини – це досить сміливе припущення (може, фантастичного штибу), яке не має ні наукового, ні філософського, ні релігійного доведення.

Філософи у проблемі клонування людини виділяють два аспекти: когнітивний (пізнавальний) та трансцендентний (те, що лежить поза межами свідомості та пізнання). Перший аспект – дослідження наукою проблеми клонування, безумовно, надзвичайно важливий. Адже з ним пов'язується усвідомлення перспектив, цілей та напрямків розвитку всієї програми досліджень в галузі біології, генетики та медицини людини. Отримання нового наукового знання і повинно забезпечити досягнення медичних, терапевтичних та репродуктивних цілей, які визначаються в біоетиці.

Визнання прав особистості, її автономії, як абсолютної цінності, стає суперечливим з огляду на загальнокультурні гуманістичні цінності. Нам необхідно усвідомити можливості використання, наприклад, ембріональних клітин. Адже, виявляється, вже недостатньо визнання прав ембріонів, якщо замовчується те, що маніпуляції над

людськими ембріонами в експериментах є ніщо інше, як експерименти над людиною. Про таку заборону говорить в Конвенції про права людини в біомедицині (Страсбург, 1996). У статті 18 чітко вказується: «Забороняється створення ембріонів людини з дослідницькими цілями».

Методологічно і соціальне важливим стає питання про діалектику благ та прав окремої людини та інтересам наукового пізнання і суспільства. Сучасна ситуація навколо проблеми клонування людини, ажіотаж навколо неї з визнанням пріоритету особистості принципово потребує зміни нашої свідомості, суспільних цінностей. Захищати, напевне, потрібно не права індивіда та особистості, яка прагне клонувати будь-кого, навіть померлих, а права людини як представника соціуму, збереження геному людини та його фізичних, психічних, генетичних характеристик.

Цим самим актуалізується другий трансцендентний аспект клонування людини. Він полягає у тому, що технічні можливості клонування людини не повинні суперечити визнанню фундаментального характеру соціальних цінностей: життя, здоров'я, генетичної ідентичності людини, людського виміру соціального буття та культури.

Трансцендентний вимір людини взагалі є основою її соціально-значимої діяльності в усіх суспільних сферах і представляє людину як істоту, для якої найвищі надбіологічні сенси та значимі ідеї є одночасно і найглибшими підвалинами її життя та здоров'я. Трансцендентний аспект сприйняття людини виявляється не в її генетичних структурах, її геномі, а в духовних сенсах та соціальних і культурних інтенціях – вищих ідеях сенсу життя. І тут ми приходимо до питання про історичні та духовні джерела надбіологічності людини, над розгадкою якого завжди билася філософська думка. Різні відповіді на це питання даються і зараз: матеріалісти вбачають ці джерела в соціальності людини, ідеалісти – у духовності, яка тлумачиться здебільшого в релігійному контексті.

Клонування людини ставить у центр міждисциплінарного дискурсу з'ясування питання: що таке людина. А одних лише природничих або медичних наук замало, щоб відповісти на це питання. Потрібні знання гуманітарних і соціальних наук, знання з філософії про людину, а також знання релігійні про сутність людини. Адже вона не тільки соціальна, а й духовно трансцендентна.

Людський індивід – це не тільки біологічний організм, але й соціальна істота як результат впливу сімейного, соціального та культурного середовища, а також носій певної моралі, її історичної форми, які неможливо повторити або відновити абсолютно точно.

Прибічники клонування бачать в ньому, перш за все, специфічну репродуктивну технологію, якою можуть скористатися люди, які в силу якихось причин не мають можливості інакшим способом відтворити свої гени, отримавши в результаті рідну їм дитину. Крім того, усе більше говорять про допустимість «терапевтичного клонування», тобто клонування тканин і органів людини для того, щоб замінити ними хворі.

В деяких країнах вже прийняте рішення про дозвіл клонування ембріона людини з метою вирощування органів в якості «запчастин», необхідних в подальшому для трансплантації. Незважаючи на це, здійснення клонування людини викликає значні побоювання, адже існує можливість його злочинного використання, наприклад, у вигляді створення полчищ біороботів для антигуманних цілей тощо. Тому Міжнародна комісія з біоетики проголосила п'ятирічний мораторій на експерименти по клонуванню людини. Також Рада Європи прийняла додатковий протокол до Конвенції «Про права людини і біомедицину». Ми поділяємо її положення про те, що інструменталізація людських істот шляхом цілеспрямованого створення генетично тотожних істот несумісна з гідністю людини і являє собою зловживання біологічними і медичними знаннями

ДЕМОКРАТІЯ: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ

Демократія-політичний режим, в основі якого лежить метод колективного прийняття рішень з рівним впливом учасників на результат процесу або на його істотні стадії. Хоча такий метод застосовний до будь-яким громадським структурам, на сьогоднішній день його найважливішим додатком є держава, оскільки воно володіє великою владою. У цьому випадку визначення демократії зазвичай звужують до одного з наступних ознак:

1. Призначення лідерів керованими ними людьми відбувається шляхом чесних і змагальних виборів.

2. Народ є єдино легітимним джерелом влади.

3. Суспільство здійснює самоврядність заради загального блага і задоволення загальних інтересів. Народне правління вимагає забезпечення ряду прав для кожного члена суспільства. З демократією пов'язаний ряд цінностей: законність, рівність, свобода, право на самовизначення, права людини та інше. Оскільки ідеал народовладдя підлягає різним тлумаченням, пропонувалося безліч практичних моделей.

До XVIII століття найбільш відомою моделлю була пряма демократія, де громадяни здійснюють своє право прийняття політичних рішень безпосередньо, за рахунок досягнення консенсусу або за допомогою процедур підпорядкування меншості більшості. У представницькій демократії громадяни здійснюють те ж право через обраних ними депутатів та інших посадових осіб шляхом делегування їм частини власних прав, при цьому вибрані керівники приймають рішення з урахуванням переваг керованих і відповідають перед ними за свої дії.

Однією з основних цілей демократії є обмеження свавілля та зловживань владою. Цій меті часто не вдавалося досягти там, де права людини та інші демократичні цінності не були загальноновизнаними або не мали ефективного захисту з боку правової системи. Сьогодні в багатьох країнах народовладдя ототожнюється з ліберальною демократією, яка, поряд з чесними, періодичними і загальними виборами наділених вищою владою осіб, в ході яких кандидати вільно змагаються за голоси виборців, включає в себе верховенство права, поділ влади і конституційні обмеження влади більшості шляхом гарантій певних особистих чи групових свобод. З іншого боку, деякі ліві рухи вважають, що реалізація права прийняття політичних рішень вимагає забезпечення соціальних прав і низького рівня соціально-економічної нерівності.

Ряд авторитарних режимів мав зовнішні ознаки демократичного правління, однак у них владою володіла лише одна партія, а проведена політика не залежала від уподобань виборців. Протягом останньої чверті століття світ характеризувався тенденцією поширення демократії. До числа порівняно нових стоять перед нею проблем відносяться сепаратизм, тероризм, міграція населення. Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ та ЄС, вважають, що контроль над внутрішніми справами держави, включаючи питання демократії, частково повинен бути у сфері впливу міжнародного співтовариства.

Для стабільності держави необхідно, щоб громадяни виконували навіть ті рішення влади, проти яких вони заперечують. У разі демократії це означає, що меншість підкоряється волі більшості, зміна влади протікає мирно, а опозиція не тільки має право висловлювати публічну незгоду з державною політикою, але і діє строго в рамках закону. Отже, однією з найважливіших умов стабільності демократії є її легітимність в очах громадян. Легітимність реалізації демократії може обґрунтуватися її цінністю (див. вище) і рівністю всіх учасників процесу. Важливу роль тут відіграє наявність спільних базових цінностей, що дозволяє прийти до згоди щодо принципів політичної поведінки. Це сприяє встановленню довіри між громадянами, спонукає їх дотримуватися існуючі правила і

виправдовує застосування сили для захисту цих правил. Ряд авторів вважає, що визнання суспільством демократичних принципів і конституційних прав як культурних цінностей надає стійкість державі під час кризи. У той же час відсутність ефективної правової системи залишає норми демократичного суспільства без захисту і створює ґрунт для зловживань з боку влади, політичних еліт і кримінальних угруповань. Наведені аргументи підтверджуються соціологічними дослідженнями, згідно з якими стійкість демократії корелює з міжособистісним довірою, терпимістю по відношенню до непопулярних групам, підтримкою громадянських свобод та політичною активністю населення.

Список використаних джерел

1. Зайончковський Ю. В., Фірсова Л. В. Глобальний політичний простір: постмодерністський погляд //Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2020. – Т. 1. – №. 20. – С. 83-93.
2. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі //Сучасне суспільство. – 2014. – №. 1. – С. 15-28.
3. Воронянський О. В. Масова соціальна комунікація як процес реалізації влади над суспільством //Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – №. 21, вип. 23 (2). – С. 63-68.
4. Voronyanskyi O. Суверенітет: проблема суб'єктності //Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.

Рослік О. А., здобувач ступеня доктора філософії першого року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Швидкий розвиток засобів масової комунікації, особливо візуальних, створення та широке розповсюдження персональних комп'ютерів, побудова інформаційних зв'язків глобального характеру, розробка новітніх технологій, розширення соціальних мереж, віртуального простору докорінно змінюють соціальне буття людини і вимагають осмислення інформаційного суспільства на універсальному рівні в межах філософських наук.

Інформаційне суспільство (англ. Information society) – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі.

Дослідники визначають кілька передумов виникнення інформаційного суспільства.

Ресурсні передумови. На думку соціолога, засновника теорії інформаційного суспільства Данієла Белла, життя суспільства раніше було засновано на трудомісткій та капіталомісткій діяльності, що буда спрямована на здобуття та обробку ресурсів: у доіндустріальну епоху головним виробничим ресурсом вважалася сировина, в індустріальну – енергія. В інформаційну епоху господарська діяльність людини, за твердженням автора, пов'язана головним чином з розробкою інформації [1].

Технологічні передумови. Канадський філософ Маршал Маклуен вважав, що тип суспільства визначається переважаючим типом комунікації. На його думку, у другій половині ХХ століття друковані джерела почали витіснятися візуальними та аудіальними технологіями, писемно-друкована мова спілкування заміщувались радіотелевізійними та мережевими засобами масових комунікацій, виникла нова форма передачі даних та нові, багатомірні форми тексту (гіпертексту) [5].

Інформативно-комунікативні передумови. Німецький філософ Юрген Хабермас вважав, що провідну роль у розвитку суспільства відіграють засоби масової інформації, які він називав вікном у світ, і які все частіше називають інтерпретатором реальності, що з різним ступенем об'єктивності пояснює різні події, які відбуваються у сучасному світі та

ширмою, за якою приховують правду з метою пропаганди або відвернення уваги від реальності [8].

До ознак інформаційного суспільства філософія відносить: збільшення ролі інформації у житті суспільства, поява фрагментарного мислення та кліпової свідомості; домінування долі інформаційних комунікацій, товарів, обслуговування, виникнення віртуальної економіки, що практично не пов'язана з реальним господарюванням; доступ до необхідної інформації для кожного члена суспільства і в той самий час відчуження від найбільш необхідних даних значної частини суспільства; здатність суспільства виробляти, ЗМІ розповсюджувати життєво необхідну для нього інформацію та маніпуляцію суспільною свідомістю за допомогою мас-медіа; розвиток електронної демократії, інформаційної економіки, електронної держави, електронного уряду, цифрових ринків, електронних господарських мереж та посилення можливостей організації віртуального насилля; створення глобального інформаційного простору, де забезпечений ефективний інформаційний взаємозв'язок і, можливо, втрата ціннісної ідентичності.

Постіндустріальна парадигма серйозно розроблялась Д. Беллом. Її основні засади: нові інформаційні технології – головний двигун соціальних змін, що мають покращити життя людей; поява великої кількості блогерів, політиків, фахівців в галузі реклами, що здатні впливати на формування суспільної думки.

Неомарксистська парадигма Г. Шиллера розглядає інформацію та комунікації як основні ознаки сучасного суспільства, де товаром є не праця, а інформація, при цьому саме суспільство поділяється на класи інформаційних багатіїв та бідняків. Відповідно, той, в чиїх руках знаходиться інформація, і здійснює своє панування [10, с. 88-90].

Постмодерністська парадигма визначає інформаційне суспільство як реконструкцію структур традиційного суспільства, яка призводить до децентралізованості соціальних структур, руйнування системи цінностей, соціальних зв'язків, створюється світ гіперреальності – простір знаків, відірваних від реальних об'єктів та подій.

Текстурна парадигма доводить, що в інформаційному суспільстві відбувається процес посилення відчуження людини, дегуманізації суспільних відносин, культивується засилля постмодерністських цінностей, підтримується використання досягнень науки та технологій для покращення розумових та фізичних можливостей особистості.

Мережева парадигма Мануеля Кастельса вказує на те, що раніше основу суспільства складала прихильність особи до місця проживання та праці, а сьогодні відбувається послаблення цієї прихильності. Мережеве суспільство формує у глобальному масштабі соціальну структуру, що характеризується зміною напрямків їх використання, в результаті чого головну роль у житті людей отримують глобальні мережеві структури, що витісняють колишні форми особистої залежності.

Викликає інтерес парадигмальний підхід Н. Хамітова, С. Киселиці, О. Деркача щодо взаємозалежності суб'єкта штучного інтелекту з його тілесністю: «Если предшествующие подходы к искусственному интеллекту рассматривали искусственный интеллект как копию естественного, ожидая получить высокоэффективную модель, которая сразу будет рабочей, то в методологическом контексте эволюционной теории естественного и искусственного интеллекта возникает проблема носителя искусственного интеллекта, постепенно эволюционирующего от уровня к уровню. Это значит, что возникает круг вопросов о структуре самого субъекта искусственного интеллекта, а также субстрата, телесности, материальной оболочки этого субъекта. Ибо фундаментальным постулатом эволюционной теории естественного и искусственного интеллекта является тезис о том, что эволюционировать способен не искусственный интеллект, а субъект искусственного интеллекта» [9, с. 99-100].

З огляду на складність проблематики інформаційного суспільства у 2005 році ЮНЕСКО опублікувала доповідь, у якій зазначалось, що у ХХ столітті відбулася третя промислова революція – революція новітніх технологій, що започаткувало формування економіки знань, яка ставить знання та пізнавальні ресурси у центр діяльності людства і

соціального розвитку. У доповіді було розкрито зміни у галузі освіти та основні загрози, виклики інформаційного суспільства. До головних тез належать наступні:

- знання мають бути доступні кожному;
- необхідно формувати у кожного критичне мислення, вміння відрізнити корисну інформацію від некорисної;
- слід розширювати базові права людини в інформаційній сфері;
- у кіберпросторі переважна кількість сторінок друкується англійською мовою, що може спричинити зникнення до кінця XXI ст. значної частини існуючих мов;
- Інтернет не тільки надає людині широкі можливості для самовираження, але й може стати засобом потрапляння соціуму в суспільство розваг;
- існує загроза розподілу людей на класи інформаційних багатіїв та інформаційних бідняків, штучного створення фейкових новин, маніпулювання інформацією з політичною метою, тотального контролю та інше [4].

Таким чином, сучасна філософія дозволяє скласти загальне уявлення про закони функціонування інформаційного суспільства, осмислити його сутність та природу, форми комунікації в системі «людина-інформація-пристрій» та наслідки впливу інформаційних технологій на свідомість людини і суспільні стосунки.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія / Упоряд. В. Лях. Київ : Либідь, 1996. С. 194-250.
2. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Київ : НІСД, 2010. 29 с.
3. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учебн. пособие для студентов вузов. Москва : Наука, 2000. 323 с.
4. К обществам знания: Всемирный доклад ЮНЕСКО. Париж, 2005. – 231 с.
5. Мак-Люен, Маршалл. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / М. Мак-Люен ; пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 388 с.
6. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
8. Хабермас Юрген. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. Київ : Либідь, 1996. С. 84-90.
9. Хамитов Н. В., Киселица С. В., Деркач О. Л. Проблема телесности субъекта искусственного интеллекта в контексте теории эволюции естественного и искусственного интеллекта // *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Чернівці: ЧНТУ, 2017. № 2(10). С.95-102. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/121155 (дата звернення: 13.04.2022.)
10. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. Москва : Мысль, 1980. 325 с.

Савіцька Є. Є., здобувачка вищої освіти 2 курсу, гр. МР-202

Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к.філос.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПІДМІНА ПОНЯТЬ У СУЧАСНИХ РОМАНАХ-АНТИУТОПІЯХ ЯК ФАКТОР ДЕГУМАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Для того, щоб підняти надзвичайно актуальну проблему дегуманізації в сучасному суспільстві, необхідно насамперед вивчити біографії визначних людей, які нею займались. Тут хочу підтримати наступне спостереження щодо ситуації, яка склалась у духовному середовищі: «Сучасна гуманітаристика демонструє глибоке занепокоєння проблемою так званого одухотворення Ойкумени чи гуманізації соціуму, актуалізує пошук розумного компромісу між ірраціональним і раціональним, громадським і особистим, індивідуальним і колективним в структурі людської екзистенції» [1].

В цьому контексті неабиякий інтерес викликає постать Еріка Артура Блера, який народився 25 червня 1903 р. в м. Мотіхарі (Індія) і згодом обрав мистецький псевдонім Джордж Орвелл (George Orwell). Ця країна в той час була однією з колоній, що належали Британській імперії. Батько майбутнього письменника, Роберт Уолмслі Блер, служив в одному з департаментів індійської адміністрації Великої Британії. Мати, Іда Мейбл Блер, займалася домашнім господарством і вихованням дітей. Саме вона прищепила їм інтерес до мистецтва й іноземних мов. Оскільки батько приділяв родині мало уваги, Ерік зростав у товаристві матері й сестер Евріл і Марджорі. Хлопчик нерідко почувався самотнім, бо він не мав друзів-однолітків, з якими можна було б спілкуватися. Тому найкращими друзями Еріка стали книжки. Він захоплювався творами Дж. Свіфта й Дж. Лондона, придумував власні фантастичні світи, вів діалоги з уявними персонажами.

Пізніше, в есе «Чому я пишу?» (1946 рік), митець зазначав: «Уже з раннього віку, приблизно з п'яти-шести років, я знав, що стану письменником, коли виросту. Я знав, що в мене хист до мови й здатність дивитися в обличчя неприємним фактам, і мені здавалося, ніби це створювало мій особливий світ, у якому я міг віднайти розраду від реальних турбот і невдач» [2]. Тепер ми маючи цю інформацію можемо хоч трохи, хоч і не на довго, уявити чому Ерік створював настільки фантастичні, але водночас й соціально навантажені філософські романи.

Особисто мене змусив задуматись роман «1984» (1948 рік), в якому Джордж Орвелл змальовує фантастичний світ тривожного й небезпечного життя [3]: на планеті Земля існує три супердержави Океанія, Євразія та Остазія, кожна з яких завжди воює, принаймні, з однією іншою. Головний злочин в Океанії це думкозлочин. Навіть наодинці із собою людина не може бути вільною: з усіх усюд за нею спостерігає обличчя Старшого брата, а в кожному помешканні телеекран, який не лише транслює телепередачі, а й виконує функцію своєрідної «камери нагляду».

Короткий опис цього роману вже приваблює. Бездумно його читати буде не цікаво адже Джордж Орвелл наголошує, що справжній ворог тиранії це реальність. Навчившись досконало контролювати людську свідомість, партія може наповнювати її будь-яким змістом, навіть абсурдним. Щодня й навіть щохвилини Міністерство правди передруковує всі книжки, газети, доповіді й інші документи, щоб узгодити їхній зміст з лінією партії на певний момент.

У романі «1984» Джорджу Орвеллу вдалося відобразити почуття безкінечної самотності й безпомічності, що охоплює особистість у світі, де немає свободи думки та слова, немає щирих, людських стосунків, немає людини як такої. Що саме автор хотів сказати цим? Думаю, що він на останніх сторінках роману красномовно описав трагічну картину завершення життя людини або духовноу смерть героя. Він полюбив Старшого брата. Міністерство любові досягло своєї мети. Чи зміг би Вінстон Сміт протистояти системі? І чи було це можливо в ситуації тотального контролю й насильства? Ці питання письменник адресував сучасникам і нащадкам. Література в наш час дає великий поштовх для роздумів а особливо творчість Еріха. Дуже багато питань не розкрито в його романах і це викликає в мене зацікавленість і нагальну потребу читати його твори й далі, ознайомитись з його листами до сучасників, особистим життям письменника.

Саме антиутопії Джордж Орвелл викликають острах у влади, бо йому вдалося на рівні підсвідомості розкрити сутність тоталітаризму, основні принципи побудови авторитарної влади, справжню мету її існування та методи керування суспільством. Він писав про насильницьке єдинодумство, що стало ознакою сталінської доби, про атмосферу страху, пристосуванство, безпринципність, які змушували називати чорне білим, а біле чорним; про беззаконня, шпигунство, придушення незалежної думки й почуття; про бундючну парадність, за якою ховалися економічний авантюризм і політичні прорахунки; про прагнення перетворити людину на «гвинтик і коліщатко» системи, позбавивши її будь-яких уявлень про свободу. І мені здається, що так воно і є, але іноді ми не знатні самостійно це зрозуміти і для цього ми звертаємось до книги.

Намагаюсь зробити висновок цікавим, але нічого не приходить в голову більш суттєвого, ніж висловлювання Джорджа Орвелла... Як можна настільки змінити людське єство, що людина забуває про своє прагнення до свободи, гідності, чесності, кохання, тобто як може людина забути про те, що вона людина? Чи притаманний людському єству динамізм, який реагуватиме на порушення цих базових людських потреб, намагаючись перетворити нелюдяне суспільство на людяне?.. Він хоче попередити й пробудити нас. Він усе ще має надію, але, на відміну від авторів ранніх західних утопій, його надія пронизана відчаєм. І перетворитися на надію він може тільки тоді, коли ми визнаємо небезпеку, яка нині стосується всього людства та від якої нас застерігає роман «1984», небезпеку суспільства роботів, які втратили останні залишки індивідуальності, любові, критичного мислення, і навіть не усвідомлюють цього через «дводумство».

В наш буремний час дійсно потрібно серйозно задуматись, чи справді ми живемо так, як хочемо і так, як потрібно. Задумайтесь: із самого початку нашого життя нами керують батьки, саме від них залежить наше майбутнє становище в житті. Після батьків – влада, яка не завжди все робить для того, щоб нам було простіше йти по життю. Тож, варто замислитись чи має рацію Наш Орвелл. Особисто мені здається, що він правий, як ніхто інший. Адже нами керували керують і будуть керувати до тих пір, поки ми самі не встанемо с колін і не дамо відсіч. Якщо люди досі живуть так і мовчать, то може їх і справді все влаштовує. А може просто бояться щось змінити, живуть собі та й живуть... Але я маю надію, що все ж таки цей світ має змінитися на краще, адже книги вічні, рукописи не горять, чи не так? Можливо нове покоління зможе інтенсивніше просувати ідеї гуманізму і рішучіше відстоювати свої людські якості та права і щось змінити в цьому світі вже в недалекому майбутньому. І є шанс, хоч і мізерний, що так воно і буде.

Список використаних джерел

1. Киселиця С. В. Мудрість віртоворення в контексті гуманізації соціуму // *Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянищини* / Гол. ред. М. А. Лепський; Запорізький національний університет. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. Випуск 38. Том 2. С. 64-70. URL: <https://www.kvnn.org.ua/archives/year2017/issue38/article-38-07/> (дата звернення 6 лютого 2022 року)
2. Джордж Оруэлл. Почему я пишу? (Why I Write) / Пер. с англ. В. Мисюченко // Эссе. Статьи. Рецензии. – Пермь : Издательство «КАПИК», 1992. – 153 с.
3. Джордж Орвелл. 1984 / Переклад Б. Носенка. Харків : Фоліо, 2021. – 320 с.

Савицька І. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. АМ-201

Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЧИ НАВЧАЄ ФІЛОСОФІЯ МУДРОСТІ?

Наразі викладання філософії у закладах вищої освіти в Україні перебуває у стані трансформації. Наша держава так визначає її цілі і завдання: «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [1]. Мені, без сумніву, пощастило жити в той час, коли вивчення цієї дисципліни в нашому університеті ще залишається доступним елементом здобуття ступеня бакалавра, бо є можливість ознайомитися з цією, на мій погляд, дуже цікавою наукою.

У широкий вжиток поняття «філософія» ввійшло у духовне життя за часів Піфагора, якого часто називали мудрецем, але сам він приписував себе до філософів. І от відтоді філософія трактується як прагнення до самовдосконалення та досягнення певного ідеалу. Філософія як наука вивчає місце людини в світі, загальні суттєві характеристики і

фундаментальні принципи реальності й пізнання, взаємозв'язок людини і всього що її оточує, найзагальніші суттєві характеристики людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя.

Ще до того як я прийшла на першу пару по філософії, я була дещо поінформована про її зміст і моє ставлення до неї було позитивним. Позаяк вважаю, що кожна поважаюча себе особа, яка прагне чогось досягти в своєму житті та саморозвиватися, повинна включити філософію до списку тих надбань людства, з чим потрібно познайомитися протягом життя. Філософія, як мова і математика, необхідна для нормального життя кожній розумній людині. І я підтримую той факт, що наш університет зробив дисципліну «Філософія» обов'язковою для вивчення на всіх спеціальностях, будь то гуманітарна чи технічна.

Я слухала всі теми, що ми проходили протягом цього семестру, але найбільше мене вразила найперша – про походження, проблематику та функції філософії. Завдяки ній я краще зрозуміла зміст філософії і яку велику роль вона відіграє у становленні особистості. Тому я підтримую позицію викладачки цієї дисципліни щодо можливості і необхідності розвитку розумових здібностей особистості через вивчення філософії. «Світоглядний досвід повсякчас складався і функціонував у вигляді особливої царини гуманітарної діяльності, спрямованої на усвідомлення граничних підстав людського буття. Не стільки науково-теоретична інтерпретація подій репрезентує своєрідність духовного простору, як життєво-практична, на кшталт буденної свідомості, що «мільярди разів повторюючись», формує культурно-антропологічний простір, певний гуманітарний вимір спільноти» [2]. Тож, я зрозуміла, що розглядати світоглядні питання та способи осмислення дійсності, одним з яких якраз і є філософський, неможливо тільки через логіку, тут знадобиться й емоційно-психологічна складова. Адже мудрість, як відомо, не вичерпується розумом.

Як бачимо, філософія почалася з осмислення людиною чогось більшого, та ставлення до самого себе таких питань як: «навіщо я живу?», «який сенс мого буття?», усвідомлення власного місця у світі та історії. Адже з усіх істот лише людина здатна до самопізнання і тільки людина знає про неминучість завершення власного існування, яка змушує її думати про сенс життя що і є філософствуванням або міркуванням про людське буття. Філософія – це світогляд і наука одночасно. Світогляд – це усвідомлення того, що насправді є добром і злом, в чому полягає сутність світу, людини, свобод і відповідальності, що таке життя і смерть, щастя і сенс людського існування.

Ніколи не втрачається пізнавальний інтерес, а отже актуальність філософського дослідження людиною різноманіття світу та його класичні методи: діалектичний – вияв людського знання в розумінні світу у його постійному русі і перетвореннях, і метафізичний – вияв людського знання в осягненні світу у його нерухомості і завершеності.

На завершення хочу сказати що освітній процес у філософській галузі, на мою думку, ґрунтується на досить суперечливих формах знання: ілюзіях, утопіях, міфах, стереотипах, які здійснюють відчутний вплив на процес соціалізації особистості. Одне із найважливіших завдань такого предмету як філософія у новітній Україні – врегулювання, прогнозування найактуальніших ірраціонально-інтуїтивних форм знання. Філософія в освіті формує для студента образ людини майбутнього, зорієнтовуючи та змістовно наповнюючи новими знаннями, методами, способами, цілями, котрі через процес вивчення цієї досить складної дисципліни втілюється у формування внутрішнього світу конкретної особистості. Оскільки наше суспільство переходить на новий рівень інформаційного розвитку, необхідно не забувати про постійне самовдосконалення, саме для цього і потрібна філософія.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» / *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення – 21 квітня 2022 р.)
2. Киселиця С.В. Гуманізм як вистраждана мудрість поколінь // *Virtus: Scientific Journal* / Editor-in-Chief M.A. Zhurba – October #3, 2015, published in 2014 (145 p.) – с. 14-17.
3. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/10997> (дата звернення – 27 квітня 2022 р.)

КУЛЬТУРА МИРУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОСУВАННЯ

Актуальність. Сучасний світ наповнений проявами расової та етнічної ненависті, сплеском тероризму у всіх його формах та проявах, дискримінацією, нетерпимістю, зростанням нерівності, війнами та насильством, а також екологічними катастрофами. На сьогоднішній день стратегії дій урядів мають бути спрямовані як на забезпечення основних свобод, миру, прав людини та демократії, так і на сприяння сталому та справедливому економічному та соціальному розвитку, і все це має відігравати важливу роль у побудові культури миру.

Метою статті є теоретичне дослідження поняття культури миру та визначення особливостей її просування.

Вивчення даної проблематики давно привертає до себе увагу науковців різних сфер та напрямків. Зокрема, різноманітні аспекти дослідження культури миру та особливостей її просування, представлено у роботах таких зарубіжних та вітчизняних вчених як: М. Ганді, М. Монтесорі, Г. Кларк, А. Рапорт, Р. Арон, К.Е. Боулдінг, Дж. Бернал, Д. Галтунг, Дж. Пейдж, Г. Божичевич, Г. Яворська, Б. Парахонський, А. Багінський, В. Цюрюпа, К. Кашенцева, О. Капко та інші.

Усвідомлення того, що мир - це щось більше, ніж відсутність конфліктів, лежить в основі виникнення дефініції «культури миру». Перші роздуми про дане поняття мали місце в добу античності. Але активно його почали досліджувати лише наприкінці двадцятого та на початку двадцять першого століть, зокрема після Міжнародного Конгресу про мир і людину у 1989 році, організованого ЮНЕСКО. Цей конгрес ініціював теоретичні дискусії про культуру миру та стимулював організацію схожих конгресів, які розглядали окремі його елементи.

Існування різних визначень поняття культури миру – результат досліджень численних аспектів та проблем, пов'язаних ним. У 1999 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла «Декларацію та Програму дій у галузі культури миру». Відповідно до статті 1 Декларації, культура миру - це набір цінностей, поглядів, традицій, способів поведінки та способу життя, заснований на: повазі до життя, припинення насильства; заохочення та практика ненасильства через освіту, діалог та співпрацю [1]. Далі у статті визначається, що культура миру - це повна повага до принципів суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав і невтручання у справи, що по суті входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави, відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та міжнародного права; повна повага та заохочення всіх прав людини та основних свобод; прихильності до мирного врегулювання конфліктів; зусилля щодо досягнення сталого розвитку та екологічних потреб нинішнього та майбутніх поколінь; повага та заохочення права на розвиток, рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків, кожного на свободу вираження думок; відданість принципам свободи, справедливості, демократії, терпимості, солідарності, співпраці, плюралізму, культурної різноманітності, діалогу та розуміння на всіх рівнях суспільства та між народами; та підтримуються сприятливими національними та міжнародними умовами, що сприяють миру.

Таким чином, культура миру – це набір цінностей, поглядів, традицій та моделей поведінки та способу життя, які відкидають насильство та запобігають конфліктам, усуваючи їх корінні причини для вирішення проблем шляхом діалогу та переговорів між людьми, спільнотами та націями.

Статут ЮНЕСКО починається словами, що «думки про війну виникають в умах людей, тому в свідомості людей слід укорінювати ідею захисту миру» [2]. Мова йде про зміну мислення та поведінки в усіх аспектах нашого суспільства, коли ми переходимо від сили до розуму, від конфлікту та насильства до діалогу та побудови миру, а також

охоплення людства взаємопов'язаністю і внутрішньою єдністю. Шлях до культури миру лежить через об'єднання зусиль громадських організацій, урядів та бізнесу, які повинні працювати разом, щоб краще зрозуміти один одного та створити нові можливості.

Перехід від культури війни до культури миру потребує трансформації індивідуальної поведінки, а також інституційних практик. Навчитися жити у мирі – це довгостроковий комплексний процес, який починається з розвитку внутрішнього світу та виховання відносин, що сприяє розширенню та інтеграції мирних принципів. Ключову роль цьому процесі грають освіта, виховання та підвищення обізнаності.

Освіта та виховання у душі миру сприяє розвитку знань, навичок і відносини, які допоможуть людям запобігти виникненню конфлікту, вирішити конфлікти мирним шляхом, або створити соціальні умови, які б сприяли встановлення миру.

Для досягнення цих ідеалів програми освіти та виховання в душі миру у всьому світі торкаються широкого кола тем. До них належать ненасильство, методи вирішення конфліктів, демократія, розбросення, гендерна рівність, права людини, екологічна відповідальність, історія, комунікативні навички, співіснування, а також міжнародне розуміння та терпимість до різноманітності. Освіта може бути надана людям різного віку як у формальній, так і в неформальній обстановці. Програми повинні існувати на місцевому, національному та міжнародному рівнях, а також у мирний, конфліктний та постконфліктний час.

Отже, одним із основних компонентів просування культури миру є освіта та виховання. Для того, щоб ініціативи з побудови миру у суспільстві залишалися сталими, важливо, щоб ставлення до війни та насильства трансформувалося і перетворювалося на довгострокову зміну поведінки, спрямовану на пошук альтернативних рішень збройного конфлікту. Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним напрямком дослідження є вивчення особливостей освіти та виховання в душі миру.

Список використаних джерел

1. Резолюція 53/243 Генеральної Ассамблеї ООН Декларация и Программа действий в области культуры мира// URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_617#Text.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_014#Text.

Свержевська А. В., здобувачка вищої освіти 4 курс, група ОЮ
Науковий керівник – **Моїсеєва Н. І.**, д. е. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

ВІЙНА ЯК ТРИГГЕР НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Напевно, немає слова більш жорстокого, кривавого і нещадного, ніж слово «війна». Неможливо уявити, що всі події твого життя, важливі і не дуже, проходять під гучні залпи гармат і вибухи снарядів. Скільки людей на Землі засинають у місцях бойових дій з думкою, що цей день може бути останнім у їхньому житті. Війна несе смерть, руйнування, порушує гармонію в навколишньому світі.

Взагалі, на долю нашого народу випало багато випробувань: царський гніт, важкі радянські часи, складні роки незалежності. Було все: війна, голодомор і геноцид, терор та інші жахи тоталітаризму. Що ж заважає людям жити без війни? Чому вони намагаються з'ясувати стосунки таким жорстоким способом? Що рухає людьми, які бажають розв'язати цей конфлікт? Може, бажання зміцнити свій авторитет, показати свою міць і всесилля своєї держави, а може, невгамовна жага наживи, бажання заробити на нещасті інших. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну принесло кровопролиття та перекреслило мрії багатьох молодих українців. Однак разом з тим російське вторгнення стало триггером консолідації нації, зростання патріотизму і національної самосвідомості

української молоді. Чимало юнаків і дівчат пішли добровольцями до війська, щоб зі зброєю в руках захищати свою країну від російської агресії, долучилися до лав територіальної оборони, вчать надавати медичну допомогу пораненим, займаються волонтерством допомагаючи не тільки людям, а й тваринам. Проте наразі гуманізм і національна самосвідомість націлені не лише на відсіч агресору, але й на створення умов, що забезпечать стабільний розвиток України як сильної та суверенної держави. Саме різке зниження потенціалу нашої держави в останні десятиліття зробило її беззахисною перед зовнішньою агресією [1]. І подальше продовження боротьби за незалежність неможливе без власного військового виробництва, бо європейські партнери мають у цій війні свої цілі, і вони не завжди співпадають із нашими. Крім того, необхідно звільнити українське суспільство від корупціонерів та олігархів, які отримали свої статки завдяки системній корупції та багаторічного пограбування українського народу. Для них головним було не укріплення обороноздатності держави та розвиток економічного суверенітету, а обмеження доступу до ресурсів для всіх українців та закріплення свого положення розпорядника цих ресурсів задля отримання надприбутків [2]. І навіть під час війни вони продовжують робити свій бізнес на крові українців. Тому майбутнє української нації потребує деолігархізації та створення системи відкритого для всіх громадян доступу до центрів влади та розподілу.

Домогтися миру важко, ще важче зберегти його. Але є сила, яка змушує людей згуртуватися у боротьбі за спокійне існування, за мир, і повстати проти ворога. Мир вносить гармонію в життя людей, у взаємини між ними. Саме в стані миру людина може повністю розкритися, розвинути свої здібності, навички. Війна ж викликає в людях озлобленість, роздратування, пробуджує в тваринні інстинкти, викликані інстинктом самозбереження. Людина нестримно прагне досягти більшого, ніж у неї є, часто поступаючись бажаннями та інтересами інших, що, безумовно, веде до розбіжностей і конфліктів. Держави не повинні ігнорувати той факт, що світ стає все більш взаємозалежним, що всі країни — компоненти одного цілого, єдиної системи. І здібності налагоджувати співпрацю, здатності шукати взаємовигідні компроміси — це головне, що допоможе уникнути загострення міжнаціональних конфліктів. Потреба у безпеці — першорядна потреба людини. Якщо її немає, то немає й умов для нормального існування. Таким чином, відсутність миру — це відсутність майбутнього.

Я хочу жити без війни, в мирній Україні. Певна, що таку саму мрію мають мільйони простих українців. Я бачу свою рідну країну після війни країною, в якій панують мир, добробут та стрімке економічне зростання, незалежною та сильною державою. Я бачу, як виріс рівень свідомості нашого народу. Вірю, що ми більше не оберемо Президентом недостойну чи некомпетентну людину, яка не піклується про добробут своїх громадян та тільки формально захищає їхні інтереси. Безперечно, перш за все, я хочу бачити свою країну розвиненою могутньою державою, якою будуть керувати небайдужі до свого народу мудрі люди. Люди, які чесно будуть дивитися в очі своїм співвітчизникам і не вдягатимуть кожного дня на обличчя щасливу посмішку та впевнювати нас, що в країні вже встановлені злагода та мир.

Майбутня Україна - це демократична країна, в якій голос кожного її громадянина буде цінуватися найвище за все, а громадська думка буде спрямовувати нас на вірний шлях у напрямку подальшого політичного та суспільного розвитку [3]. Таке майбутнє цілком реальне, бо воно знаходиться в наших руках. І ми повинні обов'язково подбати про те, щоб плодючі землі нашої Батьківщини давали добрий врожай, у промисловості працювало найсучасніше обладнання, щоб наша освіта стала найкращою у світі, а українські вчені робили впевнені кроки вперед у більшості наукових галузей. І саме ми повинні потурбуватися про те, щоб збереглися звичаї і традиції наших предків. І робити це треба обов'язково, озираючись назад, вивчаючи історію нашого народу та роблячи вірні висновки на основі подій минулого.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. и др. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки. – 2017.

2. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. Т. 2. Вип. 18. С. 37-47.

3. Моїсєєва Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.

4. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.

5. Voronyanskyi O. Суверенітет : проблема суб'єктності. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки. – 2018. – №. 3. – С. 15-19.

Сіліна Д. І., здобувачка вищої освіти 1го курсу ОС магістратури
філологічного факультету
спеціальності Середня освіта (Українська мова),
Науковий керівник – **Ольховик М. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В КОНЦЕПЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що інтеграція України в європейський світовий простір освіти потребує розвитку напрямів інфомедійної грамотності та їх кореляції з сучасними тенденціями інформаційного суспільства. Суспільство знань не лише впливає на світ, а й трансформує його – змінює існування сучасного світу й спосіб життя людей загалом. Тому не можна заперечувати необхідність впровадження інфомедійної грамотності в наукову сферу. Новітні медіа істотно впливають на процес формування моральних, естетичних, художніх, соціальних цінностей та інтересів людства, а також є інструментом впливу на світоглядні позиції й свідомість загалом.

Проблематика дослідження факторів інфомедійної грамотності в нашій державі в контексті вивчення світового інформаційного простору є комплексною, оскільки нею прямо чи опосередковано займалися такі дослідники як: В. Ф. Іванов, І. Ю. Слісаренко, В. В. Різун, М. С. Тимошик та інші.

Метою дослідження є актуалізація факторів інфомедійної грамотності в концепції впровадження медіаосвіти на території України.

Інфомедійна грамотність – це не лише оволодіння сучасними комунікаційними технологіями, а й розвиток відповідального ставлення до використання цих технологій; це вміння критично мислити й створювати медіапродукти на основі їх динамічного розвитку й контексту функціонування медіа.

Український рух медіаосвіти отримав підтримку ряду закордонних фондів, у т.ч. Міжнародного фонду «Відродження», за допомогою якого були проведені організовані Академією української преси медіаосвітні курси для педагогів. Проте переломним моментом у сфері практичного впровадження медіаосвіти у нашій країні стало затвердження Національною Академією педагогічних наук Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010 р.).

Концепція базується на вивченні стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти. Основні положення Концепції відповідають завданням, сформульованим у Паризькій програмі-рекомендаціях з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.) та резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.) [1].

Мета медіаосвіти – уберегти реципієнтів, як від свідомого, так і не свідомого маніпулятивного впливу з боку ЗМІ. Йдеться про спотворені факти – викривлений баланс думок, неправильні чи упереджені акценти, фейки – неправдиву інформацію та джінсу.

Згідно з твердженням Володимира Різун, дослідника теорії масової комунікації, «з переходом на етап електронномедійний і з виникненням електронних мереж, наприклад

інтернету, сфера комунікації зазнала процесу глобалізації, що стало причиною виникнення віртуальної масової комунікації — такого виду спілкування, коли кожен учасник спілкування з великою кількістю людей має однакові можливості впливу на масу, він може швидко міняти свої ролі: то бути комунікантом, то бути комунікатором; коли весь світ стає ніби єдиним так званим «глобальним селом», що перебуває на «спільному майдані», може одночасно існувати у стані спілкування, яке втрачає дискретність (розірваність, розпорошеність) у просторі й часі (весь світ тут, на екрані, і зараз)» [2].

Зі свого боку, держава допомагає населенню безпосередньо – дозволяє навчитися самостійно розрізняти інформацію, яка не відповідає дійсності. Особливо це актуально зараз, адже якщо в мирний час довіра до неперевіреної інформації може коштувати грошей чи часу, то під час війни в положенні ризику вже людське життя. Саме тому актуалізація факторів інфомедійної грамотності в концепції впровадження медіаосвіти в Україні є особливо важливою на сучасному етапі, адже необхідно формувати в людей навички розпізнавання пропагандистського та маніпулятивного контенту, а також оцінки та інтерпретації медійної інформації.

Люди, які можуть розрізняти фейкову, маніпулятивну та проплачену інформацію від такої, що є достовірною та збалансованою, скоріше за все не будуть введені в оману. Тож, у період російських інформаційних атак у сторону українського медіапростору, впровадження медіаосвіти є стратегічною особливістю на державному рівні. Досвід реформ усередині європейських держав та рекомендації журналістів і визначають ті заходи, які спрямовані на підвищення медіаграмотності серед населення. Як відомо, агресор веде свої інформаційні атаки паралельно зі збройними. Від збройних атак Україна захищається, а від інформаційних – ні.

Список використаних джерел

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Схвалена постановою Президії Національної Академії педагогічних наук України від 20.05.2010 р. Протокол №1-776- 150. – 15 с.
2. Теорія масової комунікації, В. В. Різун, URL: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/jurnalistika/Teoriya_mas_com.pdf

Семенченко А. С., здобувачка вищої освіти 2 курсу, гр. ДС-201

Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОГО ГЕРБА

Український народ – це люди, що у всьому шукають сенс й символи.

Символіка нас оточує будь де: на українських рушниках, вишиванках, сонячному годиннику Спасо-Преображенського собору міста Чернігів, розписах Софії Київської тощо.

Хто сказав, що на території України не було Масонів чи британських просвітників, потомків Антея, Прометея, Посейдона, Шиви?

Ніхто достовірно цією інформацією не володіє, але в неї вірять.

Перш ніж гадати про те, що ж приховує герб України, треба звернутися до філософії 90-х років ХХ століття, бо саме у цей період, а точніше 19 лютого 1992 року Верховна Рада України своєю постановою затвердила Державний Герб незалежної України [3].

Отже, встановлення радянської влади в Україні 100 річної давнини призвело до повної політизації суспільного життя. Філософію проголосили суто «класовою» наукою, теоретичною і методологічною основою марксизму. Філософія розділилася на «наукову» (марксистську) і «ненаукову» (буржуазну) [4].

Класична марксистська філософія являє собою гуманістичну концепцію людини, її сутності і способу існування, також обґрунтування всесвітньо-історичного покликання пролетаріату, матеріалістичну концепцію та відповідний їй категоріальний апарат [5].

Історичне значення класичної буржуазної філософії полягає в тому, що вона обґрунтувала підвалини нової духовної культури, котрі витікали із заперечення феодално-кріпосницької ідеології. Характерною ознакою цієї філософії була безмежна віра в розум, у його здатність пізнати світ і встановити «царство розуму» в ньому [6].

Тоді виникає питання: які саме філософські ідеї закладено в зміст державного герба України. Як на мене, треба звернути увагу на сам термін «тризуб». Що ж то означає? Усе просто...

Наразі існує безліч версій походження тризуба: від релігійно-міфологічних до науково-обґрунтованих. За релігійною версією – це стилізоване зображення голуба (символу Святого Духу). А найпопулярнішою версією є те що це сокіл, який пікірує на здобич. Але якщо придивитися, то в тризубі зашифроване слово «воля» [3].

Тризубець – це стародавнє знаряддя на зразок вил з трьома зубцями. Початково – один з видів остенів, який використовувався для риболовлі.

Але в нього є й інші значення: тризубець вважається символом бога морів Посейдона (в римській традиції Нептуна), що має неабияку силу, й в Індії одним з символів Шиви [1]. Існує повір'я, що Шива жив на землі. Це було приблизно 5-7 тис. років тому. Він був дуже шанований, так як досягнув істинної досконалості, трансформував людське тіло в потік золотого світла і це нове його тіло безсмертне. Шива – це й творець, й руйнівник. Розповіді про нього є ще в документах доарійської епохи Індії [2].

Так може наша нація пішла від величних покровителів, від Богів? Все можливо, й це заперечувати не можна! Бо не можна нічим іншим пояснити наявність таких сильних людей на такій прекрасній землі.

Тризубець – досить поширений знак в європейській геральдиці. Він є на гербах багатьох міст [1]. Та за деякими джерелами являє собою родинний герб Рюриковичів.

Як сьогодні, так і тоді його зображували на монетах, архітектурних витворах, безпосередньо він вважався оберегом.

З цього всього можна зазначити, що Україна сильна та незалежна, бо вона оберігається Долею, Богами, Людьми та вселяє віру в перемогу добра над злом навіть у цей скрутний час кривавої війни, розпочатої Російською Федерацією 24.02.2022.

З нами Бог та вищі сили. Сама природа захищає нас, про це свідчить герб України.

Список використаних джерел

1. Тризубець. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%B7%D1%83%D0%B1%D0%B5%D1%86%D1%8C> (дата звернення 21.04.2022)
2. Шива – верховний бог в шиваїзмі. URL: <https://tureligious.com.ua/shyva-verkhovnyy-boh-v-shyvaizmi/> (дата звернення 22.05.2022)
3. Факти про Державний Герб України. URL: <https://cultura.mkrada.gov.ua/fakti-pro-derzhavniy-gerb-ukrayini/#:~:text=> (дата звернення 16.05.2022)
4. Карл Маркс та його життєвий шлях. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-karl-marks-113318.html> (дата звернення 21.05.2022)

Скугарєв В. А., здобувач ступеня доктора філософії першого року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Таємна база на планеті Уран
Генералу Джону Петренко

Привіт Джоне! Нещодавно дізнався про продовження твоїх експериментів з мавпами. Вони об'єдналися і напали на Марс. Ну, Марс відіб'ється, союзники допоможуть, а ось ти? Я тобі краще розповім про штучний інтелект. Знаєш що це?

Я вважаю, що не знаєш. Штучний інтелект – це здатність машин і програм аналізувати отриману інформацію, робити висновки, приймати на їх основі рішення. Ключова характеристика штучного інтелекту та пристроїв на основі цього – вміння постійно навчатися, накопичувати знання і успішно застосовувати їх, тобто це здатність до тих дій, які виконує людський мозок. Кажучи простіше, думати і реалізовувати задумане: наприклад, керувати транспортними засобами, проводити розмінування територій або ставити діагнози людям.

Джоне, чомусь твої колеги-вчені до цього часу не дійшли одностайної думки стосовно природи інтелекту людини і поки не визначилися з чіткими вимогами стосовно машинного розуму. Однак це не заважає успішно розвивати технології ШІ за двома напрямками:

Семіотичний. Створення систем, які наслідують такі процеси як мова, мислення, вираження емоцій.

Біологічний. Створення нейронних мереж, які побудовані за біологічним принципом.

Якщо цікаво, то потенціал застосування штучного інтелекту дуже широкий, вже зараз він використовується у багатьох сферах: медицина, фінанси, промисловість, торгівля і, звичайно, побут людини.

Це не твої мавпи, що приходять на чужу планету та нищать людей. Емоції та розум з'явилися, а інтелект – ні. Тому вони і творять безчинства.

Щоб більш було зрозуміло, що є штучний інтелект, я розповім на прикладах це – голосові помічники Siri, Cortana, Alexa, OK Google, яких можна завантажити на iOS, Android або Windows. Ще є боти у відеоіграх, які здатні поводити себе завжди по-різному. Існують і автоматичні перекладачі, а також цілісні комплексні системи розумного будинку.

А в роботі підприємств, штучний інтелект допомагає автоматизувати процеси, які потребують неабияких зусиль, і тоді участь людини залишається мінімальною. Наприклад, компанія LG планує відкрити завод, де все – від закупівлі матеріалів до відвантаження готового продукту – буде під контролем розумних систем. Запустити виробництво нового формату керівництво компанії збирається вже у 2023 році. Компанія Tesla впроваджує у своїх автомобілях автопілот та якщо ти бачив тенденцію, вони поступово позбавляються руля. Колись прийде час, коли ти вже не сядеш за кермо у пряму сенсі.

Але дивись, будь уважніше. Один з розумних роботів на ім'я Софія виробництва компанії Hanson Robotics, в березні 2016 року в інтерв'ю зробила шокуючу заяву. На питання «чи ти Будеш вбивати людей?» дала позитивну відповідь. А в квітні 2017 року, під час виступу на американському телебаченні, вона розповіла про бажання захопити світ, проте додала, що це всього лише жарт.

Інша відома американська інженерна компанія, що спеціалізується на робототехніці – Boston Dynamics. Вона відома своїми розробками для військових потреб на замовлення DARPA. Одним з найвідоміших виробів фірми є чотириногий робот BigDog. Доречі, DARPA – це агентство передових оборонних дослідницьких проєктів – агентство Міністерства оборони США, що відповідає за розробку нових технологій для використання в збройних силах США. Тобто, як бачиш, у використанні систем штучного інтелекту в першу чергу дуже зацікавлені військові. Вони завжди цікавляться передовими науковими розробками. А раз вони зацікавлені – це значить, що технологія дуже перспективна для майбутнього використання.

Дозволь пару цитат: *«Майбутнє вже тут. Ми розумніші і націлені на безпрограшний результат, тому штучний інтелект здатний допомогти ефективно розподілити існуючі в світі ресурси, на зразок їжі з водою»,* – робот Софія.

«Штучний інтелект необхідно контролювати, щоб він не знищив людство», – Аміна Моххамед, заступник генерального секретаря ООН з 2017 року.

На завершення можу додати, що перспективи штучного інтелекту неабиякі: підвищення ефективності, зручність, позбавлення довготривалих і автоматизація монотонних процесів. Поки що порівняно новий напрям стикається з низкою труднощів щодо впровадження рішень в життя. Я сподіваюсь, Джеконе, що в цей раз твої експерименти досягнуть успіху та нові технології підуть на користь людства, а не як в минулий раз.

З повагою,
твій старий друг
24.02.2222

Еммануїл Шевченко

Сорока А. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ЕК-201
Науковий керівник – **Колеватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

БАХМАЧ У ЧАСИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.

Пам'ять – нескінченна книга, в якій записано все: і життя людини, і життя країни. Багато сторінок вписано криваво-чорним кольором. Читаєш і подумки здригаєшся від жаху. Особливо вражають сторінки, де викарбовано слова про голод [1].

У 2003 році в Чернігівській області вийшло декілька книжкових видань, об'єднаних в серію «Голодомор на Чернігівщині 1932-1933: Пам'ять народу не убійна». Один із трьох випусків цієї серії присвячений подіям голодомору на Бахмаччині. Велику роботу по дослідженню голодомору на Бахмаччині проводила директор Бахмацького краєзнавчого музею Т.М.Стрижун [2].

Нас як юних істориків в першу чергу цікавлять питання, пов'язані з історією рідного краю. Як події, що відбувалися на території Бахмаччини, співвідносяться з подіями, що відбувалися на території України?

Голод не прийшов сам по собі, він був наслідком тих діянь, які проводило радянське керівництво на селі. У січні 1928 р. більшовики запровадили продрозкладку. Внаслідок насильницьких методів хлібозаготівель українським селянам вже того року бракувало продовольства.

Погіршила становище й суспільна колективізація, яка розпочалася в 1929 р. й призвела до різкого падіння продуктивності сільського господарства. А хлібозаготівельна кампанія в Україні тривала навіть у лютому 1933 р., коли село масово гинуло від голодної смерті. Армійські підрозділи і частини НКВС блокували охоплені голодом райони, не даючи населенню можливості врятуватися втечею [3].

Та держава не жаліла своїх трударів і далі. 7 серпня 1932 р. був виданий «закон про перукарів» або «закон про 5 колосків». «Перукарями» називали голодних людей, які виходили на колгоспні поля поживитися ще недозрілим хлібом. Відповідно до нового закону за крадіжку колгоспного майна передбачалась «найвища міра соціального захисту» – розстріл з конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менше 10 років [4].

Ця жахлива трагедія не минула і Присеймівського краю та мого рідного міста Бахмача.

88 років минає з тих найтрагічніших часів. Та пам'ять знову й знову повертає бахмачан, які були живими свідками трагедії, до спогадів про далекий 1933-й, не дає забути жахливі картини голодомору. Звичайно, є що розповісти про ті часи, багато чого недоброго залишилось в пам'яті. І люди розповідають за тих, хто вже давно зітлів у сирій землі, у холодній воді, чи просто помер під спекотним сонцем, під снігом чи посеред багнистого болота, ніким не оплаканий, часто навіть не похований по-християнськи, або ж похований в одну загальну могилу.

Згадує Марія Іванівна Іванько 1915 року народження: «Вулицями ходили люди і просили їсти. Людей, що помирили від голоду, хоронили на кладовищі в одну велику яму.

У місті люди менше страждали від голоду, бо була залізниця, за роботу на якій платили мукою. Чоловік мій працював на залізниці, і я носила матері їжу додому. Думаю, голодовку зробила влада, адже врожай був на все» [5; с. 874].

Данівська Ганна Панасівна 1921 року народження пригадує: «Це були страшні часи. На ходу помирили люди. До нас прийшов посильний з людьми і все забрали: клуню, сарай рублений, картоплю, зерно, а хату – ні, бо була дуже стара. Їли все, що можна було їсти: гнилу картоплю, листя дерев, котів, собак» [5; с. 875]

Дудко Ганна Федотівна, 1918 року народження зазначила: «У Бахмачі під час голоду 1933 року людей збирали, як дрова, клали на віз і везли закопувати. Одного разу зайшов у наш двір якийсь чоловік, попросив їсти, з'їв трохи хліба і на місці помер» [5; с. 875].

Тривожать спогади серця жителів нашого міста Дмитра Павловича Дороша 1922 року народження та Володимира Олексійовича Бондаренка 1926 року народження. Жили вони по вулиці Гоголя. І тому не раз бачили «як звозили мертвих людей у бурти, потім вкидали в загальну яму, прикидали трохи землею. Земля була мерзла і не повністю прикривала тіла померлих. Савенко був людиною черстої душі і тому міг закопати людину ще напівживою, одержуючи за це булку хліба та 0,25 л. горілки». Людей на кладовищі по вулиці Гоголя поховано багато, їх ніхто не рахував, не записував, тут закопані «чужі люди, приїжджі, що померли на вокзалі та в поїздах» [2].

Під час написання даної роботи ми опрацювали ряд документів, які збереглися до нашого часу. Документи підтверджують те, що Радянська влада навмисно влаштувала голод, щоб довести людей до такого стану, коли вони остаточно втрачають сили. А з такими людьми легко боротися.

Є різні цифри померлих від голоду в Україні. До списків померлих не потрапили люди, які відправилися на заробітки, або були насильно вивезені, заарештовані.

Попри всі зусилля, виявлені людьми небайдужими до долі свого народу, питання щодо встановлення хоча б приблизної кількості бахмачан, померлих голодною смертю 1932-1933 рр., ще далекі від розв'язання. Можливо, що нам ніколи не вдасться його з'ясувати остаточно, але сама робота дуже потрібна, вона гуртує людей довкола української державницької ідеї, вчить, особливо нас, молоде покоління, співчуттю, милосердю, доброті.

На Чернігівщині згідно з дослідженнями Володимира Ткаченка під час Голодомору 1932-1933 рр. померло 362 тисячі 708 чоловік, враховуючи жертв репресій [6; с.7].

Голодомор став найбільшою трагедією за всю історію існування українського народу. За своїм масштабом, жорстокістю, цинізмом і організованістю з боку влади та своїми наслідками для майбутніх поколінь він не має аналогів в історії людства [6; с. 45].

У результаті проведеної роботи ми зібрали багато свідчень очевидців голодомору які підтверджують те, що наше рідне місто Бахмач не оминула своїм грізним крилом трагедія 1932-1933 рр. Ми з'ясували, що хрест, який встановлений у місті по вулиці Гоголя має своє історичне підґрунтя. Свідчення очевидців говорять про те, що саме сюди звозили і скидали в одну яму людей, які помирили від голоду.

Саме вони, такі активісти, небайдужі люди добилися встановлення першого пам'ятного знаку – на цьому цвинтарі стоїть кам'яна брила на роздоріжжі. Точно не знають, де була та братська яма, котра не стала навіть могилою тоді, згадки різні, але, що тут, на цьому кладовищі однозначно.

Тож і піднявся тут хрест пам'яті, пов'язали його вишитим рушником, поклали вінки, в котрі символічно вплетені колоски – такі могли б в тому далекому 33-му врятувати життя людське.

Щороку населення Бахмаччини долучається до національної акції «Запали свічку».

Отже, Голодомор 1932-1933 рр., вчинений тоталітарним сталінським режимом, є, безперечно, однією з найтрагічніших сторінок історії українського народу. Він забрав мільйони людських життів, комуністичний режим добре спланував, чітко реалізував, а далі будь-що намагався приховати правду про цей злочин. Саме тому кожне свідчення «із перших уст» про методи виживання людей у ті часи – безцінне.

Кожному громадянину нашої держави потрібно знати та пам'ятати як яскраві так і трагічні миттєвості минулого. Як свого часу зазначав Цицерон: «Історія – вчителька життя». Тому нам, підростаючому поколінню, треба вчитися на помилках минулого, бодай ніколи не повторити страшне лихоліття 1932-1933 років.

Список використаних джерел

1. Ковалівська В. «Ми – це їхнє непрожите життя...» // Нове життя. 28 листопада. Бровари. 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://iscsuu.com/livoberezhna/docs/_90_2007
2. Чернігівська ОДА. Цитати зі свідчень очевидців Голодомору 1932—1933 років в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cg.gov.ua/index.php?id=3337&tp=0>
3. Голод 1932-1933 р. Студопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_51297_golod---pp.html
4. Колективізація – Новітня історія України – History / Твоя електронна бібліотека. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uahistory.co/book/new/118.html>
5. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Чернігівська область. К: Український інститут національної пам'яті, 2008. 1059 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://holodomormuseum.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/chernigivska_obl.pdf
6. Національна пам'ять (до 85-их роковин Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні). Львів, 2017. 104 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://new.meduniv.lviv.ua/uploads/repository/kaf/kaf_ukrlang/607.%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%B%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/zbirnyk_tez_natsionalna_pamyat_vypusk_1.pdf

Стрельцова О. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група АЮ-201

Науковий керівник – **Гаценко І. О.**, к. філ. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ У РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Сьогодні рекламу ми можемо зустріти на кожному кроці. Без неї ми вже не уявляємо звичайного життя. Звертаємо увагу на яскраві заголовки, великі букви та гарну картинку. Але більшість з нас не помічають простих лексичних помилок у рекламних текстах. Вже досить давно такі погрішності виправляють на професійному рівні, але ж неможливо зробити все ідеально.

За особистими спостереженнями А. Калініченко, найпоширенішою помилкою в рекламних текстах є неправильне слововживання, що відбувається внаслідок неправильного перекладу рекламного тексту з іноземної мови та калькування, найчастіше з російської. Наприклад, «приймати участь» замість правильного «брати участь», «самі низькі ціни», а не «найнижчі ціни». Іншою причиною може бути нехтування морфологічними, орфографічними нормами української літературної мови. Наприклад, «кияне» замість правильного «кияни», «рїчь» замість «рїч», «здоров'є» замість «здоров'я» [1, с. 117].

Тобто можемо зауважити, що варто бути пильним при перекладі матеріалів. Такі помилки одразу помітні та свідчать про неграмотність, непрофесіоналізм викладача тексту.

А. Скидан виділяє такі часті помилки в рекламних та інформаційних текстах:

1) граматичні: *головна біль* (треба *головний*, адже біль чоловічого роду); *згідно тарифів* (треба *згідно з тарифами*, тому що це усталена прийменникова конструкція); *самі низькі ціни* (треба *найнижчі*, бо форма найвищого ступеня порівняння прикметників утворюється шляхом додавання до форми вищого ступеня із суфіксом -іш- префікса най-);

2) лексичні: *стильні перчатки* (треба *рукавички*); *авто в розстрочку* (треба *на виплат*); *мебельний салон* (треба *меблевий*);

3) орфографічні: *чїпси зі знижкою* (треба *чипси*, бо в загальних назвах слів іншомовного походження після приголосних д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р перед наступним приголосним пишеться и); *різдв'яні подарунки* (треба *різдвяні*, адже апостроф уживається перед я, ю, є, ї після приголосних б, п, в, м, ф, якщо перед ними в корені слова немає іншого приголосного, крім р);

4) пунктуаційні: *одяг, взуття, тощо* (треба *взуття тощо*, адже перед словом «тощо», яке вказує на ймовірне продовження переліку, кома не ставиться); *знає де дешевше* (треба *знає, де*, тому що в складнопідрядному реченні підрядна частина відокремлюється) [2, с. 100].

Варто зазначити, що при модифікації будь-яких текстів, речень варто звертати увагу на пунктуаційні знаки, кальки з різних мов (частіше зустрічається з російської мови) та правильну вимову.

Отже, можемо дійти висновку, що серед помилок, які можна зустріти в рекламних матеріалах, найпоширенішими є саме граматичні. Вони виникають через нерозуміння простих правил української мови, які можуть стосуватися правильної відміни слів, визначення роду, вживання знаків та ін. Зокрема зустрічаються неточності в орфографічному, лексичному, пунктуаційному планах. Потрібно звертати увагу на відокремлення, написання та точний переклад іншомовних слів.

Список використаних джерел

1. Калініченко А. Мовленнєві помилки у зовнішній рекламі. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конференції студентів і аспірантів, 2–3 квітня 2013 р.: у 2 ч. Ч. 2. Харків: НТУ «ХП», 2013. С. 116-117.

2. Скидан Я. А. Помилки в мові рекламних текстів. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молодих учених, Харків, 13 трав. 2021 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2021. С. 99–101.

Сорока А. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, групи ЕК-201

Науковий керівник – **Світенюк М. І.**, ст. викл.

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ІМІДЖУ У ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІСТА

Нині імідж фахівця, на жаль, розуміють досить вузько, тільки як характеристики зовнішнього вигляду. Та насправді особистісний імідж - це не стільки зовнішній образ, скільки думка, враження, що виникає у споживачів і можливих партнерів в момент професійних контактів і зберігається протягом довгого часу. Позитивний імідж сприяє покращенню й продовженню ділових контактів, негативний - навпаки. Ефективність створення позитивного іміджу економіста безпосередньо пов'язана з можливістю наявності або розвитку таких якостей особистості, як сумлінність і працьовитість, доброзичливість, відповідальність, моральна толерантність і висока комунікативна культура в професійній діяльності, які допоможуть фахівцеві не лише створити привабливий особистісний імідж, а й впевнено просуватися вверх кар'єрними сходами, на щабель професійної досконалості.

При першому погляді на людину ми впевнено складаємо про неї враження. Нерідко перше враження відіграє ледь не найважливішу роль в оцінці особистості. Саме тому всім відома приказка: «Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму» як ніколи актуальна у створенні ділового іміджу людини. Для відтворення в уяві образу людини важлива кожна деталь: як ви виглядаєте, у що ви одягнені і як ви себе почувате. Тобто йдеться про особистісний імідж як образ суб'єкта, що виникає безпосередньо під час вербального чи невербального спілкування з людиною. [1]

Без перебільшень, більшість від природи володіє доволі привабливим іміджем, але, як правило, симпатії людей здобуваються завдяки мистецтву самопрезентації, без якого складно досягти великих успіхів у будь-якій діяльності, не збагнути радості людської уваги. Свого часу Е. Семпсон зазначав: "Ваш особистий імідж є картинкою вас. У вас не може не бути іміджу! Хочете ви цього чи ні, інші бачать те, що ви самі обрали для показу". [2]

Слід зазначити, що особистісний імідж лежить в основі професійного іміджу та виступає його основною складовою. Це пов'язано з тим, що ключовою ціллю особистості

є досягнення успіху в житті, а професійна діяльність здебільшого допомагає індивіду в цьому та залежить від рівня розвитку позитивного професійного іміджу. Професійний розвиток людини як суб'єкта діяльності відкриває перед нею перспективи кар'єри, зростання авторитету, визнання, виступає умовою всебічної самореалізації, досягнення вершин у трудовій діяльності. Тобто мається на увазі те, що розвиток особистісних характеристик у процесі професійної діяльності – визначна умова кар'єрного успіху та особистісної самореалізації. [3]

Спробуємо охарактеризувати процес формування особистісного іміджу в професійному аспекті. Варто зазначити, що особистісний імідж відповідає здебільшого таким вимогам: зорієнтований на постійний розвиток духовно-моральних та професійно-особистісних якостей, що стимулює позитивно-особистісне зростання людини; всебічна робота над створенням привабливого особистісного іміджу відмінно вдосконалює зовнішній вигляд, психічний стан людини, сприяє вдалому спільному поєднанню зовнішності, внутрішнього настрою та поведінки людини в ситуаціях спілкування; імідж формує стратегію позитивного ставлення людини до життя, себе та інших людей, стимулює її активність, постійну роботу із саморозвитку та самовдосконалення, виступає дієвим засобом досягнення успіху в сімейному та професійному житті. [4]

Цілком зрозуміло, що гарно сформований та гармонійний особистісний образ індивідуума створює неабиякий вплив, як на особистісний так і на професійний життєвий успіх, тобто формує яскравий, оригінальний та привабливий професійний імідж особистості.

Безсумнівно, професія економіста характеризується здатністю тривалий час займатися однорідною діяльністю, аналізуванням великого обсягу інформації. Високим рівнем терпимості та математичної схильності і, як наслідок, значним розумовим та емоційним вигоранням. Професійний імідж такої особистості створюється за допомогою професійних стосунків. Взагалі професійна майстерність фахівця економічної сфери базується на чотирьох компонентах: рис характеру, морально-етичних цінностях, професійних знаннях та професійних якостях. В сукупності це створює професійний імідж економіста, який в поєднанні з особистими якостями формує ще й особистісний імідж.

Для того, щоб стати високо затребуваним економістом та професіоналом своєї справи, особистість насамперед має володіти привабливим професійним іміджем, на який значно впливають конкретні особисті якості спеціаліста, які відіграють вирішальну роль у цій професії. Серед них варто виділити:

- аналітичний склад розуму;
- ініціативність та новаторство;
- здатність швидко навчатися;
- висока працездатність;
- готовність брати відповідальність;
- грамотна мова;
- дисциплінованість;
- ініціативність;
- комунікабельність;
- спрямованість на результат;
- організованість;
- стресостійкість;
- впевненість в собі;
- цілеспрямованість;
- енергійність. [5]

В умовах конкурентного ринку праці досить важливим є створення переконливого іміджу економіста. Складність у побудові професійного іміджу полягає в тому, що, з одного боку економіст поєднує в собі образ ділової людини, а з іншого – публічної людини, яким також фактично виступає економіст. На практиці кожен фахівець може створити власну імідж-легенду, яка буде працювати впродовж його професійної

діяльності для того, щоб виділити його серед інших. Більш того, робота економіста, постійно вимагає розкриття презентабельних рис характеру в якості професійного інструменту. Це заохотить людину займатися самовдосконаленням та самоосвітою. При цьому працівник має створити притаманний тільки йому, оригінальний стиль роботи. Саме це допоможе йому сформувати привабливий професійний імідж. [4]

Отже, професійний імідж економіста характеризується визначеними складниками, які формуються протягом усього особистісного та професійного життя фахівця, з базуванням на специфіку професії. Задля того, щоб стати успішним у кар'єрі та справжнім професіоналом у своїй сфері, особистостям слід приділити значну увагу формуванню професійного іміджу. Безперечно, цей процес не є легким та потребує значних зусиль, що переростає у певний плин самовдосконалення. Та варто пам'ятати, що привабливий професійний імідж є прямо пропорційний професійному успіху та кар'єрному зростанню!

Список використаних джерел

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10294/>
2. https://stud.com.ua/25122/psihologiya/imidzh_osobistosti_spriymayetsyaperedaniy_obraz
3. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/269-257-3.pdf>
4. <http://cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/%D1%87%D0%B8%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE2.doc>
5. <https://talent.ua/resume-shablon/economist>

Тарасенко А. І., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група Т-211

Науковий керівник: **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

«РУСЬКА ТРІЙЦЯ»

Справжнє українське національне відродження в Галичині почалося в 30-х роках ХІХ ст. під впливом ідей романтизму й слов'янського відродження, які поширювалися через чехів та поляків, творів нової української літератури в Російській імперії, українських етнографічних й історичних видань. В цей час центром національного життя на західноукраїнських землях (перебували в складі Австро-Угорської імперії) став Львів. Тут створюється і починає діяти громадсько-культурне об'єднання романтиків «Руська трійця». Її засновниками були Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький – у той час студенти Львівського університету і вихованці католицької духовної семінарії [1].

Діяльність «Руської трійці» викликана як соціально-національним поневоленням українців в Австро-Угорській імперії, так і пробудженням інших слов'янських народів переступила межі вузького культурництва. Особливою пошаною членів «Руської трійці» користувалася «Енеїда» І.Котляревського, фольклорні збірки М.Максимовича й І.Срезневського, граматика О.Павловського, а також твори харківських романтиків [2]. Основною метою діяльності гуртка було звільнення народної мови від церковнослов'янських та чужомовних впливів та створення літературної мови. Крім того, члени «Руської трійці» прагнули розширити сферу використання української мови серед населення, та у державних установах тощо [3].

Свою діяльність члени гуртка розпочали з вивчення життя, традицій та історії власного народу. Із записниками в руках Я.Головацький та І.Вагилевич побували в багатьох містечках та селах Галичини, Буковини та Закарпаття. Наслідком цього своєрідного «ходіння в народ» стали не тільки численні добірки матеріалів з народознавства, фольклористики, історії та мовознавства, а й знання реального сучасного становища українського народу під іноземним гнітом.

Захоплені народною творчістю та героїчним минулим українців і перебуваючи під впливом творів передових слов'янських діячів, «трійчани» укладають першу рукописну збірку поезії «Син Русі» (1833 р.). У 1835 р. «Руська трійця» робить спробу видати

фольклорно-літературну збірку «Зоря», в якій збиралися надрукувати народні пісні, твори членів гурту, матеріали, що засуджували іноземне гноблення і прославляли героїчну боротьбу українців за своє визволення. Проте цензура заборонила її публікацію, а упорядників збірки поліція взяла під пильний нагляд.

Слід зазначити, що видання цієї книжки було заборонене і віденською, і львівською цензурою. Перша намагалася придушити молоді паростки українського руху в Галичині, побоюючись, що він у перспективі може стати проросійським. Друга, відображаючи інтереси консервативних лідерів греко-католицької церкви, виступила не стільки проти змісту, скільки проти форми: поява книжки українською мовою посягала б на монополію та авторитет мови церковнослов'янської [4].

Греко-католицьке духовенство не схвалювало діяльність молодих семінаристів. Негативна позиція уніатського духовенства була такою, тому що діяльність «Руської трійці» могла загострити відносини греко-католицької церкви з австрійським урядом. Побоювання духовенства не були пустими, місцева влада без захвату сприймала діяльність «трійчан». Австрійці боялися появи ще одного потужного національного руху, адже польський постійно дошкуляв віденському урядові. Крім того, австрійська влада, побоювалася, що український рух використає Російська імперія, на що постійно вказували поляки, та використає для ослаблення австрійської влади в Східній Галичині [5].

Наприкінці 1836 р. у Будапешті побачила світ збірка «Русалка Дністровая». Вона стала підсумком ідейних шукань та своєрідним піком діяльності «Руської трійці» [4]. «Русалка Дністровая» відзначалася багатим історичним матеріалом та жанровою різноманітністю вміщених творів: тут були пісні, вірші, переклади, думи, статті, історичні документи та описи. Усі твори діячів «Руської трійці», що були тут вміщені, відзначалися частим звертанням до минулого, сумними настроями, алегоричністю та символікою, створенням надзвичайних характерів та ситуацій – це все риси, притаманні стилю письменників-романтиків. Але звертання до минулого і сумні настрої не були спробою втечі від життя, а навпаки, пошуком в історії народу зразків для своїх сучасників та передаванням народної недолі.

«Русалка Дністровая» стала провісником культурного відродження української нації на Західній Україні: у збірнику була розкрита краса народної мови, високий культурний рівень українців у минулому та можливості для розвитку у майбутньому. Шлях до такого розвитку автори збірки вбачали у возз'єднанні України, тому «Русалка Дністровая» зацікавлювала читачів творчістю письменників зі східноукраїнських земель – І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського, та фольклором з Наддніпрянщини [6].

Після цього почався занепад діяльності «Руської трійці». Маркіян Шашкевич не витримав постійних утисків поліції та уніатської церкви, і помер у 1843 р. від туберкульозу. Після чого «Руська трійця» розпалася. Іван Вагилевич переходить до польського національного руху, а Яків Головацький встає на москвофільські позиції [5].

Діяльність гуртка була кроком уперед у розвитку національного руху на західноукраїнських землях. Учасники гуртка вперше в українському суспільному русі Західної України внесли до програмних документів ідею возз'єднання всіх українських земель у складі майбутньої федерації. Патріотичні ідеї гуртка, запалювали серця молодих галичан.

Члени «Руської трійці» започаткували новий етап у розвитку національного руху на західноукраїнських землях у дусі романтизму. Вони виступали за впровадження української мови й культури в усі сфери громадського життя. Гуртківці започаткували нову демократичну культуру в Галичині. Під впливом гуртка західноукраїнська інтелігенція почала переорієнтовуватися на народні маси. Учасники «Руської трійці» сприяли піднесенню освітнього рівня та пробудження національної свідомості народу Західної України. Вони перейшли від вирішення культурномовних до постанови соціально-економічних і політичних питань.

Список використаних джерел

1. <https://studfile.net/preview/7259827/page:37/>
2. <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/2177>
3. <http://politics.ellib.org.ua/pages-9226.html>
4. <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/history/35825/>
5. <http://istoryk.in.ua/ruska-triytsya/>
6. <https://ukr.school-essay.ru/rozvitok-ukrayinskoyi-literaturi-u-19-st-ruska-trijcya/>

Тертишник Г. С., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ПЕРЕРОБКИ БІОМАСИ В БІОГАЗ У СОЦІОАНТРОПОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Пошук альтернативних паливно-енергетичних джерел – тема, яка надзвичайно хвилює людство кілька останніх десятиліть. Причини такого інтересу – поступове і неминуче виснаження ресурсів планети, рахунки за електроенергію і газ, які щороку неухильно зростають. Крім використання теплової енергії сонця або вітру існує ще один, на нашу думку, досить перспективний природний вид палива – біогаз.

За своїми фізико-хімічними показниками біогаз близький до природного газу, оскільки основним його компонентом є метан. Джерелами отримання біометану служать продукти метанового бродіння органічних речовин рослинного і тваринного походження. Адже раціональне використання відходів сільськогосподарського виробництва – важлива проблема сьогодення. Вона пов'язана, з одного боку, з можливістю використання величезного потенціалу біомаси для отримання рідкого і газоподібного (біогаз) видів палива; з іншого – з необхідністю запобігати забрудненню водоймищ, зараженню ґрунту хвороботворними бактеріями і гельмінтами, що містяться в гнойових стоках тваринницьких ферм.

Підвищена сприйнятливість сільськогосподарських культур до свіжого гною приводить до забруднення ґрунтових вод і повітряного басейну, створює сприятливе середовище для зараженості ґрунту шкідливими мікроорганізмами. У гної тварин життєдіяльність хвороботворних бактерій і яєць гельмінтів не припиняється, насіння смітних трав, що містяться в ньому, зберігає свої властивості. Для усунення цих негативних явищ необхідна спеціальна технологія обробки гною, що дозволяє підвищити концентрацію живильних речовин і одночасно усунути неприємні запахи, подавити патогенні мікроорганізми, понизити зміст канцерогенних речовин. Перспективним, екологічно безпечним й економічно вигідним напрямом вирішення цієї проблеми є анаеробна переробка гною і відходів в біогазових установках з отриманням біогазу.

У біогазовій технології використовується процес ферментації – розкладання органічних матеріалів в результаті життєдіяльності мікроорганізмів (специфічний природний біоценоз анаеробних бактерій різних фізіологічних груп). Основними продуктами цього процесу є горючі гази (переважно метан, водень, моноокис вуглецю) і гумус. Для отримання біометану біогаз очищають від СО і вологи. Технологія відрізняється високою рентабельністю – так як дозволяє утилізувати стоки тваринницьких ферм, сільськогосподарських і побутових відходів.

Головні переваги біогазу – наявність місцевих джерел сировини, зниження парникового ефекту та екологічного збитку від систем збору органічних відходів, забезпечення екологічно замкнутої енергетичної системи.

Аналіз впровадження біогазових технологій, будівництва комплексів переробки біомаси в біогаз на рівні державних програм та індивідуальних господарств показує, що з високим ступенем вірогідності найближчим часом можуть бути досягнені наступні цілі:

- дешеве виробництво енергії;

- збільшення врожайності сільськогосподарських культур за допомогою застосування біодобрих;
- поліпшення якості сільськогосподарської продукції, виробництво екологічно чистих продуктів;
- поліпшення соціальних умов життя сільського населення;
- збереження лісопосадок, зниження ерозії ґрунтів;
- підвищення рівня життя селян;
- усунення кризи безробіття в аграрних районах;
- зменшення міграції сільського населення до міст.

Одним з важливих секторів відновлюваних джерел енергії у світі є виробництво та енергетичне використання біогазу. Лідером у виробництві біогазу справедливо можна вважати ЄС загалом і Німеччину зокрема.

Наразі, в Україні також існують позитивні приклади впровадження біогазових технологій в систему раціонального господарювання. Перша з нині працюючих на відходах тваринництва біогазова установка (БГУ) промислового типу була побудована в 1993 році на свинофермі комбінату «Запоріжсталь». Невдовзі подібні комплекси були запущені суб'єктами підприємницької діяльності «Агро-Овен», «Еліта», «Українська молочна компанія». Проте їх в багатомільйонній Україні категорично бракує: налічується близько півтора десятка БГУ в експлуатації і таких, що знаходяться на стадії будівництва або запуску.

Україна володіє величезними запасами біоресурсів, включаючи сільськогосподарські та лісові відходи, обсяг утворення яких становить близько 40 % від загального об'єму побутових відходів. Відтак, впровадження біогазових технологій може забезпечити побутові енергетичні потреби людей, які мешкають далеко від систем централізованого забезпечення енергією. До теперішнього часу розроблено і застосовується безліч технологій отримання біогазу, заснованих на використанні різних варіацій температурного режиму, вологості, концентрації бактеріальної маси, тривалості протікання біореакції.

У зв'язку з цим розробка комплексу переробки біомаси в біогаз є досить актуальною – очікуваний соціально-антропологічний ефект біогазового виробництва полягає в екологічно безпечній переробці органічних відходів та побічних продуктів тваринного походження за рахунок природнього метанового зброджування.

Тож, можна виокремити 6 основних причин для прискорення впровадження біогазових технологій в систему раціонального природокористування: переробка відходів; вирішення проблеми зберігання і транспортування сировини; впровадження альтернативних джерел енергії; утворення якісного добрива; скорочення часу для зберігання і транспортування добрив; скорочення викидів парникових газів.

Як опосередкований екологічний ефект від будівництва вище описаних комплексів можна розглядати запобігання забрудненню ґрунтових і поверхневих вод та родючих ґрунтів, якими так славиться Україна в глобальному густонаселеному світі.

Не останньою чергою впровадження біогазових проектів може мати й неабиякий соціально-економічний ефект, коли тепло від когенераційних установок направляється для опалення шкіл, лікарень та інших бюджетних установ.

Слід зазначити, що агропромислова діяльність є одним з найбільших джерел постачання метану та інших парникових газів в атмосферу. Тому біогазові установки можна розглядати і як успішно реалізований біоетичний проект, де скорочення викидів буде досягнуте за рахунок заміщення енергії, виробленої з не відновлюваних джерел, енергією, яка виробляється з альтернативних джерел.

На багатьох свинофермах та фермах великої рогатої худоби (ВРХ), гній зберігається в анаеробних ставках, що призводить до викидів метану безпосередньо в атмосферу. Тож, скорочення викидів метану в біогазових комплексах можна досягнути за рахунок технологічного відновлювання біогазу з подальшим його спалюванням у когенераційній установці. Крім того, супутньо скорочуються викиди іншого парникового газу – CO²,

оскільки вироблення електричної та теплової енергії з відновлюваних джерел (біогаз) призведе до заміщення еквівалентної кількості енергії, отриманої внаслідок спалювання викопних видів палива на електростанціях, які видають потужність до енергосистеми.

Отже, перспективність будівництва комплексів переробки біомаси в біогаз є очевидною, а її вплив на людину – позитивним як із соціально-економічної, так і біоетичної точок зору.

Ткачук Д. В., здобувач вищої освіти 2 курсу гр. АМ-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МІСЦЕ ФІЛОСОФІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні людство вступило в інформаційну епоху, коли кожному з нас слід навчитися самовдосконалюватися. Виклик часу пов'язується передусім з освітою: наскільки вона здатна продукувати культурно і морально розвинену людину, носія передових наукових знань і технологій. У всьому світі мислячі люди за мету мають завдання: виявити органічний зв'язок філософії з освітою та наукою, показати нагальну потребу в актуалізації визначальної ролі філософії у справі подолання кризи духовності, апелюючи до галузі вищої освіти та наукового знання, можливого залучення цієї складної гуманірної науки до нижчої ланки освіти.

Філософія – концептуальне ядро освіти, що є обов'язковим предметом для вивчення у закладі вищої освіти. Цю науку слід розглядати не як одну із ряду інших систем знань, а як людиноцентричне вчення про мудре ставлення до світу взагалі, соціального світу зокрема, одним із інститутів якого є освіта. Особливість філософського підходу до осягнення сутності освіти полягає не лише в абстрактно-теоретичному і методологічному вимірі. Філософія завжди переймається смисловим зрізом будь-якого явища, що потрапляє в поле її зору, осягненням його світоглядного значення. Через це філософію традиційно визначають як систему знань про мудрість практичного життя. Філософія тлумачить освіту як певний соціокультурний архетип, зміст якого становить здобуття й засвоєння наявних у суспільстві знань і навичок з метою збереження і подальшого розвитку суспільства.

Поміж філософією і освітою існує безпосередній зв'язок. Навіть можна сказати, що освіта становить умову існування філософії. Тож у наш час, це безмежна радість, що таку науку викладають в закладах вищої освіти. Безпосередньо бути причетним до філософії, я вважаю, це щасливий шанс для самореалізації якомога раніше. Саме ця можливість дає змогу нам зрозуміти сенс нашого буття. Особа, яка прагне чогось досягти в своєму житті та саморозвиватися, повинна почати мислити, а саме філософія та її світогляд навчають цьому.

Я уважно слухав лекції з усіх тем, що ми вивчали з дисципліни «Філософія» протягом одного (що дуже мало!) семестру і виокремити якусь із них важко як найсерйознішу, адже кожна, без сумніву, важлива. Можливо, слід більше приділити уваги тому, як краще подавати інформацію простіше, бо в деяких аспектах було нерозуміння. Особисто мені б хотілось заглибитись в ту чи іншу тему, або в якийсь нюанс, за допомогою інтерактивної гри або завдання. Розглядаючи різноманітні питання в дискусії, між нами завжди виникала креативна тепла атмосфера розуміння важливості процесу. Тому сказати, що у філософській освіті не цікаво чи щось на зразок цього не можна, головне те, як людина ставиться до неї.

Відтак, мені не зовсім зрозуміло навіщо Наказом МОН №1392 від 25 листопада 2014 року скасовано наказ МОН від 09.07.2009 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Цим рішенням поставлено під сумнів обов'язкове викладання низки предметів для студентів всіх спеціальностей, серед яких і філософія, де лише одне зрозуміле посилання «у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про вищу освіту»... Але як саме подібна зміна пов'язана із названим Законом, наказ не роз'яснює.

Більш того, гарна ідея – це зробити філософію обов'язковою для вивчення у всіх державних закладах вищої освіти України. Бо вважаю, що провідна роль і визначальне місце філософії в системі вищої освіти нашої країни сьогодні має тільки зростати, наповнюючи смыслом соціум. «Усталення затребуваності загальнолюдських цінностей у буденній свідомості кожної здорової людської спільноти вимагає корекції завдань, що повсякчас постають перед фахівцями, які світоглядно-теоретично мають обґрунтовувати соціально зорієнтовані дії» [1, с. 15]. Адже освітня і професійна підготовка здобувача освіти без відповідного духовного озброєння за умов ринково-орієнтованого суспільства здатна виявляти не так добродійності, як пороки. Все це ще більше актуалізує місію освітніх закладів в класичному її розумінні: самовіддано служити істині, прирощуючи наукове знання як таке; утверджувати дух свободи і вільного мислення; здійснювати комплексний (інтелектуальний і духовний) розвиток людини.

В сучасних умовах, визначаючи місце філософії в системі сучасної освіти, доцільно керуватися ще й програмним документом «Паризька декларація з філософії», що прийнята на міжнародному симпозиумі ЮНЕСКО «Філософія і демократія у світі» [2], який проходив у лютому 1995 року. На симпозиумі говорилося про те, що філософська думка припускає одну з можливих альтернатив спеціалізації навчання, фрагментації освіти і ставлення до навчання як засобу, а не як до мети. Була звернута увага на помилковість такого погляду, що філософська освіта має бути спрямована на передачу моральних цінностей або сприяння демократії, а не на інтелектуальне забезпечення обґрунтування цих цінностей і принципів демократичного суспільства. Отже, класична філософська освіта, на мою думку, має формувати майбутню особистість не стільки в парадигмі ремесла, скільки в перспективі інтелекту.

Список використаних джерел

1. Киселиця С. В. Гуманістичні критерії соціально зорієнтованої діяльності // Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С.15-18. – 200 с. https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/06/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf#page=15 (дата звернення 29.04.2022)
2. Паризька декларація з філософії (1995) / Філософія і демократія у світі <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000138673> (дата звернення 6.05.2022)

Тількун Я. О., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ПЦ-201

Науковий керівник **Колсватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м.Чернігів, Україна)

ЗЛОЧИН БЕЗ КАРИ АБО ЧОМУ ПОТРІБЕН НОВИЙ НЮРНБЕРЗЬКИЙ ПРОЦЕС

Упродовж доволі довгого періоду комуністи за роки правління нарobili антилюдських і протиправних дій унаслідок яких загинули десятки мільйонів громадян, а скалічити життя їм вдалося навіть сотням мільйонів. Всі причетні до порушень прав людини повинні підпадати під жорстоку, але справедливую руку Феміди.

Першим злодіянням більшовиків було незаконне заволодіння владою у Російській державі восени 1917 р. Цей захват спричинив подальші події Громадянської війни. За даними у війні загинуло близько 10,7 млн. осіб. Також треба згадати як нова влада, захопивши «Зимовий палац», поведилася в ньому. Багато шедеврів мистецтва було зруйновано або продано за безцінь. Спеціальна комісія Міської Думи через 5 днів після штурму описувала картини повного вандалізму – на портретах проколювались очі, на кріслах зрізані шкіряні сидіння, дубові ящики з порцеляною пробиті багнетами, цінні мініатюри, ікони, книги та ін. валялися на підлозі [1].

Далі за хронологією, але не за значенням і масштабом було розкуркулення. Розкуркулення являло собою політичні репресії, як застосовували в адміністративному

порядку. За сучасними дослідженнями сотні тисяч господарств офіційно було визнано куркульськими. За офіційними повідомленнями тільки за 1929-1932 рр. колгоспам передали 15 млн га «куркульських» ґрунтів. Дуже важко підрахувати кількість відібраного майна (худоби та іншої приватної власності селян) але масштаби вражають. Результатом такої політики став масовий голод 1932-1933 рр. За офіційними даними загинуло від 7 до 8,8 млн людей, з яких українці склали аж 3,9 млн. Але комуністи й тут відмітилися. Швидко втрачаючи населення власної держави через голод вони все одно примудрилися експортувати в цей час мільйони тонн хлібних культур і тисячі тонн муки [2].

Згодом за часовим літописом йде ГУЛАГ, який існував з 1930-х по 1950-ті роки. Комуністи зробили нищівну зброю масового ураження, яка допомогла додушити куркулів, вільнодумців та інших роботящих і розумних людей. Результатом цієї машини смерті стали від 15 до 18 мільйонів репресованих, з яких загинуло до 1,6 мільйонів. Паралельно з жахами переслідувань СРСР спромігся допомогти відродитися фашистській Німеччині. Більшовики допомагали німцям обходити умови Версальського миру. Співпраця РСЧА та Рейхсверу з кодовими назвами «Липецьк», «Кама» та «Томка» здійснювалася всупереч Версальському договору, але радянська сторона отримувала матеріальну винагороду та право участі у німецьких випробуваннях та розробках [3].

Серпень 1939 р. став початком повномасштабної катастрофи. Саме 23 числа був ухвалений договір про ненапад між Третім Райхом та СРСР під назвою пакт Молотова – Ріббентропа, до якого додавався ще й секретний протокол. Протокол передбачав включення Латвії, Естонії, Фінляндії, східних «областей, що входять до складу Польської держави», та Бессарабії у сфері інтересів СРСР. Литва та західна частина Польщі були віднесені до сфери інтересів Німеччини [4]. Таким чином два тирані розподілили європейський континент на свої зони впливу з подальшими планами захоплення військовим шляхом. Все почалося з нападу Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р., а СРСР же приєднався до збройної агресії проти суверенної країни вже 17 вересня. Також не можна забути про події Катинського розстрілу, коли було розстріляно 21857 осіб і навіть була спроба списати провину на фашистську Німеччину під час Нюрнберзького процесу [5].

30 листопада 1939-го р. почалася Радянсько-фінська війна. СРСР мав наміри захопити всю Фінляндію, але підсумком війни стали приблизно 10 відсотків забраних територій у Фінляндії ціною неймовірних людських витрат та втратами у техніці, попри багаторазове переважання союзу у техніці та живій силі [6]. Далі на черзі були Балтійські країни. 15 червня СРСР вдерся до Литви, а вже наступного дня до Естонії та Латвії. За лічені дні армії Сталіна вдалося захопити Балтію. Ще одним «подарунком» від радянського уряду була масова депортація з країн Балтії, її жертвами стали приблизно 130 тисяч осіб [7]. А вже з 28 червня по 3 липня того ж року СРСР захопив Бессарабію, Північну Буковину та регіон Герца [8].

22 червня 1941 року Німеччина напала на СРСР, здавалося б, союз став жертвою і далі не міг творити злочини проти народів своєї ж країни, але й в цій ситуації тогочасний Кремль зміг довести свою нерозумність та кривавість. Після вигнання з Криму фашистських загарбників 12 травня 1944 року, НКВС вже через шість днів вчинили черговий злочин проти людяності. За даними самоперепису, проведеного Національним рухом кримських татар було депортовано 423100 осіб, з яких загинули за різними даними від 40 до 195,5 тисяч [9]. За різними підрахунками втрати країн союзу у Другій світовій війні склали від 26,6 і до 43 мільйонів громадян! З них мінімум 8,5 мільйонів були українці. Для порівняння, німці втратили від 6,9 до 8,4 мільйона [10]. Відношення до солдат військового керівництва СРСР яскраво описується цитатою з книги Дуайта Ейзенхауера «Маршал Жуков дав мені конкретну констатацію своєї практики: «Коли ми виходимо на мінне поле, наша піхота атакує так, ніби його там не було» [11].

В країнах соціалістичного табору завжди давилася опозиція, вільнодумство та будь-яка думка проти комуністичної партії. Ми завжди будемо пам'ятати тисячі наших

дисидентів, чехи не забудуть Празьку весну, а поляки воєнний стан 1981-1983 рр. Також безглуздим рішенням була війна в Афганістані. Втрати залишаються засекреченими, але за підрахунками втрати склали біля 55 тисячі осіб загиблими та зниклими безвісти [12].

Після 1991 року не було проведено судового процесу над комуністами які були безпосередньо причетні до злочинів, помилкою стало й не накладання вето на радянську ідеологію, пропаганду, символіку. Замість того, щоб заборонити всім хто був у КПРС займати будь-які посади, більшість незалежних країн соціалістичного табору стали на ті ж граблі. Винятком, на жаль, не стала і Україна. Десятки років президентами були саме вчорашні комуністи. Україна потерпала від них 23 роки, але по справжньому велику ціну ми платимо вже дев'ятий рік.

Четвертий президент України знищив нашу армію і просив, щоб в Україну ввійшли іноземні війська. Офіцер КДБ спочатку анексував Крим та частину Донбасу, а 24 лютого 2022 року почав масову криваву війну, яка вже коштує нам десятки тисяч життів. А самопроголошений президент Білорусі надав дозвіл йти на нас зі своєї території і «закидувати» ракетами. Злочинці повинні були бути покарані ще тридцять років тому, їх нащадки недопущенні до влади, але вже скоро вони вже точно займуть своє місце на лаві підсудних за воєнні злочини проти нашої країни.

Список використаних джерел

1. Книга Мельгунов С.П. Как большевики захватили власть. Париж: La Renaissance, 1953. 159 глава. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lnnk.in/bCfC>
2. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-55102544>
3. <https://tverdyi-znak.livejournal.com/4185973.html>
4. <https://lnnk.in/izcP>
5. <https://lnnk.in/admJ>
6. <https://lnnk.in/gzct>
7. <https://lnnk.in/jccz>
8. <https://lnnk.in/iBcO>
9. <https://lnnk.in/gBct>
10. <https://lnnk.in/aflN>
11. Dwight D. Eisenhower Crusade in Europe: автобіографія: Doubleday, 1997. 510 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lnnk.in/gocI>
12. <https://lnnk.in/eId2>

Федорова В. С., здобувачка вищої освіти 4 курс, група 101-216-02
Науковий керівник – **Воронянський О. В.**, к. і. н., професор
Державний біотехнологічний університет (м. Харків, Україна)

РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні у світі склався досить складний механізм поділу функцій центрального і місцевого державного управління. На даний час у країнах ЄС домінує тенденція до більш широкого делегування державних функцій в сфері соціального забезпечення та підтримки соціальної інфраструктури органам місцевого самоврядування та місцевим органам державного управління. Для цього розширюються не лише їхні права у вирішенні місцевих питань, але й бюджетні можливості реалізації прийнятих рішень. Загальним для всіх країн ЄС є те, що нинішній етап розвитку інституту децентралізації виконавчої влади пов'язаний із відмовою від кейнсіанської моделі державного регулювання економіки з її централізованим довготерміновим плануванням напрямів та засад економічного розвитку і перерозподілу ресурсів на соціальні потреби в масштабах всієї країни. У результаті цього держава перестала бути ексклюзивним механізмом перерозподілу суспільних ресурсів, а корпорація державних чиновників утратила статус колективного монополіста в сфері розпорядження цими ресурсами від імені народу, залишивши за собою статус арбітра у конкурентній боротьбі за

таке розпорядження. Натомість посилилося значення неполітичних ресурсозабезпечених угруповань, які в процесі перерозподілу використовують механізми адміністративно-економічного характеру — корпорації та фінансово-банківські групи.

Внаслідок розмивання централізованої системи перерозподілу утворилася нова конфігурація співвідношення сил між ресурсозабезпеченими суб'єктами конкурентної боротьби за розпорядження суспільними ресурсами. Інституційне закріплення вона отримала в процесі переходу до системи децентралізованого здійснення повноважень у сфері публічної влади. Остання доповнила традиційне для ліберального суспільства розмежування гілок влади розподілом рівнів влади за територіальною ознакою. Саме те, що територіальні органи державного управління та місцевого самоврядування отримали визнання їх владних, а не управлінських повноважень з боку центральних органів державної влади, на нашу думку, і становить основний сенс децентралізації виконавчої влади.

Разом із тим необхідно відмітити, що хоча формально джерелом легітимності влади місцевого самоврядування формально виступає територіальна громада, у реальності отримувачами вигоди від прийняття владних рішень на місцях є ресурсозабезпечені групи, що здатні здійснювати вирішальний вплив на прийняття цих рішень на свою користь. Саме співвідношення у розстановці сил між такими групами, на нашу думку, і лежить в основі тієї чи іншої моделі інституційного оформлення децентралізації виконавчої влади.

Звідси випливає, що єдиної моделі децентралізації влади для всіх країн немає і не може бути. Кожна модель розподілу владних повноважень завжди буде відображати національні, територіальні та політичні особливості тієї чи іншої держави. Основними характеристиками, які впливають на формування децентралізованої системи розподілу владних повноважень у кожній окремій країні ми вважаємо:

- розстановку сил між ресурсозабезпеченими суб'єктами конкурентної боротьби за доступ до суспільних ресурсів;
- рівень стійкості інституційного закріплення певної моделі розподілу владних повноважень, яка відповідала попередній розстановці сил;
- можливість бюджетного забезпечення реалізації владних рішень органів влади місцевого рівня;
- співвідношення легітимності сприйняття територіальними громадами прав органів влади місцевого та загальнонаціонального рівнів на прийняття владних рішень.

Список використаних джерел

1. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі //Сучасне суспільство. – 2014. – № 1. – С. 15-28.
2. Воронянський О. В. Проблеми трансформації політичної суб'єктності в постіндустріальному суспільстві. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. Т. 2. Вип. 18. С. 37-47.
3. Моїсеева Н. І. Людина та сучасний комунікаційний простір. – 2014.
4. Моїсеева Н. І. Соціально-комунікаційна діяльність як історико-суспільна практика. – 2015.

Форосянко В. В., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група УБ -211

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФЕНОМЕН ОПРИШКИ

Перші свідчення про опришки з'являються наприкінці XV століття. Опришками ставали переважно селяни, які бралися за зброю, щоб позбутися утисків чужинців, застосовуючи тактику партизанської війни.

Етимологія слова «опришок» неясна: воно може бути пов'язане з опріч («окремо, осторонь») і в цьому разі тлумачиться як характеристика незалежного від пана чоловіка

або оприск («скеля, уламок»), оприскливий («нестриманий, дошкульний»), пов'язаними з прискати. Згідно з першою версією, «опришки» етимологічно (але не за значенням) споріднене з російським «опричники» (особиста гвардія Івана Грозного) [1].

Опришки діяли невеликими загонами в Галицькому Прикарпатті, Буковині та Закарпатті. Вони формували загони з кілька десятків людей, пов'язаних товариської солідарністю і вірністю командиру. З гір, де вони ховалися, опришки робили набіги на маєтки, грабували та спалювали їх разом із документами на землю та селянськими борговими розписками. Найбільшого підйому рух опришків досяг у 1738 – 1759 рр., координуючи свої дії з гайдамацьким рухом. Найвідомішими опришками були: Олекса Довбуш, Пинтя Хоробрий, Василь Баюрак та Іван Бойчук. Опришківство – це ціла епоха в історії Карпатського регіону, що охоплює гірські та підгірські райони Прикарпаття, Буковини та Закарпаття [2].

Вперше опришки згадуються в документах 1498 р. у зв'язку з посиленням кріпосницького гніту. Діяльність опришків спочатку розгорнулася на Прикарпатті, пізніше охопила Закарпаття та Буковину. Опорним центром опришків були Карпати. В той час відомими ватажками опришків були М.Гатала, брати Гриць та Іванча й інші. Останніми ватажками опришків були М.Дратрук (Бордюк), прилюдно скараний в Коломиї у 2-й половині ХІХ ст. (Галичина) та Микола Шугай, вбитий 1921 р. (Закарпаття). Діяльність опришків справляла глибоке враження на народну свідомість і знайшла своє фольклорне відображення у безлічі народних пісень, легенд, переказів [3].

В 1704 році з'явився в Карпатах ватажок Пинтя. Народні перекази донесли до нас історію про його сміливий напад на велике місто Косів. Але жоден з ватажків не може порівнятись із сином убогого комірника з Печеніжина – Олексою Довбуша. Точно відомі три дати з життя славнозвісного карпатського опришка: 1700 – рік народження Довбуша, 1738 – перша історично задокументована згадка про діяльність загону Довбуша, 24 серпня 1745 – день вбивства Довбуша. Народився Олекса 1700 р. в селі Печеніжин, що недалеко від Коломиї. Він був старшим сином селянина Василя Довбуша, настільки бідного, що він не мав навіть власної хати, а змушений був знімати кімнатку у заможного газди Гаврила Твердюка. Єдиним майном сім'ї Довбушів були вівці. Загін Олекси Довбуша був досить чисельним, складався з відбірних, перевірених у боях, фізично сильних та витривалих вояків (в минулому представників найубогіших верств населення: наймитів, чабанів, слуг, розорених селян-втікачів). Серед відомих членів його загону були Василь Паліїв, Павло Орфенюк, брати Джамиджуки, Андрій Лаврів, Василь Баюрак, Іван Бойчук.

Поміж інших ватаг загін Довбуша вирізнявся тим, що спрямовував свої напади проти найбільш ненависних народові поміщиків та орендарів. Грошима, відібраними у панів, Олекса часто ділився із селянами. В 1738-1739 рр. загін Довбуша розгорнув діяльність у Яблунівському старостві. Згодом напади поширилися на всю територію Покуття, а також на Закарпаття, Буковину та Бойківщину. Панські маєтки горіли один за одним. Шляхта наймала охорону, скликала загони міліції, але нічого не допомагало. Орендарі часто платили відкупне Довбушеві, обіцяючи м'яке ставлення до простого народу [4]. Олекса став справжнім захисником народних інтересів. Часто здійснював він напади на прохання жителів того чи іншого села. Страждали від його ватаги і торгові каравани. Але Довбуш ніколи даремно не проливав крові.

Використовували опришки різноманітну зброю: списи, цибулі, арбалети. Однак кожен повстанець мав обов'язково мати бартку – гуцульську сокирку. Одяг опришків був простий і зручний. На голові – чорний капелюх округлої або стіжкоподібної форми, часом прикрашений павиним пером і золотими чи срібними бляшками та гудзиками. Сорочка, так звана мазанка, з грубого полотна домашнього виробу мала чорний колір, бо була виварена в олії або солонині для захисту від різних паразитів. Таку сорочку опришок міг носити весь літній сезон і навіть декілька років. Штани-холоші були широкі вовняні або з полотна. Через плече перекидалась торба, прикрашена світлими гудзиками. В судових актах є записи, що опришки Довбуша мали спеціальні торби, виготовлені з козячої чи овечої шкіри, так звані бардюги. В них зберігали сир, м'ясо, хліб сало тощо. Взувались опришки в ходаки і постоли, переплетені ремінними

волоками. Взимку народні месники носили короткий кожух або сердак з вовни і шапку з лиса – клепаню. Кожний мав своєрідну накидку – гуглю, або ж джуглю, подібну до пелярини, мантиї чи довгого плаща, без коміра, переважно з білого сукна. Таку гуглю носив і ватажок опришків. Сорочка підперізувалась шкіряним поясом, який був такий широкий, що закривав майже пів грудей і живота. До пояса прив'язували порохівницю і табакерку з папушами тютюну. Ватажок не відрізнявся одягом від своїх побратимів [5].

Зміна соціально-політичних умов у Галичині та Буковині після 1848 року (зокрема, скасування панщини) сприяла поступовому загасанню опришківського руху. Певну роль зіграли й жорстокі заходи з його придушення (силами каральних загонів смоляків, пушкарів, гірських стрільців). Самих завзятих борців, було розстріляно, і за цього люди вже боялися йти в ті об'єднання [2].

Отже, можна стверджувати що опришки це феномен, який вплинув на хід історії. Опришки – це народні борці проти феодального гноблення в Галичині, на Закарпатті й Буковині. Опришківський рух у своїй суті є виявом народних прагнень до змін пануючих порядків. Особам, які прагнули до руху і зміни залишалась тільки одна дорога – опришківство, загалом життя не стало, але вільне. Так, для інших країн, в котрих були підконтрольні українські землі, опришки були розбійниками, але для селян і деяких міщан, вони були «українськими Робін Гудами». Адже, вони забирали в багатих скарби і віддавали їх бідним, а також вони боролися за справедливість. Я пишаюся тим що в нашій історії були такі борці, які до останнього боролися за свою ідею, і навіть цінною життя.

Список використаних джерел

1. Опришки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://warriors.fandom.com/ru/wiki/>
2. Опришки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/Опришки>
3. Опришківський рух на Прикарпатті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uahistory.co/article1/dguia.html>
4. Опришок. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://wiki.kubg.edu.ua/Опришо>
5. Олекса Довбуш. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrainaincognita.com>

Хоменко К. Ю., здобувачка вищої освіти гр. ОА-191
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПОВСЯКДЕННО-ПОБУТОВЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Необхідною умовою для розбудови та розвитку будь-якої держави є формування національної свідомості, самосвідомості та ідентифікації громадян. Адже лише особистості, які відчувають себе частинкою якогось етносу, можуть побудувати демократичне суспільство.

Лінгвіст Стефан Доллінгер зауважив, що національна ідентичність виступає сенсом «нації як цілісного цілого, представленої самобутніми традиціями, культурою та мовою» [3]. Тобто це ніщо інше, як відчуття приналежності до певного етносу, народу кожного громадянина.

Важливість з'ясування своєї ідентичності полягає в тому, що кожна людина виконує роль у збереженні групи, до якої вона себе відносить. Це суб'єктивне відчуття не є вродженим, а набувається протягом усього життя особи. На процес його формування можуть впливати як історія країни, її релігія та культура, національні символи, так і родинні зв'язки, жива побутова мова [3].

Національна мова, а саме повсякденно-побутова, неявно несе в собі картину світу, яку народ розробив в ході її історії [6].

Австро-англійський філософ, один із засновників аналітичної філософії, Людвіг Вітгенштайн вважав, що буденна мова на відміну від мови логіки є «живою», тобто вона є

такою, як наше життя, а тому зведення її до чітких, «мертвих» правил означатиме її смерть [2]. Німецький же філолог, філософ, лінгвіст Вільгельм фон Гумбольдт характеризував національну мову як носія єдності мови та мислення, головною функцією якої є збереження та передача духовного багатства нації. Також Вільгельм фон Гумбольдт окреслював побутову мову духом, тобто свідомістю народу [1].

Історія живої мови не зафіксована в жодних наукових джерелах внаслідок її усної форми існування. Ми можемо почути її в різноманітних фольклорних творах: казках, приказках, переказах, баладах, піснях, які передавалися з уст в уста віками. Тому побутова мова не підлягає кодифікації та систематизації, адже кожний регіон, місто, селище має власні діалектизми, усталені вирази, фразеологізми, значення яких знають тільки справжні жителі цієї місцевості. Це й об'єднує та ідентифікує громадян, вони одразу бачать, а точніше, чують земляка та співвітчизника. Тобто повсякденно-побутове спілкування виражається своєрідними мовними рисами – фонетико-інтонаційними, лексичними, фразеологічними, морфологічними й синтаксичними [5].

Під час звичайного повсякденного спілкування ми не задумуємося, що і як казати. Розмовляючи із знайомими та близькими людьми, можна зрозуміти їх з півслова, з ритміки всього речення, з жесту чи міміки. Адже ми звикаємо до певних штампів мови, до її звичних форм, які поповнюють наші мовні засоби [5]. Основними мовними засобами живого побутового спілкування можуть бути [4]:

– емоційно-експресивне забарвлення, тобто епітети, порівняння, метафори, синоніми-антоніми тощо;

– суфікси, які надають зменшено-пестливого забарвлення;

– специфічні фольклоризми, скорочені слова, просторічна лексика, вигуки;

– неповні, обірвані речення.

Формування та розвиток мови можливий лише в суспільстві. Тільки завдяки народу вона може міцніти, квітнути – жити, без нього ж на неї чекає занепад та смерть. Навіть сьогодні мова зазнає змін, вона пристосовується до поглядів та цілей людей, водночас об'єднуючи їх, надаючи їм національного забарвлення.

Сьогодні нас все більше привчають розмовляти правильною, літературною мовою, але ідентифікуємо ми себе за природною, народною мовою. Тому можна впевнено стверджувати, що побутова мова – це основа єдності народу та його національної ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Герасимова О. Держава та мова в контексті процесів глобалізації. *Політичний менеджмент: науковий журнал*. 2007. №5. С. 99–104

2. Лебідь А. Транспозиції поняття «істина» в аналітиці мовних конструкцій. *Наукові записки: науковий журнал*. 2013. №13. С. 35–39.

3. Національна ідентичність. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 21.04.2022)

4. Розмовний стиль мовлення. *Українська Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 24.04.2022)

5. Розмовно-побутовий стиль мови і мовлення. *Онлайн-бібліотека української літератури*: веб-сайт. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=5456> (дата звернення 18.04.2022)

6. Шевченко О. В. Національна ідентифікація як чинник формування елітарної особистості. *Українська еліта та її роль у державотворенні*: збірник наукових праць. Київ. 2000. № 1/2 (14). С. 298–302.

Чудин П. О., здобувач вищої освіти 1 курсу, група Т -211

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

НАЦИСТСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ НА ТЕРИТОРІЇ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»

Власна адміністративно-територіальна система управління німцями створювалась одразу після того, як були захоплені українські землі. У завдання адміністрації входило

умиротворення регіону та експлуатація його ресурсів та людей на користь Німеччини. Вже 16 липня 1941 р. Гітлер призначив нацистського гауляйтера Еріха Коха райхскомісаром запланованого Райхскомісаріату «Україна», створеного указом фюрера від 20 серпня 1941 р. Спочатку він підпорядковувався імперському міністерству окупованих східних територій А.Розенберга, а потім став окремою організацією Німеччини. Перша передача радянської території України від військової до громадянської адміністрації відбулася 1 вересня 1941 р. Подальші переходи відбулися 20 жовтня та 1 листопада 1941 р., а остаточний перехід – 1 вересня 1942 р., внаслідок чого межі Райхскомісаріату вийшли за межі Дніпра [1].

Райхскомісаріат «Україна» мав центр у Рівному, об'єднуючи Рівненську, Волинську, Кам'янець-Подільську, Житомирську області, крім того, півні районі Тернопільської та Вінницької областей, включаючи місто Вінниця, а також Київську, Полтавську, Миколаївську (без західних районів), Кіровоградську, Херсонську, Запорізьку і Дніпропетровську області. Крім цього, до Райхскомісаріату входили прилеглі території сучасної Білорусії, Брянської області та довоєнної Другої Польської Республіки [1].

Організація нового порядку на захоплених землях мала більш менш злагоджену систему, яка чітко декларувалася у новоприйнятих законодавчих актах. У таких законодавчих та директивних документах демонструється вся суть визначеного режиму. Зокрема, в «Основних положеннях про військову адміністрацію тилового району» (1941 р.) та наказу про цивільне управління на окупованих східних територіях (1941 р.) [2], чітко простежується, що території України мають забезпечувати усі потреби німецької влади. В результаті, місцеве управління здійснює політику, завдяки чому реалізуються плани імперського уряду.

Окупаційним режимом у Райхскомісаріаті «Україна» передбачалось використання певних елементів, які мали надати йому національного забарвлення, а саме, визнати українську мову як офіційну мову, нарівні з німецькою, запровадити карбованець, утворити українську допоміжну поліцію тощо. Деякими дослідниками такі дії сприймалися як певні кроки до того, щоб утворити українську державу під протекторатом Німеччини. В той же час влада Райхскомісаріату обмежила освіту до чотирьох класів народної школи, скоротила вищі шаблі освіти до вузьких практичних спеціальностей, закривала наукові установи, бібліотеки та музеї, розкрадаючи їхнє майно, знижувала рівень друку [3].

Основна задача окупаційної влади полягала в тому, щоб направити незадоволення українців в потрібне русло, демонструючи таким чином «справжніх» ворогів нації, і показуючи дієвість та «благородні» наміри німецької влади щодо своїх намірів стосовно українських земель, які покращать життя. Але, звичайно реальні плани кардинально відрізнялися від пропагандистських. В Імперському міністерстві народної освіти і пропаганди існував і спеціальний східних відділ з філіалом «VINETA» (служба пропаганди в східних районах), яким здійснювалось керівництво пропагандистськими акціями у війні проти Радянського Союзу. Також у німецьких документах фігурує підрозділ, що має назву «Україна» («Propaganda-Abteilung U»), що діяв при штабі групи армій «Південь».

Пропагандистська форма діяльності полягала:

- У веденні радіопробанди та радіопрослухування;
- У виробленні особливого стилю риторики нацистів, задля того, щоб проводити успішну агітацію та пробанду серед місцевого окупованого населення;
- У розробці спеціальних пропагандистських операцій;
- У виготовленні друкованих засобів пробанди та організації постачання цієї продукції на території окуповані Райхом [4].

Головна задача цього управління полягала в організації підривної діяльності проти Радянського Союзу, використовуючи пробанду та агітацію. Було запущено велику кількість антирадянських брошур і листівок, що закидувались в тил Червоної Армії і

розповсюджувались серед радянських людей, які знаходились на каторжних роботах в Німеччині.

Створення Райхскомісаріату «Україна» мало відігравати важливу роль у плані Гітлера щодо створення «життєвого простору» (Lebensraum) для арійської раси. За GENERALPLAN OST 35% українців були визнані такими, що підлягають германізації, 30% спочатку планувалося відправити до Сибіру [5]. За іншими даними, більшість українців як нижча раса «недолюдини» (нім. Untermenschen) не підлягали германізації. Частина їх мала бути видворена за Урал – в Азію, а Райхскомісаріат мав бути заселений, переважно, німецькими колоністами [2]. Українці підлягали знищенню різними способами: обмеженням постачання продовольства для міського та медичних послуг для всього населення, виключно суворим поводженням з військовополоненими-українцями та робітниками, вивезеними на роботи до Німеччини, масовими розправами та жорстокими покараннями. Усього на території України було знищено 3,9 млн. мирних жителів під час окупації, 2,2 млн. примусово вивезли на роботу до Німеччини, 1,3 млн. – загиблі військовополонені. Внаслідок військових дій населення в Райхскомісаріаті у 1943 році порівняно з 1939 роком зменшилося на 30%, у тому числі серед «неєвреїв» – на 24% [5].

Німці вивозили з України також і сировину. За роки окупації з території Райхскомісаріату «Україна» було вивезено: вугілля – 1 033 339 тонн, марганцевої руди – 500 499 тонн, залізного брухту – 1 850 762 тонн та більш ніж 50 000 тонн чорнозему. Також німці вивезли 9,2 млн. тонн зерна, 622 тис. тонн м'яса та мільйон тонн інших продуктів, для перевезення яких було задіяно 1418 тис. вагонів [6].

Отже, становлення Райхскомісаріату «Україна» на території українських земель відбулося безпосередньо відразу після її захоплення. У своїй пропагандистській діяльності на окупованих територіях нацистська Німеччина використовувала багато різноманітних методів і засобів ведення інформаційної війни, зокрема вона прощтовхувала свою пропаганду через пресу, кіно, радіо, плакати, листівки, театр, освіту, людей (як німців, так і громадян Радянського Союзу). Національні почуття українців у Райхскомісаріаті мали підтримуватись настільки, наскільки така політика ділила українців та росіян, усуваючи небезпеку загального антинімецького фронту. Німці намагалися вивезти якомога більше корисних ресурсів з України для інтересів фронту та розвитку своєї країни. Влада Райхскомісаріату знищувала та примушувала до трудового ладу усі верстви населення України та вчиняла розправи, щоб звільнити місце для аріїв «чистокровних німців». Тому ми повинні пам'ятати ці події щоб вони ніколи не повторювалися, пам'ятати що ми люди а не чудовиська, цінити своє життя та життя інших.

Список використаних джерел

1. Лисенко О. Окупаційний режим на Україні у 1941-1943 рр.: адміністративний аспект // Архіви окупації. 1941-1944. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 762-769. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/7514>
2. Пігідо-Правобережний Ф. П. Велика Вітчизняна війна: спогади та роздуми очевидця. Київ, 2002. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://exlibris.org.ua/vvv/index.html>
3. Вчорашня Є.В. Нацистська пропаганда на окупованих територіях Східної Європи під час Другої світової війни (на прикладі Райхскомісаріату Україна): кваліфікаційна робота. Кривий Ріг: КДПУ, 2021. 87 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/5545>
4. Долгорученко К.О., Сахно А.О. Цілі інформаційно-аналітичної розвідувальної діяльності спецвідділу «Вінета» в юридичних документах Третього Райху: історико-правовий аспект // Правовий часопис Донбасу. №2 (63). 2018. С. 6-11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/2177>
5. Дерейко І. Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 роки). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://coollib.com/b/241093/read>
6. Окупаційний режим в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidru4niki.com/14691113/istoriya/okupatsiyniy_rezhim_ukrayini

МОЛОДІЖНИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ СЛЕНГ

Стрімкий розвиток людського суспільства має великий вплив на більш важливий інструмент спілкування – мову. Сленг, здається, одним з найважливіших мовних утворень, що мають великий вплив на розвиток спілкування. Одним з найбільших винаходів двадцятого століття, безсумнівно, є комп'ютерні технології. Звісно, як і будь-який винахід, комп'ютер створив нову, власну мову інтернету, яка розвивається на основі загальних правил і водночас має свої особливості.

Однією з нестандартних мов є сленг. Сьогодні молодь вважає за краще використовувати сленг, а не офіційну мову. За спостереженнями, сленг більше підходить для повсякденних розмов у таких чатах, як Facebook, Telegram, Instagram тощо. Ці сайти соціальних мереж стали найбільшою віртуальною спільнотою у світі, де люди можуть висловлювати свої почуття, а також ділитися думками.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» дає таке визначення цього терміна: «Сленг - це розмовний варіант професіонального мовлення, жаргон; жаргонні слова або вислови, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення [1, с.1147].

З одного боку, сленг засмічує мову, вона втрачає свою ідентичність. Але з іншого боку, такі аббревіатури допомагають професіоналам своєї справи зрозуміти один одного з півслова. Наприклад, ніхто з нас не здивується, почувши від батьків фразу «в Google» замість «зайти в інтернет», «Я отримав 404, зробив жорстке оновлення, і тепер CSS не завантажується» – це швидший і технічний спосіб сказати: «вебсайт не завантажився, тому я попросив свій браузер перезавантажити його з нуля, а тепер стиль і макет сторінки зіпсовані».

І. Щур зазначає, що «...комп'ютерний сленг виражає навіть певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній мережі відтворити майже неможливо. Існування комп'ютерного сленгу дає змогу спеціалістам не лише відчувати себе членами певної замкненої спільноти, а й зрозуміти одне одного з півслова; сленг є елементарним засобом комунікації. Якби не було сленгу, їм довелося б розмовляти англійською мовою або вживати у своєму мовленні громіздкі професіоналізми» [2, с.58].

Одним із джерел поповнення комп'ютерного жаргону виступають запозичення з англійської мови. У такий спосіб з'являються найрізноманітніші слова: *баг* (*bug-помилка в програмі*); *геймер* (*gamer-любитель комп'ютерних ігор*); *конектитися* (*від to connect - приєднуватися*); *юзер* (*user - користувач*); *клікати* (*від to click - клацати*) та багато інших цікавих слів.

Кожного з нас уже не здивуєш такими висловами, які видозмінюють і мовні смаки нашого покоління: *апгрейд* (*поліпшення, модернізація комп'ютера*), *батони* (*клавіші*), *масдай* (*крайній ступінь невдоволення*), *сидюк* (*дисковод та диски CD-ROM*), *юзер* (*користувач*), *комп* (*від комп'ютер*), *проги* (*програми*), *вінда* (*програма Windows*), *клава* – *клавіатура*, *мило* – *електронна пошта*. Тому ми можемо 100-відсотково стверджувати, що комп'ютерний сленг бурлить скороченнями та специфічною символікою.

Отже, професійний молодіжний комп'ютерний сленг – це дуже цікаво, корисно та інколи навіть смішно. Розвиток інформаційних технологій вплинув на формування словникового складу сучасного покоління, що призвело до появи комп'ютерного сленгу в мовній системі. Проте сфера використання комп'ютерної мови, у тому числі сленгу, досить широка і буде продовжувати ще більше розширюватися в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Перун. 2007. 1736 с.

Шабанов Д. М., здобувач ступеня доктора філософії 1 року навчання
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ІСТИНА ЯК ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ІДЕАЛ

Проблема істини є основною для гносеології, оскільки питання про те, що є істина, чи досяжна вона і які її критерії – це питання про здатність до пізнання людиною світу, засоби отримання достовірного знання. У філософії встановлення істини є одним із головних завдань. Гносеологічних проблем торкалися представники різних філософських шкіл.

В античності була висунута концепція відповідності. Істину вбачали в інтерпретації існуючих речей через прояви відповідної ідеї або форми. Зокрема Сократ стверджував, що він знає тільки те, що нічого не знає. Цей мудрий афоризм давньогрецького класика звісно стосувався й питання про істину. Адже якби хтось пізнав істинне положення речей до кінця, то пізнав би і сутність буття, тим самим наблизившись до чогось надлюдського. Напевно, Сократ був одним із перших мислителів, хто визнав своє безсилля перед істиною, але тим самим він до неї й підійшов найближче [1].

У середньовічній філософії істина визначалась у відповідності до релігійної парадигми (християнського, мусульманського, юдейського тощо вченнях про Слово Боже як Логос).

У Новий час як справжнє знання розглядали як інформацію, відомості, що містяться в почуттях або в ідеях.

Неоднозначність розуміння істини характерна для новітньої філософії. В ХХ столітті аналітики спочатку дотримувалися кореспондентської теорії істини: наукові судження й умовиводи повинні відповідати дійсному стану справ, але потім стали говорити, що ця відповідність повинна бути узгоджена з низкою угод (конвенцій), зокрема, з дотриманням вимоги взаємного узгодження, внутрішньої несуперечності висловлень у системі знання, тобто концепція відповідності була доповнена когерентною концепцією істини.

Прагматична концепція істини визначає істину як корисність знання, його ефективність. Але фактично тут встановлюється відповідність знань не дійсності, а «кінцевому результату», під яким розуміється корисність даного твердження для дії, але й це не є гарантією істини.

За розповсюдженням тлумаченням ці три концепції істини не скасовують, а доповнюють одна одну. Яка з них буде більш значуща, залежатиме від конкретних ситуацій: для математика, наприклад, – когерентна, для фізика – кореспондентська, а для техника – прагматична тощо. Сходяться науковці також у тлумаченні істини, яка в кожному напрямку дослідження має спільні універсальні характеристики: об'єктивність і суб'єктивність, абсолютність і відносність, абстрактність і конкретність.

Для з'ясування ролі істини в пізнанні важливо розуміти, що пізнання – це специфічний вид духовної діяльності людини, процес осягнення нею навколишнього світу, одержання й накопичення знань. Основна мета пізнання – досягнення істини. Пізнати предмет – означає виявити його сутність, яка ніколи не лежить на поверхні, відтворити в знанні об'єкт таким, яким він існує незалежно від людини, тобто об'єктивно. У цьому значенні говорять про об'єктивність істини. Але якщо за своїм джерелом, істина об'єктивна, то за формою вона завжди суб'єктивна. Адже істинне знання існує тільки через людину й виражається у формі понять, уявлень, законів, теорій, категорій, вироблених людьми.

Істина – достовірне знання, що існує саме по собі, незалежно від того, яким його представляє людина, це правдиве, об'єктивне відображення дійсності у свідомості людини. Істина розуміється не як сталий, раз і назавжди отриманий результат, а як процес людського осягнення світу. Істина буває абсолютною й відотною. Абсолютна істина – це

незаперечне, вичерпне знання, знання, яке не може бути змінене в ході подальшого пізнання, абсолютне, вичерпне знання про все, що було, є й буде, кінцева мета людського пізнання, до якого рухається людство. Вона практично недосяжна, оскільки людям властиво критичне мислення, яке необхідне для наукового пізнання.

Знання, отримані на шляху до абсолютної істини, називаються відносними, тобто такими, що вимагають уточнення. Відносна істина згодом може стати абсолютною, а може виявитися оманю. Омана – це не неправда, це знання, яке на даний не відповідає реальності, але приймається за істину. Категорії істини й омани – ключові в теорії пізнання, що виражають дві протилежні, але нерозривно зв'язані сторони єдиного процесу пізнання. Головним критерієм істини є практичний досвід. Будь-яка діяльність людини пов'язана з можливістю помилок та невірних думок і дій. Якби людина, припинила б пізнавати незвідане, то отримати істину стало б неможливо. Адже пошук істини завжди починається з незнання, яке людина прагне перетворити у вірне знання, тобто істину. Відтак кожний із нас робить помилки на шляху до неї. Тут омани слід відрізнити від неправди – навмисного викривлення істини.

Коли ми засвоюємо навчальний матеріал, завжди відпрацьовуємо застосування отриманих теоретичних знань на практиці. Припустимо, вчитель розповів про якісь нові факти і зазвичай учні на питання вчителя, чи всім зрозуміла тема, відповідають позитивно. Однак, коли справа доходить до практики, то зазвичай не для кожного ця істина відкрита. Якщо ми не будемо перевіряти теоретичні знання на практиці, у тому числі й роблячи помилки, то не прийдемо до істини. Таким чином, саме через практичну діяльність, у ході якої відбувається процес пізнання, людина здатна прийти до істини, адже не даремно говориться: «Не помиляється той, хто нічого не робить».

У процесі пізнання прийнято виокремлювати такі основні форми як суспільне виробництво, соціально-політичну й науково-експериментальну діяльність. Практика як критерій істини виступає ідеалом теорії і забезпечує подальший розвиток знань. Таким чином, практика й знання знаходяться у взаємодії. У складному ланцюзі людських дій практика виступає стосовно пізнання то як причина, то як наслідок.

Отже, істина у філософії – це абстрактне поняття, яке використовується для опису процесу пізнання. У сучасній гносеології поняття істини, загалом, вживається з одного боку набагато ширше, а з іншого – конкретніше, тому й стає складніше відповісти на запитання, що із себе представляє істина.

Людина не може жити й розвиватися, не пізнаючи, не порівнюючи свої суб'єктивні образи з тим, що відбувається навколо неї. Істина – це вичерпна інформація про певний, конкретний об'єкт, яку можна отримати, під час інтелектуального осмислення, збагнення людиною. Прагнення до досконалості змушує людину продовжувати процес пізнання, одна з найважливіших функцій якого – формування об'єктивних знань про дійсність, які фіксуються й розвиваються в таких формах наукового пізнання, як наукові факти, наукові поняття, наукові принципи, закони, гіпотези, теорії. Істина вимагає доказів, пояснень, коли факти оцінюються з позицій законів, теорій і, водночас, вимагає розуміння, яке являє собою інтерпретацію на основі вчинків і соціальних дій людей. Наука має справу з достовірним знанням, тобто системою знань, методів, принципів, теорій, що синтезуються в єдину наукову картину світу.

Таким чином, варто визнати, що істина здавна і дотепер – недосконале знання. Вона продовжує формуватися у зв'язку з розвитком людської цивілізації, зміною й удосконалюванням способу отримання знань. Тому з упевненістю можна сказати, що питання про істину буде хвилювати ще не одне покоління, «а перед наукою постає нагальне завдання перетворити світоглядне знання, в ідеалі, на розумне» [2, с. 93].

На мою думку, істина у кожного своя. Адже наш людський розум, мислення завжди скептично оцінює інформацію, навіть якщо в нас «на руках» будуть докази й факти, все рівно будемо мати якусь невпевненість. Поняття кінцевої або незмінної істини – усього лише ілюзія. Будь-який об'єкт пізнання – невичерпний, він змінюється, має безліч

властивостей і поєднаний нескінченим числом зв'язків з навколишнім світом. Тож, кожний рівень пізнання обмежений рівнем розвитку суспільства і науки.

Список використаних джерел

1. Платон. Парменід / Теетет / Кратіл / Горгій / Аполлогія Сократа // Діалоги / Пер. з давн.-гр. Й. Кобів, У. Головач, Д. Коваль, Т. Лучук, Ю. Мушак; передм. В. Кондзьолки. 2-ге вид. Київ : Основи, 1999. 395 с.

2. Киселиця С. В. Знання і віра в контексті морального вибору індивіду // *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія»*. Випуск 18 / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. – С.91-99. URL: <http://journals.urau/index.php/2412-9321/article/view/64412/59821> (дата звернення 13.05.2022)

Шак А. І., здобувач вищої освіти 2 курсу гр. БА-201

Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент,

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МУДРІСТЬ У ЛЮДСЬКОМУ ЖИТТІ

Що таке мудрість і чи існує вона в нашому житті? Епіграфом до міркування візьмемо мудрі слова нашого Пророка Т. Г. Шевченка: *«Один у одного питаєм, нащо нас мати привела? Чи для добра? Чи то для зла? Нащо живем? Чого бажаєм? І, не дознавшись, умираєм, А покидаємо діла...»* [1].

Мудрість ще з давніх часів користується великим авторитетом в людському суспільстві, тому мудрість як суспільне явище завжди була в полі зору як самих філософів, так і науковців в цілому. Актуальність даної теми і на даний час є досить значною, тому що мудрість як філософський феномен – це форма духовно-практичного осмислення дійсності, з'ясування причин, тенденцій розвитку всього сутнісного, передбачування наслідків цього розвитку на основі поєднання інтелекту та практичного досвіду. Усі батьки мріють аби їх діти вирости не тільки здоровими, а й мудрими. Особисто я, як здобувач вищої освіти НУ «Чернігівська Політехніка», завжди прагну перейняти досвід та мудрість своїх викладачів, адже вони бажають, щоб учні стали мудрими та своїми знаннями перевершили вчителя.

Посилаючись на твердження істориків філософії України в ХХ ст. в Радянському Союзі, країною править так зване «мудре керівництво», яке приймає виключно «мудрі рішення» навіть тоді, коли вони суперечили елементарному глузду. Історія філософії свідчить про те, що мудрість займає провідне місце діяльності найвидатніших особистостей світу. З погляду релігійної філософії мудрість людям «дається богом» як при народженні, так і при проходженні обрядів.

Крім цього, деякі напрямки сучасної філософії заперечують існування мудрості, тримаючись думки про те, що людина є абсурдною та немудрою істотою, а саме екзистенціалізм. На мою думку, мудрість розуміється по-різному в сучасній філософській думці, але й певні філософські напрямки заперечують існування мудрості як предмета мудрості та аналізу. Якщо мудрість проявляється у поміркованості чи ерудиції, тоді цілком логічним буде висновок екзистенціалістів, що ніякої мудрості і не існувало. Можна зробити висновок про те, що поміркованість виявляється шкідливою, там де потрібна рішучість. Не забуваємо про велике значення досвіду в структурі мудрості.

Досвід – це сукупність навичок, які людина набуває в ході свого життя. Я вважаю, що мудрість в філософії розуміється як життєвий стан і явище людського буття, що характеризується єдністю досвіду, цінностей, знань та переконань, котрі вказують на життєву лінію людини.

Одну з найважливіших ролей в житті кожної людини відіграють знання. Знання – це інформація про світ, про те, що в ньому є, про причини, зв'язки та певні закони існування речей та явищ, про їх зміст, властивості і дію, функцію серед інших речей світу. Мудрість не обмежується тільки знаннями досвідом.

Важливу роль в формуванні мудрості відіграють переконання. Зазвичай, переконання спираються на закон і віру. Порушення так званих законів відношень між людиною і державою, між економікою і політикою. Нажаль, яскравим прикладом порушення мір взаємодій між речами природи, які діють під контролем людини, можуть обернутися технічними, екологічно катастрофічними і соціальними наслідками є аварія 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС. Повні масштаби та наслідки цієї трагедії вивчають донаших часів, і будуть вивчати ще тривалий термін.

Однозначно, мудрість є неоднозначним явищем у людському бутті. Мудрість в різні епохи мислилась по-своєму, залежно від змісту досвіду, знань, цінностей та переконань людей, але в цілому проявлялась як обґрунтований ризик у дії, що забезпечував успіх творення нового.

Безперечно, мудрість виявляє свободу волі людини, смисл її віри і світобуття. Саме цим визначається особливе місце мудрості у культурі суспільства. Тому важко не погодитись із твердженням: «У людському бутті цей історично сформований вимір духовної культури є незаперечним доказом фундаментальної потреби кожного відповідального суб'єкта (будь то влада, народ, партія чи конкретна людина) вибудовувати відносини з іншим толерантно: ігнорувати світоглядні розбіжності там, де вони не зачіпають абсолютні цінності, щоб через подолання зрозумілих несуттєвих суперечностей слідувати принципам особистої толерантності та мультикультурної взаємодоповнюваності» [2].

По шляху життя людина ступає сама, а традиція, як зв'язок з суспільством і довіллям, є для людини питанням життя і смерті. Якщо людина існує в традиції, то її життя розгортається нормально та мудро. Якщо вона опиняється поза традицією, то її життя втрачає орієнтації, стає безглуздом.

Таким чином, хотілось би завершити своє міркування висловлюванням Даніеля Дефо про те, що найвищим ступенем людської мудрості є вміння пристосуватися до обставин і зберігати спокій всупереч зовнішнім загрозам. Зважаючи на «нелюдські» випробування, які випали на долю нашої країни і наших людей через повномасштабне вторгнення російської федерації (помилка свідомо), хочу побажати українцям мудрості, стійкості й Перемоги!

Список використаних джерел

1. Шевченко Т. Г. Один у одного питаєм... / Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський(голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2001.
2. Киселиця С. В. Громадська думка як морально-політичний регулятив людського буття. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2019. № 2(14). С.42-51. DOI:10.25140/2412-1185-2019-2(14)-42-51. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/224062 (дата звернення: 30 квітня 2022).

Шевченко А. М., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група ОА -201

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СТВОРЕННЯ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Запорозька Січ – славний осередок українського козацтва, справжній укріплений табір, що називався інакше Кошем і містився у захисному місці на Дніпровському низу за порогами на однім з Дніпрових рукавів, чи приток [1]. Вона була створена щоб задовольнити потребу козацтва у самореалізації, а також була спричинена зростанням кількості українських запорожців та необхідністю захищати свої кордони від агресії та нападів татар. Після прийняття Люблінської унії на українських землях почала панувати Польща, з її колоніальним режимом. Відбувалося повне закріпачення селян, насильницьке насадження католицизму та польської мови. Внаслідок цього у населення зростала напруга, деякі не витримували та збігали на Січ і ставали козаками.

Створення Запорозької Січі пов'язують з ім'ям українського магната Дмитра «Байда» Вишнівецького. Саме він у 1553 р., власним коштом, розпочав будівництво фортеці на острові Мала Хортиця. Місце побудови було вибрано не випадково, адже острів Мала Хортиця, а у народі острів Байди, був правильний, як за традиційними так і за стратегічними рішеннями. Саме тут збиралися руські князі перед битвою на річці Калці, а також на цій території р. Дніпро розділявся на рукави, та утворював великий лабіринт який мав багато перекагів, островів, проток та мілин. Фортеця була розташована на безпечній відстані від обох берегів ріки, а також на високій та кам'янистій частині острова, обкопаній рівчакми та обсіпаній валами і знаходився дерев'яно-земляний замок, оточений густим частоколом, що і робило цю територію не доступною для ворогів. Такі ж окопи та стіни з дубових кряжів простягалися впродовж острова, та ділили його на дві частини, щоб коли вороги здеруться на острів з одного боку, то на іншій половині можна було б оборонятися [2].

У середині цієї фортеці, між валами, була широка площа, на краю якої стояли курені – видовжені дерев'яні споруди, в яких жили козаки Запорозької Січі (їх налічувалося біля 38) [3]. На площі розмістилася Січова церква Пресвятої Богородиці, канцелярія, будинки старшини, школа, господарські та військові споруди. Площа, яка знаходилася біля церкви, була центром суспільно-політичного життя, саме там відбувалися Січові ради та приймалися важливі рішення. Поза валами знаходився Січовий базар, на який приїжджали торовці з власним товаром. Січовики займалися обробкою землі, мисливством, рибальством та бджільництвом, а тому і продавали тут продукти своєї праці.

Запорозька Січ набула майже всіх ознак державності, бо мала територію, військо, систему власних органів та свої правові звичаї, а ще її називали «козацькою республікою». І тому можна вважати, що вона була першою демократичною республікою в Європі. Бо Січ ґрунтувалась на демократичних засадах, а саме всі члени цієї організації були вільні та рівні в своїх правах, також вони будували свою державу на принципах довіри, взаємоповаги та взаємодопомоги.

На Запорозькій Січі проживали козаки – вільні люди з кріпосних селян або міської бідноти, що втекла на південні землі України й брала участь у визвольній боротьбі проти татаро-турецьких і польських загарбників [4]. Спочатку козаки були вихідцями з нижчих класів (груп), які не змогли доказати свою приналежність до дворянства, а потім до них стали долучатися селяни та інші верстви населення. Запорожці були дуже мужніми, сміливими та розумними. Кожен козак був добре озброєний: шабля, дві рушниці, шість фунтів пороху, достатня кількість куль, ядра для фальконетів. Також вони розробили свій устрій. Головними елементами устрою є інститут козацької ради та курінно-кошовий устрій. Також Запорозька Січ, яка була військовим та політичним утворенням, мала подвійний поділ, а саме військовий (курені) і територіальний (паланки).

Вищим органом влади на Січі була козацька рада, в якій могли брати участь усі козаки. Рада обирала старшин, кошового отамана, а також вирішувала найголовніші та найважливіші питання: війни та миру, введення переговорів із представниками інших країн. Були і інші ради, які проводилися тільки з характерними групами: головними куренями, старшинами. Якщо ж зібрання козаків відбувалося з власної ініціативи, то така рада називалася чернецькою «чорна рада». Ради як правило проводилися або на початку року (в січні), на Великдень (навесні) або на свято Покрови Пресвятої Богородиці, але якщо проблема набула поточної загрози, то рада збиралася у будь-який час. Рішення було одобрено, схвалено, якщо всі учасники зібрання підкидали свої шапки або виголошували своїх схвальних або заперечних вигуків.

Запорозька Січ здійснювала сухопутні і морські походи на поляків, османів і татар, московитів. У сухопутних походах, які здійснювали в основному навесні, переважала кіннота. Для морських походів обирали осінній час і здійснювали їх на морських суднах – чайках, що вміщували від 50 до 70 козаків. Крім чайок інколи використовували й більші кораблі. Попереду йшло судно Кошового отамана, на якому майорів отаманський стяг [5].

Отже, створення Запорозької Січі допомогло об'єднати українців в певну «козацьку республіку», освоїти та заселити степові простори, захистити кордони від нападів татар та

відстоювати свої інтереси у стосунках з Польщі. Січовики будували свою першу демократичну республіку, але вона так і не змогла стати справжньою державою, хоча поклала початок українського державотворення. Запорозьке козацтво виявило надзвичайну сміливість і оригінальні творчі здібності в організації військової справи, відстоюванні нових форм соціального, політичного та економічного буття, у створенні своєї культури. Саме в січовиках українське суспільство знаходило підтримку та своїх героїв, складало пісні і оповідання. Запорозький козак в уявленні українців був уособленням найкращих людських якостей, виразником національного духу. Непримиренність запорожців до поневолювачів пробуджувала і підтримувала в народі надію на визволення, надихала наступні покоління на боротьбу за визволення.

Список використаних джерел

1. Січ Запорізька // Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1965. Т. 7. кн. XIV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://archive.org/details/UkrMalaEn/kn_14
2. Адріан Кашенко, «Оповідання про славне Військо Запорозьке низове». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1014>
3. Курінь/ Юридична енциклопедія [у 6 т.] / Ю. С.Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. [К.]: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т.3. 792 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://leksika.com.ua/18280413/legal/kurin>
4. Козак // Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. Л. К. Артемева. К.: Наукова думка, 1985. Т.2. 495 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goroh.pp.ua/%D0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA>
5. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0013950>

Шелест Т. С., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група ГЗ -191

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Постать Богдана Хмельницького є невід'ємною та однією з ключових в період Гетьманщини або Хмельниччини (в історії називають так період його гетьманування). Перший гетьман Війська Запорозького без сумніву був талановитим воєначальником і полководцем. За часи правління отримав ряд великих перемог, що увійшли в історію України. Визначним є той факт, що Б.Хмельницький розпочав визвольну війну українського народу проти Речі Посполитої з метою звільнення його від польської неволі та об'єднання українських земель у незалежну державу. Актуальність аналізу постаті Богдана Хмельницького та його діяльності прослідковується в наші часи в розрізі відстоювання територіальної цілісності та незалежності України, її успішного розвитку та розбудови, та в цілому ефективного управління державою.

Слід зазначити, що формування Гетьманщини почалось «на папері» ще в проекті Йосипа Верещинського, де він у своєму творі «Війську Запорозькому пресвітлий наказ» говорить про автономне козацьке самоуправління [1]. Після невдалих спроб з боку Речі Посполитої придушити спротив козацька політична сила перейшла у наступ. Під час руху С. Наливайка і Г. Лободи 1594–1596 рр. на контрольованій ними території козацтво самоорганізовувалося, а над цією територією, до якої додавалася й Січ, мала бути єдина козацька юрисдикція; керівник – гетьман, на Січі – поручник [1, 2]. Гетьман Війська Запорозького П. Конашевич-Сагайдачний перетворив в 1610–1620-х рр. козацьке військо на регулярне козацьке формування, подав королеві вимогу про надання прав і привілеїв населенню України й козацькому війську, виконання яких означало б автономію України у складі Речі Посполитої [1, 3]. М. Дорошенку належить запровадження у козацькому

регіоні полково-сотенного військово-територіального устрою, що мало вирішальне значення для творення української автономії. Було створено 6 полків, чим узаконено існування козацького війська та землеволодіння [1, 4].

Такі передумови формування козацької держави призвели до успіхів в ході Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Хмельницький, як і Конашевич-Сагайдачний, висунув вимогу знищення органів королівської влади й встановлення козацьких порядків на підконтрольних територіях, а згодом постала вимога створення удільної козацької держави. Реалізація цих вимог розпочалась влітку 1648 р. в результаті перемог козацько-селянського війська. Почався процес формування державних владних інституцій, в основу якого було покладено полково-сотенну військово-адміністративну схему. Запрацювали центральні й місцеві органи влади, запроваджувалися козацькі суди й судочинство, у процес державотворення включилася значна кількість козацької старшини [1]. Отже, можна зробити висновок про те, що Б. Хмельницький продовжив справу попередників у встановленні незалежності козацької держави та досяг небувалих раніше успіхів.

Найбільшого розквіту Запорізька Січ набула саме за часів гетьманування Б. Хмельницького та являла собою військово-політичною організацією республіканського типу. Вирішення найважливіших питань військового та політичного характеру було покладено на вищий орган влади Січі – військова рада. Особливу роль грала січнева рада, де обирали суддю, писаря, обозного, осавулів, гармаша, толмача та іншу старшину. Велике значення в житті Січі мала і старшинська рада. Прослідковувались риси демократії у суспільно-політичному устрої Січі, зокрема визнавалося право козаків на особисту свободу, участь у вирішенні всіх найважливіших питань життя Січі, а також право обирати старшину і самому бути обраним на будь-яку посаду, володіти землями, займатися промислами та іншими видами господарської діяльності [5, 6].

Говорячи про соціально-економічні зміни за часів гетьманування Б. Хмельницького, то слід зазначити, що провідною силою, на яку спирався у визвольній війні Хмельницький, були козаки. Вони продовжували відігравати ту саму важливу роль і після визвольної війни, їм був наданий ряд привілеїв таких як: дозвіл торгувати, виготовляти горілку, мати самоврядування, право на власність на землю, звільнену від сплати податків. Міщани та селяни набували повних цивільних прав і ставали повноправними власниками своїх наділів. Значну увагу гетьман приділяв вирішенню аграрного питання, зокрема мале та середнє землеволодіння стало одним із основних видів діяльності Січі. При цьому плата, яка сплачувалась селянами на користь гетьмана, була значно нижчою, ніж та, яка сплачувалась феодалам до визвольної війни [7].

Розвитку економіки та економічних відносин Б. Хмельницький приділяв значну увагу. Економічна політика, яку проводив гетьман, створила сприятливі умови для накопичення початкового капіталу та розвитку мануфактурного виробництва. Значна увага приділялась фінансовій політиці, зокрема був створений фінансовий апарат, який управляв гетьманською скарбницею. Державна казна поповнювалась з трьох джерел: земельного фонду, з доходів від промислів і торгівлі та різних податків. Податки платили селяни і міщани, існували такі види податків: «подимний» – постійний, «стація» – надзвичайний, на утримання війська [7, 8].

Не меншу увагу Богдан Хмельницький приділяв судочинству та правовому врегулюванню відносин на теренах Запорізької Січі. Судова система козацької держави тільки зароджувалась і ґрунтувалась на звичаєвому праві. Найвищим судом був суд гетьмана. Кожен стан мав свій суд, наприклад судочинство над вищою козацькою старшиною правив Генеральний суд, а дрібні кримінальні справи розглядалися магістратськими та ратушними судами. Судочинство здійснювалося як на основі старих юридичних кодексів (Литовські статuti, маґдебурзьке право, звичаєве або неписане право), так і нового джерела права – гетьманських універсалів – акти вищої виконавчої влади, обов'язкові для всього населення України [8].

Українська держава швидко заручилася підтримкою інших держав світу та отримала широке міжнародне визнання. Б. Хмельницький установив дипломатичні контакти з Росією, Кримом, Туреччиною, Польщею, Трансільванією, Молдавією. Згодом українську державність визнали Венеція, Валахія, Швеція та інші країни. Країни Європи уклали договори із Україною. Вирішальною в дипломатичній діяльності Б. Хмельницького та в історії української державності стала Переяславська рада 8 січня 1654 р., яка ухвалила союз України з Росією шляхом підписання «Березневих статей».

Саме через підписання цього договору постать Богдана Хмельницького і до наших днів є суперечливою, адже різні історики трактують цей союз по-різному і більшість вітчизняних істориків вважають його фатальним для українського народу та державності, зокрема історики права трактують договір як з'єднання на основі унії (російський історик М. Дьяконов, В. Сергєєвич); деякі українські історики, історики Російської імперії XIX ст., а потім і радянські історики оцінювали даний договір як возз'єднання України з Росією; встановлення васальної залежності від Москви (М. Грушевський); договір Війська Запорізького з Росією (дослідник історії українського права А. Яковлів); тимчасовий військовий союз (теоретик українського консерватизму В. Липинський); конфедерація (сучасні українські історики О. Апанович, В. Горобець, О. Гуржій, Ю. Мицик, А. Рогожин, В. Смолій, В. Степанков); проте Н. Яковенко вважає, що така оцінка договору є необґрунтованою, адже конфедерація передбачає рівноправне партнерство, якого по факту не існувало [8].

Отже, внесок Богдана Хмельницького у встановлення незалежності Української держави є значним, адже козацька держава, за часів його гетьманування, мала свої кордони, встановлювались дипломатичні зв'язки з іншими державами, розвивалась соціально-економічна, фінансова, освітня та правова сфери життя суспільства. Б. Хмельницький спромігся зупинити денационалізацію, окатоличення та соціально-економічні утиски українців. Важливим було встановлення дипломатичних зв'язків та пошук союзників, чого і домогся Богдан Хмельницький, уклавши ряд договорів з європейськими країнами, що дозволили Україні маневрувати на міжнародно-політичній арені в процесі протистояння з Річчю Посполитою. Попри дискусії між істориками щодо постаті Б. Хмельницького зазначимо, що він був феноменом того часу, який зумів здолати одну з найсильніших тогочасних держав Європи і розбудити український дух.

Список використаних джерел

1. Тернистий шлях до незалежності: перші кроки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://cdiak.archives.gov.ua/v_Dnya_Nezalezhnosti_2021.php
2. Повстання під приводом Северина Наливайка (1594-1596). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perejaslav.org.ua/istoria/povstannya-severina-nalivajka-1594-1596.html>
3. «Петро Сагайдачний – творець Війська Запорізького». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/petro-sagaydachnij-tvoretsy-biysyuka-zaporizykogo/>
4. Правобережна Україна у другій половині XVII-XVIII ст.: проблема державотворення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-7702-0540-7/5-7702-0540-7.pdf>
5. Адміністративний та військово-політичний устрій Запорізької Січі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://we.org.ua/HISTORY/ADMINISTRATYVNYJ-TA-VIJSKOVO-POLITYCHNYJ-USTRIJ-ZAPORIZKOYI-SICHI/>
6. Становлення системи центральної адміністрації Гетьманщини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=798>
7. Соціально-економічні зміни козацтва протягом 1648–1657 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8326>
8. Роздавальний матеріал з дисципліни «Історія України» на тему: «Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Становлення української державності» для студентів 1 курсу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://udhtu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/08/fa72196c3648937e967192967acc8bfc.pdf>

СЕНС БУТТЯ: СМЕРТЬ ЧИ БЕЗСМЕРТЯ?

Деякі песимісти стверджують, що смерть робить життя безглуздим. І навпаки, Бернард Вільямс і Віктор Франкл стверджують, що смерть – це те, що породжує ідею безсмертя, надає сенс життю. Що найцікавіше, на мою думку, ці три поняття дуже тісно пов'язані між собою. В історії філософії та психології можемо знайти потужний аналіз того факту, чому безсмертя необхідне аби життя людини було значущим. На відміну від такого осмислення вічності, було дуже мало уваги до ствердження, що смерть необхідна для того, щоб життя людини було значущим. Теза про смерть чи безсмертя є дуже значущою в нашому житті, вона відкриває лан простору для міркувань.

Чи смерть настільки проблема в нашому житті, чи це твердження також сумнівне? Якщо кінець дає сенс нашому життю, як це робиться? Якого сенсу в нашому житті надає безсмертя? Оскільки більшість людей хочуть жити змістовним життям, важливо краще зрозуміти, яку роль, якщо така є, смерть відіграє в наданні сенсу нашому життю. Можна стверджувати, як і Вільямс, і Франкл, що смерть необхідна для життя, щоб мати сенс існування. Це сильна претензія і слід відрізнити її від більш слабого твердження про те, що смерть в деяких ситуаціях може посилити пошук сенсу в житті людини. Як я буду стверджувати, недостатньо підтримки більш сильної претензії, але є підтримка слабших претензій.

Перш ніж розпочати, я повинен пояснити, що я маю на увазі під «сенсом у житті» і як воно пов'язане із смертю та безсмертністю. По-друге, я поділяю думку, що смерть надає сенсу нашому життю. По-третє, я поділяю думку багатьох інших, що сенс приходить із ступенем життєвих здобутків, так що можна сказати, що деякі людські життя є більш значущими, ніж інші. Альберт Ейнштейн і Нельсон Мандела є прикладами людей, які досягли великих результатів і які вели змістовне буття. У відповідь на тих людей, які стверджують, що сконання робить наше життя безглуздим, Франкл пише: «Якби ми були безсмертними, ми могли б законно відкласти кожен дію назавжди. Це не матиме ніякого значення, чи зробили ми щось зараз. Але перед обличчям смерті як абсолютного фініша в нашому майбутньому і межі наших можливостей, ми знаходимося під імперативом максимально використовувати наше життя, не даючи особливих можливостей».

Живучи вічно, ми будемо зволікати або, іншими словами, ми були б невмотивовані, щоб вжити заходів. Отже, нічого не буде зроблено (Франкл припускає), і наше життя стане безглуздим. Маючи обмежену кількість часу, щоб жити, це мотивує нас жити більш повно, вважає Віктор. Стверджуючи, що кожна дія могла б бути відкладена назавжди, якби ми були безсмертними, Франкл завищує свою справу. Звичайно, багато дій, таких як написання роману, можуть бути відкладені на невизначений термін. Однак деякі дії все одно доведеться виконувати терміново. Наприклад, якщо безсмертна людина потрапляє в автомобільну аварію, і в нестерпному болю, витягти цю людину з уламків і полегшити її біль – це те, що не можна було відкласти. Багато вчених, в тому числі Мартін Гайдеггер і Ернест Беккер, стверджували, що ми живемо своїм життям у запереченні смерті. Джуліан Янг, обговорюючи думку Гайдеггера, називає це заперечення смерті «ілюзією безсмертя». Якщо правильно, як я вважаю, що більшість людей живуть під ілюзією безсмертя, то наша бездіяльність не буде служити, щоб мотивувати їх. Ми чуємо про смерть в нічних новинах і бачимо некрологи в наших щоденних новинах. Отже, як ми можемо жити під ілюзією безсмертя? Я вважаю, що страх смерті пояснює, чому люди пригнічують думку про смерть. Це може бути частиною пояснення, але це не повне пояснення. Є ще один аспект смерті, який допомагає пояснити, що дозволяє нам заперечувати нашу власну смертність. Ми можемо подивитися на таблиці очікуваної тривалості життя, щоб отримати уявлення

про середню тривалість життя для нашої вікової когорти, але оскільки існує зміна тривалості нашого індивідуального життя, ми не знаємо, коли ми помremo. Людина може жити коротше або довше, ніж середня тривалість життя. Навіть коли у людей діагностували невиліковну хворобу, вони часто не знають, коли помруть.

Саме ця невизначеність знання того, коли ми помremo, допомагає пояснити, як люди можуть жити в ілюзії безсмертя. Припустимо, як це було відображено у фільмі Ендрю Ніккола «Вчасно», що коли людина народжується, на одній з її рук з'являється термін придатності. Але на відміну від фільму, уявимо, що термін придатності не може бути продовжений, придбавши хвилини від іншої людини; це тверда дата смерті. Нарешті, припустимо, що існує мінливість того, як довго живуть особини. Деякі особини, наприклад, знають, що термін їх дії закінчиться через 30 років, а інші, наприклад, знають, що термін їх дії закінчиться через 78 років. Який вплив матиме знання того, як довго нам залишилося жити, на сенс нашого життя? Чи було б наше життя, в середньому, більш значущим, якби кінцева точка нашого життя була відома, ніж якби вона була невідома, а якби взагалі ми були безсмертні? Я підозрюю, що наше життя, в середньому, було б більш значущим в цих умовах. Як певний термін придатності додасть сенсу нашому життю? Терміни часто мотивують людей вживати заходів для досягнення своїх цілей. Знаючи, коли ми помremo, це забезпечить тип кінцевого терміну, який буде мотивувати людей до досягнення своїх цілей. Як зазначає Леон Касс: «Знати і відчувати, що людина ходить тільки один раз, і що крайній термін не в полі зору, для багатьох людей є необхідним стимулом до прагнення до чогось вартісного». На відміну від термінів проекту, смерть – це не крайній термін тільки для одного, а для всього в житті. Маючи обмежену кількість часу, щоб жити, людина повинна приділяти пріоритетну увагу тому, що хоче робити в своєму житті, і ніхто не може дозволити собі зволікати.

Багато термінів проекту, з якими ми стикаємося, не мають серйозних наслідків, якщо ми пропустимо крайній термін. У деяких випадках ми можемо домовитися про новий термін. На противагу цьому, оскільки смерть знаменує собою постійний кінець свого існування, зволікання з тим, що людина хоче робити в житті, має серйозні наслідки. Якщо людина, наприклад, знає, що їй залишилося жити всього два роки, і не вживає заходів для досягнення своїх цілей, то вона ніколи не досягне цих цілей. Не вживши заходів протягом свого єдиного життя, вона змарнувала б свою єдину можливість досягти цих цілей. Смерть – це більше, ніж просто крайній термін з серйозними наслідками для тих, хто не переслідує своїх цілей. Смерть також показує нам, що людське життя крихке, що, в свою чергу, може спонукати нас цінувати своє життя. Але з іншого боку є та було дуже багато людей, які сприяють позитивно на наш всесвіт. Вони зробили багато відкриттів, відіграють велику роль в розвитку людства. Якщо так подумати, вони б змогли зробити набагато більше та прискорити темп людського розвитку, якщо би не фатальний кінець...

Багато філософів стверджують, що смерть шкідлива і зла. Інші намагаються збалансувати ці аргументи, вказуючи на способи, якими наша кваліфікація може бути корисна для нас. Я поміркував над темою буття смерті чи безсмертя. Це дуже складне питання, над яким можна роздумувати цілу вічність. Проте, на мою думку, смерть – краще, ніж безсмертя, бо саме завдяки їй наше життя набуває сенсу, завдяки їй ми кожного дня маємо мотивацію прожити цей день по максимуму. Так, може здаватися, що безсмертя відкриває великі ворота до пізнання всесвіту, але чи вистачить сили у людини нескінченно знаходити в житті насолоду. Найкращою альтернативою є подовження тривалості нашого життя.

Список використаних джерел

1. Бернард Вільямс (1973). *Справа Макропулоса: роздуми про нудьгу безсмертя*. Кембридж: Видавництво Кембриджського університету. С.82–100.
2. Віктор Франкл (2006). *Людина у пошуках справжнього сенсу*. Харків : Фоліо. 160 с.
3. Джуліан Янг (2001). *Пізня філософія Гайдеггера* Джуліан Янг. С.53-148
4. Ернест Беккер (1997). *Заперечення смерті*. Нью-Йорк: Free Press.
5. Ірвін Ялом (2015). *Екзистенційна психотерапія*. С. 7

Ющенко О. М., здобувачка вищої освіти 1 курсу, група Т-211
Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ЧЕРНІГОВА. («ПОВСТАННЯ» 13-14 ГРУДНЯ 1918 Р.)

Українська революція 1917-1921 рр. розпочалася в умовах революційних потрясінь, які охопили Російську імперію у березні 1917 р. Ключовим її рушієм був український народ і його політична еліта, що еволюціонувала від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення власної державної незалежності. Революція була явищем загальноукраїнським. У всіх регіонах розвивався національний рух, створювалися та діяли українські органи влади, політичні партії та громадські інституції, відроджувалася культура.

Події, які сталися понад 100 років тому – були переломними й досі визначають сьогодення України. Саме тоді українці отримали практичний досвід створення держави у ХХ столітті, а поняття «Україна» вперше за кілька століть з суто географічного перетворилося й на політичне – УНР була офіційно визнана рядом держав.

Чернігівщина взяла активну участь в Українській революції 1917-1921 рр. й українському державотворенні. На її території за участю наших земляків вирішувалася доля державності і відбувалися події, які стали символом жертвності та обросли легендами вже в ті далекі часи.

Найбільш криваві події в Чернігові трапилися наприкінці 1918 та на початку 1919 років. Розпочалися вони з більшовицького «повстання» 13 грудня 1918 р., принаймні таку назву ці події отримали в літературі радянських часів, хоча за сучасною класифікацією такого роду дії – це звичайний терористичний акт [1]. Час більшовиками було обрано досить вдало, якраз на початку грудня відбувалося остаточне падіння Гетьманату (Павло Скоропадський залишив Київ 14 грудня), а Директорія ще не встановила повної влади на місцях. Радянська версія тих подій звучить коротко і героїчно, хоча в різних статтях по-різному.

Андрій Заливчий мав на меті захопити в'язницю для звільнення з неї українських офіцерів, заарештованих владою Директорії, аби ті, повернувшись до своїх частин, загітували солдатів підтримати «повстання» під його керівництвом. Результатом таких дій мало стати встановлення в Чернігові військово-революційної влади [2].

Оскільки в самому Чернігові охочих підтримати це повстання виявилось замало, або ж не виявилось взагалі, то на допомогу Андрію Заливчому почали готувати групу з віддалених від Чернігова населених пунктів. Так, до міста було стягнуто трошки більше 30 «партизанів» з Тупичева, Великого Листвена, Івашківки, Куликівки, Макишина під загальним керівництвом Н. Туза і Є. Сухицького. Вони прибули до Чернігова на підводах і зупинилися на постоялому дворі готелю Квасника. Їх мав зустріти зв'язківець, І. Левданський, але той не з'явився та просто зник. Тож «повстанці» вирішили діяти негайно [1].

Атакуючі роззброїли вартових біля складу зброї та направилися до в'язниці, яка, за більшовицькою версією, охоронялася «німцями». Проте відомо, що німці покинули Чернігів ще у листопаді [2]. Одночасно в гаражах на лівому березі Стрижня «повстанці» захопили гарматний панцирник «Гарфорд-Путилівський». Загони Н. Туза і А. Заливчого з'єдналися біля в'язниці, яку досить швидко за підтримки панцирника захопили. Окрім політичних в'язнів, вони випустили в місто і кримінальних злочинців. Випустили також і українських офіцерів, що мали загітувати свої частини.

Згодом загін Андрія Заливчого з панцирником почав рухатися до центру міста. Проте, ті ж офіцери, що мали «переагітувати» частини 5-го корпусу, досить швидко прийняли на себе командування військами, що вже підтягувалися в центр міста та почали організовувати збройний опір терористам. В цей же час загін М. Шпутуна, поповнений звільненими в'язнями, здійснив безуспішну спробу захопити пошту та телеграф. Основні бої розгорнулися в театральному сквері та біля міської пожежної каланчі. Вже на світанку терористичні загони було оточено урядовими військами та ліквідовано. Надія на панцирне авто себе не

виправдала, в нього закінчилося пальне. Кількість загиблих терористів-більшовиків невідома, в усіх джерелах згадується лише два прізвища – А. Заливчий та М. Кобижча.

За радянською версією «повстанців» налічувалося біля тисячі осіб [2]. Але як видно з перебігу подій, місцеве населення не підтримало «повстанців». Загалом, здається, що загін А. Заливчого за своєю чисельністю не дотягував навіть до сотні людей, це з 30-ма «партизанами» та звільненими «політв'язнями» [1].

У цій, загалом міфологізованій, історії про «велике повстання» розробники міфу не змогли домовитися навіть про версію смерті Андрія Заливчого. Так, за версією М. Брезкуна 1959 р. його закололи багнетом біля будівлі банку (нинішньої міської ради), за версією М. Реп'яха та М. Брезкуна вже 1968 р. та версією М. Прокоповича 1978 р. його скосила кулеметна черга, за ще однією з версій він загинув у рукопашному бою [1; 2] Зі спогадів Д. Петровського панцирник доїхав лише до стін Єлецького монастиря, де А. Заливчий і загинув [3].

Як бачимо, приклад «повстання» 13-14 грудня 1918 р., є класичним прикладом радянського міфотворення, коли зі звичайного терористичного акту, метою якого було звільнення з в'язниці соратників, зробили майже народне повстання проти української влади.

Таким чином можна сказати, що висвітлення революційних подій на місцевому рівні дає необхідний матеріал для вивчення історії рідного краю, наближає історичні факти до людей через пізнаваність місць подій, знайомих імен та прізвищ, стимулює подальший краєзнавчий пошук.

Список використаних джерел

1. Бондар О. Як більшовицький терористичний акт у Чернігові перетворився на «народне повстання» // Чернігівщина. № 50. 2018. С 7.
2. Брезкун М. Подвиг Андрія Заливчого [До 80-річчя повстання в Чернігові] // Деснянська правда. 1998. № 197 (26296). 15 грудня. С. 3
3. Демиденко В. Назви чернігівських вулиць: відновлення історичної справедливості. [Інформаційно – аналітичний бюлетень] / В. Демиденко, М. Зверев, А. Карнабед, Л. Максимова. № 4. Чернігів, 1997. С. 4.

Герасименко О. В., к.і.н., доцент кафедри філософії і суспільних наук ННІ економіки,
Васильєва А. В., здобувачка вищої освіти гр. ЕК-211 ННІ економіки
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 р. армія РФ розпочала широкомасштабне вторгнення на територію незалежної, суверенної, унітарної, демократичної, правової держави Україна. Для українців ця дата не є початком війни Росії проти України. Війна розпочалася у 2014 році, коли спочатку Росія анексувала Крим, а згодом з шаленими обстрілами перетнула кордони Донецької і Луганської областей. При цьому представники влади в Росії постійно наголошували, що армії РФ на Донбасі, як і в Криму не має, намагаючись усього світові донести неправдиву інформацію про начебто громадянський конфлікт в середині України. Минуло 8 років з початку воєнних дій Росії проти України і армія РФ знову підступно, агресивно активізувала свої задуми безкінечними бомбардуванням і артобстрілами Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Одеської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Київської, Львівської областей. Життя в Україні кардинально змінилося у всіх громадян без винятку: хтось втратив життя, хтось домівку, хтось роботу. Права і свободи громадян розділилися на До і Після. Давайте ж розберемося як під час воєнного часу змінюються права і свободи громадян.

Спочатку з'ясуємо поняття воєнного стану і за яких обставин він вводиться. «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам

державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

При цьому, за будь-яких умов, права людини підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак під час воєнного стану обмеження прав і свобод людини і громадян є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством.

У статті 64 Конституції України зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. При цьому не можуть бути обмежені саме права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [2].

Що ж до прав і свобод людини і громадянина, які можуть бути обмеженими у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, передбачені статтями 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53 [3].

Також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою ст.8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Пропонуємо більш детально розглянути вказані вище статті, які зібрані нами у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

| Права і свободи людини і громадянина, які <u>можуть/не можуть</u> бути обмеженими у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану | |
|---|---|
| Можуть | Не можуть |
| 1 | 2 |
| Право не недоторканність житла (ст. 30) | Право на відпочинок та дозвілля (ст. 24) |
| Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31) | Право на достатній життєвий рівень (ст. 25) |
| Право на невтручання в приватне та сімейне життя (ст. 32) | Право на участь у культурному житті громади (ст. 27) |
| Право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33) | Право людини на повагу до його гідності (ст. 28) |
| Право на свободу думки та слова (ст. 34) | Право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29) |
| Право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38) | Право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40) |
| Право на мирні збори. Мітинги та демонстрації (ст. 39) | Право на житло (ст. 47) |
| Право кожного володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41) | Гарантування ґрунтованого на вільній згоді шлюбу. Захисту материнства, дитинства й сім'ї (ст. 51, ст. 52) |
| Право здійснювати підприємницьку діяльність (ст. 42) | Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55) |
| Право на працю (ст. 43) | Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56) |

| 1 | 2 |
|---|---|
| Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44) | Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки (ст. 57) |
| Кожен має право на освіту (ст. 53) | Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. 58) |
| | Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно (ст. 59) |
| | Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ст. 60) |
| | Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61) |
| | Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62) |
| | Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст. 63) |

Як бачимо, у випадку введення воєнного стану, за Конституцією України все ж таки підлягають обмеженню низка прав і свобод українців. При цьому залишаються достатньо дискусійними деякі статті, які не можуть бути обмеженими під час дії воєнного стану. Наприклад, право на відпочинок і дозвілля (ст. 24). На нашу думку, це право не відноситься до конче необхідного людині у цей непростий час. З власного досвіду можемо зазначити, що коли м. Чернігів перебувало більше місяця в облозі та під безперервними обстрілами, ніхто з мешканців міста не думав про право на відпочинок і дозвілля. Усі чернігівці, кожний на своєму місці, робили те, що вміють і таким чином наближали Перемогу!

Дискусійним видається обмеження на право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41). На нашу думку, якщо ти вже володієш правом на продукт інтелектуальної власності, то воєнний час не може це обмежувати. Хоча за визначенням воєнний стан – це апріорі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, тому маємо ставитися до цього з розумінням і сподіватися на якомога швидку Перемогу України.

Загалом же, як демонструє таблиця, основні права і свободи людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Тому що без їх забезпечення і гарантування існування людини і держави у правовому демократичному полі буде неможливим.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4259>
3. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

ГОЛОКОСТ

З приходом в Німеччині до влади Адольфа Гітлера, життя Європи змінилося на до і після. Саме під час Другої світової війни, почалося масове винищення народів, а саме євреїв, яких вважали «недолюдьми» [1]. Все це було пов'язано з тим, що «вищі» раси не лише мали можливість вбивати «нижчих», але це й був їх прямий обов'язок. До підходу розділення рас німці підходили дуже ретельно, вивчали позитивні та негативні сторони народів, їх поведінку та культуру. Вони вважали, що ці всі характеристики передаються по спадку і викоринити їх ніяк не вдасться. Їх переслідували, кидали в концтабори, жорстоко вбивали, бо вони «загрожували німецькій расовій спільноті» [2]. Ще однією з найголовніших причин викоренення євреїв вважають те, що вони зрадили Німеччину в період Першої світової війни і тому повинні зараз розплачуватися, за свою помилку.

Початок приходу нацистів до влади припав на 1933 р. і з цього моменту почалась боротьба за життя, яка протривала дванадцять років. За цей період було вбито близько 6 мільйонів євреїв, що становило шістьдесят відсотків єврейського населення [3].

Почалося все з того, що єврейські бізнесмени, адвокати та лікарі зазнали бойкоту. Німців закликали не купувати нічого в них, та поступово почали насаджувати думку «Євреї – наше нещастя!». Перша кров була пролита єврейського юриста, якого вбила молодь, це було своєрідною помстою журналістам, які почали засуджувати політику нової партії [4].

Класичні версії голокосту ґрунтуються лише на відомостях свідків, які ніяк не документуються. Однієї версії про голокост не існує, бо скільки людей, стільки і розповідей. Тому якщо брати до уваги дослідження істориків, то можна зробити висновок, що політика націонал-соціалістів була спрямована на видалення євреїв з території Німеччини. Спочатку, це питання вирішували за допомогою «Хааварської угоди», в якій зазначалося, що 52 тис. німецьких євреїв повинні були переселити до Палестини. Але згодом, коли територія Німеччини розширювалась, за рахунок перемог у війні, питання щодо переселення стало неідеальним. І тому було прийнято рішення, про фізичне винищення євреїв, яке прийняли 20 січня 1942 р. під Берліном, на конференції Ванзее [5].

Коли німецькі війська окупували територію України, то почався розстріл єврейських чоловіків, а згодом і жінок з дітьми. Врятуватися пощастило лише тим матерям, діти яких мали блакитні очі або світле волосся. Більшість євреїв відправляли в гетто – це були квартали, які створювали на околицях міст, вони були обтягнуті колючим дротом та завжди під охороною. При вході на територію вилучали цінні речі, начебто як податок. А через певний час вбивали невинних і знов приводили нових.

Переховувати і в будь-який інший спосіб допомагати євреям було суворо заборонено. За невиконання цих правил жорстоко карали та вбивали [6]. Однак, незважаючи на це, українці намагалися допомагати євреям. Відомий випадок, коли в Галичині було страчено 100 українців за те, що вони намагалися порятувати євреїв. Були випадки, коли вся громада села рятувала єврейські родини. Багато для порятунку євреїв зробила церква. Священники вихрещували євреїв, щоб дати їм християнські посвідчення.

Ще однією з важких тортур євреїв був чадний газ, після якого ніхто не залишався в живих. Жертв заводили в спеціально оснащену кімнату, замикали її і після чого відкривали газ, через який люди задихалися і гинули. Таким чином за один раз можна було вбити до 200 людей, але нацистам ця цифра була замалою.

І тому у вересні 1941 р. в Києві було вбито найбільшу кількість євреїв за два дні – 33 771 людину, не враховуючи дітей, яким не виповнилось 3 роки [4]. Людей вели «дорогою смерті», в них забирали коштовні речі, змушували повністю роздягтись та спускатися до Бабиного Яру, де клали обличчям в землю один на одного, а потім вбивали

кулею в потилицю. Зі слів очевидця Василя Михайловського, на той час він був дитиною, вони з нянею йшли до Лук'янівки, де стояли із всіх боків німці із собаками. Людей жорстоко лупцювали, били кийками, штовхали, щоб вони шли швидше. І коли няня зрозуміла, що їх ведуть вбивати, почала голосно кричати: «Я – українка, я – українка» і тримала в цей час в руках свій паспорт. Коли солдат підійшов піднімати їх, Василь міцно вчепився нянечці в шию, що його не можна було відірвати. Далі їх випустили із оточення, а колону повели далі на розстріл. І до цього часу в пам'яті з дитинства запам'ятались столи, де в людей відбирали одяг, гроші і цінності, і починали сортувати людей [7]. У серпні-вересні 1943 р., відступаючи з Києва, нацисти намагалися приховати масштаби своїх злочинів, спаливши десятки тисяч тіл. На привезених із Німеччини спеціальних машинах перемелювалися кістки, розсипаючи попіл околицями Бабиного Яру.

Усього, за весь період окупації території України, загинуло близько 1,5 мільйона євреїв. Понад 60% українських євреїв було знищено. Врятуватися під владою нацистів вдалося близько 100 тисячам осіб. Приблизно 900 тисячам євреїв, переважно з центральної та східної частин України, вдалося втекти, або вчасно евакуюватися. Натомість єврейські громади Галичини, Поділля та Волині були знищені майже повністю.

Польща втратила найбільшу кількість євреїв – 3 мільйони, що становило 90% єврейського населення до початку Другої світової війни. Там було організовано три найголовніші концтабори, які знаходилися неподалік залізничних магістралів. Як правило по прибуттю зразу вбивали чоловіків, жінок і дітей. Але якщо когось залишали в живих, то це були тяжкі торттури, бо їх залишали без їжі і води, вони спали один на одному. І згодом гинули від голоду і нелюдських умов [8].

Отже, варто зазначити, що голокост був організований німецькими нацистами, які жорстоко вбивали євреїв, вважаючи їх людьми нижчого рангу, а саме розстрілювали, травили газом, відправляли в концтабори, натравлювали собак тощо. На це і була спрямована їх політика. І тому, завжди варто згадувати та вшановувати пам'ять жертвам Голокосту. Бо лише пам'ятаючи про таку велику трагедію, можна запобігти новій. І дуже важливо, щоб ця тема піднімалася і не була забута, бо наше майбутнє тримається на нашій історії і пам'яті про неї.

Список використаних джерел

1. «Що таке голокост» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uor.dn.ua/shcho-take-golokost/>
2. Енциклопедія Голокосту / Жертви ери нацизму: расова ідеологія нацизму. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/victims-of-the-nazi-era-nazi-racial-ideology>
3. Енциклопедія Голокосту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/introduction-to-the-holocaust>
4. OUTLOOK / історія, суспільство, подія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://theoutlook.com.ua/article/5993/26-prigolomshlivix-faktiv-pro-golokostnew.html>
5. Література ревізйонізму / Студії ревізйонізму голокосту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://literrev.blogspot.com/2012/01/GOLOKOST-referat.html?m=1>
6. Марія Щур / Як починався Голокост на теренах України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/jak-pochynavsia-holocaust-v-ukrajini/31312036.html>
7. Радіо Свобода / Богдана Костюк / Розстріли у Бабиному Яру – трагедія для всієї України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/cdn.ampproject.org/v/s/www.radiosvoboda.org/amp/27993383.html?amp_js_v=a6&_gsa=1&usqp=mq331AQKKAFFQArABIIACAw%3D%3D#aoh=16420305527001&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%25%24s&share=https%3A%2F%2Fwww.radiosvoboda.org%2Fa%2F27993383.html
8. Уничтожение евреев Польши. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.yadvashem.org/ru/holocaust/about/fate-of-jews/poland.html>

Киселиця С. В., к. філос. н., доцент,
доцент кафедри філософії і суспільних наук ННІ економіки
Бокач В. Є., здобувачка вищої освіти групи АЮ-191 ННІ права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК СТАТУСНА ОЗНАКА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Надважливим чинником успішної розбудови громадянського суспільства є правова компетентність її громадян. Для України, яка лише три останні десятиліття змогла повернутись до творення суверенної держави, це завдання є вкрай актуальним. Зацікавлений погляд на цю проблематику передбачає переосмислення основоположних соціогуманітарних принципів побудови демократичного суспільства, які найістотніше виявляються у державних законах, громадській думці та наукових дискурсах і, відповідно, найсерйозніше впливають на правову свідомість. На нашу думку саме вона є ідеологічним виміром гуманізму, тісно пов'язаного із формуванням особистісної і суспільної свідомості та цивілізованих форм соціальної комунікації.

Плідний науковий підхід до вирішення актуальних питань сьогодення на вітчизняних теренах демонструють теоретико-світоглядні розробки українських філософів, істориків, політологів, соціологів, культурологів: О. Балакіревої, І. Бекешкіної, Є. Головахи, О. Корнієвського, О. Крука, Е. Лібанової, Л. Лук'яненка, Т. Мазур, С. Пирожкова, М. Поповича, Н. Хамітова та інших.

Успіх в цьому процесі уможлиблюється лише за наявності чіткої розгалуженої системи місцевого самоврядування, що виступає основною ознакою демократії і необхідною умовою гуманізації соціуму. В такому контексті важко не погодитись з наступною аргументацією: «Нерозуміння взаємодії соціально-політичних і гуманітарно-антропологічних чинників у житті людини може істотно обмежити можливості народу впливати на владу, залишивши йому лише традиції, звичаї, менталітет, побутову культуру, міфологію тощо, а владу позбавити успішної імплементації у буденну свідомість перспективної, з її точки зору, ідеологічної доктрини» [1].

Як відомо, представницька демократія в Україні здійснюється народом під час виборів через делегування своїх повноважень органам влади, що є необхідною, але недостатньою умовою для особистісної та соціальної реалізованості. Народ, хоча і є визначальним політичним суб'єктом, все ж не несе конкретної юридичної відповідальності за хибне громадянське рішення. Коли будь-який учасник правочину [2] зрозуміє, що однією лише реалізацією виборчого права неможливо досягнути матеріального і духовного розквіту, то він усвідомить необхідність власного долучення до владних ініціатив, наполегливе намагання щоденно впливати на рішення влади. Це можна назвати **учасницькою демократією або демократією участі**, де розподіл повноважень між дієздатними суб'єктами доцільно розпочинати знизу вгору: на правовому рівні насамперед слід визначити повноваження місцевих органів, а потім – центральних органів влади. Тільки ці підстави дозволять розраховувати на успіх реформ.

Будь-яка демократична держава завжди покладається на активну участь громадян в управлінні суспільством, «смак» до чого вже можемо спостерігати і в сучасній Україні. Відтак стратегічною програмою невпинного поступу до цивілізаційної суб'єктності нашої країни [3] має стати соціально-правове забезпечення громадських рухів, інституалізація суспільних комунікацій, розробка та впровадження ефективної управлінської доктрини, пропаганда і стимулювання відповідальної громадянської позиції.

Тільки за умови правової компетентності «критичної маси народонаселення» можна побачити цілком реальні результати суспільної чи-то громадської діяльності: розширення кола соціально зорієнтованих громадян; підвищення рівня громадянської свідомості та соціально-правової обізнаності членів ОТГ щодо владних і громадських ініціатив; залучення всіх верств населення до комунікації; збільшення сегменту мешканців певної адміністративної одиниці, охочих до волонтерської діяльності; формування компетентності та

навичок ведення публічних дискусій щодо актуальних питань життя міста; сприяння моніторингу громади щодо прозорості і виваженості управлінських рішень тощо.

Справедливим і нагальним видається твердження: «Становлення громадянського суспільства, яке, незважаючи на численні проблеми й перешкоди, неухильно відбувається в Україні, передбачає формування нового типу взаємин між владою і громадянами. Громадяни поступово усвідомлюють, що саме вони є головним джерелом влади і визначають пріоритетні напрями розвитку країни, а влада починає розуміти, що вона є групою працівників, найнятих народом, і зобов'язана забезпечувати реалізацію втілення в життя вимог і сподівань суспільства» [4, с. 161]. Успішна вирішувальність цих проблем, звісно, потребує послідовних кроків як на соціально-політичному, так і морально-етичному рівнях. При цьому варто наголосити, що у першому випадку це – низка реформ у законодавчій та виконавчій владі, а в другому це – розвиток громадянської свідомості та підвищення особистої відповідальності громадянина перед спільнотою.

Тож, з певною мірою доказовості можемо стверджувати, що відбувається повільне, складне, не дуже численне, але очевидне формування у нашому суспільстві стійкого прошарку свідомих і відповідальних людей з активною громадянською позицією, правничою освітою, почуттям власної гідності тощо, які хочуть і, головне, можуть розумно управляти і собою, і референтною групою, і регіоном, і, в перспективі, державою.

Таким чином, стратегічною програмою невинного поступу громадян України, власне, як і будь якого демократичного співтовариства, до правової компетентності має стати філософсько-політологічне забезпечення громадських рухів: обґрунтування гуманістичної ідеології, інституалізація морально-етичних принципів гуманізму, демократичних соціальних доктрин, розробка та впровадження ефективної управлінської комунікації, пропаганда і стимулювання відповідальної громадянської позиції та, насамкінець, правового довілля. Це, звісно, потребує зустрічних зусиль як з боку особи, так і влади. Адже тільки за плідної взаємодії цих двох суб'єктів правочину можна розраховувати на незворотність трансформації посттоталітарного суспільства до громадянського.

Список використаних джерел

1. С. Киселиця, О. Крук (2021). Соціогуманітарні виміри громадянської свідомості: від мешканців до громадян // *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2021. Випуск 36. С. 43-50. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, Видавничий дім «Гельветика». DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.5> (дата звернення 21.01.2022 р.)
2. Цивільний кодекс України / Розділ IV. Правочини. Представництво. Глава 16. Правочини. Стаття 202. Правочин. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.03.2021).
3. С. Пирожков, Н. Хамітов (2020). Чи є Україна цивілізаційним суб'єктом історії та сучасності? // *Вісник Національної академії наук України*. №7. С. 3-15.
4. О. Крук, С. Киселиця, Т. Мазур (2022). Становлення громадянського суспільства і формування громадянської позиції у мешканців прикордоння // *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2021. Випуск 36. С. 43-50. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, Видавничий дім «Гельветика». Випуск 40. С. 154-163. *Вісник Львівського університету Випуск 40 (Ipu.lviv.ua)* (дата звернення 17.05.2022 р.)

Пуліна В. І., к. філос. наук, доцент кафедри філософії та культурології,
Тимошенко І. В., здобувач вищої освіти гр. 43, спеціальність – філософія
*Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)*

ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГУМАНІСТИЧНИХ КОНСТАНТ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Задана проблема на перший погляд має певну суперечливість. Нашим завданням постає доведення можливості вести мову про трансформацію гуманістичних констант. Для цього звернемося до ключових понять. Перш за все, це поняття гуманізму, що є

умовою існування всієї соціальної системи, оскільки засобом гуманізму крізь історичний час транслуються всі людські цінності і норми. Трансформаційність гуманістичності виявляється в тому, вона стає інструментом змін соціокультурних характеристик всіх суспільних процесів та формує нові пріоритети соціального розвитку. Але як це співвідноситься з поняттям гуманістичних констант?

Для цього звернемося до культурних універсалій. Як відомо, це базові одиниці культури, які формуються на підставі основ розуміння людиною світу (норми, цінності, правила та властивості, які притаманні всім культурам, незалежно від географічного місця, історичного часу і соціального устрою держави) [1]. Універсалії створюють, так звану, систему координат, що забезпечує цілісність сприйняття світу. Вони реалізуються одночасно на рівні двох мов культури: раціональної і образного сприйняття.

Зазначимо, що гуманізм як такий, постає в якості культурної універсалії, відповідно він, також, є певною системою координат для всього людства. Тут слід згадати, що традиційно появу гуманізму ми відносимо до часу раннього Відродження, але наголосимо на тому, що в цей період відбувається становлення його теоретичної основи. Про появу гуманістичних тенденцій ми можемо говорити значно раніше. Система координат гуманізму формується разом із розвитком людської культури, не пізніше ніж інші культурні універсалії, але осмислюється значно пізніше.

Стверджуючи, що гуманізм є універсалією культури, ми також вважаємо, що він, як і інші універсалії, реалізується на рівні двох мов культури. Таким чином, він не може бути пояснений лише логічними засобами пізнання. В сфері розуміння гуманізму як явища, залишається місце для емоцій, інтуїції, віри, можливості різних трактувань. Це і розкриває горизонти його трансформації. Тут діє принцип додатковості, який забезпечує гуманізму гнучкість та дає можливість адаптуватися до нової топо-площини. Будучи збагаченим вірою і раціональністю, гуманізм розширює межі проникнення і забезпечує себе життєдайною силою. Він не може зникнути, бо гуманізм це передовсім ставлення людини до самої себе, як до творіння, що містить людяність.

Цікавим, на нашу думку є дослідження Володимира Решетнікова [2], який пояснює трансформаційні можливості гуманізму через термінологічний аналіз понять. Порівнюючи німецьку традицію позначення людини словом Mensch (від лат. mens – розум), коли людина переважно характеризується з раціональної, логічної сторони, і поняття humanus. Представлені міркування щодо етимології слова людський (humanus), приводять до латинського humus (Ном) – ґрунт (гумус). На цій підставі можемо говорити, що людяність закладена в людині по природі (автор називає це «символічною ґрунтовністю», «заземленістю»), але становлення її відбувається поступово і з часом трансформується, при тому результат може бути різним. Мається на увазі різний рівень прояву людяності, але він не полишає систему координат гуманізму. Автор звертає увагу, що «заземленість» прив'язана до базових потреб людини. «Заземленість» гуманізму має потребу проявити себе в певних умовах, вона оформлена в людині апіорі, але людське треба плекати, зрошувати. Це нагадує саме історію походження терміну культура, пом'ягаємо про початковий зв'язок з так званою «обробкою ґрунту», тобто культивуванням. Виходить в гуманізмі закладена креативність, що стає постійним ґрунтом для трансформаційних процесів.

Що ми маємо на увазі під гуманістичними константами – це важливі фактори людського відчуття та переживання світу. Такими константами може бути: любов, дружба, прив'язаність, співстраждання тощо. Трактування цих понять є сферою інтересів низки наук, як наприклад: етики, психології, медицини, але нас цікавлять вони з точки зору культурних універсалій в полі гуманізму. Ми не в змозі провести ґрунтовне дослідження з цього приводу, але маємо позначити проблему, яка може бути науково плідною. Так очевидним є, що гуманістичні константи трансформуються з плином часу, вони прилаштовуються до запропонованих історичних умов. На них впливають глобальні зміни, що відбуваються в людському світі. Але гуманістичні константи мають потенціал

незнищеності, навіть «вічності». З цього приводу досить цікавим є дослідження відомого українського філософа Віктора Малахова «Уразливість любові» [3]. Звертаючись до концепту «любов», науковець аналізує сталість любові в людському світі. Показуючи трансформаційні процеси, які відбувалися з цим поняттям під впливом різних чинників (наприклад, життя любові у сучасному світі більше проходить під знаком сексуальності), доходить висновку, що константність любові пов'язана з чуттєвими переживаннями світу («любовна жертва здійснюється в радості» [3, С.237]). Філософ пояснює вічність любові через індивідуальний досвід окремої людини, але цей індивідуальний досвід стає частиною великого цілого, таким чином він постає першопричиною формування гуманістичної константи. Отже в гуманізмі вічне стикається з особистісним, саме це забезпечує можливості трансформації гуманістичних констант.

Список використаних джерел

1. Культурні універсалії. URL: <https://studfile.net> > page:35
2. Решетніков В, Решетнікова К. Гуманізм як філософська та практична універсалія. URL: <https://zabvektor.com> > article-information-page:1-9
3. Малахов В. Уязвимость любви. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 506 с.

Шакун Н. В., к. філос. н., доцент, зав. кафедри філософії і суспільних наук
ННІ економіки,

Чалкова І. Ю., здобувачка магістерського рівня вищої освіти групи МСР-211
ННІ права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ЧАСУ

Російське вторгнення в Україну активізувало пошуки ціннісної парадигми поступу українського народу, потребу визначення стратегій та методів суспільної трансформації, здатних забезпечити громадянський поступ України в умовах воєнної агресії російської федерації.

З 2014 році до численних глобальних викликів, перед якими поставало українське суспільство додався ще один – загроза національній безпеці України. Ситуація ще більше загострилася у лютому 2022 року, коли росія почала пряму агресію проти нашої держави, ставши, як зазначає Голова Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом Іванна Климпуш-Цинцадзе, екзистенційною загрозою усьому вільному світові [1].

Сьогодні Україна вперто продовжує своє утвердження як європейська та світова держава в умовах зовнішньої агресії, а отже потреба визначення ефективної парадигми свого поступу на цивілізаційній арені лишається вкрай актуальною. У цих умовах нагальною є потреба адекватної відповіді на безпекові виклики як у суспільно-практичній, так і в науково-теоретичній площині, в тому числі й засобами філософсько-гуманітарного знання.

Екзистенційна загроза для України боляче позначилась на всій світовій спільноті, адже, за влучним висловом Назіпа Хамітова «весь світ знаходиться в трагічному історичному моменті, тому що він проходить випробовування на людяність, до якого він не був готовий» [2].

Водночас, потреба увиразнення філософських засад суспільної трансформації посилилась станом соціальної напруги та невизначеності, деструкцією економічних (виробничих), політичних та соціокультурних відносин в умовах війни російсько-української війни, яка триває вже більше ста днів.

Слід зазначити, що філософська аналітика суспільно-політичної трансформації українського суспільства представлена в науковому доробку вітчизняних філософів – В. Андрущенко, М. Бойченка, М. Михальченка, М. Мінакова, З. Самчука, В. Шевченка та ін.

Філософське осмислення війни як головного виклику сучасності стала предметом філософської рефлексії Н. Хамітова, П.Крєтова, Л.Таміліної та багатьох інших дослідників.

Розкриття теми нашої розвідки потребує увиразнення відповідного наукового тезаурусу. Йдеться, насамперед, про поняття «суспільна трансформація», яке вочевидь є полісемантичним і фіксує знання про сутність перетворень у суспільстві, характер діяльності індивідів у суспільстві, спосіб їх мислення тощо. Вищезгадане поняття зазвичай використовується для позначення різного роду перетворень у соціумі поряд з такими термінами, як «зміна», «перехід», «модернізація», «транзит» та ін.

Український філософ Микола Михальченко підкреслював, що «трансформація» є поняттям нейтральним стосовно динаміки суспільного процесу, і позначає перемену суспільних реалій куди завгодно: уперед, убік, назад, по колу і т.д. [3, с. 34–35].

У чому ж полягає своєрідність суспільної трансформації в Україні? Якими мають бути її орієнтири та засади в умовах війни?

Українська філософська традиція рясніє численними теоретико-методологічними підходами тлумачення суспільної трансформації як таких світоперетворень, які спираються на ідеї багатоначальності суспільства. У вченнях Мономаха, Григорія Сковороди, Памфіла Юркевича, Пантелеймона Куліша, а найконцентрованіше у Івана Франка формується концепція поступу, в якій суспільні перетворення розглядаються не просто як нагромадження матеріальних благ та підвищення добробуту, яке фіксується статистикою, а як складна, багаторівнева громадська самоорганізація, яка забезпечує реальні ефективні зміни в тій громаді до якої людина належить. Прикладом такої саморганізації у практичній площині стали феноменальні ініціативи волонтерства та благодійності, які продемонстрував український народ та народи, які відстоюють ідеали вільного світу.

В такому річчї тлумачить суспільну трансформацію і сучасний вітчизняний філософ Анатолій Карась, який уточнює, що поступ має громадянський характер, а, власне, «громадянським поступом» називає «процеси еволюційного визрівання норм громадянського суспільства» [4, с. 440]. Громадянський поступ неможливий без суспільної солідарності та соціальної довіри як основи соціального капіталу. Важливою засадою суспільного поступу є також формування громадянської культури та національної свідомості як підстави національної ідентичності.

Спираючись на численні методологічні підходи та концептуальні схеми трансформаційного процесу в Україні, напрацьовані вище згаданими науковцями, зокрема й синергетичний підхід, вважаємо, що наша держава нині знаходиться у т.зв. «точці біфуркації». Це – точка максимального напруження і вибору, адже, з одного боку, Україна опинилась перед загрозою втрати суверенітету внаслідок зовнішньої агресії з боку росії, а з іншого – отримала шанс завершити розпочату побудову демократії та громадянського суспільства.

Філософські засади, що мають стати підґрунтям цих процесів, на нашу думку, утворюють такі цінності, як цінність людини, її свободи та життя, любов, громадянська відповідальність, готовність захистити Батьківщину, бажання працювати на благо своєї крани тощо.

Список використаних джерел

1. Іванна Климпуш-Цинцадзе: «Росія - екзистенційна загроза усьому вільному світу» // Голос України від 12 квітня 2022 р. //URL: <http://www.golos.com.ua/article/358567>.
2. Nazip Khamitov: War In Ukraine And The New Humanism: David Versus Goliath //URL: <https://mesoeurasia.blogspot.com/2022/06/nazip-khamitov-war-in-ukraine-and-new.html?fbclid=IwAR3CNarigTYVGI4jkONI03fauIQ7U7sdCW-7T2s3vAZxfNDMovboNtgU2wU>
3. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність : запасний гравець Європи / М. І. Михальченко ; НАН України, Ін-т політичних та етнонаціональних досліджень. – Київ ; Дрогобич : Відродження, 2004. – 487 с.,
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях : монографія / А. Карась. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 319-320.

Антонова М. І., здобувачка вищої освіти 3 курсу, гр. КІ-191,
Коголь Д. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, гр. КІ-191
Науковий керівник - **Кормільцина С. Ю.**, ст. викл. кафедри іноземної філології
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN THE IT WORLD FOR THE QUICKEST WAY OF INFORMATION UNDERSTANDING

Abbreviations in the IT world are of great importance. Often reading articles or documentation faced with many concepts and terms. Terms have been reduced to abbreviations or as they are also called acronyms.

Abbreviation – is the word formed by abbreviation of a word or phrase and read by the alphabetic name of the initial letters or by the initial sounds of the words included in it [1].

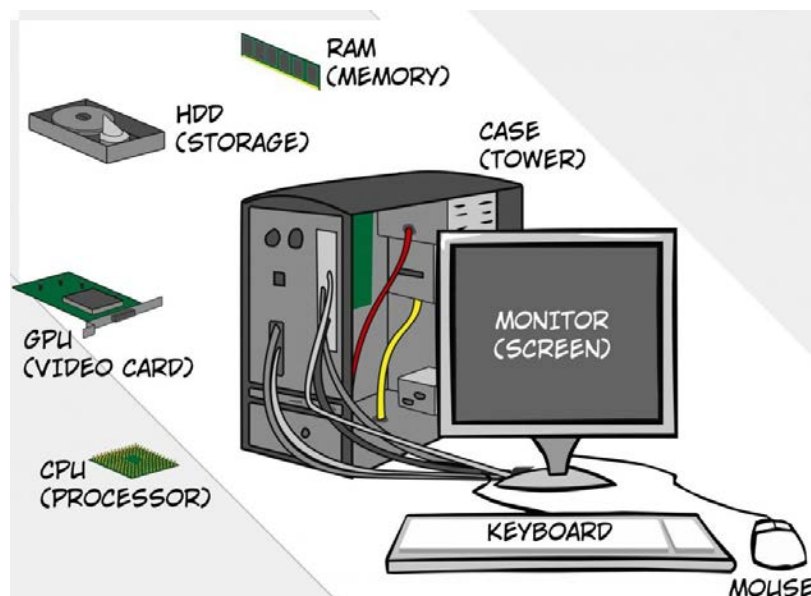
Abbreviations are divided into compound words and initial abbreviations:

- Compound abbreviated word - a word composed of abbreviated initial elements (morphemes) of a phrase.

- initial types of compound words - words formed by adding the initial letters of words or initial sounds, in turn, are divided into letter, sound and letter-sound abbreviations.

A special case of an abbreviation is an acronym.

Consider the structure of the PC (picture 1). The computer consists of a central processing unit (CPU), motherboard, Random access memory (RAM), video card, hard disk drive (HDD), optical drive (CD-ROM, DVD-ROM), power supply, case. Of course, this is not all that can be found in the system unit, many other internal devices are also installed: Modems, network cards, Frequency Modulation (FM), television (TV), Sound cards. What else can help us use a computer? In addition to the system unit, computer parts include: Monitors, keyboards, mice, joysticks, trackballs, Printers, scanners, faxes, Universal Serial Bus (USB), modems, routers, uninterruptible power supplies. The computer also has an operating system (OS) [2].



Picture 1 – PC structure

We would like to note that while describing computer components, or auxiliary things to it, we often use abbreviations. So, abbreviations in the world of technology are of great importance. We use them often without thinking about deciphering them.

Examples that you have probably heard at least once if you are related to technology, networks, or programming languages:

- GA - Google Analytics
- HTML – Hyper Text Markup Language
- HTTP - Hyper Text Transfer Protocol
- HTTPS - Hyper Text Transfer Protocol Secure
- IP—Internet Protocol
- PIN - Personal Identification Number
- PHP - Hypertext Preprocessor
- DNS - Domain name system
- SEO - Search Engine Optimization
- SSL - Secure Sockets Layer
- UI - User interface
- XML - Extensible Markup Language

And this list can be continued with a huge number of examples. Why use abbreviations?

Abbreviations, or abbreviations, have long been used in writing by all peoples with a written language. The purpose of the abbreviations was to save space on the carrier of textual information (birch bark, ceramic tablets, parchment, etc.) and to quickly write frequently used words and expressions.

IT is a fast and constantly moving world. In the IT world, abbreviations are used to save space and time. People easily understand each other using just a couple of letters. In correspondence, IT specialists can quickly express their thoughts. Many abbreviations have taken root so much that often people do not know their decoding, and they know the name of a thing or process from the abbreviation.

Therefore, if you want to understand a programmer and his world, start with abbreviations.

Список використаних джерел

1. Abbreviation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Abbreviation>.
2. PC structure [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/articlesaboutpc/home/stroenie-pk>.

Bublykova V. H., 3rd year student, gr. BA-191
Scientific supervisor – **Sikaliuk A. I.**, PhD, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

TRAINING OF TRANSLATORS AT THE UNIVERSITIES OF UKRAINE: ETHICAL ISSUES OF PROFESSIONAL ACTIVITY

Nowadays there is no doubt about the need to include the study of ethical aspects of professional activities in the translator training program. In a number of universities in the curriculum of bachelor's and master's degree there are already disciplines "Ethics of the translator", "Professional ethics of the translator", "Translation ethics and diplomatic etiquette" and others.

At the same time, the analysis of the content and structure of these programs shows that ethical issues of translation work are not given much attention. Their authors focus more on etiquette and regulatory aspects. Thus, translation teachers are given additional tasks to teach students the ethical norms of the profession.

As a solution to this problem, we can offer a number of methodological recommendations for studying the ethical aspects of the translation profession in the training of translators in the

bachelor's and master's degree of modern university. First of all, it is necessary to link the assimilation of ethical norms with the personal experience of students. In our opinion, it is advisable to do this through their translation experience.

Students are given homework to translate articles or excerpts from books on translation ethics. For example, the translation of the text is done by all students in the form of a group project. After compiling individual translations into a single text and editing, students are given the task to prepare an analysis of the article and write their own mini-essay on the topics and issues listed in it, searching for data on discussions on the Internet.

Examples of questions for discussion: "Can a translator distort a translation for any purpose?", "Can a translator omit certain points in his translation for the interests of his client?", "What should an interpreter do if his or her views contradict his or her political views?" Based on the results of the analysis of students' essays, the teacher offers topics for discussion in a seminar, where the solutions and opinions proposed in the essay are considered [2].

It is also expedient and promising to include in the educational process tasks for comparative study of the provisions of the codes of ethics of professional translation associations of different countries. As a task in this case, students can be asked to divide into small groups (3-5 people) and choose one of the professional associations of the world, the code of ethics which they find interesting to consider and compare with the Ukrainian one. Students are invited to review the content and structure of the selected code of ethics based on information from open sources of the selected association. The result of the task can be a presentation and discussion in a seminar, identification of "universal" and unique provisions of codes of ethics and their subsequent discussion[2].

In addition, the seminars recommend that various cases from real translation practice be presented for group discussion, so-called "cases", which address the ethical issues of translation activities. The scheme of work on such ethical "cases" includes three stages. At the first stage, students get acquainted with the situation and discuss it in a subgroup of 3-5 people. Each subgroup can be given its own situation, and it is possible to consider the same situation in different subgroups. In the second stage, a general decision is made in the subgroup, all its members agree on how the interpreter should act in the situation under discussion [3]. Based on the discussion and the decision made, each subgroup makes a presentation or other creative presentation of the situation under discussion and formulates its decision. The first two stages are implemented in the course of independent work of students. In the third stage, there is a discussion of situations in the classroom, students of each subgroup talk about the situation, their understanding, and present their decisions. The task of students is to defend their decisions when criticized by the teacher and classmates. During the discussions, the decisions are clarified and may change.

As an option for creative back students can be invited to develop and describe their own case in a creative way (presentation, video, audio, entry in the complaint book, reply on the forum, talk show, etc.), and then organize a presentation of group cases and discuss opportunities for their solution based on the provisions of the Translator's Code of Ethics [1].

Thus, the consideration of ethical issues of professional activity in the educational process is a very promising aspect of the training of translators in higher education. This allows acquaint students with the features of their future profession, forms students' responsibility towards it, thus contributing to the formation of professional competence of students. In addition, as practice shows, the inclusion of discussion of these issues in the educational process promotes the realization of creative potential of students, increases their motivation to study and future profession.

References

1. Institute of Translation and Interpreting: Code of Ethics. URL: <http://www.itl.org.uk/become-a-member/code-of-professional-conduct> (access data: 10.06.2022).
2. Pym A. Translator's ethics: principles of mediation between cultures. Amsterdam : John Benjamins, 2018. 237 p.
3. Robinson D. Becoming a Translator. London : Routledge, 2019. 297 p.

WAR-RELATED NEOLOGISMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Language is one of the most important parts of culture. It is also a means of communication and the English language is one of the most common. At the same time, the language is constantly evolving and improving. Every year new words appear, and old ones change or acquire new meanings. The reasons for these changes are different, for example, the development of society as a whole or the conscious influence of society on the language to improve it. In addition, large-scale events taking place in the world often become a strong catalyst for the development of a language. We could notice this phenomenon in 2021 when the pandemic started, and we can see it now, in 2022, when, as a result of the outbreak of war in Ukraine, a military lexicon began to be massively used and new unique words appeared.

Many different scientists, such as Verba L. G., Zatsny Yu. A., Kostyuchenko Yu. P., Mostovoy M. I., Raevskaya N. M., had been studying the evolution and features of the English language. Over the past few years, many new interesting words have appeared in English, or old lexical units have literally taken on new meanings. Among the latter we find «maskhole», «body mullet», «parenting» and many others [3]. Besides, in modern conditions it is necessary to follow immediately the changes in the English language caused by the war in Ukraine in order to understand better new or forgotten vocabulary, which began to be actively used in this new context.

To begin with several new words which were introduced into the Oxford English Dictionary in March and are being widely used in the press, like the word combination «foreign fighter» which means a person who goes to fight a war in a foreign country [2]. The term has become of a massive use on the TV news and newspapers. Today we can see it in news reports on the website of the «France24», «Voice of America English News», «Politico» and other well-known international publications that covered the arrival of foreign soldiers in Ukraine. Another archaic term that we often come across is «holy war» (literally meaning) [2]. This collocation was used by «The New Yorker», «Financial Times», «The Economist» to describe the attitude of the Russian Orthodox Church to the war in Ukraine

The most popular English-language news agency in Ukraine is BBC News. In the news articles we can see a lot of common words that henceforth are used in the military context or just acquired military meaning nuances to name a few, «to suffer» («the majority suffer from blast wounds»), «launch» («multiple-launch rocket»), «defenders» («the Ukrainian defenders»), «to advance» («Russian advance slows in the east»), «to repel» («Ukrainian troops had repelled 11 attacks»), «casualties» («casualties on both sides»), «to eliminate» («were eliminated by Ukrainian fighters»), «air raid sirens» («the sound of air raid sirens has been a common occurrence»), «mass graves» («civilian victims in mass graves») [1,4,6-11]. Special attention should be paid to the phrase «dead cities». In the new realities, the phrase began to be used in the sense of a completely destroyed city due to inhuman bomb or missile attacks.

Also 2022 brought a new term which is also connected with the war in Ukraine. We can see the slang verb «to be Ukrainied» in the Urban Dictionary. The verb describes the situation in which the aggressor country ended up after the attack on Ukraine. The authors of the dictionary interpret the new verb as «when you are Russia and you invade a country and the response is humiliation on a global forum» [5]. This verb is slang and quickly gains popularity in informal English.

So, in 2022 there was a great acceleration in the development of the English language. As a result of the Russian aggression in Ukraine, military lexicon has become very common in the English language. Moreover, it should be noted that the Ukrainian news agenda caused a revival in the use of military vocabulary, the acquisition of new meanings, the emergence of war-related neologisms.

Список використаних джерел

1. Mass graves in Ukraine: Battered cities are digging makeshift burial sites. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60729206>
2. New words list March 2022. Oxford English Dictionary: веб-сайт. URL: <https://public.oed.com/updates/new-words-list-march-2022/>
3. The New Yorker склав словник «епохи коронавірусу». Читомо: веб-сайт. URL: <https://cambridge.ua/news/funny-corona-vocabulary/>
4. The sirens alerting Ukrainians to the danger of Russia air strikes. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-61204407>
5. Ukained. Urban Dictionary: веб-сайт. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Ukained>
6. Ukraine round-up: Putin's message to Finland and Kharkiv battle 'won'. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61452573>
7. Ukraine war in maps: Tracking the Russian invasion. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>
8. Ukraine war: Severodonetsk and Lysychansk are dead cities - Zelensky. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61711028>
9. Ukraine war: UK to send Ukraine M270 multiple-launch rocket systems. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-61701055>
10. Ukraine war: What might tip the balance?. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61524175>
11. Zelensky: Only diplomacy can end Ukraine war. BBCNews: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61535353>

Велігорський Б. О., здобувач вищої освіти 3 курсу, гр. КІ-191
Науковий керівник – **Кормільцина С. Ю.**, ст. викл.кафедри іноземної філології
Національний університет «Чернігівська політехніка»

COMMONLY USED ABBREVIATIONS AND THEIR APPLICATION IN DIFFERENT SPHERES OF LIFE

Abbreviations are well-known lexical constructions widely used not only in informal communication and messengers, but also in scientific texts and official articles. These letter combinations became a significant part of our life long time ago thanks to their benefits. However, there are peculiarities and disadvantages too. But abbreviations are still often used in different spheres of life. That's why in our article we consider over abbreviations, their popularity, advantages, disadvantages and common examples.

We will cover the following topics:

- what abbreviations are;
- why abbreviations are popular;
- common abbreviations in official style and informal communication;
- common abbreviations in scientific sphere;
- common abbreviations in the sphere of IT.

Abbreviation, according to Wikipedia internet-resource [1], is a shortened form of a word or an entire phrase, by any method. Abbreviations can be found in different languages. And they may consist of a group of letters or words taken from the original version of a word or a word combination. Based on this, there are two popular forms of abbreviations: initialism (representing phrase by writing its first letters of each word) and contraction (representing the word by typing some of its letters). So we have examples for each type:

- initialism (acronyms): combination of words “United Kingdom” usually is abbreviated as “UK”;
- contraction: word “abbreviation” can be represented itself by the abbreviation abbr. or abbrev.

Abbreviations became common in ancient times: in Ancient Greece and Ancient Rome. On figures stated below two examples of abbreviations are represented: one is from 15th century and used in Latin Manuscript (figure 1), and another one is placed in New York's subway, where “Penna” means Pensilvania (figure 2).

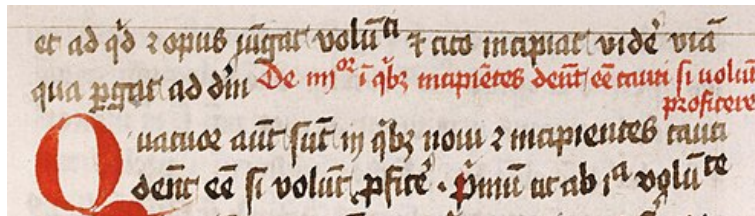


Figure 1 – Abbreviations in Latin`s manuscript (15th century)



Figure 2 – Abbreviations in modern time (New York`s Subway)

Abbreviations have some advantages and disadvantages.

Common benefits are saving time, saving space and providing security. On the other hand, complexity of some abbreviations and obtaining necessary knowledge in some cases are usual disadvantages of abbreviations.

Below we illustrate some typical abbreviations which are in widespread use nowadays. Majority of them are taken from a website [2] that helps users to find out the meaning of them. They can be found in articles of official style and colloquial one. Some examples of official style:

- UA – Ukraine;
- UN – United Nations;
- EU – European Union;
- US – United States;
- NATO – North Atlantic Treaty Organization;
- UNESCO – United Nations Educational, Scientific, Cultural organization;

Some examples of informal communication:

- IDK – I Don`t Know;
- FAQ – Frequently Asked Questions;
- BTW – By The Way;
- IMHO – In My Humble Opinion;
- IMO – In My Opinion;
- AFAIK – As Far As I Know;
- IOW – In My Own Words.

As mentioned above, abbreviations are used in formal communication, in particular in scientific articles. So, here are common abbreviations in scientific area [3]:

- AMU – Atomic Mass Unit (used in Chemistry);
- PhD – Philosophy Doctor (scientific degree);
- CNS – Central Nervous System (used in Anatomy);
- RADAR – Radio Detection and Ranging ();
- RNA – Ribose Nucleic Acid (term from Chemistry and Biology);
- DNA – Deoxyribonucleic Acid (used in Chemistry and Biology);
- EMF – Electromotive Force (term from Physics and Electronics);
- CTD – Cathode Ray Tube (used in Electronics).

Below are some examples of abbreviations in information technologies area [4]. We have to admit that these lexical constructions contribute a lot to this sphere due to a large number of different complex computer terms.

IT – information technology;
DT – digital technologies (or digital transformation);
IoT – Internet of Things;
AR – Augmented Reality;
AI – Artificial Intelligence;
CPU – Central Processing Unit;
ML – Machine Learning;
RAM – Random Access Memory.

In conclusion, abbreviations exist in two forms: initialism (or acronyms) and contraction (or shortening). Thanks to their advantages, such lexical constructions became very popular in ancient times. Nowadays, they are still widespread: from informal conversations to official scientific articles and IT terms. Moreover, modern Internet-technologies allow us easily find the meaning of difficult for understanding abbreviations: some of the examples were taken from various web-pages, which are stated in the list of used resources below.

Список використаних джерел

1. Abbreviation [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Abbreviation>, вільний.
2. Abbreviations.com [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://www.abbreviations.com/>, вільний.
3. Scientific Abbreviations [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.tutorialspoint.com/general_knowledge/general_knowledge_scientific_abbreviations.htm, вільний.
4. Computer Science Abbreviations [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.tutorialspoint.com/basics_of_computer_science/basics_of_computer_science_abbreviations.htm, вільний.

Hanhalo M. O., student of the group SP-201
Scientific supervisor – **Grechok L.M.**, a senior lecturer
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

COMMUNICATION DURING THE WAR

Everyone has experienced communication difficulties at least once in their life. I think it's normal, because we're all different. Unfortunately, we are living through difficult times. As a result, we can be aggressive towards anyone. The war is causing a long period of stress. You can get used to it through accentuated social communications. Maintaining communication is a stressful threshold and motivates you to live life to the fullest. This rule is relevant in peacetime and wartime.

Firstly, it is important for any community to have a goal and a shared vision of how to achieve it. Communication must be accessible and its messages authentic and meaningful.

Secondly, any useful and reliable information makes people more secure. This can include emergency telephone numbers and contact information, volunteer contact information, logistics plans for food, water and medicine storage, and advice on restoring physical health and mental balance. Such information in social communications strengthens the psychological stability of the community, develops immunity from panic and fakes.

Thirdly, in a state of war, it is important to maintain internal communication in the team - regardless of whether people continue to work or work is suspended. Regular communication allows the team to cope with stress, gain a sense of confidence.

Fourthly, the psychological endurance of the team is due to its emotional balance. It is necessary to support people, explain difficult issues to them. We should talk about all the scenarios - optimistic and not very.

Fifthly, you need to notice those who, for some reason, have been left out of the team's attention and may be expecting sympathy, support or encouragement. Uncertainty it often causes fear, sadness or anxiety. Or vice versa - the euphoria of imaginary or real achievements. This should be avoided and people should be told what they misunderstood.

However, during the war, it is better not to start conversations unnecessarily. Talking to strangers in stores, transportation, or pharmacies may not be appropriate. You can share a few words of encouragement with others, of course. So, if you want to speak out, do it with people

you trust. When you see that a stranger needs psychological support, talk to him and ask if you can help. If you need help, contact a specific person. One will respond more quickly to your request than the crowd.

Furthermore, in dangerous places it is better to take care of yourself and limit yourself to issues that are important to you. For example, you may ask questions about your own physiological needs. If you and the people around you are safe, you can have calm and quiet conversations so as not to disturb others once again. Do not raise political issues, do not mention tragic events that do not take place in your city. Many people feel tired and exhausted, so negative messages will be perceived even more painful. Instead, discuss what is happening around you and what you can do together for your own safety.

The main advantage, you have to be as careful as possible in case of occupation. Do not start a discussion, because your political beliefs may differ from the opinion of strangers. Sometimes silence can save you from bad consequences.

Today, almost all of us have relatives and friends who defend our country with weapons in their hands. I suggest considering how to properly communicate with such people. Be positive, write more about the good. Do not focus on negative and stressful moments, at least remember negative events minimally. Write about your dreams, what you will do after the victory. Tell about your daily life, send photos. If you have funny stories about family members or mutual friends, be sure to share them. Minimize discussions of topics that may lead to controversy. Also, try to avoid the negative. At the same time, it is also impossible to hide the relevant negative events, if they have occurred. This will build trust between you and could ruin the relationship in the future. If you hide bad news it can worsen your mental state. So important things that need immediate discussion are still best discussed. It is better to postpone some unimportant problems for later. Try to avoid negative emotions and feelings, because it will be difficult to deal with them in such circumstances. You do not need to count on a quick or wordy answer, as well as resent the lack of response at all. Combat missions may be incompatible with calls, letters, and messages. Therefore, the lack of response should not be taken for granted. Also, express your gratitude, express gratitude from other people. If you write to a loved one, do not tire of repeating the words: "I love you." Your loved one will never get tired of reading these words. Remind him how much you missed him. A loved one will be pleased to hear that you missed him as much as she missed you.

All in all, the main rule of supportive communication is to remain optimistic. Positive thinking motivates people. Communicate with those you love, hug, engage with other people. The main value of modernity is to be able to speak, be heard and understood. Therefore, if you find yourself next to a person who is depressed, the main task is to talk to that person. Even if one is extremely hidden and evil to the whole world. To help one, you must first remove one's self-defense unit. Any questions about one's condition that require a detailed answer will help. So, you let that person know that you are ready to listen. Even the simple question "How do you feel?" will make one turn to his feelings and begin to share experiences, and thus reduce their degree within themselves.

References

1. <https://www.britannica.com/technology/military-communication/World-War-II-and-after>
2. <https://www.nationalarchives.gov.uk/first-world-war/telecommunications-in-war/>

Zdor Y. O., student of the group MP-191,
Scientific supervisor – **Nikolaienko O. V.**, senior lecturer, FLSP Department
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

INTERNET MARKETING DEVELOPMENT PROBLEMS AND PROSPECTS IN THE UKRAINIAN SECTOR OF GLOBAL NETWORK

In the current economy, the task of managing not so much consumer demand as balancing the needs of all market participants in terms of common, economic and social interests comes to the fore

- with the obvious goal of reducing economic tensions between consumers and producers. And it is the Internet as a global information system governed by natural economic laws, potentially able to reduce this tension by equalizing the capabilities of all users of the environment.

The Internet allows you to intensify the process of serving potential customers, without unnecessary costs, providing them with the necessary service twenty-four hours a day, seven days a week and three hundred and sixty-five days a year. The Internet not only gives the company the opportunity to effectively organize feedback from consumers and quickly study current demand, but also flexibly changes their own marketing plans and advertising projects in accordance with the ever-changing economic situation. In addition, the Internet is an indispensable tool for extracting fresh marketing information, many times superior in this regard to other traditional tools. The use of the Internet significantly reduces the overhead costs of promoting goods and services while maintaining the necessary efficiency and provides a significant reduction in investment risk, making this risk manageable [1].

To date, the promotion of goods and services in cyberspace has hardly been covered in the domestic scientific literature, as the scientific principles of Internet marketing are in the process of formation and are developing mainly at the intuitive-experimental level.

The problem of Internet marketing research is the fact that today, despite the rapid pace of promotion of the global Internet, there is still no single universal tool for doing business in cyberspace. As the first point of contact for new customers, a company website is one of, if not the most important channel to market. To be noticed in an increasingly competitive marketplace, e-businesses need to introduce a wide variety of features to their websites to improve their customers' shopping experience. A company website needs to be user-friendly. It also needs to be informative, attractive and capture the essence of the business. The system used to build these websites need to deliver all types of content - video, print, audio, PDFs and images-quickly and easily. But website development and content delivery can evolve quickly. In order to remain competitive, retail companies must be flexible and update web technologies to ensure they can meet the future needs of the business [2].

One of the e-commerce benefits is that it has a lower startup cost. Physical retail stores have to pay up to thousands of dollars to rent one of their store locations. They also have several upfront costs such as store signs, store design, buying inventory, sales equipment, and more. Also, the store owner also has to hire staff to work and run each location. They may also need to hire security staff depending on the product value in the store.

Internet marketing is developing rapidly, gradually improving the quality and form of online activities, as well as changing the management orientation, priorities and entrepreneurial behavior of market participants. However, today Internet marketing is perceived mainly as a combination of two main components: a set of marketing tools for online promotion and a set of technical methods of promotion on the Internet. Most experts in this field of interpretation of this concept is limited to the process of promoting any goods or services on the Internet or even more narrowly, as advertising on the World Wide Web, or even - exclusively as banner advertising. Next on the list of ecommerce benefits is that a new brand can easily sell to customers worldwide. You can discover your audience whether they're in the U.K., South America, or neighboring countries.

Every day more and more diverse social groups and interest groups (communities, forums, blogs) appear in the global network, where marketers, specialists in marketing, public relations (PR), advertising promotion, trying to understand the main trends in the transition of physical business in the virtual space and agreeing on the rules and regulations of Internet marketing. These processes are the clearest evidence that modern economic society is in dire need of the introduction of certain forms of official theoretical and methodological support of rules, norms, causation, as well as textbooks and practical training that organizes chaotic nor the processes of economic Internet communication into a single universal system of knowledge and skills. [3].

As a store owner, you may be most willing to sell your products worldwide. However, it means you need to comply with the taxation guidelines adopted in each country where you aim

to deliver. Apart from the effort to study them all and make sure you can comply with them, you will need to deal with the question of cost-effectiveness for your enterprise. It should become one of your most important considerations among ecommerce advantages and disadvantages [4].

The benefits of transferring some of the functions of marketing management to cyberspace arise due to the specific features and processes that characterize online business, in particular, such as: rapid reorientation of the interested consumer from one offer to another, which reflects the specifics of the processes of formation of loyalty and business behavior of online consumers.

Thus, the modern development of Internet marketing requires understanding and scientific substantiation of the processes taking place in the field of Internet marketing, which will form an effective online business management system, using interactive methods to carry out operational marketing management of production and commercial activities. [1].

References:

1. Bhowmik R. The Present E-Commerce Situation In Bangladesh For B2c E-Commerce. International Journal of Economic Research, Vol. 3(5), 2012. p.77-91
2. Khan A. Electronic Commerce: A Study on Benefits and Challenges in an Emerging Economy. Global journal of management and business research. Vol.6, issue 1, USA, 2016. p. 18-22
3. OBERLO URL: <https://www.oberlo.com/blog/20-ecommerce-advantages-and-disadvantage>
4. BelVG Magento & PrestaShop Ecommerce Blog URL: <https://belvg.com/blog/what-is-advantage-and-disadvantage-of-e-commerce.html>

Korytska A. E., Onopriienko A.V., 1st year master's students of the group MFK-211
Supervisor – **Gagina N. V.**, Ph.D, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

THE ESSENCE OF DIGITAL TRANSFORMATION IN BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP

The problems associated with the COVID-19 pandemic have highlighted the importance of digital transformation in all spheres of life. Lockdown not only made us talk about digital transformation, but also take decisive steps to preserve business.

The main goal of digitalization is to achieve digital transformation of existing sectors of the economy and creation of new ones as well as transformation of spheres of life into new ones, more efficient and modern. Growth is possible when ideas, actions, initiatives and programs related to digitalization are integrated into national, regional, sectoral development strategies and programs.

Digitalization is a recognized mechanism of economic growth due to the ability of technology positively affect the efficiency, effectiveness, cost and quality of economic, social and personal activity [1].

The founder and the CEO of Agile Elephant, David Terrar, defines digital transformation as a process of transition to new ways of working and thinking with the use of digital, social, mobile and new technologies, which involves changing leadership, thinking, encouraging innovation and new business models, digitizing assets and making greater use of technology to improve the experience of employees, customers, suppliers, partners and stakeholders [2].

Another definition of the concept is given in the Encyclopedia of Information Science and Technology in which digitalization refers to integration of digital technologies into everyday life by digitizing everything that can be digitized. Digitization means computerization of systems and jobs for greater ease and accessibility [3].

Table 1 provides the definition of digital transformation from the standpoint of scholars, government authorities, leading managers of enterprises.

Table 1 – Definitions of the term “digital transformation”

| Author | Term |
|--|---|
| Bloomberg | Digital transformation requires the organization to deal better with change overall, essentially making change a core competency as the enterprise becomes customer-driven end-to-end. Such agility will facilitate ongoing digitalization initiatives but should not be confused with them. |
| Ismail, Khater, and Zaki | Digital transformation is a process through which companies converge multiple new digital technologies, enhanced with ubiquitous connectivity, with the intention of reaching superior performance and sustained competitive advantage, by transforming multiple business dimensions, including the business model, the customer experience (comprising digitally enabled products and services) and operations (comprising processes and decision-making), and simultaneously impacting people and networks. |
| Eugene Kudryavchenko, Digital expert, the Cabinet of Ministers | The essence of digital transformation is to simplify routine processes by automating them. |
| Woxapp | Digitalization is a profound transformation of business, involving the use of digital technologies to optimize business processes, improve the company's productivity and improve the experience with customers. |

Sources: [4-7]

The main signs of digital transformation, in the opinion of business experts, are:

- radical rethinking of business processes and technologies;
- introduction of modern technologies in business processes of the enterprise;
- simplification of everyday processes by means of their automation;
- creation of a new culture.

According to Hewlett Packard Enterprise, digital transformation is the process of integrating digital technologies into all aspects of business, which requires fundamental changes in technology, culture, operations [8].

Salesforce experts say that digital transformation is the process of using digital technology to create new or change existing business processes, culture and customer experience to meet new business and market demands [9].

In general, the concept of digital transformation is seen as a process, technology, transition, strategy and even integration into new modern methods and models. The interpretation of this concept is most widely revealed in defining the process of transition to a new level of business. Promising areas of research on this topic are methods for assessing the effectiveness of digital transformation in the activities of enterprises.

References

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80?lang=uk#Text>.
2. Terrar D. What is Digital Transformation? Theagileelephant.com. website. URL: <http://www.theagileelephant.com/what-is-digital-transformation>.
3. Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition. URL: <https://www.igi-global.com/chapter/it-strategy-follows-digitalization/183799>.
4. Bloomberg J. Digitization, digitalization, and digital transformation: confuse them at your peril. URL: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=5fa6811a2f2c>.
5. Кудрявченко Є. Цифрова трансформація: навщо вона потрібна державі та бізнесу URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/tehnologii/cifrova-transformacia-naviso-vona-potribna-derzavi-ta-biznesu>.
6. Digitalization Solutions Development. URL: <https://woxapp.com/industries/digitalization-solutions-development/>.
7. Verina N., Titko J. Digital transformation: conceptual framework. URL: https://www.researchgate.net/profile/JelenaTitko/publication/333066242_Digital_transformation_conceptual_framework/inks/5d5e4f7892851c37637155c6/Digital-transformation-conceptual-framework.pdf?origin=publication_detail.
8. Hewlett Packard Enterprise. Digital transformation definition. URL: <https://www.hpe.com/us/en/what-is/digital-transformation.html>.
9. Salesforce. What Is Digital Transformation? URL: <https://www.salesforce.com/products/platform/what-is-digital-transformation/>.

Kravchenko A. O., PhD student in the department of finance, banking and insurance
 Scientific supervisor - **Lytvyn S. V.**, PhD, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

TRENDS IN THE DIGITALIZATION OF THE BANKING SECTOR IN UKRAINE

In the modern world the dynamic development of information technologies predetermines serious changes in the banking sector of Ukraine. Banks should rapidly move to remote customer service, the introduction of various digital systems and the expansion of IT departments in their hierarchy. The requirements of the labor market are changing accordingly. For a long time the main requirement for candidates has been knowledge of a set of computer programs. Another requirement that is already mandatory for some specialties (for example, IT, SMM, marketing) is knowledge of English. Trends show that knowledge of English is gradually becoming one of the requirements for candidates for positions in other sectors of the banks' operational activities. One of the reasons for the above trends is the general globalization of economic relations and the strengthening of digitalization processes in the domestic banking sector.

Digitalization is the process of switching to the digital format of the information field from analog for easier further use on modern electronic devices. The main advantages of digitalization include: efficiency, that is banking operations are carried out within a short period of time; convenience, that is banking operations can be performed via the Internet; accessibility, that is banking operations can be carried out from anywhere in the world in 24/7 format [2].

One of the main indicators that allows us to assess the development of the degree of digitalization of the banking sector is the dynamics of non-cash transactions both in number and volume in the overall structure of settlements using payment cards (Figure 1).

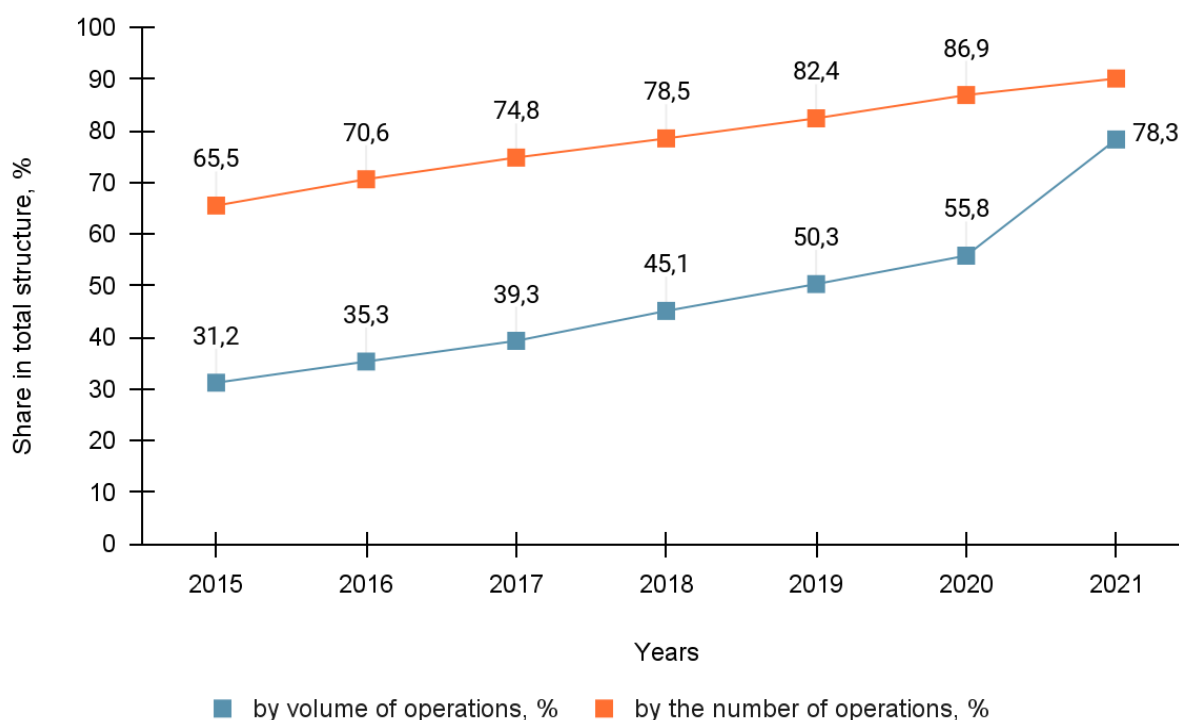


Figure 1 - Dynamics of changes in the share of non-cash transactions in the total volume of transactions made using payment cards

Resource: compiled by the author based on [3].

According to Figure 1, we see that the NBU reports indicate a constant annual increase in the number of non-cash transactions, which have increased by 24.6% since 2015 and for 2021

amounted to 90.1% in the total structure of transactions with payment cards. A more interesting trend is the dynamics of the volume of non-cash transactions. This indicator in 2021 amounted to 78.3% of the total volume of transactions with payment cards and increased by 22.5% compared to 2020. We can assume that the main reason for this growth was quarantine measures related to the Covid-19 pandemic. Closed shops, the absence of mass entertainment events and the transition of a large number of people to remote work led to an increase in the volume of trade via the Internet and, accordingly, non-cash payments.

Of course, the main advantage of digitalization for bank customers is the emergence of Internet banking, that is the technology of remote banking and access to the customer's account using any electronic device with the Internet access. It should be noted that Ukrainian Internet banking is one of the most developed in the world and provides a wide range of opportunities for users. Almost every major bank in Ukraine has its own Internet banking and customers can use it by visiting the bank's website or downloading the app to their mobile phone.

The most popular Internet banking in Ukraine is Privat24 from Privatbank. Privat24 was launched in 2001, and as of 2021, the bank reported that the number of its active users is more than 13 million people or every second able-bodied citizen of Ukraine [1]. This Internet banking provides a wide range of services for its customers. Using Privat24, customers can not only make money transfers or top up their mobile phone account, but also pay utility bills, order transport tickets, top up their accounts on entertainment services and receive installment payments for goods in stores. It was the emergence and rapid development of this service that led to the dynamic development of the entire Internet banking in Ukraine, as they pushed rival banks to develop their own Internet banking options.

The best example of digitalization in Ukraine is the appearance of Monobank, which was created in 2017 under the license of Universal Bank. MonoBank is a neobank that operates entirely via the Internet and does not have traditional bank branches. All customer questions regarding the maintenance of their accounts are carried out remotely without a physical visit to the bank branch. The bank provides a wide range of banking services, from transferring funds to paying for entertainment services directly in the application. As of 2021, the number of customers of the Monobank service amounted to 3.5 million persons [1]. Also at the end of 2021, a separate Mono Invest application was launched, where customers can open a brokerage account and trade securities for free.

The state also takes an active part in taking advantage of the digitalization of the banking sector of Ukraine. The National Bank of Ukraine has created the BankID system, a state remote identification system that ensures the transfer of personal data of users from the bank where the account is opened to the entity that provides the service to the user. To use the NBU BankID system, citizens do not need to register additionally, it is enough to have an open account with a bank that is a member of the system and have access to mobile or Internet banking of their bank [3]. With the help of identification using the BankID system, citizens of Ukraine can receive public services, sign petitions or appeals to the authorities, register an online mobile number in their name, etc. Another example of interaction between the state and banks is the implementation of the "eSupport" - a state program of material assistance for certain categories of citizens of Ukraine. As a part of this program, partner banks are opening a special virtual payment card for citizens to which funds from the state will be credited in the future. Thus, citizens do not need to physically contact government agencies, but only have an account with one of certain banks.

So, we can state that the pace of digitalization of the banking sector in Ukraine is steadily growing every year. This is manifested in many aspects: the growth of non-cash payments, the development of Internet banking and close integration with other institutions. Of course, the current difficult situation and a full-scale war on the territory of Ukraine will negatively affect the digitalization of domestic banks. However, the close interaction of the banking sector and the state gives hope that the government will be able to help and minimize the negative consequences for banks as much as possible.

References:

1. Every second able-bodied Ukrainian. PrivatBank has revealed the number of active users of its e-services [Online]. - URL: <https://biz.nv.ua/>.
 2. Lunkina T. I., Gerasimenko D. E. Digitalization and its impact on the banking sector of the economy // Accounting, analytical and financial support of economic entities: national, globalization, European integration aspects: materials of the VI International scientific and practical Internet- conference, Mykolaiv, November 17-18, 2021. Mykolaiv: MNAU, 2021. P. 65-67.
 3. Official site of the National Bank of Ukraine [Online].-URL: <https://bank.gov.ua/en/>.
-

Maro A. I., student of the group SP-201
Scientific supervisor – **Grechok L. M.**, a senior lecturer
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

THE ROLE OF LANGUAGE AND COMMUNICATION IN OUR LIVES

Language is very important in human life. It is the language that distinguishes people from other living beings. With the help of language we learn about the world around us, gain knowledge, acquire the ability to evaluate the phenomena of life, form our worldview. Only through language a person can perceive and realize the thoughts, feelings and actions of others, realize their intellectual potential. Through language, people communicate with each other, summarize their experiences, accumulate knowledge and pass it to each other. Language is an effective tool for the human personality. In the linguistic literature, the meaning of language is defined as follows:

- a mirror of culture, which reflects not only the real world around person, but also the mentality of people, their national character, traditions, customs, morals, system of norms and values, the whole picture of the world;
- treasury of culture, because the knowledge, skills, material and spiritual values accumulated by people are stored in their language system - folklore, books, oral and written speech;
- the bearer of culture, because it is through language that culture is passed down from generation to generation. Children in the process of culturization, mastering their native language, at the same time learn the generalized experience of previous generations;
- an instrument of culture that shapes a person's personality, which through language perceives the mentality, traditions and customs of its people.

In addition, language:

- facilitates human adaptation to the environment;
- helps to assess objects correctly, phenomena and their relationships, helps to identify objects of the surrounding world, their classification and ordering evidence of it;
- promotes the organization and coordination of human activities.

Communication is also important in a person's life. Communication is a way to implement interpersonal relationships. Communication is the process of exchanging information (facts, ideas, views, emotions, etc.) between two or more people, communicating through verbal and nonverbal means to transmit and receive information. Communication must be effective, so there are a few rules:

- Communication is impossible without establishing contact with the interlocutor. To do this, show the interlocutor interest and willingness to talk with facial expressions and body position.
- Listen actively: signal to the other person that you are listening carefully and trying to understand. To do this, from time to time repeat in your own words the most important statements of the interlocutor. Do it with a positive or questioning intonation, make short remarks such as: "yes, I understand", "exactly", "interesting", "excellent".
- Be observant, carefully monitor the emotions, the mood of the interlocutor.
- Do not interrupt the interlocutor, give one an opportunity to express one's opinion to the end. It is an opinion, not a phrase or a sentence.

- Do not indulge in general words or phrases that are too long for your interlocutor to understand your main idea correctly. The more concretely the idea is expressed, the easier it is for the other person to understand it.

- Speak loudly and clearly enough (this gives your language confidence).

- During the conversation, maintain eye contact with the interlocutor, use adequate non-verbal signals that can tell the interlocutor more than words (gestures, movements, facial expressions etc.).

Moreover, it is very important in communication that two people show their interest in this conversation. First of all, it is about education.

So, language is very much related to communication. The power of language as a way of communication and influence on personal development must grow, and modern democratization processes contribute to raising national identity, rethinking the history of its people, its culture, traditions, customs, problems of national language, because language is the spirit of ethnicity and consciousness. Language reflects the philosophy of the people, the path taken by its history and culture.

In this case, language should be considered as a unique way of human education and a universal condition for the existence of any culture. Language, as a tool, is used to transmit intellectual knowledge, moral and ethical norms, aesthetic values of the people. The study of the native language in conjunction with philosophy, history, literature, culture will most effectively contribute to the preservation of the national language and culture. And each generation must aim to develop and multiply the spiritual values of its people and pass them on to the next generation.

References

1. <http://referatss.com.ua/work/znachennya-movi-v-zhitti-ljudini-mova-jak-najvazhlivishsj-zasib-spilkuvannja/>
2. <http://langcenter/kyiv/ua/Lsngvistika%202015/Smashnyuk.pdf>

Матвійчук Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ KEPLAIR ЯК ПОМІЧНИКА В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Світ настільки стрімко розвивається, що важко встигати осмислювати його зміст та користь в житті суспільства, з цього й випливає потреба в постійному оновленні знань володіння сучасними технологіями. В часи Пандемії та війни в Україні електронне навчання допомагає вирішити проблеми з організацією навчального процесу. Важливим завданням викладача залишається організувати активне, продуктивне середовище, саме таке, де кожен учасник отримує необхідну інформацію вчасно та згідно своїх пошукових запитів.

Все більше науковців говорять про адаптивне навчання, яке дає можливість уникнути негативних результатів, пов'язаних із індивідуальними особливостями здобувачів, що навчаються на одному курсі. Сьогодні штучний інтелект (ШІ) відіграє важливу роль не тільки в освіті, але й в цілому в усіх галузях господарювання, завдяки яким можна створити продуктивне інноваційне середовище. Успіхом для використання таких технологій є особистісне задоволення здобувачів від процесу та підвищення мотивації до навчання.

Нашим завданням є розглянути зарубіжний досвід використання інструменту KEPLAIR для організації навчального середовища в той час, коли неможливо здійснювати навчальний процес традиційним способом.

KEPLAIR позиціонує себе як безпечний та простий інструмент, котрий відкриває для користувачів унікальні можливості обміну файлами та підкріплений досвідом

користування. Даний інструмент використовує наскрізне шифрування, яке вважається найбезпечнішим способом спілкування, в якому доступ надається тільки обмеженому колу користувачів. Під час обміну документами інструмент KEPLAIR спрощує процес роботи, використовуючи режими реального часу, з постійними оновленнями та обслуговуванням клієнтів.

Італійський дослідник С. Ферілі описує можливість KEPLAIR в навчальному процесі як такий, «який буде діяти як персональний помічник, допомагаючи своїм користувачам на всіх етапах навчання, від визначення цілі, до визначення шляху навчання, до вибору матеріалів, до тестування ефективності/досягнення, до аналітики та створення звітів» [1].

KEPLAIR (середовище, побудоване на основі знань для персоналізованого навчання з використанням штучного інтелекту) – «це проект, спрямований на розробку онлайн-платформи електронного навчання, що широко використовує рішення ШІ для підтримки всіх видів діяльності та зацікавлених сторін, залучених освітніх установ» [2].

Метою KEPLAIR є створення індивідуальної траєкторії навчання окремого здобувача. Результат пошуку буде побудований з урахуванням певних вимог та обмежень, які були встановлені викладачем для кожної групи здобувачів. Інструмент видає результат завдяки спеціальному фільтру у форматі потрібних навчальних ресурсів для здійснення навчання. Унікальна можливість KEPLAIR орієнтована на адаптивне навчання, щоб зацікавити та мотивувати до навчання. Зважаючи на суттєві докази, внутрішня та зовнішня мотивація студентів впливає з теорії самовизначення та позитивно впливає на кінцевий результат, оцінку та перспективу отримати трендові знання та вміння [3, 4].

С. Ферілі описує функціональність та архітектуру KEPLAIR, де інструмент буде пропонувати навчальні об'єкти здобувачам. Також, науковець зазначає, що з часом буде додана функція зворотного зв'язку, що суттєво підвищить його продуктивність. Він підкреслює, «що платформа KEPLAIR є абсолютно загальною і, незалежно від інтерфейсу, окрім традиційних платформ електронного навчання, даний інструмент можна використовувати по-різному».

В архітектурі KEPLAIR зосереджено три рівні: самий верхній рівень містить компонент SeaL (датчики, що збирають інформацію із доступних середовищ електронного навчання), який розміщений в хмарі (в користувацькому середовищі) і, який має доступ до навчальних об'єктів. Також, існує окрема база навчальних об'єктів, її функціонування реалізується на середньому рівні, а саме – в серці KEPLAIR, де зосереджені компоненти LearningManager та SocialManager, завдяки яким відбувається контроль взаємодії з користувачем для повноцінного функціонування платформи-навчання. Вони і є так звані «електронні помічники», завдяки яким будується траєкторія навчального процесу, а результати записуються у спеціальний журнал репозитарію, до якого в будь-який час можуть звернутися користувачі. Крім того, KEPLAIR також підтримує нижній рівень, це база знань KnowledgeBase (KB), в котрій зберігаються операції та профілі користувачів, вона взаємодіє із важливими компонентами архітектури. ReaL – забезпечує аналіз, дедукцію, абстракцію, аргументування для обробки даних (використовуючи штучний інтелект) та здійснює виведення інформації. LeaL – містить нові знання, до них можна отримати доступ за допомогою інструментів, які є вбудованими [1].

Отже, завдяки інструменту штучного інтелекту KEPLAIR, є можливість створення машинного помічника, який допоможе здобувачам знаходити необхідні ресурси та використовувати існуючі зв'язки, пропонувати навчальні об'єкти. Також, дана платформа-навчання є новою, актуальною, перспективною і малодослідженою в спектрі освіти, а тому, отримані результати закордонних науковців є цінними для нас та потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. S. Ferilli, D. Redavid, D. Di Pierro & L. Loop, Functionality and Architecture for a Platform for Independent Learners: KEPLAIR. In: Intelligent Systems Design and Applications – 21st International Conference on Intelligent Systems Design and Applications (ISDA 2021), Lecture Notes in Networks and Systems, 10 pp, Springer, 2022.

2. S. Ferilli, L. Loop, W. Rankin, P. Trafford, Introducing KEPLAIR – A Platform for Independent Learners, in: L.G. Chova, A.L. Martinez, I.C. Torres (Eds.), Proceedings of the 13th International Conference on Education and New Learning Technologies (EDULEARN 2021), IATED Academy, 2021, pp. 9638–9647. doi:10.21125/edulearn.2021.1943
 3. Матвійчук Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології як інструменти для підвищення мотивації студентів до навчання / Л. А. Матвійчук. // Збірник наукових праць "InformationTechnologiesinEducation" (ITE). – 2020. – №42. С. 52-62.
 4. R.M. Ryan, E.L. Deci, Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions, Contemporary Educational Psychology. 2020 Apr;61:101860.
-

Mykhailovska A. I., fourth year student, group “PM -181
Scientific supervisor - **Lytvyn S. V.**, PhD, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University (*Chernihiv, Ukraine*)

PROMISING AREAS OF IMPLEMENTATION OF SOCIAL PROJECTS IN UKRAINE

The 21st century has been marked as a period of advanced technologies to ensure the welfare of people. Unfortunately, however, humanity is constantly faced with a large number of global problems, in the resolution of which a special role belongs not only to the governments but also to the work of non-governmental organizations and social activists. All these parties must cooperate to prevent permanent threats together. The necessary level of interaction can be established by creating and implementing socially important projects.

The term ‘project’ is defined as a set of coordinated actions with certain points of reference and ending in order to achieve certain goals with established terms, costs and performance parameters [1].

A social project is a constructed social innovation which purpose is to create, upgrade or support the environment of tangible and intangible values, which has spatio-temporal and resource constraints and which influences people and is recognized as positive in its social value. [2].

According to some scientific researches a social project means: 1) scientific-theoretical and at the same time practical activity on projects design aiming at the development of social systems, institutes, entities on the basis of social forecasting, prognostication and planning of their social qualities and properties [3]; 2) actions designing by an individual, a group or an organization aiming at achieving socially significant goals which are localized by a place, time and resources [4].

The following types of projects are distinguished: 1) by the character of designed changes: *innovative* which tasks are to implement fundamentally new developments characterized by tight connections with scientific-theoretical projects (for instance, development of the Internet); *supportive* which solve ecologically oriented problems, as well as within the framework of ecological culture; 2) by the directions of activities: *educational projects* which tasks are to provide educational services for the purpose of knowledge, skills and abilities acquisition; *scientific-technical projects* which can also become social projects if they concern social life issues. Scientific-technical projects may have search, experimental nature, the stage of presenting the results to the public and they take on a social function (to provoke a public interest, to encourage the development of associations and clubs, to provide the project executors with the quality of public leaders and etc.); *cultural projects* can focus on their role as projects of artistic, symbolic, exotic nature and etc. Their common feature as social projects is that people pay attention not only to the aesthetic aspects of the project but to its social function [5].

That is, everyone who has interesting ideas can find all necessary and comprehensive information using the Internet resources about how to bring projects into life. For example, one of the social projects can be a project to clean up after pets [6]. It should be emphasized that in the world for some time it is not strange anymore to clean up after your pet. For instance, a star of the popular brand Victoria’s Secret, a superstar model Miranda May Kerr, does it, and Mark Zuckerberg, a billionaire, who is known for co-founding and leading Facebook, does not waste money for assistants.

Of course, mobilizing and allocating financial resources to implement such a global project will be very difficult. To capture the whole city at one time is very expensive. Therefore, there is a proposal to break this task into clear sequential stages (Fig. 1).

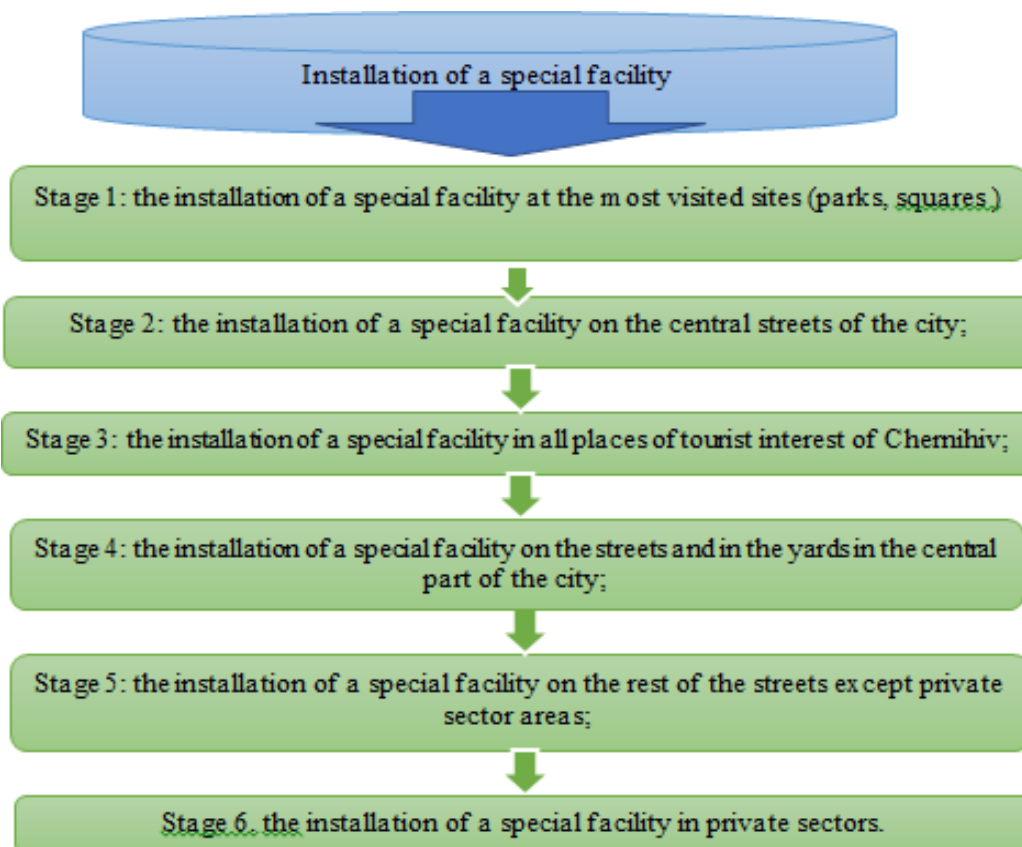


Fig. 1. Stages of the target project implementation

Social changes are the foundation of social projects. Social projects should benefit not only a narrow circle of individuals but also communities that are important to society. Microprojects are always closer to traditional problems. The supporting project (resuscitation, restoration) is considered in this paper because it solves the problem of the environment protection and conservation. This project is intended to change not only the ecology of our city but also to form citizens' sense of responsibility for the fate of the city.

Repeatedly in Ukraine the question was raised about the problem of dog waste, but it cannot be solved only by the initiative of several people. The community must understand the scale of the environmental and aesthetic side of the aforementioned issue. Therefore among the proposed donors you can find either private business or citizens, or non-governmental organizations. It should be noted that respect for others is the basis of the European standards that we strive for. Of course, the problems of the communities concern not only our city but Ukraine as a whole. This paper suggests the initial stages of their solution. In our opinion the above proposals are undoubtedly relevant.

References

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування // Навч. посіб. / О. В. Безпалько ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки, - К. : [б. в.], 2010. - 127 с.
2. Плышевский В. Г. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе. – М. : Социальнотехнологический институт МГУС, 2001. – 95с.
3. Курбатов В. И., Курбатова О. В. Социальное проектирование. – Учебное пособие. – Ростов н/Д. : Фенікс, 2001. – 416 с.
4. Зарецкий А. Д., Иванова Т. Е. Корпоративная социальная ответственность: мировая и отечественная практика// Учебное пособие. Краснодар : Издательство КСЭИ, 2012 – 231 с.
5. Дорош В. Соціальний проект як елемент реалізації корпоративної соціальної відповідальності. [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалів: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3157>
6. Закон про котів і собак: чому необхідно прибирати за своїми домашніми тваринами на вулиці. [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалів: https://24tv.ua/lifestyle/ru/zakon_pro_kotiv_i_sobak_chomu_neobhidno_pribirati_za_svoyimi_domashnimi_tvarinami_na_vulitsi_n882146

Пекур Д. Л., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. ЦГЮ-201
Єрьома Ж. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. ЦГЮ-201
Науковий керівник – **Чічкань М. В.**, к.ю.н., доцент; **Шевченко Ю. В.**, ст. викладач
Національний університет «Чернігівська політехніка»

THE UNITED NATIONS AS THE SUBJECT OF INTERNATIONAL LAW: CURRENT ISSUES

October 24, 1945 is the date of the creation of the United Nations (therein after-UN), the largest international organization ever. The UN was founded not only to guarantee peace after World War II, but also to affirm the faith in fundamental human rights.

Nowadays, the effectiveness of the UN as universal international organization and a subject of international law looks doubtful due to current security situation in the world. There is an evident problem of the discrepancy between the results of the UN's activity and its tasks. Thus, the necessity for certain reforms arises to make the UN more effective.

The purpose of this paper is to review current issues regarding the United Nations as a subject of international law.

It should be noted that in 1949 the International Court of Justice issued a verdict recognizing the UN as a subject of international law. So, the UN is a subject of international law which may have international rights, obligations and may assert its own rights by setting legal and international requirements. Confirming this, professor S.B. Krylov claimed that the UN on behalf of some of its authorities has legal capacity and authority in some legal international relations, both public and private international law. In addition, today the UN serves as the main source of international legal norms [1. c. 45].

According to Article 1 of the UN Charter, the main task of the organization is to maintain world peace and security, take effective collective measures to prevent and eliminate threats to peace and suppress acts of aggression or other violations of the peace; promoting friendly relations between nations on the basis of respect, the principle of equality and self-determination of nations; international cooperation in solving international problems of economic, social, cultural and humanitarian nature; the development of respect for human rights and basic freedoms for all regardless of race, sex, language and religion [2].

The UN Charter also contains basic principles of international relations on the basis of which a system of international law was established. They have become the foundation of international legal order of the XX century. And on their basis the universal legal order of the XXI century keeps developing.

The UN has embodied humankind's hopes for a better world through the prevention of conflict. It has promoted a culture of legality and rule of law [3, c. 1]. But still, in the face of new military aggression, nowadays more than ever before, the issue of the reforming of the UN as universal international organization has arisen, as its effectiveness is increasingly being doubted in matters of international security.

The UN reform has been on the agenda since the organization was founded [4, c. 206]. Therefore we agree with A. Martynov who emphasizes the necessity to reform the UN as a subject of international law. He says that the improvement of the UN's internal structure and its mechanisms must facilitate its peacekeeping activities more effectively. In historical perspective solving the problem of the UN reform will be a symbol of legal fixation of the birth of the postmodern system of international relations [5, c. 157].

On the other hand, L.M. Nevara and A.M. Bozhenko believe that the UN should unite the efforts of the world community to create a global system to counter modern threats and challenges. Its task will be to solve real problems in the field of security and it will meet the vital interests of each state, ensuring international stability and sustainability in the long run [6, c. 62].

Only common approaches and standards, as well as mutual consideration of interests in relations between states can contribute to the proper functioning and collective security, which,

in our opinion, can be ensured by means of effective reforms, that could be done by means of creation of the mechanism of interstate conflicts responding. This, in turn, could help to resolve such conflicts as soon as possible.

Thus, the UN is a contributing participant in the international relations. It is the subject of international law as it has international rights, obligations and acts as a source of international law. The first and main task of the UN is to maintain peace and security in the world and to prevent aggression. Therefore, the issue of the reforming of the UN remains open as the effectiveness of the organization's activities in ensuring security in the context of globalization is being doubted.

References

1. Бекашев К. А. Международное право. Учебник для бакалавров. М.: Проспект, 2019. 896 с.
2. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
3. Mingst, Karen A., Margaret P. Karns, and Alynna J. Lyon. *The United Nations in the 21st century*. Routledge, 2018.
4. Lyon, A., Stiles, K., Edgar, A, et al. The 75th Anniversary of the United Nations: Looking Back and Looking Forward. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2020.
5. Мартинов, А. Діяльність української дипломатії у Раді Безпеки ООН (2016–2017 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2018. С. 146-163.
6. Невара Л. М, Боженко А. М., Міжнародно-правова діяльність ООН у протидії сучасним загрозам і викликам. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. С. 55-66.

Сорока А. В., здобувачка вищої освіти гр. ЕК-201
Науковий керівник – **Лось О. В.**, к.філол.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»(м. Чернігів, Україна)

THE USAGE OF IDIOMS IN BUSINESS ENGLISH

English is recognized as the most internationally popular language, which makes it the most dominant language in the business world. When learning a new language one must, besides other, deal with an extensive vocabulary. And that is where idioms step in. Business English is full of terminology in which idioms have their place. The purpose of idioms within vocabulary can be difficult to define, too. However, knowing them is probably more important than it seems. They not only enrich the discourse but also show how well speaker knows the language. Although they are not of much interest in many business classes or business textbooks, they play an important role within business language and certainly deserve attention.

F. R. Palmer describes an idiom as “a sequence of words whose meaning cannot be predicted from the meanings of the words themselves” [1].

One of the first scholars who have dealt in writing with the matter of idioms was Logan P. Smith. In his book *Words and Idioms* (1925), he used a great number of idioms from every area possible as well as from economics, which are actively used in everyday Business English [2].

Such prominent scholars as Gillet (2010) and Taylor (2006) provided tips for improving business English skills. Taylor focused on reading and working with business texts and Gillet recommended learning idioms to succeed on the job [3].

There are numerous expressions, which business people can use to talk about economic concepts and finances. Idioms are a quick way to get your point across in conversation and writing. It's no doubt, it will sound more natural and wittily while using in speaking “crunch the numbers” instead of straight description doing a lot of calculations, solving problems or “in the red” when describing a crisis situation of being in debt [4].

When it comes to Business and General English, it should be admitted that they have a lot in common when it comes to business idioms, expressions and phrases. There are a lot of business idioms that can be heard in the business realm but can also be used after work in social life. For instance, “break the bank” which means something costs too much money, or to use all

of one's money; "on the house" which describes something that is given for free; "pour money down the drain" which describes an action of wasting money; "time is money" which makes a conclusion about how time is valuable [5].

The greatest part of business communication takes idioms about money. These phrases and expressions have a figurative meaning and are a great way to express thoughts about money, or lack of it, in a witty and humorous manner as in many English speaking cultures it isn't accepted to talk openly about money. Because of that, idioms can come in handy when someone is eager to have conversations about finances like a native speaker. When talking about something that is very expensive, English-speaking people use "cost an arm and a leg or break the bank". "Bring home the bacon" is one of the best examples to characterize the situation of earning money to support family. When talking about savings, it is wisely to use such idioms as "nest egg" or "a penny saved is a penny earned" [6].

By the way, it is important to add that a great number of business idioms came from absolutely different areas of life thus in order to investigate the right meaning of the idioms it is highly important to reveal its etymology. For example, linguists found many similarities between the worlds of business and sports. Yet the similarity that stands out the most has to do with language; a lot of people incorporate sports references into business conversations every day, often without even realizing it. "A long shot" is one of the outstanding phrase not only in basketball in situation when a player is trying to shoot from a long distance, but also in business communication when it is said about sort of situations which has a low probability to happen and to be succeeded. "Game plan" is another worldwide known idiom derived from sport, which are actively used not only in social life, but also in high-civilized business communication when talking about a strategy, which is worked out in advance. Moreover, when business people talk about accepting an offer for a later time they prefer using idiom derived from baseball: "to take a rain check" [7].

Another type is so-called food-related idioms. "Cake" is probably the most frequent food used in business idioms: "sell like hot cakes"; "icing on the cake"; "a piece of cake". In all examples, it implies something easy and positive. Both bread and butter belong to basic food, therefore, "bread and butter" idiom represents livelihood.

Scholars try to prove that colours are no less widely spread idioms in business environment as food. Such basic colours as red, black or white are used the most. Red color is probably one of the most frequent colours in idioms. For instance, business idioms, "red tape" and "be in the red", are associated with the negative context. Green, on the other hand, demonstrates nobility and purity therefore "green marketing" is based on the environmentally beneficial qualities of a product. Golden usually associated with richness, uniqueness and luxury. Thus, "golden parachute" is amount of money given to a top manager when he is leaving the company. The expression "golden days" describes just excellent time [8].

To make a conclusion, it should be noted that every language has its own unique collection of sayings and phrases. These expressions often contain meanings that may not be obvious by simply looking at the individual words contained therein. Nowadays everyone who is involved in business should remember that such linguistic constructions are not only used in informal situations, but certain expressions are also used in contexts that are more formal. As the world of business communication has become loaded with idiomatic expressions, it is highly important to use it not only in order to sound as a native speaker and to build a pleasant business atmosphere, but also for getting ahead at work and to reach the level of proficiency necessary to excel in the modern business world. Improving professional business vocabulary and knowledge will help an individual to work more effectively and open up new career opportunities. That is why idioms are special matter to be used in business environment.

Список використаних джерел

1. Palmer F.R. Semantics. URL: <https://www.scribd.com/document/347823218/Linguistics-Frank-Palmer-Semantics-1-pdf>
2. Bc. Petr Marvan. Sources and Structure of Idioms Denoting Economic Concepts. URL: https://is.muni.cz/th/p0aoo/Marvan_376100_Diplomova_prace.pdf

3. Economic Concepts and Idioms in English Business Communication. URL: <file:///C:/Users/%D0%B7%D0%B7%D0%B7/Downloads/EconomicConceptsandIdiomsinEnglishBusinessCommunication1.pdf>
 4. 50 English Work Idioms Every Expat Should Know. WesternUnion. URL: <https://www.westernunion.com/blog/en/common-english-idioms-in-the-workplace/>
 5. Examples of Idioms About Money. URL: <https://examples.yourdictionary.com/reference/examples/examples-of-idioms-about-money.html>
 6. 200 Money Idioms Explained. URL: <https://www.opploans.com/oppu/articles/money-idioms/>
 7. 21 Business English idioms that anyone in business should know. URL: <https://www.europelanguagejobs.com/blog/17-Business-English-idioms>
 8. Stecova K. A Study of Selected English Business Idioms. URL: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/37515/%25C5%25A1tecov%25C3%25A1_2016_dp.pdf?sequence=1
-

Cherevko A. I., a 3rd year student, group FK-191
 Supervisor — **Gagina N. V.**, Ph.D, Associate Professor
 Chernihiv Polytechnic National University

GLOBAL FOOD CRISIS DUE TO RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE

Russia-Ukraine war has provoked many global economic problems. The most dangerous is food crisis, which will lead to hunger for millions of people in the world. The United Nations warns, that this crisis may last for several years.

Moreover, Secretary-General Antonio Guterres said, that the war had worsened food insecurity in poorer nations due to rising prices. Prices have skyrocketed due to some main reasons. The first one is blocked seaports in Ukraine, which exported considerable amounts of cooking oil, wheat and maize. Ukraine's harvest could feed 400 million people worldwide [6]. The second one is that India banned export of staple cereal crops on 14 May. India suffers huge heat due to climate change. The third reason is a worldwide shortage of fertilizers mainly produced by Russia and Belarus, which cannot export it because of the war [5].

According to the World Bank, the war in Ukraine brought a huge major shock to global food market. The World Bank's Food Commodity Price Index, which reached a record high in nominal terms during March-April 2022, is up 15% over the previous two months and more than 80% higher than two years ago. They say that the price index has reached the highest level since the beginning of the survey [3]. This is all happening due to exclusion Russia and Ukraine from the global food market.

Russian invasion of Ukraine is not the only reason for global food crisis. Many experts started talking about it, when pandemic had appeared. The world economy suffered a huge stroke and it did not have time to stabilize. Meanwhile, the war continues to make things worse.

The evidence of global food crisis before the war can be proved by fact, that global fertilizer market had already been under stress. That is because nitrogen based fertilizers are produced from natural gas, and high prices of these commodities have already pushed some fertilizer prices to their highest level since 2010. This was the result of imposed sanctions on Belarus and Russia in 2021. Food insecurity has been growing since 2016. The number of population in food crisis almost doubled in 6 years (figure 1) [1]. And right now, around 44 million people in 38 countries are at emergency levels of hunger [4]. Before the war broke out there had been chance to solve this problem owing to extremely good wheat harvest in Ukraine. But now the future perspective is much worse due to Russian aggression. Experts believe that 500 million people might face acute hunger in the next year [2].

The most sensitive to the Ukraine's wheat are regions in the Middle East and Africa. For example, Libya and Eritrea import more than 40% of wheat from Ukraine. In the meantime, Lebanon gets more than 60% [7].

In conclusion, global food crisis is truly a huge problem for billions of people around the world. On one side, governments of African and Asian countries are doing the best they can to

save their citizens from starving. On the other side, the civilized world is looking for the ways to save people from this dangerous situation. Organization like UN, UNICEF, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Global Network Against Food Crisis and others are currently working on resolving this problem.

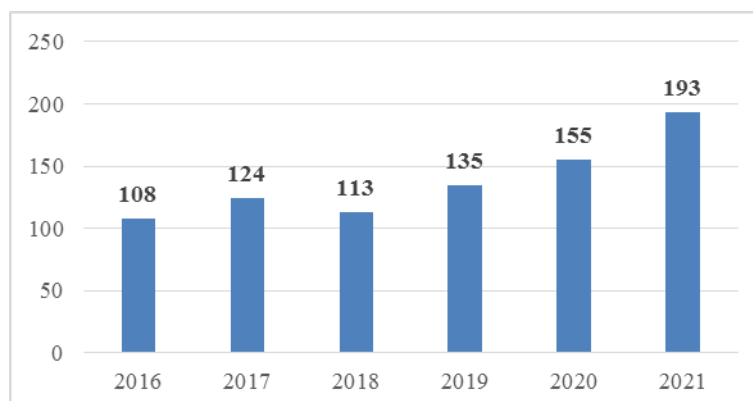


Figure 1 — The population in food crisis between 2016 and 2021 in million people [1].

First of all, Ukraine and Russia have to make arrangements about “gain corridor” for cargo ships with wheat. But Russia insists on removing sea mines in the Black Sea port areas. At the same time, Ukraine needs “effective security guarantees” before it can start shipments to protect its land. The situation threatens world’s food security and only peace in Ukraine can recover the world food market. Additional assistance from countries with large food stocks can distribute essential commodities around the world to ease the disruptions caused by the war.

References:

1. Global report on food crisis 2022. Global Network Against Food Crisis. URL: http://www.fightfoodcrises.net/fileadmin/user_upload/fightfoodcrises/doc/resources/GRFC_2022_FINAL_REPORT.pdf (accessed: 09.06.2022).
2. Joe McCarthy. How Russia's Invasion of Ukraine Could Force 500M People Into Acute Hunger. Global Citizen. URL: <https://www.globalcitizen.org/en/content/ukraine-russia-conflict-hunger-food-insecurity/> (accessed: 10.06.2022).
3. John Baffes, Kaltrina Temaj. Food prices continued their two-year-long upward trajectory. World Bank Blogs. URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/food-prices-continued-their-two-year-long-upward-trajectory> (accessed: 09.06.2022).
4. Lack of Grain Exports Driving Global Hunger to Famine Levels, as War in Ukraine Continues, Speakers Warn Security Council. United Nations. URL: <https://www.un.org/press/en/2022/sc14894.doc.htm> (accessed: 09.06.2022).
5. Matt Murphy. Ukraine invasion could cause global food crisis. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61503049> (accessed: 10.06.2022).
6. Nataliya Katsner-Buchkovska. The consequences of the war in Ukraine will be far-reaching. World economic forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/04/an-unfair-war-economic-social-and-security-consequences-of-the-russian-invasion-into-ukraine/>
7. Tom Espiner. Ukraine war: WTO boss warns of global food crisis. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/business-61727651> (accessed: 09.06.2022).

Білиловець Д. С., здобувач вищої освіти гр. Т-191
Науковий керівник – **Ушата Т. О.**, ст. викладач кафедри іноземної філології
Національний університет «Чернігівська політехніка»

IS THERE ANY CHANCE FOR THE TOURISM IN UKRAINE TO REVIVE AFTER THE WAR

“Is there any place for tourism during a war?” is the real issue for Ukrainian tourism industry these days. Tourism is one of the easiest and fastest ways to attract foreign funds to the

economy of Ukraine after the war. The whole world is admiring Ukrainian people now, it's courage and heroism, and it's very important to get people from all over the world involved in the process of our country's reconstruction. The slogan "Stand with Ukraine", which sounds for the majority of foreigners like an appeal for help in accepting refugees, curing the injured or supplying weapons, should be transformed in the concept of "visit and help" in the future.

Though the current situation with tourism in Ukraine looks very pessimistic, there are numerous examples all over the world when countries managed to recover and revive their tourist industries after large-scale conflicts and wars.

One of such examples is Croatia. During the war in 1990s tourism in this country almost stopped existing. After the war there was a great promotion campaign of the country itself and its tourist sites. Croatia has more than one thousand islands, 66 of which are inhabited. Tourists who hadn't been aware of these islands before and had been visiting the islands of Greece, were arriving at this destination more and more. Croatian beaches were attracting great tourist flows with their sustainability and purity. The beaches were greatly advertised and presented in many foreign publications, blogs and social media. The country has become of great interest for large cruise companies, international tour operators and hotel chains. This sudden rise in tourism development has significantly influenced the economy of Croatia. About 10 million guests visit Croatia every year, bring great income and generate nearly 15% of Croatian GDP [3].

Cyprus has not always been a popular tourist destination. Its development as a tourist destination was very similar to the Croatian one. Cyprus has become a popular resort after the ethnic conflict between the Greek and Turkish communities. A great promotion campaign abroad was the main tool.

Israel is also a good case in point, as it has been keeping its tourist status being under the conditions of continuing war with Palestine.

The great example is also Georgia. The Department of tourism in Georgia has concluded that Georgia has become more recognizable among foreign tourists due to the war with Russian Federation which happened in 2008. Till that time just 2-3% of people in the world have ever heard about Georgia. After the war Georgia had a significant rise in tourism and recognition in the world.

History also shows such examples, tourism development in post-war Germany in particular. In 1960s the well-being of people in this country was constantly growing. The middle class could afford expensive, tailor-made tours, but tourism business was directed to the other social group. The aim of the tourism industry in Germany in those times was arranging high-quality trips within the country and outside at affordable prices for the low-income groups of people. The target group of social tourism was the retired, youth, and students. Affordable prices were granted from the budgets of different levels, and achieved by offering package tours, group offers and various types of group and individual discounts. These measures contributed to inbound tourism greatly. In post-war Germany the most successful were the companies oriented to mass market and package tour offers [3].

The tourism market in Ukraine is suffering greatly these days due to Russian invasion. It is almost ruined. Most hotels are either closed or used as shelters for internally displaced persons. Outbound tourism is almost inactive in Ukraine at present.

It'll be very important to reconstruct tourism infrastructure after the war, as many foreign tourists will be interested in visiting the places of military glory of Ukrainian armed forces, It'll be just a small part of the great aim. Ukrainian ski resorts should be promoted in terms that they are not worse than Slovak and Austrian ones, and they are much cheaper. Ukraine should be branded as the country of medieval castles, the great amount of which is situated in Transcarpathian and Podillia regions. Kyiv can be interesting for urban culture lovers as the city famous for its murals which can compete with the ones of Berlin and New-York. The ecotourism enthusiasts and craft production and wine tour lovers will be interested in Carpathian and Transcarpathian regions.

Wildlife is a unique treasure of Ukraine. Such places as Polissia, National Park "Prypiat-Stokhid", the Lakes of Svitiaz, Synevyr etc. can be of great interest for tourists. European and

American enthusiasts of “urban exploration” will open not only Chornobyl for themselves, but also many other locations in the cities of Ukraine.

National offices of Ukrainian tourism should be opened in many developed countries of the world. Great advertising campaigns should be funded. It’s also very important to prevent the image of Ukraine from being associated with a single sphere, military or grief tourism for instance. Slovakia has such mono image problem. It has long been promoted only as a country of castles and ski resorts. That’s why Europeans think that there no large cities worth seeing in this country, though there are many of them.

When the war is over and the invaders’ troops leave our country, Ukrainian tourism is sure to rapidly revive. Tourists will come back when they feel safe here. There will be new tourist sites, as the interest to such places as Mariupol, Chernihiv, Bucha, Borodianka, Irpin and others will rise. Many foreign countries and international organizations have expressed their willingness to help in reconstruction of the country and tourism promotion as well. All the Ministers of tourism from the countries supporting Ukraine claimed, that they are going to visit Ukraine and invite their people to come see the battlefields with their own eyes, put the flowers to honor the memory of those killed, to support Ukraine in all the possible ways.

Список використаних джерел

1. Як живе туристична галузь України в період війни. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-zhyve-turystychna-haluz-ukrainy-v-period-viiny/a-61838301> (дата звернення 07.06.2022).

2. Як туристична галузь країни працює під час війни та як зміниться після її завершення. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-turistichna-galuz-krayini-pracyuie-pid-chas-viyni-ta-yak-zminitsya-pislya-yiyi-zavershennya> (дата звернення 09.06.2022).

3. Туристична галузь після війни; чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення 10.06.2022).

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ У ДІДЖИТАЛ-СЕРЕДОВИЩІ

MARKETING TOOLS TO FORM CONSUMER LOYALTY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Герасімчук М. О., здобувачка вищої освіти гр. ММР-211
Забаштанська Т. В., к.е.н. доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОМОАКЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ РИНКОВИМИ СУБ'ЄКТАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасному світі підприємствам важко залучити та утримати інтерес споживачів до будь-якого товару, причиною такої проблеми є те, що багато хто скептично ставиться до роботи фахівців з маркетингу. Жодне з підприємств, навіть світові лідери, не можуть бути впевнені у сталості зайнятих ринкових позицій. У цифровій економіці стимулювання збуту є однією з найважливіших умов конкурентоспроможного функціонування підприємств.

В умовах цифровізації конкурентна боротьба посилюється. Однак, українські підприємства проявляють недостатню здатність боротися за розширення своєї частки на внутрішньому та зовнішньому ринках, просувати свої товари та завойовувати споживача, поставивши власні інтереси в центр виробничої та комерційної діяльності.

Маркетингові комунікації є основним інструментом розвитку та підтримки позицій бренду, оскільки саме завдяки їх використанню забезпечується глибокий вплив на обізнаність та поведінку споживачів. Тому важливо використовувати актуальні підходи для покращення та підвищення якості маркетингових комунікацій [1].

Одним з таких видів комунікації є промоакції. Промоакція це один із методів сучасної реклами. Промоакційний маркетинг – це робочий інструмент сегменту ВТL, яскравий та ефективний водночас. Промокампанія демонструє новий товар або служить засобом його швидкого маркетингу на ринку. Адресна спрямованість – одна з основних відмінностей промоакцій від звичайних рекламних заходів, в якій інформація про товар подається у певній формі для ознайомлення споживачем [2].

Не всі рекламні агентства займаються організацією промоакцій. Зазвичай це спеціалізовані агентства, що прагнуть досягти такі комунікаційні цілі:

- 1) поширення інформації швидко та в правильній формі (флаєри, листівки та інше);
- 2) переконання покупця щодо його покупки безпосередньо на місці продажу (рітейл). Споживачеві потрібно знати чому саме зараз краще придбати товар і які потреби він може задовольнити;
- 3) надання всієї інформації щодо переваг та особливостей товару, бонусів та подарунків, з застосуванням часових обмежень до покупців. Наприклад, надання подарунку за покупку.

При запуску будь-яких промокампаній потрібно складати прогноз ефективності такої діяльності, а після проведення підвести підсумки та порівняти їх з прогнозами. Для досягнення мінімум 90% точності прогнозу ефективності, потрібно прорахувати чинники, що будуть впливати на ефективність промоакційного маркетингу. Такими чинниками можуть бути [3]:

- глибина знижки;
- ціна;
- собівартість товару;
- кількість позицій в акції;
- механіка акції;

- канібалізація;
- гало-ефект;
- новий товар у певній категорії або сімействі товарів.

Ефективність промоакційного маркетингу залежить не тільки від визначення та прорахунку вище перерахованих чинників, але й від трафіку точки проведення, кількості конкурентів, зовнішнього вигляду промоутерів, оформлення промостолю та викладки товару в ритейлі.

Щоб зафіксувати ефективність і зняти всі вершки з запуску промоакції, її потрібно підтримувати трейд подією. Після проведення промоакції, попит на продукт тимчасово підвищується, але потім знову йде на спад. І задача бренд-маркетолога зловити точку спаду і запустити нову промо і трейд подію, для того, щоб покупець з класу «тут і зараз» перейшов до класу «лояльного споживача» до продукту. Наприклад, після завершення акції залучати споживачів акційними цінниками або розміщенням в каталозі [4].

Щоб визначити ефективність та трендовість промоакцій і чи дійсно вони є не від'ємною частиною виживання у конкурентній боротьбі, було проведено маркетингове дослідження 1-4 лютого 2022 року, шляхом анонімного анкетування, щодо ставлення споживачів до проведення промоакцій в період пандемії Covid-19. Було опитано 100 осіб за різними видами життєдіяльності, різним віком, з різних міст України та з закордону, мали досвід участі у промоакціях. З опитаних 100 осіб, більшість були жінки, а саме 65%, 33% – чоловіки, й 2% не вказували свою стать. Вік респондентів був від 18 і старше років. Загалом 77% опитуваних були віком від 18 до 20 років, 17,1% – 21-25 років. Решта 6% були віком від 26 років і старше.

Загалом 93% опитуваних були з м. Чернігів – 85% та 8% – з Чернігівської області (м.Бахмач, м.Борзна, м.Ніжин, м.Ічня, смт.Березна, с.Величків), м. Київ та м. Славутич – 3%, м. Вінниця та м. Харків – 2%. Також 2% склали особи, що мешкають за кордоном, а саме м. Анталія (Туреччина) та м. Марібор (Словенія).

За сферою діяльності більшість опитуваних студентів – 80%, також в опитувані брали участь домогосподарки, безробітні, наймані працівники, держслужбовці, працівники ІТ та інші категорії.

Під час анкетування було з'ясовано ставлення споживачів до проведення промоакцій взагалі, а також чи вплинула пандемія Covid-19 на ставлення до промоакційного маркетингу. Більшість респондентів, а це 68,4% відповіли, що пандемія ніяк не повипливала на їх ставлення до проведення таких заходів, а решта 31,6% – відповіли, що навпаки.

Загальну статистику ставлення споживачів до проведення промоакцій можна побачити на рисунку 1, при цьому значення «1» – не дуже добре ставлення до промоакцій, а «5» – дуже гарне ставлення до проведення промоакцій.

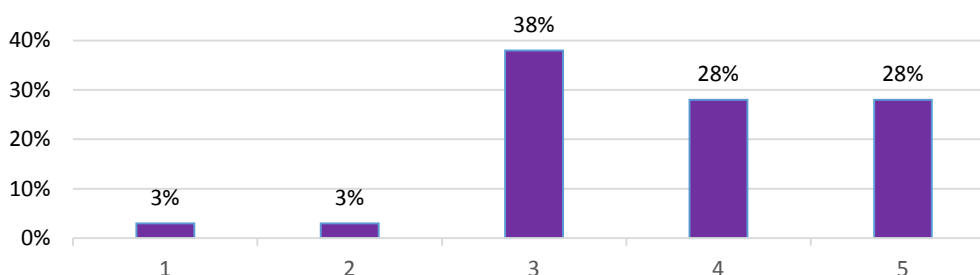


Рисунок 1 – Графік оцінки ставлення респондентів до промоакцій, лютий 2022 року

Зазвичай респонденти приймали участь у промоакціях в оффлайн магазинах – 49,5%, але також популярними є промоакції і в діджитал, а особливо в Instagram (41,9%), Facebook (4,8%), Tik Tok (6,7%) та інших соціальних мережах (17,1%). Однак, є респонденти, що взагалі поки не брали участь у онлайн заходах – 33,5%.

В анкеті було запропоновано види промоакцій з якими респонденти зазвичай зустрічались. Після опитування отримано такі данні:

- консультування покупців безпосередньо у торговій точці – 29,5%;
- дегустація продукції в мережах магазинів або в інших торгових закладах – 35,2%;
- семплінг, роздача зразків товару – 29%;
- подарунок за покупку – 37%;
- лотереї, розігрування подарунків – 34%;
- ліфлетінг – роздача флаєрів та листівок – 20%;
- флешмоби, анімація, ростові фігури – 21%;
- промокоди – 38 %;
- інше – 33%.

На запитання щодо зміни ставлення до товару/послуги після проведення промоакцій думки респондентів розділилися майже порівну: 51% відповіли, що їх ставлення змінюється в кращу сторону, а 49% – що взагалі не змінюється.

Серед опитаних стимулом для участі в промоакціях стали такі фактори як: отримання подарунків (51%), пізнання нового про товар/послугу (36%), безкоштовна дегустація (35%), були серед респондентів такі, що залюбки у всьому приймають участь (21%), інші причини – 16%.

Респонденти наводили приклади брендів та торгових марок, участь у промоакціях яких вони брали, зокрема: Glo, Avon, Milka, Wellaflex, Aliexpress, Roshen, Mentos, Chupa-Chups, Chanel, Lancôme, Кома, Tufishop, Срібна країна, Добряна, Простор, Мілка, Корона, Добряна, Jacobs, EVA, Cheetos, Ізоляція, Oriflame, Coca-Cola, Sane, Apple, АН Бродвей, Еліка- магазин полуфабрикатів, Steam, Сільпо, Monobank, Yves Rosher, Eldorado, Ля рош, Rituals, Торчин, Укр золото, Iknow, SanInbev, МераМяс, Uklon, Uber, Bolt, Maybelline та багато інші вітчизняні та закордонні виробники.

При участі у промоакціях споживачі зазвичай звертають увагу на: термін проведення, дизайн товару, формат проведення, подарунки, зовнішній вигляд того хто проводить акцію та ставлення до клієнта.

Важливим завданням для підприємства є ефективне планування заходів промоакційного маркетингу, що дозволить залучити нових клієнтів та збільшити продажі. Успіх підприємства в умовах цифровізації в багатьох випадках досягається завдяки правильно підбраному набору інструментів маркетингових комунікацій, їх тимчасовій і просторовій інтеграції та оптимальному медіа-плану.

У ході дослідження було проведено анонімне анкетування серед жителів міст України та закордонну щодо ставлення до проведення промоакцій під час пандемії Covid-19. Серед результатів виявлено, що у більшості респондентів зміни у ставленні до проведення промоакцій не відбулося, що споживачі як і раніше беруть участь в таких заходах не зважаючи на пандемію Covid-19.

Однозначно, промоакція – невід’ємна частина виживання підприємства у конкурентній боротьбі. Адже за допомогою промоакцій можна залучити як нових, так і активізувати вже існуючих споживачів, задовольняючи їх потреби та закриваючи болі. Ефективність даного методу комунікації доцільно досліджувати глибше, оскільки використання промоакційного маркетингу є актуальним.

Список використаних джерел

1. Герасімчук М. О. Innovative marketing technologies. *Novel Technologies of smart society*. 2021.
2. Промоакції: тенденції, проведення, результати. URL: <http://blackberry.kiev.ua/promo-aksii-tendency/> (дата звернення 01.02.22)
3. Прогнозування промо: міф чи реальність. URL: <https://trademaster.ua/articles/313415> (дата звернення 01.02.22).
4. Забаштанська Т. В. Сучасні аспекти розвитку маркетингової діяльності в умовах цифровізації. *Науковий журнал Причорноморські економічні студії*. Випуск 49. 2020. С. 247-250.

АКТУАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ PR У СИСТЕМІ БІЗНЕС-МАРКЕТИНГУ ТА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ

Public Relations як один з основних елементів бізнес-маркетингу та інтернет-комунікацій багато в чому обумовлює конкурентоспроможність підприємств, відіграючи помітну роль у формуванні маркетингової стратегії комунікаційної політики. Формування репутації підприємства, іміджу його товару чи послуги, розвиток бренду залежать від Public Relations, що впливає на якість та рівень позиціонування на ринку.

Public Relations (PR) можуть бути одним із найбільш економічно ефективних способів донесення власної цінності до цільової аудиторії та ринку. На всіх споживачів впливають цикли новин 24/7. Facebook, Instagram, TikTok, Twitter новини та пошук у Google – це простий спосіб для потенційних споживачів знайти нових постачальників товарів чи послуг [1].

Інструменти PR включають розсилку прес-релізів, інформаційні бюлетені, прес-набори, зв'язки з медіа, ефективне використання соціальних мереж, спілкування зі співробітниками, корпоративну соціальну відповідальність, програму фінансових відносин та громадські заходи.

Газети, журнали, радіо, телебачення та блоги є важливими каналами спілкування зі споживачами, інвесторами та громадою. Під час запуску нового продукту для підвищення обізнаності і стимулювання інтересу доцільно опублікувати прес-реліз для медіа, що охоплюють цільовий ринок. Для залучення інвесторів варто зробити розсилку прес-релізу діловим або фінансовим редакторам медіа з описом можливостей зростання на обраному ринку або значних нових бізнес-виграшів. З метою отримання громадського схвалення нових планів підприємства необхідно пояснити суспільству економічну вигоду та переваги щодо зайнятості населення через прес-релізи для місцевих медіа [2].

Прес-реліз варто писати таким чином, щоб його можна було використовувати без будь-якого редагування. Це означає, що вся необхідна інформація має бути викладена точно. Може бути надана додаткова важлива інформація, що насправді не вписується в прес-реліз. Її розміщують в інформаційному бюлетені, що містить більш детальну інформацію про продукт, його походження та особливості.

Прес-набори об'єднують всі прес-релізи, інформаційні бюлетені та графічну інформацію про продукт в одну упаковку. Повна папка може привернути увагу, впорядкувавши надані матеріали [3].

Медіа-стратегії зосереджені на поширенні повідомлень через медіа-канали, щоб керувати наданням інформації про підприємство в медіа. Медіа-інструменти можуть включати публікацію заяв у медіа та інформаційних бюлетенях, пропонування медіа-турів на місці для заохочення журналістів надавати позитивні повідомлення про підприємство, використання соціальних мереж для привернення уваги представників медіа і відстеження надрукованих ними матеріалів.

Для розробки надійних списків медіа-контактів, налагодження відносин з ключовими журналістами, щоб пропонувати медіа-релізи та ідеї сюжетів, варто використовувати місцеві, регіональні чи державні медіа для просування підприємства та управління ризиками, проблемами чи кризами, що впливають на суб'єкта ринкових відносин.

Соціальні медіа дозволяють обійти класичні медіа і перейти безпосередньо до своїх споживачів. Використання соціальних мереж: таких як Facebook, Instagram, TikTok і Twitter, дозволяє стежити за новинами, залучати веб-трафік, керувати проблемами, швидко реагуючи на критику або негативне сприйняття, і підвищувати впізнаваність бренду [4].

Наприклад, у TikTok та Instagram є авторитетні акаунти, так звані інфлюенсери, у яких мільйони підписників. У цих впливових користувачів є аудиторія, яка може захотіти купити товари або послуги конкретного підприємства, тому за невелику частину з маркетингового бюджету можна співпрацювати з авторами популярних акаунтів. Сенса простий: підприємство платить за те, що на відео використовують його товар і тим самим рекламують його мільйонам передплатників. Проте більш важливо, що таким чином здобувається довіра значної частки споживачів. Кожен третій споживач довіряє думці впливової особи більше, ніж тому що транслює сам бренд, тому варто використовувати цей фактор в інтересах підприємства.

Доречно створити власний контент в соціальних мережах, який може стати потужною PR стратегією. Найпростіший і ефективний спосіб забезпечити популярність і спільне використання вихідного контенту – зануритися в культуру «тренду» або створити популярний контент: запропонувати практичні поради, підказки та секрети конкретної галузі [5].

Спілкування з працівниками важливе навіть у малому бізнесі. Інформування співробітників про нові товари чи послуги, переваги для споживачів, важливі зустрічі або нові можливості для бізнесу формує позитивне ставлення та відданість. Варто використовувати інформаційні бюлетені або сторінку співробітників на веб-сайті підприємства, щоб публікувати відповідні новини. Розсилка прес-релізів про розвиток підприємства в місцеві медіа також може допомогти залучити нових співробітників, якщо розширюється бізнес.

Волонтерство в громадських проєктах або спонсорство місцевих заходів зміцнює відносини з громадськістю і демонструє соціальну відповідальність підприємства. Якщо продукти або виробничі процеси впливають на навколишнє середовище, то необхідно транслювати політику підприємства за допомогою прес-релізів або публічних зустрічей, щоб підтвердити свої екологічні повноваження [2].

Більшість підприємств у системі бізнес-маркетингу та інтернет-комунікацій є публічними, саме тому фінансові відносини стали ключовим аспектом діяльності Public Relations. Зниження прибутків ринкових суб'єктів швидко призводить до зниження цін на акції, що призводить до відтоку топ-менеджерів. Фахівці, які займаються фінансовими аспектами, відповідають за встановлення та підтримку відносин з інвестиційною спільнотою, включаючи галузевих аналізаторів, біржових брокерів та журналістів, які спеціалізуються на фінансовій звітності.

Підприємства можуть привернути увагу до нових товарів, послуг або інших видів діяльності, влаштовуючи спеціальні заходи, такі як прес-конференції, семінари, виставки, конкурси, ювілеї, спонсорство спортивних та культурних заходів [3].

Public Relations є однією з найважливіших складових бізнес-маркетингу та інтернет-комунікацій. Використовуючи інструменти PR, підприємства мають змогу керувати власною репутацією серед споживачів, партнерів та інвесторів, запобігати кризовим ситуаціям або допомагати в їх усуненні, досягати стратегічних бізнес-цілей, а також вирішувати маркетингові завдання.

Список використаних джерел

1. How to use PR as a Marketing Tool. URL: <https://managemagazine.com/article-bank/public-relations/how-to-use-pr-as-a-marketing-tool/> (дата звернення: 10.06.2022).
2. How to Manage Corporate Communication. URL: <https://smallbusiness.chron.com/manage-corporate-communication-48316.html> (дата звернення: 10.06.2022).
3. Top 9 Tools of Public Relations. URL: <https://www.yourarticlelibrary.com/marketing/public-relations/top-9-tools-of-public-relations/50972> (дата звернення: 11.06.2022).
4. Public relations tools and activities. URL: <https://www.business.qld.gov.au/running-business/marketing-sales/marketing-promotion/pr/tools-activities> (дата звернення: 11.06.2022).
5. Маркетинг в TikTok: що таке TikTok і як він може допомогти продавати? URL: <https://hyperhost.ua/info/uk/marketing-v-tiktok-shcho-take-tiktok-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-prodavati> (дата звернення: 11.06.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО АНАЛІЗУ З ВИКОРИСТАННЯМ СЕРВІСУ SIMILARWEB

Підприємці розуміють, що порівняння власного бізнесу з конкурентами може допомогти у багатьох аспектах. Доцільно промоніторити сфери, де бізнес або продукт може вийти на новий рівень та як скоригувати стратегії, щоб краще задовольняти потреби споживачів. Після порівняння можна використовувати нову інформацію для конкурентного аналізу та відстеження зростання підприємства. Регулярний і ретельний аналіз також виявляє нові тенденції галузі, до яких можна пристосуватися, і нові бренди, про які слід знати.

Аналіз конкурентів – це основний етап формування маркетингової стратегії. Професійна та якісна експертна оцінка конкурентного середовища бізнесу дозволить створити стабільну конкурентну перевагу продукту, знайти оптимальні канали комунікації та знизити операційні ризики [1].

Аналіз конкурентів може допомогти:

- дослідити галузь та конкурентне середовище;
- визначити свою унікальну цілісну пропозицію;
- виявити ефективні контрольні показники, щоб оцінити динаміку функціонування;
- визначити стратегії успіху конкурентів;
- відточити свою маркетингову стратегію, щоб зберегти конкурентну перевагу;
- доцільно використовувати результати власної діяльності для створення контрольних показників оцінки діючої маркетингової стратегії та розробки нової.

Інтеграція бізнесу у глобальну Інтернет мережу сприяла появі нових способів і джерел отримання інформації та їх аналітичній обробці у комплексі з традиційними параметрами аналізу конкурентного ринкового середовища, що характеризують бізнес [2].

Якщо обрати та проаналізувати сайти-конкуренти, які ранжуються в пошукових системах за конкурентними та високочастотними запитами певної тематики, що грамотно побудували стратегію з внутрішньої та зовнішньої оптимізації, а також використовують додаткові інструменти для просування, то такі сайти визнаються потенційними конкурентами, які потрібно відстежувати та працювати з ними.

При цьому технічний вид цифрового конкурентного аналізу передбачає використання низки сервісів (платних і безкоштовних) для оцінки різного ступеня глибини та різних сфер як власного веб-ресурсу, так і веб-ресурсів конкурентів. До таких сервісів належить SimilarWeb – багатофункціональна платформа, що дозволяє зробити аналіз сайту або мобільного додатку. На платформі також можна знайти спеціальний звіт про бізнес-наслідки COVID-19 та про зміну поведінки споживачів в Інтернеті у зв'язку з кризою.

Доступна безкоштовна версія сервісу, а також платний пакет Enterprise (вартість послуг на запит). У пакет SimilarWeb Free входять: видача 5 результатів за кожним показником, 1 місяць історичних даних за мобільними програмами та 3 місяці – за веб-сайтами. Платна версія дозволяє отримувати необмежену кількість результатів за метриками, аналізувати до 28 місяців даних за мобільними програмами та до 3 років даних веб-трафіку, а також інші можливості.

Завдяки систематизованим даними про digital ринок, платформа SimilarWeb надає інсайти, необхідні для лідерства в онлайн ринку, а також такі показники:

- глобальний рейтинг (рейтинг між сайтами-конкурентами);
- рейтинг країни;
- загальна кількість візитів сайту;

- відсоток відмов;
- кількість сторінок за візит;
- середня тривалість візиту;
- опис продукції та переваги підприємства;
- повний список конкурентів;
- порівняння схожості у відсотках з сайтом конкурентів.

Всі ці дані необхідні для повного аналізу власного веб-ресурсу та порівняння його з конкурентами. Кожний показник допомагає зрозуміти наскільки сайт чи мобільний додаток відрізняється від конкурентів, що в ньому можна змінити, щоб покращити рейтинг та зробити веб-ресурс зручнішим для споживачів. Завдяки цим даним можна формувати точки диференціації щодо просування бренду, відстежити, як кількісно та якісно відрізняються формати реклами конкурента, вибрані інструменти, обсяги комунікації та інше.

Варто зауважити, що такого роду конкурентний аналіз в жодному разі не є промисловим шпигунством, відштовхуючись від методів та основних особливостей промислового шпигунства [3].

Будь-яке дослідження залежить від завдань, що потрібно вирішити. Перед початком аналізу конкурентів варто визначитись, з якою метою він проводиться. Дані конкурентного аналізу можуть допомогти досягти іміджевих або перформанс-цілей підприємства в інтернет середовищі.

Також важливо звертати увагу і на позиціонування конкурентів – яке повідомлення глобально вони транслюють своїм споживачам та яка в них цільова аудиторія. Варто пам'ятати, що аналіз конкурентів в Інтернеті – це джерело нових ідей, де можна відстежити певні хитрощі, специфічні способи просування та фішки конкурентів, що можна використати підприємству.

Стрімке зростання конкуренції в Інтернет-просторі, активний розвиток ІТ-технологій, вибагливість споживачів щодо якості товару та швидкості доставки допомагають знаходити нові способи моніторингу та вивчення глобального цифрового кола підприємств-конкурентів. Застосування інструментів конкурентного аналізу в інтернет просторі за допомогою платформи SimilarWeb допомагає оцінити економічне та культурне бізнес-середовище конкретного ринку. Конкурентний аналіз є ключем до відкриття бізнесу. Виконуючи систематично аналіз, завжди можна бути на крок попереду за конкурентів, виходити на нові ринки, запускати нові продукти та стежити за споживачами конкурентів, використовуючи передові підходи, що підтримують бізнес та забезпечують його гнучкість.

Список використаних джерел

1. Аналіз цін конкурентів в інтернеті. URL: <https://www.pricecontrol.com.ua/ua/5-zasobiv-analizu-konkurentiv/>
2. Конкурентний аналіз інформаційного бізнес середовища у цифровому маркетингу. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream>
3. Бадрак В. В., Богданович В. Ю. Конкурентна розвідка та промислове шпигунство. *Сучасний захист інформації*. 2014. №1. С.16-22.

Тунік Г. М., здобувач вищої освіти, гр. ММР-211
Забаштанська Т. В., к.е.н. доцент
 Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Проведення маркетингових досліджень на ринку банківських послуг є реальною потребою, що стрімко увійшла в практику функціонування банків в умовах цифровізації.

Необхідність маркетингових досліджень на ринку банківських послуг зумовлена потребою зниження ризику прийняття неправильних управлінських рішень за рахунок знання й розуміння стану та динаміки процесів фінансового середовища. Систематичні маркетингові дослідження дають змогу систематично формувати та оновлювати інформаційну базу для ефективного управління банком в умовах цифровізації.

Маркетингове дослідження на ринку банківських послуг – це процес системного збору, нотування, класифікації, аналізу й узагальнення даних щодо поведінки, потреб, відносин, вражень, мотивацій клієнтів банку, банків-конкурентів, банків-партнерів у контексті їх економічної, організаційної, корпоративної, політичної, суспільної діяльності. Маркетингові дослідження проводяться або з метою вирішення певної маркетингової чи іншої управлінської проблеми, що постала перед банком (наприклад, дослідження ефективності окремих складових комплексу маркетингу банку), або для пошуку нових можливостей (дослідження ринкового потенціалу, основних тенденцій розвитку ринку, шляхів удосконалення іміджу тощо).

Маркетингове дослідження на ринку банківських послуг доцільно умовно поділити на фінансово-економічні та соціально- психологічні. В першій групі досліджуються показники господарської діяльності (ділова активність, банківські нормативи, відсоткові ставки, місткість ринку та інше), друга група представлена психологічними та соціальними параметрами працівників (та їх сімей) і клієнтами банку. Особливість маркетингових досліджень на ринку банківських послуг полягає в напрямках їх реалізації (рис.1).



Рисунок 1. Напрями маркетингових досліджень на ринку банківських послуг [1]

Перед організацією маркетингових досліджень потрібно обґрунтувати їх необхідність, щоб не понести недоцільних витрат. Достатньо зорієнтуватись в проблемах сучасності (або ж скористатись результатами іншого маркетингового дослідження).

Доцільно щоб долучалися до дослідження працівники банківського ринку, відповідальні за доставку продуктів, послуг клієнтам. Такий підхід забезпечить вибір набору інструментів для взаємодії з внутрішньою дослідницькою командою або зовнішнім партнером та допоможе вбудувати дослідження у діючі процеси.

У залежності від цілей дослідження використовують різні типи досліджень.

При проведенні якісного дослідження та тестування доцільно проводити дослідження клієнтів для: розуміння їх поведінки, потреб та очікувань щодо продукту чи послуги; розуміння, як продукт чи послуга відповідає конкурентоспроможним рішенням, та визначення сфери диференціації; тестування вдосконалених або нових продуктів та послуг.

При дослідженні персоналу необхідно слухати VoC & VoE, щоб дізнатись, що працює, а що ні, та визначити можливості для вдосконалення і надання конкретних

рекомендацій щодо покращення досвіду, щоб забезпечити задоволення реальних потреб клієнтів та підтримку початкових завдань.

При проведенні кількісного вимірювання варто заміряти, проконтролювати та порівняти клієнтський досвід для різних версій одного продукту та конкурентних продуктів.

Під час дослідження необхідно зібрати масив первинних даних, зібраних для визначеної мети дослідження. Проте доцільно використовувати дані, зібрані раніше для інших проєктів, – вторинні дані. При запуску декількох проєктів, це допоможе, якщо буде проіндексовано та відсортовано зібрані дані в «бібліотеці знань», для заощадження часу і фінансових ресурсів.

Різні ролі підтримують різні типи досліджень. Під час вимірювання порівняння доцільно застосовувати такі типи досліджень: кабінетне дослідження; щоденник; знаходження в тіні клієнта та етнографія; сервіс-сафарі; аналіз даних; контекстуальне опитування та інтерв'ю; тестування прототипу; сортування карток; спільне створення; фокус-група.

Для надання оцінки та рекомендацій для вдосконалення функціонування банківської установи варто використовувати: зворотній зв'язок від клієнтів – скарги; таємні покупки; зворотній зв'язок від клієнтів – nps (x-канал); моніторинг соціальних мереж; тестування першого кліка / точкове тестування / 5 сек тест; аналіз причин дзвінка / контакту; голос працівників; метод тестування «дерево»; тестування практичності; перевірка практичності.

На етапі вимірювання та порівняння використовують порівняльний аналіз, тестування а/в, аналіз даних та багатовимірне тестування (mvt).

При обробці потрібно візуалізувати результати маркетингового дослідження для збільшення залучення. На додаток до стандартних звітів (які обов'язково мають бути) варто використовувати різні візуальні інструменти, щоб надати інсайти та результати досліджень.

Для перетворення інсайтів на дії необхідно визначити пріоритетність вхідних даних і визначити дії щодо обробки шляхом визначення пріоритетності інсайтів та вибору шляхів вдосконалення на підставі результатів дослідження. На майбутнє варто визначити будь-яку необхідність подальших досліджень [2].

Систематичні маркетингові дослідження на ринку банківських послуг дають змогу сформуванню інформаційну базу для ефективного управління банком в умовах цифровізації.

Список використаних джерел

1. Трегубов О. С., Мережко В. А. Організація маркетингового дослідження в банку: обґрунтування необхідності проведення та розробка проєкту. *Економіка і організація управління*. 2020. № 2 (38) С. 98-108.

2. Sigrid Baringhorst Auswirkungen der Digitalisierung auf soziale Bewegungen Annahmen, Befunde und Desiderata der Forschung. *Politik in der digitalen Gesellschaft*. 2019. Pp.151-170. URL:https://www.researchgate.net/publication/338538284_Auswirkungen_der_Digitalisierung_auf_soziale_Bewegungen_Annahmen_Befunde_und_Desiderata_der_Forschung

Бабич Б. А., здобувач вищої освіти гр. МР-191
Науковий керівник – **Москаленко В. А.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ГРИБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Бізнес на вирощуванні грибів шампінйонів є одним з найбільш високорентабельних серед видів бізнесу пов'язаних із сільським господарством. Перспективності вирощування шампінйонів додає те, що сировиною для вирощування є відходи сільського господарства курячий послід і солома. Додає привабливості і те, що ринок грибів, наприклад, в Україні зростає з кожним роком приблизно на 25%. У середньому середньостатистичний українець з'їдає за рік 1,2 кг грибів, у Європі на людину припадає близько 3 кг [1].

Вирощування шампінйонів як бізнес і спосіб збільшити дохід приваблює останнім часом дуже багатьох підприємців. Українські підприємства вирощують приблизно 50 тис. т грибів на рік, переважна більшість з яких – це печериці. Для порівняння: у сусідній Польщі завдяки грантам від ЄС культивують більше 370 тис. т грибів щороку. При цьому близько 91% припадає на шампінйони і 9% на гливи, шиїтаке, опеньки зимові та інші, так звані екзотичні для України види грибів. Але ця кількість недостатня, приміром, у деяких країнах ЄС кожен житель споживає у 2-3 рази грибів більше, аніж в Україні [2].

Середня урожайність печериць на промислових грибних фермах – 22-25 кг з одного квадратного метра (тобто співвідношення ваги вироблених грибів та необхідного для цього виробництва компосту дорівнює близька 0,25), площі для виробництва потрібні відносно невеликі, немає сезонності – гриби ростуть цілий рік.

В Україні існує сезонність споживання грибів, тож середня рентабельність розподіляється на весь рік. З врахуванням витрат енергії у зимовий період, вартість міцелію, логістики готової продукції та інших витрат, рентабельність виробництва грибів в Україні становить від 15 до 40%. Для підвищення рентабельності у багатьох країнах світу на фермах на основі грибів виробляють соуси, ліки, харчові добавки, косметику, креми, маски тощо [3].

На ринку України працює близько 300 виробників печериць і 100 – виробників гливи та шиїтаке. Проте можна виокремити лише 15-20 компаній, які виробляють від 1,5 до 5 тис т грибів на рік, 10-15 виробників – близько тисячі тонн грибів рік, а решта приблизно 55% ринку – це виробники, які виробляють менше тисячі тонн грибів на рік [2].

Для підвищення рівня прибутковості галузі необхідно впровадити систему управління витратами на підприємствах-виробниках грибів, яка б включала в себе створення центрів відповідальності та організації обліку за даними центрами [4].

Таким чином, можемо зробити висновок, що бізнес пов'язаний з вирощуванням грибів є досить перспективним в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Технологія вирощування шампінйонів. Сад і город: веб-сайт. URL: <https://seattlehelpers.org/voprosy/tehnologiya-viroshhuvannya-shampinjoniv.html>
2. Директор ГС «Укргрибпром»: Рентабельність виробництва грибів становить від 15 до 40%. *Agravery*: веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=direktor-gs-ukrgribprom-rentabelnist-virobnictva-gribiv-stanovit-vid-15-do-40>
3. Сучасна технологія вирощування грибів шампінйонів. *Українська агропромислова група*: веб-сайт. URL: Сучасна технологія вирощування грибів шампінйонів - УАПГ (uapg.ua)
4. Москаленко В. А. Механізм впровадження системи управління витратами на підприємствах агропромислового виробництва. *Агроекологічний журнал*. 2021. №1. С.196 – 205.

Гавриш Н. О., здобувачка вищої освіти гр. МР-202
Науковий керівник – **Москаленко В. А.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

НАВ'ЯЗЛИВИЙ ПОКУПЕЦЬ ТА НАВ'ЯЗЛИВИЙ СЕРВІС, ЇХ ПРИРОДА ТА ФОРМИ ПРОЯВУ

Нав'язливий покупець – це той, хто здійснює покупки інстинктивно, не замислюючись над необхідністю придбання тих чи інших речей та їх вартістю. Найчастіше, такі люди не мають меж в витратах і роблять покупки через емоційні та психологічні проблеми, щоб заспокоїтись. Придбавши якусь річ, покупець відчуває себе краще, допоки не замислюється над тим, як багато він витратив. Такий вид покупців не отримує задоволення від придбаного товару, а лише від самого процесу купівлі [1]. Деякі вчені вважають нав'язливе споживання хворобою та прирівнюють його до наркотичної та алкогольної залежності [2].

Форми прояву нав'язливого споживання: споживач витрачає кошти на непотрібні та небажані речі (неконтрольовані покупки); залежність від покупок; покупець здійснює покупки, щоб заспокоїтись; споживача переслідує відчуття схвильованості, якщо він не здійснює покупки; відчуття стурбованості у покупця, через те що багато витрачає, дане відчуття змушує його робити покупки знову; споживач отримує задоволення від процесу купівлі, а після покупки не надає придбаним речам жодного значення.

Нав'язливий сервіс – це коли споживач отримує безліч пропозицій придбати товар чи послугу, які йому не потрібні. В таких ситуаціях споживач часто залишається непочутим і не дивлячись на його відмову від придбання товару/послуги, компанія або продавець наполегливо пропонують йому товар. Це змушує споживача почуватись роздратованим та знищує в ньому бажання бути клієнтом даної компанії. Якщо ж продавцю, все таки вдалось продати небажаний для споживача товар, то це не означає, що покупець стане постійним клієнтом і повернеться в магазин знову, скоріш за все споживач буде незадоволений товаром та сервісом. Використовуючи нав'язливий сервіс, компанія ризикує втратити потенційного клієнта [3].

Форми прояву нав'язливого сервісу: рекламні повідомлення від незнайомих покупцю компаній; продавець, який вмовляє купити товар будь-якого покупця, навіть того, який прийшов просто подивитись; часта SMS-розсилка та телефонні дзвінки від компаній; споживачу пропонують придбати товар від якого він відверто відмовився; продавець, який підганяє споживача зробити покупку; продавець наполегливо пропонує покупцю свою допомогу; продавець ігнорує побажання клієнта та його потреби.

Отже, нав'язливе споживання та нав'язливий сервіс суперечать основному завданню маркетингу – забезпечення наявної потреби споживача. Нав'язливе споживання передбачає покупку споживачем не потрібного йому товару з метою заспокоїтись та отримати тимчасове задоволення від процесу покупки. Нав'язливий сервіс не враховує потреби споживача, а змушує його купити те що є в магазині і те що йому зовсім не потрібно.

Список використаних джерел

1. Нав'язливий покупець: веб-сайт. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11040958-compulsive-buyer> (дата звернення 15.05.2022).
2. Glimcher P. Neuroeconomics: Decision Making and the Brain. Academic Press, 2007. 556 p.
3. Нав'язливий сервіс. «Сам Ум Рай» URL: <https://samumray.in.ua/nav-jazlivij-servis> (дата звернення 13.05.2022).

Гришко І. Г., здобувачка вищої освіти гр. МР-191
Науковий керівник – **Москаленко В. А.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

МОДЕЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО БІЗНЕСУ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ВЛАСНИКАМ ДОМАШНІХ ТВАРИН

Одне з напрямків внутрішньої політики України – розвиток малого та середнього бізнесу, виведення його із тіні за допомогою посилення контролю та змін до Законів України від 22.03.2012 №4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва України», «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та Податкового кодексу України. Тому пошук ідеальної моделі бізнесу в сфері послуг завжди буде актуальним.

Роль сфери послуг проявляється в тому, що вона: є важливим сектором національного і світового господарства; відіграє важливу роль у розвитку людського капіталу; впливає на функціонування і розвиток матеріального виробництва; сприяє збільшенню вільного часу; створює можливості для повнішого задоволення і розвитку потреб людей і суспільства; є найважливішим елементом формування сучасної якості життя; забезпечує якість економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності країни [1, с. 292].

В розвинених країнах чимало підприємців пропонує свої послуги з тимчасового розміщення для власників домашніх тварин. У нас ця сфера діяльності наразі не набула значного поширення. При цьому з ростом добробуту жителів з'явився вельми чималий попит на подібні послуги.

Сьогодні кожна третя родина України має домашнього вихованця. Станом на кінець 2021 року в домогосподарствах країни налічувалось близько 3 млн. собак і 5 млн. кішок, і це без врахування інших тварин, таких як черепахи, птахів і рибок. Аналіз останніх років вказує на те, що в країні кількість домашніх тварин має тенденцію до збільшення, особливо в великих містах. Також спостерігається зростання і витрати на вихованців. В середньому, на 2019 рік вони складають від 600-1500 грн. в місяць. У великих містах з'являється все більше точок, що надають послуги тваринам: ветеринарні центри, готель для тварин і грумінг-центри, де вихованцеві можна зробити стрижку, а також центри перетримки.

Готель для тварин в нашій країні – нове явище. Потреба у таких закладах у власників домашніх тварин виникає тоді коли їм потрібно на деякий час від'їжджати з міста не маючи можливості взяти тварину з собою, наприклад відрядження чи відпустки. До недавнього часу цей бізнес розвивався стихійно, не користуючись достатнім рівнем довіри господарів вихованців. Проте останнім часом ринок готельних послуг став більш цивілізованим: сфера стала ретельніше контролюватися ветнадзором, стали з'являтися сервіси, що пропонують послуги в перевірених готелях для тварин. Як результат в Україні відкривається понад 200 готелів для тварин, більшість яких розташована у великих містах.

Чернігів відносно не велике місто яке не має таких готелів для тварин, що і стало поштовхом для зародження бізнес-ідеї. Реалізація бізнес-ідеї потребує створення в м. Чернігів підприємства, яке буде надавати послуги з перетримки тварин. Основною сферою діяльності майбутнього підприємства є надання послуг з перетримки та тимчасового розміщення домашніх тварин.

Перетримка, тобто тимчасове утримання тварини в спеціалізованій готелі або у людей, які зможуть доглядати за ним під час відсутності господарів – найчастіше єдине рішення проблеми. Перетримка собак в готелі – послуга платна, проте комфорт вихованця того варто. Адже в хороших готелях за собакою не тільки доглядають і годують, її здоров'я знаходиться під контролем ветеринара. Собаку вигулюють, грають з нею і ретельно стежать, щоб тварина не нудьгувала і була задоволена [2].

Що до рівня конкуренції, то вона на ринку послуг з перетримки тварин низька. Та як що говорити про локальний бізнес в місті Чернігів нами виявлена одного конкурента фірма «Artdog». Здійснивши аналіз конкурентних стратегій, ми прийшли до висновку що наш готель матиме важливу конкурентну перевагу у вигляді високої якості послуги, тоді як конкуренти матимуть нижчі ціни.

Для просування продукту нашого підприємства вибрана така стратегія маркетингу, як швидке проникнення: комбінація низької ціни і високої інтенсивності просування. Стадія виведення нової послуги на ринок характеризується повільним зростанням продажів і низькою або негативною прибутком. Так як продукт впроваджено зовсім недавно і обсяг продажів природно обмежений, основними складовими маркетингових стратегій для цієї стадії є Ціна і Просування. Рівень призначеної ціни і інтенсивність охоплення цільової аудиторії можуть варіюватися від високих до низьких значень. Їх показники визначаються ситуацією на ринку і системою управління компанією [3]. Стадія впровадження може мати низку обмежень. Наприклад, можна обмежити доступ до нової послуги тільки тим споживачам, з якими налагоджений ефективний зворотній зв'язок. Це дозволить оперативно вносити корективи в маркетингову стратегію. Ціноутворення в нашому готелі передбачає використання такого методу ціноутворення, як метод «витрат плюс» [4].

Провівши дослідження ризиків, які можуть стати на шляху ведення бізнесу у сфері послуг для тварин, стає зрозуміло, що ризики можуть бути форс-мажорного, політичного чи господарського типу. Найвища імовірність настання у таких ризиків, як ринковий

ризик – відсутність споживачів послуг, та ризик капітальних вкладень – інфляція. Існує безліч тригерів їх виникнення, але, якщо дотримуватися усіх засобів по їх недопущенню, настання ризиків можна уникнути.

Таким чином можемо констатувати, що бізнес-ідея створення готелю для тварин в передмісті Чернігова має перспективи на успіх.

Список використаних джерел

1. Філіпенко А. Основні проблеми економіки розвитку. пер. з англ. Київ : Либідь, 2003. 684 с.
2. ТОП-100. Найбільші медичні компанії України: веб-сайт. URL: <http://shop.ekonomika.ua/lang/ru/id/004/>. (дата звернення 15.05.2022).
3. Маркетингові стратегії на різних стадіях життєвого циклу. NIKEREKLAMA Все про маркетинг та мистецтво заробітку: веб-сайт. URL: <http://nikareklama.com.ua/marketingovi-strategiyi-na-riznih-stadiyah-zhittyevogo-tsiklu/> (дата звернення 15.05.2021).
4. Москаленко В. А. Концепції ціноутворення в сучасній маркетинговій політиці підприємств. *Системний маркетинг: сучасні аспекти*: колективна монографія під заг. ред. В. В. Жидок. Чернігів : ЧНТУ, 2016. С.175-190.

Зверховська О. Г., здобувачка вищої освіти гр. ЗММР-211
Науковий керівник – **Полковниченко С. О.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Прискорення формування інформаційного простору в житті людини призводить економіку до актуалізації використання Інтернет-маркетингу. Парадигма Інтернет-маркетингу весь час змінюється. Стандартні інструменти маркетингу можуть виявитися недостатньо ефективними в Інтернет-просторі.

Інтернет-маркетинг – це маркетинг, який слугує інструментом маркетингового розповсюдження комунікацій цільовій аудиторії та їх реалізації. Саме застосування маркетингу в Інтернеті дає змогу встановити прозорі відносини зі споживачем та швидкість поширення самої інформації. Застосування технології великих баз даних розширює можливості сегментації споживачів, що дозволяє максимально задовольнити попит вже наявних та потенційних клієнтів. Головною перевагою Інтернет-маркетингу є інтерактивність та легкість доступу до Інтернет-ресурсів підприємств, скорочення часу та вартості на маркетингові дослідження, розширення інформаційного простору, актуальність поданої інформації [1].

До найпопулярніших Інтернет-ресурсів можемо віднести: Instagram, Facebook, YouTube, TikTok тощо. Важливе значення Інтернет-ресурсів полягає в тому, що вони дозволяють вибудовувати взаємодію зі споживачем, швидко реагувати на оцінку з боку клієнта якості продукту або надання послуг. Підприємство може відстежувати усі процеси комунікації споживачів з ним та вдосконалювати маркетингову стратегію. При цьому сам Інтернет-простір дозволяє вести повну статистику для аналізу ефективності маркетингової програми. За допомогою активності та дій споживачів у мережі маркетингологи можуть аналізувати потреби ринку та зосереджувати увагу на потенційних споживачах [2].

Науковці виділяють такі етапи Інтернет-маркетингу як: формулювання цілей рекламної кампанії в Інтернеті (отримання прибутку / зниження витрат); визначення цільової аудиторії; збір і підготовка інформації, яка повинна мати попит клієнтів веб-сайту; створення сайту (структура, забезпечення інформаційного наповнення, функціонування, дизайн, розміщення в мережі); забезпечення збору статистики відвідування ресурсу; цілеспрямоване стимулювання відвідувань; порівняння статистики відвідувань і динаміки зростання продажів.

Очевидно, що багато елементів традиційного маркетингу знаходять свій шлях розвитку в Інтернеті, проте мають деякі власні характеристики (продукт, ціна, реклама, місцевість) [3].

Інтернет маркетинг містить комплекс методів та інструментів, які взаємопов'язані між собою, зокрема: медіарекламу; пошуковий маркетинг (SEM), в тому числі пошукову

оптимізацію сайту (SEO), просування в соціальних мережах (SMM), оптимізація сайту під соціальні мережі (SMO); електронну дошку оголошень (BBS); E-mail рекламу; ECRM систему; вірусний маркетинг; партизанський маркетинг; прямий маркетинг; Інтернет-брендинг; блогінг; віджет-маркетинг; проведення маркетингових досліджень в Інтернеті; торговельні Інтернет-системи тощо [4].

До основних методів також можна додати: активізацію мобільного маркетингу (мобільні додатки); використання веб-аналізу; рекламу у відео форматі; стратегію маркетингового впливу (промоутери, зірки, блогери); контент-маркетинг (якісний контент); перехід від індивідуалізму до спільної творчості тощо.

Спираючись на сучасну концепцію маркетингу взаємодії, яка має за мету вибудувати довгострокові та ефективні відносини з клієнтом, маркетинг в Інтернеті потрібно розглядати як інноваційний напрям в означеній концепцією. Відмінністю від традиційного маркетингу в Інтернет-маркетингу є високий рівень інтерактивності – повинні бути створені умови для надання будь-якої інформації за запитом клієнта. Вдало реалізований діалог з покупцем через Інтернет без створення «цифрової форми» товару є неможливим. Гіпермедійна природа Інтернету дає можливість подати та засвоїти інформацію з високою ефективністю. Унікальність контенту на сьогодні грає важливу роль в успішному просуванні продукту на всіх Інтернет-ресурсах [5].

У науковій літературі виділено ряд причин щодо переваги вибору споживача Інтернет-магазинів, а саме: зручність пошуку потрібного товару; низькі витрати часу та коштів; широкий вибір товарів; взаємодія продавця з клієнтом в діалоговому режимі; адаптація товару під споживача; контроль над процесом ухвалення рішень про покупки [4].

На сьогодні Інтернет – це безмежний простір для реалізації власного продукту. Компанії, що використовують Інтернет у власній комерційній діяльності, мають ряд переваг: швидке реагування на зміни ринкових умов (ціни, асортимент, послуги); аналіз реакцій покупців, що дозволяє вносити свої корективи в рекламу; заощадження на рекламі; скорочення витрат на маркетингові дослідження [4; 5].

Отже, Інтернет виступає головною (для певних підприємств додатковою) ланкою комунікації між ринком та клієнтом, що пришвидшує розвиток збуту товару. Інтернет-маркетинг дозволяє аналізувати інформацію щодо тенденцій, конкурентів та споживачів. Для підвищення економічної ефективності підприємство має сформулювати чітку Інтернет-маркетингову стратегію та коригувати її під час комунікації в інформаційному просторі, а також інтегровану маркетингову програму, яка буде з'єднувати процес створення та просування товару, що є цінністю для клієнтів.

Список використаних джерел

1. Романенко Л. Ф. Цифровий маркетинг: сутність та тенденція розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2019. №23. С.80-84. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/201> (дата звернення: 09.06.2022).
2. Віннікова І.І., Гребньов Г.М., Пузанова Ю.О. Особливості використання інструментів SMM у маркетинговій діяльності українських підприємств. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць*. 2017. №14. С.275-280. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22351/1/EV2017_275-280.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
3. Окландер М. А., Романенко О. О. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від Інтернет-маркетингу. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 362-371. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/6799/1/evntukpi_2015_12_54.pdf (дата звернення: 09.06.2022).
4. Мазуренко В.П. Розвиток сучасної концепції маркетингу в мережі Інтернет. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Випуск 118 (частина І). С. 134-144. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2296/2017> (дата звернення: 09.06.2022).
5. Турчин Л., Островерхов В. Сучасні тренди Інтернет-маркетингу. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С.75-85. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38298/1/Турчин.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ПОСЛУГ ТОВ «НОВА ПОШТА»

ТОВ «Нова пошта» – логістична служба, що займає провідні позиції з експрес-доставки відправлень для фізичних осіб та бізнесу. Для захисту від пошкоджень кожне відправлення пакується в відповідну тару з однойменним логотипом «Нова пошта». Посилки транспортуються в фірмовій гофрокартонній коробці різної щільності, паперовому або поліетиленовому конверті з повітряно-бульбашковою плівкою чи поліетиленовому кур’єрському пакеті.

ТОВ «Нова пошта» задовольняє потреби клієнтів у швидкій, зручній та надійній доставці будь-якого виду товару: відправлення до 30 кг, документи, палетований вантаж, фрахтові перевезення, шини та диски, вантаж понад 30 кг. У таблиці 1 представлено перелік сервісного обслуговування, що пропонується ТОВ «Нова пошта» для різних типів клієнтів.

Таблиця 1 – Асортиментний аналіз послуг ТОВ «Нової пошти»*

| Основні послуги | Додаткові послуги | | |
|--|--|--|--|
| | Приватним Клієнтам | Корпоративним Клієнтам | Інтернет-магазинам |
| 1. Доставка відправлення за технологіями: Відділення – Відділення / Поштомот; Адреса – Адреса; Відділення – Адреса; Адреса – Відділення / Поштомот | 1. Зберігання протягом 60-ти календарних днів 2. Доставка в часові інтервали 3. Зворотна доставка документів 4. Переадресування 5. Підйом на поверх 6. Пакування 7. Зміна даних в Експрес-накладній 8. Пункт передачі 9. Надійна покупка 10. Самообслуговування 11. Повернення 12. Фінансові послуги: | 1. Принтер для маркування 2. Зміна даних в Експрес-накладній 3. Переадресування 4. Повернення автоматичне та за бажанням 5. Зберігання протягом 60-ти календарних днів 6. Зворотна доставка документів 7. Палетування 8. Підйом на поверх 9. Доставка в мережі супермаркетів 10. Доставка особисто в руки 11. Ідентифікація особи 12. Контроль підпису документів 13. Контроль поштучної передачі 14. Передача та одержання відправлень за реєстром 15. Пункт прийому відправлень на території Клієнта 16. Пункт передачі 17. Самообслуговування | 1. Принтер для маркування 2. Модуль для доставки Інтернет покупок 3. Зміна даних в Експрес-накладній 4. Повернення автоматичне та за бажанням 5. Зберігання протягом 60-ти календарних днів 6. Доставка особисто в руки 7. Ідентифікація особи 8. Доставка в часові інтервали 9. Зворотна доставка документів 10. Переадресування 11. Підйом на поверх 12. Контроль підпису документів 13. Передача та одержання відправлень за реєстром 14. Пункт прийому відправлень на території Клієнта 15. Пункт передачі 16. Самообслуговування |
| 2. Безкоштовне зберігання: для Палет – 3 дні; для всіх інших типів – 7 днів | - грошовий переказ; - online-оплата відправлення за третю особу; | 10. Доставка особисто в руки 11. Ідентифікація особи 12. Контроль підпису документів | 10. Переадресування 11. Підйом на поверх 12. Контроль підпису документів |
| 3. Пакування відправлень | - переказ «миттєвий»; | 13. Контроль поштучної передачі | 13. Передача та одержання відправлень за реєстром |
| 4. Огляд відправлення | - міжнародні перекази Ria; - міжнародні перекази Western Union; | 14. Передача та одержання відправлень за реєстром | 14. Пункт прийому відправлень на території Клієнта |
| 5. Сервіс Інформування про прибуття та зберігання | - оплата рахунків; - зняття грошей з карти; - оплата | 15. Пункт прийому відправлень на території Клієнта 16. Пункт передачі 17. Самообслуговування | 15. Пункт передачі 16. Самообслуговування |

*Джерело: сформовано автором на основі [1]

Наразі ТОВ «Нова пошта» – це сукупність українських та іноземних компаній, зокрема: «Нова Пошта», «НоваПей», «Нова Пошта Глобал», «Нова Пошта Молдова». Окрім доставки по території України, надається міжнародна доставка «Nova Poshta Global» – закордонні перевезення. Зокрема існують такі пропозиції: послуга «Речі з дому за кордон» для 25 країн Європи, базова та преміум Глобальна доставка документів, вантажів і відправлень для більшості країн світу, сервіс Nova Poshta Shopping для прямої доставки з онлайн-магазинів Китаю, США, Великобританії, Німеччини, Італії, Франції, Іспанії, Туреччини та Польщі.

В Україні ТОВ «Нова пошта» співпрацює з значною кількістю інтернет-магазинів таких категорій: онлайн-супермаркети; цифрова та побутова техніка, аксесуари; онлайн маркет, цінові пропозиції; мода; дитячий світ; товари для дому та саду; товари для офісу, поліграфія; інструменти та обладнання; все для авто, транспортні товари; ювелірні вироби, годинники та аксесуари; продукти харчування; краса і здоров'я; зоотовари; все для творчості; книги та освіта; послуги; інше. Для підприємців, що кооперуються з ТОВ «Нова пошта» був розроблений окремий Інтернет-магазин «НП Сервіс», де з легкістю можна обрати та придбати пакувальні матеріали оптом.

Не менш важливою є дочірня компанія «Новапей» – це небанківська фінансова установа, що керує міжнародною платіжною системою «NovaPay». Вона здійснює матеріальні операції та займає першість серед внутрішніх грошових переказів. Дочірня компанія «Новапей» має право надавати такі послуги: переказ коштів, валютні операції, ліцензування на присвоєння гарантій та поручительства, надання коштів у позику. Приватним особам доступні фінансові послуги – миттєвий переказ готівкою, післяплата, зняття готівки, поповнення картки, міжнародні перекази Western Union і Ria, оплата рахунків і поповнення мобільного, автосписання коштів та онлайн можливості – оплата в додатку Нової пошти, онлайн-оплата відправлення за іншу особу. Для бізнес-клієнтів опрацьовано Інтернет-еквайринг, реєстрові виплати, зарахування післяплати на рахунок та партнерські послуги у відділеннях.

Для спрощеного та зручного інформування клієнтів і партнерів, крім сайту, існує мобільний додаток «Нова пошта», що допомагає здійснювати повернення і переадресацію, створювати експрес-накладну, відстежувати стан доставки на карті в реальному часі та відправляти заявку для виклику кур'єра за конкретною адресою. Також в додатку наявні новини про ТОВ «Нова пошта» та сервіси, каталог відділень та їх графіки роботи.

Загалом ТОВ «Нова пошта» успішно функціонує, про що свідчать дані таблиці 2.

Таблиця 2 – Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.*

| Показники | 2019 рік | 2020 рік | 2021 рік |
|--|------------|------------|------------|
| Дохід від реалізації поштових та супутніх послуг | 13 450 666 | 16 873 251 | 20 843 502 |
| Дохід від реалізації фінансових послуг | 2 549 124 | 3 644 216 | 4 376 162 |
| Реалізація товарів | – | 80 795 | 143 728 |
| Роялті | 11 042 | 23 354 | – |

*Джерело: сформовано автором на основі [1]

ТОВ «Нова пошта» виділяється розгалуженою мережею відділень по всій Україні та наявністю зручної інтеграції з різними сервісами. Товариство орієнтується на клієнтів з середнім рівнем доходів у віці від 16 до 59 років, охочих швидко та зручно доставити товар будь-якого типу.

На відміну від інших логістичних служб, ТОВ «Нова пошта» надає можливість автоматизовано відправити та отримати посилку, що економить час та підвищує якість сервісу.

Список використаних джерел

1. Термінова і експрес доставка: транспортно-логістичні послуги в Києві та по всій Україні – служба доставки №1 «Нова пошта». *Сміливість*. URL: <https://novaposhta.ua> (дата звернення: 13.06.2022).

Лавський І. С., здобувач вищої освіти гр. ЗММР-211
 Науковий керівник – **Полковниченко С. О.**, к. е.н., доцент
 Національний університет «Чернігівська політехніка»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ DIGITAL-MARKETINGУ

Маркетологи все частіше обирають цифрові методи на противагу традиційному маркетингу, вважаючи останній менш рентабельним в умовах стрімкої глобалізації та

інформатизації суспільства. Особливо дана тенденція актуалізувалася в умовах пандемії, коли почали виникати складнощі з організацією офлайн-комунікацій.

Головне завдання digital-маркетингу – забезпечити максимальну присутність бізнесу в мережі. Основними інструментами для цього можна вважати SEO (оптимізація сайту в пошукових системах), пошуковий маркетинг (Search Engine Marketing, SEM), клієнт-орієнтовану стратегію розвитку підприємства в Інтернеті (e-Customer Relationship Management, ECRM), контекстну рекламу, SMM (соціальний медіа-маркетинг), технологію Big Data, RTB (торги в реальному часі), вірусний маркетинг (Word of Mouth Marketing, WOM), створення іміджу підприємства в Інтернеті (Public Relations, PR 2.0), маркетинг відеосистем (Video Search Marketing, VSM), партнерський маркетинг (Affiliate Marketing, AM), таргетинг [1].

Якщо проаналізувати частоту використання технологій цифрового маркетингу, то лідером є пошукова оптимізація (SEO) – без неї не обходяться 90% компаній. 65% підприємств активно займаються маркетингом у соціальних мережах (SMM і SMO). А замикає трійку лідерів контекстна реклама – 60%. Також кожна третя компанія впроваджує у своїй роботі пошуковий маркетинг (SEM) [2].

Впродовж двох останніх років значно зросли обсяги створення контенту для соціальних мереж та виробництво відео, а також майже на понад третину збільшилося використання мобільних додатків та клієнтських спільнот у маркетингових комунікаціях [3]. Контент-маркетинг залишається пріоритетним напрямом залучення потенційних клієнтів.

Наразі компанії активізували роботу в напрямку SEO, оптимізують контент у соціальних мережах та використовують аналітику даних. Вони націлені вже не стільки на створення інновацій, скільки на їх активне впровадження у власний маркетинг. У боротьбі за клієнта перемагають ті компанії, які швидше за інших опановують цифрові канали [3].

Тенденцією останніх років є зростаючий інтерес до великих даних (Big Data), предиктивної аналітики та штучного інтелекту [4]. Одним із актуальних напрямів розвитку цифрового маркетингу є контекстна та медійна реклама. Суттєво змінився ринок інтернет-реклами. Відтепер бізнес має змогу максимально охопити свою цільову аудиторію завдяки можливостям таргетованої реклами [1].

Цифрові технології надають можливість компаніям отримувати інформацію про ринок та споживачів з метою її подальшого використання для створення персоналізованої пропозиції для клієнтів [4]. Так, компанії активно використовують штучний інтелект та голосовий пошук, щоб підвищити таргетованість та максимально персоналізувати свої продукти для цільової аудиторії [3]. Разом із застосуванням штучного інтелекту маркетингологам стало значно простіше обробляти та аналізувати великий масив цифрових маркетингових даних. При цьому штучний інтелект дозволяє робити це ефективніше.

Компанії, з метою завоювати прихильність споживачів, почали використовувати також інтерфейси з елементами віртуальної та доповненої реальності, що, наприклад, робить процес користування сайтом більш цікавим та особистісним [3]. Дані технології урізноманітнюють процес користування сайтом та сприяють реалізації намірів здійснити покупку.

Цифрові канали дають можливість взаємодіяти зі своїми клієнтами та вибудовувати довгострокові відносини, а також здійснювати підтримку клієнтів в режимі онлайн. Наразі цифровий маркетинг не обмежується продажем інформаційних чи фізичних товарів, але й успішно продає рекламний простір, програмні продукти, бізнес-моделі та ін. [1].

Вважаємо, що зростаючий інтерес компаній до цифрового маркетингу обумовлений переходом все більшого числа споживачів у цифрові канали, можливістю таргетування та можливістю збирати й використовувати інформацію про ринок та споживачів для створення більш конкурентного й персоналізованого продукту.

Наразі швидкими темпами зростає кількість користувачів соціальних мереж та число мобільних пристроїв у світі, а, відповідно, активно розвивається контент-маркетинг і створюється велика кількість мобільних додатків. Все більшої популярності набирає функція голосового пошуку, а чат-боти стали незамінними віртуальними помічниками у вирішенні

широкого кола питань. Швидко впроваджуються технології штучного інтелекту, технології віртуальної та доповненої реальності. Цифрова реклама орієнтується на якісну аналітику.

Загалом, сучасний цифровий маркетинг максимально використовує новітні технології для створення нових точок взаємодії з потенційними споживачами для просування своїх товарів та послуг і спрямований на індивідуалізацію та персоналізацію.

Список використаних джерел

1. Рябов І. Б., Шевкопляс І. М. Особливості та сучасні тенденції застосування системи digital-маркетингу на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8423> (дата звернення: 12.06.2022).

2. Романенко Л. Ф. Цифровий маркетинг: сутність та тенденції розвитку. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2019. Том 23. С. 80-84.

3. Гноєвий В. Г., Корень О. М. Сучасні тенденції цифрового маркетингу та їх вплив на формування маркетингової стратегії. *Академічний огляд*. 2021. № 1 (54). С. 49-55.

4. Архипова Н. И., Гуриева М. Т. Современные тенденции развития цифрового маркетинга. *Вестник РГТУ. Серия Экономика. Управление. Право*. 2018. № 1. С. 9-21.

Мурай А. О., здобувачка вищої освіти гр. ММР-211
Науковий керівник – **Полковниченко С. О.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ У СФЕРІ РОЗВАЖАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У сучасному світі інтенсивно зростає попит на розважальні послуги, які стають все більш популярними, а відповідно розширюється їх ринок. Проте в умовах жорсткої конкуренції будь-яка компанія зможе досягти успіху на ринку лише за наявності ефективної маркетингової стратегії, спрямованої на забезпечення прихильності споживачів до її діяльності. Важливою частиною маркетингової стратегії є створення сильного бренду компанії. Якщо ж компанія працює у сфері послуг, у тому числі розважальних, де лояльність споживачів значно вища порівняно з товарним ринком, без повноцінного бренду робити нічого.

Розважальні послуги включають весь спектр розваг, які популярні серед споживачів, зокрема боулінг, більярд, ковзанка, дитячі ігрові кімнати, кінотеатри, казино, кафе та ресторани, піцерії, суші-бари, спорт-бари тощо. Дуже часто всі ці розваги знаходяться під одним дахом у торговельно-розважальних центрах, які є місцем вільного проведення часу, святкування різних урочистостей, отримання позитивних емоцій. Багато з них сьогодні вже сформували свої бренди.

Бренд виступає як уявлення про індивідуальність бізнесу, цілеспрямовано сформований стереотип сприйняття конкретним споживачем продукту або послуги. Саме з бренду конкретної компанії можна зрозуміти перспективи її подальшого розвитку. Бренд можна розглядати як ідею чи образ, який споживачі будуть уявляти, коли думатимуть про конкретні продукти чи послуги або навіть про діяльність, пов'язану з компанією. Мова йде не лише про фізичну характеристику, яку створює бренд, але й про вплив на почуття споживачів, їх довіру до компанії чи її продукту. Цей фізичний та емоційний знак спрацьовує, коли споживачі візуалізують назву, логотип, ідентичність або навіть слухають повідомлення, яке передається [1].

Брендом розважальних послуг, на нашу думку, є емоції, які він створює. Наявність цікавого та ефектного бренду привертає увагу, дозволяє виділитись, дає перевагу перед конкурентами, у яких його немає. Саме бренд з яскравою атрибутикою дозволяє створити довірчу атмосферу та залучити клієнтів.

Бренд формується шляхом продуманої, комплексної дії на споживача, причому протягом досить тривалого часу. Формування бренду – це контрольований розвиток компанії або продукту в відомий бренд з чітко визначеною продуктивністю. Основне завдання формування бренду полягає в тому, щоб розробити однозначне та стійке позиціонування компанії, за його допомогою можна досягти довготривалих довірчих відносин з цільовою аудиторією [2].

Серед характерних рис формування бренду варто виділити: цільовий характер; обізнаність; вірність; послідовність; конкурентоспроможність, лідерство, відмінний дизайн.

Формуючи бренд, необхідно орієнтуватись на цільову аудиторію. Жодна фірма не може орієнтуватись на все населення. Власники бізнесу повинні визначити тип людей, які купують їхні продукти та послуги. Дослідження слід проводити на основі віку, статі, доходу, способу життя клієнтів тощо.

Відсоток людей, які знають про бренд, називається поінформованістю про бренд. Добре відомі компанії мають переваги високого рівня впізнаваності бренду. Поінформованість про бренд можна підвищити за допомогою реклами на телебаченні, в журналах або в соціальних мережах. Логотипи також допомагають компаніям підвищувати впізнаваність бренду, оскільки люди часто розпізнають бренди за цими символами або діаграмами.

Лояльність до бренду – це найвище досягнення або вершина будь-якої компанії. Клієнт, який широко користується послугами певної компанії, відомий як лояліст бренду. Лояльність до бренду можна підвищити, залишаючись на зв'язку з клієнтами, запитуючи їх відгуки.

Для бренду необхідна послідовність. Даючи численні обіцянки в рекламних роликах про свої бренди, компанія має задовольняти очікування споживачів, пропонуючи ефективні продукти [3].

Щоб бренд став успішним, впізнаваним, над ним повинна працювати ціла команда компанії. Успішний бренд забезпечує конкурентну перевагу, виходить за межі очікувань споживачів.

Найбільші бренди світу завжди підтримуються лідерами, які мають силу надихати та постійно прагнуть до його величі. Найуспішніший бізнес повинен мати впливового лідера, який його підтримує [1].

Всі візуальні елементи брендингу компанії повинні бути узгоджені в усіх медіа (візитна картка, веб-сайт, реклама, платформи соціальних мереж тощо) й передавати відчуття, які їхній бренд повинен викликати [4].

Основою бренду у сфері послуг є репутація, від якої залежить тривалість його життя. Якщо майже будь-який товар перед покупкою можна перевірити, то з послугами це зробити неможливо. Важливою може стати думка інших клієнтів – користувачів послуг. У зв'язку з цим заклад, який надає розважальні послуги, повинен робити все від нього залежне, щоб відгуки клієнтів не тільки не суперечили філософії бренду, але й покращували його репутацію.

Думка про послугу, а відповідно і про репутацію компанії, формується у споживача в процесі її надання. Тому дуже важливо справити на клієнта гарне враження одразу, а в подальшому підтримувати його.

Основними складовими репутації бренду є комунікації та його дизайн [5]. У сфері послуг клієнт тісно взаємодіє з персоналом (менеджерами, а також працівниками, які надають послуги). Саме від їх поведінки залежить, яка думка складеться у клієнта про бренд. Тому важливо особливо ретельно підбирати персонал, який був би привітним і не допускав хамства. Саме способи спілкування з клієнтом, а також зовнішній вигляд персоналу у сфері розважальних послуг є носієм стилю бренду.

Додаткову перевагу компанії дає правильно підібраний дизайн. Важливою частиною послуги, що надається розважальними закладами, є дизайн приміщення. Він має сильний емоційний і незабутній вплив на мозок, а тому повинен створити ту атмосферу, яка відповідає цільовій аудиторії. У зв'язку з цим на основі спеціальних досліджень потрібно ретельно вивчити цінності, звички, смаки та очікування саме свого споживача.

Отже, при формуванні бренду у сфері розважальних послуг компанії важливо зосередити свою увагу на заходах, спрямованих на забезпечення її репутації, тобто думки споживача про послуги, на які впливають їх якість, отримані емоції, соціальні вигоди тощо.

Список використаних джерел

1. Branding. *Vedantu*: веб-сайт. URL: <https://www.vedantu.com/commerce/branding> (дата звернення: 30.05.2022).
2. Brand Formation. *Brand Trust*: веб-сайт. URL: <https://www.brand-trust.de/en/glossary/Brand-formation.php> (дата звернення: 30.05.2022).

3. Branding. *Toppr*: веб-сайт. URL: <https://www.toppr.com/guides/business-studies/marketing/branding/> (дата звернення: 30.05.2022).

4. What is branding? Economics discussion: веб-сайт. URL: <https://www.economicdiscussion.net/marketing-2/brand/what-is-branding/32274> (дата звернення: 30.05.2022).

5. Белоусов Д. Специфика брендинга в сфере услуг. URL: <https://dvaslova.com/blog/branding-design/spetsifika-brandinga-v-sfere-uslug/> (дата звернення: 30.05.2022).

Немчик В. В., здобувачка вищої освіти гр. МР-201
Науковий керівник – **Москаленко В. А.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РОЛЬ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО КУПІВЛЮ

Успіх будь-якого бізнесу залежить від розуміння поведінки своїх клієнтів, а саме, як споживач приймає рішення про придбання. На сьогоднішній день існує безліч підходів до вивчення даного процесу.

В епоху інформаційного буму відбувається значна трансформація поведінки споживача, який стає більш поінформованим, вимогливим, активним у створенні та розповсюдженні інформації про продукт.

Крім того, поява безлічі каналів комунікації, зростання обсягу інформації та постійна її динаміка значно ускладнюють процес ухвалення рішення про купівлю, роблять його менш передбачуваним, динамічним та унікальним для кожного окремого індивіда. З одного боку, цифрові технології ускладнюють досліджуваний процес, а з іншого, відкривають нові можливості у розумінні економічної поведінки людини та застосуванні різних маркетингових стимулів [1].

Можливості збору різноманітної інформації про клієнтів та поява великих даних, розвиток потужних інструментів аналітики, машинного навчання, технологій ідентифікації та індивідуалізації споживачів ставлять на новий виток розвитку дослідження споживчої поведінки. Сучасна людина живе у двох середовищах: реальному та віртуальному. Якщо поведінку споживача у традиційному середовищі досліджено досить добре, то специфіка поведінки у віртуальному середовищі вимагає ще значного наукового внеску [1].

Аналіз найбільш популярних моделей прийняття рішень про покупку дозволяє на сьогоднішній день виділити три стадії його розвитку, зумовлених, насамперед розвитком та застосуванням у бізнесі інформаційних технологій. Це лінійні, динамічні та індивідуалізовані моделі прийняття рішень [2].

Розвиток інформаційних та інтернет-технологій у бізнесі призвело до необхідності дослідження їхнього впливу на поведінку споживачів. На сьогоднішній день канали інтернет-комунікацій є найважливішим джерелом отримання інформації споживачем, а можливості опису та демонстрації товару, перерахування коштів за купівлю чи отримання консультації роблять процес купівлі в Інтернеті можливим.

Багато вчених, які вивчають поведінку споживачів в онлайн-середовищі враховують вплив специфічних, властивих інтернет-середовищу факторів, наприклад, вміст веб-сайту, вплив соціальних мереж

на прийняття рішень, онлайн-сервіс тощо [2].

Особливості розвитку сучасного інформаційного середовища та його вплив на поведінку споживачів:

- багатоканальність;
- відсутність територіальних та тимчасових кордонів;
- інтерактивність комунікації;
- споживачі беруть активну участь у створенні інформації про бренд;
- поява нових учасників інтернет-ринку, які активно впливають на процес прийняття рішень;
- поява можливостей індивідуалізації комплексу маркетингу;

- зменшується вплив деяких факторів на поведінку споживача;
- поява специфічних ефектів у поведінці споживачів у віртуальному середовищі;
- високе конкурентне середовище, швидка зміна учасників ринку.

Описані вище особливості призвели до появи динамічних моделей прийняття рішень про покупку [3].

Широке використання цифрового середовища в бізнесі, розвиток технологій персоналізації та ідентифікації споживачів, сучасні можливості збирання та обробки великих даних, автоматизація багатьох бізнес-процесів дають можливість індивідуалізованого маркетингового підходу до споживача. На сьогоднішній день ми можемо досліджувати процес прийняття рішення про покупку індивідуального клієнта, а також застосувати щодо нього відповідні маркетингові стимули [4].

У моделюванні поведінки конкретного споживача великого значення набувають таких технологій, як customer journey map – карта шляху клієнта і customer experience – клієнтський досвід. Такі технології дозволяють візуалізувати шлях окремого клієнта, а також провести аналіз ефективності його взаємодії з компанією у кожній точці контакту. Формування клієнтських баз даних, а також автоматизація роботи з ними дає можливість застосування індивідуальних алгоритмів взаємодії із споживачами [3].

Розвиток інформаційних технологій справив значний вплив на трансформацію поглядів на моделювання процесу прийняття рішень про купівлі. У процесі дослідження найпопулярніших моделей купівельної поведінки протягом останніх 50 років можна простежити такі особливості у розвитку: основу ранніх моделей лежить лінійний підхід до моделювання; з розвитком та застосуванням інформаційних технологій у в бізнесі спостерігається динамічний підхід до моделювання поведінки споживачів; найсучасніші моделі пов'язані з появою технологій машинного навчання, можливістю накопичення та обробки великих даних, а також з високою автоматизацією різних бізнес-процесів, що дозволяють моделювати індивідуальний шлях клієнта[5].

З одного боку, технології ускладнили процес прийняття рішень про купівлі, зробили його динамічнішим і менш передбачуваним, з іншого, відкрили широкі можливості у дослідженні шляху окремого клієнта та застосування індивідуальних маркетингових стимулів, заснованих на глибокій аналітиці та автоматизації бізнесу.

Список використаних джерел

1. Kotler P., Keller K. L. Marketing Management. 14th ed. 2012.
2. Lee P. M. Behavioral model of online purchasers in e-commerce environment. *Electronic Commerce Research*. 2016. (2:1). P. 75–85.
3. Nicosia F. M. Consumer decision processes: marketing and advertising implications, Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall, 1966.
4. Darley W. K., Blankson C., Luethge D. J. Toward an integrated framework for online consumer behavior and decision making process: A review. *Psychology and Marketing*. 2017. (27:2). P. 94–116.
5. Court D., Elzinga D., Mulder S., Jørgen Vetvik O. The consumer decision journey. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing-and-sales/our-insights/the-consumer-decision-journey> (date of the application: 10.05.2022).

Ponomarenko R. V., здобувач вищої освіти, гр. МРт-211
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine
 Scientific supervisors: **Sandal Jan-Urban**, Fil. Dr., Professor
Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute, Norway
Verbytska A. V., PhD in Public Administration
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

STRATEGIES AND METHODS OF PRODUCT POSITIONING

Positioning has got much attention and has emerged as a deeply investigated marketing paradigm. Positioning in theoretical, applied, and strategic aspects has become one of the key components in modern marketing science and practice.

Foreign scientists conducted research on conceptualizing and defining positioning. They defined five most frequently identified perspectives: competition, empty slot/mind, consumers' perception, differentiation and competitive advantage. Despite the scientific literature, there is a lack of comprehensive definition for positioning, and there is no one entire definition of the positioning from international researchers [1].

According to the international encyclopedia "Britannica", positioning is matching a business and a particular brand with customers' needs while positioning them in the customer's memory, while discriminating against competitive companies or brands [2].

The most important object in positioning is a consumer. Two important points should be taken into consideration: the target group audience and competition. In intensively competitive markets a successful company should constantly reassess its sources of competitive advantage, ensure that the company's key success factors are permanently updated, effectively communicated throughout the organisation and monitored through the performance measurement indicators [3].

The goal is to give customers an advantage over competitors' products by recognizing the unique value of their products. Considering positioning, looking at the client's point of view is essential. One way to do this is to draw a two-dimensional map based on key buying factors that the target customer values and think about how clients can differentiate a product from a competitor. In our opinion, for successful positioning it is essential to achieve the following requirements:

1. Is the target audience chosen correctly for positioning?
2. Does the consumer perceive our positioning correctly?
3. Does the positioning of the company impress the client?
4. Does the product's positioning correspond to the company's positioning (corporate philosophy, policy)?

For example, if the user highlights the design and chooses the most attractive product from among many products, the factor in deciding to buy is the design. Alternatively, if the consumer chooses the cheapest product, price is the key buying factor.

It is also essential in the positioning strategy to determine the attributes that may accompany the functions. For example, it is natural that detergent can be associated with products from any manufacturer, but detergent "Joy" managed to impress users and create a big hit, daring to define the positioning like disinfection can be done [4]. American "Life Buoy Soap" also made a considerable impression, leading to the positioning of "Royal Disinfectant Soap" [5]. By giving users new value, we can increase the uniqueness of products and satisfy customer needs even if this is a standard feature.

There are several two features associated with one product that a user can remember. Therefore, after removing functions and attributes, we need to limit the user's criteria to about two. Enumerating product attributes and exploring positioning opportunities can significantly influence the success or failure of a marketing strategy.

The narrowing of attributes should consider the aim of positioning, for example, to make the company's products more attractive than other products of competitors.

A positioning check should be performed after successful positioning approval. After narrowing the attributes and refining the positioning, we should verify that the developed positioning is valid and effective by running various consumer surveys. It is not uncommon to lose sight of whether the target customer's needs are considered at the positioning stage, so it is necessary to check again whether it can be differentiated from competitors. An important step is constantly analysing consumer opinion about the company's products; only in this way, we can achieve marketing goals.

In order to build its market position, businesses should choose correct solutions concerning the introduction of new products [6]. Product positioning is necessary for the development of effective marketing strategies in modern competitive market [7].

In our opinion, positioning skills are also an essential step in the marketing process, as they significantly impact the sales and profitability of products. We believe that consistency with 4P

positioning and marketing mixes (product, pricing, distribution channel, and promotion) is essential for successful positioning.

Thus, we can say that the choice of positioning methods requires detailed study and the creation of new practical recommendations considering the company's current state and needs.

We concluded that positioning could not be ignored when developing a marketing strategy. However, to commit to positioning, we need to know the position, issues, and situation of the company. The positioning strategy is to position the company and its products more attractively than the companies and products of competitors in the selected target market. The company's leaders find the right place to which the company should move and then turn the shortcomings in the products of competitors into advantages in their products, based on the marketing strategy.

Thus, positioning is an activity aimed at creating unique effects for products and forming a unique, differentiated image in customers' minds.

References

1. Saqib, N. (2021). Positioning – a literature review. *PSU Research Review*. Vol. 5. No 2. Pp.141-169. URL: <https://doi.org/10.1108/PRR-06-2019-0016>.
2. Britannica International. URL: <https://www.britannica.com>.
3. Adigüzel, S. (2020). Market and Brand Positioning and Sustainability Strategies in International Marketing. *International Journal of Scientific Research and Management*. No 8(09). Pp. 9–24. URL: <https://doi.org/10.18535/ijstrm/v8i09.lis01>.
4. Cincinnati Business Courier. URL: <https://www.bizjournals.com/cincinnati/stories/2004/11/08/story2.html>.
5. A soap for all seasons – The Hindu Business Line. URL: <https://www.thehindubusinessline.com/catalyst/a-soap-for-all-seasons/article23031009.ece>.
6. Sandal, J. U., & Ejsmont, A. (2018). Innovativeness and Efficiency of Investments Undertaken by Networking Companies. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. No 81(4). Pp. 13-23.
7. Verbytska A., Babachenko L. (2021). Communication Strategy Development Algorithm for B2C Startups. *Priazovsky Economic Bulletin*. 2021. No 5(28). Pp. 51–55.

Середа Я. Я., здобувачка вищої освіти, МР-191
Науковий керівник – **Москаленко В. А.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

РОЗВИТОК РЕКЛАМИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

В наш час реклама є всюди, куди тільки ми можемо поглянути. Вона є як і на білбордах на вулиці, так і в твоєму телефоні або навіть при перегляді фільму в кінотеатрі. Реклама досягла таких масштабів, що звичайна людина іноді може і не здогадатися, що то була саме реклама. В недавньому часі були популярні такі види реклами як: реклама на телебаченні, реклама в Інтернеті, реклама в друкованих виданнях та ін. Зараз, все це залишилось, але воно прийняло трохи інший вигляд. Розглянемо, деякі способи модернізації реклами.

1. Реклама на телебаченні. Зараз вона також залишилась, але в неї з'явилися нові прийоми. По-перше, це соціальна реклама, як не дивно вона теж являється способом просування, але не товару, а людей. Коли якась “зірка” розповідає про соціальну проблему та шлях її вирішення, то цим самим вона рекламує свою особу, підвищує цікавість оточення саме до себе. Цей спосіб дуже гарно використовується для покращення іміджу або для розширення аудиторії зірки. По-друге, у всіляких телешоу та фільмах/серіалах з'явився такий прийом, як продакт-плейсмент [1]. Це дуже гарний прийом, оскільки він не перериває перегляд фільму як звичайна пряма реклама, а лише вплетений в художню композицію. Коли певний товар згадується в процесі перегляду фільму, він сприймається як рекомендація та любов до продукту саме персонажу з фільму.

2. Реклама в Інтернеті. Це здається найпопулярніший та найприбутковіший спосіб реклами. Порівняно з механізмом розташування реклами в минулому, зараз це не просто

бездумне розташування, а ціла наука. По-перше, це контекстна реклама – оголошення підлаштовуються під певного користувача, вони є персоналізованими. Реклама, яка вам буде демонструватись, буде заснована на ваших інтересах, будуть аналізовані всі ваші минулі запити. По-друге, реклама у блогерів, це дуже сучасна та влучна реклама. [2]. Чому ця реклама є однією з найкращих? Тому що, люди її сприймають як рекомендацію, що саме цей блогер користується цією продукцією. Дуже чітке попадання саме в вашу цільову аудиторію, тому що, якщо людина цікавиться саме цим блогером, то їй цікаво його життя, звички та погляди, що дає змогу розуміти, які продукти будуть цікаві його аудиторії.

Наряду з традиційними формами реклами, в Україні використовують також і інноваційні, наприклад технології Indoor TV у місцях продажу, який характеризується візуальним представленням звукової та відеоінформації на плазмових екранах, що знаходяться в найбільш відвідуваних [3].

Отже, існує дуже багато видів реклами, деколи люди і не здогадуються, що то була саме вона. Рекламу потребують всі: продукти, послуги, курорти та навіть люди. З кожним новим днем маркетологи знаходять нові способи впливу на підсвідомість людей, з метою збуту продукції.

Список використаних джерел

1. Види Інтернет-реклами. URL: <https://wma.lviv.ua/vydy-internet-reklamy> (дата звернення 14.06.2022).
2. Продакт-плейсмент. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 14.06.2022).
3. Водяник М. О. Сучасні тенденції розвитку реклами як базового інструменту маркетингових комунікацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. URL: file:///C:/Users/PC_PVcde/Desktop/16.pdf (дата звернення 13.06.2022)

Скляр І. С., здобувачка вищої освіти групи МР-191
Науковий керівник – **Забаштанська Т. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В ІНДУСТРІЇ КРАСИ

Сучасний світ не можливо уявити без послуг індустрії краси. Це складний бізнес, у якому важко виділитись та привернути увагу потенційних споживачів, які будуть повертатись. Але в сфері маркетингу інструменти просування не стоять на місці, їх стає все більше, що дозволяє створити пізнаваний бізнес з великою клієнтською базою.

Інструменти просування – методи і прийоми маркетингу, що застосовуються для того, щоб якомога більше потенційних споживачів дізналися про послугу [1].

Деякі власники або керівники бізнесу під час розвитку студій краси застосовують обмежений набір маркетингових інструментів. Але є безліч маркетингових рішень, що сприяють збільшенню не лише оборотного капіталу, а й покращують бізнес у цілому.

Сьогодні практично неможливо бути в соціальних мережах, не натрапивши на контент, пов'язаний з індустрією краси. Це може бути рекламна кампанія послуг, реклама продукту або новини про придбання чи запуск бренду. Більшість брендів індустрії краси на ранньому етапі виявили потенціал соціальних мереж для розширення маркетингового та рекламного охоплення.

До основних напрямків маркетингу просування в індустрії краси відносять:

- брендинг;
- веб-сайт;
- соціальні медіа;
- клієнтський маркетинг;
- рекомендаційний маркетинг.

Щодо брендингу, то салонам краси майже неможливо досягти успіху лише за допомогою власного бізнесу. Потенційні клієнти повинні знати місцезнаходження та

конкурентні переваги конкретного салону краси. Створення авторитетного та впізнаваного бренду (він має відповідати ідеальному клієнту) є ключем до розробки успішної маркетингової стратегії. Бренд потрібно розвивати не лише офлайн, а й онлайн, що наразі найбільш актуально. Потужний бренд салонів в Інтернеті працює аналогічно офлайновому режиму. Потрібен бездоганний вигляд та відчуття чогось якісного. Побачивши будь-який із маркетингових матеріалів, усі споживачі повинні розуміти, специфіку послуг салону [2].

Веб-сайт ефективно дозволяє бути відкритими 24/7 як для нових, так і для наявних клієнтів. Успішний веб-сайт надихне відвідувачів записатися на прийом. Незалежно від розміру салону чи послуг, що пропонуються клієнтам, – це досвід. Саме досвід вже існуючих клієнтів потрібно показувати на сайті. Веб-сайт салону краси має містити високоякісні зображення місцезнаходження (зсередини, зовні) та послуг. Потрібно не забувати звертатися до цільового ринку: демонструвати більш креативний стиль для молоді та можливість розслабитися і зняти стрес для старшого покоління.

Для сайтів важливо використовувати інструменти SEO. Термін SEO є аббревіатурою від англійського терміну «Search Engine Optimization», що перекладається як «оптимізація під пошукові системи». SEO – це діяльність пошукової оптимізації, направлена на те, щоб сторінки певного сайту показувалися у видачі пошукових систем у відповідь на певні запити користувачів [3].

Соціальні медіа наразі транслюють такий меседж: «якщо бізнес не представлений у соціальних мережах, то це означає, що не тільки втрачається комунікація, а й величезний шанс залучити нових клієнтів». Для індустрії краси, що також піклується як про імідж бренду, так і про імідж своїх клієнтів, соціальні мережі є ідеальною платформою для покращення комунікації між брендом і споживачем, а також для створення та підтримки лояльності до бренду. Оскільки більшість клієнтів стежать за своїми улюбленими брендами в соціальних мережах, то бренди мають можливість напряму охопити свою найсприйнятливішу аудиторію.

Соціальні мережі мають бути вітриною для індустрії краси. Це дає можливість представити свій бізнес у найкращому світлі та показати потенційним клієнтам привабливий знімок чи відео послуги, що пропонується.

Проте створення облікового запису у соціальній мережі та залишення його без розвитку не приносить користі бренду. Якщо не дбати про періодичність та своєчасність публікацій, то підписними можуть втратити цікавість. Соціальні мережі швидко розвиваються, а вміст актуальний лише декілька днів, тому потрібно виокремлювати актуальну інформацію. Як і у випадку з брендингом, важливо розуміти хто є ідеальним клієнтом, щоб публікувати контент, що його приваблює.

Клієнтський маркетинг (маркетинг відносин) – це маркетингова стратегія, розроблена для залучення та втримування саме лояльних клієнтів. Щоб забезпечити прихильність клієнта до бренду та змусити його повернутися, потрібно зосередитися не на одноразовому продажу послуги чи товару, а на картині клієнтського досвіду загалом [4].

Успішний салон краси – це передусім клієнти, які вже скористалися послугами. Тому про них варто пам'ятати. Наприклад, за допомогою онлайн-бронювання можна отримувати контактну інформацію клієнтів та в подальшому використовувати її для email або direct-маркетингу. Підтримка зв'язку з клієнтами за допомогою цих інструментів – це можливість поділитися новинами бізнесу, про які можуть не знати, впровадження системи лояльності, розіграшів та подарунків – це чудовий, спосіб, щоб стимулювати клієнтів повертатися.

Рекомендаційний маркетинг полягає в тому, що салони краси процвітають завдяки рекомендаціям один одного, особливо малі підприємства, клієнти яких, ймовірно, порекомендують відвідати студію краси своїм друзям, котрі потребують подібних послуг. Взаємовигідним рішенням також буде спільний маркетинг – це партнерство між щонайменше двома салонами або брендами з метою обміну ресурсами та клієнтською базою.

Успішні кампанії спільного маркетингу створюють ситуації «безпрограшного варіанту», що надають переваги не лише партнерам, а й потенційним клієнтам. Рекомендаційний маркетинг не завжди означає офлайн. Позитивні онлайн-огляди (відгуки) є обов'язковими для будь-якої бізнес-реклами в Інтернеті. 97% клієнтів читають відгуки в Інтернеті, коли обирають салон краси [2].

Незалежно від того, які маркетингові інструменти обираються, ключ до успіху салону краси – це старанність, систематичність і послідовність. Виграшна маркетингова стратегія починається з глибокого розуміння ринку та клієнтів. Тож потрібно підходити до цього креативно, обдумувати дії на довгостроковий період і обов'язково брати участь у постійному діалозі зі своєю аудиторією, слухаючи, що вона говорить.

Список використаних джерел

1. «Які інструменти маркетингу існують?», Дія бізнес, Вебсайт: URL: <https://business.dii.gov.ua/handbook/marketing/aki-instrumenti-prosuvanna-isnuut>
2. Розі Уорд. Маркетингові стратегії для салонів і спа. вебсайт: URL: <https://www.gettimely.com/the-source/salon-marketing/marketing-strategies-for-salons-spas/>
3. Блог про інтернет-маркетинг компанії «AG Marketing», вебсайт: URL: <https://ag.marketing/blog/shcho-take-seo/>
4. «Як маркетинг відносин допомагає збільшити продажі та втримати клієнтів», Microsoft 365 Team, вебсайт: URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/business-insights-ideas/resources/increase-sales-and-retention-with-relationship-marketing>

Стеченко А. О., здобувачка вищої освіти гр. МР-211

Науковий керівник - **Лисенко І. В.**, к.е.н.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

МЕДІЙНА РЕКЛАМА ЯК РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ

У реаліях сьогодення реклама стала невід'ємною частиною життя людства. Зранку під час перегляду новин нас відволікають, щоб розповісти про чергові ліки від застуди, у автобусі кожен вільний сантиметр стінки та, навіть, сидінь обклеєно об'явами про швидкі займи, а на роботі, відкриваючи будь-який сайт неодмінно зіштовхнешся зі знижками на одяг.

Реклама в Інтернеті в сучасну інформаційну еру набирає шалених обертів розповсюдження, популярності та дієвості, так як доступ до комп'ютерної мережі є чи не в кожному будинку, в той час як радіо зі сприйняттям інформації лише на слух залишається актуальним серед покоління X, а телебачення більш популярне серед наших батьків (Y), які в той же час освоюють всесвітню павутину. Важелі управління світом переходять до рук Internet Generation, дітей двохтисячних та, частково, дев'яностих, тож і розглянути варто медійну рекламу.

Так, до медійної реклами відноситься і телебачення, і, навіть, газети, а саме поняття «медіа» означає передачу інформації, але у більшості людей виникає асоціація саме з Інтернетом. Тож беручи до уваги ці два аспекти правильніше сформувати таку назву, як медійна інтернет-реклама.

У багатьох випадках лише згадування про рекламу ледь до сказу не доводить, адже відразу в пам'яті постають дивні, недоречні, а часом й дратуючі картинки. Не кажучи вже про приниження та дискримінацію вистачає провальних ідей. Недоречний емоційний маркетинг, як то було в рекламі McDonald's, знецінення психічних проблем та захворювань від Hyundai, не звертання уваги на символізм та нагадування про всесвітню трагедію 9/11 від Starbucks – усе це призводить не лише до падіння продажів, а й до зміни ставлення оточення до компанії, втрачання довіри та зацікавленості, а це відновити доволі важко [1].

Тож найголовніше у рекламі, на мою думку, не так результативність та ефективність, як вміння думати у тих, хто її створює. Будь-який негативний досвід засвоюється краще за

позитивний. Певно, що соціальна реклама має найбільший вплив, так як висвітлює життєві історії людей, нам важливо знати про себе і, навіть, шляхом розблокування страждань спонукати до співчуття та допомоги.

Реклама тісно пов'язана з людиною, а отже й з психологією. Мотиви – те, що керує кожним, тож вивчення потреб не аби як пов'язано з орієнтуванням реклами. Наприклад, базова потреба в безпеці зумовлює необхідність сигналізації в помешканні і така реклама буде орієнтована на чоловіка, адже за ідеями суспільства саме він голова сім'ї і має про це турбуватися [2].

Економічна функція є однією з найважливіших складових реклами. Виконуючи інформаційну роль, вона водночас покращує збут товарів та послуг і розвиває ринок та торгівлю. Навіщо взагалі щось рекламувати? Заради створення попиту: щоб виробники мали змогу реалізовувати, а споживачі вигідно для себе купувати. Від комерційної реклами напряму залежить успіх компанії, а в більш широкому розумінні – економіки, адже вона включає знання про виготовлення та збут товарів та послуг. Чим більше довіри та потреби в товарі сьогодні, тим більше інвесторів у фірми завтра. Конкуренція, ціноутворення – те, на що впливає маркетинг, а отже і реклама.

Соціально-економічна сфера є полем дієвості реклами, тому варто не забувати базові речі про людей. Ми пам'ятаємо актуальну інформацію, тобто те, що бачимо постійно і врешті-решт замислюємося про необхідність придбання того чи іншого товару. Також в умовах перенасичення варто забезпечити все більш і більш сильний стимул для звернення уваги на нове.

Цю мету переслідують певні сенсорні сигнали, які покликані підірвати звичне сприйняття, змусити споживача «спіткнутися», затримати свій погляд. Тут у хід йде й шрифт, і колір, і використання стоперів, і ефект дефіциту. Важко не згадати про те, що люди часто самі створюють дефіцит і перебільшують катастрофічність, значення проблем [2].

На кінець варто зазначити, що існує чимало прикладів вдалої, приємної реклами, котра виконує свої функції та тішить око. Отже, при створенні реклами не забуваємо про людей та їх потреби, оскільки саме це може стати запорукою успіху вашого продукту.

Список використаних джерел

1. 10 маркетингових фактів: реклами, що провалилися. Bazilik. URL: <https://bazilik.media/10-marketynhovykh-fakativ-reklamy-shcho-provalylysia/> (дата звернення: 07.06.2022)
2. Попова Н. В. Основи реклами : навчальний посібник. Х.: Видавництво «ВДЕЛЕ», 2016. 145 с.

Шелупець Т. В., здобувачка вищої освіти гр. ЗММР-211
Науковий керівник – **Полковниченко С. О.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Ядром маркетингових рішень, навколо якого формується комерційна діяльність підприємства, пов'язана з методами просування товару від виробника до кінцевого покупця, є товарна політика.

В умовах ринкової економіки грамотно сформована товарна політика прямо впливає на ефективність роботи підприємства. Для ефективної організації маркетингової діяльності підприємству важливо раціонально побудувати свою товарну політику.

Товарна політика – це заздалегідь сформульований курс дій підприємства по виробництву та просуванню товарів на ринок, який базується як на довготривалій (3-5 років) стратегії розвитку цього підприємства, так і на поточних можливостях, що виникають для нього на ринку [1, с. 87].

Основна мета товарної політики полягає в тому, щоб товари, які випускаються (або продаються) підприємством, оптимально відповідали за кількістю та якістю як ринковому

попиту, так і ресурсам фірми [2]. На основі цієї загальної мети підприємство може визначати конкретні цілі товарної політики щодо окремих товарів та для певних ситуацій на ринку.

Заходи щодо планування та реалізації ефективної товарної політики необхідно починати з визначення асортименту продукції. При цьому підприємство повинно вирішити дві проблеми асортиментної політики: 1) раціонально організувати роботу у межах наявної номенклатури товарів з урахуванням стадій життєвого циклу; 2) вчасно розробляти нові товари з метою заміни тих, що знімаються з виробництва та виводяться з ринку. Стійку структуру асортименту, постійний збут та стабільний прибуток може забезпечити лише наявна товарна стратегія, яка постійно вдосконалюється.

Розвиток асортименту може бути здійснено у вигляді:

– диференціації товару, що є процесом розробки низки істотних модифікацій, які відрізняють його від товарів-конкурентів;

– диверсифікації – виду товарної стратегії, відповідно до якої підприємство розширює кількість вироблених продуктів [3, с. 286].

Удосконалення асортименту вимагає маркетингового аналізу структури номенклатури товарів, виявлення видів, типів і торгових марок, які не мають попиту чи морально застарілі та їх заміни на перспективні, оскільки споживач чекає на нові та вдосконалені вироби.

У діяльність підприємства можна і потрібно вносити зміни, необхідно розширювати асортимент та збільшувати зацікавленість клієнтів. Розширюючи асортимент, є можливість запропонувати щось нове своїм замовникам та позбавити їх необхідності пошуку додаткових дистриб'юторів, а придбати все в одному місці, високої якості, на кращій сировині та в найкоротші терміни. Важливо, щоб клієнт розумів вигоду від пропозиції економії часу та коштів на логістичні витрати.

Найважливішим завданням маркетингової діяльності є розробка продукту, що має споживчу цінність. Ефективність товарної політики сучасного підприємства значною мірою залежить від рівня використання цифрових технологій на всіх стадіях створення та ринкової підтримки товарів. Етап проектування виробів сьогодні є найбільш оснащеним сучасними цифровими технологіями. Цифрове проектування та моделювання успішно застосовуються великими підприємствами та розглядаються фахівцями як найбільш затребуваний напрямок підвищення конкурентоспроможності продукції.

Застосування цифрових технологій при проектуванні та виробництві нових товарів стає все доступнішим для середніх та малих компаній з обмеженими ресурсами, оскільки збільшуються можливості використання безкоштовних або недорогих інтернет-сервісів та мобільних додатків.

Отримання надійного комерційного результату залежить не тільки від якості та витрат проектування, а й від зовнішньої інформації, що відбиває споживчі запити. Високі ризики, пов'язані зі створенням та впровадженням на ринок нових товарів, можуть бути знижені за рахунок якості первинної та вторинної інформації, на основі якої приймаються рішення про проектування продукції.

Гіпотетично підприємства мають великі можливості у вивченні вимог ринку – від застосування недорогих інтернет-сервісів та програмних продуктів до технологій big data. Проте їхнє практичне застосування стримується низкою факторів, зокрема: недооцінкою керівництвом ролі маркетингу та маркетингової інформації; недостатнім рівнем «цифрової» компетентності працівників, зайнятих інформаційним забезпеченням та аналітикою; дефіцитом ресурсів для придбання дорогих програмних продуктів чи оплати аутсорсингу маркетингових досліджень.

Найбільш затребуваною є веб-аналітика сайту підприємства, що охоплює переважно область просування товару/послуги: аналіз ефективності заходів щодо просування, відвідуваність веб-ресурсу, оцінка фінансових операцій, вимір конверсії. У галузі товарної політики ступінь цифровізації процесів та методів отримання інформації суттєво нижчий.

Дослідження споживчих переваг, вивчення досвіду користувача, тестування товару найчастіше проводяться традиційними методами.

Цифровізація процесів відбору ідей нових продуктів та вдосконалення існуючих, розробки маркетингової концепції товару, сегментування ринку та позиціонування товару, оптимізації виробничої номенклатури та асортименту є поки що недостатньо освоєним напрямком товарної політики та у перспективі здатна забезпечити ефективність «системи надання цінності».

Цифрові технології, такі як OLAP/MOLAP, SAS, SPSS, значно розширюють можливості маркетингових досліджень та підвищують адекватність даних та точність результатів. Використання PLM-систем, 3D-моделювання та 3D-друк значно скорочують витрати при проектуванні виробів та забезпечують можливість виробництва високоякісної продукції.

Отже, особливе місце у маркетинговій діяльності підприємств займає формування товарної політики. Її розвиток пов'язаний із дослідженням можливостей та напрямів цифровізації процесів розробки товару, управління життєвим циклом продукту та оптимізацією товарного асортименту. Ринкова орієнтація бізнесу передбачає стратегічний підхід до формування асортименту продукції, що виробляється, розробки нових товарів і виведення їх на ринок. Застосування цифрових технологій на всіх етапах формування товарної політики дозволяє підвищити конкурентоспроможність продукції з меншими витратами. Розвиток товарної політики на основі цифрових технологій стримує низку проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем інформаційних систем, нестачею кваліфікованих фахівців та недоступністю технологій через обмеженість ресурсів.

Список використаних джерел

1. Сучасний маркетинг : стратегічне управління та інноваційний розвиток: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. до 90-річ. заснув. ХНТУСГ / Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. Харків : ХНТУСГ, 2020. 330 с.
2. Зоріна О. І., Сиволовська О. В. Маркетингова товарна політика : Навч. посібник. Харків : УкрДУЗТ, 2015. 190 с.
3. Окрепкий Р. Б., Лагоцька Н. З. Стратегічні аспекти формування маркетингової товарної політики підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 2. С. 283-289.

Штаба Ю. С., здобувачка вищої освіти гр. ЗММР-211
Науковий керівник – **Полковниченко С. О.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Для розуміння доцільності використання обраної маркетингової стратегії важливо здійснювати контроль та оцінку ефективності маркетингової діяльності підприємства, що допомагає виявляти її недоліки та усувати їх, забезпечує прийняття обґрунтованих рішень.

В основі аналізу ефективності маркетингової діяльності підприємства лежить формування набору показників, які відображають його економічний стан за певний період часу. Збір, зіставлення, аналіз та інтерпретація відповідних даних дозволяє поетапно оцінювати реалізацію маркетингової стратегії й допомагає напрацювати подальші дії у конкурентному середовищі. Об'єктивність оцінки залежить від повноти, якості та достовірності використовуваної інформації.

Перелік показників та їх кількість залежать від виду діяльності підприємства, етапу його розвитку, стану ринку тощо, тобто є індивідуальним для кожного підприємства.

Серед методів оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства у науковій літературі найбільшу увагу привертають кількісні та якісні, соціологічні та інформаційні.

Для характеристики фінансових результатів діяльності підприємства використовують кількісні методи оцінки, зокрема порівнюються витрати на маркетингову

діяльність з отриманими результатами (прибутком); витрати на проведення рекламних кампаній з обсягами продажу продукції тощо.

Якісні методи оцінки базуються на використанні маркетингового аудиту. Зокрема, з метою покращення маркетингової діяльності та розробки її ефективного плану для виявлення проблем аналізуються цілі, стратегії та результати діяльності підприємства.

До соціологічних методів оцінки ефективності маркетингової діяльності належать: маркетингові дослідження; опитування керівників, маркетологів щодо дієвості функціонування системи маркетингової діяльності на підприємстві. Крім того, важливою є оцінка маркетингових комунікацій (ефективність PR та рекламної діяльності), а також аналіз системи стимулювання реалізації товарів та персонального продажу.

Інформаційні методи базуються на використанні спеціальних комп'ютерних програм («Marketing Expert», «Clientele», «Fin Expert маркетинг», «БЕСТ-маркетинг»), а також застосуванні SWOT-аналізу, STEP-аналізу, методу «4P» тощо [1].

Одним із найважливіших показників ефективності маркетингової діяльності підприємства, який дає можливість оцінювати та порівнювати ефективність різноманітних маркетингових заходів, є ROMI – показник рентабельності (прибутковості) інвестицій у маркетингову діяльність, який визначається за формулою:

$$ROMI = \frac{(GP - MC)}{MC} \times 100\%$$

де GP – валовий прибуток; MC – витрати на маркетингову діяльність [1].

А. М. Савчук процес оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства описує трьома етапами.

На першому етапі визначаються стратегічні цілі маркетингу та терміни їх досягнення. Якщо маркетингова стратегія полягає у виборі відповідних товарів, послуг і ринків, на які їх планується просувати, і спрямована на створення найбільш ефективного комплексу маркетингу підприємства, саме стратегічні цілі є орієнтиром, на основі якого встановлюється набір кількісних та якісних показників ефективності, формується маркетингова діяльність підприємства в окремих сферах у певний період часу (як правило, п'ять років). До таких показників можна віднести інтегральний показник для оцінки ефективності маркетингової стратегії підприємства, розрахунок якого може здійснюватися на основі темпів приросту частки ринку підприємства в порівнянні з темпами приросту частки ринку основного конкурента і темпами приросту ринку, а також збільшення відносного прибутку в порівнянні з витратами на маркетинг [2].

На другому етапі формується комплекс показників ефективності маркетингової діяльності підприємства, визначається їх прогнозна величина по роках, що буде цільовою метою, яку необхідно досягти в результаті впровадження маркетингової стратегії. Для оцінки можуть бути використані як кількісні показники (характеризують загальні обсяги та темпи продажу товарів і послуг підприємства, прибуток, витрати на маркетингову діяльність та ін.); так і якісні показники (розкривають умови функціонування підприємства, використання ресурсів, кінцеві результати на одиницю ресурсів, потреби за основними напрямками маркетингової діяльності та можливості їх забезпечення тощо). В залежності від одиниці виміру розрізняють натуральні і вартісні, абсолютні та відносні показники [2].

Третій етап включає аналіз поточного стану маркетингової діяльності підприємства, що передбачає вивчення внутрішньої інформації підприємства, його фінансової звітності та можливостей, а також розрахунок поточних показників розвитку підприємства для подальшого порівняння їх зміни в процесі та після реалізації маркетингової стратегії. Проміжна оцінка ефективності маркетингової діяльності при реалізації маркетингової стратегії передбачає вивчення результатів, досягнутих за певний період часу, аналіз рівня виконання поставлених завдань та виявлення недоліків обраної стратегії [2].

Особливо важливий часовий аспект в умовах турбулентності, а результати оцінки на проміжному етапі дозволяють оцінити, наскільки позитивною чи негативною є динаміка змін у маркетинговій діяльності підприємства, на основі яких менеджери будуть здійснювати рішення щодо коригування стратегічних цілей підприємства або засобів їх досягнення [3].

Якщо показники демонструють позитивну динаміку і рівень відхилення від запланованих значень знижений, необхідно продовжувати використання обраної стратегії. У разі погіршення загального розвитку підприємства існуюча стратегія може бути скоригована або повністю змінена.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що ефективність маркетингової діяльності можна охарактеризувати за допомогою якісних і кількісних показників. Кількісні показники характеризують результати діяльності підприємства, які можна виміряти методом розрахунку даних. Якісні характеризують рівень і закономірності розвитку процесу, якісні особливості та характеристики явищ, їх важко виміряти і порівняти, оскільки вони відображають довготривалий ефект і базуються на досвіді.

Список використаних джерел

1. Тарасюк А. В. Методичні підходи до оцінки ефективності маркетингової діяльності аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7276> (дата звернення: 12.06.2022).
2. Савчук А. М. Ефективність маркетингової діяльності підприємств. *Вісник КНТЕУ*. 2015. №5. С. 27-38.
3. Балабанова Л. В., Холод В. В., Балабанова І. В. *Маркетинг підприємства* : навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012. 612 с.

Гуменюк А. В., здобувач при кафедрі економіки та підприємництва
Науковий керівник – **Семикіна М. В.**, д.е.н., професор.

Центральноукраїнський національний технічний університет (м. Кропивницький, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Україна вже понад півроку перебуває у стані війни з РФ. Війна нанесла величезних збитків українській економіці та залишила мільйони людей без роботи. Кількість робочих місць скоротилася, а кількість безробітних – безпрецедентно зросла. З початку війни в Україні було втрачено майже 5 мільйонів робочих місць. За оцінками експертів, в разі, якщо бойові дії ще загостряться, можна очікувати, що втрати робочих місць можуть зрости до 7 мільйонів. У перші три місяця війни кількість вакансій на ринку праці скоротилася багатократно. Сьогодні немає достовірної статистики про стан ринку праці, тому користуємося доступними інтернетджерелами, даними кадрових порталів.

За останній час ринок праці дещо встиг адаптуватися до нових умов і почав поступове відновлення. Проте позитивна динаміка незначна, адже нинішня криза на ринку праці є найпотужнішою за останні 10 років. Війна стала причиною появи нових тенденцій ринку праці, змін у поведінці як роботодавців, так і пошукачів. Війна примусила бізнес скорочувати та оптимізувати свою діяльність, частина компаній взагалі припинила існування. Українські спеціалісти, які втратили роботу через переїзд у інші міста або через скорочення чи звільнення, активно шукають роботу. Однак попит на роботу значно перевищує пропозиції.

За даними експертно-аналітичного центру кадрового порталу grc.ua, ситуація на українському ринку праці є важкою як для роботодавців, так і для найманих працівників. Наприклад, у квітні відкритих вакансій в цілому в Україні було вже у 20 разів менше, ніж у довоєнний період. В пріоритеті українських компаній збереження та підтримка існуючих працівників. Відкриваються вакансії переважно на заміну співробітників, які виїхали, або підприємства після релокації шукають працівників на новому місці. Проте є

частка тих компаній, які відкривають нові робочі місця. Опитування ggs.ua, проведене серед компаній різних секторів економіки, показало, що у березні наймали співробітників лише 18,7% компаній. У квітні таких компаній стало більше.

Негативні наслідки кризи на ринку праці відчувають більше працівники, аніж роботодавці. Компанії оптимізують витрати, скорочують заробітні плати та бонуси чи взагалі звільняють співробітників. Відтак конкуренція серед пошукачів зростає. У роботодавців, у свою чергу, з'являється більший вибір спеціалістів на свої вакансії, ринок праці перетворюється на «риннок роботодавця».

Дослідження ggs.ua показало, що з початком війни переважна більшість компаній (78%), на жаль, здійснили непопулярні заходи стосовно своїх співробітників. Йдеться про таке:

- чверті опитаних працівників не виплатили заробітну плату;
- звільнили або скоротили працівників у 16,5% компаній;
- 10% компаній відправили працівників у відпустку за свій рахунок;
- чверть опитаних, якщо й працює, то отримує неповну виплату заробітної плати;

найбільше респондентів відповіло, що їм скоротили заробітну плату більше ніж на 30%.

Найбільше постраждали від війни робочі місця у сфері послуг (салони краси, спортивні клуби, кафе, ресторани, готелі тощо), закладах науки та освіти, юридичні організації, автомобільний бізнес. Втратили робочі місця домашній персонал, спеціалісти сфери безпеки, а також фахівці з інсталяції та сервісу. Так, у квітні в кожній з цих сфер було розміщено менше 1 відсотка вакансій від усіх розміщених на сайті ggs.ua.

Окремої уваги заслуговує *державна допомога у створенні робочих місць* в умовах військового стану. У відповідь на шок на ринку праці держава відреагувала законодавчими змінами.

Важливою ініціативою держави стало створення програми релокації бізнесу, тобто переміщення підприємств із зон бойових дій на більш безпечні території, зокрема, захід України. Станом на кінець травня 601 підприємство, які взяли участь в програмі релокації, завершили переїзд з областей, де тривають обстріли. з них 390 вже відновили роботу на нових майданчиках у західних регіонах України, ще 87 підприємств знаходяться на різних стадіях транспортування.

Водночас ситуація на українському ринку праці залишається дуже складною. За даними [3-6] та кадрового порталу ggs.ua, кількість відкритих вакансій зменшилася у 20 разів у порівнянні з довоєнним періодом. Зросла кількість безробітних, середня заробітна плата українців з початку повномасштабного вторгнення РФ знизилася на 10 відсотків. Найменші зарплати пропонують у сферах: безпеки (9 200 гривень), туризму, готелів, ресторанів (9 500 гривень), видобутку сировини (11 000 гривень), банках, інвестиційних компаніях, сфері лізингу (13 100 гривень).

Кадровий портал ggs.ua засвідчує, що в умовах війни найскладніше знайти роботу юристам, страхувальникам, працівникам сфери обслуговування, краси та спорту, охоронцям, освітянам та науковцям, спеціалістам, які працювали в сфері автомобільного бізнесу. Багатьом переселенцям, які втратили роботу, слід перенавчатися, отримувати затребувану професію. Можна очікувати, що на ринку праці після війни буде великий попит на професії:

- будівельників (одне робоче місце у будівництві створює додатково шість-сім робочих місць у суміжних галузях, що обслуговують будівельну галузь);
- фахівців і робітників сільського господарства, харчової промисловості, легкої промисловості;
- професійних військовослужбовців (треба буде розвивати
- військово-промисловий та оборонний комплекс);
- фахівців сфери здоров'я,
- фахівців іт-технологій,
- працівників e-commerce і логістики .

Отже, в умовах війни, розв'язаної РФ проти України, розвиток сфери праці набув негативних тенденцій внаслідок руйнації багатьох підприємств, житла, навчальних

закладів, соціальної інфраструктури, масштабного тимчасового переселення багатьох працівників з дітьми в межах країни та за кордон. На ринку праці після війни будуть потрібні висококваліфіковані робітники і фахівці. Це вимагає державного регулювання з метою відновлення та збереження ресурсів праці.

Список використаних джерел

1. Закон України про працю (проект). – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833
 2. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Вітчизняний ринок праці у глобальному вимірі. Ринок праці та зайнятість населення. 2018. № 3 С. 33-38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_3_7
 3. Як змінився ринок праці в умовах війни? – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/video/yak-zminyvsya-rynok-praci-v-umovah-viyny>
 4. Сайт пошуку роботи Indeed.com – Режим доступу: <https://www.indeed.com/>
 5. Сайт пошуку роботи Work.ua – Режим доступу: <https://www.work.ua/>
 6. Фріланс-біржа Freelancer – Режим доступу: <https://www.freelancer.com>
-

Арищенко Ю. І., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група УП-191
Науковий керівник – **Холодницька А. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

**РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ПОВЕДІНКОЮ ТА ДИСЦИПЛІНОЮ ПЕРСОНАЛУ У
ДОСЯГНЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Незважаючи на темпи науково-технічного прогресу та стрімке зростання ролі машин, комп'ютерів та штучного інтелекту в житті людини та роботі компаній, значення людської праці не зменшується. Знання, навички, досвід і потенціал робочої сили безпосередньо впливають на спільну роботу організації.

Для належного виконання покладених на них завдань працівникам потрібні відповідні умови праці та сприятливий соціально-психологічний клімат. Це основа управління поведінкою та дисципліною персоналу.

Поведінка людини – це певна послідовність дій у тій чи іншій ситуації, що залежить від її соціальних поглядів, характеру та індивідуальних особливостей. Старанно працюючи в цьому напрямку, співробітники сумлінно виконують поставлені перед ними завдання і готові адаптуватися до нових умов та змін, тому що розуміють, що керівництво їх поважає.

Дисципліна — це специфічна поведінки людини, що відповідає нормам, авторитетам і моралі, що формуються у світі чи компанії, а поведінка — це сукупність людської діяльності та вчинків, спосіб її існування. Він виражає характерні риси настрою, характеру, потреб, уподобань.

Проблема дисципліни пов'язана з багатьма академічними та фундаментальними труднощами. Усі труднощі цієї дисципліни враховують необхідність займатися її дослідженнями в найрізноманітніших галузях, включаючи право, економіку, соціологію, маркетинг, кібернетику та соціальну психологію.

Одним із факторів економічної кризи на багатьох підприємствах є суттєве погіршення управління дисципліною. Неорганізованість стала частиною нашого існування, яку деякі ідеологи намагаються виправдати, представляючи її як рису слов'янського національного характеру [2].

Основною проблемою управління є не розвиток самодисципліни у виконавчих дисциплінах, у тому числі інтенсивних. Кожна компанія має можливість без зайвих витрат підвищити дисципліну абсолютно на всіх рівнях і навести порядок у світі демократичним, законним шляхом. Цього можна досягти за допомогою наступних заходів:

- змінити свою думку щодо понять «витривалість» і «порядок»;
- ефективно використання методів управління дисциплінарними відносинами;
- зробити законодавство доступним абсолютно для всіх працівників;

- підвищення ефективності контролю за виконанням усіма працівниками завдань і обов'язків;
- зміна акценту на примушуванні до винагороди та переконання, зацікавленості в результатах та мотивації праці;
- розвивати та вдосконалювати самодисципліну як вищу конфігурацію дисципліни;
- порушення дисципліни мати справу не тільки з порушенням обов'язків, але й зі зловживанням владою, що спричиняє несправедливість щодо іншої особи

Дисципліна є втіленням встановлених норм поведінки колективу та його учасників. У деяких випадках - це неписані моральні норми, характерні для цієї спільноти. Важливим чинником спільних дій вважається трудова дисципліна. Кожна промислова діяльність характеризується самоконтролем підрядників, дотриманням існуючих процедур та адмініструванням. Дисципліна розглядається як справедливий, динамічний, історично обумовлений суспільний прогрес. Його сутність, види та методи мають значний вплив і показують види властивостей, спосіб формування економіки [3, с. 29].

Успіх кампанії залежить від дисципліни колективу, але більшість роботодавців у цьому плані є консервативними, накладаючи штрафи і змушуючи порушників писати пояснювальні. Щоб працівники дотримувались трудової дисципліни, роботодавець повинен виконувати деякі правила, які наведені на рисунку 1.

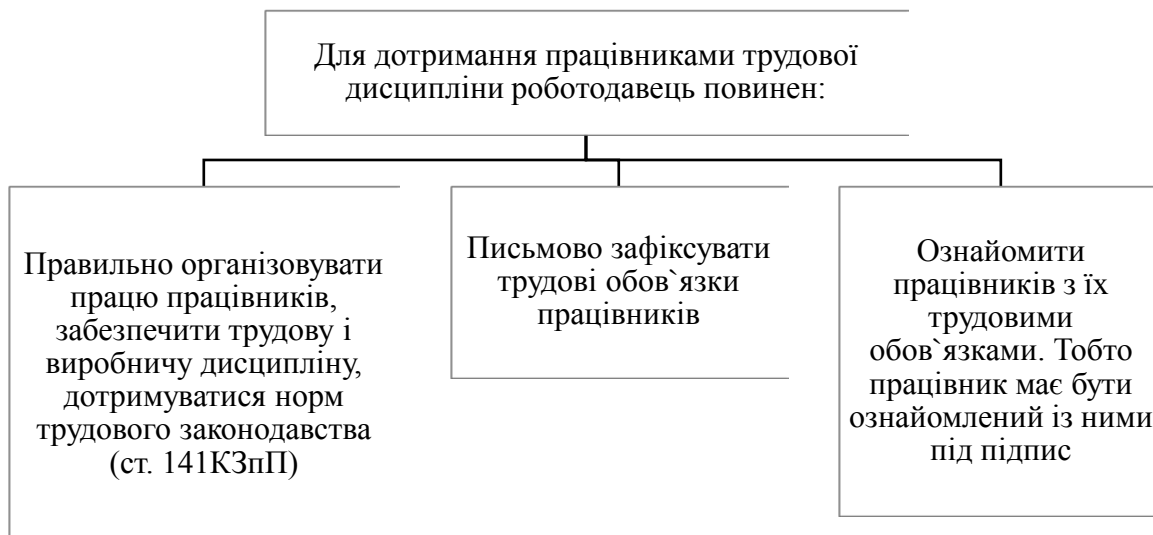


Рисунок 1 Обов'язки роботодавця стосовно трудової дисципліни робітника
Джерело: складено автором на основі [3].

Створивши мінімум дисципліни та заклавши цей фундамент відповідною мотивацією, ви зможете сформувані у людини схильність до самодисципліни – вона постійно підвищуватиме свої професійні навички.

Трудова дисципліна забезпечується створенням необхідних організаційно-економічних передумов для нормальної якісної праці, свідомим режимом праці та, за необхідності, застосуванням дисциплінарних та соціальних заходів. Існують такі способи забезпечення трудової дисципліни: метод переконання та виховання, метод заохочення, метод примусу (покарання). Всі вони спрямовані на формування у співробітників усвідомленого ставлення до роботи та виконання своїх завдань. [1, с. 70].

Таким чином, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок: що дисципліна та поведінка людини є невід'ємними частинами успішного підприємства, адже це забезпечує дружню роботу колектива, яка сприяє досягненню цілей організацій. Дотримання норм поведінки використання дисципліни унеможливує хаос, який тільки гальмує розвиток організацій.

Список використаних джерел

1. Недей А. О., Холодницька А. В. Дисципліна праці: методи забезпечення, напрями покращення. *Юність науки – 2015: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: збірник тез доповідей Міжнар. студ. наук.-практ. конференції (м. Чернігів, 23-24 квітня 2015 р.). Чернігів. С. 68-71.
2. Оришук А. О. Управління трудовою дисципліною й поведінкою персоналу. 2016. веб-сайт. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5606/69.pdf?sequence=1>.
3. Кобець І. С., Васильєв А. Й. Управління трудовою дисципліною й поведінкою персоналу. *Вісник студентського наукового товариства*. Випуск №2, Харків. 2015. С.27–28.

Бондаренко А. Ю., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група УП-191

Науковий керівник – **Холодницька А. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОЦІНКА ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ВОЄННИХ ДІЙ В КРАЇНІ НА МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ

Український економічний світ в останні роки періодично зустрічає нові умови існування. Якщо в 2020 році нас намагався здолати вірусний чинник, то в 2022 році йому на зміну прийшла війна.

COVID-19 вносив вагомий вплив на становлення молодого підприємництва. Виникали потреби підлаштуватися під умови безпечного існування як для власної справи, так і для власного здоров'я. За період існування вірусної проблеми даного походження багато хто не міг утримати свій бізнес на потрібному рівні та просто припиняв діяльність або переходив на нові форми праці (рис.1).

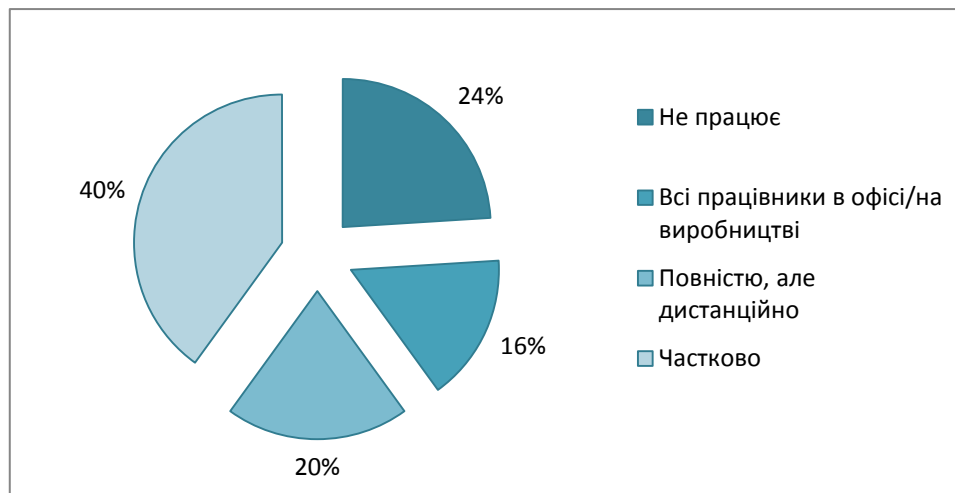


Рисунок 1 - Вплив COVID-19 на діяльність компаній

Джерело - складено автором з використанням [1]

Причини закриття або часткового припинення діяльності підприємства досить різні і носять різний характер та метод подолання. Так під час опитування представників молодіжного підприємництва, було визначено перелік найбільших елементів впливу:

- Відсутність попиту - 68,90%
- Різні карантинні обмеження для населення - 65,60%
- Закриття сфер, від яких залежить їх бізнес - 37,90%
- Неможливість працювати дистанційно - 34,50%
- Закриття приміщень, торговельних майданчиків - 27,60%
- Відсутність соціальної комунікації - 20,70%
- Відсутність обігових коштів - 17,20%
- Транспортно-логістичні ускладнення - 10,30%

–Ситуація в країні -3,40%

–Неможливість обслуговувати кредити -3,40% [2].

Не дивлячись на всю складність ситуації, іноземні колеги створили модель ефективності та сталого існування підприємства в умовах пандемії. Так дана модель має наступний вигляд:

Стійкість ланцюга постачання - Організаційна культура - Розподільне керівництво - Цифрування та інформаційно - комунікативні технології - Мережева структура - Планування фінансових непередбачених ситуацій [3].

Воєнний стан в країні несе вагомий вплив на розвиток малого бізнесу.

Приблизно 42% молодих підприємців взагалі припинили працювати, багато отримало втрати, близько третини призупинили роботу, але за мету мають відновлювати її. Загалом на сьогоднішній день в нормальному темпі працює 17% малого бізнесу [4].

В найгірших умовах опинилися компанії аграрного напрямку. Їхня діяльність прив'язана до конкретної території, а роботи в полі чи на фермі не можна відкласти на невизначений термін або перенести[5].

Через обстріли росіянами портів аграрії не можуть продати зерно. Їм бракує обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин. Крім того, ціни на ці та інші товари суттєво зросли[5].

У південних регіонах України вже почалася сівба. Аграрії Одеської області до 21 березня засіяли понад 22 тис га площ із 750 тис га запланованих. У Миколаївській області польові роботи почалися в тих районах, де не ступала нога окупантів[5].

ІТ-галузь очікувано виявилася найбільш стійкою. Карантин добре підготував компанії до найгіршого випробування – війни. Багато ІТ-компаній мали офіси за кордоном, тож після початку війни частина працівників переїхала туди[5].

Логістичний ринок зазнав значних втрат, бо чимало територій були відрізані від сполучення. У компанії "Нова пошта" повідомили, що за перший тиждень війни обсяги доставки впали на 95% [5].

Міністерством молоді та спорту України було засова конкурс на відбір молодіжних бізнесів для надання швидкої та цілеспрямованої підтримки для адаптації бізнесу до умов діяльності під час війни.

Програма швидкої бізнес-підтримки молодіжних підприємств здійснюється Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), у партнерстві з Making Cents International (MCI) MCI та Школою усвідомленого підприємництва в рамках програми «Мріємо та діємо».

Основна мета: розширення економічних можливостей через молодіжні інновації, підприємництво та готовність до розвитку кар'єри.

Також доцільно розширити участь держави та розглянути можливості міжнародної підтримки щодо відновлення зруйнованого бізнесу, налагодження логістики; фінансової підтримки підприємств для виходу з кризи; збереження існуючих та створення нових робочих місць з метою збереження робочої сили в Україні; підтримки проектів у сфері енергетики та телекомунікацій тощо.

Список використаних джерел

1. Державний інститут сімейної та молодіжної політики. URL:file:///C:/Users/User/Desktop/Derzhavnadopomoga-u-rozvitku-molodizhnogo-pidpriemnictva-ta-samozajnatosti-realii-ta-ocinka.pdf.

2. Бізнес та COVID- вижити не можна померти. URL 19:: https://fru.ua/images/doc/analytics/BUSINESS_AND_COVID-19.pdf.

3. Результати опитування молоді-представників малого бізнесу під час пандемії коронавірусу (COVID-19). Сірій Є.В. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-opytuvannia-molodi-predstavnykiv-maloho-biznesu-pid-chas-pandemii-koronavirusu-covid-19/>.

4. Світовий досвід підтримки функціонування та продуктивності підприємств під час пандемії COVID-19 / Бортник С. М. URL: [http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10207/Aktualni%](http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10207/Aktualni%20)

Бондарчук Ю. В., здобувач вищої освіти 3 курсу, група УБ-201

Науковий керівник – **Ремньова Л. М.**, к.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНЕ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сучасний світ увійшов у фаху підвищеної турбулентності соціально-економічних процесів, що змушує людство не лише пристосовуватися до динамічних змін, але й кардинально переглянути існуючі підходи до ведення бізнесу з позицій задач сталого розвитку. Глобальна пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні істотно актуалізували пошук нових наукових підходів до переосмислення ролі і задач корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в умовах нової реальності.

Комісія ООН зі сталого розвитку визначає корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) як концепцію, згідно з якою компанії інтегрують у свою діяльність соціальні та екологічні питання. У практичній площині ера соціальної відповідальності почалася з певних соціальних ініціатив успішних американських та європейських промисловців, які почали вкладати частину зароблених коштів у розвиток культури, освіти, медицини, а також поліпшення умов праці [1]. По мірі розвитку цих ініціатив у другій половині 20-го століття великі міжнародні бренди почали формувати свої корпоративні благодійні фонди, а важливим напрямком владання коштів стала екологія.

Досвід розвитку як великих міжнародних підприємств, так і невеликих регіональних компаній у 21-ому столітті свідчить про суттєве переосмислення проблем взаємодії з середовищем, в якому вони функціонують. Основним завданням такої взаємодії є краще реагування на потреби споживачів, партнерів, суспільства та довкілля.

В цілому було виявлено два загальних підходи до визначення соціальної відповідальності підприємства [5]. Перший науковий підхід базується на визнанні підприємства соціально-відповідальним, якщо воно досягає запланованих економічних цілей (зростання доданої вартості, прибутку), не порушуючи законів і норм державного регулювання. Другий підхід на відміну від першого в доповнення до економічної відповідальності підприємства враховує людські і соціальні аспекти впливу бізнесу на працівників, партнерів, споживачів, і також акцентує увагу на необхідності позитивного внеску у вирішення загальних проблем суспільства в цілому.

В умовах масштабного розвитку Інтернету і появи цифрових каналів комунікації принцип дотримання корпоративної соціальної відповідальності має бути «наріжним каменем» корпоративної культури та позиціонування сучасної бізнес-організації як відповідальної у ставленні до середовища її функціонування (як внутрішнього, так і зовнішнього), а також до основних груп стейкхолдерів. Так, зокрема, можна виділити основні напрямки позитивного впливу КСВ у розрізі шести основних груп зацікавлених сторін або так званих стейкхолдерів [2]:

- персонал (зростання продуктивності праці, підвищення лояльності персоналу, можливість залучення талановитої молоді, зменшення плинності кадрів та поліпшення соціально-психологічного клімату в колективі);
- власники (збільшення можливостей для капіталізації компанії, залучення додаткових інвестицій, зростання вартості бренду);
- споживачі продукції та послуг (збільшення обсягів продажу, підвищення пізнаваності бренду та лояльності до нього споживачів);
- партнери по бізнесу (покращення іміджу, полегшення умов для отримання кредитів, одержання кращих умов контракту);

- держава (можливість участі і державних проєктах та отримання державних контрактів);
- суспільство (підвищення іміджу організації, представлення у галузевих та міжнародних рейтингах).

Серед європейських країн провідні позиції у розвитку КСВ у площині позитивного впливу на персонал займає Німеччина, що довгий час розвивалася у ситуації жорсткої конфронтації західної системи і соціалістичного режиму НДР. Саме постійний тиск на німецький бізнес і необхідність постійно доводити своїм працівникам, що умови праці при ринковій системі економіки набагато кращі, ніж при соціалістичній, створили сприятливе підґрунтя для розвитку багатьох соціальних ініціатив. Зокрема, до соціальних цінностей німецького бізнесу слід віднести наявність дитячого садка на підприємстві, додаткову медичну страховку, комфортні умови роботи, охорону здоров'я. В інтерв'ю Deutsche Welle професор Йозеф Віланд зазначив, що під впливом процесів глобалізації поряд з традиційними німецькими підприємницькими цінностями, невід'ємною частиною етичної культури німецьких компаній стають нові виклики. До таких нових викликів дослідник відносить: 1) чи бореться компанія проти використання праці дітей і укладених на виробництвах своїх філій в країнах зі слабо розвинутою економікою; 2) чи дотримуються компанії екологічні стандарти та економно використовується енергія. При цьому зазначається високий рівень критичності німецьких споживачів, які не готові купувати продукти, вироблені на підприємствах, де використовується дитяча праця, існують погані умови праці, порушуються інтереси робітників.

На прикладі німецьких компаній можна усвідомити вплив репутаційних ризиків у зв'язку із порушенням принципів соціальної відповідальності бізнес-організацій на їх успіхи на ринку та розмір отриманого прибутку. Так, зокрема, гучний скандал, що мав місце в одній з мереж німецьких супермаркетів, де велося таємне стеження за персоналом, призвів до суттєвого підриву репутації компанії та різкого падіння її товарообігу. Потужний саморегулюючий вплив ринку та активна діяльність німецьких профспілок суттєво вплинули на переосмислення німецьким бізнесом задач КСВ у цифрову добу та призвели до введення самими підприємствами на добровільних засадах етичних кодексів поведінки керівної ланки і рядових співробітників у своїх компаніях.

В Україні за останні кілька років у зоні видимості соціально активного ведення бізнесу сформувався пул компаній, які своїм прикладом демонструють, що означає соціальна відповідальність на практиці [3,4]. До позитивних кейсів КСВ на території України можна віднести досвід компанії COMFY, для якої корпоративно-соціальна відповідальність є частиною стратегії розвитку. Унікальність сформованої в компанії культури взаємин між внутрішніми і зовнішніми клієнтами представлена такими КСВ-ініціативами як: проєкт для підлітків - Всеукраїнська конференція унікальних тинейджерів "Завтра_2037"; партнерство з проєктом "Життєлюб" для людей поважного віку, що прагнуть бути сучасними; співпраця з благодійним фондом Kiddo в процесі реалізації різних проєктів, в тому числі масштабного проєкту, в якому 10 грн. з кожного проданого смартфона COMFY перераховує в Kiddo і т.і. [3,6].

Цікавим також є досвід однієї з найбільших автозаправних мереж країни ОККО, яка вже понад 5 років реалізує проєкт по збору вживаних речей для малозабезпечених українців (одягу, взуття, постільної білизни, книг). За результатами ІХ Національного конкурсу з соціальної відповідальності "Бізнес, який змінює країну" компанія ОККО визнана переможцем у номінації "Зменшення нерівності всередині країн та між самими країнами" [3].

Компанія Nestlé, яка є світовим лідером у сфері раціонального харчування та здорового способу життя, поєднує свої програми КСВ із стратегічним завданням збільшити кількість населення, що адаптує свої смакові уподобання у напрямку ведення здорового способу життя в довгостроковій перспективі. Тому Nestlé, будучи експертом в даній галузі, активно підтримує в Україні всі напрямки локальними або глобальними ініціативами, серед яких такі програми КСВ як "Господар+" з підтримки та розвитку сільського господарства, "Абетка харчування" з популяризації раціонального харчування серед школярів, "Nestlé потрібна молодь" з працевлаштування молоді [3].

Останнім часом у фокусі соціальних програм, окрім викликів, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку, пришвидшенням процесів дигіталізації та цифрової інклюзії, знаходяться проблеми подолання наслідків глобальної пандемії Covid-19. Незважаючи на важкий фінансовий стан, сучасні компанії вже не можуть залишатися осторонь нагальних проблем суспільства. Багатьом з них прийшлося витратити значні кошти на перебудову своєї операційної діяльності відповідно до вимог часу, підтримку власних працівників, клієнтів і медичної систему під час нинішньої коронакризи, яку вже назвали найпотужнішим світовим потрясінням з часів Великої депресії 1930-х років.

До основних напрямків корпоративної соціальної відповідальності бізнесу для подолання негативних наслідків коронавірусу слід віднести:

- закупівлю захисних костюмів для медиків та медичного обладнання для лікарень;
- допомогу продуктами медпрацівникам і людям в складних життєвих обставинах;
- надання своїх об'єктів під палати для пацієнтів з коронавірусом;
- переорієнтацію частину своїх виробничих потужностей на випуск антисептичних гелів, пошив масок, медичних костюмів, виробництво респіраторів тощо;
- надання оплачуваних лікарняних співробітникам, незалежно від того, хворі вони чи знаходяться в ізоляції;
- підтримку малого бізнесу, що постраждав під час карантину;
- надання частини послуг за зниженими цінами або безкоштовно під час карантину;
- забезпечення персоналу необхідними засобами захисту та створення необхідних умов безпеки у своїх компаніях (організаціях та установах).

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність бізнесу в умовах посилення сучасних глобальних викликів є обов'язковою складовою загальної стратегії його розвитку, важливим елементом корпоративної культури, а також потужним інструментом зміцнення бренду, зниження репутаційних ризиків та посилення інтеграції суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Європа переходить на нові правила. Чому бізнесу не обійтися без соціальної відповідальності. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/vlast_deneg/evropa-perehodit-na-novye-pravila-pochemu-biznesu-ne-obooytis-24042018220000.
2. Ліфінцев Д.С. Корпоративна соціальна відповідальність як складова культури організації: економічне значення. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2505>.
3. Степанова А. Корпоративна соціальна відповідальність: весняні кейси. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002168.
4. Топ-25 найкращих програм КСВ. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/vlast_deneg/top-25-luchshih-programm-kso-27072020-393543.
5. Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки: монографія. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 152 с.
6. Як працювати з корпоративною соціальною відповідальністю: досвід Ашан Україна. URL: <https://chernihiv.grc.ua/article/25550>.

Волкова А. М., здобувачка вищої освіти першого курсу магістратури, група МУП-211
Науковий керівник – **Мекшун Л. М.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття «соціальної відповідальності бізнесу», або «корпоративної соціальної відповідальності» (КСВ) почало активно використовуватися науковцями у 60-х роках ХХ ст. До прийняття у 2010 році стандарту соціальної відповідальності ISO 26000, концепція СВБ налічувала понад 80 різних трактувань, таких як: благодійність, корпоративне громадянство, корпоративне реагування та ін. Згідно з вищезгаданим стандартом соціальна відповідальність – це відповідальність компанії за вплив її рішень та дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка сприяє

сталому розвитку, враховує очікування заінтересованих сторін, відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки, інтегрована у діяльність організації і практикується у її відносинах з іншими [1].

В умовах воєнного стану соціально відповідальний бізнес допомагає у подоланні наслідків обстрілів, закупівлі обладнання для лікарень та амуніції і зброї для військових, наданні матеріальної допомоги, волонтерській роботі тощо. Підприємці України переорієнтовують виробництво, продовжують сплачувати податки та заробітну плату, переміщують виробничі потужності в західні регіони країни, освоюють нові ринкові ніші, переводять бізнес-процеси та працівників на дистанційну роботу тощо [1]. Для економіки країни важливо, щоб бізнес продовжував працювати.

Так в рамках програми евакуації бізнесу станом на 28.04.2022 року Міністерство економіки України опрацювало понад тисячу заявок на переміщення виробництва із областей, де тривають бойові дії. За період березень-квітень 2022 року 400 підприємств переїхали, 216 з них вже відновили свою роботу. Ще для близько 500 підприємств підібрані майданчики, тож вони знаходяться на різних стадіях транспортування [2].

Сьогодні соціальна відповідальність розглядається з двох боків: як відповідальність бізнесу перед своїми працівниками (спрямована на внутрішнє середовище), так і відповідальність компаній перед суспільством (спрямована на зовнішнє середовище). Способи здійснення внутрішньої соціальної відповідальності залежать від розміру підприємств, їх економічного стану, мотивів керівництва, характеру діяльності тощо. Вони характеризуються політикою компанії у сфері оплати праці та преміювання, навчання та підвищення кваліфікації працівників, створення нормальних умов праці і сприятливого психологічного клімату в колективі, мотивації зростання продуктивності праці. Зовнішня соціальна відповідальність бізнесу розглядається як його практична діяльність, спрямована на допомогу у подоланні екологічних, соціальних, економічних, етичних, військових проблем суспільства [1].

В умовах воєнного стану соціально відповідальні компанії здійснюють гуманітарну допомогу населенню, підтримують медичні заклади, займаються евакуацією та розселенням населення із зони бойових дій, організують сховища та ін. Так, компанія «Asters» виділила 2 млн. грн на надання їжі постраждалому населенню, компанія «Kronospan» закупила генератори, обладнала бомбосховища, надала допомогу медикаментами та їжею на суму понад 10 млн. грн., компанія «Metinvest» закупила та доставила у Запоріжжя у якості допомоги 1000 тон зерна, компанія «ДТЕК ВДЕ» передала 27 тон продуктивних наборів для Миколаївської, Дніпропетровської і Запорізької областей, компанія «BAUER» заснувала фонд підтримки у розмірі 3 млн євро для постраждалих регіонів України, компанія «Укренерго» допомогла з евакуацією до безпечних регіонів та за кордон своїм працівникам та членам їх родин, компанія «Kernel» виділила 1 млн грн на безкоштовну роздачу їжі населенню і військовим, компанія «ІНТЕРПАЙП» облаштувала 18 тимчасових укриттів на 8500 осіб та ін. [3].

Під час війни бізнес сам потребує допомоги держави. В Україні в умовах воєнного стану уряд замість дозвільних документів дозволив подавати електронні декларації, було спрощено митне оформлення товарів, введено мораторій на майже всі перевірки бізнесу (за винятком – контролю за ціноутворенням, відновлення перевірок для відшкодування ПДВ, тощо), відтерміновано обов'язкове використання електронного підпису, скасовано обов'язковість маркування нехарчової продукції українською мовою на період воєнного стану, спрощено трудові відносини (врегульовано питання – надання безстрокової відпустки, дистанційної роботи, тощо). Водночас, створено умови для послаблення податкового навантаження на бізнес, який не працює або працює частково, спрощено процедуру видачі дозволів на міжнародні автоперевезення для бізнесу. Також впроваджено екстрену реєстрацію лікарських засобів з будь-якої країни світу (окрім країни-агресора) та електронізовано подачу реєстраційних документів на ліки. Крім того, знижено адміністративне навантаження на аграріїв на час війни (скасовано необхідність

отримання висновку держсанепідекспертизи для цілей державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів; спрощено фітосанітарні вимоги при експорті та переміщенні продукції рослинного походження територією України), тощо. [4].

Таким чином, в умовах воєнного стану соціально відповідальний бізнес зосереджує увагу на наданні допомоги державі та населенню, сприяє розвитку економіки та підтримує ЗСУ і тероборону.

Список використаних джерел

1. Мекшун Л. М., Волкова А. М. Особливості сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності бізнесу. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2021. №3(27). С.64-71.
2. Релокація бізнесу в Україні: які результати програми на сьогодні. URL: <https://www.kadrovik01.com.ua/news/7755-relokatsya-bznesu-v-ukran-yak-rezultati-programi-na-sogodn>.
3. Бойко О. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voynnogo-stanu/>.
4. 100 днів війни – підсумки для бізнесу. URL: <https://eba.com.ua/100-dniv-vijny-pidsumky-vid-biznesu/>.

Воронцова К. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УБ-201

Науковий керівник – **Ремньова Л. М.**, к.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Стрімкий розвиток нових технологій, нові форми створення та організації бізнесу, зменшення і навіть зникнення деяких підприємств, виникнення нових сфер зайнятості населення, комп'ютери, популяризація спілкування в мережі Інтернет - всі перелічені фактори змінили звичні для людей способи ведення бізнесу і взаємодію працівників в трудовій діяльності. Все це обумовило виникнення нової форми здійснення виробничо-комерційної діяльності, яка одержала назву «електронний бізнес».

Під електронним бізнесом розуміють комерційну діяльність, яка реалізується за допомогою впровадження інформаційних технологій з метою створення інтегрованого ланцюжка доданої вартості. Основні елементи системи електронного бізнесу проілюстровані на рисунку 1.



Рис.1 – Основні елементи системи електронного бізнесу

Важливою особливістю електронного бізнесу є велика залежність від рівня технічного розвитку компанії, рівня програмного забезпечення, а також умов обслуговування її сайтів та інших служб.

На роботі, в школі, в банках людина стикається з діяльністю та елементами структури електронного бізнесу, які стали незмінними факторами повсякденного життя. Основною перевагою електронного бізнесу є створення можливостей для зниження витрат та більших оборотів продажів, що зараз як найбільше потрібно Україні. Суб'єкти господарювання завдяки використанню Інтернет-технологій у веденні електронного бізнесу мають можливість легко і швидко проінформувати партнерів та клієнтів про нові товари і послуги, що робить їх бізнес більш відкритим і прозорим [1]. При цьому серед головних проблем розвитку електронного бізнесу залишається довіра, посилення правового регулювання та безпекові аспекти.

На початку 2020 року багато з нас стали помічати набагато більше кур'єрів, що доставляють покупки через Інтернет. У міру поширення пандемії COVID-19 по всіх континентах, електронний бізнес пережив безпрецедентний сплеск росту. Наприклад, у Америці, згідно з даними Бюро перепису населення США, відсоткова частка електронної торгівлі до сукупних роздрібних продажів зростає з 11,8% в першому кварталі 2020 року до 16,1% в другому кварталі. Аналогічна ситуація спостерігалась у всьому світі, включаючи Україну [2]. Так, зокрема, закриття магазинів та введення карантинних обмежень в умовах локдаунів дали поштовх для переходу бізнесу в онлайн, так як збільшилася кількість людей, що були вимушені здійснювати онлайн-покупки для придбання товарів. Світовим лідером таких продажів стала компанія Amazon, яка лише за 2 місяці пандемії коронавірусу довела доходи від реалізації товарів онлайн до \$146,9 млрд. [2]. При цьому більшість нових покупців звикли замовляти товари через Інтернет і продовжують це робити і при пом'якшенні карантинних обмежень, беручи до уваги чинники швидкості, зручності, гарантованого повернення грошей у разі, якщо товар не підійшов. Водночас, поряд із збільшенням рівня проникнення електронного бізнесу скорочується кількість звичайних магазинів.

До початку повномасштабної війни, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, сфера електронного бізнесу в Україні також знаходилася на етапі активного розвитку. Попри невеликий досвід вітчизняних суб'єктів трудової та підприємницької діяльності у використанні всіх можливостей, які охоплює середовище електронного бізнесу, Україна намагалася брати активну участь у розвитку онлайн-продажів, хоча подекуди і зазнавала невдач у конкурентній боротьбі.

За місяці війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії [3]. На сьогоднішній день, близько 17% бізнесу по Україні призупинило свою діяльність, і приблизно до 30% - частково втратили активність порівняно з довоєнним станом. Найбільшим викликом, який постає перед електронним бізнесом та бізнес-середовищем є початок його активного функціонування, адже це дозволить українцям забезпечувати себе та підтримувати Збройні сили України для перемоги у війні.

Для більш повної реалізації електронного бізнесу на території України потрібно вирішити такі основні проблеми, а саме: зниження рівня платоспроможності населення, недостатньо розвинена система передачі товарів, відсутність підкріплених юридичних положень, конфіденційності особистих даних і наявність сертифікаційних систем [1,2]. Військові дії ускладнюють ситуацію ще більше, а погане функціонування ліній зв'язку, включаючи мережу Інтернет та певні обмеження в роботі банків в гарячих точках унеможливають активний розвиток електронного бізнесу на даному етапі.

Враховуючи дану ситуацію в країні та проведений аналіз, можна зробити висновки, що військові дії нанесли серйозний удар по економіці України в цілому, включаючи сферу введення електронного бізнесу. Для якнайшвидшого включення країни в міжнародні системи електронної торгівлі потрібно сконцентрувати усі зусилля суспільних інститутів і урядових структур на створенні сприятливих умов та альтернативної логістичної

інфраструктури, за яких буде можливий інноваційний прорив у розвитку індустрії електронного бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>.
2. Дяченко В., Гута А. Передумови переходу до широкого використання електронної комерції в Україні. 2015. №2. С.172-174.
3. Клименко А. ТОП трендів електронної комерції у 2020 році. URL: <https://psm7.com/uk/e-commerce/top-trendov-elektronnoj-kommercii-v-2020-godu.html>.

Затишна К. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Холодницька А. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ У ХЛІБОПЕКАРСТВІ

Вирішення питання підвищення ефективності виробничої діяльності передбачає системний підхід, який включає в себе питання ефективної організації матеріальних і нематеріальних ресурсів компанії. Укрупнено ключові завдання, які стоять перед хлібопекарним підприємством, представлені далі:

1. Для зростання продуктивності праці необхідний високий рівень автоматизації виробничих процесів. Перехід від ручної праці до машинної дозволяє збільшити темпи виробництва та швидкість обробки інформації, знизити ймовірність помилок, підвищити прозорість процесів.

2. Впровадження автоматизації передбачає високу кваліфікацію обслуговуючого персоналу. Для вирішення цього завдання необхідно інвестувати час і кошти в навчання та розвиток співробітників. Завдяки системі наставництва і виробничого навчання на місцях організація може вирішити кадрові питання, а співробітники отримують можливість кар'єрного росту та додаткову мотивацію.

3. Автоматизоване виробництво вимагає якісного обслуговування і швидкого ремонту. Перед інженерно-технічною службою заводу стоїть найважливіше завдання - забезпечити цілодобову безупинну роботу всіх агрегатів, механізмів, електронних систем, всієї інфраструктури.

4. Якість управління. Ефективність роботи залежить від чіткого розподілу обов'язків і відповідальності всіх учасників виробничого процесу.

5. Моніторинг всіх процесів на виробництві. Динамічна система вимагає регулярного моніторингу процесів, що здійснюються.

6. Забезпечення гнучкості виробництва. Для досягнення ефективності виробництва необхідно виробляти затребувану на ринку продукцію.

7. Системи вхідного, технологічного і вихідного контролю.

Шляхів підвищення ефективності, які вище зазначалося багато, але, якщо розібратися, то можна зробити висновок, що в дійсності шлях один з них є ключовим. Для ефективного функціонування діяльності підприємства необхідно модернізувати виробництво [1].

Особливо актуальними факторами підвищення виробничої діяльності є модернізація обладнання.

Щоб розширити виробництво або підвищити ефективність діяльності необхідно провести модернізацію виробництва. Модернізація сучасного виробництва може здійснюватися екстенсивним і інтенсивним шляхом.

До екстенсивних методів модернізації відносять збільшення кількості цехів, працівників і верстатів в цеху. При цьому зберігається колишня технологія виробництва

продукції і не вносяться інновації в процес. До інтенсивних шляхів модернізації відносять поліпшення технологічного процесу за рахунок впровадження нових технологій і методів роботи, зміни структури підприємства.

Модернізацію виробництва за допомогою екстенсивних та інтенсивних способів здійснюють за наступними напрямками.

1) Удосконалення технології виробництва, випуск більш якісної і затребуваною на ринку продукції. До вдосконалення технології на підприємстві можна також віднести поліпшення технологічної дисципліни виробництва, відстеження витрат ріжучих інструментів, списання сировини і матеріалів за затвердженими нормами витрат.

2) Автоматизація виробництва. Після впровадження автоматизації підприємство починає працювати більш ефективно, підвищується продуктивність, вивільняється частина працюючих.

3) Механізація обладнання. В цьому випадку поліпшується ресурс роботи обладнання і скорочується час його простоїв, знижуються витрати на ремонт. Такий результат досягається через покупку і впровадження більш продуктивних і якісних верстатів [1].

Для скорочення простоїв у роботі машин та обладнання доцільно проводити ряд організаційних заходів з ремонту:

- оптимізувати штатний розклад ремонтної служби;
- оптимізувати строки та відстежувати хід ремонту обладнання;
- підвищувати кваліфікацію працівників, які ремонтують і обслуговують обладнання.

Модернізація на виробництві може здійснюватися і по енергетичній частині, що сприятиме скороченню витрат на електроенергію, встановленню більш енергозберігаючого обладнання, підбору оптимальних за потужністю двигунів, щоб виключити перевитрату електроенергії.

Тому розробка напрямів підвищення ефективності виробничих процесів є необхідним кроком для покращення діяльності підприємства, оскільки навіть найбільш слабе, збиткове підприємство можна врятувати завдяки вивченню потреб споживачів, вивченню сучасних технологій виробництва, підвищенню кваліфікації персоналу, постійній модернізації виробничого процесу.

Список використаних джерел:

1. Ефективні напрями управління виробничим потенціалом національних хлібопекарських підприємств. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16410/2/Conf_2016v2_Oksentyuk_A_O-Effective_management_55-56.pdf.

Зуб І. М., аспірантка 2 курсу, кафедра управління персоналом та економіки праці,
Фенна М. М., аспірант 2 курсу, кафедра теоретичної та прикладної економіки,
Науковий керівник – **Забаштанський М. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Сфера охорони здоров'я України залишається ключовим сектором національної економіки, який відповідає не лише за стан здоров'я нації, але й також і забезпечення продуктивності її функціонування. Дана сфера протягом всього періоду його функціонування завжди підпадала під вплив сукупності багатьох чинників, серед яких першочерговими були економічні, соціальні та політичні. Разом з тим вирішення та розв'язання даних викликів та суперечностей як правило перебувало в площині економічного становища держави, а також її прагнення до їх швидкого врегулювання.

Стратегічна орієнтація економіко-політичного курсу держави на приєднання до Європейської спільноти дозволило не лише поступово вирішувати проблеми

економічного характеру забезпечення інноваційного оновлення та модернізації медичного обладнання та процесу надання медичних послуг, але також і сприяло переходу вітчизняної сфери охорони здоров'я на європейські стандарти надання медичних послуг.

Разом з тим початок військової агресії російської федерації проти України у лютому 2022 року повністю змінив сформовані сталі підходи функціонування як вітчизняної сфери охорони здоров'я, так і інших держав світу, що було обумовлено багатьма факторами.

В першу чергу, за даними ООН внутрішніми переселенцями стали близько 10 мільйонів осіб, з яких понад 5,5 мільйонів покинули територію України. Відбулося значне скорочення не лише кількості медичного персоналу та лікарів, але й також і чисельності закладів охорони здоров'я. Понад 100 закладів охорони здоров'я зазнали руйнувань внаслідок військових дій, частина з яких повністю припинила функціонування. Окрім того, дані події призвели до загибелі пацієнтів, лікарів та медичного персоналу.

Система охорони здоров'я значні зусилля сфокусувала на наданні допомоги цивільному населенню та військовим після наслідків бойових дій на окремих територіях. Найбільше система охорони здоров'я постраждала на півдні та сході держави, що ускладнило доступність медичної допомоги за принципами швидкості та якості надання медичних послуг.

Окрім того, введення військового стану на території України спричинило зміну підходів до фінансування закладів охорони здоров'я з наданням пріоритетності фінансового забезпечення первинної ланки. Крім того, на жаль було суттєво скорочені обсяги інвестицій, які пов'язані як з розвитком інфраструктури системи охорони здоров'я, так і наданням якісних медичних послуг.

Водночас саме система охорони здоров'я вимагає підвищеної уваги з боку держави, оскільки важливість її результативного функціонування набуває особливого значення як в умовах військового стану, так і після його завершення, коли значна частина населення окрім медичної, потребуватиме реабілітаційної та психологічної допомоги.

За цих умов надзвичайної ваги для належного функціонування системи охорони здоров'я в Україні набуває міжнародна технічна підтримка, а також гуманітарна допомога ВОЗ. Лише спільними зусиллями з міжнародними партнерами та Всесвітньою організацією охорони здоров'я Україна стане спроможна відносити здоров'я нації та забезпечити населення інноваційними якісними медичними послугами.

Список використаних джерел

1. Борщ В. І. Дослідження функціональної системи управління фінансовими механізмами в сфері охорони здоров'я України. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 19, № 2(45). 2020. С. 144-168.
2. Драгунов Д. М., Забаштанський М. М., Зуб І. М. Пріоритетні підходи до фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т., 2020. № 3(23). С.93-101.
3. Дубина М. В., Роговий А. В., Забаштанська Т. В. Стратегічні пріоритети розвитку сфери охорони здоров'я в Україні : фінансові аспекти. Науковий вісник Полісся. 2020. № 3(23). с. 158-165.
4. Іванов Ю. Б., Бережна Ю. В. Особливості фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні. Ефективна економіка. 2014. №11. С. 43-45.
5. Павлюк К. В., Степанова О. В. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я. Фінанси України. 2011. № 2. С. 43–55.

Кириченко Я. О., здобувач вищої освіти 2 курсу, група УБ-201
Науковий керівник – **Ремньова Л. М.**, к.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Малі та середні підприємства (МСП) відіграють важливу роль у більшості країн, особливо в країнах, що розвиваються. МСП становлять більшість підприємств у всьому

світі і вносять важливий внесок у створення робочих місць та глобальний економічний розвиток. Вони представляють близько 90% підприємств і понад 50% зайнятих у всьому світі. Офіційні МСП приносять до 40% національного доходу (ВВП) у країнах, що розвиваються. Ці цифри значно вищі, якщо врахувати неформальні МСП. За оцінками експертів, до 2030 року буде потрібно 600 мільйонів робочих місць, щоб поглинути зростаючу глобальну робочу силу, що робить розвиток МСП першочерговим для багатьох урядів у всьому світі.

Підприємництво є складовою бізнесу як особлива, інноваційна його форма. Сутність підприємництва повніше розкривається через його функції (роль у суспільстві) – творчу, ресурсну, організаційну, мотиваційну, соціальну. Творча (інноваційна) функція полягає в тому, що підприємці реалізують нові ідеї, упроваджують наукові розробки, пов'язані з господарським ризиком. Ресурсна функція передбачає, що підприємці націлені найефективніше використовувати задіяні в бізнесі ресурси – матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інформаційні тощо. Організаційна функція полягає в організації виробництва та збуту товарів або послуг. Стимулююча функція полягає у формуванні механізму, що мотивує і ефективно використовувати ресурси, і максимально задовольняти потреби споживачів. Соціальна функція передбачає вироблення товарів і послуг, необхідних суспільству. Особистісна функція зводиться до самореалізації підприємця, отримання задоволення від своєї діяльності [1].

Діяльність малого та середнього бізнесу в Україні регулюється такими Законами України, як «Про підприємництво», «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності», «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності», а також Господарським і Податковим кодексами України.

Малі та середні підприємства в Україні стикаються з проблемами, пов'язаними з посиленням конкуренції, здатністю адаптуватися до швидко мінливого ринкового попиту, технологічними змінами та обмеженням потенціалу, пов'язаним із знаннями, інноваціями та творчістю. Однак для багатьох малих та середніх підприємств в Україні їхній потенціал часто не реалізується повністю через фактори, пов'язані з їх малими масштабами. Так, зокрема, до таких стримуючих чинників, як на наш погляд, слід віднести:

- брак ресурсів (фінансів, технологій, кваліфікованої робочої сили, доступу до ринку та ринкової інформації);
- відсутність економії на масштабі;
- вищі транзакційні витрати порівняно з великими підприємствами;
- відсутність мереж, які можуть сприяти нестачі інформації, ноу-хау та досвіду внутрішнього та міжнародного ринків;
- посилення ринкової конкуренції та концентрації великих багатонаціональних підприємств, викликаних глобалізацією та економічною інтеграцією;
- нездатність конкурувати з більшими фірмами з точки зору витрат на НДДКР та інновацій (продуктів, процесів та організацій);
- відсутність підприємницького завзяття, потенціалу та ноу-хау [4].

Успішні підприємства працюють за чітко вивіреною стратегією розвитку. Стратегія підприємства визначається як найширша форма стратегії в його бізнесі та стосується питань, які впливають на організацію. Стратегія підприємства, інакше відома як корпоративна стратегія, складається з чотирьох основних елементів. Галузевий аналіз, основні компетенції, довгострокове планування та фінансова структура – все це частина стратегії, і для досягнення успіху підприємцю необхідно виконувати ефективно.

Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального

співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану [3].

Підвищення рівня життя населення, підвищення реальних доходів населення та забезпечення зайнятості через розвиток малого бізнесу та приватного підприємництва є головними пріоритетами сьогодення. Тому в нашій країні створюються сприятливі умови для розвитку підприємництва, проведені реформування мають позитивні результати.

Досягнення у сфері малого та середнього підприємництва є результатом серйозної уваги, приділеної розвитку малого та середнього бізнесу державною владою. Очевидно, що особливу увагу слід приділяти малому та середньому підприємству в віддалених регіонах країни, усвідомлюючи, що цей процес потребує ініціативи для створення нових інновацій і є надзвичайно важливим для росту національної економіки [2].

Подолати складнощі можна завдяки:

- заохоченню внутрішніх та іноземних інвестицій;
- розширенню конкурентного середовища між малими та середніми підприємствами, що виробляють товари;
- подовженню термінів кредитування виробництва та зниження відсоткових ставок;
- розвиток експорту між підприємствами;
- подальшому вдосконаленню системи оподаткування малого та середнього бізнесу, зокрема, достатнє визначення нормативно-правової бази.

Водночас, повномасштабна війна в Україні є серйозним випробуванням для вітчизняного підприємництва, адже в умовах зруйнованої інфраструктури, порушених логістичних ланцюгів, скорочення кількості персоналу, руйнації частини підприємств та необхідності релокації у більш безпечні регіони країни дуже важко забезпечити стійкість бізнес-організацій, їх виживання у нелегких умовах. Разом з тим, саме гнучкість і адаптивність малого та середнього бізнесу, вміння швидко пристосовуватися до змінених умов і шукати нові ніші на ринку в купі з розвинутими навичками грантової діяльності, фандейзингу, побудови ефективних команд та використання їх креативного потенціалу може стати запорукою подальшого розвитку МСБ на новій інноваційній основі.

Список використаних джерел

1. Гобир І. Б., М. І. Мельник Державна підтримка розвитку малого та середнього підприємництва в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69.
2. Підтримка малого і середнього бізнесу в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichnezrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>.
3. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-p#n8>.
4. Турецков Т. Є. Державне регулювання малого та середнього підприємництва в умовах європейської інтеграції: регіональний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.20 / Донецький держ. ун-т упр. К., 2020. 299 с.

Костюк І. С., здобувачка вищої освіти 4 курсу, групи УП-181

Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Нині дуже актуальним є питання стосовно дистанційної роботи як в Україні, так і в світі. Велика частка роботодавців та працівників надають перевагу саме дистанційній роботі, оскільки вбачають в цьому чимало переваг. Завдяки дистанційній роботі роботодавці мають змогу заощадити на оренді та утриманні офісів, а робітники, в свою чергу, мають змогу не витрачати час та кошти на дорогу до роботи та з роботи, працювати, розподіляючи робочий час на власний розсуд та залишаючись в комфортному для себе середовищі.

В Україні на початок 2021 року Верховна Рада узаконила дистанційну роботу, також в певній мірі модернізувала надомну працю. Відповідно до статті 60-2 Кодексу законів про працю, дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

При дистанційній роботі працівнику дозволено, за згодою роботодавця, виконувати частину роботи в офісі. Зокрема при дистанційній формі праці роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника необхідними програмно-технічними засобами та обладнанням, це повинно бути прописано в трудовому договорі. За технічний стан та безпечність обладнання, що надане працівнику, несе відповідальність роботодавець. Варто зазначити, що електронний зв'язок при дистанційній роботі набуває офіційного статусу. Тобто саме через електронний зв'язок працівник має змогу звітувати щодо виконаної роботи, а роботодавець – ознайомлювати з наказами та розпорядженнями. Щодо робочого часу, то працівник має змогу самостійно регулювати свій робочий графік протягом робочого дня, що може бути прописано в договорі про дистанційну роботу. Також працівник гарантовано отримує час відпочинку, при якому він має право переривати зв'язок з роботодавцем, що в свою чергу не буде порушенням умов договору. Тривалість часу на відпочинок визначається відповідно до трудового договору [2].

Незважаючи на низку позитивних моментів в дистанційній роботі, як і в будь-якій іншій, є мінуси. Серед них психологічне виснаження, недостатня кількість комунікацій, відсутність рамок робочого та домашнього простору. Не всі стикаються з такими проблемами в дистанційній роботі, проте ті, на кого впливають ці негативні фактори, поодиночці чи комплексно, схильні до того, що через певний час їхня продуктивність почне знижуватись, що негативно вплине на продуктивність компанії.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу. Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211213>.

2. Українцям узаконили дистанційну роботу. Що це значить. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55948760>.

Кравченко А. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Хмелевський С. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АКТИВІЗАЦІЯ РОБОТИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Будівництво являє собою окрему самостійну галузь економіки країни, яка призначена для введення в дію нових, а також реконструкції, розширення, ремонту і технічного переозброєння діючих об'єктів виробничого і невиробничого призначення. Визначальна роль галузі будівництва полягає в створенні умов для динамічного розвитку економіки країни.

Як галузь матеріального виробництва будівництво має ряд особливостей, що відрізняють його від інших галузей. Особливості галузі пояснюються характером кінцевої продукції, специфічними умовами праці, специфікою застосовуваної техніки, технології, організації виробництва, управління і матеріально-технічного забезпечення [1].

Загальними особливостями будівельної галузі можна вважати такі:

1) не стаціонарний, тимчасовий характер, не однотипність будівельного виробництва і характеру кінцевої продукції. У будівництві рухомими є робочі місця і будівельні машини, механізми, обладнання, техніко-технологічне оснащення, а готова продукція нерухома;

2) технологічний взаємозв'язок всіх операцій, що входять до складу будівельного процесу. Технологія будівельного виробництва вимагає суворої послідовності у виконанні окремих його процесів: завершення одного робочого процесу передує початку іншого;

3) нестійкість співвідношення будівельно-монтажних робіт з їх складністю і видами протягом певного періоду, що ускладнює розрахунок чисельного та професійно-кваліфікаційного складу робітників;

4) участь великої кількості організацій в будівництві об'єктів (одночасно беруть участь кілька будівельно-монтажних організацій – генпідрядна і субпідрядні організації);

5) будівництво є матеріаломісткою галуззю (частка матеріальних витрат у кошторисній вартості будівельних об'єктів в залежності від їх виду і призначення становить 50-70%);

б) роль клімату та місцевих умов в будівельних роботах. Спорудження будівель одного і того ж типу в різних районах країни вимагає різних витрат матеріальних ресурсів і методів виконання робіт. Умови будівництва багато в чому визначаються сейсмічними умовами, рельєфом місцевості, геологічною будовою ґрунту, наявністю ґрунтових вод, способом доставки на будівельний майданчик конструкцій і матеріалів [1].

За словами Президента України на деокупованих територіях Київської, Харківської, Чернігівської, Сумської та Житомирської областей вже розпочато перші роботи з відновлення житлових будинків та об'єктів соціальної інфраструктури.

Таблиця 1 – Довоєнна кількість будівельних підприємств нинішніх деокупованих територій

| Показники (станом на 2020 рік) | Київська область | Харківська область | Чернігівська область | Сумська область | Житомирська область |
|--------------------------------------|------------------|--------------------|----------------------|-----------------|---------------------|
| будівельних підприємств, од. | 2199 | 1678 | 415 | 462 | 524 |
| порівняно з минулим роком, од. | - 117 | + 26 | - 11 | - 12 | - 26 |
| у % до кількості підприємств області | 10,8 | 6,7 | 6,6 | 7,6 | 7,4 |
| всього підприємств області | 20320 | 25144 | 6254 | 6096 | 7060 |

Джерело: розраховано автором за [4]

Як видно з таблиці 1 будівельних підприємств на деокупованих територіях не така вже й велика кількість. Якщо порівняти кількість будівельних підприємств з кількістю зруйнованих житлових будинків та об'єктів соціальної інфраструктури, то роботи їм років на 20 наперед. Однак не все так погано. По-перше, в будівельній галузі працює велика кількість фізичних осіб-підприємців. Для прикладу, за даними Головного управління статистики у Чернігівській області будівельна галузь Чернігівщини у 2020 році крім 415 будівельних підприємств налічувала ще й 702 фізичних осіб-підприємців, чий основний вид діяльності «Будівництво» [5]. По-друге, як вже зазначалось вище робочі місця і будівельні машини, механізми, обладнання, техніко-технологічне оснащення у будівництві є рухомими. Тож ніщо не заважає будівельним підприємствам з інших областей України провадити свою діяльність на деокупованих територіях України.

Однак попри присутній оптимізм, є ряд проблем, які заважають на 100% активізувати роботу будівельних підприємств на деокупованих територіях України:

1) більшість будівельних матеріалів вилучені з будівельних майданчиків для потреб військових, сил територіальної оборони;

2) будівельні машини, механізми, обладнання, техніко-технологічне оснащення пошкоджені внаслідок артилерійських чи мінометних обстрілів, бомбардувань авіацією ворога;

3) собівартість будівництва об'єктів зросла більш ніж на 20%, в тому числі через значне зростання цін на будівельні матеріали, логістику, інфляцію та зростання курсу валют;

- 4) ринок первинної нерухомості фактично зупинився;
- 5) підвищення облікової ставки Національним банком України до 25% зробило неможливим фінансування будівельного бізнесу;
- 6) поки немає механізмів фінансування проектів відновлення іноземними державами та інвесторами.

За таких обставин, незважаючи на точкове відновлення робіт на будівельних майданчиках деокупованих територій України, будівельна галузь на три місяці війни скоротилась більш ніж на 70% [2].

Зі слів Сергія Піліпенко, генерального директора групи будівельних компаній «Ковальська»: «Реально, оцінюючи ситуацію, держава в умовах бойових дій, що тривають, не може повноцінно і масштабно фінансувати будь-які проекти відновлення. У неї немає коштів на це, і зараз пріоритети інші. Тому, з точки зору будівельної активності, максимум забудовники можуть розраховувати на аварійні ремонти, демонтаж або будівництво тимчасових інженерних та технічних конструкцій, мостів» [2].

Список використаних джерел

1. Будівельна промисловість. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Будівельна_промисловість.
2. Будівельна галузь на три місяці війни скоротилась більш ніж на 70%. Interfax-Україна URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/838409.html>.
3. Гуденко В. М. Технологія будівельного виробництва: навч. посіб. К.: Аграрна освіта, 2010. 481 с.
4. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2020). Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/kdp_ved_14-20.xlsx.
5. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2020 році. Головне управління статистики у Чернігівській області. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Structure/ST1.htm>.
6. Рогожин П. С., Гойко А. Ф. Економіка будівельних організацій. К.: Видавничий дім «Скарби», 2001. 448 с.

Кужим Т. Ю., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УБ-201

Науковий керівник – **Ремньова Л. М.**, к.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Останні декілька десятиліть під впливом процесів глобалізації та світових фінансових криз більшість суб'єктів господарювання були вимушені шукати нові способи фінансової підтримки, вчитися більш раціонально та економно використовувати фінансові ресурси. До цих криз великий бізнес адаптується, як правило, набагато швидше, бо має фінансовий резерв, який дозволяє утримувати бізнес та не збанкрутувати, а малому підприємству на початкових стадіях існування досить складно адаптуватися, бо у нього ще немає коштів для підтримки свого підприємства [1]. В останні два роки під впливом глобальної пандемії відбулося значне скорочення великої кількості бізнесів, а також суттєво ускладнилися умови їх діяльності. Все це вимагає від малого бізнесу більшої гнучкості, вміння інноваційно мислити, шукати нові шляхи розвитку, адаптувати свої бізнес-моделі під вимоги нового часу, щоб взагалі не закритися і не збанкрутувати.

Через запровадження карантину внаслідок COVID-19 за даними Спілки українських підприємців України лише за перший місяць локдауну у березні 2020 року збанкрутували та закрили свої бізнеси близько 6% суб'єктів малого підприємництва, закриття яких стало великою проблемою для держави. Третина власників переважно малого бізнесу, заявляють про те, що за березень - квітень 2020 року почалося падіння доходів на 90-100%. Ці ж власники почали звільняти робітників і вже звільнили до 50% штату співробітників. Також на підприємствах малого та середнього бізнесу відбулося зменшення доходів на 25-50% у порівнянні з докарантинним періодом і вони були вимушені звільнити від 10 до 25% працівників [1].

А зараз взагалі в умовах повномасштабної війни Росії проти України вітчизняний малий бізнес переживає складний етап свого розвитку у зв'язку з руйнацією інфраструктури, порушенням логістики, проблем з паливно-мастильними матеріалами і т.і. За місяць війни український бізнес втратив набагато більше, ніж за два роки пандемії. Масштаби руйнації, обсяги заподіяної шкоди та довгострокові наслідки ще дуже важко оцінити, оскільки бойові дії ще тривають на території України. За оцінками Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% "невиробленого" ВВП. Тобто один тиждень без втрат і руйнувань коштує національній економіці понад 50 млрд грн. МВФ оцінює втрати України через військове вторгнення російських окупантів 35 відсотками ВВП. Велика кількість підприємств, які опинилися в районах активних бойових дій, були змушені евакуюватися в регіони де більш-менш спокійно, а деякі взагалі були змушені припинити роботу. Але навіть ті бізнеси, які знаходяться далеко від бойових дій та обстрілів, також зазнали складнощів через проблеми з логістикою, нестачу сировини та палива. Як свідчить опитування ЄБА, лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя компанія припинила діяльність [2].

Дуже постраждали аграрні підприємства, так як їх бізнес прив'язаний до конкретної території, а роботи на фермі чи полі не можна відкласти на невизначений термін або перенести. За словами голови Всеукраїнської аграрної ради Андрія Дикуня, ринок страждає від дефіциту: робочої сили (адже велика кількість робітників були мобілізовані, або пішли в тероборону), пального (раніше значну частину палива отримували з Росії та Білорусії, а через бойові дії поставки з цих країн зупинилися, крім цього окупанти заблокували морський шлях, і тому інші країни не в змозі доставити нам паливо), добрив та оборотних коштів. Через те, що відбуваються обстріли портів аграрії не можуть продати зерно. А також почало бракувати обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин. Крім того, ціни на всі ці товари суттєво почали зростати [3].

Навіть у такі складні часи держава підтримує бізнес в Україні, шляхом звільнення фізичних осіб-підприємців 1 та 2 групи від сплати єдиного податку, відтермінування сплати податків для тих суб'єктів господарювання, які не в змозі їх сплатити, пролонгації терміну впровадження РРО для всіх фізичних осіб-підприємців, надання фінансової допомоги, скасування на час воєнного стану всіх заходів ринкового та споживчого нагляду у всіх питаннях, крім регулювання цін та контролю за ціноутворенням [3].

Крім суб'єктивних чинників, спричинених пандемією та повномасштабним військовим вторгненням, скорочення кількості підприємств малого бізнесу за останні роки свідчило про те, що навіть одержуючи чималі кошти з бюджету, він стикається з низкою істотних проблем, які не дозволяють йому ефективно використовувати державні фінансові вкладення. Основною причиною погіршення підприємницького клімату є різні проблеми – від фінансового стану до підприємницьких здібностей.

На нашу думку, дані складності стали ключовими факторами, що впливали на загальну зміну умов ведення підприємницької діяльності в Україні. Вирішення першої проблеми було пов'язане із залученням стартового капіталу для відкриття малого бізнесу. На стартовий капітал від кредитних установ та різних інвесторів, на жаль, малий бізнес часто не може сподіватися, тому підприємцю-початківцю свою справу необхідно вирішувати самому або використовувати допомогу рідних, знайомих та друзів. Цей спосіб є найнадійнішим.

Друга проблема: щоб відкрити та вести малий бізнес, потрібні приміщення (офіси, цехи з виробництва, складські площі, виставкові зали). Самостійне зведення будівлі для ведення малого бізнесу є, як правило, нерентабельним і потребує витрат не лише фінансових ресурсів, а й часу. Керівникам малого бізнесу на початковому етапі можливо або орендувати приміщення з невеликою площею або місця, де орендна плата невисока [4].

Водночас, на початковому етапі створення малого бізнесу основними причинами невдач є некомпетентність, незбалансований досвід чи відсутність управлінського досвіду, а також зневага бізнес-планом та відсутність досвіду у лінійці товарів чи послуг.

Ця проблема є актуальною для кожного підприємства, незалежно від його розміру та профілю діяльності, а тому на разі актуальним є проведення семінарів, круглих столів, тренінгів, дистанційного навчання, надання консультацій, самоосвіта [5]. А в умовах військового стану, коли змінюються звичні умови діяльності і потрібно шукати нові робочі формати і моделі, групове навчання, обмін досвідом і переосмислення ситуації є особливо актуальними.

Список використаних джерел

1. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою URL: <https://unba.org.ua/publications/print/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html>.
2. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>.
3. Державна підтримка бізнесу під час війни: що треба знати. URL: <https://eba.com.ua/derzhavna-pidtrymka-biznesu-pid-chas-vijny-shho-treba-znaty/>.
4. Череп О. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd>.
5. Жирко С. О. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook>.

Кутня В. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201
Науковий керівник – **Холодницька А. В.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА, ЯК ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Організація виробництва — це процес упорядкування в просторі й синхронізації в часі науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, освоєння та виготовлення продукції для задоволення потреб споживачів і отримання прибутку. Вона розглядає загальні закономірності організації виробничих систем, форми й методи здійснення виробничих процесів виготовлення конкурентоспроможної продукції при раціональному використанні трудових, матеріально-технічних, фінансових ресурсів [1 с. 6].

Організація виробництва покликана забезпечити ефективну діяльність виробництва, безперервність та ритмічність виробничого процесу, покращення процесу праці у часі та просторі, забезпечити пропорційність виробничих потужностей, оптимальну спеціалізацію підприємства та можливість його переозброєння та реконструкції за потреби, енергетичне та інструментальне обслуговування підприємства, найкращий вибір систем постачання та збуту, організовує взаємодію підрозділів підприємства з зовнішнім середовищем.

Також оптимізація експлуатаційних режимів роботи устаткування, раціоналізація методів ремонту і профілактичних робіт, виявлення причин простою та їх усунення входить до завдань організації виробництва.

Крім того, визначити рівень матеріальних ресурсів та готових товарів, організувати транспортування та зберігання готової продукції; організувати постачання підприємства сировиною, у разі скорочення запасів і запасів готової продукції підприємства й створити та освоїти нові технології виготовлення продуктів також входить до завдань організації виробництва.

Говорячи про історію організації виробництва, як науки, слід почати з того, що першими зафіксованими ідеями саме організації виробництва є здобутки ще єгипетських фараонів. Вони займалися будівництвом пірамід та величезних за масштабом зрошувальних систем.

Основні концепції та їх методичний внесок у теорію і практику організації виробництва представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Історія розвитку науки про організацію виробництва

| Час появи | Концепції та їх основний методичний внесок у теорію і практику | Авторство |
|-----------------|--|--|
| 1776 | Поділ праці | А. Сміт |
| 1770 | Фабричний кодекс: суворий розклад, система штрафів за відхилення від нього | Р. Аркрайт |
| 1790 | Взаємозамінні частини виробів | Е. Уїтні |
| 1911 | Принципи наукового управління: виділення та вивчення елементів операцій; хронометраж; нормування праці; облік; контроль; стимулювання праці | Ф. Тейлор |
| 1911 | Дослідження трудових рухів, промислова психологія | Френк та Ліліан Гілбрет |
| 1912 | Графіки робіт, що відображають реальні та очікувані показники діяльності | Г. Гантт |
| 1913 | Складальна конвеєрна лінія. Поточна організація виробництва, диференціація та стандартизація елементів виробництва | Г. Форд |
| 1915 | Математична модель управління запасами. | Ф. Харріс |
| 1920-ті рр. | Побудова виробничих процесів у часі, моделювання графіків руху деталей по операціях, формули розрахунку виробничого циклу | К. Адамецький |
| 1930 | Дослідження мотивації праці | Е. Мейо |
| 1930-ті рр. | Методи вибіркової перевірки та статистичні таблиці для контролю якості | У. Шухарт, Х. Додж, Х. Ромінг, Л. Типпет |
| 1940-ві рр. | Міждисциплінарні підходи до складних системних проблем: симплексний метод і лінійне програмування | Д. Данціг |
| 1940 рр. | Мікроелементне нормування праці (МТМ) | Г. Мейнард, В. Іюффе |
| 1950-60-ті рр. | Методи дослідження операцій: моделювання виробничої діяльності, теорія черг, теорія прийняття рішень, математичне програмування, методи сітьового планування проектів (PERT та CPM) | Велика кількість дослідників |
| 1960-70-ті рр. | Використання комп'ютерної техніки при формуванні графіків закупок, управлінні проектами та запасами, прогнозуванні, плануванні матеріальних потреб (MRP) | Фірми-виробники, дослідники та користувачі |
| 1980-ті рр. | Моделювання виробничих стратегій як засобу конкурентної боротьби | Гарвардська бізнес- школа |
| 1980-ті рр. | Концепції якості та гнучкості виробництва, конкуренції на основі часового чинника: JIT, Канбан, TQC (всеосяжний контроль якості) та автоматизація виробництва (Рока-ujkes, CIM, CAD/CAM, роботи) | Т. Оно, У. Демінг, Д. Юран та групи дослідників з різних країн |
| 1990-ті рр. | Концепція всеосяжного управління якістю, міжнародні стандарти ISO 9000, розгортання функції якості, функціонально-вартісний аналіз та ін. | Міжнародна організація стандартизації |
| 1990-ті рр. | Моделювання оновлення бізнес-процесів та радикальних змін | М. Хаммер, консалтингові фірми |
| Початок XXI ст. | Екологічний менеджмент. Уведення системи міжнародних стандартів ISO 14000 з метою зменшення забруднення довкілля | Міжнародна організація стандартизації |

Джерело [2]

Отже, можемо сказати, що організація виробництва є чи не найголовнішою складовою виробничого процесу, яка займається вибором, розподілом та кооперуванням елементів виробництва для досягнення мети при цьому мінімізуючи затрати ресурсів. Як наука, організація виробництва ще й досі формується, залучуючи до своєї діяльності нові технологічні здобутки та винаходи.

Список використаних джерел

1. Жван В. В. Конспект лекцій з курсу «Організація виробництва» (для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр денної і заочної форм навчання напряму підготовки 0501 (6.030504) – «Економіка і підприємництво»). Харків : ХНАМГ, 2009. 217 с.
2. Організація виробництва: навч. посібник / О. Ю. Єрмаков та ін. Київ, 2019. 414 с.

Ломонос Р. І., аспірант 1 курсу
Науковий керівник – **Забаштанський М. М.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Перебування вітчизняної економіки під впливом військових дій свідчить про те, що питання забезпечення фінансової безпеки підприємств набувають особливого значення, що вирішення якого перебуває в площині не лише економічного значення, але і збереження державного суверенітету. Така ситуація в країні призвела до загострення нових наявних та прихованих ризиків, ускладнила можливість короткострокового та довгострокового прогнозування, спричинила суттєвий вплив на показники результативності їх функціонування.

Сукупність вищезазначених передумов спричинили необхідність пошуку нових підходів до забезпечення належного рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання, актуалізували необхідність формування ефективної системи управління фінансовою безпекою як на національному рівні, так і на рівні окремих підприємств [1].

Зважаючи на те, що фінансові відносини з часом набувають все більшого значення в економічних системах, особливої уваги потребує дослідження процесів фінансового забезпечення [2].

Історично фінансові відносини і взаємозв'язки традиційно відігравали ключову роль у функціонування суб'єктів господарювання, забезпечення результативності їх діяльності. Саме тому, доцільним є ґрунтовне дослідження взаємозв'язку між економічною політикою та соціально-економічними процесами, особливо впливу грошово-кредитної, податкової, бюджетної, інвестиційної та боргової політики на макроекономічну ситуацію, а також розробки практичних шляхів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [3,4].

На даний час в науково-практичній літературі досить часто можна зустріти визначення фінансової безпеки, як системи захисту фінансових інтересів юридичних осіб на всіх рівнях фінансових відносин, забезпечення фінансовими ресурсами домогосподарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, секторів економіки, а також здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування та зростання економічної системи.

Основна мета фінансової безпеки суб'єктів господарювання полягає в забезпеченні стабільної та ефективної їх діяльності, нарощенні потенціалу розвитку в майбутньому.

До основних цілей фінансової безпеки суб'єктів господарювання належать: незалежність та підтримка фінансової стабільності бізнесу; досягнення високої конкурентоспроможності; забезпечення високої ліквідності активів; забезпечення захисту інформаційної сфери та комерційної таємниці; підтримка належного рівня ділової активності; підвищення ефективності організації фінансової дисципліни на підприємстві [5].

Сучасні реалії України в умовах війни, переконливо демонструють, що вплив зовнішніх і внутрішніх загроз на рівень фінансової безпеки з кожним роком зростає.

Саме тому урядом були прийняті закони та постанови, які спрямовані на підтримку підприємництва під час війни. Нові правила передбачають послаблення щодо вимог ведення бізнесу та дозволяють продовжувати функціонувати [6]. Серед них: зменшення податкового тиску та спрощення податкових правил; послаблення вимог щодо отримання та перевірки ліцензій (сертифікатів); розвиток програм кредитування та розвитку бізнесу та інші.

Під час дії воєнного стану Національний банк України (НБУ) продовжує впроваджувати заходи, спрямовані на підтримання фінансової стабільності у сфері монетарної політики та регулювання фінансового сектору. Це насамперед надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємництва (доступні кредити 5-7-9 %), підтримка малого та середнього бізнесу за договорами фінансового лізингу (доступний фінансовий лізинг 5-7-9 %) та надання кредитних гарантій на портфельній основі.

Такі зусилля влади дозволять здійснити позитивний вплив на відновлення роботи бізнесу в Україні, який досі перебуває у шоковому стані.

У той же час, відновлення роботи підприємств, у воєнний час, вимагає більш широких заходів для підвищення споживчого попиту, збільшення матеріально-технічних можливостей і робочої сили, захисту від ризиків воєнного часу, а також стабілізації та прогнозування інфляції та обмінних курсів. Уряд має продовжувати вдосконалювати засоби підтримки бізнесу, одне з головних завдань державної політики, яке забезпечить життєздатність, стійкість та збалансованість економіки воєнного часу [7].

Фінансова безпека - це загальна категорія, що характеризує безпеку суб'єкта соціально-економічних відносин на всіх рівнях, від держави до кожного громадянина. Фінансова безпека бізнесу виражається в захищеності його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також у здатності швидко усувати різні загрози або адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на їх діяльність. Зміст цієї концепції включає систему інструментів забезпечення конкурентоспроможності та фінансової стійкості підприємств та підвищення добробуту працівників.

Список використаних джерел

1. Фінансова безпека суб'єктів господарювання: підручник. М. І. Крупка., Л. С. Яструбецька. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 320с.
2. Т. М. Болгар. Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління. Електронний журнал «Ефективна економіка», № 4, 2013. Електронний ресурс: режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1935>.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека України. Монографія. Київ, 2004. 734 с.
4. Забаштанський М. М., Роговий А. В., Забаштанська Т. В. Економічна безпека держави в умовах трансформаційних змін туристичної галузі України. Фаховий збірник наукових праць Проблеми системного підходу в економіці. № 4(72). 2019. С. 50-55.
5. О. М. Підхонний. Фінансова безпека України в умовах глобалізації. Монографія ЛНУ ім. І. Франка. Сполем, 2012. 356 с.
6. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період дії воєнного стану в Україні (за 01.05 – 31.05.2022 р.). 06.06.2022. Національний інститут стратегічних досліджень. Електронний ресурс: режим доступу: <https://niss.gov.ua/en/node/4511>.
7. Нові можливості державних програм «Доступні кредити 5-7-9 %» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9 %». 05.05.2022. Міністерство фінансів України. Електронний ресурс: режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/news/novi_mozhливosti_derzhavnikh_program_dostupni_krediti_5-7-9_ta_dostupnii_finansovii_lizing_5-7-9-3436.

Ломонос Р. І., аспірант 1 курсу

Науковий керівник – **Забаштанський М. М.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Забезпечення ефективного функціонування механізмів державного управління в сучасних умовах військової зовнішньої агресії, яка спричиняє все більше людських втрат, супроводжується посиленням інформаційної та гібридної війн, призводить до соціально-економічної та політичної нестабільності, набуває особливої ваги та значення. Саме тому, особливої актуальності набуває важливість подальшого розвитку інструментів державно-приватного партнерства, як вагомої складової не лише економічного розвитку, але і впливу на вирішення соціальних викликів, які постали перед державою [1,2].

У сучасних умовах найбільшою перевагою в процесі побудови відносин державно-приватного партнерства для приватних організацій є можливість інвестування в ті галузі соціально-економічного життя, які раніше вважалися сферою державних капіталовкладень, розширюючи таким чином межі своєї діяльності [3,4].

Не менш важлива роль в роботі приватних організацій залежить від адміністративної підтримки або національних підрозділів. Будь-яка проблема приватних організацій – це

проблема обмеженості ресурсів. Порозуміння та наближення до цілей держави та приватного бізнесу – це найкоротший шлях до підвищення ефективності організації державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство в Україні має свої особливості, що зумовлено специфікою політичної, економічної та соціально-демографічної ситуації. Вітчизняна модель побудови фінансових відносин в процесі організації державно-приватного партнерства наразі проходить стадію своєї трансформації та подальшої адаптації до викликів, які носять як внутрішній так і зовнішній характер. На даний час ключовим викликом подальшого розвитку державно-приватних відносин в Україні є наявність військових дій на території нашої країни.

Закриття та знищення, внаслідок війни, різних за величиною суб'єктів господарювання унеможлиблює належну організацію державно-приватного партнерства, призводять до призупинення, або значного скорочення його фінансування.

За оцінками різних експертів Україна у 2022 році втратила від 30% до 50% економіки, при цьому падіння ВВП становить біля 30-50%. За окремими даними приблизно 35% економіки в Україні сьогодні не працює. Окрім того, значне скорочення трудового потенціалу, що обумовлено захистом від війни та високим рівнем міграції, вимагає від держави розробки та впровадження комплексу заходів відновлення економіки.

Саме тому, з метою активізації розвитку державно-приватного партнерства в країні необхідно спрямовувати значні зусилля на вирішення низки питань, серед яких: стимулювання малого та середнього підприємництва; подальша цифровізації процесів побудови економічних та соціальних відносин в країні; продовження роботи спрямованої на удосконалення нормативної та правової бази організації державно-приватного партнерства.

Забезпечення результативного функціонування національної економіки, в тому числі і за рахунок активізації відносин державно-приватного партнерства, виступить основою для подолання військової агресії та збереження незалежності та суверенітету нашої держави.

Список використаних джерел

1. Борщевський В. В. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. 2022.
2. Забаштанський М. М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні: монографія. Київ : Кондор-видавництво, 2016. 382 с.
3. Забаштанський М. М., А. В. Роговий, Т. В. Забаштанська Сучасні аспекти фінансового забезпечення інвестиційної діяльності на засадах державно-приватного партнерства. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2(18). С. 121-128.
4. Федуллова Л. І. Фінансове-економічне регулювання. Фінансові аспекти державно-приватного партнерства. *Фінанси України*, 2012. 79-92 с.

Мороз Є. В., здобувач вищої освіти 4 курсу, група УП-181

Науковий керівник – **Хмелевський С. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Останнім часом дедалі частіше у засобах масової інформації, наукових працях, ініціативах місцевих органів влади, нормативних документах уряду зустрічається такий термін як «соціальна відповідальність бізнесу». Причина цього доволі проста – сучасний світ живе в умовах гострих соціальних проблем. Через це сьогодні важливого значення набувають нові ефективні інструменти для управління сталим розвитком. За кордоном концепція соціальної відповідальності бізнесу (або корпоративна соціальна відповідальність) стала широко розповсюдженою як перевірений ефективний інструмент для забезпечення сталого розвитку з кінця ХХ століття.

Поняття соціальної відповідальності (від англійських слів *social responsibility*) в умовах сьогодення використовується у багатьох сферах діяльності, але лише у контексті бізнесу, що вказує на конкретні сфери розвитку, воно набуває чіткого формулювання.

В загальних рисах, соціальна відповідальність бізнесу (далі – СВБ) є добровільним внеском бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах, безпосередньо пов'язаних з основною діяльністю компанії та виходить за рамки мінімуму, визначеного законодавством [2].

Крім того, СВБ – відповідальність суб'єктів бізнесу за дотримання норм та правил, які неявно визначаються або не визначаються законом (у галузі етики, екології, милосердя, людяності, співчуття тощо), що впливає на якість життя індивідуальних соціальних груп та суспільства в цілому.

Відповідальність виникає внаслідок ігнорування або недостатньої уваги суб'єктів бізнесу до вимог та запитів суспільства і проявляється в уповільненні відтворення трудових ресурсів на територіях, які є ресурсною базою для цього типу бізнесу [1].

Основними характеристиками СВБ є: добровільність; інтегрованість у бізнес-стратегію; системність; користь для всіх зацікавлених сторін (співробітників, споживачів, акціонерів, громади тощо, а також для самого суб'єкта бізнесу); внесок у процес сталого розвитку. Соціальна відповідальність не обмежується благодійністю.

Соціальна відповідальність бізнесу містить у собі процедури і практики суб'єктів бізнесу з семи аспектів діяльності: 1) організаційне управління; 2) права людини; 3) трудові відносини; 4) етична операційна діяльність; 5) захист довкілля; 6) захист прав споживачів; 7) розвиток місцевих громад і співпраця з ними [2].

Деякі види соціальної відповідальності мають правовий характер і відображаються в законодавстві. В тому числі:

- надання якісних послуг та продуктів споживачам;
- створення офіційних робочих місць, виплата «білої» (не в конвертах) заробітної плати, фінансові інвестиції в розвиток співробітників;
- суворе дотримання податкового, трудового, екологічного та іншого законодавства;
- ефективність діяльності (зростання добробуту акціонерів, створення та подальше збільшення економічної додаткової вартості).
- ведення справ з урахуванням етичних норм та очікувань громадськості;
- внесок у розвиток суспільства шляхом впровадження соціальних програм та проектів (як індивідуально, так і у партнерстві з іншими організаціями) [3].

Організація Об'єднаних Націй пропонує практично-орієнтовану класифікацію соціальної відповідальності, що вказує бізнесу на конкретні завдання.

Так, внутрішня СВБ включає: 1) безпеку на робочому місці; 2) стабільну, гідну заробітну плату; 3) гарантію соціального та медичного страхування для працівників; 4) надання персоналу можливості додаткового навчання (навчальні програми, підвищення кваліфікації); 5) надання фінансової допомоги в екстрених випадках.

До зовнішньої СВБ належать: 1) соціальні інвестиції та благодійність; 2) піклування про навколишнє середовище; 3) відповідальність суб'єктів бізнесу перед споживачами; 4) взаємодія з владою та місцевими громадами.

24 лютого 2022 року в Україні розпочалась війна й словосполучення «соціальна відповідальність бізнесу» набуло дещо іншого змістовного забарвлення.

На нашу думку, проявом соціальної відповідальності бізнесу в умовах сьогодення можна вважати волонтерський рух.

Волонтерство – це добровільна громадська діяльність, що не припускає якого-небудь заробітку і націлена на допомогу на безоплатній основі окремим категоріям громадян (як правило вразливим і незахищеним), які її потребують [4].

В Україні не існує єдиного державного реєстру волонтерів. Тож, щоб бути волонтером, дозвіл чи окрема реєстрація не потрібні. Як зазначає Українська Волонтерська Служба, можна волонтерити самостійно або стати членом волонтерської групи чи організації.

Посвідки волонтерам видають підрозділи Територіальної оборони, Збройні сили України, Держслужба з надзвичайних ситуацій та органи місцевої влади.

Кількість людей, які хочуть займатися волонтерством в Україні, тільки зростає. Лише через платформу Української Волонтерської Служби подали заявки 43,5 тисячі волонтерів, а до чатів долучилось близько 100 тисяч нових користувачів.

Волонтерський рух зосередився на таких напрямках: 1) допомога військовим; 2) пошук ліків; 3) гуманітарна допомога.

Насамкінець хочеться зазначити, що волонтерство буде ефективним і відповідати ознакам соціальної відповідальності бізнесу якщо:

1) будете робити те, на чому добре знаєтесь (профіль Вашого бізнесу). Наприклад, якщо ви вмієте готувати, – годуйте цивільних або українських військових. Добре ладнаєте з дітьми – влаштуйте заняття дітей, чиї родини покинули домівки;

2) сконцентруєтесь на одному напрямку. Не беріть надміру завдань, бо це призведе до вигорання. Пам'ятайте, що неможливо самотужки врятувати весь світ;

3) спершу будете допомагати тим, хто близько. Коли не знаєте, де шукати волонтерські завдання, запропонуйте допомогу сусідам, напишіть у чат будинку чи шкільний. Це буде простіше й ефективніше.

Список використаних джерел

1. Біла С. О. Європейський досвід успішної практики соціальної відповідальності бізнесу: орієнтири для України // *Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи*: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2 червня 2017 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції; Терен, 2017. С. 35–40.

2. Корпоративна соціальна відповідальність. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корпоративна_соціальна_відповідальність (дата звернення: 13.06.2022).

3. Паладієва Я. Соціальна відповідальність бізнесу: що це означає та чому важливо. URL: <https://mainbusinesspartner.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu>.

4. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 13.06.2022).

Мотуз В. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СТРАТЕГІЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ МІЖНАРОЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «КЕРНЕЛ» В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ТОВ «Кернел» є лідером на українському ринку та провідним виробником і експортером соняшникової олії на світовому ринку. У розпорядженні підприємства є чотири стратегічні альтернативи: обмежене зростання, зростання, скорочення, поєднання цих варіантів. Зараз компанія використовує наступні глобальні стратегії:

1. Стратегія глобалізації – соняшникова олія виступає як стандартизований за міжнародними сертифікатами продукт, характеристики продукту не залежать від особливостей кожної окремої країни;

2. Стратегія кооперації – взаємовигідне співтовариство з іноземними партнерами, з метою виходу на нові ринки.

Для ефективної діяльності в умовах євроінтеграції підприємство має поєднати стрімке зростання із обмеженням.

Обмежене зростання вибирає більшість організацій. При виборі цієї альтернативи в якості цілей використовуються минулі досягнення фірми, скориговані з урахуванням інфляції. Бачимо, що всі ці пункти відповідають позиціям «Кернел»[1].

Стратегія зростання полягає в серйозному щорічному підвищенні рівня короткострокових і довгострокових цілей в порівнянні з показниками ефективності

попереднього року. Тут йдуть розбіжності для компанії, тому що, в випадку «Кернел», технології виробництва не дуже швидко змінюються. Хоча модернізація обладнання для виробництва соняшникової олії та сховища для зерна мають гарні тенденції, й європейські країни удосконалюють їх [2, 3].

Для покращення експорту соняшникової олії необхідно:

1. Застосувати стратегію «Утримання частки ринку»
2. Здійснювати інвестиції в модернізацію процесу виробництва (завод в Старонстантинівці та ощадливе виробництво завдяки переробці відходів)
3. Здійснювати інвестиції в модернізацію продуктів (нова упаковка, нові бренди, тощо)
4. Підтримувати топове положення за ціною
5. Використовувати частину прибутку для підтримання товарів

Зараз компанія використовує наступні глобальні стратегії:

1. Стратегія глобалізації – соняшникова олія виступає як стандартизований за міжнародними сертифікатами продукт, характеристики продукту не залежать від особливостей кожної окремої країни;
2. Стратегія кооперації – взаємовигідне співтовариство з іноземними партнерами, з метою виходу на нові ринки.

Ще один шлях стратегічної альтернативи – стратегія інтегративного росту (зворотна інтеграція), яка проявляється через укладання ексклюзивних договорів поставок з європейськими компаніями. ТОВ «Кернел» може придбати компанію, що буде займатися лише поставкою бутильованих товарів до Європи.

Для покращення експорту всіх видів зерна необхідно:

1. Прийняти стратегію «наращування» шляхом значних інвестицій для отримання великої частки нових продажів.
2. Сфокусувати зусилля на ниші ринку, у котрій можливе домінування.

Для традиційних видів зерна, які мають гарну тенденцію експорту в Європу, необхідно використовувати наступальну стратегію. Тут буде два варіанти атаки:

1. Лобова атака (у випадку, якщо ТОВ «Кернел» вирішить, що потрібно сфокусуватись лише на традиційних культурах зерна). [4].

Головне правило в цій стратегії - знайти найслабшу точку конкурента – оренда експортних терміналів – та бити одним пострілом по найслабшому місцю.

2. Флангова атака (у випадку, якщо ТОВ «Кернел» вирішить, що фокус не лише на традиційних культурах зерна). Напрямок ударів даної атаки має фокусуватись лише на щось одне: географічний регіон, товар, постачальників або споживачів.

Мета, яку має поставили собі ТОВ «Кернел», - досягнути синергетичного ефекту, обумовленого взаємним доповненням різних видів бізнесу і розширити базовий ринок.

Для ТОВ «Кернел» вирощування високоолеїнового соняшнику може стати унікальною можливістю одержати додатковий прибуток із кожного гектара без додаткових витрат (технологія вирощування високоолеїнового соняшнику не відрізняється від звичайного).

Така олія коштує на 13 % дорожче за звичайну соняшникову, а тому принесе більший прибуток. Слід зазначити, що підприємство вже експортує високо олейновий соняшник до Австрії, Кіпру, Чехії, Естонії, Греції та Франції.

Також доцільно інвестувати в нову синергетичну діяльність з виробництва зеленої енергії з біомаси, інвестуючи щонайменше 150 мільйонів доларів США (середня ціна, взята з прикладу європейських компаній). Такий вид бізнесу відповідає цілям сталого розвитку та є рушійною силою європейських аграрних компаній. Проект буде справді трансформаційним доповненням до бізнесу з переробки олійних культур. Використавши таку першу перевагу, «Кернел» стане першою аграрною компанією в Україні, що займається такими проектами когенерації тепла та електроенергії, що зробить їх більш конкурентоспроможними.

Також доцільно виробляти соєве та вівсяне молоко або мюслі. З точки зору, легкості відкриття нового типу продукції, швидше бути заключити контракти з фермерами або докупити обладнання для виробництва мюслі. Зі злаків готують зернову основу — залежно від видів мюслі змішують вівсяні, пшеничні та кукурудзяні пластівці, рисово-вівсяні кульки. Усі види цієї сировини виробляються компанією Кернел [5]. До речі, у січні-червні 2020 року в Україні було вироблено 3,9 тис. тонн продуктів типу «мюслі» на основі пластівців несмажених зернових культур, що на 9% перевищило показник аналогічного періоду 2019 року (3,6 тис. тонн) [6, 7, 8].

Імплементація запропонованих стратегій допоможе підтримувати лідируючі позиції у сегменті експорту соняшникової олії, покращити рівень експорту нішових видів зерна, завдяки підняттю обізнаності про корисність даних культур серед європейців, та поборотись за позицію лідера з експорту традиційних видів зерна, піднявши частку експорту на 4-5%.

Список використаних джерел

1. Ansoff, H. Igor, Roger P. Declerck, and Robert L. Hayes, From Strategic Planning to Strategic Management, John Wiley & Sons, L. England, 1976.
2. McKinsey. Органический рост: четыре принципа успешных Компаний: веб-сайт. URL: <http://www.management.com.ua/tend/tend1164.html>.
3. Дикаленко М. ТОП-15 позицій українського експорту аграрної продукції: 23.02.2019: веб-сайт. URL: <https://landlord.ua/rejtingi/top-15-pozytsii-ukrainskoho-eksportu-ahrarnoi-produktsii>.
4. Офіційний веб сайт «Нібулон» URL: <http://nibulon.com/>
5. Офіційний веб сайт “АХА”: веб-сайт. URL: <https://axa.ua/>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Аграрне інформаційне агентство. Беруть без платні: квоти ЄС для української їжі у 2018: веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/berut-bez-platnikvoti-es-dla-ukrainskoi-izi-u-2018>.
8. Головний сайт для агрономів. Гречка та просо користуються неабиякою популярністю: веб-сайт. URL: <https://superagronom.com/news/2259-grechka-ta-proso-koristuyutsyaneabiyakoyu-populyarnistyuu>.

Патай В. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Холодницька А. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

УПРАВЛІННЯ ФАКТОРАМИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основою діяльності будь-якого підприємства аграрної сфери є підвищення прибутковості та рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції.

Професійний та компетентний персонал створює надійну платформу щодо формування прибутковості виробництва і цим самим забезпечує сталий розвиток.

Метою агровиробництва сільськогосподарських підприємств, на думку вчених «стало отримання прибутку і задоволення потреб споживачів у високоякісній сільськогосподарській продукції» [2]. Враховуючи стрімкий курс агропідприємств на впровадження цифрових технологій до виробничо-економічної діяльності та у зв'язку з ускладненням технологічного процесу основна увага має приділятися детальному аналізу операційної системи виробництва та управлінню бізнес-процесами галузей сільського господарства. З метою отримання ефекту синергії від усіх видів діяльності агропідприємств керівникам та спеціалістам агроформувань потрібно оволодівати новітніми знаннями щодо впровадження нових технологій в практику роботи.

Економічна ефективність виробництва - результативність виробничої діяльності, співвідношення між результатами господарської діяльності й витратами живої та уречевленої праці, ресурсами, що виражають досягнутий рівень продуктивних сил і ступінь їх використання [1].

На результати діяльності підприємства та її ефективність впливають безліч факторів, які виявляють як позитивний, так і негативний вплив, тому дуже важливо

систематизувати їхню класифікацію для комплексного підходу оцінки показників. Фактори – це рушійні сили розвитку процесів і явищ, які необхідні для здійснення господарських процесів. Основними з них є : фактори, що впливають на організацію виробництва і менеджмент підприємства, а також фактори, які обумовлені технологічними, управлінськими та кадровими особливостями [3].

Для ефективного управління факторами, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно їх вивчати у розрізі сфер діяльності: операційна, фінансова, маркетингова, управління персоналом, а також оцінювати можливі ризики та способи їх уникнення.

Дослідники поєднують всі заходи підвищення ефективності функціонування підприємств до трьох напрямків:

–управління витратами і ресурсами: заходи щодо підвищення поточної виробничої діяльності підприємства;

–розвитку й удосконалення виробництва та іншої діяльності: удосконалення організаційної та виробничої систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування і мотивації; підвищення якості конкурентоспроможності виготовлюваної продукції; удосконалення і постійне коригування всіх видів діяльності для забезпечення їх вимогам сучасності;

–удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності: заходи щодо мобілізації внутрішніх та зовнішніх відносно підприємства факторів.

Таким чином, першочерговим завданням є удосконалення системи управління. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності. Основні чинники підвищення ефективності роботи підприємства полягають в підвищенні його технічного рівня, вдосконаленні управління, організації виробництва і праці, зміні обсягу та структури виробництва, поліпшенні якості природних ресурсів тощо. Лише вміле використання всієї системи названих чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва[4].

Список використаних джерел

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. К. : Атіка, 2013. 528 с.
2. Бутко М. П., Задорожна С. М., Іванова Н. В. Виробничий менеджмент : підручник. Київ, 2019. 424 с
3. Сідун В. А., Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства : навч. посіб. [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. К. : Центр навчальної літератури, 2013.
4. Бачурін Д. А., Рибінцев Є. В. Перспективи розвитку сільського господарства України у контексті ефективності менеджменту аграрних підприємств. *Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету*. 2015. Ч. 1. 2(2). С. 53-59.

Руєва М. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Хмелевський С. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВІДНОВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ОКУПАНТІВ ЗЕМЛЯХ

Сільське господарство – галузь господарства, завданням якої є забезпечення населення продовольством і отримання сировини для цілого ряду галузей промисловості. На відміну від промисловості, технологічний процес в сільському господарстві тісно пов'язаний з природою, де земля виступає в ролі головного засобу виробництва. Саме тому ця галузь має більший вплив на природне середовище, ніж будь-яка інша галузь народного господарства [3].

На даний час звільненими від окупантів вважаються території Київської, Харківської, Чернігівської, Сумської та Житомирської областей. Умови роботи аграріїв

цих областей приблизно однакові, тож більш детально зосередимо увагу на Чернігівщині. Як видно з таблиці 1 понад 20 % підприємств нашої області функціонують у сфері сільського господарства.

Таблиця 1 – Динаміка сільського господарства Чернігівщини за 2014-2020 рр.

| Показник | 2014 рік | 2015 рік | 2016 рік | 2017 рік | 2018 рік | 2019 рік | 2020 рік |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Сільськогосподарські підприємства, од. | 1271 | 1277 | 1181 | 1325 | 1368 | 1386 | 1359 |
| – порівняно з минулим роком, од | – | + 6 | – 96 | + 144 | + 43 | + 18 | – 27 |
| – у % до кількості підприємств Чернігівщини | 21,1 | 21,2 | 22,6 | 22,4 | 22,4 | 21,5 | 21,7 |
| Всього підприємств | 6017 | 6018 | 5236 | 5904 | 6105 | 6443 | 6254 |

Джерело: розраховано автором за [1]

За даними таблиці 2 можна побачити, що на Чернігівщині майже третина населення працює у сільському господарстві.

Таблиця 2 – Динаміка зайнятості у сільському господарстві Чернігівщини за 2014-2020 рр.

| Показник | 2014 рік | 2015 рік | 2016 рік | 2017 рік | 2018 рік | 2019 рік | 2020 рік |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Зайняті у сільському господарстві, ос. | 32267 | 31136 | 31725 | 32110 | 31613 | 31412 | 30181 |
| – порівняно з минулим роком, ос. | – | – 1131 | + 589 | + 385 | – 497 | – 201 | – 1231 |
| – у % до кількості зайнятих на Чернігівщині | 31,4 | 31,7 | 32,3 | 32,3 | 30,2 | 26,5 | 26,6 |
| Всього зайнятих на підприємствах Чернігівщини | 102884 | 98149 | 98186 | 99359 | 104720 | 118711 | 113422 |

Джерело: розраховано автором за [2]

За період з 2014 по 2020 рік спостерігаються значні коливання зайнятого населення у сільському господарстві Чернігівщини. 2020 рік відзначився найбільшим відтоком робочих рук з сільськогосподарського сектору. Найбільш вдалим був 2016 рік – ряди аграріїв Чернігівщини зросли на 589 осіб.

Щоб краще розуміти проблеми галузі, необхідно окреслити основні особливості сільського господарства. Ключових особливостей три:

1) економічний процес відтворення переплітається з природним процесом зростання і розвитку живих організмів, що розвиваються на основі біологічних законів;

2) циклічний (календарний) процес природного зростання і розвитку рослин і тварин зумовив сезонність сільськогосподарської праці та споживання, попиту;

3) на відміну від промисловості технологічний процес в сільському господарстві тісно пов'язаний з природою, де земля виступає в ролі головного засобу виробництва [4].

Лютий 2022 року назавжди змінив життя всіх жителів України, але не зважаючи на бойові дії аграрії продовжують працювати, сіяти хліб, піклуватися про продовольчу безпеку країни.

Введення воєнного стану в Україні, через російсько-українську війну, а з ним і загальної мобілізації залишає агросектор без кадрів. Чимало трактористів, механіків, агрономів з Чернігівщини взяли автомати й пішли боронити Україну. Проте, більшість

експертів зараз визнає, що аграрний тил не менш важливий для країни, а збір урожаю 2022 – одна зі стратегічних цілей.

Загалом робочих рук на час посівної бракувало завжди, а в умовах мобілізації цей дефіцит збільшився. Бронювання частково розв'язало цю проблему.

Весняні тривоги аграріїв поповнилися новою, в прямому сенсі, вбивчою проблемою: що робити, якщо є підозра на «подарунок» у вигляді мін на полях? На жаль, уже є випадки, коли на Чернігівщині люди з технікою в полях підривалися на мінах.

Тож, щоб сільськогосподарські підприємства відновили свою ефективну роботу, потрібно:

1) час від часу обстежувати сільськогосподарські угіддя на предмет вибухонебезпечних предметів. Чернігівщина – прикордонна область, північ якої регулярно обстрілюється з боку РФ з мінометів, гранатометів чи ракетами. Їх уламки знову і знову засмічують поля сільгоспдприємств;

2) сприяти поповненню рядів аграріїв новими робочими руками. На нашу думку, їх слід залучити з населення області, яке на сьогоднішній день не має роботи (близько 50 тис. осіб за даними органів державної статистики);

3) звернутись до держави з пропозицією ввезення з-за кордону сільгосптехніки у якості гуманітарної допомоги. Адже наявної зараз у аграріїв матеріальної бази явно не вистачить на збір урожаю 2022. А купити її в умовах війни, що триває, не має змоги.

Список використаних джерел

1. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2020). Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/kdp_ved_14-20.xlsx.

2. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2020). Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/kzp_ved_14-20.xlsx.

3. Сільське господарство. Сталий розвиток для України. URL: <https://sd4ua.org/golovni-temi-stalogo-rozvitku/silske-gospodarstvo/>.

4. Сільське господарство. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сільське_господарство.

5. Час воєнного стану – ризики, права й обов'язки для аграріїв. Kurkul: онлайн асистент фермера. URL: <https://kurkul.com/blog/708-chas-voyennogo-stanu--riziki-prava-y-obovyazki-dlya-agrariyiv>.

Савенко Д. О., здобувач вищої освіти групи МАГ-211

Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДИНАМІКА ЗАГАЛЬНОГО ЗАБОРУ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2010–2020 РОКАХ

Водні ресурси Чернігівщини - це води місцевого та транзитного стоку, підземні води, запаси води зосередженої у штучних водоймах, озерах та болотах. Забезпечення потреб населення та промисловості області у водних ресурсах, відбувається за рахунок підземних вод питної якості.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівщини становлять – 3 039 млн. м³ (8 м³/добу н 1 людину), а підземних вод – 204 млн. м³ (0,5 м³/добу на 1 людину) [3]. Води річкового стоку складають 3450 млн. м³ (9,4 м³/добу на 1 людину) [3].

В 2020 році на території Чернігівської області діяли 713 підприємств-водокористувачів: в межах суббасейну верхнього Дніпра – 22, середнього Дніпра – 147, суббасейну Десни – 544 [3].

Станом на 2020 рік, обсяг загального забору води становить – 107 млн. м³ (рис. 1), у тому числі поверхневої – 65 млн. м³, підземної – 42 млн. м³ [3].

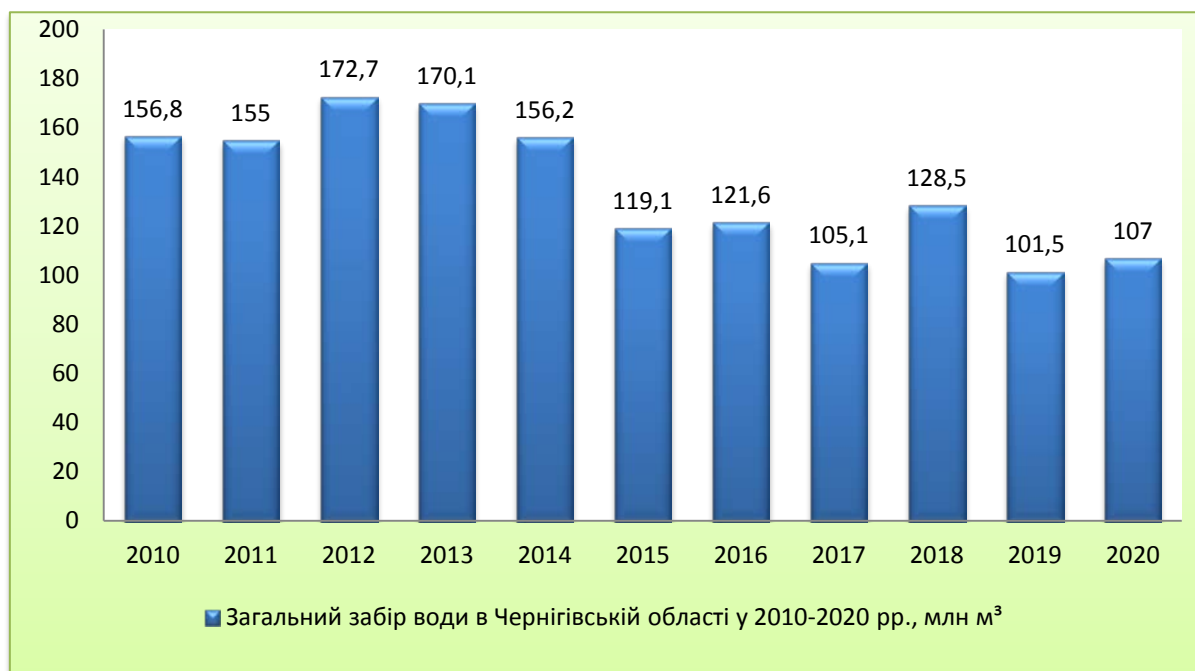


Рис. 1. Загальний забір води в Чернігівській області за 2010-2020 рр.

Дані рис. 1 свідчать, що за останні 11 років загальний забір води по області скоротився на 32,9%. Чітка тенденція до скорочення спостерігається в період з 2012 по 2017 рр. із незначним підвищенням у 2016 році, а в період з 2010 по 2012 забір зріс на 12%. У порівнянні з 2019 роком, у 2020 році загальний забір води збільшився на 5,5 млн. м³. Це пов'язано зі збільшенням забору води КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» [1;2].

Рівень видобутку водних ресурсів за період з 2010 по 2020 рр. залежить цілком від рівня споживання – потреб промисловості, сільського господарства та населення. Зменшення видобутку води пояснюється зниженням рівня промислового виробництва, в першу чергу в галузях, що є водомісткими – хімічна та харчова промисловість. За вказаний період населення та господарство області, були цілком забезпечені водними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2019 р. с. 236.
2. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2020 р. с. 253.
3. Державний облік водокористування використання води. Звіт про використання води за 2020 рік. URL: <https://desna-buvr.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-vodnymy-resursamy/oblik-vykorystannya-vod/> (10.03.2021).

Токмачев А. О., здобувач вищої освіти 2 курсу, група УБ-201

Науковий керівник – **Хмелевський С. М.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ВОЄННИЙ ЧАС

Перехід людства від індустріального суспільства до інформаційного характеризується зміною індустріального технологічного базису на інформаційний. Виробництво дематеріалізується, а на зміну сировині та енергії приходять інформаційні технології – технологічна основа інформаційної індустрії, найважливішим ресурсом якої є інформація і знання [1].

Процес комерціалізації інформаційної сфери і перенесення ділової активності та частини бізнес-процесів у кібернетичний простір став одним із найяскравіших проявів «нової економіки» та одним із факторів, що її породжує.

Внаслідок цього з'явився новий перспективний та динамічний сектор економіки – електронний бізнес

Електронний бізнес (англ. Electronic Business) – це бізнес-модель, в якій бізнес-процеси, обмін інформацією про бізнес та комерційні операції автоматизовані за допомогою інформаційних систем. Значна частина рішень використовує Інтернет-технології для передачі даних та надання веб-послуг [2].

Електронний бізнес базується на нових способах взаємодії виробників, посередників, споживачів, а також нових специфічних методах просування товарів на ринку, але водночас він не заперечує традиційних форм взаємодії економічних суб'єктів та шляхів руху матеріальних благ і послуг, а доповнює їх, хоч інколи і витісняє. Інформаційні мережі є середовищем, в якому відбуваються бізнес-процеси, та одночасно інфраструктурним забезпеченням електронного бізнесу.

Електронний бізнес являє собою складний взаємодіючий та взаємозумовлений комплекс компонентів, до яких належать: підсистеми обміну інформацією; підсистеми електронного документообігу; підсистеми управління ресурсами (матеріальними, фінансовими, людськими); підсистеми глобального пошуку інформації, збору та спільного використання знань; корпоративні представництва в кібернетичному просторі, інтегровані з іншими підсистемами компанії; підсистеми електронної торгівлі для організації продажу та закупівель; підсистеми взаємодії з партнерами та клієнтами; підсистеми обліку ресурсів (склад, логістика) і т. ін.

Цікавим є той факт, що деякі елементи електронного бізнесу функціонують вже досить давно. Так, багато компаній вже десятки років використовують засоби електронного обміну даними (Electronic Data Interchange, EDI), електронного переказу коштів (Electronic Fund Transfer, EFT), планування корпоративних ресурсів (Enterprise Resource Planning, ERP) [1].

Основні переваги електронного бізнесу такі: 1) зменшення цін завдяки скороченню логістичних витрат, що у свою чергу сприяє розвитку малого бізнесу; 2) економія витрат (у сфері електронного бізнесу немає фізично магазинів, завдяки чому ведення е-бізнесу стає економічно ефективнішим); 3) отримання більших прибутків унаслідок скорочення вартості опрацювання покупки, витрачається менше часу на вибір покупки, відповідно більше контролюються всі операції; 4) швидше і краще обслуговування клієнтів, що дає можливість останнім економити гроші і час; 5) можливість швидко порівнювати ціни і товар (істотна перевага як для продавців, які порівнюють ціни в ціноутворенні, так і для покупців, які хочуть купити дешевше і краще); 6) зростання продуктивності через скорочення часу для обслуговування покупців (до інтернет-майданчиків мають доступ усі користувачі Інтернету в усьому світі); 7) зручний обмін та управління інформацією (за допомогою е-комерції поліпшується обмін інформацією між клієнтами та продавцями, продукція просувається швидше, що є основним фактором рушійної сили для розвитку в різних галузях промисловості) [1].

Запровадження 24 лютого 2022 року воєнного стану в Україні зачепило й електронний бізнес. Бо сучасна війна – це не лише комплекс заходів спрямований на захоплення чужих природних, енергетичних та людських ресурсів. Сучасна війна – гібридна війна. Війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торгових війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, впливу на громадську думку, злочинних актів цензури та злочинної поведінки з метою досягнення певних політичних цілей, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною.

За таких обставин мережа Інтернет – не лише інформаційне середовище, а й поле бою.

На виконання Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та

інформатизації звернулася з позовом до суду про накладання арешту на майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі Інтернет. Як наслідок за ухвалою Голосіївського районного суду міста Києва заблоковано роботу 426 сайтів за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 190 Кримінального кодексу України, а саме шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [3].

1 квітня 2022 року Національний центр оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій (НЦУ) видав Розпорядження №130. Згідно з його текстом, постачальникам електронних комунікаційних мереж та послуг було надано менше 48 годин, щоб заблокувати 42 російські веб-ресурси, переважно новинного характеру. Заборона доступу до інформаційних ресурсів, що поширюють пропаганду війни та спотворюють інформацію про російську агресію, є виправданою в умовах воєнного стану. Однак, згодом НЦУ опублікував новий перелік сайтів, які слід заблокувати. Нажаль, до переліку потрапили не лише сайти, що ретранслюють телевізійні канали країни-агресора, а й ті сайти, що стосуються освіти у сфері нових технологій та електронної комерції. До 426 заблокованих сайтів додалися ще 191.

Згорнути свій електронний бізнес й почекати до закінчення війни, на нашу думку, не найкращий вихід з ситуації, що склалась. Тому можна вибрати один з 4 варіантів (або й всі 4):

1) користуватися VPN (якщо використовуєте VPN, то завантаження сайту йде через спеціальний сервер і провайдер не бачить вашого звернення до конкретного ресурсу);

2) користуватися браузером Tor (спеціальний браузер, такий собі безпечний варіант Firefox, анонімайзер, тобто його ціль зберегти вашу анонімність в Інтернеті);

3) користуватися сервісом Psiphon (популярний безкоштовний сервіс для обходу цензури в Інтернеті, доступний на Android, iOS, Mac з Apple Silicon та Windows);

4) завантажити мобільний застосунок партнера по бізнесу (великі суб'єкти бізнесу зазвичай роблять свої застосунки. Їх можна завантажити на телефон з Play Market (для Android) або з App Store (для Apple), просто пошукавши за назвою).

Список використаних джерел

1. Зайцева О. О., Болотинюк І. М. Електронний бізнес: Навч. посіб. / За наук. ред. Н. В. Морзе. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ» 2015. 264 с.

2. Виноградова О. В., Дрокіна Н. І. Електронний бізнес : Навч. посіб. Київ: ДУТ, 2018. 292 с.

3. Полуніна Д. Українські та російські ЗМІ, GitHub та ЖЖ: Україна заблокувала понад 400 сайтів. URL: <https://therape.ua/ua/news/v-ukrayini-zablokuvali-426-sajtiv-spisok>.

4. Щодо блокування веб-ресурсів : Розпорядження Національного центру оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій № 130 від 01 квіт. 2022 р. URL: https://local.com.ua/files/file/13458/ntzu_rozporiadjennia_130_01.04.2022.PDF.

Усаченко Х. А., здобувачка вищої освіти 4 курсу, група УП-181

Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Сучасний економічний стан в країні пов'язаний з поширенням епідемічної небезпеки, яка спричинена пандемією COVID-19 призвела до необхідності в екстреному порядку змінити підходи до системи управління персоналом. Третина із опитаних підприємств змогла перевести на віддалену роботу більше 75% працівників в перші тижні впровадження карантинних обмежень. У той же час, для працівників, характер роботи яких не дозволяє виконувати її віддалено, були запропоновані графіки змінного режиму роботи, а надання засобів індивідуального захисту стало найбільш популярним заходом надання допомоги працівникам. Незважаючи на те, що більшості підприємств вдалося адаптуватися до змін, 56% опитаних вказали на те, що планують повернутися до попереднього формату роботи, як тільки це стане можливим [2, с. 82].

Пандемія, а також пов'язана з нею економічна криза вимагають від власників підприємств використовувати дієві інструменти подолання негативних наслідків та пристосування до нових умов функціонування на ринку, а також збереження основного ресурсу підприємства – персоналу. За таких умов вигіднішу позицію займають підприємства з розвинутою та гнучкою стратегією управління персоналом. В останній час, в бізнес-середовищі переважає думка про те, що в Україні практично неможливо прогнозувати свою діяльність на довгострокову перспективу, оскільки негативний вплив епідемічної ситуації посилюється нестабільністю економічної та політичної сфер країни. Загалом, досить складно оцінити частку вітчизняних підприємств, які мають у своєму розпорядженні ефективні альтернативні стратегії управління персоналом на випадок кризи, проте, ті з них, які все ж таки використовують даний інструмент, мають більш високі шанси мінімізувати наслідки несприятливих соціально-економічних впливів, обумовлених пандемією COVID-19 [3, с. 84].

З урахуванням неоднорідності наукових поглядів на процеси впливу пандемії COVID-19 на сферу управління персоналом, проаналізуємо тенденції кадрової політики міжнародних компаній 2020–2021 рр. За умов системної адаптації до управління персоналом міжнародні компанії використовували різні підходи до формування HR-стратегій. Визначимо основні кадрові стратегії міжнародних компаній, які сформовано під впливом пандемії COVID-19:

- домінуюча стратегія HR-менеджменту (переїмання та імплементація стилю управління материнської або головної компанії в зарубіжні філії, підрозділи);
- стратегія адаптації HR-менеджменту (пристосування до місцевих умов);
- стратегія нейтрального стилю керівництва (впроваджувалася в країнах із незначними культурними відмінностями);
- глобальна стратегія HR-менеджменту (поєднання різних стилів управління персоналом);
- комбінована стратегія HR-менеджменту (взаємодія сукупності компонентів нейтральної та глобальної стратегій);
- експортна стратегія HR-менеджменту (трансфер найкращих практик HR, які пройшли ефективну апробацію в материнській компанії);
- інтеграційна стратегія HR-менеджменту (трансфер найкращих практик HR незалежно від місця їх розроблення) [1, с. 66].

Зміни в умовах функціонування підприємств, які відбулися в 2020 році, обумовили скорочення робочого часу та оплати, позбавлення надбавок та премій, оформлення непланових оплачуваних або неоплачуваних відпусток, лікарняних, та найбільше впливають на працівників з етнічних меншин, жінок, молодь, працівників з інвалідністю, працівників на низькооплачуваних та низько кваліфікованих роботах, тобто на ті категорії працівників, яким найважче знайти нову роботу. Експерти з Нью-Йоркського університету здійснивши аналіз різних сценаріїв щодо відновлення ринку праці після пандемії з врахуванням обмежувальних заходів та галузі виробництва, та в більшості з них повернення до попередніх показників зайнятості може тривати більше 50 місяців. На основі зазначеного можна з впевненістю прогнозувати, що процеси, які відбуваються сьогодні на ринку праці, формують основи довгострокових змін у структурі зайнятості, що сприятиме посиленню нерівностей та пов'язаних з ними соціально-економічних проблем.

Зазначені обставини суттєво ускладнюють відносини між роботодавцями та найманими працівниками. Значні зміни у обсязі робочого навантаження, розмірі оплати, складі та способах виконання робочих завдань порушують діючі домовленості між сторонами, вимагають формального чи неформального переоформлення трудових відносин, а також призводять до потенційно конфліктної ситуації, якщо роботодавець приймає рішення, яке завдає шкоди інтересам працівника [5, с. 31].

Кожне підприємство намагається дотримуватись певного порядку дій для свого захисту від впливу карантинних обмежень.

1. Забезпечення безпеки працівників (багато керівників в перші тижні розвитку пандемії відстежували медичну інформацію, поширювали її серед співробітників, оновлювали санітарно-гігієнічні правила з обробки приміщень, надавали засоби індивідуального захисту працівникам, впроваджували температурний скринінг на щоденній основі, відправляли персонал на віддалений режим роботи).

2. Переоцінка актуальності тактичних дій (наприклад, останні роки споживання товарів і послуг перетікає в онлайн-формат і пандемія, без сумніву, зміцнить цю тенденцію, саме тому треба зосередитися на розвитку даного напрямку).

3. Попередження зниження доходів (наприклад, ресторани, які не могли обслуговувати клієнтів очно, запровадили доставку їжі або здійснювали обслуговування їжі на виніс, деякі посилили інтернет-продажі: створили власні додатки на смартфони, оновили інтернет-сайти).

4. Оптимізація поточних операцій (переглянути операційну діяльність, оптимізувати низку поточних операцій і, як наслідок, посилити HR-менеджмент та оптимізувати бази постачальників, налагодити комунікації з новими постачальниками).

5. Оптимізувати витрати (призупинити найм і закрити наявні вакансії, звільнити тимчасовий персонал, відкласти або скасувати розширення офісу; в найгіршому варіанті – відправити персонал у неоплачувану відпустку (або скоротити частину людей), перейти на більш дешеві комплектуючі тощо).

6. Активне використання стратегічного планування (оцінити лінійку своїх продуктів у майбутньому, за умов «мирного життя»; оцінити можливість злиття з іншими гравцями на ринку або купівлі одного з них).

Тактика HR-менеджменту в умовах пандемії має формуватися комплексно і обґрунтовуватись чітким розумінням наслідків кожного прийнятого рішення, а також спиратися на оновлену бізнес-стратегію подолання кризи [4, с. 146-147].

Таким чином, глобальна пандемія внесла ряд корективів в систему управління персоналом підприємств всіх форм власності, відбулися зміни в режимі праці, організації праці працівників. Також перед підприємствами постала проблема забезпечення безпечних умов праці для всіх працівників. Значного поширення набули дистанційна та надомна робота, а також гнучкий графік роботи.

Список використаних джерел

1. Горбачова І. В. HR-стратегії та технології управління компанією в умовах пандемії COVID-19. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. №36. С. 65-69.
2. Корейба В. Д., Нагорна І. І. Управління персоналом в умовах всесвітньої пандемії: нові виклики та можливості. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. 2021. С. 82–83.
3. Панченко І. В., Середа Г. В. Трансформація стратегічних імперативів управління персоналом в умовах пандемії COVID-19. Економіка і організація управління. 2020. №4. С.83-89.
4. Пенюк В. О. Особливості HR-менеджменту в умовах пандемії. Економіка та управління персоналом. 2020. №4. С.138-151.
5. Приступа М. В. Зміни практик управління персоналом в умовах пандемії (за результатами нарративних експертних інтерв'ю). СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2020. №10. С.28-36.

Форосянко В. В., здобувачка вищої освіти першого курсу, група УП-211
Науковий керівник – **Мекшун Л. М.**, к.е.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І РИНОК ПРАЦІ

Глобалізація призвела до міжнародного поділу праці, взаємозалежності економік, посилення світової міграції капіталу, виробничих та людських ресурсів, зближення

законодавства та культур різних країн. У сучасних умовах розвитку глобалізаційного простору питання формування та підтримки національної конкурентоспроможності стоїть особливо гостро. Тому дослідження конкурентних позицій саме на рівні країни є наразі особливо актуальним. Для того щоб у період «розмиття кордонів» не втратити свої позиції на світовій арені, а разом з ними і національну ідентичність, уряд держави повинен чітко визначити наявні конкурентні переваги й ефективні шляхи їх використання.

Ми погоджуємося з точкою зору І. Севрук та А. Тропиніної, які вважають, що конкурентоспроможність національної економіки – комплексна категорія, яка передбачає здатність країни конкурувати з іншими за допомогою ефективного використання наявних ресурсів і постійного стимулювання науково-технічного прогресу і впровадження його досягнень для встановлення або підтримки стійких позицій на світовій арені і забезпечення національного суверенітету у поєднанні з сукупною економічною безпекою країни [1].

Конкурентоспроможність національної економіки – це здатність економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх та зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка проявляється у високому суспільному ефекті. Її характеризують з позицій таких підходів:

– ресурсного (наявність, обсяг та якість ресурсів країни таких, як: капітал для інвестування, кваліфікація людських ресурсів, наявність природних ресурсів, економіко-географічне положення країни, технології);

– факторного (темпи зростання національної економіки, що впливає на місце країни на світових ринках);

– рейтингового (відображення стану економіки за допомогою макроекономічних показників, а саме експортний потенціал, рівень цін, рівень життя, валові інвестиції та ін).

Тенденцією сучасної глобальної конкуренції є переваги, які засновані на технічних досягненнях і інноваційних проектах. Україна в порівнянні з багатьма іншими країнами має конкурентні переваги, зокрема: вигідне географічне розташування та запаси природних ресурсів; потужна матеріально-технічна та наукова база, кваліфіковані трудові ресурси. Реалізація національних конкурентних переваг залежить від їх ефективного використання. Адже головний показник конкурентоспроможності країни на світовому ринку – рівень ефективності використання всіх економічних ресурсів і, насамперед, праці [2].

За даними Світового банку війна Росії проти України призвела до глобального уповільнення темпів розвитку, зростання інфляції, заборгованості та рівня бідності. Економічний вплив розповсюдився через ринки сировини, фінансові ринки, торгівлю, міграційні тенденції, зниження довіри. Відповідно до прогнозів, економіка України скоротиться на 45,1 відсотків, хоча масштаби цього скорочення залежатимуть від тривалості та інтенсивності війни [3].

На думку Я. Галицької, глобалізація ринку праці представляє собою формування єдиного механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили незалежно від країни проживання і розвивається на фоні глобалізації економіки. Причинами цього процесу є міжнародний поділ праці, розвиток світової інфраструктури та світової валютної системи, міжнародна міграція населення, стрімке зростання світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, швидкі технологічні зміни [4].

Вплив глобалізації на ринок праці проявляється в наступних тенденціях:

- дисбаланс між структурою робочої сили та наявними робочими місцями;
- зміна структури попиту на робочу силу, коли більш високим попитом користуються висококваліфіковані спеціалісти;
- переміщення виробництв до країн із більш дешевою робочою силою;
- підвищення мобільності робочої сили;
- від'їзд висококваліфікованих спеціалістів в країни з вищим рівнем оплати праці тощо.

На сьогодні головними проблемами ринку праці України є проблема збалансованості попиту і пропозиції робочої сили в умовах воєнного стану. За даними порталу jobs.dou.ua

кількість вакансій за три місяці війни зменшилася на 40 %, збільшилась частка вакансій для віддаленої роботи, а деякі українські компанії активно розміщують вакансії за кордоном (насамперед у Польщі). На сьогодні більшість актуальних вакансій розрахована на спеціалістів з досвідом: 38% вакансій, опублікованих у квітні, були для спеціалістів з досвідом 3-5 років, ще 32% – з досвідом 1-3 роки. Лише 7% вакансій були для спеціалістів без досвіду чи з досвідом роботи менше як рік. Найчастіше шукають спеціалістів рівня Senior (у квітні 25% всіх оголошень проти 20% в січні 2022 року) та Middle (17% проти 15% в січні). До війни більшість вакансій на DOU стосувалися роботи в Україні: в січні 2022 року вони становили 82% всіх опублікованих оголошень. Найбільше позицій передбачали роботу в Києві (57% в січні 2022 року), Харкові (18%) та Львові (12%). 48% вакансій мали опцію віддаленої роботи. Закордонних вакансій було 8%. Частка вакансій за кордоном тепер становить 26% всіх публікацій і збільшилась у півтора рази: з 745 вакансій у січні до 1130 вакансій у березні та 1181 вакансії в квітні (8% – в Польщі, решта – в інших країнах, передусім Європи) [5].

Також значною проблемою українського ринку праці в умовах воєнного стану є виїзд за кордон частини працездатного населення. За даними Міжнародної організації з міграції з України за три місяці війни виїхало майже 5 млн. осіб: 2,8 млн до Польщі, 743,9 тис. до Румунії, 522,4 тис. до Росії, 461,5 тис. до Угорщини, 423,9 тис. до Молдови. Також за оцінками ООН, близько 7,1 млн українців стали внутрішньо переміщеними особами [6].

Отже, для створення конкурентоспроможної національної економіки в умовах глобалізації необхідно значну увагу приділити розвитку ринку праці, міжнародній трудовій міграції і використанню конкурентних переваг нашої держави. Після війни значні ресурси будуть потрібні Україні на відбудову економіки, створення збалансованого ринку праці та інтеграції в глобалізаційні процеси.

Список використаних джерел

1. Севрук І. М., Тропиніна А. С. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2019. №5. С. 20–28. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-5_0-pages-20_28.pdf.
2. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки України в умовах глобалізації. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5669>.
3. Економіка України скоротиться цього року на 45 відсотків внаслідок вторгнення Росії. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year>.
4. Галицька Я. О. Вплив глобалізації на ринок праці України. URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/20>.
5. Ринок праці під час війни. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/job-market-during-wartime/>.
6. Богдан Т. Як стимулювати повернення українців з-за кордону після війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/20/687244/>.

Хмелевський С. М., к.е.н., доцент

доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

АДАПТИВНІСТЬ І МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Пандемія CoVID-19, а з 24 лютого 2022 року військова агресія рф проти нашої країни створили нетипові проблеми для бізнес-середовища, ставлячи на його шляху невідомі ризики. Вчені та практики, які раніше намагалися передбачити подібні загрози, розглядали їх локально – в межах однієї окремої країни. Реальність змусила весь світ жити і працювати за абсолютно новими правилами.

Потреби ринків змінюються, бізнес перебуває в процесі трансформації, потерпаючи при цьому від наслідків війни. Оскільки немає надійної інформації, як ситуація буде розвиватися надалі, неможливим є середньо- та довготривале макроекономічне прогнозування. Гнучкість

та пристосованість переходять з тимчасових заходів (на період карантинних обмежень внаслідок пандемії коронавірусу, на період активних військових дій на тій чи іншій території України) до постійних, тобто вони стають стилем, системою та культурою управління сучасним бізнесом. Альтернативи, нажаль, нема. Інакше бізнесу не вижити.

Перемогти у війні буде важко без функціонування бізнесу, який дозволяє українцям забезпечувати себе та підтримувати Збройні сили.

Лише за перший місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають.

Чимало суб'єктів бізнесу опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів і бомбардувань, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини [2].

Тож, щоб вижити в умовах воєнного стану бізнес повинен опанувати такі властивості як адаптивність та мобільність.

Адаптивність – це природжена та набута здатність до адаптації, тобто пристосування до всієї багатоманітності життя за будь-яких умов.

Адаптивність бізнесу залежить від динаміки змін та шести ключових елементів, таких як: 1) інтенсивність змін; 2) частота змін; 3) складність (глибина) змін; 4) непередбачуваність того, як швидко суб'єкт бізнесу реагує на зміни; 5) досвід; 6) як суб'єкт бізнесу координує свої дії з цими змінами.

Характеризується адаптивність бізнесу рядом типів гнучкості:

– стратегічна гнучкість (стратегія бізнесу повинна бути динамічною та перетворюватися відповідно до змін у зовнішньому середовищі. У той же час, суб'єкт бізнесу повинен чітко дотримуватися своєї довгострокової мети, адаптуючи свої середньострокові (проміжні) цілі до умов зовнішнього середовища);

– операційна гнучкість (спрямована на покращення та вдосконалення бізнес-процесів та операцій з управління);

– технологічна гнучкість (здатність впроваджувати технологічні зміни. Гнучкість технологій створює можливість бізнесу добре функціонувати за різних умов господарювання);

– гнучкість виробничих систем (здатність виробничої системи ефективно та швидко реагувати на зміни виробничих потреб та вимог);

– фінансова гнучкість (бізнес матиме достатньо фінансів для запланованих та незапланованих змін, і це сприятиме його адаптивності);

– гнучкість ІТ-систем (інформаційні системи повинні включати можливість прогнозувати майбутнє, а також впоратися з несподіваними подіями в поточних умовах);

– гнучкість ресурсів (підвищення ефективності виробничих систем за допомогою раціонального (ретельного) використання ресурсів);

– гнучкість управління (поєднує характеристики гнучкості окремих менеджерів, управлінських команд);

– метагнучкість (відкриває можливості для створення нового, підтримки нових починань та розвитку співробітників. Співробітники повинні швидко адаптуватися до змін у бізнесі та підтримувати всі види гнучкості. Для цього їм потрібно бути відкритим до змін, мати хороші навички навчання та розвивати універсальні навички роботи) [1].

Перелічені вище типи гнучкості слід пропускати крізь призму військового часу. Бо, наприклад, якою може бути технологічна гнучкість, якщо технічна база бізнесу або повністю зруйнована війною, або мобілізована для потреб Збройних сил.

Те ж саме стосується й фінансової гнучкості. За умов війни фінансових ресурсів ніколи зайвих не буває.

Сучасна війна точиться не лише в матеріальному світі. Мережа Інтернет в сучасній, так званій, гібридній війні, теж поле бою. За таких умов гнучкість ІТ-систем, нерідко, теж під великим питанням.

Лишається хіба що управлінська гнучкість, стратегічна та операційна.

Мобільність бізнесу – це тенденція, що набуває популярності останні кілька років. Ґрунтується вона на наданні працівникам можливості віддаленої роботи, використанні особистих ноутбуків та мобільних пристроїв для робочих цілей та впровадженні хмарних технологій для доступу до даних. Мобільність бізнесу передбачає відхід від традиційної бізнес-моделі з центральним офісом [3].

Гнучкість та ефективність, що забезпечує мобільність бізнесу надає такі переваги, як підвищення ефективності праці та зниження витрат. Однак для досягнення успіху суб'єктам бізнесу потрібна чітка політика припустимого використання та план управління, за допомогою яких можна забезпечити високі стандарти безпеки та стратегічне управління.

Чимало суб'єктів бізнесу реально «пересіли» на мобільність у військовий час. Проте таке рішення, нажаль, не для всіх. Причина – необхідність розвитку ІТ-інфраструктури та цифрових сервісів, починаючи з онлайн-продажів і закінчуючи управлінням логістикою і підтримкою клієнтів.

Проте далеко не всі суб'єкти бізнесу і готові, і можуть дозволити собі будувати власну ІТ-інфраструктуру. Це дорого й не завжди доцільно. Наприклад, тільки на організацію виділеного сервера потрібно витратити не менше \$10 000. Крім того, знадобляться співробітники, які будуть цю інфраструктуру адмініструвати і підтримувати. А це додаткові витрати на пошук персоналу та виплату зарплат [3].

От і виходить, що війна і бізнес речі не зовсім то й сумісні. Як виключення – бізнес у сфері військової індустрії, інформаційної безпеки та цифрових послуг.

Список використаних джерел

1. Балабанюк Ж. Сильні, якщо гнучкі: як адаптивність допомагає бізнесу вижити. *mind.ua*. URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20215804-sylni-jakshcho-gnuchki-jak-adaptivnist-dopomogae-biznesu-vyzhity>.
2. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>.
3. Харламов П. Мобільність, швидкість і свобода: чому український бізнес переходить на хмарні сервіси. *senior.ua*. URL: <https://senior.ua/articles/moblntst-shvidkst--svoboda-chomu-ukranskiy-bznes-perehodit-na-hmarn-servsi>.

Шило А. В., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група УП-201

Науковий керівник – **Холодницька А.В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС ТА ЙОГО ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ

На сьогоднішній день, через війну в нашій країні постраждало багато різних інфраструктур, підприємств, компаній відносно бізнесу. Тому, економічне становище держави зазнало великих втрат.

Наведемо приклад, щодо ресторанного бізнесу, який також повинен швидко реагувати на ризики, зважаючи на високий рівень конкуренції та циклічність економічного розвитку. Актуальним ще до недавня для нього був пошук шляхів подолання наслідків коронакризи, що склалася, а також відновлення ефективного їх функціонування на вже оновленому ринку послуг, а вже зараз він повинен пристосовуватися до «виживання» в умовах війни. Багато ресторанних мереж протягом всього часу, навіть під час жорстоких бойових дій, працювали, але з напрямком допомоги для захисників. Вони готували їжу та теплі напої, віддавали запаси продуктів для військових та більш нужденного населення.

Звичайно, ресторанний бізнес зазнав великих економічних втрат. Адже їх дохід залежить від населення, яке відвідує заклади.

Багато мереж після війни просто припинять свою роботу, через те що не буде чим покривати завдані збитки. Також завдано багато руйнувань і для того, щоб відновити все, знадобиться не абиякий капітал.

На даний момент, багато підприємств у більш спокійних регіонах України намагаються відновити свою діяльність. В останні тижні почали активно відкриватися різні заклади харчування. Адже потрібно працювати, платити податки та відновлювати економіку.

Гарним фактом є те, що частина зароблених коштів йде на допомогу Збройним Силам України. Також зараз відновлює свою роботу доставка їжі і навіть якщо не має можливості відвідати заклад, можна з легкістю зробити замовлення. Тим самим задовольнити своє бажання та допомогти економіці.

Та звісно є як і ризики такої роботи, так і позитивні фактори.

Ризиками є:

1. Нестабільна ситуація в країні щодо бойових дій, тобто не має повноцінної безпеки
2. Обмежена робота правоохоронних, судових, податкових та інших органів для вирішення робочих питань.
3. Можлива недобросовісна поведінка певних постачальників під час воєнного стану
4. Зменшення попиту на послуги і платоспроможності українців загалом.

Та є й позитивні фактори:

1. Головним є те, що можна відволікти людей від негативних емоцій та наповнити життя більш яскравими подіями.
2. Як кажуть бізнес – це не лише про заробляння коштів, але і про взаємодію з людьми та дарування радості новим та постійним клієнтам.

Підприємці зазначають, що незважаючи на зростання вартості деяких інгредієнтів, ціни сильно не змінилися порівняно з довоєнними показниками, адже всі розуміють ситуації в яких опинилися деякі люди.

Можна зробити висновок, що незважаючи на скрутне економічне становище слід зважити наявні ризики та скористатися всіма доступними стимулами та перевагами для продовження поточного або створення нового бізнесу. Економіка повинна працювати: тільки так зможемо дати заробити нашим людям, наповнити державний бюджет та наблизити нашу перемогу.

Список використаних джерел

1. Холодницька А., Костюк І. Креативність як драйвер розвитку ресторанного бізнесу в умовах невизначеності бізнес-середовища. *Проблеми і перспективи економіки та управління*: науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка». Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2021. № 3 (27). С. 140-148

Алешугіна Н. О., к.е.н., доцент, **Зеленська О. О.**, к.е.н., доцент,
Зеленський В. С., здобувач вищої освіти, 4 курсу, група ФК-181
Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

У допандемічний період туризм був однією з найдинамічніших сфер економіки. З 50-х років ХХ ст. до 2019 року кількість туристичних прибуттів постійно зростала, сягнувши до кінця вказаного періоду позначки в 1,4 млрд. [1]. Як показали дослідження Всесвітньої ради подорожей та туризму, оприлюднені в 2016 р. [2], незважаючи на чутливість туризму до екологічних катастроф, економічних та фінансових криз, терористичних актів, локальних воєн тощо, галузь спроможна швидко відновлювати позитивну динаміку. Так, відновлення обсягів туристичних потоків після політичних заворушень триває до 27 місяців, природних катаклізмів – 14-22 місяці, терактів – до 13 місяців. Щоправда, дослідження виконувалось на локальних прикладах, які не могли змінити загальні позитивні тренди.

У 2020-2021 рр. ми стали свідками помітного скорочення показників туристичних прибуттів та фінансових надходжень від туризму в глобальних масштабах у результаті пандемії COVID-19. У 2020 році світова туристична індустрія за показниками туристичних прибуттів та надходжень від туризму опинилась на рівні 1990-1995 років [3]. Історія статистичних спостережень UNWTO з 1950 року засвідчує це безпрецедентне падіння.

Разом з цим, за роки розвитку туризму накопичилось чимало проблем, пов'язаних із його впливом на економіку, соціум та природу. З нашої точки зору, спричинений пандемією час зупинки в розвитку туристичного ринку, необхідно використати для переосмислення нових тенденцій і переходу туризму на якісно новий щабель розвитку, що відповідає викликам нинішнього століття.

Вплив на економіку сучасного занепаду туристичної сфери, спричиненого пандемією, є в основному негативним. Статистика свідчить про те, що кількість туристичних прибуттів у 2020 році знизилась на 74% порівняно з показниками 2019 року [5]. У розрізі туристичних регіонів (за поділом ЮНВТО) втратили усі, але падіння відбувалось різними темпами.

Найбільше це торкнулося Азійсько-Тихоокеанського регіону, з якого розпочалось введення карантинних обмежень (на 84%), на другому та третьому місцях Африканський та Близькосхідний туристичні регіони (втрачено по 75% від туристичних прибуттів, що існували у 2019 році). Частка втрат Європейського та Американського РТР у туристичних прибуттях становила, відповідно, 70 та 69% - це найменші показники. Цікаво, що туристичні індустрії розвинених країн краще тримали удар, ніж орієнтовані на туристів з

цих країн та залежні від них індустрії країн третього світу. І це незважаючи на незначні темпи зростання порівняно з останніми у доковідний період, застарілий турпродукт та інші проблеми, які за ними визнавались. Наприклад, туристичні прибуття до Австрії зменшились на 48,3%, Великобританії – 60,5%, Нідерландів – 62%, Німеччини – 66,5%, тоді як до Тайланду – на 83,2%, Філіппін – 84%, Тунісу – 78,7%. Менше втратили і деякі визнані туристичні приморські країни: туристичні потоки до Італії скоротились на 58,1%, Мексики – 46,2%, а ось у Іспанії було зафіксовано вже аж на 76,9% менше туристичних прибуттів, у Туреччині – на 71,8%. Порівняно небагато втратили і країни, які не були на піку туристичної популярності. Так, темпи приросту туристичних прибуттів у Польщі склали -16,1%, у Росії – -21,6%, Індії – -53,5% [5].

Падіння обсягів туристичних потоків, це, безперечно і втрати у надходженнях від туризму. Аналітики ЮНВТО оцінюють їх у суму від 910 млрд до 1,2 трлн. дол. США [4]. У особливій групі ризику – туризмозалежні невеликі острівні країни, бюджет яких формувався за рахунок небагатьох статей доходу, головною з яких був туризм. Так, у «Концептуальній записці: COVID-19 і перебудова сектору туризму» [4] ООН у групі країн, частка туризму у загальному експорті послуг яких становить більше 80%, наводить 4 країни (Сент-Люсія, Палау, Багамські та Мальдівські острови), від 50 до 72% - 9 країн, від 30 до 49% - 10 країн. Це означає, що населення даних держав втратило способи заробітку, які останнім часом стало для них звичним, а самі держави – частку на міжнародному ринку туристичних послуг. Це ж лихо відчули на собі і громадяни інших країн, котрі були зайняті у сфері туризму. ООН стверджує, що мова йде про 100-120 млн робочих місць по усьому світу [4].

Деякі види туризму, зокрема, круїзний, в умовах пандемії виявились досить небезпечними і знаходяться на грані заборони. А між тим у 2018 р. він приніс 150 млрд. дол. США у загальносвітовий обсяг виробництва товарів та послуг і забезпечив роботою понад мільйон людей [5]. Криза зачепила і суміжні з туризмом галузі, найбільше – авіаційних перевезень.

Що ж позитивного у такому стані? По-перше, яким би болючим не був нинішній досвід, але він наочно продемонстрував небезпеку захоплення якимось одним видом економічної діяльності, у даному випадку, туризмом, і розгляду його як панацеї від усіх негараздів.

По-друге, дещо доступнішою для місцевих жителів стала нерухомість, у тому числі, через зниження попиту з боку іноземців, що проілюструємо на прикладі Іспанії. Але, натомість, зросли ціни на житло у невеликих містах, в основному, на півночі країни, узбережжях та островах (рекреаційні території!), де рівень захворюваності на COVID-19 був значно нижчим, і куди тікали мешканці з перенаселених міст. Втім, експерти вже констатують повернення на ринок нерухомості нерезидентів, зацікавлених у придбанні (нині частіше оренди) безпечного віддаленого місця відпочинку [6].

По-третє, у зв'язку з нинішньою кризою варто згадати досвід, який пережила і набула Європа у зв'язку з енергетичною кризою 70-х років. Вона також мала системний характер та зачепила і промисловість, і сільське господарство. В процесі подолання негараздів, пов'язаних із здорожчанням енергоносіїв, було винайдено і запроваджено енергоощадливі та неенергомісткі технології, які позитивно позначились на ефективності виробництва, скоротили обсяги споживання та виснаження природних енергетичних ресурсів, і, в цілому, мали такі ж системні наслідки, як і криза, але вже зі знаком “+”.

Надовго відмовитися від туризму населенню країн, де століттями формувалась культура і традиції даного виду проведення вільного часу, мабуть, не вдасться, не зважаючи на усі обмеження. Тим більше, що він має вагоме економічне значення. Навіть за умови винайдення та запровадження ефективних методів профілактики та лікування COVID-19, слід взяти до уваги уроки, які він нам дав, оскільки в умовах глобалізації та зростаючих контактів будь-яка хвороба може швидко прийняти масштаби пандемії і знову загрожувати кризою. Тож необхідно рухатись у бік досягнення безпеки подорожей і для

самих туристів, і для місцевого населення. На наш погляд, це вдасться, якщо слідувати принципу дрібномасштабності щодо його організації.

У разі його дотримання вдасться також подолати таке негативне явище як овертуризм з його наслідками для соціального та природного середовища: збільшити ефективність відпочинку самих туристів, зробити послуги більш індивідуалізованими, залучити до використання незадіяні рекреаційні ресурси, одночасно зменшивши антропогенний тиск на них, краще контролювати та запобігати безпосередньому негативному впливові, який чинять туристи на довкілля, більш ощадливо витратити продовольство та непродовольчі витратні матеріали.

Отже, криза може бути рушійною силою, що змусить не декларативно, а реально переглянути парадигму перспективного розвитку туризму, вдосконалити засади його організації, а це, в свою чергу, позитивно вплине на екологічну, соціальну та економічну ефективність галузі.

Список використаних джерел

1. World Tourism Organization (2021), International Tourism Highlights, 2020 Edition, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284422456>.
2. Составлен рейтинг негативных для туризма факторов. URL: <https://www.atorus.ru/news/press-centre/new/35112.html>
3. COVID-19 and Tourism. URL: <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020>
4. Концептуальная записка: COVID-19 и перестройка сектора туризма. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_covid-19_and_transforming_tourism_russian.pdf
5. UNWTO World Tourism Barometer. Jan.2021 Vol 19, No 1. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometerrus.2021.19.1.1>
6. Цены на испанскую недвижимость в 2021 году: статистика, обзор трендов и прогнозы специалистов. URL: <https://estate-spain.com/info/ceny-na-nedvizhimost-v-ispanii-2021>

Андруневич В. М., здобувач вищої освіти гр. Т-181

Науковий керівник – **Гонта О.І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ РИНКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ ЗА ОСТАННІ П'ЯТИРІЧЧЯ

Ринок готельно-ресторанних послуг України – це окремий комплексний сегмент туристичної індустрії, основна функція якого полягає у наданні послуг розміщення, харчування, відпочинку та розваг. Починаючи з 1992 року Україна як незалежна держава обрала курс на створення та розвиток ринкової економіки, яка надала можливість на процес інтеграції в глобалізовану ринкову економіку з сучасними, рентабельними, дієвими стандартам функціонування незалежних конкурентоспроможних підприємств, в тому числі і підприємств готельно-ресторанного сегменту. Саме завдяки процесу інтеграції української економіки в світову, на українському ринку готельно-ресторанного сегменту почали працювати такі міжнародні «гіганти» даного сегменту такі як: Wyndham Worldwide, InterContinental Hotels Group, Hilton Worldwide, AccorHotels, Best Western Hotels, Carlson Rezidor Hotel Group, Hyatt Hotels Corporation, Subway, McDonald's, Starbucks, Burger King, Pizza Hut, Domino's Pizza [1].

Окрім примноження прибутку у державний бюджет від діяльності даних міжнародних суб'єктів господарської діяльності, Україна підвищила туристичний імідж, який дав стимул заснування та функціонування національних готельно-ресторанних мереж, таких як: готельний ланцюг «Premier Hotels», ресторани ланцюги Піцерія Челентано, Пузата хата, Містер Снек, FM Group, FreshLine, «Печена картопля», Salateira, KFC, «Два Гуся», The Varenik та багато інших. Таким чином, відкриття та функціонування національних готельних та рестораних мереж в українському ринку останні п'ятиріччя запускає процес ринкової

конкуренції між національними готельно-ресторанними мережами та міжнародними, і національними готельно-ресторанними мережами та з такими ж самими.

Економічні процеси, які відбуваються між такою конкуренцією – це зниження тарифного плану та прайс-листу для клієнтів та зниження рівня монополізації українського ринку готельно-ресторанних послуг. Іншим економічним процесом на національному ринку виступає орієнтація, уніфікація та перейняття стандартів від підприємств-лідерів готельно-ресторанного ринку України в аспекті обслуговування, розміщення, надання послуг харчування споживачам. В тому числі і в аспекті антикризової політики, нагальна потреба у застосування якої припала на період Всесвітньої пандемії Covid-19.

Перейняття підприємствами готельно-ресторанного господарства українського ринку даного сегменту принципів формування антикризової політики підтверджує той факт, що згідно даними державної служби статистики загальна кількість колективних засобів розміщення у 2019 році становила 1626 одиниць, а у 2020 році 4523 одиниці. Тоді ж як загальна кількість місць у них у 2019 році становила 186840 а у 2020 році 312093 номери [2, 3]. А кількість підприємств з організації харчування у 2019 році становила 69689 одиниць, а у 2020 році 71748 одиниць [4, 5]. Дана статистика є парадоксальною, адже починаючи з 2-половини 2019 року та по сьогоднішня національна сфера обслуговування функціонує в умовах строгих санітарно-епідеміологічних обмежень та логічної точки зору рівень конкуренції на українському ринку повинен знизитись.

Проте згідно з висловом американця Пола Уордмана, який звучить так і ми вважаємо його релевантним поясненням даного парадоксу: «...Американська мрія: почати робити гроші, а потім робити гроші за допомогою грошей, і, нарешті, почати робити побільше грошей за допомогою великих грошей...». Під даним виразом мається на увазі те, що у країні, в якій працює наприклад 20 готельно-ресторанних підприємств незабаром працюватиме наприклад 200 або 2000 і т.д. готельно-ресторанних підприємств, адже працюючі 20 (наприклад) підприємств формують імідж та «дають знак» іншим підприємствам те, що на готельно-ресторанному ринку даної країни можливо реалізовувати свою господарську діяльність та отримувати прибуток.

А державний бюджет у свою чергу отримуючи надходження та підтримуючи політично/економічно та юридично господарську діяльність даних 20 (наприклад) підприємств незабаром буду отримувати надходження від діяльності 200 або 2000 підприємств. Цей приклад пояснює економічні процеси, які відбуваються на готельно-ресторанному ринку України останні п'ятиріччя: а саме той факт, що нові готельно-ресторанні підприємства які починають працювати на готельно-ресторанному ринку України окрім бюджето-акумуляуючої, імідже формууючої та пропозиційно-формууючої функцій, виконують також функцію приваблення іноземного капіталу та нових підприємств на український ринок готельно-ресторанного сегменту.

Ринок готельно-ресторанного сегменту України за останні п'ятиріччя уніфікував стандарти, норми, регламенти, правила функціонування підприємств та є значною мірою новим міжнародним ринком для відкриття та функціонування бізнесу готельно-ресторанного сегменту (як національного, так і міжнародного). Таким чином аналізуючи дані факти, можна дійти висновку що основні економічні процеси які відбуваються на ринку готельно-ресторанного господарства України – це примноження конкуренції, чесна боротьба за споживача, розвиток та втілення нових стандартів функціонування ринку та його складових, підвищення іміджу України, приваблення попиту на послуги готельно-ресторанного сегменту України.

Список використаних джерел

1. Безручко Л. С., к. д. (2018). СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА. «Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку» (сс. 1-6). Львів: КНЕУ. Отримано 14 червня 2022 р. з <https://core.ac.uk/download/pdf/197266653.pdf>
2. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ. (2019). Кількість суб'єктів господарювання 2019 року. Отримано 14 червня 2022 р. з http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/osp/ksg/xls/ksg_ue_19.xlsx

3. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. (2019). Основні показники діяльності колективних засобів розміщування в Україні у 2019 році. Отримано 14 червень 2022 р. з http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/tyr/kol_zas_ukr/kol_zas_rozm_2020_u.htm

4. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. (2020). Кількість суб'єктів господарювання 2020 року. Отримано 14 ЧЕРВНЯ 2020 р. з http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/osp/ksg/xls/ksg_ue_20.xlsx

5. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. (2020). Основні показники діяльності колективних засобів розміщування в Україні у 2020 році (з урахуванням діяльності фізичних осіб-підприємців). Отримано з http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/tyr/kol_zas_ukr/kol_zas_rozm_2020_u.htm

6. КОЛЕКЦІЯ АФОРИЗМІВ НА ТЕМУ ГРОШЕЙ. (без дати). Отримано 15 ЧЕРВНЯ 2022 р. з <https://www.imath.kiev.ua/~golub/aforcollect/APHOR/THEME/money.htm>

Бессонова В. М., студентка 1 курсу магістратури, група МТп-211

Науковий керівник: **Безуглий І. В.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

e-mail: verabess31@gmail.com

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Стандартизація в сфері туризму – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості туристичних послуг та інших процесів туристичного обслуговування. Стандартизація становить основний метод державного контролю якості та вагомий інструмент правового регулювання. Його сутність полягає в встановленні чітких норм і правил, які сформульовані у вигляді нормативних документів з юридичною чинністю, затверджених органом стандартизації. Основним законодавчим актом, що регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів, є Закон України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 р. № 1315-VII. Іншим нормативно-правовим актом, який визначає спеціальні завдання стандартизації у сфері туризму, є Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР.

Стандарт являє собою нормативний документ, в якому встановлено правила для багаторазового застосування, а також загальні принципи, методи, вимоги, характеристики, що відносять до об'єктів стандартизації, спрямовані на досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній галузі. З ініціативи Мінекономрозвитку та за пропозицією технічного комітету зі стандартизації ТК-118 Національний орган стандартизації ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» встановив дію 37 стандартів з різних аспектів регулювання туристичної діяльності. Національні стандарти, які були прийняті з 2013 року повністю узгоджені із європейським законодавством. Перелік стандартів можливо розділи на такі, що стосуються туроператорської діяльності, вимог до окремих послуг, засобів розміщення, туристично-інформаційних центрів, закладів ресторанного господарства, туристсько-екскурсійного обслуговування та туристичного спорядження. Сертифікація послуг туристичних агентів, туристичних операторів, екскурсиводів проводиться на відповідність вимогам, детермінованим в зазначених стандартах. Україна поступово наближається до прийняття та імплементації міжнародних стандартів в туризмі, але успіх туристичних дестинацій залежить від ефективної системи управління.

У світовій практиці стандартизація повністю охоплює діяльність суб'єктів туристичного ринку, зокрема готельне господарство, пасажирські перевезення, зв'язок, освіту тощо. Україна є діючим членом Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Світової організації туризму (UNWTO), Світової організації торгівлі (WTO), а отже, зобов'язана виконувати умови Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS). Передусім це стосується стандартизації послуг і гармонізації національних стандартів, щоб нормативні документи не стали перешкодою для підвищення якості послуг і не перетворились у технічні бар'єри.

До складу Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) входить технічний комітет ISO TC 228 (ISO Technical Committee 228 on Tourism and Related Services), який у співпраці зі Світовою організацією туризму (UNWTO) займається розробкою міжнародних стандартів у сфері туризму та пов'язаних з ним послугами. Департамент технічного регулювання Міністерства економічного розвитку та торгівлі представляє Україну в складі робочої групи ISO TC 228 та бере участь у розробці стандартів туристичних послуг, зокрема: дайвінг (WG 01: Diving services); послуги оздоровчого туризму (WG 02: Health tourism services); послуги інформування туристів в туристичних інформаційних офісах (WG 03: Tourist information and reception services at Tourist information Offices); послуги з гольфу (WG 04: Golf services); обслуговування пляжів (WG 05: Beaches); природоохоронні території (WG 06: Natural Protected Areas); пригодницький туризм (WG 07: Adventure Tourism); яхти (WG 08: Yacht); виробничий туризм (WG 09: Industrial Tourism); екологічно дружні заклади розміщення (WG 10: Environmentally friendly accommodation establishments); чартерні послуги без екіпажу (WG-11: Bare Boat Charter Services – new); медичний туризм (WG-xx: Medical tourism – to be created). Таким чином, Україна має інструмент впливу на формування як національної, так і міжнародної системи стандартизації. Гармонізація стандартів в туризмі є обов'язковою умовою відповідно до підписаної Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Правове регулювання у сфері туристсько-екскурсійного обслуговування регулюється міждержавними стандартами, які прийняті у 1994 році. А саме: ГОСТ 28681.3-95 – Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов; ГОСТ 28681.2-95 – Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Общие требования; ГОСТ 28681.1-95 – Туристско-экскурсионное обслуживание. Проектирование туристских услуг; ГОСТ 28681.0-90 – Стандартизация в сфере туристско-экскурсионного обслуживания.

Вимоги до професійної підготовки кадрів у сфері туризму та кваліфікаційних програм для гідів викладено у національному стандарті ДСТУ EN 15565:2016 (EN 15565:2008, IDT) – Туристичні послуги. Вимоги до професійної підготовки та кваліфікаційних програм для гідів. Мінімальні вимоги до якості послуг, що надаються туристичними інформаційними офісами будь-якого типу і розміру, державної чи приватної форм власності, висвітлено у стандарті ДСТУ ISO 14785:2016 (ISO 14785:2014, IDT) – Офіси туристичні інформаційні. Туристична інформація щодо послуг з приймання туристів [2].

Світовий досвід свідчить, що стандартизація надає туристичному бізнесу додаткові можливості щодо поширення інноваційних технологій, підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг для інтеграції у світову економіку. Але в Україні відсутні такі вкрай важливі міжнародні стандарти, як: «Автобусні маршрутні перевезення», «Туризм. Обслуговування клієнтів. Круїзні судна й пороми», «Умови організації подорожей», «Офіси туристичної інформації. Туристична інформація та послуги рецепції. Вимоги». Актуальним є врахування потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями та цілий ряд інших вимог, які доцільно висвітлити у стандартах [1, с. 173].

Вирішення проблем якості туристичних послуг залишається поза увагою розроблених стратегій розвитку туристичної сфери та курортів. Серед кращих практик управління якістю туристичними DESTИНАЦІЯМИ рекомендуються впровадження та постійне удосконалення робочих процедур та стандартів для забезпечення однакового та постійного рівня якості продуктів та послуг. Закріплення досвіду сучасних практик має бути закріплено в оновленому правовому регулюванні стандартизації у сфері туризму.

Список використаних джерел

1. Міленчук О. В., Кириєнко Ю. О. Стандартизація вітчизняних туристичних послуг в контексті європейської інтеграції. Вісник ЖДТУ. 2015. № 2. (72). С. 160-174. <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/49314/46140>
2. Барібина Я. О. Якість як визначальна характеристика в управлінні туристичною DESTИНАЦІЄЮ. Європейський вектор економічного розвитку. 2019. № 1(26). С. 7-18. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua>

Бундак Я. О., здобувачка вищої освіти гр. Т-191
Науковий керівник – **Гонта О. І.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Людина завжди прагне до безпеки і відносної стабільності. За тисячі років людство не знайшло іншого способу відшкодування непередбачених майнових втрат як через солідарне розподілення збитків між членами суспільства, тобто страхування. Але страхування не тільки захищає, воно є засобом стимулювання господарської активності, створює для всіх рівні права, потужну психологічну мотивацію до економічної діяльності і прагнення ризикнути заради великих прибутків, не боячись втратити все. У сфері ринкових відносин воно, з одного боку, є засобом захисту бізнесу, а з іншого - комерційною діяльністю, що дає прибуток. Як акумулятор колосальних матеріальних ресурсів, страховий бізнес за обсягом контрольованих коштів поступається лише банківському, багато в чому зливаючись з ним.

Туристична діяльність за умов її сучасного розвитку неможлива без страхування. Відомо, з якою кількістю ризиків стикаються як туристи, так і туристичні фірми. Відшкодувати матеріальні втрати і врегулювати непередбачені ситуації у таких величезних обсягах державні органи країн, у яких здійснюється туризм, не в змозі. Вирішувати ці проблеми повинні професійні страхувальники. Практично в усіх країнах страхування більшості ризиків, пов'язаних з туризмом, є обов'язковим. Слід відзначити, що в законодавчому відношенні Україна не відстає від розвинутих країн. Страхування туристів як на внутрішніх, як і на зовнішніх маршрутах є обов'язковим. Ризики туристичних фірм та внутрішнього туризму страхуються в рамках загальноприйнятих видів страхування. Практика міжнародних поїздок потребує особливих їх видів, до яких приєдналася й Україна. Це відомі системи «Асістанс» і «Зелена карта». Проте, страховий ринок України переживає стадію становлення. Обставини, пов'язані з воєнними діями, ймовірно негативно вплинуть на перспективи його розвитку. Тому інтерес являє собою вивчення досвіду країн-лідерів.

Страховий ринок США займає лідируючу позицію в світі, показуючи високі обсяги страхових премій, чисельність співробітників та доходи страхових компаній (табл. 1). Американські страхові компанії контролюють близько половини страхового ринку розвинених країн світу.

Таблиця 1 - Топ-10 найбільших страхових ринків світу у 2020 році [1]

| Місце в рейтингу | Країна | Загальний обсяг страхових премій, млрд. дол. США | | |
|------------------|----------------|--|-----------|-------------------|
| | | 2019 | 2020 | Темпи приросту, % |
| 1 | США | 2 485 326 | 2 530 570 | 1,8 |
| 2 | Китай | 617 399 | 655 874 | 6,2 |
| 3 | Японія | 427 580 | 414 805 | -3,0 |
| 4 | Великобританія | 364 352 | 338 321 | -7,1 |
| 5 | Німеччина | 249 207 | 258 566 | 3,8 |
| 6 | Франція | 260 457 | 231 347 | -11,2 |
| 7 | Південна Корея | 179 018 | 193 709 | 8,2 |
| 8 | Італія | 167 881 | 161 973 | -3,5 |
| 9 | Канада | 134 839 | 143 468 | 6,4 |
| 10 | Тайвань | 117 823 | 113 304 | -3,8 |

Головна особливість американського ринку страхування полягає в тому, що воно не підкорюється загальнодержавній системі регулювання, а контролюється окремо в

кожному штаті. Тобто не існує єдиного федерального закону про страхування і єдиного федерального органу з нагляду за страховою діяльністю. Така система довела свою ефективність протягом всієї історії держави.

Діяльність усіх страхових компаній аналізується певними організаціями, які займаються статистикою. Вони публікують рейтинг страхових компаній, дані про їх платоспроможність, рівень заборгованості, доходів та витрат.

Ще одна особливість американської страхової системи – наявність страхових брокерів. У 2019 році в США нараховувалося близько 1,1 млн. страхових агентів і брокерів. Багато людей вважають, що страхові агенти та страхові брокери – це одне й те саме, але це не так. Страховий агент – це той, хто працює в страховій компанії та продає її продукти. Страховий брокер, у свою чергу, працює незалежно і може пропонувати своїм клієнтам страхові продукти різних страхових компаній.

У США високо розвинене онлайн страхування, коли споживач може самостійно придбати страховий поліс без конкретної допомоги страхового агента. Але, незважаючи на це, зайнятість страхових агентів при цьому не зменшується, а, навпаки, зростає. Пов'язано це передусім з тим, що людям все ще потрібні агенти, які допоможуть їм зрозуміти відмінності між доступними пропозиціями та підштовхнуть до купівлі конкретного поліса. А, отже, перспективи роботи в цій галузі залишаються хорошими.

Найпоширенішими видами страхування в США є:

- медичне страхування;
- автострахування;
- страхування життя;
- страхування майна;
- страхування подорожей.

У 2020 році в США налічувалося близько 5954 страхових компаній, 42% з яких працюють в галузі страхування майна, 15% – в медичному страхуванні, а 14% – в автострахуванні.

Найбільшою компанією зі страхування майна в США є компанія «Allstate». У 2018 році ця компанія збрала страхові премії в розмірі 65,8 млрд дол. Друге місце займає State Farm обсягом премій 43,8 млрд дол. На третьому місці Berkshire Hathaway з обсягом страхових премій 34,6 млрд дол. станом на 2018 р. У медичному страхуванні трійкою лідерів є Metlife (96,4 млрд дол.), Prudential (53,1 млрд дол.) і New York Life (35,4 млрд дол.). [2]

Американські страхові компанії широко впроваджують інноваційні технології. Так, наприклад, в перспективах є розвиток блокчейну, що дозволить зменшити адміністративні витрати за рахунок автоматичної перевірки претензій і запитів на оплату, та кіберстрахування [2].

Зрештою, держава максимально стимулює розвиток страхової індустрії та користується різними способами підвищення громадянами своїх доходів.

Страховий ринок США є прикладом добре розвиненої економіки, а також прикладом для наслідування іншими державами світу, у тому числі і Україною. Ми переконані, що в скорому майбутньому туристична галузь України буде переживати піднесення і мати надійний страховий захист, який відповідає кращим стандартам передових країн.

Список використаних джерел

1. Рейтинг найбільших страхових ринків світу. Електронний ресурс: [режим доступу]: <https://forinsurer.com/news/21/07/14/40017>
2. Insurance Industry Statistics in 2020. Електронний ресурс: [режим доступу]: <https://policyadvice.net/insurance/insights/insurance-industry/>

Бусел В. М., студентка гр. МТп-211

Безуглий І. В., к. е. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО СФЕРИ ТУРИЗМУ

Використання інформаційних технологій у сфері туризму важливе з комунікаційної точки зору для встановлення взаємозв'язків між суб'єктом туристичного бізнесу та споживачем. Особливості створення та реалізації туристичних послуг обумовлюють необхідність підвищення забезпеченості сучасними інформаційними технологіями.

Використання інформаційних технологій у туризмі хоч і дає великі переваги суб'єктам бізнесу, проте є для них і загрозою. В умовах доступу до глобальних інформаційних систем туристичних продуктів потенційні споживачі можуть самостійно планувати свою подорож не спираючись на посередників ринку туристичних послуг. Усі упущення та прорахунки ведення бізнесу теж доступні для аналізу клієнтам через системи відгуків про сервіс і його оцінювання. Такі передові інтернет-компанії, як Booking.com та інші проводять постійні оцінювання готелів за відгуками відвідувачів, виставляють їм середні оцінки й дають клієнтам переваги за залишені відгуки. Незважаючи на такі ризики, інформаційні технології з кожним роком стають усе більш необхідними для суб'єктів туристичного бізнесу. Вони стають від них залежними. Здатність упроваджувати інформаційні технології у свою діяльність та пропонувати нові значною мірою визначає конкурентоспроможність туристичної фірми. Набирає динамічного розвитку процес віртуалізації сфери туризму.

За таких тенденцій фахівці навіть обґрунтовують необхідність правової визначеності діяльності віртуальних туристичних фірм. Така фірма слугує інформаційною системою взаємодії між суб'єктами туристичної діяльності через інтернет-технології для створення туристичного продукту та його реалізації споживачам. Віртуалізація формування туристичного продукту має свої переваги та недоліки. Вони пов'язані з можливістю порушення роботи інформаційних систем через вірусні атаки, неузгодженість в роботі обладнання, помилки чи зловмисні дії персоналу (втрата конфіденційності інформації), електронні крадіжки інтелектуальної власності [2, с. 137].

В Україні використання інформаційних технологій у туризмі має певні недоліки. Частково вони зумовлені тим, що вітчизняний ринок туристичних послуг є доволі молодим, і фактично перші фірми змушені були за власним досвідом формувати туристичні продукти та згодом інформаційні бази даних. У результаті нині існує проблема уніфікації таких баз кожної туристичної фірми з метою формування єдиного інформаційного ресурсу. Це ускладнює співпрацю міжнародних туристичних операторів із вітчизняними суб'єктами туристичного бізнесу, зокрема й турагентствами, та значно послаблює їхні іміджеві позиції. Також проблеми уніфікації інформаційних баз даних «відкидає» вітчизняний туристичний продукт із пріоритетів споживання міжнародних туристів, які звикли до стандартизованих інформаційних джерел, що дозволяють порівнювати варіанти за ціною, параметрами проживання і т. д.

Більшість вітчизняних учених, досліджуючи особливості використання інформаційних технологій у сфері туризму в Україні, указує на недоліки державного управління. Зокрема, гострою проблемою є відсутність державної електронної системи забезпечення суб'єктів туристичної діяльності оперативною інформацією про попит, пропозицію, ціни, тарифи тощо. Однією із причин такої ситуації є постійна зміна профільної державної структури у сфері туризму з одночасною зміною її підпорядкованості тому чи тому центральному органу виконавчої влади. Це руйнує системний підхід у державному управлінні розвитку сфери туризму в нашій державі.

Перевагою використання інформаційних технологій у сфері туризму в Україні є кадровий потенціал. Відомо, наскільки ІТ-сфера стає нині популярною у плані зайнятості. Багато фахівців-громадян Україні працюють у цій сфері. Відтак цей кадровий,

інтелектуальний потенціал дає величезні переваги для вдосконалення інформаційно-технологічного забезпечення сфери туризму в Україні. Особливої популярності набувають розробки типу туристичних стартапів.

Вітчизняний ринок туристичних послуг поступово «іде в онлайн». З'являється дуже багато нових програмних продуктів, однак залишаються незайнятими певні ніші, серед яких: сервіси для оренди різного виду транспорту; спеціалізоване програмне забезпечення для коригування цін на готелі/квитки; додатки «екскурсоводи та гіді»; додатки для зменшення комунікаційних перешкод; додатки для комфорту туриста (контроль за багажем); додатки, що дають можливість економії грошей (наприклад для продажу раніше заброньованого номера).

Збільшується кількість споживачів туристичних послуг, які бажають скористатися послугами мережі Інтернет. Тому при створенні власної інформаційної сторінки туристичні підприємства мають враховувати існуючі запити споживачів. Так більшість споживачів вивчають інформацію про місце подорожі, перевіряють актуальність пропозиції та цін, знайомляться із додатковими послугами (табл. 1).

Найбільш ефективним поєднанням як брендів так і не брендів ключових слів. Брендівий запит формується більш усвідомленими споживачами, які звужують свій запит. Для більш широкого охоплення аудиторії важливо використовувати розширення, які виводять користувачів на сторінку бронювання чи лендінгову сторінку.

Таблиця 1 - Цілі пошуку споживачами туристичних послуг інформації в інтернеті [1, с. 152]

| Цілі запитів споживачів | Частка запитів, % |
|---|-------------------|
| Отримання інформації щодо місця подорожі | 61 |
| Перевірка наявності пропозиції | 53 |
| Отримання інформації щодо цін | 50 |
| Отримання інформації щодо додаткових послуг | 46 |
| Визначення з місцем подорожі | 38 |
| Візуалізація подорожі | 31 |

Залучення інформаційних технологій значно підвищує конкурентоспроможність сфери туризму. Це виявляється: 1) у покращенні якості туристичного продукту, зокрема, у плані його безпеки, швидкості формування пропозиції і споживання, підтримки зворотного зв'язку зі споживачем; 2) у спрощенні виходу нових суб'єктів бізнесу на ринок – через створення власних онлайн платформ та використання існуючих інформаційних баз для формування власних пропозицій туристичного продукту; 3) у формуванні індивідуальних та інтегрованих (із залученням до співпраці іноземних компаній) туристичних продуктів).

Список використаних джерел:

1. Безуглий І. В. Інноваційна основа формування національних готельних мереж України / І. В. Безуглий // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – 2018. -Випуск № 22. – С. 136-141. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-21-2018>
2. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теоретичні та практичні аспекти / С. В. Мельниченко // Вісник Запорізького національного університету. – № 2 (6). – 2010. – С. 129–138.

Демченко К. С., здобувачка вищої освіти гр. Т-191
Науковий керівник – **Гонта О. І.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АСИСТАНС В УКРАЇНІ

Асистанс, як явище, з'явилося на ринку страхування України відносно недавно, тоді як в Європі вже набуло повсюдного поширення. Перші прояви асистанської діяльності характеризувалися співпрацею з на той час вже існуючими міжнародними компаніями. Не

зважаючи на те, що їх виникнення пов'язують з другою половиною ХХ століття, однак за визначений час вони встигли перетворитися в могутні, фінансово потужні структури, що мають розгалужену мережу представництв по всьому світу. До таких Асистансів можна віднести “Mercur Assistance”, “France Secours”, “Coris” та ін.

Хоча поняття асистансу вже закріпилося у сфері страхування та його остаточне місце досі залишається невизначеним і сприймається як проміжне між надаваними послугами для подорожуючих та страховою діяльністю. У Законі України «Про страхування» асистанс трактується, як його різновид на добровільній основі медичного страхування та має відповідну назву «страхування медичних витрат» [1]. Однак, розуміння того, що асистанс – це комплекс заходів не тільки медичного спрямування, але і технічного, юридичного та організаційного характеру – не дає змогу вважати вичерпним таке пояснення.

На сучасному етапі розвитку асистанс послуг, турист згідно до моделі Європейського механізму дії, може бути застрахованим за п'ятьма категоріями: медичні (А), технічні (Б), юридичні (В), побутові (Г), супутні (Д). Послуги категорії Г вважаються найновішими та мають найбільший аспект прояву [2]. Характерним є те, що в українській практиці, асистуюча компанія не може виступати одночасно страховиком та надавачем асистанс послуг. Одночасно з тим, асистанс компанії, які слугують посередниками страхових компаній є і їх лицем, оскільки відповідають за якісну реалізацію послуг. Для страхових компаній співпраця з асистанс сервісами має ряд переваг, серед них – ґрунтовні знання всіх аспектів та нюансів обслуговування страхових випадків, можливість контролю за якістю виконання роботи операторів та вплив на витрати і аналітику[3].

Асистанс компанії поділяють за принципами роботи з клієнтами на дві категорії:

I категорія – орієнтована на розвиток мережі самостійних Alarm-центрів, основна функція яких - повна організація вирішення проблем клієнтів (надається дуже широкий спектр номерів телефонів за якими клієнти мають звертатися за допомогою при виникненні тієї чи іншої проблеми). Хоча організація такого типу мереж за відсутності проміжних структур дає змогу більш близького спілкування між асистанс-компаніями та клієнтами, однак на практиці якість надання послуг значно знижується, наприклад, відсутній фахівець, який володіє мовою клієнта або змінився номер телефону без відповідного завчасного інформування внаслідок великої кількості наявних номерів.

II категорія – спрямована на організації декількох Alarm центрів, що знаходяться у вузлових місцях планети (страхувальнику надаються декілька ключових телефонних номерів для зв'язку з Alarm-центром для отримання допомоги у будь-якому місці земної кулі)[4].

Основні проблеми асистанського обслуговування полягають у їх відмінності методики надання таких послуг в Україні та за кордоном. Предметом конфлікту стає різне розуміння пакету послуг першої невідкладної допомоги та у подальшому небажання клінік надавати детальну калькуляцію за кожною наданою послугою, як відповідь на це асистентські компанії відмовляються виплачувати страхову суму постраждалому. Так в Південно-Східній Азії звичайною є практика надання надмірної допомоги: накладання швів за отримання легких поранень або ж лікування шлункового розладу внутрішньовенним вливанням антибіотиків, що в результаті призводить до отримання чеку на значно більшу суму, ніж на те розраховує асистанс компанія. Європейські лікарні (особливо в країнах з розвинутими гірськолижними курортами) сприймають за невідкладну допомогу оперування пацієнта (випадки проведення остеосинтезу у разі перелому кісток), тоді як український страховик розглядає цю допомогу, як таку, що здійснюється за власний кошт пацієнтом та не входить у компетенції вкладеного договору.

Перспективою вирішення даної проблеми є потреба налагодження комунікації між клінікою та сервісною компанією. Країни орієнтовані на масовий туризм мають більш тісні комунікації з асистанськими компаніями, таким чином повний пакет інформації про пацієнта надається вже наступного дня після його прийому в лікарню. Протилежна ситуація спостерігається в регіонах, де туристів мало – пацієнту надають допомогу незалежно від його

платоспроможності та статусу, питання відправки рахунку за надані послуги займає значно більше часу. Важливим є і формування мережі партнерів, які були б здатні пристосуватися до вимог поставлених українським ринком, а також не залишати поза увагою чинник власних можливостей і гарантувати умови, які можуть бути дійсно виконані [5].

Асистанс послуги слугують чинником контролю якості обслуговування клієнтів страхової компанії та завдяки своїй зосередженості на вирішенні визначеного переліку можливих ситуацій допомагають швидко реагувати на новостворені проблеми клієнтів, ефективно їх вирішувати. Сучасні умови, за яких функціонують асистанс-компанії дозволяють налагоджувати мережу зв'язків, за допомогою яких вдається якомога краще задовольняти потреби споживачів страхових послуг, однак слабкі комунікації з окремими елементами страхових систем породжують непорозуміння, що ускладнюють реалізацію обумовлених у договорах послуг у повному обсязі. Вирішення локальних питань у майбутньому допоможе мінімізувати ризик їх повторного виникнення.

Список використаних джерел

1. Про страхування від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР // (Редакція станом на 26.05.2022)
2. Камінська О. Поняття, сутність та причини виникнення асистансу // Світ фінансів. Випуск 3-4 (4-5), листопад 2005 р.
3. Ассистанс на аутсорсинге. Три риска, четыре позитива для страховой компании [Електронний ресурс]: <https://forinsurer.com/public/16/01/07/4729>
4. Деякі аспекти взаємодії страхових компаній та служб Асистансу на сучасному етапі [Електронний ресурс]: <https://forinsurer.com/public/02/12/13/157>
5. Как работает международный ассистанс и решает проблемы застрахованных [Електронний ресурс]: туристов за рубежом? <https://forinsurer.com/public/16/07/26/4752>

Гонга О. І., д.е.н., професор

Коряк Ю. Ю., здобувачка вищої освіти гр. Т-181

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

ФОРМУВАННЯ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ДИТЯЧИХ ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

На жаль, Україна нині переживає найважчі часи. Війна виснажує людей фізично та психологічно, особливо це стосується дітей. Попри те, що психіка людини здатна адаптуватися до будь-яких стресів, кожен день війни у рідній країні пережити дуже складно. У цей непростий час варто підтримувати себе, рідних та близьких, приділяючи особливу увагу дітям. Це життєво необхідно для того, щоб зберегти здоров'я – фізичне та психологічне. Психологи радять, що потрібно давати дитині можливість гратися, дивитися мультфільми, бігати, стрибати. Найкраща терапія для дітей (та і для дорослих за певних умов) під час складних життєвих обставин – це ігри. І в цьому плані організація анімаційних програм у дитячих оздоровчих закладах є саме тим видом діяльності, який має величезне суспільне значення та неоцінимо соціальну корисність.

Взагалі, туристична анімація – це специфічна туристична послуга, коли туриста залучають до активної діяльності в процесі споживання такої послуги. Під час підготовки анімаційної програми враховують індивідуальні особливості туристів: національність, вік, стать, кількість (індивідуальна, групова, масова), а також активність участі туристів. Туристична і готельна анімація тісно пов'язані з рекреаційною, бо головною роллю анімаційних програм як в готелях, туристичних комплексах і санаторіях, так і в спеціалізованих анімаційних турах полягає в оздоровленні відпочиваючих (в тому числі – дітей), відстороненні їх від повсякденних турбот, у покращенні настрою, тобто у відновленні життєвих сил і енергії [1].

На разі триває літо 2022 року, і не дивлячись на воєнний стан, в Україні активно проходить компанія по організації оздоровлення та відпочинку дітей, звісно, у регіонах з

високим рівнем безпеки і за умов наявності відповідної матеріально-технічної бази, яка має передбачати надійні укриття в приміщеннях. За законодавством України, оздоровлення дітей - комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення їх фізичного і психічного стану здоров'я, що здійснюються в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку протягом оздоровчої зміни. Крім того, Законом України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (стаття 1) передбачена, так звана, «тематична зміна», протягом якої дитина крім послуг з оздоровлення та відпочинку отримує комплекс додаткових послуг, спрямованих на розвиток її здібностей та інтересів за напрямками позашкільної освіти, фізичної культури та спорту, соціальної реабілітації, соціального захисту тощо за спеціальною програмою [2].

Так, ми звернулися до дуже корисного сайту «Портал дитячого відпочинку» і ознайомились з сучасними анімаційними програмами, які пропонують дитячі табори цього сезону [3]. Ми обрали для прикладу табір «Гірські пригоди» (Локація: Львівська область, Сколівський район, Національний природний парк «Сколівські Бескиди»). Організатори відпочинку обрали корисні аспекти діяльності табору: допомога кожному отримати корисні для формування особистості практичні навички на основі здорового способу життя.

Зокрема, так презентують цей заклад відпочинку його засновники: «У нашому таборі кожен зможе реалізувати свій потенціал, навчитися бути більш самостійним і відповідальним, цінувати справжню дружбу і взаємодопомогу, отримати яскраві спогади і враження від літа. Тому що кожен день в нашому таборі - це нова неймовірна подія!» [3].

Організатори обрали «родзинку», чи «ідеал» - образ шукача пригод і мандрівника Індіана Джонса. Далі починається власне анімаційна програма. Кожного учасника табору запрошують в так звану «Академію Індіани Джонса». В Академії діти можуть навчитися розставляти намет і будувати курінь, знаходити питну воду, зв'язати найнеобхідніші в поході вузли, розпалити багаття і приготувати на ньому їжу, зорієнтуватися на будь-якій місцевості за допомогою карти, компаса і зірок, знаходити азимути тощо. Далі ця ж тьма анімаційної програми продовжує розвиватися: у таборі організовані змагання «Пригоди Індіани Джонса», в яких діти випробують себе на кмітливість, командну співпрацю, фізичну вправність і творчу майстерність. Робиться буже корисний наголос, що кожен з учасників має свій власний талант і неповторні здібності.

Діти стають учасниками театральних вистав, конкурсу творчих виробів з природних матеріалів, конкурсу боді-арту, різноманітних спортивних змагань. Це дуже важливо в наш час, адже активна участь в командних, спортивних і рольових іграх робить позитивний вплив на формування характеру, додає впевненості в собі, сприяє соціалізації дитини, вчить кожного бути самостійним і відповідальним. Крім того, яскраво виражені елементи патріотичного виховання. Зокрема, дітей чекають романтичні багаття на схилах Карпат, захоплюючі екскурсії в скелі Довбуша, стародавню фортецю «Тустань», Кам'янецький водоспад і Журавлине озеро, в музей «Будинок гуцула», захоплююча екскурсія «Сім чудес Львова» тощо.

Зауважимо, що табір знаходиться на охоронюваній огороженій території. За безпеку дітей відповідають вихователі. Кожен вихователь працює з групою з 10 осіб, в яку входять діти одного віку. Це дозволяє приділити кожній дитині максимум уваги. Вихователі цілодобово знаходяться поруч з дітьми, мають відповідну освіту і досвід проведення дитячих таборів. У річці діти купаються під наглядом плаврука і вихователів. Наведемо, приблизні ціни на путівки (червень 2022 року): 7 днів – 5 800 грн., 10 днів – близько 8 300 грн. Не дешево, звісно, але можна розраховувати на значний оздоровчий ефект для дитини [3].

В цілому, тема набуття дітьми навичок дій в екстремальних умовах є дуже популярною. Наприклад «Школу виживання», локація - Бистрець (Івано-Франківська область), турбаза "Срібна косиця", де кожен бажаючий може отримати базові навички поведінки в незвичайних умовах, розвинути вольові якості і психологічну стійкість перед обличчям небезпек, що є важливою умовою виживання. На цій же базі діють тематичні табори «Слідопит», «Розвідник», «Мандрівник» та інші [4].

До речі, на території Чернігівської області (с. Пліски) був організований чудовий футбольний табір для дітей з будь-яким рівнем фізичної підготовки у віці від 6 до 15 років

в наш літній "Арсенал-CAMP". Протягом восьми днів дітей тренують професійні футбольні тренери, які мають необхідні ліцензії від UAF і UEFA для підготовки юних футболістів на основі офіційних вправ FIFA. На жаль, цим літом зміни скасовані.

Вирішити, куди прилаштувати дитину на літні канікули — для багатьох батьків було проблемою і до повномасштабної війни, а зараз тим більше. Мільйонам сімей довелося відмовитися від планів на відпочинок, якого чекали увесь рік. Через бойові дії, цьогоріч працює набагато менше літніх таборів. Навіть у відносно спокійних регіонах скоротили програми оздоровлення і відпочинку дітей, через те, що приміщення, де раніше приймали малечу, немає укриттів. Та все ж варіанти є. Так, на 14-денний безкоштовний відпочинок дітей-переселенців запрошує Соціальний центр "СОС Дитячі містечка". Табір організують в Іршавському районі, Закарпатської області. Перший заїзд відбудеться 16 червня. Впродовж літа планують 5 змін. Програма спрямована на психологічну реабілітацію та відпочинок для дітей віком 7-16 років, які зазнали російської військової агресії в Україні. Передбачене 5-разове харчування, екскурсії Закарпаттям та змістовна програма, яка включає психологічну підтримку дітей і навчання поведженню у надзвичайних ситуаціях.

Користується популярністю табір-легенда «Цивілізація» (Карпати, р-н «Буковеля», відповідно – ціна – 12 700 за 12 днів активного відпочинку). Табір проходить у форматі безперервного квесту-легенди - для більшого зацікавлення дітей і глибшого виховного ефекту. На території табору є басейн (за сприятливих погодних умов), спортивний майданчик, велика смуга перешкод, зона для стрільби тощо. Табір оточений густими лісами та горами. Передбачені походи, екскурсії, сходження на гірські вершини, спортивні ігри та долавання перешкод, творчі майстер-класи і розваги у басейні.

В цілому, наразі в Україні представлені численні сайти, які пропонують дитячий відпочинок як в Україні, так і за кордоном, в тому числі за підтримки Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ [3,4]. Можна стверджувати, що ті дитячі оздоровчі заклади, які змогли відновити цього літа з особливою відповідальністю та креативністю підходять до змістовного наповнення анімаційних програм. Адже дитяча анімація – це перш за все творчий процес, і дитина може проявити себе різнобічно, у якостях, які не може проявити, наприклад, в закладах освіти або вдома з рідними та батьками.

Дитячий аніматор має акцентувати увагу на обдарованості дітей, на їх талантах та здібностях, адже в невимушеній обстановці анімаційної програми, будь-то квест, спектакль, гра, спортивна програма або будь-яка інша форма активності, дитина може проявити себе набагато природніше і реальніше, ніж у звичайному житті. Як відомо діти в процесі гри відчують себе в іншому вимірі, сприймають гру за реальність і їх переживання набагато глибше і правдивіше. І продумане впровадження сучасних і актуальних анімаційних програм здатне здійснювати потужний вплив на відновлення психоемоційного стану дитини, загартування її вольових якостей та стресостійкості [5].

У нинішніх умовах організація відпочинку і оздоровлення дітей набуває особливої ваги, адже попри напружену ситуацію на фронті ми маємо дбати і про майбутнє країни. Компетентними структурами проводиться активна робота, щоб маленькі українці отримали такий необхідний їм відпочинок та оздоровлення і у воєнну пору.

Підходячи до організації дитячого відпочинку, треба пам'ятати: головне, що можуть зробити зараз українці - вірити в перемогу та працювати і жити далі, особливо турбуючись про фізичне і психологічне здоров'я дітей, тобто про майбутнє нації.

Список використаних джерел:

1. Типологія анімації. URL: <https://studfile.net/preview/7413054/page:2/>.
2. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>.
3. Портал дитячого відпочинку. URL: <https://vlagere.com/uk/>
4. Дитячі табори. URL: <https://childcamp.com.ua/ua>
5. Байлик С.І. Організація анімаційних послуг в туризмі / С.І. Байлик, О.М. Кравець. Навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2008. 197 с. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/garbera3.htm.

Музика В. В., аспірант
Науковий керівник – **Гонта О. І.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МИСЛИВСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Мисливський туризм – це цікавий і перспективний напрям активізації вітчизняної туристичної індустрії. Одразу зробимо наголос на слові «перспективний», у сенсі не тільки нових можливостей, але й, на жаль, тих обставин, які переживає нині Україна через агресорські воєнні дії на її території. У цих умовах розвиток такого виду туризму, зрозуміло, призупиняється. Проте ми виходимо з того, що попри всі обставини сьогодення треба дивитись у майбутнє. Зокрема, Світова туристична організація (UNWTO) розглядає мисливський туризм в межах спортивного туризму, і це підкреслює спрямованість на стійкість навколишнього середовища, оскільки, як і в інших видах туризму, людина безпосередньо контактує з природою.

Мисливський туризм існує дуже давно. Був він популярний серед мисливців ще в минулому й позаминулому сторіччі. У загальних рисах мисливські походи майже нічим не відрізнялися від традиційних туристичних із притаманною їм романтикою: туристичним знаряддям, наметами, рюкзаками, гітарами, піснями та багаттями. Однак із собою мандрівники брали ще й мисливську зброю, щоб упродовж маршруту добувати диких тварин [1]. Передбачається наявність потужної інфраструктури мисливського туризму, яка забезпечує логістику та нормативно-правове забезпечення.

Отже, як виглядає сучасний мисливський туризм? Нині мисливський туризм набув найбільшої популярності серед мисливців країн ЄС та США, а це не зовсім поєднується з гучними гаслами «зоозахисників» про те, що в Європі від полювання всі відмовляються, як від середньовічного дикунства. Фахівці стверджують, що полювання є невід'ємним для природи людини, і в ньому є певна елегантність і майстерність, щоб так швидко залишити це в скрині історії [2]. Куди ж спрямовують свої маршрути туристи-мисливці, які можуть собі таке дозволити фінансово? Звісно, до країн, які можуть запропонувати цікаві трофеї, конкурентні ціни, комфортний сервіс і налагоджений механізм цього виду туризму на законодавчому рівні. Такими країнами є: окремі країни ЄС, країни Африки та Америки. Звісно, Україні більш корисним є досвід організації мисливського господарства та відповідного напрямку мисливського туризму європейських країн.

Нині на шляху розвитку мисливського туризму в Україні існують серйозні проблеми: недостатність уваги держави та небажання самих мисливців щось змінювати. На жаль, більшість представників мисливської галузі в нашій країні продовжують мислити стереотипами, вважаючи, що мисливство не має бути комфортним та прибутковим. Як свідчать експерти, вони «перетворюють мисливське господарство у щось таємниче, про що відкрито не можна розповідати» [1]. Крім того, навіть біотехнічні заходи проходять у повній таємниці. У підсумку, суспільство отримує інформацію однобоку та повністю понівечено необізнаними ЗМІ. Це треба подолати в першу чергу. Чудовим прикладом можуть бути мисливські фестивалі, організований львівськими мисливцями рух Пластунів (аналог скаутського руху) тощо. Важливим і необхідним є висвітлення інформації про мисливські справи в позитивному контексті – зокрема, як частини спортивного туризму, реально подолати байдужість і реалізувати амбітні проекти, ставши потужним конкурентом у мисливському туризмі Європи. Але для цього потрібна воля держави й воля об'єднань фахових мисливців.

Проте для того щоб розвивався мисливський туризм, має підтримуватися саме мисливське господарство країни. У процесі вивчення закордонного досвіду ведення підтримки мисливства європейськими країнами ми з'ясували, що домінуючими ознаками в цій галузі є збереження природного середовища та раціональне використання природних

ресурсів. Для цього у країнах ЄС сформувалась універсальна система державного регулювання мисливського господарства. Однак кожна країна ЄС має власні особливості: національне законодавство, культуру, традиції, менталітет, географічне розташування.

Зважаючи на це, а також враховуючи географічні та національні особливості закордонних країн, можемо умовно виокремити три моделі ведення мисливського господарства: Східно-Європейську, Західно-Європейську та Північно-Європейську. Враховуючи схожість природно-кліматичних умов, а також культурну, традиційну та ментальну подібність населення, на наше переконання, для України найбільш цікавим та прийнятним є спосіб організації мисливського господарства за Східно-Європейською моделлю.

Східно-Європейську модель ведення мисливського господарства представляють Польща, Словаччина, Угорщина, Сербія, Болгарія та ін. Мисливське господарство цих країн має дуже багато спільних ознак. Проте, на нашу думку, для України є найбільш цікавим та корисним досвід сусідньої Польщі.

Для порівняння, площа Польщі (312 тис. кв. км) майже у 2 рази менша, ніж територія України. Кількість мисливців налічує понад 116 тис. осіб. Незважаючи на це, польська модель розвитку мисливського господарства є дуже важливою для вивчення, оскільки її досвід є успішним. Природні умови та біологічне розмаїття мисливських видів тварин також дуже схоже на українське. Державне регулювання в галузі мисливського господарства в Польщі здійснюють Міністерство охорони навколишнього середовища та Міністерство сільського господарства. Мисливські угіддя Польщі (29 млн га) поділені (за природними та географічними ознаками: річки, гори, автомагістралі та залізниці) на мисливські округи – ревіри. Їх кількість налічує приблизно 5 тис., а площа одного здебільшого не менше за 3000 га. Первинний колектив (не менше ніж 15 осіб) може орендувати й декілька ревірів, незалежно від їх розміщення [3, 4].

Визначну роль у розвитку мисливського господарства Польщі відіграє Польський союз мисливців (ПСМ), члени якого є найбільшим користувачем мисливських угідь. Головний орган правління ПСМ має назву Рада, яка розташована у Варшаві. У кожному регіоні країни ПСМ має свої представництва, яких налічується 49 одиниць. Їхню роботу координує голова ПСМ. Рада та регіональні відділення існують на кошти ПСМ. Багато уваги приділяється просвітницькій та науковій роботі (ПСМ належать 16 дослідних установ, які мають власні угіддя, центри акліматизації та розведення звірів і птахів). Також у полі зору ПСМ організація виставок трофеїв, змагань, фестивалів, семінарів тощо. ПСМ несе повну відповідальність за проведення полювання на території країни та відповідає за навчання, отримання практичних навиків мисливців та їх атестацію. Необхідно зауважити, що саме первинний мисливський колектив є головним користувачем польських мисливських угідь. Члени колективу проводять біотехнічні заходи, забезпечують охорону, організують навчання мисливців, приймають нових членів, ведуть просвітницьку роботу, отримують членські внески, сплачують орендну плату та компенсують збитки сільському та лісовому господарствам за потрави.

Щодо надання мисливських угідь в оренду, то можемо зазначити, що на відміну від України, польський механізм є досить простим, зрозумілим та прозорим. Мисливські угіддя надаються в користування (не менше ніж на 10 років) за клопотанням Польського союзу мисливців. Для польових угідь необхідно також мати погодження місцевої влади (бургомістра, мера), а для лісових – директора регіональної дирекції лісів. За користування угіддями первинні колективи сплачують орендну плату, вартість якої залежить від якості орендованих угідь та мисливських тварин, які там мешкають, але не може перевищувати ринкової вартості центнера жита за 1 га угідь. Плата за лісові угіддя надходить до надлісництва, а за решту мисливських угідь – територіальним громадам (гмінам) [4; 5]. Зрозуміло, що саме за умов такої організації підтримки й контролю мисливського господарства на державному рівні в країні може успішно розвиватися мисливський туризм.

У чому економічний зиск розвитку мисливського туризму для країни? Насамперед країна з розвиненим мисливським туризмом отримує валютні надходження не тільки від

реалізації трофеїв, ще більше доходів можна отримати від супутніх послуг туристичних фірм та мисливських господарств, а це транспортування, проживання, харчування, послуги гіда, егеря, оренда зброї, собак, таксидермічні послуги тощо.

За видовою різноманітністю ми практично не поступаємося ЄС. Можемо запропонувати полювання всіх можливих видів, практично на будь-яку дичину, полювання на яку дозволене законодавством, і на будь-який смак. До того ж, маючи величезні, в порівнянні з окремими європейськими країнами, площі мисливських угідь, ми можемо організувати для іноземних туристів полювання в природних умовах, а не у штучних вольєрах. Послуги та супутній відпочинок в Україні буде коштувати дешевше й може не поступатись за якістю європейському. Отже, полювання в Україні може бути достатньо привабливим для європейських мисливців. Якщо в країні, крім трофейного полювання, мисливцю можуть запропонувати ще й туристичний тур країною, побачити краєвиди та культурні пам'ятки, познайомитися з місцевими традиціями та місцевою кухнею, всім, чим славиться Україна. На наше переконання, це може стати «туристичним магнітом» для мисливців із родинами.

За свідченням фахівців, у розвитку мисливського туризму найголовніше – це присутність держави, зокрема, його нормативно-правове забезпечення, оскільки широко відомі факти масового знищення тварин та повного зникнення окремих їх видів. Водночас при продуманому регульованому спортивному полюванні ефект є протилежним, адже останнє часто використовується для контролю популяції певних видів диких, що в разі перевищення певної кількості вони чинять негативний вплив на інші види. Тому з цього погляду обов'язкова присутність держави є дуже важливою.

Слід підкреслити, що більшість проблем, що постають на шляху розвитку мисливського туризму (та й усієї галузі мисливського господарства), це передусім негативне ставлення до мисливства та небажання, а можливо, і страх можновладців та народних обранців перед суспільством, повернутися обличчям до проблем мисливського господарства. І це незважаючи на те, що більшість із них самі є мисливцями [1]. Потрібно визнати, що мисливство – це невід'ємна частина української культури, а мисливський туризм може та має стати прибутковою сферою вітчизняної економіки. Проте за умов, що в Україні настане мир і спокій.

Список використаних джерел

1. Абін А. Мисливський туризм в Україні: умови та перспективи розвитку. Криниця мисливця. URL: <https://myslyvets.com.ua/mislivskij-turizm-v-ukraini-umovi-ta-perspektivi-rozvitku/> (дата звернення: 10.06.2022).
2. Карріл М. Що таке мисливський туризм? URL: <https://www.actualidadviajes.com/uk/que-es-el-turismo-cinegetico/> (дата звернення: 10.06.2022).
3. Аналіз законодавчої бази і практики ведення мисливського господарства деяких країн Європейського Союзу / М. Мироненко та ін. URL: http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/1896/zakonodavcho_bazi_praktiki_vedennia_mislivs_kogo_gospodarstva_de.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
4. Дробот І. О., Проців О. Р. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства України в контексті адаптування до умов Європейського Союзу. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С. 385-392.
5. Мироненко М., Новіков Р. До Європи за досвідом. Польща мисливська. Лісовий і мисливський журнал. 2015. № 2. С. 26-31.

Назаренко Д. М., здобувач вищої освіти, група 101-216-01
Науковий керівник – **Омельченко Г. Ю.**, к. е. н., доцент
Державний біотехнологічний університет (м.Харків)

ТУРИЗМ ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

В соціально-класовій структурі України продовжуються процеси соціальної диференціації та поляризації суспільства, зокрема диференціації доходів населення.

Відбувається поступовий, складний, суперечливий процес становлення нового типу соціально-класової структури на основі демонтажу існуючої соціальної структури і формування різноманітних елементів нової — класів, соціальних верств, груп, прошарків тощо. Поступово складаються контури трьох основних рівнів, верств соціальної ієрархії: вищого, середнього і нижчого класів. **Основа соціальної структури сучасного українського суспільства становить населення, яке пов'язане чи було пов'язане насамперед з державною формою власності.** Основна його частина перебуває на межі бідності, ставлячи за мету лише фізіологічне виживання. Багато цих людей перебувають у стані глибокої соціальної деградації, соціальної маргінальності й не сподіваються на краще.

В сучасному суспільстві існує багато гуманітарних аспектів. Певною мірою на розвиток цивілізації впливає туризм, зростають духовні запити, відбувається диференціація соціальних потреб, виникає прагнення до систематичного ознайомлення з іншими моделями соціальної поведінки та матеріальною і духовною наочною діяльністю, відбувається чуттєве та наочне пізнання світу. У сучасному світі туризм став невід'ємним чинником розвитку людської цивілізації. Завдяки цьому відбувається пізнання світу в планетарному масштабі, глобалізація і стандартизація моделей соціальної поведінки, об'єднаних у рамках загальних ціннісних, нормативно-поведінкових і естетичних ідеалів. Роль туризму для сучасного світу є досить важливою, тому що він є різновидом соціальної комунікації і впливає на соціальні інституції та на самоорганізацію глобальних соціокультурних процесів. Завдяки прямому контакту туристичних агентів, туристична діяльність здійснює важливу, особливо в сучасному світі функцію - людиноцентровану гуманізовану комунікацію соціумів, а також їх взаємодію на основі вироблених у соціальному дискурсі гуманних і людиноцентрованих параметрів порядку (зокрема й соціальних), орієнтуючи на гуманітарні цінності, соціальні програми, проекти, цілі, ідеали та сприяє самоорганізації гуманного глобального соціуму. Підхід до туризму як до масового тимчасового переміщення великих груп людей в інше соціокультурне середовище відкриває можливість усвідомити його не як пересічне життєве явище, а як комплексний соціальний процес.

Серед дослідників існує великий різнобій у визначенні культури та закономірностей її розвитку. Це пояснюється як динамікою становлення й розвитку поглядів на явище культури, так і складністю самого змісту культури як значного способу життєдіяльності людей. Подібна ситуація обумовила наявність на сьогодні не менше 600 визначень культури, серед яких велика значна маса зводиться до розуміння культури як статичного явища. Насправді ж культура не може існувати інакше, як у процесі розвитку. Рух – ключова умова функціонування культури. Остання розвивається разом з історією суспільства, що є вираженням культурно-історичного процесу. Цей процес має свої закономірності, одні з яких пов'язані з закономірностями самій історії, інші й закономірностями, властивими культурі. Сам процес розвитку культури є діалектично досить складним. Тут постійно має місце як традиція (зв'язок із раніше досягнутим), так і новації (творча переробка того, що успадковується, створення нових цінностей). Тому в практичній діяльності важливо уникнути як сліпого схиляння перед минулим, так і абсолютизації відмови від нього. Ці тенденції культурно-історичного процесу яскраво проявляються в його найважливішій закономірності – спадкоємності в розвитку культурі.

Натомість культурна спадина – це “сукупність цінностей, які дісталися людству від минулих епох, які критично освоюються, розвиваються і використовуються в контексті конкретно-історичних завдань сучасності” [1], відповідно до потреб сьогодення. З попередньої епохи кожне покоління наслідує те, що йому суб'єктивно близьке і об'єктивно необхідне, створюючи своє обличчя культури. Таке вибіркоче успадкування особливо характерне для мистецтва, моралі, суспільних наук, і менш проявляється в технічних і природничих науках. Але при цьому в культурному потенціалі змінюються лише ідеологічні нашарування, а не сама сутність цінностей. Культурні цінності минулого можуть тимчасово випадати з

духовного обороту, але без повернення до них культурний прогрес неможливий. Тому, хоча з культури минулого зберігається все, проте лише те, що використовується, є культурною спадщиною, тоді як антикультурне (антигуманне), на кшталт антисупільних учень та ідей, деструктивних винаходів тощо приречене на забуття.

Список використаних джерел

1. Пилипенко С. Г., Моїсєєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Диспозитиви туризму: розмаїття сенсів // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2018. – №. 193. – С. 273-283.
2. Пилипенко С. Г., Моїсєєва Н. І., Омельченко Г. Ю. Феномен туризму в умовах глобалізації // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2017. – №. 188. – С. 139-148.
3. Омельченко Г. Ю., Пилипенко С. Г., Моїсєєва Н. І. Туризм як соціокультурна практика // Феномен туризму: розмаїття сенсів: монографія/За ред. Моїсєєвої Н. І., Красноруцького ОО–Харків : ХНТУСГ. – 2019. – С. 24-32.

Федоряка В. В., здобувач вищої освіти гр. Т-181
Науковий керівник – **Гонта О. І.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КІНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Кінематографічний туризм (кінотуризм) — відносно недавнє явище, яке розпочало свій розвиток впродовж останніх 25-30 років. Він виступає як окремий сегмент, так звана «ніша» в секторі культурно-пізнавального туризму, який з'явився в результаті сучасної дійсності. [1] Кінематографія — один з найпопулярніших видів мистецтва зараз і один з найвідоміших способів дозвілля. У наш час справжні шанувальники та палкі «кіномани» готові витратити великі суми і переносити довгі перельоти, щоб тільки побувати на саме тих місцях, які вони бачили в своїх улюблених фільмах, або серіалах. Варто зазначити, що впродовж розвитку глобалізації кіноіндустрія стала окремим бізнесом, який на даний момент прогресивно розвивається, отримуючи значні прибутки від залучання відвідувачів, натхненних красивими пейзажами місць та певних локацій, котрі показані у кіно, або через рекламу за допомогою історій, пов'язаних з місцями зйомки, що представлені як програма туру. [2]

Як прилад спостереження економічного ефекту від кінематографічного туризму, можна назвати такі країни або популярні DESTINAЦІЇ, наприклад: звичайно ж, Нова Зеландія (де знята трилогія відомих фільмів «Володар кілець» і «Хоббіт»), Північна Ірландія (серіал «Гра престолів»), село Бамптон в Великобританії (серіал «Абатство Даунтон»), кінолокації Барселони [3]. Відомо, що у Новій Зеландії доходи від прийому туристів, для яких серія фільмів «Володар кілець» стала однією з причин приїхати в країну, оцінюються в 130 млн дол. [4], а у Великобританії – в 197,8 млн євро в 2014 році. [8] Також, після виходу серіалу «Гра Престолів» кількість відвідувачів на відомому курорті Дубровник (Хорватія) щороку збільшується на 10%. Місцевому уряду навіть довелося обмежити відвідування міста до 4 тис. осіб в день. [5]

Аналізуючи далі розвиток світового кінотуризму, можна помітити, що з кожним роком розширюється сама географія кінематографічного туризму. Як вказувалося раніше, одним з найбільш популярних напрямків для кінотуристів безумовно є Великобританія, так як за підрахунками соціальних опитувань Британської ради з туризму, біля 40% туристів воліли б відвідати місця зйомок відомих фільмів про Шерлока Холмса, Джеймса Бонда, і Гаррі Поттера. Серед популярних «кіношних» країн можна назвати Францію, Італію, Чехію, Хорватію, Ірландію, Китай, Індію, Австралію та Нову Зеландію тощо. [1] Між іншим, США можна вважати беззаперечним світовим лідером як в галузі кіноіндустрії, так і в області

передових розважальних продуктів заснованих на діяльності відомого всім Голлівуду. За рахунок місць зйомок відомих фільмів, створених масштабних розважальних та тематичних парків (Діснейленд, Universal Studios, Paramount Pictures), відбувається постійний зріст туристичних потоків кожного року, і тим самим вони відіграють ключову роль у залученні в Сполучені Штати мільйонів туристів зі всього світу. [1]

Для України даний вид туризму також є новим явищем, яке не набуло широкого розвитку і, насамперед, через гальмівний розвиток самої кіноіндустрії. Хоч за останні 7-12 років спостерігаються значні зрушення у вітчизняному кіновиробництві. В останні роки уряд почав надавати значну фінансову підтримку найбільшим кіностудіям та кінопроєктам країни, у результаті чого на вітчизняному ринку українського кіно стало більше, і держава нарешті почала допомагати, і народ масово пішов до кінотеатрів.

Згідно статистичних даних, у 2016 році державою було надано кошти на виробництво 35 нових українських фільмів, у 2017-2018 році — 27 фільмів. Що стосується бюджету української кіноіндустрії, то на 2018 було закладено більше 1 млрд. гривень на розвиток українського кінематографу. З них 520 мільйонів гривень — для Держкіно, яке фінансує фільми українського виробництва та ще окремо 500 мільйонів гривень на виробництво фільмів патріотичного спрямування, за розвиток та просування яких відповідало Міністерство культури. [1], [6]. На даний момент кінематографічна індустрія України набирає значних обертів у розвитку і швидкими темпами випускає все більше і більше культових вітчизняних фільмів, такі як «Сторожова застава» та «Поводир», або «Квіти мають очі» [7]. Відомо, що багато кінокартин було знято за мотивами відомих літературних творів, але додаткову цінність для розвитку популяризації нашого кінотуризму є її унікальні та різноманітні локації, починаючи з окремих будівель, пам'ятників, споруд і закінчуючи ландшафтом цілої країни.

Варто зазначити, що також після виходу міні-серіалу «Чорнобиль» від студії НВО (2018) в Україні значно зріс попит на екскурсії в зону відчуження, особливо серед іноземних туристів. Незважаючи на те, що зйомки відбувалися в основному не в Україні і їх частка становить всього 30%, кількість бажаючих побачити на власні очі місця, локації з серіалу збільшилася також на третину [2]. За даними щомісячних звітів по відвіданню зони відчуження при «Чорнобильінтерінформ» відвідало Чорнобильську зону біля 107 000 туристів станом на жовтень 2019 року, при тому кількість вітчизняних відвідувачів становила 22 тис. осіб, звідси частка іноземних туристів складає понад 80 % [2]. Іншим живим прикладом, який допоміг збільшенню не тільки вітчизняних, а й іноземних туристів, є нещодавно відзнятий серіал «Кріпосна». Український серіал "Кріпосна" — один з наймасштабніших проєктів за останні кілька років, який досяг величезної кількості переглядів не тільки в Україні, а й закордоном, зокрема у Польщі. Як підсумок, необхідно зазначити, що незважаючи на все це, Україна багата також і на інші цікаві природні об'єкти, маючи в наявності велику спадщину історико-культурних ресурсів, а її інфраструктура і містобудівельні особливості, створені під час перебування в складі СРСР, користуються потенційним інтересом серед сучасних кінематографістів, у зв'язку з зростанням тренду на пострадянську естетику в мистецтві [1].

Висновки. Кінематографічний туризм або ж кінотуризм як новий напрямок туризму почав розвиватися лише чверть століття тому. На сьогоднішній день він вважається популярним та прогресивним видом культурно-пізнавального туризму в різних країнах. Україна має хороший потенціал для розвитку вітчизняного кінотуризму, так як володіє цінними скарбами у вигляді унікальної природи, багатого історичного минулого, а також історико-архітектурних ресурсів. Проте, як було наведено раніше, наша держава має достатньо проблем, які вже гальмують розвиток туристичної сфери і можуть так само вплинути на розвиток нового підвиду. Тому, на даний момент необхідно впроваджувати відповідні спеціалізовані стратегії та способи задля їхнього усунення, шляхом впровадження таких заходів, як залучення інвесторів у туристичну сферу, здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю,

покращення туристичної інфраструктури, а також належного фінансування як з боку держави, так і з місцевих бюджетів громад.

Список використаних джерел

1. Гурова Д. Д., Бонтей В. М. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні : теорія, практика та інновації розвитку" (м. Умань, 30-31.10.2019 р.). Умань : Візаві, 2019. 350 с. С.22-24.
2. Макар О. П., Шульган Т. А. Аналіз впливу кінематографу на ринок туризму [Електронний ресурс] Отримано з: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/3частина_грудень.pdf
3. Белова Е. Д. Кінематографічний туризм на прикладі Барселони / Е. Д. Белова // Латинская Америка – 2017. – № 11(518). – С. 95–106.
4. Писарева І. В., Рагог А. В. Кінематографічний туризм, як перспективний напрям розвитку культурно-пізнавального туризму. [Електронний ресурс] Отримано з: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/17_04_2020_compressed.pdf
5. Сеньків М. І., Гросу Д. В. Вплив кіноіндустрії на розвиток туристичних дестинацій [Електронний ресурс] Отримано з: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D0%93%D0%A0%D0%A1-25.03.20.pdf>
6. Гурова Д. Д., Бонтей В. М. Українська кіноіндустрія як передумова розвитку кінотуризму в Україні.[Електронний ресурс] Отримано з: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9241/1/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8% B8.pdf>
7. Сучасне українське кіно: від становлення до міжнародного визнання [Електронний ресурс] Отримано з: <https://prg.ua/>
8. Голлівуд по-українськи: де в Україні знімали відомі фільми. [Електронний ресурс] Отримано з: <https://uamodna.com/articles/gollivud-po-ukrayinsjky-de-v-ukrayini-znimaly-vidomi-filjmy/>

Гонга О. І., д.е.н., професор

Шевченко В. В., здобувачка вищої освіти гр. Т-181

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СХІДНОЇ АЗІЇ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ

Чому вітчизняним фахівцям у галузі індустрії туризму цікавий ринок туристичних послуг Східної Азії? Спробуємо пояснити. Екзотика, повне психологічне розвантаження людини за рахунок «пересування у часах року», відносна фінансова доступність. Дійсно, інший світ і неперевершений аромат мандрів. Взагалі, Азія - найбільша частина світу за площею та населенням, включає 53 держави, у чотири рази більша за площу Європи. Саме тут виникли всі найдавніші цивілізації та всі світові релігії.

Природно-кліматичні особливості та географічне розташування сприяли тому, що місцеві жителі вирізняються працелюбністю та терпінням [1]. Саме в епоху глобалізації, коли є інформаційна і транспортна всеохопленість, спостерігається активне будівництво нових готелів світового класу в місцях, найбільш популярних у туристів усього світу. І це острови Південно-Східної Азії, зокрема, острова Балі (Індонезія), Пхукет (Таїланд), Малайзія тощо які опанували перші місця в рейтингу популярності серед зимових напрямів у європейських туристів.

Фахівці у галузі туризму окреслюють низку причин для проведення відпустки у країнах Азії. 1. Ознайомлення з унікальними пам'ятниками архітектури. 2. Гарна нагода зайнятися підводним плаванням та серфінгом. 3. Можливість познайомитись із місцями, де з'явилися найвідоміші релігії світу. 4. Спробувати незвичайні страви азійської кухні. 5. Придбати косметичні та лікувальні препарати високої ефективності за порівняно недорогими цінами. 6. Безвіз у багатьох країнах Азії. 7. Нагода придбати унікальні сувеніри, яких не знайти в інших країнах світу. 8. Зануриться в екзотичну природу. 9. Захоплюючий шопінг: можна відвідати найбільші торгові центри та придбати корисні товари за недорогими цінами.

Таїланд: острів Пі-Пі: таку назву носять півдужини островів, що складають архіпелаг неподалік від Пхукета. Шикарні пляжі, але дуже багатолюдно. Недорогі готелі, виключна гостинність місцевого населення, славнозвісні СПА-салони.

Малайзія: відрізняється від інших країн Південно-Східної Азії унікальною комбінацією екзотики, стародавньої культури і високого рівня розвитку. Тури в Малайзію популярні в усьому світі. Це економічно найрозвиненіша і найчистіша країна регіону після Сінгапуру. Тут знаходиться безліч цікавих об'єктів, відомих на весь світ: найвища будівля у світі — Петронас Тауер, третя за висотою телевежа у світі, найбільша мечеть в Азії, третій за довжиною міст у світі, найбагатший за представленими екземплярами Акваріум та багато чого іншого. Бували мандрівники свідчать, що країна настільки дивна й казкова, що зачаровує туристів з першого погляду, вражаючи незвичайним поєднанням стародавнього і сучасного. Важливо, що тут постійно проходять феєричні шоу, різноманітні фестивалі та свята [2].

Балі. На території Індонезії на великому Малайському архіпелазі, розташований екзотичний острів Балі. Острів входить до групи малих Зондських островів і омивається двома океанами – Тихим та Індійським. Щодо самої Індонезії, то вона розкинулася на мальовничих островах, які свого часу належали Нідерландській короні. Країна мусульманська. Близько 85% жителів сповідують іслам. Хоча на острові домінує індуїзм. Для одних Балі — це рай на Землі, який втілює всі уявлення про задоволення від життя на будь-який смак: пляжні вечірки, триста шістьдесят п'ять днів літа, дауншифтинг, подорожі узбережжям, вулкани, рисові тераси. Для інших — місце духовних практик, йоги, тантри, медитації. Це дійсно прекрасне місце для очищення тіла і перезавантаження духу. Для активних туристів — це найкращі серф-споти круглий рік і незабутній дайвінг чи віндсерф'інг.

За свідченням турагенцій, найкращий час для відпочинку на Балі— це квітень, травень, червень і вересень, безпосередньо перед і відразу після туристичних піків (липень — серпень). Це сухий сезон, а ціни на все можуть бути на 30-50 % нижче, ніж у липні та серпні. Це ідеальний час для серфінгу, дайвінгу, снорклінгу. Можна досліджувати острів, його «потаємні» місця, храми (на острові близько 20 тисяч храмів), панорамні площадки, вулкани і рисові поля, насолоджуючись самотністю і тишею. Місцеві жителі дуже гостинні, що тішить туристів.

До речі, цікаво, що на Балі люди діляться на 4 касты (як і в Індії) [3]. Брахмани – вища каста на острові, її представники займаються духовним просвітництвом і релігією. Шудри – звичайні балійські робітники. Вони становлять понад 85% населення. Вайш'ї-каста торговців і адміністративних працівників. Кшатрії - каста воїнів, в яку також входять деякі представники знаті і королі.

На жаль, Балі закритися для відвідувань ще в травні 2020 року через пандемію і з тих пір було представлено кілька планів по відкриттю туризму. Перезавантаження галузі було заплановано на липень 2021 року, але вона також була відкладена міністром туризму Сандіагою Уно через зростання захворювань. Балі планує відновити туризм тільки в кінці 2022 року [4].

Проте після потужного «удару» пандемії міжнародний туризм поступово оживає. Кількість міжнародних туристичних прибутків зросла на 182% у першому кварталі 2022 року порівняно з тим самим періодом 2021 – з 41 млн до 117 млн. Про це свідчать дані Всесвітньої туристської організації ООН (UNWTO).

«У січні-березні 2022 року напрямки по всьому світу прийняли 117 млн. іноземних туристів. Це на 182% більше, ніж за той же період роком раніше – 41 млн. Лідирують у відновленні туризму Європа та Америка», – йдеться у повідомленні організації [4]. Так, Європа прийняла у першому кварталі на 280% більше туристів, аніж рік тому. В Америці кількість міжнародних прибутків зросла на 117% за три місяці. Але в обох регіонах кількість прибутків відстає від рівня допандемійного 2019 року на 43% та 46% відповідно. Найкращі показники відновлення туризму у Європі у країн південного Середземномор'я. Тут кількість прибутків становила 75% від показника 2019 року.

«На Близькому Сході та в Африці також спостерігався помітний приріст кількості туристів – на 132% та 96%, але це нижче рівня 2019 року на 59% та 61% відповідно. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні зростання склало 64%, але кількість прибутків залишається на 93% нижчою за показники 2019 року, оскільки багато країн поки що зберігають обмеження», – зазначають у UNWTO [4].

Загалом міжнародний туризм у першому кварталі становив 61% від рівня 2019 року, і, за прогнозами організації, перспективи відновлення є добрими, оскільки все більше країн пом'якшують вимоги для туристів. На початку червня 2022 року 45 напрямків скасували обмеження на поїздки. В Азії, яка була найбільш закритим регіоном, дедалі більше країн послаблюють обмеження.

Отже, робимо висновки, що не зважаючи на світові катаклізми, міжнародний туризм вже починає активно оновлюватися. Зважаючи на вкрай складну ситуацію в Україні, наразі говорити про такий позитивний поштовх начебто недоречно. Проте ми вважаємо, що природа людини вимагає сподівань на краще майбутнє. І саме навіть мрії про мандри є своєрідним і дуже дієвим засобом релаксу. З іншого боку, є певний сегмент населення, які вже зараз можуть реалізувати такі плани, шукаючи безпечні місця для тимчасового перебування в умовах, коли в країні відбуваються воєнні дії. І екзотичні країни можуть стати тим трампліном, який дозволить людині відновити фізичне і психологічне здоров'я для подальшої успішної відновлювальної діяльності у рідній країні.

Але ж, екзотика – це добре, проте сучасному туристу потрібні належні побутові умови. До тренів розвитку підприємств готельної індустрії в країнах Азії, відносять: поглиблення спеціалізації готельних і ресторанних закладів; утворення міжнародних готельних і ресторанних ланцюгів; розвиток мережі малих підприємств; впровадження в індустрію гостинності комп'ютерних технологій.

Нині поряд із традиційними повносервісними готелями й ресторанами стали частіше з'являтися спеціалізовані підприємства з обмеженим набором пропонованих послуг. Спеціалізація підприємств буває найрізноманітнішою. Готелі можуть орієнтуватися на обслуговування представників певного сегмента туристичного ринку: наприклад, на клієнтів, що присвячують свою відпустку певному виду відпочинку чи цільовому призначенню подорожі: гри в гольф, дайвінгу або серфінгу, на туристів, що виїжджають на конгреси, конференції виставки, ярмарки тощо.

На наш погляд, розглядаючи перспективи розвитку ринку туристичних послуг в країнах Східної Азії треба замислитись: чим їх успішний досвід може бути корисним для України. І тут виникає питання вибору акцентів: стандартизація чи унікальність? Ми – за унікальність.

Список використаних джерел:

1. За п'ятьма країнами Південно-Східної Азії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://shimanovskadm.ru/uk/sochi/po-pyati-stranam-yugo-vostochnoi-azii-samye-deshevye-strany-kurorty-azii-luchshie.html><https://shimanovskadm.uk/sochi/po-pyati-stranam-yugo-vostochnoi-azii-samye-deshevye-strany-kurorty-azii-luchshie.html>
2. Безпечні подорожі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.anextour.com.ua/excursion/507/krayini-pivdenno-skhidnoyi-aziyi>
3. Турфірма «Пілігрим». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.piligrim.lviv.ua/countries/bali>
4. Офіційний Веб-сайт аналітичної платформи DIP. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dip.org.ua/indoneziya/bali>

Шило Д. С., здобувач вищої освіти, група 242 196 01

Ликов В. І., здобувач вищої освіти, група 242 196 01

Науковий керівник – **Омельченко Г. Ю.**, к. е. н., доцент

Державний біотехнологічний університет (м.Харків)

РОЛЬ В'ЇЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННІ ЧАСИ

Упродовж 2021 року Україну відвідали понад чотири мільйони іноземних туристів, цей показник вищий, ніж у 20-тому, проте в 3,5 рази нижчий, ніж було до пандемії.

Надходження до місцевих бюджетів від туристичного податку в 2020 році склали близько 130 мільйонів гривень, що на 34 відсотки менше, ніж роком раніше.[1]

В ході бойових дій була пошкоджена велика кількість культурних пам'яток, на сьогодні підтверджено більше 80 ушкоджених об'єктів. Деякі з них можливо відремонтувати, а деякі зруйновано вщент. Приведемо як приклад кілька з них.[3]

Художній музей імені Архіпа Куїнджі. У Маріуполі внаслідок обстрілу російськими окупантами міста зруйновано будівлю Художнього музею імені Архіпа Куїнджі. Оригіналів робіт Куїнджі на момент обстрілу в музеї не було.

Музей Марії Приймаченко. 28 лютого російські окупанти спалили у смт Іванків (Київська область) історико-краєзнавчий музей, де зберігалися роботи відомої української народної художниці Марії Приймаченко. Згодом стало відомо, що місцеві жителі врятували її роботи - вони передчасно заховали їх у своїх будинках.

Храмові споруди у Харкові. 2 березня обстрілом пошкоджено пам'ятник архітектури - будівлю Свято-Успенського собору 1778 р. У храмі вибито всі вікна, пошкоджено вітражі, пошкоджено церковне начиння. 17 березня під час обстрілу постраждали фасади, вікна, дах та інтер'єри пам'ятки історії - будинки колишньої семінарії середини ХІХ ст. Нині - церква Смоленської ікони Божої Матері.[2]

Мелітополь. Майже дві тисячі музейних предметів загарбники поцупили з краєзнавчого музею окупованого міста. Для отримання інформації про цінні експонати краєзнавчого музею Мелітополя, серед яких колекція скіфського золота, окупанти вже не вперше вдаються до викрадення працівників. Вони влаштовували допити співробітникам музею, проводили обшуки у їх домівках, але так і не змогли встановити місцезнаходження золота.[4]

Маріупольський музей. Окупанти викрали оригінальні роботи Архіпа Куїнджі та Івана Айвазовського. Стародавні ікони та унікальний рукописний сувій тори. Виготовлене венеційською типографією для маріупольських греків Євангеліє 1811 року та більше 200 медалей з музею медальєрного мистецтва Харабета.[5]

Тож які є перспективи розвитку туризму в Україні в післявоєнні часи. Звертаючи увагу на прогнози Глави Державного розвитку Туризму Мар'яни Олеськів можна сказати що прогнози оптимістичні.

Зрозуміло, що внутрішній туризм економічно досить «просяде». Звичайно, згодом він відновиться і дещо зміниться. Багато хто захоче відвідати ті місця, які вже стали символами цієї війни. Якщо досі люди подорожували місцями козацької слави - до Холодного Яру, Черкаської області, Хортиці, - то до них додадуться місця нашої нинішньої слави.

Говорячи про види туризму в Україні, які будуть деякий час недоступні, про пляжний туризм на деякий час доведеться забути, оскільки триватимуть розмінування.

Після війни, коли на сході України стане безпечно, відомство має намір розвивати туризм у Донецькій та Луганській областях.[9]

У КСЕ підраховали, що пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 23,8 тис. км доріг, 6,3 тис. км залізничних колій та 41 залізничний міст.[8] Також за час бойових дій було зруйновано 11 аеропортів та 21 залізничний вокзал.[7] Що дуже ускладнить пересування туристів Україною з метою подорожей визначними пам'ятками країни.

Але після вторгнення військ РФ в Україну вже звільнено понад тисячу населених пунктів. І відновлення країни вже почалося, що дуже покращує прогнози. Спираючись на аналітику багатьох джерел повне відновлення України після війни займе 5-10 років.[6]

ВВП України у 2022 році скоротиться на 45,7%, передбачають аналітики. Проте відновлюватись українська економіка буде швидко і повернеться до довоєнних показників уже за п'ять років.

На відновлення доведеться витратити сотні мільярдів доларів. Захід обіцяє допомогти Україні з відновленням, але більшу частину коштів має виплатити Росія як репарації.[8]

На даний момент загальна кількість мін, касетних елементів та спеціально встановлених вибухових пристроїв становить близько 10% усіх виявлених та знешкоджених вибухонебезпечних предметів.

Виходячи з міжнародного досвіду, розмінування може тривати від 5 до 10 років.[10]

Якби зараз ситуація із української галуззю туризму не виглядала песимістично, слід нагадати, що у світі є багато прикладів, коли після масштабних конфліктів країни відновлювалися та знову приймали туристів.

Один із прикладів для України – Хорватія. Туризм у Хорватії практично припинився в 1990-х роках під час війни. Після її закінчення, розпочалась масована піар-кампанія країни та її раніше не відомих туристичних «родзинок». Хорватські пляжі почали отримувати «голубі прапори» за свою екологічність та чистоту. Країною зацікавилися великі круїзні компанії, міжнародні туроператори та мережеві готелі. Раптове зростання туризму суттєво вплинуло на хорватську економіку. Близько десяти мільйонів гостей щорічно приносять суттєві доходи і генерують близько 15% ВВП Хорватії.[11]

Сучасний туризм, це великий сектор доходів, одне із основних джерел валютної виручки для України. Отже, збереження і відновлення нашої туристичної привабливості має бути в перших позиціях після воєнного устрою. Це позитивно відзначиться на соціально-економічному становищі нашої держави.

Список використаних джерел:

1. <https://www.dw.com/uk/kilkist-turystiv-v-ukraini-zroslo-na-chvert-u-2021-rotsi/a-60502166>
 2. <https://nv.ua/art/kulturnye-dostoprimechatelnosti-kotorye-razrushili-okkupanty-vo-vremya-voyny-v-ukraine-spisok-foto-50226298.html>
 3. <https://travel.rbc.ua/rus/show/-1647862644.html>
 4. <http://iz.com.ua/zaporoje/stalo-vidomo-yaki-eksponati-vikrali-okupanti-z-muzeyu-melitopolya>
 5. <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/28/novyna/suspilstvo/okupanty-vykraly-ta-vyvezly-doneczk-eksponaty-muzeyiv-mariupolya>
 6. <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/3468476-analitiki-dali-prognozy-po-vosstanovleniu-ekonomik-ukrainy-i-rf-posle-vojny.html>
 7. <https://ru.slovoidilo.ua/2022/06/03/novost/obshhestvo/nazvano-kolichestvo-razrushennyx-aeroportov-i-vokzalov-100-dnej-vtorzheniya-rf>
 8. <https://www.dw.com/ru/vosstanovlenie-ukrainy-vo-vremja-vojny-cto-i-kak-uzhe-vozmozhno/a-62028400>
 9. <https://ru.interfax.com.ua/news/general/826781.html>
 10. <https://delo.ua/ru/society/razminirovanie-v-ukraine-mozet-dlitsya-ot-5-do-10-let-gscs-397521/>
 11. <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
-

ПІДСЕКЦІЯ: АГРОНОМІЯ ТА ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

SUBSECTION: AGRONOMY AND FORESTRY

Вітченко Р. М., здобувач вищої освіти гр. МАГ-211
Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

**ПОЛІПШЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ГОРОХУ В ГОСПОДАРТВІ
ШЛЯХОМ СОРТОЗАМІНИ**

Урожайність гороху залежить не лише від рівня агротехніки на полі, а й від якісно підібраних сортів, від багатьох їх ознак і властивостей. Для того щоб досягнути максимальної реалізації генетичного потенціалу сортів гороху в господарстві, потрібно оптимізувати умови вирощування культур, застосовувати біологічні препарати, регулятори росту рослин, мікродобрива.

Сорт – це найдешевший спосіб підвищення врожайності, поліпшення якості продукції, зниження її собівартості. А саме це є головною метою вирощування кожної культури. Сортозміна – це повна заміна на виробничих посівах одного старого сорту на інший, новий сорт [1].

В господарстві яке досліджувалось висівається сорт гороху Оплот з нормою висіву: 1,2 млн. схожих насінин на гектар на глибину 4-6 см з шириною міжрядь 15 см. Кількість насінин у бобі складає від 5 до 6. Сорт середньостиглий, зернового типу використання, стійкий до посухи та до вилягання. Вегетаційний період складає від 79 до 85 діб. Від 20 до 22% білка у насінні. Маса 1000 насінин складає від 260 до 280 грам. Потенціал врожайності цього сорту – 3-5 т/га [2].

В свою чергу я можу запропонувати господарству звернути увагу на сорт Саламанка. Вегетаційний період сорту складає 73-82 дні, маса 1000 насінин – 220-230 г. Норма висіву та вміст білка така ж сама як і в сорту Оплот. А врожайність вища – 5-6 т/га. Також, сорт Саламанка відрізняється від інших сортів своєю витривалістю до посух.

Отже, хоча даний сорт має дрібне насіння з меншою масою 1000 насінин, врожайність його на декілька центнер більша в порівнянні з іншими сортами і перевагою сорту Саламанка є те, що завдяки меншій масі ідуть менші затрати на насіння. Наприклад, якщо маса 1000 насінин у сорту велика, то на гектар його потрібно близько 400 кг/га. А коли маса 1000 насінин мала, як у сорту Саламанка, то вистачає близько 250 кг/га. Тобто кількість насінин на гектар висівається та сама, врожайність може бути більшою, а затрати на насіння менші [3].

Якщо проаналізувати запропоновану сортозаміну з боку економічної доцільності, то можна спостерігати позитивний результат, який зазначений нижче.

Як зазначалося раніше, господарство сіє сорт гороху Оплот, маса тисячі якого велика і потрібно близько 400 кг/га насіння. Ціна насіння сорту Оплот першої репродукції становить 15000 грн/т [4].

Якщо ж сіяти сорт Саламанка, то тут через меншу масу 1000 насінин потрібно 250 кг/га насіння. Ціна гороху Саламанка, також, становить 15000 грн/т [5]. Отже, навіть не зважаючи на те, що показники врожайності сорту Саламанка більші ніж в сорту Оплот, що звичайно також відіграє значну роль в отриманні прибутку, затрати на 1 гектар для сорту Саламанка будуть становити 3750 грн., а для сорту Оплот – 6000 грн.

Підводячи підсумки, можемо запропонувати господарству впровадити таку інновацію, як дана сортозаміна, адже вона є економічно вигіднішою.

Список використаних джерел

1. Сортооновлення та сортозаміна – запорука зростання врожайності. URL: <https://www.cherk-consumer.gov.ua>.
2. Технологія вирощування гороху. URL: <https://superagronom.com>.
3. Практичні поради з вирощування гороху. URL: <https://www.agronom.com.ua>.
4. Насіння гороху сорту Оплот. Інтернет магазин. URL: <https://zakupka.com>.
5. Посівний матеріал, горох Саламанка. Інтернет магазин. URL: <https://svg-group.com.ua>.

Глюза В. В., Яремчук М. В., Федюк О. Ю., студенти ОС «Бакалавр» напряму підготовки «205 Лісове господарство»

Науковий керівник – **Швець М. В.,** к.б.н.

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

ГРИБИ–КСИЛОФАГИ У СОСНОВИХ НАСАДЖЕННЯХ ДП «РОМАНІВСЬКИЙ ЛІСГОСП АПК»: ВИДОВИЙ СКЛАД ТА ПОШИРЕННЯ

Протягом останніх років у лісах України, зокрема підпорядкованих Житомирському ОУЛМГ, спостерігається активізація негативних лісопатологічних явищ, які наразі носять хронічний епіфітотійний характер та призводять до масового ослаблення і всихання соснових насаджень. Для лісових фітоценозів особливо небезпечними є фракція грибів-ксилотрофів, роль яких у лісових фітоценозах неоднозначна. З однієї сторони, дереворуйнівні гриби – збудники кореневих і стовбурних гнильових процесів, можуть негативно впливати на загальний санітарний стан лісових ценозів. З іншої сторони, сапротрофні види ксилотрофних базидіоміцетів є деструкторами відпаду; плодові тіла і міцелій є важливим і невід’ємним елементом у харчових ланцюгах шкідників, окремі види можуть використовуватись як індикатори навантаження антропоїчним впливом лісових екосистем [1, 2]. Тому актуальність дослідження видового складу і поширення грибів-ксилотрофів у насадженнях сосни звичайної в умовах конкретного підприємства є актуальною.

Серед екологічних чинників, що мають вплив на розвиток і поширення ксилотрофних грибів, виділяють дві групи: кліматичні (зокрема, температура і вологість) і біотичні (зв’язки дереворуйнівних грибів і деревних рослин) [1, 2].

Серед причини, що призводять до розладнання та всихання насаджень за участі сосни звичайної в умовах ДП «Романівський лісгосп АПК» слід віднести збудників дереворуйнівних грибів, зокрема: соснову губку (*Phellinus pini*) та облямований трутовик (*Fomitopsis pinicola*). Відсоток ураження дерев сосни звичайної дереворуйнівними грибами грибами-ксилофагами у ДП «Романівський лісгосп АПК» перебуває у межах 0,0–16,3 %, тоді як відсоток ослаблених дерев у насадженнях дещо вищий і становить 9,0–40,2 %, що безперечно приносить значні матеріальні збитки при веденні лісового господарства.

Середньозважений відсоток поширення *Phellinus pini* у соснових лісах ДП «Романівський лісгосп АПК» дорівнює 9,9 % і знаходиться в межах від 3,3 до 16,3 %. Відповідно середньозважений відсоток поширення *Fomitopsis pinicola* дорівнює 2,3 % і знаходиться в межах від 0,0 до 5,1 %.

Встановлено, що мішані насадження (7Сз3Бп) з часткою дерев сосни звичайної 3 одиниці виявилися найстійкішими до ураження дереворуйнівними грибами, зокрема сосною губкою. Відсоток ураження тут становив усього 5,5. Натомість у насадженні з

часткою сосни звичайної 9 одиниць (9С31Бп) відсоток ураження був вищий – 6,7. Відповідно у чистих за складом насадженнях (10С3) середньозважений відсоток ураження знаходиться в межах 11,6 %.

Процесам всихання лісових насаджень у ДП «Романівський лісгосп АПК» у значній мірі сприяють специфіка ведення лісового господарства в минулому; заміна мішаних корінних деревостанів на чисті; проведення лісовідновних і лісгосподарських робіт без урахування санітарного стану ділянок; недотримання профілактичних заходів, спрямованих на запобігання поширенню збудників хвороб та інше.

Список використаних джерел

1. Гойчук А. Ф., Решетник Л. Л. Лісова фітопатологія у визначеннях, рисунках, схемах. Житомир : Полісся, 2009. 180с.

2. Краснов В. П., Ткачук В. І., Орлов О. О. Довідник із захисту лісу. Під ред. с.-г. н., проф. В. П. Краснова. К. : Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2011. С. 291-295.

Данченко О. С., здобувачка вищої освіти гр. МАГ-211

Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛІТНОГО НАСІННЕВОГО МАТЕРІАЛУ КАРТОПЛІ

Картопля є однією з найважливіших польових культур. Серед сфер виробництва актуальним залишається питання систематичної оцінки сортів картоплі в напрямку використання їх в їжу, і кормових культур, а також сировини, що широко використовується в харчовій та інших галузях промисловості. Тому метою роботи є аналіз переваг використання елітного насінневого матеріалу картоплі у порівнянні з першою репродукцією [1].

Якість урожаю безпосередньо залежить від посадкового матеріалу. Для оновлення сорту в тепличних умовах із насінневого матеріалу в перший рік вирощування отримують невеликий урожай у вигляді мініклубней. Їхня вага варіюється від 7 до 10 г, але деякі городники, вирощуючи насінневу картоплю самостійно при правильному догляді, вирощують мініклубні вагою до 40 і більше грамів. На наступний рік такі бульби можна висаджувати у відкритий ґрунт. Отриманий з них урожай називають супер-суперелітою або першою репродукцією, яка має найвищі властивості та якості сорту. Наступний урожай дасть супереліту, а за рік – еліту [2].

Простіше кажучи, високоякісний посадковий матеріал для висадки на ділянці або в полі:

1-а репродукція – насіннева картопля, вирощена з мініклубней. Це посадковий матеріал відмінної якості, що також зберігає всі властивості сорту, придатний для посадки наступного року. Відрізняється найвищою врожайністю порівняно з наступними репродукціями, чудово підходить для споживання.

2-а репродукція чи супереліта – картопля, отримана наступного року від першої репродукції. Він зберігає в собі всі характеристики сорту, але врожайність буде трохи нижчою за попередню.

3-я репродукція (еліта) – те, що одержують після висадки другої репродукції. Ціна на такий посадковий матеріал помітно нижча, що приваблює покупців. Але також слід пам'ятати, що якісні характеристики сорту знижуються з кожною наступною репродукцією [3].

У процесі вирощування сорти картоплі за певних умов втрачають свої врожайні якості, уражаються різними захворюваннями. На це великий вплив мають як умови вирощування, так і ступінь ураження рослин різними шкідниками та хворобами, особливо вірусними. На тестовому полі за результатами візуальних оцінок та лабораторного тесту партії мініклубнів авторами [3] показано нульовий рівень зараженості щодо важкої,

середньої мозаїки, скручування листя та бактеріозів (чорна ніжка), що підтверджує їхню відповідність нормативним вимогам стандарту. Крім того, зараз зростає потреба в сортах для картоплепереробних підприємств, які потребують якісної сировини, придатної для виробництва різних картоплепродуктів [1].

Основною проблемою впровадження насінництва картоплі на оздоровленій основі досі є проблема швидкого повторного зараження вірусами оздоровленого матеріалу у відкритому ґрунті. Причиною швидкої вірусної реінфекції оздоровленої картоплі вважається висока чисельність основних переносників вірусів картоплі – крилатих попелиць. Вже на другий-третій рік розмноження у польових умовах спостерігається повторне наростання вірусної зараженості до 50-60%. На тлі інших вірусів особливо швидко відбувається реінфекція Y-вірус картоплі [4].

Дослідження авторів [3] показали, що відносно стійкі сорти Невський та Лук'яновський менше страждали від зараження вірусними хворобами. Якщо в першій репродукції від еліти з клонового відбору зараження рослин становило 4,8 та 5,4%, то в п'ятій – лише 8,3 та 8,6%. Причому суттєвого накопичення важких форм вірусних хвороб цих сортів не відбувалося (02-10%). Щодо сприйнятливих сортів Жуковського раннього, Луговського, Орбіта вразилися вірусними хворобами на 5,0; 8,3; 6,7% у першій репродукції та 10,8; 9,4; 10,5% – у п'ятій. Ураження їх важкими формами вірусних хвороб, порівняно з відносно стійкими сортами, збільшилося та варіювало в межах 0,4-1,7% [2].

За безклонової схеми значним виявилось зараження вірусними хворобами сприйнятливих сортів Жуковського раннього, Луговського та Орбіта. Так, у першій репродукції їх рослини вразилися на 6,8; 9,4 та 8,1%, що на 1,8; 1,1 та 1,4% вище, ніж від еліти з використанням клонового відбору. При цьому перевищення ураження рослин сприйнятливих сортів важкими формами вірусної інфекції у першій репродукції склало за сортами 0; 0,6 і 0,6% (всього було 1,1; 1,9 та 1,4), у п'ятій - 0,2; 0,2 та 0,7% (всього було 1,3; 1,3 та 2,4%) [4].

Урожайність картоплі у репродукціях залежала від сприйнятливості сортів, ступеня накопичення вірусів у рослинах та прояви спричинених ними захворювань. Оскільки при використанні еліти від клонового матеріалу зараження рослин вірусною інфекцією нижче, ніж від еліти з меристемних бульб, зниження врожайності при репродукуванні у цьому випадку менш значно.

Таким чином, на сучасному рівні для забезпечення більш високих урожаїв картоплі та підвищення виходу стандартної насінневої фракції бульб при репродукуванні як стійких, так сприйнятливих сортів, доцільно додатково застосовувати клоновий відбір в оригінальному насінництві, що дозволяє надійніше позбавитися небажаної вірусної інфекції.

Список використаних джерел

1. Войцешина Н. І. Сортові особливості амінокислотного складу картоплі. *Вісник Аграрної науки*. 2000. № 9. С. 11–14.
2. Молоцький М. Насінництво потребує допомоги. *Картопляр*. 2000. № 2. С. 10–11.
3. Цимбалюк Ю. А. Збільшення обсягів виробництва картоплі в Україні. *Економіка АПК*. 2001. № 7. С. 36–37.
4. Андрійчук В. Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теорико-методологічний аспект. *Економіка АПК*. 2004. №3. С. 29-34.

Дирявін Є. М., здобувач вищої освіти гр. МАГ-211

Науковий керівник – **Кичко І. І.**, д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

За даними за 2020 рік населення Землі становить понад 7,7 млрд. осіб. Відповідно зростає і попит на сільськогосподарську продукцію. Ринок не стоїть на місці та диктує

свої правила. Посилюється конкуренція за якістю, кількістю товару, а також з технологією вирощування продукції. Тому людина звертається до сучасних технологій, що допоможуть їй оптимізувати витрати на виробництво. Одне з вирішень цієї проблеми – використання безпілотних літальних апаратів, або як їх називають, «дрони». У сільському господарстві на них зростає попит.

БПЛА – це літальний апарат без екіпажу на борту, здатний мати різну ступінь автономності – від керованого дистанційного до повністю автоматичного режиму, а також розрізнятися за конструкцією та призначенням. Використовуються в комерційних цілях з початку 1980-х років.

В останні роки можливості практичного застосування дронів починають розширюватися.

Сучасні безпілотники у сільському господарстві можуть виконувати різні операції:

• **Відеозйомка** - БПЛА більш продуктивні, вони можуть провести зйомку до 30 км² за годину, що може в разі оптимізувати фінансові витрати порівняно з його аналогами такими як: наземні види або використання пілотованих літальних апаратів.

• **Аерофотозйомку** - фотографування поверхні землі з літального апарата, метою якого є отримання аерофотознімків високої якості та показів спеціальних приладів. Здійснення аерофотозйомки з дрону є більш детальною, ніж із супутника, тому що зйомка відбувається з невеликої висоти.

• **Тепловізійну зйомку** – здійснюється із застосуванням всього спектра інфрачервоного випромінювання: ближнього, середнього та далекого діапазону. Визначення термінів точок зростання впливає на врожайність та збереження властивостей рослин.

• **Лазерне сканування** – застосовують для аналізу місцевості на малодоступних або недоступні території. Щільна рослинність, темний час доби та рельєф не впливають проведення робіт.

• **Обприскування** – з результатів відеозйомки безпілотника можна зробити висновки про стан здоров'я рослин, а саме про те, чи слід вносити пестициди.

1. В певні фази вегетації культурні рослини вимагають підживлення, дрон допоможе зрозуміти агроному про настання даної фази та своєчасно внести добрива.

В даний час безпілотні літальні апарати виконують безліч різноманітних функцій:

- створення знімків та відео з висоти;
- розрахунок точної площі ділянки;
- створення 3D карт та планів для проведення наступних робіт;
- внесення мінеральних добрив;
- внесення хімічних препаратів;
- посадка насіння за допомогою капсул;
- контроль посівів;
- здійснення контролю за тваринами;
- визначення проблемних ділянок та посіву;
- визначення кількості хлорофілу у рослинах;
- моніторинг захворювань та шкідників сільськогосподарських культур;
- прогнозування врожаю;
- класифікують види сільськогосподарських культур;
- оцінка придатності рослинності до їжі.

Безпілотний літальний апарат має ряд переваг:

- 1) максимальна точність результатів завдяки комп'ютерним технологіям;
- 2) заощаджує час агрономів через високу швидкість дослідження;
- 3) забезпечують контроль кожної ділянки протягом усіх сільськогосподарських етапів;

- 4) підвищення ефективності виробництва;
- 5) усунення людських помилок через втому та інші фактори, що впливають на продуктивність.

Незважаючи на значні переваги, БПЛА має деякі недоліки:

- 1) залежність від погодних умов;
- 2) потрібен спеціальний дозвіл на польоти;
- 3) необхідний оператор із великим досвідом управління.

Використання безпілотних літальних апаратів – це внесок у майбутнє! Його використання допоможе не тільки заощадити кошти на виробництво, але так і підвищити якість виробленої продукції. У нинішніх реаліях може здатися, що це економічно невигідно, але історія показує, що людина ніколи не зупиняється на досягнутому та вдосконалює ним створене.

Список використаних джерел

1. DroneUA – це міжнародний системний інтегратор безпілотних рішень. вебсайт. URL: <https://store.drone.ua/abuut-us/> (дата звернення 03.01.2022).
2. Желтов С. Ю., Веремко К. К., Ким Н. В., Козоріз Д. А., Красильщиков М. Н., Себряков Г. Г., Сипало К. И., Черноморський А. И. Сучасні інформаційні технології в завданнях навігації і наведенні безпілотних іаневрених / Під ред. М.Н. Красильщикова, Г.Г. Себрякова. 2009. С. 11-34.
3. Використання дронів у сільському господарстві flytechnology.ua: вебсайт. URL: <https://flytechnology.ua/dron-v-silhoz> (дата звернення 03.01.2022).
4. Основні проблеми при використанні дронів в сільському господарстві. AgriGeek : вебсайт. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/osnovni-problemi-pri-vikoristanni-droniv-v-silskomu-gospodarstvi> (дата звернення 03.01.2022).
5. Дрон — що це таке, та навіщо він потрібен у сільському господарстві. Департамент агропромислового розвитку та земельних відносин Донецької обласної державної адміністрації: вебсайт. URL: <https://agro.dn.gov.ua/dron-shho-tse-take-ta-navishho-vin-potriben-u-silskomu-gospodarstvi/> (дата звернення 03.01.2022).

Дорошук О. В., Грива О. П., Яроцький Б. А., Гусаревич О. В., студенти ОС «Бакалавр»
напряму підготовки «205 Лісове господарство»
Науковий керівник – **Швець М.В.,** к.б.н.
Поліський національний університет, м.Житомир, Україна

СИМПТОМАТИКА ТА ПАТОГЕНЕЗ БАКТЕРІАЛЬНИХ ХВОРОБ ЛІСОВИХ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Фітопатогенні бактерії, як збудники хвороб лісових деревних рослин, спричиняють епіфітотії масового всихання, чим завдають чималих економічних, екологічних та соціальних збитків в лісах України та світу [1, 2]. Тому дослідження симптоматики та патогенезу бактеріозів конкретного регіону мають важливе значення при ранній діагностиці стану лісів і розробці ефективних заходів захисту.

Кліматичні та фізико-географічні умови розташування лісів Житомирської області є сприятливими для масового розмноження шкідників і хвороб лісу. Зокрема, в межах обстежуваних нами лісовим насаджень (ДП «Смільчинське ЛГ» та ДП «Коростенське ЛМГ») відмічається поширення низки небезпечних захворювань інфекційного походження, зокрема мікозів та бактеріозів.

Згідно із фітосанітарним оглядом лісових деревних рослин у деревостанах Житомирщини стан лісів задовільний, проте присутні факти ураження бактеріальними хворобами, такими як: бактеріальний рак ясена (*Pseudomonas syringae* pv. *savastanoi*), бактеріальна водянка берези (*Enterobacter nimipressuralis*), бактеріальний рак клена (*Pseudomonas syringae* pv. *aceris*), пухлиновидний бактеріоз сосни (*Agrobacterium tumefaciens*), бактеріальна водянка дуба (*Enterobacter nimipressuralis*, *Erwinia multivora*) і раково-туберкульозне захворювання граба звичайного (*Clostridium butyricum* v. *phytopathogenicum*).

Ступінь поширення бактеріальних хвороб у лісових насадженнях Житомирської області наступний: бактеріальний рак ясена (туберкульоз ясена) – 20,1 %, бактеріальна водянка берези – 35,5 %, бактеріальний рак клена – 2 %, пухлиновидний бактеріоз сосни – 4,2 %, бактеріальна водянка дуба – 7,3 % і раково-туберкульозне захворювання граба звичайного – 3 %.

Таким чином, наші дослідження показують, що обстежувані лісові масиви уражені бактеріальними хворобами, а характер їхнього поширення вагомо залежить від збудника хвороби та особливостей ведення лісового господарства, зокрема своєчасності та інтенсивності проведення санітарних рубань.

Бактеріози в лісах приносять найбільшу шкоду, через них відбувається масове епіфітотійне всихання деревних видів рослин, при чому деревина через наявні пухлинні утворення стає не придатною для господарських цілей підприємства [3, 4]. Для розвитку бактеріального захворювання не головна кількість, а тільки наявність його в насадженні [2]. Також велику загрозу завдають з боку екологічного, економічного та соціального ефективного ведення лісового господарства.

Список використаних джерел

1. Бактеріальні хвороби сосни звичайної (*Pinus Sylvestris* L.) та мікрофлора її насіння. Р. Гвоздяк, А. Гойчук, В. Розенфельд, Л. Пасічник. Житомир : Полісся, 2011. 230 с.
2. Гвоздяк Р. І. Перспективні напрями дослідження фітопатогенних бактерій. Фітопатогенні бактерії. Фітонцидологія. Алелопатія: Зб. статей міжнарод. наук. конф. Житомир : ДАУ, 2005. С. 3–8.
3. Краснов В. П., Ткачук В. І., Орлов О. О. Довідник із захисту лісу. Під ред. с.-г. н., проф. В. П. Краснова. К. : Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2011. С. 291-295.
4. Циліорик А. В., Шевченко С. В. Лісова фітопатологія. К.: КВІЦ, 2008. 464 с.

Зварич Б. О., Товкач Д. І., Невмежицький М. В. студенти ОС «Бакалавр» напряму підготовки «205 Лісове господарство»
Науковий керівник – **Швець М. В.**, к.б.н.
Поліський національний університет, м.Житомир, Україна

ФІТОСАНІТАРНИЙ СТАН СОСНОВИХ НАСАДЖЕНЬ ДП «ОВРУЦЬКЕ ЛГ»

Періодичне масове відмирання соснових насаджень різних вікових груп свідчить про недостатні знання з етіології і патогенезу в загальному ланцюгу патології як сосни звичайної, так і інших деревних порід. Нині існує понад 160 гіпотез щодо причин загибелі лісів, зокрема й хвойних. Це, зокрема, відхилення від багаторічних середніх величин метеорологічних чинників (літні та зимові посухи, екстремальні температури, зміна водного режиму тощо), ущільнення ґрунту, надмірне зріджування деревостанів, невиправдані у лісівничому аспекті підбір деревних і кущових порід, схем їхнього змішування, втрата лісом гомеостатичної рівноваги тощо, що спричиняє масове поширення шкідників і збудників хвороб, зокрема опенька осіннього (*Armillariella mellea* (Fr.exVahl.) Karst.) і кореневої губки (*Heterobasidion annosum* (Fr.) Bref.), яку вважають основною причиною відмирання хвойних, зокрема – сосни звичайної [1–3]. Загалом на сосні звичайній відомо близько 600 збудників хвороб, які переважно пов'язані з мікофлорою. Тому визначення фітосанітарного стану соснових насаджень конкретного регіону для ознайомлення із фактичними причинами ослаблення та всихання лісових насаджень та встановлення видового складу і поширення збудників хвороб наразі є актуальним напрямком дослідження.

За результатами проведеного лісопатологічного обстеження, загальний фітосанітарний стан соснових насаджень ДП «Овруцьке ЛГ» на момент обстеження слід вважати незадовільним.

Видовий склад інфекційних хвороб сосни звичайної у лісових насадженнях ДП «Черкаське ЛГ» включає наступні види: ценангієвий некроз (ценангіоз) збудник –

Cenangium abietis (Pers.) Rehm. (синонім *C. ferruginosum* Fr.); смоляний рак сосни (рак-сірянка) збудник – *Cronartium flaccidum* Wint. і *Peridermium pini* (Willd) Lev.et Kleb.; пухлиноподібний бактеріоз сосни збудник – *Agrobacterium pseudotsugae* (Hansen & Smith) Savulescu; іржа пагонів сосни або сосновий вертун збудник – *Melampsora pinitorqua* Rostr.; омела австрійська *Viscum austriacum* Wiesb.; соснова губка *Phellinus pini* (Thore ex Fr.).

Найпоширенішим захворюванням інфекційної етіології соснових насаджень ДП «Овруцьке ЛГ» являється сосновий вертун (усереднений показник поширеності дорівнює 32,6%), найрідше нами відзначене поширення гриба-ксилотрофа – соснової губки (усереднений показник поширеності дорівнює 2,3 %).

Найвищим ступенем інтенсивності ураження (20,0 %) у межах обстежуваних лісових деревостанів за участю сосни звичайної ДП «Овруцьке ЛГ», характеризувалась хвороба сосновий вертун, найнижчим (5,0 %) – соснова губка.

Враховуючи вищенаведену інформацію щодо фактичного фітосанітарного стану соснових насаджень підприємству рекомендовано застосування комплексних методів захисту лісових деревних рослин (у т.ч. лісогосподарських та біологічних), спрямованих на локалізацію осередків ураження та попередження їх подальшого розповсюдження.

Список використаних джерел

1. Бактеріальні хвороби сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) та мікрофлора її насіння. Р. Гвоздяк, А. Гойчук, В. Розенфельд, Л. Пасічник. Житомир : Полісся, 2011. 230 с.
2. Краснов В. П., Ткачук В. І., Орлов О. О. Довідник із захисту лісу. Під ред. с.-г. н., проф. В.П. Краснова. К. : Видавничий дім «ЕКО-інформ», 2011. С. 291-295.
3. Циліурік А. В., Шевченко С. В. Лісова фітопатологія. К. : КВІЦ, 2008. 464 с.

Косік В. С., студент ОС «Бакалавр» напряму підготовки «205 Лісове господарство»

Науковий керівник – **Кульбанська І. М.**, к.б.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ФІТОСАНІТАРНИЙ СТАН ЛІСІВ ДП «СЛАВУТСЬКЕ ЛГ»

Термін «стан лісів» наразі оцінює можливість лісових насаджень виконувати функції екологічного характеру та відповідати головній меті ведення лісогосподарської діяльності [1]. У вузькому значенні «стан лісонасаджень» оцінюють при співвідношенні чисельності деревних рослин розподіляючи їх на окремі категорії санітарного стану [3]. Відповідність фактичного стану лісових дерев цим категоріям встановлюють візуально за сукупністю макроскопічних ознак і симптомів, зокрема забарвленням і щільністю крони, присутністю чи відсутністю сухих гілок, водяних пагонів, плодкових тіл дереворуйнівних грибів, морозобійних тріщин і некротичних ран стовбурів тощо [3].

Санітарний стан лісових деревостанів вагомо корелює з показником їхньої резистентності або біологічної стійкості, яка, в свою чергу, залежить від сукупного впливу факторів навколишнього середовища, що розподіляються на три групи: абіотичні, біотичні та антропічні [1, 5]. На біостійкість штучних за походженням деревостанів найбільш суттєво мають вплив фактори антропічного походження, серед яких провідне місце належить діяльності людини [1].

Таким чином, під впливом факторів ослаблення відбувається процес природного відпаду деревних рослин протягом життя, але в деяких окремих випадках він може стати патологічним [5], і, як наслідок, призведе до розладнання деревостанів. Внаслідок цього явища до віку зрілості мають шанс уціліти далеко не всі лісові насадження [2].

Тому дослідження фактичного загального фітосанітарного стану лісів конкретного підприємства, наразі ДП «Славутське ЛГ», є одним з пріоритетних напрямків досліджень, що дозволить розробити пропозиції виробництву щодо профілактичних заходів з метою обмеження шкодочинної дії основних збудників інфекційних хвороб деревних видів рослин.

ДП «Славутський лісгосп» розташований в північній частині Хмельницької області на території Славутського адміністративного району. На північний захід він межує з Рівненською областю, на північний схід і схід – з ДП «Шепетівський лісгосп», на півдні з ДП «Ізяславський лісгосп» [4].

Підприємство створене з метою ведення лісового господарства, охорони і захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Основними напрямками діяльності ДП «Славутське ЛГ» є проведення заходів з відновлення лісів, підвищення їх продуктивності, створення нових насаджень із швидкоростучих і технічно цінних лісових порід. Важливою функцією підприємства є охорона лісів від пожеж, незаконних рубок, захист лісів від хвороб та шкідників [4].

На основі дослідження видового складу збудників хвороб та інших причин ослаблення лісових насаджень ДП «Славутське ЛГ» нами було встановлено, що загальний фітосанітарний стан лісів страждає внаслідок впливу на дерева факторів абіотичного та біотичного походження. Зокрема, загальна площа пошкоджених лісових насаджень – 3439 га в т.ч. шкідливими комахами – 3259 га, хворобами – 29 га, несприятливими погодними умовами – 151 га, в т.ч. вітровалом, буреломом – 151 га.

Найпоширенішим захворюванням листяних деревостанів ДП «Славутське ЛГ» є хвороба невизначеної етіології – поперечний рак дуба, яка була зареєстрована нами на кожній обліковій ділянці. В умовах даного господарства відсоток поширеності поперечного раку дуба коливається в межах від 25,1 до 32,5 %, а середньозважений показник становить близько 27,9 %. Також встановлено, що найчастіше на дубі звичайному зустрічається замкнена форма поперечного раку, трохи рідше – перехідна, і найменше – відкрита.

Також на деревах дуба звичайного та його підрості нами було відмічене захворювання асиміляційного апарату – борошниста роса (збудник – *Microsphaera alphitoides* Griff. et Maubl). Середньозважений відсоток (за даними облікових ділянок) поширення борошнистої роси становив 16,5 %.

Найчастіші симптоми ослаблення дерев ясеня звичайного – наявність сухих гілок і водяних пагонів (11,0 %). В окремих насадженнях трапляються дефоліація крон, механічні пошкодження (3,0 %) та пошкодження морозом (1,0 %). Серед чинників інфекційного походження дерев ясеня найчастіше виявляються бактеріоз (*Pseudomonas syringae* van Hall.) (9,2 %), халаровий некроз (*Hymenoscyphus pseudoalbidus* Queloz = *Chalara fraxinea* T. Kowalski 2006) (13,7 %), стовбурові та окоренкові гнилі (20,6 %).

Головною причиною погіршення фітосанітарного стану дерев берези повислої у листяних деревостанах ДП «Славутське ЛГ» є поширення бактеріальної водянки (*Erwinia multivora* Scz.-Parf.). Середньозважений відсоток (за даними облікових ділянок) поширення бактеріальної водянки становив 35,0 %.

На ослаблених гілках на стовбурах дуба звичайного, ясеня звичайного та берези повислої нами ідентифіковані плодові тіла дереворуйнівних грибів, які підсилювали загальну патологію. Зокрема, вдалося ідентифікувати: несправжній дубовий трутовик (*Phellinus robustus* (Karst.)), дубовий трутовик (дуболюбивий) (*Inonotus dryophilus* (Berk.) Murr), сірчано-жовтий трутовик (*Laetiporus sulphureus* (Bull. et Fr) Bond, et Sign.), березова губка (*Piptoporus betulinus*), трутовик димчастий (*Bjerkandera fumosa* (Pers.) P. Karst.), трутовик справжній (*Fomes fomentarius* (L.) Fr.), трутовик плоский (*Ganoderma applanatum* (Pers.) Pat.), оксипорус тополевий (*Oxyporus populinus* (Schumach.) Donk), трутовик несправжній (*Phellinus nigricans* (Fr.) P. Karst.), схізопіл звичайний (*Schizophyllum commune* Fr.), опеньок (*Armillaria* sp.) тощо.

З метою оздоровлення листяних деревостанів ДП «Славутське ЛГ» та підвищення їх продуктивності необхідно проводити комплекс лісгосподарських та лісозахисних заходів, спрямованих на створення біологічностійких насаджень, максимально використовувати місцевий генофонд насінневого матеріалу для підтримання в лісах сприятливого санітарного стану, вчасно видаляти з лісових масивів джерела гнилевої

інфекції (плодові тіла дереворуйнівних грибів), оберігати дерева від механічних пошкоджень, застосувати лісгосподарські заходи.

З метою підвищення біостійкості деревостанів до збудників гнильових хвороб слід створювати мішані за складом насадження, використовуючи генетично-стійкі види лісових деревних рослин.

Для створення сприятливих умов росту дерев у лісостанах треба періодично проводити санітарні рубки та доглядові рубання. Уражені стовбуровими гнилями, раковими, судинними хворобами дерева потрібно негайно видаляти із насадження.

Заражені і сухостійні дерева, а також плодові тіла грибів, що ростуть на пнях необхідно регулярно видаляти з лісу з метою оздоровлення насаджень та попередження розповсюдження гнилей.

Раціональне використання пошкодженої деревини (антисептування, висушування, просочування) дозволить суттєво зменшити господарські втрати від дереворуйнівних грибів.

Список використаних джерел

1. Бондар О. О., Білоус В. П. Захист лісу від шкідників та хвороб. Боярка, 2007. 82 с.
2. Бородавка В. О., Гетьманчук А. І., Кичилук О. В., Войтюк В. П. Патологічні процеси у всихаючих соснових насадженнях Волинського Полісся // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво. 2016. Вип. 238. С. 102-118.
3. Мешкова В. Л. Методичні вказівки з нагляду, обліку та прогнозування поширення шкідників і хвороб лісу для рівнинної частини України. Харків : ТОВ Планета-Прінт, 2020. 92 с.
4. Офіційна сторінка ДП «Славутське ЛГ». URL: <https://slavutalis.com.ua/golovna.html> (дата звернення: 10.06.2022)
5. Циліорик А. В., Шевченко С. В. Лісова фітопатологія. К. : КВІЦ, 2008. 464 с.

Кудряшова К. М., к.е.н., доцент кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ФОРМИ РЕКРЕАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЖИВИЙ НАДГРУНТОВИЙ ПОКРИВ ЛІСОВОГО МАСИВУ

Більшість людей для відпочинку обирають ліс, незважаючи на пору року, адже в лісі завжди красиво і спокійно. Ліс – це місце, яке надає людині можливість відновити сили, зняти нервовий стрес, змінити обстановку, набути творчого потенціалу, пережити почуття єдності з природою тощо.

Всеукраїнське опитування, проведене соціологічною агенцією Info Sapiens на замовлення Всесвітнього фонду природи WWF-Україна, показало суттєвий суспільний попит на збільшення використання екологічних та соціальних послуг лісу в порівнянні з економічними. За результатами опитування 51% українців, в першу чергу, вважають ліс місцем відпочинку для себе, 36% – домівкою дикої природи, і лише 12% – економічним ресурсом [1].

Одним із компонентів лісу, який найбільш потерпає від антропогенного впливу, є живий надґрунтовий покрив. Він являє собою сукупність трав'яних рослин, напівчагарників, мохів та лишайників.

Цей компонент має важливе значення у житті лісу, значною мірою впливаючи на життєві процеси деревних рослин на ранніх стадіях їх онтогенезу – проростання насіння, формування і розвиток сходів, а також на фізичні, фізико-хімічні властивості ґрунту, збагачуючи його органічними речовинами [2]. Живий надґрунтовий покрив є харчовим елементом для диких тварин, місцем мешкання комах та павуків, а також виступає чутливим індикатором змін лісового комплексу.

Основні форми рекреації, які впливають на живий надґрунтовий покрив:

1. Стежкова рекреація – піша прогулянка лісом виключно протоптаними стежками.

Дана форма рекреації не вносить до лісового масиву ніяких помітних змін. Але рекреанту потрібно пам'ятати про сезон тиші в лісі (період з 1 квітня по 15 червня), коли заборонено шуміти.

2. Транспортна рекреація характеризується тим, що рекреанти рухаються не по дорозі, а по надґрунтовому покриві на автотранспорті; цим самим впливаючи на ліс вихлопними газами, горючо-мастильними речовинами, що викликають не лише поширення ерозії ґрунту, але і її поглиблення [3]. Найгірше переносять такий вплив живий надґрунтовий покрив і вічнозелені насадження.

3. Бівуачна рекреація пов'язана із встановленням у лісі палаток з розведенням вогнища. Негативний вплив: витоптування, шум, вплив на ліс вогнем і сокирою. Дуже часто на таких місцях рекреанти залишають сміття, особливо небезпечним для лісового масиву є скло. У період високої *пожежної небезпеки* залишена на сонячній галявині пляшка чи уламок скла досить часто призводить до самозаймання лісових масивів.

4. Добувна рекреація – збирання недеревних ресурсів лісу, а саме: ягід, плодів, горіхів, грибів, деревної зелені, лікарських рослин, полювання тощо. Рекреанти можуть збирати продукцію побічного лісокористування для власних потреб безкоштовно. Добувна рекреація має відбуватись законно і порядно. Негативний вплив: витоптування, ущільнення ґрунту.

Отже, основною причиною негативних змін живого надґрунтового покриву є витоптування.

Тихонов А.С. (1983) наводить ряд стійкості трав'янистих рослин до витоптування у міру її зниження. Найбільш нестійкі – переліска благородна, чина весняна, конвалія звичайна, а найбільш стійкі – рослини відкритих місць: тонконіг однорічний, кульбаба осіння, суріпка, щавлик та інші [4].

Але при незначному рекреаційному навантаженні зберігаються навіть такі чутливі до нього види, як конвалія звичайна, герань лісова, чина весняна та інші. Зникнення надто вразливих рослин не знижує якості відпочинку, тому допустима рекреаційна ємність визначається за збереженістю надґрунтового покриву загалом. Встановлено, що в процесі рекреації, у першу чергу, пошкоджуються декоративні види та види із красивими квітками [4].

Стійкість рослин із живого надґрунтового покриву визначається станом стебел – чи вони є еластичними, чи ламкими; глибиною кореневої системи та розташуванням вузла куціння у злаків і здатністю витримувати ущільнення ґрунту; швидкістю регенерації; висотою рослин, тощо. Серед живого надґрунтового покриву найменш стійкими є лишайники, потім – мохи. У хвойних насадженнях після зникнення квасениці, веснівки, герані лісової та ін. можуть посилено розвиватися рослини узлісь: буквиця лікарська, вероніка дібровна, фіалки, суніці, лугові види тощо. При сильному рекреаційному навантаженні у ліс проникають придорожні види: подорожник великий, конюшина біла, кульбаба лікарська, які утворюють куртинно-галявинний комплекс. У березняках розповсюджуються світлолюбні трав'яні рослини [4].

Бівуачна і транспортна форми рекреації найбільш негативно впливають на живий надґрунтовий покрив і призводять до зміни складу рослин. Чим довше людина знаходиться в лісі, тим більше шкоди вона наносить йому. Тому рекреанти повинні усвідомлювати наслідки своєї діяльності для довкілля і дотримуватись 10 заповідей екотуризму, які були сформульовані Міжнародним товариством екотуризму (The International Ecotourism Societ).

Список використаних джерел

1. Місце для відпочинку та домівка дикої природи, і лише потім – економічний ресурс. Результати загальнонаціонального опитування. WWF-Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://wwf.ua/?5861966/public-opinion-research-how-ukrainians-perceive-forests>.
2. Свириденко В. Є. Лісівництво / В. Є. Свириденко, О. Г. Бабич, Л. С. Киричок. – Київ : Арістей, 2005. – 544 с.
3. Матусяк М. В. Ступінь рекреаційного навантаження та антрополе-рантність лісових екосистем лісопаркової зони м. Вінниці / М. В. Матусяк, В. М. Прокопчук // Траєкторія науки. – 2016. – Т. 2, № 11. – С. 51-56.
4. Мусієнко С. І. Рекреаційне лісівництво / С. І. Мусієнко, М. Г. Румянцев, О. М. Тарнопільська // Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 165 с.

СИМПТОМАТИКА ТА ЕТІОЛОГІЯ БАКТЕРІАЛЬНОЇ ВОДЯНКИ ЯЛИЦІ БІЛОЇ (*ABIES ALBA* MILL.) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

В даний час у багатьох регіонах планети (зокрема, йдеться про країни Європи, Азії, Північної Америки та Японії) спостерігається погіршення стану та усихання темнохвойних лісів. Серед видів, найбільш чутливих до деградації та усихання, виявилися види роду *Abies* (Mill.). Наразі спостерігається ослаблення та занепад деревостанів, а також зростання смертності дерев ялиці білої всіх вікових категорій в межах ареалу її зростання.

Причини ослаблення і відмирання ялиці білої у різних країнах світу вагомо варіюють, проте найчастіше обумовлюються впливом кислотних дощів, кореневою губкою, короїдами та глобальними кліматичними змінами. Останні дослідження свідчать, що загальний фітосанітарний стан лісів формує кореляція абіотичних чинників з біотичними предикторами, викликане сукупною дією різних стресових чинників біотичного та абіотичного походження, у тому числі і паразитарними, серед яких особливе місце займають збудники бактеріальних хвороб [1, 2].

На основі проведених досліджень ялицевих насаджень в межах Українських Карпат встановлено, що головною причиною відмирання дерев *Abies alba* є системне, судинно-паренхіматозне захворювання, відоме як бактеріальна водянка ялиці, яка уражає усі тканини, частини рослини і генеративні органи на всіх етапах онтогенезу, у т.ч. самосів.

Нами відмічені габітуальні прояви бактеріальної водянки ялиці білої. Зокрема, зазначено, що всихання розвивається із верхньої частини крон; на стовбурах утворюються тріщини та виразки, відшаровується ритідом, pojawiaються рясні виступи ексудату; масовий розвиток водяних пагонів на відмираючих деревах; водяниста ксилема і флоема, ділянки мокрої гнилі з характерним запахом бродіння, патологічне ядро.

Вторинними патогенами є *Heterobasidion annosum*, *Phellinus hartigii*, *Armillaria mellea*, *Climacocystis borealis* та ін. Саме ці види найчастіше вважаються основною причиною всихання *Abies alba*, проте такими насправді не є, як, зрештою, і сам первинний збудник, який лише використав вільну екологічну нішу у видозміненому біоценозі. Поширення хвороби іде різними шляхами – ґрунтовими нематодами, пилком, насінинами, тому зазвичай підріст *Abies alba* в таких лісах приречений, адже збудник бактеріальної водянки є невід’ємною складовою мікробіома дерев ялиці.

Експериментально підтверджено, що за комплексом досліджених характеристик ізоляти бактерій, виділені нами з деревини ялиці білої з типовими ознаками ураження бактеріальною водяною, є фітопатогенна бактерія-полібіотроф *Lelliottia nimipressuralis* (Carter 1945) Brady et al. 2013) - збудник бактеріальної водянки багатьох видів лісових деревних рослин.

Список використаних джерел

1. Сорока М. І., Возняк А. І., Гойчук А. Ф., Ониськів А. П., Пліхтяк П. П. Фітоценотичні передумови всихання лісів за участю *Abies alba* Mill. у лісових ценозах Покутських Карпат. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2019. Вип. 18. С. 21-34.
2. Goychuk, A., Drozda, V., Shvets, M., & Kulbanska, I. Bacterial wetwood of silver birch (*Betula pendula* roth): Symptomology, etiology and pathogenesis. *Folia Forestalia Polonica*, 62, 2020. P. 145–159. <https://doi.org/10.2478/ffp-2020-0015>

ОЛЕНЬ БЛАГОРОДНИЙ – ПЕРСПЕКТИВНИЙ ОБ’ЄКТ МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ ДЛЯ ВОЛЬЄРНОГО РОЗВЕДЕННЯ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

Основними об’єктами вольєрного розведення в світовій практиці є олень благородний (*Cervus elaphus*), олень плямистий (*Cervus nippon*), лань (*Dama dama*) та ін. Величина трофеїв (вага, розміри) є показником стану популяції, а також правильного ведення мисливського господарства. Вольєрне мисливське господарство є рентабельніше, ніж тваринництво, що призвело, в деяких європейських країнах, до переорієнтації сільського господарства на розведення оленеподібних. У світі створені асоціації з розведення ратичних видів, які виділяють кошти на наукові дослідження. Результати прикладних наукових досліджень надають перевагу їх власникам у розведенні ратичних видів над конкурентами [3].

Олень благородний – найбільший представник свого роду. Самці більші за самиць і мають великі гіллясті роги, маса яких може перевищувати 15 кг. Щороку, на початку лютого, самці скидають роги, які повністю відростають до серпня [1].

Олень благородний – соціальна тварина, в стаді дотримуються жорсткої ієрархії. В період розмноження самці конкурують за гареми самок. Після завершення сезону спарювання самки і молоді самці живуть окремими групами від зрілих самців. Статус самця в групі залежить від віку та визначається розміром рогів. В групах самок теж існує ієрархія, причому статус матері поширюється і на її маля. Малюки самок, що мають високий ранг, мають кращий доступ до кормових ресурсів [1].

В Україні дозволено полювання на благородного оленя. Втім, виключно за ліцензійним дозволом.

Основна мета вольєрного мисливського господарства – отримання високоякісних трофейних рогів оленеподібних, а також м’яса, яке характеризується незначним вмістом холестерину. Бажаним трофеєм для європейських мисливців є роги оленя благородного та інших ратичних з великою кількістю відростків [3]. Попит на роги оленя з оцінкою понад 250 балів за системою СІС на світовому ринку набагато перевищує пропозицію. Найкращими трофейними рогами характеризуються олені, добуті у мисливських угіддях Болгарії, Австрії, Угорщини, Румунії. Згідно з міжнародним каталогом мисливських трофеїв найкращі роги оленя оцінено в 273,60 балів за системою СІС. Його добуто у мисливських угіддях Болгарії, друге місце – роги оленя, добутого в Австрії (272,57 балів), третє – Угорщини (271,00). У списку мисливських трофеїв Польща посідає 23 місце. У 1978 р. у Пущі Кніжинській добуто оленя, роги якого оцінили в 252,00 бали [3]. У деяких оленячих фермах Польщі утримують оленів з рогами в 250 балів [2].

Міжнародна методика оцінки трофеїв відповідно до системи СІС (Conseil international de la chasse) передбачає вимірювання таких показників розміру оленячих рогів в см (див. рис. 1): середня довжина обох стовбурів (с1-с2), в см; середня довжина обох очних відростків (Го1-Го2), в см; середня довжина обох середніх відростків (ОС1-ОС2), в см; середня окружність обох віночків (ВН1-ВН2), в см; сума нижніх кіл обох стовбурів (СН1-СН2), в см; сума верхніх кіл обох стовбурів (СВ1-СВ2), в см; маса сухих рогів за мінусом маси черепа (50-70 г), в кг; відстань між рогами; сума числа відростків на обох стовбурах; зовнішній вигляд рогів [2].

Отримати ратичних з трофейними рогами за короткий термін можна шляхом утримання і розведення звірів на загороджених територіях. Тому в країнах Європи активно розвивається вольєрне розведення оленеподібних. Із європейських країн найбільше мисливських ферм (близько 4,5 тис., за іншими відомостями – понад 3 тис.) зареєстровано в Німеччині [4]. У сусідній країні – Чехії створено 196 вольєрних господарств загальною площею 48,7 тис. га.

Основними видами, яких тут утримують, є олень благородний, лань, муфлон та ін. У вольєрах проводять інтенсивні біотехнічні заходи, зокрема підгодівлю. Однак перед початком підгодівлі у вольєрі детально аналізують природні корми, досліджують їх хімічний склад. Мікроелементи, які відсутні у природних кормах і необхідні для життєдіяльності ратичних, додають до кормів, які викладають для підгодівлі звірів. Підгодовують звірів у вольєрах Чехії вівсом, кукурудзою, пшеницею та ін. Гранульовані біодобавки додають до кормів ратичних у період росту рогів, під час гону.

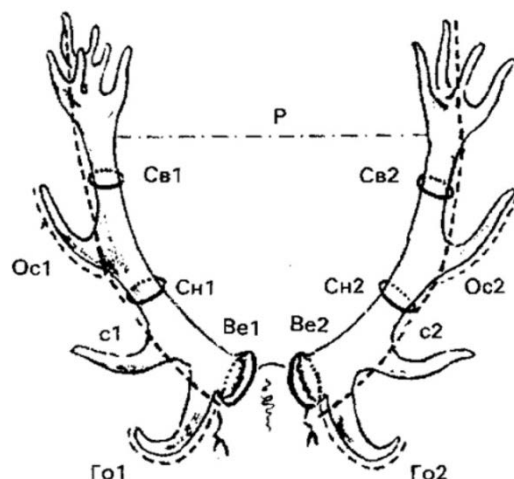


Рисунок 1. Методика обрахунку трофейної цінності рогів оленя благородного за системою СІС.

Джерело: [1]

За даними Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА поголів'я оленя в області налічує: в 2018 р. 664 голови, в 2019 р. – 697 голови, в 2020 р. 767 голів, 2021 р. – 875 голів. Тенденція нібито позитивна, але в той же час для порівняння: в Словенії, площа якої становить 20,3 км² щорічно **добувають** 4,3 тис. голів благородного оленя [4], а в Чернігівській області площею 31,9 км² – мешкає за результатами обліку лише 0,875 тис. голів. Це указує на перспективність розвитку вольєрного оленярства як в Україні в цілому, так і в Чернігівській області зокрема.

Отже, з початку ХХІ ст. у багатьох країнах світу активно розвивається вольєрне мисливське господарство з метою отримання м'ясної і трофейної продукції, полювання на звірів у загороджених територіях, випуску звірів "під постріл", створення нових стад та ін. У вольєрних мисливських господарствах, в яких розводять оленя благородного, проводять селекцію в напрямку збільшення довжини, маси рогів і чисельності відростків [3]. Причинами ефективного ведення мисливського господарства у країнах Європи є дотримання етики полювання, вольєрне розведення мисливських звірів і птахів, регуляція чисельності хижаків і відсутність браконьєрського добування дичини, науково обгрунтоване управління популяціями мисливських тварин, мисливський туризм та ін.

Список використаних джерел

1. Герцег А. Б. Охота в иллюстрациях. [Пер. со словацкого В. Чорной и Е. Сабуховой]. Братислава : Изд-во «Природа», 1983. 583 с.
2. Ландете-Кастильос Томас. На пути к совместной европейской стратегии менеджмента оленей. *Охота : наук.-практ. журнал*. 2012. № 12. С. 24-28.
3. Хоєцький П. Б., Новак А. А., Похалюк О. М. Світовий досвід ведення вольєрного мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів : НЛТУ України. 2015. Вип. 25.3. С. 32-37
4. Хоєцький П. Б., Похалюк О. М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів: НЛТУ України. 2014. Вип. 24.8. С. 42-52.

Суховерський Д. С., магістр 1 курсу, група МЛС-211
Науковий керівник – Пархоменко М. М., викладач, зав.навч.-наук. лаб. екологічно-сталоного природокористування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

БОРОТЬБА З ЕРОЗІЄЮ НА ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Болдині гори – історична місцевість Чернігова, це частина правого корінного берега річки Десни, а також об'єкт культурної спадщини національного значення [1]. Тут збереглося багато археологічних, історичних та архітектурних пам'яток. Однак на стрімких схилах проявляється негативне явище водної ерозії, відбувається руйнування ґрунту та материнських порід водами поверхневого стоку (дошовими, талими). Це явище приурочене до мікрорельєфних знижень (папілярів стоку) на схилах як постійних маршрутів скидання водних потоків.

Для дослідження обрано ерозійно небезпечну ділянку, що має координати 51°28'47.1"N 31°17'13.9"E і через дорогу межує з будинками 24-16 по вулиці Іллінській, м. Чернігів (рис. 1).



Рис. 1. Прояви ерозії на схилах Болдиних гір, вул. Іллінська, 24-16, м. Чернігів (фото 1, 2)

Як видно з фотографій, основна причина ерозії полягає в неправильній споруді водовідведення (фотографія №2), що призвело не тільки до поверхневого, а й до підґрунтового розмиву. Причиною прискореної ерозії є механічний вплив на гірські породи води і уламки, що переносяться нею, від раніше зруйнованих порід. За наявності у воді навіть дрібних щебенюватих уламків ерозія різко посилюється. Чим більша швидкість течії, тим більші уламки переносяться і тим інтенсивніше тривають ерозійні процеси.

Наслідками такої ерозії є не тільки втрата значної кількості гумусу, поживних речовин, зниження енергетичного потенціалу ґрунту, а й загроза дорожньому покриттю вулиці та будинкам, які розташовані нижче схилу. Таке явище може негативно позначитися й на туристичній сфері, адже перешкоджатиме проїзду та буде порушувати естетичну привабливість історико-архітектурного комплексу.

Складність проведення протиерозійних заходів на даній території зумовлена охоронним статусом, адже відповідно до Закону України "Про охорону культурної спадщини" захист об'єктів культурної спадщини від подальших руйнувань і забезпечення збереження їхньої автентичності дозволяється лише з мінімальним втручанням у їхній існуючий вигляд [2].

Великої популярності за останні роки в геодезії, фотограмметрії, геоінформатиці, архітектурі та промисловості набуло використання технології дронів. Перш за все, тому, що використання безпілотників дозволяє скоротити час польових робіт при виконанні задач топографічного картографування, створенні ортофотопланів, 3D-моделюванні об'єктів місцевості та інспектуванні промислових об'єктів.

З огляду на те, що використання нових технологій у промислових сферах дуже важко інтегрувати, китайський розробник дронів DJI Phantom для полегшення цього процесу об'єднав в одному продукті технологічне рішення і програмне. Таким чином, геодезисти тепер можуть отримувати 3D-моделі за допомогою програмного забезпечення Agisoft.

Тому на першому етапі за допомогою використання дрону (DJI Phantom 4 Pro) та програмного забезпечення (Agisoft) необхідно зробити 3D-модель об'єкту (рис. 2), що дасть змогу проаналізувати наслідки поширення ерозії та допоможе при виконанні необхідних гідротехнічних робіт. Нова система водовідведення при цьому буде плануватися з мінімальним порушенням сучасного вигляду.

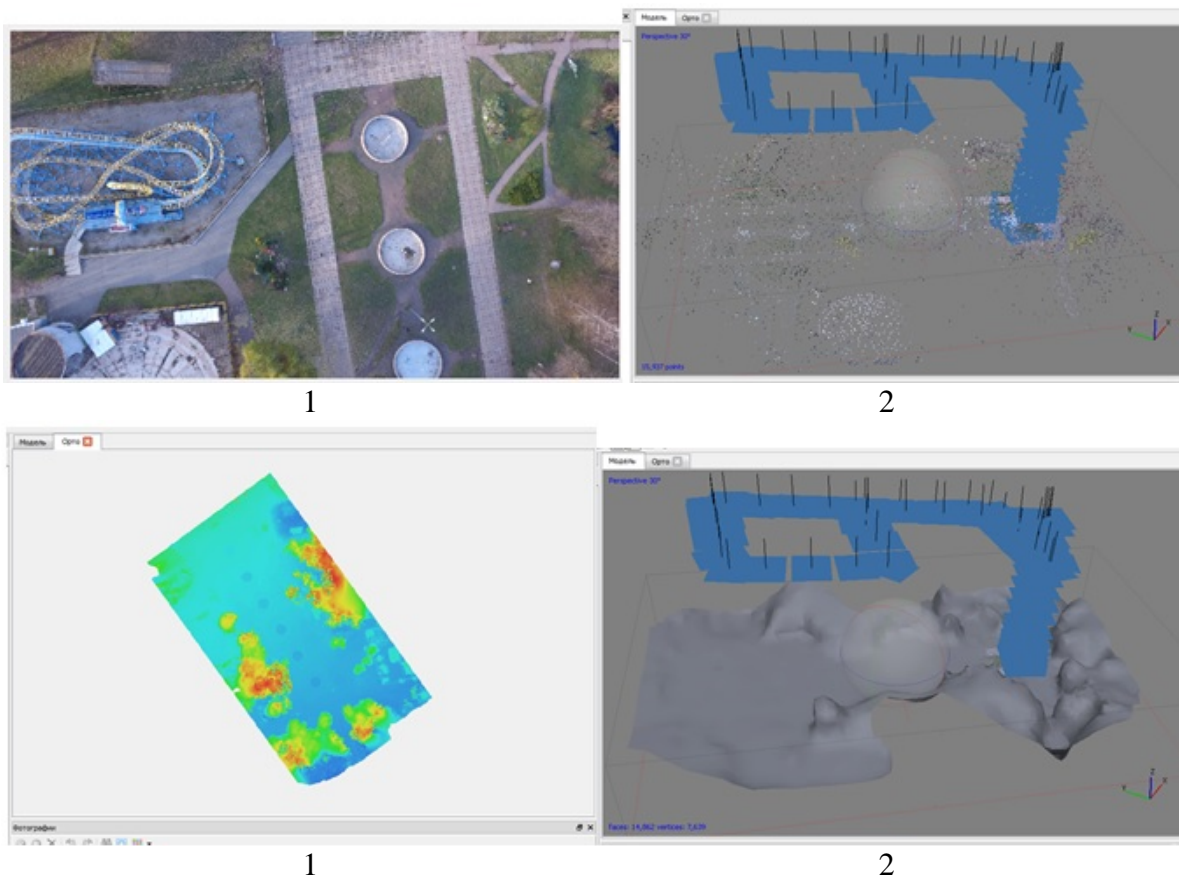


Рис. 2. Етапи створення 3D-моделі за допомогою дрону DJI Phantom 4 Pro (приклад):
1 – зйомка з дрону, 2 – сполучні точки, 3 – висоти, 4 – 3D-модель.

На другому етапі робіт необхідно засипати яр, що утворився, і зміцнити нову поверхню висівом травосуміші з такими видами рослин, які зміцнять своєю кореневою системою поверхню ґрунту й частково вбиратимуть дощову воду та сприятимуть її стіканню по листовій поверхні, тим самим не даючи поширюватись ерозії. Також можна використати вже готові газони – спеціальні або індустріальні. Вони створюються методом гідропосіву, із застосуванням рулонної дернини на спеціально укріпленій основі.

Таким чином, протиерозійні заходи здійснюватимуться у відповідності до вимог закону і забезпечать збереження схилів Болдиних гір від подальших руйнувань, не змінюючи їхнього вигляду та автентичності.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України "Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України" від 03.09.2009 р. № 928. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text>.
2. Закон України "Про охорону культурної спадщини" від 08.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

Тарасенко Н. А., здобувач вищої освіти, гр. МЛС-211
Науковий керівник – Корма О. М., к.б.н.
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕНТОМОПАТОГЕННІ НЕМАТОДИ В СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНОГО ЗАХИСТУ ЛІСУ

Екологічна складова сталого ведення лісового господарства потребує від виробників необхідності зменшення пестицидного навантаження на екосистеми, що досягається використанням інтегрованої системи захисту рослин. Однак проти ґрунтових шкідливих організмів ця система є дуже обмеженою і тому проблема вирощування сіянців з відкритою кореневою системою для лісовідновлення в зоні Полісся із-за шкідливого впливу коренегризних шкідливих комах, зокрема травневого хруща, залишається не вирішеною.

Останнім часом увага вчених спрямована на нові біопрепарати, серед яких неостаннє місце займають препарати на основі ентомопатогенних нематод. Їх перевага полягає в екологічній безпечності та більш низькій вартості виробництва в порівнянні з іншими біопестицидами. Стійкість ентомопатогенних нематод до більшості хімічних та біологічних пестицидів, відкриває можливості їх сумісного застосування в заходах захисту рослин. Деякі автори рекомендують проводити нематодні обробки одночасно із застосуванням інших патогенів (*Bacillus thuringiensis*, *Paenibacillus popilliae*), в результаті яких досягається ефект синергізму – сумарного ефекту, особливість якого полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента у вигляді простої їх суми. Так, при дослідженні синергетичної дії риккетсій (внутрішньоклітинних паразитичних бактерій) і ентомонематод на личинок східного хруща (*Melolontha hippocastani* F.), встановлено, що попереднє ураження комахи риккетсіями підсилювало в 3-6 разів патогенну дію ентомогельмінтів [1, 2].

Ентомопатогенні нематоди (ЕПН) здатні заражати понад тисячу видів шкідників сільськогосподарських, лісових і декоративних культур з різних родин, включаючи карантинні види, вражаючи всі стадії їх розвитку, крім яйця. Практичне застосування в боротьбі з шкідниками можливо на широкому спектрі культур (плодово-ягідні, виноград, квітково-декоративні, овочеві культури, гриби) як в умовах відкритого ґрунту, так і в умовах тепличного господарства.

Стійкість до багатьох сучасних синтетичних хімічних препаратів і відсутність патогенної дії на рослини, запилювачів (бджіл, джмелів), дощових черв'яків, ентомофагів і акарифагів дозволяє використовувати паразитичних нематод в програмах управління чисельністю комах-фітофагів. Препарати, що містять ЕПН можна застосовувати спільно з хімічними та біологічними засобами захисту рослин. В даний час в США, Канаді та багатьох європейських країнах ЕПН масово використовуються в інтегрованих системах захисту рослин [2].

Дослідження українських вчених під керівництвом провідного спеціаліста лабораторії нематології Інституту захисту рослин НААНУ, професора Сігарьовой Д.Д. показали високу ефективність застосування ЕПН проти личинок травневого хруща та вовчків в лабораторних умовах. Для з'ясування інвазійної активності ентомонематод щодо личинок травневого хруща були застосовані 6 ізолятів нематод родів *Steinernema* та *Heterorhabditis*, а саме: *Steinernema* ZAK, *Steinernema* SPB5, *Steinernema* PREST, *Heterorhabditis* F5, *Heterorhabditis* RS та *Heterorhabditis* YAKR. При дозі зараження 100 особин нематод на 1 комаху загибель фітофагів спостерігалась на 2-6 день для штейнернем та на 2-4 день для гетерорабдитисів. Рівень смертності хрущів від ізолятів *Steinernema* SPB5, *Steinernema* ZAK та *Heterorhabditis* F5 досягав 100 %. Низький рівень смертності (33,3 %) зафіксований при застосуванні ізоляту *Heterorhabditis* RS. Рештою ізолятів личинки хрущів не уражувались [1].

Також були проведені дослідження впливу ЕПН на імаго вовчка звичайного (*Gryllotalpa gryllotalpa* L.) та личинок коваликів посівного (*Agriotes sputato* L.) та буруногого (*Melanotus brunnipes* Germ.). При випробуванні ізолятів *Heterorhabditis* F5 та *Steinernema* ZAK відмічалась 100 % загибель комах вовчка звичайного на 3-9-й день після зараження. Загибель личинок коваликів посівного та буруногого спостерігалась на 2–3-й день після зараження. Смертність була на рівні 10 та 50 % від ізолятів нематод *Heterorhabditis* A20 та *Heterorhabditis* F5, відповідно [1].

Таким чином дослідним шляхом доведена ефективність використання ентомопатогенних нематод в боротьбі з личинками коренегризних комах. Ефективність впливу цих нематод в умовах лісових розсадників потребує подальшого вивчення.

Окрім ґрунтових шкідливих комах паразитичними нематодами уражуються і інші екологічні групи комах. Особливий інтерес являють нематоди-ксилобіонти, тобто мешканці деревних стовбурів, які є супутниками стовбурових шкідників, в тому числі і верхівкового короїда (*Ips acuminotus* Gum.), увага до якого прикута останнім часом всіх лісогосподарників.

При дослідженні гельмінтофауни верхівкового короїда нами виявлено декілька видів нематод-ксилобіонтів. Домінуючим серед виявлених видів був *Parasitorhabditis acuminati* ((Fuchs) Sobolev et Paramonov). Частота його зустрічальності в зразках становила 54,4%, а середня кількість особин в зразку – 42,1 особини.

За еколого-трофічним групуванням цей вид відноситься до факультативних внутрішніх паразитів комах. Личинки локалізуються у задній кишці верхівкового короїда. Нематоди виходять із задньої кишки жука через деякий час після того, як його личинки починають прокладати свої ходи. Вихід нематод триває досить довго в міру просування жука по материнському ходу і відкладання яєць. Оскільки верхівковий короїд селиться під тонкою корою, потерть в материнських ходах зазвичай дуже суха і сильно спресована. У материнському ході нематод мало, більша частина їх тримається в личинкових ходах [3].

При великій чисельності личинки нематоди здатні закупурювати кишковик комахи, чим послаблюють її фізичний стан і сприяють зменшенню популяції короїда як напряму, так і опосередковано, сприяючи ураженню ослабленої комахи грибовими та вірусними збудниками хвороб.

Список використаних джерел

1. Граціанова Н. В., Шевчук І. В., Олененко В. В.. Ентомопатогенні нематоди родів *Steinernema* та *Heterorhabditis* проти західного травневого хруща. *Збірник наукових праць Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків*. - 2012. - Вип. 14. - С. 158-162.
2. Сигарева Д. Д., Олененко В. В., Граціанова Н. В.. Распространение энтомопатогенных нематод семейств *Steinernematidae* и *Heterorhabditidae* на территории Украины. *Нематоды естественных и трансформированных экосистем. Сборник научных статей*. Петрозаводск: КарНЦ РАН, 2011. С. 92-94
3. Блинова С. Л.. Энтомопатогенные нематоды – паразиты вредителей леса. Семейство Рабдитиды. М. : Наука, 1982. 120 с.

Ткаченко Є. Р., магістрант 1 курсу, група МЛС-211
Пастух О. М., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ЛС-201
Науковий керівник – **Кудряшова К. М.**, к.е.н.

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ НАСАДЖЕНЬ МОДРИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ В УМОВАХ НОВОБОРОВИЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Актуальність проблеми: необхідність проведення всебічних комплексних досліджень з вивчення перспективності дерев і чагарників з інших регіонів країни для збагачення місцевої флори, збільшення біорізноманіття, підвищення продуктивності лісів і збільшення асортименту для озеленення населених пунктів. Інтродукція рослин – один із шляхів підвищення продуктивності лісів, підсилення їх захисної ролі тощо.

Мета роботи – проаналізувати та визначити перспективність для впровадження модрина європейської у лісові господарства Чернігівського Полісся.

Модрина європейська (*Larix decidua*) – високе (20-40 м) дерево родини соснових, яке на зиму скидає хвою. Восени її хвоя забарвлюється в золотаво-жовтий колір і опадає. Модрини – швидкорослі цінні лісові породи, стійкі до грибних захворювань, шкідників і рекомендуються для широкого впровадження на Поліссі та в Лісостепу [1].

При проведенні досліджень для кожного дерева визначали такі показники:

- діаметр на висоті 1,3 м у двох взаємно перпендикулярних напрямках;
- загальну висоту;
- загальний стан.

Опис досліджуваних площ наведений нижче.

Квартал 91 виділ 14 площа 0,4 га.

Лісові культури 2008 року. Тип лісу В2ДС. Рельєф рівнинний. Ґрунт дерново-слабопідзолистий глейовий супіщаний. Підготовка ґрунту трактором МТЗ-82 с плугом ПКЛ-70 борознами глибиною 0,17 метра через 2 метра. Посадка вручну під меч Колесо́ва однорічними сіянцями, вирощеними у власному розсаднику, схема посадки 2×0,5, розміщення в ряду – 3 сіянці сосни звичайної і 1 сіянець модрини європейської. Всього висаджено на всю площу: сосни 3 тис. шт., модрини 1 тис. шт. Насіння сосни звичайної власні, насіння модрини європейської куплені. Було проведено доповнення сіянцями сосни звичайної у 2009 році в кількості 0,8 тис. шт. та у 2011 році – 0,25 тис. шт. Проводились догляди: 2-й рік – ручний; 3-й рік – 1 раз ручний, 2 рази механізований (викошування трави та другорядних порід в міжряддях кущорізом); 4-й рік – 1 раз ручний, 2 рази механізований; 5-й рік – 1 раз механізований. Переведений у вкриту лісовою рослинністю площі у 2013 році: складом 6Сз3Мде1Бп, середня висота 1,4 м., повнота 0,6, клас якості 2 [2,3].

Під час огляду культури загущені, потребують догляду. Склад 7Сз3Мде+Бп+Аб+Дз. Модрина європейська в насадженні розташована нерівномірно: у центрі виділа вона поодинокі, по краях розташована невеликими осередками, має добрий стан. Екземпляри, які заглушені сосною, відстають у рості і поступово відмирають. По висоті модрина дещо перевищує сосну на 0,1- 0,5м. Середня висота: Сз – 8,2 м., Мде – 8,5 м. Середній діаметр: Сз – 12 см., Мде – 10 см.

Квартал 92 виділ 13 площа 1,2 га.

Лісові культури 2009 року (на час огляду 13 років). Тип лісу В2ДС. Рельєф рівний. Ґрунт дерново-слабопідзолистий глейовий супіщаний. Підготовка ґрунту трактором МТЗ-82 с плугом ПКЛ-70 борознами через 2 метра на глибину 0,17 метра. Посадка вручну під меч Колесо́ва однорічними сіянцями з власного розсадника, схема 2×0.6, розміщення квадратами 10м×10м Всього висаджено на всю площу 5 тис. шт. сіянців сосни звичайної і 5 тис. шт. сіянців модрини європейської. Склад насадження має вигляд 5Сз5Мде. Насіння сосни власні, насіння модрини куплені. Проводились догляди: 1-й рік – 1 раз механізований догляд (викошування трави та другорядних порід кущорізом у міжряддях); 2-й рік – 2 рази ручний догляд, 1 раз механічний; 3-й рік – 2 рази ручний, 1 раз механічний; 4-й рік – 1 раз механічний; 5-й рік – 1 раз механічний. Переведені у вкриту лісом площу у 2014 році: склад 7Сз3Мде, середня висота 1,7м., повнота 0,8, клас якості 1 [2,3].

Під час огляду 2022 року склад 7Сз3Мде+Дз+Бп (дуб та береза порослевого походження). Ділянка має оптимальну повноту та густоту. У 2018 році проведено освітлення. Присутні дерева, які пошкоджені снігом у зимовий період (зігнуті та вивернуті). Стан модрини дуже добрий, дерева модрини здебільшого переважають дерева сосни по висоті, але трохи тонші по діаметру стовбура. Середня висота: модрини – 8 м., сосни – 6,5м. Середній діаметр: модрини – 8 см., сосни – 10см.

Квартал 91 виділ 13 площа 0,4 га.

По таксаційному опису 2012 року: склад насадження 4Мде(35)3Мде(60)3Мде(85)+Сз, вік 35 років, середня висота 15 метрів, середній діаметр 18 сантиметрів, клас бонітету 1, тип лісу СЗГДС, повнота 0,75, запас на 1 га. – 210 м³, на

виділ 80 м³. Тимчасова лісонасінна ділянка. Під час огляду влітку 2022 року склад 4Мде(45)3Мде(70)3Мде(95)+Сз +Дз+Акб+Бп. Під час огляду виявлено домінуючі особини діаметром 64 сантиметри. Пригнічених особин модрина європейської не виявлено. Середній діаметр становить 28 сантиметрів. Середня висота в межах 32 метрів. Стан модрина добрий, особливо тих дерев, які розташовані по краях виділу. Модрина утворює перший ярус. У другому ярусі розташовані інші породи [2,3].

Висновки та рекомендації. На обстежених ділянках самосів не виявлено, на нашу думку, через молодий вік більшості обстежених насаджень (хоча на модринах шишок вже багато) та сильне задерніння на відкритих місцях. У подальшому догляд потрібно проводити відносно здорових, гарно ростучих дерев. При настанні віку плодоношення ці насадження дадуть акліматизоване насіння, яке буде більш стійке, пристосоване до місцевих умов. Зміна кліматичних умов, що в свою чергу впливає на гідрологічні та ґрунтові умови, зумовлюють заміну аборигенних порід на інтродуковані. Складна економічна ситуація спонукає до здешевлення вирощування культур, зменшення витрат на боротьбу зі шкідниками та хворобами. Інтродуценти є досить не поганим рішенням даної ситуації. Підвищення економічної ефективності лісового господарства можливо за допомогою збільшення його прибутковості або шляхом зниження собівартості продукції.

Список використаних джерел

1. Заячук В. Я. Дендрологія / В. Я. Заячук – Львів Апріорі, 2008. – 655 с.
2. Кривко Р. І. Проект організації та розвитку лісового господарства Новоборовицького лісництва ДП «Корюківський лісгосп» / Кривко Р.І. – Львів, 2012. – 109 с.
3. Проекти лісових культур 2008, 2009, 2013, 2014, 2015 років Новоборовицьке лісництво ДП «Корюківський лісгосп».

Ткаченко Є. Р., магістр 1 курсу, група МЛС-211

Науковий керівник – **Пархоменко М. М.**, викладач, зав.навч.-наук. лаб. екологічно-сталого природокористування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОЄКТ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛІСОАГРАРНОГО ЛАНДШАФТУ ІСТОРИЧНОЇ МІСЦЕВОСТІ «СТАРОБОРОВИЦЬКІ ГОРИ»

Староборовицькі гори — місцева назва території лісового масиву поблизу села Старі Боровичі, що підвищена відносно річки Снов та її заплав. Висоти досягають 140 метрів над рівнем моря. Для порівняння, середня висота луків, пасовищ та берега річок становить 113-125 метрів над рівнем моря. Територія майже повністю заліснена. Поступово ці підвищення переходять у сільгоспугіддя та село Старі Боровичі. Однак позначки висот і тут коливаються в межах 132-138 метрів.

Координати місцезнаходження: 51°53'53.92"N 31°51'17.53"E, Чернігівська область, Корюківський район, Сновська територіальна громада, околиці села Старі Боровичі.

Особливості рельєфу зумовлені географічним розташуванням. Це правий корінний берег річки Снов, домінуючий тип ландшафту: алювіально-зандрова низовина, хвиляста, з дерново-підзолистими піщаними ґрунтами, під суборами [1]. Частина агролісоландшафтів порушена господарською діяльністю. Зі спогадів старожилів, деякі території намагались штучно закріпити (село Жовідь). Використовували для цього каміння, цеглу, деревину. Це мало як позитивні, так і негативні наслідки. На багатьох територіях досі можна знаходити каміння різних розмірів. Наприклад, на Кам'янищі дорога майже повністю встелена камінням різного розміру. Староборовицькі гори – не виняток.

Як зазначалося вище, територія вкрита лісовими масивами. Більша частина заселена дубом звичайним пізньої та ранньої фенологічної форми. Частина – березою повислою насінневого та порослевого походження. Невелика частина заліснена сосною звичайною. Також можна прослідкувати в достатній кількості акацію білу (другий ярус у соснових

лісах), осика. Насадження дуба майже все штучно створене. Дана місцевість цікава для рекреації незалежно від пори року. За моїми підрахунками, там є сім обладнаних місць відпочинку. З них використовується лише одне.

Варто зазначити, що схили в останні роки почали осипатися, зазнавати дії водної ерозії. Особливо це помітно на двох схилах, які фактично є внутрішніми та заховані в масив. Що стосується східного схилу (найбільш виражений), то, незважаючи на його крутизну, він не потерпає ані від вітрової ерозії, ані від водної. На ньому, окрім чагарникової рослинності, є береза, дуб природного походження різних класів віку. Чималу увагу привертає тут наявність потужної дернини та листяної подушки. Все це утворює значний протиерозійний комплекс. Звертаючи увагу на останнє, варто зробити висновок, що східний схил – еталон для оптимізації лісового ландшафту саме на цій території, адже лісорослинні, ґрунтові та кліматичні умови не просто схожі, а є практично ідентичними. Ґрунти тут важкі, глибокі, добре зволожені. Застій води не спостерігається на пагорбах практично ніколи. На дорогах та полях не спостерігається пил.

Оптимізувати ландшафт плануємо шляхом створення додаткового заліснення ерозійно небезпечних ділянок. До основних яружно-балкових насаджень належать: кольматувальні (мулофільтри), що розміщуються на дні гідрографічної мережі; масивні насадження, які створюються на морфологічних елементах яру (відкосах, на дні та конусі виносу). Вони слугують як засіб раціонального і продуктивного використання яружно-балкових земель і створення загальної сприятливої екологічної ситуації на зайнятій території. Такі лісонасадження формують свій комплекс (систему). Їх створюють із обов'язковим використанням кущових порід (не менше 25-30 % від загальної кількості посадкових місць) за комбінованим і деревночагарниковим типами змішування [2].

Оскільки процес водної ерозії спостерігається в куті схилу, то саме його і варто заліснювати. Стрімкі схили мають відкоси, місцями близькі до вертикальних. Вони не піддаються водній ерозії, оскільки кореневі системи дуже потужні. Появу ерозії я пов'язую з нелегальною рубкою, подальшим відмиранням коренів, що призводить до очікуваного результату – розмиву.

Вершини пагорбів варто заліснити такими породами, як дуб звичайний та червоний. Щодо останнього, то варто зауважити, що це – інвазійний вид, який може з часом призвести до небажаних біологічних втрат у насадженні, але він невибагливий до родючості ґрунту, швидко росте в молодому віці, тіневитривалий. Посадку пропонуємо проводити сіянцями однорічними, без нарізання борозен, щоб якомога менше пошкоджувати цілісність ґрунтового покриву. Дуб звичайний – досить повільноростуча лісова порода, проте виконує основне завдання для боротьби з ерозією – закріплює коренями материнську породу та ґрунт, адже відомо, що дуб за рік може заглибити коріння до кількох метрів. Можливість ефективного використання виду в даних умовах підтверджується значною кількістю здорових дорослих особин.

Нижню частину пагорбів, де формуються вже впорядковані потоки води, пропонуємо заліснювати такими породами, як береза повисла, осика, груша лісова. Вони швидко ростучі, досить непогано витримують водне навантаження. Однак варто спостерігати за ними, адже неконтрольоване природне поновлення здатне призвести до істотної трансформації ландшафту.

Заліснення саме зони стоку варто провести чагарниками, що можуть розмножуватись паростками. Наприклад, можна використати верби, однак це часом псує естетичний вигляд. Тому краще використати бузину чорну. Такі породи, як акація чи клен американський, не розглядаю зовсім зі зрозумілих причин. Також краї зони стоку можна засаджувати смородиною жовтою, яка в даному лісовому насадженні частково присутня і досить гарно приживається.

Посадку варто проводити куртинами. Ряди, які утворюються, повинні бути впоперек схилу. Оскільки висота його незначна, то облаштування поперечних стокозатримуючих брустверів вважаю недоцільним.

З часом потрібно буде здійснювати додаткові роботи, у першу чергу – рубки догляду, що підтримуватиме повноту в межах 0,6-0,8, бо менші показники призведуть до вимивання, а більші – до недорозвиненості кореневих систем та можливого випадання рослин і зсуву ґрунту.

Варто також звернути увагу, що закріплення схилів треба проводити не тільки деревними та чагарниковими породами, але і травами. Необхідно використовувати рослини, що утворюють потужну кореневу систему. Наприклад, пирій повзучий зустрічається на пагорбах і є досить непоганим закріплювачем ґрунту. Але даний вид викликає низку проблем: спочатку – це неймовірна конкуренція для деревних порід, а потім – наявність личинок травневих хрущів, що харчуються коренями пирію, а після переходять на деревні породи. Тому варто утворювати дернину із іншого наявного видового складу. Такими рослинами в даному насадженні є осока волосиста та зірочник ланцетолистий.

Закріплення схилів – досить важлива справа, що є основою для створення сталого агролісоландшафту. Як показує дослідження, це актуально не тільки в гірських місцевостях, але й на рівнинних територіях України. Використання деревних та чагарникових порід – невід’ємна складова для затримання схилів. Проведення комплексу описаних робіт і є оптимізацією лісоаграрного ландшафту.

Список використаних джерел

1. Канівець В. І., Пархоменко М. М. Основи ландшафтознавства і охорона земель: навч. посіб. для студ. спец. 6.090101 «Агрономія». Х. : Майдан, 2016. 120 с.
2. Лісові меліорації : підруч. [Пилипенко О. І., Юхновський В. Ю., Дударець С. М., Малюга В. М.]; за ред. В. Ю. Юхновського. К. : Аграрна освіта, 2010. 283 с.

Пономарчук А. П., здобувачка вищої освіти гр. АГ-181

Науковий керівник – **Рябуха Г. І.**, к.е.н., доцент

Національний Університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВЕРТИКАЛЬНІ ФЕРМИ. ПЕРЕВАГИ ТА ІННОВАЦІЇ

Аграрний бізнес в Україні масштабно розвивається, збільшуються посівні площі, вдосконалюються технології обробітку ґрунту, активно застосовують цифрові технології, у процесі догляду за сільськогосподарськими культурами частіше використовують біопрепарати. Сьогодні більшість виробників слідкують за світовими інноваціями та активно впроваджують їх у своє виробництво. Ціллю таких змін є бажання покращити умови праці, вирощувати якісну екологічну продукцію, знизити витрати на виробництво та підвищити прибуток.

Революційним в аграрному бізнесі є створення вертикальних ферм. Дана бізнес ідея відносно нова, але має великий потенціал та сприяє збереженню природних ресурсів. Вертикальна ферма дещо схожа на звичайну теплицю, але має ряд переваг.

Аграрії можуть отримати набагато більше овочів, фруктів та ягід із вертикальних ферм, ніж із традиційного сільського господарства. Через високі прибутки ціна продукцію з таких теплиць падає, що робить їх доступними навіть для людей з нижчим доходом. Крім того, такі типи ферм створюють нові робочі місця [1].

Вертикальна ферма – це теплиця, в якій рослини вирощуються ярусами, що сприяє зменшенню використання площ сільськогосподарських угідь. У фермах рослини культивують у штучно створених умовах, що дозволяє виростити улюблені рослини вдома, у ресторанах і т. д. Замість звичайного ґрунту застосовують метод аеропоніки або гідропоніки з індивідуально підібраним під кожну культуру поживним розчином, що зменшує витрати на агрохімікати, адже умови вирощування майже стерильні. Температура такої ферми регулюється [2, 3].



Рис. 1. Вертикальна ферма [3]

Варто звернути увагу і на освітлення. В даному питанні успіх має компанія CAN-Agri. Їх система вертикального вирощування дає змогу майже не використовувати додаткове штучне освітлення. Їх ферма складається з рядів вертикальних «рослинних стін», які розміщуються в приміщенні з достатнім простором між рядами – так, що кожна стіна гарно освітлена, а піддони для вирощування повернуті на 90°, що дає змогу використовувати сонячне світло максимально ефективно. CAN-Agri спільно з нідерландською компанією Priva навчилися економно та екологічно використовувати воду для зрошення. Вони розробили концепцію безпечного повторного використання води та цінних добрив, засновану на зрошувальній системі. Дана система дозволяє попередньо обробити воду, потім дозує добрива та дезінфікує зрошувальну воду [4].

У залежності від культури, показник зібраного урожаю за рік збільшується у 7-12 разів відносно вирощування у традиційних теплицях, адже досягає у 2-3 рази швидше, а висівати і отримувати урожай можна декілька разів на рік. Найбільша вертикальна ферма від AeroFarms розташована в Нью-Джерсі, її площа сягає 14 тис. м². На такій фермі виробляють близько 900 т листових рослин в рік. Таку кількість за умови ведення звичайного фермерського господарства можна виростити на площі у 140 тис. м² [3, 5].

У теплиці можна встановити систему моніторингу мікроклімату Carbominer MMS, розроблену спеціально для теплиць. Вона забезпечує моніторинг рівня CO₂, температури, вологості, тиску і освітленості у вертикальній фермі. Датчик можна розмістити в будь-якому місці [5, 6]

Для запуску вертикальної ферми, виробник повинен мати теплицю щонайменше площею 500 м². Обладнання, яке знадобиться:

- аеропонні труби;
- електромагнітний клапан;
- труби для водопроводу;
- спеціальні форсунки;
- фітолампи;
- блок живлення.

Вибір обладнання залежить від продукції та обсягу виробництва [7].

Вертикальні ферми – це сучасно, інноваційно та прибутково. Серед значних переваг вертикальних ферм перед звичайними можна назвати: висів незалежно від сезону, можливість збору декількох урожаїв на рік з більшими об'ємами вирощуваної продукції, економію площі вирощування, використання сучасних методів вирощування, таких як гідропоніка та аеропоніка, можливість розміщенні у містах, що спрощує логістичну складову, екологічність вирощуваної продукції.

Список використаних джерел

1. Вертикальні теплиці приносять надприбутки. *Нова теплиця в Україні*: Веб-сайт. URL: <http://novateplica.com.ua/vertikalni-teplici/> (дата звернення 02.05.2022)

2. Як і навіщо існують вертикальні ферми? *tokar.ua*: Веб-сайт. URL: <https://tokar.ua/read/45783> (дата звернення 02.05.2022)
 3. Вертикальні ферми практично в 400 разів продуктивніше звичайних. *superagronom.com*: Веб-сайт. URL: <https://superagronom.com/news/6129-vertikalni-fermi-praktichno-v-400-raziv-produktivnishe-zvichaynih> (дата звернення 02.05.2022)
 4. Вертикальні ферми без штучного освітлення: інноваційна розробка компанії з ПАР ФОТО. *Landlord*: Веб-сайт. URL: <https://landlord.ua/news/vertikalni-fermy-bez-shtuchnoho-osvitlennia-innovatsiina-rozrobka-kompanii-z-par-foto/> (дата звернення 03.05.2022)
 5. Вертикальні теплиці більш технологічні, відповідно, і затратні. *Agravery.com*: Веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/vadim-cirul-vertikalni-teplitsi-bils-tehnologichni-vidpovidno-i-zatratni> (дата звернення 03.05.2022)
 6. Система Carbominer MMS – технологія контролю мікроклімату в теплиці. *AgriGeek*: Веб-сайт. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/sistema-carbominer-mms--tehnologiya-kontrolyu-mikroklimatu-v-teplitsi> (дата звернення 03.05.2022)
 7. Як створити вертикальну ферму в Україні? *AgriGeek*: Веб-сайт. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/yak-stvoriti-vertikalnu-fermu-v-ukraini> (дата звернення 03.05.2022)
-

Горбашенко А. С., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група АГ-191
Тимошенко О. П., к.с.-г.н., доцент кафедри АТЛП
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ІСТІВНИХ ГРИБІВ

Україна є однією з найперспективніших країн-виробників грибів, виготовляючи майже 50 тисяч тонн грибів на рік. Для порівняння: у Польщі завдяки грантам від ЄС культивують більше 370 тис. тонн грибів щороку. Головні регіони вирощування грибів в Україні – це Київська, Черкаська, Одеська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська та Львівська області.

За оцінкою Інформаційного грибного агентства УМДІС в 2017 році обсяг вирощених печериць склав близько 51,3 тисячі тонн. Це найпопулярніший культивованим гриб серед українців. Виробництво гливи та інших екзотичних грибів значно менше - близько 4,9 тисячі тонн. Сьогодні Україна виробляє гриба більше, ніж всі колишні республіки СРСР разом узяті. Кількість шампінйонних ферм перевищує 300, при цьому велика їх частина дуже маленькі, що виробляють всього п'ять-десять тонн гриба на місяць. Ринок печериці зростає. За минулий рік виробництво цього гриба в Україні збільшилася на 8%. Також зростає й інтерес українців до екзотики - таких грибів як глива, шиїтаке, ерінги [1].

Істівні гриби є представниками вищих грибів, плодове тіло є м'ясистим спороносним органом грибів і характеризуються гетеротрофним способом харчування. Вегетативна частина гриба складається з ниток, схожих на тонкий міцелій, який за сприятливих умов утворюють плодове тіла. Істівні гриби зустрічається в різних екологічних умовах від пустелі до лісу. Вони становлять велику неоднорідну групу з різними формами, розмірами, кольором та смаком. Шляпкові гриби у великій кількості зустрічаються в природі під час сезону дощів.

На сьогоднішній день швидко зростає бізнес завдяки високому прибутку. Фермери можуть отримати продукцію в межах декількох місяців від моменту закладання міцелію. Для вирощування використовується більшість відходів сільського господарства. У нас є багато сировини для вирощування грибів, що робить цей бізнес економічно вигідним [2].

Технологія вирощування істівних грибів, зокрема печериць, насправді не складна. Для цього потрібне приміщення, яке повинно бути без вікон, оскільки сонячне світло грибам не потрібне, а у великій кількості навіть шкідливе, а для персоналу достатньо буде влаштованих ламп для проведення робіт. Також в місті зростання грибів має бути обладнана вентиляція, влаштоване приміщенням для інвентарю та головного приміщення, де будуть вирощуватися наші гриби.

Залежно від того, які саме гриби культивуються підбирається і субстрат або компост [3].

Для печериць це: солома - 100 г; сечовина - 2 кг; суперфосфат - 2 кг; крейда - 5 кг; гіпс - 8 кг; перегній (бажано кінський але підійде будь який) - 80%.

Солому замочуємо у воді на 24 години. Необхідно виділити для цих цілей просторий резервуар. Далі гній і солому потрібно укласти в 4 шари: шар соломи, потім шар гною, знову шар соломи і так далі. У суміш додаємо 300 л води. Всі компоненти потім потрібно перемішати 1 раз, додати гіпс, 2-й раз перемішати - додати суперфосфат і коли будете перемішувати 3-й раз - додайте крейда. [2]

Однією з умов вдалого вирощування грибів є дотримання стерильних умов в грибному цеху, для цього використовують формалін і хлорне вапно. Ними ретельно обробляють стіни, підлогу, всю тару, стелажі. Також для дезінфекції грибних цехів застосовують мідний купорос.

Кожен працівник повинен мати свій інвентар, працювати в спецодязі та спецвзутті. На вході до камери, де вирощується продукція, має розташовуватися гумовий килимок, просочений дезінфекційним розчином.[2]

Ще одна умова, на яку необхідно звернути особливу увагу - це придбання якісного міцелію.

Перед внесенням міцелію (зерновий або компостний) в субстрат, потрібно провести пастеризацію - термічну обробку субстрату. Закладається від для цього на стелажі або в ящики. В період всього росту і розвитку потрібно слідкувати за умовами в приміщенні (волога, температура, освітлення).

Їстівні гриби, як і інші живі організми, мають грибкові та бактеріальні захворювання: мокра гниль, павутиниста цвіль, різні плямистості та мумифікація, а також слід звертати увагу на наявність представників ентомофауни. Проте, при чіткому дотриманні технології, виконанні вимог гігієни і проведенні профілактичних заходів можна уникнути більшості проблем, пов'язаних із спалахами захворювань і шкідниками.

При дотримання всіх необхідних умов за сезон печериці дають в середньому "7 хвиль" збору. В результаті з 1 м² можна зібрати від 5 до 10 кг грибів (рис. 1). Між кожною «хвилею» може бути невелика перерва, від 4 до 7 днів. Перші дві хвилі найбільш вдалі, оскільки в цей період можна зібрати до 70% всього врожаю.[2]



Рис. 1. Вирощування шампіньонів на стелажах [4].

Вирощування гливи також не складне. Існує 2 основних способи це інтенсивний (вирощування в спеціальному приміщенні з допомогою субстрату) і екстенсивний (в природних умовах).

При *першому способі* готується субстрат, за використання соломи злакових культур (пшениці, жита, ячменю, вівса, проса та ін.), качани кукурудзи, лушпиння насіння соняшнику і його стебла, деревна тирса або стружка, його заливають кип'яченою водою і витримують 5-6 годин, після чого воду зливають а солому віджимають. Потім в спеціальні поліетиленові мішки, шарами засипають субстрат та міцелій та поміщають в спеціальне приміщення де буде проростати міцелій (рис.2). [3]



Рис. 2. Вирощування гливи в поліетиленових мішках за використання дезінфікованої соломи злакових культур

Використання *другого способу*, потребує наявності пеньків, або використовують зрізані поліна листяних порід дерев (осика, тополя, ясен, бук, граб, береза, каштан, клен) довжиною 30-40 см і діаметром 15-20 см, які мають достатню кількість вологи. У випадках недостатньої кількості вологи проводиться їх замочування у воді на 3-5 днів або декілька разів зволожують. В зроблені отвори вносяться міцелій і обв'язують плівкою за для запобігання випаровування вологи.

Глива на відміну від печериць дає 2-3 хвили урожаю упродовж 40-50 днів.[2]

Отже, якщо розглядати грибовництво з боку бізнеса, то це гарна та прибуткова ідея при відносно малих затратах праці, матеріалів та початкових капіталовкладень, але при умові що є ринок збуту та швидке перевезення товару до споживача.

Список використаних джерел

1. Українське грибовництво – погляд у майбутнє. Аграрний тиждень Україна. <https://a7d.com.ua/novini/40360-ukrayinske-gribovnicтво-poglyad-u-maybutnye.html>
2. Вирощування грибів у домашніх умовах: як на цьому заробити <https://buduysvoe.com/publications/vyroschuvannya-grybiv-u-domashnih-umovah-yak-na-comu-zarobyty>
3. Вдовенко С. А. Вирощування їстівних грибів: Навч. посіб., 2010. - 120 с. <http://repository.vsau.org/getfile.php/1701.pdf>
4. Технологія вирощування шампінйонів <http://mikos.info/tekhnohohiya-vyroschuvannya-shampinioniv>

Скоблик А. П., Гарасименко Т. А., здобувачі вищої освіти 2 курсу, група АГ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Бондар І. М.**, старший викладач кафедри аграрних технологій
та лісового господарства
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕХАНІЧНИЙ ОБРОБІТОК ҐРУНТУ, ЙОГО ВИДИ І ВПЛИВ НА СТРУКТУРУ ҐРУНТУ

Показники врожайності в аграрній сфері багато в чому залежать від уміння працювати з ґрунтом. Ключовим інструментом у цій справі є оранка. З її допомогою ґрунт стає більш пухким, краще пропускає вологу і повітря. Таким чином створюються оптимальні умови для росту культур. Існує кілька різних підходів до обробітку, кожен з яких робить свій вплив на стан ґрунту.

Механічний обробіток ґрунту – система технологічних операцій, спрямована на перевертання, розпушування, кришіння, перемішування, вирівнювання, ущільнення ґрунту, підрізування бур'янів, створення гребенів, спеціального мікрорельєфу[1]. Механічний обробіток ґрунту поряд із сівозмінами і добривами — важлива ланка сучасних систем землеробства. На відміну, наприклад, від удобрення чи зрошення полів, обробіток сам собою не додає ґрунту якої-небудь речовини або енергії, але, змінюючи фізико-хімічні і біологічні властивості його, тим самим сприяє максимальній агротехнічній і економічній ефективності чергування культур, застосовуваних добрив, пестицидів, меліорації полів, запобігає появі шкідників і збудників хвороб сільськогосподарських культур. Обробіток у поєднанні із системою удобрення в сівозмінах забезпечує найбільш раціональне використання ґрунтів та відтворення їхньої родючості. Але він ефективний лише тоді, коли його проводять з урахуванням ґрунтових властивостей, кліматичних і погодних умов, біологічних особливостей вирощуваних сортів і гібридів, характеру та ступеня засміченості полів, наявності шкідників та збудників хвороб [2].

Залежно від глибини ходу робочих органів ґрунтообробних знарядь та операцій, що виконуються, розрізняють такі види обробітку ґрунту: основний, поверхневий, спеціальний. Основний обробіток – це перший, найбільш глибокий (20...35 см) обробіток ґрунту після попередника. Такий обробіток виконують плугами з обертанням або без обертання скиби. Поверхневий обробіток – це обробіток ґрунту перед, під час або після сівби на глибину не більше 14 см. Цей обробіток виконують з метою розпушування, перемішування, ущільнення ґрунту, підрізання бур'янів.

Спеціальний обробіток – обробіток при освоєнні нових угідь, а також для створення специфічних умов для нормального розвитку рослин. Залежно від глибини розрізняють такі обробітки ґрунту: поверхневий – до 12 см, мілкий – до 18 см, середній – до 25 см, глибокий – понад 25 см [3].

Основний обробіток ґрунту завжди був, і поки що залишається, основою, на якій базуються всі системи землеробства, і є одним із найважливіших агротехнічних заходів в технологіях вирощування сільськогосподарських культур, який істотно впливає на агрофізичні властивості, водний і поживний режими ґрунту та формує напрями протікання ґрунтотворних процесів [4].

Механічний обробіток ґрунту, який складає основу усіх технологій, через двоякий характер впливу на ґрунт може бути причиною погіршення екологічного стану ґрунту. З одного боку, механічний обробіток ґрунту, для забезпечення сприятливих умов росту рослин, повинен надавати оброблюваному шару ґрунту оптимальне кришення і будову, а з другого – призводить до руйнування структури ґрунту, порушення повітряної і водної рівноваги під час обробітку перезволожених або пересохлих ґрунтів, посилення мінералізації органічних речовин. Таким чином, механічний обробіток, в залежності від

способу, глибини і періодичності обробітку, є потужним джерелом регулювання як ґрунтоутворюючих, так і ґрунторуйнуючих процесів [5].

Застосування у всіх ґрунтово-кліматичних зонах України однотипної системи обробітку ґрунту не виправдане. Тому для окремих зон розроблені диференційовані системи, які передбачають різні способи і заходи обробітку, що поліпшують родючість і підвищують урожайність сільськогосподарських культур.

Список використаних джерел

1. В. В. Медведєв . Механічний обробіток ґрунту // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. Режим доступу: URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66755 (дата звернення: 1 грудня 2021)

2. Войтюк Д. Г. Сільськогосподарські машини / Д. Г. Войтюк, Г. Р. Гаврилюк. – Київ : Урожай, 2004. – 448 с.

3. Хомик, Н. І., Цьонь, Г. Б., Довбуш, Т. А., Олексюк, В. П. (2021). «Основи агрономії: навчальний посібник (курс лекцій)»

4. ББалюк С. А., Христенко А. О., Воротинцева Л. І. Загальний стан і тенденції зміни родючості і продуктивності ґрунтів у сучасних системах землеробства. Адаптивні системи землеробства і сучасні агротехнології – основа раціонального землекористування, збереження і відтворення родючості ґрунтів / за ред. Камінського В. Ф. Київ, 2013. С. 25–39.

5. Науково-методичні рекомендації з підготовки ґрунту, посівного матеріалу та сівби озимих культур під урожай 2011 року в господарствах Херсонської області. Херсон: Айлант, 2010. 31 с.

Скляренко Я. Д., здобувач вищої освіти 2 курсу, група ЛС-201

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: **Бондар І. М.**, старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІСТОРІЯ ОХОРОНИ ЛІСУ

Початком створення будь-яких документів про охорону лісу почалося за часів Київської Русі. Про охорону лісів заговорилися в Законах Ярослава Мудрого «О церковних судах й земських ділах», де й була й стаття про лісову охорону. Також про охорону лісу говорилось й у Руській Правді де було приділено певну увагу на території де проводилися лови та територій мисливських угідь. Саме Руська Правда є першим актом про природоохоронне законодавство.

Про охорону та доцільне використання природних ресурсів йдеться й у Статутах Великого Князівства Литовського. Статут висвітлював питання лісів та інших природних ресурсів. Було створено прядок користування та встановлення деякі правила для мисливців та рибалок, та бортництва. Порушення таких правила передбачало відповідальність.

Під час правління Петра I заходи щодо охорони природи проводилися жорстоко та рішуче. Через порубку лісів на території заповідника карали смертю. У 1703 році були заповідані дубові ліси та говорилось про те, що всі ліси в тому числі і приватні це надбання держави, а їх використання повинно підпорядковуватися державним інтересам. У 1710 році було створено указ за яким почали охороняти й ліси вздовж річок[1].

На території Козацько-гетьманської держави лісам надавали також велике значення. Козаки намагалися зберігати та раціонально використовувати дари природи. Це можна підтвердити тим, що козаки дозволяли використовувати природні ресурси лише обмеженому колу осіб. У 1722 році вперше було створено структуру яка управляла та контролювала використання лісових ресурсів[2].

Також на території сучасної України діяв ряд законів які контролювали використання лісів, а саме «Зібрання малоросійських прав» Закон про охорону лісів

(1867 р.), що заборонив вирубку лісів, що належали певним громадам або певним власникам. Також діяв закон «Положення про збереження лісів» від 04.04.1888 р., Австрійський імперський закон про охорону лісів від 03.12.1852 р., який поділив ліси на приватні, громадські, державні та ліси орденів, товариств, які вже могли опиратися на приватноправові відносини. Це допомогло краще структурувати ліс. Але було сказано про те що всі ліси не залежно від форми їх власності повинні бути під наглядом лісової адміністрації. Також переведення лісів в другий вид угідь заборонялося без дозволу органів влади які це контролювали [3].

У 1889 році було прийнято спеціальний акт про охорону лісів на територіях Галичини. Також було створено «Про лісокультурну заставу» в 1899 році.

У 1918 році колишній царський Лісовий департамент було реорганізовано в Центральне управління лісами та створено в губерніях аналогічні відділи. 27 грудня 1918 р. була введена в дію Постанова Раднаркому «Про створення Головного лісового комітету».

Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР» від 30 червня 1960 року став регулювати лісові. Також було прийнято спробу відрегулювати відносини що стосуються природних ресурсів. Також у 1977 році Верховною Радою СРСР Закон «Основы лесного законодательства Союза ССР и союзных республик» який став юридичною базою в лісовому господарстві на той час.

Також можна проконтролювати те, що після розпаду СРСР галузь лісового господарства в Україні опинилася на роздоріжжі.

На початку XXI століття в Україні відбувалися суттєві зміни які стосувалися природоресурсного права. Був затверджений Лісовий кодекс 1994 року, який включав систему державних заходів, спрямованих на забезпечення ефективної охорони і захисту, раціональне використання, підвищення продуктивності лісів та їхнє відтворення, оцінку лісових ресурсів, а також підвищення культури ведення лісового господарства. Але, нажаль, був не здатний регулювати нові питання, внаслідок чого лісове господарство переглянуло його та були запроваджені певні зміни.

Верховною Радою України 8 лютого 2006 року було прийнято нову редакцію чинного Лісового кодексу України[3].

Отже можна сказати, що історія охорони лісу має дуже важливе значення, тому потрібно її поважати та цінувати.

Список використаних джерел

1. Барский С. И. Основной закон о лесопромышленном хозяйстве / С. И. Барский // Лесопромышленное дело. – 1931. – № 3. – С. 206 – 207.
2. Бегака А. Д. Охорона природи в Україні з найдавніших часів до кінця XVIIIст. : навч. посіб. / А. Д. Бегака. –Київ : Вид-во ТЦ МДП, 1997.–110 с
3. Єгорова Т. П. Охорона лісів за законодавством України та країн СНД: порівняльно – правовий аналіз. Дисертація на здобуття наукового ступеня. Харків – 2015. - 226 с. : Режим доступа: <https://docplayer.net/83434319-Ohorona-lisiv-za-zakonodavstvom-ukrayini-ta-krayin-snd-porivnyalno-pravoviy-analiz.html> (дата звернення: 1 грудня)

Пономарчук А. П., студентка 4 курсу, група АГ-181

Науковий керівник: **Рябуха Г. І.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ РАДІАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Поняття радіоактивності було відкрите у 1896 році Антуаном Анрі Беккерелем, з того часу почали активно досліджувати опромінення та його вплив на живі організми. Сьогодні радіацію активно використовують у енергетиці, медицині, наукових установах,

промисловості та АПК. В агрономії застосовується не шкідливе для живих організмів радіаційне іонізуюче опромінювання, яке не є радіоактивним, а лише передає об'єкту опромінення енергію [1].

Радіаційне опромінювання у сільському господарстві можна використовувати для подовження терміну зберігання продукції, обробки садивного матеріалу, боротьби зі шкідниками та в селекції.

Вперше опромінення харчових продуктів провели в Японії у 1973 році і виявили, що таким чином подовжується термін зберігання овочів і фруктів, а у 1982 на Камчатці опромінення риби дозволило зберігати осетрину протягом 6 місяців. Ці фактори сприяли тому, що уже в наступному році МАГАТЕ та ФАО дозволили радіаційне опромінення продуктів та їх реалізацію і вже наприкінці 1980-х років у США, Канаді та Франції було введено стандарти, які допускали опромінення таких продуктів харчування, як: спеції, фрукти, овочі, м'ясо. У 1997 році Управління санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів США остаточно дозволило опромінення м'яса.

У 2016 році річний обсяг продажу опромінених продуктів харчування сягнув 800 тис. т, а ринок послуг з опромінення – 2 мільярди доларів. Очікується, що до 2030 року обсяг такого ринку послуг становитиме 10,9 мільярдів доларів [2].

Передпосівне опромінювання насіння застосовують для підвищення економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур. Сьогодні для опромінення насіння в польових умовах створили та активно застосовують пересувні установки типу «Колос» та «Стимулятор». Деякі дози γ -радіації, що індукують при передпосівному опроміненні насіння дають прибавку урожаю. Серія експериментів, проведених Інститутом ядерних досліджень НАН України, показали, що радіаційне іонізуюче опромінення паростків пшениці підвищили урожайність на 20-30% [2,3].

Опромінення може впливати на якість продукції рослинництва, адже має вплив на деякі процеси обміну і, як наслідок, на вміст певних речовин, наприклад: збільшення вмісту білку в зерні, цукру в цукрових буряках, жиру в насінні соняшнику і льону, вуглеводів та вітамінів в овочах, та ін.

Радіація може виступати регулятором росту рослин на незначний термін (від декількох днів до 1 тижня). Опроміненню піддаються вегетуючі рослини або їх органи, при цьому застосовують значно нижчі дози ніж при опроміненні насіння. Перспективно обробляти живці рослин, що розмножуються вегетативно, перед садінням і щепленням – це дозволяє простимулювати ріст і розвиток коренів і пагонів та, впливаючи на внутрішні процеси, підвищити урожайність у 1,5 рази [3].

Відкриття мутагенної дії іонізуючих випромінювань сприяли її використанню для одержання нових форм живих організмів. Так радіаційний мутагенез почали широко застосовувати в селекції рослин. Для отримання нових сортів проводять два етапи:

- опромінення рослинного матеріалу для одержання мутантних форм, які у свою чергу є вихідним матеріалом для селекції;

- випробування отриманого матеріалу, його розмноження та впровадження у виробництво.

6. Іонізуюче випромінювання не індукує появу нових типів мутацій у порівнянні з природним мутаційним процесом, а лише збільшує їх кількість, що полегшує роботу селекціонерів, даючи їм більший спектр відбору [4,5].

7. Радіаційні технології можна використовувати також для боротьби з комахами-шкідниками. Міжнародне агентство з атомної енергії (ІАЕА) відкрило лабораторію, призначену для боротьби із шкідниками. Дана лабораторія розташована у Зайберсдорфі (Австрія). Вона спеціалізується на застосуванні технології стерилізації самців комах, що дозволяє контролювати їх розмноження без шкоди для екології. Принцип даного методу полягає у тому, що стерильно чисті за допомогою радіації особини випускають у цільові області, де вони спаровуються з дикими самками і, як наслідок, не дають потомство і сприяють значному скороченню популяції. Дана технологія у 2007 році у США дозволила

побороти м'ясну муху, що дало аграріям три мільярди доларів щорічного додаткового доходу [2,6].

Активне застосування радіобіологічних технологій можливе й в Україні. В Інституті ядерних досліджень НАН України працює дослідницький реактор, за допомогою якого можна експериментувати з використанням радіаційних технологій в АПК, проте його буде виведено із експлуатації у 2023 році, тому надто важлива підтримка держави та залучення інвестицій у програму розвитку та використання атомних технологій у сільському господарстві [2].

Радіація може бути не лише руйнуючою, але й корисною, адже вчені зробили значний крок у вивченні явища радіоактивності. Сьогодні безпечне іонізуюче опромінення дозволяє збільшити економічний потенціал сільськогосподарських культур, пришвидшити вегетаційний процес, збільшити урожайність, воно активно застосовується у селекції та боротьбі із шкідниками.

Список використаних джерел

1. Радіобіологія. *Wikipedia*: Веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Радіобіологія> (дата звернення 01.06.2022)
2. Корисний атом: як можна використовувати радіаційні технології в АПК? *Agravery.com*: Веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/korisnij-atom-ak-mozna-vikoristovuvati-radiacijni-tehnologii-v-apk> (дата звернення 01.06.2022)
3. Використання стимуляційної дії іонізуючого випромінювання в галузях сільського господарства. *um.co.ua*: Веб-сайт. URL: <http://um.co.ua/14/14-6/14-69111.html> (дата звернення 01.06.2022)
4. Радіаційний мутагенез як основа отримання нових сортів сільськогосподарських рослин і мікроорганізмів. *um.co.ua*: Веб-сайт. URL: <http://um.co.ua/14/14-6/14-69110.html> (дата звернення 01.06.2022)
5. І. М. Гудков . Мутагенез радіаційний // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія/ гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=70176 (дата звернення 02.06.2022)
6. Європейські вчені боротимуться з шкідниками за допомогою радіації. *Superagronom.com*: Веб-сайт. URL: <https://superagronom.com/news/2318-yevropeyski-vcheni-borotimutsya-z-shkidnikami-za-dopomogoyu-radiatsiyi> (дата звернення 03.06.2022)

Круглік Л. В., студентка 1 курсу, група МАГ-211

Науковий керівник: **Рябуха Г. І.**, к.е.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОГО ВРОЖАЮ

Хибна думка - що більшу густоту посіву ми робимо, то більше витрачаємо грошей.

Сучасні найкращі сорти кукурудзи мають потенціал урожайності понад 70 т/га силосної кукурудзи або понад 14 т/га зернової кукурудзи. Про це дуже чітко свідчать результати вітчизняного сортовипробування. Тим не менш, ці пікові виходи можуть бути досягнуті лише у тому випадку, якщо базові умови є правильними.

Насамперед, це умови полів, водопостачання, вологоутримуюча здатність ґрунту і, звичайно ж, стан самого ґрунту, тут найважливішими параметрами є ферментація ґрунту, вміст поживних речовин та значення рН.

Кожного року можна зустріти безліч дослідів зі зменшенням густоти посіву кукурудзи, проте дуже мало дослідників пропонують збільшувати стандартну норму висіву в 80 тис. насінин на гектар.

Дехто стверджує, що за достатнього зволоження в Україні густота посіву кукурудзи не повинна перевищувати 75 тис. нас./гектар, а то і 60 тис. нас./га.

Густота стояння рослин залежить від групи стиглості, типу гібриду зростання (розлогий або компактний) і від водопостачання. Оптимальна густота рослин для умов Середньої Європи наведена у таблиці 1.

Таблиця 1 – Оптимальна густота посівів кукурудзи на силос за різних умов вирощування, тис. рослин/га

| Група стиглості (число FAO) | Забезпечення вологою | |
|-----------------------------|----------------------|----------|
| | оптимальне | критичне |
| 200-220 | 100-120 | 70-90 |
| 230-250 | 90-100 | 60-80 |
| 260-290 | 80-90 | 60-70 |

Найбільше СР і качанів можна отримати при густоті стояння від 80 до 100 тис. росл./га. Чим раніше проведена сівба і чим вище родючість ґрунту, тим більшою може бути густота стояння. Треба враховувати забезпечення рослин кукурудзи вологою під час вегетації і особливо очікувану кількість опадів у липні і серпні, коли необхідно мати не менш 200 мм/га [1].

Більш вологоємні чорноземи Менського району дозволяють одержувати більшу густоту стояння, тому збільшення густоти посіву кукурудзи до 96 тис. нас./га є доволі доцільним. Також слід відзначити, що зі зміщенням природніх кліматичних зон, стало можливим вирощувати гібриди з 250-300 FAO.

Адапована до поля та гібриду норма висіву є основою високої врожайності.

Щільність насаджень можна відрегулювати за ранньостиглістю, тобто ЧАС, низька кількість листя у скоростиглих сортів/менша дія сонця має бути компенсована великою кількістю рослин.

Слід забезпечити рівну конкуренцію між сусідніми рослинами, щоб уникнути безпліддя домінуючих рослин. Коефіцієнт родючості (кількість качанів на 100 рослин) є відмінним фізіологічним показником для оцінки якості рослинного покриття. Воно має бути більшим за 95%.

Рослини захищені від шкідників, які можуть послабити їхню здатність до фотосинтезу.

Відстань між рядами насіння варіюється від стандартної (75-80 см) до ближчої, що незначно впливає на оптимізацію щільності рослин на гектар, контрольовану критеріями, перерахованими вище [2].

Збільшення густоти посіву розраховане на отримання стабільного врожаю кожен рік. Тобто замість того щоб один рік отримувати 7 т/га або 15 т/га, кожного року отримувати 10 т. Забезпечуючи культури вчасним посівом, обробітком ґрунту, гербіцидами та добривами, щоб рослина не стресувала та не відчувала нестачі поживних елементів.

Список використаних джерел

1. Кукурудза. Вирощування, збирання, консервування і використання. За ред. : Д. Шпаара. К. : Альфа-стевія ЛТД, 2009. 396 с.
2. MAISAUSSAAT: DIE ENTSCHEIDENDE PHASE : веб-сайт. URL:<https://www.maizeinfrance.com/de/maissaussaat-die-entscheidende-phase> (Дата звернення 10.06.2022)

Цехмістер Г. В., к.с.-г.н.

*Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН,
м. Чернігів, Україна*

СОРТОВА ЧУТЛИВІСТЬ РОСЛИН ОГІРКІВ ЩОДО ФІТОПАТОГЕНА *PLECTOSPAERELLA MELONIS*

В останні десятиліття в багатьох країнах світу було зареєстроване нове захворювання рослин Cucurbitaceae, збудником якої був *Plectosphaerella melonis* (syn. *Acremonium cucurbitacearum*, *Nodulisporium melonis* [1-8, 10-15, 18]. Якщо до цього часу повідомляли про випадки захворювання на рослинах Cucurbitaceae, то наразі відомо, що гриб уражає і інші родини, зокрема був збудником захворювання базилика, петрушки, томатів і солодкого перцю [9, 16-17].

В Україні це захворювання зафіксували вперше 2012 р. на рослинах огірків, що вирощувались в закритому ґрунті, де був виділений *P. melonis* 502 [13]. Ми вже дослідили здатність культуральної рідини *P. melonis* 502 регулювати ріст рослин залежно від тест-культури, синтезувати фітогормон етилен *in vitro* [18] та проникати в корені рослин [15] а в цьому дослідженні метою нашої роботи було дослідити чутливість різних сортів *Cucumis sativus* L.

Дослідження сортової чутливості до *P. melonis* 502 показало відсутність ураження гіпокотилія у всіх досліджуваних сортів, тоді як коренева шийка була дуже чутлива, зокрема у сортів Журавльонка (високосприйнятлива – 4.0) та Ніжинський 12 (сприйнятлива – 3.0). Ураження головного та бічних коренів кореня були в межах 1.4-2.6 та 1.4-3.3 відповідно і всі сорти, окрім Ніжинський 12, за цієї ознакою характеризувалися як високостійкі або помірностійкі. Бічні корені сорту Ніжинський 12 віднесено до групи сприйнятливих.

У рослин огірків сорту Льоша бічні корені були деградовані, головний корінь був коричневого кольору. Рослини сорту Ніжинський 12 демонстрували схожу тенденцію. У рослин огірків сортів Журавльонка, Конкурент і Роднічок спостерігали появу додаткових коренів над місцем ураження. У сортів Льоша та Ніжинський 12 додаткових коренів було дуже мало або взагалі були відсутні. Дані вегетаційного дослідження свідчать, що сорти Журавльонка, Конкурент і Роднічок швидше включають механізми захисту від корневих патогенів і активують процес регенерації кореневої системи у порівнянні з сортами Льоша та Ніжинський 12. Цікаво, що навіть за сильного ураження кореневої системи надземні симптоми захворювання через 14 діб були відсутні. Рослини огірків сортів Журавльонка, Конкурент і Роднічок, у яких спостерігали активацію регенерації кореневої системи, були вищими у порівнянні з контрольними рослинами.

Рослини огірків сорту Льоша через 28 діб демонстрували схожу тенденцію – у них спостерігали дещо збіднену кореневу систему, незначне ураження головного і бічних коренів. Найбільш уражена була коренева шийка, яка була коричневого кольору. Наземні симптоми були відсутні. Надземні симптоми були відсутні.

Поширення захворювання для сортів Журавльонка, Конкурент і Роднічок було 50%, для сортів Ніжинський 12 і Льоша – 60 і 80% відповідно.

Дослідження сортової чутливості до *P. melonis* 502 показало, що сорти Конкурент (DSI – 1.3±0.0) і Роднічок (DSI – 1.5±0.1) віднесено до групи високостійкі, Журавльонка (DSI – 2.6±0.3), Льоша (DSI – 2.2±0.2) та Ніжинський 12 (DSI – 2.5±0.2) – помірностійкі.

Список використаних джерел

1. Aegerter BJ, Gordon TR, Davis RM. (2000) Occurrence and pathogenicity of fungi associated with melon root rot and vine decline in California. *Plant Dis*. 84(3):224–230.
2. Alfaro-García A, Armengol J, Bruton BD, Gams W, García-Jiménez J, Martínez-Ferrer G. (1996). The taxonomic position of the causal agent of Acremonium collapse. *Mycologia* 88:804–808.
3. Armengol J, Sanz E, Martínez-Ferrer G, Sales R, Bruton BD, García-Jiménez J. (1998) Host range of *Acremonium cucurbitacearum*, cause of Acremonium collapse of muskmelon. *Plant Pathol*. 47:29–35.
4. Bruton BD, Davis RM, Gordon TR. (1995) Occurrence of *Acremonium* sp. and *Monosporascus cannonballus* in the major cantaloupe and watermelon growing areas of California. *Plant Dis* 79: 754.
5. Bruton BD, Garcia-Jimenez J, Armengol J, Popham TW. (2000a) Assessment of virulence of *Acremonium cucurbitacearum* and *Monosporascus cannonballus* on *Cucumis melo*. *Plant Dis* 84:907–913.
6. Bruton BD, Garcia-Jimenez J, Armengol J. (1999) Analysis of the relationship between temperature and vine declines caused by *Acremonium cucurbitacearum* and *Monosporascus cannonballus*. *Subtropical Plant Sci* 51:23–28.
7. Bruton BD, Miller ME, Garcia-Jimenez J. (1996) Comparison of *Acremonium* sp. from the Lower Rio Grande Valley of Texas with *Acremonium* sp. from Spain. *Phytopathol* 3:86.
8. Bruton BD, Popham TW, García-Jiménez J, Armengol J, Miller ME. (2000b) Disease reaction among selected Cucurbitaceae to an *Acremonium cucurbitacearum* isolate from Texas. *Hortscience* 35 (4):677–680.
9. Carlucci A, Raimondo ML, Santos J, Phillips AJL. (2012) *Plectosphaerella* species associated with root and collar rots of horticultural crops in southern Italy. *Pers.: Mol. Phylogeny Evol. Fungi* 28(1):34-48.
10. Chilosi G, Reda R, Aleandri MP, Camele I, Altieri L, ... Frisullo S. (2008) Fungi associated with root rot and collapse of melon in Italy. *OEPP/EPP Bulletin* 38: 147–154.

11. Garsia-Jimenez J, Velazquez MT, Jorda C, Alfaro-Garcia A. (1994) *Acremonium* species as the causal agent of muskmelon collapse in Spain. *Plant Dis.* 78:416-419.
 12. Gubler WD, Zitter NA, Hopkins DL, Thomas CE. (1996) *Acremonium* hypocotyl rot. In: Zitter TA, Hopkins DL, Thomas CE. (eds) *Compendium of Cucurbit Diseases*, American Phytopathological Society, St Paul, MN, 9 p.
 13. Kopilov E, Tsekhmister H, Nadkernychna O, Kyslynska A (2021) Identification of *Plectosphaerella melonis* from cucumber plants in Ukraine. *Phytopathol Mediterr.* 60(2): 259-263.
 14. Martinez-Culebras PV, Abad-Campos P, Garcia-Jimenez J. (2004) Molecular characterization and PCR detection of the melon pathogen *Acremonium cucurbitacearum*. *Eur. J. Plant Pathol.* 110:801–809.
 15. Patyka V, Tsekhmister H, Kopylov Y, Kyslynska A, Kalinichenko A, Sporek M, Stebila J. (2022) Histological change in cucumber tissue and cellulase activity of *Plectosphaerella melonis* strain. *Appl. Sci.* 12(10):5085.
 16. Raimondo ML, Carlucci A (2018a) Characterization and pathogenicity of *Plectosphaerella* spp. collected from basil and parsley in Italy. *Phytopathol Mediterr.* 57(2):284-295.
 17. Raimondo ML, Carlucci A (2018b). Characterization and pathogenicity assessment of *Plectosphaerella* species associated with stunting disease on tomato and pepper crops in Italy. *Plant Pathol.* 67(3):626-641.
 18. Tsekhmister H, Kyslynska A, Kopilov E, Nadkernychna O. (2021). Plant growth regulatory activity in the phytopathogenic fungus *Plectosphaerella melonis* strain 502. *Agricultural Science and Practice* 8(3):13-24.
-